הלכה · ספרי מצוות

ספר החינוך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר החינוך

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-החינוך/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המחבר 13
איגרת המחבר 20
מצוה א 21
מצוה ב 21
מצוה ג 22
מצוה ד 23
מצוה ה 25
מצוה ו 25
מצוה ז 26
מצוה ח 27
מצוה ט 28
מצוה י 28
מצוה יא 28
מצוה יב 29
מצוה יג 30
מצוה יד 30
מצוה טו 31
מצוה טז 31
מצוה יז 33
מצוה יח 33
מצוה יט 34
מצוה כ 34
מצוה כא 35
מצוה כב 36
מצוה כג 37
מצוה כד 37
מצוה כה 38
מצוה כו 39
מצוה כז 40
מצוה כח 41
מצוה כט 42
מצוה ל 42
מצוה לא 47
מצוה לב 49
מצוה לג 50
מצוה לד 51
מצוה לה 52
מצוה לו 52
מצוה לז 53
מצוה לח 53
מצוה לט 54
מצוה מ 54
מצוה מא 55
מצוה מב 56
מצוה מג 56
מצוה מד 57
מצוה מה 57
מצוה מו 57
מצוה מז 58
מצוה מח 59
מצוה מט 60
מצוה נ 61
מצוה נא 61
מצוה נב 62
מצוה נג 63
מצוה נד 63
מצוה נה 64
מצוה נו 65
מצוה נז 65
מצוה נח 66
מצוה נט 68
מצוה ס 69

מצוה סא 70
מצוה סב 70
מצוה סג 72
מצוה סד 73
מצוה סה 73
מצוה סו 75
מצוה סז 76
מצוה סח 76
מצוה סט 77
מצוה ע 78
מצוה עא 79
מצוה עב 80
מצוה עג 81
מצוה עד 84
מצוה עה 85
מצוה עו 86
מצוה עז 87
מצוה עח 89
מצוה עט 90
מצוה פ 91
מצוה פא 91
מצוה פב 92
מצוה פג 93
מצוה פד 94
מצוה פה 96
מצוה פו 96
מצוה פז 96
מצוה פח 97
מצוה פט 98
מצוה צ 99
מצוה צא 100
מצוה צב 100
מצוה צג 101
מצוה צד 102
מצוה צה 103
מצוה צו 107
מצוה צז 108
מצוה צח 110
מצוה צט 110
מצוה ק 112
מצוה קא 113
מצוה קב 113
מצוה קג 114
מצוה קד 115
מצוה קה 116
מצוה קו 117
מצוה קז 118
מצוה קח 119
מצוה קט 119
מצוה קי 120
מצוה קיא 120
מצוה קיב 123
מצוה קיג 124
מצוה קיד 126
מצוה קטו 127
מצוה קטז 127
מצוה קיז 128
מצוה קיח 130
מצוה קיט 131
מצוה קכ 132
מצוה קכא 133
מצוה קכב 134
מצוה קכג 136
מצוה קכד 139

מצוה קכה 140
מצוה קכו 141
מצוה קכז 141
מצוה קכח 142
מצוה קכט 143
מצוה קל 146
מצוה קלא 148
מצוה קלב 149
מצוה קלג 150
מצוה קלד 151
מצוה קלה 151
מצוה קלו 152
מצוה קלז 153
מצוה קלח 153
מצוה קלט 155
מצוה קמ 155
מצוה קמא 156
מצוה קמב 157
מצוה קמג 158
מצוה קמד 159
מצוה קמה 161
מצוה קמו 161
מצוה קמז 162
מצוה קמח 163
מצוה קמט 166
מצוה קנ 167
מצוה קנא 168
מצוה קנב 169
מצוה קנג 171
מצוה קנד 172
מצוה קנה 174
מצוה קנו 175
מצוה קנז 175
מצוה קנח 177
מצוה קנט 178
מצוה קס 180
מצוה קסא 181
מצוה קסב 182
מצוה קסג 183
מצוה קסד 186
מצוה קסה 188
מצוה קסו 188
מצוה קסז 191
מצוה קסח 192
מצוה קסט 193
מצוה קע 196
מצוה קעא 196
מצוה קעב 198
מצוה קעג 199
מצוה קעד 201
מצוה קעה 202
מצוה קעו 205
מצוה קעז 206
מצוה קעח 207
מצוה קעט 208
מצוה קפ 209
מצוה קפא 210
מצוה קפב 210
מצוה קפג 211
מצוה קפד 211
מצוה קפה 212
מצוה קפו 214
מצוה קפז 215
מצוה קפח 216

מצוה קפט 219
מצוה קצ 220
מצוה קצא 221
מצוה קצב 222
מצוה קצג 223
מצוה קצד 223
מצוה קצה 223
מצוה קצו 225
מצוה קצז 226
מצוה קצח 226
מצוה קצט 226
מצוה ר 227
מצוה רא 227
מצוה רב 228
מצוה רג 228
מצוה רד 229
מצוה רה 229
מצוה רו 230
מצוה רז 232
מצוה רח 236
מצוה רט 237
מצוה רי 239
מצוה ריא 240
מצוה ריב 242
מצוה ריג 243
מצוה ריד 244
מצוה רטו 245
מצוה רטז 246
מצוה ריז 247
מצוה ריח 248
מצוה ריט 248
מצוה רכ 248
מצוה רכא 249
מצוה רכב 250
מצוה רכג 250
מצוה רכד 250
מצוה רכה 251
מצוה רכו 252
מצוה רכז 252
מצוה רכח 253
מצוה רכט 254
מצוה רל 256
מצוה רלא 257
מצוה רלב 259
מצוה רלג 260
מצוה רלד 261
מצוה רלה 262
מצוה רלו 263
מצוה רלז 265
מצוה רלח 265
מצוה רלט 266
מצוה רמ 267
מצוה רמא 268
מצוה רמב 269
מצוה רמג 269
מצוה רמד 270
מצוה רמה 271
מצוה רמו 273
מצוה רמז 274
מצוה רמח 276
מצוה רמט 279
מצוה רנ 280
מצוה רנא 280
מצוה רנב 282

מצוה רנג 283
מצוה רנד 283
מצוה רנה 284
מצוה רנו 285
מצוה רנז 285
מצוה רנח 286
מצוה רנט 288
מצוה רס 289
מצוה רסא 290
מצוה רסב 291
מצוה רסג 292
מצוה רסד 294
מצוה רסה 297
מצוה רסו 298
מצוה רסז 299
מצוה רסח 301
מצוה רסט 302
מצוה רע 303
מצוה רעא 303
מצוה רעב 304
מצוה רעג 305
מצוה רעד 306
מצוה רעה 308
מצוה רעו 309
מצוה רעז 310
מצוה רעח 311
מצוה רעט 311
מצוה רפ 312
מצוה רפא 313
מצוה רפב 313
מצוה רפג 314
מצוה רפד 315
מצוה רפה 318
מצוה רפו 318
מצוה רפז 319
מצוה רפח 319
מצוה רפט 320
מצוה רצ 320
מצוה רצא 320
מצוה רצב 321
מצוה רצג 322
מצוה רצד 323
מצוה רצה 324
מצוה רצו 325
מצוה רצז 328
מצוה רצח 328
מצוה רצט 331
מצוה ש 332
מצוה שא 332
מצוה שב 333
מצוה שג 335
מצוה שד 335
מצוה שה 336
מצוה שו 336
מצוה שז 338
מצוה שח 339
מצוה שט 339
מצוה שי 340
מצוה שיא 340
מצוה שיב 342
מצוה שיג 342
מצוה שיד 344
מצוה שטו 345
מצוה שטז 345

מצוה שיז 345
מצוה שיח 346
מצוה שיט 346
מצוה שכ 346
מצוה שכא 346
מצוה שכב 347
מצוה שכג 347
מצוה שכד 350
מצוה שכה 352
מצוה שכו 353
מצוה שכז 353
מצוה שכח 354
מצוה שכט 354
מצוה של 355
מצוה שלא 357
מצוה שלב 358
מצוה שלג 359
מצוה שלד 360
מצוה שלה 360
מצוה שלו 360
מצוה שלז 364
מצוה שלח 367
מצוה שלט 368
מצוה שמ 371
מצוה שמא 372
מצוה שמב 373
מצוה שמג 374
מצוה שמד 378
מצוה שמה 379
מצוה שמו 380
מצוה שמז 380
מצוה שמח 382
מצוה שמט 383
מצוה שנ 384
מצוה שנא 388
מצוה שנב 389
מצוה שנג 390
מצוה שנד 391
מצוה שנה 392
מצוה שנו 394
מצוה שנז 394
מצוה שנח 396
מצוה שנט 397
מצוה שס 397
מצוה שסא 399
מצוה שסב 400
מצוה שסג 401
מצוה שסד 402
מצוה שסה 405
מצוה שסו 407
מצוה שסז 408
מצוה שסח 408
מצוה שסט 410
מצוה שע 410
מצוה שעא 410
מצוה שעב 411
מצוה שעג 411
מצוה שעד 412
מצוה שעה 414
מצוה שעו 415
מצוה שעז 417
מצוה שעח 419
מצוה שעט 420
מצוה שפ 422

מצוה שפא 424
מצוה שפב 424
מצוה שפג 425
מצוה שפד 425
מצוה שפה 426
מצוה שפו 429
מצוה שפז 432
מצוה שפח 433
מצוה שפט 434
מצוה שצ 436
מצוה שצא 436
מצוה שצב 437
מצוה שצג 439
מצוה שצד 440
מצוה שצה 441
מצוה שצו 444
מצוה שצז 445
מצוה שצח 448
מצוה שצט 448
מצוה ת 449
מצוה תא 453
מצוה תב 454
מצוה תג 454
מצוה תד 455
מצוה תה 456
מצוה תו 458
מצוה תז 461
מצוה תח 462
מצוה תט 462
מצוה תי 463
מצוה תיא 465
מצוה תיב 466
מצוה תיג 466
מצוה תיד 467
מצוה תטו 468
מצוה תטז 468
מצוה תיז 470
מצוה תיח 471
מצוה תיט 471
מצוה תכ 474
מצוה תכא 476
מצוה תכב 479
מצוה תכג 480
מצוה תכד 481
מצוה תכה 483
מצוה תכו 484
מצוה תכז 485
מצוה תכח 486
מצוה תכט 487
מצוה תל 488
מצוה תלא 494
מצוה תלב 496
מצוה תלג 496
מצוה תלד 499
מצוה תלה 500
מצוה תלו 501
מצוה תלז 502
מצוה תלח 503
מצוה תלט 504
מצוה תמ 504
מצוה תמא 505
מצוה תמב 506
מצוה תמג 507
מצוה תמד 507

מצוה תמה 507
מצוה תמו 508
מצוה תמז 508
מצוה תמח 509
מצוה תמט 510
מצוה תנ 511
מצוה תנא 512
מצוה תנב 516
מצוה תנג 518
מצוה תנד 519
מצוה תנה 520
מצוה תנו 520
מצוה תנז 521
מצוה תנח 521
מצוה תנט 521
מצוה תס 522
מצוה תסא 522
מצוה תסב 522
מצוה תסג 523
מצוה תסד 525
מצוה תסה 526
מצוה תסו 526
מצוה תסז 526
מצוה תסח 527
מצוה תסט 528
מצוה תע 529
מצוה תעא 529
מצוה תעב 530
מצוה תעג 531
מצוה תעד 532
מצוה תעה 533
מצוה תעו 533
מצוה תעז 533
מצוה תעח 535
מצוה תעט 535
מצוה תפ 537
מצוה תפא 537
מצוה תפב 538
מצוה תפג 538
מצוה תפד 540
מצוה תפה 541
מצוה תפו 542
מצוה תפז 543
מצוה תפח 544
מצוה תפט 545
מצוה תצ 546
מצוה תצא 546
מצוה תצב 548
מצוה תצג 549
מצוה תצד 549
מצוה תצה 550
מצוה תצו 551
מצוה תצז 556
מצוה תצח 557
מצוה תצט 558
מצוה תק 559
מצוה תקא 560
מצוה תקב 560
מצוה תקג 560
מצוה תקד 561
מצוה תקה 561
מצוה תקו 562
מצוה תקז 564
מצוה תקח 568

מצוה תקט 569
מצוה תקי 570
מצוה תקיא 572
מצוה תקיב 573
מצוה תקיג 574
מצוה תקיד 574
מצוה תקטו 574
מצוה תקטז 575
מצוה תקיז 576
מצוה תקיח 577
מצוה תקיט 577
מצוה תקכ 578
מצוה תקכא 578
מצוה תקכב 579
מצוה תקכג 579
מצוה תקכד 582
מצוה תקכה 583
מצוה תקכו 584
מצוה תקכז 585
מצוה תקכח 586
מצוה תקכט 586
מצוה תקל 587
מצוה תקלא 588
מצוה תקלב 589
מצוה תקלג 590
מצוה תקלד 591
מצוה תקלה 591
מצוה תקלו 592
מצוה תקלז 592
מצוה תקלח 592
מצוה תקלט 594
מצוה תקמ 594
מצוה תקמא 594
מצוה תקמב 595
מצוה תקמג 595
מצוה תקמד 596
מצוה תקמה 596
מצוה תקמו 601
מצוה תקמז 602
מצוה תקמח 603
מצוה תקמט 604
מצוה תקנ 605
מצוה תקנא 607
מצוה תקנב 608
מצוה תקנג 611
מצוה תקנד 612
מצוה תקנה 612
מצוה תקנו 612
מצוה תקנז 613
מצוה תקנח 615
מצוה תקנט 615
מצוה תקס 616
מצוה תקסא 617
מצוה תקסב 618
מצוה תקסג 618
מצוה תקסד 619
מצוה תקסה 619
מצוה תקסו 620
מצוה תקסז 621
מצוה תקסח 621
מצוה תקסט 621
מצוה תקע 622
מצוה תקעא 624
מצוה תקעב 625

מצוה תקעג 625
מצוה תקעד 626
מצוה תקעה 626
מצוה תקעו 628
מצוה תקעז 630
מצוה תקעח 630
מצוה תקעט 631
מצוה תקפ 636
מצוה תקפא 636
מצוה תקפב 637
מצוה תקפג 638
מצוה תקפד 639
מצוה תקפה 640
מצוה תקפו 641
מצוה תקפז 641
מצוה תקפח 643
מצוה תקפט 644
מצוה תקצ 646
מצוה תקצא 646
מצוה תקצב 647
מצוה תקצג 648
מצוה תקצד 648
מצוה תקצה 649
מצוה תקצו 651
מצוה תקצז 651
מצוה תקצח 652
מצוה תקצט 654
מצוה תר 657
מצוה תרא 659
מצוה תרב 659
מצוה תרג 660
מצוה תרד 661
מצוה תרה 662
מצוה תרו 662
מצוה תרז 663
מצוה תרח 664
מצוה תרט 664
מצוה תרי 665
מצוה תריא 666
מצוה תריב 667
מצוה תריג 668

הקדמת המחבר

הָאֱמֶת הַבָּרוּר בַּמִּין הָאֱנוֹשִׁי הוּא מָה שֶׁהִסְכִּימָה עָלָיו דַּעַת רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם וּכְבָר הִסְכִּימָה דַּעַת כֻּלָּם לְהַאֱמִין עֵדוּת אֲנָשִׁים, וּבְרִבּוֹת הַמְּעִידִים עַל הַדָּבָר שֶׁיְּעִידוּ עָלָיו אָז יִתְאַמֶּת הָעִנְיָן יוֹתֵר בְּעֵינֵי שׁוֹמְעָיו, וּבְהִיוֹת הַמְּעִידִים מוּעָטִים יִפֹּל קְצָת סָפֵק בַּדָּבָר לַפְּקֻחִים. וְהָעִנְיָן הַזֶּה נִתְחַזֵּק כָּל כָּךְ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם עַד שֶׁקִּבְּעוּ בְּנִימוּסֵיהֶם כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה לְהָמִית אִישׁ אֶחָד עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה. וְאִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד גַּם תּוֹרַת מֹשֶׁה הַשְׁלֵמָה צִוְּתָה כֵּן. וְגַם כֵּן הִסְכִּימָה דַּעַת הַכֹּל מְסֻתָּם זֶה לְקַבֵּל מִפִּי אֲבוֹתֵיהֶם זִקְנֵיהֶם עֵדוּתָם בַּמֶּה שֶׁמְּסַפְּרִים לָהֶם שֶׁאֵרַע בִּימֵיהֶם אוֹ בִּימֵי אֲבוֹתֵיהֶם אוֹ בִּימֵי אֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם, וְאֵין סָפֵק כִּי בִּהְיוֹת אָבוֹת הַמְּעִידִים רַבִּים וְאוֹתָן שֶׁאֵרַע בִּימֵיהֶם הַמַּעֲשֶׂה וְרָאוּ אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם רַבִּים, יִתְחַזֵּק הַדָּבָר בְּלֵב הַבָּנִים הַשּׁוֹמְעִים. עַל כֵּן כְּשֶׁרָצָה הָאֱלֹהִים לָתֵת תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל נָתְנָהּ לָהֶם לְעֵינֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מִלְּבַד טַף וְנָשִׁים וְרַבִּים, לִהְיוֹת כֻּלָּם עֵדִים נֶאֱמָנִים עַל הַדְּבָרִים. גַּם לְמַעַן תִּהְיֶה הָעֵדוּת יוֹתֵר חָזָק וְנֶאֱמָן זָכוּ כֻּלָּם לְמַעֲלַת הַנְּבוּאָה, לְפִי שֶׁאֵין בְּמָה שֶׁיּוֹדֵעַ מִצַּד הַנְּבוּאָה נוֹפֵל סָפֵק לְעוֹלָם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר הֵם וּבְנֵיהֶם לְעוֹלָם יַאֲמִינוּ בְּךָ וּבִנְבוּאָתְךָ כִּי אָז יֵדְעוּ יְדִיעָה נֶאֱמָנָה כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי, וְשֶׁכָּל נְבוּאָתְךָ אֱמֶת. וְלוּלֵי שֶׁזָּכוּ לִנְבוּאָה, בְּכָל הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי פַּרְעֹה וּלְעֵינֵיהֶם הָיָה יָכוֹל בַּעַל דִּין לַחְלֹק וְלוֹמַר, מִי יוֹדֵעַ אִם עָשָׂה הַכֹּל בְּהַחְבּוּלוֹת חָכְמַת הַשֵּׁדִים אוֹ בְּכֹחַ שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים. ואע"פ שֶׁחַכְמֵי מִצְרַיִם וְכָל חַרְטֻמֶּיהָ שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים בְּחָכְמַת הַשֵּׁדִים וְהַכְּשׁוּף יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הָעוֹלָם, הוֹדוּ בְּעַל כָּרְחָם לְמֹשֶׁה וְאָמְרוּ לְפַרְעֹה כִּי בְּכֹחַ הַשֵּׁם עָשָׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא, אעפ"כ הָרוֹצֶה לְהִתְעַקֵּשׁ יֹאמַר בְּיִתְרוֹן חָכְמָתוֹ מֵהֶם עָשָׂה וְהוֹדוּ לוֹ. אֲבָל אַחֲרֵי הַנְּבוּאָה לֹא נִשְׁאַר לָהֶם שׁוּם צַד פְּקָפּוּק בָּעִנְיָן, וְיָדְעוּ בְּבֵרוּר כִּי כָּל הַמַּעֲשִׂים נַעֲשׂוּ בְּמִצְוֹת אֲדוֹן הָעוֹלָם וּמֵיְדוֹ הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם הַכֹּל. וְהֵם שֶׁרָאוּ בְּעֵינֵיהֶם וְיָדְעוּ הַדָּבָר יְדִיעָה אֲמִתִּית שֶׁאֵין לִבְנֵי אָדָם אֱמֶת חָזָק יוֹתֵר מִזֶּה, הֵעִידוּ לִבְנֵיהֶם אֲשֶׁר יָלְדוּ אַחַר כֵּן, כִּי כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר קִבְּלוּ ע"י מֹשֶׁה מב' בְּרֵאשִׁית עַד ל' לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל אֱמֶת וּבָרוּר בְּלִי שׁוּם סָפֵק בָּעוֹלָם, וּבְנֵיהֶם הֵעִידוּ לִבְנֵיהֶם גַּם כֵּן וּבְנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם עָדֵינוּ. נִמְצֵאת תּוֹרָתֵנוּ בְּיָדֵינוּ תּוֹרַת אֱמֶת מִפִּי שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף עֵדִים נֶאֱמָנִים, שֶׁהוּא חֶשְׁבּוֹן הַכּוֹלֵל כָּל דֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם מִלְּבַד טַף וְנָשִׁים. וְעַתָּה אִם יִטְעֹן עָלֵינוּ מֵסִית אֲשֶׁר לִבָּבוֹ פּוֹנֶה מֵעִם יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְיֹאמַר, מָה לְךָ אִישׁ יְהוּדִי וְקַבָּלָתְךָ, וּמָה לְךָ לִשְׁאוֹל אֲבִיךָ וְזִקְנֶיךָ, חֲקֹר וּדְרוֹשׁ בְּדַעְתְּךָ הֵיטֵב וְהַעֲמֵד סְבָרוֹתֶיךָ, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה בְּעוֹלָמְךָ, תְּנוּעַת הַגַּלְגַּל וְאַרְבַּע הַיְסוֹדוֹת שֶׁבָּאֲדָמָה, מֵהֶם תִּרְאֶה וְתָבִין תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה, וּבְשִׂכְלְךָ

חֵקֶר וְתִלְמֹד הָאֶחָד אֵיךְ יֵחַד. נָשִׁיב אֵלָיו כִּי מִצַּד חֶקְירָתֵנוּ לֹא נוּכַל לְהַשִּׂיג לְעוֹלָם בְּדָבָר אֱלֹהִים כְּלוּם, כִּי גַּם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפָל לֹא יָכְלוּ כָּל חַכְמֵי הַטֶּבַע לָבוֹא עַד תַּכְלִית, כִּי מִי יְגַלֶּה בְּחָכְמַת הַמֶּחְקָר סְגֻלַּת הָעֲשָׂבִים וְהַפֵּרוֹת וּסְגֻלַּת אֲבָנִים טוֹבוֹת וְיִקָּרוֹת וְסִבַּת תְּנוּעַת הַבַּרְזֶל בְּאֶבֶן תַּחְתִּיוֹת, כִּי שָׁם עָמְדוּ מַתְמִיהִים כָּל חַכְמֵי הַטֶּבַע וְכָל אַנְשֵׁי תְּבוּנוֹת, אַף כִּי נֹאמַר לְהָבִין מֵהֶם חָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת וְדַעַת אֱלֹהִים נִמְצָא. חָלִילָה לָנוּ חָלִילָה לָבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ בְּגָבְהֵנוּ וּלְהָרִים יָד וְלַחְשֹׁב מַחְשָׁבוֹת מִמָּה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ וְאֵין צֹרֶךְ אֵלֵינוּ, כִּי הִנֵּה אֲבוֹתֵינוּ ז"ל הֵמָּה סִדְּרוּ שֻׁלְחָן לְפָנֵינוּ, הֵם הֶעֱמִיקוּ שְׁאֵלָה וּבָאוּ אֶל תַּכְלִית הַיְדִיעָה הָאֱמִתִּית, הִשְׁיגוּ לָדַעַת כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי, וּמַה לָּנוּ אַחֲרֵי זֹאת לַחְקֹר וּלְחַטֵּט אַחַר דִּבְרֵיהֶם הָאֱמֶת אִתָּם, רַק לִשְׁתּוֹת בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם. וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ אַלְפֵי אֲלָפִים אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי נַחַל אֶחָד, לְפִי שֶׁרָאוּ אוֹתָן הַמַּיִם מְמִיתִים שׁוֹתָיו, וְנִסּוּ דָּבָר זֶה אֶלֶף פְּעָמִים בִּזְמַנִּים שׁוֹנִים וּבְאִישִׁים מֻחְלָקִים בַּאֲרָצוֹת. וְאָמַר אֵלָיו חָכָם אֶחָד רוֹפֵא מֻבְהָק, אַל תַּאֲמֵן לְכֻלָּם כִּי אֲנִי מוֹדִיעֲךָ מִצַּד חָכְמָה שֶׁאֵין אוֹתָן הַמַּיִם רְאוּיִים לְהָמִית, לְפִי שֶׁהֵן זַכִּים וְקַלִּים וְהֶעָפָר שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו טוֹב, שְׁתֵּה מֵהֶם כְּנַפְשְׁךָ שְׂבָעֶךָ. הֲטוֹב לָזֶה לְהַנִּיחַ עֵדוּת הַכֹּל הַמְפֻרְסָם וְלַעֲשׂוֹת כִּדְבַר הֶחָכָם? בֶּאֱמֶת לֹא טוֹב הַדָּבָר, וְאִישׁ מַשְׂכִּיל לֹא יִשְׁמַע אֵלָיו וְכִדְבָרָיו לֹא יַעֲשֶׂה. הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר הִקְדַּמְנוּ, כִּי אֱמִתַּת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נוֹדָע מִפִּי רִבּוּי בְּנֵי אָדָם הַמְּעִידִים אוֹתָם עַל אֱמֶת יוֹתֵר מֵהַמּוֹכִיחִים דִּבְרֵיהֶם מִצַּד שִׂכְלָם וַחֲקִירָתָם, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם חָסֵר הַשְׁלֵמוּת אֵין שִׂכְלוֹ מַשִּׂיג אֶל תַּכְלִית הַדְּבָרִים. וְעַל כֵּן הַדֶּרֶךְ הַנִּבְחָר לָאָדָם לַעֲשׂוֹת כְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַמְקֻבָּלֶת מִן הָעֵדִים הַנֶּאֱמָנִים אֲשֶׁר נָתַן אֲדוֹן הַחָכְמָה לִבְנֵי אָדָם, וּבָהּ נִכְלָל כָּל דַּעַת יָקָר וְכָל חָכְמָה מִפְּאֵרֶת.

וְאִם יִשְׁאַל שׁוֹאֵל, מַהוּ הָעִנְיָן שֶׁנָּתַן הַשֵּׁם תּוֹרָה יְקָרָה כָּזוֹ לִבְנֵי אָדָם, הֲלֹא לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא הַכֹּל וּלְמַעֲלָתוֹ וְלִכְבוֹדוֹ אֵין שִׁעוּר, וּבִידִיעַת בְּנֵי אָדָם כֹּחַ מַעֲשָׂיו אֵין תּוֹסֶפֶת לִכְבוֹדוֹ, כִּי לְתַכְלִית הַכָּבוֹד וְהַהוֹד לֹא יִהְיֶה תּוֹסֶפֶת וְגֵרָעוֹן בִּשְׁבִיל דָּבָר. תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל זֶה פְּשׁוּטָה, שֶׁאֵין דַּעַת בְּנֵי אָדָם מַשֶּׂגֶת בְּדַרְכֵי יוֹצְרוֹ לָדַעַת טַעַם מַעֲשָׂיו לָמָּה, כִּי גָּבְהוּ דְּרָכָיו מִדַּרְכֵיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתָיו מִמַּחְשְׁבוֹתֵיהֶם. ואע"פ שֶׁאֵין טַעַם הַדָּבָר נִגְלֶה לָנוּ, יֵשׁ לָנוּ לְהַאֲמִין כִּי אַב הַחָכְמוֹת אָדוֹן הַכֹּל, כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְצֹרֶךְ עֲשָׂה וּלְעִנְיָן מְחֻיָּב. וּמִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר לָנוּ לִמְצֹא בַּדָּבָר קְצָת טַעַם וְלוֹמַר, כִּי יְדִיעַת בְּנֵי אָדָם דֹּרְכֵי הַשֵּׁם מְחֻיֶּבֶת לְמַעֲלָתוֹ ית', שֶׁאַחַר שֶׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו לִבְרֹאוֹת עוֹלָם רָאוּי לִהְיוֹתוֹ בְּתַכְלִית הַשְׁלֵמוּת, כִּי הַשֵּׁלֵם כָּל מַעֲשָׂיו שְׁלֵמוּת, וְכֵן הוּא הָאֱמֶת כִּי ב"ה הִשְׁלִימוֹ בַּכֹּל כִּי לֹא חִסֵּר מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה אָדָם יָכוֹל לוֹמַר עָלָיו, לָמָּה לֹא עָשָׂה בְּעוֹלָמוֹ כֵּן שֶׁיִּוָּדַע מִמֶּנּוּ יִתְרוֹן חָכְמָה. כִּי הִנֵּה בָּרָא בְּעוֹלָמוֹ

שְׁכָלִים נִבְדָּלִים וְהֵם הַמַּלְאָכִים. וְכֵן בָּרָא שְׂכָלִים בְּגוּף קַיָּם וְהֵם הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם, וּבָרָא בָּאָרֶץ בְּרִיּוֹת גּוּפָנִיּוֹת בְּלִי שֵׂכֶל כְּלָל, וְהֵם הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת וּשְׁאָר הַמִּינִין שֶׁמַּיּוֹצֵא בָּם, וְעוֹד בָּרָא בָּאָרֶץ בְּרִיּוֹת גּוּפָנִיּוֹת בְּשֵׂכֶל וְהוּא מִין הָאָדָם, לְהוֹדִיעַ כִּי לֹא נִמְנַע לְפָנָיו כָּל דָּבָר. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַחֹמֶר וְהַשֵּׂכֶל הֲפָכִים גְּמוּרִים, עֵרְבָם יַחַד בְּגֹדֶל חָכְמָתוֹ וְעָשָׂה בָּהֶם אֶת הָאָדָם. וְאִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים יִתְחַיֵּב שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ שֵׂכֶל הַמְעֹרָב בְּחֹמֶר, וְהוּא הָאָדָם, יוֹדֵעַ יוֹצְרוֹ וּמַכִּירוֹ כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאָתוֹ. וְאִם לֹא הַתּוֹרָה שֶׁנִּתַּן לוֹ יִמָּשֵׁךְ הַשֵּׂכֶל אַחַר הַחֹמֶר בְּכָל תַּאֲוֹתָיו לְגַמְרֵי, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ, וּבְכֵן לֹא תִּשְׁלַם הַמְּלָאכָה, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה גּוּף הָאָדָם וְגוּף הַבְּהֵמָה אֶחָד בָּעִנְיָן אע"פ שֶׁאֵינוֹ אֶחָד בַּצּוּרָה, וְנִמְצָא בְּיִצִירָה חָסְרוֹן. נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ שֶׁנִּתְיַנַּת הַתּוֹרָה לְהַשְׂכִּיל לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם מְחֻיֶּבֶת לְתַשְׁלוּם הַיְּצִירוֹת. וְאִם יִשְׁאַל עוֹד, אַחַר שֶׁהִיא תַּשְׁלוּם הַיְּצִירוֹת, לָמָּה נִתְּנָה לְעַם אֶחָד מֵעַמֵּי הָעוֹלָם וְלֹא לְכֻלָּם. גַּם בָּזֶה הָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ פְּשׁוּטָה לְהָשִׁיב, שֶׁאֵין דַּעַת הַנּוֹצָר מַשִּׂיג כַּוָּנַת יוֹצְרוֹ, אֲבָל מ"מ גַּם לָזֶה אֶפְשָׁר לִמְצוֹא בּוֹ קְצָת טַעַם לְפִי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם. הֲלֹא יָדוּעַ כִּי בְּכָל דִּבְרֵי הָעוֹלָם הַשָּׂפָל פְּסֹלֶת מְרֻבֶּה בּוֹ עַל הָעִקָּר, גַּם בָּעִקָּר חֵלֶק מִמֶּנּוּ נִבְחָר בּוֹ מִן הַכֹּל, כְּאִלּוּ תֹּאמַר רֹב קַרְקַע שֶׁבָּעוֹלָם אֵינָם עִדִּית אֶלָּא מְעוּטָם, וְגַם בָּעִדִּית חֵלֶק מִמֶּנּוּ עִדֵּי עִדִּית. וְכֵן הַדָּבָר גַּם בְּפֵרוֹת הָעוֹלָם וּבְמִינֵי הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת. וא"כ גַּם בַּמִּין הָאֱנוֹשִׁי נִהְיֶה הַדָּבָר כֵּן, לְדָמוֹתוֹ לְמִינֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפָל אַחַר שֶׁהוּא מְשֻׁתָּף עִמּוֹ בְּקִצָּתוֹ, שֶׁהוּא בַּעַל גּוּף נִפְסָד כָּהֶם, אֵין תֹּמַהּ בַּדָּבָר. וע"כ נִבְחַר מִמִּין הָאָדָם חֵלֶק א', וְהוּא יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים, וּבָרוּךְ הַשֵּׁם הַיּוֹדֵעַ כִּי הֵם מִבְחַר הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, וּבְחָרָם לִהְיוֹת נִקְרָאִים עַמּוֹ, וְנָתַן לָהֶם כָּל עִקְרֵי הַחָכְמָה. וְאוֹלָם גַּם לְכָל שְׁאָר מִין הָאָדָם נָתַן דֶּרֶךְ לְהַבְדִּילָם מִן הַבְּהֵמוֹת, וְהֵם ז' מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב עַל כָּל אֶחָד מֵהֶם בע"ה. וְגַם בְּעַם יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ חֵלֶק מֵהֶם נִבְחַר יוֹתֵר, וְהוּא שֶׁבֶּט הַלֵּוִי שֶׁנִּבְחַר לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד. וְכֵן הַדָּבָר ג"כ בְּכַדּוּר הָאָרֶץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֵלֶק נִבְחָר מִן הַכֹּל, וְיָדַע הַשֵּׁם כִּי הַמַּבְחָר שֶׁבָּהּ הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה רְצוֹנוֹ לְהוֹשִׁיב בָּהּ מִבְחַר מִין הָאָדָם, גַּם בְּאוֹתוֹ הַטּוֹב שֶׁבּוֹ הוּא יְרוּשָׁלַיִם, וע"כ נִבְחֲרָה לִהְיוֹת מִשְׁכַּן הַתּוֹרָה וּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה, וּמִמֶּנָּה יִתְבָּרֵךְ כָּל כַּדּוּר הָאָרֶץ כִּי שָׁם צִוָּה י"י אֶת הַבְּרָכָה. וְאִם יִשְׁאַל עוֹד, אַחַר שֶׁאָמַרְתִּי עִקַּר הַכֹּל וְהַחֵלֶק הַנִּבְחָר הֵם עַם יִשְׂרָאֵל, אֵיךְ הַדָּבָר שֶׁהֵם סוֹבְלֵי הַגָּלוּת וְהַצָּרוֹת מֵעוֹלָם. הַתְּשׁוּבָה, יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם בֵּין בְּנֵי הָעוֹלָם כִּי אֲדוֹן הַכֹּל בָּרָא ב' עוֹלָמוֹת, עוֹלַם הַגּוּפוֹת וְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת. וְעוֹלַם הַגּוּפוֹת כְּאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשָׁב כְּנֶגֶד עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁזֶּה כְּצֵל עוֹבֵר וְזֶה קַיָּם לַעֲדֵי עַד. וע"כ בִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ עִקַּר הָאָדָם וְהַדָּבָר הַקַּיָּם שֶׁבּוֹ וְנִשְׁאָר לַעֲדֵי עַד, וְהַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ מְשַׁמֵּשׁ אֵלֶיהָ זְמַן מוּעָט וא"כ נִפְסָד וְנֶאֱלָח, הִנְחִיל הַשֵּׁם לְעַמּוֹ עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁהוּא עוֹלָם נִצְחִי, וְלַתַּעֲנוּג

שֶׁבּוֹ אֵין שִׁעוּר.וְאִם יִשְׁאַל הַשּׁוֹאֵל עוֹד, וְלָמָּה לֹא נָתַן הָאֵל לְעַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר שְׁנֵי מָנוֹת תַּעֲנוּג, עוֹלָם הַגּוּפוֹת וְעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת. הַתְּשׁוּבָה, כִּי יָדוּעַ לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבַעַל חֹמֶר בָּעוֹלָם מִבְּלִי שֶׁיֶּחֱטָא, וּמִמִּדּוֹת הָאֵל ב"ה הַקְּבוּעוֹת עֲדֵי עַד הִיא מִדַּת הַדִּין, וְהִיא תְּחַיֵּב כָּל בַּעַל שֵׂכֶל לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַשֵּׂכֶל, וּבְנָטוֹתוֹ לְהִתְחַיֵּב לְמֶלֶךְ. וְאַחַר שֶׁחִיְּבָה מִדַּת הַדִּין, לְפָטוֹר בְּלֹא כְלוּם אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר יָצָא חַיָּב מִבֵּית מִדַּת הַדִּין, וְעַל כֵּן מֵחַסְדֵי הַשֵּׁם עָלֵינוּ שָׂם חֶלְקֵנוּ לְצָרַף הַחֵטְא מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָד, לִהְיוֹת נַפְשׁוֹתֵינוּ נְקִיּוֹת וְקַיָּמוֹת לְעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁיִּפָּה שָׁם שָׁעָה אַחַת מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְאוּלָם יֵשׁ לְהַאֲמִין שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן שֶׁנִּזְכֶּה לִשְׁנֵי הַמָּנוֹת, וְהֵם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְהַטַּעַם כִּי אָז בַּיָּמִים הָהֵם לֹא נִהְיֶה צְרִיכִים לְצָרוּף הַגּוּפִים כְּלָל, כִּי יִבְטַל מִמֶּנּוּ יֵצֶר הָרַע, כְּדִכְתִיב וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן וְגוֹ'. וְאִם גַּם בָּעֵת הַהִיא מְעַט סִיג הַחֵטְא יִשָּׁאֵר, יִפּוֹל הַחִיּוּב עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ אַנְחִיל אֶתְכֶם טוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּלוֹמַר אִם תִּהְיוּ שְׁלֵמִים וְלֹא תִּהְיוּ צְרִיכִים לְצָרוּף הַגּוּף, תִּזְכּוּ אַף לְטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה שֶׁבֵּרְכוֹ הַשֵּׁם בַּכֹּל אַף בְּטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ בָּעֵת הַהִיא לְצָרוּף הַגּוּף כְּלָל. וְאַחֲרֵי זֹאת אֵין לְתִמַּהּ בְּצַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּיוֹת יוֹתֵר מִכָּל הָאֻמּוֹת, כִּי הַכֹּל לְטוֹבָתָם וּלְכִבּוֹדָם. וְאַתָּה הַשּׁוֹאֵל תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל זֶה, כִּי דָּבָר גָּדוֹל הוּא, לֹא יָבִינוּ אוֹתוֹ כָּל רְשָׁעִים, וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ, כִּי הַרְבֵּה מִן הַיְּהוּדִים עֲנִיִּים בְּרוֹב הַצָּרוֹת הַגְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר תְּכָפוּם בַּגָּלוּיוֹת, וְהֵם לֹא יְדָעוּ וְלֹא הֵבִינוּ אֶת טוּב עוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת, כְּמַעַט נָטְיוּ רַגְלֵיהֶם בְּרוֹב הַדְּאָגוֹת וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמָּם בְּרוֹב רַעֲיוֹנוֹת, הַשֵּׁם בַּחֶסְדָּיו יַעֲבִיר מִלִּבֵּנוּ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן וְיַשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ שֵׂכֶל טוֹב וְדֵעוֹת נְכוֹנוֹת לְהַשְׂלִים חֻפְצוֹ, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה. וְאִם יִשְׁאַל עוֹד, אַחַר שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁעִקַּר הַכֹּל הוּא עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת וְסוֹף שָׂכַר הַמִּצוֹת בּוֹ, לָמָּה לֹא יַזְכִּירֵנוּ בַּתּוֹרָה וְיֹאמַר בַּעֲשׂוֹתָכֶם מִצְוֹתַי אַנְחִילְכֶם הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְּשׁוּבָה, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיַן הָעוֹלָם הַבָּא יָדוּעַ וְנִגְלֶה לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל וּבְרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ, אֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שֶׁלֹּא יַסְכִּימוּ כִּי יֵשׁ לַנְּפָשׁוֹת הַשְּׂאֵרוּת אַחַר כְּלוֹת הַגּוּפִים, וְאֵין חוֹלֵק גַּם כֵּן כִּי לְפִי טוֹבָתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ וְחָכְמָתָהּ וְכֹשֶׁר פְּעֻלֶּיהָ תַּעֲנוּגָהּ יוֹתֵר, כִּי מַחְצָב הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית מִמּוֹצָא הַשֵּׂכֶל, וְכָל הַמִּתְקָרֵב יוֹתֵר אֶל טִבְעוֹ מָקוֹם שֶׁחֲצַב מִמֶּנּוּ, תַּעֲנוּגוֹ יוֹתֵר. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֵין צְרִיכִין חִזּוּק בִּרְאָיוֹת וְעֵדִים, הֵן הֵן עֵדֵיהֶן וּרְאָיוֹתֵיהֶן מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן הֵן, וְעַל כֵּן לֹא תַּאֲרִיךְ הַתּוֹרָה לְעוֹלָם בְּמָה שֶׁהוּא יָדוּעַ מִן הַסְּבָרָא הָאֲנוֹשִׁית, וְזֶהוּ אָמְרָם ז"ל בְּכָל מָקוֹם, סְבָרָא הוּא, כְּלוֹמַר וְאֵין צָרִיךְ קְרָא בַּמֶּה שֶׁהַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת. וְעַל כֵּן הִבְטִיחַתְנוּ הַתּוֹרָה בְּקִיּוּם הַמִּצוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה לוֹמַר שֶׁלֹּא נִהְיֶה טְרוּדִים בִּמְזוֹנוֹת וּבִמְלְחָמוֹת הָאוֹיְבִים, וְנוּכַל לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדוֹת הָאֵל וְנַשִּׂיג רְצוֹנוֹ. וְאֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ עוֹד וְלוֹמַר וּכְשֶׁתַּשִּׂיגוּ רְצוֹנוֹ תִּזְכּוּ לְתַעֲנוּג הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר

מֵאֵלָיו שֶׁכָּל נִבְרָא אֲשֶׁר יַשִּׂיג רְצוֹן בּוֹרְאוֹ יִתְעַלֶּה יִתְקָרֵב אֵלָיו וְיִתְעַנֵּג בְּזִיוּוֹ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, שֶׁאִלּוּ הִבְטִיחָה הַתּוֹרָה בִּגְמוּל הָעוֹלָם הַבָּא וְלֹא בָּזֶה, לֹא תִּהְיֶה הַהַבְטָחָה נִרְאֵית בַּחַיִּים, וְהָיָה אוּלַי לֵב קְטַנֵּי אֱמָנָה נוֹקֵף בַּדְּבָרִים.

וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁנִּתַּן הַשֵּׁם לְעֵמּוֹ עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאוֹ, מֵעִקָּרֶיהָ לָדַעַת כִּי הַשֵּׁם הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל שֶׁנָּתַן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, הוּא הַמְצוּי הָרִאשׁוֹן, שֶׁאֵין הַתְחָלָה וְתַכְלִית לִמְצִיאוּתוֹ ב"ה, וְשֶׁהוּא הִמְצִיא וּבָרָא בִּרְצוֹנוֹ וּבִיכָלְתּוֹ יֵשׁ מֵאַיִן כָּל הַנִּבְרָא, וְשֶׁיַּעֲמֹד קַיָּם כָּל מַה שֶּׁבָּרָא בִּזְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא וְלֹא יוֹתֵר אֲפִלּוּ רֶגַע, וְשֶׁאֵין נִמְנָע לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר, וּלְהַאֲמִין כִּי הוּא אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף בָּעוֹלָם, וּלְהַאֲמִין כִּי בְּקִיּוּם הָאָדָם מַה שֶּׁכָּתוּב בָּהּ תְּזֻכֶּה נַפְשׁוֹ לְתַעֲנוּג גָּדוֹל לְעוֹלָמִים, וּלְהַאֲמִין כִּי הָאֵל מַשְׁגִּיחַ בְּמַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם וְיוֹדֵעַ כָּל פְּרָטֵי מַעֲשֵׂיהֶם וּמְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד כְּפִי פְּעֻלָּתוֹ. וּמֵעִקָּרֵי הַתּוֹרָה גַּם כֵּן לְהַאֲמִין כִּי פְּרוּשׁ הַתּוֹרָה הָאֱמִתִּי הוּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדָמוֹנִים, וְכָל שֶׁיְּפָרֵשׁ בָּהּ דָּבָר הֶפֶךְ כַּוָּנָתָם הוּא טָעוּת וְדָבָר בָּטֵל לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁחָכְמֵינוּ קִבְּלוּ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁקִּבְּלוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁעָמַד בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּזְמַן מוּעָט מִזֶּה הָיָה אֶפְשָׁר לִלְמֹד בְּכֹחַ הַמְלַמֵּד, רָצָה הַשֵּׁם לִרְמֹז לַלּוֹמְדִים שֶׁיִּלְמְדוּ בְּמִתּוּן. וְהַפֵּרוּשׁ הָאֱמִתִּי שֶׁכָּתַבְנוּ הוּא הַפֵּרוּשׁ הַכָּתוּב בַּתַּלְמוּד הַבַּבְלִי וִירוּשַׁלְמִי שֶׁחִבְּרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים, שֶׁקִּבְּלוּהוּ דּוֹר אַחַר דּוֹר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. וְהַבַּבְלִי הוּא יוֹתֵר אָרוֹךְ וּמְבֹאָר וְעָלָיו אָנוּ סוֹמְכִים יוֹתֵר, וְהוּא עֶשְׂוִי לְשִׁשָּׁה סְדָרִים, וְיֵשׁ בּוֹ ס' מַסֶּכְתּוֹת לְפִי חִלּוּק הָעִנְיָנִים, סִימָנָם שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, ותקכ"ב פְּרָקִים. וְכֵן יִתְבָּאֵר פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה הָאֱמִתִּי מִסְּפָרִים אֲחֵרִים שֶׁחִבְּרוּ קְצָת מֵחָכְמֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים, וְנִקְרָאִים סִפְרָא וְסִפְרֵי וְתוֹסֶפְתָּא וּמְכִילְתָּא, כָּל אֵלֶּה סְפָרִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בָּהֶם וְסוֹמְכִים עַל דִּבְרֵיהֶם בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם בְּלִי מַחְלֹקֶת, וּבְמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַחְלֹקֶת כְּבָר פֵּרְשׁוּ הֵם גַּם כֵּן הַהֶכְרֵעַ שֶׁנִּקַּח מֵהֶם הַכֹּל מִבֹּאר יָפֶה בְּלִי שׁוּם סָפֵק וְעַרְבּוּב לַמְּבִינִים. וְכָל מִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה אֵינֶנּוּ בִּכְלַל עַם הַקֹּדֶשׁ, לְפִי שֶׁמִּפְּשַׁט כְּתוּבֵי הַתּוֹרָה בִּלְתִּי פֵּרוּשֵׁיהֶם וְקַבָּלָתָם הָאֱמִתִּית לֹא נַסְכִּים אֶל הָאֱמֶת לְעוֹלָם, כִּי יֵשׁ כַּמָּה כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה נִרְאִים כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, וְיוֹדֵעַ פֵּרוּשָׁם יָבִין וְיִרְאֶה כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי הַשֵּׁם. הֲרֵי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', וּמָצִינוּ בְּקֹרַח בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְאִם אַתָּה מוֹנֶה כָּל יְמֵי חַיָּיו וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם בְּנוֹ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה בֶּן שְׁמוֹנִים בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה לְדַבֵּר אֲלֵיהֶן לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, לֹא יַעֲלוּ כֻּלָּם כִּי אִם ש"נ שָׁנָה, אֶלָּא שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה דִּמְשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ מַתְחִיל חֶשְׁבּוֹן הת"ל שָׁנָה. וּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק כֵּן, וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם וּבִשְׁאָר אֲרָצוֹת,

כְּלוֹמַר שֶׁהִתְחִילוּ לִגְלוֹת, ת"ל שָׁנָה, דְּמִשָּׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ לְאַבְרָהָם כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הִתְחִיל עָלָיו הַצַּעַר, וּמִשָּׁם הַתְחָלַת הַשִּׁעְבּוּן. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ אוֹמְרוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ אַבְרָהָם נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ר"ל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהִתְחִיל הַצַּעַר לָאָב בִּבְשׂוֹרַת גָּלוּת הַבָּנִים הוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב בְּלָשׁוֹן זֶה. וּמָה שֶׁאָמַר בְּמִצְרַיִם, גַּם כֵּן לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא כְּלוֹמַר בַּגָּלוּת. וּמָה שֶׁהוֹצִיא הַכֹּל בְּלָשׁוֹן מִצְרַיִם, לְפִי שֶׁשָּׁם הָיָה עִקַּר הַגָּלוּת, וְאַחַר הָעִקָּר הַכֹּל הוֹלֵךְ וְעָלָיו נִקְרָא לְעוֹלָם. וְכֵן כְּתִיב בַּתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה, וּכְשֶׁאַתָּה מוֹנֶה פְּרָטָן תִּמְצָא ס"ט נְפָשׁוֹת. אֶלָּא שֶׁבָּא הַפְּרוּשׁ שֶׁיּוֹכֶבֶד נוֹלְדָה בֵּין הַחוֹמוֹת וְלֹא נֶחְשְׁבָה בִּפְרָט. וְכֵן כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר שֵׁשֶׁת יָמִים, וְכָאֵלֶּה רַבִּים לֹא יִתְבָּאֲרוּ לְעוֹלָם כִּי אִם בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה הַמְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּתָּנָהּ לָנוּ.

וְעַתָּה דַּע לְךָ לְפִי מָה שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵחֲכָמֵינוּ ז"ל וּמִפֵּרוּשֵׁיהֶם, כִּי חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת שֶׁנִּכְלְלוּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁנִּתַּן לָנוּ הַשֵּׁם עוֹלֶה תרי"ג מִצְוֹת. בֵּין אוֹתָן שֶׁצִּוָּה לָנוּ לַעֲשׂוֹת וְאוֹתָן שֶׁהִזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כִּי הַכֹּל נִקְרָאִים מִצְוָה. וְאוֹתָן שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת עוֹלֶה רמ"ח, וְשֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שס"ה. וּמֵהֶן שֶׁחַיָּבִין בָּהֶן כָּל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָלָם, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּמֵהֶן שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא יִשְׂרָאֵלִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְלֹא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא לְוִיִּם בִּלְבַד. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶם אֶלָּא כֹּהֲנִים בִּלְבַד בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּב בָּהֶן אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן יָחִיד לְבַד אֶלָּא הַצִּבּוּר כֻּלָּם. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּמָקוֹם יָדוּעַ וּבִזְמַן יָדוּעַ, וְהוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁרֹב יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין שָׁם. וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ זְמַן יֵשׁ חִלּוּק גַּם כֵּן בְּמִצְוֹת יְדוּעוֹת בֵּין אֲנָשִׁים לְנָשִׁים, וּבֵין יִשְׂרְאֵלִים לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וּמִן הַמִּצְוֹת אֵלּוּ יֵשׁ שֶׁאָדָם חַיָּב בָּהֶם לָקוּם לַעֲשׂוֹתָן בְּהַתְמָדָה, כְּגוֹן מִצְוַת אַהֲבַת הַשֵּׁם וְיִרְאָתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב לָקוּם וְלַעֲשׂוֹתָן בִּזְמַן יָדוּעַ וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, כְּגוֹן מִצְוַת סֻכָּה וְלוּלָב וְשׁוֹפָר וּשְׁבִיתַת מוֹעֲדִים וּקְרִיאַת שְׁמַע וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְמַן קָבוּעַ לַעֲשׂוֹתָן בַּשָּׁנָה אוֹ בַּיּוֹם. וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב לַעֲשׂוֹתָן לְעוֹלָם אֶלָּא אִם כֵּן תִּהְיֶה סִבָּה שֶׁתָּבֹא לְיָדוֹ עִנְיָן שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת בּוֹ אוֹתָהּ מִצְוָה הֶרְאוּיָה לְאוֹתוֹ עִנְיָן, כְּאִלּוּ תֹּאמַר שְׁנִתִּינַת שְׂכַר שְׂכִיר בִּזְמַנּוֹ מִצְוָה אַחַת, וּבְוַדַּאי אֵין אָדָם חַיָּב לִשְׂכֹּר פּוֹעֲלִים כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ. וְכֵן קְצַת כַּיּוֹצֵא בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּבְרַר הַכֹּל בע"ה עַל כָּל מִצְוָה שֶׁנִּכְתֹּב. וְאַחַת מִן הַמִּצְוֹת, וְהִיא עִקָּר וִיסוֹד שֶׁכֻּלָּן נִשְׁעָנוֹת עָלָיו, הִיא מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה, כִּי בַּלִּמּוּד יֵדַע הָאָדָם אֶת הַמִּצְוֹת וְיִקַּיֵּם אוֹתָן. וְעַל כֵּן קָבְעוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל לִקְרוֹת חֵלֶק אֶחָד מִסֵּפֶר הַתּוֹרָה בְּמָקוֹם קָבוּעַ הָעָם, שֶׁהוּא בֵּית הַכְּנֶסֶת, לְעוֹרֵר לֵב הָאָדָם עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ עַד שֶׁיִּגְמְרוּ כָּל הַסֵּפֶר. וּלְפִי

מָה שֶּׁשָּׁמַעְנוּ רַב יִשְׂרָאֵל נוֹהֲגִים הַיּוֹם לִקְרוֹתוֹ כֻּלּוֹ בְּשָׁנָה אַחַת. וְעוֹד חִיְּבוּנוּ חֲכָמִים זַ"ל לִקְרוֹתוֹ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ בְּכָל שַׁבּוּעַ וְשַׁבּוּעַ כְּמוֹ שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ בְּמָקוֹם הַקִּבּוּץ, וְזֶהוּ אָמְרָם זַ"ל לְעוֹלָם יַשְׁלִים אָדָם פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁכִּיל בַּדְּבָרִים יוֹתֵר בִּקְרוֹתוֹ אוֹתָם בְּבֵיתוֹ. וְעַתָּה בִּהְיוֹת תרי"ג מִצְוֹת שֶׁבַּסֵּפֶר מְפֻזָּרוֹת בְּתוֹכוֹ הֵנָּה וְהֵנָּה, בְּתוֹךְ סִפּוּרִים אֲחֵרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּסֵּפֶר לְעִקַּר גְּדוֹל וּלְצֹרֶךְ שֶׁיֵּשׁ לַמִּצְוֹת בָּהֶם, אוּלַי לֹא יִתֵּן לִבּוֹ הַקּוֹרֵא בַּסֵּדֶר לְרְאוֹת כַּמָּה מִצְוֹת קָרֵא בְּאוֹתוֹ שָׁבוּעַ, וְלֹא יָעִיר לִבּוֹ לְזָרֵז עַצְמוֹ בָּהֶן. עַל כֵּן רָאִיתִי טוֹב אֲנִי הַדַּל בְּאַלְפֵּי, תַּלְמִיד הַתַּלְמִידִים שֶׁבִּזְמַנִּי, אִישׁ יְהוּדִי מִבֵּית לֵוִי בַּרְצְלוֹנִי, לִכְתֹּב הַמִּצְוֹת עַל דֶּרֶךְ הַסְּדָרִים וְכַסֵּדֶר שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה זוֹ אַחַר זוֹ, לְעוֹרֵר לֵב הַנַּעַר בְּנִי וְהַיְלָדִים חֲבֵרָיו בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ אַחַר שֶׁיִּלְמְדוּ אוֹתוֹ הַסֵּדֶר בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וּלְהַרְגִּיל אוֹתָם בָּהֶם, וּלְהַתְפִּיס מַחְשַׁבְתָּם בְּמַחְשֶׁבֶת טָהֳרָה וְחֶשְׁבּוֹן שֶׁל עִקָּר, טֶרֶם שֶׁיַּכְנִיסוּ בְּלִבָּם חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל שְׁחוֹק וְשֶׁל מָה לְּךָ וּמָה בְּכָךְ, וְגַם כִּי יַזְקִינוּ לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ. וְדַעְתִּי לִכְתֹּב עַל כָּל אַחַת רֶמֶז אֶחָד מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, הַנִּגְלֶה בַּכָּתוּב אֶכְתֹּב כְּמוֹ שֶׁהוּא, וּבַסָּתוּם אַגִּיד מָה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי בּוֹ מִפִּי חֲכָמִים וּמָה שֶּׁאֲבִינָה בַּדְּבָרִים. וְאֵינֶנִּי חוֹשֵׁב וְגוֹזֵר לְהַגִּיעַ אֶל הָאֱמֶת עַל כָּל פָּנִים, כִּי מִי כָּמוֹנִי תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת חָכְמָה כָּל הַיָּמִים לְהָרִים יָד בַּמֶּה שֶׁלֹּא הִשִּׂיגוּ חֲכָמִים מְחֻכָּמִים. אָמְנָם כִּי לֹא חָסַרְתִּי דַּעַת, כִּי הַנִּמְלִים לֹא יוּכְלוּן שְׂאֵת מַשָּׂא הַגְּמַלִּים, וְקָטָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין לֹא יִדְרֹשׁ מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה וְסוֹד חַשְׁמַלִּים, אֶלָּא שֶׁרֹב חִשְׁקִי לִטְבֹּל קְצֵה הַמַּטָּה בְּיַעֲרַת דְּבַשׁ הַמִּצְוֹת דְּחָקַנִי לְכָנֵס בְּיַעַר שֶׁאֵין לוֹ תְּחוּמִין, עִם דַּעְתִּי שֶׁהַרְבֵּה גְּדוֹלִים נִכְנְסוּ שָׁם וְהוֹצִיאוּ פָּחֻמִין. אַךְ אָמַרְתִּי מִי יִתֵּן וּתְהִי מַחְשַׁבְתִּי נִטְרֶדֶת בָּזֶה כָּל הַיָּמִים, וְלֹא תִּפָּסֵל וְלֹא תִּפָּגֵם בִּמְזִמּוֹת עָמֶל וָאָוֶן כְּמוֹ רְשָׁעִים אֲשֶׁמִים, וּכְחוֹתָם עַל יַד יְמִינִי אָשִׂים אוֹתָן. וְכָל מַעְיָנַי אָשִׁית כָּל הַיּוֹם בַּעֲבוֹדָתָן, אֶעֱשֶׂה בִּלְבָבִי בַּיִת נָאֶמָן מוֹשָׁב אֵיתָן, וְיֶתֶר מַעֲשַׂי כֻּלָּן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְעֵסֶק אֲנָשִׁים וְנָשִׁים דַּיָּן שִׂעָתָן, הֲלֹא כֻּלָּן צְרוּפוֹת וּטְהוֹרוֹת, כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְשׁוּכְתָן. וְאִם בַּמֶּה שֶׁיִּכָּתֵב בְּפֵרוּשָׁן פְּסֹלֶת נִמְצָא לְעִתִּים, יִתְבָּרֵר הָאֹכֶל מִתּוֹכוֹ לִשְׂמָן, וְהוּא חוֹזֵר לְבֵית הַבָּעָלִים, וְהָרוֹצֶה לִסְעֹד אֶצְלִי יֹאכַל הַבָּשָׂר וְיַנִּיחַ בַּשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת וּקְלִפִּין. וְרֹאשׁ דְּבָרַי אֲנִי מַזְכִּיר לְזִכּוּת עָלַי מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתַי, כָּל פְּטָטַיָּא בִּישִׁין וּפְטָטַיָּא דְּאוֹרַיְתָא טָבִין. וְעוֹד דָּרְשׁוּ זַ"ל לְחַזֵּק לֵב הַלָּמֵד, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה, לְגַלּוֹגוֹ עָלַי אַהֲבָה. וְאֵלֶּה סִדְרֵי הַשָּׁנָה שֶׁהַמִּצְוֹת בָּהֶן לְפִי חֶשְׁבּוֹן הָרַב הַגָּדוֹל נוֹדָע לְרוֹב חָכְמָה וּמַעֲלָה בְּעַמּוֹ, הָרַמְבַּ"ם זצ"ל:

איגרת המחבר

אוּלַי יַחְשֹׁב מְעַיֵּן בְּסִפֶּר זֶה, שֶׁהַמְחַבְּרוֹ קִבֵּץ כָּל דִּינָיו בִּיגִיעוֹ וְטוּב עִיּוּנוֹ מִדִּבְרֵי הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים. וְאִלּוּ כֵּן הָיָה, יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת הַמְחַבֵּר בָּקִי בְּכָל פִּנּוֹת גְּמָרְתֵנוּ בַּבְלִית יְרוּשַׁלְמִית וְסִפְרָא וְסִפְרֵי וְתוֹסֶפְתָּא. לָכֵן הוּא הַיּוֹדֵעַ עַצְמוֹ וְחָכְמַת מָה לוֹ, רָאוּי לְפַרְסֵם הָאֱמֶת לְכָל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ, וְאַל יַעֲשֶׂה מְלֶאכֶת הַשֵּׁם תְּמִימָה, כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה בִּצְדִיָּה וְעָרְמָה, כְּמִתְהַדֵּר בְּיַלְדֵי נָכְרִים, כְּחַלָּשׁ מִזְדַּיֵּן בְּשִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים, וְכִשְׁפַּל אֲנָשִׁים מִתְעַטֵּר בְּכִתְרֵי הַמְּלָכִים. הִנֵּה הוּא קוֹרֵא מִמְּקוֹמוֹ, מוֹדִיעַ וּמֵעִיד עֵדוּת נֶאֱמָנָה לְכָל קוֹרֵא בּוֹ, שֶׁרֹב דִּבְרֵי הַסֵּפֶר נִלְקָטִים מִסְּפָרֵי עַמּוּדֵי הָאָרֶץ הַמְפֻרְסָמִים בְּמַעֲלָה וְחָכְמָה בְּכָל הַגּוֹיִם, הָרַב רַבִּי יִצְחָק אַלְפָסִי וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בַּר מַיְמוֹן, לְטוֹבָה זְכוּרִים. לָהֶם מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה הַהוֹד וְהַגְּדוּלָּה בְּחִבּוּר זֶה. וְאֶל הַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת, הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בַּר נַחְמָן זַ"ל, הוּא חִבֵּר סֵפֶר נִכְבָּד מְאֹד בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, לְבַד כַּמָּה וְכַמָּה חִבּוּרִים יְקָרִים. אֵלֶּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם, שֶׁהוֹצִיאוּ רֹב זְמַנָּם לְבָרֵר דִּבְרֵי חֲכָמִים לִבְרָכָה זִכְרָם, צָלְלוּ בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא פְּנִינִים בְּיָדָם, וְיוֹם בּוֹאֵנוּ אֶל בֵּית מִקְדָּשָׁם וְאֶל חֶדֶר הוֹרָאָתָם, מָצָאנוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים, גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילֶת לְפָנֵינוּ עֲרוּכִים. אָמַרְתִּי בַּמֶּה אֶתְרַצֶּה לְבוֹא לְשַׂמֵּשׁ לִפְנֵי הַגִּבּוֹרִים, וּכְבָר בֵּרְרוּ לָנוּ הֵם כָּל הַדְּבָרִים, הֲלֹא בְּסֵדֶר תרי"ג מִצְוֹת עַל דֶּרֶךְ הַסְּדָרִים, אוּלַי יִתְעוֹרְרוּ יוֹתֵר בָּהֶן מִתּוֹךְ כָּךְ הַנֶּעֱרִים, יְשִׂימוּ לֵב בָּהֶם בְּשַׂבְתּוֹת וּבַחַגִּים, וְיָשׁוּבוּ מֵהִשְׁתַּגֵּעַ בִּרְחוֹב הֶעָרִים, לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים, אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הַיַּלְדִים רַכִּים, יִשְׁאֲלוּ מִצְוֹת שַׁבָּת זוֹ כַּמָּה, וּמָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָת וּמִזְמָה. וְהִנֵּה פֵּרוּשׁ כָּל אַחַת נָכוֹן לִפְנֵיהֶם, וּמִבְּלִי יְגִיעָה יִמְצְאוּ דִּבְרֵי חֵפֶץ בְּסִימָנֵיהֶם, זֶרַע קֹדֶשׁ יִתְבָּרְכוּ מֵאֵל הֵם וּבְנֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם, בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם, וַאֲנִי בְּכָלַל הַבְּרָכָה עִמָּהֶם. וּמַשְׁבִּיעַ אֲנִי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְכֹל מַעְתִּיקוֹ, שֶׁיִּכְתֹּב אִגֶּרֶת זוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְהַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם יִהְיוּ אִתּוֹ, לְמַעַן יִתְּנוּ הַכֹּל הוֹדוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ, לְיוֹלְדוֹ וּלְהוֹרְתוֹ. וְהַמְתַקֵּן בּוֹ כָּל שְׁגִיאָה אַחַר הָעִיּוּן הַמְכֻוָּן, מֵאֵל שַׁדַּי תִּהְיֶה שְׁלֵמָה מַשְׂכֻּרְתּוֹ, וְשָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל אָמֵן.

יֵשׁ מִצְוֹת הַנּוֹהָגוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה, וְהֵם בֵּין כֻּלָּם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְתִשְׁעָה. וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ הַנּוֹהָגוֹת שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בָּהֶן הָאָדָם כִּי אִם בְּסִבָּה, וּפְעָמִים שֶׁלֹּא תָּבֹא הַסִּבָּה לוֹ לָאָדָם בְּכָל יָמָיו וְנִמְצָא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ לְעוֹלָם, כְּגוֹן מִצְוַת נְתִינַת שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ, שֶׁיֵּשׁ מִבְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא יִשְׂכֹּר שָׂכִיר בְּיָמָיו, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֵן מִן הַלָּאוִין יֵשׁ קְצָת מֵהֶן שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶן הָאָדָם כִּי אִם מֵרְצוֹנוֹ וְעַל יְדֵי סִבַּת מַעֲשָׂיו, וּבְהִמָּנְעוֹ מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה לֹא יִהְיֶה עָלָיו חֵטְא וְלֹא יֶחְסַר אֵלָיו דָּבָר, כְּגוֹן מוֹצִיא שֵׁם רַע שֶׁלֹּא יָגֵרֹשׁ אִשְׁתּוֹ לְעוֹלָם, שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם עַל עַצְמוֹ לְהִתְחַיֵּב בְּלָאו הַזֶּה, כִּי הוּא הוֹצִיא שֵׁם רַע. וְכֵן לָאו דְּלֹא תְאַחֵר בִּנְדָרִים הוּא גַּם כֵּן גּוֹרֵם אוֹתוֹ,

וּמִי שֶׁיֶּחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בּוֹ חֵטְא, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהֵם בֵּין כֻּלָּם תִּשְׁעָה וְתִשְׁעִים, מֵהֶן שְׁמֹנָה וְשִׁבְעִים עֲשֵׂה וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים לֹא תַעֲשֶׂה. אֲבָל אוֹתָם מִצְוֹת שֶׁחַיָּבִין בָּהֶם כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִבְּלִי שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ סִבָּה בָּעוֹלָם, הֵם בֵּין כֻּלָּם מָאתַיִם וְשִׁבְעִים, וְסִימָנָם אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵ"ר. מֵהֶם שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים עֲשֵׂה וּשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים וּמָאתַיִם לָאוִין, וְתִמְצָא כָּל אַחַת בַּסֵּדֶר שֶׁלָּהּ בְּתוֹךְ הַסֵּפֶר. וְהַחִיּוּב שֶׁל אֵלּוּ לַעֲשׂוֹתָן אֵינוֹ בְּכָל עֵת, רַק בִּזְמַנִּים יְדוּעִים מֵהַשָּׁנָה אוֹ מִן הַיּוֹם, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מִצְוֹת מֵהֶן שֶׁחִיּוּבָן תָּמִידִי, לֹא יִפָּסֵק מֵעַל הָאָדָם אֲפִי' רֶגַע בְּכָל יָמָיו, וְאֵלּוּ הֵן. א' לְהַאֲמִין בַּשֵּׁם. ב' שֶׁלֹּא לְהַאֲמִין לְזוּלָתוֹ. ג' לְיַחֲדוֹ. ד' לְאַהֲבָה אוֹתוֹ. ה' לְיִרְאָה אוֹתוֹ. ו' שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם. סִימָנָם שֵׁשׁ עֶרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם.

מצוה א

מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה – בְּרֵאשִׁית יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית א כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם מְיֻשָּׁב (גיטין מא, ב במשנה), שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּיִשּׁוּבוֹ, כְּדִכְתִיב: (ישעיהו מה יח) לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ. וְהִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה שֶׁבְּסִבָּתָהּ מִתְקַיְּמוֹת כָּל הַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם, כִּי לִבְנֵי אָדָם נִתְּנוּ וְלֹא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (ברכות כה, ב).

דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָתַי חַיָּב אָדָם לַעֲסֹק בָּהּ, וְכַמָּה בָּנִים יִהְיֶה לוֹ וְיִפָּטֵר, וּמֵאֵיזוֹ מִצְוֹת הוּא פָּטוּר בְּעִסְקוֹ בָּזוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּיבָמוֹת בְּפֶרֶק ו' (דף סא, ב וסב, ב) וּבִבְרָכוֹת (דף טז, א). (שו"ע אבן העזר סימן א ואו"ח סימן ע סעיף ג).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן (קדושין לו, ב) וְחַיָּב אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בָּהּ מִשֶּׁהוּא רָאוּי לָהּ, וְהוּא הַזְּמַן שֶׁנִּתְּנוּ חֲכָמִים ז"ל (אבות פ"ה מכ"א) לְשָׁא אִשָּׁה. וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מֻטֶּלֶת עַל הַנָּשִׁים, וְהַמְבַטְּלָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, (קדושין כט, ב) שֶׁמַּרְאֶה בְּעַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁלִים חֵפֶץ הַשֵּׁם לְיַשֵּׁב עוֹלָמוֹ.

מצוה ב

מִצְוַת מִילָה – לְךָ לְךָ יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִצְוַת מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר. וְנִכְפְּלָה בְּסֵדֶר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ, דִּכְתִיב (ויקרא יב ג), וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ. וְהַרְבֵּה מִצְוֹת נִכְפְּלוּ בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן לְצֹרֶךְ כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּם חֲכָמֵינוּ ז"ל (שבת קלב, א קלה,

א). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ, הוּא שֶׁחוֹתְכִין הָעֶרְלָה הַמְחַפָּה רֹאשׁ הַגְּוִיָּה וּפוֹרְעִין קְרוּם רַךְ שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּלֶּה רֹאשׁ הָעֲטָרָה שֶׁבְּאוֹתוֹ אֵבָר, כַּיָּדוּעַ לַמְּבִינִים שֶׁתַּשְׁלוּם צוּרַת הָאָדָם בְּהָסִיר מִמֶּנּוּ אוֹתָהּ עָרְלָה, שֶׁהִיא תּוֹסֶפֶת בּוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְקַבֵּעַ בָּעָם אֲשֶׁר הִבְדִּיל לִהְיוֹת נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, אוֹת קָבוּעַ בְּגוּפָם, לְהַבְדִּילָם מִשְּׁאָר הָעַמִּים בְּצוּרַת גּוּפָם, כְּמוֹ שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים מֵהֶם בְּצוּרַת נַפְשׁוֹתָם, אֲשֶׁר מוֹצָאָם וּמוֹבָאָם אֵינֶנּוּ שָׁוֶה. וְנִקְבַּע הַהֶבְדֵּל בְּגֶלֶת הַזָּהָב, לְפִי שֶׁהוּא סִבָּה לְקִיּוּם הַמִּין, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁלוּם צוּרַת הַגּוּף, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָעָם הַנִּבְחָר חָפֵץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהַשְׁלִים תְּכוּנָתוֹ, וְרָצָה לִהְיוֹת הַהַשְׁלָמָה עַל יְדֵי הָאָדָם וְלֹא בְּרָאוֹ שָׁלֵם מִבֶּטֶן, לְרַמֵּז אֵלָיו כִּי כַּאֲשֶׁר תַּשְׁלוּם צוּרַת גּוּפוֹ עַל יָדוֹ, כֵּן בְּיָדוֹ לְהַשְׁלִים צוּרַת נַפְשׁוֹ בְּהֶכְשֵׁר פְּעֻלּוֹתָיו. דִּינֵי הַמִּצְוָה עַל מִי מֻטָּלֶת מִילַת הַקְּטַנִּים, וְכֵן מִילַת הָעֲבָדִים, יְלִיד בַּיִת (עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁיִּלְּדָתּוּ הַשִּׁפְחָה בְּבֵית יִשְׂרָאֵל) וּמִקְנַת כֶּסֶף (פי' עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקְּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד), וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם וּבְאֵיזֶה עִנְיָן דִּוֹחִין בִּשְׁבִילָהּ שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְאֵיזֶה קָטָן מַשְׁהִין מִילָתוֹ יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה יָמִים, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק י"ט מִשַּׁבָּת (דף קלז, ב) וּבְפֶרֶק ד' מִיָּבָמוֹת (דף עא, א). וְשָׁם בְּשַׁבָּת נִתְבָּאֵר כִּי הַמָּל מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה. וַאֲבִי הַבֵּן אוֹ בֵּית דִּין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָב מְבָרְכִין בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְהָעוֹמְדִים שָׁם עוֹנִין, כְּשֵׁם שֶׁזָּכָה לַבְּרִית, כֵּן יִזְכֶּהוּ הָאֵל לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. (י"ד מסי' ר"ס עד רס"ו).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִילַת בְּנֵיהֶן, (קדושין כט, א) אֶלָּא הָאָב, אוֹ בֵּית דִּין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָב. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְלֹא מָל עַצְמוֹ מְשֻׁהֶגִּיעַ לְכָלַל עֶנְשִׁין, שֶׁהוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד [בְּכָל יוֹם שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מִשֶּׁיִּגְדַּל, וְלֹא יָמוּל עַצְמוֹ מְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאִם מֵת וְהוּא עָרֵל, בְּמַזִּיד] חַיָּב כָּרֵת. אֲבָל אֵין לָאָב חִיּוּב כָּרֵת בְּמִילַת בְּנוֹ (שבת קלג, א), אֶלָּא שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאֵין בְּכָל הַתּוֹרָה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁחַיָּבִין עַל בְּטוּלָהּ כָּרֵת. (כְּרִיתוּת ב, א), כִּי אִם זוֹ וּשְׁחִיטַת הַפֶּסַח.

מצוה ג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה – וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב יֵשׁ בָּהּ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה אַחַת, וְהִיא אַזְהָרַת גִּיד הַנָּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לב:לג) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה. וְהַאי לֹא יֹאכְלוּ לֹא נֶאֱמַר עַל דֶּרֶךְ סִפּוּר, כְּלוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁאֵרַע דָּבָר זֶה בָּאָב, נִמְנָעִים הַבָּנִים מִלֶּאֱכֹל אוֹתוֹ הַגִּיד, אֶלָּא אַזְהָרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה רֶמֶז לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיִּסְבְּלוּ צָרוֹת רַבּוֹת בַּגָּלוּת מִיַּד הָעַמִּים וּמִיַּד בְּנֵי עֵשָׂו, יִהְיוּ בְּטוּחִים שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעָם וּשְׁמָם, וְיִבָּא לָהֶם גּוֹאֵל וְיִגְאָלֵם מִיַּד צָר. וּבְזֶכֶרֶם תָּמִיד עִנְיַן זֶה עַל יַד הַמִּצְוָה שֶׁתִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן, יַעֲמְדוּ בֶּאֱמֶנָתָם וּבְצִדְקָתָם לְעוֹלָם. וְרֶמֶז זֶה הוּא לְפִי שֶׁאוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּלְחַם עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה (בר"ר עח) שֶׁהָיָה שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, רָצָה לְעָקְרוֹ לְיַעֲקֹב מִן הָעוֹלָם הוּא וְזַרְעוֹ וְלֹא יָכוֹל לוֹ, (שם לב כו) וְצִעֲרוֹ בִּנְגִיעַת הַיָּרֵךְ. וְכֵן זֶרַע עֵשָׂו מְצַעֵר לְזֶרַע יַעֲקֹב, וּלְבַסּוֹף תִּהְיֶה לָהֶם תְּשׁוּעָה מֵהֶם. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (שם שם לב) בָּאַב שֶׁזְּרָחָה לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ לְרַפְאוֹתוֹ וְנוֹשָׁע מִן הַצַּעַר, כֵּן יִזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁל מָשִׁיחַ וִירַפְּאֵנוּ מִצַּעֲרֵנוּ וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן. דִּינֵי הַמִּצְוָה זוֹ מֵהוּ הַגִּיד הָאָסוּר, וְהַחִטּוּט שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לְחַטֵּט אַחֲרָיו, וּבְאֵי זוֹ בְּהֵמָה נוֹהֵג, וּמִי נֶאֱמָן עַל נִקּוּרוֹ וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק ז' מֵחֻלִּין (פט, ב) (י"ד סי' ס"ה). וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל גִּיד אֶחָד, אֲפִלּוּ הוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת אוֹ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מִגִּיד הַנָּשֶׁה גָּדוֹל, לוֹקֶה. (עי' חולין צו, א)

מִכָּאן עַד סוֹף סֵפֶר בְּרֵאשִׁית אֵין בּוֹ מִצְוָה. נִשְׁלַם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית.

מצוה ד

מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ – לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְעַבֵּר שָׁנִים בְּבֵית דִּין גָּדוֹל בְּחָכְמָה סְמוּךְ בָּאָרֶץ, וְלִקְבֹּעַ מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה עַל פִּי אוֹתוֹ קִדּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, כְּלוֹמַר כְּשֶׁתִּרְאוּ חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה, תִּקְבְּעוּ לָכֶם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא תִּרְאוּהָ, מִכְּיוָן שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהֵרָאוֹת עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל. וְכֵן תִּכְלֹל מִצְוָה זוֹ מִצְוַת עִבּוּר הַשָּׁנָה, לְפִי שֶׁיְּסוֹד מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל מוֹעֲדֵי הַשֵּׁם בְּמוֹעֲדָם. וּכְמוֹ כֵן מִצְוַת עִבּוּר הַשָּׁנָה מִזֶּה הַיְּסוֹד הִיא. וְאוּלָם מִלְּבַד זֶה הַמְקֻרָא בָּאוּ הֶעָרוֹת בִּכְתוּבֵי הַתּוֹרָה יוֹרוּ עַל מִצְוַת הָעִבּוּר, וְהוּא מָה שֶׁכָּתוּב (שם יג י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ. וְכֵן (דברים טז א) שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב.

וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁבָּאִים שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים כְּשֵׁרִים לִפְנֵי הַבֵּית דִּין וּמְעִידִים לִפְנֵיהֶם שֶׁרָאוּ הַלְּבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ, וְקוֹבְעִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל פִּיהֶם, שֶׁאוֹמְרִים, הַיּוֹם מְקֻדָּשׁ. וְטַעַם שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ אֶלָּא בִּסְמוּכִין, לְפִי שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם גְּדוֹלִים וּסְמוּכִין כְּמוֹתְכֶם, (ר"ה כב, א) כִּי לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נֶאֱמַר. וְעוֹד דָּרְשׁוּ הַדָּבָר, מִדְּסָמַךְ לוֹ דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר שֶׁיְּהֵא לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁיְּקַדְּשׁוּ הַחֹדֶשׁ, רְשׁוּת כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר חֲכָמִים גְּדוֹלִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. וְכֵן כָּל מִי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל וְנִסְמַךְ בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַסְּמִיכוּת יָדוּעַ אֵיךְ עוֹשִׂין אוֹתוֹ, יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת מִצְוָה זוֹ אֲפִלּוּ בְּחוּצָה

לָאָרֶץ, וְהוּא שֶׁלֹּא הִנִּיחַ כְּמוֹתוֹ בָּאָרֶץ, וְכֵן מָצִינוּ (ברכות סג, א) שֶׁעָשׂוּ כֵּן חֲנַנְיָה בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁהָיוּ בְּעִנְיָן זֶה. אֲבָל בִּלְתִּי תְּנָאִים אֵלּוּ אֵין רְשׁוּת לְשׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ חֲדָשִׁים וּלְעַבֵּר שָׁנִים. וְאִם תִּשְׁאַל, אִם כֵּן הֵיאַךְ אָנוּ עוֹשִׂין הַיּוֹם, שֶׁאֵין לָנוּ חֲכָמִים סְמוּכִין? דַּע שֶׁכְּבָר קִבַּלְנוּ שֶׁר' הִלֵּל הַנָּשִׂיא בְּנוֹ שֶׁל ר' יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, שֶׁהָיָה גָּדוֹל בְּדוֹרוֹ וְנִסְמַךְ בָּאָרֶץ, וְהוּא הֶחְכָּם שֶׁתִּקֵּן לָנוּ חֶשְׁבּוֹן הָעִבּוּר, הוּא קִדֵּשׁ חֲדָשִׁים וְעִבֵּר שָׁנִים הָעֲתִידִים לָבוֹא עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּה, וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין הַיּוֹם. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ הוּא עַל דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זַ"ל. וְהָרַמְבַּ"ן זַ"ל (בספה"מ מ"ע קנג) יַחֲשֹׁב קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מִצְוָה אַחַת וְעִבּוּר שָׁנִים מִצְוָה אַחַת. וּרְאִיּוֹתָיו בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שָׁלוֹ. וְכֵן בַּעַל הֲלָכוֹת גַּם כֵּן. וְהַפְּסוּק הַמּוֹרֶה עַל מִצְוַת הָעִבּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁנְּחַשֵּׁב הַתְּקוּפוֹת כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה הַמּוֹעֲדִים בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ לָהֶם, וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ (שמות יג י). וְכֵן שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב (דברים טז א). כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל מוֹעֲדֵי הַשֵּׁם בִּזְמַנָּם, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ צִוָּה לַעֲשׂוֹת פֶּסַח בִּזְמַן שֶׁהַתְּבוּאָה בָּאָבִיב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח. וְחַג הַסֻּכּוֹת בִּזְמַן הָאָסִיף, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לד כב) וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה. וְאִלּוּלֵי עִבּוּר הַשָּׁנִים, יָבֹאוּ הַמּוֹעֲדִים שֶׁלֹּא בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְחַשְּׁבִים חָדְשֵׁיהֶם וּמוֹעֲדֵיהֶם לִימוֹת שְׁנַת הַלְּבָנָה, שֶׁהֵם שנ"ד יוֹם ח' שָׁעוֹת תתעו חֲלָקִים, וְהִיא חֲסֵרָה מִשְּׁנַת הַחַמָּה י' יָמִים, כ"א שָׁעוֹת, ר"ד חֲלָקִים, סִימָן י' כ"א ר"ד. וּבְשׁוּל הַתְּבוּאוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּכֹחָהּ שֶׁל חַמָּה, נִמְצָא שֶׁאִלּוּלֵי הָעִבּוּר, שֶׁאָנוּ מַשְׁוִים בּוֹ שְׁנוֹת הַלְּבָנָה בִּשְׁנוֹת הַחַמָּה, לֹא יָבֹא הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב וְהַסֻּכּוֹת בִּזְמַן הָאָסִיף. וְנִתְקַן הַדָּבָר לְהֶעָשׂוֹת בִּגְדוֹלֵי הַדּוֹר, לְפִי שֶׁהוּא עִנְיָן חָכְמָה גְּדוֹלָה, גַּם יֹאמְרוּ כִּי מִמֶּנּוּ יִוָּדַע מִקֶּרֶה הַשָּׁנָה בַּתְּבוּאוֹת, וְאֵין רָאוּי לְמָסְרוֹ אֶלָּא לִגְדוֹלִים וַחֲסִידִים.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן חֲקִירַת עֵדוּת הַחֹדֶשׁ, וְאֵיזוּם הָעֵדִים לִפְעָמִים, וְדִין חִלּוּל שַׁבָּת בְּעֵדוּת זוֹ כֵּיצַד, וְעַל מָה מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְעַל מָה אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ, וְאֵי זֶה חֹדֶשׁ הָיוּ מְעַבְּרִין וְהוּא אָדָר, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ (שמות יג י) מְלַמֵּד, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּפֶרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד. וְעוֹד דָּרְשׁוּ ז"ל (סנהדרין י, ב) בְּפָסוּק זֶה מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם תַּלְמוּד לוֹמַר, מְיָמִים יָמִימָה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ ז"ל (מגילה ה, א) לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה חֲדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לַשָּׁנָה וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים. וְעוֹד אָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (מגילה שם) חֹדֶשׁ יָמִים, יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לַחֹדֶשׁ וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כה, ב) וּבְפֶרֶק א' שֶׁל סַנְהֶדְרִין (יא, ב) וּבְבָרְכוֹת כְּמוֹ כֵּן. (רמב"ם פ"א מהלכו' קדוש החדש).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ לָנוּ חֲכָמִים סְמוּכִים בַּתְּנָאִים שֶׁכָּתַבְנוּ, וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂאָהּ, אִם הוּא חָכָם שֶׁרָאוּי לָהּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם קִלְקוּל הַמּוֹעֲדוֹת, וַעֲכָשָׁו, בַּעֲוֹנֹתֵינוּ, שֶׁאֵין אָנוּ מְעַבְּרִין שָׁנִים עַל פִּי סְמוּכִים, אָנוּ סוֹמְכִים בְּחֶשְׁבּוֹנֵנוּ עַל הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל מֵרַבִּי הִלֵּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה ה

מִצְוַת שְׁחִיטַת הַפֶּסַח – לִשְׁחֹט בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁהָ תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, אוֹ גְּדִי בְּבֵית הַבְּחִירָה, וְזֶה נִקְרָא קָרְבַּן הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ו) וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא, שֶׁמִּתְקַבְּצִים אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל לַחֲבוּרוֹת וְלוֹקְחִין מִן הַשּׁוּק אוֹ מִבֵּיתָם גְּדִי אֶחָד אוֹ שֶׂה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, וְשׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּעֶזְרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיוֹם י"ד בְּנִיסָן בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְאַחַר כָּךְ לְעֶרֶב אוֹכְלִין אוֹתוֹ בֵּין כֻּלָּם אַחַר מַאֲכָלָם, שֶׁמִּצְוָתוֹ לְאָכְלוֹ עַל הַשָּׂבַע. (פסחים ע, א)

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַיְּהוּדִים לְעוֹלָם הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן זְמַן שְׁחִיטָתוֹ בַּיּוֹם אֵימַת, (שם נח, א) וְשֶׁהוּא נִשְׁחָט בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת בָּעֲזָרָה, (שם סד, א) וְכִי דּוֹחִין שַׁבָּת עָלָיו, (שם סה, ב) וְדִינֵי מְנוּיָיו, וּקְרִיאַת הַהַלֵּל עָלָיו, וּתְקִיעַת חֲצוֹצְרוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים. (עי' רמב"ם הלכות קרבן פסח א יב).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמֵזִיד וְלֹא עָשָׂה פֶּסַח, חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, לְפִי שֶׁזֶּה הוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה חֲטָאִים שֶׁבִּזְדוֹנָן כָּרֵת וְאֵין בִּשְׁגָגָתָן חַטָּאת, וְהֵן זֶה, מְגַדֵּף וּמְבַטֵּל מִילָה.

מצוה ו

מִצְוַת אֲכִילַת בְּשַׂר הַפֶּסַח – לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן עַל פִּי תְּנָאִים שֶׁבַּכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בִּשְׁחִיטָתוֹ (מצוה ה) כְּדֵי לְזָכֹר הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה לָנוּ הָאֵל שֶׁהוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כַּמָּה חַיָּב כָּל אֶחָד לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ לְכָל הַפָּחוֹת, (פסחים סט, א) וְהַנִּמְנִין עָלָיו אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ עַד שֶׁיֹּאכְלוּהוּ, שֶׁלֹּא לָצֵאת מִן הַחֲבוּרָה (שם סו, א במשנה) וְשֶׁלֹּא יִשְׁנוּ (שם קכ, א) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (הלכות קרבן פסח פרק א').

וְנוֹהֶגֶת בְּזָכָרִים וּבִנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּטֵל עֲשֵׂה. וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל הַתּוֹרָה לְכָל שֶׁאוֹמֵר שֶׁיְּבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם, עַד שֶׁיְּקַיְּמֶנָּה. (כתובות פו, א חולין קלב, ב)

מצוה ז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַפֶּסַח נָא וּמְבֻשָּׁל – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח נָא וּבָשֵׁל כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב – ט) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ. הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁלֹּא יֹאכַל אוֹתוֹ קֹדֶם גְּמַר בִּשּׁוּלוֹ אֲפִילּוּ בְּצָלִי, וְזֶהוּ פָּרוּשׁ נָא, (פסחים מא, א) שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁהִתְחִיל בּוֹ מַעֲשֵׂה הָאוּר וְנִצְלָה מְעַט וְאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילַת אָדָם, עֲדַיִן נִקְרָא נָא. אֲבָל כְּשֶׁהוּא חַי לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ הָאוּר כְּלָל, אֵין בְּכְלַל לָאו זֶה לְלִקּוֹת עָלָיו מִשּׁוּם אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא. אֲבָל אָסוּר מִדְּאוֹרַיְתָא, שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ צְלִי אֵשׁ, אָסְרָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל. וּפָרוּשׁ בָּשֵׁל שֶׁבִּשְּׁלוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל, רַבָּה הַכֹּל. מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ, לִזְכֹּר נֵס יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לֶאֱכֹלוֹ צְלִי דַּוְקָא, לְפִי שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים וְשָׂרִים לֶאֱכֹל בָּשָׂר צָלִי, שֶׁהוּא מַאֲכָל טוֹב וּמֻטְעָם, אֲבָל שְׁאַר הָעָם אֵינָם יְכוֹלִים לֶאֱכֹל מְעַט בָּשָׂר שֶׁתַּשִּׂיג יָדָם, כִּי אִם מְבֻשָּׁל, כְּדֵי לְמַלֹּא בִּטְנָם. וְאָנוּ שֶׁאוֹכְלִים הַפֶּסַח לְזִכָּרוֹן שֶׁיָּצָאנוּ לְחֵרוּת לִהְיוֹת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ, וַדַּאי רָאוּי לָנוּ לְהִתְנַהֵג בַּאֲכִילָתוֹ דֶּרֶךְ חֵרוּת וְשִׂרוּת, מִלְּבַד (עי' מורה נבוכים ח"ג פמ"ו) שֶׁאֲכִילַת הַצְּלִי יוֹרֶה עַל הַחִפָּזוֹן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְשָׁהוֹת עַד שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל בַּקְּדֵרָה. דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אִם עָשָׂהוּ צְלִי קְדֵרָה, אוֹ סָכוֹ בְּמַשְׁקִים, אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ בְּמַיִם, אוֹ בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה מָה דִּינוֹ וְיֶתֶר הַפְּרָטִים, מִבֹּאר בִּפְסָחִים (מ ב הל' קרבן פסח פ"ח).

וְנוֹהֶגֶת בְּזָכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְאָכַל נָא אוֹ מְבֻשָּׁל לוֹקֶה. וְכֵן אִם אָכַל שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד לוֹקֶה מַלְקוּת אַחַת, שֶׁשְּׁנֵיהֶם לָאו אֶחָד לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל. (שם ה"ד וסהמ"צ שורש ט) וְהָרַמְבַּ"ן ז"ל (שם בשורש ט ד"ה המין השלישי) מָנָה אוֹתָן שְׁנֵי לָאוִין וְכָתַב, שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. דְּכֵיוָן דִּכְתִיב לֹא תֹאכְלוּ כִּי אִם צְלִי אֵשׁ "נָא וּמְבֻשָּׁל" לָמָּה לִי ? שְׁמַע מִנַּהּ, לִלְקוֹת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַפְּרָטִים. וְאָמְרוּ זַ"ל כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יִהְיֶה הַמִּנְיָן כֵּן, שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בַּתּוֹרָה אֶחָד אֶחָד וְהֵם דְּבָרִים חֲלוּקִים, נִמְנֶה כָּל אֶחָד לְמִצְוָה אַחַת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, כְּגוֹן זֶה דְּנָא וּמְבֻשָּׁל, וְכֵן אֶתְנָן וּמְחִיר וּשְׁאוֹר וּדְבַשׁ וְזוּלְתָם.

וְאָמְנָם בְּעִנְיַן הַמַּלְקוֹת יֵשׁ חִלּוּק בָּהֶם, שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בְּלָאו אֶחָד, אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָד, כְּגוֹן אֶתְנָן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב, וּשְׁאוֹר וּדְבַשׁ, מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן כֻּלָּן.

אֲבָל הַלָּאוִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּלָל וּפְרָטָן בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף, כְּגוֹן זֶה הַלָּאו שֶׁפָּרַט נָא וּמְבֻאָר וְכוֹלֵל אַל תֹּאכְלוּ כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, וְכֵן בְּנָזִיר כּוֹלֵל (במדבר ו ד) מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא יֹאכַל, וְאַחַר כָּךְ פּוֹרֵט חַרְצַנִּים וְזָג וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים, בְּאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם לוֹקִין עֲלֵיהֶן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי רִבּוּי הַפְּרָט שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ, יוֹרֶה עַל הַמַּלְקוֹת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהִרְבָּה הָרַב רְאָיוֹתָיו עַל זֶה בָּעִקָּר הַתְּשִׁיעִי בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין חֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין כְּחֶשְׁבּוֹן הַמַּלְקוֹת. וְזֶה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁהָרַמְבַּ"ן ז"ל יְמְנֶה כָּל הַנִּפְרָטִים בְּשֹׁמֶם אֶחָד אֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ דַּוְקָא כְּשֶׁהֵם חֲלוּקִים בָּעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּגוֹן שְׁאוֹר וּדְבַשׁ, אֶתְנָן וּמְחִיר. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁהֶעְנְיָן אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְרָטִין בְּשֵׁמוֹת חֲלוּקִים, לֹא נִמְנָה זֶה כִּי אִם מִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן (דברים טו יט) כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא צִוּוּי אַחַת לְהַקְדִּישׁ כָּל הַבְּכוֹר, וְהַפְּרָט אֵינוֹ אֶלָּא צַוָּאָה אַחַת. וְכֵן (ויקרא כז לב) כָּל מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא צִוּוּי אַחַת לְהַפְרִישׁ לָתֵת מַעֲשֵׂר מִבְּהֵמוֹת אֵלּוּ. וְכֵן (דברים טז יח) שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין עַל פִּי אֲנָשִׁים אֵלֶּה וְצִוּוּי אֶחָד הוּא. וְכֵן (ויקרא יט לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק. שֶׁהַכֹּל צִוּוּי אֶחָד, שֶׁלֹּא נְשַׁקֵּר הַמִּדּוֹת.

מצוה ח

שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר הַפֶּסַח – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח לְמֶחֳרָתוֹ, שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ לִזְכֶּר נִסִּי מִצְרַיִם. וְזֶה שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִמֶּנּוּ, הָעִנְיָן הוּא כְּדֶרֶךְ מְלָכִים וְשָׂרִים, שֶׁאֵינָם צְרִיכִין לְהוֹתִיר מִתַּבְשִׁילִין מִיּוֹם אֶל יוֹם, וְעַל כֵּן אָמַר, שֶׁאִם יִוָּתֵר מִמֶּנּוּ, שֶׁיִּשָּׂרֵף כְּדָבָר שֶׁאֵין חֵפֶץ בּוֹ, כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי אֲדָמָה. וְכָל זֶה לִזְכֹּר וּלְקַבֵּעַ בַּלֵּב, שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן גְּאָלָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְנַעֲשֵׂינוּ בְּנֵי חוֹרִין וְזָכִינוּ לְמַלְכוּת וּלְגָדְלָה.

דִּין הַמִּצְוָה בִּפְסָחִים (הלכות קרבן פסח פרק ט')

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהוֹתִיר, עָבַר עַל לָאו. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה (רמב"ם שם י, יא), שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ. וַהֲלָכָה הִיא לָאו שֶׁנִּתָּק לַעֲשֵׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה ט

מִצְוַת הַשְׁבָּתַת הֶחָמֵץ – לְהַסִיר כָּל לֶחֶם חָמֵץ מִמִּשְׁכְּנוֹתֵינוּ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב: טו) אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם. וּפֵרוּשׁוֹ "הָרִאשׁוֹן", קֹדֶם לְפֶסַח.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר הַנִּסִּים בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן פֶּסַח.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שְׁעַת בִּעוּרוֹ מִן הַיּוֹם מָתַי, וּמָה הִיא הַשְׁבָּתָתוֹ, (פסחים כא, א) וּבְאֵי זֶה מָקוֹם צָרִיךְ לְחַפְּשׂוֹ, (שם ה, א) וּבְאֵי זֶה מָקוֹם אֵינוֹ צָרִיךְ, וּמַאֵימָתַי מֻטָּלֶת הַמִּצְוָה עָלָיו אִם יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, (שם ו, א) וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשַׁבָּת אֵיךְ יִהְיֶה דִּינוֹ, (שם מט, א) וְהַבִּטּוּל בַּפֶּה (שם ו, ב) שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת נוֹסָף עַל הַבִּעוּר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (או"ח מסי' תל"א עד ת"מ).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִשְׁבִּיתוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה דְּהַשְׁבִּיתוּ. וְאִם יֵשׁ חָמֵץ בְּמִשְׁכְּנוֹתָיו עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם. אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, אִם לֹא עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, שֶׁהֲלָכָה הִיא, לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה י

מִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה – לֶאֱכֹל לֶחֶם מַצָּה בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הֶעָשׂוּי מִמִּין דָּגָן, (פסחים לה, א) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יח) בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצוֹת. וּפֵרוּשׁוֹ לֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם פֶּסַח, אוֹ בִּזְמַן שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שִׁמּוּר הַצָּרִיךְ לַמַּצּוֹת, (שם מ, א) וְעִנְיַן לִישָׁתָן, (שם מב, א) וּבְאֵיזֶה מַיִם נִלּוֹשׁוֹת, וְשִׁעוּר אֲכִילָתָן לְכָל הַפָּחוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (אורח חיים תנ"ג עד תס"ו)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בִּטּוּל עֲשֵׂה.

מצוה יא

שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ בְּפֶסַח – שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ כָּל יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם. וּבֵאֲרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה

(פסחים ה, ב) לְאוֹ דַּוְקָא בֵּיתוֹ, אֶלָּא כָּל שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ. וְלָאו דַּוְקָא שְׁאוֹר שֶׁהוּא מְחַמֵּץ, דְּהוּא הַדִּין לְחָמֵץ. דִּשְׁאוֹר וְחָמֵץ חַד הוּא לְעִנְיַן אִסּוּרוֹ. (ביצה ז, ב)

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר לְעוֹלָם הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֵׂה הַפֶּסַח. וְנִזְכֹּר מָה שֶׁאֵרַע לָנוּ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁמִּתּוֹךְ חֻפְזוֹן הַיְצִיאָה אָפִינוּ הָעִסָּה מַצָּה, כִּי לֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ עַד שֶׁיַּחְמִיץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות יב לט) וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק וְגוֹ'.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אִם הִפְקִיד חֲמֵצוֹ בְּיַד אֲחֵרִים מָה דִּינוֹ אוֹ אֲחֵרִים בְּיָדוֹ, וְכֵן חָמֵץ הֶקְדֵּשׁ בְּיָדוֹ, אוֹ שֶׁל גּוֹי בְּאַחֲרָיוּת וְשֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וְדִין עַכּוּ"ם אַלָּם שֶׁהִפְקִיד לוֹ חָמֵץ, וְדִין תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ אִם עוֹבְרִים עָלָיו. וְהַפֹּת שֶׁעִפְּשָׁה מָה דִּינָהּ, (שם מה, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (אורח חיים ת"מ תמ"א תמ"ב).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִמְצָא חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ בְּמֵזִיד, עָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין מְשׁוּם בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא, וְלוֹקֶה כָּל זְמַן שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁחִמֵּץ עִסָּה וְהִנִּיחָהּ בְּבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁלָּקַח חָמֵץ וְהִצְנִיעוֹ בְּבֵיתוֹ. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁאַר בַּבַּיִת מִקֹּדֶם הַפֶּסַח, אֵין לוֹקֶה עָלָיו, שֶׁהֲלָכָה הִיא (רמב"ם חו"מ א, ג), לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה יב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָמֵץ – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חָמֵץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִקַּר הַדָּבָר חָמֵץ, כְּגוֹן כּוּתָּח הַבַּבְלִי וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב:כ) כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים מג, א) שֶׁעִנְיַן הַכָּתוּב הַזֶּה יוֹרֶה בָּזֶה, שֶׁכָּךְ קִבְּלוּ הַפְּרוּשׁ בּוֹ. וְדַעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל, (סהמ"צ ל"ת קצח) שֶׁאִם יֵשׁ בְּמַאֲכָלִים אֵלּוּ כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּלָאו, כְּלוֹמַר לְמַלְקוּת אֲבָל לֹא לְכָרֵת, מִכְּיוָן שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרֹב. וְאִם לֹא יִהְיֶה בָּהֶם כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, לֹא יִהְיֶה בּוֹ מַלְקוּת, אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן כָּתוּב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל. (חמו"מ פ"א ה"ו). וְאִם כֵּן לְדַעְתּוֹ יָבֹא הַלָּאו זֶה דְּכָל מַחְמֶצֶת לְהֵיכָא שֶׁנִּתְעָרֵב כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ לָאו. כְּלוֹמַר מַלְקוּת וְלֹא כָּרֵת. וְהָרַמְבַּ"ן ז"ל כָּתַב (בסהמ"צ שם) הֵפֶךְ מִזֶּה וְאָמַר, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה אֵינֶנּוּ נֶחְשָׁב בִּכְלַל הַלָּאוִין, אֶלָּא שֶׁהוּא מִן הַלָּאוִין הָרַבִּים שֶׁבָּא בֶּחָמֵץ וּבַשְּׂאוֹר. וְזֶה הַלָּאו בָּא לְהוֹרוֹת עַל מָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בַּגְּמָרָא (פסחים כח, ב) אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנִּתְחַמֵּץ מֵאֵלָיו, חִמְּצוֹ עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר כָּל מַחְמֶצֶת. אֲבָל בְּעִנְיַן חָמֵץ שֶׁנִּתְעָרֵב, כָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס בְּזֶה אֵין צָרִיךְ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, דַּהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ הוּא בְּעַיִן וְיֵשׁ בּוֹ כָּרֵת. כְּמוֹ בְּכָל חָמֵץ שֶׁהוּא

בְּעַיִן. וְאִם לֹא יִהְיֶה בַּתַּעֲרֹבֶת כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, הָאוֹכְלוֹ פָּטוּר, אֲבָל אָסוּר, שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שֶׁאָמְרוּ (שם מג) עַל חֻמֵּץ דָּגָן גָּמוּר עָנוּשׁ כָּרֵת. וְכָל שֶׁהוּא כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, דָּגָן גָּמוּר נִקְרָא, וְעַל עֵרוּבוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וְלֹא כְּלוּם. וּדְלָא כְּר' אֱלִיעֶזֶר דְּפְלִיג עֲלַיְהוּ בַּגְּמָרָא וְאָמַר עַל עֵרוּבוֹ בְּלָאו.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁאוֹר. וְאוּלָם לְחַזֵּק הַדָּבָר בְּלִבֵּנוּ, הִרְחִיקָתְנוּ הַתּוֹרָה כָּל כָּךְ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַדְּבָרִים שֶׁנִּכְלְלוּ בְּאִסּוּר זֶה, מָה הֵן, וּמָה שְׁמָם, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהָ, בְּפִסְחִים (מב, א) (א"ח תמ"ו).

וְנוֹהֶגֶת בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל אֵין בּוֹ כָּרֵת. לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל וּלְדַעַת הָרַמְבַּ"ן ז"ל יֵשׁ בּוֹ כָּרֵת. וְאִם אֵין בּוֹ כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, אֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, אֶלָּא דִּינוֹ כְּדִין חֲצִי שִׁעוּר שֶׁאָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וּבָזֶה יוֹדוּ שְׁנֵיהֶם ז"ל.

מצוה יג

שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לְיִשְׂרְאֵל מְשֻׁמָּד – שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לְיִשְׂרְאֵל מוּמָר לְעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב מג) כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו, (מכילתא שם) בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְנַכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ, לְזֶכֶר נִסֵּי מִצְרַיִם, וְעַל כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יֹאכַל בּוֹ מוּמָר (מְשֻׁמָּד), מֵאַחַר שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן שֶׁבָּאנוּ בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְנִכְנַסְנוּ בִּבְרִית הַתּוֹרָה וְהָאֱמוּנָה, אֵין רָאוּי שֶׁנַּאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְמִי שֶׁהוּא הֵפֶךְ מִזֶּה שֶׁיָּצָא מִן הַכְּלָל וְכָפַר בָּאֱמוּנָה. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר בַּגְּמָרָא לִפְעָמִים: סְבָרָא הוּא, כְּלוֹמַר וְאֵין צָרִיךְ רְאָיָה אַחֶרֶת (פ"ט מהלכות קרבן פסח)

וְנוֹהֶגֶת בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם פֶּסַח. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְבֶן נֵכָר עוֹבֵר עַל לָאו. וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. (רמב"ם שם ה"ז).

מצוה יד

שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לְגֵר וְתוֹשָׁב – שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח לְגֵר וּלְתוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל בּוֹ. וְהַתּוֹשָׁב הוּא אָדָם מִן הָאֻמּוֹת שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. וְשָׂכִיר הוּא גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל. (יבמות עא א).

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּאֲחֵרוֹת לְזֵכֶר יְצִיאַת מִצְרַיִם. וּבַעֲבוּר שֶׁקָּרְבַּן זֶה לְזֵכֶר חֵרוּתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ בִּבְרִית נֶאֱמָנָה עִם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רָאוּי שֶׁלֹּא יֵהָנוּ בּוֹ רַק אוֹתָם שֶׁהִשְׁלִימוּ בָּאֱמוּנָה, וְהֵם יִשְׂרְאֵלִים גְּמוּרִים וְלֹא אֵלּוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּאוּ עִמָּנוּ בִּבְרִית שָׁלֵם. וְעִנְיַן הַרְחָקַת הָעָרֵל מֵאֲכִילָתוֹ, גַּם כֵּן מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ (שם).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָאֱכִיל לְאֵלּוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה טו

שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּצָה – לֹא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח מִמְּקוֹם הַחֲבוּרָה, (פסחים פה, ב) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מו) לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְזֵכֶר נִסֵּי מִצְרַיִם. וּמִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי חֹרִין וַאֲדוֹנִים בָּאָה הַמִּצְוָה עָלֵיו שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל בִּמְקוֹם הַחֲבוּרָה וְלֹא נוֹצִיאֵהוּ לַחוּץ, כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי אֶרֶץ, שֶׁכָּל הַמּוּכָן לָהֶם נֶאֱכָל בְּהֵיכָלָם בְּרֹב עַם שֶׁלָּהֶם. וְדַלַּת הָאָרֶץ בְּעֵת יְכִינוּ סְעֻדָּה גְּדוֹלָה, יִשְׁלְחוּ מְמֶנָּה לַחוּץ מָנוֹת לְרֵעֵיהֶם, לְפִי שֶׁהוּא חִדּוּשׁ אֶצְלָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן זֶה, מַה דִּינוֹ שֶׁל בָּשָׂר כְּשֶׁיּוֹצֵא חוּץ, (פסחים שם, א) וְהַהֶקֵּף שֶׁצְּרִיכָה הַחֲבוּרָה לַעֲשׂוֹת, (רמב"ם ק"פ ט, ג) וְדִין מְחִצָּה שֶׁנִּפְרְצָה בֵּין הַחֲבוּרוֹת, (פסחים ס, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (שם).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהוֹצִיא מִן הַבָּשָׂר לַחוּץ, עָבַר עַל לָאו וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ עֲקִירָה מִן הַבַּיִת וְהַנָּחָה לַחוּץ, כַּדִּין הַיָּדוּעַ בְּהוֹצָאָה שֶׁל שַׁבָּת (פסחים שם)

מצוה טז

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִן הַפֶּסַח – שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִכָּל עַצְמוֹת הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מו) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִזְכֹּר נִסֵּי מִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בָּאֲחֵרוֹת. וְגַם זֶה גֵּזַע מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַנִּזְכָּר, שֶׁאֵין כָּבוֹד לִבְנֵי מְלָכִים וְיוֹעֲצֵי אֶרֶץ לִגְרֹר הָעֲצָמוֹת וּלְשַׁבְּרָם כִּכְלָבִים, לֹא יָאוּת לַעֲשׂוֹת כָּכָה, כִּי אִם לַעֲנִיֵּי הָעָם הָרְעֵבִים. וְעַל כֵּן בִּתְחִלַּת בּוֹאֵנוּ לִהְיוֹת סְגֻלַּת כָּל הָעַמִּים מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ (שם יט ו), וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים הַמַּרְאִים בָּנוּ הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָלִינוּ בָּהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וּמִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַדִּמְיוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹשִׂין, נִקְבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ הַדָּבָר לְעוֹלָם. וְאַל תַּחְשֹׁב בְּנִי לִתְפֹּשׂ עַל דְּבָרִי וְלוֹמַר וְלָמָּה יְצַוֶּה

אוֹתָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה לְזִכְרוֹן אוֹתוֹ הַנֵּס, וַהֲלֹא בְּזִכְרוֹן אֶחָד יַעֲלֶה הַדָּבָר בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ וְלֹא יִשָּׂכַח מִפִּי זַרְעֵנוּ? דַּע, כִּי לֹא מֵחָכְמָה תִּתְפָּשֵׂנִי עַל זֶה, וּמַחְשֶׁבֶת הַנַּעַר יַשִּׂיאֶךָּ לְדַבֵּר כֵּן. וְעַתָּה בְּנִי, אִם בִּינָה שִׁמְעָה זֹאת, וְהַטֵּה אָזְנְךָ וּשְׁמַע (משלי כב יז), אֲלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת. דַּע, כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, וְלִבּוֹ וְכָל מַחְשְׁבֹתָיו תָּמִיד אַחַר מַעֲשָׂיו שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם אִם טוֹב וְאִם רָע, וַאֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר בִּלְבָבוֹ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם, אִם יַעֲרֶה רוּחוֹ וְיָשִׂים הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ וְעִסְקוֹ בְּהַתְמָדָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, מִיָּד יִנָּטֶה אֶל הַטּוֹב, וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, וּבְכֹחַ מַעֲשָׂיו יָמִית הַיֵּצֶר הָרַע, כִּי אַחֲרֵי הַפְּעֻלּוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת. וַאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה אָדָם צַדִּיק גָּמוּר וּלְבָבוֹ יָשָׁר וְתָמִים, חָפֵץ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, אִם יַעֲסֹק תָּמִיד בְּדָבָרִים שֶׁל דֹּפִי, כְּאִלּוּ תֹּאמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהִכְרִיחוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִנָּהוּ בְּאֻמָּנוּת רָעָה, בֶּאֱמֶת אִם כָּל עִסְקוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם בְּאוֹתוֹ אֻמָּנוּת, יָשׁוּב לִזְמַן מִן הַזְּמַנִּים מְצֻדְקֶת לִבּוֹ לִהְיוֹת רָשָׁע גָּמוּר, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר וֶאֱמֶת שֶׁכָּל הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל (מכות כג, ב) רָצָה הקב"ה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּדֵי לְהַתְפִּיס בָּהֶן כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְלִהְיוֹת בָּהֶן כָּל עֶסְקֵינוּ לְהֵטִיב לָנוּ בְּאַחֲרִיתֵנוּ. כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת אֲנַחְנוּ נִפְעָלִים לִהְיוֹת טוֹבִים וְזוֹכִים לְחַיֵּי עַד. וְרָמְזוּ ז"ל עַל זֶה (מנחות מג, ב), בְּאָמְרָם כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה בְּפִתְחוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יֶחֱטָא, לְפִי שֶׁאֵלּוּ מִצְוֹת תְּמִידִיּוֹת, וְנִפְעָל בָּהֶן תָּמִיד.

לָכֵן אַתָּה רְאֵה גַּם רְאֵה, מָה מְלַאכְתְּךָ וְעִסְקְךָ, כִּי אַחֲרֵיהֶם תִּמָּשֵׁךְ וְאַתָּה לֹא תִמְשְׁכֵם. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ לוֹמַר, אַחֲרֵי הֱיוֹת לִבִּי שָׁלֵם וְתָמִים בֶּאֱמוּנַת אֱלֹהִים, מָה הֶפְסֵד יֵשׁ כִּי אֶתְעַנֵּג לִפְעָמִים בְּתַעֲנוּגֵי אֲנָשִׁים, בַּשָּׁווְקִים וּבָרְחוֹבוֹת, לְהִתְלוֹצֵץ עִם הַלֵּצִים, וּלְדַבֵּר צָחוֹת, וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין מְבִיאִין עֲלֵיהֶן אֲשָׁמוֹת וְחַטָּאוֹת, הֲלֹא גַּם לִי לֵבָב כְּמוֹ הֵם, קָטָנִי עָבָה מִמֶּתְנֵיהֶם, וּמַדּוּעַ יִמְשְׁכוּנִי הֵם אַחֲרֵיהֶם? אַל בְּנִי, הִשָּׁמֵר מִפְּנֵיהֶם, פֶּן תִּלְכֶּד בְּרִשְׁתָּם. רַבִּים שָׁתוּ מִתּוֹךְ כָּךְ כּוֹס תַּרְעֵלָתָם, וְאַתָּה אֶת נַפְשְׁךָ תַּצִּיל. וְאַחַר דַּעְתְּךָ זֶה, אַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מֵעַתָּה רִבּוּי הַמִּצְוֹת בְּעִנְיַן זְכִירַת נְסֵי מִצְרַיִם, שֶׁהֵם עָמּוּד גָּדוֹל בְּתוֹרָתֵנוּ, כִּי בְּרִבּוֹת עִסְקֵנוּ בָּהֶם, נִתְפַּעֵל אֶל הַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן שׁוֹבֵר עֶצֶם מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ אַחַר זְמַן אֲכִילָתוֹ, וְדִין אִם יֵשׁ כַּזַּיִת בָּשָׂר עָלָיו מַה דִּינוֹ, וְדִין הַסְּחוּסִים וְגִידִים הָרַכִּים שֶׁסּוֹפָם לְהִתְקַשּׁוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (פד, א).

וְנוֹהֶגֶת בְּזִכָּרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשׁוֹבֵר עֶצֶם בְּפֶסַח טָהוֹר, לוֹקֶה.

מצוה יז

שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל מִן הַפֶּסַח – שֶׁלֹּא יֹאכַל הֶעָרֵל מִן הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מח) וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ. וְהוּא הֶעָרֵל שֶׁמֵּתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֲבָרָיו (מְשֻׁמָּד) לַעֲרָוָה, וּבוֹ הוּא דְּאֵינוֹ אוֹכֵל אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּמָרוֹר, וְכֵן תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר גַּם כֵּן. מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מִילַת בָּנָיו וַעֲבָדָיו אִם מְעַכְּבִין אוֹתוֹ לִשְׁחֹט וְלֶאֱכֹל הַפֶּסַח, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפִסְחִים (שם).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, כְּגוֹן עֵרֵל שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ, לוֹקֶה.

מצוה יח

מִצְוַת קִדּוּשׁ בְּכוֹרוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – לְקַדֵּשׁ הַבְּכוֹרוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַוְלָדוֹת הַנּוֹלָדִים בְּרֹאשׁוֹנָה, כְּלוֹמַר יוֹצֵא רֹאשׁוֹן מֵרֶחֶם הַנְּקֵבָה, בֵּין בָּאָדָם, בֵּין בַּבְּהֵמָה הַזְּכָרִים קֹדֶשׁ לַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ב) קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא. וְדָוְקָא בְּהֵמָה, דְּהַיְנוּ שׁוֹר וְכֶבֶשׂ וְעֵז, אֲבָל לֹא חַיָּה. וּמִכָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה, חֲמוֹר לְבַד בְּמִצְוָה זוֹ. (בכורות י, א) וְעִנְיַן הַמִּצְוָה בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה כֵּן, שֶׁמִּצְוָה עַל הַבְּעָלִים לְהַקְדִּישׁוֹ וְלוֹמַר, הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, וְחַיָּבִים לָתֵת אוֹתוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֲנִים, וְיַקְרִיבוּ חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְהֵם אוֹכְלִים הַבָּשָׂר בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לוֹ מִיָּד שֶׁיִּוָּלֵד, אֶלָּא מְטַפֵּל בּוֹ בִּבְהֵמָה דַּקָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַגַּסָּה חֲמִשִּׁים יוֹם. (שם כו, ב) וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין לָנוּ מְקֻדָּשׁ נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנָיו וּמֵת מֵאֵלָיו, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, (מרדכי ע"ז פ"א בשם רבי אליעזר ממיץ, רמב"ם בכורות א י) וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁמַּמְתִּין לוֹ לְעוֹלָם. וְאִם נָפַל בּוֹ מוּם יֵאָכֵל בַּמּוּם בְּכָל מָקוֹם וּלְכָל אָדָם שֶׁיִּרְצֶה הַכֹּהֵן לִתְּנוֹ, וּכְחֻלִּין (דְּכְחֻלִּין) הוּא נֶחְשָׁב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים טו כב) הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ן ז"ל בְּהִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת שֶׁלּוֹ (סוף פרק ה). וּבְכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר, נִפְרָשׁ עִנְיָנָם בְּמִצְוַת הַפְּדָיָה שֶׁבְּכָל אֶחָד, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְהֵם בְּסֵדֶר זֶה וּבְסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְזַכּוֹתֵנוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בְּרֹאשִׁית פְּרִיוֹ, לְמַעַן דַּעַת כִּי הַכֹּל שֶׁלּוֹ, וְאֵין לוֹ לְאָדָם דָּבָר בָּעוֹלָם רַק מָה שֶׁיְּחַלֵּק לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בַּחֶסְדָּיו. וְיָבִין זֶה בִּרְאוֹתוֹ, כִּי אַחַר שֶׁיִּגַּע הָאָדָם כַּמָּה יְגִיעוֹת וְטָרַח כַּמָּה טְרָחִים בָּעוֹלָמוֹ, וְהִגִּיעַ לַזְּמַן שֶׁעָשָׂה פְּרִי, וְחָבִיב עָלָיו רֹאשִׁית פְּרִיוֹ כְּבֶבֶת עֵינוֹ, מִיָּד נוֹתְנוֹ לְהקב"ה וּמִתְרוֹקֵן רְשׁוּתוֹ מִמֶּנּוּ וּמַכְנִיסוֹ לִרְשׁוּת בּוֹרְאוֹ. וְעוֹד לְזֵכֶר הַנֵּס הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּבְכוֹרֵי מִצְרַיִם, שֶׁהָרָגָם וְהִצִּילָנוּ מִיָּדָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּאֵי זֶה מָקוֹם נִשְׁחָט וְנֶאֱכָל, וְעַד אֵי זֶה זְמַן מִצְוָה לָהֶם לְאָכְלוֹ, וְעִנְיַן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בּוֹ, וְאֵי זֶה מוּם קָבוּעַ אוֹ מוּם עוֹבֵר, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם, וּמִי נֶאֱמָן עַל מוּמָיו, וְאִם נָפְלוּ בּוֹ אוֹ נַעֲשׂוּ בּוֹ לְדַעַת, וְאֵיזֶה חָכָם רָאוּי לְהוֹרוֹת בְּמוּמָיו, וְדִין בְּכוֹר הַשֻּׁתָּפִים יִשְׂרְאֵלִים אוֹ שֻׁתָּף גּוֹי, וּבְאֵי זֶה עִנְיָן נִפְטָרָה הַבְּהֵמָה מִן הַבְּכוֹרָה אוֹ לֹא נִפְטָרָה, וּבְכוֹר סָפֵק מָה דִּינוֹ, וְעִנְיַן יֹצֵא דֹּפֶן, טְמטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְיֶתֶר פְּרָטָיו, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (יט, א מא, א) (י"ד ש"ו עד ש"כ).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה שֶׁל קִדּוּשׁ בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה מִדְּאוֹרַיְתָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד בְּכָל זְמַן, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (תמורה כא, ב) מִדִּכְתִיב (דברים יד כג, ועי' רמב"ם בכורות א, ה) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ, מַקִּישׁ וכו'. וּמִדְּרַבָּנָן אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּבִזְמַן הַבְּנֵקְבוֹת בֵּין יִשְׂרְאֵלִים, בֵּין כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם. (בכורות יג, א) וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד לְכֹהֵן שֶׁלּוֹ הוּא, מִכָּל מָקוֹם חַיָּב לְהַקְרִיב חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ וְיֹאכַל הַבָּשָׂר בְּתוֹרַת בְּכוֹר. וּבְכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכֹהֵן וְלֵוִי, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁחִיּוּבָהּ בְּסִבַּת דָּבָר.

מצוה יט

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בַּפֶּסַח – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בַּפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ג) וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ. מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁאֶר מִצְוֹת הַפֶּסַח.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מָה הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱסַר בָּהֶן מִשּׁוּם חָמֵץ, וְהֵן חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן, וְדִין הַלָּשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת, וְדִין לְתִיתָה, וְתַבְשִׁיל שֶׁנִּמְצָא בּוֹ חָמֵץ, בְּחַמִּין אוֹ בְּצוֹנֵן, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפָסְחִים (לה, א ב) (או"ח מסי' תמ"ו עד תס"ח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאוֹכֵל כַּזַּיִת חָמֵץ בְּפֶסַח בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה כ

שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לָנוּ חָמֵץ בְּפֶסַח – שֶׁלֹּא יֵרָאֶה חָמֵץ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵינוּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ז) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ שִׁבְעַת יָמִים. וְאֵין אֵלֶּה שְׁנֵי לָאוִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, אֲבָל הֵם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ביצה ז, ב) פָּתַח הַכָּתוּב בְּחָמֵץ וְסִיֵּם בִּשְׂאוֹר, לוֹמַר לְךָ הוּא חָמֵץ הוּא שְׂאוֹר, כְּלוֹמַר, אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הֶחָמֵץ עַצְמוֹ וּבֵין דָּבָר הַמְחַמֵּץ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁאֶר מִצְוֹת הַפֶּסַח. דִּינֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפָסְחִים (שם תל"ד).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלָקַח חָמֵץ בְּפֶסַח וְהִנִּיחוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, לוֹקֶה. אֲבָל אִם לֹא הוֹצִיאוֹ מִקִּדֶם הַפֶּסַח מִבֵּיתוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה כא

מִצְוַת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם – לְסַפֵּר בְּעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵיל ט"ו בְּנִיסָן, כָּל אֶחָד כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ, וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים, (מכילתא בא שם) דְּמִצְוַת הַגָּדָה זוֹ הוּא בְּלֵיל ט"ו בְּנִיסָן בִּשְׁעַת אֲכִילַת מַצָּה. וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב לְבִנְךָ, לָאו דַּוְקָא בְּנוֹ, (פסחים קטז, א) אֶלָּא אֲפִלּוּ עִם כָּל בְּרִיָּה.

וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁיְּזכֹּר הַנִּסִּים וְהָעִנְיָנִים שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, וְאֵיךְ לָקַח הָאֵל יִתְבָּרַךְ נְקֻמָּתָנוּ מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים, חַיָּב לְהוֹצִיא הַדְּבָרִים מִפִּיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִבּוֹ בַּדָּבָר, כִּי בַּדִּבּוּר יִתְעוֹרֵר הַלֵּב (עי' סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קנז). מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח. וְאֵין מִן הַתֵּמַהּ אִם בָּאוּ לָנוּ מִצְוֹת רַבּוֹת עַל זֶה, מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, כִּי הוּא יְסוֹד גָּדוֹל וְעַמּוּד חָזָק בְּתוֹרָתֵנוּ וּבֶאֱמוּנָתֵנוּ. וְעַל כֵּן אָנוּ אוֹמְרִים לְעוֹלָם בְּבִרְכוֹתֵינוּ וּבִתְפִלּוֹתֵינוּ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, לְפִי שֶׁהוּא לָנוּ אוֹת וּמוֹפֵת גָּמוּר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וְכִי יֵשׁ אֱלֹהַּ קַדְמוֹן חָפֵץ וְיָכוֹל, פּוֹעֵל כָּל הַנִּמְצָאוֹת הוּא וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹתָם, כְּפִי שֶׁיַּחְפֹּץ בְּכָל זְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּמִצְרַיִם, שֶׁשִּׁנָּה טִבְעֵי הָעוֹלָם בְּשִׁבְיֵלֵנוּ, וְעָשָׂה לָנוּ אוֹתוֹת מְחֻדָּשִׁים גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים, הֲלֹא זֶה מְשַׁתֵּק כָּל כּוֹפֵר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וּמְקַיֵּם הָאֱמוּנָה בִּידִיעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְכִי הַשְׁגָּחָתוֹ וְיִכָלְתּוֹ בַּכֹּלִים וּבַפְּרָטִים כֻּלָּם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַסֵּדֶר שֶׁחַיְּבִין יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה בְּעִנְיַן סְעֻדָּתָן, וְהַכּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן שֶׁחַיָּבִין לִשְׁתּוֹת, וְשִׁעוּרָן, וּמְזִיגָתָן, וְסִדּוּרָן. וְהִנְנִי כּוֹתֵב לְךָ בְּנִי הַסֵּדֶר בְּקִצָּרָה, כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתִּיו מִפִּי חַכְמֵי הַדּוֹר בְּדִיּוּק. בַּתְּחִלָּה מְבִיאִין מַיִם וְנוֹטְלִין יָד אַחַת בִּשְׁבִיל כּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ שֶׁצְּרִיכִין לִטֹּל. וְהָכִי אִיתָא בִּבְרָכוֹת בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין, (ברכות מג, א) שֶׁבְּכוֹס מַסְפִּיק נְטִילַת יָד אַחַת, וְאֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילָה זוֹ. וְאִם רָצָה לִטֹּל שְׁתֵּי יָדָיו לַכּוֹס נוֹטֵל בְּלֹא בְּרָכָה. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וּמְקַדֵּשׁ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן לְאַחֲרָיו. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם, וּמְטַבֵּל בְּיָרָק (הַיָּרָק בִּדְפוּס וִילְנָא) וּמְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה לְפָנָיו, וּלְאַחֲרָיו אֵינוֹ מְבָרֵךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת וכו', לְפִי שֶׁיְּמַתִּין עַד שֶׁיֹּאכַל הַמָּרוֹר וְאָז יְבָרֵךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת עַל הַמָּרוֹר וְעַל הַיָּרָק. וְאֵין כָּל מָה שֶׁעָשָׂה בֵּנתַיִם הַפְסָקָה,

כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ. וְאַחַר שֶׁאָכְלוּ מִן הַיָּרָק בַּחֲרֹסֶת, מוֹזְגִין כּוֹס שֵׁנִי, וְקוֹרְאִין הַהַגָּדָה עַם שְׁנֵי פְּרָקִים מִן הַהַלֵּל, וְנוֹטְלִין הַיָּד אַחַת וּמְבָרֵךְ אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וכו' עַל כּוֹס הַשֵּׁנִי, וְשׁוֹתִין אוֹתוֹ, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו פְּרִי הַגֶּפֶן, וְלֹא לְאַחֲרָיו עַל הַגֶּפֶן. וְאַחַר שֶׁשָּׁתוּ כּוֹס שֵׁנִי, נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וּמְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם, וְנוֹטְלִין חֲצִי מַצָּה וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן וּמְבָרְכִין עַל הַחֲצִי הַמּוֹצִיא וְלֶאֱכֹל מַצָּה. וְנוֹטְלִין חַזֶרֶת וּמְבָרְכִין לֶאֱכֹל מָרוֹר, וְאוֹכְלִין מִמֶּנּוּ בְּטִבּוּל בַּחֲרֹסֶת, וְאֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁנִּפְטַר בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכוּ בַּיָּרָק תְּחִלָּה, דְּהָכִי מוֹכַח בַּגְּמָרָא, (פסחים קג, ב) דְּלֹא הָוֵי הַפְסָקָה לְעוֹלָם, שֶׁנִּצְטָרֵךְ לַחְזוֹר וּלְבָרֵךְ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בַּדָּבָר שְׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁיַּעֲקֹר הָאָדָם דַּעְתּוֹ מִן הָעִנְיָן, כְּגוֹן דְּאָמְרֵי הַב לָן וּנְבָרֵךְ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן שֶׁלֹּא יְהֵא בְּאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי הַדְּבָרִים בְּיַחַד, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל (חולין פז, א ורש"י שם) מִשְּׁתֵּי וּבְרוֹכֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי לָא אֶפְשָׁר. וְאַחַר שֶׁאוֹכְלִין מִן הַמָּרוֹר בְּטִבּוּל, כּוֹרְכִין מִמֶּנּוּ עַל גַּבֵּי מַצָּה וְאוֹכְלִין. וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלִין סְעֻדָּתָן. וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִעַט מַצָּה, זֵכֶר לַפֶּסַח שֶׁהָיָה נֶאֱכָל עַל הַשָּׂבַע, וְאֵין אוֹכְלִין עוֹד כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁלֹּא לְסַלֵּק טַעַם הַמַּצָּה מִן הַפֶּה. דִּכְתִיב (תהלים קיט קג) מְדִבַשׁ לְפִי, אֲבָל מַיִם וַדַּאי שׁוֹתִין שֶׁאֵין הַמַּיִם מְפִיגִין הַטַּעַם. וְכֵן שׁוֹתִין גַּם כֵּן תְּרֵי כָסֵי דְּמִצְוָה, כִּי לֹא נִדְחֶה מִצְוָה מִטַּעַם זֶה. וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וְאֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם. וּמוֹזְגִין כּוֹס שְׁלִישִׁי, וּמְבָרֵךְ עָלָיו בְּרִכַּת הַמָּזוֹן וּבוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֲבָל לֹא לְאַחֲרָיו עַל הַגֶּפֶן (עי' בעל המאור סוף ערבי פסחים). וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִין כּוֹס רְבִיעִי וְנוֹמְרִין עָלָיו אֶת הַהַלֵּל, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֲבָל אַחֲרָיו מְבָרְכִין עַל הַגֶּפֶן, וְהוּא שֶׁלֹּא יְהֵא דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת עוֹד כּוֹס חֲמִישִׁי. נִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁאֵין מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֶלָּא תְּרֵי זִמְנֵי, עַל כּוֹס שֶׁל הַקִּדּוּשׁ, וְעַל כּוֹס הַבְּרָכָה. וְעַל הַגֶּפֶן, פַּעַם אַחַת אַחַר כָּל הַכּוֹסוֹת. וְאַרְבַּע הַכּוֹסוֹת וּמַצָּה דְּמִצְוָה, צְרִיכִין הֶסְבָּה. וְיֶתֶר הַפְּרָטִים מְבֹאָרִים בְּסוֹף פְּסָחִים (א"ח מסי' תס"ט עד תפ"ב)

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת (פסחים לו, א קטו, ב) בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה כב

מִצְוַת פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר – לְפִדּוֹת וְלַד חֲמוֹר זָכָר שֶׁנּוֹלַד רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה. וְעִנְיָנָהּ הוּא שֶׁלּוֹקֵחַ הַיִּשְׂרְאֵל שֶׂה אֶחָד וְנוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן בְּפִדְיוֹן בְּכוֹר הַחֲמוֹר שֶׁהוּא לַשֵּׁם, מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, וְהוּא, בְּרוּךְ הוּא, נָתַנוֹ לַכֹּהֵן. וּלְפִיכָךְ פּוֹדֶהוּ הַיִּשְׂרְאֵל מִמֶּנּוּ, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָצָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פִּדְיוֹן בְּשֶׂה. וְאִם אֵין לוֹ שֶׂה, פּוֹדֶהוּ בְּדָמֵי שֶׂה. וּלְפִי שֶׁאֵין דְּמֵי הַשִּׁיּוּת שָׁוִין, אָמְרוּ רז"ל (בכורות יא, א) עַיִן יָפָה בְּסֶלַע, עַיִן

רָעָה בַּחֲצִי סֶלַע, וּבֵינוֹנִית בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִין. וּזְמַן הַפִּדְיוֹן, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַשֶּׁה חֻלִּין בְּיַד כֹּהֵן, וְהַחֲמוֹר בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַיְּהוּדִים לְעוֹלָם הַנֵּס שֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאֵל בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהָרַג כָּל בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַחֲמוֹרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן שֶׁתִּפְּתוּת הַנָּכְרִי אוֹ מְקַבֵּל חֲמוֹר מִמֶּנּוּ לְהִטַּפֵּל בּוֹ, וְדִין גּוֹי שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר מַה דִּינוֹ, וְדִין חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה כְּמִין סוּס, וְדִין לוֹקֵחַ חֲמוֹר מִגּוֹי, וְעִנְיַן סָפֵק אִם בְּכָרָה מַה דִּינוֹ, וְדִין נוֹתֵן הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ה, ב יא, א יב, א) (יו"ד סימן שכ"א).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים, וְלֹא בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה כג

מִצְוַת עֲרִיפַת פֶּטֶר חֲמוֹר – לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. עִנְיָנָהּ, שֶׁהוֹרֵג וְלַד הַחֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, וְגָזַר הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ, מִכְּיוָן שֶׁלֹּא פָּדָהוּ, וַאֲפִילּוּ הַנִּבֵּלָה אֲסוּרָה לוֹ בַּהֲנָאָה.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתוּב בַּפְּדִיָּה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ (בכורות יג, א) דְּמִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת לַעֲרִיפָה, וְשֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה אִם מֵת קֹדֶם פִּדְיוֹן וְיִקָּבֵר, וְכִי מִצְוָה לְהָרְגוֹ בְּקוֹפִיץ וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים גַּם כֵּן בִּבְכוֹרוֹת (שם בי"ד). וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּל כְּמוֹ הַפְּדִיָּה.

מצוה כד

וַיְהִי בְּשַׁלַּח יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אַחַת. **שֶׁלֹּא נֵלֵךְ בְּשַׁבָּת חוּץ לַתְּחוּם** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּשַׁבָּת חוּץ לִגְבוּלִים יְדוּעִים שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז כט) אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו (רמב"ם שבת כז א ב) שֶׁמְּקוֹמוֹ נִקְרָא כָּל שֶׁאֵינוֹ מַרְחִיק יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת חוּץ לָעִיר. וְהַפַּרְסָה אַרְבָּעָה מִילִין. וְהַמִּיל אַלְפַּיִם אַמָּה. וּמוֹדְדִין מִשָּׁפַת הַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁבָּעִיר, אֲפִלּוּ הָיְתָה גְּדוֹלָה כְּנִינְוֵה. זֶהוּ לְדִין תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁחָכְמִים גָּזְרוּ גָּדֵר וְאָסְרוּ שֶׁלֹּא לֵילֵךְ יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה חוּץ לָעִיר.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. שֶׁנִּזְכֹּר וְנֵדַע שֶׁהָעוֹלָם מְחֻדָּשׁ לֹא קַדְמוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בְּמִצְוַת שַׁבָּת (שם כ יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. עַל כֵּן לְזֶכֶר הַדָּבָר רָאוּי שֶׁנָּנוּחַ בְּמָקוֹם אֶחָד, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָחוֹק רַק דֶּרֶךְ טִיּוּל וְעֹנֶג. וּבַהֲלִיכַת שְׁנַיִם עָשָׂר מִילִין אֵין בּוֹ טֹרַח רַב.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שׁוֹבֵת בַּמִּדְבָּר אוֹ בַּמַּעֲרָה מַה דִּינוֹ, (עירובין סא, ב) וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, לְרְצוֹנוֹ אוֹ לְאָנְסוֹ, אוֹ בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין, (שם נב, ב) וְאִם הֵקֵף בְּמְחִצָּה בְּשַׁבָּת מַה דִּינוֹ, (שם מב, א) וּבֵית הַיּוֹצֵא יוֹתֵר מִשְּׁאָר בָּתֵּי הָעִיר שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּירָה לַחַזָּנִין וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּירָה לַכּוּמָרִים, וְאוֹצָרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דִּירָה, וְשָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה מָה דִּינָן עִם הָעִיר? (שם נה, ב) וְעִיר אֲרֻכָּה, מְרֻבַּעַת, עֲגֻלָּה, עֲשָׂיָה כְּמִין גַּם אוֹ כְּקֶשֶׁת, מֵהֵיכָן מוֹדְדִין לָהּ, (שם א) וּבְאֵי זֶה חֶבֶל מוֹדְדִין, וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ שֶׁל חֶבֶל, (שם נג, ב) וְהַגִּיעַ לְגַיְא אוֹ לְהַר אוֹ לְכֹתֶל כֵּיצַד מוֹדֵד בָּהּ, וּבְמִי סוֹמְכִין בַּמְּדִידָה, וּמִי נֶאֱמָן לְהָעִיד עַל הַתְּחוּמִין, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא עֵרוּבִין (שם) (א"ח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָלַךְ אֶפְלוּ אַמָּה אַחַת יוֹתֵר מִשֶּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת לוֹקֶה, וְכֵן אִם הָלַךְ אֶפְלוּ אַמָּה אַחַת יוֹתֵר חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה סָמוּךְ לָעִיר, לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וְהָרַמְבַּ"ן ז"ל כָּתַב, (בסהמ"צ ל"ת שכא) כִּי מָה שֶׁאָמַר הָרַמְבַּ"ם ז"ל בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, דְּאִסּוּר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְתָא הוּא בְּיוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, וְכֵן מָה שֶׁאָמַר בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל, (שבת כז, א) שֶׁחָזַר מִזֶּה וְכָתַב שֶׁהַשִּׁעוּר שֶׁל תּוֹרָה הוּא שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, כִּי הַכֹּל טָעוּת, שֶׁאֵין לָנוּ אִסּוּר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְתָא כְּלָל, וְכֵן מִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה מִן הַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ, שֶׁהִיא גְּמָרַת בָּבֶל, שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין עָלֶיהָ בְּכָל דְּבָרֵינוּ. וְהָרְבֵּה הָרֵב רְאָיוֹתָיו עַל זֶה בְּמִצְוַת שי"ג (צ"ל שכא) מִן הַלָּאוִין. וְהוּא יִפָּרֵשׁ אַל יֵצֵא אִישׁ, כְּמוֹ אַל יוֹצִיא. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין (יז, ב) מַאן דְּמַשְׁמַע לֵהּ הָכִי.

מצוה כה

מִצְוַת הָאֲמָנָה בְּמְצִיאוּת הַשֵּׁם – לְהַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם אֱלֹהַּ אֶחָד, שֶׁהִמְצִיא כָּל הַנִּמְצָא וּמַכְחִישׁ וְחֹפְצוֹ הָיָה כָּל מָה שֶׁהוּא וְשֶׁהָיָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָעֲדֵי עַד, וְכִי הוּא הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בְּתְחִלַּת נְתִינַת הַתּוֹרָה (שמות כ ב) אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ'. וּפֵרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ אָמַר תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם אֱלֹהַּ, כִּי מִלַּת אָנֹכִי תּוֹרָה עַל הַמְּצִיאוּת. וַאֲשֶׁר אָמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ וכו' לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִפְתֶּה לְבָבְכֶם לָקַחַת עִנְיַן צֵאתְכֶם מֵעַבְדוּת מִצְרַיִם וּמַכּוֹת הַמִּצְרִים דֶּרֶךְ מִקְרֶה, אֶלָּא דְּעוּ שֶׁאָנֹכִי הוּא שֶׁהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם בְּחֵפֶץ וּבְהִשְׁגָּחָה, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ לַאֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ אֵין צָרִיךְ בֵּאוּר. יְדוּעַ הַדָּבָר וְנִגְלֶה לַכֹּל כִּי הָאֱמוּנָה הַזּוֹ יְסוֹד הַדָּת, וַאֲשֶׁר לֹא יַאֲמִין בָּזֶה כּוֹפֵר בָּעִקָּר וְאֵין לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת עִם יִשְׂרָאֵל. וְעִנְיַן הָאֱמָנָה הוּא שֶׁיִּקְבַּע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהָאֱמֶת כֵּן וְשֶׁאִי אֶפְשָׁר חִלּוּף (בְּחִלּוּף) זֶה בְּשׁוּם פָּנִים. וְאִם נִשְׁאַל עָלָיו, יָשִׁיב לְכָל שׁוֹאֵל

שֶׁזֶּה יַאֲמִין לִבּוֹ וְלֹא יוֹדֶה בְּחִלּוּף זֶה אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְהָרְגוֹ, שֶׁכָּל זֶה מַחְזִיק וְקוֹבֵעַ הָאֱמֶנֶת הַלֵּב כְּשֶׁמּוֹצִיא הַדָּבָר מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, רְצוֹנִי לוֹמַר כְּשֶׁיָּקִים בְּדִבְרֵי פִּיו מָה שֶׁלִּבּוֹ גּוֹמֵר. וְאִם יִזְכֶּה לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַחָכְמָה וּלְבָבוֹ (ישעיהו ו י) יָבִין וּבְעֵינָיו יִרְאֶה בְּמוֹפֵת נֶחְתָּךְ, שֶׁהָאֱמֶנָה הַזֹּאת שֶׁהֶאֱמִין אֱמֶת וּבָרוּר, אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבָר בִּלְתִּי זֶה, אָז יְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה זוֹ מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר.

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּגוֹן מַה שֶּׁמְּחַיֵּב עָלֵינוּ לְהַאֲמִין עָלָיו שֶׁכָּל הַיְכֹלֶת וְכָל הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְכָל הַהוֹד וְכָל הַבְּרָכָה וְכָל הַקִּיּוּם בּוֹ, וְשֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ וְשֵׂכֶל לְהַשִּׂיג וּלְהַגִּיד גְּדֻלּוֹ וְטוּבוֹ, כִּי לְרֹב מַעֲלָתוֹ וְהוֹדוֹ לֹא יֻשַּׂג רַק לְעַצְמוֹ, וְלִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל כֹּחֵנוּ כָּל חֶסְרוֹן וְכָל מָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ כָּל שְׁלֵמוּת וְכָל מַעֲלָה. וְהָעִנְיָנִים הַיּוֹצְאִים מִזֶּה, כְּגוֹן לָדַעַת שֶׁהוּא נִמְצָא שָׁלֵם, בִּלְתִּי גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף, כִּי הַגּוּפִים יֵשׁ־בָּהֶם הֶחְסְרוֹנוֹת, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא לֹא יֵשׁ־בּוֹ מִין מִמִּינֵי הַחֶסְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּשְׁאָר דְּבָרִים רַבִּים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה, כֻּלָּם מְבֹאָרִים בְּסִפְרֵי יוֹדְעֵי חָכְמַת הָאֱלֹהוּת. אַשְׁרֵי הַזּוֹכִים אֵלֶיהָ, כִּי אָז יְקַיְּמוּ מִצְוָה זוֹ עַל בֵּרְיָה (הל' יסודי התורה פ"א).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ, אֵין לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת עִם יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶם זְמַן יָדוּעַ, שֶׁכָּל יְמֵי הָאָדָם חַיָּב לִחְיוֹת בְּמַחְשָׁבָה זוֹ.

מצוה כו

שֶׁלֹּא נַאֲמִין בְּאֱלֹהַּ בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ – שֶׁלֹּא נַאֲמִין אֱלֹהִים זוּלָתִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי, וּפֵרוּשׁוֹ, לֹא תַּאֲמִין אֱלֹהַּ אַחֵר זוּלָתִי. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן ז"ל (שם) לֹא תִּמְצָא לְעוֹלָם שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב אֱלֹהִים אֲחֵרִים רַק עַל הָאֱמֶנֶת הַלֵּב, אֲבָל עַל הָעֲשִׂיָּה לֹא יֹאמַר לְעוֹלָם לֹא תַּעֲשֶׂה אֱלֹהִים אֲחֵרִים, כִּי לֹא תִּפֹּל בִּלְשׁוֹן עֲשִׂיָּה אֲחֵרִים. וְיָפֶה דִּקְדֵּק ז"ל (קהלת י יב) דִּבְרֵי פִי חָכָם חֵן. וְזֹאת הַמִּצְוָה הִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהַכֹּל תָּלוּי עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ספרי במדבר טו כב) כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, כְּאִלּוּ כָּפַר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְאֶחָד הַמְקַבֵּל בֶּאֱלֹהַּ לְשׁוּם דָּבָר זוּלָתִי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ, אוֹ הָעוֹבֵד אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, כְּלוֹמַר כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹבְדִין אוֹתוֹ הַמַּאֲמִינִים בּוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, אִם יַעַבְדֶנּוּ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת יְדוּעוֹת שֶׁהֵן זְבִיחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָיָה, עָבַר עַל לֹא יִהְיֶה לְךָ. וְנִסּוּךְ וְזוֹרֶק דָּבָר אֶחָד הוּא, וּמִתְחַיְּבִין בִּזְרִיקָה כְּמוֹ בְּנִסּוּךְ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה וְיָדוּעַ. פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאִם קִבֵּל בֶּאֱלֹהַּ אֶחָד מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וַאֲפִלּוּ מוֹדֶה שֶׁהקב"ה שׁוֹלֵט עָלָיו וְעַל אֱלֹהוּתוֹ, עוֹבֵר עַל לֹא יִהְיֶה, וּמָה הַדָּבָר שֶׁנִּקְרָא

דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ וְשֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, וְאִם עָבָדָהוּ דֶּרֶךְ בִּזּוּי וַעֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ מַה דִּינוֹ, וְאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּכָל הָאֱלֹהוֹת, עַד הֵיכָן מִתְפַּשֵּׁט אִסּוּרָן, כְּעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ע"ז נא, א) דְּשׁוֹבֵר מַקֵּל לְפָנֶיהָ בְּכָלַל זוֹבֵחַ הוּא. וְכֵן מָה שֶׁאָסְרוּ ז"ל (שבת קמט, א) לִקְרוֹת בְּסִפְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַמְחֻבָּרִים בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדוֹתֶיהָ, אוֹ בִּדְבָרִים (בְּעִנְיָנִים) אֲחֵרִים שֶׁלָּהּ, כָּל שֶׁגּוֹרְמִין לְהַאֲמִין בָּהּ בְּשׁוּם צַד, וְאִסּוּר הִרְהוּר הַלֵּב אַחֲרֶיהָ, וְדִין יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְדָהּ אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת מַה דִּינוֹ, וְאִם קִבְּלוֹ לֵאלֹוֹהַּ וְחָזַר תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר, חַיָּב, (ב"ב קכט ב) שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּזֶה תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר כְּדִבּוּר, וְהוּא הַדִּין בְּעִנְיַן קִדּוּשִׁין. וְהָעוֹבְדָהּ מֵאַהֲבָה, שֶׁחִבֵּב אוֹתָהּ צוּרָה לְרֹב יָפְיָהּ אוֹ מִיְּרָאָה שֶׁלֹּא תָּרַע לוֹ וְלֹא שֶׁיְּקַבְּלָהּ בֶּאֱלֹהַּ, וְכֵן הָעוֹשֶׂה לָהּ כִּבּוּדִים, כְּגוֹן חִבּוּק, נְשׁוּק, סָךְ, מַלְבִּישׁ, מַנְעִיל מַהוּ דִּין אִסּוּרוֹ. (סנהדרין ס, ב סא, ב) וְדִינֵי בִּטּוּלֵי עֲבוֹדָה זָרָה כֵּיצַד, וְהַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה דְּיִשְׂרָאֵל לַע"ז דְּעוֹבֵד גְּלוּלִים בְּעִנְיַן בִּטּוּלָהּ, וְאִסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁל ע"ז עַד הֵיכָן, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין תַּלּוּשׁ הַנֶּעֱבָד לִמְחֻבָּר מֵעִקָּרוֹ, וּמֵאֵימָתַי הִיא נַעֲשֵׂית ע"ז, וְדִין מְשַׁמְּשֵׁי ע"ז, וְאִם בִּטֵּל הִיא מָה יְהֵא בְּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, (ע"ז נב, ב) וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ מַה דִּינוֹ (שם כט, ב), וַע"ז שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ, וְהַהַרְחָקָה מֵעוֹבְדֶיהָ בְּיוֹם עֲבוֹדָתָהּ וְסָמוּךְ לוֹ, וְהַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים לָנוּ לְמִכֹּר לָהֶם לְעוֹלָם מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קִלּוֹנָהּ, וְהַרְחָקַת עִיר שֶׁיֵּשׁ ע"ז בְּתוֹכָהּ, וְיֶתֶר רֹב פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא עֲבוֹדָה זָרָה. (ב, א י, ב) וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד ע"ז כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ, בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, וּבִשְׁגָגָה חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֹאת הַמִּצְוָה הִיא מִכְּלַל הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָלָן. (סנהדרין נו, א) אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, חִלּוּקִין יֵשׁ בִּפְרָטֵיהָ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהַכֹּל מְבֹאָר שָׁם בַּעֲבוֹדָה זָרָה. וּמִן הַחִלּוּקִין שֶׁבֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּעִנְיַן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַכֹּל הוּא, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא יִתְחַיֵּב לְעוֹלָם בְּלֹא עֵדִים וְהַתְרָאָה, וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין צְרִיכִין הַתְרָאָה. לְפִי שֶׁאֵין חִלּוּק בָּהֶן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. וְכֵן יִתְחַיְּבוּ גַּם כֵּן בְּהוֹדָאַת פִּיהֶם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים. וְעוֹד יֵשׁ חִלּוּק אַחֵר, כִּי הָאֻמּוֹת בְּעָבְרָם עַל כָּל אַחַת מִמִּצְוֹתָם יִתְחַיְּבוּ לְעוֹלָם מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (שם נז, א) אַזְהָרָתָן זוֹ הִיא מִיתָתָן, וְיִשְׂרָאֵל יִתְחַיֵּב פְּעָמִים קָרְבָּן, פְּעָמִים מַלְקוּת, פְּעָמִים מִיתָה, וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּכָל אֵלֶּה, אֶלָּא שֶׁהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מָלֵךְ וְנַעֲשָׂה עָוֹנוֹ.

מצוה כז

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה צְלָמִים שֶׁיֵּעָבְדוּ, אֲפִלּוּ לֹא עָבָדָם הָעוֹשֶׂה אוֹתָם, הָעֲשִׂיָּה לְבַד אֲסוּרָה, לְהַרְחִיק הַמִּכְשׁוֹל. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדוֹ אוֹ יְצַוֶּה לַעֲשׂוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר

(שמות כ ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה. וְהַמְצַוֶּה לְעַשּׂוֹתָהּ הוּא הַגּוֹרֵם הָעֲשִׂיָּה, וְהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל. (סהמ"צ ל"ת ד) וְדַעַת הָרַמְבַּ"ן ז"ל (שם) שֶׁאֵין הָאַזְהָרָה בְּכָאן, אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה צְלָמִים עַל דַּעַת לְעָבְדָם. גַּם כָּתַב, שֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹת לָאו זֶה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, כִּי לֹא יִזְהִיר בָּזֶה הַכָּתוּב רַק בְּאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וּבַעֲשִׂיַּת צְלָמִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא עָבְדָם אֵינוֹ חַיָּב בַּדָּבָר אֶלָּא מַלְקוּת. וְהוּא ז"ל כָּתַב, שֶׁכָּל פָּסוּק זֶה דִּלְא יִהְיֶה לְךָ נֶחְשָׁב לְלָאו אֶחָד, יַזְהִיר שֶׁלֹּא נוֹדֶה הָאֱלֹהוּת לְזוּלָתוֹ בֵּין שֶׁיְקַבְּלֶנּוּ לֵאלֹהַּ, כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאמַר לוֹ אַלִּי אַתָּה, אוֹ שֶׁיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ, אוֹ יַעַבְדֶנּוּ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת אֲסוּרוֹת, אוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ. אֲבָל הַמְנִיעָה בַּעֲשִׂיַּת הַצְּלָמִים וְקִיּוּמָם, כָּתַב הוּא דְּנָפְקָא לָן מִפָּסוּק (ויקרא יט ד) דְּאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְתָמַהּ אֲנִי עַל הָרַמְבַּ"ם ז"ל שֶׁכָּתַב שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂם בְּיָדוֹ אוֹ יְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מְצַוֶּה מְשַׁלֵּחַ הוּא, וְקַיְמָא לַן מְשַׁלֵּחַ פָּטוּר.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ שֶׁהוּא לְהַרְחִיק הָאֱלִילִים (עֲבוֹדָה זָרָה).

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הָעוֹשֶׂה צוּרוֹת, אֵי זוֹ צוּרָה אֲסוּרָה לַעֲשׂוֹת וְאֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְחִלּוּק שֶׁבֵּין בּוֹלֶטֶת לְשׁוֹקַעַת, וְדִין טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (מג, ב) (י"ד קל"ט ק"מ קמ"א).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה צְלָמִים הַנֶּעֱבָדִים, בְּמֵזִיד, לוֹקֶה.

מצוה כח

שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה, וַעֲבוֹדָה זָרָה הִיא כָּל שֶׁיַּעֲבֹד זוּלָתִי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם. וְאֵין פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה עַל מְנָת לַעֲבֹד שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַד, שֶׁלֹּא לְכַוָּנַת עֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אָסוּר, שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם לד יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר, שֶׁאָסְרָה הַהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַד בְּשׁוּם צַד. וְאָמְנָם סָמַךְ אֵלֶיהָ וְלֹא תָעָבְדֵם לוֹמַר, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה הִיא אַחַת מִדַּרְכֵי הָעֲבוֹדָה. וְלָמְדָנוּ מִכָּאן עִם סְיוּעַ כְּתוּבִים אֲחֵרִים שֶׁאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת הֵן שֶׁהִקְפִּידָה הַתּוֹרָה בָּהֶן בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ אֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ חַיָּבִין עֲלֵיהֶן, וְאַחַת מֵהֶן הִשְׁתַּחֲוָאָה.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ. דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה הִיא הִשְׁתַּחֲוָאָה, אִם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכְבֹּשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע (הוריות ד, א) וְהַרְחָקַת הָעִנְיָן, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאִם יָשַׁב לוֹ

קוֹץ בְּרַגְלוֹ אוֹ נִתְפַּזְּרוּ לוֹ מָעוֹת בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין רַשַּׁאי לְשׁוּחַ וְלִטְלָם מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (שם יב, א)
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשְׁתַּחֲוָה לְשׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם, אוֹ זָבַח וְקִטֵּר וְנִסֵּךְ, אוֹ זָרַק בְּמִזִּיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים נִסְקָל, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת. וּבֵאוּר מִשְׁפְּטֵי הָעֹנֶשׁ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

מצוה כט

שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְהֵעָבֵד – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד שׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָהּ הַמַּאֲמִינִים בָּהּ. וְאע"פ שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָהּ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, מִכְּיוָן שֶׁעֲבָדָהּ בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְהֵעָבֵד חַיָּב. וְאע"פ שֶׁעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, כְּגוֹן הַפּוֹעֵר לְפְעוֹר, וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, וּמַעֲבִיר זַרְעוֹ לְכְמוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ה) וְלֹא תָעָבְדֵם, כְּלוֹמַר בְּמָה שֶׁדַּרְכָּן לְהֵעָבֵד, אֵיזוֹ עֲבוֹדָה שֶׁתִּהְיֶה.
שֶׁרְשָׁהּ יְדוּעַ. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מִי שֶׁעָבְדָהּ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ לְכַוָּנַת בִּזָּיוֹן מָה דִּינוֹ, (סנהדרין סד, א) וּשְׁאָר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת ע"ז (שם)
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמִזִּיד וְיֵשׁ עֵדִים, נִסְקָל. וּמְבֹאָר דִּין זֶה גַּם כֵּן בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין. שִׁתֵּי מִצְוֹת אֵלֶּה שָׁמָנָה הָרַמְבַּ"ם ז"ל, שֶׁהֵן הִשְׁתַּחֲוָאָה לַע"ז וְכֵן שֶׁלֹּא לְעָבְדָהּ בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ יִכְלֵם הָרַמְבַּ"ן ז"ל בְּלָאו דִּלָּא יִהְיֶה לְךָ וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה כז) נִמְצָא, שֶׁיְּסַלֵּק שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכָאן מֵהֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן ז"ל.

מצוה ל

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּעַ לַשָּׁוְא – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע לְבַטָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ז) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, וְעִנְיַן הַבַּטָּלָה בְּאַרְבָּעָה צְדָדִין, כְּגוֹן (שבועות כט, א) שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ כֵּן, כְּגוֹן עַל עַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, הַצַּד הַשֵּׁנִי, כְּגוֹן [ירושלמי שבועות פ"ג ה"ח] שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הַיָּדוּעַ שֶׁהוּא כֵּן, כְּגוֹן עַל הָאֶבֶן שֶׁהוּא אֶבֶן וְעַל הָעֵץ שֶׁהוּא עֵץ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ, הַצַּד הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁנִּשְׁבַּע לְבַטֵּל מִצְוָה זוֹ, אוֹ מִצְוֹת שֶׁחִיְּבָנוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁגַּם זֶה לְבַטָּלָה לְגַמְרֵי הוּא, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לִשְׁבַּע עַל מָה שֶׁכְּבָר חִיְּבוֹ הָאֵל, וּכְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בְּדָבָר יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ כֵּן הוּא. הַצַּד הָרְבִיעִי, שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹתוֹ, כְּגוֹן (שבועות כה א) שֶׁלֹּא יִישַׁן שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל שִׁבְעָה יָמִים רְצוּפִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. לְדַעַת בְּנֵי אָדָם וְלִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתָם וּלְחַזֵּק הָאֱמוּנָה בְּלִבּוֹתָם, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְקַיָּם לָעַד, אֵין קִיּוּם כְּקִיּוּמוֹ, וְרָאוּי וּמְחֻיָּב עָלֵינוּ בְּזָכְרֵנוּ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל עַל מַעֲשֵׂנוּ וְעַל דִּבּוּרֵינוּ לְזָכְרוֹ בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בְּרָתֶת וּבְזִיעַ, וְלֹא כִּמְהַתְּלִים וּמְדַבְּרִים בְּדָבָר קַל, כְּמוֹ הַדְּבָרִים הַהוֹוִים וְנִפְסָדִים וְאֵינָם נִשְׁאָרִים בְּקִיּוּמָם כָּמוֹנוּ אֲנַחְנוּ בְּנֵי אָדָם וּשְׁאָר דִּבְרֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל. עַל כֵּן (רְאוּי) [בִּכְדֵי] לִקְבֹּעַ הָעִנְיָן הַזֶּה בְּלִבֵּנוּ וְלִהְיוֹת יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְחַיּוֹתֵנוּ וּלְזַכּוֹתֵנוּ חַיֵּינוּ בַּמִּצְוָה הַזֹּאת לְבַל נָזִכִּיר שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ לְבַטָּלָה, וְעָנַשׁ מַלְקוּת עַל הַמַּקֵּל וְעוֹבֵר עָלֶיהָ.

וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ בְּעַצְמוֹ הוּא עִנְיַן שְׁבוּעַת שֶׁקֶר, כְּלוֹמַר נִשְׁבַּע לְקַיֵּם דָּבָר וְלֹא קִיְּמוֹ, שֶׁהִיא נִקְרֵאת שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁבָּא עָלֶיהָ לָאו אַחֵר בְּפָנֵי עַצְמוֹ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר, כִּי הַנִּשְׁבָּע בַּשֵּׁם הַגָּדוֹל לֵאמֹר דָּבָר שֶׁהָיָה וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁשֶּׁקֶר בְּפִיו, הִנֵּה הוּא מֵקֵל בְּיִרְאַת אֱלֹהִים, כְּאוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין אֱמֶת. תֵּאַלְמְנָה שְׂפָתָיו. (תהלים לא יט) וְכֵן הַנִּשְׁבָּע לַעֲשׂוֹת דָּבָר וְאַחַר כָּךְ לֹא יַעֲשֶׂנּוּ, הִנֵּה הוּא גַּם כֵּן בְּמוֹרְדֵי אוֹר מַכְחִישֵׁי הָאֱמֶת, כִּי פֵּרוּשׁ נִשְׁבַּע הוּא לְפִי דַּעְתִּי, שֶׁגּוֹמֵר הָאָדָם בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר בְּפִיו לִהְיוֹת מְקַיֵּם אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו וְלֹא יְשַׁנֵּהוּ לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קַיָּם וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה לָעַד עַד. וְזֶהוּ שֶׁלְּשׁוֹן שְׁבוּעָה יָבֹא לְעוֹלָם בִּלְשׁוֹן נִפְעַל, כְּלוֹמַר שֶׁנִּפְעַל בְּדִבְרֵיו לִהְיוֹתוֹ קַיָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּקִיּוּמוֹ בָּרוּךְ הוּא.

וּבְעִנְיַן הַנֶּדֶר דֶּרֶךְ אַחֶרֶת יֵשׁ בּוֹ, שֶׁהוּא כְּמַכְנִיס דָּבָר הַמֻּתָּר בְּנֶדֶר הָאָסוּר, וּכְאִלּוּ יֹאמַר דָּבָר פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מֻתָּר יֶהֱא אָסוּר עָלַיּוֹ כְּקָרְבָּן שֶׁאָסַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְאָמְרוּ ז"ל, (נדרים יד, א) דְּדַוְקָא כְּשֶׁהוּא נוֹדֵר בְּדָבָר הַנִּדָּר יֶהֱא חָל הַנֶּדֶר וְלֹא בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאִם יֹאמַר הֲרֵי דָּבָר פְּלוֹנִי אָסוּר עָלַי כְּקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בָּזֶה יָחוּל הַנֶּדֶר, (שם יג א) אֲבָל אִם יֹאמַר כִּבְשַׂר חֲזִיר, אֵין זֶה נֶדֶר, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (במדבר ל ג) כִּי יִדֹּר נֶדֶר, כְּלוֹמַר, כִּי יִדֹּר בְּדָבָר הַנָּדוּר. וְכֵן מִי שֶׁיֶּאְסֹר דָּבָר לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַל עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַדְּבָרִים שֶׁל קָרְבָּן שֶׁאָסַר לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּעִנְיָן זֶה הוּא, שֶׁהוּא כְּאִלּוּ אוֹמֵר דָּבָר פְּלוֹנִי יֶהֱא אָסוּר עָלָיו, אוֹ עַל חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ הַדְּבָרִים שֶׁל קָרְבָּן שֶׁאָסַר לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְזֶה הָעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ בָּנוּ כֹּחַ לֶאֱסֹר הַמֻּתָּר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה לִמַּדְתָּנוּ בְּכָךְ, מִדִּכְתִיב (שם) לֶאֱסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ.

וְעִנְיָן זֶה דּוֹמֶה לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁמָּצִאנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בָּאָדָם לְהַקְדִּישׁ אֶת שֶׁלּוֹ בְּדִבְרֵי פִּיו וְיִהְיֶה אָסוּר מִיָּד לוֹ וּלְכָל הָעוֹלָם, כְּדִכְתִיב (ויקרא כז יד) וְאִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ לוֹ כֹּחַ עַל עַצְמוֹ לֶאֱסֹר דְּבָרִים עַל גּוּפוֹ. וְזֶהוּ אָמְרָם ז"ל (נדרים טו, א) לְעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַנְּדָרִים, הֲרֵי עָלַי אוֹ פִּי לְדִבּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מַרְחִיק אוֹתוֹ דָּבָר מִמֶּנּוּ, וְכֹחַ יֵשׁ לוֹ לְקַשֵּׁר עַצְמוֹ בְּאִסּוּר אוֹתוֹ דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בְּנִכְסָיו לְאָסְרָם. וְזֶהוּ הַדִּין וְהַטַּעַם

בְּעַצְמוֹ, שֶׁהַשְׁבָּעָה חָלָה (שם ב) עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ וְעַל שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כִּי עַל גּוּף הָאָדָם תִּפֹּל הַשְׁבָּעָה, כְּלוֹמַר שֶׁגּוּפוֹ נִתְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר, וַהֲרֵי הַגּוּף יֵשׁ לוֹ מַמָּשׁ. אֲבָל הַנֶּדֶר אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁהוּא כְּמַכְנִיס דָּבָר בְּגֶדֶר אִסּוּר שְׁאָר דְּבָרִים, כְּלוֹמַר דָּבָר פְּלוֹנִי יִהְיֶה אָסוּר עָלָיו כְּגֶדֶר קָרְבָּן שֶׁהוּא אָסוּר עָלָיו, וְאִם אֵין מַמָּשׁ בְּמָה שֶׁהוּא מַכְנִיס תּוֹךְ הַגֶּדֶר, לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם.

וְכֵן מִן הַטַּעַם הַזֶּה אֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה וְנֶדֶר חָל עַל נֶדֶר, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁבוּעָה כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס הָאָדָם בְּעַצְמוֹ בְּמִחְיַצַת הַקִּיּוּם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֲפִלּוּ יְכַפֵּל הַדִּבּוּר אֶלֶף פְּעָמִים שֶׁהוּא נִכְנָס שָׁם, כְּנִיסַת גּוּפוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד בְּפַעַם אַחַת הִיא נַעֲשֵׂית, וְאֵין זֶה אַחַר מִכֵּן אֶלָּא כְּכוֹפֵל דְּבָרִים לְבַטָּלָה. אֲבָל הַנֶּדֶר שֶׁהוּא כְּמַקְבֵּל עַל עַצְמוֹ לִהְיוֹת לוֹ דָּבָר הַמֻּתָּר כְּאִלּוּ נֶאֱסַר בְּכָל עֵת שֶׁהוּא שׁוֹנֶה בְּקַבָּלָתוֹ מוֹסִיף עַל עַצְמוֹ אִסּוּר אִם יְבַטֵּל קַבָּלוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ הוּא חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְזֶהוּ הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ שֶׁהַשְׁבוּעָה (שם טז, א) אֵינָהּ חָלָה עַל דְּבַר מִצְוָה, וְהַנֶּדֶר חָל אֲפִלּוּ עַל דְּבַר מִצְוָה, שֶׁהַנִּשְׁבָּע מְדַבֵּר עַל גּוּפוֹ, וְגוּפוֹ כְּבָר נִתְחַיֵּב בְּאוֹתוֹ עִנְיָן מֵהֵר סִינַי, אֲבָל בְּנֶדֶר אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא עַל הַדָּבָר שֶׁרוֹצֶה לְהַכְנִיס בְּגֶדֶר הָאִסּוּר, וְעַל אוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ לֹא נִתְחַיֵּב הוּא מֵעוֹלָם, וּלְפִיכָךְ חָל עָלָיו הָאִסּוּר, וְאֵין מַאֲכִילִין לוֹ לְאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ר"ן נדרים ח, א ד"ה והלא מושבע) שֶׁהַנִּשְׁבָּע אָסַר נַפְשׁוֹ עַל הַחֵפֶץ, וְהַנּוֹדֵר אָסַר הַחֵפֶץ עַל נַפְשׁוֹ.

וְאִם תִּשְׁאַל מִי שֶׁנָּדַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁהוּא מְצֻוֶּה עָלָיו לְאָכְלוֹ, אֵיךְ לֹא יֹאכְלֶנּוּ, שֶׁהֲרֵי אוֹתוֹ דְּבַר מְצֻוֶּה הוּא עָלָיו בַּעֲשֵׂה, וְיָבֹא עֲשֵׂה וְיִדָּחֶה לֹא תַעֲשֶׂה דִּלֹּא יַחֵל, כִּי כֵן יֹאמְרוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם אֲתֵי עֲשֵׂה וְדָחֵי לֹא תַעֲשֶׂה? תְּשׁוּבָתְךָ, שֶׁהַנֶּדֶר עֲשֵׂה וְלָאו יֵשׁ בּוֹ, לָאו דִּלֹּא יַחֵל וַעֲשֵׂה דְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁעִם הַשְׁבוּעָה גּוּפוֹ נִפְעָל, אָמְרוּ (שבועות כ, א) הַמַּתְפִּיס בִּשְׁבֻעָה פָּטוּר, וּבִנְדָרִים חַיָּב, כֵּיצַד? שָׁמַע שֶׁנָּדַר חֲבֵרוֹ, וְאָמַר אַף אֲנִי כָּמוֹךָ, בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, הֲרֵי זֶה אָסוּר, לְפִי שֶׁכַּוָּנָתוֹ שֶׁל זֶה לוֹמַר כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אָסוּר בְּזֶה הַדָּבָר כֵּן אֶהְיֶה אֲנִי אָסוּר בּוֹ, וּבְכָךְ יַסְפִּיק אֵלָיו. אֲבָל בִּשְׁבוּעָה שֶׁאָנוּ מְדַמִּים הָרִאשׁוֹן כְּאִלּוּ הִפְעִיל גּוּפוֹ בְּדָבָרָיו כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, לֹא שֶׁהִרְחִיק דָּבָר אַחֵר מִגּוּפוֹ, לֹא רָאוּ ז"ל, שֶׁיֶּהֱא זֶה הָאַחֲרוֹן בִּכְלַל הִפְעָלוּת זֶה, בְּאָמְרוֹ אַף אֲנִי כְּמוֹךָ, עַד שֶׁיּוֹצִיא בְּפִיו מַמָּשׁ לְשׁוֹן הִפְעָלוּת עַצְמוֹ. כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר אַף אֲנִי כָּמוֹךָ נִשְׁבָּע, אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּי אַחֵר שֶׁיַּפְעִילֵהוּ לְאוֹתוֹ דָּבָר, וְהוּא יָקִים וְיוֹרֶה שֶׁחָפֵץ בְּאוֹתוֹ הִפְעָלוּת, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם אַחֵר מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְהוּא יַעֲנֶה אָמֵן.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר לְשׁוֹן הַשְׁבוּעָה צָרִיךְ לוֹמַר בְּפִיו עַל עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁיִּזְכִּירֶנּוּ אַחֵר עָלָיו מַמָּשׁ וְהוּא יְקַבֵּל, אֲבָל מִכֹּחַ הִפְעָלוּת אָדָם אַחֵר אֵינוֹ נִפְעָל, מִכֵּיוָן שֶׁגּוּפוֹ צָרִיךְ הִפְעָלוּת, מַה

שֶׁאֵין כֵּן בְּנֶדֶר. אוֹ אֶפְשָׁר לוֹמַר, כִּי מֵחֹמֶר הַנֶּדֶר, שֶׁהוּא חָמוּר מִן הַשְּׁבוּעָה, שֶׁהֲרֵי דִּמּוּ (עי' רמב"ן עה"ת במדבר ל ג) אוֹתוֹ לְחַיֵּי הַמֶּלֶךְ, הֶחְמִרוּ בּוֹ לִהְיוֹת נִתְפָּס בְּמֻהֶרָה יוֹתֵר מִן הַשְּׁבוּעָה, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁכָּתַבְנוּ בִּשְׁבוּעָה שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא, שֶׁהָאָדָם גּוֹמֵר לְקַיֵּם דְּבָרָיו וּלְאַמֵּת כְּמוֹ שֶׁהוּא מַאֲמִין בְּקִיּוּם אֱלֹהֵי, הָיָה לָנוּ לִלְמֹד שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל שְׁבוּעָה בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא שֶׁהָיָה מֻחְסָדֵי הָאֵל עָלֵינוּ בְּדַעְתּוֹ חֶלְשַׁת בְּנֵין גּוּפֵנוּ וּמְעוּט דֵּעוֹתֵינוּ וְהַתְמָדַת שִׁנּוּי רְצוֹנֵנוּ, לָתֵת לָנוּ עֵצָה לָצֵאת מִמַּאֲסַר הַשְּׁבוּעָה בְּהִתְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ הָרְצוֹן בְּכָל עֵת שֶׁאֶפְשָׁר לָנוּ לִטְעוֹן בְּעִנְיַן הַשְּׁבוּעָה טַעֲנַת אֹנֶס אוֹ שְׁגָגָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת (כו, א) וּנְדָרִים (כ, ב).

וְאוּלָם לֹא הֻרְשֵׁנוּ לָצֵאת מִמֶּנּוּ בִּשְׁאֵט נֶפֶשׁ, רַק בְּתַחְבּוּלָה וּבַעֲצַת חָכָם, שֶׁיָּבֹא הַנִּשְׁבָּע לִפְנֵי אִישׁ חָכָם (שם עא, א) וְנָבוֹן בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה וְיִתְוַדֶּה אֵלָיו, כִּי מֵחֶסְרוֹן יְדִיעָתוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ בְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁבַּע דָּבָר שֶׁיְּדַע אַחַר כָּךְ הוּא רוֹצֶה לְבַטֵּל מָה שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו. וְכִי הוּא מַכִּיר כִּי הַבִּטּוּל מְעוּט דַּעְתּוֹ וְחֶסְרוֹנוֹ גּוֹרֵם אוֹתוֹ, לֹא דָּבָר אַחֵר וּמַחֲשָׁבָה חִיצוֹנִית שֶׁיִּהְיֶה בְּלִבּוֹ, חָלִילָה. וְאַחַר הוֹדָאַת פִּיו עַל זֶה וְיַכִּיר הֶחָכָם וְיִרְאֶה, כִּי יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ אֵלָיו דָּבָר, שֶׁאִלּוּ הִסְכִּים עָלָיו בְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לֹא הָיָה נִשְׁבָּע, וְעַל כֵּן הוּא מִתְחָרֵט, יְקַבֵּל וִדּוּיוֹ וְיַתִּירֶנּוּ מִשְּׁבוּעָתוֹ. וְזֶהוּ אָמְרָם ז"ל (ברכות לב, א) הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל, אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ. עַל כֵּן לְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר לְהַתִּיר שְׁבוּעָה, כִּי אִם בְּסִבַּת שׁוּם חִדּוּשׁ לַנִּשְׁבָּע, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ דָּבָר פְּלוֹנִי לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע מֵעוֹלָם, שֶׁזֶּה כְּעֵין אֹנֶס הוּא. אֲבָל אִם אוֹמֵר הַתִּירוּנִי מִשְּׁבוּעָתִי בְּלֹא טַעֲנָה, אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַתִּירוֹ. וּמִכֹּחַ זֶה הָעִנְיָן אָמְרוּ ז"ל (נדרים סד, א), שֶׁאֵין פּוֹתְחִין בְּנוֹלָד שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לְהֶדְיָא שֶׁהוּא נִחָם כְּשֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁנִּחְשְׁבֵהוּ כְּאָנוּס, אֶלָּא שֶׁרְצוֹנוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ שֶׁהָיָה תְּחִלָּה, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה עַכְשָׁו בְּהֶתֵּר, כֵּיצַד? נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בִּפְלוֹנִי, וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר הָעִיר אוֹ טַבָּח וְהוּא אוֹמֵר רְצוֹנִי קַיָּמֶת, שֶׁלֹּא הָיִיתִי חָפֵץ לֵהָנוֹת בּוֹ, וְלֹא הָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיֵּעָשֶׂה סוֹפֵר, אוֹ טַבָּח, אֵין מַתִּירִין לוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר, אַחַר שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁזֶּה הָאִישׁ נַעֲשָׂה סוֹפֵר, מִתְנַחֵם אֲנִי עַל שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי עַל הֲנָאתוֹ לְעוֹלָם { ח }, וּמִי יִתֵּן שֶׁלֹּא נִשְׁבַּעְתִּי. בְּעִנְיָן זֶה מַתִּירִין לוֹ, שֶׁהֲרֵי מוֹדֶה שֶׁנִּשְׁתַּנָּה חֶפְצוֹ וּמִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו לְגַמְרֵי בְּחֶסְרוֹן יְדִיעָתוֹ, שֶׁאִלּוּ יָדַע בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הַיּוֹם, לֹא הָיָה נִשְׁבָּע מֵעוֹלָם וּכְאָנוּס הוּא, וְדָרְשִׁינַן (שבועות כו, א) הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה, פָּרֵט לְאָנוּס.

וּמִזֶּה הַיְסוֹד גַּם כֵּן כְּשֶׁתּוֹלֶה שְׁבוּעָתוֹ בְּדַעַת אֲחֵרִים, קָשֶׁה לְהַתִּירוֹ דְּמִכֵּיוָן דְּסִלֵּק דַּעְתּוֹ מִן הַדָּבָר וְנִתְלָה בְּדַעַת אֲחֵרִים, אֵין טַעֲנַת אֹנֶס וּשְׁגָגָה מְצוּיָה אֶצְלוֹ אַחַר כֵּן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (גיטין לו, א) שֶׁהַנִּשְׁבָּע עַל דַּעַת אֲחֵרִים אֵין לוֹ הֲפָרָה, וּמִכָּל מָקוֹם לְדָבָר מִצְוָה הִסְכִּימוּ

חֲכָמִים לְהַתִּיר, לְפִי שֶׁכָּל שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם וְהוּא דָּבָר גּוֹרֵם לְבִטּוּל מִצְוָה, אוֹ שֶׁתֵּעָשֶׂה מִצְוָה בְּהֶמְנַע אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, לֵב כָּל יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁיִּבְטַל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הֶדְיוֹט וְתֵעָשֶׂה מִצְוָה, וְאָנוּ רוֹאִים כְּאִלּוּ בָּאוּ כָּל הָרַבִּים שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דַּעְתָּם עִמּוֹ לְפָנָיו וְאָמְרוּ שֶׁאִלּוּ יָדְעוּ הֵם בִּשְׁבוּעָתוֹ בְּטוּל מִצְוָה לֹא תַסְכִּים דַּעְתָּם עִמּוֹ, וַהֲרֵי יֵשׁ לָנוּ טַעֲנַת אֹנֶס וּשְׁגָגָה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ ז"ל (נדרים טז, ב) אֲבָל לִדְבַר מִצְוָה יֵשׁ לוֹ הֶפְרָה.

וְאַל תַּחְשֹׁב לְהַקְשׁוֹת עָלַי עַל הַנַּחַת טַעַם זֶה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁעִקַּר הַהֶתֵּר בְּהִתְחַדֵּשׁ בָּאָדָם דָּבָר שֶׁאִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ מִתְּחִלָּה, לֹא הָיָה נִשְׁבָּע, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּעֵין אָנוּס אוֹ מֻטְעֶה, וְתֹאמַר וַהֲרֵי מָצִינוּ לְגַבֵּי שְׁבוּעוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הֶתֵּר, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (ברכות לב, ב) בְּוִיחַל מֹשֶׁה (שמות לב יא) כִּבְיָכוֹל שֶׁהִתִּירוֹ מִן הַשְּׁבוּעָה, וְעַל עִנְיָן זֶרַבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל, שֶׁאָמְרוּ ז"ל (סנהדרין לח, א) שֶׁנִּשְׁאַל אֶל מִשְּׁבוּעָתוֹ, וְחִלִּילָה לְהֶיוֹת שִׁנּוּי רָצוֹן אִתּוֹ כִּי יֵשׁ לַהֲשִׁיבְךָ, וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, שֶׁכָּל מָה שֶׁבָּא בַּכְּתוּבִים כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הַכֹּל נֶאֱמַר עַל צַד הַמְקַבְּלִים שֶׁהֵם בְּנֵי אָדָם, כִּי חְלִילָה לָאֵל וּמִלְּבָבֵנוּ לְהַאֲמִין שֶׁיִּצְטָרֵךְ אָדוֹן הַכֹּל לְהִשָּׁבַע בְּדָבָר, אַף כִּי לְהַתִּירוֹ וּלְבַטְּלוֹ אַחֲרֵי כֵן. אֲבָל יֹאמַר אוֹתוֹ דָּבָר עַל צַד קַבָּלַת הָעֹנֶשׁ הַנּוֹפֵל עַל הַנִּשְׁבָּע, שֶׁאִם נִתְחַיֵּב הָאָדָם לְגֹדֶל חֶטְאוֹ לְהַעֲנִישׁוֹ עַל כָּל פָּנִים עַד שֶׁאֵין רָאוּי לָתֵת לוֹ מָקוֹם לְתְשׁוּבָה, יִפֹּל עַל עִנְיַן הָאִישׁ הַלָּזֶה שְׁבוּעָה אֵצֶל הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר חִזֵּק עָנְשׁוֹ וּגְזֵרָתוֹ עָלָיו, כְּאִלּוּ יֵשׁ שְׁבוּעָה בַּדָּבָר. וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, אִם זָכָה הָאָדָם לְרֹב חֲשִׁיבוּתוֹ לְקַבֵּל טוֹבָה הוּא וְזַרְעוֹ, יֹאמַר הַכָּתוּב גַּם כֵּן כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִשְׁבַּע לְהֵטִיב לוֹ.

וְעַל זֶה וְכֵיוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ ז"ל (מכילתא פ' יתרו) כְּדֵי (לְשַׁכֵּךְ ד"ו) לְשַׁבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, שֶׁאֵין לְדַמּוֹת לִבְנֵי אָדָם חִזֵּק דָּבָר וְקִיּוּמוֹ, רַק בַּמֶּה שֶׁהֵם מַחֲזִיקִים וּמְקַיְּמִים דִּבְרֵיהֶם. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה בְּעַצְמוֹ דָּרְשׁוּ ז"ל הֶתֵּר עַל שְׁבוּעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. רְצוֹנָם לוֹמַר, כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וּמְכַפֵּר עַל הַחוֹטְאִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּדַל חֶטְאָם וְחָזַק עַד שֶׁרָאוּי שֶׁאִם יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ כָּל כָּךְ, לִשָּׁבַע שֶׁלֹּא לִמְחֹל לְעוֹלָם. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אָמְרוּ ז"ל כִּי מֹשֶׁה הִתִּירוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁבִּזְכוּת תְּפִלָּתוֹ הַטּוֹבָה גָּרַם שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה סָלַח לַעֲוֹנָם. וְזֶהוּ שֶׁלֹּא תִמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל, שֶׁיִּדְרְשׁוּ עִנְיַן הַהֶתֵּר אֵצֶל שְׁבוּעָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי אִם בְּחֵטְא גָּדוֹל, שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִגְזֹר, שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לְכַפָּרָה כְּלוֹמַר, וְרָאוּי לִשָּׁבַע עָלָיו שֶׁלֹּא לְכַפֵּר אוֹתוֹ, וְרַחֲמָיו בָּרוּךְ הוּא גָּדְלוּ עַל כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ, וּמְכַפֵּר אֶל כָּל הַשָּׁבִים אֵלָיו בְּכָל לֵב. וְאִם רַב עֲוֹנָם מִנְּשֹׂא, לְפִי דַּעְתֵּנוּ.

וְהָרְאָיָה לִדְבָרֵינוּ אֱלֹהָּ, מָה שֶׁאָמְרוּ (בראש השנה יח, א) גַּבֵּי גְּזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה, דְּמַסִּיק רָבָא הָתָם, דִּבְזָבַח וּבְמִנְחָה אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה, וְאֵין זָכָר לָהֶם שָׁם, שֶׁיִּצְטָרֵךְ הָאֵל לִשְׁאֹל הֶתֵּר עָלֶיהָ, כִּי יְדוּעִים וּבְרוּרִים הַדְּבָרִים לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ

שֶׁהַכֹּל נֶאֱמַר עַל צַד הַמָּשָׁל אֶל הַמְקַבְּלִים. וּמִפְּנֵי כֵן הֶאֱרַכְתִּי בָּזֶה עַד הֵנָּה, לְפַנּוֹת לְךָ הַדֶּרֶךְ בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים.

וּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁכְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לְשׁוֹן הֶתֵּר בִּשְׁבוּעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, לֹא תִמְצָא זֶה לְעוֹלָם, אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁכִּנּוּ לוֹ הַשְּׁבוּעָה לְחַיֵּב בְּרִיָּה, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכִּנּוּ לוֹ שְׁבוּעָה לְזַכּוֹת בְּרִיָּה, לֹא יִזְכְּרוּ שָׁם לְעוֹלָם הֶתֵּר, כִּי רַב חֶסֶד מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְלֹא יָשִׁיב דְּבָרוֹ הַטּוֹב רֵיקָם, רְצוֹנִי לוֹמַר, כִּי מֵאַחַר שֶׁנִּרְאֶה הָאָדָם שָׁעָה אַחַת זַכַּאי לִפְנֵי הַמָּקוֹם, רָאוּי לְקַבֵּל הַטּוֹבָה כָּל כָּךְ כְּאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִשְׁבַּע עָלָיו עַל הַגְּמוּל הַטּוֹב. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יא) נִשְׁבַּע הַשֵּׁם לְדָוִד, וְכֵיוֹצֵא בוֹ, לֹא יִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הַזְּכוּת עוֹד, גַּם כִּי יֶחֱטָא הַרְבֵּה, וְזֶה מִמִּדּוֹתָיו הַיְקָרוֹת בָּרוּךְ הוּא.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן כִּנּוּיֵי שְׁבוּעָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (נדרים ב, א) שֶׁהֵן כִּשְׁבוּעָה. וּפֵרוּשׁ כִּנּוּיֵי שְׁבוּעָה הוּא לְשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה שֶׁהֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם, לְפִי הַמְּקוֹמוֹת, כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (שם י, א) שְׁבוּתָה שְׁקוּקָה וכו'. וְכֵן דִּין אָלָה וְאָרוּר (שבועות לו, א) אִם הֵן כִּשְׁבוּעָה, וְהָאוֹמֵר לָאו בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם, וְכֵן (נזיר ג, ב) יָמִין וּשְׂמֹאל, וְדִין (שבועות כו, ב) פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, וּמַה שֶּׁלָּמַדְנוּ מִדִּין זֶה שֶׁפִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין שֶׁנּוֹדְרִין לְהָרָגִין וּלְחָרְמִין, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר יֵאָסְרוּ כָּל פֵּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם עָלַיּוֹ אִם יִהְיֶה כֵּן וְכֵן, וְיִהְיֶה (נדרים כז, ב) בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יֵאָסְרוּ כִּי אִם הַיּוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַסְּתָם מַשְׁמַע לְעוֹלָם, וּכְגוֹן זֶה דַּוְקָא שֶׁאֵין דִּבְרֵי פִּיו סוֹתְרִין לְגַמְרֵי מַחְשֶׁבֶת לִבּוֹ הֶתֵּר לָנוּ שֶׁנִּדּוֹר לְהָרָגִין וּלְחָרְמִין וְלֹא בְּצַד אֶחָד. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בִּשְׁבוּעוֹת וּבִנְדָרִים (י"ד רל"ו)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכָּרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִשְׁבַּע עַל עֲמוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב אוֹ שֶׁל זָהָב שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, אוֹ לְבַטֵּל מִצְוָה זוֹ, אוֹ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵין כֹּחַ אָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ, בְּמֵזִיד לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה, לְרֹב חֹמֶר הָעִנְיָן חִיַּבְתּוֹ הַתּוֹרָה (שבועות כז, ב) מַלְקוּת. וּבְשׁוֹגֵג פָּטוּר בְּזוֹ מִקָּרְבָּן, אֲבָל בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר, וְהוּא הַנִּקְרָא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, חִיְּבָה הַתּוֹרָה קָרְבָּן לְשׁוֹגֵג, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב (מצוה קכג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה לא

מִצְוַת קִדּוּשׁ שַׁבָּת בִּדְבָרִים – לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּיוֹם שַׁבָּת בִּכְנִיסָתוֹ וְכֵן בִּיצִיאָתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם זֵכֶר גְּדֻלַּת הַיּוֹם וּמַעֲלָתוֹ וְהַבְדָּלָתוֹ לְשֶׁבַח מִשְׁאָר הַיָּמִים שֶׁלְּפָנָיו וְאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר, זָכְרֵהוּ זֵכֶר קְדֻשָּׁה וּגְדֻלָּה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ (פסחים קי, א) שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ מְצֻוִּים אָנוּ לְאָמְרָן עַל הַיַּיִן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ זְכֵרֵהוּ עַל הַיַּיִן. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁנּוֹתְנִין בַּכּוֹס רְבִיעִית יַיִן חַי אוֹ מָזוּג אוֹ יוֹתֵר מֵרְבִיעִית אֲבָל (שם

קח, ב) לֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְהַמְּזִיגָה יְדוּעָה (שבת עז, א) שֶׁהִיא עַל חֵלֶק אֶחָד שֶׁל יַיִן חַי וְטוֹב שְׁלֹשָׁה חֶלְקֵי מַיִם, וּמְבָרְכִין עָלָיו קִדּוּשׁ שַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ הַנֹּסַח בֵּין הַיְּהוּדִים. וְכֵן בִּיצִיאַת שַׁבָּת גַּם כֵּן מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן לִכְבוֹד הַיּוֹם, וְאוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת נִקְרֵאת (ברכות נב, א) הַבְדָּלָה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁנִּתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ מַעֲשֶׂה זֶה לִזְכֹּר גְּדֻלַּת הַיּוֹם וְנִקְבַּע בִּלְבָבֵנוּ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם (שמות כ יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגוֹ'. וְעַל כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשֶׂה עִם הַיַּיִן, לְפִי שֶׁטֶּבַע הָאָדָם מִתְעוֹרֵר בּוֹ הִרְבֵּה (ברכות לה, ב) שֶׁהוּא סוֹעֵד וּמְשַׂמֵּחַ. וּכְבָר אָמַרְתִּי לָךְ, כִּי לְפִי הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם וּמַעֲשֵׂהוּ, יִתְפַּעֵל אֶל הַדְּבָרִים לְעוֹלָם. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא ז"ל (פסחים קו, ב) שֶׁאִם הַפַּת חָבִיב עַל הָאָדָם יוֹתֵר, שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַל הַפַּת, כִּי אָז מִתְעוֹרֵר טִבְעוֹ יוֹתֵר לְמָה שֶׁהוּא תָּאֵב, וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּיצִיאַת הַיּוֹם לֹא אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא שֶׁחִיְּבוּ לְהַבְדִּיל בַּיַּיִן, עַל כָּל פָּנִים, גַּם בָּזֶה צָדְקוּ, כִּי הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, גַּם הַתּוֹרָה הַשְׁלֵמָה, יְבָחֲרוּ לְעוֹלָם בָּרֹב. וּבֶאֱמֶת, כִּי רֹב הָעוֹלָם יִתְאַוּוּ אֶל הַשְׁתִיָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת יוֹתֵר מִן הָאֲכִילָה, לְפִי שֶׁכְּבָר קָבְעוּ סְעוּדָה גְּדוֹלָה בַּיּוֹם לִכְבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאֵין צָרֵךְ לָתֵת טַעַם עַל חִיָּבָם אוֹתָנוּ שֶׁיִּהְיֶה בַּכּוֹס רְבִיעִית, דְּפָחוֹת מִזֶּה הַשִּׁעוּר אֵינוֹ רָאוּי וְלֹא תִּעוֹרֵר לֵב אָדָם עָלָיו. וַאֲשֶׁר חִיְּבוּנוּ (ברכות נא, א) בַּהֲדָחַת הַכּוֹס, וְשֶׁלֹּא לִטְעֹם כְּלוּם עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ (פסחים קה, א) וְשֶׁיְּקַדֵּשׁ (שם קא, א) בְּמָקוֹם סְעֻדָּה כָּל זֶה עַנְפֵי שֹׁרֶשׁ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁאָמַרְתִּי.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן נֹסַח הַקִּדּוּשׁ וְהַהַבְדָּלָה, אֵי זֶהוּ, וְאֵי זֶה יַיִן רָאוּי לְקַדֵּשׁ עָלָיו, (ב"ב צז, א) וְאֵי זֶה אֵינוֹ רָאוּי, וְאִם מְקַדְּשִׁין אוֹ מַבְדִּילִין (פסחים קז, א) בְּשֵׁכָר, וְהָאוֹכֵל בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְקִדֵּשׁ עָלָיו שַׁבָּת (שם ק, א) אוֹ בְּשַׁבָּת וְיָצָא שַׁבָּת, וְכֵן נֹסַח קִדּוּשׁ יָמִים טוֹבִים וְהַבְדָּלָתָן. וְדִינֵי הַבְּרָכָה (ברכות מג, א) שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לְבָרֵךְ עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדִינֵי הַבְּרָכָה שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים, וְאֵי זוֹ (שם נא, ב) בְּשָׂמִים הֵן הָרְאוּיִן לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁאֵינָם רְאוּיִן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסוֹף פְּסָחִים וּבִמְקוֹמוֹת מִבְּרָכוֹת וְשַׁבָּת (א"ח רס"ב, רע"א).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁכֵּן לְמִדּוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כ, ב) שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה. וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ הַשַּׁבָּת בִּדְבָרִים, בְּטֵל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאִם קִדְּשׁוֹ בִּדְבָרִים בְּלֹא יַיִן אוֹ בְּלֹא פַּת, דִּיֵּעֲבַד יָצָא יְדֵי תּוֹרָה.

מצוה לב

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אֲנַחְנוּ, וְלֹא נַנִּיחַ לַעֲשׂוֹת לְבָנֵינוּ וַעֲבָדֵינוּ וּבַהֲמוֹתֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ י) לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה וְגוֹ'. וְאֵין סָפֵק כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב הוֹצִיא אִסּוּר הַמְּלָאכָה בָּנוּ וּבַבָּנִים וּבָעֲבָדִים וּבַבְּהֵמוֹת בְּלָאו אֶחָד, שֶׁאֵין הָעִנְיָן שָׁוֶה, כִּי הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּגוּפוֹ יִתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין אִם הוּא מֵזִיד. וּבְמֶלֶאכֶת אֲחֵרִים אַף עַל פִּי שֶׁמַּזְהָר עֲלֵיהֶם בְּלָאו לֹא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ מַלְקוּת, שֶׁאֵין מַלְקוּת לְעוֹלָם בְּמַעֲשֶׂה אֲחֵרִים. וּמִלְּשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שבת כ א) מַשְׁמַע, שֶׁהוּא סוֹבֵר כִּי הַלָּאו הַזֶּה דְּלֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבְהֶמְתְּךָ יָבֹא לִמְחַמֵּר אַחַר בְּהֶמְתּוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחוֹרֵשׁ בָּהּ וּכְלֵי הַמַּחֲרֵשָׁה בְּיָדוֹ, דְּאִלּוּ בִּמְחַמֵּר לְבַד לְפִי דַּעְתּוֹ אֵין בּוֹ אֶלָּא אִסּוּר עֲשֵׂה. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שבת קנד, א) לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁזֶּה הַלָּאו דְּמְחַמֵּר הוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּלוֹמַר שֶׁאָדָם נֶהֱרָג עַל זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ שרש יד) יִתְפַּשׂ עָלָיו הִרְבֵּה בְּפֵרוּשׁוֹ זֶה, וְאָמַר כִּי לָאו זֶה שֶׁל מְחַמֵּר אֵינוֹ אֶלָּא בְּהוֹלֵךְ אַחַר בְּהֶמְתּוֹ הַטְּעוּנָה מַשָּׂאוֹ, אֲבָל הָאָדָם לֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה בְּיָדָיו, וְלָכֵן לֹא יָבֹא עָלָיו לְעוֹלָם לֹא מַלְקוּת וְלֹא מִיתָה, וְכִדְקָיְמָא לַן כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת שם, ב) אַתָּה וּבְהֶמְתֶּךָ לִכְתֹּב קְרָא לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה וּבְהֶמְתֶּךָ אַתָּה לָמָּה לִי, הוּא נִיהוּ דְּכִי עָבִיד מְלָאכָה מְחַיֵּב, אֲבָל עַל מְלֶאכֶת בְּהֶמְתּוֹ לֹא מְחַיֵּב, אֶלָּא שֶׁמַּזְהָר עָלֶיהָ בְּלָאו כְּמוֹ בִּמְלֶאכֶת בְּנוֹ הַקָּטָן וְעַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי. אֲבָל בִּמְלֶאכֶת עַצְמוֹ מַמָּשׁ בָּזֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁחַיָּב, שֶׁהֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ (שמות לד ב) כָּל הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּלָאו דְּמְחַמֵּר שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, פֵּרוּשׁוֹ לְפִי דַּעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כִּי מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹלֵל שְׁאָר מְלָאכוֹת גַּם כֵּן, שֶׁהֵן בְּאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אַף עַל גַּב דִּבְמְחַמֵּר וַדַּאי אֵין בּוֹ אֶלָּא לָאו גָּרִידָא דַּאֲפִילּוּ מַלְקוּת נָמֵי אֵין בּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן נִקְרָא הַלָּאו הַזֶּה לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין מִפְּנֵי אוֹתָן דְּבָרִים שֶׁהוּא כּוֹלֵל, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין. וּכְעֵין זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּרֵאשִׁית שֶׁל עֵרוּבִין (יז, ב) בְּלָאו דְּאַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא כּוֹלֵל אַף מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, כַּדְּרָשָׁה שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ אַל יוֹצִיא דַּהֲוָה לֵיהּ מֵעַתָּה לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין בְּמִקְצָת עִנְיָנוֹ, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא אִית לָן לְמֵימַר בֵּהּ בְּכָל עִנְיָנָיו שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְעַל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ בְּעַצְמוֹ נִפְרַשׁ בְּלָאו דְּמְחַמֵּר בְּכָאן.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּהְיֶה פְּנוּיִם מֵעֲסָקֵינוּ לְכָבוֹד הַיּוֹם לְקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהִיא חֶבֶל הַמּוֹשֶׁכֶת כָּל יְסוֹדֵי הַדָּת, וְנִזְכֹּר בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּשִׁשָּׁת יָמִים חֲלוּקִים, וּבַשְּׁבִיעִי לֹא נִבְרָא דָּבָר, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם נִבְרְאוּ עִנְיָנִים חֲלוּקִים,

לְהוֹרוֹת עַל הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט, שֶׁלֹּא כְּדַעַת הַמִּתְפַּלְסְפִים הַנִּמְאָסִים לָנוּ בְּדַעְתָּם זֶה, שֶׁחוֹשְׁבִים לֵאמֹר, שֶׁעַם הֱיוֹתוֹ בָּרוּךְ הוּא הָיָה הַכֹּל. וּבְמִנּוּחָתֵנוּ בַּשְּׁבִיעִי זֵכֶר לָנוּ בְּחִדּוּשׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי כְּשֶׁיִּשְׁבָּתוּ בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם בְּיוֹם אֶחָד בַּשָּׁבוּעַ, וְיִשְׁאַל כָּל שׁוֹאֵל מָה עִלַּת זֹאת הַמְּנֻחָה? וְיִהְיֶה הַמַּעֲנֶה כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגוֹ', כָּל אֶחָד יִתְחַזֵּק מִתּוֹךְ כָּךְ בָּאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית. וּמִלְּבַד זְכִירַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם יֵשׁ בּוֹ זְכִירַת נֵס מִצְרַיִם שֶׁהָיֵינוּ עֲבָדִים שָׁם וְלֹא הָיֵינוּ יְכוֹלִים לָנוּחַ בְּעֵת חֻפְצֵנוּ בְּמְנֻחָה, וְהָאֵל הִצִּילָנוּ מִיָּדָם וְצִוָּנוּ לָנוּחַ בַּשְּׁבִיעִי, וְעַל כֵּן זָכַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה זֶה הַשֹּׁרֶשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בַּמְּנֻחָה, וְאָמַר שָׁם בְּמִצְוַת שַׁבָּת (דברים ה טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ' עַל כֵּן צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְרָאִים עִקַּר מְלָאכוֹת לְחַיֵּב בָּהֶן הָעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּגוֹן אַרְבָּעִים מְלָאכוֹת חָסֵר אַחַת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, וְהַמְּלָאכוֹת הַקַּלּוֹת שֶׁאָסְרוּ הֵם ז"ל לְגָדֵר, וְהַדְּבָרִים גַּם כֵּן הַנִּקְרָאִין שְׁבוּתִין. וּמָה שֶׁלָּמְדוּ ז"ל (יומא פה א, ב) מִן הַכָּתוּב כִּי דּוֹחִין הַכֹּל לְהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, וְכִי הַזָּרִיז לְחַלֵּל שַׁבָּת בִּשְׁבִיל הַצָּלַת נְפָשׁוֹת הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁסִּבַּת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה הוּא הָאָדָם, וְקִיּוּם הַסִּבָּה הוּא קִיּוּם הַכֹּל. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זְכוֹרֹנָם לִבְרָכָה (שם פג, א) שֶׁנֶּאֱמַן כָּל חוֹלֶה לוֹמַר צָרִיךְ אֲנִי שֶׁתְּחַלְּלוּ שַׁבָּת עָלַי, וְכָל חוֹלֶה בְּקַדַּחַת שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׁ דָּוֵי בִּכְלַל סַכָּנָה הוּא לְחַלֵּל שַׁבָּת עָלָיו. (ע"ז כח, א) וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב (א"ח סי שכח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמֵזִיד נִסְקָל, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה. כְּלָל זֶה בְּיָדְךָ לְעוֹלָם, שֶׁאֵין מִיתָה אוֹ מַלְקוּת אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְהַהַתְרָאָה לְעוֹלָם לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. וְדַע זֶה הָעִקָּר בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא תִּשְׁאַל מִמֶּנִּי לְהַחְזִירוֹ. וְאִם עָשָׂה מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה (ביצה יג, ב).

מצוה לג

מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם – לְכַבֵּד הָאָב וְהָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יב) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ וְגוֹ'. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (קדושין לא, ב) אֵי זֶהוּ כִּבּוּד, מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה מַכְנִיס וּמוֹצִיא.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּכִּיר וְיִגְמֹל חֶסֶד לְמִי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה, וְלֹא יִהְיֶה נָבָל וּמִתְנַכֵּר וּכְפוּי טוֹבָה שֶׁזּוֹ מִדָּה רָעָה וּמְאוּסָה בְּתַכְלִית לִפְנֵי אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים. וְשֶׁיִּתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי הָאָב וְהָאֵם הֵם סִבַּת הֱיוֹתוֹ בָּעוֹלָם, וְעַל כֵּן בֶּאֱמֶת רָאוּי לוֹ לַעֲשׂוֹת לָהֶם כָּל כָּבוֹד וְכָל תּוֹעֶלֶת שֶׁיּוּכַל, כִּי הֵם הֱבִיאוּהוּ לָעוֹלָם, גַּם יָגִעוּ בּוֹ כַּמָּה יְגִיעוֹת בְּקַטְנוּתוֹ, וּכְשֶׁיְּקַבֵּץ זֹאת הַמִּדָּה בְּנַפְשׁוֹ יַעֲלֶה מִמֶּנָּה לְהַכִּיר טוֹבַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סִבָּתוֹ וְסִבַּת

כָּל אֲבוֹתָיו עַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְשֶׁהוֹצִיאוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם וְסִפֵּק צָרְכוֹ כָּל יָמָיו וְהֶעֱמִידוֹ עַל מַתְכֻּנְתּוֹ וּשְׁלֵמוּת אֲבָרָיו, וְנָתַן בּוֹ נֶפֶשׁ יוֹדַעַת וּמַשְׂכֶּלֶת, שֶׁאִלּוּלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל, יִהְיֶה כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הֶבְיֵן, וְיֵעָרֵיךְ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ כַּמָּה וְכַמָּה רָאוּי לְהִזָּהֵר בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן כִּבּוּד זֶה מְנֻכְסֵי מִי חַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אִם מִשֶּׁל אָב אוֹ מִשֶּׁל עַצְמוֹ, וַהֲלָכָה (שם לב א) מִשֶּׁל אָב אִם יֵשׁ לוֹ נְכָסִים לְאָב וְאִם לָאו יְחַזֵּר הַבֵּן אֲפִילּוּ עַל הַפְּתָחִים (עי' ירושלמי קידושין א ז) וְיַאֲכִיל אֲבִיו, וְכִבּוּד אָב וְאֵם אֵי זֶה קוֹדֵם וְעַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב, וְאִם מָחַל עַל כְּבוֹדוֹ אִם יִהְיֶה מָחוּל. וְאִם יִרְאֶנּוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בְּאֵיזֶה לִשּׁוֹן יִמְנָעֵהוּ, וְאִם יְצַוֵּהוּ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁלֹּא יִשְׁמְעֵנוּ בָּזֶה, וְכִי חַיָּב לְכַבְּדוֹ בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, וְכֵיצַד הוּא הַכִּבּוּד בְּמוֹתוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּקִדּוּשִׁין וּקְצָת מֵהֶן בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים מֵהַגְּמָרָא (יו"ד סימן ר"מ).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת (קידושין לא, א) כָּל זְמַן שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן, כְּלוֹמַר בְּכָל עֵת שֶׁלֹּא יִמְנְעוּ אוֹתָן בַּעֲלֵיהֶן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמִתְנַכֵּר לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְאִם יֵשׁ כֹּחַ בְּבֵית דִּין כּוֹפִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה ו) שֶׁבְּבִטּוּל עֲשֵׂה כּוֹפִין בֵּית דִּין.

מצוה לד

שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי – שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִרְצָח.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יָדוּעַ וְנִגְלֶה לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּרָא הָעוֹלָם וְצִוָּנוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כְּדֵי לְיַשְּׁבוֹ לְפָנָיו, וּמְנָעָנוּ שֶׁלֹּא נַחֲרִיבֵהוּ בְּיָדֵינוּ לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד הַבְּרִיּוֹת שֶׁהֵן הַמְיַשְּׁבוֹת הָעוֹלָם. וְאוּלָם הָרְשָׁעִים הַגְּמוּרִים כְּגוֹן הַמִּינִים וְהַמַּלְשִׁינִים אֵינָן מְיַשְּׁבֵי הָעוֹלָם, וַעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב (משלי יא י) בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה. לְפִי שֶׁהֵם לֹא יוֹשִׁיבוּ הָעוֹלָם, אֶלָּא יַחֲרִיבוּהוּ בְּכָל כֹּחָם. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר חָכָם מֵחֲכָמֵינוּ ז"ל בְּאִבּוּד הָרְשָׁעִים (בבא מציעא פג, ב) קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם, כְּלוֹמַר בְּאָבְדָן אֵלֶּה יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרוֹת הַכֶּרֶם מִתְרַבִּים וְטוֹבִים יוֹתֵר בְּסִלּוּק הַקּוֹצִים מִמֶּנּוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (סנהדרין פח א) שֶׁאֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַבָּרְיא אוֹ אֶת הַחוֹלֶה נָטוּי לָמוּת, וַאֲפִילּוּ הַגּוֹסֵס בְּחֹלִי בִּידֵי שָׁמַיִם נֶהֱרָג עָלָיו. וְדִין מִשְׁפַּט הָרוֹצֵחַ כֵּיצַד, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין וְשֵׁנִי מִמַּכּוֹת (ח"ה תכה).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְרָצַח בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, הוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּסַיִף (שם עא, ב). בְּשׁוֹגֵג, לְמַטָּה נִכְתֹּב דִּינוֹ בָּעֲזָרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר אֵלֶּה מַסְעֵי (מצוה תט).

מצוה לה

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אִישׁ – שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִנְאָף. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁלְּשׁוֹן נאוף סְתָם מַשְׁמַע בְּאֵשֶׁת אִישׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (רש"י עה"ת שם) אֵין נְאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ. וְנִכְפַּל זֶה הַלָּאו בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת שֶׁכָּתוּב שָׁם בְּפֵרוּשׁ (ויקרא יח כ) וְאֶל אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ וכו'.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם כַּאֲשֶׁר חָפֵץ הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא רָצָה שֶׁיִּהְיוּ כָּל עוֹלְמוֹ עוֹשִׂין פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְמִינֵהוּ וְלֹא שֶׁיִּתְעָרְבוּ מִין בְּמִין אַחֵר. וְכֵן רָצָה שֶׁיִּהְיֶה זֶרַע הָאֲנָשִׁים יָדוּעַ שֶׁל מִי הוּא וְלֹא יִתְעָרְבוּ זֶה עִם זֶה. וְעוֹד יִמָּצְאוּ כַּמָּה הֶפְסֵדִין בַּנִּאוּף שֶׁתִּהְיֶה סִבָּה לְבַטֵּל כַּמָּה מִמִּצְוֹת הָאֵל עָלֵינוּ שֶׁצִּוָּנוּ בְּכִבּוּד הָאָבוֹת וְלֹא יִכְּרוּ לַבָּנִים עִם הַנִּאוּף. וְעוֹד יִהְיֶה כִּשָּׁלוֹן בְּמָה שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאָחוֹת וְעַל הָרִבֵּה נָשִׁים, וְהַכֹּל יֵעָקֵר בְּסִבַּת הַנִּאוּף, שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בְּנֵי אָדָם קְרוֹבוֹתֵיהֶן, וְיֵשׁ צַד גָּזֵל שֶׁהוּא דָּבָר בָּרוּר שֶׁהַשֵּׂכֶל מַרְחִיקוֹ, גַּם כִּי סִבָּה לְאִבּוּד נְפָשׁוֹת, כִּי יָדוּעַ הָרִבֵּה בְּטֶבַע בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּקַנְּאִין עַל נִאוּף בַּת זוּגָם עִם אֲחֵרִים וְיוֹרְדִין עִם הַנּוֹאֵף עַד לְחַיָּיו, וְכַמָּה תַּקָּלוֹת מִלְּבַד אֵלֶּה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַרְחָקַת הָעִנְיָן שֶׁלֹּא לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן, וּמִשְׁפַּט הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת גַּם כֵּן שֶׁגַּם הִיא בָּאִסּוּר וּבַדִּין, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (ה' איסורי ביאה פ"ו). וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין (נא, א) מִתְבָּאֵר שֶׁהַנּוֹאֵף עִם אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה שְׁנֵיהֶם בְּחֶנֶק. וְהַנּוֹאֵף עִם נַעֲרָה מְאֹרָסָה שְׁנֵיהֶם בִּסְקִילָה, וְעִם בַּת כֹּהֵן הִיא תִּשָּׂרֵף וְהוּא יֵחָנֵק. וְאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ הוּא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין גּוֹי. אֲבָל יֵשׁ חִלּוּק קָצַת בָּעִנְיָן, שֶׁאֵין אִישׁוּת לַגּוֹי אֶלָּא עַל יְדֵי בְּעִילָה וְיִשְׂרָאֵל קוֹנָה אוֹתָהּ בְּקִדּוּשִׁין (שם נז, ב).

מצוה לו

שֶׁלֹּא לְגַנֵּב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁלֹּא לִגְנֹב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִגְנֹב, וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁבְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר (סנהדרין פו, א)

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ (הרמב"ם הלכות גנבה פ"ט הלכה ו') אֵין חִלּוּק בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן וּבֵין אִישׁ לְאִשָּׁה, דְּנֶפֶשׁ מִכָּל מָקוֹם מַשְׁמַע. וְדִין הָאָב הַגּוֹנֵב בְּנוֹ אוֹ הָרַב אֶת תַּלְמִידוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק י"א מִסַּנְהֶדְרִין. וְאִסּוּרָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָנַב נֶפֶשׁ, חַיָּב חֶנֶק, וְהוּא שֶׁמָּכַר אוֹתוֹ נֶפֶשׁ, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ (סנהדרין

פ"ה ב') שֶׁאֵין הַחִיּוּב חָל עָלָיו עַד שֶׁיִּמָּכֵר, שֶׁכָּתוּב אַחֵר מְגַלֶּה עָלָיו, דִּכְתִיב וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ מוֹת יוּמָת (שמות כא טז)

מצוה לז

שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר – שֶׁלֹּא לְהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר, וְנִכְפְּלָה בְּמָקוֹם אַחֵר בְּלָאו אַחֵר עֵד שָׁוְא.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה, כִּי הַשֶּׁקֶר נִמְאָס וְנֶאֱלָח לְעֵין כָּל מַשְׂכִּיל, גַּם כִּי בְּעֵדוּת אֱמֶת הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁכָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת בְּנֵי אָדָם מִתְבַּטְּלִים בְּעֵדוּת אֲנָשִׁים. וְאִם כֵּן עֵדוּת שֶׁקֶר סִבָּה לְחָרְבַּן הַיִּשּׁוּב.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מִמִּי מְקַבְּלִין עֵדוּת (רמב"ם עדות ט א') וּמִמִּי אֵין מְקַבְּלִין, וּבַמֶּה יִפָּסְלוּ בְּנֵי אָדָם לְהָעִיד, וְכֵיצַד קַבָּלַת הָעֵדוּת, וְכִי יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין מְעִידִין לְכָל אָדָם מֵרֹב מַעֲלָתָן, וּדְרִישַׁת הָעֵדוּת וְהַחֲקִירָה, וְהַחִלּוּקִין שֶׁבֵּין עֵדוּת מָמוֹן לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין דְּרִישָׁה לִבְדִיקָה, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין עֵדוּת בִּשְׂטָר לִבְעַל פֶּה, וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ מִבֹּאָרִין בְּסַנְהֶדְרִין (יח א, לב א, מב א) וּבְמָקוֹמוֹת בגמ' (ח"ה לח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים בְּתוֹרַת עֵדוּת, שֶׁהָעֵדוּת צָרִיךְ כִּוּוּן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הַרְבֵּה. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְהֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בַּחֲבֵרוֹ, שָׁם הַכָּתוּב (דברים יט יט) גְּבוּל עָנְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר חָשַׁב לַעֲשׂוֹת לַחֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ בּוֹ מַלְקוּת (מכות ב, א) כְּמוֹ כֵן. וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין גַּם כֵּן מִתְבָּאֵר.

מצוה לח

שֶׁלֹּא לַחְמֹד – שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלָה לָקַחַת לָנוּ מָה שֶׁהוּא לְזוּלָתֵנוּ מֵאַחֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ וְגוֹ'. וּכְבָר הוֹכִיחוּ ז"ל (מכילתא יתרו) מִפָּסוּק אַחֵר דִּכְתִיב (דברים ז כה) לֹא תַחְמֹד וְגוֹ' וְלָקַחְתָּ לָךְ. שֶׁאִסּוּר לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד אֵינוֹ נִגְמָר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה. וַאֲפִילּוּ נָתַן הַדְּמִים לַחֲבֵרוֹ עַל הַחֵפֶץ, עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד, שֶׁאֵין לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד נִתְקַן בִּנְתִינַת הַדְּמִים כָּל זְמַן שֶׁדֶּרֶךְ הֶכְרֵחַ לְקָחוֹ מִמֶּנּוּ, כֵּן הוּא הַפֵּרוּשׁ הָאֲמִתִּי לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁמַּחְשָׁבָה רָעָה הִיא זוֹ וְגוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם תַּקָּלוֹת הַרְבֵּה, שֶׁאַחַר שֶׁיְּקַבֵּע בְּמַחְשַׁבְתּוֹ לָקַחַת מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁחָמַד מִתּוֹךְ אוֹתָהּ תַּאֲוָה רָעָה לֹא יַשְׁגִּיחַ בְּשׁוּם דָּבָר, וְאִם לֹא יִרְצֶה חֲבֵרוֹ לְמָכְרוֹ יֶאֱנֹס אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, וְאִם יַעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ אֶפְשָׁר שֶׁיַּהַרְגֶנּוּ,

כַּאֲשֶׁר מָצִינוּ בְּנָבוֹת שֶׁנֶּהֱרַג עַל כַּרְמוֹ שֶׁחָמַד מִמֶּנּוּ אַחְאָב (עיין הלכות גזילה ואבידה פ' א' ה' י"א).

דִּינֵי הַמִּצְוָה, אֵיךְ רָאוּי לְהִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת, מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ח"ה סוף סימן שנט).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְחָמַד, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ אֲנָסוֹ מִמֶּנּוּ לְהַשָּׁבוֹן נִתָּן. וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ יִתְעַלֶּה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים יֵשׁ לַמֶּלֶךְ יִתְעַלֶּה לְטוֹל נְקָמָתוֹ מִמֶּנּוּ.

מצוה לט

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרַת אָדָם אֲפִלּוּ לְנוֹי – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרַת אָדָם מִשּׁוּם דָּבָר, הֵן מִמַּתְּכוֹת הֵן מֵעֵץ וְאֶבֶן וְזוֹלְתָם, וַאֲפִלּוּ לְנוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי, וְדָרְשׁוּ ז"ל (ר"ה כד ב) לֹא תַעֲשׂוּן אוֹתִי, כְּלוֹמַר לֹא תַעֲשׂוּן דְּמְיוֹן אוֹתָהּ צוּרָה דְּהַיְנוּ גּוּף אָדָם שֶׁכָּתַבְתִּי עָלֶיהָ בְּתוֹרָתִי (בראשית א כו) נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ, וְהַכַּוָּנָה בַּכָּתוּב מִצַּד הַשֵּׂכֶל שֶׁנָּתַן בּוֹ. וּמָה שֶּׁאָמַר בְּצַלְמֵנוּ עַל חֵלֶק הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׂכֶל כֻּלּוֹ הוּא בּוֹ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל אֵין שׁוּם דְּמְיוֹן אַחֵר בֵּינוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבֵין שׁוּם בְּרִיָּה (שֶׁקָּדַם עִנְיָנוֹ) מִנִּבְרְאָיו חָלִילָה. וְלָאו דִּלֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה שׁוּם צוּרָה שֶׁתֵּעָבֵד. וְזֶה הַלָּאו מְיֻחָד לְצוּרַת אָדָם שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ כְּלָל אֲפִילּוּ לְנוֹי, וְזֶה לְהַרְחִיק עֲבוֹדָה זָרָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הָעוֹשֶׂה צוּרַת אָדָם חֹסֵר אֵבֶר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר מַה דִּינוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מג א) וּבְמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ז ב) אָמְרוּ שֶׁהַלָּאו הַזֶּה כּוֹלֵל עִנְיָנִים אֲחֵרִים. אָמְנָם עִקַּר הַלָּאו, בַּמֶּה שֶׁזְּכַרְנוּ, וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא. (י"ד קמא סעיף ז).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה צוּרַת אָדָם אֲפִלּוּ לְנוֹי, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ וְאֵין בָּהּ חִיּוּב מַלְקוּת.

מצוה מ

שֶׁלֹּא לִבְנוֹת אַבְנֵי גָּזִית – שֶׁלֹּא נִבְנֶה מִזְבֵּחַ אֲבָנִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן בַּרְזֶל. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כב) לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית, פֵּרוּשׁ גָּזִית (רמב"ן שם) הוּא כְּשֶׁפּוֹסְלִין מִן הָאֶבֶן בְּכְלֵי בַּרְזֶל. וְאִם נִבְנָה בְּאַבְנֵי גָּזִית, פָּסוּל.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּקְבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִיּוֹם עֲשׂוֹתוֹ שֶׁבְּסִבָּתוֹ תָּבֹא לָנוּ מְחִילַת הֶעָוֹן וְהַבְּרָכָה וְהַשָּׁלוֹם אַחֲרֵי כֵן, וְעַל כֵּן לְזֵכֶר זֶה הַדָּבָר נִצְטַוֵּינוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ דָּבָר בְּכֵלִים הַמּוּכָנִים לְהַשְׁחָתָה, וְזֶהוּ הַבַּרְזֶל שֶׁכּוֹרֵת וּמוֹכֶן תָּמִיד לִשְׁפֹּךְ דָּם. וּכְבָר הִקְדַּמְתִּי לְךָ בַּתְּחִלָּה כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, וּמַחְשְׁבוֹתָיו הוֹלְכוֹת לְעוֹלָם אַחֲרֵי מַעֲשָׂיו, עַל כֵּן רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת דְּמְיוֹנוֹת הַפְּעֻלּוֹת כְּפִי כַּוָּנַת הַדְּבָרִים. וְהַסֵּכֶל הַמַּהְבִּיל הַשּׁוֹמֵעַ דְּבָרִים אֵלֶּה לֹא יֵדַע וְלֹא יָבִין.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִין אוֹתָן הָאֲבָנִים שֶׁבּוֹנִין בָּהֶן הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאָמְרוּ ז"ל (מדות ג ד) כִּי מִן בְּתוּלַת קַרְקַע אוֹ מִן הַיָּם הַגָּדוֹל הָיוּ מְבִיאִין אוֹתָן, וְדִין אִם נָגַע בַּרְזֶל בְּאֶבֶן אַחַר שֶׁנִּבְנֵית בַּמִּזְבֵּחַ אִם פּוֹסֶלֶת הַכֹּל אוֹ הִיא לְבַדָּהּ פְּסוּלָה, וּמָה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שם) כְּשֶׁמְּלַבְּנִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה שֶׁלֹּא יְלַבְּנוּהוּ בִּכְלִי שֶׁיֵּהָא בּוֹ בַּרְזֶל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגַּע הַבַּרְזֶל בָּאֶבֶן, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת. (ה' בית הבחירה פ"א).

וְנוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבָנָה אֶבֶן שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַּכֶּבֶשׁ, לוֹקֶה.

מצוה מא

שֶׁלֹּא לִפְסֹעַ עַל הַמִּזְבֵּחַ – שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּמַדְרֵגוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה פְּסִיעוֹת גַּסוֹת בַּעֲלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כג) וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו. אֶלָּא כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה שָׁם מְהַלֵּךְ בְּנַחַת וּבְיִרְאָה, עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, וְכֵן נֶאֱמַר בַּמְכִילְתָּא (יתרו שם).

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ יִרְאַת הַמָּקוֹם וַחֲשִׁיבוּתוֹ, וְעַל כֵּן הֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִנְהֹג שָׁם קַלּוּת רֹאשׁ בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהָאֲבָנִים לֹא יַקְפִּידוּ בְּשׁוּם בְּזָיוֹן, שֶׁאֵינָן רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת, אֶלָּא כָּל הָעִנְיָן לָתֵת צִיּוּר בְּלִבֵּנוּ בְּיִרְאַת הַמָּקוֹם וַחֲשִׁיבוּתוֹ וּכְבוֹדוֹ הַגָּדוֹל, כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה הַלֵּב נִפְעָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כֵּיצַד עוֹשִׂין הַכֶּבֶשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאו זֶה, וְצוּרָתוֹ וְכָל עִנְיָנוֹ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמִּדּוֹת. (רמב"ם בית הבחירה ב יג)

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּפָסַע פְּסִיעָה גַּסָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁנִּגְלָה עֶרְוָתוֹ בְּמֵזִיד לוֹקֶה, וַעֲנָוִים יִשְׁכְּנוּ אָרֶץ (תהלים לז יא).

מצוה מב

מִצְוַת דִּין עֶבֶד עִבְרִי – לָדוּן בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וְגוֹ'. כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ הַדְּבָרִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן, כְּגוֹן (קדושין יד, יז) לְשַׁלְּחוֹ בַּשְּׁבִיעִית, אוֹ בְּתוֹךְ שֵׁשׁ אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, אוֹ בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף, אוֹ בְּמִיתַת אָדוֹן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן זָכָר. וְלַנִּרְצָע גַּם כֵּן כְּדִינוֹ הַכָּתוּב בּוֹ, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁלִּמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל מִתּוֹךְ הַכָּתוּב, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין (שם).

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָצָה הָאֵל שֶׁיִּהְיֶה עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר עִם קָדוֹשׁ מָלֵא וּמְעֻטָּר בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמַעֲלוֹת, כִּי מִתּוֹךְ כָּךְ תָּחוּל הַבְּרָכָה עֲלֵיהֶם, וְהַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים מִן הַמִּדּוֹת הַמְשֻׁבָּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְעַל כֵּן הִזְהִירָנוּ לְרַחֵם עַל אֲשֶׁר הוּא תַּחַת יָדֵינוּ וְלִגְמֹל לוֹ חֶסֶד, כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ גַּם כֵּן בַּקַּבָּלָה. (ספרא בהר).

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁבֵּין מוֹכֵר עַצְמוֹ לִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, וְהַדְּבָרִים שֶׁהוּא נִקְנֶה בָּהֶם, וְשֶׁהוּא יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵרוּת, וּשְׁאָר דִּינָיו, מְבֹאָרִין שָׁם בְּקִדּוּשִׁין. (טז א) (י"ד רסג)

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה קוֹנָה עֶבֶד עִבְרִי. (ב"מ עא א) וְדַוְקָא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (ערכין כט א) שֶׁאֵין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וּמְפֹרָשׁ הוּא (שם לב ב) שֶׁדִּין הַיּוֹבֵל אֵינוֹ אֶלָּא בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה לָעֶבֶד מַה שֶּׁכָּתוּב בּוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה, וְגַם מְלַמֵּד נַפְשׁוֹ לִהְיוֹת אַכְזָרִי, וְכִמְעַט שֶׁמַּעִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֵם רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים (שבת צז א, יבמות עט א).

מצוה מג

מִצְוַת יִעוּד שֶׁל אָמָה הָעִבְרִיָּה – לְיַעֵד אָמָה הָעִבְרִיָּה, כְּלוֹמַר שֶׁאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה אָמָה הָעִבְרִיָּה שֶׁיִּשְׁאֲנָה לוֹ לְאִשָּׁה אוֹ יִתְּנֶנָּה לִבְנוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ, וְאָמְרוּ ז"ל (רש"י שם) כָּאן רָמַז לְךָ שֶׁמִּצְוָה בְּיִעוּד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ ז"ל (בכורות יט א) מִצְוַת יִעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרִחֵם הָאֵל עַל הָעֲנִיָּה הַנִּמְכֶּרֶת וְעַל אָבִיהָ שֶׁנִּצְטָרֵךְ לְמָכְרָהּ, וְצִוָּה אֶת הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ לִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה וְלַעֲשׂוֹתָהּ גְּבֶרֶת, כִּי אֵל חַנּוּן וְרַחוּם הוּא. וְאִם אֵין הַקּוֹנֶה חָפֵץ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁיַּשִּׂיאֶנָּה לִבְנוֹ, כִּי גַּם עִם בֶּן אֲדוֹנֶיהָ תִּשְׁמַח וְתָגֵל, אוֹ שֶׁיְּגָרֵשׁ מִפִּדְיוֹנָהּ מִכָּל מָקוֹם וְיִסְיַּעֶנָּה שֶׁתֵּצֵא מֵעַבְדוּת, וְלֹא שֶׁיְּגָרֵם עַל כָּל פָּנִים שֶׁתַּעֲמֹד תַּחַת יָדוֹ עַד זְמַן הַמֶּכֶר גַּם אִם יִשָּׂרֶה בְּעֵינָיו עֲבוֹדָתָהּ הָרְבֵּה. וְכָל זֶה מֵחַסְדֵי הָאֵל עַל בְּרוּאָיו וּמִמִּדּוֹתָיו הַמְּעֻלּוֹת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן עַד מָתַי הַבַּת נִמְכֶּרֶת, וְשֶׁאֵינָהּ נִמְכֶּרֶת עַל יְדֵי אָדוֹן, כְּלוֹמַר וַאֲפִלּוּ עָבַר וּמְכָרָהּ אֵין הַמְּכִירָה כְּלוּם, וְשֶׁהָאָב יָכוֹל לְמָכְרָהּ כַּמָּה פְּעָמִים, הַדְּבָרִים שֶׁהִיא נִקְנֵית בָּהֶן, וְשֶׁהִיא יוֹצֵאת בָּהֶן לְחֵרוּת, וּבְכַמָּה יְצִיאוֹת הִיא יְתֵרָה עַל הָעֶבֶד, וְדִינֵי הַבּוֹגֶרֶת, וּזְמַן הָאַיְלוֹנִית, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בָּרִאשׁוֹן שֶׁל קִדּוּשִׁין (יד ב)
וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג דָּוְקָא. (גיטין סה, א) וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לְבָנוֹ וְלֹא סַיַּע בְּפִדְיוֹנָהּ, לֹא קַיֵּם מִצְוָה זוֹ, אֲבָל אֵין לְכוֹפוֹ לְפִי הַדּוֹמֶה עַל קִיּוּם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שָׁם בְּפֵרוּשׁ (שם יא) וְאִם שִׁלְּשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, מִכְּלָל שֶׁהַתּוֹרָה הִנִּיחָה הַדָּבָר בִּרְצוֹנוֹ. וְאִם נִשְׂאָהּ לְאִשָּׁה אוֹ הִשִּׁיאָהּ לִבְנוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, עָשָׂה כָּרָאוּי וְתָבֹא עָלָיו בְּרָכָה, וּבָנִים טוֹבִים וּכְשֵׁרִים רְאוּיִים לְצֵאת מִזִּוּוּגָם.

מצוה מד

מִצְוַת פִּדְיוֹן אָמָה הָעִבְרִיָּה – לִפְדּוֹת אָמָה הָעִבְרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) וְהֶפְדָּהּ. וְזוֹ מִצְוָת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר שֶׁיְּסַיֵּעַ הָאָדוֹן הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ בִּפְדְיוֹנָהּ וְיִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְשׁוּב לְבֵית אֲבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (קדושין יד ב) שֶׁמְּגָרֵעַ פִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, כְּלוֹמַר שֶׁאִם לְקָחָהּ בְּשִׁשִּׁים דִּינָרִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים וְעָבְדָה שָׁלֹשׁ וְקָמְצָה שְׁלֹשִׁים דִּינָרִים, שֶׁיְּקֻחֵם וְיִשַּׁלְּחֶנָּה וְלֹא יִטְעֹן עָלֶיהָ שֶׁתַּשְׁלִים שְׁנוֹת עֲבוֹדָתָהּ עַל כָּל פָּנִים, אוֹ שֶׁיֹּאמַר מְעוֹתַי הָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלָהּ, תּוֹסִיף לִי רֶוַח אִם תִּרְצֶה לָצֵאת, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא רַע לֵב, וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּנֵי מְלָכִים רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים, רְאוּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַבְּרִיּוֹת, אַף כִּי לַאֲשֶׁר עֲבָדוּם, וַאֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּיִעוּד, וּפְרָטֶיהָ גַּם כֵּן שָׁם בְּקִדּוּשִׁין.

מצוה מה

שֶׁלֹּא יִמְכֹּר אָמָה עִבְרִיָּה הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ מִיַּד הָאָב – שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּקְנֶה אָמָה עִבְרִיָּה לֹא יִמְכְּרֶנָּה לְאָדָם אַחֵר לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ וְגוֹ', וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, לְגֶבֶר אָחֳרָן. וּלְהַרְחִיק הַדִּבֵּר נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן זֶה, כְּלוֹמַר שֶׁדּוֹמָה לַעֲנִיָּה הַקְּטַנָּה אִם מוֹכְרָהּ לְאָדָם אַחֵר שֶׁנִּית כְּאִלּוּ יִמְכְּרֶנָּה לְעַם נָכְרִי.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁרָצָה הָאֵל לְזַכּוֹתֵנוּ וְצִוָּנוּ לְהִתְנַהֵג בְּמִדַּת הַחֶמְלָה הָאֲהוּבָה לְפָנָיו.
דִּינֵי הַמִּצְוָה כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה מג) בְּמִצְוַת יִעוּד (ה' עבדים פ"ד).

מצוה מו

שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה – שֶׁכָּל קוֹנֶה אָמָה הָעִבְרִיָּה וְיִעָדָהּ שֶׁלֹּא יִגְרַע לָהּ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ וּפֵרוּשׁ (כתובות מז ב) שְׁאֵר מָזוֹן, וּכְסוּת כְּמַשְׁמָעוֹ, וְעוֹנָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּבְכָלַל

לָאו זֶה כָּל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (גַּם כֵּן) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ לָהֶן דָּבָר מֵאֵלֶּה. קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים, אִם לָזוֹ לֹא יִגְרַע, כָּל שֶׁכֵּן לַאֲחֵרוֹת בְּנוֹת חוֹרִין. וְזֶה שֶׁכָּתוּב (שמות כא ט) כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ, אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) שֶׁהוּא בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, שֶׁהַבָּנוֹת לְמֵדוֹת מִמֶּנָּה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (כתובות נו א) הַמַּתָּנָה עִם אִשְׁתּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לָךְ עָלַי שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה מַה דִּינוֹ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם סא א) שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם הַבַּעַל וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת. וּלְפִיכָךְ מְחַשְּׁבִין מְזוֹנוֹתֶיהָ וּכְסוּתָהּ לְפִי מַעֲלָתוֹ, וְעִנְיַן חִלּוּק הָעוֹנוֹת שֶׁהוּא לְפִי כֹּבֶד אֻמָּנוּת הָאִישׁ, עַד שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שם סב ב) שֶׁעוֹנַת הַסַּפָּן פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה, וְהַגַּמָּל פַּעַם בְּחֹדֶשׁ, וְתַלְמִיד חָכָם פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ וְרָאוּי לוֹ (שם) שֶׁתִּהְיֶה לֵיל שַׁבָּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר נָשִׁים בְּפִזּוּר.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן בַּת חוֹרִין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכָּרִים, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָרַע לְאִשְׁתּוֹ אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה מֵרְצוֹנוֹ עַל צַד שֶׁיְּכַוֵּן לְהַכְאִיבָהּ עָבַר עַל לָאו (רמב"ם סהמ"צ ל"ת רס"ב), וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל אַזְהָרַת מָלֵךְ אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה מז

מִצְוַת בֵּית דִּין לַהֲרֹג בְּחֶנֶק הַמְּחַיֵּב – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָמִית הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת. וְזוֹ שֶׁל מַכֵּה אִישׁ אַחַת מֵהֶן שֶׁמִּיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ מוֹת יוּמָת, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ ז"ל (סנהדרין נב ב) כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. לָמְדְנוּ לְחַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁאֵינָן בְּתַשְׁלוּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) אֵין כֹּפֶר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת וְגוֹ' מְכִילְתָּא.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה לַכֹּל, כִּי (משלי כט ד) מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, שֶׁאִלּוּלֵי יִרְאַת הַמִּשְׁפָּט יַהֲרְגוּ בְּנֵי אָדָם זֶה אֶת זֶה, עַל כֵּן צִוָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהָמִית הָרוֹצֵחַ, וּבְחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא רָאָה שֶׁרָאוּי לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בְּמִיתַת חֶנֶק. וְהַדָּבָר נָאוֹת גַּם לְדַעְתֵּנוּ כִּי (ויקרא כד יט) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ, וְהָרוֹצֵחַ כְּוָנָתוֹ לְהָמִית הַנִּרְצָח בְּמַהֲרָה כִּי מִפַּחְדּוֹ אֵלָיו יְמַהֵר מִיתָתוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וּכְמוֹ כֵן הַקְּלָה הַתּוֹרָה בְּמִשְׁפָּטוֹ לְהָמִיתוֹ בְּחֶנֶק (בשאר הדפוסים כתוב הָאֱמֶת כִּי הָרוֹצֵחַ מִיתָתוֹ בְּסַיִף וּמַכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק) שֶׁהִיא מִיתָה מְמַהֶרֶת, וְלֹא בִּשְׂרָפָה וּסְקִילָה שֶׁהֵן בְּצַעַר רַב. וְאוּלָם בְּמִשְׁפְּטֵי הַזִּמָּה שֶׁנֶּהֱנוּ הָעוֹבְרִים בָּעֲבֵרָה וְנִמְשְׁכָה הֲנָאָתָן קְצָת, תָּבֹא בָּהֶן פְּעָמִים שְׂרֵפָה, פְּעָמִים סְקִילָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה כֵּיצַד, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פ"ז מ"ג) שֶׁמַּשְׁקִיעִין אֶת הַמְּחַיֵּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו וְכוֹרְכִין סוּדָר קָשֶׁה עַל צַוָּארוֹ, זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ

עַד שֶׁנִּפְשׁוֹ יוֹצְאָה, וּשְׁאָר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (נב ב) (הלכות רוצח פרק א).

וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ. וּמִי שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת דִּין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל שֶׁאִלְמָלֵא (אבות ג, ב) מוֹרָאַת הַדִּין אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ (עיין אבות פ"ג מ"ב). הָרַמְבַּ"ן ז"ל (סהמ"צ שורש יד) לֹא יִמְנֶה זֹאת הַמִּצְוָה בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ, וְכֵן כָּל אַרְבַּע מִיתוֹת שֶׁל בֵּית דִּין, שֶׁהֵן סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק, שֶׁיִּמְנֶה הָרַמְבַּ"ם ז"ל לְאַרְבַּע מִצְוֹת, לֹא יִמְנֶה הוּא אוֹתָן, וְאָמַר כִּי בַּפָּסוּק שֶׁל (דברים יז ז) וּבִעַרְתָּ הָרַע מִקִּרְבֶּךָ צִוְּתָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁנִּבְעַר כָּל עוֹשֵׂי הָרַע מִבֵּינֵינוּ, וּבוֹ נִכְלְלוּ כָּל הַדִּינִין, וּכְשֶׁיִּפָּרֵט הַכָּתוּב אַחַר כֵּן חִלּוּק הַמִּשְׁפָּטִים לְפִי הָעֲנָשִׁים אֵין זֶה נֶחְשָׁב לְמִצְוָה שֶׁאֵינוֹ כִּי אִם בֵּאוּר עִנְיָן, וְהֶחָכָם יָבִר לוֹ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו (עפ"י אבות ב, א).

מצוה מח

שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָב וְאֵם – שֶׁלֹּא יַכֶּה הַבֵּן הָאָב וְהָאֵם, וְאֲפִלּוּ אִם הֵם יַכּוּ אוֹתוֹ הַכָּאָה רַבָּה בְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא יִשְׁאוּ נַפְשָׁם לַהֲמִיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ עַל זֶה שֶׁיֹּאמַר אַל תַּכּוּ הָאָבוֹת אֶלָּא שֶׁכָּתַב עֹנֶשׁ הַמַּכֶּה אוֹתָם, וְדֶרֶךְ הַגְּמָרָא לְעוֹלָם לִשְׁאֹל בְּעִנְיָן כָּזֶה וְלוֹמַר עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ אַזְהָרָה מִנַּיִן? גַּם בָּזֶה יֵשׁ לָנוּ אַזְהָרָה, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מַזְהִירִין (מכות ט א) עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, שֶׁכָּתוּב בְּמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת (דברים כה ג) אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף. וְכָל שֶׁכֵּן לְמִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב, וְהָאָב בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל הוּא וְאַזְהָרָתוֹ מֵהָכָא. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּאוֹ זֶה דִּלְא יוֹסִיף נֶחְשָׁב לְלֹאוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי כְּלָל בְּיָדֵינוּ שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתָה יֵשׁ בּוֹ לָאוֹ חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה, וּבְהַכָּאַת אָב וְאֵם הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ כָּרֵת בְּלֹא עֵדִים וּמִיתָה בְּעֵדִים, וְעַל כֵּן יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר עַל כָּל פָּנִים שֶׁנִּלְמַד הָאַזְהָרָה בּוֹ מִקְּרָא דִּלְא יוֹסִיף אַחַר שֶׁלֹּא מְצָאנוּהָ בְּמָקוֹם אֶחָד, וְתִהְיֶה עִקַּר הָאַזְהָרָה לְיִשְׂרָאֵל וּבִכְלָלָהּ נִלְמַד לְמַכֶּה אָב וָאֵם. וְעִנְיַן חִיּוּב הַמִּיתָה בַּמַּכֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פה ב) שֶׁהוּא כְּשֶׁהוֹצִיא מֵהֶם דָּם דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשֹׁאָר כָּל אָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ הוֹצִיא מֵהֶן דָּם נִתָּן לְחִיּוּב מָמוֹן.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְיַסֵּר הַנְּבָלִים וְהַמּוֹסְרִים שֶׁהֵרִימוּ יָד בְּמִי שֶׁהֻבִיאָם לָעוֹלָם בִּרְצוֹן הָאֵל וְעָשָׂה לָהֶם כַּמָּה טוֹבוֹת (משלי כט ד) וּמֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה כְּגוֹן מַכֵּהוּ לְאַחַר מִיתָה שֶׁפָּטוּר, וְהִכָּהוּ עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ שֶׁחַיָּב מִיתָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תֵּצֵא טִפַּת דָּם בְּפָנִים, וְהָעוֹשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה לְרִפּוּאָה שֶׁפָּטוּר, וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ רִפּוּאָה שֶׁמְּבִיאָה לְחַבּוּרָה אִם אֶפְשָׁר עַל יְדֵי אַחֵר, וְדִין שְׁתּוּקִי (רמב"ם ממרים ה

יד) שֶׁחַיָּב עַל אִמּוֹ וְלֹא עַל אָבִיו, וְדִין גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בְּקִדֻּשָּׁה שֶׁאֵין חַיָּב בִּשְׁנֵיהֶן, וְדִין גֵּר שֶׁאָסוּר לוֹ לְהַכּוֹת אָבִיו גּוֹי [מ]דְּרַבָּנָן, וְדִין מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים מְפֻרְסָמִים שֶׁפָּטוּר עַל הַכָּאָתָן עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, אֲבָל אָסוּר הוּא מִכָּל מָקוֹם אֲפִלּוּ קֹדֶם תְּשׁוּבָה, וְלַכֹּל אֵין נַעֲשָׂה הַבֵּן שְׁלִיחַ בֵּית דִּין לְיַסֵּר אָבִיו חוּץ מִמַּסִּית, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין. (י"ד רמ"א)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִכָּה אוֹתָם הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וּבִלֹּא חַבּוּרָה חַיָּב עֲלֵיהֶם כִּשְׁאָר כָּל אָדָם, שֶׁהַמַּכָּה חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תַּשְׁלוּמִין שָׁוֶה פְּרוּטָה מְשֻׁלָּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה. וְאִם אֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין שֶׁל שָׁוֶה פְּרוּטָה, לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּם, שֶׁהֲלָכָה הִיא (כתובות לו ב) אֵין אָדָם מֵת וּמְשֻׁלָּם, וְכֵן אֵין לוֹקֶה וּמְשֻׁלָּם.

מצוה מט

מִצְוַת דִּינֵי קְנָסוֹת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ לְעָנְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת (שמות כא יח) וְכִי יְרִיבוּן אֲנָשִׁים, וְזֶה נִקְרָא דִּינֵי קְנָסוֹת. וּבְפָסוּק אַחֵר כּוֹלֵל מִשְׁפְּטֵי הַקְּנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא הַכָּתוּב (ויקרא כד יט) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ. יִרְצֶה לוֹמַר שֶׁיְּלַקַּח מִמָּמוֹנוֹ מָה שֶׁיְּצַעֲרֵהוּ בְּכְדֵי מָה שֶׁצִּעֵר הוּא אֶת חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה בּוֹ (ב"ק פ"ג ב) וַאֲפִילּוּ לֹא הִכָּהוּ אֶלָּא שֶׁבִּיְּשׁוֹ בִּלְבַד, יְצַעֲרוּהוּ בֵּית דִּין בְּמָמוֹנוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם לַמְּתַבַּיֵּשׁ כְּפִי הַשַּׁעוּר הַהוּא, וְאֵלֶּה הַדִּינִין שֶׁנִּקְרָאִין דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם, אוֹ שׁוֹר בְּשׁוֹר, וּבְהֵמָה בְּאָדָם, וְאָדָם בִּבְהֵמָה. אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שם פד א)

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, וּבְכָלְלָהּ כָּל מָה שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַדִּין, אֵינִי צָרִיךְ לְיַגַּע אַחַר טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי דָּבָר מֻשְׂכָּל הוּא, שֶׁאִם אֵין מִשְׁפָּט לֹא יִתְיַשְּׁבוּ בְּנֵי אָדָם וְלֹא יַעַמְדוּ יַחְדָּו לְעוֹלָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָאָרֶץ בְּלִתְּי הַמִּשְׁפָּט.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁחַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַיְדוּעִים, וְכֵיצַד מְחַשְּׁבִין אוֹתָן, וְדִין הַבֹּשֶׁת שֶׁהַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ, וְדִין יָשֵׁן שֶׁמְּבַיֵּשׁ אוֹ שֶׁמְּבַיְּשׁוּהוּ, וְאִם מֵת מִתּוֹךְ בָּשְׁתּוֹ מַה דִּינוֹ עִם יוֹרְשָׁיו, וּמְבַיֵּשׁ שׁוֹטֶה אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ קָטָן מָה דִּינֵיהֶם, (שם פו ב) וּמְבַיֵּשׁ גֵּר וְעֶבֶד, (שם פז א) וְהַמְבַיֵּשׁ בִּדְבָרִים, (שם צא א) וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין תַּלְמִיד חָכָם לִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם מָה דִּינֵיהֶם (רמב"ם חובל ומזיק ג ה) וְדִין הַבּוֹעֵט בַּחֲבֵרוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ שֶׁתִּקְעוֹ בְּכַפּוֹ, אוֹ סְטָרוֹ עַל פָּנָיו, צָרַם אָזְנוֹ, תָּלַשׁ שְׂעָרוֹ, רָקַק וְהִגִּיעַ לוֹ הָרֹק, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק הַחוֹבֵל (בבא קמא פג, ב פד ב), וְשָׁם מִתְבָּרֵר שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בְּדִינֵי קְנָסוֹת בֵּין

מִלְּתָא דִּשְׁכִיחָא וְאִית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס דִּבְהָא עָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ לְמִלְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא וְאַף עַל גַּב דְּאִית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס. אִי נָמֵי דִּשְׁכִיחָא וְלֵית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס, דִּבְהָנֵי לָא עָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ. וְכָתַב רַבֵּנוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ריש פרק החובל) מִנְהַג שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוֹבִין קְנָס מְנַדִּין לֵהּ עַד שֶׁמְּפַיֵּס לְבַעַל דִּינֵהּ, וְכַד יָהֵיב לֵהּ שִׁעוּר מַאי דְּחָזֵי לֵהּ שָׁרוּ לֵיהּ לְאַלְתַּר בֵּין אִפַּיֵּס לֵהּ מָרֵהּ דְּדִינָא בֵּין לָא אִפַּיֵּס. (ח"ה מת"כ עד תכ"ד) וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָדוּן וְלַעֲנֹשׁ הַחוֹבֵל בְּזָכָרִים כִּי לָהֶם נִתַּן לַעֲשׂוֹת דִּין, וְלֹא בְּנָקֵבוֹת, (ירושלמי סנהדרין ג ט) שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל הֵן מִכָּל מָקוֹם בְּכָלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין, בֵּין שֶׁבִּיְּשׁוּ אוֹ נִתְבַּיְּשׁוּ. וְגַם שָׁם (כתובות סה ב) מִתְבָּרֵר תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק הָאִשָּׁה הַנִּשּׂוּאָה הֵיאַךְ נָחְלְקִים.

מצוה נ

מִצְוַת בֵּית דִּין לַהֲרֹג בְּסַיִף הַמְּחַיָּב – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרֹג הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּסַיִף, וְזֶה הַדִּין נִקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ הֶרֶג, וְהִיא מִיתָה קַלָּה, וּמִכָּל מָקוֹם חֶנֶק קַלָּה יוֹתֵר מִמֶּנָּה. (סנהדרין מט ב) וְאֶחָד מִן הַמּוּמָתִין בְּמִיתָה זוֹ הַמַּכֶּה עַבְדּוֹ אֶפִלּוּ כְּנַעֲנִי, וְהוּא שֶׁמֵּת תַּחַת יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא כ) נָקוֹם יִנָּקֵם, וּבָא הַפְּרוּשׁ (שם נב ב) שֶׁיֵּהָרֵג מַכֵּהוּ בְּסַיִף. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה מו) שֶׁהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִמְנֶה אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין לְאַרְבַּע מִצְוֹת כְּמוֹ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָצָה הָאֵל לַעֲקֹר מִתּוֹךְ אֻמָּתוֹ הַקְּדוּשָׁה רַע הַלֵּב וְהָאַכְזָרִיּוּת הַגְּדוֹלָה, וְעַל כֵּן צִוָּתָה שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְבַּר עָלָיו כַּעַס גָּדוֹל כָּל כָּךְ שֶׁיֵּכֶה הַכָּאַת מָוֶת עַבְדּוֹ שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ וְאֵין לוֹ מוֹשִׁיעַ, שֶׁיּוּמַת הָעוֹשֶׂה זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶבֶד קְנְיַן כַּסְפּוֹ וְאִבֵּד אֶת מָמוֹנוֹ בְּמוֹתוֹ, אַף עַל פִּי כֵן יֵהָרֵג אַחַר שֶׁהִגְבִּיר כַּעֲסוֹ עַל נַפְשׁוֹ כָּל כָּךְ, וְדִין רָאוּי וְכָשֵׁר הוּא (תהלים יט י) מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן דִּין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּבָבָא קַמָּא (צא א) (ה' סנהדרין פ' י"ד) וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה בּוֹ דִּין אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, שֶׁגּוֹרֵם תַּקָּלוֹת לִבְנֵי אָדָם.

מצוה נא

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן נִזְקֵי בְּהֵמָה – לָדוּן בְּדִין שׁוֹר הַמַּזִּיק בֵּין שֶׁהִזִּיק אָדָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת (שמות כא כח) וְכִי יִגַּח, בֵּין שֶׁהִזִּיק מָמוֹן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת (שם לה) כִּי יִגּוֹף. וְעִקַּר פֵּרוּשׁוֹ (רש"י שם) שֶׁל יִגַּף יְדַחֵף. וּמִיהוּ בֵּין שֶׁהִזִּיקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּרַגְלָיו אוֹ נָשַׁךְ

בְּשִׁנָּיו אוֹ אֶפִלּוּ הַזִּיק בְּקַרְנָיו כֻּלָּן בְּכְלַל לְשׁוֹן נְגִיפָה מַשְׁמַע, אֲבָל נְגִיחָה לָא מַשְׁמַע אֶלָּא בְּקֶרֶן (ב"ק ב, ב) וּכְבָר נִתְרַבּוּ נִזְקֵי שׁוֹר בְּאָדָם מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת כִּי יִגַּח וְהֵמִית דְּמַשְׁמַע (מכילתא שם) וְהֵמִית מִכָּל מָקוֹם בֵּין בִּנְגִיחָה בֵּין בִּשְׁאָר דְּבָרִים. וְלָאו דַּוְקָא שׁוֹר אֶלָּא (ב"ק נד, ב) אֲפִלּוּ כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף שֶׁהִזִּיקוּ חַיָּבִין אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בָּרָגִיל. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת לָנוּ עַל דְּבַר הַמִּשְׁפָּט שֹׁרֶשׁ אֶחָד לָהֶן, וְדָבָר מֻשְׂכָּל הוּא, וְאֵינִי צָרִיךְ לַחְזֹר אוֹתוֹ בְּכָל אַחַת וְאַחַת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן (שם כג ב) אֵיזֶהוּ הַמּוּעָד וְהַתָּם וְהַחְלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן, וּדְבָרִים שֶׁהַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לָהֶן בַּתְּחִלָּה (שם טו, ב) וְשֶׁאֵינָהּ מוּעֶדֶת בָּהֶן עַד שֶׁנִּרְאֶה אוֹתָהּ מֻרְגֶּלֶת בָּהֶן. וְהֶרְגֵּל זֶה בְּאֵיזֶה עִנְיָן יִהְיֶה שֶׁנַּחְזִיקֶנָּה כְּמוּעֶדֶת, וּבְאֵיזֶה עִנְיָן תַּנְיֵחַ הַהֶרְגֵּל שֶׁתַּחְזֹר לְתַמּוּתָהּ, וַחֲמִשָּׁה מִינֵי חַיּוֹת הַמּוּעָדוֹת מִתְּחִלָּתָן וְחִלּוּק הָרְשׁוּיוֹת שֶׁתַּזִּיק בְּתוֹכָן, וּמָה שֶּׁנִּקְרָא אָבוֹת (שם ב, א) בִּנְזִיקִין וּמָה שֶּׁנִּקְרָא תּוֹלָדוֹת, וְהַחְלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן בְּאַחַת, וְדִינֵי הַשְּׁמִירוֹת (שם מה, ב) שֶׁאָדָם חַיָּב לְשָׁמְרָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ, וְכֵיצַד יִתְחַיֵּב אוֹ יִפָּטֵר בָּהֶן, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּשִׁשָּׁה פְּרָקִים רִאשׁוֹנִים מִן בָּבָא קַמָּא (ח"ה שצא). וְאֵלֶּה הַדִּינִין הַנִּקְרָאִין דִּינֵי קְנָסוֹת כְּבָר אָמַרְנוּ (במצוה מט) שֶׁאֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל הַמַּזִּיק חַיָּב לְשַׁלֵּם (ב"מ צא, א) בְּדִינֵי שָׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם, וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק (ב"ק טו, ב) אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ בְּשׁוּם מָקוֹם.

מצוה נב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל – שֶׁלֹּא נֹאכַל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל, אֲפִלּוּ נִשְׁחַט כָּרָאוּי, מִכְּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר, כֵּן מְפֹרָשׁ בַּמְּכִילְתָּא (משפטים שם) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא יח) וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְלָאו דַּוְקָא שׁוֹר אֶלָּא אַף כָּל הַמַּזִּיקִין בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בָּרָגִיל. מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַסְכִּים בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁבָּאָה תַּקָּלָה עַל יָדוֹ, מְרֻחָק וְנִמְאָס עִם אֱלֹהִים וְעִם אֲנָשִׁים, וַאֲפִילּוּ שׁוֹגֵג, כְּמוֹ הַבְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ דַּעַת, וְכָל שֶׁכֵּן מֵזִיד. וּבְתִתֵּנוּ דַּעְתֵּנוּ עַל דָּבָר זֶה יְבִיאֵנוּ לְהִזָּהֵר הַרְבֵּה בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא תַּקָּלָה מִתַּחַת יָדֵינוּ לְעוֹלָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק מא א) שֶׁבֵּין תָּם בֵּין מוּעָד נִסְקָל עַל כָּל בְּרִיָּה שֶׁמֵּמִית, בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן אוֹ עֶבֶד, וְשֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ (סנהדרין עט ב) אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו אִם יֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְכֵן אָמְרוּ (שם מד א) שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין הָרְבֵּה שֶׁהַשּׁוֹר מֵמִית וְאֵינוֹ נִסְקָל, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּקַמָּא (הלכות מאכלות אסורות פ"ד).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוֹת אִסּוּר בְּשָׂרוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא נוֹהֵג דִּין שׁוֹר הַנִּסְקָל עַל פִּי סְמוּכִין, וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִבְּשָׂרוֹ בְּמֵזִיד, לוֹקֶה.

מצוה נג

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּנִזְקֵי הַבּוֹר – לָדוּן בְּדִינֵי הַפּוֹתֵחַ בּוֹר בְּמָקוֹם שֶׁהוּא כִּשְׁלוֹן לִבְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא לג) כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. וְלָאו דַּוְקָא בּוֹר אֶלָּא אֲפִלּוּ שִׁיחַ וּמְעָרָה (ב"ק נ, ב) וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹר אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית דְּהַיְנוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים.

שָׁרְשֶׁיהָ כְּבָר נִכְתַּב. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (שם נג ב) שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמוֹר וְלֹא כֵּלִים. חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ, שֶׁחַיָּב. הִפְקִיר בּוֹרוֹ גַּם כֵּן, פָּטוּר, לְפִי שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ חָפַר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵינוֹ חוֹפֵר בִּרְשׁוּת מִתְּחִלָּה, וּלְפִיכָךְ חַיָּב בּוֹ בְּכָל צַד, וְכֵן הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים מַמָּשׁ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ וְאֵין שׁוּם דָּבָר מַפְסִיק בֵּין הַבּוֹר לִרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן אֵלּוּ הַחוֹפְרִין לְאֶשְׁיֵן פֵּרוּשׁ יְסוֹדוֹת לְכָתְלֵיהֶן פָּטוּר. וּמִפְּנֵי כֵן פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָרַבִּים לְהִשָּׁמֵר אַחַר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַדֶּרֶךְ כָּל כָּךְ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיַשּׁוּב הָאָרֶץ בְּלִתְּי שֶׁיֵּעָשׂוּ כָּל אֶחָד יְסוֹדוֹת לְבָתֵּיהֶם, וְדִין הַמְגַלֶּה בּוֹר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָפְרוֹ, שֶׁאָמְרוּ זְכֹרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק מט ב) שֶׁחַיָּב, דְּמִכָּל מָקוֹם בַּעַל הַתַּקָּלָה הוּא, וְחִלּוּק הַדִּינִין הַבָּאִים בְּעִנְיַן הַגִּלּוּי לְפִי כִּסּוּיוֹ שֶׁל בּוֹר בְּחָלְשׁוֹ וְחָזְקוֹ, וְדִין (שם נא א) בּוֹר שֶׁל שְׁתֵּפִין בְּעִנְיַן הַכִּסּוּי, וְדִין (שם) בּוֹר שֶׁחֲפָרוּהוּ שְׁנַיִם זֶה אַחַר זֶה עַל מִי מֶהֶן חִיּוּבוֹ, וְדִינֵי (שם לא א) חִיּוּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם בְּהַרְחָקַת הַנֶּזֶק כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא הַנֶּזֶק לִידֵי אָדָם בְּמֵימָיו וְקוֹצָיו וּבִזְכוּכִיּוֹתָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וַחֲמִישִׁי מִקַּמָּא וּבָתְרָא [שם תי]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין וְלֹא בִּנְקֵבוֹת שֶׁהֵן אֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בִּכְלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין הֵן, בֵּין הִזִּיקוּ אוֹ הֻזָּקוּ.

מצוה נד

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן גַּנָּב בְּתַשְׁלוּמִין אוֹ בְּמִיתָה – לָדוּן בְּדִינֵי הַגַּנָּב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה (שמות כא לז) כִּי יִגְנֹב אִישׁ וְגוֹ'. וְעִנְיַן הַגְּנֵבָה הוּא הַלּוֹקֵחַ דָּבָר [מִ]מְּמוֹן חֲבֵרוֹ, מִבֵּיתוֹ אוֹ מִכִּיסוֹ, בְּעֵת שֶׁלֹּא יִרְאֶה בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא יֵדַע, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (ח"מ שמח).

שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַמִּשְׁפָּט יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְדִין לַהֲרֹג הַגַּנָּב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת אוֹ לְמָכְרוֹ בְּגְנֵבָתוֹ, וְדִין הַגְּנֵבָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה בְּבֵית הַגַּנָּב מֵאֵלֶיהָ אוֹ מֵחֲמַת הוֹצָאָה, וְדִין גְּנֵבָה שֶׁהוּקְרָה שְׁמְשֻׁלֵּם קֶרֶן כְּעֵין שֶׁגָּנַב וְתַשְׁלוּמֵי הַכְּפָלִים כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין. וְדִין גַּנָּב שֶׁגָּנַב מִיַּד הַגַּנָּב שֶׁאֵין מְשֻׁלָּם כֶּפֶל לְאֶחָד מֵהֶן אֲפִלּוּ קֹדֶם יֵאוּשׁ. וְדִין גַּנָּב שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ, אוֹ נִכְסֵי גּוֹי, אוֹ הַגּוֹנֵב עֲבָדִים וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת, וְהַגּוֹנֵב בְּשַׁבָּת וּבָא עָלָיו חִיּוּב חִלּוּל שַׁבָּת וּגְנֵבָה כְּאַחַת, מַה דִּינוֹ לְעִנְיַן הַתַּשְׁלוּמִין, וּמֵאֵיזֶה מִנְכָסָיו מַגְבִּין בֵּית דִּין מִמֶּנּוּ הַתַּשְׁלוּמִין, וְאִם נִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהִיוּ דְּמֵיו כִּדְמֵי הַגְּנֵבָה אוֹ פָּחוֹת, אֲבָל הָיוּ יוֹתֵר אֵינוֹ נִמְכָּר, וְדִינֵי שׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב אוֹ שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ, וְדִין אִסּוּר קְנִיַּת גְּנֵבָה מִיַּד הַגַּנָּב, וּמִי שֶׁקָּנָה מֵהֶן מַה דִּינוֹ עִם הַבְּעָלִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִקַּמָּא, (סב, ב) וּבְפֶרֶק שְׁמִינִי מִסַּנְהֶדְרִין, וּבַשְּׁלִישִׁי מִמְּצִיעָא (לג ב) וּבְמָקוֹמוֹת מְעֻטִּים מִכְּתֻבוֹת (לא, א) וְקִדּוּשִׁין (יח, א) וּשְׁבוּעוֹת (מט, א) (ה, גניבה פ"א).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סְמוּכִין בָּאָרֶץ מְחַיְּבִין לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאִם אֵין סְמוּכִין, אֵין לָהֶם כֹּחַ לְחַיֵּב אֶלָּא לְהַחְזִיר הַגְּנֵבָה אוֹ דְּמֶיהָ. אֲבָל מְכִירַת הַגַּנָּב עַצְמוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֲפִילּוּ בִּסְמוּכִין אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה נה

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּנִזְקֵי הֶבְעֵר – לָדוּן בְּנִזְקֵי שֵׁן וְרֶגֶל, כְּלוֹמַר מִי שֶׁהִזִּיק לַחֲבֵרוֹ נֶזֶק הַבָּא מֵחֲמַת הַשֵּׁן אוֹ מֵחֲמַת הָרֶגֶל, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְאָכְלָה שָׁם אוֹ הִפְסִידָה יוֹנְקוֹתָיו בְּעָבְרָהּ שָׁם בְּרַגְלֶיהָ, שֶׁיֵּשׁ עָלֵינוּ לְחַיְּבוֹ בְּתַשְׁלוּמִין מִן הָעִדִּית שֶׁלּוֹ כָּל מָה שֶׁהִפְסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ד) כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה וְגוֹ' וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ב, ב) דְּהַיְנוּ שֵׁן, וּמָה שֶּׁכָּתוּב אַחַר כֵּן וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וכו', פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּהַיְנוּ רֶגֶל, וְנֶאֱמַר עַל שְׁנֵיהֶם מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם.

שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַמִּשְׁפָּט יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן (שם כד ב) מָה הֵם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁחַיָּבִין שָׁם עַל הַשֵּׁן וְהָרֶגֶל, וּמָה הֵן שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן, וְחִלּוּק הַדִּין (שם יט ב) בְּאוֹכֶלֶת מָה שֶּׁרָאוּי לָהּ לֶאֱכֹל לְמָה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי, וְכֵן מָה שֶּׁרָאוּי לָהּ עַל יְדֵי הַדְּחָק, כְּגוֹן פָּרָה שֶׁאָכְלָה שְׂעוֹרִים, וְחַמּוֹר שֶׁאָכַל כַּרְשִׁינִין אוֹ דָּגִים, וַחֲזִיר שֶׁאָכַל בֻּשָׁר, וְכֶלֶב שֶׁלִּקְלֵק אֶת הַשָּׁמֶן, וְחִתּוּל שֶׁאָכַל תְּמָרִים, וְאִם נֶהֱנֵית שְׁמְשֻׁלֶּמֶת מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּגִטִּין וּבְקַמָּא. וְהָתָם אָמְרוּ פֶּרֶק הַחוֹבֵל (בבא קמא פד, ב) כִּי קָא אָמַר רָבָא הַשּׁוֹר בְּשׁוֹר גּוֹבִין אוֹתוֹ, בְּשֵׁן וּבְרֶגֶל, דְּמוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן נִינְהוּ (חה"מ מ שצ"ט עד תו).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת הַדִּין. וּמִכָּל מָקוֹם הַנְּקֵבוֹת בִּכְלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין בֵּין הִזִּיקוּ אוֹ הֻזָּקוּ, וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא דָן דִּין זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה נו

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּנִזְקֵי הָאֵשׁ – לָדוּן וּלְחַיֵּב לְשַׁלֵּם מִי שֶׁהִזִּיק חֲבֵרוֹ בָּאֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישׁוֹ אוֹ שָׂרַף לוֹ שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ה) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ (ב"ק כב, ב) תֵּצֵא מַשְׁמַע אֲפִלּוּ יָצְאָה מֵעַצְמָהּ, וּבָא לְהַזְהִיר שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְיָצְאָה מֵעַצְמָהּ וְהִזִּיקָה שֶׁחַיָּב, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר גַּחַלְתּוֹ, שֶׁהָאָדָם חַיָּב לְשַׁמֵּר אִשּׁוֹ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתַזִּיק, שֶׁדֶּרֶךְ הָאֵשׁ לְלֶכֶת מֵעַצְמָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים.

שָׂרְשָׁהּ יָדוּעַ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן שְׁעוּר הַהַרְחָקָה שֶׁמַּרְחִיקִין בְּעֵרָה מִן הַמָּצָר, שֶׁהוּא לְפִי גְּבָהָּהּ שֶׁל דְּלֵקָה, (שם סא, ב) וְדִין (שם נט, ב) הַשּׁוֹלְחָהּ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אוֹ פִּקֵּחַ, וְדִין הָרַבִּים, שֶׁאֶחָד הֵבִיא הָאוּר וְאֶחָד הֵבִיא עֵצִים וְאֶחָד לִבָּה, וְלִבָּה וְלִבַּתּוּ הָרוּחַ, וְדִין כֵּלִים טְמוּנִים בַּגְּדִישׁ אוֹ טְמוּנִים בְּבִירָה, וְדִין (שם סב, ב) גָּמָל עוֹבֵר טָעוּן פִּשְׁתָּן וְדָלְקָה בְּנֵר חֲנָנְיָה מַה דִּינוֹ, אוֹ בְּנֵר חֲנֻכָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי וְשִׁשִּׁי מִן קַמָּא (ה' נזקי ממון פ' י"ד).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא דָן אֶת הַמַּזִּיק בְּתַשְׁלוּמִין כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה נז

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם – לָדוּן בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגוֹ', וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ב"מ צד, ב) שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה. וּפֵרוּשׁ חִנָּם הוּא שֶׁלֹּא קִבֵּל הַנִּפְקָד שׁוּם שָׂכָר עַל שְׁמִירַת הַפִּקָּדוֹן.

הַשֹּׁרֶשׁ יָדוּעַ. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן (שם קח, א) הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתוֹ מַה דִּינוֹ, וְדִין (שבועות מט א) טוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה, וְדִין טוֹעֵן טַעֲנַת פִּקָּדוֹן מַה דִּינוֹ, וְדִין טוֹעֵן וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתוֹ, וְדִין (ב"ק קו, ב) טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִן קַמָּא וּשְׁלִישִׁי מִמְּצִיעָא, וּשְׁמִינִי מִשְּׁבוּעוֹת [ח"ה רצא]

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה נח

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה דִּין לְכָל מִי שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּשׁוּם דָּבָר אוֹ שֶׁהִלְוָהוּ אוֹ הִפְקִידוֹ אוֹ גְּזָלוֹ אוֹ עָשְׁקוֹ אוֹ חָמְסוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ח) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע וְגוֹ' אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה. וּבָא הַפְּרוּשׁ (ב"ק קו, ב) עַל לָשׁוֹן זֶה שֶׁל כִּי הוּא זֶה, שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֶה הַנִּתְבָּע בְּמִקְצָת הַהַלְוָאָה, אֲבָל אִם יֹאמַר לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, אוֹ הֶחְזַרְתִּי הַכֹּל בְּמִלְוָה, וַאֲפִילּוּ בְּפִקָּדוֹן, פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (שם קז, א) דְּכִי כְּתִיב כִּי הוּא זֶה אַמְלְוָה הוּא דִּכְתִיב, כְּלוֹמַר עַל טַעֲנַת מִלְוָה שֶׁהִיא פְּרַעְתִּיךְ אוֹ לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. אֲבָל עַל טַעֲנַת שׁוֹמְרִים שֶׁהִיא טַעֲנַת אֹנֶס אוֹ גְּנֵבָה אֲפִלּוּ אִם לֹא יוֹדֶה מִקְצָת אֶלָּא יֹאמַר הַכֹּל נֶאֱנַס, חַיָּב לִשָּׁבַע. וּבְפָסוּק זֶה נִכְלְלוּ כָּל הַתְּבִיעוֹת שֶׁבֵּין בְּנֵי אָדָם שֶׁיִּכָּנֵס בֵּינֵיהֶם הַהוֹדָאָה וְהַהַכְחָשָׁה.

שֹׁרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן מוֹדֶה בְּמִקְצָת שֶׁנִּשְׁבַּע מִדְּאוֹרַיְתָא, פְּרוּשׁ, (שבועות לט, ב) מוֹדֶה בְּפִרְוטָה וְכוֹפֵר בְּשִׁתֵּי מָעִין כֶּסֶף, דְּפָחוֹת מִכֵּן אֵינוֹ נִשְׁבָּע דְּאוֹרַיְתָא, אֶלָּא אִם כֵּן עַד מֵעִיד כְּנֶגְדּוֹ שֶׁנִּשְׁבָּע אֲפִלּוּ כְּשֶׁכּוֹפֵר בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי מָעִין. אֲבָל בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה אֵינוֹ נִשְׁבָּע לְעוֹלָם אֶלָּא אִם כֵּן טָעָנוֹ כֵּלִים, שֶׁבִּכְלִים אֲפִלּוּ טָעָנוֹ שְׁנֵי מְחָטִין וְהוֹדָה בְּאַחַת וְכָפַר בְּאַחַת נִשְׁבָּע. וּכְשֶׁנִּשְׁבָּע בְּהוֹדָאַת מִקְצָת כְּשֶׁטָּעָנוֹ בְּדָבָר שֶׁבְּמִדָּה אוֹ מִנְיָן אוֹ מִשְׁקָל, וְדִין כּוֹפֵר בַּכֹּל, וְהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה, וְהוֹדָאַת בַּעַל דִּין, וְדִינֵי שׁוֹמְרִים, וּמְחַיֵּב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן, וְדִינֵי נִשְׁבָּע וְנִפְטָר, וְנִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְדִין חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה, וְהִפּוּכֵי הַשְּׁבוּעָה, וּבְאֵיזוֹ עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה חָשׁוּד, וְאֵי זוֹ תְּשׁוּבָה יוֹצִיאֶנּוּ מִן הַחֶשְׁד וּמִי שֶׁלֹּא נוֹדַע שֶׁהוּא חָשׁוּד וְזָכָה בְּמָמוֹן בִּשְׁבוּעָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁחָשׁוּד הָיָה שֶׁחַיָּב לְהַחְזִיר הַמָּמוֹן. וּמְחַיֵּב (ב"ב לד, א) שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מַה דִּינוֹ, וְדִינֵי (כתובות יב, א) מִגּוֹ, וְדִינֵי (ב"ק קיח, א) בָּרִי וְשֶׁמָּא, וְדִינֵי (שבועות מה, א) גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה בֵּין בָּרִי עַל בָּרִי אוֹ עַל שֶׁמָּא. וַאֲפִלּוּ שֶׁמָּא עַל שֶׁמָּא, בְּכָל עִנְיַן שְׁבוּעָה מְגַלְגְּלִין, וּבְכָל עִנְיַן שְׁבוּעָה יֵשׁ גִּלְגּוּל בֵּין דְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ שֶׁהִיא תַּקָּנַת אַחֲרוֹנִים. וְדִינֵי (שם לא, ב) הַטְּעָנוֹת שֶׁאָנוּ דָּנִים הַנִּתְבָּע כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה, וְהַדְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶם דִּין תּוֹרָה, וּפְרוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְכַתְּפִים אִם דִּינָן כְּקַרְקַע לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, וְהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שְׁטַר בְּיָדְךָ וּזְכוּת יֵשׁ לִי בּוֹ, אִם כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיאוֹ, וְדִין הַבָּא לִפְרֹעַ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַמַּלְוֶה, וְדִין מַלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן וְאֵבַד הַמַּשְׁכּוֹן אִם חוֹלְקִין זֶה עַל זֶה בְּמִנְיַן מְעוֹת הַמַּלְוֶה, וְדִין הַמַּלְוֶה בִּישׁוּב וְרָצָה לְפָרְעוֹ בַּמִּדְבָּר, וְדִין לוֹוֶה אוֹמֵר פָּרַעְתִּי מֻחֲצָה וְהָעֵדִים מְעִידִין שֶׁפָּרְעוֹ כֻּלּוֹ, וְדִין לוֹוֶה מוֹדֶה בִּשְׁטָר שֶׁכָּתְבוֹ וְטוֹעֵן

שֶׁפְּרָעוֹ אִם צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ הַמַּלְוֶה, וְדִין (כתובות פה, א) שְׁטָר שֶׁלָּוָה בּוֹ וּפְרָעוֹ, וְדִין שׁוֹלֵחַ מָנָה בְּיַד שָׁלִיחַ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ וּבָא לַחְזֹר בּוֹ, וְדִין טַעֲנַת פָּרוּעַ בִּשְׁטָר שֶׁבְּיַד שָׁלִישׁ, וְדִין (שם קי, ב) שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ מָקוֹם אוֹ זְמַן אִם כָּשֵׁר, וְדִין (ב"מ טו, ב) אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר בְּכָל הַשְּׁטָרוֹת חוּץ מִשְּׁטְרֵי מַתָּנָה, וְדִין מְשַׁעְבֵּד מִטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ, וְהָעוֹשֶׂה (גיטין מא, א) שְׁדֵהוּ אוֹ עַבְדּוֹ אַפּוֹתִיקֵי סְתָם אוֹ מְפֹרָשׁ, וְדִין (שם מח, ב) טְרִיפַת שָׁבַח וּפֵרוֹת בֵּין בְּנִגְזָל בֵּין בְּבַעַל חוֹב, וְדִין מִי שֶׁאָבַד שְׁטָרוֹ אוֹ נִמְחַק, וְדִין מִי נוֹתֵן שְׂכַר כְּתִיבַת הַשְּׁטָר, וְדִין (ב"מ לה, א) שׁוּמָא דְּהַדְרָא לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן זַבְּנֵהּ אוֹרְתֵהּ אוֹ יַהֲבֵהּ בְּמַתָּנָה, וְדִין הַדְּבָרִים שֶׁאֵין שְׁבוּעָה בָּהֶן אֶלָּא חֵרֶם סְתָם, וְשֶׁאֵין (שבועות לח, ב) נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֶשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְהַדִּינִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן עִם הַגְּדוֹלִים, וְשֶׁאֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין, וְקָטָן אֲפִלּוּ בְּפָנָיו כְּאִלּוּ אֵינוֹ וְהַסּוּמָא שֶׁהוּא כְּבָרִיא לְכָל דָּבָר חוּץ מֵעֵדוּת, וְדִין (שם מד, ב) חֲנָנִי עַל פְּנָקְסוֹ, וּמַעֲמָד (גיטין יג, ב) שְׁלַשְׁתָּן קוֹנֶה וְהִיא הִלְכְתָא בְּלֹא טַעֲמָא וְכָל הַתָּלוּי בָּזֶה הָעִנְיָן.

וְדִינֵי (ב"ק ע, א) מָרְשֶׁה עִם מִי שֶׁהֶרְשָׁה עָלָיו וְעִם מִי שֶׁהִרְשָׁהוּ, וּלְשׁוֹן הַהַרְשָׁאָה שֶׁהוּא דִּוּן וּזְכֵה וְאַפֵּק לְנַפְשָׁךְ, וְדִין (שבועות מא, ב) הָאוֹמֵר לֹא לְוִיתִי כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי, וְדִינֵי (ב"מ יז, א) מִי שֶׁהֶחְזִק כַּפְּרָן, וְדִין (ב"מ שם) מִי שֶׁאוֹמֵר לוֹ בֵּית דִּין צֵא תֵּן לוֹ וְאָמַר פָּרַעְתִּי, אוֹ חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ, וְדִין הָאוֹמֵר אַל תִּפְרַעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים, אוֹ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְאִם הָלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם מַה יְהֶיֶה עָלָיו, וְדִין (שבועות מב, ב) הַמַּאֲמִין הַמַּלְוֶה בִּשְׁטָר כִּשְׁנֵי עֵדִים אִם יוֹעִילוּ לוֹ עֵדֵי פֵּרָעוֹן, וְדִין (סנהדרין כט, א) בְּאֵי זֶה עִנְיָן יָכוֹל אָדָם לוֹמַר מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בְּךָ אוֹ אֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר, וְדִין הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, וְהַדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן חֲזָקָה שֶׁנִּקְרָא הַתּוֹבָעָן מוֹצִיא, וְדִינֵי (ב"ב כח, א) חֲזָקוֹת, וְדִינֵי גְּבִיּוֹת בְּאֵיזֶה עִנְיָן יוֹרְדִין לְנָכְסָיו, וְדִינֵי (שם קעו, ב) עַרְבוּת, וְדִינֵי (שם לח, ב) מְחָאוֹת, וְדִין הָאֲנָשִׁים שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין עֲלֵיהֶן וְלֹא הֵם עַל אַחֵר, וְכָל דִּינֵי (ב"מ קח, א) מַצְרְנוּת. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּקַמָּא, וְעִקַּר בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי, וּבְמְצִיעָא, וְעִקַּר בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן, וּשְׁמִינִי דְּבָתְרָא, וּבִשְׁבוּעוֹת בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי, וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר קְצָת מִן הַדִּינִין. [ח"ה מפט עד צד וכו']

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָדוּן, בְּזָכְרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הֵן בְּתוֹרַת דִּינִין לְתַשְׁלוּמִין וּלְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק קְצָת בְּטַעֲנוֹת הַנִּשּׁוּאוֹת בְּעִנְיָנִים יְדוּעִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּמָּקוֹמוֹת שֶׁזְּכַרְנוּ. וְגַם כֵּן נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה דִּין אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם חֻרְבַּן לָאָרֶץ, שֶׁאֵין הָאָרֶץ מִתְיַשֶּׁבֶת אֶלָּא בַּדִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות א, יח) עַל

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְאֶחָד מֵהֶן הוּא הַדִּין. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָלָם, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם זוּלָתָהּ.

מצוה נט

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר וְשׁוֹכֵר – לָדוּן בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר, וּפֵרוּשׁ נוֹשֵׂא שָׂכָר, שׁוֹמֵר פִּקָּדוֹן בְּשָׂכָר שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ עַל הַשְּׁמִירָה, וְשׁוֹכֵר הוּא כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁשָּׂכַר בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לִרְכֹּב אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה, אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ מִטַּלְטְלִין, וְנָפַל מַחְלֹקֶת בֵּין הַשּׁוֹכֵר וְהַמַּשְׁכִּיר, אוֹ בֵּין בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְהַשּׁוֹמֵר אוֹתוֹ בְּשָׂכָר, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לָדוּן בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ (שמות כב ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וְגוֹ'.

שֹׁרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ צג, א) שֶׁנִּשְׁבָּעִין עַל הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים וּמְשַׁלְּמִין הַגְּנֵבָה וְהָאֲבֵדָה לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה קְצָת פְּשִׁיעָה וּקְצָת אֹנֶס, וּמִפְּנֵי הַשָּׂכָר שֶׁנּוֹטְלִין עַל זֶה חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁפָּטוּר עַל הַכֹּל חוּץ מִפְּשִׁיעָה. וְדִינֵי (שם עה, ב) שְׂכִירוּת פּוֹעֲלִים וּשְׂכִירוּת בְּהֵמוֹת וּבָתִּים, וְדִין (ב"ק צח, ב) הָאֻמָּן שֶׁקִּלְקֵל, וּמַרְאֶה (שם צט, ב) דִּינָן לְחֻנְוָנִי וְנִמְצָא רַע, וְדִין (ב"מ ד, א) שׁוֹכֵר בְּבַעֲלִים שֶׁפָּטוּר, וְדִין (שם מב, א) תְּחִלָּתוֹ בְּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס, וְדִינֵי (שם לו, ב) שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר וְהוֹסִיף הַשֵּׁנִי אוֹ גָּרַע בַּשְּׁמִירָה, וְעִנְיַן כָּל הַמַּפְקִיד שֶׁעַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הַגְּדוֹלִים הוּא מַפְקִיד (שם). וּמַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ כט, ב) שֶׁאֵין הַשּׁוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׁכִּיר. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שכירות ב ה) שֶׁלֹּא אָמְרוּ זֶה אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין לְפִי שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיְּהֵא פִּקָּדוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר, אֲבָל בְּשׁוֹכֵר בַּיִת וְרָצָה לְהַשְׁכִּירוֹ לְאַחֵר רַשַּׁאי, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הָאַחֲרוֹנִים כְּמִנְיַן הָרִאשׁוֹנִים. וְכֵן בִּסְפִינָה, וְיֵשׁ חוֹלְקִין (דעת הראב"ד שם) עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי מִן קַמָּא, וּשְׁלִישִׁי וְשִׁשִּׁי מִמְּצִיעָא, וּבַשְּׁמִינִי מִשְּׁבוּעוֹת [שם מש"ג עד שי"ג].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאִם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא דָּן אִם רָאוּי לְכָךְ בִּטֵּל עֲשֵׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ דֶּרֶךְ כְּלָל לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, רַבְּתָה הַתּוֹרָה צִוּוּי בְּשׁוֹמְרִים בִּפְרָט לְפִי שֶׁהֵן עִנְיָנִים רְגִילִין בִּישׁוּבֵי בְּנֵי אָדָם.

מצוה ס

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹאֵל – לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹאֵל, כְּלוֹמַר אָדָם שֶׁשָּׁאַל מֵחֲבֵרוֹ שׁוּם חֵפֶץ אוֹ בְּהֵמָה, וְהַשְּׁאֵלָה הִיא בְּלֹא שָׂכָר כְּלָל אֶלָּא שֶׁנִּתְחַסֵּד עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ טוֹבָה זוֹ, וְאַחַר כָּךְ אִם נָפַל מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם עַל הַדָּבָר, שֶׁנִּדּוֹן בֵּינֵיהֶם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ (שמות כב יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְגוֹ'. וּבְדִין הַשּׁוֹאֵל חִיְּבָה הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ הָאֲנָסִין לְפִי שֶׁבְּאַחֲרָיוּתוֹ הִיא אַחַר שֶׁשְּׁאָלָהּ וְלֹא הוֹצִיא עָלֶיהָ דָּבָר מִשֶּׁלּוֹ, וַהֲרֵי זֶה כְּעֵין לוֶֹה מָעוֹת שֶׁאִם נֶאֱנְסוּ מִמֶּנּוּ לֹא יִפְטֹר מִן הַמַּלְוֶה בְּטַעֲנַת אֹנֶס. וְעַל עִנְיַן שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים שֶׁפָּטוּר, נוֹכַל לוֹמַר לְפִי הַפְּשָׁט שֶׁהַתּוֹרָה לֹא חִיְּבָה הַשּׁוֹאֵל אַחַר שֶׁבַּעַל הַכְּלִי אוֹ הַבְּהֵמָה עִמּוֹ, דְּמִכְּיוָן שֶׁהוּא שָׁם יִשְׁמֹר הוּא אֶת שֶׁלּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשּׁוֹאֵל פָּטוּר אַף לְאַחַר שֶׁהָלְכוּ הַבְּעָלִים מִכְּיוָן שֶׁהָיוּ שָׁם בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֶפְשָׁר לְתָרֵץ בָּזֶה שֶׁלֹּא רָצְתָה הַתּוֹרָה לָתֵת הַדְּבָרִים לִשְׁעוּרִין וְלוֹמַר אִם יִשְׁהוּ שָׁם הַבְּעָלִים הָרְבֵּה יְהֵא פָּטוּר הַשּׁוֹאֵל וְאִם מְעַט יְהֵא חַיָּב, וְצִוְּתָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל דְּכָל שֶׁהַבְּעָלִים שָׁם בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, יְהֵא פָּטוּר. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ צה, ב) שֶׁאִם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה פָּטוּר. אֲבָל הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה וְלֹא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה חַיָּב, כִּי בִּתְחִלַּת הַמַּעֲשֶׂה הָעִנְיָן תָּלוּי. וְזֶה הַטַּעַם בְּעַצְמוֹ מַסְפִּיק לָנוּ בִּשְׁכִירוּת הַבְּעָלִים שֶׁגַּם כֵּן פָּטוּר.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ צו, ב) שֶׁאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה מֻחֲמֶת מְלָאכָה וְכֵן אִם נִשְׁבַּר הַכְּלִי מֻחֲמַת הַמְּלָאכָה שֶׁפָּטוּר, וְאִם שִׁנָּה מִן הַדֶּרֶךְ שֶׁצִּוּוהוּ הַבְּעָלִים אֲפִלּוּ מֵתָה מֻחֲמַת הַמְּלָאכָה שֶׁחַיָּב, וְאִם (שם פג, א) הוֹלִיכָהּ בְּמָקוֹם שֶׁהָרוֹאִים מְצוּיִים, חַיָּב לְהָבִיא רְאָיָה עַל טַעֲנָתוֹ שֶׁטָּעַן שֶׁמֻּחֲמַת מְלָאכָה מֵתָה, וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם מִי שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם שָׁמִין (שם צז, א) לוֹ תַּשְׁלוּמִין כְּמוֹ בְּנִזְקִין, וְשֶׁחַיָּב הַשּׁוֹאֵל בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ מִשֶּׁמְּשָׁכָהּ (כתובות לד, ב) עַד סוֹף הַשְּׁאֵלָה, וְדִין (שם) הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם פְּרָה שְׁאוּלָה וּמֵתָה, וְדִין הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ הַשְׁאִילֵנִי דָּבָר פְּלוֹנִי בְּטוֹבָתְךָ (ב"מ קג, א) שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁבָרָיו. וְהַשּׁוֹאֵל סְתָם לְכַמָּה זְמַן מַשְׁמַע, וְהַחְלּוּק שֶׁיֵּשׁ בִּדְבָרִים רַבִּים בְּעִנְיַן זֶה, וְאֵי זֶה רַב נִשְׁאַל לְתַלְמִידָיו (שם צז, א) וְאֵי זֶהוּ שֶׁהֵם שְׁאוּלִים לוֹ, וְדִין הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהַשְׁאֵל עִם פָּרָתִי, וְהַשּׁוֹאֵל מִן הָאִשָּׁה וְנִשְׁאַל לְבַעְלָהּ, אוֹ הַשּׁוֹאֵל מֵאִשְׁתּוֹ, וְשֶׁתְּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ זֶה מִזֶּה אוֹ מֵאַחֵר וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶם, וְדִינֵי הַשּׁוֹאֵל פָּרָה וְשׁוֹלְחָהּ הַמַּשְׁאִיל בְּמִצְוַת הַשּׁוֹאֵל אוֹ שֶׁלֹּא בְּמִצְוָתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לְהַשְׁאִיל, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּמְצִיעָא פֶּרֶק שְׁמִינִי, וּבִשְׁבוּעוֹת גַּם כֵּן פֶּרֶק שְׁמִינִי [ח"ה ש"מ עד שמ"ו].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא דָן, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה סא

מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין מְפַתֶּה – לָדוּן בְּדִין מְפַתֶּה, כְּלוֹמַר מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָה שֶׁנִּדּוּן אוֹתוֹ כְּמִשְׁפָּטוֹ הַכָּתוּב עָלָיו בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה וְגוֹ'. וְעִנְיַן הַפִּתּוּי הוּא, שֶׁאוֹמֵר לָהּ דְּבָרִים שֶׁל שֶׁקֶר אוֹ שֶׁל אֱמֶת עַד שֶׁתִּתְרַצֶּה אֵלָיו. (עי' רמב"ן עה"ת שם)

שֹׁרֶשׁ הַדִּין יָדוּעַ. וְאַל תִּתְמַהּ כָּאן בִּהְיוֹת כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה (תהלים מה יד) נִמְכֶּרֶת לַבּוֹעֵל בַּחֲמִשִּׁים כֶּסֶף, בֵּין עֶשִׂירָה, בֵּין עֲנִיָּה, שֶׁאֵין הַקִּנְס רַק דְּמֵי הֲנָאַת הַשִּׁכִּיבָה בִּלְבָד, אֲבָל מִצַּד אַחֵר חַיָּב הַשּׁוֹכֵב אוֹתָהּ לָתֵת בּשֶׁת וּפְגָם לְפִי יְחוּסָהּ וַחֲשִׁיבוּתָהּ, וְכָל מִצְוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֱמוּנָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (נערה בתולה א ב) כָּל שֶׁבָּעִיר, בְּחֻזְקַת פִּתּוּי עַד שֶׁיֵּעָידוּ עֵדִים שֶׁהוּא אֹנֶס, וְכָל שֶׁבַּשָּׂדֶה בְּחֻזְקַת אֹנֶס. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לט, א) שֶׁנִּשּׂוּאֵי מְפַתֶּה תְּלוּיִים בִּרְצוֹן הָאָב וְהַבַּת וְהַמְפַתֶּה. וְאִם כְּנָסָהּ, אֵין שָׁם קְנָס. וְדִין כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס, וְדִין קְנָס בְּנִבְעֲלָה כְּדַרְכָּהּ, וּזְמַן (שם כט, א) הַקְּנָס אֵינוֹ אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים עַד שֶׁתִּבָּגֵר, וּמָה שֶׁכָּתַב לְאָבִיהָ דַּוְקָא לְאָבִיהָ, אֲבָל אֵין לָהּ אָב אֵין דִּין קְנָס עָלָיהָ, דְּפִתּוּי מְדַעְתָּהּ הוּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֹנֶס, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בִּמְקוֹמוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְהַנָּשִׁים שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס וְעָשֶׂר הֵן, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶן, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִכְּתֻבּוֹת (ה' נערה בתולה א)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סְמוּכִין, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת אֶלָּא בִּסְמוּכִין. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה דִּין זֶה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה סב

שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מְכַשֵּׁפָה – שֶׁלֹּא נְחַיֶּה מְכַשֵּׁפָה אֶלָּא נְמִיתֶהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה, וְלָאו דַּוְקָא מְכַשֵּׁפָה, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁעוֹשֶׂה כִּשּׁוּף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בָּרַגִּיל, שֶׁהַנָּשִׁים כַּשָּׁפָנִיּוֹת (סנהדרין סז, א) יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁיָּדוּעַ כִּי עִנְיַן הַכִּשּׁוּף דָּבָר רַע עַד מְאֹד וְגוֹרֵם כַּמָּה תַּקָּלוֹת לִבְנֵי אָדָם אֵינִי צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ שֶׁיְּדוּעִים הַדְּבָרִים, וְעַל כֵּן נִצְטַוֵּינוּ לְסַלֵּק מִן הָעוֹלָם הַמִּשְׁתַּדֵּל בָּזֶה לְפִי שֶׁהוּא בָּא כְּנֶגֶד חֵפֶץ הַשֵּׁם שֶׁהוּא חָפֵץ בְּיִשּׁוּבוֹ וְשֶׁיִּתְנַהֵג הַכֹּל בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע שֶׁהֶטְבַּע בְּתַחְלַת הַבְּרִיאָה, וְזֶה בָּא לְשַׁנּוֹת הַכֹּל. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף הוּא לְפִי דַּעְתִּי כֵּן, שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא שָׂם בְּתַחְלַת הַבְּרִיאָה לְכָל דָּבָר וְדָבָר מִדִּבְרֵי הָעוֹלָם טֶבַע לִפְעֹל פְּעֻלָּתוֹ טוֹבָה וְיִשָּׁרָה לְטוֹבַת בְּנֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא, וְצִוָּה כָּל אֶחָד לִפְעֹל פְּעֻלּוֹ לְמִינֵהוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת

בְּרֵאשִׁית (א יב) לְמִינֵהוּ עַל הַנִּבְרָאִים. וְגַם עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִמְשִׁיל כֹּחַ מִלְמַעְלָה לְהַכְרִיחוֹ עַל מַעֲשֵׂהוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה ו) אֵין לְךָ עֵשֶׂב מִלְמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל מִלְמַעְלָה, שֶׁאוֹמֵר לוֹ גְּדֵל. וּמִלְּבַד פְּעֻלָּתָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּטִבְעוֹ יֵשׁ לָהֶם פְּעֻלָּה אַחֶרֶת. בְּהִתְעָרֵב מִין מֵהֶם עִם מִין אַחֵר, וּבִמְלֶאכֶת הַתַּעֲרֹבֶת יֵשׁ בָּהּ צְדָדִין שֶׁלֹּא הֵרְשׁוּ בְּנֵי אָדָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים שֶׁסּוֹף הַמַּעֲשֶׂה הֵיצֵא לִבְנֵי אָדָם בְּאוֹתָן צְדָדִין רַע לָהֶן, וּמִפְּנֵי זֶה מְנָעָם מֵהֶם. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דֶּרֶךְ כְּלָל (שבת סז ב) כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְשׁוּם רְפוּאָה, אֵין בּוֹ מְשׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי. כְּלוֹמַר אֵין לְאָסְרוֹ מִפְּנֵי צַד כְּשׁוּף אַחַר שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בּוֹ מָצוּי בְּנִסָּיוֹן בֶּאֱמֶת אֵין זֶה מִן הַצְּדָדִין הָאֲסוּרִין, כִּי לֹא נֶאֶסְרוּ רַק מִצַּד הַנֶּזֶק שֶׁבָּהֶן. וְעוֹד יֵשׁ בְּאוֹתָן צְדָדֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת וְהַתַּחְבּוּלוֹת הָאֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת עִנְיָן אַחֵר שֶׁנֶּאֶסְרוּ בַּעֲבוּרוֹ לְפִי שֶׁכֹּחַ אוֹתוֹ הַתַּעֲרֹבֶת עוֹלֶה כָּל כָּךְ שֶׁמְּבַטֵּל מִפְּעֻלָּתוֹ לְפִי שָׁעָה כֹּחַ הַמַּזָּל הַמְמֻנֶּה עַל שְׁנֵי הַמִּינִים. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שֶׁהַמַּרְכִּיב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ יְחַדְּשׁוּ לִבְרֹא מִין שְׁלִישִׁי, נִמְצָא שֶׁבִּטְּלָה הַהַרְכָּבָה כֹּחַ שְׁנֵיהֶם, וְעַל כֵּן נִמְנְעוּ מִלְּהַעֲלוֹת עַל רוּחֵנוּ אַף כִּי נַעֲשָׂה בְּיָדֵינוּ דָּבָר שֶׁמַּרְאֶה בְּנוּ רָצוֹן לְהַחֲלִיף דָּבָר בְּמַעֲשֵׂי הָאֵל הַשְּׁלֵמוֹת.

וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדֵינוּ מִזֶּה רֶמֶז מִשְּׁרְשֵׁי כִּלְאֵי זְרָעִים וּבְהֵמָה וְשַׁעַטְנֵז, וּבִמְקוֹמָם נָאָרִיךְ בָּם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סז ב, חולין ז ב) לְמָה נִקְרָא שְׁמָם כְּשָׁפִים שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה. כְּלוֹמַר שֶׁכֹּחָן עוֹלֶה לְפִי שָׁעָה יוֹתֵר מִכֹּחַ הַמְמֻנִּים עֲלֵיהֶם. וּרְאֵה כִּוּוּן דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאָמְרוּ פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְלֹא אָמְרוּ גְּזֵרַת מַעְלָה, לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל בָּרוּךְ הוּא גְּזָרוֹ וְרָצָה מִתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה לִהְיוֹת הַפְּעֻלָּה הַזֹּאת יוֹצֵאת מִבֵּין שְׁנֵיהֶם בְּהִתְעָרְבָם, וּבוֹ תּוֹכַחַת מְגֻלֶּה אֶל הַמְמֻנִּים עֲלֵיהֶם, אֲבָל אָמְרוּ שֶׁכֹּחַ הַפָּמַלְיָא נִכְחָשׁ מִכָּל מָקוֹם. וּמִי שֶׁקְּרֵבַת שִׂכְלוֹ בְּאוֹר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְכֹחַ זְכוּתוֹ יַעֲלֶה עַל כֹּחַ הַמְמֻנִּים, לֹא יִירָא מֵהַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה וְהַכְחָשׁוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (פא, סנהדרין סז ב) שֶׁאָמַר הֶחָכָם אֶל הַמְכַשֵּׁפָה.

וִידִיעַת חִלּוּק עִנְיָנִים אֵלֶּה, אֵי זֶה תַּעֲרֹבֶת הֶתֵּר לָנוּ וְאֵין בּוֹ צַד כְּשׁוּף וְאֵי זֶהוּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַד כְּשׁוּף וְאָסוּר בְּחָכְמַת הַכְּשׁוּף, יְדוּעַ. וְאַל תַּחְשֹׁב כִּי מְלֶאכֶת הַכְּשׁוּף וְהַשֵּׁדִים דָּבָר אֶחָד, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) בְּלֵטֵיהֶם זֶה מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, בְּלַהֲטֵיהֶם זֶה מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. מִשְּׁמַע מִזֶּה שֶׁעִנְיַן הַכְּשׁוּף אֶפְשָׁר לְהֵעָשׂוֹת בִּלְתִּי מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, וְאָמְנָם גַּם עִם הַשֵּׁדִים יַעֲשׂוּ לִפְעָמִים אוֹתָן. וְאוֹתָן הַשֵּׁדִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן לִמְלֶאכֶת הַכְּשׁוּף נִקְרָאִין מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, כֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְפִי שֶׁעִנְיַן הַכְּשׁוּף לְעוֹלָם אֵינוֹ נַעֲשֶׂה

רַק לְחַבֵּל. וּבִפְרָטֵי דִינֵי הַכִּשּׁוּף בְּלָאו דִּמְכַשֵּׁף נַאֲרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ, שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא אַזְהָרַת הַדִּין, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִמְחֹל לָהֶם אֲבָל נְמִיתֵם. (ה, סנהדרין פט"ו).
וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, לַעֲשׂוֹת דִּין בַּמְכַשְּׁפִים, בְּזָכָרִים כִּי לָהֶם יָאוּת וְנִתָּן לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, אֲבָל לֹא לִנְקֵבוֹת. וְדַוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִסְמוּכִין וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלָיהָ אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט עָבַר עַל לָאו זֶה, מִלְבַד שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהוּא לַעֲשׂוֹת דִּין בַּמְחַיְּבִין דֶּרֶךְ כְּלָל, וְאֵין בָּזֶה מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו חוּץ מִנִּשְׁבָּע וּמֵמֵר וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם (מכות טז א).

מצוה סג

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בִּדְבָרִים – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּהוֹנוֹת הַגֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, וְהוּא אֶחָד מִן הָאֱמוֹת שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִכְנַס בְּדָתֵנוּ, שֶׁאָסוּר לָנוּ לְבַזּוֹתוֹ אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ב) וְגֵר לֹא תוֹנֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים בָּזֶה בְּיִשְׂרָאֵל וְזֶה כְּיָוֹן שֶׁנִּכְנַס בְּדָתֵינוּ הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל, הוֹסִיף הַכָּתוּב לָנוּ אַזְהָרָה בּוֹ, וְגַם נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה עָלָיו דִּכְתִיב (ויקרא יט לג) "לֹא תוֹנוּ" פַּעַם אַחֶרֶת, לְפִי שֶׁעִנְיַן הַהוֹנָאָה אֵלָיו קְרוֹבָה יוֹתֵר מִבְּיִשְׂרָאֵל, כִּי הַיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ גּוֹאֲלִים שֶׁתּוֹבְעִים עֶלְבּוֹנוֹ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר בּוֹ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשָׁשׁ שֶׁלֹּא יַחְזֹר לְסוֹרוֹ מִכַּעַס הַבְּזָיוֹנוֹת. וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (קדושים ח) שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מִלְּבַד מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְעוֹלָם לְבַל נַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּכֹחֵנוּ לַעֲשׂוֹת לְרָעָה, עַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ בָּזֶה הָאִישׁ שֶׁהוּא בֵּינֵינוּ בְּלִי עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ וְיֵשׁ כֹּחַ בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ עִם אוֹהֲבָיו עָלָיו לְבַל נַעֲבִיר עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ כְּלָל אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים כְּאֵלּוּ הוּא כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ, וּמִתּוֹךְ גְּדָרִים כָּאֵלּוּ נִקְנֶה נֶפֶשׁ יְקָרָה וּמְסֻלְסֶלֶת וּמְעֻטָּרֶת הַמִּדּוֹת הָרְאוּיָה לְקַבֶּלֶת הַטּוֹב, וְיִשְׁלַם בָּנוּ חֵפֶץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁחָפֵץ לְהֵטִיב.
דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן רֹב הָאַזְהָרוֹת שֶׁהַזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו, וְהוֹדִיעוּנוּ לְהַזְהִירֵנוּ עוֹד בַּדָּבָר שֶׁבְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד (עי' דפוס לעמבערג שגרס בכ"ד) מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עָלָיו (ב"מ, לט ב, ע"ש) וְכָתְבוּ גַּם כֵּן לְחַזּוּק הַמִּצְוָה שֶׁבְּאוֹתוֹ לָשׁוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּאַהֲבַת הַמָּקוֹם, נִצְטַוִּינוּ בְּאַהֲבַת הַגֵּר, שֶׁבְּאַהֲבַת הַמָּקוֹם כְּתִיב וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ, וּבְגֵר כְּתִיב וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר. וְהַרְבֵּה דְּבָרִים כָּאֵלּוּ בַּמִּדְרָשִׁים וּבְקִצָּת מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא. (ח"ה סימן ש"ז)
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבִזָּהוּ, עָבַר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה סד

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן, שֶׁאִם יִהְיֶה לָנוּ עִמּוֹ מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כ) וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ, וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) לֹא תִלְחָצֶנּוּ בְּמָמוֹנוֹ. וְזֶה הַלָּאו נוֹסֵף עַל הַלָּאו שֶׁיִּכְלְלֵהוּ עִם יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם, שֶׁהֵם בְּלָאו דְּאוֹנָאַת מָמוֹן, וְנִזְהַרְנוּ עָלָיו בִּדְבָרִים וּבְמָמוֹן מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ. כָּל מִשְׁפָּטָיהּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ. וּבְלָאו דְּאוֹנָאַת מָמוֹן בְּיִשְׂרָאֵל נִכְתַּב קְצָת פְּרָטֵי הַהוֹנָאָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (שם).

מצוה סה

שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת יָתוֹם וְאַלְמָנָה – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵהַכְבִּיד בְּמַעֲשֶׂה אוֹ אֲפִילּוּ בְּדִבּוּר עַל הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כא) כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן, אֲבָל כָּל מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל אָדָם עִמָּהֶם יִהְיֶה בְּנַחַת וּבְחֶסֶד וּבְחָמְלָה.

מִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּעִנְיַן הַגֵּר, לְפִי שֶׁאֵלּוּ הֵן תַּשֵּׁי (תְּשׁוּשֵׁי) כֹּחַ שֶׁאֵין לָהֶם מִי שֶׁיִּטְעַן טַעֲנוֹתָם בְּכָל נֶפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה אִישׁ הָאַלְמָנָה וַאֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים אִם הָיָה קַיָּם, וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה לִקְנוֹת מִדַּת חֶסֶד וְרַחֲמִים בְּנַפְשֵׁנוּ וְנִהְיֶה יְשָׁרִים בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּנֶגְדֵּנוּ טוֹעֵן בְּכֹחַ הַטַּעֲנָה בְּהֶפְכֵּנוּ, וְנָחוּשׁ וְנַחְמֹל עֲלֵיהֶם וְנִרְאֶה זְכוּתָם בְּכָל דָּבָר יוֹתֵר מִשֶּׁהֵיינוּ עוֹשִׂים אִם הָיָה הָאָב וְהַבַּעַל קַיָּם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב"ם דעות ו י) שֶׁאֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וִיתוֹמָיו בְּאַזְהָרָה זוֹ, וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא נְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת. וְלֹא יְנַהֵג אָדָם בָּהֶם אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָן בַּעֲבוֹדָה, וְלֹא יַלְבִּינֵם בִּדְבָרִים, וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מֵעַל מָמוֹן עַצְמוֹ. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות מה א) שֶׁהַבָּא לִפְרַע מִמְּמוֹנָם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁטָר מְקֻיָּם לֹא יִפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאַחֵר. וְעוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב כג א) שֶׁאִם יֵשׁ לָהֶם רִיב עִם שׁוּם אָדָם, שֶׁבֵּית דִּין חַיָּבִים לִטְעֹן בִּשְׁבִילָם כְּנֶגֶד הַתּוֹבֵעַ אוֹתָם, וְטוֹעֲנִין לְתוֹעַלְתָּם כָּל מָה שֶּׁיַּחְשְׁבוּ שֶׁהָיָה יָכֹל אֲבִיהֶם לִטְעֹן. וְאִם יֵשׁ לָהֶם מָעוֹת שֶׁמַּכְרִיחִין בֵּית דִּין כָּל מִי שֶׁיִּמְצְאוּ שֶׁהוּא עָשִׁיר מִנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְאוֹהֵב שָׁלוֹם וְכָשֵׁר, וּמַפְקִידִין לוֹ מָעוֹת הַיְתוֹמִים לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן בְּעִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְשָׂכָר אֵצֶל הַיְתוֹמִים וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד, מָה שֶּׁלֹּא הִתִּירוּ בְּאָדָם אַחֵר מִשּׁוּם אִסּוּר רִבִּית דְּרַבָּנָן. וּמַכְרִיחִים גַּם כֵּן כָּל אָדָם שֶׁהוּא טוֹב לָהֶם שֶׁיִּפְקַח עֵינָיו עַל נִכְסֵיהֶם אִם לֹא הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם שׁוּם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס.

וְעוֹד אָמְרוּ בָּהֶן (גיטין נב א) שֶׁכָּל מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם עִם כָּל אָדָם יִהְיֶה יָדָם עַל הָעֶלְיוֹנָה כְּמוֹ הֶקְדֵּשׁ, וְיוֹתֵר מֵהֶקְדֵּשׁ בְּאַחַת. כֵּיצַד? יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ פֵּרוֹת וּמְשָׁכָן מֵהֶם

הַלּוֹקֵחַ וְלֹא נָתַן לָהֶם הַדָּמִים עָדַיִן וְהוּקְרוּ בֵּינְתַיִם, חוֹזְרִין בָּהֶן, שֶׁאֵין נִכְסֵיהֶן נִקְנִין אֶלָּא בְּכֶסֶף כַּהֶקְדֵּשׁ שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ. הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת אֵין הַלּוֹקְחִים יְכוֹלִין לַחְזוֹר בָּהֶן, שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחָם. וְכֵן אִם לָקְחוּ הֵם פֵּרוֹת וּמָשְׁכוּ אוֹתָם וְלֹא נָתְנוּ הַדָּמִים וְהוּקְרוּ אֵין הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחְזוֹר, שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט שֶׁקּוֹנֶה בְּמִשִּׁיכָה גָּדוֹל מִכֹּחָם. וְאִם הוּזְלוּ הֵיוּ יְכוֹלִין לַחְזוֹר, אֲבָל מִפְּנֵי תַּקָּנָתָם אָמְרוּ שֶׁלֹּא יְהוּ יְכוֹלִין לַחְזוֹר כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאוּ מִי שֶׁיִּמְכֹּר לָהֶם פֵּרוֹת בְּהַקָּפָה. נָתְנוּ הֵם דָּמִים לַמּוֹכֵר בְּשִׁבִּיל פֵּרוֹת וְלֹא מָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת וְהוּזְלוּ הַפֵּרוֹת חוֹזְרִין בָּהֶן. וְזוֹ הָאַחַת שֶׁאָמְרוּ שֶׁיִּתְּרִים הֵם עַל הַהֶקְדֵּשׁ, כִּי הַהֶקְדֵּשׁ אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ בָּזוֹ, מִכְּיוָן שֶׁיֵּשׁ בְּכֵיצַד בָּזֶה מִי שֶׁפָּרַע לְהֶדְיוֹט, לֹא רָצוּ חֲכָמִים לְהַטִּיל פְּחִיתוּת מִדָּה בְּשִׁבִּיל מְעַט רֶוַח לְגַבֵּי הֶקְדֵּשׁ, אֲבָל לְגַבֵּי יְתוֹמִים דֵּי לָהֶם לִהְיוֹת כִּשְׁאָר הָעָם, וְכֵיוָן שֶׁשְּׁאָר הָעָם יְכוֹלִין לַחְזוֹר בָּהֶם מִן הַדִּין בָּזוֹ אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם דִּין מִי שֶׁפָּרַע, (יְתוֹמִים שֶׁאֵין לָהֶם מִי שֶׁפָּרַע) בְּדִין הוּא שֶׁיַּחְזְרוּ בָּהֶם. נָתְנוּ הַיְתוֹמִים דָּמִים וְלֹא מָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת וְהוּקְרוּ, אִם רָצוּ הַמּוֹכְרִים לַחְזוֹר בָּהֶם, חוֹזְרִים וּמַקְבְּלִים מִי שֶׁפָּרַע, וְזוֹ תַּקָּנָה הוּא לָהֶם, שֶׁאִם יִהְיֶה דִּינָם שֶׁיִּקְנוּ בִּנְתִינַת הַמָּעוֹת וְיִהְיוּ שְׁלָהֶם לְגַמְרֵי, שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, יֹאמַר לָהֶם הַמּוֹכֵר נִשְׁרְפוּ אוֹ אָבְדוּ בְּאֹנֶס. וְאִם שֶׁמָּא תֹּאמַר יִהְיוּ בִּרְשׁוּתָם לְכָל תּוֹעֲלְתָּם, שֶׁאִם יִרְצוּ יִקְחוּ אוֹתָם עַל כָּל פָּנִים, וְאִם לֹא יִרְצוּ לֹא יִקְחוּ אוֹתָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֹן הַמּוֹכֵר דָּבָר זֶה, תְּשׁוּבָתְךָ כִּי כָּל זֶה אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת לָהֶם, שֶׁאֵינוֹ בְּדִין שֶׁנִּתֵּן לָהֶם נִכְסֵי בְּנֵי אָדָם, דֵּי לָהֶם כִּי אֲנַחְנוּ מַעֲמִידִים אוֹתָם זְמָנִין אַדִּינָא דְּאוֹרַיְתָא זְמָנִין אַדִּינָא דְּרַבָּנָן לְתוֹעֲלְתָּם, אֲבָל לִפְנִים מִכָּל זֶה אֵינוֹ בְּדִין לָתֵת לָהֶם מָמוֹן הָעוֹלָם. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ עֲלֵיהֶם בַּגְּמָרָא (ב"מ ע א) יַתְמֵי דְּאָכְלֵי דְּלָאו דִּידְהוּ לֵיזְלוּ בָּתַר שָׁבְקַיְהוּ. לָקְחוּ הַיְתוֹמִים דָּמִים עַל פֵּרוֹתֵיהֶם וְלֹא מָשְׁכָם מֵהֶם הַלּוֹקֵחַ וְהוּזְלוּ, יְכוֹלִין הַלּוֹקְחִין לַחְזוֹר בָּהֶן מִן הַדִּין וּמַקְבְּלִים מִי שֶׁפָּרַע, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר נַעֲמִידֵם עַל דִּין תּוֹרָה, וּמִכְּיוָן שֶׁנָּתְנוּ הַלּוֹקְחִין הַמָּעוֹת זָכוּ בַּפֵּרוֹת וְלֹא יוּכְלוּ לַחְזוֹר הַלּוֹקְחִין יִהְיֶה זֶה רָעָה לַיְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ לְעוֹלָם מִי שֶׁיַּקְדִּים לָהֶם מָעוֹת עַל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְאוּלַי יִצְטָרְכוּ לְמָעוֹת לְפִי שָׁעָה וְנִמְצָא לָהֶם בְּתַקָּנָה זוֹ הֶפְסֵד גָּדוֹל לְפְעָמִים, וְעַל כֵּן עֵינוּ בְּכָל צְדָדֵי תּוֹעֲלְתָּם שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר וְתִקְּנוּ לָהֶם.

וּלְעוֹלָם (שם עד, ב) אֵין הַיְתוֹמִים מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע בְּכָל שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס וְלֹא הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס גַּם כֵּן לְפִי שֶׁמִּכֹּחָם הוּא חוֹזֵר בּוֹ. וְכֵן הַדִּין בָּעַלְמָא לְעִנְיַן שָׁלִיחַ הַנּוֹשֶׂא וְנוֹתֵן לָדַעַת מְשַׁלְּחוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ בָּהֶם שֶׁמֻּתָּר לְעַנּוֹתָם קְצָת לְתוֹעֲלָתָם, כְּגוֹן הָרַב לְתַלְמִידוֹ שֶׁל תּוֹרָה אוֹ שֶׁל אֱמָנוּת, אֲבָל אֲפִלּוּ לְתוֹעֲלָתָם מִצְוָה לְהָקֵל בָּהֶם יוֹתֵר מִשְּׁאָר כָּל אָדָם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁבְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם שֶׁנַּעֲנִין מִצַּעֲקָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כב) שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ. וְשֶׁהֵם נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ עַד

שֶׁלֹּא יְהוּ צְרִיכִין בְּעִסְקֵיהֶם לְאָדָם גָּדוֹל אֶלָּא עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי עַצְמָן כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ה' דעות פ"ו).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁחַיָּבִין בְּנֵי אָדָם לִנְהֹג עִמָּהֶם דֶּרֶךְ נַחַת וְכָבוֹד. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִכְעִיסָן אוֹ הִקְנִיטָן, אוֹ רָדָה בָּהֶם, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָם. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הִכָּה אוֹתָן, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין הָעִנּוּי דָּבָר מְסֻיָּם כְּדֵי לְהַלְקוֹת עָלָיו כִּי לְעוֹלָם יוּכַל הַמְעַנֶּה רָשָׁע לִטְעֹן בְּשֶׁקֶר כִּי מִן הַדִּין עִנָּם אוֹ לְטוֹבָתָם. הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא בּוֹחֵן לְבָבוֹת תּוֹבֵעַ צַעֲרָם, וַהֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב, כְּלוֹמַר מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁתִּהְיֶינָה נְשֵׁי הַמְעֻנִּים אַלְמָנוֹת וּבְנֵיהֶם יְתוֹמִים וְלֹא יִמְצְאוּ מְרַחֵם, (סוטה ח, ב) שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. וְאִם נָקְבָה הִיא הַמְעֻנָּה, תָּמוּת וְאִישָׁהּ יִשָּׂא אַחֶרֶת שֶׁתְּעַנֶּה בָּנָיו. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְהָיָה כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי, בֵּן קוֹבֵל לְאָבִיו, אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, אַלְמָנָה וְיָתוֹם אֵלַי, וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ל"ת רנו) יִמְנֶה אַזְהָרַת יָתוֹם וְאַלְמָנָה בִּשְׁנֵי לָאוִין מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. (מצוה ז).

מצוה סו

מִצְוַת הַלְוָאָה לֶעָנִי – לְהַלְווֹת לֶעָנִי כְּהַשָּׂגַת הַיָּד כְּפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ לְמַעַן הַרְחִיב לוֹ וּלְהָקֵל מֵעָלָיו אֲנָחָתוֹ. וְזֹאת הַמִּצְוָה (רמב"ם ספר המצוות עשה קצז) שֶׁל הַלְוָאָה הִיא יוֹתֵר חֲזָקָה וּמְחֻיֶּבֶת מִמִּצְוַת נְתִינַת הַצְּדָקָה, שֶׁמִּי שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנוֹדַע דְּחִקּוֹ בֵּין בְּנֵי אָדָם וְגִלָּה פָּנָיו לִשְׁאֹל מֵהֶם, אֵין דְּחִקּוֹ וַאֲפִלְתּוֹ כְּמִי שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּא לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וְיִרְא מֵהַכְנֵס בָּהּ, וְאִם יִהְיֶה לוֹ מְעַט סַעַד שֶׁל הַלְוָאָה בְּמַה שֶׁיְּרוִיחַ מְעַט אוּלַי לֹא יִצְטָרֵךְ לְבוֹא לִשְׁאֹלָה לְעוֹלָם, וּכְשֶׁיְּרֻחֲמֶנּוּ הָאֵל בְּרֶוַח יְשַׁלֵּם נִשְׁיוֹ וְיִחְיֶה בַּנּוֹתָר. וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה עַל זֶה לְסָעֹד הַמָּךְ בְּהַלְוָאָה טֶרֶם יִצְטָרֵךְ לָבוֹא אֶל הַשְּׁאֵלָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמְּכִילְתָּא (שם) כָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁהֵם חוֹבָה, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם, וְיַכְרִיחוּ הַדָּבָר מִדִּכְתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר דֶּרֶךְ צַוָּאָה (דברים טו ח) וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, שֶׁרָצָה הָאֵל לְהִיוֹת בְּרוּאָיו מְלֻמָּדִים וּמְרֻגָּלִים בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים כִּי הִיא מִדָּה מְשֻׁבַּחַת, וּמִתּוֹךְ הֶכְשֵׁר גּוּפָם בַּמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת יִהְיוּ רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁחֲלוּת הַטּוֹב וְהַבְּרָכָה לְעוֹלָם עַל הַטּוֹב לֹא בְּהֶפְכּוֹ, וּבְהֵטִיב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַטּוֹבִים יְשֻׁלַּם חֶפְצוֹ שֶׁחָפֵץ לְהֵטִיב לְעוֹלָם. וְאִם לָאו, מִצַּד שֹׁרֶשׁ זֶה, הֲלֹא הוּא בָּרוּךְ הוּא יַסְפִּיק לְעָנִי דֵּי מַחְסוֹרוֹ זוּלָתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁהָיָה מַחְסִדּוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֵׂינוּ שְׁלוּחִים לוֹ

לְזַכּוֹתֵנוּ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר בַּדָּבָר, שֶׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְפָרְנֵס הֶעָנִי עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם מִגְּדֶל חֶטְאוֹ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַח בְּמַכְאוֹב בִּשְׁנֵי פָּנִים, בְּקַבָּלַת הַבּשֶׁת מֵאֲשֶׁר כְּגִילוֹ וּבְצִמְצוּם מְזוֹנוֹ. וּכְעִנְיָן זֶה שֶׁאָמְרוּ כְּדֵי לְזַכּוֹתֵנוּ הֵשִׁיב חָכָם מֵחָכְמֵינוּ לְמִין אֶחָד שֶׁשְּׁאָלוֹ אִם אֱלֹהִים אוֹהֵב עֲנִיִּים, שֶׁהֲרֵי צִוָּה עֲלֵיהֶם, לָמָּה אֵינוֹ מְפַרְנְסָם וכו', כְּמוֹ שֶׁבָּא (במסכת בבא בתרא י, א). דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אֵיזֶה עָנִי קוֹדֵם בְּמִצְוָה זוֹ וְהָאַזְהָרוֹת הָרְבֵּה שֶׁהִזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עֲלֶיהָ שֶׁאָמְרוּ (שָׁם י, א) שֶׁהָאָדָם מֻרְחָק וְנִמְאָס וְנִתְעָב וְנֶאֱלָח וּמְשֻׁקָּץ עַד שֶׁקָּרוֹב לִהְיוֹת מֵאוּסוֹ כְּמֵאוּס עֲבוֹדָה זָרָה אִם יֵשׁ לוֹ וּמוֹשֵׁךְ יָדוֹ מִמִּצְוָה זוֹ. וְכַמָּה נֶחְמָד וְנֶאֱהָב וּמְרֻחָם וּמְתְבָּרָךְ בְּכַמָּה בְּרָכוֹת הַמַּחְזִיק בָּהּ, הַכֹּל מְבֹאָר בִּמְקוֹמוֹת מִכְּתֻבוֹת וּבָרַיְתָא (שם ט, ב) וּבְמָקוֹמוֹת רַבִּים מִן הַגְּמָרָא. (ח"ה צז).

מצוה סז

שֶׁלֹּא נִתְבַּע חוֹב מֵעָנִי שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה לְפָרֵעַ – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּתְבֹּעַ הַחוֹב מִן הַלָּוֶה בְּעֵת שֶׁנִּוָּדַע שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵעַ חוֹבוֹ לְפִי שֶׁאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. וְדַע כִּי זֹאת הַמִּנְיָעָה תִּכְלֹל גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לְהַלְוֹות בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְקַבֵּעַ לָנוּ מִדַּת הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה, וּכְשֶׁיִּהְיוּ קְבוּעוֹת בָּנוּ אָז נִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה וְיִשְׁלַם חֵפֶץ הַשֵּׁם בָּנוּ שֶׁחָפֵץ לְהֵטִיב בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ מה, ב) מִנַּיִן לְנוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹר לְפָנָיו (נֶגֶד בֵּיתוֹ), שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּמְּכִילְתָּא (שם) לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לוֹ בְּכָל זְמַן וּדְבָרִים אֲחֵרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה, בִּמְצִיעָא (עה, ב) וּבִמְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (ח"ד צז).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְתָבַע הַלָּוְאָתוֹ מֵחֲבֵרוֹ וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ וְתוֹבְעוֹ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ.

מצוה סח

שֶׁלֹּא נָשִׂית יָד בֵּין לוֶֹה לְמַלְוֶה בְּרִבִּית – שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בְּמִלְוַת רִבִּית בֵּין הַלּוֶֹה וְהַמַּלְוֶה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה לָהֶם עֲרֻבוּת וְלֹא נָעִיד אֲלֵיהֶם וְלֹא נִכְתֹּב בֵּינֵיהֶם שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת רִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ בְּמִצִיעָא (עה, ב) שֶׁהַלְּאוּ הַזֶּה נֶאֱמַר עַל הַמִּתְעַסְּקִים בְּעִנְיָן כְּגוֹן עֵרֶב וְעֵדִים וְסוֹפֵר. וְשָׁם נֶאֱמַר גַּם כֵּן שֶׁהַמַּלְוֶה נִכְלָל עִמָּהֶם בְּלָאו זֶה מִלְּבַד הַלָּאוִין הָאֲחֵרִים שֶׁמְּיֻחָדִין בּוֹ. וּכְלָל הָעִנְיָן שֶׁאָמַר אַבַּיֵּי שָׁם, שֶׁהַמַּלְוֶה עוֹבֵר עַל שִׁשָּׁה לָאוִין, וְהַלּוֶֹה בִּשְׁנַיִם, וְהַמִּתְעַסְּקִין בְּאֶחָד.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בְּיִשּׁוּב עַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר, וְעַל כֵּן צִוָּה לְהַסִּיר מִכְשׁוֹל מִדַּרְכָּם לְבַל יִבָּלַע הָאֶחָד חַיִל חֲבֵרוֹ מִבְּלִי שֶׁיַּרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁיִּמְצָא בֵּיתוֹ רֵיקָן מִכָּל טוּב, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ שֶׁל רִבִּית וְיָדוּעַ הַדָּבָר, וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרָא נֶשֶׁךְ. וּבְהִמָּנַע מִן הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה עָרֵב וְסוֹפֵר וְעֵדִים יִמָּנְעוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמִצְיָעָא (י"ד קס).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בַּזְּכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר אוֹ עָרֵב אוֹ עֵד בְּמִלְוָה עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּלְוֶה אֵינוֹ בְּמַלְקוּת, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְהִשָּׁבוֹן, וְאֵינוֹ בַּדִּין דִּהְנֵי דְּאָתוּ מֵחֲמָתֵהּ יִתְחַיְּבוּ בְּמַלְקוּת.

מצוה סט

שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּן – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (כב כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וּפֶרוּשׁוֹ דַּיָּנִים, כְּמוֹ (שם ח) אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים. וְהוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן אֱלֹהִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִכְלָל עִם הַלָּאוֹ הַזֶּה לָאוֹ אַחֵר, וְהוּא לָאוֹ דִּבְרָכַת הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמְּכִילְתָּא וּבְסִפְרִי, אֲזָהָרָה לִבְרָכַת הַשֵּׁם מִדִּכְתִיב אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. וּמָה שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא כד טז) וְנֹקֵב שֵׁם יְיָ מוֹת יוּמָת, זֶהוּ הָעֹנֶשׁ. אֲבָל הָאַזְהָרָה הִיא מִכָּאן, כִּי לֹא יַסְפִּיק לָנוּ אַזְכָּרַת הָעֹנֶשׁ בְּמָצְוָה בְּלִי אַזְהָרָה וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סנהדרין נד, א) תָּמִיד, עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן. וְהָעִנְיָן הוּא מִפְּנֵי כֵן שֶׁאִם לֹא תָּבֹא לָנוּ בְּדָבָר מִנִּיעַת הָאֵל אֶלָּא שֶׁיֹּאמַר עוֹשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי יֵעָנֵשׁ בְּכָךְ, הָיָה בַּמַּשְׁמָע שֶׁיִּהְיֶה רְשׁוּת בְּיַד כָּל הָרוֹצֶה לְקַבֵּל הָעֹנֶשׁ וְלֹא יָחוּשׁ לְצַעֲרוֹ לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוָה וְלֹא יָבֹא בָּזֶה כְּנֶגֶד חֵפֶץ הַשֵּׁם וּמִצְוָתוֹ, וְיָחְזֹר דְּבַר הַמִּצְוָה כְּעֵין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי יִתֵּן כָּךְ וְכָךְ וְיַעֲשֶׂהוּ אוֹ יִתֵּן שִׂכְמוֹ לִסְבֹּל כָּךְ וְיַעֲשֶׂהוּ, וְאֵין הַכַּוָּנָה עַל הַמִּצְוֹת בְּכָךְ אֶלָּא שֶׁהָאֵל לְטוֹבָתֵנוּ מְנָעָנוּ בִּדְבָרִים וְהוֹדִיעָנוּ בְּמִקְצָתָן הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לָנוּ מִיָּד, מִלְּבַד הָעֲבֵרַת רְצוֹנוֹ שֶׁהִיא קָשָׁה מִן הַכֹּל. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פא, א) בְּכָל מָקוֹם לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, כְּלוֹמַר לֹא יוֹדִיעַ הָאֵל הָעֹנֶשׁ הַבָּא לָנוּ עַל הָעֲבֵרַת הַמִּצְוָה אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעָנוּ תְּחִלָּה שֶׁרְצוֹנוֹ הוּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁהָעֹנֶשׁ בָּא עָלָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְהָסִיר מֵעַל הַדַּיָּנִין יִרְאַת הַנִּדּוֹן וְקִלְקֻלְתּוֹ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּ הַדִּין לַאֲמִתּוֹ. וְעוֹד הִזְהִיר עַל זֶה גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר בַּתּוֹרָה. וְעוֹד נִמְצָא תּוֹעֶלֶת אַחֶרֶת בַּמִּצְוָה, כִּי בְּקִלְקֻלַּת הַדַּיָּן תַּקָּלוֹת רַבּוֹת, כִּי הֲמוֹן הָעָם בְּסִכְלוּתָם שׁוֹנְאִים אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יְזָהֲרוּ עַל קִלְקֻלְתּוֹ אוּלַי יְקַלְקְלוּהוּ וְיִתְעוֹרְרוּ מִתּוֹךְ כָּךְ לָקוּם עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם לַמֶּלֶךְ עַל הֲמוֹן הָעָם הִזָּהֵר שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, שֶׁאִם יֹאמְרוּ יַעֲשׂוּ, וְיִהְיֶה בָּזֶה רָעָה רַבָּה, כִּי הוּא בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, בַּדַּיָּנִין, מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חִיּוּב הַלָּאו אֶלָּא הַמְקַלֵּל הַדַּיָּן בְּשֵׁם מִשְׁמוֹת הַשֵּׁם כְּגוֹן יָהּ אוֹ שַׁדַּי וֵאלֹהִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ בְּכִנּוּי כְּגוֹן חַנּוּן אוֹ קַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל בְּלֹא שֵׁם וְכִנּוּי, כְּגוֹן אָרוּר פְּלוֹנִי, אוֹ אַל יְהִי בָּרוּךְ, אֵין בּוֹ חִיּוּב לָאו אֲבָל אָסוּר הוּא. וּמָה שֶׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בָּעִנְיָן זֶה שֶׁהַחִיּוּב (רמב"ם סנהדרין כו, ג) אֵינוֹ בִּמְקַלְּלוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דַּוְקָא אֶלָּא בְּכָל לָשׁוֹן, וְכִי צָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה בָּזֶה כְּכָל חַיָּבֵי לָאוִין, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין (פ"ו מהלכות סנהדרין)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלֵּל הַדַּיָּן בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, לְפִי שֶׁהוּא כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל אִסּוּר זֶה וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רלא) וְאֶחָד מִפְּנֵי שֶׁהוּא דַּיָּן.

מצוה ע

לָאו דְּבִרְכַּת הַשֵּׁם – וּמִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה בְּבִרְכַּת הַשֵּׁם, לְפִי שֶׁמִּתְרוֹקֵן הָאָדָם בַּמַּאֲמָר הָרַע הַהוּא מִכָּל טוּבָה, וְכָל הוֹד נַפְשׁוֹ נֶהְפָּךְ לְמַשְׁחִית, וְהִנֵּה הוּא נֶחְשָׁב כַּבְּהֵמוֹת, כִּי בְּאוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ שֶׁהִבְדִּילוֹ הַשֵּׁם לְטוֹבָה וּבוֹ נַעֲשָׂה אָדָם, וְהוּא הַדִּבּוּר, שֶׁנִּבְדַּל בּוֹ מִמִּינֵי הַבְּהֵמוֹת, מַבְדִּיל הוּא אֶת עַצְמוֹ לְרָעָה וּמוֹצִיא עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מִכָּל גֶּדֶר הַדַּעַת וְנַעֲשָׂה כְּשֶׁרֶץ נִמְאָס וְנֶאֱלָח וּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה עַל זֶה, כִּי הָאֵל הַטּוֹב יַחְפֹּץ בְּטוֹבָתֵנוּ. וְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר הַגּוֹרֵם מְנִיעַת הַטּוֹבָה מִמֶּנּוּ יָבֹא כְּנֶגֶד חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה כְּגוֹן מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ שֶׁאֵין הַחִיּוּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם הַמְיֻחָד שֶׁהוּא יו"ד ה"א וי"ו ה"א אוֹ שֶׁל אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד כְּדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁים (רמב"ם ע"ז ב ז) וּמָה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין נו, א) שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ שׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי יַכֶּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי, נִגְמַר הַדִּין מוֹצִיאִין כָּל אָדָם לַחוּץ, וְשׁוֹאֲלִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וְאוֹמְרִין לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ, בְּפִיךְ, וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין. וְהָעֵד הַשֵּׁנִי אוֹמֵר אַף אֲנִי כְּמוֹהוּ שָׁמַעְתִּי. וְאִם הָיוּ עֵדִים רַבִּים כֻּלָּם אוֹמְרִין כֵּן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים פז, א) שֶׁמְּגַדֵּף אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נִסְקָל, וּמִי שֶׁגִּדֵּף הַשֵּׁם בְּשֵׁם מֵעֲבוֹדָה זָרָה קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ, וְאִם לֹא פָּגְעוּ בּוֹ וּבָא לְבֵית דִּין, אֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין. וְהַטַּעַם שֶׁאֵינוֹ נִסְקָל, לְפִי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ מַכִּיר אֲפִלּוּ בְּעֵת הַכַּעַס שֶׁאֵין דְּבָרָיו אֶלָּא שְׁטוּת גָּמוּר, וּמִכָּל מָקוֹם פּוֹגְעִין בּוֹ קַנָּאִים מֵאַחַר שֶׁהַשְׁחִית וְהִתְעִיב וְהֵעֵז פָּנָיו לְדַבֵּר דְּבָרִים רָעִים כָּאֵלֶּה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם מִפִּי יִשְׂרָאֵל חַיָּב לִקְרֹעַ. אֲבָל הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַגּוֹי, אֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ, וְלֹא קָרְעוּ (סנהדרין ס, א) אֶלָּיקִים וְשֶׁבְנָא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁרַבְשָׁקֵה מְשֻׁמָּד הָיָה. וְכָל הָעֵדִים וְהַדַּיָּנִים סוֹמְכִים יְדֵיהֶם אֶחָד אֶחָד עַל רֹאשׁ הַמְגַדֵּף

וְאוֹמְרִים לוֹ דָּמְךָ בְּרֹאשְׁךָ שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ. וְאֵין בְּכָל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין מִי שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו אֶלָּא מְגַדֵּף בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד יד) וְסָמְכוּ כָל הַשּׁוֹמְעִים וכו'. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק ז.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבֵרַךְ הַשֵּׁם בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, נִסְקָל בְּאֶרֶץ עַל פִּי סְמוּכִין. וְעַכְשָׁו בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאֵין לָנוּ סְמוּכִין, מַרְחִיקִין כָּל יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ וּמַחְרִימִין אוֹתוֹ. (בטור בחו"ה סי' תכה).

מצוה עא

שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶת הַנָּשִׂיא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כז) וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וּבָא הַפֵּרוּשׁ (רמב"ם סנהדרין כו א) שֶׁהַנָּשִׂיא זֶה הַמֶּלֶךְ. וְאָמְנָם זֶה הַלָּאו כּוֹלֵל גַּם כֵּן הַנָּשִׂיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, וְהוּא רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁנִּקְרָא נָשִׂיא גַּם כֵּן, לְפִי שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב לְהַזְהִירֵנוּ עַל כָּל מִי שֶׁהוּא רֹאשׁ שְׂרָרָה עַל יִשְׂרָאֵל בֵּין מֶמְשֶׁלֶת מַלְכוּת בֵּין מֶמְשֶׁלֶת הַתּוֹרָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם מִבְּלִי שֶׁיֵּעָשׂוּ אֶחָד מִבֵּינֵיהֶם רֹאשׁ עַל הָאֲחֵרִים לְעָשׂוֹת מִצְוָתוֹ וּלְקַיֵּם גְּזֵרוֹתָיו מִפְּנֵי שֶׁדֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה וְלֹא יַסְכִּימוּ כֻּלָּם לְעוֹלָם לְדֵעָה אַחַת לַעֲשׂוֹת דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא מִבֵּינֵיהֶם הַבִּטּוּל וְהָאַסִיפָה בִּפְעֻלּוֹת, וְעַל כֵּן צְרִיכִין לְקַבֵּל דַּעַת אֶחָד מֵהֶם אִם טוֹב וְאִם רָע לְמַעַן יִצְלְחוּ וְיַעַסְקוּ בְּעִסְקוֹ שֶׁל עוֹלָם, פַּעַם יִמְצָא בַּעֲצָתוֹ וְחֻכְּצוֹ תּוֹעֶלֶת רַבָּה וּפַעַם הַהֵפֶךְ, וְכָל זֶה טוֹב מִן הַמַּחְלֹקֶת שֶׁגּוֹרֵם בִּטּוּל גָּמוּר. וּמֵאַחַר שֶׁהַמְּמֻנֶּה לְרֹאשׁ סִבָּה אֶל הַתּוֹעֶלֶת שֶׁאָמַרְנוּ, הֵן שֶׁהוּא גָּדוֹל לְהַדְרִיכֵנוּ בְּדַרְכֵי הַדָּת אוֹ גָּדוֹל בְּמַלְכוּת לִשְׁמוֹר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ שֶׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ, רָאוּי הַדָּבָר וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא נְקַל בִּכְבוֹדוֹ, וְגַם שֶׁלֹּא לְקַלְּלוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְכָל שֶׁכֵּן בִּפְנֵי עֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא נָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לְחַלֵּק עִמּוֹ, לְפִי שֶׁהַהֶרְגֵּל הָרַע שֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ הוּא סוֹף מַעֲשֵׂהוּ וְהַמַּחְלֹקֶת עָלָיו כְּבָר אָמַרְנוּ (במדבר רבה קרח יח) הַהֶפְסֵד הַנִּמְצָא בִּשְׁבִילוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, ב) שֶׁאֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא הַמְקַלְּלוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי. וְשֶׁהַמְקַלְּלוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקוּיוֹת, מִשּׁוּם אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, וּמִשּׁוּם וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וּמִשּׁוּם לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ (ויקרא יט יד) שֶׁהוּא לָאו כּוֹלֵל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין (שם).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בָּאָרֶץ וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנִּהְיֶה עִם מַלְכֵּנוּ אוֹ עִם רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלְלוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי, לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקוּיוֹת. וְאִם בֶּן הַנָּשִׂיא קִלְלוֹ לוֹקֶה אַרְבַּע, שָׁלֹשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאֶחָד מִשּׁוּם מְקַלֵּל אָבִיו.

מצוה עב

שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים חֻקֵּי הַתְּבוּאוֹת – שֶׁלֹּא נַקְדִּים חֻקֵּי הַתְּבוּאוֹת קְצָתָם עַל קְצָתָם אֶלָּא שֶׁנּוֹצִיאֵם בַּסֵּדֶר. וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה הוּא שֶׁהַחִטָּה כְּשֶׁתּוּדַשׁ וּתְנֻקֶּה, הִיא טֶבֶל, וּפֵרוּשׁ טֶבֶל הִיא תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הוּרְמָה, וְהַחִיּוּב עָלֵינוּ בָּהּ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה תְּחִלָּה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּמִן הַתּוֹרָה (קידושין כט ב) אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁהוּא חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְאַחַר כָּךְ מִמָּה שֶׁנִּשְׁאַר הַחִיּוּב עָלֵינוּ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה מַעֲשֵׂר וְהוּא נִקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְאַחַר כָּךְ מִמָּה שֶׁנִּשְׁאַר יֵשׁ לָנוּ לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂר אַחֵר וְהוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְתִנָּתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁיֹּאכְלוּהוּ בְּעָלָיו בִּירוּשָׁלַיִם. וְעַל זֶה הַסֵּדֶר אָנוּ חַיָּבִים שֶׁנַּפְרִישׁ מִן הַתְּבוּאָה חֲלָקִים אֵלֶּה, וּבָאָה לָנוּ הַמְנִיעָה בָּזֶה שֶׁלֹּא נַקְדִּים (תרומות ג י) מִזֶּה מַה שֶּׁרָאוּי לְאַחֵר וְלֹא נְאַחֵר מָה שֶׁרָאוּי לְהַקְדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר מִמְּלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי בְּהֵעָשׂוֹת הַדְּבָרִים עַל סִדְרָן לֹא יָבוֹא בָּהֶן הָעֵרְבּוּב וְהַטָּעוּת, וּכְשֶׁאֵינָן נַעֲשִׂים כֵּן יִהְיֶה הַטָּעוּת נִמְצָא בָּהֶן תָּמִיד. וּבִהְיוֹת הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשְׂרוֹת דָּבָר גָּדוֹל בְּקִיּוּם הַדָּת, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר רְאֵה, וְשׁוֹפְטִים, צִוָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ לְהִזָּהֵר בָּהֶם הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְבוֹא בְּחֶשְׁבּוֹנָן לִידֵי טָעוּת לְעוֹלָם. וּבְשָׁמְעֵנוּ טוֹב מִזֶּה מִן הַמְקֻבָּלִים, נְקַבֵּל. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תרומות שם) שֶׁאִם עָבַר וְהִקְדִּים בְּעִנְיָן זֶה מָה שֶׁאֵין רָאוּי לְהַקְדִּים, מָה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְלֹא נִתְחַיְּבָנוּ לַחְזֹר וּלְעָרֵב הַכֹּל וְיִפְרִישֵׁם פַּעַם שְׁנִיָּה. וְכֵן מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמָה (שם ז) וּבַמִּכִילְתָּא (שם) מְלֵאָתְךָ, אֵלּוּ הַבְּכוּרִים הַנִּטָּלִים מִן הַמְּלֵאִי, כְּלוֹמַר קֹדֶם שֶׁנִּטַּל מִן הַדָּבָר כְּלוּם, זֶהוּ לְשׁוֹן מְלֵאִי כְּלוֹמַר שֶׁהוּא כְּדָבָר מָלֵא לְגַמְרֵי. וְדִמְעֲךָ, זוֹ תְּרוּמָה. לֹא תְאַחֵר, שֶׁלֹּא תַקְדִּים תְּרוּמָה לִבְכוּרִים וְכוּלֵי. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת [פ"ג מה' תרומה]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל (הל' תרומות א כו) שֶׁכָּתַב שֶׁמִּצְוֹת תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה אֵינָהּ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהַקְּדִים דְּבָרִים אֵלּוּ זוֹ לָזוֹ, דִּינוֹ כְּעוֹבֵר עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁכָּךְ נִתְבָּאֵר שָׁם בְּתְרוּמָה (עי' תמורה ד א) שֶׁאֵין בָּזֶה הַלְּאוֹ מַלְקוּת.

מצוה עג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טְרֵפָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַטְּרֵפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ל) וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ. וּמַשְׁמָעוּת הַנִּגְלֶה בְּכָתוּב זֶה הוּא לְהַזְהִירֵנוּ עַל בְּהֵמָה שֶׁטְּרָפָהּ זְאֵב אוֹ אֲרִי בַּשָּׂדֶה, וְשֶׁטְּרָפָהּ בְּעִנְיַן שֶׁהִיא נְטוּיָה לָמוּת בַּטֶּרֶף הַהוּא, דְּוַדַּאי אֵין בַּמַּשְׁמָע שֶׁאִם נָגַע בְּרֹאשׁ אָזְנָהּ אוֹ תָּלַשׁ מִצַּמְרָהּ שֶׁתִּקָּרֵא טְרֵפָה בְּכָךְ, אֶלָּא וַדַּאי הַמַּשְׁמָעוּת הַנִּכּוֹן וְהַקַּבָּלָה מְסַיַּעַת בְּכָךְ הוּא שֶׁנִּטְרְפָה בִּכְדֵי שֶׁתָּמוּת לְשָׁעָה אוֹ לִזְמַן קָרוֹב בִּשְׁבִיל הַטֶּרֶף הַהוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נז ב) שִׁזְמַן זֶה הוּא שָׁנָה אַחַת. וְעוֹד יֵשׁ לְהָבִין לְכָל מֵבִין כִּי לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה כְּשֶׁהִגִּיעַ לָהּ טְרִפוּת זֶה עַל יְדֵי זְאֵב אוֹ אֲרִי אוֹ דֹּב, אֶלָּא שֶׁתֵּאָסֵר כָּל בְּהֵמָה הַמֻּכָּה מַכָּה הַמְּבִיאָה אוֹתָהּ לִידֵי מָוֶת עַל כָּל פָּנִים, וְהֵם הַמַּכּוֹת שֶׁמָּנוּ אוֹתָן חֲכָמִים שֶׁהֵן מְמִיתוֹת, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה (חולין מב א) זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁאֵין כָּמוֹהָ חַיָּה טְרֵפָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בַּשָּׂדֶה לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְדַבֵּר לְעוֹלָם בַּהווֶה, וּבַשָּׂדוֹת דֶּרֶךְ בְּהֵמוֹת לִטָּרֵף. וְכֵן הוּא בַּמְּכִילְתָּא (שם) דִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהווֶה. וְגַם כֵּן נִצְטָרֵךְ לִכְתֹּב בַּשָּׂדֶה כְּדֵי לְלַמֵּד בּוֹ עוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים רַבִּים, כִּי דִּבְרֵי הַתּוֹרָה נִדְרָשִׁין לְכַמָּה פָּנִים, יִתְלַבְּשׁוּ מִבַּחוּץ לְבוּשׁ מַלְכוּת שֵׁשׁ וָמֶשִׁי וְרִקְמָה טְהוֹרִים, וּמִבִּפְנִים יֵשׁ זָהָב וְרֹב פְּנִינִים. וּלְבוּשׁ זֶה הַפָּסוּק הַנִּגְלֶה וְהַנִּרְאֶה בּוֹ יוֹתֵר בִּתְחִלַּת הֶעְיוּן הוּא לְלַמֵּד עַל הַטְּרֵפָה לְבַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וְעַל בָּשָׂר מִן הַחַי שֶׁבִּכְלַל בְּשַׂר טְרֵפָה הוּא. וּמַה שֶּׁבִּפְנִים כֵּן הוּא, שֶׁמְּלַמֵּד (חולין סח א) עַל כָּל בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ מִמְּחִצָּתוֹ שֶׁאָסוּר וְנַעֲשָׂה כִּטְרֵפָה, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁיָּצָא חוּץ לָעֲזָרָה, וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁיָּצָא חוּץ לַחוֹמָה, וּבְשַׂר הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַחֲבוּרָה וְכֵן הָעֲבָר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְעֵי אִמּוֹ. וּמַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל מִקְרָא יָבוֹא כֵּן כְּאִלּוּ אָמַר וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה הוּא, כְּלוֹמַר בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִצָּתוֹ, שֶׁזֶּהוּ לְשׁוֹן שָׂדֶה, שֶׁאֵין לוֹ מְחִצּוֹת, טְרֵפָה הוּא. וְכָל אֵלֶּה שֶׁזְּכַרְנוּ יָצְאוּ חוּץ לִמְחִצָּתָן וְדִינָן כִּטְרֵפָה, וּמִי שֶׁאָכַל מֵהֶן כַּזַּיִת, לוֹקֶה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ וּבוֹ תַּעֲשֶׂה פְּעֻלָּתָהּ, וְזוּלָתוֹ לֹא תִּשְׁלַם מִלְאכְתָּהּ לְעוֹלָם, וְעַל כֵּן בָּאָה בְּצִלּוֹ לְטוֹבָתָהּ וְלֹא לְרָעָתָהּ בֶּאֱמֶת כִּי הָאֵל לֹא יָרַע אֲבָל יֵיטִיב לַכֹּל, נִמְצָא כִּי הַגּוּף בֵּין יָדֶיהָ כְּמוֹ הַצֶּבֶת בְּיַד הַנַּפָּח אֲשֶׁר עִמּוֹ יוֹצִיא כְּלִי לְמַעֲשֵׂהוּ, וּבֶאֱמֶת כִּי בִּהְיוֹת הַצֶּבֶת חָזָק וּמְכֻוָּן לֶאֱחֹז בּוֹ הַכֵּלִים, יִעָשֵׂם הָאֻמָּן טוֹבִים. וְאִם לֹא יִהְיֶה הַצֶּבֶת טוֹב, לֹא יָבוֹאוּ לְעוֹלָם הַכֵּלִים מְכֻוָּנִים וְנָאִים. וּכְמוֹ כֵן בִּהְיוֹת בַּגּוּף שׁוּם הֶפְסֵד מֵאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, תִּתְבַּטֵּל פְּעֻלַּת הַשֵּׂכֶל כְּפִי אוֹתוֹ הֶפְסֵד, וְעַל כֵּן הִרְחִיקָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְׁלֵמָה מִכָּל דָּבָר הַגּוֹרֵם בּוֹ הֶפְסֵד. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה לְפִי הַפְּשָׁט נֹאמַר שֶׁבָּא לָנוּ הָאִסּוּר בַּתּוֹרָה בְּכָל מַאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת. וְאִם יֵשׁ מֵהֶן שֶׁאֵין נוֹדָע לָנוּ וְלֹא לְחַכְמֵי הָרְפוּאָה נִזְקָן, אַל תִּתְמַהּ עֲלֵיהֶם, כִּי הָרוֹפֵא הַנֶּאֱמָן שֶׁהִזְהִירָנוּ בָּהֶן חָכָם יוֹתֵר מִמְּךָ וּמֵהֶם, וְכַמָּה נִסְכָּל

וְנִבְהָל מִי שֶׁחָשַׁב שֶׁאֵין לוֹ בַּדְּבָרִים נֶזֶק אוֹ תּוֹעֶלֶת אֶלָּא בְּמַה שֶׁהִשִּׂיג הוּא. וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי לְתוֹעַלְתֵּנוּ לֹא נִתְגַּלָּה סִבָּתָן וְנִזְקָן פֶּן יָקוּמוּ אֲנָשִׁים מַחְזִיקִים עַצְמָן כַּחֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיִתְחַכְּמוּ לוֹמַר, נֶזֶק פְּלוֹנִי שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר פְּלוֹנִי אֵינֶנּוּ כִּי אִם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁטִּבְעוֹ כֵּן, אוֹ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁטִּבְעוֹ כֵּן וְכֵן, וּפֶן יִתְפַּתֶּה לְדַבְּרֵיהֶם אֶחָד מִן הַפְּתָאִים, עַל כֵּן לֹא נִתְגַּלָּה טַעְמָן, לְהוֹעִיל לָנוּ מִן הַמִּכְשׁוֹל הַזֶּה.

וְיָדוּעַ הַדָּבָר מִדַּרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁבְּשֹׁר כָּל הַטְּרֵפוֹת הָאֲסוּרוֹת לָנוּ מוֹלִיד הֶפְסֵד אֶל גּוּף אוֹכְלוֹ מֵחֲמַת שֶׁהַטְּרֵפוּת מוֹרֶה חֹלִי בַּבְּהֵמָה. וְאַל תַּקְשֶׁה עָלֶיךָ לוֹמַר מָה הֶפְסֵד יוּכַל לִהְיוֹת בִּבְהֵמָה שֶׁנִּטְרְפָה מִיָּד וְנִשְׁחֲטָה, כִּי לֹא מֵחָכְמָה תַּקְשֶׁה עַל זֶה, הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי לְכָל דָּבָר הַתְּחָלָה, וְאִם תּוֹדֶה אֲלַי כִּי בְּאֹרֶךְ הַזְּמַן יִמְצָא הַהֶפְסֵד בָּהּ מֵחֲמַת הַטְּרֵפוּת, תִּתְחַיֵּב לְהוֹדוֹת כִּי בָּרֵגַע הָרִאשׁוֹן הֻתְחַל הַהֶפְסֵד אֶלָּא שֶׁהוּא מוּעָט בַּהַתְחָלָה, וְאֵין סָפֵק כִּי מִן הַנֶּזֶק רַע אֲפִלּוּ מְעוּטוֹ. וְעוֹד שֶׁכָּל דִּינֵי הַתּוֹרָה וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַיָּמָא, בְּגֶדֶר כָּזֶה יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת, שֶׁאִם תִּתֵּן דְּבָרֶיךָ לְשִׁעוּרִין לֹא יִתְקַיְּמוּ דָּבָר בְּיָדְךָ לְעוֹלָם.

דִּינֵי הַמְּצָוָה, כְּגוֹן הַטְּרֵפָיוֹת שֶׁנִּמְסְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, וְהֵם (חולין מג א) שְׁמֹנָה אָבוֹת, דְּרוּסָה, נְקוּבָה, חֲסֵרָה, נְטוּלָה, פְּסוּקָה, קְרוּעָה, נְפוּלָה, שְׁבוּרָה. וְהַדְּרוּסָה הִיא הַטְּרֵפוּת הַחֲמוּרָה מִכֻּלָּן, לְפִי שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שחיטה ה ג) שֶׁכָּל סָפֵק הַבָּא לָנוּ עָלָיו, אָסוּר. וּבִשְׁאָר הַטְּרֵפָיוֹת יֵשׁ בָּהֶן סְפֵקִין מֻתָּרִין. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הָאָבוֹת יֵשׁ לוֹ כַּמָּה וְכַמָּה תּוֹלְדוֹת כְּמוֹ שֶׁבָּא פֵּרָטָן בַּגְּמָרָא. וְחֶשְׁבּוֹן כְּלָל הַטְּרֵפָיוֹת שֶׁיִּמָּצְאוּ בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ בְּפֵרָטָן לְפִי הַדּוֹמֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא הֵם שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם עִם טַרְפוּת אַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹף יֶתֶר עַל הַבְּהֵמָה. וַעֲלֵיהֶן אֵין לְהוֹסִיף וּמֵהֶם אֵין לִגְרֹעַ, לְפִי שֶׁכָּל מַכָּה שֶׁתֵּאָרַע לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה אוֹ לְעוֹף חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים אֵין לִגְרֹעַ, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַמֻּמְחִים עַל הַטְּרֵפוּת אַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹף יֶתֶר עַל הַבְּהֵמָה. וְהֶסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם בָּתֵּי דִינֵי יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ שֶׁתְּחִיָּה וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לָנוּ מִדֶּרֶךְ הָרְפוּאָה שֶׁאֵין סוֹפָהּ לְחָיוֹת. וְכָל אֵלּוּ הַמַּכּוֹת שֶׁמָּנוּ וְאָמְרוּ שֶׁהֵן טְרֵפוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה בְּדַרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁבְּיָדֵינוּ שֶׁמִּקְצָתָן אֵין מְמִיתִין וְאֲפִלּוּ שֶׁתְּחִיָּה מֵהֶן אֵין לְךָ אֶלָּא מַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְכָל אַחַת מִן שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם הַטְּרֵפָיוֹת שֶׁאָמְרוּ, מְפֹרָשׁ בַּאֲרָכָה עִם כָּל תְּנָאֶיהָ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין.

וְכָל טַרְפָיוֹת אֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף אֵין אָדָם צָרִיךְ לְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן וְלִבְדֹּק אוֹתָן טֶרֶם שֶׁיֹּאכַל בְּשַׂר הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁכְּשֵׁרִים הֵם, כִּי רֹב בַּעֲלֵי חַיִּים בְּחֶזְקַת בְּרִיאִים אָנוּ מַחֲזִיקִין אוֹתָן, זוּלָתִי בְּאַחַת מֵהֶן שֶׁהִצְרִיכוּ חֲכָמִים לִבְדֹּק טֶרֶם שֶׁנֹּאכַל הַבָּשָׂר מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַטְּרֵפוּת מָצוּי הַרְבֵּה, וְהִיא טְרֵפוּת הֶרֶאָה שֶׁמְּצוּיִין בָּהּ רִירִין הַנִּקְרָאִים סְרָכוֹת, וְיֵשׁ לָחוּשׁ בָּהֶן שֶׁלֹּא יִמְשְׁכוּ קְרוּם הֶרֶאָה וְינַקְּבוּהוּ, לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לִרְאוֹת לְעוֹלָם בְּאֵיזֶה

צַד יִהְיוּ אוֹתָן רִירִין בָּרָאָה טֶרֶם שֶׁיֹּאכַל מִן הַבְּהֵמָה, וְאִם יִמְצָא אוֹתָן בְּעָנְיָן שֶׁאֶפְשָׁר כִּי בִּתְנוּעָתָם יִנָּקְבוּ הָרֵאָה, טְרֵפָה, שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים כָּל הָעוֹמֵד לִנָּקֵב עַל כָּל פָּנִים כְּנָקוּב חָשְׁבִינַן לֵיהּ וּכְאִלּוּ מֵתָה הִיא, אַחַר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְהִנָּצֵל מִן הַמָּוֶת, וְיָדוּעַ הוּא כִּי אוֹתוֹ הַחֹלִי הַגּוֹמֵל אוֹתָן רִירִין בַּמְּקוֹמוֹת הָעֲתִידִין לְנָקֵב, הַתְחָלַת חֹלִי הַמֵּבִיא לִידֵי מָוֶת הוּא אַחַר שֶׁבְּאוֹתָן מְקוֹמוֹת נַעֲשׂוּ הָרִירִין.

וְאֵלּוּ הֵן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָרִירִין טוֹרְפִין לְפִי הַכְּלָל הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים כָּל מָקוֹם בָּעוֹלָם שֶׁהָאֻמָּה סְרוּכָה, טְרֵפָה וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת בִּבְדִיקָה, זוֹלְתִי בְּעָנְיָן אֶחָד אִם סְרוּכָה לַדֹּפֶן וְיֵשׁ מַכָּה בַּדֹּפֶן וְהַסִּרְכָא כֻּלָּהּ יוֹצֵאת מִמְּקוֹם הַמַּכָּה, שֶׁבְּזוֹ נֹאמַר תִּבָּדֵק. וְיֵשׁ מַתִּירִין בְּלֹא בְּדִיקָה. וְיֵשׁ מוֹצִיאִין (רש"י חולין מו ב) מִכְּלָל זֶה אִם סְרוּכָה לְאֻנָּה שֶׁבְּצַדָּהּ מֵחְתוּךְ לְחִתּוּךְ, וְכֵן מִנְהָגֵנוּ הַיּוֹם לְהַתִּיר. כָּל מָקוֹם בָּעוֹלָם שֶׁהָעִנּוּנִיתָא דְּוָרְדָא שֶׁהִיא מִצַּד יָמִין סְרוּכָה, טְרֵפָה. וְאֻנּוֹת הָרֵאָה הֵן חָמֵשׁ מִלְּבַד הָעִנּוּנִיתָא, וְיֵשׁ מֵהֶן שָׁלֹשׁ מִצַּד יָמִין הַבּוֹדֵק בְּשָׁעָה שֶׁהַבְּהֵמָה תְּלוּיָה בְּרַגְלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ שֶׁתּוֹלִין אוֹתָהּ הַסַּבָּחִים, וּשְׁתַּיִם מִצַּד שְׂמֹאל. אִם סְרוּכוֹת אוֹ סְמוּכוֹת זוֹ אֵצֶל זוֹ וְהַסִּרְכָא יוֹצֵאת מֵחְתוּךְ לְחִתּוּךְ, וְכֵן אִם סְרוּכוֹת אֶל צַלְעוֹת הַבְּהֵמָה שֶׁהֵן רְבוּצוֹת בְּתוֹכָן, וְהַסִּרְכָא יוֹצֵאת מִגַּב הָאֻנּוֹת אֶל הַצְּלָעוֹת וְתוֹפֶשֶׁת בַּצְּלָעוֹת וּבַבָּשָׂר שֶׁבֵּין הַצְּלָעוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן בַּבָּשָׂר לְבַד, כָּל זֶה דִּנִין אוֹתוֹ לְהֶתֵּר. אֲבָל אִם הַסִּרְכָא יוֹצֵאת בֵּיניֵהֶן מֵחְתוּךְ הָאֻנָּה לְגַב חֲבֶרְתָּהּ אוֹ מִגַּב לְגַב, וְכֵן אִם יוֹצֵאת מִן הָאֻנּוֹת אֶל הַצְּלָעוֹת וְאֵינָהּ תּוֹפֶשֶׁת כִּי אִם בַּעֲצָמוֹת לְבַד, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם אַחֵר בָּעוֹלָם שֶׁבַּבְּהֵמָה שֶׁתְּהֵיֶינָה הָאֻנּוֹת סְרוּכוֹת שָׁם אוֹ סְמוּכוֹת, דִּנִין אוֹתוֹ לְאִסּוּר.

וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שחיטה יא ז) הוֹצִיא מִכְּלָל זֶה כָּל זְמַן שֶׁסְּרוּכוֹת לֶחְזֶה וּלְשַׁמְנוּנִית הֶחָזֶה וְדָן לְהֶתֵּר, וְלֹא כֵן אָנוּ נוֹהֲגִים. סִרְכָא הַתְּלוּיָה בְּכָל מָקוֹם בֵּין בָּאֻנּוֹת בֵּין בָּאֻמָּה, כְּשֵׁרָה, וְיֵשׁ שֶׁטּוֹרְפָהּ, וְאָנוּ נוֹהֲגִין בָּהּ הֶתֵּר. נִמְצְאוּ הָאֻנּוֹת שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר זֶה אוֹ חֲסֵרוֹת מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה, טְרֵפָה. וְהָעִנּוּנִיתָא דְּוָרְדָא מַשְׁלֶמֶת חֶסְרוֹן אֶחָד. וְאִם נִמְצְאוּ יְתֵרוֹת מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה הַרְבֵּה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִמְצֵא הַיִּתְרוֹן מִצַּד גַּבָּן, דְּאִלּוּ מִצַּד גַּבָּן אֲפִלּוּ אַחַת קְטַנָּה כַּעֲלָה הֲדַס אוֹ יוֹתֵר קְטַנָּה, אוֹסֶרֶת. וְיֵשׁ מַתִּירִין (רמב"ם שחיטה ח ד) כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה יוֹתֵר מֵעֲלֵה הֲדַס.

וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין. וּבְפֶרֶק זֶה עַצְמוֹ כְּמוֹ כֵן. וּבְפֶרֶק אֵחֲרוֹן מִמַּכּוֹת וְרֹאשׁוֹן מִבְּכוֹרוֹת יִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שְׁאָר הָאִסּוּרִין שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁנִּשְׁמְעִין בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּפָנִים שֶׁלּוֹ (י"ד ה' טרפות). וְנִכְפְּלָה אַזְהָרָה זוֹ בַּנְּבִיאִים בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (מד לא) בַּכֹּהֲנִים לְבַד שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶן כָּל נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים. וְהוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים (מנחות מה א) שֶׁמִּפְּנֵי כֵן נִכְפְּלָה בָּהֶן, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב צִוָּם לֶאֱכֹל חַטַּאת הָעוֹף בִּמְלִיקָה,

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל כַּנְּבֵלָה, וְאוּלַי תַּחְשֹׁב מִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁיֵּתֵר לָהֶן אֲפִילוּ בְּחֻלִּין מְלֵיקָה אוֹ שְׁחִיטָה נִפְסֶדֶת שֶׁלֹּא תַּקְפִּיד תּוֹרָה בָּהֶן, דְּמִכֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִן הַגָּדֵר בְּדָבָר אֶחָד, יָצְאוּ לְגַמְרֵי בְּכָל עִנְיַן הַשְׁחִיטָה, וּלְפִיכָךְ הִזְהִיר הַנָּבִיא בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ רַק בִּמְלִיקָה לְבַד בְּקָרְבָּן. אֲבָל בְּחֻלִּין, נִשְׁאָרִים הֵם בְּאִסּוּרָן כְּמוֹ יִשְׂרָאֵלִים.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַטְּרֵפָה וּמִכָּל אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁמָעִים בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לְמָחִיצָתָן, לוֹקֶה. וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ וְאֵיךְ לוֹקֶה, וְהָא קָיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עַל לָאוִ שֶׁבִּכְלָלוֹת, וַהֲרֵי זֶה [לָאו] שֶׁכָּלַל כַּמָּה דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כִּי פֵּרוּשׁ עִנְיַן זֶה כְּבָר בֵּאֲרוּהוּ בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת בָּעִקָּר הַתְּשִׁעִי שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, וְהֵם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְהִרְחִיבוּ שָׁם פֵּרוּשֵׁיהֶם וּרְאָיוֹתֵיהֶם בְּזֶה לְבָרֵר הַדָּבָר יָפֶה, וְיֵאָרִיךְ הָעִנְיָן, עַל כֵּן הִנַּחְתִּיו כְּפִי מִנְהָגִי בַּסֵּפֶר. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי הָעוֹלֶה מִדִּבְרֵי שְׁנֵיהֶם, שֶׁאֵין זֶה מִכְּלַל לָאוִ שֶׁבִּכְלָלוֹת.

מצוה עד

שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ טַעֲנַת בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ – שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הַדַּיָּן טַעֲנַת הָאֶחָד שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁבְּנֵי אָדָם יְדַבְּרוּ דִּבְרֵי שָׁוְא שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינָם, וְצִוָּה הַדַּיָּן עַל זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכְנִיס בְּנַפְשׁוֹ כְּזָבָיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם. וְכֵן בָּא בַּמְּכִילְתָּא (שם) שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁל לֹא תִשָּׂא וְגוֹ', עַל זֶה נֶאֱמְרָה. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, שֶׁהִיא אַזְהָרָה גַּם לְבַעַל הַדִּין שֶׁלֹּא יִטְעַן גַּם הוּא טַעֲנוֹתָיו לַדַּיָּן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וַאֲפִלּוּ יִרְצֶה לִשְׁמֹעַ אוֹתָן הַדַּיָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר גַּם כֵּן (שם ז) מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְעוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג א) שֶׁזֶּה הַלָּאו כּוֹלֵל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, וּמְקַבְּלוֹ, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי הַשֶּׁקֶר נִתְעָב וְנֶאֱלָח בְּעֵינֵי הַכֹּל, אֵין דָּבָר מָאוּס מִמֶּנּוּ, וְהַמְּאֹרָה וְהַקְּלָלָה בְּבֵית כָּל אוֹהֲבָיו, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵל אֱמֶת וְכָל אֲשֶׁר אִתּוֹ אֱמֶת, וְאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה וְחָלָה אֶלָּא בַּמִּתְדַּמִּים אֵלָיו בְּמַעֲשֵׂיהֶם, לִהְיוֹתָם אֱמוּנִים כְּמוֹ שֶׁהוּא אֵל אֱמֶת, וְלִהְיוֹתָם מְרַחֲמִים כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהוּא רַחוּם, וְלִהְיוֹתָם גּוֹמְלֵי חֲסָדִים כְּמוֹ שֶׁהוּא רַב הַחֶסֶד. אֲבָל כָּל מִי שֶׁמַּעֲשָׂיו בְּהֵפֶךְ מִדּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת וְהֵם בַּעֲלֵי הַשֶּׁקֶר שֶׁהֵם בְּהֵפֶךְ מִדּוֹתָיו מַמָּשׁ, כְּמוֹ כֵן תְּנוּחַ עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם מָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ מִדּוֹתָיו, וְהֵפֶךְ מִדַּת הַבְּרָכָה שֶׁהִיא בּוֹ הִיא הַמְּאֹרָה וְהַקְּלָלָה, וְהֵפֶךְ הַשִּׂמְחָה וְהַשָּׁלוֹם וְהַתַּעֲנוּג שֶׁהֵם אִתּוֹ, הוּא הַדְּאָגָה וְהַקְּטָטָה וְהַצַּעַר, כָּל אֵלֶּה (איוב כ כט) חֵלֶק אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים. וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה לְהַרְחִיק מִן הַשֶּׁקֶר הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְהִנֵּה הִזְכִּירָה בּוֹ לָשׁוֹן רְחוּק

לְרֹב מֵאוּסוֹ מָה שֶּׁלֹּא הִזְכִּירָה כֵּן בְּכָל שְׁאָר הָאַזְהָרוֹת. וּמִצַּד הָרַחוּק הִזְהִירַתְנוּ שֶׁלֹּא נַטֶּה אָזְנֵנוּ כְּלָל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁנֶּחְשָׁב שֶׁהוּא שֶׁקֶר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵרוּר שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁקֶר, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין מד ב) הַרְחֵק מִן הַכִּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ. וּבְאָמְרִי מִדּוֹת בְּהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נִמְשָׁךְ בַּדָּבָר אַחַר דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁיִּחֲסוּ אֵלָיו בָּרוּךְ הוּא שֵׁם מִדּוֹת עַל צַד הַמְקַבְּלִים, אֲבָל הוּא בָּרוּךְ הוּא לְגָדְלוֹ וְיִחוּדוֹ מִצַּד עַצְמוֹ אֵין לְיַחֵס אֵלָיו מִדּוֹת, כִּי הוּא וְחָכְמָתוֹ וְחֶפְצוֹ וִיכָלְתּוֹ וּמִדּוֹתָיו אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף וּפֵרוּד בָּעוֹלָם.

מִדֵּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות ל ב) שֶׁכָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרֻמֶּה שֶׁחַיָּב לְהִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ, וְלֹא יֹאמַר אֶחְתְּכֶנּוּ וְיִהְיֶה קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר הָעֵדִים. וְהַשְּׁבָחִים הַגְּדוֹלִים שֶׁמְּשַׁבְּחִין חֲכָמִים בְּבַקָּשַׁת הָאֱמֶת וְהִרְחָקַת הַשֶּׁקֶר בַּדִּין, וְיֶתֶר רַבֵּי הַפְּרָטִים, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּבַמִּדְרָשִׁים כְּמוֹ כֵן (פכ"ה מה' סנהדרין)

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, וּלְכָךְ אֵינָן בְּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל טַעֲנַת בַּעַל דִּין אֶחָד שֶׁלֹּא בְּפָנֵי בַּעַל דִּינוֹ, מִכָּל מָקוֹם בִּכְלַל לָאו זֶה הֵן שֶׁלֹּא יִטְעֲנוּ טַעֲנוֹתָם לְדִין שֶׁלֹּא בְּפָנֵי בַּעַל הַדִּין. וְכֵן מֻזְהָרוֹת לְהַרְחִיק מִכָּל שֶׁקֶר כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה עה

שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה – שֶׁלֹּא נְקַבֵּל עֵדוּת אִישׁ חוֹטֵא וְלֹא נַעֲשֶׂה בִּשְׁבִיל עֵדוּתוֹ שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג א) אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (סנהדרין כז א) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד, אַל תָּשֶׁת חָמָס עֵד, כְּלוֹמַר בַּעַל חָמָס, לְהוֹצִיא אֶת הַחֲמָסָנִין וְאֶת הַגַּזְלָנִין שֶׁהֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ (דברים יט טז)

שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁעַל עַצְמוֹ לֹא חָס וְלֹא יָחוּס עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, לֹא יָחוּס עַל אֲחֵרִים, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לְהַאֲמִינוֹ בְּדָבָר.

מִדֵּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם עדות ט א) שֶׁעֲשָׂרָה הֵן הַפְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: נָשִׁים, וַעֲבָדִים, וּקְטַנִּים, חֵרְשִׁים, שׁוֹטִים, סוּמִים, רְשָׁעִים, וְאָנָשִׁים הַבָּזוּיִין בְּיוֹתֵר, וּקְרוֹבִים, וְנוֹגְעִין בְּעֵדוּת, הֲרֵי אֵלּוּ עֲשָׂרָה. וְטָמְטוּם (רמב"ם שם ג) וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס בִּכְלַל נָשִׁים, וּמִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד בִּכְלַל עֲבָדִים. הַנִּכְפֶּה בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ בִּכְלַל שׁוֹטֶה. וְגַם שֶׁלֹּא בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ, צָרִיךְ הַדַּיָּן לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר אִם דַּעְתּוֹ מְבֻלְבֶּלֶת מִצַּד הַחֹלִי. וְכֵן הַפִּתְאִים בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינָם מְבִינִים דְּבָרִים הַסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, וְכֵן אֲנָשִׁים מְבֹהָלִים

וְנֶחְפָּזִים בְּדַעְתָּן וּמִשְׁתַּגְּעִין בְּיוֹתֵר, כָּל אֵלּוּ בִּכְלַל שׁוֹטִים. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כד ב) אֵיזֶהוּ הַנִּקְרָא רָשָׁע שֶׁפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה, וְאֵיזֶהוּ רָשָׁע שֶׁפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן הָעוֹבֵר עַל גְּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁהוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, וּמִכְּלָלָם הוּא מְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא שֶׁאֵין לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא הוּא, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים בַּיִּשּׁוּב, וּמְגַדְּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה, וְהַחְלוּק שֶׁהוּא בֵּין פָּסוּל מִדְּאוֹרַיְתָא לְפָסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁהַפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כו ב) הֵעִיד, עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה אֲפִילּוּ קֹדֶם שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו, וְהַפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם עֵדוּתוֹ קַיֶּמֶת עַד שֶׁיַּכְרִיזוּ עָלָיו, וְאֵיזוֹ תְּשׁוּבָה מַחֲזִירוֹ לְכַשְׁרוּתוֹ, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַב אִידִי בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין כה א) דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין הֶחְשׁוּד עַל הַטְּרֵפוֹת אֵינוֹ יוֹצֵא מֵחֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחְזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב וּמִשֶּׁלּוֹ, וּכְמוֹ כֵן נֶאֱמַר בְּחָשׁוּד עַל עֲבֵרָה אַחֶרֶת לְפִי הַדּוֹמֶה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין [פ"א שם].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנָּשִׁים, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְקַבֵּל עֵדוּת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל עֵדוּת אִישׁ רָשָׁע וְעָשָׂה דָּבָר בִּשְׁבִיל עֵדוּתוֹ, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה בְּכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה עו

שֶׁלֹּא לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּשְׁבִיל אֶחָד – שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַדַּיָּן אַחַר דַּעַת הָרֹב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּשֶׁיִּהְיֶה הַתּוֹסֶפֶת אִישׁ אֶחָד לְבַד (עי' סהמ"צ להרמב"ם ל"ת רפ"ב). וּבֵאוּר זֶה כִּי כְּשֶׁתִּהְיֶה מַחְלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בְּדִין אָדָם אֶחָד וְיֹאמְרוּ קְצָתָם שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּקְצָתָם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, וְהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין אֶחָד, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַדַּיָּן בַּחוֹטֵא כְּדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ב) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת, כְּלוֹמַר לֹא תֵּלֵךְ אַחַר הָרֹב שֶׁיִּזְדַּמֵּן לַחְתֹּךְ מִשְׁפַּט מָוֶת, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁאָמַר לְרָעֹת, כְּלוֹמַר לְחַיֵּב מִיתָה, וְזֶהוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה רֹב מְצֻמְצָם, כְּלוֹמַר שֶׁהַהֶכְרֵעַ אֵינוֹ אֶלָּא מֵחֲמַת אִישׁ אֶחָד. אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה הַהֶכְרֵעַ בִּשְׁנַיִם אֲפִלּוּ לְרָעוֹת מַטִּין עַל פִּיהֶם, וּבְמִכְילְתָּא הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי עֵד אֶחָד, וּלְרָעוֹת עַל פִּי שְׁנַיִם.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְהִתְדַּמּוֹת בְּמַעֲשֵׂינוּ לְמִדּוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּמִמִּדּוֹתָיו שֶׁהוּא רַב חֶסֶד, כְּלוֹמַר שֶׁעוֹשֶׂה עִם בְּנֵי אָדָם לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, וְגַם אֲנַחְנוּ נִצְטַוֵּינוּ בְּכָךְ שֶׁיִּהְיֶה הַזְּכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת יוֹתֵר עַל הַחִיּוּב, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין. וּמִשְׁפְּטֵי הַמִּצְוָה, בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל אַחֲרֵי

רַבִּים לְהַטּוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְחַיָּב בְּרֹב הַמַּכְרָע בְּאֶחָד, עָבַר עַל מִצְוַת מָלֵךְ, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם לְאִבּוּד נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מצוה עז

שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת תְּחִלָּה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת – שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים אַחַר דַּעַת דַּיָּן אֶחָד גָּדוֹל אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר דַּעַת הָרֹב עַל צַד שֶׁיְּאַמְּינֵהוּ לְחִיּוּב אוֹ לְזִכּוּי מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר מוּבָן אֶצְלוֹ בְּשִׂכְלוֹ, וְאִם הוּא דִּין הַתָּלוּי בִּגְזֵרַת הַכָּתוּב אוֹ מִצַּד גְּזֵרָה שָׁוָה אוֹ הֶקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הוּא, וְלֹא יִסְמֹךְ וְיִבְטַח עַל אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, וְלֹא עַל הָרֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ב) וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת, רוֹצֶה לוֹמַר לֹא תֹּאמַר עַל הָרִיב דָּבָר לִנְטוֹת, כְּלוֹמַר מִצַּד הַנְּטִיָּה לָבַד, אַחַר דִּבְרֵי דִּין אֶחָד גָּדוֹל אוֹ אַחַר הָרֹב וְלֹא מִצַּד הֱבָנָתְךָ, אוֹ שֶׁתִּרְצֶה לְהַחֲרִישׁ מִמָּה שֶׁבִּלְבָבְךָ עַל הַדִּין וּלְהַטּוֹת אַחַר דִּבְרֵיהֶם, לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (שם) לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת שֶׁלֹּא תֹּאמַר דַּי לִי שֶׁאֶהְיֶה כְּרַב פְּלוֹנִי אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ. יָכוֹל אַף דִּינֵי מָמוֹנוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת וּבָזֶה הַלָּאו בְּעַצְמוֹ נִכְלָל שֶׁהַמְלַמֵּד (סנהדרין לד א) זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לֹא יַחְזֹר וִילַמֵּד חוֹבָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת, כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה דְּבָרֶיךָ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וּכְמוֹ כֵן נִכְלָל בּוֹ אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה. וְיָבֹא הַפְּרוּשׁ כֵּן לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה פֶּתַח דְּבָרֶיךָ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה, כִּי עַל כָּרְחֵנוּ בִּתְחִלַּת הַדִּין יֵשׁ לָנוּ לְפָרֵשׁ אוֹתוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבְּכָל הַדִּין יַזְהִיר שֶׁלֹּא תַּעֲנֶה בּוֹ לְחוֹבָה שֶׁאִם כֵּן לֹא יִהְיֶה שׁוּם אָדָם נִדּוֹן לְעוֹלָם.

וּכְמוֹ כֵן שָׁמַעְנוּ מִזֶּה הַלָּאו שֶׁאֵין (שם לו א) מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל אֶלָּא שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנּוּ יַגִּיד תְּחִלָּה דַּעְתּוֹ, וְזֶהוּ לֹא תַעֲנֶה עַל רָב כְּמוֹ עַל רַב, כִּי בְּלֹא יו"ד הוּא נִכְתָּב, כְּלוֹמַר לֹא תַּעֲנֶה עַל גָּדוֹל אֶלָּא הוּא יַעֲנֶה אֵלֶיךָ, שֶׁאַתָּה תְּדַבֵּר תְּחִלָּה. וְהָעִנְיָן הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְמְכוּ עַל דִּבְרֵי הַגָּדוֹל. כָּל אֵלֶּה הַדְּבָרִים לָמַדְנוּ מִלֹּא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת. וְעִנְיָן זֶה מִכֹּחַ חָכְמַת הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין מִדָּבָר אֶחָד מִמֶּנָּה כַּמָּה דְּבָרִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אותיות דרבי עקיבא) שִׁבְעִים פָּנִים יֵשׁ לַתּוֹרָה. וּלְפִי שֶׁיּוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי הָעָם מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה בְּהִתְנַהֲגָם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ יִהְיוּ נִכּוֹנִים אֶל הַחָכְמָה וְאֶל הַתְּבוּנָה וְיָבִינוּ בָּהּ הַצָּרִיךְ לָהֶם אֶל הַנְהָגַת הָעוֹלָם, סָתַם לָהֶם הַדְּבָרִים בִּמְקוֹמוֹת, וּמָסַר לָהֶם הַפֵּרוּשׁ עַל יַד הַסַּרְסוּר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם וּבֵינוֹ וְלֹא נִתְּנָהּ בְּמִלּוֹת רְחָבוֹת יוֹתֵר, לְפִי שֶׁכָּל מִלּוֹתֶיהָ גְּזוּרוֹת וּמְחֻיָּבוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנָן וּבְצוּרָתָן לִהְיוֹת כָּכָה, כִּי מִלְּבַד מַשְׁמָעוּת מְצוֹתֶיהָ הַיְקָרוֹת שֶׁאָנוּ מְבִינִין בָּהּ, נִכְלְלוּ בָּהּ חָכְמוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְפֹאָרוֹת, עַד שֶׁהֶעֱלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה

גָּדֵל הַחָכְמָה שֶׁהִנִּיחַ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹכָהּ שֶׁאָמְרוּ עָלֶיהָ (בראשית רבה א) שֶׁהִבִּיט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהּ וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ תְּחִלָּה, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אֶחָד מִן הַדַּיָּנִין אַחַר חֲבֵרָיו אֶלָּא יָבִין הַדְּבָרִים מֵעַצְמוֹ. הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יָבֹא הַדִּין כֻּלּוֹ לִפְעָמִים עַל דַּעַת אֶחָד מֵהֶם, הֶבֵן הַדָּבָר כִּי כֵן הוּא, וְלֹא רָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִמְסֹר דִּין נֶפֶשׁ לְדַעַת אֶחָד. אֲבָל בְּדִין מָמוֹן שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן אֵין חוֹשְׁשִׁין לְכָל זֶה, וַאֲפִלּוּ לִשְׁלֹשָׁה מוֹסְרִין אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה עַל סְמַךְ דְּאִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא בְּהוּ חַד דְּגָמִיר, וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁנִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ כְּגוֹן מְלַמֵּד זְכוּת שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה, וְשֶׁאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה, וְאֵין מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, כָּל זֶה לְחֶמְלַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל בְּרִיּוֹתָיו כְּאָדָם הַחוֹמֵל עַל בָּנָיו, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יד א) בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם וגו'. וְהַגַּע עַצְמְךָ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה, וּבָנָה לָהֶם עִיר וְהוֹשִׁיבָם שָׁם וְרָאָה שֶׁלֹּא יִתְקַיְּמוּ בַּיִּשּׁוּב אֶלָּא אִם כֵּן יִגְזֹר עֲלֵיהֶם שֶׁכָּל הַמַּכֶּה רֵעֵהוּ יֵעָנֵשׁ בְּמָמוֹנוֹ, וְאִם יְמִיתֵהוּ יוּמַת, וְקָם הָאֶחָד וְעָבַר עַל גְּזֵרָתוֹ, אִם יִמְחֹל לוֹ הֲרֵי הַיִּשּׁוּב בָּטֵל, שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר מוֹרָא עַל הַנִּשְׁאָרִים, מָה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת וְאַל יִרְאֶה בְּמוֹת בְּנוֹ הַשֵּׁנִי, יְחַזֵּר עַל כָּל פָּנִים בְּכָל צַד שֶׁיּוּכַל לְפָטְרוֹ מִן הַדִּין. אִם יוּכַל מוּטָב, וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם צַד יְצַוֶּה לַהֲמִיתוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם יְשׁוּב הָאַחֵרִים, וְכֵן הַדָּבָר הַזֶּה וְהֶבְיֵנֵהוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין יז א) שֶׁאִם פָּתְחוּ כֻּלָּם לְחוֹבָה שֶׁפָּטוּר, וְאִם הַמְזַכִּין וְהַמְחַיְּבִים שָׁוִים (שם מא א) שֶׁמּוֹסִיפִים עֲלֵיהֶם, וְעַד כַּמָּה מוֹסִיפִין, וְאִם אוֹמֵר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ מָה יְהֵא בְּכָךְ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה דַּוְקָא בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן נֶאֱמַר, אֲבָל בִּגְמַר דִּין חוֹזֵר לְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין. וְאִם פָּתַח אֶחָד וְאָמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד חוֹבָה וְנִשְׁתַּתֵּק אוֹ מֵת שֶׁהוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְהַמְזַכֶּה וּמֵת רוֹאִין אוֹתוֹ בְּגִמַר דִּין כְּאִלּוּ הוּא בְּמְקוֹמוֹ, וְתַלְמִיד הַבָּא לְלַמֵּד חוֹבָה מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, וְאִם אָמַר לְלַמֵּד זְכוּת מַעֲלִין אוֹתוֹ עִם סַנְהֶדְרִין, וְאִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו שׁוֹמְעִין לוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם, וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם דֶּרֶךְ מוּסָר, וְהַנִּדּוֹן בְּעַצְמוֹ שֶׁאָמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת שׁוֹמְעִין לוֹ, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [פ"א שם]

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בְּנָשִׁים, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְאֵל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מָה שֶׁכָּתוּב בִּדְבוֹרָה הַנְּבִיאָה (שופטים ד ד) וְהִיא שֹׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֶפְשָׁר לָנוּ לְתָרֵץ שֶׁלֹּא הָיְתָה הַדִּין נָחְתָּךְ עַל פִּיהָ, אֲבָל הָיְתָה אִשָּׁה חָכְמָה וּנְבִיאָה וְהָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמָּהּ אֲפִלּוּ בְּדְבָרִים שֶׁל אִסּוּר וְהֶתֵּר וְדִינִין גַּם כֵּן, וְלָכֵן כָּתוּב עָלֶיהָ וְהִיא שֹׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל וכו', אוֹ נֹאמַר שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְאַחֲרֵיהֶם כָּל אָדָם

לָדוּן עַל פִּיהָ, דִּבְקַבָּלָה וַדַּאי הַכֹּל כְּשֵׁרִים, דְּכָל (כתובות נו א) תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם. וּמִכָּל מָקוֹם כָּל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, הוּא כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים וּכְדַעַת הַיְרוּשַׁלְמִי (סנהדרין ג ט) שֶׁכֵּן נִמְצָא שָׁם מְפֹרָשׁ. אֲבָל לְדַעַת קְצָת מִן הַמְפָרְשִׁים, כְּשֵׁרוֹת הֵן לָדוּן. וְאָמְרוּ כִּי מִקְרָא מָלֵא הוּא שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיא שִׁפְטָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (לד ב) דְּכָל שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְהֵעִיד אֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן, וְנָשִׁים וַדַּאי אֵינָן כְּשֵׁרוֹת לְהֵעִיד כִּדְמוּכָח שָׁם, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּאָמְרוּ לְפִי דַּעְתָּם זֶה לְפִי שֶׁאֵין לְמַדִּין מִן הַכְּלָלוֹת (עירובין כז א). וְהַנִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים וּמִן הַסְּבָרָא שֶׁאֵינָן בְּתוֹרַת דִּין, כִּדְאִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי וְכִדְמַשְׁמַע לְפִי גְּמָרִין דֶּרֶךְ פְּשִׁיטוּת.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְלַמֵּד בַּדִּין מָה שֶׁרוֹאֶה בְּדַעְתּוֹ וְסוֹמֵךְ עַל חֲבֵרָיו, אוֹ שֶׁפָּתַח לְחוֹבָה, אוֹ שֶׁחָזַר וְלִמֵּד חוֹבָה אַחַר הַזְּכוּת, אוֹ גָּדוֹל שֶׁפָּתַח תְּחִלָּה, עָבְרוּ עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה עח

מִצְוַת הַטָּיָה אַחֲרֵי רַבִּים – לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, וְהוּא כְּשֶׁיִּפֹּל מַחְלֹקֶת בֵּין הַחֲכָמִים בְּדִין מִדִּינֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּכְמוֹ כֵן בְּדִין פְּרָטִי, כְּלוֹמַר בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה בֵּין רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַמַּחְלֹקֶת בֵּין דַּיָּנֵי עִירָם שֶׁקְּצָתָם דָּנִין לְחִיּוּב וּקְצָתָם לְפָטוֹר, לִנְטוֹת אַחַר הָרַב לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. וּבְבֵאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יא א) רָבָא דְּאוֹרְיְתָא. וּבְחִירַת רַב זֶה לְפִי הַדּוֹמֶה הוּא בְּשִׁשְׁתֵּי הַכְּתוֹת הַחוֹלְקוֹת יוֹדְעוֹת בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה בְּשָׁוֶה, שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁכַּת חֲכָמִים מוּעֶטֶת לֹא תַּכְרִיעַ כַּת בּוּרִים מְרֻבָּה וַאֲפִלּוּ כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, אֲבָל בְּהַשְׁוָיַת הַחָכְמָה בְּקֵרוּב, הוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁרִבּוּי הַדֵּעוֹת יַסְכִּימוּ לְעוֹלָם אֶל הָאֱמֶת יוֹתֵר מִן הַמְּעוּט. וּבֵין שֶׁיַּסְכִּימוּ לָאֱמֶת אוֹ לֹא יַסְכִּימוּ לְפִי דַּעַת הַשּׁוֹמֵעַ, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁלֹּא נָסוּר מִדֶּרֶךְ הָרַב. וּמָה שֶּׁאֲנִי אוֹמֵר כִּי בְּחִירַת הָרַב לְעוֹלָם הוּא בְּשִׁשְׁתֵּי כִּתּוֹת הַחוֹלְקוֹת שָׁווֹת בְּחָכְמַת הָאֱמֶת, כִּי כֵן נֶאֱמַר בְּכָל מָקוֹם חוּץ מִן הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁבָּהֶם לֹא נָדְקְדֵק בְּהִיוֹתָם חוֹלְקִין אִי זוֹ כַּת יוֹדַעַת יוֹתֵר אֶלָּא לְעוֹלָם נַעֲשֶׂה כִּדְבְרֵי הָרַב מֵהֶם. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁהֵם הָיוּ בְּחֶשְׁבּוֹן מְחֻיָּב מִן הַתּוֹרָה, וְהוּא כְּאִלּוּ צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ אַחַר רַב שֶׁל אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ כָּל עִנְיְנֵיכֶם, וְעוֹד שֶׁהֵם כֻּלָּם הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּזֶה לְחַזֵּק קִיּוּם דָּתֵנוּ, שֶׁאִלּוּ נִצְטַוִּינוּ קַיְּמוּ הַתּוֹרָה כַּאֲשֶׁר תּוּכְלוּ לְהַשִּׂיג כַּוָּנַת אֲמִתָּתָהּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֹאמַר דַּעְתִּי נוֹתֶנֶת שֶׁאֲמִתַּת עִנְיָן פְּלוֹנִי כֵּן הוּא, וַאֲפִילּוּ כָּל הָעוֹלָם יֹאמְרוּ בְּהֶפְכּוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הָעִנְיָן בְּהֶפֶךְ הָאֱמֶת לְפִי דַּעְתּוֹ, וְיֵצֵא מִזֶּה חֻרְבַּן שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתּוֹרָה כְּכַמָּה תּוֹרוֹת, כִּי כָּל אֶחָד יָדִין כְּפִי

עֲנִיּוּת דַּעְתּוֹ. אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁבְּפֵרוּשׁ נִצְטַוִּינוּ לְקַבֵּל בָּהּ דַּעַת רֹב הַחֲכָמִים יֵשׁ תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּנוּ וְהוּא קִיּוּמֵנוּ גָּדוֹל בָּהּ וְאֵין לָנוּ לָזוּז מִדַּעְתָּם וְיהִי מָה. וּבְכֵן בַּעֲשׂוֹתֵנוּ מִצְוָתָם, אָנוּ מַשְׁלִימִין מִצַּוֹת הָאֵל, וַאֲפִלּוּ אִם לֹא יְכַוְּנוּ (יְבוֹאוּ) לִפְעָמִים הַחֲכָמִים אֶל הָאֱמֶת חָלִילָה, עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַחַטָּאת וְלֹא עָלֵינוּ. וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהוֹרָיוֹת (ב א) שֶׁבֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּהוֹרָאָה וְעָשָׂה הַיָּחִיד עַל פִּיהֶם, שֶׁהֵם בְּחִיּוּב הַקָּרְבָּן לֹא הַיָּחִיד כְּלָל, זוּלָתִי בִּצְדָדִים מְפֹרָשִׁים שָׁם.

דִּינֵי הַמְּצָוָה, כְּגוֹן הַחֲלוּקִים שֶׁיֵּשׁ בְּרֹב זֶה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָרֹב יוֹתֵר נִכָּר, וְכַמָּה אֲנָשִׁים צְרִיכִים לְדִינֵי נְפָשׁוֹת מֵחֲמַת שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי הָרֹב, וְאֵין רָאוּי לְהָמִית אִישׁ אֶחָד בִּשְׁנֵי דַּיָּנִים שֶׁהֵם רֹב כְּנֶגֶד אֶחָד. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לז א) שֶׁצְּרִיכִין גַּם כֵּן אֵלּוּ הָעוֹשִׂים רֹב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לִהְיוֹת סְמוּכִין, וְהַסְּמִיכָה עֵדוּת לָהֶם שֶׁהֵם חֲכָמִים וּנְבוֹנִים וּשְׁלֵמִים שֶׁרְאוּיִים לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר עַל יָדָם. וְלֹא נָמִית אֲנָשִׁים עַל פִּי אֲנָשִׁים חַסְרֵי חָכְמָה פֶּן יִטְעוּ בַּדִּין, וּלְמִיתָה אֵין תַּשְׁלוּמִין, וְשֶׁבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמְּדִים זְכוּת אֵין חוֹזְרִין וּמְלַמְּדִין חוֹבָה, וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת אֵינוֹ כֵּן, וְשֶׁפּוֹתְחִין בִּזְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְהִנֵּה נִסְתַּלֵּק הַפּוֹתֵחַ בְּכָךְ מִכַּת הַמְּחַיֶּבֶת, וְשֶׁהַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, בֵּין רַב בֵּין תַּלְמִיד, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָטָה אַחֲרֵיהֶם, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא הָעַמּוּד שֶׁהַתּוֹרָה נִסְמֶכֶת בּוֹ.

מצוה עט

שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל עֲנִי בְּדִין – שֶׁלֹּא יַחְמֹל הַדַּיָּן עַל הַחַלָּשׁ וְהַדַּל בִּשְׁעַת הַדִּין, אֶלָּא שֶׁיָּדִין דִּינוֹ לַאֲמִתּוֹ, לֹא עַל צַד הַחֶמְלָה עָלָיו, אֲבָל יַשְׁוֶה בֵּין הֶעָשִׁיר וְהַדַּל, לְהַכְרִיחוֹ לִפְרֹעַ מָה שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. וְנִכְפָּל זֶה הָעִנְיָן בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) לֹא תִשָּׂא פְנֵי דָל. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם) שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָנִי הוּא זֶה, וַאֲנִי וֶהֱעָשִׁיר חַיָּבִים לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת, תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִשָּׂא פְנֵי דָל.

וְשׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין, שֶׁדָּבָר רָאוּי וְכָשֵׁר הוּא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשְׁוָה הַדִּין לְחֶמְלָתוֹ עַל הַדַּל, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵין בָּהּ מַלְקוּת, שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה.

מצוה פ

מִצְוַת פֵּרוּק מַשָּׂא – לְהָסִיר הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה שֶׁיָּגְעָה בְּמַשָּׂאָהּ בַּדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ'. הַשּׁוֹנֵא זֶה, פֵּרוּשׁוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב (ויקרא יט יז) לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ, דְּהַיְנוּ יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ חֲכָמִים (פסחים קיג ב) שֶׁעֲנְיָן זֶה הוּא כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ עוֹבֵר עֲבֵרָה בְּיִחִיד וְהִתְרָה בּוֹ וְלֹא חָזַר, שֶׁזֶּה מֻתָּר לִשְׂנֹאתוֹ. וּמָה שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְאוֹ דַּוְקָא חֲמוֹר אֶלָּא כָּל בְּהֵמָה, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁהַחֲמוֹרִים לְמַשָּׂא. וּכְתִיב (שמות כג ה) עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ, כְּלוֹמַר עָזְרֵהוּ, מִלְּשׁוֹן (נחמיה ג ח) וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן חִזּוּק.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הַחֶמְלָה שֶׁהִיא מִדָּה מְשֻׁבַּחַת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁחוֹבָה עָלֵינוּ לַחֲמֹל עַל הָאִישׁ הַמִּצְטַעֵר בְּגוּפוֹ, אֶלָּא אֲפִלּוּ (עַל) הַמִּצְטַעֵר בַּאֲבֵדַת מָמוֹנוֹ, מִצְוָה עָלֵינוּ לַחֲמֹל עָלָיו וּלְהַצִּילוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן (ב"מ לב ב) אִם הַבְּהֵמָה שֶׁל גּוֹי וּמַשָּׂאוֹי שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּהֶפֶךְ, וְדִין הַפּוֹגֵעַ בְּאוֹהֲבוֹ יִשְׂרָאֵל וּבְשׂוֹנְאוֹ, שֶׁמִּצְוָה בַּשּׂוֹנֵא לְכֹף הַיֵּצֶר, וַאֲפִלּוּ אוֹהֵב לִפְרֹק וְשׂוֹנֵא לִטְעֹן. וְשׂוֹנֵא זֶה אֵינוֹ כַּשּׂוֹנֵא שֶׁזְּכַרְנוּ מֵחֲמַת עֲבֵרָה אֶלָּא שֶׁאֵין לִבּוֹ שָׁלֵם עִמּוֹ. וּפֵרוּשׁ כִּי תִרְאֶה מֵאֵימָתַי הוּא הַחִיּוּב, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש יג ו) שֶׁהוּא אֶחָד מִשִּׁבְעָה וּמֶחֱצָה בְּמִיל וְזֶהוּ רִיס. אֲבָל רָחוֹק מִזֶּה הַשִּׁעוּר, אֵין חַיָּב לְהַטּוֹת הַדֶּרֶךְ אֵלָיו, וְהָעוֹשֶׂה לִפְנִים מִן הַשּׁוּרָה, תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְדִין (שם ל ב) זָקֵן אוֹ נִכְבָּד וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ שֶׁהַכֹּל נִדּוֹן לְפִי מָה שֶׁיְּהֵא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ, וְדִין (שם לב א) פְּרִיקָה בְּחִנָּם וּטְעִינָה בְּשָׂכָר, וְשֶׁמְּדֻדֶּה (שם לג א) עִמּוֹ עַד פְּרָסָה, וְנוֹטֵל שָׂכָר עַל הַלְוָיָה, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר הַכֹּל בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִמְּצִיעָא [ח"ה סי' פד].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה, וּמַרְאֶה בְּעַצְמוֹ מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת שֶׁהוּא מִדָּה מְכֹעֶרֶת. וְכָל (שבת קנא ב) שֶׁאֵינוֹ מְרַחֵם, אֵין מְרַחֲמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין רָאוּי גּוּפוֹ לְקַבָּלַת הָרַחֲמָנוּת.

מצוה פא

שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט רָשָׁע – שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ, וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת, שֶׁאֵין בְּמִשְׁמַע שֶׁיְּהֵא אֶבְיוֹן בְּמָמוֹן שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַטּוּ עָלָיו הַדִּין לְגָזֹל מִמֶּנּוּ בְּעָנְיוֹ, אֶלָּא נִצְטַוֵּינוּ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָשָׁע לֹא יֹאמַר הַדַּיָּן הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא אַטֶּה

עָלָיו אֶת הַדִּין, כִּי הַמִּשְׁפָּט בָּרְשָׁעִים לֵאלֹהִים הוּא וְלֹא לְךָ. וְכֵן הוּא בַּמְּכִילְתָּא, רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ בַּדִּין, שֶׁמָּא תֹּאמַר וכו'.

שֹׁרֶשׁ הַשָּׁוְיַת הַדִּין בְּכָל אָדָם, דָּבָר מֻשְׂכָּל הוּא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִטָּה הַדִּין עַל הָרָשָׁע עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ.

מצוה פב

שֶׁלֹּא לַחְתֹּךְ הַדִּין בְּאֹמֶד הַדַּעַת – שֶׁלֹּא יַהַרְגוּ בֵּית דִּין הַנִּדּוֹן כִּי אִם בְּעֵדִים מְעִידִין עַל אוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁהוּא נֶהֱרָג עָלָיו שֶׁרָאוּהוּ שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם מַמָּשׁ [לֹא] שֶׁיַּעִידוּ עָלָיו מִצַּד אוֹתוֹת חֲזָקוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כג ז) וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג, כְּלוֹמַר הִזָּהֵר עַד מְאֹד לְבַל תַּהֲרֹג אָדָם שֶׁיִּהֶא בְּאֶפְשָׁרוּת שֶׁלֹּא עָשָׂה מָה שֶׁאָמְרוּ עָלָיו שֶׁעָשָׂה. וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּמְּכִילְתָּא שֶׁאָמְרוּ שָׁם רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא רָאוּ בְּהַכּוֹתוֹ אוֹתוֹ וּמְצָאוּהוּ מֵיָּד הָרוּג וּמְפַרְפֵּר וְהַסַּיִף מְנַטֵּף דָּם מֵיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג הֲרֵי שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם בְּעֵת הַהַכָּאָה, נִפְטָר זֶה. וְכָשֵׁר הַדָּבָר וְרָאוּי לִהְיוֹת כֵּן, שֶׁאִלּוּ הַתּוֹרָה הִתִּירָה לְהָקִים גִּבּוֹרֵי הָעֹנֶשׁ בְּאֶפְשָׁרוּת הַקָּרוֹב, יֵצֵא מִן הָעִנְיָן לִפְעָמִים לְהָקִים גִּבּוֹרֵי הָעֹנֶשׁ בְּאֶפְשָׁרוּת רָחוֹק עַד שֶׁנִּמְית בְּנֵי אָדָם לִפְעָמִים עַל מָה שֶׁלֹּא עָשׂוּ, כִּי יֵשׁ לָאֶפְשָׁרוּת רַחַב גָּדוֹל. וְדַע זֶה וַהֲבִינֵהוּ כִּי דָּבָר בָּרוּר הוּא. וּלְפִיכָךְ סָגַר יִתְעַלֶּה זֶה הַשַּׁעַר וְצִוָּה אוֹתָנוּ עַל זֶה, וְכָל פִּקּוּדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְשָׁרִים (תהלים יט, ט). וְעוֹד נִכְלַל בִּכְלַל לָאו זֶה מִי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת כְּגוֹן שֶׁהָאֶחָד מֵעִיד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְהָאֶחָד מֵעִיד שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁזֶּה אֵינוֹ נִדּוֹן בְּעֵדוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא), הָיָה אֶחָד מְעִידוֹ שֶׁרָאָהוּ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד לַלְּבָנָה שׁוֹמֵעַ אֲנִי יִצְטָרְפוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, נִגְלֶה הוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

דִּינֵיהֶ כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ו ב) שֶׁאֵין עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת אֶפִלּוּ מְעִידִים בַּעֲבֵרָה אַחַת עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. וְעוֹד שֶׁיִּהְיוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה בִּשְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה, לְהוֹצִיא אִם הָאֶחָד רָאָהוּ מֵחַלּוֹן זֶה וְהָאֶחָד מֵחַלּוֹן אַחֵר וְאֵין יְכוֹלִים לִרְאוֹת זֶה אֶת זֶה, וְשֶׁהַמַּתְרֶה מְצָרְפָן אִם רוֹאֶה שְׁנֵיהֶם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים, לְפִי שֶׁבָּהֶם הַמִּשְׁפָּט כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן דָּנוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְדָן עַל פִּי עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ מְכֻוֶּנֶת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ עָבַר

עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁגּוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ ל"ת ר"צ) חָשַׁב זֶה הַמִּקְרָא בִּשְׁנֵי לָאוִין לְעַנְיַן אַחֵר, וְהוּא שֶׁנִּפְטַר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּצְדָדִין שֶׁחַיֵּב בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת. וְסָמַךְ עַל מַה שֶׁאָמְרוּ בִּגְמָרַת סַנְהֶדְרִין (לג ב) תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג, כְּלוֹמַר וְזֶה נָקִי הוּא, דְּשָׁמָא זֶה יְלַמֵּד שֶׁהוּא נָקִי. וּמִנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, שֶׁאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁכְּבָר יָצָא צַדִּיק. הִנֵּה יְדַקְדְּקוּ הַמִּקְרָא לִשְׁנֵי לָאוִין. וְכָל עִנְיָנִים אֵלֶּה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכְּתַבְתִּי, שֶׁרָצָה הָאֵל שֶׁנַּהֲפֹךְ בְּכָל זְכוּת הַנִּדּוֹן שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִחַם עַל רָעָתוֹ שֶׁעָשָׂה וְיִהְיֶה מִמְּיַשְּׁבֵי עוֹלָם, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בִּישׁוּבוֹ.

מצוה פג

שֶׁלֹּא לְקַח שֹׁחַד – שֶׁלֹּא יִקַּח הַדַּיָּן שֹׁחַד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אֲפִלּוּ לְדוּן דִּין אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח. וְנִכְפָּל הַלָּאו בַּתּוֹרָה בְּזֶה הָעִנְיָן בְּמָקוֹם אַחֵר (דברים טז יט) וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תַקַּח שֹׁחַד, אֲפִילּוּ לְזַכּוֹת זַכַּאי וּלְחַיֵּב חַיָּב.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱסַר עָלֵינוּ לְקַח הַשֹּׁחַד אֲפִלּוּ לָדוּן אֶת הַדִּין לַאֲמִתּוֹ. כְּדֵי לְהָסִיר מִבֵּינֵינוּ הַהֶרְגֵּל הָרַע פֶּן נָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לָדוּן בְּשֹׁחַד דִּינֵי שֶׁקֶר, וְדָבָר בָּרוּר הוּא, אֵין צָרִיךְ מוֹפֵת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם סנהדרין כג א ג), שֶׁהַנּוֹתֵן וְהַמְקַבֵּל עוֹבְרִין בְּלָאו. הַנּוֹתֵן מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר (ויקרא יט יד), וְהַמְקַבֵּלוֹ שֶׁהוּא בִּכְלַל אָרוּר, וְחַיָּב לְהַחְזִירוֹ, וְשֶׁאִסּוּר לַדַּיָּן לְהַגְדִּיל מַעֲלָתוֹ לְכַוָּנָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׂכָר לְסוֹפְרָיו, וְשֶׁאֲפִלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים אָסוּר לְקַח, אֶלָּא יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵשִׂים לִבּוֹ כְּלָל אֶל הַדְּבָרִים אִם אוּלַי יְכַבְּדוּהוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בִּדְבָרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, אָסוּר לַדַּיָּן לְקַבֵּל הֲנָאָה מִבַּעֲלֵי הַדִּין כְּלָל בְּשִׁבְיל דִּינָיו, אֲבָל אִם הַדַּיָּן הוּא בַּעַל מְלָאכָה הִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים לִשְׁאֹל מִבַּעֲלֵי הַדִּין שְׂכַר בַּטָּלָתוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ בְּעוֹד שֶׁיַּעֲסֹק בְּדִינָם, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר, וְיִטֹּל מִשְּׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין [פכ"ג שם].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם דָּנִים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל שֹׁחַד, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵינוֹ לוֹקֶה לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה פד

מִצְוַת שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת – לְהַפְקִיר כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא נִקְרֵאת מִפְּנֵי הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה שֶׁנִּתְחַיְּבנוּ בָּהּ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְיִזָּכֶה בְּפֵרוֹתֶיהָ כָּל הָרוֹצֶה לְזָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יא) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא וַהֲלֹא הַכֶּרֶם וְהַזַּיִת בִּכְלָל הָיָה, כְּלוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַפָּסוּק שֶׁאָמַר תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ יִכְלֹל כָּל מַה שֶּׁיִּצְמַח בָּאָרֶץ, בֵּין פֵּרוֹת אִילָן אוֹ פֵּרוֹת אֲדָמָה, וְלָמָּה פֵּרַט הַכָּתוּב שְׁנֵי אֵלֶּה? לְהַקִּישׁ לְכֶרֶם שְׁאֵר מִינֵי אִילָן, לְלַמֵּד שֶׁכְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּכֶרֶם עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ נִכְתַּב עָלָיו (ויקרא כה ה) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר, כְּמוֹ כֵן כָּל שְׁאָר הָאִילָן יֵשׁ בָּהֶן עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וּלְפִיכָךְ פֵּרַט כֶּרֶם וְזַיִת, לְלַמֵּד עַל עִנְיָן זֶה, כִּי כַּוָּנַת הַכָּתוּב דְּלָאו דַּוְקָא כֶּרֶם וְזַיִת לְבַד, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן, אֶלָּא שֶׁהִזְכִּיר אֶחָד מֵהֶם וְהוּא מְלַמֵּד לְכֻלָּן שֶׁזֶּה מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם. וּמִצְוָה זוֹ שֶׁהִיא לְהַפְקִיר כָּל פֵּרוֹתֶיהָ וְהַמִּצְוָה הָאֲחֶרֶת שֶׁצִּוָּנוּ הָאֵל לִשְׁבֹּת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכִי תִשָּׂא (שמות לד כא) בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת, קֶשֶׁר אֶחָד לָהֶן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לִקְבֹּעַ בְּלִבֵּנוּ וּלְצַיֵּר צִיּוּר חָזָק בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ עִנְיַן חִדּוּשׁ הָעוֹלָם כִּי (שמות כ יא) שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁלַשׁ בָּרָא דָּבָר, הִכְתִּיב מְנוּחָה עַל עַצְמוֹ. וּלְמַעַן הָסִיר וְלַעֲקֹר וּלְשָׁרֵשׁ מֵרַעֲיוֹנֵנוּ דְּבַר הַקַּדְמוּת אֲשֶׁר יַאֲמִינוּ הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה וּבוֹ יַהֲרְסוּ כָּל פְּנוֹתֶיהָ וְיִפְרְצוּ חוֹמוֹתֶיהָ, בָּאָה חוֹבָה עָלֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל זְמַנֵּנוּ יוֹם יוֹם וְשָׁנָה שָׁנָה עַל דָּבָר זֶה לִמְנוֹת שֵׁשׁ שָׁנִים וְלִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִית, וּבְכֵן לֹא יִתְפָּרֵד לְעוֹלָם הָעִנְיָן מִבֵּין עֵינֵינוּ תָּמִיד, וְהוּא כְּעִנְיָן שֶׁאָנוּ מוֹנִין יְמֵי הַשָּׁבוּעַ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי עֲבוֹדָה וְהַשְּׁבִיעִי יוֹם מְנוּחָה. וְלָכֵן צִוָּה בָּרוּךְ הוּא לְהַפְקִיר כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ מִלְּבַד הַשְּׁבִיעִית בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר הָאָדָם כִּי הָאָרֶץ שֶׁמּוֹצִיאָה אֵלָיו הַפֵּרוֹת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה לֹא בְּכֹחָהּ וּסְגֻלָּתָהּ תּוֹצִיא אוֹתָם, כִּי יֵשׁ אָדוֹן עָלֶיהָ וְעַל אֲדוֹנֶיהָ, וּכְשֶׁהוּא חָפֵץ מְצַוֶּה עָלָיו לְהַפְקִירָם. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת, נִמְצָא בַּדָּבָר לִקְנוֹת בָּזֶה מִדַּת הַוַּתְּרָנוּת, כִּי אֵין נָדִיב כְּנוֹתֵן מִבְּלִי תְּקוָה אֶל הַגְּמוּל. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת אַחֵר [ת], נִמְצָא בָּזֶה שֶׁיּוֹסִיף הָאָדָם בִּטָּחוֹן בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי כָּל הַמּוֹצֵא עִם לִבָּבוֹ לָתֵת וּלְהַפְקִיר לְעוֹלָם כָּל גְּדוּלֵי קַרְקָעוֹתָיו וְנַחֲלַת אֲבוֹתָיו הַגְּדֵלִים בְּכָל שָׁנָה אַחַת וּמְלֻמָּד בְּכָךְ הוּא וְכָל הַמִּשְׁפָּחָה כָּל יָמָיו, לֹא תֶחֱזַק בּוֹ לְעוֹלָם מִדַּת הַכְּילוּת הָרְבֵּה וְלֹא מְעוּט הַבִּטָּחוֹן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה הֵן הַדְּבָרִים מֵעֲבוֹדוֹת הָאָרֶץ שֶׁהֵן לָנוּ בְּחִיּוּב שְׁבִיתָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן זְרִיעָה, זְמִירָה, קְצִירָה, בְּצִירָה, וַאֲשֶׁר הֵן אֲסוּרוֹת מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מְזַבֵּל וְחוֹפֵר, וַעֲבוֹדוֹת שֶׁבְּאִילָן כְּגוֹן חוֹתֵךְ מִמֶּנּוּ יַבֶּלֶת, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עָלִין אוֹ בַּדִּין יְבֵשִׁים, מְאַבֵּק בְּאָבָק, אוֹ מְעַשֵּׁן

תַּחְתָּיו לְהָמִית הַתּוֹלַעַת, סָךְ הַנִּטְיעוֹת, קוֹטֵם, אוֹ מְפַסֵּג הָאִילָנוֹת, וּמָה שֶּׁהִתִּירוּ לַעֲשׂוֹת כְּגוֹן סוֹקְרִין בְּסִקְרָא, וְעוֹדֵר תַּחַת הַגְּפָנִים, וְדִין עֲבוֹדַת בֵּית הַשְּׁלָחִין, וְשֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן הַזִּבּוּל וְאַחַר כָּךְ שֶׁתְּהֵא גְּדוֹלָה וְלֹא יְהֵא נִרְאֶה כִּמְזַבֵּל, וְשִׁעוּרָהּ מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה זֶבֶל וּלְמַעְלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מוע"ק ג ב) שֶׁהַחִיּוּב לְהַמָּנַע מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ שִׁלְשִׁים יוֹם קֹדֶם שָׁנָה שְׁבִיעִית וְהִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְדִין שָׁדֶה אִילָן כַּמָּה זְמַן אָסוּר בַּעֲבוֹדָה מִשָּׁנָה שִׁשִּׁית, וּמַהוּ נִקְרָא שָׂדֶה אִילָן, וְאִסּוּר הַבְּרָכָה וְהַרְכָּבָה, [וְאִם עָבַר וְעָשָׂה] מָה יְהֵא בִּנְטִיעוֹתָיו, וּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מָה דִּינָן, דְּכָל שֶׁהוּא מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וּפֵרוֹת, אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן לְאָכְלָה. וְשֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן קוֹצִים וְדַרְדָּרִים, עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא לְאָדָם וְלֹא לִבְהֵמָה. וְשֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְאָדָם וְלִבְהֵמָה, כְּגוֹן פּוּאָה וְאֵזוֹב וְקוֹרָנִית, הֲרֵי הוּא תָּלוּי בְּמַחְשֶׁבֶת הָאָדָם, חֲשָׁבָן לַאֲכִילָה דִּינָן כְּמַאֲכָל, חֲשָׁבָן לְעֵצִים דִּינָן כְּעֵצִים. וְיֵתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ כֻּלָּן מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [פרק ד מהלכות שמיטה]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר עָלֶיהָ (ויקרא כה ב) כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. וּמִדְּרַבָּנָן נוֹהֶגֶת אֲפִילּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה בָּאָרֶץ דַּוְקָא. וְכָל מָקוֹם (שביעית ו א) שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב וְלֹא כְּזִיב בִּכְלָל אָסוּר בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִין שָׁם אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה, כִּי הֵם קְדֻשּׁוּ הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם כְּבָר לְעוֹלָם. וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחְזִיקוּ מֵהֶם כְּבָר עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהֵן מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן בַּעֲבוֹדָה בִּשְׁבִיעִית שֶׁהֶחְמִירוּ בָּהֶן, הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין שָׁם מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, אַחַר שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ בְּעוֹלֵי בָבֶל. וּמִן הַנָּהָר וַאֲמָנָה וָהָלְאָה מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה. סוּרְיָא, וְהוּא מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד קֹדֶם שֶׁנִּכְבְּשָׁה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא לְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם תרומות א, ג ט) כִּבּוּשׁ יָחִיד, וְהָאָרֶץ הַזֹּאת הִיא כְּנֶגֶד אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל, כְּגוֹן דַּמֶּשֶׂק וְאַחְלָב וְחָרָן וּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים סְמוּכִין לָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ בָּהֶן שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת אֲסוּרִין בַּעֲבוֹדָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל (ידים ד ג) עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וְשִׂנְעָר אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין נוֹהֶגֶת בִּשְׁאָר חוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן וְנָעַל כַּרְמוֹ אוֹ שָׁדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹתָיו לְבֵיתוֹ בְּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, בְּטֵל עֲשֵׂה. וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לֶאֱסֹף מֵהֶן מְעַט מְעַט לְבֵית לֶאֱכֹל, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן כְּאִלּוּ אֵין לַקַּרְקַע בְּעָלִים יְדוּעִים.

מצוה פה

מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּשַׁבָּת – לִשְׁבֹּת (רמב"ם סהמ"צ עשה קנד) מִמְּלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יב) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת. כָּל עִנְיָנָהּ כָּתוּב לְמַעְלָה בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה. וְנִכְפְּלָה מִצְוַת שַׁבָּת עַד י"ב פְּעָמִים.

מצוה פו

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּת בַּעֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וַאֲפִילּוּ לְעוֹבְדֶיהָ, וְלֹא נַשְׁבִּיעַ לַגּוֹי בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ. וּבִכְלַל הַהַזְכָּרָה שֶׁמַּעֲנוּ בֵּין נִשְׁבָּע בֵּין מַשְׁבִּיעַ, וְיֵשׁ מְפָרְשִׁין שֶׁעִקֵּר לָאו זֶה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא בְּעוֹסֵק עִם הַגּוֹי בְּיוֹם אֵידוֹ וּמַרְוִיחוֹ, דְּאָזֵל וּמוֹדֶה, וְקָא עָבַר עַל לֹא תַזְכִּירוּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַזְכִּירוּם אֲחֵרִים עַל דֶּרֶךְ הָאֲסוּרָה לָהֶם, דְּהַיְנוּ עַל דַּעַת לְעָבְדָם, שֶׁהוּא אָסוּר אַף לָהֶם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁבְּנֵי נֹחַ מֻזְהָרִים עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹד הוֹסִיפוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַרְחָקָה וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (סג ב) שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר עַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה זִכְרָהּ בִּלְבָבֵנוּ לְעוֹלָם. וְהִשְׁגִּיחוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ שֶׁבְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה עָלֶיהָ לְרֹב מֵאוּסָהּ, צֵא וַחֲשֹׁב.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ שְׁבוּעָה אָסוּר, וְשֶׁכָּל עֲבוֹדָה זָרָה הַכְּתוּבָה בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ מֻתָּר לְהַזְכִּיר שְׁמָהּ, כְּגוֹן פְּעוֹר (במדבר כג כח) וּבֵל וּנְבוֹ (ישעיה מו א) וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְשֶׁאָסוּר לִגְרֹם לַאֲחֵרִים שֶׁיִּדְרוֹשׁ וְשֶׁיְּקַיְּמוּ בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַנּוֹדֵר וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמָהּ, דְּהַיְנוּ הַנִּשְׁבָּע בְּעַצְמוֹ וְלֹא הַמַּשְׁבִּיעַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּשְׁבִּיעַ כְּמוֹ כֵן בִּכְלַל הַלָּאו הוּא, לְפִי דַּעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִשְׁבַּע בָּדָבָר מִכָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁיַּאֲמִינוּ בָּם הַכּוֹפְרִים הַסְּכָלִים עַל צַד הַגְּדֻלָּה, חַיָּב מַלְקוּת, כֵּן כָּתַב הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה בָּזֶה, מֵרֹב חֹמֶר עֲבוֹדָה זָרָה הוּא.

מצוה פז

שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא יִקְרָא אָדָם בְּנֵי אָדָם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְיִזָּרֵז אוֹתָם עַל כָּךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַקּוֹרֵא לֹא יַעַבְדֶנָּה וְלֹא יַעֲשֶׂה לָהּ פְּעֻלָּה מִן הַפְּעֻלּוֹת

רַק הַקְּרִיאָה לְבַד, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַדִּיחַ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (סג ב) לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ אַזְהָרָה לְמַדִּיחַ, וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא.

שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ בְּפֶרֶק עֲשִׁירִי מִסַּנְהֶדְרִין. וּמִי שֶׁלֹּא הִדִּיחַ בְּעַנְיָן זֶה אֶלָּא אָדָם אֶחָד, אֵינוֹ נִקְרָא מַדִּיחַ אֶלָּא מֵסִית, וּבְסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי נִכְתַּב אַזְהָרַת מֵסִית בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. אֲבָל כְּשֶׁמַּדִּיחַ שְׁנֵי אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר נִקְרָא מַדִּיחַ. וְזֶה שֶׁאָתָּה מוֹצֵא כָּל הַרְחָקוֹת אֵלּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְגִדֵּל הָעִנְיָן בָּהּ עַד שֶׁנִּכְפְּלָה בְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, וְשֶׁתְּכַנָּה הַתּוֹרָה לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קַנָּא עַל עוֹבְדֶיהָ, אַל יַעֲלֶה בְלִבְּךָ שֶׁקְּנָאַת הָאֵל וְהַרְחָקוֹת אֵלּוּ נִכְתְּבוּ זוּלָתִי מִצַּד הָעוֹבְדִים, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ בֵּין שֶׁיַּעַבְדוּ אוֹתוֹ בְּנֵי אָדָם אוֹ יַעַבְדוּ מַלְאָךְ אוֹ גַּלְגַּל אוֹ כּוֹכָב אוֹ אֶחָד מִכָּל בְּרוּאָיו אֵין שׁוּם צַד תּוֹסֶפֶת וְגֵרוּעַ נוֹפֵל בָּזֶה בִּכְבוֹדוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי תַּכְלִית הַכָּבוֹד וְהַהוֹד לֹא נוֹסָף וְלֹא נִגְרַע בִּשְׁבִיל דָּבָר, אַף כִּי בְּמַעֲשָׂיו אֲנַחְנוּ פְּעָלוֹתָיו אֲנָשֵׁי הַגּוּפוֹת. אַךְ תֵּדַע בֶּאֱמֶת כִּי כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה נֶאֱמָרִים עַל צַד הַמְקַבְּלִים, יֹאמַר כִּי בְּעֵת שֶׁהָאָדָם מוֹצִיא עַצְמוֹ לְגַמְרֵי וּמִתְפַּשֵּׁט מֵאֱמוּנַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּמוֹלִיךְ גּוּפוֹ וּמַתְפִּיס מַחְשְׁבוֹתָיו אַחֲרֵי הַהֶבֶל, לֹא יִהְיֶה רָאוּי כְּלָל לְהַנִּיחַ בּוֹ שׁוּם בְּרָכָה וְשׁוּם טוֹבָה, אֲבָל יִהְיֶה רָאוּי לְהַנִּיחַ עָלָיו כָּל מָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ הַבְּרָכָה, וְהוּא הַקְּלָלָה וְהַמְּאֵרָה וְהֶחֳלָאִים וְכָל רָעוֹת, כִּי הוּא נִתְרַחֵק תַּכְלִית הָרִחוּק מִכָּל גְּבוּלֵי הַטּוֹב, וְעַל כֵּן לֹא תַּשִּׂיגֵהוּ כִּי אִם רַע מִכָּל צְדָדָיו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַמָּשָׁל יֵאָמֵר עָלָיו כְּאִלּוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא אֲדוֹן הַטּוֹבָה נַעֲשָׂה לוֹ לְאוֹיֵב וְעָצַר מִמֶּנּוּ כָּל הַטּוֹבוֹת, וּכְאִלּוּ הוּא מְקַנֵּא בּוֹ בְּהַנִּיחוֹ עֲבוֹדָתוֹ וְעוֹבֵד אֶת אֲחֵרִים. וְאוּלָם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לֹא יְחַיֵּב לְכָל נִבְרָא וְלֹא יְקַנֵּא בְּבֶן אָדָם כִּי בְּיָדוֹ לְהַחֲזִירָם כֻּלָּם עִם כָּל שְׁאָר הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ בְּהַנָּחַת חֻפְצוֹ בְּבִטּוּל כַּאֲשֶׁר בְּרָאָם בְּהַנָּחַת חֻפְצוֹ בִּבְרִיאָה, אֲבָל יְכַנֶּה שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּקַנָּא עַל דֶּרֶךְ מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם לְפִי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם שִׁנְאָה גְּדוֹלָה כְּמִי שֶׁמְּקַנֵּא בְּאִישׁ עַל שׁוּם דָּבָר אוֹ מְקַנֵּא בְּאִשְׁתּוֹ בִּזְנוּתָהּ עִם אֲחֵרִים. וְעַל כֵּן נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה דִּמְיוֹנוֹת אֵלּוּ אֲצִלּוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְאָזֶן הַשּׁוֹמֵעַ [פ"ד מהל' ע"א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. אֲבָל דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ בֵּין אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵם בִּסְקִילָה, אֵינָן אֶלָּא בְּמָקוֹם הָרָאוּי לְמִשְׁפָּט שֶׁהִיא הָאָרֶץ הַנִּבְחֶרֶת.

מצוה פח

מִצְוַת חֲגִיגָה בָּרְגָלִים – לָחוֹג בָּרְגָלִים, וְהוּא שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲלוֹת לָרֶגֶל לְמִקְדָּשׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְהֵן סְמוּךְ לְפֶסַח וְשָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת, כְּדֵי שֶׁנָּחוֹג שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה. וְעִנְיַן הַחֲגִיגָה הוּא שֶׁנַּעֲלֶה שָׁם בְּקָרְבָּן וְנַקְרִיבֵהוּ שְׁלָמִים לִכְבוֹד

הֶחָג. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ פְּעָמַיִם בַּתּוֹרָה, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (ו ב), שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בָּרֶגֶל חֲגִיגָה, רְאִיָּה, שִׂמְחָה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּדִין לָבֹא בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר מִיָּדֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים נ יב) אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ, אַף עַל פִּי כֵן בְּדִמְיוֹן מַחְשַׁבְתֵּנוּ אֲנַחְנוּ רוֹאִים כְּאִלּוּ נַעֲמֹד לְפָנָיו. וְהָאֱמֶת שֶׁהַנְּפָשׁוֹת קְרוֹבוֹת אֶל הַטּוֹב בַּמָּקוֹם הַהוּא יוֹתֵר מִשָּׁאָר מְקוֹמוֹת וְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ נוֹגֵהַּ עֲלֵיהֶם שָׁם. וְעַל כֵּן רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּן בָּעֵת הַהִיא, כִּי בִּפְעֻלַּת הַקָּרְבָּן נִתָּכֵן לְקַבְּלַת הַטּוֹבָה וְתִתְעַלֶּה נַפְשׁוֹתֵינוּ מַעְלָה מַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה רפ"א) שֶׁקָּרְבָּנוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶן שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד יַסְפִּיק, בֵּין בְּהֵמָה בֵּין עוֹף, תּוֹר אוֹ גּוֹזָל, וְשֶׁחַיָּב לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם עַל כָּל פָּנִים בְּקָרְבָּן בְּיָדוֹ אוֹ בְּכֶסֶף שֶׁיִּקְנֶה בּוֹ קָרְבָּן בִּירוּשָׁלַיִם, אֲבָל בִּשְׁוֶה כֶּסֶף אֵינוֹ פָּטוּר. וְאִם לֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין (חגיגה ט א) כָּל שִׁבְעָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא שָׁם בְּיוֹם רִאשׁוֹן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה [פ"א מהלכות חגיגה]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, וְלֹא כָּל (שם ב א) הַזְּכָרִים, שֶׁחִגֵּר וְסוֹמֵא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו וְחוֹלֶה וְזָקֵן וְעָנֵג הָרְבֵּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו כֻּלָּם פְּטוּרִין, וְכֵן טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וַעֲבָדִים. אֲבָל כָּל שְׁאָר הַזְּכָרִים חַיָּבִים וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לָהֶם אֻמָּנוּת מִכֹּעַר כְּגוֹן (שם ד א) מְקַמֵּץ וּמְצָרֵף וְעַבְדָּן מְטַהֲרִין גּוּפָן וּמַלְבּוּשָׁן וְעוֹלִין לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהֵם מְקֻבָּלִין לְפָנָיו כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, שֶׁטִּנּוּף הַנֶּפֶשׁ הוּא הַמַּאֲיִס בְּנֵי אָדָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְלֹא הָאֻמָּנוּת כָּל זְמַן שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ בֶּאֱמָנוּת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִרְאָה בָּעֲזָרָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג וְלֹא הֵבִיא קָרְבָּן בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְגַם עָבַר עַל לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (שמות כג טו) וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם.

מצוה פט

שֶׁלֹּא נִשְׁחַט שֵׁה הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּעוֹד הֶחָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט שֵׁה הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּעוֹד שֶׁיִּהְיֶה חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ עַד חֲצִי הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים ה א) אַךְ חִלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יח) לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי, וּבָא הַפָּרוּשׁ בּוֹ לֹא תִשְׁחַט שֵׁה הַפֶּסַח וְיִהְיֶה עֲדַיִן חָמֵץ קַיָּם בִּרְשׁוּתְךָ. וְנִכְפְּלָה זֹאת הַמְּנִיעָה בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּתּוֹרָה. וְגַם כֵּן שָׁמַעְנוּ בִּכְלָל הַפָּרוּשׁ, שֶׁלֹּא (שם יג ב) יִהְיֶה חָמֵץ אֵצֶל הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְלֹא אֵצֶל הַזּוֹרֵק דָּמוֹ וְלֹא אֵצֶל הַמַּקְטִיר חֶלְבּוֹ וְלֹא אֵצֶל אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה הַנִּמְנִין עָלָיו (שם סג ב).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁקְּבִיעוּת זְמַן בְּכָל הָעִנְיָנִים הוּא קִיּוּם עֶשְׂיָתָן, יְדוּעַ הַדָּבָר אֵצֶל כָּל אָדָם. וְעַל כֵּן בִּדְבַר הַפֶּסַח, שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל אֶצְלֵנוּ בְּקִיּוּם הַדָּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה כא), צִוָּה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֶׂה עִנְיָנוֹ בְּסֵדֶר וּבְקְבִיעוּת זְמַן לְכָל דָּבָר וְדָבָר מִדְּבָרָיו, וְלֹא תָּבֹא מִצְוָה מִמִּצְוֹת עִנְיַן הַמּוֹעֵד הַזֶּה בִּגְבוּל חֲבֶרְתָּהּ. וְעַל כֵּן נִזְהַרְנוּ לְהַשְׁבִּית הֶחָמֵץ הַנִּמְאָס בְּעֵינֵינוּ לִשְׁעָתוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ לְהַתְחִיל בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח שֶׁהוּא הַתְחָלַת שִׂמְחַת הַמּוֹעֵד הַטּוֹב. וְעוֹד אִם שָׁמַעְנוּ טוֹב מִזֶּה נַחְזִיק בּוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם סא א) שֶׁזְּמַן שְׁחִיטָתוֹ אַחַר חֲצוֹת, וְאִם שְׁחָטוֹ קֹדֶם חֲצוֹת שֶׁפָּסוּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאַחַר חֲצוֹת הוּא זְמַנּוֹ, אֵינוֹ נִשְׁחָט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם אַחַר שֶׁמַּקְטִירִין קְטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, גַּם לְאַחַר שֶׁמֵּיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפִסְחִים [פ"ק מהלכות קרבן פסח]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִנִּיחַ מִדְּעָתּוֹ כַּזַּיִת חָמֵץ בְּרִשׁוּתוֹ בְּשָׁעַת הַקָּרְבָּתוֹ, אֶחָד שׁוֹחֵט אוֹ זוֹרֵק אוֹ מַקְטִיר הָאֵמוּרִין אוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד מִכָּל בְּנֵי הַחֲבוּרָה הַנִּמְנִין בַּאֲכִילָתוֹ לוֹקֶה, וְהַפֶּסַח כָּשֵׁר מִכָּל מָקוֹם.

מצוה צ

שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֲמוּרֵי הַפֶּסַח לְפֶסַל בְּלֵילָה – שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֵמוּרִים שֶׁל פֶּסַח עַד הַבֹּקֶר שֶׁלֹּא יַקְרִיבוּ אוֹתָן וְהֵן נִפְסָלִין בִּשְׁהִיָּה זוֹ וְנִקְרָאִין נוֹתָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יח) וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר אֵמוּרִין וְלִשְׁאָר קָרְבָּנוֹת. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (שם) לֹא יָלִין חֵלֶב, בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּד עַל הַחֲלָבִים שֶׁנִּפְסָלִין בְּלֵילָה. וּכְבָר נִכְפְּלָה זֹאת הַמִּנְיָעָה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כה) וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי כְּבוֹד הַקָּרְבָּן לְהַקְרִיבוֹ בִּזְמַנּוֹ הַקָּבוּעַ אֵלָיו, וְהַמַּעֲבִיר הַמּוֹעֵד נִרְאֶה כְּמִתְיָאֵשׁ וּמַשְׁלִיךְ הַדָּבָר אַחֲרֵי גֵּוּו וְאֵינֶנּוּ מִתְעוֹרֵר וּמַתְפִּיס כַּוָּנוֹתָיו אֶל הָעֲבוֹדָה יָפָה, וּמִפְּנֵי כֵן נִפְסָלִין בְּכָךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (פסחים סד ב) שֶׁמִּצְוָה לְהַקְטִיר אֵמוּרֵי כָל זֶבַח וְזֶבַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות עב א) שֶׁמִּצְוַת הַקְטָרָתָן אַחַר שְׁחִיטָה סָמוּךְ, וְאִם לֹא הִקְטִירָן כֵּן מַקְטִירָן כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְדַוְקָא כְּשֶׁחָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שֶׁחֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵבִין בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל אִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּחֹל אֵין מַקְטִירִין בַּלַּיְלָה, שֶׁאֵין מַקְטִירִין חֶלְבֵי חֹל בְּיוֹם טוֹב, דְּיוֹם טוֹב עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה וְדוֹחֶה לָאו דִּלֹא יָלִין, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּפְסָחִים [שם]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים כֹּהֲנִים. וְהָעוֹבֵר וְלֹא הִקְרִיבָן, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה צא

מִצְוַת הֲבָאַת בִּכּוּרִים – לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא הַפְּרִי הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּתְבַּשֵּׁל בָּאִילָן שֶׁחַיָּבִין אָנוּ לְהָבִיאוֹ שָׁם וְלִתְּנוֹ לַכֹּהֵן, וְלֹא כָּל הָאִילָנוֹת בְּמִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא שִׁבְעַת הַמִּינִים בִּלְבַד שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם חִטָּה, וּשְׂעוֹרָה, גֶּפֶן, וּתְאֵנָה, וְרִמּוֹן, זֵיתִים וּתְמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא וְגוֹ' וּבָא הַפְּרוּשׁ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל שִׁבְעָה פְּרוֹת אֵלּוּ. וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי בְּדֶרֶךְ זוֹ לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לוֹמַר כֵּן, כִּי אַחַר שֶׁלֹּא הֻזְכְּרוּ כָּל פֵּרוֹת אֲחֵרִים חוּץ מֵאֵלּוּ בַּתּוֹרָה בְּשׁוּם מָקוֹם וְצִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא מֵאַרְצֵנוּ בִּכּוּרֵי פֵּרוֹת סְתָם, בֶּאֱמֶת יֵשׁ לָדוּן כִּי עַל הַפֵּרוֹת שֶׁהוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשֶׁשִּׁבְחָהּ בָּהֶן, עַל אוֹתָם צִוָּנוּ. וְאֶפְשָׁר כִּי יֵשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל עוֹד הֶכְרֵחַ הַכָּתוּב בָּעִנְיָן, אוֹ שֶׁמָּא דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵם. וְכֵן הָיָה דַּרְכָּם לְהָבִיא אוֹתָן (בכורים ג ג) הַסְּמוּכִין לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין אוֹתָן רַכִּים, וְהָרְחוֹקִין מְיַבְּשִׁין אוֹתָן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת דְּבַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתֵנוּ, וְנִזְכֹּר וְנֵדַע כִּי מֵאִתּוֹ בָּרוּךְ הוּא יַגִּיעוּ לָנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת בָּעוֹלָם. עַל כֵּן נִצְטַוֵּינוּ לְהָבִיא לִמְשָׁרְתֵי בֵּיתוֹ רֵאשִׁית הַפְּרִי הַמִּתְבַּשֵּׁל בָּאִילָנוֹת וּמִתּוֹךְ הַזְּכִירָה וְקַבָּלַת מַלְכוּתוֹ וְהוֹדָאָתֵנוּ לְפָנָיו, כִּי הַפֵּרוֹת וְיֶתֶר כָּל הַטּוֹבָה מֵאִתּוֹ יָבֹאוּ, נִהְיֶה רְאוּיִים לִבְרָכָה וְיִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹתֵינוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יט ב) שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַזָּר כִּתְרוּמָה מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם, וּמֵאֵיזֶה פֵּרוֹת מְבִיאִין מֵהֶם בִּכּוּרִים מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁנִּתְּנִין הַבִּכּוּרִים לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וְשֶׁטְּעוּנִין כְּלִי וְהוּא לַכֹּהֵן אִם הוּא שֶׁל עֵץ, וְשֶׁלֹּא יְבִיאֵם אָדָם בְּעֵרְבוּב אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹי, כְּגוֹן שֶׁמֵּשִׂים הוּצִין אוֹ עֲלִין בַּסַּל בֵּין כָּל מִין וָמִין, וּמַקִּיף אֶשְׁכּוֹלוֹת עֲנָבִים לְסַל שֶׁל תְּאֵנִים עַל שְׂפָתוֹ, וּמְבִיאִין בִּידֵיהֶן תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה לִכְבוֹד הַבִּכּוּרִים וְנוֹתְנִין אוֹתָם לַכֹּהֲנִים, וְכֵיצַד הָיוּ מַעֲלִין אוֹתָן, וְהַשִּׂמְחָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין עֲלֵיהֶן הַמְּבִיאִים אוֹתָם וְהַיּוֹצְאִים לִקְרָאתָם, וְהַמִּזְמוֹרִים שֶׁהָיוּ קוֹרְאִין סָמוּךְ לָעִיר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים (פ"ג) [פ"ד מה' בכורים].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, וּבְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְסוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, אֲבָל לֹא בְּפֵרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה צב

שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב – שֶׁלֹּא נְבַשֵּׁל בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּחָלָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וּבָא הַפְּרוּשׁ (חולין קיג, א), דְּלָאו דַּוְקָא גְּדִי, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל בְּשַׂר בְּהֵמָה בַּמַּשְׁמָע, שְׁאֵין לְשׁוֹן גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן בְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהוֹצִיאוּ בִּלְשׁוֹן גְּדִי, לְפִי שֶׁהַבָּשָׂר

דָּבָר רַךְ כִּגְדִי. וְאֵיךְ אַתָּה לָמֵד כֵּן, מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב גְּדִי, וְהֵצְרָךְ לְפָרֵשׁ גְּדִי עִזִּים, הָא לָמְדְתָּ, שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר גְּדִי סְתָם לָאו דַּוְקָא גְּדִי עִזִּים, אֶלָּא אַף כָּל בְּשַׂר בְּהֵמָה כַּיּוֹצֵא בוֹ בַּמַּשְׁמָע.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי הַדִּוֹמֶה שֶׁהוּא כְּעִנְיָן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת מְכַשֵּׁפָה, כִּי יֵשׁ בָּעוֹלָם דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱסַר לָנוּ תַּעֲרֻבְתָּן בְּסִבַּת הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם. וְאֶפְשָׁר שֶׁתַּעֲרֹבֶת הַבָּשָׂר עִם הֶחָלָב בְּמַעֲשֵׂה הַבִּשּׁוּל יִהְיֶה סִבַּת אִסּוּרוֹ מִן הַיְסוֹד הַהוּא. וּקְצָת רְאָיָה לָזֶה לְפִי שֶׁבָּא הָאִסּוּר לָנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַתַּעֲרֹבֶת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֹאכְלֶנּוּ, שֶׁנִּרְאֶה בָּזֶה שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ מֻחְמַת נֶזֶק אֲכִילָתוֹ כְּלָל רַק שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה פְּעֻלַּת אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת וּלְהַרְחֵקַת אוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ. וְהִזְהִירָנוּ גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁאִם אוּלַי נַעֲשֶׂה הַתַּעֲרֹבֶת לְבַל נֹאכְלֶהוּ וְלֹא נֶהֱנֶה בּוֹ לְהַרְחִיק הָעִנְיָן. וַאֲפִלּוּ (פסחים כה א) אֲכָלוֹ מִבְּלִי שֶׁנֶּהֱנָה מִמֶּנּוּ כְּלָל, לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר כָּל אִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת, וְכָל זֶה מוֹרֶה שֶׁיְּסוֹד טַעְמוֹ הוּא מֻחְמַת הַתַּעֲרֹבֶת, וְכָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בְּכִשּׁוּף. זֶה נֹאמַר מִתּוֹךְ הַדְּחָק וַעֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִים לְמוֹדָעֵי הַמְקֻבָּל. וְהָרַמְב"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בָּעִנְיָן טַעַם אַחֵר (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח) אָמַר, כִּי יֵשׁ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה יַעַבְדוּהָ בְּמַעֲשֶׂה תַּעֲרֹבֶת בָּשָׂר עִם חָלָב, וְלָכֵן הִרְחִיקָה הַתּוֹרָה אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת. וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לִי (אסתר ה יג).

דִּינֵי הַמִּצְוָה, נִכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּקִצּוּר כְּמִנְהָגֵנוּ בְּמִצְוַת אִסּוּר הָאֲכִילָה וְהַהֲנָאָה בְּסֵדֶר כִּי תִשָּׂא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבִשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אֲכָלוֹ, לוֹקֶה.

מצוה צג

שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְשִׁבְעָה עַמְמִים וְכֵן לְכָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נִכְרֹת בְּרִית, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַבְטִיחַ בְּאַהֲבָתֵנוּ אֶל הָעָם הָרַע הַכּוֹפְרִים שֶׁהֵם שִׁבְעָה עַמְמִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהָיוּ מַחְזִיקִים בְּאַרְצֵנוּ טֶרֶם בּוֹאֵנוּ שָׁם, וְהֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וכו', שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עִמָּהֶם שָׁלוֹם וְנִנִּיחַ אוֹתָם לַעֲבֹד הָעֲבוֹדָה זָרָה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ מִן הָעוֹלָם, וְאִלּוּ הַשִּׁבְעָה עַמְמִין הָיוּ עִקַּר ע"ז וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, וְעַל כֵּן נָעֲקְרוּ מֵאַרְצָם. וְנִצְטַוִּינוּ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֵיהֶם וּלְאַבֵּד זִכְרָם לְעוֹלָם וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם בַּתּוֹרָה (דברים ז ב) הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה בְּסֵדֶר וָאֶתְחַנַּן (מצוה תכה) וְשָׁם אַאֲרִיךְ בַּמִּצְוָה בְּעֶזְרַת הָאֵל, וְנַגִּיד סִבַּת הֱיוֹת בָּעוֹלָם הָאֻמּוֹת הָרָעוֹת לָמָּה, וְכִי מִצְוָה זוֹ בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת. וּמִן הָאַזְהָרָה בָּהֶם נִשְׁמַע אַזְהָרָה שֶׁלֹּא

לִכְרֹת בְּרִית לְכָל עוֹבְדֵי ע"ז. אֲבָל יֵשׁ חִלּוּק בֵּין שִׁבְעָה עֲמָמִים לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, (גיטין מה א) שֶׁשְּׁאָר הָאֻמּוֹת אִם אֵין נִלְחָמִים עִמָּנוּ אֵין מִצְוָה עָלֵינוּ לְהָרְגָם, אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ עַד שֶׁיַּעַזְבוּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְאִלּוּ הַשִּׁבְעָה עֲמָמִים נִצְטַוִּינוּ לְהָרְגָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁנּוּכַל לָהֶם, אֶלָּא אִם כֵּן יַנִּיחוּ עֲבוֹדָה זָרָה. וְהָעִנְיָן לְפִי שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וְכָל מִי שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶם וְיָכוֹל לְהָרְגוֹ בְּלֹא סַכָּנָה וְלֹא הָרָגוֹ עוֹבֵר בְּלָאו. וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּשֶׁאֵין נִלְחָמִים עִמָּנוּ שֶׁלֹּא נַהֲרֹג דַּוְקָא עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִן הָאֻמּוֹת אֲבָל יִשְׂרָאֵל עוֹבֵד ע"ז כְּגוֹן הַמִּינִין וְהַמְשַׁמְּדִין וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין מִצְוָה עָלֵינוּ לְהָרְגָם, לְפִי שֶׁהֵם מְצָרִים לְיִשְׂרָאֵל, וּמוּטָב יֹאבְדוּ אֶלֶף כַּיּוֹצֵא בָּם וְלֹא יִשְׂרָאֵל אֶחָד כָּשֵׁר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָן אִם רָצוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין [י"ד סי' קצא]

מצוה צד

שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ – שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁנִּגְלָה בַּכָּתוּב, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז סד ב) שֶׁאִלּוּ רָצוּ לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אַף עַל פִּי שֶׁעֲבָדוּהָ מִתְּחִלָּתָן שֶׁמַּתָּרִים לִשְׁכֹּן בְּאַרְצֵנוּ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא גֵּר תּוֹשָׁב, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא גֵּר לְעִנְיַן שֶׁהֻתַּר לֵשֶׁב בְּאַרְצֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֵי זֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם לֹא הִנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקַע שֶׁיִּשְׁכֹּן בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא (שם כא א) אֲפִלּוּ לְהַשְׂכִּיר לוֹ בַּיִת, אָסוּר כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׁכֹּר לְדִירָה, לְפִי שֶׁמַּכְנִיס שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל לִסְחוֹרָתוֹ מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַשְׂכִּיר לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁשְּׁלֹשָׁה דָּבָר קְבִיעוּת הוּא וְאֵין רָאוּי לְקַבְּעָם. וְחִלּוּק הַדִּינִים שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה בֵּין בָּתִּים לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, וּבֵין סוּרְיָא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וַעֲבוֹדָה זָרָה [שם].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמָכַר לָהֶם קַרְקַע אוֹ הִשְׂכִּירוֹ לָהֶם בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי עָבַר עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לְמָכֹר לָהֶם קַרְקַע אוֹ לְהַשְׂכִּיר בְּלֹא עֲשִׂית מַעֲשֶׂה.

מצוה צה

מִצְוַת בְּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה – לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּהְיֶה מַקְרִיבִים שָׁם קָרְבְּנוֹתֵינוּ אֵלָיו, וְשָׁם תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל וְקִבּוּץ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ. וְזֹאת הַמִּצְוָה כּוֹלֶלֶת עִמָּהּ הַכֵּלִים הַצְּרִיכִים בַּבַּיִת אֶל הָעֲבוֹדָה, כְּגוֹן הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמִּזְבֵּחַ וְכָל שְׁאָר הַכֵּלִים כֻּלָּם.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁתִּרְאֶה בְּסוֹף דְּבָרַי. וְאָכֵן מִיִּרְאָתִי לְהִתְקָרֵב אֶל מִשְׁכַּן יְיָ, כִּי יָדַעְתִּי כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אִם לֹא יִתְקַדֵּשׁ לְמַדַּי לֹא יִרְאֶה הַבַּיִת וָחַי. גַּם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים לַעֲבוֹדָה יִתְקַדְּשׁוּ בְּבוֹאָם אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנִים, וְהַלְוִיִּם אַחַר הִטָּהֲרוּ וַיְנָף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה טֶרֶם יִתְּנוּ קוֹלָם בְּהֵיכַל ה'. אָמַרְתִּי גַּם אֲנִי אַגִּיד עָצָתִי, וְאֶעֱרֹךְ הִתְנַצְּלוּתִי נֶגֶד זְקֵנַי, וְאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי טֶרֶם אַעֲלֶה בֵּית יְיָ.

יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם בֵּינֵינוּ הָעָם מְקַבְּלֵי הַמִּצְוֹת כִּי שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה, וּבְכָל אֶחָד מֵהֶן שָׁרָשִׁים גְּדוֹלִים וְרַבִּים, וּלְכָל שֹׁרֶשׁ וְשֹׁרֶשׁ עֲנָפִים, כָּל אֶחָד יִשָּׂא אֶשְׁכֹּל גָּדוֹל שֶׁל פֵּרוֹת נֶחְמָדִים לְהַשְׂכִּיל לִבּוֹת, יוֹם יוֹם יוֹצִיאוּ פֶּרַח לַשּׁוֹקְדִים עֲלֵיהֶם, פִּרְחֵי חָכְמָה וְשֵׂכֶל טוֹב, כָּל עֵינַיִם מְאִירוֹת וְרַחֲבָה וְנָסְבָה עֲמֻקָּה חָכְמָתָהּ עַד שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג תַּכְלִיתָהּ. כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַמֶּלֶךְ הֶחָכָם (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי, וְעִם כָּל זֶה אֵין לְהַרְפּוֹת יְדֵי הָעוֹסֵק בָּהּ, כִּי אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה מִמֶּנָּה יֹאכַל כֻּלָּהּ מְתוּקָה, וְאִם יֵשׁ כַּמָּה אֲשֶׁר מִפְּרִי עֵץ הַגָּן לֹא תַשִּׂיג יָדָם לְקַחַת יִקְחוּ לָהֶם עֲלֵהוּ לִתְרוּפָה. וְאָנֹכִי עִם דַּעְתִּי, גָּדֵל עֶרְכָּהּ וְרֹב עָמְקָהּ, וְכִי פְּלִיאָה מִמֶּנִּי נִשְׂגְּבָה, פָּעַרְתִּי פִּי לְדַבֵּר בָּהּ וְאֶסְמֹךְ בַּמָּה שֶׁלִּמְּדוּנִי רַבּוֹתַי, (ע"ז יט א) לְגָרֵס אִינִישׁ וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט כ) גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה.

דַּע בְּנִי, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַגִּיעַ אֵצֶל הַשֵּׁם בַּעֲשׂוֹת בְּנֵי אָדָם כָּל מִצְוֹתָיו אֵינֶנּוּ רַק שֶׁחֵפֵץ הַשֵּׁם לְהֵיטִיב לָנוּ, וּבְהִיוֹת הָאָדָם מֻכְשָׁר וּמוּכָן בַּעֲשִׂיַּת אוֹתָן מִצְוֹת לְקַבֵּל הַטּוֹבָה אָז יֵיטִיב אֵלָיו הַשֵּׁם, וְעַל כֵּן הוֹדִיעָם דֶּרֶךְ טוֹב לְהְיוֹתָם טוֹבִים, וְהִיא דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, כִּי בָּהּ יִהְיֶה הָאָדָם טוֹב. נִמְצָא שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם מִצְוֹתָיו הִשְׂלִים חֶפְצוֹ בַּאֲשֶׁר הוּא רָאוּי אָז לְקַבֵּל טוֹבָתוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵכִין עַצְמוֹ לְכָךְ, רָעָתוֹ רַבָּה, שֶׁיּוֹדַע חֵפֶץ הַשֵּׁם בָּזֶה, וְהוּא יַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו כְּנֶגֶד חֶפְצוֹ. וּפָרָשָׁה אַחַת נִכְתְּבָה בַּתּוֹרָה לְהוֹדִיעֵנוּ עִקַּר זֶה לְבַד, וְהוּא מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב (דברים י יב יג) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ וגו' עַד לְטוֹב לָךְ. כְּלוֹמַר אֵינֶנּוּ שׁוֹאֵל מֵעִמְּךָ דָּבָר בַּעֲשׂוֹתְךָ מִצְוֹתָיו רַק שֶׁרָצָה בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְהֵטִיב לָךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו הֵן לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ. כְּלוֹמַר וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְמִצְוֹתֶיךָ רַק מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתְךָ לְזַכּוֹתְךָ.

וְיֵשׁ בְּעוֹשֵׂי הַמִּצְוֹת יָשִׂימוּ מְנַמַּת פְּנֵיהֶם אֶל הַטּוֹבָה הַמְּעֻתֶּדֶת אֲלֵיהֶם בַּעֲשִׂיָתָן לְבַד, כִּי יֵדְעוּ שֶׁבְּסִבָּתָן תָּנוּחַ עֲלֵיהֶם הַבְּרָכָה וְהַטּוּב, וְאֶל הַכַּוָּנָה הַהִיא יִתְעַסְּקוּ בָּהֶן לְעוֹלָם, וְאֵלֶּה חֶלְקָם בַּחַיִּים וְזוֹכִים לְעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים, וְאוּלָם לֹא הִגִּיעוּ אֶל תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הַטּוֹבָה. אֲבָל יֵשׁ אֲשֶׁר זָכוּ וְנָתַן לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֵב לָדַעַת וּלְהַכִּיר בְּמִדּוֹתָיו הַמְּעֻלּוֹת, וּמִתּוֹךְ הַכָּרָתָם יִתְקַשְּׁרוּ מוֹרְשֵׁי לְבָבָם בְּאַהֲבָתוֹ קֶשֶׁר חָזָק וְאַמִּיץ עַד שֶׁיְּשִׂימוּ כָּל כַּוָּנַת הֶכְנַת גּוּפָם כְּדֵי לְהַשְׂלִים חֵפֶץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְרֹב חִשְׁקָם אוֹתוֹ, וְאֶל הַתּוֹעֶלֶת הַמְּעֻתֶּדֶת לָהֶם בָּעֵסֶק הַהוּא לֹא יָשִׂיתוּ לֵב, וְהִיא הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָלוּ אֲלֵיהָ הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַשְּׁלֹשָׁה וְהָרִבֵּה מִבְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, זֶכֶר כֻּלָּם לִבְרָכָה, וְזֹאת הִיא הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁאֶפְשָׁר לְבֶן אָדָם לַעֲלוֹת.

וּמֵעַתָּה בְּהִיוֹת הַנָּחַת דַּעְתֵּנוּ עַל זֶה בְּעִנְיַן מִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ לֵאמֹר כִּי בְּנֵין בַּיִת לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹתֵנוּ בָּהּ תְּפִלּוֹת וְקָרְבָּנוֹת אֵלָיו, הַכֹּל לְהָכִין הַלְּבָבוֹת לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה, לֹא מֵהֶיוֹתוֹ צָרִיךְ לְשֶׁבֶת בֵּית אֲנָשִׁים וְלָבוֹא בְּצֵל קוֹרָתָם, וְאִם אַרְזֵי לְבָנוֹן יִבְנוּהוּ אוֹ בְּרוֹתִים, כִּי הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלֻהוּ וּבְרוּחוֹ יַעֲמֹדוּ, אַף כִּי הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם צָרִיךְ לִכְבוֹדוֹ חָלִילָה, הֲלֹא יְדוּעִים הַדְּבָרִים וּבְרוּרִים שֶׁהַכֹּל לְהֶכְשֵׁר גּוּפוֹתֵינוּ, כִּי הַגּוּפוֹת יֶכְשְׁרוּ עַל יְדֵי הַפְּעֻלּוֹת וּבְרִבּוֹת הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת וְרֹב הַתְמָדָתָן מַחֲשָׁבוֹת הַלֵּב מְטַהֲרוֹת מִתְלַבְּנוֹת מִזְּדֻקְּקוֹת, וְהַשֵּׁם חֵפֶץ בְּטוֹבָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר וְנָקִי בְּתַכְלִית הַנְּקִיּוּת לְטַהֵר שָׁם מַחְשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ וּלְתַקֵּן לְבָבָם אֲלֵיו בּוֹ, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא בָּחַר אוֹתוֹ הַמָּקוֹם וֶהֱכִינוֹ אֶל הַטּוֹבָה לִבְנֵי אָדָם אוּלַי מֵהֱיוֹתוֹ אֶמְצָעוּת הָעוֹלָם בְּכִוּוּן, וְהָאֶמְצָעוּת נִבְחַר מִן הַקְּצָווֹת, אוֹ מִן הַטַּעַם שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ. וּמִתּוֹךְ הֶכְשֵׁר הַמַּעֲשֶׂה וְטַהֲרַת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ שָׁם יַעֲלֶה שִׂכְלֵנוּ אֶל הַדְּבֵקוּת עִם הַשֵּׂכֶל הָעֶלְיוֹנִי.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט עַל הַצַּד הַזֶּה נִפְרַשׁ שְׁרִיַּת הַשְּׁכִינָה בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח א) קְדֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, שֶׁמַּשְׁמַע בְּזֶה שֶׁאֵין כָּל סִבַּת שְׁרִיַּת הַשְּׁכִינָה שָׁם מִצַּד הָעוֹבְדִים, אֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם בָּחְרוּ הָאֵל לְבָרֵךְ בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר בָּרָא מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה חֻפְצוֹ לִשְׁלֹחַ לִבְנֵי אָדָם נָבִיא לְהוֹרוֹתָם דֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְיִזְכּוּ לְקַיֵּם נַפְשׁוֹתָם, כְּמוֹ כֵן חֵפֶץ בַּחֲסָדָיו הַגְּדוֹלִים לְקַבֵּעַ לָהֶם מָקוֹם בָּאָרֶץ שֶׁיִּהְיֶה נָכוֹן אֶל טוֹבַת הַבְּרִיּוֹת וּזְכוּתָם, וְכָל זֶה מֵחֲסָדָיו עַל בְּרִיּוֹתָיו. וּמִכָּל מָקוֹם, לְעוֹלָם תִּתְרַבֶּה שָׁם הַבְּרָכָה וְהַקְּדֻשָּׁה לְפִי הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ שָׁם בְּנֵי אָדָם, וְאָז עִם הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת יִפָּתְחוּ מַעְיְנֹת הַטּוּב כְּנֶגְדּוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת אֵינָהּ דּוֹמָה קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם בְּחָרְבָּנוֹ לִקְדֻשָּׁתוֹ בְּיִשּׁוּבוֹ.

וְהַנָּחַת הַטַּעַם הַזֶּה בְּעִנְיַן הַבַּיִת תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ גַּם כֵּן לִסְמֹךְ אֶל הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ לְפִי הַפְּשָׁט עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת וְשֶׁבָּט עוֹבֵד וְכֵלִים יְקָרִים יְדוּעִים. הֲלֹא אָמַרְנוּ כִּי עִקְּרֵי הַלְּבָבוֹת תְּלוּיִין אַחַר הַפְּעֻלּוֹת, וְעַל כֵּן כִּי יֵחֶטָא אִישׁ, לֹא יִטְהַר לִבּוֹ יָפֶה בִּדְבַר שְׁפָתַיִם לְבַד, שֶׁיֹּאמַר בֵּינוֹ וּלְכֹתֶל חָטָאתִי לֹא אוֹסִיף עוֹד, אֲבָל בַּעֲשׂוֹתוֹ מַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַל דְּבַר חֶטְאוֹ, לָקַחַת מִמְּכָלְאוֹתָיו עַתּוּדִים וְלִטְרֹחַ לְהָבִיאָם אֶל הַבַּיִת הַנָּכוֹן אֶל הַכֹּהֵן וְכָל הַמַּעֲשֶׂה הַכָּתוּב בְּקָרְבְּנֵי הַחוֹטְאִים, מִתּוֹךְ כָּל הַמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַהוּא יִקְבַּע בְּנַפְשׁוֹ רֹעַ הַחֵטְא וְיִמָּנַע מִמֶּנּוּ פַּעַם אַחֶרֶת.

וּכְעֵין זֶה הַטַּעַם מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עַל צַד הַפְּשָׁט שֶׁכָּתַב (ויקרא א ט) בְּשֵׁם אֲחֵרִים, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁמַּעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם נִגְמָרִים בְּמַחֲשָׁבָה וּבְדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה, צִוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כִּי כַּאֲשֶׁר יֵחֶטְא יָבִיא קָרְבָּן וְיִסְמֹךְ עָלָיו יָדָיו כְּנֶגֶד הַמַּעֲשֶׂה, וְיִתְוַדֶּה בְּפִיו כְּנֶגֶד הַדִּבּוּר, וְיִשְׁרֹף בָּאֵשׁ הַקֶּרֶב וְהַכְּלָיוֹת שֶׁהֵם כְּלֵי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַתַּאֲוָה, וּכְרָעַיִם כְּנֶגֶד יָדָיו וְרַגְלָיו שֶׁל אָדָם הָעוֹשִׂים כָּל מְלַאכְתּוֹ, וְיִזְרֹק הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּנֶגֶד דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיַּחְשֹׁב אָדָם בַּעֲשׂוֹתוֹ כָּל אֵלֶּה כִּי חָטָא לֵאלֹהִים בְּגוּפוֹ וּבְנַפְשׁוֹ, וְרָאוּי לוֹ שֶׁיִּשְׁפֵּךְ דָּמוֹ וְיִשָּׂרֵף גּוּפוֹ, לוּלֵי חֶסֶד הַבּוֹרֵא שֶׁלְּקַח מִמֶּנּוּ תְּמוּרָה וְכֹפֶר הַקָּרְבָּן, שֶׁיִּהְיֶה דָּמוֹ תַּחַת דָּמוֹ, נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. וְרָאשֵׁי אֶבְרֵי הַקָּרְבָּן כְּנֶגֶד רָאשֵׁי אֵבָרָיו. וְהַמָּנוֹת לְהַחֲיוֹת בָּהֶן מוֹרֵי הַתּוֹרָה שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ עָלָיו. וְקָרְבַּן הַתָּמִיד בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יִנָּצְלוּ הָרַבִּים מֵחֲטוֹא תָּמִיד. וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים מִתְקַבְּלִין מוֹשְׁכִין הַלֵּב כִּדְבְרֵי הַגָּדָה (שבת פז א), עַד כָּאן. וְהָאֲרִיךְ הוּא עוֹד בָּעִנְיָן, וְכָתַב, וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֵשׁ בַּקָּרְבָּנוֹת סוֹד נֶעֱלָם וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא.

וְעוֹד נוֹסִיף דְּבָרִים עַל צַד הַפְּשָׁט, וְנֹאמַר כִּי מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ צִוָּנוּ הָאֵל לְהַקְרִיב לְעוֹלָם מֵהַדְּבָרִים שֶׁלֵּב בְּנֵי אָדָם חוֹמֵד מֵהֶם כְּמוֹ הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן וְהַפַּת כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר הַלֵּב יוֹתֵר עִם הָעֵסֶק בָּהֶם, וְלֶעָנִי חִיֵּב לְהָבִיא מִמְּעַט קָמְחוֹ אֲשֶׁר עֵינָיו וְלִבּוֹ עָלָיו כָּל הַיּוֹם. וְעוֹד יֵשׁ הִתְעוֹרְרוּת אַחֵר לַלֵּב בְּקָרְבַּן הַבְּהֵמוֹת מִצַּד הַדִּמְיוֹן שֶׁגּוּף הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה יִדְמוּ בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם לֹא יִתְחַלְּקוּ, רַק שֶׁבָּזֶה נִתַּן הַשֵּׂכֶל וְלֹא בָּזֶה. וּבְהִיוֹת גּוּף הָאָדָם יֹצֵא מִגֶּדֶר הַשֵּׂכֶל בְּעֵת הַחֵטְא, יֵשׁ לוֹ לְדַעַת שֶׁנִּכְנָס בָּעֵת הַהִיא בְּגֶדֶר הַבְּהֵמוֹת אַחַר שֶׁלֹּא יְחַלְּקֵם רַק הוּא לְבַדּוֹ. וְעַל כֵּן נִצְטַוָּה לְקַחַת גּוּף בָּשָׂר כְּמוֹהוּ וְלַהֲבִיאוֹ אֶל הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר לְעֹלוֹ הַשֵּׂכֶל וּלְשָׁרְפוֹ שָׁם, וּלְהַשְׁכִּיחַ זִכְרוֹ כָּלִיל יִהְיֶה לֹא יִזָּכֵר וְלֹא יִפָּקֵד תַּחַת גּוּפוֹ, כְּדֵי לְצַיֵּר בְּלִבּוֹ צִיּוּר חָזָק שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל גּוּף בְּלִי שֵׂכֶל אָבֵד וּבָטֵל לְגַמְרֵי, וְיִשְׂמַח בְּחֶלְקוֹ בַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת שֶׁחָנַנוֹ הָאֵל שֶׁהִיא קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, וְגַם לַגּוּף הַשִּׁתּוּף עִמָּהּ יֵשׁ קִיּוּם בִּתְחִיָּה בְּסִבָּתָהּ בְּלִכְתּוֹ בַּעֲצָתָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּשְׂמַח מִן הַחֵטְא, וּבְקִבְעוֹ בְּנַפְשׁוֹ צִיּוּר זֶה, יִזָּהֵר מִן הַחֵטְא הַרְבֵּה. וְהִבְטִיחָה הַתּוֹרָה שֶׁבְּמַעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה וּבְהַסְכָּמַת עוֹשֵׂהוּ שֶׁיִּתְנַחֵם עַל חֶטְאוֹ מִלֵּב

וּמִנֶּפֶשׁ, תְּכַפֵּר אֵלָיו שִׁגְגָתוֹ. אֲבָל הַזְּדוֹנוֹת לֹא יְסַפִּיק לְכַפֵּרָם דְּמְיוֹן זֶה, כִּי הַחוֹטֵא בְּמֵזִיד לֹא יוּכַח בְּדִמְיוֹנוֹת וּדְבָרִים, כִּי אִם שֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים (משלי כו ג).

וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ בְּהַנָּחַת טַעַם זֶה אֵיךְ נָבִיא קָרְבַּן נְדָבָה לְעוֹלָם, כִּי טַעֲמֵנוּ זֶה יִסְבֹּל גַּם הַנְּדָבוֹת. שֶׁאַחַר שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַקְרָבַן דִּמְיוֹן לְהַשְׁפָּלַת הַגּוּפוֹת וּלְעִלּוּי הַנְּפָשׁוֹת, אַף בְּלֹא חֵטְא יָדוּעַ יִמְצָא בּוֹ הַמַּקְרִיב תּוֹעֶלֶת לָקַחַת הַמּוּסָר.

וּבְקָרְבַּן עֲזָאזֵל שֶׁנִּשְׁלַח חַי אֶל מְקוֹם הַחֻרְבָּן וְהַכְּלָיוֹן נֹאמַר בִּפְשַׁט הָעִנְיָן לְבַל יְדַמֶּה הַחוֹטֵא הַגָּמוּר שֶׁאַחַר שֶׁתִּתְקַבֵּל נַפְשׁוֹ עֹנֶשׁ עַל חֲטָאִים, תָּשׁוּב לַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטּוֹבִים אוֹ תִּהְיֶה לְהּ הִשְׁאֵרוּת וְטוֹבָה קְצָת וַאֲפִילּוּ תִּהְיֶה כְּיַרְבָעָם בֶּן נְבָט וַחֲבֵרָיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא רוֹאֶה כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ שֶׁיֵּשׁ לְגוּף הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא לְדִמְיוֹן גּוּף הַחוֹטֵא הִשְׁאָרוּת קְצָת בֵּית הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּאֶפֶר שֶׁנִּשְׁאַר שָׁם בְּעֵת הִשָּׂרְפָּה לֹא יוֹצִיאוּהוּ מִן הַבַּיִת עַד אַחַר זְמַן הַרְבֵּה. עַל כֵּן בַּשְּׁעִיר הַחַי הַנּוֹשֵׂא כָּל הֶעָוֹנוֹת יִרְאוּ רֶמֶז כִּי הַחוֹטֵא שֶׁעֲוֹנֹתָיו מְרֻבִּים כְּמוֹ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְשֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה וּבְתְחִיַּת הַמֵּתִים וְכָל הַמְצֻוִּים לְיִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, לֹא יִרְאוּ בַּטּוֹבָה לְעוֹלָם וְתוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה, כְּמַעֲשֶׂה הַשָּׂעִיר בְּנָשְׂאוֹ רִבּוּי עֲוֹנוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל יֻשְׁלַךְ לְגַמְרֵי אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה, לֹא יִמָּצֵא בְּבֵית יָיְ לֹא לִשְׁחִיטָה וְלֹא לִזְרִיקָה, זְכֹרוֹ יֹאבַד מִנִּי אָרֶץ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי יומא פ"ו ה"ג) כִּי בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְרַצִּין, לֹא הִגִּיעַ לַחֲצִי הָהָר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֵבָרִים אֵבָרִים, לְהוֹדִיעֲךָ דִּמְיוֹן הַחוֹטֵא הַגָּמוּר כִּי כֵן יֹאבַד מֵהֶרָה וְיִהְיֶה כֻּלֶּה כְּלָיוֹן גָּמוּר, לְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִקָּחוּ מוּסָר וְיֵיטִיבוּ דְּרָכֵיהֶם. וְזֶהוּ הַסִּימָן הַטּוֹב לָהֶם, שֶׁאֵין מְלַמֵּד מוּסָר אֶלָּא הָאוֹהֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יג כד) וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר.

וּבְעִנְיַן חִלּוּק הַקָּרְבָּנוֹת בִּשְׁחִיטָתָן וּבְמַתְּנוֹת הַדָּם וּבְחֵלֶק הַכֹּהֲנִים וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶן רַבִּים, אִם נֹאמַר לְפִי הַפְּשָׁט שֶׁהָיָה כֵּן לִהְיוֹת מַחְשֶׁבֶת הָעוֹבֵד מְכֻוֶּנֶת אֶל הָעֲבוֹדָה הָרַבָּה, כִּי הַחִלּוּקִין יַכְרִיחוּ כִּוּוּן הַמַּחֲשָׁבָה בְּדָבָר, לֹא נַעֲלֶה בְּיָדֵינוּ רַק דִּבְרֵי נַעֲרוּת. וּכְלַל הַדְּבָרִים כִּי גַּם בַּפְּשָׁטִים לֹא נִמְצָא יָדֵינוּ וְרַגְלֵינוּ בִּלְתִּי סַעַד הַמְקֻבָּלִים, וַאֲלֵיהֶם נִכְרַע אַפַּיִם וְיִפְתְּחוּ לָנוּ בְּכָל אֵלֶּה הָעֵינַיִם.

וְאוּלָם אֵין לְקָרוֹתֵנוּ מִכַּת הַכְּסִילִים בְּהוֹצִיאֵנוּ כָּל רוּחֵנוּ בִּדְבָרִים, כִּי בִּפְסֹלֶת רַב מְעַט אֹכֶל נִמְצָא לְעִתִּים. גַּם כִּי רָאִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרֵינוּ אוֹמְרִים שֶׁאָמְרוּ בְּקָרְבַּן סוֹטָה (סוטה יד א) הִיא עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה לְפִיכָךְ תַּקְרִיב שְׂעוֹרִים. וּבְקָרְבַּן מְצֹרָע (ויקרא רבה פט"ז), הוּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה פְּטִיט יַקְרִיב צִפֳּרִים (ערכין טז, ב). וּבְדוֹמֶה לָזֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן הַנְּדָה (נדה לא א), מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה לֵישֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים? שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלָיו בְּיוֹתֵר. וּבֶאֱמֶת שֶׁאֵין כָּל זֶה לְדַעְתָּם תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בַּדְּבָרִים רַק לְהוֹדִיעַ כִּי עִנְיַן הַמִּצְוָה יִסְבֹּל הַרְבֵּה רְמָזִים מִלֵּבַד עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים קיב ב) שֶׁקֹּדֶם שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת בִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת, אֲבָל מִשֶּׁנִּבְנָה הַבַּיִת נֶאֶסְרוּ כָּל הַמְּקוֹמוֹת לִבְנוֹת בָּם בַּיִת לַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יד) זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד. וְאֵלּוּ הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהֵם עִקַּר בְּבִנְיַן הַבַּיִת עוֹשִׁין בּוֹ קֹדֶשׁ וְקֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ מָקוֹם אֶחָד וְהוּא הַנִּקְרָא אוּלָם, וּשְׁלִשְׁתָּן נִקְרָאִין הֵיכָל (מדות פ"ד מ"ו) וְעוֹשִׁין מֵחִצָּה אַחַת סָבִיב לַהֵיכָל רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ כְּעֵין קַלְעֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, וְכָל הַמֻּקָּף בְּמְחִצָּה זוֹ שֶׁהִיא כְּעֵין חָצֵר אֹהֶל מוֹעֵד הוּא הַנִּקְרָא עֲזָרָה, וְהַכֹּל נִקְרָא מִקְדָּשׁ. וְעוֹשִׁין בַּמִּקְדָּשׁ הַכֵּלִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה שֶׁצְּרִיכִים שָׁם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (זבחים פח א) שֶׁכָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּקְבוּ אוֹ נִסְדְּקוּ שֶׁמֵּיד מַתִּיכִין אוֹתָן וְעוֹשִׁין אוֹתָן חֲדָשִׁים, וְסַכִּין שֶׁנִּשְׁמַט מִקַּתּוֹ אוֹ נִפְגַּם אֵין מְתַקְּנִין אוֹתוֹ אֶלָּא גּוֹנְזִין אוֹתוֹ מִיָּד, שֶׁאֵין עֲנִיּוּת בְּמָקוֹם עֲשִׁירוּת. וְעוֹשִׁין בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה גְּבוּלִין עַד כָּאן לְיִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן לַכֹּהֲנִים, וּבוֹנִין סָמוּךְ לָהּ בָּתִּים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כָּל צָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל אַחַת נִקְרֵאת לִשְׁכָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן בִּנְיַן הַבַּיִת כֵּיצַד? וְתַבְנִיתוֹ וְכָל מִדּוֹתָיו, וּבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּמַשְׁפְּטָיו, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת. וְכֵן תַּבְנִית הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וּמִזְבַּח הַזָּהָב וּמְקוֹמָם בַּהֵיכָל, בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (כח א צז א) וְיוֹמָא (לג ב).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁרֹב יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן. וְזוֹ מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן מֻטָּלוֹת עַל הַיָּחִיד כִּי אִם עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, כְּשֶׁיִּבָּנֶה הַבַּיִת בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ יִתְקַיְּמוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה.

מצוה צו

שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בַּדֵּי הָאָרוֹן מִמֶּנּוּ – שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בַּדֵּי הָאָרוֹן מִתּוֹךְ הַטַּבָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה טו) בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ. וּמִבֹּאר הוּא שֶׁמִּצְוָה זוֹ בִּכְלַל מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת הִיא. שֶׁאֵין פֵּרוּשׁ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת שֶׁלֹּא יִפָּסֵק מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲשֶׂה אוֹתָהּ מִצְוָה לְעוֹלָם בְּשׁוּם זְמַן, אֶלָּא כֵּן הוּא הָעִנְיָן, כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלֶיהָ לַעֲשׂוֹתָהּ רַק בִּזְמַן יְדוּעַ וְלֹא יוֹתֵר, כְּגוֹן מַה שֶּׁכָּתוּב (שמות יט טו) הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, וּכְמוֹ כֵן אַזְהָרָה דְּסִינַי (שם לד ג) גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא. וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁלֹּא הָיְתָה הַצַּוָּאָה אֶלָּא לְשָׁעָה בִּלְבַד, אֵלּוּ יִקָּרְאוּ מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת. אֲבָל כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלֶיהָ לִזְמַן יָדוּעַ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶפְסֵק בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים מִצַּד גָּלוּתֵנוּ אוֹ בְּסִבַּת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן עַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ אָרוֹן מִצְוָה הַנּוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת נִקְרֵאת, לְפִי שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ אָרוֹן, חַיְבִין אָנוּ לְבַל נָסִיר בַּדָּיו מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בָּהֶם הַלְוִיִּם אִם נִצְטָרֵךְ לַהֲבִיאוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּסִבַּת מִלְחָמָה אוֹ מֵאֵיזֶה סִבָּה שֶׁתָּבוֹא.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָרוֹן מִשְׁכַּן הַתּוֹרָה, וְהוּא כָּל עִקָּרֵנוּ וּכְבוֹדֵנוּ, וְנִתְחַיַּבְנוּ לִנְהֹג בּוֹ כָּל כָּבוֹד וְכָל הָדָר בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ, עַל כֵּן נִצְטַוֵּינוּ לְבַל נָסִיר בַּדֵּי הָאָרוֹן מִמֶּנּוּ פֶּן נִהְיֶה צְרִיכִים לָצֵאת עִם הָאָרוֹן לְשׁוּם מָקוֹם בִּמְהִירוּת, וְאוּלַי מִתּוֹךְ הַטִּרְדָּה וְהַחְפָּזוֹן לֹא נִבְדֹּק יָפֶה לִהְיוֹת בַּדָּיו חֲזָקִים כָּל הַצָּרֶךְ, וְשֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם יִפֹּל מֵיָּדָם וְאֵין זֶה כְּבוֹדוֹ. אֲבָל בִּהְיוֹתָם בּוֹ מוּכָנִים לְעוֹלָם וְלֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ נַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲזָקוֹת הַרְבֵּה וְלֹא יֵאָרַע תַּקָּלָה בָּהֶן. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, שֶׁכָּל כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ צוּרָתָן מְחֻיֶּבֶת לִרְמֹז עִנְיָנִים גְּדוֹלִים עֶלְיוֹנִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נִפְעָל לְטוֹבָה מִתּוֹךְ מַחְשַׁבְתּוֹ בָּהֶן. וְרָצָה הָאֵל לְטוֹבָתֵנוּ שֶׁלֹּא תִּפְסַד אוֹתָהּ הַצוּרָה אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה.

שְׁלֹשֶׁת מִצְוֹת סֵדֶר זֶה, אֵינָן נוֹהֲגוֹת הַיּוֹם.

מצוה צז

מִצְוַת סִדּוּר לֶחֶם הַפָּנִים וּלְבוֹנָה – לְהָשִׂים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לִפְנֵי יְיָ לֶחֶם תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה ל) וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד (עי' ספר המצוות עשין כז).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא מִצְוָה תְּמִידִית בַּלֶּחֶם לְפִי שֶׁבּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, וְעַל כֵּן צָרִיךְ אֵלָיו לִהְיוֹת הַבְּרָכָה מְצוּיָה בּוֹ תָּמִיד, וּמִתּוֹךְ עָסְקֵנוּ בּוֹ לְקַיֵּם עָלָיו מִצְוַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִהְיֶה הָרָצוֹן וְהַבְּרָכָה חָלִים עָלֵינוּ וְיִתְבָּרֵךְ בְּמַעֲיֵנוּ, כִּי בְּכָל שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ הָאָדָם רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בּוֹ הוּא מִתְבָּרֵךְ. וּלְפִי כָּל עִנְיָן וְעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ מָנַמַּת פָּנָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו וַעֲסָקָיו בִּדְבַר מִצְוָה לְפִיהֶן מַעְיַן הַבְּרָכָה נוֹבֵעַ עָלָיו. וְכֵן מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומה כה כד) וּכְעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה טז א) הָבִיאוּ לְפָנַי עֹמֶר בַּפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, נִסְכּוּ לְפָנַי מַיִם בֶּחָג, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם גִּשְׁמֵי בְרָכָה בַּשָּׁנָה הַבָּאָה, תִּקְעוּ לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי לְזָכֹר עֲקֵדַת יִצְחָק. וְעַל הַלֶּחֶם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אָמְרוּ (מגילה כו ב) כִּי מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַּשְׁמִישׁ הַמִּצְוָה וּבוֹ נַעֲשֶׂה רְצוֹן הָאֵל, הָיְתָה הַבְּרָכָה דְּבֵקָה בּוֹ בְּיוֹתֵר. וְכָל אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ מִמֶּנּוּ כְּפוֹל הָיָה שָׂבֵעַ.

וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים כְּגוֹן שֻׁלְחָן וּמְנוֹרָה וְלֶחֶם הַפָּנִים וְהַקְּרְבָּנוֹת בְּכֻלָּן נִצְטַוֵּינוּ מִצַּד הַמְקַבְּלִים. וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי, אֵין סָפֵק וּפִקָּפוּק לְכָל מֵבִין עִם תַּלְמִיד, שֶׁאֵין חֶסֶר תְּבוּנוֹת בָּעוֹלָם יַחְשֹׁב שֶׁבִּסְדּוּר לֶחֶם בַּבַּיִת עַל שֻׁלְחָן שֶׁנִּיחֵנוּ שָׁלֵם וְנִקְחֵנוּ שָׁלֵם תְּקֻבַּל שׁוּם הֶנָאָה לְמַעְלָה חָלִילָה, לֹא בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּרֵיחַ וְלֹא בְּשׁוּם צַד, רַק שֶׁצִּוָּנוּ בְּכָךְ לְחֻפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מִמֶּנּוּ מֵרֹב מִדַּת טוּבוֹ. גַּם הַלְּבוֹנָה הַבָּאָה עִם הַלֶּחֶם שֶׁנִּכְתַּב בָּהּ אִשֶּׁה לַיְיָ, וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (רש"י ויקרא כד ז) שֶׁאֵין מִן הַלֶּחֶם לַגְּבוֹהַּ כְּלוּם אֶלָּא הַלְּבוֹנָה שֶׁנִּקְטֶרֶת בְּכָל שַׁבָּת כְּשֶׁמְּסַלְּקִין הַלֶּחֶם, אֵין כַּוָּנָתָם חְלִילָה לִהְיוֹת חִלּוּק כְּלָל בֵּין הַלְּבוֹנָה וְהַלֶּחֶם לְמַעְלָה.

וְקִיּוּם מִצְוַת הָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַלְּבוֹנָה אֶחָד הוּא, כִּי כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהַסְדִּיר הַלֶּחֶם לְפָנָיו וְנַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ וְסִדְּרוּהוּ, כֵּן נַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ בַּלְּבוֹנָה שֶׁצִּוָּה לְהַקְטִיר וְהִקְטִירוּהָ, קֶצֶב אֶחָד לַכֹּל. אֲבָל כָּל אֵלֶּה הָעִנְיָנִים יִכָּתְבוּ עַל צַד הָעוֹסְקִים, כִּי הַלֶּחֶם שֶׁנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים אֵין לְכָתֹב עָלָיו שֶׁכָּלוֹ לַשֵּׁם, כִּי הֵם יֹאכְלוּהוּ. נִמְצָא כִּי אֵין כָּלוֹ לַשֵּׁם, כִּי אֲחֵרִים יַחְלְקוּ בּוֹ. אֲבָל בְּכָל מָה שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ הָאָדָם כְּלָל אֶלָּא שֶׁעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ וְכָלֶה לְגַמְרֵי בַּמִּצְוָה, בָּזֶה נוֹכַל לוֹמַר עָלָיו כִּי כָּלוֹ לַיְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּכְנַס כֻּלּוֹ בְּמִצְוָתוֹ לֹא אָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם וְלֹא נֶהֱנָה בּוֹ הֶנְאָה גּוּפָנִית כְּלָל. וְעַל שֶׁהֲרֵיחַ אֵינוֹ מִן הַהֶנְאוֹת שֶׁל הַגּוּף רַק מֵהֶנְאַת הַנֶּפֶשׁ, כִּי הַגּוּף לֹא יְקַבֵּל רַק הֶנְאַת הַמִּשּׁוּשׁ, יְכַנּוּ לְעוֹלָם עִנְיַן הֲרִיחַ אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ אֵינֶנּוּ לְרֹב מַעֲלָתוֹ וְגָדְלוֹ בְּגֶדֶר עִנְיָנִים אֵלֶּה כְּלָל לְפִי שֶׁאֵינוֹ גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף, יָדוּעַ הוּא אֵצֶל כָּל מֵבִין. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש"י זבחים מו ב' ד"ה הנחת רוח) בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ט) רֵיחַ נִיחוֹחַ לַיְיָ שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, וְכֵן (בראשית ח כא) וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה. זֶהוּ שֶׁנִּרְאֶה לָנוּ בְּעִנְיַן סִדּוּר הַלֶּחֶם בְּבֵית הַשֵּׁם. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (מורה נבוכים ח"ג פמ"ה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אֲבָל הַשֻּׁלְחָן וֶהָיוֹת הַלֶּחֶם עָלָיו תָּמִיד לֹא אֵדַע לוֹ סִבָּה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה דָּבָר אֲיַחֵס אוֹתוֹ עַד הַיּוֹם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים אמור פי"ח) שֶׁבְּכָל אַחַת מִן הַמַּעֲרֶכוֹת הָיוּ נוֹתְנִין כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֹמֶץ לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד ז) וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת. כְּלוֹמַר, עַל כָּל אַחַת מֵהֶן לְבוֹנָה זַכָּה (ויקרא כד ז). וּכְלִי זֶה נִקְרָא בָּזַךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כז א) שֶׁשְּׁנֵי הַסְּדָרִים מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וּשְׁנֵי הַבְּזִכִּין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וּמִיּוֹם שַׁבָּת לְיוֹם שַׁבָּת (שם צט ב) מוֹצִיאִין אֶת הַלֶּחֶם וּמְסַדְּרִין לֶחֶם אַחֵר מִיָּד. וְזֶה שֶׁמּוֹצִיאִין הוּא (יומא יז ב) שֶׁחוֹלְקִין שְׁתֵּי הַמִּשְׁמָרוֹת, הַנִּכְנֶסֶת וְהַיּוֹצֵאת, עִם כֹּהֵן גָּדוֹל וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ. וְכֵיצַד מְסַדְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁאַרְבָּעָה נִכְנָסִין בַּלֶּחֶם וּבַבְּזִכִּין וְאַרְבָּעָה מַקְדִּימִין לִפְנֵיהֶם לְטֹל הַלֶּחֶם מֵעַל הַשֻּׁלְחָן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות צט ב) שֶׁהָיוּ מְכַוְּנִין בְּהַנָּחָתוֹ לִהְיוֹת טִפְחוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד טִפְחוֹ שֶׁל זֶה, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר לְפָנַי תָּמִיד. וְצוּרַת הַלֶּחֶם וְעִנְיַן הַנָּחָתוֹ כֵּיצַד הָיָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָאֲוִיר שׁוֹלֵט בּוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אֶחָד עָשָׂר מִמְּנָחוֹת (צד, א) [פרק ה' מהלכות תמידין].

וְנוֹהֶגֶת בְּזְמַן הַבֵּית בִּזְכָרִים הַכֹּהֲנִים, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה, וְלֹא לְנָשִׁים.

מצוה צח

מִצְוַת עֲרִיכַת נֵרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ – לְהֵטִיב נֵרוֹת תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כז כא) יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו, כְּלוֹמַר יַעֲרֹךְ הַנֵּר לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזוֹהִי מִצְוַת הֲטָבַת נֵרוֹת הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא (יומא יד ב).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁצִּוָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִהְיוֹת נֵר דּוֹלֵק בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהַגְדִּלַת הַבַּיִת לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת בְּעֵינֵי הָרוֹאִים, כִּי כֵן דֶּרֶךְ בְּנֵי אִישׁ לְהִתְכַּבֵּד בְּבָתֵּיהֶם בְּנֵרוֹת דּוֹלְקִים, וְכָל עִנְיָן הַהַגְדָּלָה בּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנִיס הָאָדָם בְּלִבּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶהוּ מוֹרָא וַעֲנָוָה. וּכְבָר אָמַרְנוּ (במצוה טז) כִּי בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב תִּכְשַׁר הַנֶּפֶשׁ. וְכָל זֶה סוֹבֵב עַל הַיְסוֹד הַבָּנוּי לָנוּ כִּי הַכֹּל נִגְזַר מִצַּד הַמְקַבְּלִים עִם הֱיוֹתִי מַאֲמִין בֶּאֱמֶת כִּי יֵשׁ לַמְקַבְּלִים בְּעָנְיָנִים אֵלֶּה חָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת וְסוֹדוֹת נִפְלָאִים. וְאוּלָם גַּם אֲנַחְנוּ נִכְתֹּב הַנִּרְאֶה כִּפְשׁוּטָן שֶׁל דְּבָרִים, וְהַכֹּל לְשֵׁם שָׁמַיִם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (תו"כ אמור יג יא) הַדָּלָקַת הַנֵּרוֹת דּוֹחָה שַׁבָּת כְּקָרְבָּנוֹת שֶׁקִּבּוּעַ לָהֶם זְמַן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ תָּמִיד, וְשֶׁנִּתַּן (מנחות פט א) לְכָל נֵר וְנֵר חֲצִי לֹג שֶׁמֶן שֶׁנֶּאֱמַר מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר, וְשֶׁעָרוּ חֲכָמִים שֶׁזֶּה הַשִּׁעוּר יַסְפִּיק בְּלֵילֵי טֵבֵת, וְכֵן נוֹתְנִין בְּכָל הַלֵּילוֹת וְאִם יוֹתֵר אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וּמֵעְנְיַן מִצְוַת הַהֲטָבָה הוּא הַדְּשׁוּן, וְדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה וַהֲטָבָתָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם. וְהַדְּשׁוּן הוּא שֶׁכָּל נֵר שֶׁכָּבָה מֵסִיר הַפְּתִילָה וְכָל הַשֶּׁמֶן שֶׁכָּבָה וּמְקַנְּחוֹ וְנוֹתֵן בּוֹ פְּתִילָה אַחֶרֶת וְשֶׁמֶן אַחֵר, וְנֵר שֶׁלֹּא כָּבָה מְתַקְּנוֹ. וְנֵר אֶמְצָעִי (מַעֲרָבִי) אִם כָּבָה מַדְלִיקוֹ מֵאֵשׁ שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. וְהָאֲחֵרִים מַדְלִיקִין זֶה מִזֶּה, שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הַפְּתִילָה וּמַטֶּה אוֹתָהּ עַד שֶׁהָאוּר נִתְפֶּשֶׂת בָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין כְּבוֹד הַמִּצְוָה לְהַדְלִיקָן מִנֵּר אֶחָד. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמְּנָחוֹת (פו א) וּמִמְּקוֹמוֹת מְתָמִיד.

זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תמידין ומוספין פ"ג) בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁהֲטָבַת הַנֵּרוֹת הִיא הַדְּלָקָתָן כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, אֲבָל דַּעַת מְפָרְשִׁים אֲחֵרִים (רש"י שמות ל ז) הִיא שֶׁהַהֲטָבָה הִיא הַדְּשׁוּן וְהַקִּנּוּחַ וְתִקּוּן הַפְּתִילוֹת, וְזוֹ הִיא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְכֵן נִרְאֶה בְּפֶרֶק הַתְּכֵלֶת בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (מט ב נ, א) [פ"ג מהלכות תמידין ומוספין]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָרַךְ הַנֵּרוֹת כַּמִּצְוָה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה צט

מִצְוַת לְבִישַׁת בִּגְדֵי כְּהֻנִּים – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים מְיֻחָדִים לְגֻדֶּלָה וְכָבוֹד וְאָז יַעַבְדוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח ד) וְעָשׂוּ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ לָנוּ כִּי הָאָדָם נִפְעָל לְפִי פְּעֻלּוֹתָיו וְאַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתָיו וְכַוָּנוֹתָיו, וְהַשְׁלִיחַ הַמְכַפֵּר צָרִיךְ לְהַתְפִּיס כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְכַוָּנָתוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה, עַל כֵּן רָאוּי

לְלִבּשׁ בְּגָדִים מְיֻחָדִים אֵלֶיהָ. שֶׁכְּשֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפוֹ מִיָּד יִהְיֶה נִזְכָּר וּמִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ לִפְנֵי מִי הוּא עוֹבֵד. וְזֶה כְּעֵין תְּפִלִּין שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּל לְהָנִיחַ בְּקָצַת הַגּוּף שֶׁיִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן מַחְשֶׁבֶת הֶכְשֵׁר. וְאַף עַל פִּי שֶׁגַּם הַכֹּהֵן הָיָה מֵנִיחַ תְּפִלִּין, לְגֹדֶל עִנְיָנוֹ הָיָה צָרִיךְ גַּם זֶה.
וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה נֹאמַר (פסחים סה ב) שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִהְיוֹת אֹרֶךְ הַכֻּתֹּנֶת עַל כָּל גּוּפוֹ עַד לְמַעְלָה מִן הֶעָקֵב מְעַט, וְאֹרֶךְ (יומא עב ב) בֵּית יָד שֶׁלֹּה עַד פֵּס יָדוֹ, וְהַמִּצְנֶפֶת (רמב"ם מהל' כלי המקדש פ"ח הי"ט) אָרְכָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמַקִּיפָה בְּרֹאשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּשָּׂא עֵינָיו, וְהָאַבְנֵט שֶׁחוֹגֵר בְּמָתְנָיו אָרְכּוֹ שִׁלֹּשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה וּמַקִּיפוֹ וּמַחֲזִירוֹ עַל גּוּפוֹ כָּרוּךְ עַל כֻּרְכּוֹ וְנִמְצָא שֶׁמַּרְגִּישׁ בּוֹ בְּכָל עֵת בִּזְרוֹעוֹתָיו שֶׁמִּתּוֹךְ גָּבְהוֹ בְּרֹב הַהֶקֵּפִים, הַזְּרוֹעוֹת נוֹגְעוֹת בּוֹ עַל כָּל פָּנִים. וְכָל זֶה רְאָיָה לְמָה שֶׁאָמַרְתִּי לְמוֹדָה עַל הָאֱמֶת, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן כָּבוֹד לַבַּיִת וְלָעֲבוֹדָה בְּהִיוֹת הָעוֹבֵד מְלֻבָּשׁ בִּלְבוּשׁ מְיֻחָד לַעֲבוֹדָה. וּכְבָר כָּתַבְנוּ (במצוה צה) כִּי בְּהַגְדָּלַת הַבַּיִת וּבְמוֹרָאוֹ יִתְרַכְּכוּ שָׁם לִבּוֹת הַחוֹטְאִים וְיָשׁוּבוּ אֶל יי'.
דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאוּר הַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁהֵם שִׁלֹּשֶׁת מִינִין בִּגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִין אֶחָד, וּבִגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל שְׁנֵי מִינִין, בִּגְדֵי זָהָב וּבִגְדֵי לָבָן. וְשֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט הֵם אַרְבָּעָה כֵּלִים, וּשְׁמָם כֵּן, כֻּתֹּנֶת מִכְנָסַיִם וּמִגְבַּעַת וַאֲבְנֵט. הַכֻּתֹּנֶת הִיא כְּעֵין חָלוּק רָחָב שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים, וְהַמִּכְנָסַיִם צוּרָתָן יְדוּעָה בְּכָל מָקוֹם, וְהָיוּ שֶׁלָּהֶם גְּדוֹלִים מִמִּתְנַיִם וְעַד יְרֵכַיִם, כְּלוֹמַר, עַד הַיְּרֵכַיִם שֶׁהוּא הַנִּקְרָא גינו"י. אֶמְנָם הַמִּגְבַּעַת הוּא כְּלִי שֶׁמַּנִּיחִין עַל הָרֹאשׁ עֲשׂוּי כְּכוֹבַע. הָאַבְנֵט הוּא כְּמִין אֵזוֹר שֶׁחוֹגְרִין בּוֹ אֶלָּא שֶׁהֵם הָיוּ מַקִּיפִין בּוֹ הַרְבֵּה הֶקֵּפִין מָה שֶׁאֵין אָנוּ עוֹשִׂין כֵּן בְּאֵזוֹר. וְאַרְבַּעַת כֵּלִים אֵלֶּה שֶׁל פִּשְׁתָּן הָיוּ לְבָנִים וְחוּטָן (יומא עא ב) כְּפוּל שִׁשָּׁה, וְהָאַבְנֵט (שם יב ב) לְבַדּוֹ רָקוּם בְּצֶמֶר, וּבְאֵלּוּ הָיָה עוֹבֵד לְעוֹלָם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וּמֵתֶר (שם סט א) לְלָבְשָׁן בַּיּוֹם בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, דְּמֵתֶר לֵהָנוֹת בָּהֶן, חוּץ מִן הָאַבְנֵט לְפִי שֶׁהוּא שַׁעֲטְנֵז וּלְפִיכָךְ אָסוּר שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.
וְשֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל הֵם שְׁמוֹנָה וּשְׁמָם כֵּן, כֻּתֹּנֶת וּמִכְנָסַיִם וַאֲבְנֵט כְּשֵׁם הַשִּׁלֹּשָׁה שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וּמִצְנֶפֶת לְכֹהֵן גָּדוֹל בִּמְקוֹם מִגְבַּעַת לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁזֶּה וָזֶה עַל הָרֹאשׁ נָתוּן, אֶלָּא שֶׁהַמִּצְנֶפֶת הוּא עָשׂוּי כְּמִין בֶּגֶד אָרֹךְ שֶׁצּוֹנְפִין בּוֹ הַנָּשִׁים רֹאשָׁן, וְכֹהֵן גָּדוֹל צוֹנֵף בָּהּ, וְהַמִּגְבַּעַת עֲשׂוּיָה כְּמִין כּוֹבַע, הֲרֵי אַרְבָּעָה שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהָיוּ אַרְבַּעְתָּן שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבַדּוֹ לְבָנִים וְחוּטָן כְּפוּל שִׁשָּׁה, וּמַעֲשֵׂה רוֹקֵם הָיוּ עֲשׂוּיִין, אֲבָל לֹא הָיָה דּוֹמֶה רְקִימָתָן לִרְקִימַת הָאַבְנֵט שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט. וְעוֹד הָיוּ לוֹ אַרְבָּעָה אֲחֵרִים שֶׁל זָהָב וּשְׁמָן, חֹשֶׁן, אֵפוֹד, מְעִיל, צִיץ. וּבְכָל הַשְּׁמֹנָה הָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדַת חוּץ, אֲבָל בִּפְנִים שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת לֹא הָיָה עוֹבֵד לְעוֹלָם כִּי אִם בְּבִגְדֵי הַבַּד. וְאַחַר שֶׁעָבַד בָּהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶחָד, אֵינוֹ חוֹזֵר (יומא כד א) וְעוֹבֵד בָּהֶן לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ג) וְהִנִּיחָם שָׁם. וְכָל זְמַן שֶׁיַּעֲבֹד הַכֹּהֵן, בֵּין הֶדְיוֹט בֵּין גָּדוֹל,

בְּפָחוּת מִבְּגָדָיו הַמְיֻחָדִין לַעֲבוֹדָה הַהִיא אוֹ בְּיוֹתֵר מֵהֶן עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְגַם יִתְחַיֵּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ הַדָּבָר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פג ב, זבחים יז ב, יח א) מִוְּחָנַרְתָּ אֹתָם אֲבָנֵט וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה (שמות כט ט). בִּזְמַן שֶׁבְּגָדֵיהֶם עֲלֵיהֶם, כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם. אֵין בִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם, אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם, וְיֵחָשְׁבוּ כְּזָר הָעוֹבֵד שֶׁהוּא בְּמִיתָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִזְּבָחִים וּבְמָקוֹמוֹת מִיּוֹמָא (עא ב) וְסֻכָּה (ה א) [פ"י מה' כלי המקדש]

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד מְחֻסַּר בְּגָדִים אוֹ יוֹתֵר חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה ק

שֶׁלֹּא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד – שֶׁלֹּא נָסִיר הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. וְעִנְיַן חֹשֶׁן וְאֵפוֹד כְּבָר זְכַרְנוּם לְמַעְלָה, שֶׁהֵם שְׁנַיִם מִשְׁמוֹנָה בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהַחֹשֶׁן הָיָה נָתוּן כְּנֶגֶד לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן לְפָנָיו, וְהָאֵפוֹד מֵאֲחֲרָיו מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַחֹשֶׁן שֶׁלְּפָנָיו וְהָיָה בָּאֵפוֹד מִמַּעֲשֵׂה הָאֵפוֹד בְּעַצְמוֹ כְּמִין שְׁתֵּי יָדוֹת יוֹצְאוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁחוֹגֵר עַצְמוֹ הַכֹּהֵן בָּהֶן וְהוּא נִקְרָא חֵשֶׁב הָאֵפוֹד. וְאוֹתוֹ חֵשֶׁב הָאֵפוֹד אַחַר שֶׁחָגַר עַצְמוֹ בּוֹ וְנָתַן הַחֹשֶׁן עַל לִבּוֹ, הָיָה עוֹמֵד תַּחַת הַחֹשֶׁן. וְצִוָּה הַכָּתוּב לְקָשֹׁר טַבָּעוֹת שֶׁהָיוּ קְבוּעוֹת בַּחֹשֶׁן עִם טַבָּעוֹת שֶׁהָיוּ קְבוּעוֹת בָּאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָתוּן הַחֹשֶׁן עַל הַחֵשֶׁב דֶּרֶךְ קְבִיעוּת וְהָדֵר, שֶׁאִם לֹא יִקְשֹׁר אוֹתָם בְּאוֹתָן טַבָּעוֹת, יִהְיֶה הַחֹשֶׁן נָד וְנִבְדָּל מֵחֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְנוֹקֹשׁ עַל לוּחַ לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כח כח) וְלֹא יָזוּז הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. כְּלוֹמַר, מֵעַל חֵשֶׁב הָאֵפוֹד, וְתַרְגּוּמוֹ לֹא יִתְפָּרֵק. וְהַמְפָרֵק חְבוּרוֹ בְּשִׁעַת עֲבוֹדָה לוֹקֶה מִלְּאו זֶה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְטוֹבָתֵנוּ לְזַכּוֹתֵנוּ בְּהַגְדָּלַת אוֹתוֹ הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְלִהְיוֹת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מְכֻוָּן וְקָבוּעַ עַל מְכוֹנוֹ, בֵּין עִנְיַן כֵּלָיו שֶׁיִּהְיוּ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בֵּין עִנְיַן כְּלֵי הַמְּשָׁרְתִים, כְּגוֹן מַלְבּוּשִׁים אֵלֶּה שֶׁהֵן מְלֻבָּשִׁים בָּהֶן בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה נָכוֹן וְשָׁלֵם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת לֹא יֶחְסַר שׁוּם נוֹי בְּכָל הַדְּבָרִים, וּבֶאֱמֶת כִּי מִנּוֹי הָעִנְיָן הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַחֹשֶׁן נָע וְנָד עַל לוּחַ לִבּוֹ אֶלָּא יַעֲמֹד שָׁם קָבוּעַ כְּמִין חֹמֶר. וְעַד שֶׁשָּׁמַעְנוּ טוֹב מִזֶּה נַחְזִיק בָּזֶה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן וְהָאֵפוֹד וְסֵדֶר לְבִישָׁתָן וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִדּוֹת (צ"ל מכות כב א).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא נָסִיר הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁאֶחָד אִישׁ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפֵּרַק חִבּוּרָם לוֹקֶה.

מצוה קא

שֶׁלֹּא לְקָרֵעַ הַמְּעִיל שֶׁל כֹּהֲנִים – שֶׁלֹּא לְהַכְרִית פִּי הַמְּעִיל שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח לב) לֹא יִקָּרֵעַ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקְּרִיעָה דָּבָר שֶׁל גְּנַאי אֶצְלֵנוּ וְעִנְיַן הַשְׁחָתָה, וְאַף כִּי בְּפִי הַבָּגֶד, נִתְרַחֲקֵנוּ מִן הַדָּבָר וְהֶזְהִרְנוּ עָלָיו בְּלָאו כְּדֵי שֶׁיִּלְבְּשֵׁהוּ הַלּוֹבְשׁוֹ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְנַחַת וְדֶרֶךְ כָּבוֹד שֶׁיִּירָא מִלְּקָרְעוֹ וּמִלְּהַשְׁחִית בּוֹ דָּבָר.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁקָּרְעוֹ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, אוֹ אֲפִלּוּ הִכְרִיתוֹ בְּמִסְפָּרַיִם בְּמֵזִיד לוֹקֶה.

מצוה קב

מִצְוַת אֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָצַת מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּגוֹן הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (שמות כט לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט ב) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. וְעִנְיַן מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם אֵיךְ הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן וּמְקוֹם וּזְמַן אֲכִילָתָן כְּסֵדֶר שֶׁלָּהֶם, נִכְתְּבוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וּכְלַל הַדָּבָר, שֶׁכָּל בְּשַׂר קָרְבַּן הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הָיָה נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה חוּץ מִן הָאֵמוּרִין שֶׁבָּהֶן, וְאֵין לַבְּעָלִים בָּהֶם כְּלוּם, וְשָׁם יִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן מָה הֵן הָאֵמוּרִין וּבְכָלַל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה גַּם כֵּן שֶׁיֹּאכְלוּ חֶלְקָם הַמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁנִּקְרְאִין קָדְשִׁים קַלִּים, וְכֵן אֲכִילַת הַתְּרוּמָה בְּכָלַל הַמִּצְוָה. וְאוּלָם אֵין אֲכִילַת קָדְשִׁים קַלִּים וּתְרוּמָה כְּמוֹ אֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁבַּאֲכִילַת חַטָּאת וְאָשָׁם, תִּשְׁלַם כַּפָּרַת הַמִּתְכַּפֵּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים שם) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וַאֲכִילַת קָדְשִׁים קַלִּים וּתְרוּמָה, לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע בְּמִצְוֹת הַמַּקְרִיב וְהַנּוֹתֵן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקִּבּוּעַ אֶצְלֵנוּ כִּי כָּל פְּעֻלּוֹת הַקָּרְבָּנוֹת לְהַכְשִׁיר מַחְשַׁבְתֵּנוּ וְכַוָּנָתֵנוּ לְטוֹב, וּלְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה אֲשֶׁר בָּנוּ וּלְהַגְדִּיל וּלְחַזֵּק נֶפֶשׁ הַשֵּׂכֶל אֶל הַמִּצְוֹת. וְעַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לְהִתְנַהֵג בְּכָל עִנְיְנֵי הַבַּיִת וְהַקָּרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ מַעֲלָה וּגְדֻלָּה וְכָבוֹד לְמַעַן תָּנוּחַ בִּלְבָבֵנוּ יִרְאָה וַעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת הָרוּחַ בִּהְיוֹתֵנוּ שָׁם, גַּם בְּזָכְרֵנוּ אוֹתוֹ מִמְּקוֹמֵנוּ. וּבָאֱמֶת כִּי מִן הַנֶּהֱגַת הַכָּבוֹד אֶל הַקָּרְבָּן שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה בּוֹ, לְהִיוֹתוֹ נֶאֱכָל אֶל הַמְשָׁרְתִים בְּעַצְמָם וְלֹא שֶׁיִּתְּנוּהוּ לְעַבְדֵיהֶם וּלְכַלְבָּם אוֹ יִמְכְּרוּהוּ לְכָל קוֹנֶה, וְכֵן מִן הַכָּבוֹד הוּא שֶׁיֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ. וְכֵן שֶׁלֹּא יַשְׁהוּ אֲכִילָתוֹ הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְרִיחַ וְתִהְיֶה הַנֶּפֶשׁ קָצָה בּוֹ, הֲלֹא כָּל זֶה מַרְאֶה בָּעִנְיָן גְּדֻלָּה וַחֲשִׁיבוּת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בִּמְקוֹמָן נַאֲרִיךְ בָּהֶן קְצָת כְּמִנְהָגֵנוּ.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא אָכַל חֶלְקוֹ הַמַּגִּיעַ מֵהֶן בַּזְּמַן הַמֻּגְבָּל לוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְנֶעֱנָשׁ עוֹד מִצַּד כַּפֶּרֶת הַבְּעָלִים שֶׁתְּלוּיָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות שרש יב) לֹא יִמְנֶה מִצְוָה זוֹ, כִּי אָמַר שֶׁזֶּה חֵלֶק מֵחֶלְקֵי מִצְוַת הַקְּרְבָּנוֹת הוּא שֶׁצִּוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּהֶם מִי יֹאכְלֵם וּלְמִי יִהְיוּ, וְהָאֱמֶת שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה בָּזֶה.

מצוה קג

מִצְוַת הַקְטָרַת קְטֹרֶת – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְהַקְטִיר קְטֹרֶת סַמִּים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם עַל מִזְבַּח הַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ וכו'. וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִצְוָה עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה כְּדֵי לְהַקְטִיר בָּהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וַעֲשִׂיָתָהּ וְהַמִּצְוָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בָּהּ בְּכָל יוֹם נֶחְשָׁב לְמִצְוָה אַחַת, לְפִי שֶׁסּוֹף מִצְוֹת עֲשִׂיָתָהּ אֵינָהּ אֶלָּא לְהַקְטִיר בָּהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵי כְּתוּבִים שֶׁל מִצְוָה מָצָאנוּ בֵּין הָעֲשִׂיָּה וְהַהַקְטָרָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר כִּי תִשָּׂא (שמות ל לד) קַח לְךָ סַמִּים וגו' עַל עֲשִׂיָתָהּ, וְכָאן כָּתוּב וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן וגו', אַף עַל פִּי כֵן רָאִיתִי לִמְחַשְּׁבֵי הַמִּצְוֹת שֶׁחוֹשְׁבִין הַכֹּל מִצְוָה אַחַת, וְאֵין בָּזֶה מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם כְּלָל. אֶבָל יַחְלְקוּ בָּהּ בְּעִנְיָן אַחֵר, כִּי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יִמְנֶה קְטֹרֶת שֶׁל שַׁחֲרִית וְשֶׁל עַרְבִית מִצְוָה אַחַת, וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסוף ספר המצוות) שֶׁהֵן נִמְנוֹת שְׁתַּיִם, וּרְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. גַּם כֵּן לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וְלִהְיוֹת מַעֲלָתוֹ וּמוֹרָאוֹ עַל פְּנֵי כָּל אָדָם. וְאִי אֶפְשָׁר לְהַגְדִּיל דָּבָר בְּלֵב בְּנֵי אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, רַק בִּדְבָרִים שֶׁהוּא חוֹשֵׁב אוֹתָם לְגָדֵלָה וְיִמְצָא בָּהֶם תַּעֲנוּג וְשִׂמְחָה. וְיִדּוּעַ כִּי עִנְיַן הָרֵיחַ הַטּוֹב הוּא דָּבָר שֶׁנֶּפֶשׁ אָדָם נֶהֱנֵית בּוֹ וּמִתְאַוָּה אֵלָיו וּמוֹשֵׁךְ הַלֵּב הַרְבֵּה. וְרֵיחַ הַקְּטֹרֶת הָיָה הַטּוֹב שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי אָדָם, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (תמיד פ"ג מ"ח) כִּי מֵרֵיחוֹ הָיוּ מְרִיחִין בּוֹ בִּשְׁעַת הַקְטָרָה מִירִיחוֹ עַד יְרוּשָׁלַיִם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ בַּבָּרַיְתָא בִּכְרִיתוֹת (ו א) שֶׁפִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הָיְתָה אַחַד עָשָׂר סַמָּנִין, אַרְבָּעָה מֵהֶן מִפַּרְשִׁין בַּתּוֹרָה, וְהַשִּׁבְעָה קַבָּלָה, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא כו א, תמיד פ"ז מ"ג) שֶׁהַקְּטֹרֶת נַעֲשֵׂית בֵּין עַל יְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ הֶדְיוֹט. וְאָמְרוּ (מנחות מט א) שֶׁאִם לֹא הִקְטִיר בַּבֹּקֶר מַקְטִיר בֵּין הָעַרְבַּיִם כָּל הַשִּׁעוּר שֶׁל יוֹם אֶחָד שֶׁהוּא מִשְׁקַל (כריתות שם) מֵאָה דִּינָרִין, וּמִשְׁקַל הַדִּינָר יְדוּעַ. וּבְכָל יוֹם הָיָה מַקְטִיר חֶצְיָן בַּבֹּקֶר וְחֶצְיָן בָּעֶרֶב אַחַר תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם קֹדֶם הַטָּבַת הַנֵּרוֹת כֻּלָּן, אַחַר הַטָּבַת חֲמִשָּׁה פְּתִילוֹת מֵהֶן, (יומא יד ב) כִּי לֹא הָיָה מַדְלִיקָן רְצוּפִין. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין עִנְיָן זֶה, (תמיד שם) כֹּהֵן שֶׁזָּכָה

לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת נוֹטֵל כְּלִי מָלֵא קְטֹרֶת גָּדוּשׁ וּטְנִי שְׁמוֹ, וּפוֹרְשִׁין כָּל הָעָם (כלים פ"א מ"ט) מִן הַהֵיכָל וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז יז) וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ', וּמַקְטִיר כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּפָרֶשׁ שָׁם בַּגְּמָרָא (תמיד פ"ו מ"ג) שֶׁמַּשְׁלִיךְ הַקְּטֹרֶת בְּנַחַת עַל הַגֶּחָלִים אֲשֶׁר בְּמַחְתַּת הַזָּהָב וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ וְכֵיצַד הִיא נַעֲשֵׂית, וּמָה שֶּׁהָיוּ אוֹמְרִים בְּשְׁחִיקַת הַסַּמְמָנִים הֵיטֵב הֵיטֵב הֲדֵק הֲדֵק הֵיטֵב, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כויתות שם) כִּי הַקּוֹל יָפֶה לַסַּמְמָנִין בְּעוֹד שֶׁשּׁוֹחֲקִין אוֹתָם, הַכֹּל בִּכְרִיתוֹת וּבְתָמִיד [פרק ג מהלכות תמידין ומוספין]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֲנָה, וְהַמַּקְטִיר כְּדִינוֹ קַיִם עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קד

שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר וּלְהַקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב - שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בְּמִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל כִּי אִם קְטֹרֶת שֶׁבְּכָל יוֹם, זוּלָתִי הַזָּאֵת הַדְּמִים מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל ט) לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְכּוּ עָלָיו.

כְּבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה תְּשׁוּבָה לַשּׁוֹאֵל עַל צַד הַפְּשָׁט עַל עִנְיַן מִצְוַת בְּנְיַן בֵּית הַקָּדוֹשׁ לְאֵל בָּרוּךְ הוּא, וְעִנְיַן הֱיוֹת שָׁם כֵּלִים יְקָרִים לְעֲבוֹדָה וְשֻׁלְחָן וּמְנוֹרָה. וְאַחֲרֵי זֹאת אֵין לְיַגֵּעַ מַחְשַׁבְתֵּנוּ בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ וּלְחַפֵּשׂ טַעַם לָמָּה יְצִוָּה הָאֵל לְבַל נַקְטִיר בְּמִזְבַּח הַזָּהָב קְטֹרֶת זָרָה, שֶׁאִם כֵּן יְחַיְּבֵנוּ לְחַפֵּשׂ לָמָּה צִוָּה אוֹתָנוּ לְהָיוֹת נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה שִׁבְעָה וְלֹא שְׁמוֹנָה. וְאֶל הַפְּרָטִים אֵין חֵקֶר לָנוּ וְלֹא תַּשִּׂיג בָּהֶן הַמַּחְשָׁבָה לְעוֹלָם. וְאִם תִּלְחָצֵנִי לְהָשִׁיב בִּפְרָטִים עַל כָּל פָּנִים, אוֹמַר עַל צַד הַפְּשָׁט, אִם לֹא שֶׁהַקַּבָּלָה תַּכְרִיחַ לְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַקְּדוֹשִׁים הַמְקֻבָּלִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּפְּרָטִים טַעַם אַחֵר, אֶלָּא נֹאמַר שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְחַיְּבְנוּ לִבְנוֹת בַּיִת וְלַעֲשׂוֹת כֵּלִים נִצְטַוִּינוּ בָּהֶם עַל צַד אֶחָד מִן הַצְּדָדִין, וּבָא בְּהֶן אֶחָד מִן הַחֻשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַמַּעֲשֶׂה בְּלִתְּי אֶחָד מֵהֶן. וְאוּלָם אַחַר שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן בָּאָה הַצַּוָּאָה עֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת בַּמִּצְוָה דֶּרֶךְ קֶבַע לְעוֹלָם, וְלֹא נוֹסִיף וְלֹא נִגְרַע כִּי הַתּוֹסֶפֶת וְהַגִּרוּעַ בַּמֻּכָן בִּשְׁלֵמוּת קִלְקוּל, וְכָל מִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא שְׁלֵמוֹת וּתְמִימוֹת. וְאוּלָם שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ לַמְקֻבָּלִים בְּכָל אֶחָד מִן הַפְּרָטִים טְעָמִים נִפְלָאִים וְסוֹדוֹת עֲמֻקִּים.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בְּמִזְבַּח הַזָּהָב כִּי אִם קְטֹרֶת, בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב אוֹ זָרַק בּוֹ כִּי אִם דָּבָר הָרָאוּי לְהַקְרִיב בּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה קה

מִצְוַת נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשָׁנָה – שֶׁיִּתֵּן כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. שֶׁהוּא מִשְׁקַל עֲשָׂרָה גֵּרָה כֶּסֶף בְּכָל שָׁנָה לְיַד הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל, יג) זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים. וְהָיוּ מַנִּיחִין הַכֹּל בִּלְשְׁכָּה אַחַת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וּמִשָּׁם הָיוּ מוֹצִיאִין (שקלים פ"ד) לְקִנּוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין וְכָל קָרְבַּן הַקָּרֵב עַל הַצִּבּוּר וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ אֶת הַקָּרְבָּנוֹת, וְעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֶחֶם הַפָּנִים וּשְׂכַר הָעוֹשֶׂה לֶחֶם הַפָּנִים, וְהָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְלִזְכוּתָם שֶׁתְּהֶיֶה יַד כֻּלָּם שָׁוָה בְּדָבָר הַקָּרְבָּנוֹת הַקְּרֵבִים לְפָנָיו כָּל הַשָּׁנָה בְּהַתְמָדָה וּבְעִנְיָנִים אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים, וְשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, שָׁוִים בְּמִצְוָה אַחַת לְפָנָיו לְהַעֲלוֹת זִכְרוֹן כֻּלָּם עַל יְדֵי הַמִּצְוָה שֶׁהֵם כְּלוּלִים בָּהּ יַחַד לְטוֹבָה לְפָנָיו. וַעֲלִיַּת הַזִּכָּרוֹן הַכֹּל נֶאֱמַר מִצַּד הַמְקַבֵּל עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ"א מ"א) שֶׁבְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים, וְשֶׁאָפְלוּ דַּל שֶׁבַּדַּלִּים חַיָּב בּוֹ, וְאִם אֵין לוֹ שׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ שֶׁעָלָיו וְנוֹתְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל טו) וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בְּפְעָמִים הַרְבֵּה אֶלָּא הַכֹּל בְּפַעַם אַחַת, וְהוּא מִשְׁקַל שְׁמֹנִים גֵּרְעִינֵי שְׂעוֹרָה, שֶׁהַשֶּׁקֶל הַשָּׁלֵם הָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה מִשְׁקַל מֵאָה וְשִׁשִּׁים שְׂעוֹרָה, וְהַכֹּל חַיָּבִין לִתְּנָם, (שקלים שם) כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין אֲבָל לֹא נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, וְאִם נָתְנוּ מְקַבְּלִים מֵהֶן, אֲבָל לֹא מִן הַגּוֹיִם, חֵלֶק וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לָהֶם בְּתוֹכֵנוּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ"א מ"ו) שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן חֲצִי שֶׁקֶל מַמָּשׁ שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ בְּאוֹתוֹ זְמַן, וְנוֹתֵן בַּעֲבוּרוֹ כֶּסֶף בְּמִשְׁקָלוֹ אוֹ פְּרוּטוֹת שֶׁמּוֹסִיף עַל מִשְׁקַל שִׁקְלוֹ זֶה מְעַט, וְאוֹתוֹ הַמְעַט נִקְרָא קַלְבּוֹן (מטבע קטן). וְאוֹתוֹ הַמְעַט הוּא שִׁכַּר הַשֻּׁלְחָנִי שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר כְּשֶׁהוּא מַחֲלִיף חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהָיָה קָבוּעַ בְּשִׁבְיל פְּרוּטוֹת. וּלְפִיכָךְ שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ שֶׁקֶל שָׁלֵם בֵּין שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן, שֶׁאִלּוּ רָצוּ לְהַחֲלִיפוֹ צְרִיכִים הָיוּ לָתֵת הַקַּלְבּוֹן לַשֻּׁלְחָנִי, וּכְמוֹ כֵן יִתְּנוּהוּ לַגִּזְבָּר, לְפִי שֶׁבַּחֲצִי שֶׁקֶל חַיָּבִם הַכְּתוּב, וְלָכֵן חַיָּבִים בּוֹ אוֹ בְּעֶרְכּוֹ בְּכִוּוּן. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ"ב מ"א) בְּמִי שֶׁאָבַד שִׁקְלוֹ בַּדֶּרֶךְ מַה דִּינוֹ, וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵיהּ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁקָלִים [פ"א מה' שקלים]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁחַיָּבִים לָתֵת אוֹתָהּ כָּל יִשְׂרָאֵל, בֵּין הָעוֹמְדִין בָּאָרֶץ אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ. וְשֶׁלֹּא בִּזְמַן הַבַּיִת, אֵין חַיָּב בָּהּ אָדָם וַאֲפִלּוּ הָעוֹמְדִים בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָתַנוּ בְּטֵל

עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁפֵּרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר וְאֵינוֹ בִּכְלַל כַּפָּרָתָן. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ וְלֹא שְׁקָלִים, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל (מגילה כט א) לְזַכֵּר הַדָּבָר לִקְרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פָּרָשָׁה זוֹ שֶׁל כִּי תִשָּׂא עַד וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לְעוֹלָם.

מצוה קו

מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה – לְרַחֵץ (סהמ"צ להרמב"ם עשה כד) הַיָּדַיִם וְרַגְלַיִם בְּכָל עֵת הִכָּנֵס לַהֵיכָל (עי' תוס' יומא ה ב בד"ה להביא) וְהַבָּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, וְזֹאת הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל יט) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקִּבּוּעַ שֶׁאָמַרְנוּ לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וְכָל הַמְּלֵאכוֹת הַנַּעֲשׂוֹת שָׁם, עַל כֵּן רָאוּי לְנַקּוֹת הַיָּדַיִם שֶׁהֵן הָעוֹשׂוֹת בַּמְּלָאכָה בְּכָל עֵת יִגְּעוּ הַכֹּהֲנִים בְּעִנְיְנֵי הַבַּיִת. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (זבחים יט ב) שֶׁאֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יָדָיו בֵּין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אֶלָּא פַּעַם אַחַת בַּבֹּקֶר, וְעוֹבֵד כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה, וְהוּא שֶׁלֹּא יִישַׁן וְלֹא יַטִּיל מַיִם וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ. נִרְאֶה מִכָּל זֶה שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בִּרְחִיצָה מִתְּחִלָּה אֶלָּא לְהַגְדִּלַת כְּבוֹד הַבַּיִת שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה טָהוֹר וְנָקִי בְּתְחִלַּת בֹּאוֹ שָׁם צָרִיךְ לִרְחֹץ. וּמִשֶּׁהִתְחִיל בָּעֲבוֹדָה, אֵין צָרִיךְ עוֹד לִרְחִיצָה בֵּין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה זוּלָתִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לִרְבּ חֻמְרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁכָּל עִסְקֵי עֲבוֹדַת הַבַּיִת אָנוּ מַחְזִיקִין וְרוֹאִין בְּלִבֵּנוּ טָהוֹר, נָקִי וְקָדוֹשׁ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (זבחים כ ב) שֶׁהַיּוֹצֵא חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם, וְאִם קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם צָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת בְּלִינָה. וְשֶׁמְּצַוֶּה לְכַתְּחִלָּה לְרַחֵץ בְּשַׁחֲרִית פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וְשֶׁמִּצְוָה לְקַדֵּשׁ בְּמֵי הַכִּיּוֹר (שם כב ב) וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי שָׁרֵת כָּשֵׁר דִּיעֲבַד, אֲבָל לֹא מִכְּלֵי חוֹל אֲפִלּוּ דִּיעֲבַד. וְשֶׁאֵין מַכְנִיסִין יְדֵיהֶן לְתוֹכוֹ אֶלָּא שׁוֹפְכִין מִמֶּנּוּ עַל יְדֵיהֶם, וְגַם זֶה דָּרֶךְ כָּבוֹד, וְאֵין אָנוּ מַצְרִיכִין כֵּן בְּעִנְיַן נְטִילַת יָדַיִם בְּחֻלִּין לִטֹּל מִן הַכְּלִי וְלֹא בְּתוֹכוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ מַצְרִיכִין כְּלִי לִנְטִילַת חֻלִּין, וְיסוֹד הַדָּבָר הוּא מִפְּנֵי שֶׁמָּצָאנוּ כְּלִי לִנְטִילָה בַּקֹּדֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם בְּקָדֶשׁ הוּא דְּמֵעֵט רַחֲמָנָא מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּתוֹכוֹ, אֲבָל בַּחֻלִּין אֵין לָנוּ מִעוּט. וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּטִילַת הַחֻלִּין מִשּׁוּם סֶרֶךְ הַקְּדֻשִּׁים הִיא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (חולין קו א) מִשּׁוּם סֶרֶךְ תְּרוּמָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין לָנוּ לְהַשְׁווֹתָם לְגַמְרֵי בְּכָל דִּינֵיהֶם, וְדַי לָנוּ לְחַיֵּב בְּנְטִילָה וּבִכְלֵי בְּחֻלִּין מִשּׁוּם סֶרֶךְ זֶה, וּלְהַנִּיחַ מִעוּטוֹ דְּמֻמָּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בְּמִקוֹמוֹ. וַאֲפִלּוּ בִּתְרוּמָה עַצְמָהּ נְטִילַת יָדַיִם בָּהּ מִדְּרַבָּנָן הוּא, כִּי מִן הַתּוֹרָה לֹא נִמְצָא טַהֲרָה רַק בְּכָל הַגּוּף

בְּבַת אַחַת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) שֶׁהַנִּטְילָה מִדְּכְתִיב (ויקרא טו יא) וְיָדָיו לֹא שָׁטַף וְגוֹ', אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, כֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. (עי' ספר המצוות שרש א בד"ה בתשובה השנית).

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים כא ב) כַּמָּה מַיִם צָרִיךְ לְהִיוֹת בַּכִּיּוֹר אֵין פָּחוֹת מִשְּׁעוּר מַיִם הָרְאוּיִין לִנְטִילַת אַרְבָּעָה אֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם וְהָיוּ אַהֲרֹן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר וּפִנְחָס עִמָּהֶם. וְכָל מַיִם כְּשֵׁרִין לְקִדּוּשׁ, בֵּין מֵי מַעְיָן אוֹ מֵי מְקֻוֶה, וְנִפְסָלִין בְּלִינָה. וְכֵיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ, (זבחים יט ב) מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמְאלִית עַל רַגְלוֹ הַשְּׂמְאלִית, וְרוֹחֵץ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁמִּכְלָל הָעֲבוֹדָה הוּא קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְכָל עֲבוֹדוֹת הַמִּקְדָּשׁ מְעֻמָּד הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ה) לַעֲמֹד לְשָׁרֵת. וְכָל זֶה לְמַעֲלַת הַבַּיִת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִזְּבָחִים (יט, ב).

וְנוֹהֶגֶת בְּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה בִּלְבַד. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית, אוֹ שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְהֵסִיחַ דַּעְתּוֹ וְחָזַר וְעָבַד בְּלֹא קִדּוּשׁ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ הֶדְיוֹט.

מצוה קז

מִצְוַת מְשִׁיחַת כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה – לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל הָעִנְיָן שֶׁצִּוְּתָה הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ וְגוֹ'. שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לִמְשֹׁחַ בּוֹ כָּל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיִּתְמַנֶּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כא י) וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר יוּצַק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְכֵן מוֹשְׁחִין בּוֹ קְצָת הַמְּלָכִים, וְכֵן גַּם מָשְׁחוּ בּוֹ הַכֵּלִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְמָשׁוֹחַ לָעֲתִיד אֶלָּא בָּעֲבוֹדָה יִתְקַדְּשׁוּ, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שמות ל לא) יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם, כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (נשא ז א).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֶׂה פְּעֻלָּה בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ בְּיוֹם שֶׁנַּעֲלֶה לְהִתְחַנֵּךְ בְּכִבּוּד עֲבוֹדָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה תּוֹרָה בָּנוּ גְּדֻלָּה וְשָׁבַח, וְזֶהוּ מְשִׁיחַת הַשֶּׁמֶן, לְפִי שֶׁעִנְיַן הַמְּשִׁיחָה בַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב לֹא יֵעָשׂוּהוּ רַק לַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים. וְגַם מִיְּסוֹד הַמִּצְוָה לִהְיוֹתוֹ מוּכָן בַּבַּיִת לְעֵת הַצָּרֵךְ לְמַעֲלַת הַמָּקוֹם, כִּי יָדוּעַ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כִּי מִמַּעֲלַת בַּעַל הַבַּיִת הַנִּכְבָּד לִהְיוֹת מוּכָן בַּבַּיִת כָּל הַצָּרִיךְ בָּהּ וְלֹא תִּתְעַכֵּב שָׁם מְלָאכָה עַד הָכֵן הַצָּרִיךְ אֵלֶיהָ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן כֵּיצַד נַעֲשָׂה, מֹר קְנָמוֹן קִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת שֶׁקֶל מִכָּל אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהַקְּנָמוֹן נִשְׁקָל בֵּין שְׁתֵּי פְּעָמִים לְהַרְבּוֹת בּוֹ שְׁתֵּי הַכְּרָעוֹת, וּקְנֵה בֹּשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם שֶׁקֶל, וְכֻלָּם נִמְצָאִים בְּאֵיי הַדּוּ, וְשֶׁמֶן זַיִת שִׁעוּר הִין, שֶׁהוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג, וְאַחַר

זֶה שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל הַכֹּל כְּדֵי צָרְכּוֹ חוֹזֵר הַכֹּל לְמִדַּת הַשֶּׁמֶן שֶׁהוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג, וְסִימָן יִהְיֶה "זֶה" בְּגִימַטְרִיָא י"ב הָוֵי, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת. (ה ב)
וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כְּמוֹ בִּנְיַן הַבַּיִת וְכֵלֶיהָ.

מצוה קח

שֶׁלֹּא יָסוּךְ זָר בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה – שֶׁלֹּא לִמְשֹׁחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אֶלָּא כֹּהֲנִים לְבַד. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לב) עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ. וְנִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב שֶׁמִּי שֶׁמָּשַׁח בּוֹ בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג) וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר וְנִכְרַת. וְאִם נִמְשַׁח בּוֹ בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין חִלּוּק בּוֹ בֵּין הַדַּל וְהֶעָשִׁיר אֶלָּא דָּבָר קָבוּעַ הוּא לַכֹּל.
מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. גַּם כֵּן לְהַגְדִּלַת הַבַּיִת וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ, וְלָכֵן אֵין רָאוּי לְהֶדְיוֹטוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן הַנִּכְבָּד שֶׁמְּבַבַּיִת רַק הַנִּבְחָרִים בָּעָם לְבַד, שֶׁהֵם כֹּהֲנִים וּמְלָכִים. וּבְכֵן בְּהַמְנַע הֶהָמוֹן מִמֶּנּוּ, יִיקַר בְּעֵינֵיהֶם עַד מְאֹד וְיִתְאַוּוּ אֵלָיו, כִּי גֹּדֶל עֶרֶךְ הַדְּבָרִים בְּלֵב רֹב בְּנֵי אָדָם לְפִי מְעוּט הִמְצָאָם אָצְלָם.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ו ב) שְׁחִיּוּב הַכָּרֵת וְהַקֶּרְבָּן אֵינוֹ עַד שֶׁיְּסוּךְ מִמֶּנּוּ שִׁעוּר כַּזַּיִת, וְשֶׁלֹּא חִיְּבָנוּ הַכָּתוּב (שם ה ב) אֶלָּא עַל אוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה וְלֹא עַל אַחֵר שֶׁיֵּעָשֶׂה שׁוּם אָדָם, וְקַבָּלָה בְּיָדֵינוּ (שם) שֶׁנֵּס נַעֲשָׂה בּוֹ שֶׁיִּסְפִּיק לְעוֹלָם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין מוֹשְׁחִין בּוֹ לְדוֹרוֹת כָּל הַכֹּהֲנִים הַמִּתְחַנְּכִים לַעֲבוֹדָה אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד, וְכָל שְׁאָר מְלָכִים אֵינָם נִמְשָׁחִין בְּזֶה הַשֶּׁמֶן אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אֲפַרְסְמוֹן, וְהַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה מִשִּׁיחַת הַמֶּלֶךְ לְמַעֲשֵׂה מִשִּׁיחַת הַכֹּהֵן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עָלָיו מַחְלֹקֶת, וְעַל כֵּן נִמְשַׁח שְׁלֹמֹה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי [ראשון] מִכְּרִיתוֹת [פ"א ופ"ב מהלכות כלי המקדש]
וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר מִשִּׁיחַת הַשֶּׁמֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּמָּצֵא וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְסָךְ מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קט

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֹּנֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לב) וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ.
מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּאִסּוּר מִשִּׁיחָתוֹ (במצוה הקודמת). עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה ב) כִּי מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשָׂה מִמֶּנּוּ אֶלָּא אוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר,

וְאָמְרוּ שֶׁנֵּס נַעֲשָׂה בּוֹ שֶׁכָּלוּ קָיִם לֶעָתִיד לָבֹא, וּמָה שֶׁהוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ לְמִשִׁיחַת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, הַבְּרָכָה הִשְׁלִימָה. וְשֶׁאֵין חַיָּבִין עַל עֲשִׂיָּתוֹ אֶלָּא כְּשֶׁעֲשָׂאוּהוּ בִּסְכוּם סַמְמָנָיו, וְזֶהוּ לְשׁוֹן בְּמַתְכֻּנְתּוֹ מִלְּשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן כְּלוֹמַר, בְּחֶשְׁבּוֹן סַמְמָנָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת [שם].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר עֲשִׂיַּת הַשֶּׁמֶן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ בְּמַזִיד, חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קי

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֻּנְתּוֹ הַקְּטֹרֶת – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קְטֹרֶת כְּדִמּוּת קְטֹרֶת, כְּלוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה הַרְכָּבָתוֹ עַל עִנְיַן אוֹתָם הַמִּשְׁקָלִים וְיִכָּוֵן לְהַקְטִיר לְעַצְמוֹ בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לז) בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְנֶאֱמַר עָלֶיהָ (שם לח) אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְכַּוֵּן בַּעֲשִׂיָּתָהּ לְהַקְטִיר עַצְמוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתוּב (במצוה קח) בְּאִסּוּר מִשִׁיחַת הַשֶּׁמֶן.

מִדְּיֵנִי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה א) שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְהִתְלַמֵּד אוֹ לְמָכְרָהּ לַצָּבּוּר פָּטוּר, וְהָעוֹשֶׂה אֲפִלּוּ קְצָת מִמֶּנָּה כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתוֹ קְצָת לְפִי מִשְׁקָלָהּ הַקְּטֹרֶת שֶׁחַיָּב. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ו א) שֶׁהַקְּטֹרֶת הָיְתָה נַעֲשֵׂית בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְאִם חִסֵּר הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ אַחַת מִסַּמְמָנֶיהָ חַיָּב מִיתָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת [ה' כלי המקדש פ"ב]

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר עֲשִׂיָּתָהּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מִמֶּנָּה לְפִי מִשְׁקָלָהּ לְהָרִיחַ בָּהּ בְּמַזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. אֲבָל הַמֵּרִיחַ בָּהּ לְבַד וְלֹא עָשָׂאָהּ, אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אֶלָּא דִּינוֹ כְּדִין כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ.

מצוה קיא

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד יב טו) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְגוֹ' וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק וּלְסַלֵּק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל דָּבָר הַמְיֻחָס אֵלֶיהָ מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמַחְשַׁבְתֵּנוּ. וּבְיסוֹד רִחוּק הָעֲבוֹדָה זָרָה, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה כו ופו) מָה שֶּׁיִּדָּעְנוּ בּוֹ.

מִדְּיֵנִי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז נא ב) שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁעָשׂוּ מִמֶּנּוּ תִּקְרֹבֶת לַעֲבוֹדָה זָרָה אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח. כְּלוֹמַר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּיִם וּמֶלַח הֵם דְּבָרִים קַלִּים וְאֶפְשָׁר לוֹמַר בָּהֶם שֶׁאֵינָם לְתִקְרֹבֶת וְלֹא הִנִּיחוּם לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְכַוָּנַת כָּבוֹד כְּלָל, אַף

עַל פִּי כֵן אָסוּר. וְכֵן אָסְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כט ב) לְרֹב רְחוּק זֶה כָּל יַיִן שֶׁל גּוֹי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ בּוֹ שֶׁנִּסְּכוּהוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא נִקְרָא לָהֶם סְתָם יֵינָם. אֶלָּא שֶׁחִלְּקוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עד א) בֵּין הַנֶּסֶךְ הַיָּדוּעַ לִסְתָם יֵינָם, שֶׁהַיָּדוּעַ אִסְּרוּ בְּמַשֶּׁהוּ מִן הַתּוֹרָה, וְלוֹקִין עָלָיו, מִדִּכְתִיב (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. וּבְסְתָם יֵינָם שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם אֵין בְּחִיּוּב שְׁתִיָּתוֹ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת, וּבְשׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ רְבִיעִית. אֲבָל בְּפָחוֹת מֵרְבִיעִית אֵין בּוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם אֲפִלּוּ בְּמַשֶּׁהוּ בַּהֲנָאָה. וּבִשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁבָּעוֹלָם חוּץ מִיַּיִן, לֹא הֶחְמִירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה לֶאֱסֹר כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדָם בְּסְתָם מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ חֲשַׁשׁ עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ זוּלָתִי בִּדְבָרִים שֶׁבָּהֶם נִכָּר שֶׁהֵם עֲשָׂאוּם לְכָךְ, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז מא א) בְּעִנְיַן צְלָמִים שֶׁסְּתָם הַצְּלָמִים לַעֲבוֹדָה זָרָה יַעֲשׂוּם, וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אוֹתָם. וַאֲפִלּוּ הַמּוֹצֵא אוֹתָם מֻשְׁלָכִים אֵינוֹ רַשַּׁאי לְטָלָם כִּי אִם בִּתְנָאִים יְדוּעִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ הֵם זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא א). וְכֵן נִרְאֶה בְּוַדַּאי בְּכָל דָּבָר שֶׁהַיִּשְׂרְאֵל חוֹשֵׁב שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁאָסוּר לוֹ לְלָקְחוֹ מֵהֶם.

וְעוֹד עָשׂוּ הַרְחָקוֹת רַבּוֹת בְּעִנְיַן הַיַּיִן לְפִי שֶׁהָיָה עִקַּר שִׁמְחַת הַזֶּבַח לָהֶם, וְעוֹד שֶׁהַתּוֹרָה הִזְכִּירָה אִסּוּרוֹ בְּפֵרוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ (דברים לב לח) יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכֶם. וְעַל כֵּן הֶחְמִירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בּוֹ וְאָמְרוּ (ע"ז נח א) לְהַרְחֵקַת הָעִנְיָן שֶׁאֲפִלּוּ יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִיָּד שֶׁיִּגַּע בּוֹ גּוֹי יְהֵא אָסוּר אֲפִלּוּ בַּהֲנָאָה. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ אֵיךְ יוּכַל הַגּוֹי לֶאֱסֹר יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהָא קַיְמָא לַן (חולין מ ב) אֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר זֶה אֶלָּא כְּגוֹן מִשְׁתַּחֲוֶה לְבֶהֱמַת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הַדָּבָר, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הַדָּבָר וַאֲפִלּוּ מַעֲשֶׂה מוּעָט כִּי הַאי דִּנְגִיעָה יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לֶאֱסֹר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ מִדְּרַבָּנָן שֶׁהֶחְמִירוּ בַּדָּבָר, אֲבָל לֹא מִדְּאוֹרַיְתָא עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, כְּגוֹן שְׁחִיטַת בְּהֵמָה שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. וְכֵן אִם נִסַּךְ הַיַּיִן לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ גַּם זֶה הוּא מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. אֲבָל בִּנְגִיעָה בְּיַיִן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מַעֲשֶׂה מוּעָט הוּא. וּמִכַּיוָן שֶׁהוּא מוּעָט וְאֵין הָאִסּוּר אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן הִתִּירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז נט ב) לִטֹּל תַּשְׁלוּם מַה שֶּׁאָסַר מִיָּד הָאוֹסֵר. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּגוּף הַדָּבָר הֶחְמִירוּ לְאָסְרוֹ בַּהֲנָאָה, בַּתַּשְׁלוּמִין לֹא הֶחֱמִירוּ לְפִי שֶׁאֵין הַתַּשְׁלוּמִין אֶלָּא כְּעֵין תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה מִדָּבָר הָאָסוּר אֶלָּא שֶׁלּוֹקֵחַ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ מִיָּד הָאוֹסֵר.

וְכֵן הֶחְמִירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה הַרְבֵּה בְּרִחוּק יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ מַמָּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲבוֹדָה זָרָה יוֹתֵר מִכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְעָרֵב בְּהֶתֵּר וְאֵינֶנּוּ נִכָּר, שֶׁלֹּא יְהֵא תַּקָּנָה בַּהֲנָאָתוֹ, וַאֲפִלּוּ לַח בְּלַח, עִם מָה שֶׁאָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בַּגְּמָרָא (שם עד א) שֶׁיִּמָּכֵר כֻּלּוֹ לְגוֹיִם חוּץ מִדְּמֵי הָאִסּוּר שֶׁבּוֹ, וְהוּא

שֶׁיִּהְיֶה מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן נִקְחִין מִן הַגּוֹי כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהֶן שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּקָּחֵנּוּ מִן הַגּוֹי. אֲבָל בְּיֵין נֶסֶךְ גָּמוּר וּבְכָל דִּבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין לָהֶם תַּקָּנָה בְּיִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְגוֹי וכו', וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה בְּיוֹלִיךְ הֶנָּאָה לְיָם הַמֶּלַח. וּמִיהוּ דַּוְקָא כְּשֶׁנִּתְעָרֵב יֵין נֶסֶךְ מַמָּשׁ וַאֲפִלּוּ טִפָּה מִמֶּנּוּ בְּקַנְקַן מַחֲזִיק כַּמָּה סְאִין הוּא דִּין זֶה שֶׁאֵין תַּקָּנָה לַהֶנָּאתוֹ לְעוֹלָם. אֲבָל אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ חָבִית אַחַת בְּחָבִיּוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁל יַיִן כָּשֵׁר, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב גּוּף הָאִסּוּר מַמָּשׁ אֶלָּא כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא עוֹמֵד, יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁיִּמָּכֵר כֻּלּוֹ לַגּוֹיִם וכו'. וְכֵן בִּסְתָם יֵינָן יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וַאֲפִלּוּ נִתְעָרֵב מַמָּשׁ, כְּדִין שְׁאָר אִסּוּרִין, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ יֵין נֶסֶךְ גָּמוּר.

וְעוֹד יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁאוֹסְרִין תַּעֲרֻבְתָּן בַּהֶנָּאָה אֵין אוֹסְרִין אוֹתָן אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מִן הָאִסּוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בַּהֶתֵּר בִּכְדֵי נְתִינַת טַעַם בַּהֶתֵּר, זוֹלְתִי אִם יִהְיֶה אוֹתוֹ אִסּוּר דָּבָר חָשׁוּב, כִּי כָּל דָּבָר חָשׁוּב כְּגוֹן חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד וְכֵיצֵא בָּהּ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן, אֲבָל כָּל שֶׁאֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב אֵינוֹ אוֹסֵר תַּעֲרֻבְתּוֹ בַּהֶנָּאָה אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה בּוֹ בִּכְדֵי נְתִינַת טַעַם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ע"ז עג א) חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ, וְכָל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאוֹסְרִין בְּמַשֶּׁהוּ בַּהֶנָּאָה כָּל שֶׁנִּתְעָרֵב עִמָּהֶם. וְאֵין שׁוּם דָּבָר אַחֵר בָּעוֹלָם יוֹצֵא מִכְּלָל זֶה חוּץ מִכְּלֵאֵי הַכֶּרֶם (וְעָרְלָה) וְחָמֵץ בַּפֶּסַח לְדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁין שֶׁהֵן אוֹסְרִין בַּהֶנָּאָה תַּעֲרֻבְתָּן בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן, [וּתְרוּמָה] (ו)עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה. וּלְעִנְיַן הַתַּקָּנָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי לְכָל הָאִסּוּרִין יֵשׁ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חוּץ מִכָּל אִסּוּרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנִּתְרַבָּה גּוּף הָאִסּוּר מַמָּשׁ, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם תַּקָּנָה לְעוֹלָם, וְזֶהוּ מֵחֹמֶר עֲבוֹדָה זָרָה. וַהֲפֹךְ בַּגְּמָרָא כִּי כָּל זֶה תִּמְצָא בָּהּ מְבֹאָר עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים. וּשְׁמֹר הַדְּבָרִים כִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד תִּצְטָרֵךְ אֲלֵיהֶן, וְעַל כֵּן הֶאֱרַכְתִּי בָּהֶן שֶׁלֹּא כְּמִנְהָגִי בְּקַנְטְרֵסִין אֵלּוּ.

וְעוֹד הִרְחִיקוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סב א) מֵאִסּוּר יֵין נֶסֶךְ לוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ שֵׁכָר שֶׁל יֵין נֶסֶךְ יְהֵא אָסוּר בַּהֶנָּאָה גַּם הִפְלִיגוּ בְּרִחוּקוֹ לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ הַנִּשְׁכָּר לְשַׁבֵּר חָבִיּוֹת יֵין נֶסֶךְ אִם יִהְיֶה שְׂכָרוֹ אָסוּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ זְמַן מוּעָט, כְּלוֹמַר, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּהְיֶה קַיָּם הַיַּיִן בָּחָבִיּוֹת עַד שֶׁיִּשְׁבְּרֵם הוּא כְּדֵי שֶׁיַּרְוִיחַ שְׂכָרוֹ עַל הַשְׁבִּירָה, כִּי הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה רָצוּ לַעֲקֹר מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ שֶׁלֹּא נִהְיֶה חֲפֵצִים בְּקִיּוּמוֹ אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד לְרֹב מֵאוּסֵנוּ בְּכָל מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה יְשַׁבֵּר וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה שֶׁמְּמַעֵט אֶת הַתְּפִלָּה.

וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ הָרַבִּים, כְּגוֹן מִי עוֹשֶׂה יֵין נֶסֶךְ לְאָסְרוֹ אֲפִלּוּ בַּהֶנָּאָה, וּמִי אוֹסְרוֹ בִּשְׁתִיָּה דַּוְקָא, וּמֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה יֵין נֶסֶךְ, וְדִינֵי מַגָּעוֹ שֶׁל גּוֹי בְּכַוָּנָה וְשֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְכֹחוֹ וְכֹחַ כֹּחוֹ וְסִיּוּעַ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, וְאֵי זוֹ שְׁמִירָה תַּסְפִּיק לָנוּ בְּיֵינֵנוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל גּוֹי אוֹ בְּבֵיתֵנוּ אִם יֵשׁ

שָׁם גּוֹי, אוֹ בְּקָרוֹן וְהִנִּיחַ שָׁם גּוֹי, כְּגוֹן הַנִּכְנָס וְהַיּוֹצֵא, שֶׁמֻּתָּר הַיַּיִן, וְדֵינֵי הָאסוּר שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בִּכְלֵי יַיִן, וְדֵינֵי הֶכְשֵׁרָן, וְרֻבֵּי הַפְּרָטִים שֶׁבָּאוּ לָנוּ גַּם כֵּן בִּכְלֵי בִּשּׁוּלֵיהֶן וְהוּא הָעִנְיָן הַנִּקְרָא גִּעוּלֵי גּוֹיִם, וְדֵינֵי רְחוּקָנוּ שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּץ נַפְשֵׁנוּ גַּם כֵּן בָּעִנְיָנִין הַנִּגְרָרִים אַחַר דְּבָרִים אֵלּוּ הַמְּאוּסִים, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות טז, ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּכֵלִים מְאוּסִים, כְּגוֹן כְּלֵי הַשֶּׁתֶן וְהַצּוֹאָה וְקַרְנָא דְּאַמְנָא לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר שִׁקּוּץ הַנֶּפֶשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ אֵלּוּ, מְבֹאָרִים בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וּקְצָת מֵהֶן בְּחֻלִּין.

וְנוֹהֶגֶת אַזְהָרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא אוֹ שָׁתָה אֲפִלּוּ טִפַּת יַיִן נָסָךְ גָּמוּר בְּמַזִּיד לוֹקֶה. שְׁאֵין דִּין דְּבָרִים אֵלּוּ כְּדִין שְׁאָר דִּינֵי אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן בְּכַזַּיִת וְדִין שְׁתִיָּה בִּרְבִיעִית, לְפִי שֶׁעַל עֲבוֹדָה זָרָה הַזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, כְּלוֹמַר, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא.

בְּזֹאת הַמִּנְיָעָה שֶׁל יַיִן נָסָךְ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות) וְהָרַמְבַּ"ן (בהשגותיו) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שְׁנֵיהֶם יוֹדוּ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לָאו וְשֶׁהוּא נִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, אָמְנָם נֶחְלְקוּ בּוֹ בְּעִנְיָן זֶה, (ספר המצוות ל"ת קצ"ד) כִּי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יוֹצִיא אִסּוּר יַיִן נָסָךְ מִן הַמִּקְרָא שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב לח) יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם, וְאִסּוּר שְׁאָר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה מִלֹּא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, וּמִלֹּא תָבִיא תוֹעֵבָה (דברים ז כו). וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, כִּי מִפָּסוּק זֶה דְּהִשָּׁמֶר לְךָ נִלְמַד אִסּוּר כָּל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה וְיֵין נָסָךְ בִּכְלָל. וַאֲנִי כָּתַבְתִּי זֶה הַמִּקְרָא כְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא כְּמִנְהָגִי בְּכָל הַסֵּפֶר, כִּי כֻּלָּם כְּתַבְתִּים כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל בְּכָאן רָאִיתִי שֶׁהַפָּסוּק הַזֶּה נָאֶה מְאֹד לְדָרֹשׁ מִמֶּנּוּ הָעִנְיָן, וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו א) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה, וּבְפָסוּק יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם אֵין שָׁם אַזְהָרָה. וְגַם רָאִיתִי גְּדוֹלִים מִמְּחַשְּׁבֵי הַמִּצְוֹת שֶׁכָּתְבוּ כֵּן.

מצוה קיב

מִצְוַת שְׁבִיתַת הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה – לְבַטֵּל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר בֶּהָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת. וּבָא הַפָּרוּשׁ, שֶׁעַל שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית נֶאֱמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בָּהּ כְּלָל בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ. וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה הַזּוֹ בְּאָמְרוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא כה ה) שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ. וְכֵן וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבַּת לַיְיָ (שם ב). וּכְבָר כָּתַבְתִּי (לעיל מצוה פד) כָּל עִנְיָנָהּ מֻשְׁלָם לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי בְּמִצְוַת וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ. שֶׁבְּאָה לְצַוּוֹת עַל הֶפְקֵר פֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ לַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּאן הָיָה מְקוֹמוֹ.

מצוה קיג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כו) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְזֶה הַכָּתוּב בָּא לֶאֱסֹר הָאֲכִילָה וְהַהֲנָאָה בְּבָשָׂר בְּחָלָב. וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ, אִם כֵּן לָמָּה לֹא נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ אִסּוּרוֹ בְּלֹא תֹּאכַל. וְהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן בִּשּׁוּל שֶׁהַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה אִסּוּר אֲכִילָתוֹ מֵאִסּוּר שְׁאָר אֲכִילַת אִסּוּרִין, שֶׁשְּׁאָר אִסּוּרִין אֵין חִיּוּבָן אֶלָּא אִם כֵּן נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן, וְכָאן אֲפִלּוּ לֹא נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן מִכֵּיוָן שֶׁבִּלְּעוֹ וַאֲפִלּוּ יִבְלָעֶנּוּ חַם וְשׁוֹרֵף גְּרוֹנוֹ בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בּוֹ מִכָּל מָקוֹם לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִפְּסָחִים (כה א) לְהָכִי לָא כְּתַב רַחֲמָנָא אֲכִילָה בְּגוּפֵהּ לְמֵימְרָא שֶׁלּוֹקִין עָלָיו שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹקִין עָלָיו (חולין קח א) אֶלָּא דֶּרֶךְ בִּשּׁוּל כַּלָּשׁוֹן שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אִסּוּרוֹ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קטו ב) שֶׁזֶּה שֶׁנִּכְתַּב בַּתּוֹרָה אִסּוּר הַבִּשּׁוּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁהוּא לְלַמֵּד אִסּוּר אֲכִילָה וְאִסּוּר בִּשּׁוּל וְאִסּוּר הֲנָאָה, אֵין רָאוּי לָנוּ לִמְנוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין אֶלָּא הַשְּׁנַיִם, לְפִי שֶׁאִסּוּר אֲכִילָה וְהֲנָאָה דָּבָר אֶחָד הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע. כִּי הַתּוֹרָה תּוֹצִיא כָּל הַהֲנָאוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה, לְפִי שֶׁהִיא הֲנָאָה תְּמִידִית לָאָדָם וְצָרִיךְ אֵלֶיהָ, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (שמות כד יא) וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. שֶׁיִּכְנֶה הַהֲנָאָה לַאֲכִילָה.

וְאִם תִּתְפַּשֵּׁט עָלַי, אִם כֵּן לָמָּה נִכְתְּבוּ שְׁלֹשָׁה לָאוִין, דִּשְׁנַיִם יַסְפִּיקוּ לְפִי זֶה שֶׁאָמַרְתִּי? יֵשׁ לַהֲשִׁיבְךָ, דְּוַדַּאי אִם נִכְתַּב בְּמָקוֹם אֶחָד לֹא תְבַשֵּׁל שֶׁיְּלַמֵּד עַל אִסּוּר בִּשּׁוּל, וּבְמָקוֹם אַחֵר לֹא תֹאכַל שֶׁיְּכֻלַּל אִסּוּר הֲנָאָה וַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הָיָה בְּדִין שֶׁלֹּא יִכְתֹּב הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁאֵין צֹרֶךְ עוֹד בּוֹ, שֶׁכְּבָר הָיִינוּ לְמֵדִים אֲכִילָה וַהֲנָאָה בְּלֹא תֹאכַל מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ דְּבִכְלַל אֲכִילָה הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע. אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁלֹּא הֻזְכְּרָה בּוֹ אֲכִילָה בְּשׁוּם מָקוֹם, לֹא הָיִינוּ לְמֵדִים הַהֲנָאָה אֶלָּא עִם הַלָּאו הַשְּׁלִישִׁי. וְאֵין לְךָ לִשְׁאֹל עוֹד וְלָמָּה לָא כָּתַב רַחֲמָנָא לֹא תֹאכַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְיִסְפִּיק בִּשְׁנַיִם, שֶׁכְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי לְעִנְיַן נִצְטָרֵךְ שֶׁלֹּא יַזְכִּיר בּוֹ הַכָּתוּב לְשׁוֹן אֲכִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַחִיּוּב בּוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ. לְמַדְנוּ מֵעַתָּה כִּי מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) חַד לְאִסּוּר אֲכִילָה וְחַד לְאִסּוּר הֲנָאָה וְחַד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל אֵין הַכַּוָּנָה בָּהֶם שֶׁיִּהְיֶה הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי לְלָאו אַחֵר, אֶלָּא שֶׁנִּצְטָרֵךְ לִלְמֹד מִמֶּנּוּ הֲנָאָה, וּבְרוּךְ שֶׁבָּחַר בִּדְבָרֵיהֶם.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ (מצוה צב) בְּאִסּוּר הַבִּשּׁוּל בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים עַל צַד הַפְּשָׁט מָה שֶׁיְּכֻלְנוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קיג א) שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּבְשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אֲבָל לֹא בִּבְהֵמָה טְמֵאָה וְלֹא בְּחַיָּה אֲפִלּוּ טְהוֹרָה, וְלֹא בְּעוֹף, בֵּין טָהוֹר בֵּין טָמֵא, וְנִסְמְכוּ בְּזוֹ בַּמֶּה שֶׁכָּתוּב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּתּוֹרָה גְּדִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן מְעוּט, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב בָּשָׂר, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה (חולין קיג א) גְּדִי וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, גְּדִי וְלֹא חַיָּה, גְּדִי וְלֹא עוֹף. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּי שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה מָתְּרִין לְבַשֵּׁל בְּחָלָב וּמֻתָּרִין בַּהֲנָאָה, אֲבָל בַּאֲכִילָה אֲסָרוּם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֶדֶר בָּשָׂר בְּהֵמָה שֶׁאִסּוּר דִּבֵּר תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף לִבְנֵי אָדָם בָּשָׂר בְּבָשָׂר, וּלְפִיכָךְ מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר קָרוֹב שֶׁבָּשָׂר בְּבָשָׂר מִתְחַלֵּף, הֶחְמִירוּ גַּם בְּגֶדֶר זֶה כְּמוֹ שֶׁהֶחְמִירוּ בִּבְשַׂר הַבְּהֵמָה מַמָּשׁ בְּקִצַּת עִנְיָנִים. שֶׁאָסְרוּ בָּהֶם שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹתָם עַל הַשֻּׁלְחָן כְּלָל. וּלְפִי דַּעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים חִיְּבוּ בָּהֶם גַּם כֵּן שְׁהִיָּה בֵּין אֲכִילָתָם לַאֲכִילַת הַגְּבִינָה כְּמוֹ בְּעִקַּר הָאִסּוּר דְּהַיְנוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה, אֲבָל בִּבְשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים לֹא גָּזְרוּ בָּהֶם כְּלָל, שֶׁאֵין בְּשָׂרָם דּוֹמֶה כְּלָל לִבְשַׂר בְּהֵמָה וְלֹא יָבוֹאוּ בְּנֵי אָדָם לִטְעוֹת בָּזֶה.

וְעוֹד הֶחְמִירוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם קח א) גַּם שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר מְחֻדָּשׁ בָּזֶה יוֹתֵר מִשְּׁאָר אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת לְפִי קְצָת מִן הַפֵּרוּשִׁים, שֶׁבְּעִנְיָן בָּשָׂר בְּחָלָב אִם נִתְעָרֵב חָלָב עִם הַבָּשָׂר וְאֵין בַּחֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הֶחָלָב אָנוּ רוֹאִין שְׁנֵיהֶם כַּחֲתִיכַת אִסּוּר, וְאִם נָפְלָה אוֹתָהּ חֲתִיכָה בְּקִדֵּרַת בָּשָׂר אוֹ בְּקִדֵּרַת חָלָב מְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קח א) חֲתִיכָה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית נְבֵלָה וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁתַּעֲרֻבְתָּן אוֹסַרְתָּם, וּלְפִיכָךְ אַחַר שֶׁנִּתְעָרְבוּ הֲרֵי הֵן כַּחֲתִיכַת נְבֵלָה. וּבְשֶׁאָר אִסּוּרִין אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאִסּוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בַּחֲתִיכַת הֶתֵּר וְאֵין בַּחֲתִיכָה שִׁשִּׁים לְבַטֵּל הָאִסּוּר וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה לִקְדֵרָה, אֵין מְשַׁעֲרִין אֶלָּא בְּשִׁעוּר הָאִסּוּר שֶׁנָּפַל בָּהּ וְהִיא בְּעַצְמָהּ תְּסַיַּע לְ[הַ]עָלוֹת הָאִסּוּר, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ חֲתִיכָה לֹא נַעֲשֵׂית נְבֵלָה וְנִמְצָא הַהֶתֵּר שֶׁבָּהּ כְּמוֹ שְׁאָר הַהֶתֵּר שֶׁבַּקְּדֵרָה וּמְסַיֵּעַ לְהַעֲלוֹת הָאִסּוּר. וְאָמְנָם הַחֲתִיכָה עַצְמָהּ אִם הִיא נִכֶּרֶת, אֲסוּרָה לְעוֹלָם כְּדַעַת קְצָת מִן הַמְּפָרְשִׁים.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורד לג א) שֶׁאָפְרוּ שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב אִסּוּר כְּאֵפֶר כָּל אִסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁטְּעוּנִין קְבוּרָה. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (חולין קיג ב) שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה בָּשָׂר בְּחָלָב אֶלָּא בְּחָלָב שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה, אֲבָל בְּחֶלֶב הַמֻּתָּה אֵינוֹ נֶאֱסָר. וּלְפִיכָךְ הַכֹּחַל מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה בַּחֲלָבוֹ, אֶלָּא שֶׁחָכָמִים אֲסָרוּהוּ לְגֶדֶר עַד שֶׁיְּמָרֵק חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר בִּמְקוֹמוֹ (שם קט ב). וְחָלָב הַנִּמְצָא בְּקֵבַת הַבְּהֵמָה יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי הֶתֵּרִין אֶחָד שֶׁהוּא בִּכְלַל חֶלְבָּהּ שֶׁל מֻתָּה, וְעוֹד שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּפֶרֶשׁ בְּעֶלְמָא שֶׁכְּבָר נִתְעַכֵּל שָׁם, וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַנִּמְצָא שָׁם קָרוֹשׁ מֻתָּר שֶׁהוּא וַדַּאי כְּפֶרֶשׁ, אֶלָּא אֲפִלּוּ הַצָּלוּל הִתִּירוּ הַגְּאוֹנִים. הַמְבַשֵּׁל

שֶׁלִּיל בְּחָלָב חַיָּב, וְכֵן הָאוֹכְלוֹ, אֲבָל הַמְּבַשֵּׁל שְׁלִיָּה אוֹ עוֹר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת וְעִקְּרֵי קַרְנַיִם וּטְלָפַיִם פָּטוּר. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מֵחֲלִין (קג ב).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ יַחַד בְּמֵזִיד לוֹקֶה. אֲבָל נֶהֱנֶה בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁנְּתָנוֹ אוֹ מְכָרוֹ, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַהֲנָאָה בְּלִי מַעֲשֶׂה. וְכָל שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו, וַאֲפִלּוּ סָךְ מִמֶּנּוּ, אֶפְשָׁר דְּלָא לָקֵי לְפִי שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ, שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לָסוּךְ, וְיֵשׁ לָדוּן בּוֹ גַּם כֵּן שֶׁיִּלְקֶה.

מצוה קיד

שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ בֵּית דִּין מִשְׁפַּט מָוֶת בַּשַּׁבָּת – שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַדַּיָּנִין דִּינִים בְּשַׁבָּת, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין לֹא יָמִיתוּהוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לה ג) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבָא הַפָּרוּשׁ עָלָיו בָּזֶה (יבמות ו ב) שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ בֵּית דִּין בַּשַּׁבָּת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִיתוֹת. וְיֵשׁ לָנוּ לְדָרֹשׁ מִמֶּנּוּ דָּבָר זֶה, שֶׁהֲרֵי לְגוּפֵהּ אֵינוֹ צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר (שמות כ י) לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה, וְהַבְעָרָה לְצֹרֶךְ מְלָאכָה הִיא, אֶלָּא לְלַמֵּד עָנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ נִכְתַּב, וּפֵרְשׁוּ בּוֹ שֶׁבָּא לְלַמֵּד אֶת זֶה שֶׁאָמְרוּ. וְזֶה לְשׁוֹן הַמְּכִילְתָּא (ר"פ ויקהל) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ שְׂרֵפָה בְּכָל הָיְתָה וְיָצָאת לְלַמֵּד מָה שְׂרֵפָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין, וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אַף כָּל שְׁאָר מִיתוֹת בֵּית דִּין לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְעִם כָּל זֶה שֶׁלְּמַדְנוּ בְּפָסוּק זֶה, יֵשׁ לִדְרֹשׁ בּוֹ מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ בּוֹ עוֹד גַּם כֵּן הַבְעָרָה (יבמות ו ב) לְחַלֵּק יָצָאת. כְּלוֹמַר, שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת הַרְבֵּה אֲבוֹת מְלָאכוֹת בְּבַת אַחַת בְּהֶעְלֵם אֶחָד, שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב חַטָּאת עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּבִגְמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא אָמְרוּ (ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ו) בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי מִכָּאן לְבָתֵּי דִינִין שֶׁלֹּא יְהוּ דָנִין בְּשַׁבָּת.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְכַבֵּד הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיִּמְצְאוּ בּוֹ מְנוּחָה הַכֹּל, גַּם הַחוֹטְאִים וְהַחַיָּבִים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁקָּרָא בְּנֵי הַמְּדִינָה יוֹם אֶחָד לַסְּעֻדָּה, שֶׁאֵינוֹ מוֹנֵעַ הַפֶּתַח מִכָּל אָדָם, וְאַחַר יוֹם הַסְּעֻדָּה יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא צִוָּנוּ לְקַדֵּשׁ וּלְכַבֵּד יוֹם הַשַּׁבָּת לְטוֹבָתֵנוּ וּלְזַכּוֹתֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה לא, לב). וְזֶה גַּם כֵּן מִכְּבוֹדוֹ שֶׁל יוֹם הוּא.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַמִּשְׁפָּט. וְחַיָּבִים לְהִזָּהֵר לְבַל יַעֲשׂוּ דִּין בְּשַׁבָּת. וְאִם עָבְרוּ וְצִוּוּ לִשְׂרֹף בְּרִיָּה בְּשַׁבָּת עָבְרוּ עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו אִם לֹא עָשׂוּ בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְאִם עָשׂוּ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁשְּׂרָפוּהוּ הֵם בִּידֵיהֶם, אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָלִין, בְּשׁוֹגֵג מְבִיאִים חַטָּאת לְכַפָּרָה.

פָּרָשַׁת אֱלֶּה פְקוּדֵי אֵין בָּהּ מִצְוָה

מצוה קטו

מִצְוַת מַעֲשֵׂה הָעֹלָה – לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ג) אִם עוֹלָה קָרְבָּנוֹ וְגוֹ' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁכָּתַבְתִּי (מצוה צה) בְּמִצְוַת הַבַּיִת עַל עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת סֵדֶר וְיִקְחוּ לִי. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַעֲשֵׂה הָעוֹלָה, שֶׁהָיְתָה נַעֲשֵׂית כֵּן, שׁוֹחֲטִין אֶת הַבְּהֵמָה בָּעֲזָרָה, וְהַשְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה אֲפִלּוּ בְּזָרִים. וּמְקַבֶּלֶת הַדָּם וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה, וְזוֹרֵק הַכֹּהֵן הַדָּם וּמַפְשִׁיט אוֹתָהּ וּמְנַתְּחָהּ אֵבָרִים שְׁלָמִים, דִּכְתִיב לִנְתָחֶיהָ, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יא א) וְלֹא נְתָחֶיהָ לִנְתָחִים. וּכְשֶׁמְּנַתְּחָהּ מֵסִיר גִּיד הַנָּשֶׁה מִן הַיָּרֵךְ וּמַקְטִיר כָּל הַנְּתָחִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְצָמֵר שֶׁבָּרְאשֵׁי הַכְּבָשִׂים וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, וְהָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם בִּזְמַן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים מַקְטִירִים הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט) וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל. פֵּרְשׁוּ לֹא יַעֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב כז) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם.

וְסֵדֶר הַנִּתּוּחַ כֵּיצַד הָיָה (עי' תמיד פ"ד) וַהֲדָחַת בְּנֵי הַמַּעַיִם כֵּיצַד, וּבְכַמָּה בְּנֵי אָדָם מוֹלִיכִין אֶת הָאֵבָרִים לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כו, ב) כִּי הַכֶּבֶשׂ בְּשִׁשָּׁה, וְהַשּׁוֹר בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים בְּעוֹלוֹת צִבּוּר, וְעוֹלוֹת (יומא שם במשנה) יָחִיד בְּפָחוֹת. וְעִנְיַן עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד נַעֲשֵׂית, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים (סד ב).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְלֹא עָשָׂאהּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קטז

מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה – לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת הַמִּנְחָה עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה בְּפָרָשִׁיּוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב א) וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה. וּכְתִיב (שם ה) וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת, וּכְתִיב עוֹד (שם ז) וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת.

וְעִנְיַן הַמִּנְחוֹת הוּא קָרְבָּן הַבָּא מִמִּינֵי הַקְּמָחִים וְלֹא מִבַּעֲלֵי חַיִּים. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (במצוה צה), כִּי הַקָּרְבָּן בְּבַעֲלֵי חַיִּים הוּא בֶּאֱמֶת דְּמְיוֹן חָזָק אֵצֶל הָאָדָם לְהַכְנִיעַ וּלְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה וְהַחוֹטֵאת כְּמוֹ שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁבַּעַל חַיּוּת כְּמוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂכֶל, נִשְׁרָף וְכָלֶה. וּכְמוֹ כֵן הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת מִצַּד חֶלְשַׁת הַשֵּׂכֶל תִּכְלֶה וְתֹאבַד גַּם כֵּן אִם תַּתְמִיד בִּפְעֻלּוֹת בְּהֵמִיּוֹת שֶׁהֵן הַחֲטָאִים, כִּי הַחֵטְא לֹא יָבוֹא רַק מִשֹּׂרֶשׁ בְּהֵמִי.

וְהַקָּרְבָּן בְּמָה שֶׁהוּא שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא גַּם כֵּן לְהַכְנֵעַת הַיֵּצֶר שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם כִּי בִּשְׁבִיל חֶטְאוֹ נִצְטָרֵךְ לִשְׁרֹף מְמוֹנוֹ וּלְכַלּוֹתוֹ, בֶּאֱמֶת אֵין דְּמְיוֹנוֹ חָזָק כְּמוֹ בְּבַעֲלֵי חַיִּים. וּמִן הַדּוֹמֶה לְפִי הַפְּשָׁט, כִּי עַל כֵּן יִקָּרֵא מִנְחָה מִפְּנֵי שֶׁעִנְיָנָהּ מְעַט מִקָּרְבַּן בַּעַל

חַיִּים כְּמוֹ שֶׁמְּנָחוֹת בְּנֵי אָדָם יִהְיוּ בְּמוּעָט בְּרֹב הַפְּעָמִים. וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁהַרְבֵּה מֵהֶן בָּאוֹת נְדָבָה, וּמָה שֶׁאֵינוֹ בְּחִיּוּב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם יִקָּרֵא מִנְחָה.

וְאֵלּוּ הֵן כָּל מִינֵי הַמְּנָחוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בִּזְמַן הַבַּיִת הַבָּאוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָן בָּאוֹת לְמִנְחַת נְסָכִים, רוֹצֶה לוֹמַר בִּגְרִירַת קָרְבָּן אַחֵר. שָׁלֹשׁ מְנָחוֹת הֵן שֶׁהֵן בָּאוֹת בִּשְׁבִיל כָּל הַצִּבּוּר וְהֵם (מנחות סח ב) עֹמֶר בַּפֶּסַח, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת, לֶחֶם הַפָּנִים בְּכָל שַׁבָּת, וּשְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאוֹת מִנְחָה. וְתֵשַׁע שֶׁל יָחִיד וְאֵלּוּ הֵן א) מִנְחַת חוֹטֵא, וְהִיא הַמִּנְחָה שֶׁמַּקְרִיב הֶעָנִי כְּשֶׁיִּתְחַיֵּב חַטָּאת וְלֹא תַּגִּיעַ יָדוֹ. ב) מִנְחַת סוֹטָה, וְהִיא מִנְחַת הַקְּנָאוֹת הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ה טו). ג) הַמִּנְחָה שֶׁמַּקְרִיב כָּל כֹּהֵן כְּשֶׁיִּכָּנֵס לְעָבוֹדָה שֶׁמַּקְרִיב אוֹתָהּ בְּיָדוֹ, וְהִיא הַנִּקְרֶאת מִנְחַת חִנּוּךְ. ד) הַמִּנְחָה שֶׁמַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, וְהִיא נִקְרֶאת מִנְחַת חֲבִתִּין. ה) מִנְחַת הַסֹּלֶת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ו) מִנְחַת הַמַּחֲבַת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ז) מִנְחַת הַמַּרְחֶשֶׁת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ח) מִנְחַת מַאֲפֵה תַּנּוּר וְהִיא חַלּוֹת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ט) מִנְחַת מַאֲפֵה תַּנּוּר וְהִיא רְקִיקִין, וּבָאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. מְנָחוֹת אֵלּוּ, מֵהֶן סֹלֶת חִטִּים וּמֵהֶן שְׂעוֹרִים, מֵהֶן נֶאֱכָלוֹת לַכֹּהֲנִים חוּץ מִן הַקֹּמִיצָה, וּמֵהֶן שֶׁהֵן נִשְׂרָפוֹת כֻּלָּן, וְאֶחָד מֵהֶם חָמֵץ, וְהִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁמְּבִיאִין בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁגַּם הֵן נִקְרָאוֹת מִנְחָה, וְאֵינָן קְרֵבוֹת לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ. וְעַל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֵינוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה כְּשֶׁאָסְרָה דֶּרֶךְ כְּלָל כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ, פֵּרַט בְּאֵלּוּ וְהוֹצִיאָם מִן הַכְּלָל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר שָׁם (ויקרא ב יב) קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיְיָ, כְּלוֹמַר בְּאֵלּוּ לֹא אֶסְרְתִּי לָכֶם הֶחָמֵץ, וּמִכָּל מָקוֹם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא הָיוּ עוֹלִים מִכְּיוָן שֶׁהָיָה בָּהֶן חָמֵץ, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן (שם) וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ. כָּל הַשְּׁאָר הָיָה מַצָּה. וְסֵדֶר הֲבָאָתָן כָּךְ הִיא (סוטה יד ב) אָדָם מֵבִיא סֹלֶת מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ בִּכְלִי כֶּסֶף אוֹ זָהָב אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת וּמוֹלִיכָהּ אֵצֶל הַכֹּהֵן, וְהַכֹּהֵן מוֹלִיכָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וְקוֹמֵץ מִמֶּנָּה הַכֹּהֵן בָּרִאשִׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, וּמַקְטִיר הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ בַּמִּזְבֵּחַ וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים. זֶהוּ סֵדֶר הַנֶּאֱכָלוֹת וְסֵדֶר הַנִּשְׂרָפוֹת וְהַמְּלֵאכוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת בַּמְּנָחוֹת עַל יְדֵי זָרִים וְהַנַּעֲשׂוֹת בָּהֶן עַל יְדֵי כֹּהֲנִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת מְנָחוֹת (מו א, נז א)

וְנוֹהֶגֶת עֲשִׂיַּת הַמְּנָחוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְשִׁנָּה מַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה הַמְפֹרָשׁ בָּהּ בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קיז

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב שְׂאֹר אוֹ דְּבַשׁ – שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב שְׂאוֹר וּדְבַשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב יא) כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיְיָ. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק,

שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ. וְהַדְּבַשׁ הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לַדְּבַשׁ הַיָּדוּעַ. וְכֵן דְּבַשׁ תְּמָרִים שֶׁהוּא סְתָם הַדְּבַשׁ שֶׁל תּוֹרָה, וְכֵן מוֹהַל הַיֹּצֵא מִן הַפֵּרוֹת הַמְּתוּקִין וּבְכָלַל לֹא תַקְטִירוּ הוּא גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לָתֵת מִמֶּנּוּ בְּפִטּוּם הַקְּטֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁהַפַּטָּמִים אוֹמְרִים יָפֶה הָיָה הַדְּבַשׁ לַקְּטֹרֶת אֶלָּא שֶׁאֲסָרַתּוּ הַתּוֹרָה.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נֶעֱלָמִים מְאֹד לְמִצֹא אֲפִילּוּ רֶמֶז קָטָן מֵהֶם. וְאוּלָם מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הוֹדַעְתִּי בְּפִתְיחַת דְּבָרַי שֶׁכַּוָּנָתִי בְּאֵלּוּ הַטְּעָמִים שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב לְהַרְגִּיל הַנְּעָרִים וּלְהַטְעִים לָהֶם בִּתְחִלַּת בּוֹאָם לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי סֵפֶר, כִּי יֵשׁ לְדִבְרֵי תוֹרָה טְעָמִים וְתוֹעֲלוֹת, וְיַקְבִּלוּם עַל דֶּרֶךְ הַהֶרְגֵּל שֶׁלָּהֶם וּכְפִי חֶלְשַׁת שִׂכְלָם, וְאַל יִהְיוּ לָהֶם הַמִּצְוֹת בַּתְּחִלָּה כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם, פֶּן יִבְעֲטוּ בָּהֶם מִתּוֹךְ כָּךְ בְּנַעֲרוּתָם וְיַנִּיחוּם לְעוֹלָם וְיֵלְכוּ בַּהֶבֶל. עַל כֵּן אֶכְתֹּב בָּהֶם כָּל אֲשֶׁר יֵעָלֶה בְּתִחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה, וְאַל יִתְפֹּשׂ עָלַי תּוֹפֶשׂ בְּשׁוּם דָּבָר אַחֲרֵי יֵדַע הַכַּוָּנָה.

וְאֹמַר עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן כֻּלָּם לְעוֹרֵר מַחְשָׁבוֹת הַמַּקְרִיב, וּלְפִי הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא יִקַּח דְּמְיוֹנוֹתָיו בְּנַפְשׁוֹ, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר כָּתַבְנוּ כְּבָר (במצוה צה וקטז), וְעַל כֵּן בְּהַרְחִיק הֶחָמֵץ, שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה בְּשִׂהיָה גְּדוֹלָה, מְקָרְבָנוּ יִקַּח דְּמְיוֹן לִקְנוֹת מִדַּת הַזְּרִיזוּת וְהַקַּלּוּת וְהַמְּהִירוּת בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ"ה מ"כ) הֱוֵי קַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת וכו'. וְנִתְחַיֵּב הָעִנְיָן בְּמִנְחַת הַיְחִידִים יוֹתֵר מִמִּנְחַת הַצִּבּוּר, לְפִי שֶׁהַיַּאוּשׁ וְהָעַצְלָה נִמְצָא בַּיָּחִיד יוֹתֵר כִּי הָרַבִּים יַזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה, וְלָכֵן לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה עַל זֶה בְּמִנְחַת הַצִּבּוּר הַבָּאָה מִזְּמַן לִזְמַן, כְּגוֹן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת. אֲבָל בְּלֶחֶם הַפָּנִים אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִקְרָא גַּם כֵּן מִנְחַת צִבּוּר, מֵחֲמַת שֶׁהִיא מִנְחָה תְּמִידִית בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, תַּקְפִּיד הַתּוֹרָה בָּהּ, וְנִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן בָּהּ שֶׁתִּהְיֶה מַצָּה.

וּבָעִנְיָן הָרְחָקַת הַדְּבַשׁ נֹאמַר אֶל הַיְלָדִים רַכִּים כְּדֵי לְיַסְּרָם, שֶׁהוּא סִבָּה לְדִמְיוֹן שֶׁיִּמְעֹט הָאָדָם מִלְּרַדֵּף אַחַר הַמַּאֲכָלִים הַמְּתוּקִים לְחִכּוֹ כְּמִנְהַג הַזּוֹלְלִים וְהַסּוֹבְאִים יִמְשְׁכוּ לְעוֹלָם אַחַר כָּל מָתוֹק, וְלֹא יִתֵּן לִבּוֹ כִּי אִם אֶל הַמַּאֲכָלִים הַמּוֹעִילִים לְגוּפוֹ וּצְרִיכִים לְמִחְיָתוֹ וְשׁוֹמְרִים עַל בְּרִיאוּת אֵבָרָיו. וְלָזֶה רָאוּי לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל לְכַוֵּן בְּמִזּוֹנוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ לֹא לְכַוָּנַת הֲנָאַת מְשׁוּשׁ הַגָּרוֹן. וְלוּ חָכְמוּ בְּנֵי אָדָם יַשְׁכִּילוּ זֹאת, כִּי כָּל עִנְיַן חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ חֶרְפָּה הִיא לָהֶם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין רָאוּי לָהֶם לְכַוֵּן אֵלָיו וְלֵהָנוֹת בּוֹ רַק הַצְּרִיךְ אֶל הַטֶּבַע בְּהֶכְרֵחַ, וּמֵאַנְשֵׁי הַחָכְמָה כָּתְבוּ חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ אֲשֶׁר חֶרְפָּה לָנוּ.

וְעוֹד שָׁמַעְתִּי טַעַם בְּאִסּוּר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ, לְפִי שֶׁהַשְּׂאוֹר מַגְבִּיהַּ עִצְמוֹ, וְכֵן הַדְּבַשׁ מַעֲלֶה רְתִיחָתוֹ הַרְבֵּה, וְלָכֵן נִתְרַחֲקוּ לִרְמֹז כִּי תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב (משלי טז ה). וְעוֹד רָאִיתִי בְּפֵרוּשׁ הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁכָּתַב כֵּן וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וּבַעֲבוּר שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לְרָצוֹן לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לֹא יוּבְאוּ מִן הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לָהֶם הַיָּד הַחֲזָקָה לְשַׁנּוֹת הַטְּבָעִים, וְכֵן לֹא יָבֹאוּ

מִן הַדְּבָרִים הַמְּתוּקִים לְגַמְרֵי כְּמוֹ הַדְּבַשׁ, רַק מִן הַמְּזוּגִים, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה יב טו) בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם שִׁתֵּף מִדַּת הָרַחֲמִים בְּמִדַּת הַדִּין וּבָרָאוֹ, עַד כָּאן. דִּינֵי הַמַּצָּוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת (מנחות נב ב) הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ בָּאוֹת מַצָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן שְׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת שֶׁאוֹכְלִין הַכֹּהֲנִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל אוֹתָם בְּכָל מַאֲכָל וּבִדְבַשׁ, אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן חָמֵץ. שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו י) לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם. וְיֵשׁ בַּמַּשְׁמָע אֲפִלּוּ חֶלְקָם לֹא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיץ שְׁיָרֶיהָ לוֹקֶה. וְלוֹקִין עַל כָּל עֲשָׂיָה וַעֲשָׂיָה שֶׁבָּהּ. כֵּיצַד? לְשָׁהּ חָמֵץ אוֹ עֵרְכָהּ חָמֵץ אוֹ קִטְּפָהּ חָמֵץ אוֹ אֲפָאָהּ חָמֵץ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ, לְחַיֵּב עַל מַעֲשֶׂה יְחִידִי, שֶׁבַּעֲשִׂיָתָהּ חָמֵץ חַיָּב מַלְקוּת. וְאֵין לוֹתְתִין (רש"י פסחים לו א) חִטִּים שֶׁל מְנָחוֹת שֶׁמָּא יַחְמִיצוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות נה א) שֶׁהַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת הָיוּ נִלּוֹשׁוֹת בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ, שֶׁהַכֹּהֲנִים זְרִיזִים הֵן. וּשְׁאֹר וּדְבַשׁ אָסוּרָן בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ. כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. וְאֵינוֹ חַיָּב (רמב"ם פ"ה איסורי מזבח ה"א) אֶלָּא אִם כֵּן הִקְטִירָן עִם הַקָּרְבָּן אוֹ לְשֵׁם הַקָּרְבָּן. וְאֶחָד הַמַּקְטִיר עַצְמָן אוֹ תַּעֲרֻבְתָּן (מנחות נח א) לוֹקֶה. אֲבָל הִקְטִירָן בִּפְנֵי עַצְמָן לְשֵׁם עֵצִים (זבחים עו ב) פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ. לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה מַעֲלֶה לְשֵׁם עֵצִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (נב ב נח ב).

הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל"ת צח ובהלכות אסורי מזבח פ"ה ה"א) חִשֵּׁב אִסּוּר שְׁאוֹר וּדְבַשׁ לְלָאו אֶחָד, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הִקְרִיב שְׁאוֹר וּדְבַשׁ שְׁנֵיהֶם יַחַד אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, וְכֵן אִם הִקְרִיב כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ לוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד מַלְקוּת אַחַת. וְנָתַן טַעַם לְדָבָרָיו, שֶׁזֶּהוּ לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וּבְלָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת כָּזֶה לוֹקִין מַלְקוּת אַחַת עַל שְׁנֵי דְּבָרִים. וְהָרַב רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בַּר נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו על ספר המצוות שס) חָלַק עָלָיו לְחַשֵּׁב שְׁאוֹר וּדְבַשׁ שְׁנֵי לָאוִין, וְאָמַר שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה כָּאן לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּחָמֵץ מְיֻחָד לָאוּהּ בִּפְרוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ וְאִם כֵּן לָאו דִּדְבַשׁ אַף עַל גַּב דְּאִכָּא שְׁאוֹר בַּהֲדֵהּ יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר הַדְּבַשׁ נִדְרַשׁ אוֹתוֹ לְחוּדֵהּ, וְנִמְצָא לָאו בְּכָל אֶחָד. וְיֶתֶר רְאָיוֹתֵיהֶם בְּסִפְרָם. וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה.

מצוה קיח

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּלֹא מֶלַח – שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּן אוֹ הַמִּנְחָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַקְרִיבוּ הַכֹּהֲנִים שׁוּם קָרְבָּן אוֹ שׁוּם מִנְחָה אֶלָּא אִם כֵּן יָשִׂימוּ בָּהֶן מֶלַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא

ב יג) וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ, וְכָתוּב גַּם כֵּן (שם) עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כא א) שֶׁמִּצְוָה לִמְלֹחַ הַבָּשָׂר יָפֶה כְּעֵין מוֹלֵחַ הַבָּשָׂר לְצָלִי שֶׁמּוֹלְחוֹ מִשְּׁנֵי צְדָדִים. וּבְדִיעֲבַד (רמב"ם פ"ה איס רי מזבח הי"א י"ג) אֲפִלּוּ מָלַח כָּל שֶׁהוּא כָּשֵׁר. וּמֶלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת הוּא מִשֶּׁל צִבּוּר, כְּמוֹ הָעֵצִים. וְאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא מֶלַח אוֹ עֵצִים לְקָרְבָּנוֹת, וְכָל זֶה מֵהַגְּדֹלַת הַבַּיִת דְּבִמְקוֹם עֲשִׁירוּת לֵיכָּא עֲנִיּוּת (שבת קב, ב). וּבְשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הָיוּ נוֹתְנִין הַמֶּלַח, בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח הָיוּ מוֹלְחִין הָאֲבָרִים, וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מוֹלְחִין הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וְהַמְּנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת וְעוֹלַת הָעוֹף. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִזְּבָחִים. וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֲנָה כִּי לָהֶם לְהַשְׁלִים צָרְכֵי הַקָּרְבָּן. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִקְרִיב קָרְבָּן אוֹ מִנְחָה בְּלֹא מֶלַח כְּלָל, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְגַם עוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְלוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂה יֵשׁ כָּאן כְּשֶׁהוּא מַקְרִיב הַבָּשָׂר הַתָּפֵל שֶׁהֻזְהַר עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבוֹ בְּלֹא מֶלַח.

מצוה קיט

מִצְוַת מְלִיחַת הַקָּרְבָּן – לְהַקְרִיב מֶלַח עַל כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתֵּן מֶלַח בִּבְשַׂר הַקָּרְבָּן וְכֵן בָּקֶמַח הַמְּנָחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב יג) עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח.

כְּבָר אָמַרְנוּ בְּמִצְוַת בְּנֵין הַבַּיִת (מצוה צה), כִּי מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַקָּרְבָּן לְהַכְשִׁיר וּלְהַיְשִׁיר נֶפֶשׁ הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ. וְעַל כֵּן לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ שֶׁל מַקְרִיב נִצְטַוָּה בְּהַקְרָבַת דְּבָרִים הַטּוֹבִים וְהָעֲרֵבִים וְהַחֲבִיבִים עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. וְהַמֶּלַח בּוֹ גַּם כֵּן מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אוֹתָהּ פְּעֻלָּה שְׁלֵמָה, לֹא תֶּחְסַר לְפִי הַנְהָגַת הָאָדָם דָּבָר, כִּי אָז יִתְעוֹרֵר לִבּוֹ אֵלָיו יוֹתֵר, כִּי כָּל דָּבָר מִבְּלִי מֶלַח לֹא יֵעָרֵב לְאִישׁ לֹא טַעְמוֹ וְלֹא אַף רֵיחוֹ. וּמִלְּבַד זֶה יֵשׁ בַּמֶּלַח עִנְיָן אַחֵר רוֹמֵז, כִּי הַמֶּלַח מְקַיֵּם כָּל דָּבָר וּמַצִּיל עַל הַהֶפְסֵד וְהִרְקָבוֹן. וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּן יִנָּצֵל אָדָם מִן הַהֶפְסֵד, וְתִשָּׁמֵר נַפְשׁוֹ וְתִשָּׁאֵר קַיֶּמֶת לָעַד.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כ א) כִּי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת נִמְלָחִין קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ לַמִּזְבֵּחַ. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁקָּרֵב לַמִּזְבֵּחַ בְּלֹא מֶלַח חוּץ מִן הַנְּסָכִים וְהַדָּם וְהָעֵצִים, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה וְאֵין לוֹ מִקְרָא. וְאִם עָבַר וְהִקְרִיב בְּלֹא מֶלַח הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר וְנִרְצָה, חוּץ מִן הַמְּנָחָה שֶׁהַמֶּלַח מְעַכְּבָהּ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ בְּפֵרוּשׁ וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בַּסִּפְרָא וּבְמִקּוֹמוֹת מִמְּנָחוֹת (יח א, כא ב) [הל' איסורי מזבח פ"ד הי"א].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב מִנְחָה אוֹ קָרְבָּן בְּלֹא מֶלַח בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעוֹד שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל לָאו, דִּכְתִיב (שם) וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח וְגוֹ'.

מצוה קכ

מִצְוַת קָרְבַּן בֵּית דִּין אִם טָעוּ בְּהוֹרָאָה – שֶׁיַּקְרִיבוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה קָרְבָּן אִם טָעוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם כָּרֵת, וְעָשׂוּ הַקָּהָל אוֹ רֻבָּן עַל פִּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר וְגוֹ'.

כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) כִּי מִכַּוָּנוֹת הַקָּרְבָּן לְהַכְנִעַת נֶפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה וּלְהַגְדִּיל נֶפֶשׁ הַשִּׁכְלִית, וְעַל כֵּן בְּהַגִּיעַ אֶל הַגְּדוֹלִים טָעוּת בְּדָבָר יָדוּעַ כִּי בְּחֻלְשַׁת הַשֵּׂכֶל אֵרַע לָהֶם, וּרְאוּיִים לְחַזְקוֹ עַל כָּל פָּנִים, וְעַל כֵּן יָבוֹאוּ אֶל הַבַּיִת אֲשֶׁר שָׁפַע הַשֵּׂכֶל עָלָיו וְיַעֲשׂוּ מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּן וְיִשְׁיבוּ אֶל לִבָּם בְּכֹחַ הַפְּעָלָה גְּרִיעוּת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית הַטּוֹעָה וַחֲשִׁיבוּת הַשִּׂכְלִית הַמְיֻשֶּׁרֶת וְהַזַּכָּה, וּמִתּוֹךְ מַחֲשֶׁבֶת טָהֳרָה זוֹ יַשְׁגִּיחוּ וְיַשְׂכִּילוּ בְּכָל הוֹרָאוֹתָם לְעוֹלָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. (כְּגוֹן) מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ד ב) שֶׁיֵּשׁ טָעוּת בְּהוֹרָאוֹת בֵּית דִּין שֶׁהַבֵּית דִּין חַיָּבִין לְהָבִיא הַקָּרְבָּן וְלֹא (עַל) הָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם, וְיֵשׁ שֶׁהָעוֹשֶׂה חַיָּב וְלֹא הֵם. וְאֵלּוּ מִן הַתְּנָאִים הַצְּרִיכִים בַּדָּבָר שֶׁיִּהְיוּ בֵּית דִּין חַיָּבִין וְלֹא הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם שֶׁיִּהְיוּ הַמּוֹרִים שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְיִהְיֶה רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה עִמָּהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהוֹרוּ, וְיִהְיוּ כֻּלָּם רְאוּיִם לְהוֹרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו כד) אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם לְעֵינַיִם, כְּלוֹמַר רְאוּיִן לְהוֹרָאָה, וְיִטְעוּ רֻבָּם בְּדָבָר זֶה שֶׁהוֹרוּ בּוֹ, וְיוֹרוּ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ לָעָם מֻתָּרִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת, וְיַעֲשׂוּ כָּל הַקָּהָל אוֹ רֻבָּם עַל פִּיהֶם, וְיִהְיוּ הָעוֹשִׂין שׁוֹגְגִין עַל פִּיהֶם וּמְדַמִּין שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוֹרוּ בֵּית דִּין כַּדָּת הוֹרוּ, וְלֹא שֶׁיֵּדְעוּ אוֹתָן עוֹשִׂין שֶׁטָּעוּ וְעָשׂוּ אַף עַל פִּי כֵן. וְעוֹד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת מִצְוָה וּלְקַיֵּם קְצָתָהּ (הוריות ג ב). אֲבָל לֹא לַעֲקֹר כָּל מִצְוָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג) וְנֶעְלַם דָּבָר, וְלֹא כָּל הַגּוּף. וְזֶהוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב. וְאֶפְשָׁר כִּי טַעַם הָעִנְיָן שֶׁשִּׁגְגַת עֲקִירַת כָּל גּוּף הַמִּצְוָה אֵין לָחוּשׁ שֶׁלֹּא תִתְגַּלֶּה בְּמְהֵרָה. וּכְשֶׁיִּוָּדַע לָהֶם הַחַטָּאת, שֶׁיֵּדְעוּ גּוּפוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהוֹרוּ בּוֹ בִּשְׁגָגָה וְלֹא שֶׁיִּסְפְּקוּ עַל אֵי זֶה דָּבָר אֵרְעָה לָהֶם הַשְׁגָּגָה וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּדְעוּ כִּי בְּוַדַּאי שָׁגְגוּ בְּאַחַת. וְאַף שֶׁהַוִּדּוּיִים הַחוֹטְאִים וְאָמְרוּ לָהֶם בְּזוֹ שְׁגִגָתָם. כֵּיוָן שֶׁהֵם אֵינָם זוֹכְרִים אוֹתוֹ דָּבָר בְּכִוּוּן פְּטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת. כְּלוֹמַר, לָהֶם וְלֹא שֶׁיּוֹדִיעוּם אֲחֵרִים. כָּל אֵלֶּה הַתְּנָאִים צְרִיכִין לִהְיוֹת בְּדָבָר שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הַבַּיִת דִּין בְּקָרְבָּן וְלֹא הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם.

וְאָמְרִי שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הַבַּיִת דִּין קָרְבָּן, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיָּבִיאוּ קָרְבַּן שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּנֶגְדָּם, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּהוֹרָיוֹת (ה, ב). וְאִם בְּהוֹרָאַת עֲבוֹדָה זָרָה שָׁגְגוּ מְבִיאִים שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטִים שְׁנַיִם

עָשָׂר פָּרִים לְעוֹלָה וּשְׁנֵים עָשָׂר שְׂעִירִים לְחַטָּאת. וְאִם בְּהוֹרָאַת שְׁאָר כָּרֵתוֹת שֶׁחַיָּבִים עַל שִׁגְגָתָם חַטָּאת, מְבִיאִים שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים.
וְאִם חָסֵר אַחַת הָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה, וְהֵן פְּטוּרִין, שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה בֵּית דִּין בְּקָרְבָּן זֶה אֶלָּא כְּשֶׁהֵם בִּשְׁלֵמוּתָם לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הוֹרָאָה לְחַטַּאת כָּל הָעָם שֶׁיִּשְׁגּוּ רָאשֵׁיהֶם וְהֵם בִּשְׁלֵמוּתָם.
וְיֶתֶר רַבֵּי הַצְּדָדִין שֶׁהַיָּחִיד חַיָּב וְהֵם פְּטוּרִין, אוֹ הֵם חַיָּבִין וְהוּא פָּטוּר, וְחִלּוּק הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ט א) כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, הַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהַנְּשִׂיא שָׂעִיר, וְכֹהֵן מָשׁוּחַ וּבֵית דִּין מְבִיאִין פַּר, וְהוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, (שם יא ב). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, וּבְמָקוֹמוֹת מְזֻבָּחִים [הלכות שגגות פי"ד]
וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לָנוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה.

מצוה קכא

מִצְוַת קָרְבַּן חַטָּאת לְיָחִיד שֶׁשָּׁגַג בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת – שֶׁיַּקְרִיב כָּל שׁוֹגֵג בְּחֵטְא מֵהַחֲטָאִים הַגְּדוֹלִים הַיְדוּעִים קָרְבַּן חַטָּאת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד כז) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ וְגוֹ'. וְזֹאת הִיא הַנִּקְרֵאת חַטָּאת קְבוּעָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִיא לְעוֹלָם קָרְבַּן בְּהֵמָה וְלֹא יַעֲלֶה וְיֵרֵד לְפִי עֹשֶׁר הַמַּקְרִיב וְעָנְיוֹ. וְהַחֲטָאִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עֲלֵיהֶם חַטָּאת (יבמות ט ב) הֵם לְעוֹלָם אוֹתָן שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָם כָּרֵת, וּבְתַנַּאי שֶׁתִּהְיֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְיִהְיֶה בָּהּ מַעֲשֶׂה (מכות יג ב).
כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַקָּרְבָּן לְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת, כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם (ויקרא ז ז). אֵיפְנִי צָרִיךְ לְהַחְזִירוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ט א) שֶׁאֵין חִיּוּב הַשּׁוֹגֵג לְהָבִיא חַטָּאת אֶלָּא עַל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת, וְיֵשׁ בַּתּוֹרָה שִׁלְשָׁה חֲטָאִים שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנָן כָּרֵת אֵין בִּשְׁגְגָתָן חַטָּאת. וְאֵלּוּ הֵן, מְגַדֵּף, וּמְבַטֵּל מִילָה, וְחָדַל מֵעֲשׂוֹת הַפֶּסַח, וְנָתְנוּ טַעַם בְּכָל אֶחָד וּמְפֹרָשׁ בְּמָקוֹמוֹ. כָּל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁזְּדוֹנָן כָּרֵת, שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, חוּץ מִטָּמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזְּדוֹנָן כָּרֵת אֵין מְבִיאִין חַטָּאת קְבוּעָה אֶלָּא קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, שֶׁהוּא עוֹף אוֹ קֶמַח, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב (ויקרא ה ו יג). נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהַיָּחִיד מֵבִיא עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים הֵם. (רמב"ם פ"א מהלׂ שגגות ה"א) צֵא וַחֲשֹׁב, כִּי כֵן תִּמְצָאֵם, וְרֻבָּם בָּעֲרָיוֹת. וְכֵן מֵעִנְיַן זֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קיב א) שֶׁאֵין חִיּוּב הַקָּרְבָּן

עַד שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹגֵג מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף. וְחִלּוּקֵי הַיְּדִיעוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ לַשּׁוֹגֵג בְּשִׁגְגָתוֹ, רַבּוֹת. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּהוֹרָיוֹת (יא א) וּבִכְרִיתוֹת (ב א), וּבְמַקּוֹמוֹת מִשֶּׁבֶת (ע ב) וּשְׁבוּעוֹת (יט א) וּזְבָחִים.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קכב

מִצְוַת עֵדוּת – לְהַגִּיד הָעֵדוּת בִּפְנֵי (בר"ד לִפְנֵי) הַדַּיָּנִים. בְּכָל מָה שֶׁנִּדְעֶהוּ, בֵּין שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּעֵדוּת מִיתָה אוֹ מָמוֹן הַמּוּעָד עָלָיו אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַצָּלָתוֹ בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה א) וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. בְּכָל עִנְיָן, חוֹבָה (רמב"ם פ"א עדות ה"א) עָלֵינוּ לְהַגִּיד הָעֵדוּת לִפְנֵי הַבֵּית דִּין (ב"ק נה ב).

וְאוּלָם חִלּוּק יֵשׁ בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אֵין אָדָם חַיָּב לְהָעִיד עֲלֵיהֶם מֵעַצְמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יִתְבָּעֲנוּ בַּעַל הַדָּבָר אוֹ בֵּית דִּין, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶחָד שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר, וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת, שֶׁרָאָה מִי שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ, אוֹ בְּעֵדוּת מַכּוֹת, שֶׁהִכָּה הָאֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ, בְּכָל זֶה חַיָּב הָאָדָם לָבֹא מֵעַצְמוֹ וּלְהַגִּיד הָעֵדוּת לִפְנֵי הַבֵּית דִּין כְּדֵי לְבַעֵר הָרַע וּלְהַפְרִישׁ הָאָדָם מֵאִסּוּר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְוָה זוֹ תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לִבְנֵי אָדָם, אֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם, כִּי יְדוּעִים הַדְּבָרִים לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁגִּלּוּ לָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֵם בְּמִצְוָה זוֹ בֵּין אִישׁ לְאִישׁ שֶׁלֹּא כָּל הָאָדָם חַיָּב לָבֹא לִפְנֵי בֵּית דִּין לְהָעִיד לָהֶם, שֶׁאִם הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל וְהַבֵּית דִּין פָּחוּת מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִמָּנַע אִם יִרְצֶה מִלְּהָעִיד לִפְנֵיהֶם, שֶׁעֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה דּוֹחֶה עֲשֵׂה דְּעֵדוּת, (כמבואר בשבועות לו ב). (רמב"ם שם ה"ג) וְכֹהֵן גָּדוֹל גַּם כֵּן אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא לְמֶלֶךְ בִּלְבַד, וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מְעִידִין עַל אֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (סנהדרין יט א). אֲבָל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מְעִידִין וּמְעִידִין עֲלֵיהֶם, וְדָנִין אוֹתָם. וְאֵין (שם כז ב) נִמְנָעִין מִלְּקַבֵּל עֵדוּת בְּשִׁבִיל אַהֲבָה וְשִׂנְאָה, כִּי שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה בְּעֵדוּתָם. אֲבָל לְעִנְיַן הַדִּין אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאֵין דָּנִין הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַשּׂוֹנֵא אֵינוֹ רוֹאֶה זְכוּת, וְלֹא הָאוֹהֵב חוֹבָה.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם פ"ג ה"ד) שֶׁעִקַּר עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה הוּא מִפִּי הָעֵדִים וְלֹא מִפִּי כְּתָבָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ו) עַל פִּי וְגוֹ'. אֶלָּא שֶׁחָכְמִים מִפִּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם שֶׁיִּמְצְאוּ בְּנֵי אָדָם לְלוֹת תִּקְּנוּ שֶׁנַּחְתּוֹךְ הַדִּין בְּמָמוֹן עַל פִּי עֵדִים שֶׁבִּשְׁטָר כְּמוֹ מִפִּיהֶם. וְהָרַמְבַּ"ן

זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ בסוף השורש השני) הִקְשָׁה עָלָיו בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת הַרְבֵּה עַל זֶה וְיֶאֱרַךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב כֻּלּוֹ. וּכְלָל הַדָּבָר, כִּי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה סוֹבֵר שֶׁעֲדוּת שִׁטָּר דְּאוֹרַיְתָא הוּא, דִּכְתִיב (ירמיהו לב מד) וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם.

וּמִדִּינֵי הַמִּצְוָה. גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות יח ב) כָּל אָדָם שֶׁהִגִּיד (שֶׁהֵעִיד) עֲדוּתוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וַחֲקָרוּהוּ כִּרְצוֹנָם אֵין יָכוֹל לַחְזֹר וְלִסְתֹּר דָּבָר מִכָּל מָה שֶׁהִגִּיד בִּפְנֵיהֶם וְלוֹמַר שֶׁמֻּטְעֶה אוֹ שׁוֹגֵג הָיָה אוֹ שֶׁנִּזְכַּר אַחַר כָּךְ שֶׁאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד. וַאֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכָל עֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר הֲרֵי הוּא כְּעֵדוּת שֶׁחֲקָרוּהוּ בֵּית דִּין כִּרְצוֹנָם וְשׁוּב אֵין הָעֵדִים יְכוֹלִים לַחְזֹר בָּהֶם בְּשׁוּם דָּבָר שֶׁבַּשְּׁטָר. וְדָנִין עַל פִּי הַחֲתוּמִין בְּכָל דָּבָר הַכָּתוּב בַּשְּׁטָר, וְהוּא שֶׁנִּהֲיֶה בְּרִיאִים שֶׁאוֹתָם הַחֲתוּמִים הֵם שֶׁחָתְמוּהוּ אוֹתוֹ שְׁטָר לָא זְיָפָם מְזַיֵּף. וְזֹאת הַחֲקִירָה יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ עַל פִּי אֲנָשִׁים שֶׁהִכִּירוּ אוֹתָן חֲתִימוֹת שֶׁהֵן כְּתִיבַת אוֹתָם הָאֲנָשִׁים הַחֲתוּמִים, וּצְרִיכִין אָנוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיַּכִּירוּ שְׁתֵּי הַחֲתִימוֹת, כָּל אַחַת מֵהֶן יַכִּירוּ שְׁנֵי הָעֵדִים. וְכֵן (שם כא ב) אִם שְׁנַיִם מִן הַדַּיָּנִים בְּעַצְמָן מַכִּירִין אוֹתָם דַּי לָנוּ בְּכָךְ, אוֹ (שם כ ב) אִם הַחֲתוּמִים בְּעַצְמָם לְפָנֵינוּ וְיָעִיד כָּל אֶחָד עַל חֲתִימָתוֹ דַּי בְּכָךְ, אֲבָל הָאֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְהָעִיד עַל כְּתִיבָתוֹ וְעַל כְּתִיבַת חֲבֵרוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב יָדֵם יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר לְפָנֵינוּ מְקֻיָּמִין מִמֶּנּוּ. וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא (שם כ א) שֶׁאֵין מְקַיְּמִין שְׁטָר אֶלָּא מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל שְׁתֵּי עֵדוּת שֶׁאָכְלוּם בַּעֲלֵיהֶן שֹׁלֶשׁ שָׁנִים אֲכִילָה גְּלוּיָה בְּלֹא שׁוּם יְרֵאָה וּפֶחָד מִן תְּבִיעַת בְּעָלִים, אוֹ מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל כְּתֻבּוֹת, וְהוּא שֶׁיְּצָאוּ מִתַּחַת יְדֵי אַחֵר לֹא מִתַּחַת יְדֵי זֶה הָרוֹצֶה בְּקִיּוּם, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא הַכֹּל זְיָפָם. וְכֵן מִשְׁטָר אַחֵר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר וְהֶחֱזִק בְּבֵית דִּין.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן (כתובות כח א) שֶׁבְּעֵדוּת שֶׁל חֲתִימָה נֶאֱמָן קָרוֹב לְהָעִיד עַל כְּתִיבַת קְרוֹבוֹ שֶׁהוּא מַכִּירָהּ, וּמִצְטָרֵף עִם אַחֵר לְקַיֵּם הַשְּׁטָר, וְשֶׁבְּעֵדוּת זֶה נֶאֱמָן אָדָם בְּגַדְלוֹ לְהָעִיד וְלוֹמַר כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן רָאִיתִי כְּתַב אָבִי אוֹ אָחִי, וּמַכִּירָהּ אֲנִי עַכְשָׁו שֶׁהִיא אוֹתָהּ שֶׁרָאִיתִי. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁעֲשָׂרָה בְּרִיּוֹת פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּמִצְוַת (מצוה עה) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. וְכֵן (וכמו) (קידושין מ ב) מִי שֶׁאֵינוֹ בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ שֶׁהוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁחָזְקָה עָלָיו שֶׁהוּא רָשָׁע, וַהֲרֵי כְּתִיב (שמות כג א) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. אֲבָל אִם יֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְעוֹסֵק בְּקִצַּת מִצְוֹת מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, כָּל תַּלְמִיד חָכָם בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר עַד שֶׁיִּפָּסֵל, וְעַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת פָּסוּל עַד שֶׁיֶּחֱזַק עִמָּנוּ לְטוֹב. וְכֵן הָאֲנָשִׁים הַבְּזוּיִים בְּיוֹתֵר פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן הָאוֹכְלִין בַּשּׁוּק בִּפְנֵי הַכֹּל, וְהַהוֹלְכִים עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק. וּמִכְּלַל הַבְּזוּיִים

(סנהדרין כו ב) הָאוֹכְלִים צָדָקָה שֶׁל גּוֹיִם בְּפָרְהֶסְיָא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [הלכות עדות פ"א]

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים אֲבָל לֹא בְּנָשִׁים, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים בְּתוֹרַת עֵדוּת לְקַלּוּת דַּיְתָן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הֵעִיד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת כְּשֶׁתְּבָעוּהוּ לְעֵדוּת בַּעַל דָּבָר אוֹ בֵּית דִּין, אוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת וּבְאִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה מֵעַצְמוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי בְּכֹחַ הָעֵדוּת יִתְקַיְּמוּ הַיִּשּׁוּבִים, עַל כֵּן נִכְתַּב בּוֹ (ויקרא ה א) אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. וְאִם תִּהְיֶה הָעֵדוּת אֲשֶׁר כָּבֵשׂ עֵדוּת מָמוֹן וְכֹחֵשׁ בָּהּ הָעֵד וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, וּבַתְּנָאִים הַיְדוּעִים בָּעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמְקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת. (ל א) וְהוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה קָרְבָּנוֹת הַבָּאִין בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד. (כריתות ט א).

מצוה קכג

מִצְוַת קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד – לְהַקְרִיב קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד עַל חֲטָאִים מְיֻחָדִים, וְהֵם, טֻמְאַת מִקְדָּשׁ. כְּלוֹמַר, אָדָם שֶׁהוּא טָמֵא בְּאַב הַטֻּמְאָה וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁגָגָה, וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו גַּם כֵּן שֶׁהוּא טָמֵא וְאָכַל בָּשָׂר קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה. וּשְׁבוּעַת בִּטּוּי. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר עַל דָּבָר לַעֲשׂוֹת אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, וּשְׁאָר צְדָדֵי שְׁבוּעַת בִּטּוּי הַיְדוּעִים, וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה. וְכֵן שְׁבוּעַת הָעֵדוּת. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּשְׁבַּע לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, עַל אֵלּוּ הַחֲטָאִים חַיָּב אָדָם לְהָבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד כְּלוֹמַר, לְפִי עָשְׁרוֹ וְעָנְיוֹ שֶׁל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה א) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. כְּלוֹמַר, קוֹל שְׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ אִם יוֹדֵעַ עֵדוּת, אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, וְסוֹף הָעִנְיָן וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ, וְלֹא נֶאֱמַר שָׁם וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ, לְלַמֵּד שֶׁחַיָּב בְּקָרְבָּן בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד.

וּכְתִיב בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא וְגוֹ'. וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ'. וְנֶאֱמַר עַל הַכֹּל בְּסוֹף הָעִנְיָן וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ. וְלֹא בָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ שֶׁחִיּוּב הַטֻּמְאָה שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם יִהְיֶה בְּהִכָּנְסוֹ בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ בְּאָכְלוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, אֶלָּא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ (שבועות ו ב) שֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל זֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר מִפִּי הַקַּבָּלָה, מָצָאנוּ בְּפֵרוּשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר חִיּוּב כָּרֵת לְטָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ אוֹ נִכְנַס בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז כ) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיְיָ וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה וְגוֹ'. וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר בְּטָמֵא הַנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ (במדבר יט כ) כִּי אֶת מִקְדַּשׁ יְיָ טִמֵּא וְנִכְרְתָה. וְאַחַר שֶׁנִּכְתַּב כָּרֵת בִּזְדוֹנָן יֵשׁ קָרְבָּן בִּשְׁגְגָתָן, עִם הַכְּלָל שֶׁכָּל שֶׁבִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת יֵשׁ בִּשְׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וּכְתִיב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי (ויקרא ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם וְגוֹ' וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ', וְהֵבִיא אֶת

אֲשֶׁמוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהַחִיּוּב בָּהּ (בם) בְּקָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, שֶׁכָּתוּב שָׁם בַּפָּרָשָׁה (שם ה יא) וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּבָר אָמַרְנוּ (מצוה צה) כִּי עִנְיַן הַקָּרְבָּן לְהַזְכִּיר וּלְהַשִּׁיב הַחוֹשֵׁב אֶל לִבּוֹ בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה כִּי הֵרַע מַעֲשָׂיו, וְשֶׁיְּבַקֵּשׁ מְחִילָה לָאֵל עַל הֶעָשׂוּי, וְיִזָּהֵר עַל הֶעָתִיד. וּמֵחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבִידִיעָתוֹ, קַלּוּת שֵׁכֶל בְּנֵי אִישׁ וּמְעוּט הֶבָנָתָם וְדַלּוּת כֹּחָם, הֵקֵל עֲלֵיהֶם הַכַּפָּרָה בַּחֲטָאִים הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים לִהְיוֹתָם כְּפִי עֹשֶׁר בְּנֵי אָדָם וְעָנְיָם, לְפִי שֶׁכִּשְׁלוֹנָם קָרוֹב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי (כָּל) חֵטְא הַלָּשׁוֹן קָרוֹב וּתְמִידִי יוֹתֵר מֵחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, וְזֶה יַסְפִּיק לְךָ עַל הַשְּׁבוּעוֹת.

גַּם עַל עִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו יְדוּעַ שֶׁהַכִּשָּׁלוֹן מָצוּי בּוֹ, שֶׁעִנְיַן הַטַּהֲרָה קָשֶׁה מְאֹד עַל כָּל אָדָם לְשָׁמְרוֹ עַד שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַזְהֵר לָאָדָם הַטָּהוֹר מֵהִתְקָרֵב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם מֻחֲשָׁשׁ הַטֻּמְאָה, וַיַּאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב מִכַּמָּה צְדָדִין הַכִּשָּׁלוֹנוֹת הַמְּצוּיִין בּוֹ, וְאוּלָם יָדוּעַ הוּא לְכָל מֵבִין (עי' במורה נבוכים ח"ג פמ"א)

וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַכִּשָּׁלוֹן קָרוֹב בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הֵקֵל לָהֶם עוֹד בַּשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת לִהְיוֹתָם מְבִיאִים כַּפָּרָה בֵּין עַל שׁוֹגֵג אוֹ מֵזִיד, לְפִי שֶׁעִנְיַן הָעֵדוּת הוּא תְּמִידִי בְּיוֹתֵר וְיֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע, וְתוֹלִין הַשֵּׁקֶר בְּשִׂכְחָה וְלֹא יְכַוְּנוּ עֵדוּתָם. גַּם יֵשׁ מִן הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין כָּל כָּךְ בָּרָעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעוֹשִׂין בְּהַטָּיַת כִּוּוּן הָעֵדוּת, אַחַר שֶׁבִּידֵיהֶם לֹא יִגָּזְלוּ וְלֹא יַחְמְסוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבְּסִבָּתָן אָדָם עָשׁוּק וְרָצוּץ, לֹא יִתְּנוּ לֵב עַל זֶה. וְעַל כֵּן מֵהַתְמָדַת הָעִנְיָן וְקַלּוּתוֹ בְּעֵינֵי הֲמוֹן הָעָם הָיָה מֻחֲסָדְיוֹ בְּרוּךְ הוּא לְהָיוֹת בּוֹ כַּפָּרָה, בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד.

וְאוּלָם הַמֵּבִין בִּבְנֵי אָדָם יוֹדֵעַ כִּי כָּל אֲשֶׁר יַרְחִיקֵנוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ אַף עַל פִּי שֶׁנִּתַּן הַדָּבָר לְכַפָּרָה, רָאוּי לָנוּ לְהַרְחִיקוֹ תַּכְלִית הָרִחוּק. וְהָעִנְיָן הוּא כְּאִלּוּ יוֹדִיעַ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אֶל בְּנֵי אָדָם דָּבָר פְּלוֹנִי אֵין רְצוֹנִי שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ בְּשׁוּם פָּנִים, וְאוּלָם הַנִּכְשָׁל מִכֶּם וְיַעֲבֹר עָלָיו יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּכָל כֹּחוֹ וְיִגְדֹּר עַצְמוֹ בְּהַרְבֵּה גְּדֵרִים וְיָבִיא קָרְבָּן לְקִבְעַ הַדָּבָר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יְכָשֵׁל בּוֹ עוֹד. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא נִצַּל הָאִישׁ הַהוּא שֶׁעָבַר עַל מִצְוַת בּוֹרְאוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁכָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה חֲטָאִים אֵלֶּה מְחַיֵּב עוֹשֵׂהוּ לְהָבִיא כְּשֶׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה כְּדִין חַטַּאת קְבוּעָה הַיָּדוּעַ, וְאֵינוֹ נִפְטָר בְּעוֹף אוֹ בְּקֶמַח אֶלָּא אִם כֵּן הוּא עָנִי. וְאִם הוּא עָנִי וְהֵבִיא כְּשֶׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁאַחַר שֶׁרְחֵם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וּפְטָרוֹ בְּכָךְ אֵינוֹ בְּדִין שֶׁיִּדְחַק עַצְמוֹ לְהָבִיא בְּיוֹתֵר מִמָּה שֶׁתַּשִּׂיג יָדוֹ. וּבְזֶה יִקְנֶה כָּל מֵבִין עֵצָה לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת הוֹצָאוֹת בְּיוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, יַעַן כִּי בּוֹ סִבָּה לְגָזֹל אֶת הַבְּרִיּוֹת כְּשֶׁמְּבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא. וְאָמְרוּ (כריתות כז ב) גַּם כֵּן שֶׁמִּי שֶׁהָיָה עָשִׁיר וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְקַח בָּהֶם כְּשֶׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהֶעָנִי וְצָרִיךְ לְמָעוֹת, יִקַּח שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי

בְּנֵי יוֹנָה וְיֹאמַר הֲרֵי מָעוֹת הַלָּלוּ מְחֻלָּלִין עַל עוֹפוֹת אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ יֵהָנֶה בְּכָל הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם הִפְרִישׁ מָעוֹת לְעוֹפוֹת וְהֶעֱנִי וְצָרִיךְ לָהֶם, מְחֻלָּלוֹ עַל עֶשְׂרִית אֵיפָה קֶמַח, וְנֶהֱנֶה בָּהֶן. וְכֵן עָנִי שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂרִית הָאֵיפָה וְהֶעֱשִׁיר, מוֹסִיף עֲלֵיהֶן וּמֵבִיא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה. וְעָשִׁיר נִקְרָא לְעִנְיָן זֶה כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ. וְחִיּוּב קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ (שבועות לא ב) דָּוְקָא בְּשׁוֹגֵג, וּבִשְׁבוּעַת הָעֵדוּת אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד. אֲבָל בְּאָנוּס, אֵין בּוֹ חִיּוּב קָרְבָּן בְּאֶחָד מֵהֶם, שֶׁכָּל אָנוּס הַתּוֹרָה פְּטָרַתּוּ (פסחים עא ב) מִכָּל חִיּוּב.

וְהַצְּדָדִין שֶׁהֵן בִּשְׁבוּעוֹת, שֶׁהָאָדָם נִקְרָא אָנוּס וּפָטוּר אוֹ שׁוֹגֵג וְחַיָּב, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בּוֹ אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד (שבועות שם) אֲפִלּוּ עַל כַּמָּה שְׁבוּעוֹת אוֹ קָרְבָּן אֶחָד עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה. וְכֵן בְּעִנְיַן קָרְבָּן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו הַצְּדָדִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לְחִיּוּב וְלִפְטוֹר, צַד הַחִיּוּב יִהְיֶה כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ לַחוֹטֵא יְדִיעַת הַטֻּמְאָה וְהַקֹּדֶשׁ אוֹ מִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וְכֵן בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם. כֵּיצַד? נִטְמָא וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא וּבָא לְיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ בָּא לִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מִקְדָּשׁ, שֶׁעַכְשָׁו יֵשׁ לוֹ יְדִיעָה מִן הַטֻּמְאָה וּמִן הַקֹּדֶשׁ בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יֵשׁ הַעֲלָמָה שֶׁשָּׁכַח טֻמְאָתוֹ וְחָשַׁב שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכֵן נָמֵי שֶׁנֶּעֶלְמוּ מִמֶּנּוּ הֶקְדֵּשׁ אוֹ הַמִּקְדָּשׁ וַחֲשָׁבָן לְחֻלִּין וְאָכַל מִן הַקֹּדֶשׁ אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ הֶעְלֵם בֵּינְתַיִם, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁטָּמֵא הָיָה אוֹ שֶׁבְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ מִקְדָּשׁ הָיוּ, שֶׁזֶּהוּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, בְּעִנְיָן זֶה מֵבִיא קָרְבָּן וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב א) יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם.

וְצַד הַפְּטוּר הוּא (כגון) כְּשֶׁנִּטְמָא וְלֹא יָדַע שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּעִנְיָן זֶה הוּא פָּטוּר מִקָּרְבָּן. וְדִין זֶה אֵינוֹ כִּשְׁאָר חַיְבֵי כְּרֵתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבִּשְׁאָר הַכְּרֵתוֹת מִכְּיוָן שֶׁיָּדַע בַּסּוֹף אַף עַל פִּי שֶׁבַּתְּחִלָּה לֹא יָדַע חַיָּב קָרְבָּן. וְהַכָּתוּב מַכְרִיעַ בְּכָאן לָדוּן כֵּן דִּכְתִיב בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו (ויקרא ה ב) וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ. מִכְּלָל שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה. וְנֶאֱמַר אַחֲרֵי כֵן וְהוּא יָדַע, הָא לְמַדְתָּ שֶׁצָּרִיךְ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם. אֲבָל בִּשְׁאָר חַיְבֵי כְּרֵתוֹת כְּתִיב (שם ד כז כח) בַּעֲשׂוֹתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְגוֹ' אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ. כְּלוֹמַר מִכְּיוָן שֶׁיָּדַע בַּסּוֹף אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בַּתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּתוּב שָׁם וְנֶעְלַם שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה.

וּמֵעְנְיַן הַמִּצְוָה גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמְרוּ (שבועות שם) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף, שֶׁאֵין יָכוֹל לְהָבִיא כַּפָּרָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁשָּׁעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעַצְמוֹ תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא קָרְבָּן כַּפָּרָתוֹ. וְשֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ לוֹ יְדִיעָה בַּסּוֹף, שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן לְעוֹלָם, שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ

וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין עָלָיו. וְעַל שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא תְּחִלָּה וְלֹא סוֹף, שְׂעִירֵי הָרְגָלִים וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עָלָיו. וְעַל זְדוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, פַּר כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אִם הַמַּזִּיד מִן הַכֹּהֲנִים. וְאִם הָיָה מִיִּשְׂרָאֵל דַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּפָּנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין. שֶׁנֶּאֱמַר (שם טז טז) וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ט א) כִּי בְּאַרְבָּעָה חֳטָאִים אֵלֶּה הַכֹּל שָׁוִין בָּהֶן בַּקְּרְבָּן, מֶלֶךְ וְכֹהֵן מָשִׁיחַ וְהֶדְיוֹט, שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּינֵיהֶם בְּקָרְבָּנָם אֶלָּא בַּמִּצְווֹת שֶׁחַיְבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, אֲבָל בְּאֵלּוּ שֶׁחִיּוּבָן עוֹלָה וְיוֹרֵד הַכֹּל שָׁוִין בָּהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּכְרֵתוֹת וּשְׁבוּעוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. חוּץ מִקִּרְבַּן שְׁבוּעַת הָעֵדוּת, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן בְּתוֹרַת עֵדוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכב). וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל אַחַת מֵאֵלֶּה, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קכד

שֶׁלֹּא לְהַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף – שֶׁלֹּא יַפְרִיד הַכֹּהֵן מִן הָעוֹף הַבָּא לְקָרְבָּן וְהוּא הַנִּקְרָא חַטַּאת הָעוֹף הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף כְּשֶׁיִּמְלֹק אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה ח) וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל. וּפֵרוּשׁ מְלִיקָה הוּא (רש"י זבחים סה א) שֶׁנּוֹעֵץ הַכֹּהֵן צִפָּרְנָיו מִמּוּל עָרְפּוֹ דְּהַיְנוּ עֶצֶם הַנִּקְרָא עֶצֶם הַמַּפְרֶקֶת, וְחוֹתֵךְ הָעֶצֶם בְּצִפָּרְנָיו עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְחוֹתֵךְ גַּם הַסִּימָנִין בְּצִפָּרְנוֹ אוֹ רֻבּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, וְזֹאת הִיא שְׁחִיטָתוֹ שֶׁל חַטַּאת הָעוֹף, וְצָרִיךְ הַכֹּהֵן שֶׁלֹּא יְחַתֵּךְ הַכֹּל לְגַמְרֵי עַד שֶׁיְּהֵא נִפְרָד הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְלֹא יַבְדִּיל. כְּבָר אָמַרְנוּ בְּמִצְוַת בִּנְיַן הַבַּיִת שֶׁאֵין בָּנוּ יְכֹלֶת וְגַם לֹא לְאֲשֶׁר קְטָנוּ עָבָה מִמָּתְנֵינוּ לְמִצֹא טַעֲנָה גַּם עַל צַד הַפְּשָׁט בְּפָרְטֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וְדַי לָנוּ לְמַלֹּאכְתֵּנוּ זֹאת לְהוֹדִיעַ בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל קְצָת טַעַם עַל צַד הַפְּשָׁט, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי וְשָׂמַעְתִּי.

וְעִנְיַן הַמְּלִיקָה וְהָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא יַבְדִּיל גַּם זֶה מִפְּרָטֵי הַקָּרְבָּן הוּא. וְאַף אָמְנָה אֲשֶׁר לֹא יָחוּשׁ לְהוֹצִיא כָּל רוּחוֹ יוּכַל לְהָשִׁיב כִּי אוּלַי בִּדְבַר הַמְּלִיקָה הַנַּעֲשֵׂית בְּיַד הַכֹּהֵן בְּחַטַּאת הָעוֹף, שֶׁהוּא קָרְבָּן שֶׁל עָנִי, רָמַז שֶׁיִּמַּהֵר כָּל אָדָם בְּתַכְלִית הַמְּהִירוּת צָרְכּוֹ שֶׁל עָנִי, וְעַל כֵּן אֵינוֹ צָרִיךְ קָרְבָּנוֹ שְׁחִיטָה, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ הַכֹּהֵן לְחַזֵּר אַחַר הַסַּכִּין וּלְבָדְקוֹ, וְיִתְבַּטֵּל הֶעָנִי שָׁם מִמְּלַאכְתּוֹ בֵּינְתַיִם. גַּם לְהַפְלִיג הַמְּהִירוּת אָמַר שֶׁיַּתְחִיל מִמּוּל עָרְפּוֹ, כִּי הוּא הַמּוּכָן אֶל יָדוֹ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַפֵּךְ הַצַּוָּאר אֶל צַד הַסִּימָנִין. וְעוֹד יֵשׁ רָמֶז בְּעִנְיַן הַמְּלִיקָה שֶׁהִיא מִמּוּל הָעֹרֶף בְּתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בָּהֶן שֶׁלֹּא נִהְיָה קְשֵׁי עֹרֶף.

וְעִנְיָן אִסּוּר הַבְדָּלַת הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף דָּבָר רָאוּי לְהִדּוּר הַקָּרְבָּן, כִּי בָּאֱמֶת כְּשֶׁרֹּאשׁ הָעוֹף דָּבֵק עִמּוֹ הוּא יוֹתֵר מְהֻדָּר, וְרָאוּי לָנוּ לְהַדֵּר קָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי בְּכָל כֹּחֵנוּ, דַּי לָנוּ בַּעֲנִיּוּתוֹ, אֵין לָנוּ לְהוֹסִיף בְּדַלּוּתוֹ לִפְחֹת תֹּאַר קָרְבָּנוֹ. וְכָל זֶה מִן הַיְסוֹד אֲשֶׁר בָּנִינוּ תְּחִלָּה כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַקָּרְבָּנוֹת לִקְנוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמַעֲלוֹת, וּלְהַכְשִׁיר פְּעֻלּוֹתֵינוּ בְּכֹחַ הַדִּמְיוֹנוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ עֲסוּקִים בָּהֶם, כִּי מִהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יְצַיֵּר וְיַקְבֵּעַ הַדְּבָרִים צִיּוּר חָזָק בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי הַפְּעֻלּוֹת. וְעַד שֶׁשְּׁמַעְנוּ טַעַם אַחֵר נַחְזִיק בָּזֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים סד ב) כֵּיצַד אוֹחֵז הַכֹּהֵן חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת מְלִיקָה, אוֹחֵז שְׁתֵּי רַגְלֵי הָעוֹף בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו, וּשְׁתֵּי גַּפָּיהּ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו, וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ אֶל רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו וּמוֹלֵק, וְזוֹ מֵעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וְאִם שִׁנָּה וְאָחַז מִכָּל מָקוֹם כְּשֵׁרָה. וְכָל הַמָּקוֹם מִן הַמְּזֻבָּח כָּשֵׁר לַמְּלִיקָה. (שם סג א) פֵּרוּשׁ גַּם זֶה נֹאמַר שֶׁהוּא לְמַהֵר עִנְיָנוֹ שֶׁל עָנִי, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹ מָקוֹם מְיֻחָד. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּזֶבָחִים (סג א, ע ב) [הלכות מעשה הקרבנות פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכֹהֲנִים וּבְכָל אָדָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהִבְדִּיל בְּחַטַּאת עוֹף, לוֹקֶה.

מצוה קכה

שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן זַיִת בְּמִנְחַת חוֹטֵא – שֶׁלֹּא יָשִׂים הַכֹּהֵן שֶׁמֶן בְּמִנְחַת חוֹטֵא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה יא) לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁאָר מְנָחוֹת הָיוּ נוֹתְנִין שֶׁמֶן. וּמִפְּנֵי כֵן אָמַרְתִּי חוֹטֵא עָנִי, כִּי חוֹטֵא עָשִׁיר אֵינוֹ מֵבִיא מִנְחַת קֶמַח לְעוֹלָם, כִּי אִם קָרְבַּן בְּהֵמָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֶּׁמֶן רֶמֶז לְמַעְלָה וּלְגַדְלָה, שֶׁאִם אַתָּה מְעָרְבוֹ בְּכָל מַשְׁקִים הוּא צָף עַל כֻּלָּן, וְהוּא דָּבָר חָשׁוּב מְאֹד, וְיָדוּעַ הוּא חֲשִׁיבוּת שֶׁמֶן הַטּוֹב, וְלָכֵן יִמְשְׁחוּ בּוֹ הַמִּתְחַנְּכִים לְמַעֲלַת מַלְכוּת אוֹ כְּהֻנָּה, עַל כֵּן אֵין רָאוּי לְתֵת מִמֶּנּוּ בְּמִנְחַת הַחוֹטֵא הַצָּרִיךְ לְהַרְאוֹת בְּעַצְמוֹ דְּאָגָה וְשִׁפְלוּת עַל שֶׁבָּא דָּבָר עֲבֵרָה בְּיָדוֹ. וְעוֹד נֹאמַר שֶׁהוּא לְחֻמְלַת הֶעָנִי שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ יוֹתֵר מִדַּי לְהָבִיא שֶׁמֶן כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא לֹא יַטְרִיחַ בְּרִיָּה. וּמִפְּנֵי זֶה גַּם כֵּן לֹא חִיְּבוּ רַק בְּמִעַט קֶמַח, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם אָדָם אֲפִלּוּ בְּדַלֵּי דַּלּוּת בְּלֹא מְעַט קֶמַח. וְזֶה יַסְפִּיק לָנוּ גַּם עַל הַלְּבוֹנָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עו ב) שֶׁמִּנְחַת חוֹטֵא הָיְתָה עֶשָׂרוֹן אֶחָד לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְכָל הַמְּנָחוֹת (שם נט א) הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה וְלֹא שֶׁמֶן לְכָל עֶשָׂרוֹן וְקֹמֶץ לְבוֹנָה לְכָל מִנְחָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה עֶשָׂרוֹן אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ שִׁשִּׁים עֶשָׂרוֹן, אֲבָל יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים אֵין מְבִיאִין מִנְחָה אַחַת, חוּץ מִמִּנְחַת קְנָאוֹת וּמִנְחַת

חוֹטֵא, שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְנָחוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָתַן שֶׁמֶן בְּמִנְחָה זוֹ שֶׁל חוֹטֵא עָנִי לוֹקֶה.

מצוה קכו

שֶׁלֹּא לָתֵת לְבוֹנָה בְּמִנְחַת חוֹטֵא – שֶׁלֹּא לָתֵת לְבוֹנָה בְּמִנְחָה זוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁל חוֹטֵא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה יא) וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מנחות נט ב) וְחַיָּב עַל הַשֶּׁמֶן בְּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הַלְּבוֹנָה בְּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי לָאוִין בְּלִי סָפֵק. כָּל עִנְיַן הַלְּבוֹנָה כְּעִנְיַן הַשֶּׁמֶן שֶׁכְּתַבְנוּ, (מצוה קכה) אֵין לְהַאֲרִיךְ בּוֹ.

מצוה קכז

מִצְוַת תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ לְאוֹכֵל מִן הַהֶקְדֵּשׁ אוֹ מוֹעֵל בּוֹ – לְשַׁלֵּם כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ (עי, סהמ"צ עשה קיח), אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי הַבַּיִת וְאַף בְּחֻרְמֵי כֹּהֲנִים וְכֵן בְּקָדָשִׁים קַלִּים, אוֹ אוֹכֵל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, כְּלוֹמַר הַתְּרוּמָה, כָּל מָה שֶׁאֹכַל אוֹ נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וְיָבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ אַיִל בִּשְׁנֵי סְלָעִים אוֹ יוֹתֵר, וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם מְעִילוֹת, וְהוּא אֶחָד מֵחָמֵשׁ אֲשָׁמוֹת וַדַּאוֹת הַיְדוּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה טו) נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְגוֹ', וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ וְגוֹ'. וְנֶאֱמַר (שם טז) וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת חֲמִישִׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֵימָה וְיִרְאָה עַל כָּל אָדָם מֵהִתְקָרֵב בְּעִנְיְנֵי הַקֹּדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה קא) תּוֹעֶלֶת הַיִּרְאָה וְהַהַגְדָּלָה בַּקֹּדֶשׁ אֶל בְּנֵי אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין נד ב) שֶׁהַמּוֹעֵל אַחַר הַמּוֹעֵל אִם הָרִאשׁוֹן בִּשְׁגָגָה הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְחַלֵּל הַהֶקְדֵּשׁ אַחַר שֶׁהָרִאשׁוֹן נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וּבְקָרְבָּן. וְאִם הָרִאשׁוֹן בְּמֵזִיד שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת קָרְבָּן הָאַחֲרוֹן בְּתוֹרַת מְעִילָה. וְאֵין (מעילה יט ב) מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל בְּמֻקְדָּשִׁים אֶלָּא בִּבְהֵמָה וּכְלֵי שָׁרֵת בִּלְבַד. וְהַנּוֹטֵל פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ עַל מְנָת שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ לֹא מָעַל, עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנָּה בַּחֻפָּצָיו. נִתְּנָה לַחֲבֵרוֹ הוּא מָעַל וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל, שֶׁאֵין מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל אֶלָּא בִּבְהֵמָה וְכֵלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְדִינֵי הַמְּעִילָה בֵּין בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת. וְשִׁעוּר (שם יח א) מְעִילָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. דְּבָרִים שֶׁהֻתְּרוּ בַּאֲכִילָה מִן הַקְּרֻבָּנוֹת, כְּגוֹן בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם אַחַר זְרִיקַת דָּמָן אוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אַחַר זְרִיקַת דַּם שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים, אֵין בָּהֶן מְעִילָה, אֲפִלּוּ אָכַל הַזָּר מֵאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא

בָּאֵלּוּ, הוֹאִיל וְהֵן מֻתָּרִין לְמִקְצָת בְּנֵי אָדָם לֶהָנוֹת בָּהֶן, כָּל הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן לֹא מָעַל, וַאֲפִלּוּ נִפְסְלוּ וְנֶאֶסְרוּ בַּאֲכִילָה הוֹאִיל וְהָיְתָה לָהֶם שְׁעַת הֶתֵּר, אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה. נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם מָעַל אוֹ לֹא מָעַל, פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמִין וְקָרְבָּן. וְתַשְׁלוּמֵי הַקֶּרֶן וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן מְעַכְּבִין הַכַּפָּרָה וְלֹא הַחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ, אַיִל וְאָשָׁם מְעַכְּבִין וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. וְאַחַר שֶׁהוֹסִיף הַמּוֹסִיף הַחֹמֶשׁ אִם נֶהֱנָה בַּחֹמֶשׁ אַחַר כָּךְ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ, דְּכִתְחִלַּת הֶקְדֵּשׁ הוּא חֻשׁוּב. וְהַחֹמֶשׁ הוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה עַל הַקֶּרֶן עַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא וְחֻמְשׁוֹ חֻמְשָׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמְעִילָה וּבִתְמוּרָה.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל אוֹ נֶהֱנָה בַּעֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמֵזִיד לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם מָה שֶׁחִסֵּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ הַקֶּרֶן לְבַד, כִּי הַמֵּזִיד אֵינוֹ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ. וְאִזְהָרָה שֶׁל מְעִילָה לְהַלְקוֹתוֹ מִדִּכְתִיב (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר רְאֵה. מָעַל בִּשְׁגָגָה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ וּמֵבִיא קָרְבָּן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה קכח

מִצְוַת קָרְבַּן אָשָׁם תָּלוּי – לְהַקְרִיב קָרְבָּן מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא בְּחֵטְא מֵהַחֲטָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁאָדָם מִתְחַיֵּב בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָם בְּזָדוֹן כָּרֵת וּבִשְׁגָגָה חַטָּאת קְבוּעָה (כריתות כה א). וְיִתְחַדֵּשׁ עָלָיו הַסָּפֵק בְּעִנְיָן זֶה, כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת חֵלֶב וְאַחַת שֻׁמָּן כָּשֵׁר, וְאָכַל אַחַת מֵהֶן וְנֶאֱבְדָה הָאַחֶרֶת וְדוֹאֵג בְּנַפְשׁוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם שֶׁל חֵלֶב אָכַל אוֹ שֶׁל שֻׁמָּן, זֶה הַקָּרְבָּן הַבָּא עַל הַסָּפֵק הַזֶּה נִקְרָא אָשָׁם תָּלוּי. וּמִלַּת תָּלוּי נֶאֱמֶרֶת עַל כָּל דָּבָר שֶׁרָאוּי לָבֹא אַחֲרָיו עִנְיָן שֶׁיִּגָּלֶה בּוֹ מָה שֶׁלֹּא נוֹדַע בּוֹ מִקֹּדֶם, כְּגוֹן שֶׁאִם יִוָּדַע אֶל הַחוֹטֶא שֶׁחֵלֶב אָכַל, הֲרֵי נִגְלָה לוֹ שֶׁהָרְאשׁוֹן לֹא הִסְפִּיק לוֹ וְצָרִיךְ לְהָבִיא עוֹד קָרְבָּן אַחֵר הַנִּקְרָא חַטָּאת קְבוּעָה לְתַשְׁלוּם כַּפָּרָתוֹ. וְאִם נוֹדַע אֵלָיו שֶׁהַהֶתֵּר אָכַל, הֲרֵי נִגְלָה לוֹ שֶׁהָרְאשׁוֹן הִסְפִּיק לוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ עוֹד לְקָרְבָּן אַחֵר אַחֲרָיו. זֶהוּ פֵּרוּשׁ תְּלִיָּתוֹ. וְצִוּוּי קָרְבָּן זֶה מִדִּכְתִיב (ויקרא ה יז-יח) וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגַג וְהוּא לֹא יָדַע. כְּלוֹמַר עַל הֱיוֹתוֹ לֹא יָדַע אִם שָׁגַג אוֹ לֹא שָׁגַג. וְזֶה הָעִנְיָן יִקָּרֵאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים לֹא הוֹדַע.

מִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם זָהִיר וְיָרֵא חֵטְא וְיַעֲיֵן בְּכָל מַעֲשָׂיו עִיּוּן טוֹב לְבַל יִכָּשֵׁל בְּדָבָר עֲבֵרָה. וְעַל כֵּן הִצְרִיכָתוּ הַתּוֹרָה לְהָבִיא קָרְבָּן כְּשֶׁלֹּא נִזְהַר יָפֶה בְּמַעֲשָׂיו עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִוָּלֵד עָלָיו סָפֵק זֶה. וְהָרְאָיָה שֶׁאֵינָנוּ בָּא רַק לְכַפֵּר עַל עַצְלוּתוֹ בְּכָךְ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִשְׁתַּרֵשׁ

אֲלֵיהֶם לְכַפֵּר עַל הַחֵטְא כְּלָל כְּשֶׁיִּוָּדַע אֲלֵיהֶם הַחֵטְא מִיָּד צָרִיךְ לְקָרְבָּן שֶׁלֹּם כְּמוֹ שֶׁהָיָה חַיָּב אִם לֹא הִקְרִיב הָרִאשׁוֹן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות יח א) שֶׁאֵין חִיּוּב קָרְבָּן זֶה לְעוֹלָם עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם אִסּוּר קָבוּעַ, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת וּבְוַדַּאי אַחַת מֵהֶן חֵלֶב, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ, וְאָכַל אַחַת מֵהֶן. וְכֵן נִמְּי אִם אָכַל בְּוַדַּאי חֵלֶב, אֲבָל הוּא מְסֻפָּק אִם הָיָה כַּזַּיִת שָׁלֵם אוֹ לֹא, (שם יז א) גַּם זֶה הוּא אִסּוּר קָבוּעַ. אֲבָל הָיְתָה לְפָנָיו אַחַת וְסָפֵק אִם הָיְתָה חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן וַאֲכָלָהּ, פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן, שֶׁאֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ דְּשָׁמָּא אֵין כָּאן אִסּוּר כְּלָל. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה אָמְרוּ (כתובות כב ב) שֶׁהַבָּא עַל סְפֵק מְגֹרָשֶׁת חַיָּב בְּקָרְבָּן, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ שֶׁנַּעֲמִידֶנָּה בִּקְבִיעוּתָהּ שֶׁתִּהְיֶה נְשׂוּאָה. אֲבָל הַבָּא עַל סְפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן, שֶׁאֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ וַהֲרֵי זֶה כַּחֲתִיכָה אַחַת וְסָפֵק אִם הוּא חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן שֶׁפָּטוּר מִקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּכְרֵיתוֹת [הלכות שגגות פרק ח'].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּן זֶה אִם אֵרַע לוֹ סָפֵק הַמְחַיֵּב בּוֹ בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קכט

מִצְוַת קָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי – לְהַקְרִיב קָרְבָּן עַל חֲטָאִים יְדוּעִים כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ אוֹתָם, וְזֶה הַקָּרְבָּן נִקְרָא אָשָׁם וַדַּאי, וְהוּא קָרְבָּן שֶׁל אַיִל שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים (כריתות כב ב). וְיֵשׁ מִן הַחֲטָאִים אֲלוּ שֶׁקָּרְבַּן זֶה בָּא עֲלֵיהֶן בֵּין חֲטָא בָּהֶן בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ בָּא אֶלָּא בְּשׁוֹגֵג דַּוְקָא וְלֹא בְּמֵזִיד.

וְאֶחָד מֵהַחֲטָאִים אֵלֶּה הוּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מָמוֹן יִשְׂרָאֵל מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה שֶׁלֹּא כַּדִּין, כְּגוֹן שֶׁגָּזְלוֹ אוֹ גְּנָבוֹ אוֹ נִשְׁאַר בְּיָדוֹ מִפִּקָּדוֹן שֶׁהַפְקִד לוֹ אוֹ נִשְׁאַר בְּיָדוֹ מֵחֲמַת הַלְוָאָה אוֹ שֻׁתָּפוּת. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל שֶׁאִלּוּ הוֹדָה לוֹ וְיִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם בַּדִּין, וּתְבָעוֹ מִמֶּנּוּ הַנִּגְזָל אוֹ הֶעָשׁוּק אוֹ יוֹרְשׁוֹ אוֹ הַבָּא מִכֹּחָם וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עָלָיו לַשֶּׁקֶר, וְהָיָה כִּי יָשׁוּב וְנִחַם עַל חֶטְאוֹ וְיָשִׁיב הֶחְמֵס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן זֶה שֶׁאָמַרְנוּ עַל חַטָּאתוֹ, מִלְּבַד הַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב לְהוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן וּלְתִתּוֹ לַנִּגְזָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כא) נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיָּיְ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ'. וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (ספרא ויקרא כב ד) מַה תַּלְמוּד לוֹמַר מַעַל בַּיָּיְ? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה וְהַלּוֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים, וּכְשֶׁהוּא מְכַחֵשׁ אֵינוֹ מְכַחֵשׁ אֶלָּא בְּעֵדִים, אֲבָל הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא בְּעֵדִים וּמְכַחֵשׁ בּוֹ [מְכַחֵשׁ בַּ]שְׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם, שְׁכִינָה, לְכָךְ נֶאֱמַר וּמָעֲלָה מַעַל בַּיָּיְ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ'. וּכְתִיב בָּתְרֵהּ (שם ה כג כה) וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם, כְּלוֹמַר שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שֶׁיַּחֲזִיק עַצְמוֹ בְּאָשֵׁם, וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְגוֹ', וְשִׁלַּם אֹתוֹ

בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשָּׁתָיו יֹסֵף עָלָיו וְגוֹ', וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה' אַיִל וְגוֹ', וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם גְּזֵלוֹת, וְזֶהוּ מִן הַבָּאִים בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד.

וּבְזֹאת הַפָּרָשָׁה לֹא נִזְכַּר מִן הָאֲשָׁמוֹת כִּי אִם זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל בַּפָּרָשָׁה שֶׁל מַעֲלָה הֻזְכַּר אָשָׁם וַדַּאי שֶׁהוּא מֵעֵין זֶה שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן אָשָׁם וַדַּאי וְהוּא (הַנִּקְרָא) אָשָׁם מְעִילוֹת, כְּלוֹמַר מִי שֶׁמָּעַל וְנֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁוֹת, וּלְפִיכָךְ נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מְעִילָה לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר רַע מְאֹד וּכְעֵין מְסִירָה, מִי שֶׁפּוֹשֵׁט יָדוֹ לֵהָנוֹת בְּמָמוֹן שָׁמַיִם. וְזֶה הָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא כִּי אִם עַל הַשּׁוֹגֵג, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בִּמְקוֹמוֹ (מצוה קכז).

וְעוֹד חִיְּבָה הַתּוֹרָה גַּם כֵּן קָרְבָּן זֶה שֶׁל אָשָׁם וַדַּאי, וְהוּא אַיִל מִשְּׁתֵּי סְלָעִים, לְנָזִיר שֶׁנִּטְמָא וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר נָשֹׂא (מצוה שעז), וְזֶה גַּם כֵּן יִהְיֶה בֵּין נִטְמָא בְּמֵזִיד אוֹ בְּשׁוֹגֵג. וְעוֹד חִיְּבָה הַתּוֹרָה גַּם כֵּן בְּקָרְבָּן זֶה לִמְצֹרָע כְּשֶׁיִּטָּהֵר מִצָּרַעְתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע (מצוה קעז), וְאֵין לְפָרֵשׁ בָּזֶה שׁוֹגֵג וּמֵזִיד, שֶׁאֵין נוֹפֵל כָּאן עִנְיַן שְׁגָגָה וְזָדוֹן.

וְעוֹד חִיְּבָה תּוֹרָה גַּם כֵּן בְּקָרְבָּן זֶה מִי שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה חָרוּפָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כ כא) וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה וְגוֹ', וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה וְגוֹ', בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה וְגוֹ', וְהֵבִיא אֶת אָשָׁמוֹ אֵיל אָשָׁם (ויקרא יט כ כא). וְזֶה מִן הַבָּאִים בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד (כריתות ט א). נִמְצְאוּ בֵּין כֻּלָּם הָאֲשָׁמוֹת וַדָּאוֹת חֲמִשָּׁה. וְכֵן מָנוּ אוֹתָן חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה שֶׁאָמְרוּ (זבחים פ"ה מ"ה) אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת: א. אָשָׁם גְּזֵלוֹת. ב. אָשָׁם מְעִילוֹת. ג. אָשָׁם שִׁפְחָה חָרוּפָה, ד. אָשָׁם נָזִיר. ה. אָשָׁם מְצֹרָע. וְאָשָׁם תָּלוּי הַנִּמְנֶה שָׁם, שְׁמוֹ עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הָאֲשָׁמוֹת וַדָּאוֹת. וּמֵאֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה, שְׁלֹשָׁה מֵהֶן בָּאִין בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד, וְהֵן אָשָׁם גְּזֵלוֹת, אָשָׁם שִׁפְחָה חָרוּפָה, אָשָׁם נָזִיר. וְאֶחָד מֵהֶן אֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל שׁוֹגֵג וְלֹא עַל מֵזִיד וְהוּא אָשָׁם מְעִילוֹת. וְהַחֲמִישִׁי שֶׁהוּא אָשָׁם מְצֹרָע, אֵין נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן שְׁגָגָה וְזָדוֹן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְשִׁפְחָה חָרוּפָה הוֹאִיל וַאֲתָא לִידֵי נִימָא בָּהּ מִלְּתָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּסֵדֶר זֶה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מֻחְשָׁבוֹן הַמִּצְוֹת אֵין לִי מָקוֹם לְדַבֵּר בָּהּ כִּי אִם כָּאן. פֵּרוּשׁ חָרוּפָה מְיֻעֶדֶת, כְּלוֹמַר מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּרֵישׁ פֶּרֶק רֹאשׁוֹן בְּקִדּוּשִׁין (ו א) שֶׁכֵּן בִּיהוּדָה קוֹרִין לָאֲרוּסָה חָרוּפָה. וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא חֲצִיָּהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בָּהּ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה, כְּלוֹמַר, פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וּכְגוֹן שֶׁפְּרָעָה לַאדוֹנֶיהָ חֲצִי דְּמֶיהָ וְנִתְקַדְּשָׁה (לְעֶבֶד עִבְרִי אוֹ) לְיִשְׂרְאֵל אַחֵר (עי' רמב"ם איסורי ביאה פ"ג הי"ג), בָּזוֹ נֹאמַר שֶׁאִם בָּא עָלֶיהָ אָדָם אַחֵר, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, שֶׁחַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן זֶה שֶׁהוּא נִקְרָא אָשָׁם, וְהוּא אַיִל שָׁוֶה מִשְּׁתֵּי סְלָעִים וּלְמַעְלָה. וּמִפְּנֵי זֶה מַסְפִּיק קָרְבַּן כַּפָּרָה לְמִי

שֶׁבָּא עָלֶיהָ לְפִי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים כְּמוֹ אִם הָיְתָה בַּת חוֹרִין, שֶׁאִלּוּ בְּבַת חוֹרִין מְקֻדֶּשֶׁת חִיּוּב מִיתָה יֵשׁ לְמִי שֶׁבָּא עָלֶיהָ, אֲבָל בָּזוֹ אֵין קִדּוּשֶׁיהָ גְּמוּרִין מֵהֲמַת חֲצִי שִׁפְחוּת שֶׁבָּהּ עַדַיִן וּלְפִיכָךְ מַסְפִּיק קָרְבָּן לְכַפָּרָה אֶל הַנִּכְשָׁל בָּהּ. גַּם הֶקֵּלָה הַתּוֹרָה בְּבִיאָתָהּ לְפִטּוֹר בְּקָרְבָּן גַּם הַמְזִיד מַה שֶּׁאֵין דֶּרֶךְ בִּשְׁאָר זְדוֹנוֹת לְפָטְרָן בְּקָרְבָּן, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה הַשִּׁפְחָה אַף עַל פִּי שֶׁחֶצְיָהּ פְּדוּיָה קַלָּה הִיא בְּעֵינֵי כָּל אָדָם, וְהַכְּשָׁלוֹן קָרוֹב מְאֹד עָלֶיהָ לְפִי שֶׁאֵין לֵב הֶהָמוֹן חוֹשֵׁב בִּיאָתָהּ לְחֵטְא גָּדוֹל, וְעַל כֵּן יוּסַר עֲוֹנָם, וְחַטָּאתָם יְכֻפַּר עִם הַקָּרְבָּן. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קו ב) בְּעַנְיָנִים אֲחֵרִים, אֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר בָּזֶה, רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי.

וּמִכָּל מָקוֹם הַשִּׁפְחָה חַיֶּבֶת מַלְקוּת, שֶׁאֵין לוֹמַר בָּהּ שֶׁתִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינֶיהָ וְשֶׁמִּפְּנֵי כֵן לֹא הִשְׁגִּיחָה בְּעַצְמָהּ לִזָּנוֹת. וּמִיהוּ גַּם הִיא לֹא תִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אֶלָּא כְּשֶׁנִּבְעֲלָה כְּדַרְכָּהּ, וְהִיא גְּדוֹלָה וּמְזִידָה, וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר בַּקֹּרֶת תִּהְיֶה (ויקרא יט כ) כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (כריתות יא א) רַבּוֹתֵינוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּקָרְאֵי תְּהֵא, כְּלוֹמַר בְּמַלְקוּת. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא. וּמִפְּנֵי כֵן הוֹצִיא הַכָּתוּב הַמַּלְקוּת בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁל קְרִיָּה לְפִי שֶׁהָיוּ קוֹרְאִים עַל הַלּוֹקֶה פְּסוּקִים שֶׁל תּוֹכָחָה בְּעוֹד שֶׁהָיוּ מַלְקִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע וְיִקַּח מוּסָר, וְהֵם (דברים כח נט) וְהִפְלָא יְיָ וכו'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְבַל יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעָנְיָן אִסּוּר גְּזֵלַת הַמָּמוֹן נִתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (ויקרא ה כג) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה, שֶׁיֵּלֵךְ כָּל אֶחָד וְיִגְזֹל מֵחֲבֵרוֹ מָה שֶׁיִּרְצֶה וְיִדַּמֶּה בְּלִבּוֹ לֵאמֹר לְכְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ וְיָשִׁיב גְּזֵלָתוֹ יְכַפֵּר עֲוֹנוֹ וְיִטְהַר מִמֶּנּוּ, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא עָשָׂאוֹ מֵעוֹלָם וְיִהְיֶה זֶה פֶּתַח לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, לָכֵן הוֹדִיעָה הַתּוֹרָה שֶׁאַף עִם הַהֲשָׁבָה בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ צָרִיךְ קָרְבָּן לְכַפָּרָה עַל שֶׁחָטָא. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קכג) בְּעִנְיָן זֶה כִּי מִכָּל מָקוֹם לֹא נִצַּל זֶה שֶׁעָבַר עַל רְצוֹן בּוֹרְאוֹ, וַחֲבָל עַל רֵישֵׁהּ דַּעֲבַר עַל רַעֲוָא דְּמָרֵהּ שְׁמַיָּא וְלוּ יַקְרִיב כַּמָּה אִמְּרִין (שְׁלֵמִים) [שַׁמִּינִין] לַעֲלָתָא. וְשָׁם כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן שֶׁהַקָּרְבָּן וְהַקֶּרֶן מְעַכְּבִין אֶת הַכַּפָּרָה וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאֵיזֶה עִנְיָן יִתְחַיֵּב בִּשְׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב עָלֶיהָ אָשָׁם זֶה, וּבְאֵי זֶה עִנְיָן יִהְיֶה פָּטוּר מִמֶּנּוּ, וְעַל אֵי זֶה דֶּרֶךְ יִתְחַיֵּב אֲשָׁמוֹת הַרְבֵּה כְּמִנְיַן חִיּוּב הַשְּׁבוּעוֹת וְעַל אֵי זֶה לֹא יִתְחַיֵּב אֶלָּא אָשָׁם אֶחָד, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּכְרֵיתוֹת וּבִשְׁבוּעוֹת (לו ב) [הלכות שגגות פ"ט]

וְנוֹהֶגֶת מִצְוֹת חִיּוּב קָרְבָּן זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵשִׁיב גְּזֵלוֹ, לֹא נִתְכַּפֵּר חֶטְאוֹ. וְאוּלָם יֵשׁ לְהַאֲמִין שֶׁאֵין עָנְשׁוֹ חָזָק כְּמוֹ שֶׁהָיָה אִלּוּ

לֹא הֵשִׁיב הַמָּמוֹן. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה מִי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ וְנִתְחַיֵּב קְנָס לַמֶּלֶךְ וְנִתְפַּיֵּס עִם הַמַּכֶּה וְלֹא נִשְׁאֲרָה עָלָיו רַק תְּבִיעַת הַמֶּלֶךְ.

מצוה קל

מִצְוַת הֲשָׁבַת גָּזֵל – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה בְּעֵין. (ב"ק סו א). כְּלוֹמַר שֶׁאִם הַדָּבָר מַמָּשׁ שֶׁגָּזַל הוּא אֶצְלוֹ וְלֹא נִשְׁתַּנָּה בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁחַיָּב לַהֲשִׁיבוֹ אֶל הַנִּגְזָל כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא שֶׁיְּקַחֶנּוּ לְעַצְמוֹ וְיִתֵּן דָּמָיו לַנִּגְזָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כג) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, וְאָמְרִינַן בְּקַמָּא בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בָּתְרָא (ב"ק קיב א) תְּנוּ רַבָּנַן וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר גָּזָל? יָחִזִיר כְּעֵין שֶׁגָּזָל. וְאִם נִשְׁתַּנֵּית הַגְּזֵלָה בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל גּוֹזֵל, חַיָּב לְהָשִׁיב דָּמֶיהָ וּפְטוּר בְּכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה (ב"ק סו ב). וְאִי זֶהוּ שִׁנּוּי הַפּוֹטֵר מֵהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה, כְּעֵין זֶה הִשַּׁנּוּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר אַחַר כָּךְ לִבְרִיָּתוֹ, כְּגוֹן הַגּוֹזֵל עֵצִים וּשְׂרָפָן אוֹ קָצַץ מֵהֶן קְצָתָן אוֹ שֶׁחָפַר בְּתוֹכָן חֲפִירוֹת, וְכֵן הַגּוֹזֵל צֶמֶר וּצְבָעוֹ אוֹ הַגּוֹזֵל מַטָּוֶה וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ בֶּגֶד וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל הַגּוֹזֵל לוּחוֹת עֵץ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה מֵהֶן תֵּבָה, אֵין זֶה שִׁנּוּי שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לִבְרִיָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵק אוֹתָם וְהֵן חוֹזְרִין לוּחוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ, וּלְפִיכָךְ חַיָּב לְהַחְזִיר אוֹתָם בְּעֵין, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

שֹׂרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נז א) כַּמָּה תִּהְיֶה הַגְּזֵלָה שֶׁיִּתְחַיֵּב הַגּוֹזֵל לַהֲשִׁיבָהּ? כָּל גְּזֵלָה שָׁוָה פְּרוּטָה. אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר תּוֹרָה, אֵינָהּ בְּתוֹרַת הַשָּׁבוֹן. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בָּאֲרָכָה עַל לָאו דְּלֹא תִּגְזֹל (מצוה רכט), לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נְדִיבִים בְּנֵי נְדִיבִים הֵם, וְיָדוּעַ הַדָּבָר שֶׁכָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִכַּיּוֹן שֶׁנִּגְזַל מִמֶּנּוּ מוֹחֵל אוֹתוֹ וְאֵין חָפְצוֹ אַחֲרָיו כְּלָל. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא קה א) שֶׁהַגּוֹזֵל שָׁלֹשׁ אֲגֻדּוֹת שֶׁשָּׁווֹת בִּשְׁעַת גְּזֵלָה שָׁלֹשׁ פְּרוּטוֹת וְהוּזְלוּ בְּיַד הַגּוֹזֵלָן וְעָמְדוּ עַל שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר הַשְּׁתַּיִם, חַיָּב לְהַחְזִיר הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁאַחַר שְׁעַת גְּזֵלָה אָנוּ דָּנִין, וּכְבָר הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. גָּזַל שְׁתַּיִם שֶׁשָּׁווֹת פְּרוּטָה וְהֵשִׁיב אַחַת, גְּזֵלָה יֵשׁ כָּאן, הֶשֵּׁב גְּזֵלָה אֵין כָּאן.

וְדִינֵי יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת רַבִּים. וּכְלָל הַדָּבָר כֵּן לְפִי הַנִּרְאֶה מִן הַגְּמָרָא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַגְּזֵלָה בְּיַד הַגַּזְלָן אוֹ אֶפְלוּ בְּיַד בָּנָיו וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית, אַף עַל פִּי שֶׁיָּדַעְנוּ בְּוַדַּאי שֶׁהַנִּגְזָל נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (בבא מציעא כג א) כְּגוֹן דְּשַׁמְעוּהּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיָה אוֹמֵר וַי לֵהּ לְחֶסְרוֹנֵהּ. כְּלוֹמַר שֶׁמַּסְכִּים בְּדַעְתּוֹ עַל אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁכְּבָר נֶאֱבַד מִמֶּנּוּ וְאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת שֶׁיִּרְאֶנּוּ עוֹד, אַף עַל פִּי כֵן דִּין תּוֹרָה (ב"ק קיא ב) שֶׁחַיָּבִין לְהַחְזִירָהּ לַנִּגְזָל כְּמוֹת שֶׁהִיא.

אֲפִלּוּ הִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַגַּזְלָן הַשָּׁבַח לַנִּגְזָל, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וּבָא הַפֵּרוּשׁ אִם הִיא כְּמוֹ שֶׁגְּזָלָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנִּית יַחְזִירֶנָּה כְּמוֹת שֶׁהִיא, וַאֲפִילּוּ הִשְׁבִּיחָהּ כַּמָּה.

אֲבָל חֲכָמִים תִּקְּנוּ (ב"ק צד ב) מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים שֶׁכָּל מָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַגַּזְלָן אַחַר יֵאוּשׁ הַבְּעָלִים, יִהְיֶה שֶׁלּוֹ, וּכְשֶׁיָּבֹא לְהַחְזִירָהּ יְחַשֵּׁב עִם הַנִּגְזָל כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה וְיָשִׁיב לוֹ הַנִּגְזָל דְּמֵי מָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה וְיִקְחֶנָּה. וְדָבָר זֶה יֵשׁ כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים לַעֲשׂוֹתוֹ, לְפִי שֶׁכָּכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן הֵם יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּחֶפְצָם וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד צַוּוּי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ (יבמות פט ב, גיטין לו ב) שֶׁהֶקֵּר בֵּית דִּין הֶפְקֵר, וּלְפִיכָךְ גּוֹי שֶׁגָּזַל וְהִשְׁבִּיחַ בֵּין קֹדֶם יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ, אוֹ יִשְׂרָאֵל גָּזְלָן שֶׁמָּכַר לְגוֹי וְהִשְׁבִּיחַ הַגּוֹי [הַשָּׁבַח לַנִּגְזָל. מָכְרָהּ (מנחת יצחק)] לְפְנֵי יֵאוּשׁ, הַדִּין עִם הַשֵּׁנִי כְּמוֹ עִם הָרִאשׁוֹן בְּשָׁוֶה, שֶׁאֵין שְׁנוּי רְשׁוּת עוֹשֶׂה קִנְיָן אֶלָּא אַחַר יֵאוּשׁ. אֲבָל אַחַר יֵאוּשׁ בֵּין שֶׁהָיָה אוֹתוֹ יֵאוּשׁ אַחַר שֶׁבָּאת הַגְּזֵלָה לְיַד לוֹקֵחַ אוֹ בְּעוֹד שֶׁהָיְתָה בְּיַד גַּזְלָן, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בִּגְזֵלָה זוֹ יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת, קָנָאָה הַלּוֹקֵחַ לְגוּפָהּ שֶׁל גְּזֵלָה. וְאִם אוֹתוֹ גַּזְלָן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ הוּא גַּזְלָן שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, תִּהְיֶה שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ חַיָּב לְהָשִׁיב כְּלוּם לַנִּגְזָל, אֶלָּא יֵלֵךְ לוֹ הַנִּגְזָל וְיַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּזְלָן. וְאִם הוּא גַּזְלָן מְפֻרְסָם חַיָּב לְהָשִׁיב הַלּוֹקֵחַ דְּמֵי הַגְּזֵלָה לַנִּגְזָל, וְהוּא יַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּזְלָן.

וְדִינֵי הַגְּזֵלָה עַד הֵיכָן הוּא חַיָּב לִטְרֹחַ וְלַהֲשִׁיבָהּ אֶל בְּעָלֶיהָ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא קג א) הַגּוֹזֵל מַחֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה שֶׁחַיָּב לְהוֹלִיכָהּ אַחֲרָיו אֲפִלּוּ לְמָדַי, כְּלוֹמַר לְמָקוֹם רָחוֹק. וּכְדֵי לְהָקֵל טָרְחוּ אִם הַהוֹצָאָה מְרֻבָּה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיַּנִּיחֶנָּה בְּיַד בֵּית דִּין וְיוֹדִיעֵם שֶׁאוֹתוֹ מָמוֹן הוּא שֶׁל פְּלוֹנִי וְהֵם יִתְּנוּהוּ לוֹ לְכְשֶׁיִּזְדַּמֵּן.

וְדִין גָּזַל קוֹרָה וּבְנָאָהּ בְּבֵירָה מַה יְּהֵא עָלֶיהָ (גיטין נה א). וְדִין גָּזַל בַּיִּשּׁוּב וְרָצָה לְהַחְזִיר בַּמִּדְבָּר (ב"ק קיח א). וְדִין גָּזַל וְהִקְדִּישׁ, וְגָזַל טָלֶה וְנַעֲשָׂה אַיִל מָה דִּינָן. וְדִין שָׁבַח הַבָּא מֵחֲמַת יִקָּר שֶׁאֵינוֹ מִן הַתַּקָּנָה, אֶלָּא חוֹזֵר לַנִּגְזָל, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לַגַּזְלָן אֶת הַשָּׁבַח אַחַר יֵאוּשׁ אֶלָּא כְּגוֹן שָׁבַח גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת, אֲבָל שָׁבַח הַיִּקָּר לֹא. וְדִין תּוֹלֶךְ עֶבֶד חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְדִין תּוֹלֶךְ סְפִינָתוֹ, וְדִין הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִין בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים מִן קַמָּא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָזַל וְלֹא הֵשִׁיב, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד הַלְּאוֹ שֶׁעָבַר בִּשְׁעַת גְּזֵלָה. וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁבִּיְדוֹ לְתַקֵּן הַמְּעָוֶת וְאֵינוֹ מְתַקְּנוֹ טֶרֶם מוֹתוֹ (יומא פה ב).

מצוה קלא

מִצְוַת הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן – שֶׁיְּסִיר הַכֹּהֵן הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם וְיוֹם מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, שֶׁהָיְתָה נַעֲשֵׂית בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ג) וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וְגוֹ', וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וּלְהַדְּרוֹ בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם. וְנוֹי הוּא לַמִּזְבֵּחַ לְפַנּוֹת הַדֶּשֶׁן מִמְּקוֹם שֶׁרָאוּי לְהַדְלִיק בּוֹ הָאֵשׁ, וְעוֹד שֶׁהָאֵשׁ דּוֹלֶקֶת יָפֶה כְּשֶׁאֵין תַּחְתֶּיהָ דֶּשֶׁן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כג ב) שֶׁהֲרָמַת הַדֶּשֶׁן הִיא עֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַכְּהֻנָּה. וּבִגְדֵי הַכְּהֻנָּה שֶׁהָיוּ תּוֹרְמִין בָּהֶן הַדֶּשֶׁן, הָיוּ פְּחוּתִין מִן הַכֵּלִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד) וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁפְּסוּק זֶה נֶאֱמַר בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן אֶל מְחוּץ לַמַּחֲנֶה, מִכָּל מָקוֹם גַּם בִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁמְּסַלֵּק אוֹתָהּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וּמוֹרִידָהּ לְרִצְפָּה שֶׁאֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד גַּם כֵּן שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ מְלָאכָה בְּאוֹתָן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ. וְנֶאֱמַר בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל (שבת קיד א) בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ.

וְאֵימָתַי תּוֹרְמִין הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם? מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וּבְמוֹעֲדִים מִשְּׁלִישׁ (הָאַחֲרוֹן) [הָאֶמְצָעִי] (עי' יומא כ א) שֶׁל לַיְלָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה. וְכֵיצַד תּוֹרְמִין אוֹתָהּ, מִי שֶׁזָּכָה וּבָא גּוֹרְלוֹ לְהָסִירָהּ, טוֹבֵל וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי הֶרֶמָה וּמְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים הִזָּהֵר, שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכְּלִי עַד שֶׁתְּקַדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ, וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמַּחְתָּה, וְשֶׁל כֶּסֶף הָיְתָה, נְתוּנָה בַּמִּקְצוֹעוֹת בֵּין כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ, וְנוֹטֵל אֶת הַמַּחְתָּה וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ מִפָּנָּה אֶת הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ, וְחוֹתָהּ מִן הַגֶּחָלִים שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּלֵב הָאֵשׁ וְיוֹרֵד לְמַטָּה לְאֶרֶץ וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לַצָּפוֹן וּמְהַלֵּךְ בָּאֶרֶץ לְמִזְרַח הַכֶּבֶשׁ כְּמוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת כְּלַפֵּי הַצָּפוֹן, וְצוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים שֶׁחָתָה עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שִׁלְשָׁה טְפָחִים בְּמָקוֹם מָרְאַת הָעוֹף וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְנוֹרָה. וַחֲתִיָּתָהּ זוֹ שֶׁחוֹתָהּ בַּמַּחְתָּה וּמוֹרִיד לְרִצְפָּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ הִיא הַמִּצְוָה שֶׁל כָּל יוֹם. וְאַחַר שֶׁיּוֹרֵד זֶה שֶׁתָּרַם רָצִים אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וּמְקַדְּשִׁין יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם בְּמֶהֱרָה וְנוֹטְלִין אֶת הַמַּגְרֵפוֹת וְהַצִּנּוֹרוֹת וְעוֹלִין לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹרְפִין אֶת הַדֶּשֶׁן מִכָּל צִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ עֲרֵמָה עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ, וְהוּא מָקוֹם מִן הַמִּזְבֵּחַ שֶׁנִּקְרָא כֵּן. וּכְשֶׁאוֹתוֹ תַּפּוּחַ הָיָה גָּדוֹל מוֹרִידִין מִמֶּנּוּ קְצָת לְמַטָּה בִּכְלִי גָּדוֹל מַחֲזִיק לֶתֶךְ שֶׁנִּקְרָא פְּסַכְתֵּר (עי' תמיד לג א), וְעוֹמֵד שָׁם עַד שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ כֻּלּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד וְיוֹמָא (כא כד ב).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְהֻנָּה. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הֶסִירָהּ כְּמִצְוָתָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קלב

מִצְוַת הַדְלָקַת אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם – לְהַבְעִיר (י"ג לְהָיוֹת) אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ו) אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. וּבָא הַפְּרוּשׁ שֶׁל תָּמִיד, כְּלוֹמַר לְהָשִׂים בּוֹ עֵצִים בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כא ב) אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶד מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ לֵאמֹר מָה הִיא מִצְוָה זוֹ, וַהֲלֹא עַל כָּל פָּנִים הָיָה לָהֶם לְהַבְעִיר אֵשׁ לִצֹרֶךְ הַקְּרְבָּן שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לְהַקְרִיב, וּבְלֹא אֵשׁ אִי אֶפְשָׁר. כִּי מִצְוָה זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, כִּי מִלְּבַד אֵשׁ הַצָּרִיךְ לְקָרְבָּן הָיוּ נוֹתְנִים אֵשׁ לַמִּזְבֵּחַ בְּמִצְוָה זוֹ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מה א) שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ מִן הַכְּתוּבִים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּדִּינִים שֶׁל מִצְוָה זוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, יָדוּעַ הַדָּבָר בֵּינֵינוּ וְאֵצֶל כָּל חָכָם, כִּי נִסִּים גְּדוֹלִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֵל אֶל בְּנֵי אָדָם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל, לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה דֶּרֶךְ סֵתֶר, וְנִרְאִים הָעִנְיָנִים נַעֲשִׂים קְצָת כְּאִלּוּ הֵם בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע מַמָּשׁ אוֹ בְּקָרוֹב לְטֶבַע, כִּי גַּם בְּנֵס קְרִיעַת יַם סוּף שֶׁהָיָה נֵס מְפֻרְסָם כָּתוּב שָׁם (שמות יד כא) וַיּוֹלֶךְ יְיָ אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם. וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ כִּי עִנְיַן סֵתֶר זֶה לְמַעֲלַת הָאָדוֹן וְשִׁפְלוּת הַמְקַבֵּל. וּמִזֶּה הָעִנְיָן צִוָּנוּ לְהַבְעִיר אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁם יוֹרֵד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, כְּדֵי לְהַסְתִּיר הַנֵּס. לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁהָאֵשׁ הַיּוֹרֶדֶת לֹא הָיְתָה נִרְאֵית בִּירִידָתָהּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ חוּץ מִיּוֹם שְׁמִינִי שֶׁל מִלּוּאִים וְשֶׁל גִּדְעוֹן (שופטים ו כא) וּמָנוֹחַ (שם יג כ) (וְשֶׁל אֵלִיָּהוּ) שֶׁהָיְתָה נִרְאֵית.

וַעֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִין לוֹמַר מַהוּ עִנְיַן הַמִּצְוָה לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד הָאֵשׁ הַצָּרִיךְ שָׁם לְקָרְבָּן. [וְנֹאמַר] (וְנִרְאֶה) עַל צַד הַפְּשָׁט שֶׁהוּא כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת לֶחֶם הַפָּנִים (מצוה צז), שֶׁהָאָדָם מִתְבָּרֵךְ לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם לִרְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמְרוּ שֶׁהַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּכָל לֶחֶם חוֹל מִתּוֹךְ עִסְקֵנוּ בְּמִצְוָה בְּלֶחֶם קֹדֶשׁ, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהַבְּרָכָה תִּתְפַּשֵּׁט בְּמִינָהּ. וּכְמוֹ כֵן הוּא עֵסֶק הַמִּצְוָה בָּאֵשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיִּתְבָּרֵךְ הָאָדָם בְּעִנְיַן הָאֵשׁ שֶׁבּוֹ.

וּמַהוּ אֵשׁ זֶה? הוּא הַטֶּבַע שֶׁבָּאָדָם, כִּי מִן הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת שֶׁבָּאָדָם הוּא אֵשׁ וְהוּא רֹאשׁ לְאַרְבַּעְתָּן, כִּי בּוֹ יִתְחַזֵּק הָאָדָם וְיִתְנוֹעֵעַ וְיִפְעַל, וְעַל כֵּן צְרִיכָה הַבְּרָכָה בּוֹ יוֹתֵר. וְעִנְיַן הַבְּרָכָה הוּא שְׁלֵמוּת. כְּלוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ חִסָּרוֹן וְלֹא מוֹתָר, וְכֵן הָאֵשׁ שֶׁבָּאָדָם צָרִיךְ לִבְרָכָה זוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנּוּ בָּאָדָם מָה שֶׁצָּרִיךְ אֵלָיו, לֹא פָּחוֹת כִּי יֵחָלֵשׁ כֹּחוֹ, וְלֹא יוֹתֵר כִּי יִשְׂרַף בּוֹ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמֵּתִים בְּתוֹסֶפֶת הָאֵשׁ בָּהֶם יוֹתֵר מִדַּאי וְהוּא הַקַּדַּחַת. וּבְנֵי אַהֲרֹן

הוֹסִיפוּ בָּאֵשׁ מִבְּלִי שֶׁנִּצְטַוּוּ וְנוֹסַף גַּם בָּהֶם אֵשׁ וְנִשְׂרְפוּ, כִּי לְפִי פְּעֻלַּת בְּנֵי אָדָם יָבֹא עָנְשָׁם אוֹ תְּנוּחַ בְּרָכַת הַשֵּׁם [בּוֹ] (עֲלֵיהֶם).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה, מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ז) וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ וְגוֹ'. וּבַבֹּקֶר (תמיד פ"ב) הָיוּ עוֹרְכִים עֵצִים וְעוֹשִׂים בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה שֶׁל עֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו ה) וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר. וּמִלְבַד הָעֵצִים הָעֲרוּכִים עַל הַמַּעֲרָכָה מִצְוָה עַל הַכֹּהֵן לַעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ בִּשְׁנֵי גְּזִירִין שֶׁל עֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים, וּמִעוּט עֵצִים שְׁנַיִם. וְכֵן מוֹסִיפִין גַּם כֵּן שְׁנֵי גְּזִירִין עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּמַעֲלִין אוֹתָם שְׁנֵי כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרְכוּ, וְשֶׁל שַׁחַר כֹּהֵן אֶחָד.

וְשָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ הָיוּ עוֹשִׂים בַּמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם. (יומא מג ב) הָרִאשׁוֹנָה גְּדוֹלָה שֶׁעָלֶיהָ מַקְרִיבִין הַתָּמִיד עִם שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, שְׁנִיָּה בְּצִדָּהּ קְטַנָּה מִמֶּנָּה שֶׁמִּמֶּנָּה לוֹקְחִין אֵשׁ בַּמַּחְתָּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם, וּמַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית אֵין עָלֶיהָ כְּלוּם אֶלָּא לְקַיֵּם מִצְוַת הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד וכו' וּשְׁלִשָּׁה כְּתוּבִים בָּעִנְיָן שֶׁהֵם מוֹרִים עַל שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת אֵלֶּה כְּמוֹ שֶׁלָּמְדָנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מה ב) עַל מוֹקְדָה זוֹ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה, וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ זֶה מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת, וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ זֶה מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית שֶׁל קִיּוּם הָאֵשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִיּוֹמָא וְשֵׁנִי מִתָּמִיד [שם].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה, וְאִם לֹא הִבְעִירוּ הַכֹּהֲנִים מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית בַּמִּזְבֵּחַ, בִּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ.

מצוה קלג

שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ – שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ו) אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הָאֵשׁ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּאֵשׁ תּוּקַד, וְשֹׁרֶשׁ הַצִּוּוּי בָּאֵשׁ לְהַבְעִירָהּ וְשֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ אֶחָד הוּא, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַחְזִירוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא מו ב) שֶׁאֲפִלּוּ הוֹרִיד הָאֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְכִבָּהוּ לוֹקֶה. אֲבָל אֵשׁ מַחְתָּה וְאֵשׁ מְנוֹרָה שֶׁהֻכְנְסָה בַּמִּזְבֵּחַ לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה אַף עַל פִּי שֶׁכִּבָּה אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי נִתְּקָה מִן הַמִּזְבֵּחַ וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ. וְלֹא הֻזְהַרְנוּ אֶלָּא עַל כִּבּוּי אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה.

וְאָמְרִינַן בְּסִפְרָא (צו ב ז) לֹא תִכְבֶּה מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְכַבֶּה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק עֲשִׂירִי מִזְבָּחִים (צא ב).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת אֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְכִבָּה אֲפִלּוּ גַּחֶלֶת אַחַת מֵאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ לוֹקֶה.

מצוה קלד

מִצְוַת אֲכִילַת שְׂיָרֵי מְנָחוֹת – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לֶאֱכֹל שְׂיָרֵי מְנָחוֹת, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנָּה מַה שֶּׁהָיוּ מַקְטִירִין בַּמִּזְבֵּחַ, שֶׁיֹּאכְלוּ הֵם כָּל הַשְּׁאָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ט) וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל וכו'. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ב ט) מַצּוֹת תֵּאָכֵל, מִצְוָה. יְכֹל מִמְּהֵ יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה ה), מִצְוָה, כְּלוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִצְוַת עֲשֵׂה, לֹא רְשׁוּת.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קב) בְּמִצְוַת וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם בְּוַאֲתָּה תְּצַוֶּה שֶׁכְּבוֹד הוּא לַקָּרְבָּן שֶׁיֹּאכְלוּהוּ מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּעַצְמָם וְלֹא שֶׁיִּתְּנוּהוּ לַפְּחוּתִים לְאָכְלָם, וכו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עב ב) שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ נִקְמָצוֹת, וּמַקְטִירִין הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים, חוּץ מִמְּנָחַת זִכְרֵי כְהֻנָּה שֶׁאֵינָהּ נִקְמֶצֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו טז) וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל. נִמְצָא שֶׁמִּנְחַת חִנּוּךְ וַחֲבִתִּין, וְכֹהֵן שֶׁהֵבִיא מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת נְדָבָה נִשְׂרָפוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא נִקְמָצוֹת. הַכֹּהֶנֶת (סוטה כג א) מִנְחָתָהּ נִקְמֶצֶת וּשְׂיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, דְּכֹהֵן דַּוְקָא אָמְרִינַן וְלֹא כֹּהֶנֶת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִנְחוֹת [ה' מעשה הקרבנות פ"י]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְהֻנָּה. שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה. עֵבַר וְלֹא אֲכָלָהּ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קלה

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שְׂיָרֵי מְנָחוֹת חָמֵץ – שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל שְׂיָרֵי מְנָחוֹת חָמֵץ וְהוּא חֵלֶק הַמְּנָחוֹת אֲשֶׁר לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו י) בְּמִנְחָה לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר חֶלְקָם, שֶׁהוּא שְׂיָרֵי הַמְּנָחָה, לֹא יֵאָפֶה חָמֵץ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (מנחות נה א) וְחַיָּבִים עַל אֲפִיָּתָהּ חָמֵץ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נו א) שֶׁהַמְּחַמֵּץ אַחַר הַמְּחַמֵּץ חַיָּב, וְהַמְּחַמֵּץ (שם נז א) מִנְחָה פְּסוּלָה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב יא) אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה

חָמֵץ, הַכְּשֵׁרָה לַשֵּׁם וְלֹא הַפְּסוּלָה. חִמְצָהּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֶשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ, וְזוֹ כְּבָר קָרְבָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק ה' מִמְּנָחוֹת. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בַּזְּכָרִים וּנְקֵבוֹת. אֲפִלּוּ עֶבֶר יִשְׂרָאֵל אֶחָד וַאֲפָאָהּ חָמֵץ חַיָּב מַלְקוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר כֹּהֵן.

מצוה קלו

מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּקְרִיב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם פַּעֲמַיִם בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו יג) זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ וְגוֹ', וְהִיא הַנִּקְרֵאת חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְנִקְרֵאת גַּם כֵּן מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ (כ"ה בסהמ"צ להרמב"ם עשה מ).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא הַשָּׁלִיחַ בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. כְּלוֹמַר, כִּי הוּא הַנּוֹשֵׂא תְּפִלָּה אֵלָיו בַּעֲדָם, וְעַל יְדֵי תְּפִלּוֹתָיו וּמַעֲשֶׂה קָרְבְּנוֹתָיו הֵם מִתְכַּפְּרִין, וְלָכֵן רָאוּי לְאִישׁ כָּזֶה לִהְיוֹת לוֹ קָרְבָּן מֵיָחֵד תְּמִידִי כְּמוֹ תְּמִידֵי הַצִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁהַתְּמִידִין שְׁנַיִם לַיּוֹם נִתְחַיֵּב הוּא גַּם כֵּן לְהַקְרִיב מִנְחָתוֹ פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וְכָל זֶה נִסְמַךְ אֶל הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ בַּקָּרְבָּן כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְיִשִּׁים דַּעְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ אֵצֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּלְמַעַן זֹאת יוֹעִיל לוֹ וְלָהֶם, וְאֵין סָפֵק שֶׁאֵין דּוֹמֶה הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם כְּשֶׁמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ הַמְיֻחָד לוֹ לְכְשֶׁהוּא מַקְרִיב קָרְבָּן שֶׁהוּא מְשֻׁתָּף עִמּוֹ, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְנֻסֶּה בְּכָל אָדָם, כִּי לְמָה שֶׁמְּיֻחָד לוֹ לְבַדּוֹ מִתְעוֹרֵר יוֹתֵר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ. כֵּיצַד (מנחות נ ב) עֲשִׂירִית חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל? מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם שֶׁל קֶמַח וְחוֹצֵהוּ בַּחֲצִי עִשָּׂרוֹן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמִּנְחַת הָעִשָּׂרוֹן קְרֵבָה לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר חֲצָיָהּ בַּבֹּקֶר וְחֲצָיָהּ בָּעֶרֶב, אֵינָהּ מִתְקַדֶּשֶׁת לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר שֶׁכְּלָהּ מְבִיאָהּ בְּיַחַד. וּמֵבִיא עִמָּהּ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין שֶׁמֶן, וּבוֹלֵל הַסֹּלֶת בַּשֶּׁמֶן וְחוֹלֵט אוֹתָהּ בְּרוֹתְחִין וְלֹשׁ מִכָּל חֲצִי עִשָּׂרוֹן שֵׁשׁ חַלּוֹת, נִמְצָא שֶׁהֵם שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, וְאַחַת אַחַת הָיוּ נַעֲשׂוֹת. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מְחַלֵּק הַשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין בְּרְבִיעִית שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, רְבִיעִית לְכָל חַלָּה, וְאוֹפֶה הַחַלָּה מְעַט וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶה אוֹתָהּ עַל הַמַּחֲבַת עִם הַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהּ, וְאֵינוֹ מְבַשְּׁלָהּ הַרְבֵּה, וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵק כָּל חַלָּה לִשְׁתַּיִם כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיב הַחֵצִי בַּבֹּקֶר וְהַחֵצִי בָּעֶרֶב, וְלוֹקֵחַ הַחֲצָאִין וְכוֹפֵל כָּל אֶחָד מֵהֶם לִשְׁנַיִם וּפוֹתֵת עַד שֶׁתִּמְצָא כָּל פִּתִּיתָה כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם. וּמַקְרִיב הַחֲצָאִין עִם חֲצִי קֹמֶץ לְבוֹנָה בַּבֹּקֶר, וְהַחֵצִי הַנִּשְׁאָר עִם חֲצִי קֹמֶץ לְבוֹנָה בָּעֶרֶב. וְהוּא כְּלִיל לָאִשִּׁים.

וְנוֹהֶגֶת בְּזָמַן הַבַּיִת בְּכֹהֵן גָּדוֹל. וּמִנְחַת הַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, אֵין חוֹלֵק בָּזֶה, כִּי גַּם הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף סהמ"צ בד"ה ואתה אם תבין) שָׁמָנָה שְׁנֵי תְּמִידִין שְׁתֵּי מִצְוֹת מוֹדֶה בָּזֶה.

מצוה קלז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִנְחַת כֹּהֵן – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִמִּנְחַת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו טז) וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד שֶׁאָמַרְנוּ תְּחִלָּה כִּי כַּוָּנַת הַקָּרְבָּן לְעוֹרֵר לֵב הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ, וְאִם יֹאכַל הַכֹּהֵן מִנְחָתוֹ לֹא יִתְעוֹרֵר לִבּוֹ עָלֶיהָ יָפֶה שֶׁהִיא דּוֹמָה בְּעֵינָיו כְּאוֹפֶה פַּת לְצָרְכּוֹ וְאוֹכְלוֹ, וְאַף כִּי יֹאכְלוּ חֲבֵרָיו שָׁלוֹ וְהוּא שָׁלֵהֶן, יַעֲלֶה הַכֹּל לְחֶשְׁבּוֹן אֶחָד, לָכֵן צִוָּה שֶׁתִּהְיֶה כָּלִיל לֹא תֵאָכֵל לְשׁוּם אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עב ב) כָּל הַמְּנָחוֹת הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ נִקְמְצוֹת, וּמַקְטִירִין הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים חוּץ מִמִּנְחַת זִכְרֵי כְּהֻנָּה שֶׁאֵינָהּ נִקְמֶצֶת אֶלָּא מַקְטִירִין אוֹתָהּ כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל. וְלָמַדְנוּ מֵעַתָּה שֶׁמִּנְחַת חִנּוּךְ וַחֲבִתִּין וְכֹהֵן שֶׁהֵבִיא מִנְחַת חוֹטֵא אוֹ מִנְחַת נְדָבָה כֻּלָּן נִשְׂרָפוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְאֵינָן נִקְמָצוֹת. וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קלד) בְּסֵדֶר זֶה. וְעִנְיַן הַקְּמִיצָה הִיא, שֶׁנּוֹטֵל הַכֹּהֵן מִן הַקֶּמַח בְּקֶמְצוֹ, כְּלוֹמַר בְּרֹאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹמֵץ כָּל אָדָם, שֶׁפּוֹשֵׁט פַּס יָדוֹ וְקוֹמֵץ בְּרֹאשֵׁי (מנחות יא א) אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּלוֹמַר שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו דְּבֵקִים עִם הַכַּף וְאֵינָם מַחְזִיקִים מִן הַקֶּמַח הַרְבֵּה. וְאִם הוֹסִיף בַּקֹּמֶץ, כְּגוֹן שֶׁהִרְחִיק אֶצְבְּעוֹתָיו וְקָמַץ, פָּסַל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּמִנְחוֹת.

וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת מִנְחַת כֹּהֵן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת לוֹקֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ה ד) כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל, כָּל שֶׁהוּא בְּכָלִיל תִּהְיֶה, לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ.

מצוה קלח

מִצְוַת מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים קָרְבַּן הַחַטָּאת עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב אֵיזֶה חַטָּאת שֶׁיִּהְיֶה שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ עוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו יח) זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת.

כְּבָר אָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) כִּי בִּפְרָטֵי הַקְּרְבָּנוֹת, כְּלוֹמַר בְּסֵדֶר שְׁחִיטָתָן בְּאֵיזֶה מָקוֹם וְעִנְיַן הַקְּרְבָּתָן וְהַזָּאָתָן וּמָקוֹם וּזְמַן אֲכִילָתָן אוֹ שְׂרֵפָתָן בְּקָצָת מֵהֶן, אֵין לָנוּ לְיַגֵּעַ מַחְשְׁבוֹתֵינוּ אַחַר שָׂרְשֵׁי עִנְיָנִים אֵלֶּה שֶׁאֵין לָהֶם חֵקֶר, וְאֵין לָנוּ בַּשֵּׂכֶל הַקָּנוּי בָּזֶה קִנְיָן.

אֶחָד מֵעִיר חָכָם מְקֻבָּל יִהְיֶה שֶׁיִּזְכֶּה לָדַעַת קְצָת רָאשֵׁי דְּבָרִים מִן הָעִנְיָן, וְדַי לָנוּ אַחֲרֵי כָּתְבֵנוּ מָה שֶׁעָלָה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ מִן הַטַּעַם עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט בְּקָרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל. וּבְזֶה אֲנִי פּוֹטֵר עַצְמִי בְּקָרְבַּן הַחַטָּאת וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מִכְּתֹב בָּהֶן שֹׂרֶשׁ כְּמִנְהָגִי בַּשְּׁאָר, כִּי בְּכֹלַל פְּרָטֵי הַקָּרְבָּן הֵם, שֶׁהַכְּלָל הוּא הַקָּרֵבַת הַקָּרְבָּן, וְהַפְּרָטִים הֵם תּוֹרַת הַקָּרָבָתוֹ כֵּיצַד.

וְהִנֵּה הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ שורש יב) לֹא יַחְשֹׁב תּוֹרַת הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים מֵחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת מִיסוֹד זֶה שֶׁאָמַרְתִּי, לְפִי שֶׁעִקַּר הַצִּוּוּי יָבוֹא עַל חִיּוּב הַקָּרֵבַת הַקָּרְבָּן, וְסֵדֶר עֲשִׂיָּתוֹ אַחַר כֵּן אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיֵּחָשֵׁב מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כִּי עַל כָּל פָּנִים יִצְטָרֵךְ הַכָּתוּב לְלַמֵּד אוֹתָנוּ מַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד מֵהֶם אַחַר שֶׁחִיְּבָנוּ בָּהֶם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כָּל מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּנוֹת מִצְוָה אַחַת וְנִצְטָווּ כָּל זֶרַע אַהֲרֹן בַּעֲבוֹדָתָם, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ז) וַעֲבֹדַתְּכֶם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, וּפֵרוּשׁוֹ תַּעַבְדוּ בְּכָל עֲבוֹדַת הַכְּהֻנָּה כִּי הִיא עֲבוֹדָה וּמַתָּנָה לִי וּמַתָּנָה לָכֶם, שֶׁיֵּשׁ לָכֶם בָּהּ שָׂכָר כַּאֲשֶׁר תִּקְחוּ מִשֶּׁלְחַן גָּבוֹהַּ יִתְבָּרַךְ, עַד כָּאן. וְעִם כָּל זֶה מִדֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֲשֶׁר (תְּפַשְּׁנוּ) [נִתְפַּשֵּׁט] בַּמִּצְוֹת לֹא נִטָּה וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה, נִתְלֶה הַקֹּשִׁי בָּנוּ וְלֹא בּוֹ, כִּי הוּא בֶּאֱמֶת סִבְּתֵנוּ בְּעֵסֶק זֶה, וּמִיָּדוֹ זָכִינוּ לוֹ, יָנוּחַ הַצַּדִּיק עַל מִשְׁכָּבוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מעשה הקרבנות פ"א ה"ט) שֶׁהַחַטָּאוֹת בָּאִין מֵחֻמְשָׁה מִינִים, מִכְּבָשִׂים וְעִזִּים וּבָקָר, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וּקְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת שֶׁלָּהֶם נִפְרָשׁ עִנְיָנָם בַּשְּׁלָמִים (לקמן מצוה קמא) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבָאִין גַּם כֵּן בֵּין מִן זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וּמִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכד) קְצָת דִּינִין בְּחַטַּאת הָעוֹף. וְיֵשׁ מִן הַחַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ בָּאִין עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, וְיֵשׁ שֶׁהֵן בָּאִין עַל הַיָּחִיד, וּמֵהֶן מִן הַצִּבּוּר וּמִן הַיָּחִיד שֶׁהָיוּ נִשְׂרָפוֹת כֻּלָּן עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, וּמֵהֶן שֶׁהָיוּ נֶאֱכָלוֹת כֻּלָּן חוּץ מִן הָאֲמוּרִין שֶׁבָּהֶן שֶׁהָיוּ נִשְׂרָפִין עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, שֶׁאֵין עוֹשִׂין בַּפְּנִימִי כָּל הַשָּׁנָה אֶלָּא הַקְּטֹרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ לְמַעְלָה (מצוה קד).

וְאֵלּוּ הֵן הָאֲמוּרִין שֶׁל שׁוֹר אוֹ שֶׁל עֵז הַחֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּרֶב וּבְכָלְיוֹ חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה, וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת בַּחֵלֶב שֶׁעֲלֵיהֶן עִם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים, וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד הַנִּקְרָא פוליגא"ר בְּלַעַז, וְנוֹטֵל מִן הַכָּבֵד מְעַט מִן הַיּוֹתֶרֶת. (ספרא ויקרא יד ח) וְהָאֲמוּרִין שֶׁל מִין בְּהֵמָה, הֵם אֵלּוּ בְּעַצְמָן וּמוּסָף עֲלֵיהֶן מִין הַבְּהֵמָה שְׁנוֹטְלִין עוֹד מִמֶּנּוּ הָאַלְיָה תְּמִימָה עִם חֲלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה עַד מְקוֹם הַכְּלָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ג ט) לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה, כְּלוֹמַר מִלְּעֻמַּת מְקוֹם הַכְּלָיוֹת, וְכָנוּ הַמָּקוֹם הַהוּא כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא א) שֶׁהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת. וְכֵן מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַעֲשֵׂה חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת בִּשְׁחִיטָה

וּזְרִיקָה, וְיֶתֶר כָּל עִנְיָנָיו, וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה הַחַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת גַּם כֵּן, וְאִם יַעֲשֶׂה בָּהֶם שׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁל הֶפְסֵד מָה דִּינָם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ כֻּלָּם בִּזְבָחִים.
וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר וְלֹא עָשָׂה הַחַטָּאת כַּמִּשְׁפָּט, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קלט

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנַּעֲשִׂין בִּפְנִים – שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים מִבְּשַׂר הַחַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים. כְּלוֹמַר מֵאוֹתָן חַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ מַזִּין מִדָּמָן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו כג) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ה ד) בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף כָּל שֶׁהוּא טָעוּן שְׂרֵפָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ, וְכָל הַחַטָּאוֹת שֶׁדָּמָן טָעוּן הַזָּיָה בִּפְנִים, כְּלוֹמַר בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל, הָיוּ נִשְׂרָפִין, יָדוּעַ הַדָּבָר [וּמְפֹרָסָם] וּמְפֹרָשׁ בַּכְּתוּבִים. וְכָל הַחַטָּאוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מַזִּין מִדָּמָן אֶלָּא בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁבַּחוּץ, הָיוּ נֶאֱכָלִים וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם) מִקְרָא זֶה שֶׁכָּל חַטָּאת שֶׁדִּינָהּ בִּשְׂרֵפָה, לֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנָּה. וּפְרָטֵי הַחַטָּאוֹת אֵיזֶה מֵהֶן נִשְׂרָף וְאֵיזֶה נֶאֱכָל, מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב. וּמָה שֶּׁאֵינוֹ מְבֹאָר יָפֶה בַּמִּקְרָא, פֵּרְשׁוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּזְבָחִים (פא ב) כְּבָר אָמַרְנוּ (מצוה קלח) כִּי בִּפְרָטֵי הַקָּרְבָּנוֹת אֵין לָנוּ בָּהֶם עֵסֶק וְגַם זֶה מִפְּרָטֵיהֶם הוּא אִם נֶאֱכָל אִם לֹא נֶאֱכָל.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמִּכָּיוָן שֶׁנִּכְנַס דַּם חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת בְּאֹהֶל מוֹעֵד פָּסוּל, וְלָמְדוּ לוֹמַר כֵּן מִזֶּה הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגוֹ' לֹא תֵאָכֵל. וְדִוְקָא שֶׁנִּכְנַס דֶּרֶךְ שַׁעַר הַהֵיכָל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יוּבָא כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ בִּיאָה. אֲבָל הִכְנִיסוֹ בְּפַשְׁפָּשׁ אוֹ דֶּרֶךְ חַלּוֹן אוֹ גַּג, אֵינוֹ נִפְסָל, דְּלָאו דֶּרֶךְ בִּיאָה הוּא. וְהוּא הַדִּין לְחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת, שֶׁמִּזִּין דָּמָן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, שֶׁאִם הִכְנִיס דָּמָן לִפְנִים מִן הַפְּרֹכֶת דְּזֶהוּ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁפְּסוּלִין, שֶׁגַּם בָּהֶן אֲנִי קוֹרֵא וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ פְּנִימָה שֶׁמָּקוֹם זֶה פְּנִימָה לְמָקוֹמָן הוּא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּזְבָחִים. (פב ב)
וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת חַטַּאת פְּנִים בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, שֶׁדֶּרֶךְ כְּלָל נֶאֱמַר לֹא תֵאָכֵל. וְהָעוֹבֵר וְאָכַל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת לוֹקֶה.

מצוה קמ

מִצְוַת מַעֲשֵׂה הָאָשָׁם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים מְלֶאכֶת קָרְבַּן הָאָשָׁם עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז א) וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. הֲלֹא אָמַרְתִּי

לְךָ (מצוה קלח), שֶׁאֵין לָנוּ לִכְתֹּב שׂרֵשׂ בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ לְפִי שֶׁהֵן כְּעֵין פְּרָטֵי הַקְּרְבָּן, וְאֵין לְחַזֵּר אַחַר טַעְמָן כִּי סְתוּמִין הַדְּבָרִים וַחֲתוּמִים.

דִּינֵי הָאִשָּׁה זְכָרְנוּ קְצָתָם לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (מצוה קכט), וַעֲדַיִן נוֹדִיעַ שֶׁהָאִשָּׁה אֵינוֹ בָּא לְעוֹלָם אֶלָּא מִזִּכְרֵי כְּבָשִׂים בִּלְבַד. יֵשׁ אִשָּׁה בָּא מִגְּדוֹלֵי הַמִּין, וְיֵשׁ מִן הַקְּטַנִּים. מַעֲשֵׂהוּ בִּשְׁחִיטָה וּזְרִיקָה וּמְלִיחָה וְהָאֲמוּרִין וְהַתְּנוּפָה בַּאֲשָׁמוֹת שָׁוֶה, חוּץ מֵאֲשַׁם מְצֹרָע, שֶׁיֵּשׁ שִׁנּוּי קְצָת בְּקִבָּלַת דָּמוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּזִבָחִים.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב הָאָשָׁם כְּמִשְׁפָּטוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קמא

מִצְוַת מַעֲשֵׂה זֶבַח הַשְּׁלָמִים – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיַּעֲשׂוּ מַעֲשֵׂה (קָרְבַּן) הַשְּׁלָמִים כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ג א) וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ וְגוֹ', וְאָמַר עוֹד בְּהַשְׁלָמַת הַמְּלָאכָה (שם ז יא יב) וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ. וּבְאַרְבָּעָה שֵׁמוֹת נִכְלָלִים עִנְיְנֵי הַקְּרְבָּנוֹת כֻּלָּן, וְהֵם עוֹלָה, חַטָּאת וְאָשָׁם וּשְׁלָמִים, שֶׁכָּל קָרְבָּן שֶׁיַּקְרִיבוּ צִבּוּר אוֹ יָחִיד מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה יִהְיֶה לְעוֹלָם. כְּבָר כָּתַבְתִּי פַּעֲמַיִם (מצוה קלח) שֶׁאֵין לִכְתֹּב שָׂרְשִׂים בְּאֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות קז ב) שֶׁהַשְּׁלָמִים בָּאִים מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים וּמִן הַבָּקָר, מִן הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת, מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים, וְאֵין הָעוֹף בָּא שְׁלָמִים. וּקְטַנִּים נִקְרָאִים מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים עַד שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם. נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה נִתְעַבְּרָה לוֹ, כְּלוֹמַר וְיִהְיֶה קָטָן עַד תַּשְׁלוּם הָעִבּוּר. וְגָדוֹל נִקְרָא בַּבָּקָר מִשָּׁנָה עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּבַצֹּאן מִשָּׁנָה עַד שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵמוֹת, יָתֵר עַל כֵּן הֲרֵי הוּא זָקֵן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. וְאַרְבָּעָה מִינִין הֵם הַשְּׁלָמִים הָאֶחָד שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְהַשְּׁלֹשָׁה שַׁלְמֵי יָחִיד. שַׁלְמֵי צִבּוּר נִקְרָאִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵין לַצִּבּוּר שְׁלָמִים כִּי אִם קָרְבָּן אֶחָד, וְהוּא שְׁנֵי כְּבָשִׂים הַבָּאִים עִם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בַּעֲצֶרֶת, אוֹתָן שְׁנֵי כְּבָשִׂים הֵם הַנִּקְרָאִים זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְנֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים חוּץ מִן הָאֲמוּרִין כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם. הַמְּלָאכוֹת שֶׁלָּהֶן, כְּגוֹן שְׁחִיטָה זְרִיקָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וּמְלִיחָה וְהַקְטָרַת אֲמוּרִין, מְפֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת (כ א). וְשַׁלְמֵי הַיָּחִיד נִקְרָאִים קָדָשִׁים קַלִּים. וּמְקוֹם שְׁחִיטָתָן וּמַעֲשֵׂה הַזְּרִיקָה וְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וּתְנוּפָה וְהַפְרָשַׁת אֲמוּרִין, מְפֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת (סא א). וְהַשְּׁלֹשָׁה מִינִין אֵלּוּ שֶׁל שַׁלְמֵי יָחִיד, שָׁוִין הֵן בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ. אֲבָל יֵשׁ לְךָ לָדַעַת עִנְיַן הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם בְּקְצָת עִנְיְנֵיהֶן דֶּרֶךְ כְּלָל.

דַּע כִּי מִשְּׁלֹשָׁה מִינִין שֶׁל שַׁלְמֵי יָחִיד הָאֶחָד הוּא קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים הַבָּא בְּלֹא לֶחֶם עִמּוֹ, וְהֵם שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְשִׂמְחָה, וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים שְׁלָמִים. וְהַשֵּׁנִי, שְׁלָמִים הַבָּאִים עִם הַלֶּחֶם הַיָּדוּעַ, וְהוּא הַבָּא בְּנֶדֶר אוֹ בִּנְדָבָה, וְאֵלּוּ הַשְּׁלָמִים נִקְרָאִים תּוֹדָה, וְהַלֶּחֶם הַבָּא עִמּוֹ נִקְרָא לֶחֶם תּוֹדָה. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי שְׁלָמִים שֶׁמַּקְרִיב הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵם בָּאִים גַּם כֵּן עִם לֶחֶם, וְאֵלּוּ הַשְּׁלָמִים נִקְרָאִים אֵיל נָזִיר. וּבָאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּגְּמָרָא (חולין קלד ב) חֲזֵה וְשׁוֹק מֵהֶן הַנֶּאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים כַּמָּה שִׁעוּרָן, וְהַזְּרוֹעַ בְּשִׁלָּה מִן אֵיל נָזִיר הַנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים מִלְּבַד חֲזֵה וְשׁוֹק גַּם כֵּן כַּמָּה שִׁעוּרוֹ, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם מִן הַבַּיִת מְבַשְּׁלִין אוֹתוֹ.

וְדִינֵי הַלֶּחֶם (מנחות עו ב) הַבָּא עִם שְׁנֵי מִינִין מִן הַשְּׁלָמִים וְהֵם תּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר מִכַּמָּה עֶשְׂרוֹנִים הוּא, וְאֵי זֶה מֵהֶן בָּא חָמֵץ וְאֵיזֶה בָּא מַצָּה לְבַד. וְהַבָּא חָמֵץ וּמַצָּה אֵיךְ יֵחָלֵק, וְכֵיצַד מְחַמְּצָן, וְחֶשְׁבּוֹן הַחַלּוֹת הַבָּאוֹת מַצָּה כַּמָּה מֵהֶן מַאֲפֶה תַּנּוּר וּרְקִיקִין וּמֻרְבָּכוֹת הַכֹּל בְּזִבָּחִים (צ"ל מנחות עו ב).

וְעִנְיַן אוֹתָן הַבָּאוֹת מַצָּה בַּתּוֹדָה הָיְתָה כֵּן מֵעֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים שֶׁל קֶמַח הָיוּ עוֹשִׂין שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת, הָעֲשָׂרָה מֵהֶן הָיוּ נַעֲשׂוֹת מַאֲפֵה תַּנּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה נַעֲשֶׂה בָּהֶן דָּבָר רַק שֶׁהָיוּ מְשִׁימִין בְּעִסָּתָן בִּשְׁעַת לִישָׁה שְׁמִינִית לג שֶׁמֶן, שֶׁכֵּן הוּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וְאוֹפִין אוֹתָן. וְהָעֲשָׂרָה מֵהֶן נִקְרָאוֹת רְקִיקִין, וְאֵין חִלּוּק בֵּין הָעֲשָׂרָה שֶׁל רְקִיקִין לָעֲשָׂרָה שֶׁל מַאֲפֵה תַּנּוּר, אֶלָּא שֶׁבָּעֲשָׂרָה שֶׁל מַאֲפֵה תַּנּוּר הָיוּ מְעָרְבִין בָּהֶן שְׁמִינִית לג שֶׁל שֶׁמֶן בִּשְׁעַת לִישָׁה, וְהָעֲשָׂרָה שֶׁל רְקִיקִין הָיוּ מוֹשְׁחִין אוֹתָן בִּשְׁמִינִית הַלּג שֶׁמֶן אַחַר אֲפִיָּתָן בַּתַּנּוּר, וְהָעֲשָׂרָה מֵהֶן הָיוּ מֻרְבָּכוֹת, וּפֵרוּשׁ רְבִיכָה הוּא שֶׁחוֹלְטִין הַחַלָּה בְּמֵימֵי רוֹתְחִין וְאוֹפֶה אוֹתָהּ מְעַט וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶהּ בְּשֶׁמֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלִין בְּנֵי אָדָם הַסֹּפְגָנִין בְּאַלְפָּס, וּמְרַבֵּץ בְּשַׁמְנָן שֶׁל עֶשֶׂר הָרְבּוּכוֹת כִּי הַשֶּׁמֶן שֶׁקָּלוּ בּוֹ הָיָה רְבִיעִית לג כְּשִׁעוּר כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁל הָעֶשְׂרִים חַלּוֹת, וְגַם שִׁעוּר זֶה שֶׁל שֶׁמֶן הָרְבּוּכוֹת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ הוּא פֵּרוּשׁ מֻרְבֶּכֶת בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה. וְשָׁם מִתְבָּאֵר (מנחות עז ב) כַּמָּה חֵלֶק יֵשׁ לַכֹּהֵן בַּחַלּוֹת, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים. וְיֶתֶר כָּל פְּרָטֶיהָ שָׁם בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת הַשְּׁלָמִים בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרֵי כְּהֻנָּה כִּי לָהֶם חִיּוּב הָעֲבוֹדָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁנָּה אֶת סִדְרָן בְּצָדָדִין יְדוּעִין בַּגְּמָרָא בְּטֵל עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין שֶׁהַקְּרָבָן פָּסוּל.

מצוה קמב

שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר קָרְבַּן הַתּוֹדָה – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר שׁוּם דָּבָר מִקָּרְבַּן הַתּוֹדָה עַד הַבֹּקֶר. כְּלוֹמַר לְמָחֳרַת יוֹם זְבִיחָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז טו) בְּקָרְבַּן תּוֹדָה לֹא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. וּמִמֶּנּוּ לְמַדְנוּ לִשְׁאָר קָדָשִׁים גַּם כֵּן שֶׁכָּל מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר מֵהֶם אַחַר זְמַן אֲכִילָתוֹ, שֶׁהוּא נוֹתָר

וְחַיָּב לְשָׂרְפוֹ לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֹׂה שֶׁיִּשָּׂרְפֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, (מצוה קמג) בְּסֵדֶר זֶה, וְשָׁם כָּתַבְנוּ רֶמֶז מִשָּׂרָשָׁיו וּקְצָת דִּינָיו כְּמִנְהָגֵנוּ.

מצוה קמג

מִצְוַת שְׂרֵפַת נוֹתָר הַקָּדָשִׁים – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרֹף הַנּוֹתָר, וְהוּא בְּשַׂר הַקָּדָשִׁים שֶׁנִּשְׁאַר אַחַר עֲבוֹר זְמַן אֲכִילָתָן הַמֻּגְבָּל לָהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יז) וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף. וְזֹאת הַשְּׂרֵפָה הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא גַּבֵּי פֶּסַח (שמות יב י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וכו' וְהַנּוֹתָר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ וכו' בָּא הַכָּתוּב לִתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה, דְּמַשְׁמַע שְׂרֵפַת נוֹתָר עֲשֵׂה הוּא, וְדִין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר שָׁוֶה בָּזֶה שֶׁיֵּשׁ מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן בִּשְׂרֵפָתוֹ, שֶׁמָּצִינוּ הַכָּתוּב מוֹצִיא הַפִּגּוּל בִּלְשׁוֹן נוֹתָר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁטָּבַע כָּל בָּשָׂר (לְהִפָּסֵד) [לְהִפָּסֵל] בִּשְׁהִיָּה וְלָבֹא לִידֵי (סִרָחוֹן) [חֶסְרוֹן] וְעַל כֵּן לְהַגְדֵּלַת דְּבַר הַקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קב) נִצְטַוִּינוּ לְשָׂרְפוֹ מִיָּד וּלְבַעֲרוֹ מִן הָעוֹלָם לְבַל יְקוֹץ אָדָם בּוֹ וּבְרֵיחוֹ. וְתַכְלִית הַכְּלָיוֹן הַגָּמוּר הוּא עַל יְדֵי הָאֵשׁ יוֹתֵר מִן הַפְּרוּד וּזְרִיָּה לָרוּחַ אוֹ לְכָל דָּבָר אַחֵר. גַּם מִלְּבַד זֶה יֵשׁ בַּדָּבָר רֶמֶז אֶל הַבִּטָּחוֹן בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם חוֹנֵק עַצְמוֹ בְּמַאֲכָלוֹ יוֹתֵר מִדַּי לְהַצְנִיעוֹ לְיוֹם מָחָר, בְּרְאוֹתוֹ כִּי הָאֵל יְצִוָּה לְכַלּוֹת בְּשַׂר קֹדֶשׁ מִשֶּׁעָבְרָה שְׁעָתוֹ כְּלָיוֹן גָּמוּר וְלֹא רָצָה שֶׁיֵּהָנֶה בּוֹ בְּרִיָּה אַחֶרֶת לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים פב ב) שֶׁבִּכְלַל הַנּוֹתָר וְהַפִּגּוּל הֵם כָּל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁכֻּלָּן נִשְׂרָפִין גַּם כֵּן. וְקִרְבַּן (רמב"ם פ' י"ט מפסולי המוקדשין ה"ב) שֶׁנִּפְסַל אוֹ נִתְפַּגֵּל בְּוַדַּאי מִיָּד נִשְׂרָף, וְאִם סָפֵק תִּעָבֵר צוּרָתוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׂרָף, וְכָל בָּשָׂר (שקלים פ"ז ה"ב) הַנִּמְצָא בָּעֲזָרָה אֲבָרִים עוֹלוֹת. פָּרוּשׁ נָדִין אוֹתָן שֶׁהֵן עוֹלוֹת. וְאִם נִמְצָא חֲתִיכוֹת חַטָּאוֹת. וְהַנִּמְצָא בִּירוּשָׁלַיִם שְׁלָמִים. וְנִפְקָא מִנַּהּ לְעִנְיַן שֶׁאִם עָבַר אֶחָד וְאָכַל מֵהֶן, מֵבִיא עַל כָּל אֶחָד כַּפָּרָתוֹ כְּפִי חֻזְקָה זוֹ. וְעַל הַכֹּל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תִּעָבֵר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה שֶׁמָּא נוֹתָר הוּא. וְאֵין שׂוֹרְפִין אֶת הַנּוֹתָר אֶלָּא בַּיּוֹם. (פסחים ג א) שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁלָמִים אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִתְּחִלַּת לֵיל שֵׁנִי אֵין שׂוֹרְפִין אוֹתָם אֶלָּא בַּיּוֹם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים וְסוֹף תְּמוּרָה [הלכות פסולי המוקדשין פי"ט]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרֵי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְלֹא שָׂרַף הַנּוֹתָר בְּטֵל עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לָאו דִּלֹא תוֹתִירוּ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה קמד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַפִּגּוּל. וּפִגּוּל הוּא קָרְבָּן שֶׁחָשַׁב עָלָיו הַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב מַחְשָׁבָת פְּסוּל בִּשְׁעַת זְבִיחָה אוֹ הַקְרָבָה. וּפְסוּל הַמַּחְשָׁבָה הוּא כְּגוֹן שֶׁהִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ בְּעֵת הַזְּבִיחָה אוֹ בְּעֵת הַהַקְרָבָה שֶׁיֹּאכַל מֵאוֹתוֹ קָרְבָּן אַחַר זְמַן הַמֻּגְבָּל לַאֲכִילָתוֹ, אוֹ יַקְטִיר מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁטָּעוּן הַקְטָרָה אַחַר זְמַן הַמֻּגְבָּל לְהַקְטָרָה, שֶׁאָכִילַת הַמִּזְבֵּחַ וַאֲכִילַת אָדָם הַכֹּל נִשְׁמָע בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה. וּבְאֵר הַכָּתוּב, שֶׁהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשָּׂא עָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וכו' וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, וּנְשִׂיאַת הֶעָוֹן בְּכָאן הוּא כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בַּגְּמָרָא (זבחים כח ב) בִּגְזֵרָה שָׁוָה.

וְאוּלָם אַזְהָרָתוֹ כְּלוֹמַר הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ עַל זֶה מִלְּבַד הָעִנְיָן שֶׁנִּזְכַּר בְּכָאן, הוּא מָה שֶׁכָּתוּב בַּמִּלּוּאִים (שמות כט לד) לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כד א) שֶׁאוֹתוֹ הַכָּתוּב כּוֹלֵל בְּאַזְהָרָה כָּל מָה שֶׁנִּפְסַל מִן הַקֳּדָשִׁים וְאֵין רְאוּי לְאָכְלוֹ כְּמוֹ הַנּוֹתָר וְהַפִּגּוּל. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז סו א) שֶׁנִּכְלְלוּ בְּאַזְהָרַת (דברים יד ג) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה שֶׁדָּרְשׁוּ (חולין קיד ב) כֹּל שֶׁתִּתְעַבְתִּי לָךְ הֱרֵי הוּא בְּבַל תֹּאכַל. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, נֹאמַר שֶׁהָאֶחָד לְתוֹסֶפֶת לָאוִין, וְזֶה הַפָּסוּק שֶׁבְּכָאן יְדַבֵּר בְּעִנְיָן הָאוֹכְלוֹ שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפֵּרוּשׁ עָלָיו. וְזֶה שֶׁאָמַר (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כְּלוֹמַר, שֶׁחָשַׁב עָלָיו לְאָכְלוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים כט א) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וכו' פִּגּוּל הוּא, כֹּף אָזְנְךָ לִשְׁמֹעַ בְּמַחֲשֵׁב עַל זְבָחוֹ שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהוּא נִפְסָד בְּזֹאת הַמַּחְשָׁבָה. וְהָאוֹכְלוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא. וְנֶאֱמַר בַּנּוֹתָר (שם יט ח) וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה, וְגָמְרִינַן לֵיהּ בִּכְרֵתוֹת בִּגְזֵרָה שָׁוָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ה א) אַל תְּהִי גְּזֵרָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי פִּגּוּל אֶחָד מִגּוּפֵי הַתּוֹרָה וְלֹא לְמָדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא בִּגְזֵרָה שָׁוָה, דְּיֵלֵף עָוֹן עָוֹן מִנּוֹתָר מָה לְהַלָּן כָּרֵת אַף כָּאן כָּרֵת.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. הַיְסוֹד אֲשֶׁר בָּנִינוּ תְּחִלָּה שֶׁאָמַרְנוּ כִּי עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן לְהַכְשִׁיר מַחְשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ וּלְצַיֵּר בְּנַפְשָׁם מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה שֶׁבֵּין יָדָם רֹעַ הַחֵטְא וְטוּב דַּרְכֵי הַיֹּשֶׁר, עַל כֵּן מִהְיוֹת עִקַּר סִבָּתוֹ שֶׁל דָּבָר הַמַּחְשָׁבוֹת הָיָה רָאוּי לְהִפָּסֵל בְּמַחְשָׁבָה הַנִּטּוּיָה בּוֹ מִן הַיֹּשֶׁר בְּכָל מַעֲשָׂיו. וְזֶה דָּבָר בָּרוּר קָרוֹב אֶל הַשֵּׂכֶל לַמּוֹדֶה עַל הָאֱמֶת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים מג א) שֶׁאֵין חִיּוּב כָּרֵת אֶלָּא לְאוֹכֵל מִן הַקָּרְבָּן הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְאָדָם אוֹ לַמִּזְבֵּחַ מִמֶּנּוּ. אֲבָל מִן הַחֵלֶק מִמֶּנּוּ שֶׁמַּתִּיר הַקָּרְבָּן אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל. כֵּיצַד? הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן הַדָּם מְקָרְבָּן שֶׁנִּתְפַּגֵּל אֵין חַיָּב עָלָיו כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל שֶׁהֲרֵי הַדָּם הַחֵלֶק הַמַּתִּיר הַקָּרְבָּן הוּא, שֶׁאַחַר זְרִיקַת הַדָּם הָאֵמוּרִין

מֻתָּרִין לִקָּרֵב וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן בְּשַׂר הַקָּרְבָּן אוֹ אֲפִלּוּ מִן הָאֵמוּרִין חַיָּב כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל, שֶׁהַדָּם הוּא הַמַּתִּיר הָאֵמוּרִין לַמִּזְבֵּחַ, וְאַחַר מַתִּיר רִאשׁוֹן אָנוּ הוֹלְכִין בְּדִין זֶה לְחַיֵּב הָאוֹכֵל בְּכָל הַשְּׁאָר, וּלְפִיכָךְ חַיָּב הָאוֹכֵל אַף מִן הָאֵמוּרִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן גַּם כֵּן מַתִּירִין הַבָּשָׂר לָאָדָם אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁאַחַר הַדָּם שֶׁהוּא מַתִּיר רִאשׁוֹן אָנוּ הוֹלְכִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְכֵן מִנְחָה שֶׁנִּתְפַּגְּלָה, הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ חַיָּב מִשּׁוּם פִּגּוּל, אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן הַקֹּמֶץ שֶׁלָּהּ אוֹ מִן הַלְּבוֹנָה שֶׁהֵן הַמַּתִּירִין אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וּמִכָּל מָקוֹם לוֹקֶה עֲלֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל לְעוֹלָם, הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וְהַדָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ וְהַיַּיִן וְהַמְּנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת כֻּלָּן, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן קֹמֶץ לְהַתִּירָן, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין חוּץ מִמֶּנּוּ אֵין חַיָּבִין מִשּׁוּם פִּגּוּל עָלָיו. וְלֹג שֶׁמָּן שֶׁל מְצֹרָע גַּם כֵּן אֵין חַיָּבִין עָלָיו. וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא דַּם הָאָשָׁם מַתִּירוֹ? הַתְּשׁוּבָה שֶׁאֵין תָּלוּי בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אָדָם מֵבִיא אֲשָׁמוֹ הַיּוֹם וְלֹג אַחַר כַּמָּה יָמִים.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן, שֶׁהַמַּקְרִיב הַמְחַשֵּׁב מַחְשֶׁבֶת פִּגּוּל עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז יח) לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדְנוּ (שם כט ב) שֶׁבִּכְלַל זֶה אַזְהָרָה לְמַקְרִיב שֶׁלֹּא יְחַשֵּׁב מַחְשֶׁבֶת פְּסוּל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נֶחְשָׁב מֵחֶשְׁבּוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה לְאוִין לְפִי שֶׁהוּא כְּעֵין סְנִיפִין לְלָאו אַחֵר שֶׁהוּא נֶחְשָׁב בַּלְּאוִין, וְהוּא מָה שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (ויקרא כב כא) כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות לג ב) מִשָּׁם לְאוֹ לְמֵטִיל מוּם בַּקָּדָשִׁים. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רפז).

וְגַם הָעִנְיָן גַּם כֵּן שֶׁל מְחַשֵּׁב פְּסוּל כְּעֵין הַמַּטִּיל מוּם הוּא נֶחְשָׁב, וּלְפִיכָךְ לֹא חֻשְׁבְּנָהוּ מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ לוֹקֶה עַל זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶלָּא מַחְשָׁבָה בִּלְבַד. וְיֵתֶר דִּינֵי הַמַּחְשָׁבוֹת אֵי זוֹ מַחְשָׁבָה פּוֹסֶלֶת, כְּגוֹן מַחְשֶׁבֶת שִׁנּוּי הַשֵּׁם וּמַחְשֶׁבֶת מָקוֹם וּמַחְשֶׁבֶת זְמַן, וּבְאֵיזֶה קָרְבָּן וּבְאֵיזוֹ עֲבוֹדָה, כְּגוֹן שְׁחִיטָה, זְרִיקָה, קַבָּלָה, הוֹלָכָה, וְכָל פְּרָטֵי דִּינֵי הַפִּגּוּל וְגַם נוֹתָר הַדּוֹמֶה לוֹ, מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים מִסֵּדֶר קָדָשִׁים.

וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת הַפִּגּוּל בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים, שֶׁדֶּרֶךְ כָּל אֲסָרָתוּ הַתּוֹרָה לַכֹּל, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרְאֵל. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ בְּמִזִּיד חַיָּב כָּרֵת בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ פַּעֲמַיִם (מצוה קח, קכא) שֶׁקָּרְבַּן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה וְיוֹרֵד לְפִי עֲנִיּוּת וְעֹשֶׁר נִקְרָא קְבוּעַ.

מצוה קמה

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמָא – שֶׁלֹּא נֹאכַל בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל, וְהוּא הַדִּין אָדָם טָמֵא שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר טָהוֹר, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב (מצוה קסז) בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבְפֶרֶק שֵׁנִי דִּפְסָחִים (כד ב) אָמְרוּ טָמְאַת הַגּוּף בְּכָרֵת טָמְאַת בָּשָׂר בְּלָאו.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַגְדִּיל עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן בְּכָל עִנְיָן, וּבְוַדַּאי מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ כִּי אִם בְּטָהֳרָה וּבְגוּף נָקִי וּבְדָבָר הַגְּדֹלָתוֹ מַה תּוֹעֶלֶת לָנוּ בּוֹ כְּבָר כָּתַבְנוּ טַעְמוֹ (מצוה קג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יד ב) שֶׁאָסוּר לְטַמֵּא הַקֳּדָשִׁים אוֹ לְסַבֵּב לָהֶם טֻמְאָה, אֲבָל הַמְטַמְּאָן אֵינוֹ לוֹקֶה, אֶלָּא טָהוֹר הָאוֹכְלָן טְמֵאִים הוּא שֶׁלּוֹקֶה, מִדִּכְתִיב (שם) לֹא יֵאָכֵל וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב זֶה בַּמִּלּוּאִים, הוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִלְּבוֹנַת הַמִּנְחָה שֶׁנִּטְמֵאת אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בַּכְּלִי לוֹקֶה. שֶׁגַּם הִיא חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַקָּרְבָּן. וְאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּטֻמְאַת אַב הַטֻּמְאָה אוֹ וְלַד הַטֻּמְאָה שֶׁל תּוֹרָה, אֲבָל מִפְּנֵי טֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אֵינוֹ לוֹקֶה. אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִזְבָּחִים.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּמֵזִיד מִבְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא, לוֹקֶה.

מצוה קמו

מִצְוַת שְׂרֵפַת בְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרֹף קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּנוֹתֵר (מצוה קמג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים ח ו) שֶׁאִם נִטְמָא בִּפְנִים שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בִּפְנִים, נִטְמָא בַּחוּץ שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בַּחוּץ. וּבֵין שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּוֹלַד הַטֻּמְאָה שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ. וְנוֹתָר שֶׁל קָדְשִׁים קַלִּים שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ הַבְּעָלִים בְּבָתֵּיהֶם, וְכָל עַצְמוֹת הַקָּדָשִׁים שֶׁאֵין בָּהֶן מֹחַ אֵינָן טְעוּנִין שְׂרֵפָה, חוּץ מֵעַצְמוֹת הַפֶּסַח. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יְחַזֵּק קְצָת טַעֲנוֹתֵינוּ בְּהֶפְסֵד הַבָּשָׂר שֶׁאָמַרְנוּ, וְעַל כֵּן הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵינָם בָּאִים לִידֵי הֶפְסֵד, אֵינָן טְעוּנִין שְׂרֵפָה חוּץ מֵעַצְמוֹת הַפֶּסַח לְפִי שֶׁהֵם בְּאַזְהָרַת (שמות יב מו) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ, תִּשָּׂאֵר בָּהֶם בָּרֹב מְעַט בָּשָׂר עָלָיו מִפְּנֵי אֵימַת הַשְּׁבִירָה, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ עֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ כְּלָל בְּכֻלָּן שֶׁיִּהְיוּ טְעוּנִין שְׂרֵפָה. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין. בְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא אוֹ נוֹתָר אוֹ קָרְבָּן שֶׁנִּפְסַל, וְכֵן

הַמִּנְחָה שֶׁנִּטְמֵאת אוֹ נִפְסְלָה אוֹ נוֹתְרָה, וְאָשָׁם תָּלוּי שֶׁנּוֹדַע לוֹ לְבַעֲלָיו שֶׁלֹּא חָטָא (אַחַר) [קֹדֶם] שֶׁנִּזְרַק דָּמָן, וְחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל הַסָּפֵק, וּשְׂעַר נָזִיר טָהוֹר, וְהָעֲרֵלָה וְכָלְאֵי הַכֶּרֶם. [כ"מ ברוב כתה"י] הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ. וְאַגַּב גְּרָרָא נִכְתֹּב הַנִּקְבָּרִין, וְאֵלּוּ הֵן קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ בֵּין קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְקָדָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ יְקֵבֵר הַנֵּפֶל, הִפִּילָה שִׁלְיָא תִּקָּבֵר וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּשְׂעַר נָזִיר טָמֵא, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמְּצָוָה מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים וְסוֹף תְּמוּרָה. (שם לב לד)

וְנוֹהֶגֶת שְׂרֵפַת הַקֳּדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים וּבְיִשְׂרְאֵלִים. כֵּיצַד? קָדָשִׁים שֶׁטְּעוּנִין שְׂרֵפָה בַּמִּקְדָּשׁ שְׂרֵפָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַכֹּהֲנִים. וְהַנִּשְׂרָפִין בְּכָל הָעִיר, כְּגוֹן קָדָשִׁים קַלִּים הַבְּעָלִים שׁוֹרְפִין אֶת חֶלְקָם אִם נִטְמָא אוֹ נוֹתַר בְּבָתֵּיהֶם. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא שָׂרַף בָּשָׂר טָמֵא אוֹ נוֹתָר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קמז

שֶׁלֹּא נֹאכַל חֵלֶב – שֶׁלֹּא נֹאכַל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז כג) כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ.

כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר טְרֵפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עג) כִּי מְהִיּוֹת הַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ וּבוֹ תִּפְעַל כֹּשֶׁר פְּעֻלּוֹתֶיהָ, וּלְפִי זְכוּתוֹ וְטוּב מִזְגּוֹ יָבִין דֶּרֶךְ הַנֶּפֶשׁ הַחֻכְמָה הַנְּתוּנָה בּוֹ, וְיַאֲמִין לַעֲצָתָהּ וְיֵלֵךְ אַחֲרֶיהָ, מִפְּנֵי זֶה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל עַל כָּל פָּנִים בְּמַהוּת גּוּפוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל יָשְׁרוֹ וּבֶרְיוֹ וְכֹחוֹ. וְיָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם בֵּין בְּנֵי אָדָם כִּי לְפִי הַמַּאֲכָלִים יִתְפַּעֵל הַגּוּף בִּבְרִיאוּת אוֹ בְּחֹלִי, כִּי בְּשַׂר הַגּוּף הַזֶּה נִפְסָד בְּכָל יוֹם וְיוֹם, וּלְפִי הַמְּזוֹנוֹת הַטּוֹבִים יִתְהַוֶּה בְּהֶפְךָ. וְעַל כֵּן הָיָה מֵחְסְדֵי הָאֵל הַגְּדוֹלִים עָלֵינוּ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר וְהִרְחִיק מִמֶּנּוּ כָּל מַאֲכָל מַזִּיק אֶל הַגּוּף וּמוֹלִיד בּוֹ לֵחוֹת רָעוֹת. וְזֶה הַכְּלָל שֶׁיֵּשׁ לִי לְפִי הַפִּשְׁט בְּכָל אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְיָדוּעַ כִּי הַחֵלֶב דָּבֵק וּמוֹלִיד לֵחוֹת רָעוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ד ב) שֶׁאֵין אִסּוּר חֵלֶב אֶלָּא בְּשָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת שֶׁבַּכְּתוּב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז, וְאוֹתָן שָׁלֹשׁ בֵּין כְּשֵׁרוֹת אוֹ טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, חַיָּב עַל חֶלְבָּן, אֲבָל שְׁאָר מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה, חֶלְבָּהּ כִּבְשָׂרָהּ. וְכֵן עֵבֶר הַנִּקְרָא שְׁלִיל הַנִּמְצָא בְּמֵעֵי שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת הַנִּזְכָּרוֹת אֵין בּוֹ גַּם כֵּן אִסּוּר חֵלֶב, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ (חולין עד א) הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל כָּל חֶלְבּוֹ מֻתָּר וַאֲפִלּוּ מְצָאוֹ חַי. וְאִם שְׁלָמוֹ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמְצָאוֹ חַי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִיס עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְאֵינוֹ טָעוּן שְׁחִיטָה חֶלְבּוֹ אִסּוּר, וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַהֲרֵי דִּינוֹ כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת בְּעִנְיַן חֶלְבּוֹ. וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לָנוּ לְהוֹצִיא

מִמֶּנּוּ כָּל הַחוּטִין וְכָל הַקְּרוּמוֹת הָאֲסוּרִין וְהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מאכלות אסורות ז ג) בִּשְׁלִיל שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב כָּרֵת בְּחֶלְבּוֹ אֲבָל רַבֵּי הַמְפָרְשִׁים חוֹלְקִים בָּזֶה וְאָמְרוּ דְּחֶלְבּוֹ מֻתָּר, וְדִבְרֵי הַגְּמָרָא (שם צב ב) מַכְרַעַת כְּמוֹתָן, דְּהָא אַשְׁכְּחַן רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה דְּפְלִיגִי בְּחֶלְבּוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָיְמָא לַן כְּוָותֵהּ הוּא דְּשָׁרֵי לֵיהּ.

וְעוֹד לְמִדּוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עה א) בְּדִין שְׁלִיל שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנִין אַכְשַׁר בֵּהּ רַחֲמָנָא. שֶׁאִם נִטְרְפָה אִמּוֹ שׁוֹחֲטָהּ וְהַשְּׁלִיל מֻתָּר, דְּלָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם (עמוד ב') שֶׁאִם הִפְרִיס עַל גַּבֵּי קַרְקַע דְּבָעֵי שְׁחִיטָה, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן לְבַד הוּא דְּבָעֵינַן לְמִשְׁחֲטֵהּ, וּלְפִיכָךְ לָא מִפְּסִיל בִּשְׁהִיָּה וּדְרָסָה וּשְׁאָר מִינֵי טְרֵפוֹת. וּשְׁלִשָּׁה חֲלָבִים הֵם בַּבְּהֵמָה, שֶׁהֵן בְּחִיּוּב כָּרֵת שֶׁעַל הַקֶּרֶב וְשֶׁעַל הַכְּלָיוֹת וְשֶׁעַל הַכֶּסָלִים. וּפֵרוּשׁ שְׁלִשְׁתָּן בְּבֵאוּר רָחָב בִּמְקוֹמוֹ בַּגְּמָרָא (שם צג א), וּבְכֻלָּל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֶלִין (שם) חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ מֻתָּר, שֶׁעַל הַכְּסָלִים אָמַר רַחֲמָנָא (ויקרא ג ד), וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּסָלִים.

וְעוֹד יֵשׁ בַּבְּהֵמָה מִלְּבַד אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה חוּטִין וּקְרוּמוֹת שֶׁאֲסוּרִין מִשּׁוּם חֵלֶב. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פט ב), שֶׁהַטַּבָּחִים הַבְּקִיאִים בְּנִקּוּר הַחֵלֶב, נֶאֱמָנִין עַל הַדָּבָר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָצְאוּ מֵחֶזְקַת בְּקִיאוּתָן וְכִשְׁרוּתָן. וְחֵלֶב הַלֵּב וְחֵלֶב הַמֵּעַיִם וְהֵן הַדַּקִּים הַמְלֻפָּפִים מֻתָּרִין וַהֲרֵי הוּא כְּשֶׁמֶן, חוּץ מֵרֹאשׁ הַמֵּעַיִם הַסָּמוּךְ לַקֵּבָה, שֶׁהוּא תְּחִלַּת בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁצְּרִיךְ הָאָדָם לְגָרֵר הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו, וּמִמֶּנּוּ אָמְרוּ ז"ל בַּגְּמָרָא (שם צג א) רֵישׁ מַעְיָא בְּאַמְתָא בָּעֲיָא גְּרִירָא (רש"י כשהדקין יוצאין מן הקיבה צריך לגרר חלב שעליהן אורך אמה). וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם שם טו) שֶׁזֶּה הַמֵּעִי הוּא הַמֵּעִי שֶׁיּוֹצֵא בּוֹ הָרֹעִי. שֶׁהוּא סוֹף הַמֵּעַיִם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מֵחֻלִּין [י"ד סימן ס"ד].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת חֵלֶב בְּמֵזִיד לוֹקֶה. בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קמח

שֶׁלֹּא נֹאכַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף – שֶׁלֹּא נֹאכַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, (כריתות כ ב) שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז כו) וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ. וְנֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה, וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה (חולין עא א). וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בַּדָּם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה.

כְּבָר כָּתַבְתִּי מָה שֶּׁאֲנִי חוֹשֵׁב עַל צַד הַפְּשָׁט בְּאִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְחֵלֶב (מצוה קמז). וְאֶפְשָׁר לוֹמַר בַּדָּם עוֹד כִּי מִלְּבַד רֹעַ מִזְגּוֹ, שֶׁהוּא רַע הַמֶּזֶג, יִהְיֶה בַּאֲכִילָתוֹ קְצָת קִנְיָן בְּמִדַּת אַכְזְרִיּוּת שֶׁיִּבְלַע הָאָדָם מִבַּעֲלֵי חַיִּים כְּמוֹתוֹ בַּגּוּף, אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁבָּהֶן, שֶׁהַחִיּוּת מַמָּשׁ תָּלוּי עָלָיו, וְנַפְשָׁם נִקְשֶׁרֶת בּוֹ, כִּי יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לַבְּהֵמוֹת נֶפֶשׁ,

יְכִנּוּהָ הַחֲכָמִים נֶפֶשׁ חִיּוּנִית, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָהּ שִׂכְלִית. גַּם נִרְאֶה אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָנֶפֶשׁ הַזֹּאת בְּחִינָה לְהִשָּׁמֵר מִנְּפֹל בְּאֶחָד הַפְּחָתִים וּבְקָצָת דְּבָרִים אֲחֵרִים. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (ויקרא יז יא) בְּטַעַם הַדָּם, כִּי יָדוּעַ שֶׁהַנֶּאֱכָל יָשׁוּב בַּגּוּף הָאוֹכֵל, וְאִם יֹאכַל אָדָם הַדָּם תִּהְיֶה עֲבִי וְגַסּוּת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמָה עָבָה וְגַסָּה, וְכָתַב עוֹד כְּעֵין זֶה שֶׁאָמַרְתִּי אֲנִי אֵין רָאוּי שֶׁתֹּאכַל הַנֶּפֶשׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות כא א) שֶׁדָּם דָּגִים וַחֲגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, וְדַם הָאָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם דָּם, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ שֶׁדַּם דָּגִים וַחֲגָבִים מֻתָּרִין, שֶׁמַּתֵּר לֶאֱכֹל דָּמָן וַאֲפִלּוּ כְּנָסוֹ בִּכְלִי, וְהוּא שֶׁיְּהֵא נִכָּר לַכֹּל שֶׁהוּא דָּם דָּגִים. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם ע' ב) שֶׁיְּהֵיֶה בַּכְּלִי קְצָת מִקַּשְׁקַשֵּׁי הַדָּג, אֲבָל דַּם הַדָּגִים הָאֲסוּרִין אָסוּר, לְפִי שֶׁהוּא כַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאָסוּר מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ, שֶׁמַּאֲכַל הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה בֵּיצַת הַיַּעֲנָה לְפִי שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַטָּמֵא.

וְדַם הָאָדָם אָסְרוּהוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ (שם כב א) דָּם שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם מוֹצְצוֹ וּבוֹלְעוֹ, וְשֶׁעַל הַפַּת גּוֹרְרוֹ מֵעָלָיו וְאוֹכֵל הַפַּת. וְכֵן דַּם בֵּיצִים מֻתָּר, שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בוֹ דַּם עוֹף, וְלֹא מִין בָּשָׂר הוּא וַאֲפִלּוּ הִתְחִיל לְהִתְרַקֵּם, וְכֵן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת (חולין סד ב, ד"ה והוא) וְכִדְמַשְׁמַע בִּפְשָׁטָא דְּבָרֶיהָא בִּכְרֵתוֹת (כא א). זֶהוּ דִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ בֵּיצָה שֶׁ [נ] רִקְּמָה, וְסָמְכוּ הַדָּבָר לִקְרָא דְּשֶׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ (שם יא מב). וְלָכֵן אָסְרוּ דַּם בֵּיצִים מְשׁוּם סָפֵק רָקוּם, אֲבָל כָּל שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק רָקוּם, לֹא אֲסָרוּהוּ אֶלָּא מְשׁוּם מַרְאִית הָעַיִן, וְלָכֵן דַּם בֵּיצִים הַנִּמְצָא בַּחֲלָבוֹן, זוֹרֵק הַדָּם וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר, וְיֵשׁ מַחְמִירִין בְּנִמְצָא בַּקֶּשֶׁר וְחוּץ לַקֶּשֶׁר לֶאֱסֹר כָּל הַבֵּיצָה.

וְהַדָּם הָאָסוּר מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ שֶׁאָסוּרוֹ בְּכָרֵת וְיֵשׁ מְמֻנּוּ בְּלָאו. דַּם הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּכָרֵת, שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה הַכָּרֵת בַּדָּם נֶאֱמַר שָׁם נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז יא) כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא. וּמָה שֶׁאֵינוֹ דַּם הַנֶּפֶשׁ אֶלָּא דַּם הָאֲבָרִים אֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא בְּלָאו, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר סְתָם וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ. וּלְפִיכָךְ בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ (שם כב א) שֶׁחַיָּבִין כָּרֵת בְּדָם הַיּוֹצֵא בְּשָׁעַת שְׁחִיטָה וּנְחִירָה אוֹ הַתָּזַת הָרֹאשׁ כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמִימוּת, וְכֵן בְּדַם הַכָּנוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב, וְדַם הַקִּזָּה כָּל זְמַן שֶׁמְּקַלֵּחַ וְיוֹצֵא, שֶׁגַּם הוּא דַּם הַנֶּפֶשׁ כְּשֶׁהוּא מְקַלֵּחַ, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו. וְדַוְקָא מְקַלֵּחַ לְהוֹצִיא הַשּׁוֹתֶת בִּתְחִלַּת הַקִּזָּה וּבְסוֹפָהּ שֶׁאֵינוֹ דַּם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וְכֵן דַּם הַתְּמְצִית. כְּלוֹמַר אוֹתוֹ הַדָּם שֶׁמִּתְמַצֶּה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה מְעַט מְעַט אַחַר שֶׁיָּצָא הַדָּם הַנּוֹבֵעַ. וְכֵן דַּם הָאֲבָרִים, כְּגוֹן דַּם הַטְּחוֹל וְדַם הַכְּלָיוֹת וְדַם שֶׁבַּבֵּיצִים וְדָם שֶׁמִּתְכַּנֵּס לַלֵּב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת אֶלָּא מַלְקוּת. וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת.

דָּם הַבָּלוּעַ בְּשְׂאָר הַבָּשָׂר שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן דַּם הָאֲבָרִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ מֵהֶתֵּר לֶאֱכֹל הַבָּשָׂר עִם הַדָּם הַבָּלוּעַ לְתוֹכוֹ, שֶׁאוֹתוֹ דָּם כְּבָשָׂר נֶחְשָׁב לָנוּ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ מִן הַבָּשָׂר. וּלְפִיכָךְ הִתְּירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי בְּלֹא מְלִיחָה כָּל זְמַן שֶׁהַדַּח יָפֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה עַל פָּנָיו דָּם בְּעַיִן. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁפֵּרַשׁ הַדָּם הַבָּלוּעַ בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר וְיָצָא לַחוּץ חַיָּבִין עָלָיו בְּלָאו כְּמוֹ בְּדַם הָאֲבָרִים שֶׁמָּנִינוּ לְמַעְלָה שֶׁהֵן בְּלָאו.

וּלְפִיכָךְ הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר מְבֻשָּׁל בְּקְדֵרָה חִיְּבוּהוּ חֲכָמִים לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ הַדָּם [שֶׁלֹּא] (ש) יִהְיֶה פּוֹרֵשׁ מִתּוֹכוֹ וְיוֹצֵא לְתוֹךְ הַמָּרָק בַּבִּשּׁוּל, וְלֹא מָצְאוּ תַּחְבּוּלָה לְהוֹצִיאוֹ כִּי אִם בְּמֶלַח, שֶׁהוּא שׁוֹאֵב הַדָּם וּמְיַבְּשׁוֹ בְּטֶבַע וְכֹחוֹ רַב וְנִכְנָס בַּבָּשָׂר, וַאֲפִלּוּ בַּחֲתִיכָה עֲבָה בְּיוֹתֵר יֵשׁ כֹּחַ בּוֹ לְהוֹצִיא הַדָּם מִתּוֹךְ הָעֹבִי. וְכֵן הַדָּבָר יָדוּעַ וּמְנֻסֶּה, שֶׁאִם יִמְלַח אָדָם חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר יָפָה כְּשִׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים לִמְלִיחָה יִמְצָא טַעַם הַמֶּלַח בְּכָל הַבָּשָׂר, וַאֲפִילּוּ בַּחֲתִיכָה גְּדוֹלָה שֶׁל שׁוֹר הַפָּטוּם. וְאַחַר שֶׁהַדָּבָר כֵּן בְּבֵרוּר וְנִרְאֶה לָעַיִן, מֻתָּר לָתֵת כָּל בָּשָׂר שֶׁנִּמְלַח כְּשִׁעוּרוֹ בְּקְדֵרָה, בֵּין שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם רוֹתְחִים אוֹ פּוֹשְׁרִים וְצוֹנְנִים, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִין הַבָּשָׂר אַחַר מְלִיחָה כַּשָּׁעוּר לְכָל דָּבָר כְּאִלּוּ נִתְמַצָּה מִמֶּנּוּ כָּל דָּם הָאָסוּר. וְאִם גַּם אַחַר מְלִיחָה אָנוּ רוֹאִין שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם אֵין לוֹ תּוֹרַת דָּם אֶלָּא כְּמֹהַל אָדֹם הוּא חָשׁוּב, וְעַל כַּיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר בַּגְּמָרָא (חולין קיב א) רַבִּי פְּלוֹנִי קָרֵי לֵהּ חָמַר בָּשָׂר וּמַתִּירוֹ.

וְיֵשׁ בַּבְּהֵמָה קְצָת אֵבָרִים שֶׁל רִבּוּי דָּם שֶׁבָּהֶם נֶהֱגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא הַדָּם שֶׁבָּהֶם בְּכֹחַ הָאֵשׁ טֶרֶם שֶׁיְּבַשְּׁלוּם בְּקְדֵרָה וְלֹא רָצוּ לְסָמֹךְ בָּהֶם בְּמִלִּיחָה לְבַד, וְהֵם הַמֹּחַ וְהַכָּבֵד, צוֹלִים אוֹתָם מְעַט עַל הָאֵשׁ וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָן, בֵּין שֶׁיִּרְצוּ לְבַשְּׁלָם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ עִם בָּשָׂר אַחֵר, וּמִנְהָגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא. עֵבֶר וּבִשְּׁלָן בְּמִלִּיחָה לְבַד עִם הַבָּשָׂר הַכֹּל מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוֵּן אָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכַתְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁיְּשׁוּב הַדָּבָר עָלָיו בְּדִיעֲבַד אַחַר הַבִּשּׁוּל, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה כֵּן בְּאִסּוּרִין אוֹסְרִין עָלָיו הַכֹּל כְּמוֹ בַּתְּחִלָּה, וַאֲנִי קוֹרֵא עָלָיו (קהלת י ח) וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכְּנוּ נָחָשׁ.

וְסֵדֶר מְלִיחָה כָּךְ הִיא, מַדִּיחַ הַבָּשָׂר יָפֶה מִדָּם שֶׁעָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחַ עָלָיו מֶלַח בֵּינוֹנִי לֹא עָבֶה בְּיוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיִּדְבַּק בּוֹ קְצָת, וְלֹא דַּק בְּיוֹתֵר, (כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְבַּק בּוֹ יוֹתֵר מִדַּי. ד"ו) וּמַנִּיחוֹ בְּמִלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל, וַאֲפִלּוּ לִבְשַׂר שׁוֹר עָבֶה, דַּי בְּכָךְ. וְאַחַר שֶׁיַּעֲמֹד בְּמִלְחוֹ שִׁעוּר זֶה בְּמָקוֹם מְדֻרוֹן שֶׁיּוֹכַל הַדָּם לָזוּב יָפֶה אוֹ בִּכְלִי מְנֻקָּב, לוֹקֵחַ הַבָּשָׂר בְּיָדָיו וּמַגְבִּיהוֹ, וּמְנַפֵּץ הַמֶּלַח מֵעָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה בְּמַיִם שֶׁבִּכְלִי פַּעֲמַיִם שְׁלֹשׁ אוֹ יוֹתֵר עַד שֶׁיּוֹסֵר הַמֶּלַח וְיִשָּׁאֲרוּ הַמַּיִם שֶׁמַּדִּיחַ הַבָּשָׂר בָּהֶם זַכִּים. וְאִם נִשְׁתַּהֶה הַבָּשָׂר בְּמִלְחוֹ יוֹתֵר מִן הַשִּׁעוּר הָרָאוּי לְמִלִּיחָה אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא חָזַר הַבָּשָׂר וּבָלַע מִדָּם שֶׁעַל פְּנֵי הַמֶּלַח, לְפִי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַבָּשָׂר אַחַר שֶׁפָּלַט דָּמוֹ הָאָסוּר פּוֹלֵט צִירוֹ, כְּלוֹמַר מֹחַל הַבָּשָׂר וְהוּא הַלַּחוּת

שֶׁבַּבָּשָׂר, וְכָל זְמַן שֶׁיִּפָּלֵט הַבָּשָׂר אוֹתוֹ הַצִּיר אֵין בְּטִבְעוֹ שֶׁיּוּכַל לִבְלֹעַ דָּם, לְפִי שֶׁהַדָּם חָלָק בְּטִבְעוֹ הָרַבֵּה וְאֵינוֹ נִבְלָע כִּי אִם בְּמָתוֹן, רְצוֹנוֹ לוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִפָּלֵט הַבָּשָׂר שׁוּם דָּבָר, לֹא דָּם וְלֹא צִיר.

וְכַמָּה יִהְיֶה שֶׁהוּי זֶה שֶׁנַּחְזִיק הַבָּשָׂר שֶׁיִּפָּלֵט עֲדַיִן צִיר, אָמְרוּ הָרַבָּנִים שֶׁהוּא עַד שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת. נִשְׁתַּהֶא יוֹתֵר מִכֵּן בְּמִלְחוֹ אָסוּר לְאָכְלוֹ עַד שֶׁיְּקַלֵּף פְּנֵי הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ, וּמֵיהוּ בְּקִלִּיפָה סַגִּי לְפִי שֶׁאָנוּ מַחְזִיקִין מְלִיחַ כְּרוֹתַחַ דְּצָלִי, וּבְאָסוּר הַנּוֹגֵעַ בְּצָלִי קַיְמָא לַן קְלִיפָה, בְּשֶׁאֵין שָׁם אָסוּר מְפַעְפֵּעַ, וְדָם אֵינוֹ מְפַעְפֵּעַ. וְאִם לֹא רָצָה לְקַלֵּף הַבָּשָׂר מֵתֵר לְאָכְלוֹ בְּצָלִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵין כֹּחַ בַּמֶּלַח לְהוֹצִיא דָּם הַבָּא לַבָּשָׂר מִמָּקוֹם אַחֵר, כֹּחַ הָאֵשׁ חָזָק מִן הַמֶּלַח לְהוֹצִיאוֹ, וּלְפִיכָךְ בָּשָׂר שֶׁנִּשְׁתַּהֶא בְּמִלְחוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, מֻתָּר לְאָכְלוֹ בְּצָלִי בְּלֹא קְלִיפָה, וּבְקְלִיפָה אֲפִלּוּ בְּקִדָּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְיֶתֶר רַבֵּי דִינֵי מְלִיחָה, כְּגוֹן דָּגִים וְעוֹפוֹת שֶׁמְּלָחָן זֶה עִם זֶה, וְדָג טָהוֹר שֶׁמְּלָחוֹ עִם דָּג טָמֵא, וְכֵלִים שֶׁל חֶרֶס אוֹ שֶׁל עֵץ שֶׁמְּלָחוּ בָּהֶם מָה דִּינָם, וְהַמֶּלַח עַצְמוֹ שֶׁמְּלָחוּ בּוֹ מַה דִּינוֹ, וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַמְּלִיחָה, מְבֹאָרִים בְּחֻלִּין פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר [י"ד סימן ס"ט], וּבְפֶרֶק חֲמִישִׁי מִכְּרֻתוֹת יִתְבָּאֵר גַּם כֵּן דִּינֵי הַדָּם וְחִלּוּקֵי דַּם הַנֶּפֶשׁ וְדַם הָאֲבָרִים.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת דַּם הַנֶּפֶשׁ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם אָכַל כַּזַּיִת מִדַּם הָאֲבָרִים בְּמֵזִיד לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קמט

שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ הָאֲבֵלִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יְגַדְּלוּ שַׂעְרוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ. וְאָמַר הַתַּרְגּוּם לֹא תְרַבּוּן פֻּרוּעַ. וְיֶחֱזְקֵאל הַנָּבִיא בֵּאֵר וְאָמַר (מד כ) וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ, וּכְמוֹ כֵן בַּמְצֹרָע (ויקרא יג מה) וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (תזריע ה יב) יְגַדֵּל פֶּרַע.

וּכְבָר נִכְפְּלָה מִנְיָעָה זוֹ בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר (שם כא י) אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע. וְאוּלָם נִכְפְּלָה כְּדֵי שֶׁלֹּא נַחְשֹׁב מָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בְּלִבַּד, וּכְשֶׁיַּעֲשׂוּ זֶה שֶׁלֹּא עַל צַד הָאֵבֶל שֶׁתַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר, עַל כֵּן נִתְבָּאֵר בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁזֶּה בְּשִׁבְיל הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁיְּצַוּוהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהִסְתַּפֵּר (עי' בסהמ"צ להרמב"ם ל"ת קס"ג). מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הוּא הַגְדָּלַת הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַגְדִּילוֹ בְּכָל כֹּחֵנוּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ. וְעַל כֵּן רָאוּי לָנוּ שֶׁלֹּא נָבֹא שָׁם מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר כְּדֶרֶךְ הָאֲבֵלִים, וּכְעֵין מָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמְגִלַּת אֶסְתֵּר (ד ב) כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק, כְּלוֹמַר אֵין

רָאוּי לָבוֹא אֶל בֵּית מַלְכוּת רַק דֶּרֶךְ שִׂשּׂוֹן וְשִׂמְחָה וְתַעֲנוּג, לֹא דֶּרֶךְ אֵבֶל וְצַעַר. וְכָל זֶה יְחַזֵּק הַיְסוֹד הַבָּנוּי בְּרֹאשׁ הַבִּנְיָן כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַבַּיִת וּמַעֲשָׂיו לְחַזֵּק וּלְצַיֵּר בְּלֵב הָעוֹשִׂים מַעֲשֵׂה הַכָּשֵׁר, וּלְהַרְחִיק מִלִּבָּם וּמִמַּחְשְׁבוֹתָם כָּל כִּעוּר וְכָל חֵטְא. וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת כַּוָּנַת הַבַּיִת בָּזֶה, רָאוּי לָנוּ לָבוֹא שָׁם דֶּרֶךְ כָּבוֹד וְיִרְאָה וּגְדֻלָּה וְשִׂמְחָה, וּמִתּוֹךְ קְבִיעוּת מַחְשַׁבְתֵּנוּ עַל חֻשִׁיבוּת הַמָּקוֹם וְגָדְלוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ וְהוֹדוּ יִתְרַכְּכוּ לְבָבֵנוּ שָׁם וְנִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹב. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב ב) שֶׁאִסּוּר גִּדּוּל פֶּרַע בְּכֹהֲנִים הֶדְיוֹטִים אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ בְּאִסּוּר גִּדּוּל פֶּרַע כְּלָל, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל לְפִי שֶׁהוּא תָּמִיד בַּמִּקְדָּשׁ אִסּוּר בְּגִדּוּל פֶּרַע לְעוֹלָם, כְּאִלּוּ תֹּאמַר שֶׁאִם יִהְיֶה לוֹ דֶּרֶךְ אֹנֶס לַעֲמֹד חוּץ לַמִּקְדָּשׁ קְצָת יָמִים, מִן הַחִיּוּב עָלָיו אַף עַל פִּי כֵן שֶׁלֹּא יְגַדֵּל פֶּרַע. וְכַמָּה הוּא גִּדּוּל פֶּרַע? שְׁלֹשִׁים יוֹם, כִּנְזִירוּת, שֶׁסָּתָם נְזִירוּת, אֵינוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁיְּגַדֵּל שְׂעָרוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְעָבַד שָׁם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ וְלֹא תָמוּתוּ, וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן הֵם, כְּלוֹמַר הָא אִם יִפְרְעוּ רָאשֵׁיהֶם יָמוּתוּ וּמִכָּל מָקוֹם אֵין עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וּמִי שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם וְלֹא עָבַד הוּא בְּאַזְהָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁעָבַר עַל לָאו, וְלוֹקֶה, אֲבָל אֵינוֹ בְּמִיתָה אֶלָּא אִם כֵּן עָבַד, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפְּרוּשׁ. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ"צ ל"ת קסג) כִּי פְּרוּעַ הָרֹאשׁ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם וְלֹא מִדְּאוֹרַיְתָא, וּרְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ. וְאָמַר שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב לֶאֱסֹר אֶלָּא קְרִיבָה לָעֲבוֹדָה, וְהוּא בִּכְלָל לָאו דְּבַעַל מוּם שֶׁעָבַד. וְכָתַב עוֹד שֶׁאַף חֲכָמִים לֹא אָסְרוּ אֶלָּא הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל כְּנֶגֶד הַמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ שֶׁהוּא שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (מדות פ"ג מ"א, מ"ו) הַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה, בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים לֹא אָסְרוּ.

מצוה קנ

שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעֵי בְּגָדִים – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעֵי בְּגָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ, פֵּרוּשׁ אַל תִּקְרְעוּ בִּגְדֵיכֶם. וְנִכְפְּלָה מִנִיעָה זֹאת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שם כב י) וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. וְכָפַל הַמִּנִיעָה בּוֹ מִפְּנֵי תּוֹסֶפֶת דָּבָר שֶׁבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרֹעַ עַל מֵת שֶׁיְּמוּת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (אמור ב ג) רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם עַל מֵתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם פּוֹרְעִין וּפוֹרְמִין עַל מֵתֵיהֶם הָא כֵיצַד כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְּמַטָּה וְהַהֶדְיוֹט מִלְּמַעְלָן.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב בְּפִרְיַעַת הָרֹאשׁ הַקּוֹדֵם לָזֶה (מצוה קמט). וְדִין פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּקְרוּעֵי בְּגָדִים, שָׁוִים בְּכָל דִּינֵיהֶם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא שם) שֶׁחִיּוּב קְרִיעָה זוֹ הוּא שֶׁתְּהֶיהָ כְּמוֹ קְרִיעָה שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַמֵּתִים, וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהִיא טֶפַח, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (כב ב) שֶׁאֵין קְרִיעָה פְּחוּתָה מִטֶּפַח. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים קָרוּעַ בְּגָדִים וְעָבַד חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאִם לֹא עָבַד הֲרֵי הוּא בְּאַזְהָרָה וְלוֹקֶה. וְזֶהוּ לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל' ביאת מקדש פ"א הט"ו), אֲבָל לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ"צ שם) אֵין מַלְקוּת בְּנִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ קָרוּעַ בְּגָדִים, שֶׁאֵין אִסּוּר הַכְּנִיסָה בְּלֹא עָבוֹדָה אֶלָּא מַעֲלָה מִדִּבְרֵיהֶם אֲבָל אִם עָבַד וְהוּא קָרוּעַ בְּגָדִים לוֹקֶה, לְפִי מָה שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם בַּעַל הֶלָכוֹת.

מצוה קנא

שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַכֹּהֲנִים מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה – שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַכֹּהֲנִים מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ז) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ. וְנִכְפְּלָה מִנְיָעָה זוֹ כְּמוֹ כֵן בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר (שם כא יב) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני מכילתא דמילואים פיסקא מב) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יָכוֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל, הֲוֵי אוֹמֵר בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְיָ עֲלֵיכֶם אֵין לִי אֶלָּא אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁאִם יָצְאוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה חַיָּבִים מִיתָה. מִנַּיִן לְכָל הַכֹּהֲנִים שֶׁבַּדּוֹרוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְיָ עֲלֵיכֶם.

וְכָתַב הַמַּעֲתִיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ל"ת קסה) דַּע שֶׁיֵּשׁ בַּכֹּהֵן הַגָּדוֹל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא לֹא יֵלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה, וְזֶהוּ נִגְלֶה בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא, וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין (יח א) שֶׁהוּא אִם מֵת לוֹ מֵת אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה עַל זֶה מֵאָמְרוֹ וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. וְלָמַדְנוּ מִזֶּה שֶׁמֵּתְר לוֹ לַעֲבֹד בְּיוֹם שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (פד א) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל הָא אַחֵר שֶׁעָבַד [שֶׁלֹּא יָצָא] חִלֵּל. כְּלוֹמַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאֵין הָעֲבוֹדָה מֻתֶּרֶת לוֹ וְהוּא אוֹנֵן, הוּא מֻזְהָר עַל זֶה. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹנֵן. וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּסוֹף הוֹרָיוֹת (יב ב) זֶה הָעִקָּר, שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אוֹנֵן לֹא יַעֲבֹד, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד וְהוּא אוֹנֵן. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁאָמְרוּ הֵנָּה וְלֹא יְחַלֵּל שְׁמוּהוּ שְׁלִילוּת לֹא מְנִיעָה, לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ חֻלִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹנֵן.

וּמִן הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הוּא סוֹבֵר כִּי לֹא יְחַלֵּל אֵינוֹ שְׁלִילוּת, אֲבָל הוּא מְנִיעָה לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּצְטַוָּה שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי מֵתוֹ וְלֹא יְחַלֵּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי חִלּוּל יִהְיֶה לָעֲבוֹדָה שֶׁיְּנִיחֶנָּה הַמְשָׁרֵת הַגָּדוֹל בִּשְׁבִיל שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם וְהוּא יְפָרֵשׁ כָּל עִנְיָן זֶה בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַחֻמָּשׁ (שם כא יב).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַבָּנוּי לָנוּ בְּהַגְדֹּלַת הַבַּיִת וְהָעֲבוֹדוֹת הַנַּעֲשׂוֹת שָׁם, וְעַל כֵּן רָאוּי עַל כָּל פָּנִים שֶׁלֹּא לְצֵאת וּלְהַנִּיחַ הָעֲבוֹדָה הַיְקָרָה בְּשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, כִּי בֶּאֱמֶת אִם יַנִּיחוּהָ יִהְיֶה זִלְזוּל בָּהּ וְיִהְיוּ מַרְאִים בְּעַצְמָם שֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹלָם דָּבָר גָּדוֹל מֵעֲבוֹדַת הַשֵּׁם אַחַר שֶׁתִּהְיֶה נִדְחֵית אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה בִּשְׁבִיל שׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְעַל כֵּן הֻזְהֲרוּ עַל זֶה בְּמִיתָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם י ז) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ, מִכָּל מָקוֹם אִם מֵת לוֹ מֵת שֶׁהוּא רָאוּי לְהִתְאַבֵּל עָלָיו אֵינוֹ עוֹבֵד, לְפִי שֶׁהוּא אוֹנֵן, וְאוֹנֵן אָסוּר בַּעֲבוֹדָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, הֶזֵּהֵר שֶׁלֹּא לָצֵאת מִשָּׁם, עַד שֶׁתִּגָּמֵר הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיָה הוּא עָסוּק בָּהּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ לְכָבוֹד הַדָּבָר, שֶׁלֹּא יְהֵא דּוֹמֶה כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי עֲרָאי. וְיֶתֶר עָלָיו כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְגַם שֶׁלֹּא לְחַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל בִּשְׁבִיל אֲנִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא יב) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל וְגוֹ'. וּבָא הַפֵּרוּשׁ בָּזֶה הַמִּקְרָא כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא אֶלָּא יַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ וְלֹא תִּהֵא עֲבוֹדָתוֹ מְחֻלֶּלֶת בִּשְׁבִיל אֲנִינוּתוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים [הל' ביאת מקדש פ"ב] וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְאִם עָבַר וְיָצָא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה לוֹקֶה.

מצוה קנב

שֶׁלֹּא לְהַכְנִס שְׁתוּיֵי יַיִן בַּמִּקְדָּשׁ וְכֵן שֶׁלֹּא יוֹרֶה שָׁתוּי – שֶׁלֹּא לְהַכְנִס שְׁתוּי בַּמִּקְדָּשׁ. וְכֵן שֶׁלֹּא לְהוֹרוֹת. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָדוּן בְּדָבָר מִדִּינֵי הַתּוֹרָה בְּעוֹד שֶׁיְּהֵא הָאָדָם שִׁכּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ט) יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְגוֹ' בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. וּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד (עירובין סד א) שָׁתָה רְבִיעִית אַל יוֹרֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני א ב) יַיִן אַל תֵּשְׁתְּ אֵין לִי אֶלָּא יַיִן, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר הַמְשַׁכְּרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשֵׁכָר. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר יַיִן? עַל הַיַּיִן בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר הַמְשַׁכְּרִין בְּלָאו. וְשָׁם נֶאֱמַר מִנַּיִן שֶׁאֵין חַיָּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) אַתָּה וּבָנֶיךָ וְלֹא תָּמֻתוּ אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּמִיתָה וְאֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין מִיתָה עַל הַהוֹרָאָה.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְעַסֵּק בַּדְּבָרִים הַיְקָרִים בְּתַכְלִית הַיִּקָּר כְּמוֹ עִנְיְנֵי הַמִּקְדָּשׁ וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה רַק בְּעֵת שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ וּמְכֻוָּן בְּכָל מַעֲשָׂיו, אֵין לְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מֶה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁכָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה, אִם שָׁתָה יַיִן הֲרֵי זֶה אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס מִן הַמְּזִבֵּחַ וְלִפְנִים, וְאִם נִכְנַס וְעָבַד עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (סנהדרין כב ב) שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָמוּתוּ. וְכֵן אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ מִתְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים כְּשֶׁהוּא שְׁתוּי יַיִן אוֹ שֵׁכָר אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ דֶּרֶךְ נְוּוּל, כְּלוֹמַר, שֶׁשְּׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, אוֹ קָרוּעַ בְּגָדִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בְּאַזְהָרָה, אִסּוּר יֵשׁ בַּדָּבָר, וְהָאִסּוּר אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבַּיִת. וּלְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְכָנֵס שָׁם בִּשְׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ מְגֻדָּלוֹת יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁאֵין זֶה נִוּוּל אֶצֶל בְּנֵי אָדָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּהֲנִים הֶזְהֲרוּ בָּזֶה לְגַדֵּל קְדֻשָּׁתָן וְקָרְבָּתָן בַּבַּיִת הַקָּדוֹשׁ שֶׁרָאוּי שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶם דָּבָר יָתֵר כְּלָל, רַק שֶׁיְּהוּ כֻּלָּם יָפִים וּמוּם אֵין בָּם אֵין שְׁאָר כָּל אָדָם בַּגֶּדֶר שֶׁלָּהֶם רַק שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שָׁם בִּשְׂעָרוֹת גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְשִׁעוּר הַיַּיִן (כריתות יג ב) שֶׁיִּשְׁתֶּה הָאָדָם וִיהֵא אָסוּר לְכָנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לְהוֹרוֹת הוּא רְבִיעִית לֹג שֶׁהוּא בֵּיצָה וּמֶחְצָה וְשֶׁיִּשְׁתֶּה אוֹתוֹ חַי וּבְבַת אַחַת, וּבְתַנַּאי שֶׁעָבְרוּ עַל הַיַּיִן אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנַּעֲשָׂה. חָסֵר אֶחָד מֵאֵלּוּ פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, וְאֵינוֹ מְחַלֵּל עֲבוֹדָה בְּכָךְ. שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית מִן הַיַּיִן אַף עַל פִּי שֶׁהֵיָה מָזוּג וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק וְשָׁתָה מְעַט מְעַט חַיָּב מִיתָה וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה. הָיָה שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר הַמְּשַׁכְּרִים אָסוּר לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד וְהוּא שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר הַמְּשַׁכְּרִים, אֲפִלּוּ מִן הֶחָלָב אוֹ מִן הַדְּבֵלָה הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁאֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְאֵין מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא בְּשִׁכּוֹר מִן הַיַּיִן.

וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְכֹהֵן לְבוֹא לַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַשִּׁכְרוּת, כָּךְ אָסוּר לְכָל אָדָם בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהוֹרוֹת כְּשֶׁהוּא שְׁתוּי אֲפִלּוּ שָׁתָה דְּבַשׁ תְּמָרִים אוֹ חָלָב וְנִתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ אַל יוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ, וּלְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִם הוֹרָה בְּדָבָר שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה עַד (שֶׁיּוֹדוּ) [שֶׁיּוֹדְעוּהוּ] בּוֹ הַצְּדוֹקִין מֻתָּר. כְּגוֹן שֶׁהוֹרָה שֶׁהַשֶּׁרֶץ טָמֵא וְהָדָם אָסוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וּמֻתָּר לְשִׁכּוֹר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה. וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וּמִדְרָשׁוֹת. וְהוּא שֶׁלֹּא יוֹרֶה. וְאִם הָיָה חָכָם קָבוּעַ לְהוֹרָאָה, לֹא יְלַמֵּד שֶׁלְּמוּדוֹ הוֹרָאָה הִיא. שָׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית בְּלָבַד וְהָיָה בָּהּ מַיִם כָּל שֶׁהוּא, אוֹ יָשַׁן מְעַט אוֹ [אִם] הָלַךְ כְּדֵי מִיל, כְּבָר עָבַר הַיַּיִן וּמֻתָּר לַעֲבֹד. אֲבָל אִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אֲפִלּוּ מָזוּג, אִם יָשַׁן שֵׁנָה מְעַט אוֹ הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ מוֹסִיפִין בְּשִׁכְרוּתוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה לְפִי הַשִּׁכְרוּת עַד שֶׁלֹּא יִשְׁאֵר מִשִּׁכְרוּתוֹ שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מֻתָּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּלֵּילוֹת אֲבָל לֹא בִּימֵי שַׁבַּתָּן (תענית טו ב) וַאֲפִלּוּ שְׁאָר בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁל מִשְׁמָר שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָן אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲסוּרִין, שֶׁמָּא תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם

וְיִצְטָרְכוּ לַאֲחֵרִים מֵאַנְשֵׁי מִשְׁמָרָן לְסַיְּעָן. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם אֲסוּרִין לִשְׁתּוֹת בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה בַּלַּיְלָה וְיִשְׁכֹּים לַעֲבוֹדָתוֹ וַעֲדַיִן לֹא סָר יֵינוֹ מֵעָלָיו.

כֹּהֵן שֶׁיּוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה בֵּית אָב הוּא וְיוֹדֵעַ שֶׁבָּתֵּי אֲבוֹתָיו קְבוּעִים הֵם בַּעֲבוֹדַת הַיּוֹם, אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הָיָה יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מִשְׁמָר הוּא וְאֵינוֹ מַכִּיר בֵּית אָב שֶׁלּוֹ, אָסוּר לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁמִּשְׁמַרְתּוֹ עוֹבֶדֶת בָּהּ. לֹא הָיָה מַכִּיר מִשְׁמַרְתּוֹ וְלֹא בֵּית אָבוֹתָיו, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם, אֶבָל תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלְתּוֹ וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר לִשְׁתּוֹת תָּמִיד, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד עַד שֶׁיִּקָּבַע בְּבֵית אָב שֶׁלּוֹ וּבְמִשְׁמַרְתּוֹ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר בִּיאַת מִקְדָּשׁ בְּשִׁכְרוּת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וּמְנִיעַת הַהוֹרָיָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וְכֵן בְּאִשָּׁה חֲכָמָה הָרְאוּיָה לְהוֹרוֹת. וְכָל מִי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל שֶׁבְּנֵי אָדָם סוֹמְכִין עַל הוֹרָאָתוֹ, אָסוּר לוֹ לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו וְהוּא שֶׁתּוּי, שֶׁהַלִּמּוּד שֶׁלּוֹ כְּמוֹ הוֹרָאָה הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְעוֹבֵר עָלָיו וְנִכְנַס שִׁתּוּי יַיִן מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים חַיָּב מַלְקוּת. וְאִם עָבַד עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְאִם שָׁתָה מִשְׁאָר הַמְשַׁכְּרִין וְעָבַד חַיָּב מַלְקוּת לְבַד, לֹא מִיתָה. וְכֵן כָּל מִי שֶׁהוֹרָה וְהוּא שָׁתוּי, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרְאֵל עָבַר עַל לָאו, בֵּין שָׁתוּי מִן הַיַּיִן אוֹ שָׁתוּי מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִין. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ"צ ל"ת עג) כִּי מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ שְׁתוּי יַיִן. וְאֵין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲבֹד שְׁתוּי.

מצוה קנג

מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁנִּרְצָה לֶאֱכֹל מֵהֶם. וְהֵן מֵעֲלַת גֵּרָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ב ג) זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני ג א) אוֹתָהּ תֹּאכְלוּ אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה, וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה כְּלוֹמַר וְנִלְמַד מִזֶּה לְאוֹ לִבְהֵמָה טְמֵאָה, וְלְאוֹ כָּזֶה נִקְרָא לְאוֹ הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה וְנֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (שם כ כה) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וכו' וְכָתוּב עוֹד (שם יא מז) לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וכו'.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כָּתַבְנוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְחֵלֶב (מצוה קמג) מָה שֶּׁיַּדְעָנוּ, וְהוּא הַשֹּׁרֶשׁ הַמַּסְפִּיק כְּפִי הַפְּשָׁט בְּכֻלָּן. וְעִנְיַן הַצִּוּוּי לִבְדֹּק סִימָנֵיהֶם הוֹלֵךְ אַחַר טַעַם אִסּוּרָן, שֶׁכָּל מָה שֶּׁבָּא לָנוּ אִסּוּר עָלָיו רָאוּי וּמְחֻיָּב עָלֵינוּ לְבָדְקוֹ יָפֶה. וְהִנְנִי לֹא חָשַׁכְתִּי עֵטִי מִכְּתֹב דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּכָאן (בסהמ"צ עשה קמט) שֶׁחָשַׁב הַמִּקְרָא הַזֶּה לְמִצְוַת עֲשֵׂה מִפְּנֵי שֶׁיַּעַדְתִּי בְּרֹאשׁ דְּבָרַי לִכְתֹּב הַמִּצְוֹת עַל הַסֵּדֶר שֶׁחָשַׁבְתָּם הוּא, עִם הֱיוֹת לִבִּי נֶאֱחָז בְּעִנְיָן זֶה בִּסְבָרַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁכָּתַב (בהשגותיו

לבהמ"צ שורש ו) שֶׁאֵין רָאוּי שֶׁנִּמְנֶה בְּדִיקַת סִימָנֵי טָהֳרָה בַּבְּהֵמוֹת מִצְוָה, כִּי בֶּאֱמֶת אַחַר שֶׁאָסְרָה לָנוּ הַתּוֹרָה קְצָת הַבְּהֵמוֹת עַל כָּל פָּנִים יִתְחַיֵּב לְהוֹדִיעֵנוּ סִימָנֵי הַטְּהוֹרוֹת לְהַפְרִישֵׁנוּ מִן הָאִסּוּר, וְאֵין זֶה רָאוּי כְּלָל לְהֶחָשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מִצְוָה. וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם גַּם כֵּן בִּבְדִיקַת עוֹפוֹת וְדָגִים וַחֲגָבִים שֶׁיַּחְשֹׁב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לִשְׁלִשָּׁה, וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יַחְשְׁבֵם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁכָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁמַּעֲלַת גֵּרָה אֵין לָהּ שְׁנַיִם בַּלֶּחִי הָעֶלְיוֹן, וְכָל בְּהֵמָה בָּעוֹלָם מַעֲלַת גֵּרָה הִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה חוּץ מִן הַגָּמָל, וְכָל שֶׁמַּפְרֶסֶת פַּרְסָה הִיא מַעֲלַת גֵּרָה חוּץ מִן הַחֲזִיר. וַעֲשָׂרָה מִינִים הֵם בֵּין בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת הַמֻּתָּרִין, שִׁלְשָׁה בְּהֵמוֹת הַיְדוּעוֹת וְהֵן שׁוֹר כֶּבֶשׂ וְתַיִשׁ, וְשִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה הַמְפֹרָשִׁין בַּכָּתוּב (דברים יד ה) אַיָּל וּצְבִי וכו'. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לָדַעַת סִימָנֵי הַכְּשֵׁרוֹת לְהַבְדִּילָן מִן הַטְּמֵאוֹת, כְּמוֹ כֵן אָנוּ צְרִיכִין לָדַעַת אֵיזוֹ הִיא מִין בְּהֵמָה וְאֵיזוֹ מִין חַיָּה מִצַּד הַחֵלֶב, שֶׁחֵלֶב בְּהֵמָה אָסוּר וְחֵלֶב חַיָּה מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאַזְהָרַת הַחֵלֶב לְמַעְלָה, וְעוֹד שֶׁדַּם הַחַיָּה טָעוּן כִּסּוּי וְלֹא דַּם בְּהֵמָה. וְסִימָנֵי הַחַיָּה בַּמֶּה הִיא חֲלוּקָה מִן הַבְּהֵמָה לֹא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ (חולין נט ב) שֶׁהִיא נִכֶּרֶת בְּקַרְנֶיהָ, שֶׁקַּרְנֵי הַחַיָּה עֲשׂוּיוֹת כֵּן כְּרוּכוֹת, חֲדוּקוֹת הֲדוּרוֹת כְּרוּכוֹת כְּקַרְנֵי הַשּׁוֹר, חֲדוּקוֹת כְּקַרְנֵי הָעֵז וְיִהְיֶה הַחֶדֶק מֻבְלָע בְּהֶן, וַהֲדוּרוֹת כְּקַרְנֵי הַצְּבִי. לְפִיכָךְ כָּל שֶׁאֵין לָהּ סִימָנִים אֵלֶּה בְּקַרְנֶיהָ חַיָּב אָדָם לִנְהֹג אִסּוּר בְּחֶלְבָּהּ. וְהַמּוֹצֵא חַיָּה בְּלֹא קַרְנַיִם שֶׁאֵין יָכוֹל לְבָדְקָהּ בְּקַרְנֶיהָ, אִם מַכִּירָהּ בְּצוּרָתָהּ יְפֶה, כְּגוֹן שֶׁהַרְגַּל בָּהֶם, מֻתָּר לוֹ לִבְטֹחַ בְּהַכָּרָתוֹ וְלֹא נֶאֱמַר שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לִבְדֹּק בַּקַּרְנַיִם עַל כָּל פָּנִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּחֻלִּין (שם א). וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאִם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא בָּדַק אֶלָּא שָׁרָאָה בָּהּ הַסִּימָן הָאֶחָד וְסָמַךְ עָלָיו וְאָכַל מִמֶּנָּה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא אַחַר כֵּן שֶׁהֻתַּר אָכַל, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה שֶׁל בְּדִיקַת הַסִּימָנִין.

מצוה קנד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ד ז) אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה אֶת הַגָּמָל וְהַחֲזִיר וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן. וּמִינֵי שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא עֲלֵיהֶם לָאו בְּבֵאוּר, אֲבָל מִכְּיוָן שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה כָּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וּמַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ. נֵדַע שֶׁכָּל מָה שֶׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִין יַחַד הוּא נִמְנָע מִלְּאָכְלוֹ, וְזֶה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְהָעִקָּר אֲצִלֵּנוּ לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

וְאָמְנָם נֶאֶסְרוּ לָנוּ גַּם כֵּן שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה מִקֶּל וָחֹמֶר שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים הַחֲזִיר וְהַגָּמָל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה אֶחָד אָנוּ לוֹקְין עָלָיו קַל וָחֹמֶר שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין לָהֶן סִימַן טָהֳרָה כְּלָל, שֶׁלּוֹקְין עֲלֵיהֶן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני ג א ב) אֹתָהּ תֹּאכְלוּ אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, בְּלֹא תַּעֲשֶׂה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וכו'. אֵין לִי אֶלָּא אִלּוּ בִּלְבַד שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? וְדִין הוּא וּמָה אִלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה הֲרֵי הֵן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶם סִימַן טָהֳרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא לֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן? נִמְצָא הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר מִן הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִקֶּל וָחֹמֶר. וְאָמְנָם הוּא לְגַלּוּי מִלְּתָא בְּעַלְמָא, כְּלוֹמַר שֶׁקַּל וָחֹמֶר בְּזֶה הָעִנְיָן מְבֹאָר בַּכָּתוּב הוּא, שֶׁאִם הִזְהִיר עַל אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן סִימָן אֶחָד שֶׁל טָהֳרָה, כָּל שֶׁכֵּן עַל שֶׁאֵין לָהֶם סִימַן טָהֳרָה כְּלָל, וְלֹא שַׁיָּךְ בָּכָאן כְּלָל לוֹמַר אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין. וּלְפִיכָךְ כָּל מִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מִבְּהֵמָה טְמֵאָה מֵאֵי זֶה מִין שֶׁיִּהְיֶה לוֹקֶה מִדְּאוֹרָיְתָא. וּפֵרוּשׁ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה הוּא שֶׁפַּרְסוֹתֶיהָ סְדוּקוֹת. וּפֵרוּשׁ שׁוֹסַעַת שֶׁסַע כְּלוֹמַר שֶׁתְּהֵא הַפַּרְסָה מֻבְדֶּלֶת לְגַמְרֵי מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה. אֲבָל אִם הָיְתָה סְדוּקָה לְמַטָּה וּמְחֻבֶּרֶת לְמַעְלָה אוֹ בְּהֵפֶךְ טְמֵאָה הִיא. וּפֵרוּשׁ מַעֲלַת גֵּרָה, שֶׁמְּקִיאָה הָאֹכֶל מִן הַמַּעַיִם וּמְשִׁיבָה אוֹתוֹ לְפִיהָ לְכָתְשׁוֹ וּלְטָחֳנוֹ הֵדֵק.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתְבְנוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי כָּל הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהִרְחִיק מֵעֵמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר, יֵשׁ בָּהֶם נְזָקִים מְצוּיִים לַגּוּפִים שֶׁהֵם כֵּלִים לַנְּפָשׁוֹת לִפְעֹל בָּהֶם וּלְהִתְעַלּוֹת עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים. וְעַל כֵּן הִרְחִיקָנוּ מֵהֶם לְמַעַן יִפְעֲלוּ הַנְּפָשׁוֹת פְּעֻלָּתָן וְלֹא יִנָּעֲלוּ [דֶּלֶת] בִּפְנֵיהֶם רֹעַ מֶזֶג הַגּוּפוֹת וְטִמְטוּם הַלְּבָבוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ע א) שֶׁלֹּא חָלַק הַכָּתוּב בִּבְהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה בֵּין בְּשָׁרָהּ לְחֶלְבָּהּ, שֶׁהַכֹּל אָסוּר. וּבְשַׂר אָדָם אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרָא הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה וְאֵינוֹ מַעֲלֶה גֵּרָה וְשׁוֹסֵעַ שֶׁסַע, אֵין בְּשָׂרוֹ בִּכְלַל אִסּוּר בְּהֵמָה טְמֵאָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאו, וּלְפִיכָךְ הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ אוֹ שׁוֹתֶה מֵחֶלְבּוֹ, בֵּין חַי בֵּין מֵת, אֵין לוֹקִין עָלָיו, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא בַּעֲשֵׂה, שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב שִׁבְעַת מִינֵי חַיָּה וְאָמַר בָּהֶן (דברים יד ד) זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, מִכְּלָל שֶׁכָּל שֶׁהוּא חוּץ מֵאֵלּוּ לֹא תֹאכְלוּ, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. (משנה תורה, מאכלות אסורות ב ג) אֲבָל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (ויקרא יא ג) שֶׁבְּשַׂר הָאָדָם אֲפִלּוּ עֲשֵׂה אֵין בּוֹ, וְהֵבִיא רְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות כא ב) דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם וְחֶלְבָּם, אֲפִלּוּ מִצְוַת פְּרִישָׁה אֵין בּוֹ. וְכָתַב הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה דְּהוּא הַדִּין לַבָּשָׂר שֶׁמֵּתָר כְּמוֹ הַדָּם, שֶׁאִם לֹא כֵן, אֵיךְ יְהֵא

מֻתָּר הַדָּם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כד א) דָּם שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם מוֹצְצוֹ וּבוֹלְעוֹ, וְהָא קָיְמָא לַן (בכורות ה א) כָּל הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא. וּמִכָּל מָקוֹם, בְּשַׂר (יִשְׂרָאֵל) מֵת, אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְיֵתֶר רְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ. וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים [משנה תורה, הלכות מאכלות אסורות פ"ב].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ שָׁתָה רְבִיעִית מֵחֶלְבָהּ בְּמֵזִיד, לוֹקֶה, וּבְשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קנה

מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי דָּגִים – לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים, כְּלוֹמַר שֶׁהֲרוֹצֶה לֶאֱכֹל מִן הַדָּגִים שֶׁיִּבְדֹּק תְּחִלָּה בָּהֶן יָפֶה הַסִּימָנִין שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בָּהֶן, וְהֵן סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ט) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם וכו' כְּבָר כָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ ((מצוה קנג) במצות בדיקת סימני בהמה וחיה) שֶׁהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יַחְשֹׁב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת בְּדִיקַת סִימָנִין בַּמִּינִין שֶׁהִתִּירָה הַתּוֹרָה, וְכִי הֶאֱמֶת אִתּוֹ בָּזֶה לְפִי הַנִּרְאֶה לָנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ בַּגְּמָרָא (חולין סו ב) בְּפֵרוּשׁ בִּקְצָתָן זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, הַכַּוָּנָה בָּעִנְיָן לְחַיֵּב בְּמִינִים הַטְּמֵאִים בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה עִם הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב גַּם כֵּן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּמִצְוַת הַלְוָאַת הַנָּכְרִי (מצוה קעג), שֶׁחֲשָׁבָהּ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְמִצְוָה (בסהמ"צ עשין קצח), וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לְפִי הַדּוֹמֶה רַק לְחַיֵּב בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּהַלְוָאַת יִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כְּתַבְתִּיו גַּם כֵּן לְמַעְלָה בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה, וְהוּא כְּלָל לְאַרְבַּעַת הַמִּינִין.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נט א) שֶׁסְּנַפִּיר הוּא מָה שֶּׁבַּדָּג שֶׁהוּא לוֹ כְּעֵין כְּנָפַיִם שֶׁפּוֹרֵחַ בָּהֶן, וְקַשְׂקֶשֶׂת הִיא אוֹתָהּ קְלִפָּה שֶׁעָלָיו הַדְּבוּקָה בְּכָל גּוּפוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמְצָא הַקַּשְׂקֶשֶׂת כִּי אִם בְּמִקְצַת גּוּפוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַת לָבַד, דַּיּוֹ וְכֹשֶׁר. וְאָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (חולין פ"ג ה"ט) וְהוּא שֶׁתְּהֵא תַּחַת לֶחְיוֹ אוֹ תַּחַת זְנָבוֹ אוֹ תַּחַת סְנַפִּירָיו, אֲבָל בְּשִׁאָר גּוּפוֹ, לֹא סַגִּי לָן בְּפָחוֹת מִשְּׁתַּיִם. וְכָל שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קַשְׂקֶשֶׂת אֲפִלּוּ אַחַת בַּמְּקוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים, אֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אִם יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר, כִּי בְּוַדַּאי יֵשׁ לוֹ, אֲבָל כְּשֶׁיִּמְצָא בּוֹ סְנַפִּיר, צָרִיךְ לִבְדֹּק אִם יֵשׁ בּוֹ קַשְׂקֶשֶׂת, כִּי יֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים הַרְבֵּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סְנַפִּיר. וְכָל דָּג שֶׁבְּטִבְעוֹ יֵשׁ לוֹ קַשְׂקַשִּׂים (שם סו א) אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נַעֲשִׂין בּוֹ בְּעוֹדוֹ קָטָן עַד שֶׁיַּגְדִּיל, כְּגוֹן הַסַּלְתָּנִית וְהָאַפְיָן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַשְׂקַשִּׂים בְּעוֹדוֹ בַּיָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשִּׁיר אוֹתָן בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה מִן הַיָּם כְּגוֹן אֲקוּנָס וַאֲפוּנָס בְּסַפּ(ת)יס אֶפְּנָסְתִּיס וְאַטוּנְאָס

הַנִּקְרָא בירט בְּלַעַז, חֲרִי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה רַק בְּמִין בַּעַל קַשְׁקֶשֶׁת וּסְנַפִּיר, כִּי הוּא הַנָּאוֹת אֶל טֶבַע בְּנֵי אָדָם, וּמִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת לְפִי הַפְּשָׁט.
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא בָדַק יָפֶה, כְּגוֹן שֶׁרָאָה סִימָן אֶחָד לְבַד בְּדָג וְסָמַךְ עַל הָאַחֵר בְּלֹא בְּדִיקָה אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא אַחַר כֵּן כָּשֵׁר, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קנו

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא יא) מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ. וְסִימָנֵי דָּגִים כְּשֵׁרִים כְּתַבְנוּם לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (מצוה קנה) שֶׁהִיא לְבָדָּק בְּסִימָנֵי דָּגִים שֶׁחִשַּׁבְנוּ מִן הַמִּנְיָן לְכִבּוּד הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה עג) בְּעִנְיַן אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא הִרְחִיק מֵעָמּוֹ כָּל מָה שֶׁנָּזַק נִמְצָא בּוֹ, הֵן בְּהֵמָה אוֹ עוֹף אוֹ דָּגִים, מִן הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ שָׁם. דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה גַּם כֵּן, וְהֵם בְּחֻלִּין פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [י"ד סי, פ"ג]
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִדָּג טָמֵא בְּמֻזִיד, לוֹקֶה. בְּשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קנז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא יג) וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ וְגוֹ'.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת (מצוה עג, וקמז).
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נט א) סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה נֶאֱמְרוּ מִן הַתּוֹרָה, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה, וְהֵן פָּרְסָה חֲלוּקָה לְגַמְרֵי, כְּמוֹ הַשּׁוֹר וְהַכֶּבֶשׂ, וּמַעֲלֶה גֵּרָה. וְסִימָנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֱמְרוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה פֵּרְשָׁה לָנוּ בְּשֵׁם כָּל הַטְּמֵאִים שֶׁבָּעוֹלָם, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, אֵין צָרִךְ לִכְתֹּב סִימָנֵיהֶן, כִּי כָּל עוֹף הַנִּמְצָא בָּעוֹלָם חוּץ מֵהֶם, הוּא כָּשֵׁר. וּמִכָּל מָקוֹם מִפְּנֵי שֶׁכָּל אוֹתָן מִינִין שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה אֵין כָּל אָדָם בָּקִי בָּהֶן, הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים סִימָנִין בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיְּכִיר אוֹתָן כָּל אָדָם וְיוּכַל לֶאֱכֹל מִן הָעוֹפוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אֶפִלּוּ אֶחָד מִכָּל הַמִּינִין הַטְּמֵאִים הַמְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב.
נִמְצָא לְפִי דִּבְרֵינוּ, שֶׁכָּל הַמַּכִּיר יָפֶה כָּל הַמְּנוּיִן בַּתּוֹרָה שֶׁהֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינִין, יָכוֹל לֶאֱכֹל מִכָּל עוֹף אַחֵר שֶׁיִּמְצָא, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל עוֹף שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּמִנְיַן הַטְּמֵאִים בַּתּוֹרָה, כָּשֵׁר. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג ב) גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁעוֹפוֹת טְהוֹרִים מְרֻבִּים עַל הַטְּמֵאִים לְפִיכָךְ פֵּרַט הַטְּמֵאִים. כְּלוֹמַר פֵּרַט כָּל

הַטְּמֵאִים שֶׁבָּעוֹלָם, כֵּן הוּא הַפֵּרוּשׁ לְפִי דַּעַת רֹב הָרַבָּנִים. כִּי כָּל הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעוֹלָם הֲזְכִּרוּ בַּתּוֹרָה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן אָמְרוּ חֲכָמִים זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נט א) שֶׁאֵלּוּ סִימָנֵיהֶם כָּל עוֹף הַדּוֹרֵס, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים שֶׁבַּתּוֹרָה וּפֵרוּשׁ דּוֹרֵס כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹעֵץ הַצִּפָּרְנַיִם עַל עוֹף אַחֵר וּמֵטִיל בּוֹ אֶרֶס כְּמִנְהַג הַנֵּץ וּשְׁאָר הָעוֹפוֹת שֶׁצָּדִין בָּהֶן בְּנֵי אָדָם. וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס וְהוּא גַּם כֵּן מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים.

וְאָמְרוּ לָנוּ חֲכָמִים זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סב א) דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה, וְהוּא הָאֶצְבַּע הַגָּדוֹל שֶׁיּוֹצֵא יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאֶצְבָּעוֹת, וְזֶפֶק, הוּא מָקוֹם רָחָב בְּסוֹף הַוֶּשֶׁט, שֶׁמְּקַבֵּץ הָעוֹף שָׁם הַמַּאֲכָל בִּתְחִלַּת הָאֲכִילָה, וְקֹרְקְבָן נִקְלָף, וְהוּא הַמָּקוֹם הַטּוֹחֵן בּוֹ הָעוֹף הַמַּאֲכָל הַנִּקְרָא בְּלַעַז ונטראי, וְיֵשׁ לוֹ עוֹר דַּק בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר לִפְנִים, וְאוֹתוֹ הָעוֹר נִקְלָף מִמְּקֹצֶת הָעוֹפוֹת, מִכְּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָעוֹף שְׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הַטְּמֵאִים וּמֻתָּר. שְׁנֵי כְּלָלִים אֵלּוּ שֶׁכָּלַלְנוּ, אֶחָד לְאִסּוּר וְאֶחָד לְהֶתֵּר כָּל עוֹף שֶׁהֵן בּוֹ אֵין צָרִיךְ שׁוּם אָדָם לִשְׁאֹל עָלָיו לְבָקִי בְּעוֹפוֹת, אֶלָּא יֵאָסֵר הָאִסּוּר וְיַתִּיר הַמֻּתָּר מִיָּד, שֶׁאֵין בָּזֶה פִּקְפּוּק.

וְנִמְצָא לְפִי כְּלָל זֶה, שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנֵי טָהֳרָה הֵן בָּעוֹפוֹת, וְאֵלּוּ הֵן אֵינוֹ דּוֹרֵס, וְאֶצְבַּע יְתֵרָה, וְזֶפֶק, וְקֹרְקְבָן נִקְלָף. וּכְבָר כְּלַלְנוּ שֶׁכָּל עוֹף שֶׁנִּמְצָא חָסֵר אֶחָד מֵהֶם וְהוּא הַמְיֻחָד שֶׁבָּהֶן, דְּהַיְנוּ אֵינוֹ דּוֹרֵס, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה דּוֹרֵס, שֶׁהוּא טָמֵא לְעוֹלָם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבִדֹּק בּוֹ דָּבָר אַחֵר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם חָסֵר מִכֻּלָּן. שֶׁאֵין בּוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד מִסִּימָנֵי טָהֳרָה אֵלּוּ שֶׁאָסוּר. שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ הָאֶחָד הַמְיֻחָד לְבַד יֵאָסֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כָּל שֶׁכֵּן אִם חָסֵר מִכֻּלָּן. וְהַנֶּשֶׁר הוּא גַּם כֵּן שֶׁאֵין בּוֹ אֶחָד מִכָּל סִימָנֵי טָהֳרָה. נִמְצָא עוֹף חָסֵר מִן הַשְּׁנַיִם, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי טָהֳרָה לְבַד וְיַחְסְרוּ מִמֶּנּוּ הַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים. וְהָאֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם שֶׁל טָהֳרָה שֶׁיִּמְצְאוּ בּוֹ יִהְיֶה שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, כָּל עוֹף שֶׁהוּא כֵּן, הוּא טָהוֹר לֶאֱכֹל לְכָל מִי שֶׁמַּכִּיר עוֹרֵב וְכָל מִין עוֹרֵב, לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל מִין הַטְּמֵאִים שֶׁיִּהְיֶה כֵּן כִּי אִם עוֹרֵב וּמִינוֹ שֶׁהוּא כֵּן שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס וְיֵשׁ לוֹ סִימָן אֶחָד בְּגוּפוֹ מִסִּימָנֵי הַטָּהֳרָה, וְסִימָן זֶה שֶׁל טָהֳרָה אֵינוֹ קָבוּעַ בְּכָל מִין הָעוֹרֵב אֶלָּא יֵשׁ בְּמִין הָעוֹרֵב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה וְאֵינוֹ דּוֹרֵס, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶפֶק וְאֵינוֹ דּוֹרֵס, וְיֵשׁ שֶׁקֹּרְקְבָנוֹ נִקְלָף וְאֵינוֹ דּוֹרֵס. כְּלָל הַדָּבָר, כִּי בְּמִינוֹ יִמָּצְאוּ שְׁנֵי הַסִּימָנִים אֵלּוּ שֶׁל טָהֳרָה וְלֹא בְּמִין אַחֵר, כֵּן פֵּרְשׁוּ קְצָת מִן הַמְפָרְשִׁים. וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ כִּי לָעוֹרֵב שְׁנֵי סִימָנֵי טָהֳרָה בְּגוּפוֹ מִלְּבַד שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס.

נִמְצָא עוֹף חָסֵר הַשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טָהֳרָה וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ כִּי הָאֶחָד הַמְיֻחָד, וְהוּא שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, טָהוֹר לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּגוּפָם אֶחָד מִכָּל סִימָנֵי הַטָּהֳרָה אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס חוּץ מִפֶּרֶס וְעָזְנְיָה שֶׁהֵן כֵּן. וְהֵן אֵינָם מְצוּיִין בַּיִּשּׁוּב, וּמִכֵּיוָן

שֶׁאֵינָן מְצוּיִין בַּיִּשּׁוּב, אֵין לְסַפֵּק בָּהֶן. וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, כִּי לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא הָיוּ מְצוּיִין, אֲבָל עַכְשָׁו מְצוּיִין הֵן, וְקוֹרֵא אֲנִי עֲלֵיהֶן (קהלת ז טז) אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה. כִּי הֵם אָמְרוּ דְּלָא שְׁכִיחִי בַּיִּשּׁוּב, כְּלוֹמַר שֶׁמַּרְחִיקִין הֵם לְעוֹלָם מִמְּקוֹמוֹת הַיִּשּׁוּב, וּמִכַּיוָן שֶׁטִּבְעָם כֵּן, הָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת (שם א ד), וְהַדִּין שָׁוֶה בְּכָל זְמַן. נִמְצְאוּ בְּנוּפוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי הַטָּהֳרָה, וְהֵם אֶצְבַּע יְתֵרָה וְזֶפֶק וְקֶרְקֶבֶן נְקֻלָּף, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא כָּשֵׁר, וְגַם הָרְבִיעִי הוּא [בּוֹ] (כֵּן). כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, שֶׁאֵין בָּעוֹלָם עוֹף בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִים אֵלּוּ שֶׁיִּהְיֶה דּוֹרֵס, וְאֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרָיו כְּלָל, אֶלָּא שֶׁיִּאָכְלֶנּוּ מִיָּד. אֲבָל נִמְצָאוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טָהֳרָה וְיִהְיֶה אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס בָּזֶה וַדַּאי יֵשׁ לְסַפֵּק, כִּי רֹב הַטְּמֵאִים הֵם כֵּן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טָהֳרָה כְּאֵלּוּ, וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לִשְׁאֹל עַל עוֹף כָּזֶה אִם אֵינוֹ מַכִּיר כָּל (הַטְּמֵאִים) הַמְּנוּיִים בַּתּוֹרָה. נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ, שֶׁכָּל עוֹף שֶׁיְּסַפֵּק עָלֵינוּ אִם טָמֵא אוֹ טָהוֹר, יִהְיֶה עַל כָּל פָּנִים בִּשְׁנֵי צְדָדִים שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טָהֳרָה, וְהָאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ דּוֹרֵס, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ לְסַפֵּק בְּרֹב מִינֵי הַטְּמֵאִים, אוֹ שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי טָהֳרָה וְאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ דּוֹרֵס שֶׁיֵּשׁ לְסַפֵּק בָּעוֹרֵב וּמִינָיו, אֲבָל כָּל שְׁאָר הַצְּדָדִין אֵינוֹ בָּא לִידֵי הַסֵּפֵק אֶלָּא נָדִין אוֹתוֹ אוֹ בְּטָהוֹר אוֹ בְּטָמֵא מִיָּד. שִׁית דַּעְתְּךָ בַּדָּבָר כִּי כֵן הוּא לְפִי כְּלָלֵנוּ זֶה. וּכְלָל זֶה כָּתַבְנוּ אוֹתוֹ לְפִי סְבָרַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, כִּי הַרְבֵּה פֵּרוּשִׁים נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁל עוֹפוֹת, וְכָל הָעוֹפוֹת הַמְסֻפָּקִים אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סד ב) שֶׁהֵן נֶאֱכָלִים בְּמָסֹרֶת, כְּלוֹמַר שֶׁאִם קִבְּלוּ בְּנֵי הַמָּקוֹם וְנָהֲגוּ בִּפְשִׁיטוּת לְאָכְלוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר, שֶׁאֵין לְפַקְפֵּק עָלָיו כְּלָל וְאֵין צָרִיךְ לִבְדֹּקוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין [י"ד סימן פ"ב].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מֵעוֹף טָמֵא בְּמִזִּיד לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה קנח

מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי חֲגָבִים – לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַסִּימָנִים שֶׁכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה (ויקרא יא כא) אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו וְגוֹ', שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְעִנְיַן שָׁרְשָׁהּ כְּמוֹ בִּשְׁאָר הַמִּינִים.

דִּינֶיהָ. פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סה א) שֶׁשְּׁמָנָה מִינֵי חָגָב טָהוֹר הֵם. וְאֵלּוּ הֵן אֶחָד שֶׁנִּקְרָא חָגָב, שֵׁנִי שֶׁנִּקְרָא [ז] דְּבָנִית וְהוּא מִין חָגָב, שְׁלִישִׁי שֶׁנִּקְרָא חַרְגֹּל, רְבִיעִי עַרְצוּבְיָא וְהוּא מִין חַרְגֹּל, חֲמִישִׁי אַרְבֶּה, שִׁשִּׁי צִפּוֹרֶת כְּרָמִים, וְהוּא מִין אַרְבֶּה שְׁבִיעִי סָלְעָם, שְׁמִינִי יוֹחָנָה יְרוּשַׁלְמִית, וְהוּא מִין סָלְעָם. מִי שֶׁהוּא בָּקִי בּוֹדֵק בָּהֶן לְפִי בְּקִיאוּתוֹ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן

וְאוֹכֵל, וְהַצַּיָּד יִשְׂרָאֵל נֶאֱמָן עֲלֵיהֶם וּבָעוֹף. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן, בּוֹדֵק בַּסִּימָנִים שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בָּהֶן. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנִין הֵן. וְאֵלּוּ הֵן אַרְבַּע כְּנָפַיִם שְׁחוּפוֹת רֹב בְּאֹרֶךְ וְרֹב הֶקֵּף גּוּפוֹ, וְאַרְבַּע רַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם לְנַתֵּר בָּהֵן עַל הָאָרֶץ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁצְּרִיךְ לָדַעַת שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ חָגָב. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין [י"ד סימן פה]
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל וְלֹא בָּדַק יָפֶה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קנט

מִצְוַת טַמְאַת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים – לִהְיוֹת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים טְמֵאִים וּמְטַמְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא כט) וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְגוֹ'.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, לֹא יִסְפֹּק כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, שֶׁלֹּא הָיָה אָדָם מֵעוֹלָם שֶׁהִשִּׂיג לָדַעַת כָּל הַחָכְמָה עַד סוֹפָהּ, שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם לוֹ מִמֶּנָּה. שֶׁהֲרֵי אָפְלוּ עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה כא ב) חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה הֵן, וְכֻלָּן נִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה חוּץ מֵאֶחָד, וְכֵן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הֶחְכָּם אָמַר עַל עַצְמוֹ (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. וְכֵן לֹא יִסְפֹּק כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֹחַ בְּקִדְקְדֵּהוּ כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא אַב הַחָכְמָה, וּמֵאִתּוֹ נִמְצֵאת בּוֹ נִכְלֶלֶת כֻּלָּהּ. וְאֵין שׁוּם סָפֵק גַּם כֵּן כִּי אַב כָּל הַטּוֹבוֹת לֹא יְצַוֶּה דָּבָר [אֶת] (אֶל) בְּרִיּוֹתָיו רַק לְטוֹבָתָם וּלְתוֹעַלְתָּם וּלְהַרְחִיק כָּל נֶזֶק מֵעֲלֵיהֶם. וְעַל כֵּן בַּאֲשֶׁר נִשִּׂיג בְּחָכְמָתֵנוּ מִן הַמִּצְוֹת לָדַעַת הַתּוֹעֶלֶת הַמַּגִּיעַ לָנוּ בָּהֶן נִשְׂמַח בּוֹ. וְכַאֲשֶׁר אֵין אֲנַחְנוּ מַשִּׂיגִים מֵהֶם בְּחָכְמָתֵנוּ הַתּוֹעֶלֶת שֶׁלָּנוּ בָּהֶן, יֵשׁ לָנוּ לַחְשֹׁב עַל כָּל פָּנִים כִּי בְּיִתְרוֹן הַחָכְמָה אֲשֶׁר לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל בְּרִיָּה יֵדַע הַתּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר לָנוּ בְּאוֹתָהּ מִצְוָה וְעַל כֵּן צִוָּנוּ עָלֶיהָ.
וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא ב) לָמָּה לֹא נֵדַע הַטַּעַם בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁהָיָה הַדָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָנוּ כִּשְׁלוֹן בָּזֶה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה, שֶׁהֲרֵי שְׁלוֹשָׁה מֵהֶן נִתְגַּלָּה טַעְמָן וְנִכְשַׁל בָּהֶן גְּדוֹל הָעוֹלָם. וְאַל יַחְשֹׁב תּוֹפֵשׂ לְבוֹא עָלַי עַל הַמָּשָׁל שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כח א) כַּפָּא דְּחַק נַגָּרָא בֵּהּ נִשְׁרוֹף חַרְדָּלָא, בְּמַה שֶׁאָמַרְתִּי עַכְשָׁו שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הֶעֱלִים מִמֶּנּוּ טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, וְאָנֹכִי הֲרִימוֹתִי יָדִי לְדַבֵּר בָּהֶן דָּבָר אֶל נְעָרִי, כִּי כְּבָר קְדָמוּנִי רַבּוֹתַי לְדַבֵּר בָּהֶן כַּמָּה דְּבָרִים בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבְמִקּוֹמוֹת אֲחֵרִים עַל צַד פְּשָׁטָן, וְעִמָּק חָכְמָתָן וְחִזֵּק בִּינָתָן וְרֹב קְדֻשָּׁתָן הַגָּנוּז בְּתוֹכָן, וַאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא יְזִיזוּ אוֹתָן. וְכָל הַמַּעֲמִיק עֵצָה בִּפְשָׁטֵיהֶן וְיִשְׁתַּדֵּל לְחַדֵּשׁ דָּבָר בַּנִּגְלֶה שֶׁבָּהֶן כִּי יִכְסֹף לְהַצִּיץ מִן הַחֲרַכִּים לְהִתְעַנֵּג בְּזֹהַר מַרְאֵיהֶן וְלִלְקֹט מֵעֲלֵיהֶן לַחְגֹּר בָּהֶן, אֵין רָאוּי לְתֵת בָּזֶה עָלָיו אָשֵׁם אַף לְבָרְכוֹ וּלְהַזְכִּירוֹ לִשְׁבָח בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם.

וְעַתָּה אַחֲרֵי הַקְדָּמָתֵנוּ זֹאת, שֶׁחָכְמַת הָאֵל גְּדוֹלָה עַל כָּל חָכְמָה וְכִי לֹא יְצַוֶּה דָּבָר רַק לְטוֹבָה לָנוּ וּלְתוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה, אֵין לָנוּ קֻשְׁיָא וְלֹא שְׁאֵלָה בְּכֹל אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת וְהָרְחָקַת הַטֻּמְאָה בְּכָל אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה הַתּוֹעֶלֶת לָנוּ יָדוּעָה וּמֻשָּׂג בַּחֲקִירָה, כִּי יָדַעְנוּ בֶּאֱמֶת שֶׁהַכֹּל לְטוֹב. וְאַל תִּתְמַהּ בְּנִי עַל עִנְיְנֵי הַטֻּמְאָה אִם הוּא נֶעְלָם הַרְבֵּה עַל כָּל בְּרִיָּה, כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהַטֻּמְאָה תַּזִּיק אֶל הַנֶּפֶשׁ וְתַחְלִיאֵהּ קְצָת, וְכֵן שָׁמַעְתִּי הַדָּבָר מִפִּי חֲכָמִים, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט א) וְנִטְמֵאתֶם בָּם וְנִטְמְתֶם כְּתִיב כְּלוֹמַר שֶׁמַּעֲינוֹת הַשֵּׂכֶל שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הַקַּיֶּמֶת מִתְקַלְקְלִים קְצָת בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה.

וְאַל תִּתְמַהּ בְּהִתְקַלְקֵל הַשֵּׂכֶל בְּעִנְיָנִים הַנִּשְׁמְעִיִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כִּי מִפְּנֵי שְׁתּוּפָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ עִם הַגּוּף יֵאָרַע לָהּ כֵּן עַל כָּל פָּנִים. וְאִם כֵּן אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ בַּעֲנְיוּת דַּעְתֵּנוּ לֹא נֵדַע הַנֶּפֶשׁ וּמַהוּתָהּ וְאֵיךְ נִלְאֶה לָדַעַת רְפוּאָתָהּ אוֹ מַחֲלָתָהּ מִדֶּרֶךְ הַחֲקִירָה הֲלֹא לָרוֹפְאִים אֵין תַּחְבּוּלָה בְּרִפּוּאָה עַד הַכִּירָם עִקַּר הַמַּחֲלָה, וְעַל כֵּן בְּכָל הַרְחָקוֹת הַטֻּמְאָה שֶׁיְּבוֹאוּ בַּתּוֹרָה, אֵין לָנוּ לְחַטֵּט אַחַר שָׁרְשֵׁיהֶן, עַד בּוֹאֵנוּ אֶל תַּכְלִית הַיְדִיעָה בְּעִנְיְנֵי הַנֶּפֶשׁ לָדַעַת מַהוּתָהּ מוֹצָאָהּ וּמוֹבָאָהּ וְהֵבֵן זֶה וְדַעֵהוּ, כִּי בּוֹ נִמְצָא קְצָת תְּשׁוּבָה עַל כָּל שָׁרְשֵׁי מִצְוֹת הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה עַד אֲשֶׁר כְּמַעַט יִהְיֶה מָסְוֶה עַל פָּנֵינוּ בְּחִדּוּשׁ פָּרָה אַדֻּמָּה שֶׁמְּטַמְּאָה הַטָּהוֹר וּמְטַהֶרֶת הַטָּמֵא, וְגַם שָׁם (מצוה קצז) נַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם לְקַבֵּל שָׂכָר בִּיגִיעָה לְמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים פ"א מ"א) שֶׁשִּׁמְּנָה שְׁרָצִים הֵם נִקְרָאִים אַב הַטֻּמְאָה כְּלוֹמַר שֶׁמְּטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וְאִם הַכֵּלִים שֶׁל חֶרֶס מְטַמְּאִין אוֹתָן מִכֵּיוָן שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּתוֹךְ אֲוִירוֹ. וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה בֵּין מָה שֶׁנִּקְרָא אָב לְמָה שֶׁנִּקְרָא וָלָד, שֶׁהַנִּקְרָא אָב מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וְהַנִּקְרָא וָלָד אֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים. וְהַשְּׁרָצִים אֵינָם מְטַמְּאִין עַד שֶׁיָּמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם לא) הַנּוֹגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא. וּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים אֵלּוּ דַּוְקָא הֵם שֶׁמְּטַמְּאִין, אֲבָל כָּל שְׁאָר שְׁרָצִים נָחָשׁ וְעַקְרָב וְכֵיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵינָם מְטַמְּאִין כְּלָל. וְדִין הַשְּׁרָצִים הוּא שֶׁאֵינָם מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא בְּלִי מַגָּע, וְהַנּוֹגְעָן שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו בְּשָׁעַת מַגָּעוֹ בָּהֶן, וְשִׁעוּר טֻמְאַת הַשֶּׁרֶץ בְּכַעֲדָשָׁה שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה טִמְּאַתַן סְתָם. וְיֵשׁ מֵהֶן שְׁרָצִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא כַּעֲדָשָׁה. וְכָל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ מְעַט מִזֶּה וּמְעַט מִזֶּה מִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה לְטַמֵּא, שֶׁלֹּא תֹּאמַר אֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּכַעֲדָשָׁה מֵאֶחָד לְבַד (מעילה טו ב).

וְדִין (חולין קכח ב) בָּשָׂר חַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשֶּׁרֶץ, וְאֵבֶר אֶחָד שָׁלֵם, וְהַכּוֹלְיָא וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן, וְדִין (מעילה יז א) דָּמָן וְגִידָן וְצִפָּרְנָן וְעוֹרָן וּבֵיצָתָן. וְדִין כָּל שֶׁנִּטְמָא בָּהֶן שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים וְלִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ עַד שֶׁיִּטְבֹּל, וְעִנְיַן טְבִילָה הוּא כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּמִצְוָתוֹ (מצוה

קעה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְאַף לְאַחַר טְבִילָתוֹ אָסוּר לֶאֱכֹל אֲפִילוּ תְּרוּמָה עַד הָעֶרֶב שֶׁמֶשׁ וְאַחַר כָּךְ טָהוֹר וְאוֹכֵל תְּרוּמָה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת וּבְרֹב בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים וּטְהָרוֹת [הלכות אבות הטומאה פ"ד].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. לְעִנְיַן שֶׁכָּל שֶׁנִּטְמָא בִּשְׁרָצִים נִקְרָא טָמֵא, וְלֹא יַעֲלֶה מִטֻּמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל בַּמַּיִם כְּדִינוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם, עַכְשָׁו שֶׁאֵין לָנוּ בַּעֲוֹנֹתֵינוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא טָהֳרוֹת. אֵין לָנוּ לְמִנוֹתָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת. וּמִי שֶׁמִּטַּמֵּא אֲפִילוּ לְדַעַת בְּכָל זְמַן, אֵין עָלָיו חֵטְא בָּזֶה, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִגַּע בַּקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיִּטְהַר. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְכָל מֵבִין לְהַרְחִיק הַטֻּמְאָה, כִּי הַנֶּפֶשׁ מִתְעַלָּה בְּטָהֳרָה.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת. וּבְסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ (בסהמ"צ עשה צו) כָּתַב טַעַם נָכוֹן לִדְבָרָיו, וְהַדַּעַת נוֹטָה אַחֲרָיו, וּמֵחֶפְצֵי בַּקָּצוּר בְּחִבּוּר זֶה, לֹא רָצִיתִי לִכְתֹּב כָּל טַעֲנוֹתָיו. הִנֵּה בְּמִצְוַת צ"ו בְּסִפְרוֹ תִּמְצָא הָעִנְיָן בַּאֲרֻכָּה. וּבְסוֹף הָעִנְיָן אָמַר, שֶׁהַשֵּׁם מְנָעָנוּ מֵעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים בְּטֻמְאָה וְנִשְׁאַר עָלֵינוּ לְהוֹדִיעֵנוּ אֵיזֶה דָּבָר הוּא הַטֻּמְאָה, וְאָמַר שֶׁהִיא נְגִיעַת הַמֵּת וְהַשְּׁרָצִים וְזוּלָתָם כָּל הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה. וְשֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹתָן בֶּאֱמֶת מִצְוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן. וְזֶהוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַקְּרֻבַת בַּעַל מוּם נִמְנַעַת, וְנִשְׁאַר עָלֵינוּ לָדַעַת אֵיזֶה דָּבָר הֵן הַמּוּמִין, וּבֶאֱמֶת לֹא נִמְנָה כָּל מוּם וּמוּם מֵהֶם מִצְוָה.

מצוה קס

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּשְׁמִירַת טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, וּלְהִתְנַהֵג בָּעִנְיָן עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ אֵיךְ נָדִין בְּכָל עִנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין וְהַכֵּלִים הַמִּטַּמְּאִין עַל יָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא לד) מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מָיִם.

מִשְׁרְשֵׁי הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה, בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת תִּרְאֶה לַהֹגֶה הָרְבֵּה אֵין צָרֵךְ לְהַחְזִירוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא ט א) שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם) מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, פֵּרוּשׁוֹ שֶׁיֵּאָכֵל לָאָדָם. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (טהרות פ"ח מ"ו) שֶׁכָּל אֹכֶל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לָאָדָם אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּלָל. וּפֵרְשׁוּ גַּם כֵּן, שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא אֹכֶל לְעִנְיַן קַבָּלַת הַטֻּמְאָה עַד שֶׁיֵּעָקֵר מִן הַקַּרְקַע, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר אֲפִלּוּ בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת, אֵינוֹ נִקְרָא אֹכֶל לְקַבָּלַת הַטֻּמְאָה, וַאֲפִלּוּ נָגְעוּ בּוֹ כָּל הַטֻּמְאוֹת טָהוֹר הוּא.

וְכֵן אֵין כָּל אֹכֶל שֶׁבָּעוֹלָם נִקְרָא אֹכֶל לְקַבֵּל טֻמְאָה, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלָיו מַיִם מֵאַחַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הַקַּרְקַע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם וְגוֹ' (דו"א), וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁזֶּה גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא, יֵשׁ לְסָמְכוֹ קְצָת אֶל הַטַּעַם לְפִי מָה שֶׁיַּעֲלֶה בְּתִחְלַּת הַמַּחְשָׁבָה וְלוֹמַר, כִּי

הָעִנְיָן לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תַּחְשֹׁב שׁוּם דָּבָר לִהְיוֹת רָאוּי לְדִינִין שֶׁבּוֹ עַד שִׁעַת גְּמַר מְלַאכְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ בְּדִינֵי הַפֵּרוֹת לְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, וְכֵן הַהֲלָכָה שֶׁאֵין עוֹנָתָהּ עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל הַקֶּמַח, וְזֶהוּ שֶׁהַמַּפְרִישׁ חַלָּתוֹ קֶמַח אֵינָהּ חַלָּה וְגָזֵל הִיא בְּיַד הַכֹּהֵן.

וְעַל כֵּן גַּם בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה נֹאמַר שֶׁאֵין דִּינֵי טֻמְאַת הַפֵּרוֹת וְטַהֲרָתָן עַד גְּמַר מְלַאכְתָּן, וּלְפִי שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם בִּקְצָת פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת לַהֲדִיחָן מֵעֲפָרָן טֶרֶם שֶׁיֹּאכְלוּ אוֹתָן, הָיָה הָעִנְיָן לוֹמַר עַל כָּלָן דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִקְרָאִים אֹכֶל עַד שֶׁיִּכָּשְׁרוּ בַּמַּיִם. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אָמְרוּ שֶׁהֶכְשֵׁרָן הוּא כְּשֶׁהוּדְחוּ בְּרִצּוֹן הַבְּעָלִים. כְּלוֹמַר שֶׁהַבְּעָלִים חָשְׁבוּ מַשְׁקֶה הַמַּיִם שֶׁהֻדְּחוּ בָּהֶן כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁיְּדִיחוּ יַרְקוֹתֵיהֶם בְּמַשְׁקֶה, וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ רָצוֹן וְאֹנֶס הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה, לְפִי הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים. וְאִם לֹא יַחְשְׁבוּהוּ לְמַשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּעַצְמָן נִתְּנוּהוּ עַל הַפֵּרוֹת, אֵין זֶה לְרָצוֹן, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פ"א מ"ו) שֶׁהַטּוֹמֵן פֵּרוֹתָיו בַּמַּיִם מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים לֹא הֻכְשְׁרוּ, לְפִי שֶׁאֵין הַמַּיִם חֲשׁוּבִין לַבְּעָלִים לְמַשְׁקֶה שֶׁלֹּא נִתְּנוּם בָּהֶם מֵחֲמַת מַשְׁקֶה אֶלָּא לְהַטְמִינָם כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מַטְמִינִין אוֹתָם גַּם כֵּן בְּתוֹךְ גִּזֵּי צֶמֶר אוֹ בְּדָבָר אַחֵר. וּמֵעִנְיָן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (מכשירין פ"ד מ"ג), שֶׁהַכּוֹפֶה קְעָרָה עַל הַכֹּתֶל בְּיוֹם מָטָר, אִם בִּשְׁבִיל שֶׁתּוּדַח הַקְּעָרָה הוּא עוֹשֶׂה, מֵי הַמָּטָר רְאוּיִן לְהַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁעַכְשָׁו נָדִין מַיִם אֵלּוּ לְמַשְׁקֶה לְדַעַת הַבְּעָלִים, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם לְהָדִיחַ הַדְּבָרִים בְּמָה שֶׁהוּא מַשְׁקֶה, וְאִם הִנִּיחָהּ שָׁם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלָּקֶה הַכֹּתֶל אֵינָם מַכְשִׁירִין.

וְדִינֵי יְדוֹת הָאֳכָלִים רַבִּים, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶן, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת טְהָרוֹת וְעֻקְצִים וּמַכְשִׁירִין [הלכות טומאת אוכלין פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת שֶׁנִּדִּין בְּעִנְיָן זֶה טֻמְאַת הָאֳכָלִין וְהֶכְשֵׁרָן. וּמִכָּל מָקוֹם עַכְשָׁו בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאֵין לָנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ מְקֻדָּשׁ וְקָדָשִׁים, דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת בְּטֵלִים אֶצְלֵנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָצָה לִנְהֹג בָּהֶם בְּעַצְמוֹ מִנְהַג קְדוֹשִׁים כְּאִלּוּ הָיָה בָּאָרֶץ וּלְהָזֵהַר בָּאֳכָלִין לְאָכְלָן בְּטָהֳרָה, כָּזֶה רָאוּי לָדוּן בָּהֶם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת דַּעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּדִינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהוּא מִתְיַשֵּׁב בְּלֵב שׁוֹמְעוֹ, וְאֵינִי צָרִיךְ לְהַחְזִירוֹ בְּכָל אַחַת וְאַחַת.

מצוה קסא

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת נְבֵלָה – לִהְיוֹת הַנִּבֵלָה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא לט) וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא לָכֶם לְאָכְלָה וְגוֹ'. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּמִּצְוָה הַזֹּאת, (מצות עשה צו) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וַאֲנִי אַזְכִּיר לְךָ הֲנָה עַתָּה הַקְּדָמָה יֵאוֹת לְךָ שֶׁתִּזְכְּרֶהָ בְּכָל מָה שֶׁנִּזְכֹּר מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהִיא שֶׁזֶּה שֶׁאָנוּ מוֹנִים כָּל מִין וּמִין מֵהַטֻּמְאוֹת מִצְוַת עֲשֵׂה, אֵין

עִנְיָנוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב לְהִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה זוֹ וְלֹא כְּמוֹ כֵן אָנוּ נִמְנָעִין מֵהִטַּמֵּא בָּהּ וְתִהְיֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְאוּלָם הֱיוֹת הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב בָּזֶה הַמִּין נִטְמָא אוֹ זֶה הַדָּבָר יִטַּמֵּא עַל עִנְיָן כָּךְ לְמִי שֶׁקָּרַב אֵלָיו הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר זֶה הַדִּין הַמְצֻוֶּה בּוֹ הוּא הַמִּצְוָה, וְהוּא אָמְרֵנוּ שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב בְּכָךְ עַל עִנְיָן כָּךְ נִטְמָא, וּמִי שֶׁהָיָה עַל עִנְיָן כָּךְ לֹא יִטַּמֵּא. וּבְהִטַּמֵּא בְּעַצְמוֹ הָרְשׁוּת בְּיַד כָּל אָדָם כִּי אִם רָצָה יִטַּמֵּא וְאִם רָצָה לֹא יִטַּמֵּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ד י) וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְּעוּ, יָכוֹל אִם נָגַע אָדָם בְּנִבְלָתָם יִלָּקֶה אַרְבָּעִים? תַּלְמוּד לוֹמַר וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ. יָכוֹל אִם רָאָה אָדָם נְבֵלָה יֵלֵךְ וְיִטַּמֵּא לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ, הָא כֵּיצַד? הֲוֵי אוֹמֵר רְשׁוּת. וְהַמִּצְוָה הוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר לָנוּ בְּאֵלֶּה הַדִּינִין, שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב לָזֶה נִטְמָא וְיִהְיֶה טָמֵא וְיִתְחַיֵּב מָה שֶׁנִּתְחַיְּבוּ הַטְּמֵאִים לָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְשֶׁלֹּא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וְלֹא יִקָּרֵב אֵלָיו, וְזוֹלַת זֶה. וְזֹאת הִיא הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר הֱיוֹתוֹ טָמֵא בָּזֶה הַמִּין, כְּשֶׁקָּרַב אֵלָיו אוֹ כְּשֶׁהָיָה אֶצְלוֹ עַל עִנְיָן כָּךְ. וּזְכוֹר זֶה הָעִנְיָן בְּכָל מִין וּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְעִם כָּל זֶה, לֹא יִתְיַשֵּׁב יָפֶה עִם הַלֵּב שֶׁנַּחְשֹׁב עִנְיָן זֶה מִצְוָה, וְאֻכַן לֹא נָסוּר מִדַּרְכֵּנוּ רַבֵּינוּ בְּחֶשְׁבּוֹנֵנוּ יָמִין וּשְׂמֹאל כַּאֲשֶׁר יַעֲדֵנוּ בַּתְּחִלָּה.

הַשֹּׁרֶשׁ כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה קנט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים א ב) שֶׁהַנִּבְלָה אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְכַזַּיִת מִבְּשָׂרָהּ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא לְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה הַמֻּתָּרוֹת אוֹ הָאֲסוּרוֹת שֶׁמֵּתוּ, כֻּלָּן בְּשָׂרָם מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת, וּשְׁחִיטַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְהוֹרָה מְטַהֶרֶת אוֹתָן וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת אַחַר כֵּן, וַאֲפִלּוּ שְׁחִיטַת חֻלִּין בָּעֲזָרָה וְקָדָשִׁים בַּחוּץ מְטַהֶרֶת אוֹתָן מִידֵי נְבֵלָה. וְכָל שֶׁמֵּתָה מֵאֵלֶּיהָ אוֹ שֶׁאֵרַע פְּסוּל בִּשְׁחִיטָתָהּ הֲרֵי הִיא נְבֵלָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֻלִּין (לב א) זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה וְכָל שֶׁשְּׁחִיטָתָהּ כָּרְאוּי וְדָבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, טְרֵפָה. אֲבָל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה אֵין הַשְּׁחִיטָה מְטַהֶרֶן מִידֵי נְבֵלָה, וּלְפִיכָךְ בְּכָל עִנְיָן שֶׁיָּמוּתוּ נְבֵלוֹת הֵן. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין מְטַמְּאוֹת לֹא הֵן וְלֹא הַטְּהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּמוּתוּ לְגַמְרֵי וְלֹא בְּעוֹד שֶׁמְּפַרְכְּסוֹת. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טְהָרוֹת בְּפִזּוּר, וּבָרֹב בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים וּבְמַסֶּכֶת טְהָרוֹת [הלכות טומאת אוכלין פ"א]

מצוה קסב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מא) וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. עִם כָּל מָה שֶׁבָּא בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי, אֵין צָרֵךְ לְהַחְזִירוֹ בְּכָל אַחַת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחִלּוּק שֶׁחִלְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בֵּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה מִשְּׁאָר שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נֶחֱשָׁשִׁים וְעַקְרַבִּים חִפּוּשִׁית וְנָדָל וְכֵיצֵא בָּהֶן, שֶׁאָמְרוּ, שֶׁשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, שִׁעוּר חִיּוּב אֲכִילָתָן כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן שֶׁהִיא כַּעֲדָשָׁה, וְשִׁעוּר הָאֲחֵרִים בְּכַזַּיִת, וְכָל הַשִּׁעוּרִין (עירובין ד א) הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין [י"ד סימן פד]

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִתּוֹלְעִים שֶׁבָּאָרֶץ בְּמֵזִיד לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מִשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים אֲפִלּוּ כַּעֲדָשָׁה לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה קסג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִינֵי שְׁרָצִים דַּקִּים הַנּוֹלָדִים בִּזְרָעִים וּבְפֵרוֹת – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִינֵי שְׁרָצִים דַּקִּים הַנּוֹלָדִין בִּזְרָעִים וּבְפֵרוֹת מֵעֵת שֶׁיֵּצְאוּ וְיִשְׁרְצוּ בָּאָרֶץ (חולין סז א). וְהוּא הַדִּין כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּפְּרִי בְּעוֹדוֹ מְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאוּ וְשָׁרְצוּ עַל הָאָרֶץ, שֶׁשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ נִקְרָא, מִכְּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה בַּפְּרִי בְּעוֹדוֹ [בִּהְיוֹתוֹ] מְחֻבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מב) לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵלוּם. וְאִם יָצְאוּ עַל הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ אַחַר כָּךְ לְתוֹךְ הַפְּרִי שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ נִקְרָא גַּם כֵּן מִכְּיוָן שֶׁיָּצָא. וְכֵן הוּא בְּסִפְרָא (וְלֹא תְטַמְּאוּ) [אַל תְּשַׁקְּצוּ] אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ. לְהָבִיא אֶת שֶׁפֵּרְשׁוּ עַל הָאָרֶץ וְחָזְרוּ. כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עַכְשָׁו בַּחוֹרִים שֶׁלָּהֶם, מִכְּיוָן שֶׁיָּצְאוּ עַל הָאָרֶץ, נֶאֱסְרוּ, וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ נִקְרָאִין.

בָּזֶה הַפֵּרוּשׁ שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב בְּכָאן, כִּי חִיּוּב מִינֵי הַשְּׁרָצִים דַּקִּים הוּא מֵעֵת שֶׁיֵּצְאוּ בָּאָרֶץ וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, אֲנִי מַעֲלִים עַיִן מִמָּה שֶׁכָּתַב בּוֹ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּעַדְתִּי לָאֲחֹז דַּרְכּוֹ, כִּי הוּא כָּתַב כָּאן בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ (ל"ת קעט) שֶׁהַלָּאו הַזֶּה הוּא מִכְּיוָן שֶׁיֵּצְאוּ לָאֲוִיר אוֹ הָלְכוּ עַל שֶׁטַח הַפְּרִי. וְיֵשׁ לְתִמְהַּ עָלָיו הַרְבֵּה בְּכָךְ, כִּי בְּפֵרוּשׁ מָצָאנוּ בְּחֻלִּין (סז ב) שֶׁנִּשְׁאַר שָׁם עִנְיָן זֶה בְּתֵיקוּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם בָּעֵי רַב יוֹסֵף, פֵּרְשָׁה לַאֲוִיר הָעוֹלָם מַהוּ? עַל גַּבֵּי תְּמָרָה מַהוּ? וְגַם הָרַב בְּעַצְמוֹ כָּתַב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (מאכלות אסורות ב יד טז) שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא סָפֵק וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, וְעַל כֵּן הִנַּחְתִּי פֵּרוּשׁוֹ בְּכָאן, וּכְתַבְתִּיו עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְגַם כֵּן מָצָאתִי אַחַר כָּךְ שֶׁהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו לסהמ"צ שורש ט) יִתְמַהּ עָלָיו הַרְבֵּה בִּשְׁגָגָה זוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קנט).

דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ לְהוֹצִיא זִיזִין שֶׁבַּעֲדָשִׁים וְתוֹלָעִים (שֶׁבַּכְּלוּסִים) [שֶׁבַּכְּלִיסִין] וְהוּא מִן קִטְנִית, וְתוֹלָעִים שֶׁבִּתְמָרִים וּגְרוֹגָרוֹת, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַתּוֹלָעִים הַנַּעֲשִׂים בַּפֵּרוֹת בְּתוֹכָן אַחַר שֶׁנֶּעֶקְרוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ מִתּוֹכָן שֶׁאֵינָן בְּלָאוֹ זֶה דִּשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ וְהָיוּ מֻתָּרִין מִן הַדִּין, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בְּאֹכֶל אוֹתָן שִׁקּוּץ לַנֶּפֶשׁ קְצָת. וְאִם יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק אִם נַעֲשׂוּ הַתּוֹלָעִים בַּפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁנֶּעֶקְרוּ אוֹ אַחַר כֵּן, יְבַדֵּק אוֹתָם יָפֶה. וְאִם הֵם דַּקִּים מְאֹד עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַדֵּק, יַשְׁהֶה אוֹתָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ מֻתָּרִין לֶאֱכֹל לְכַתְּחִלָּה בְּלֹא בְּדִיקָה, מֵהַכְּלָל שֶׁיְּדוּעַ לָרַבּוֹתֵינוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם חולין נח א) שֶׁכָּל אוֹתָן תּוֹלְעֵי הַפֵּרוֹת אֵין מִתְקַיְּמִין שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, פֵּרוּשׁ אֵינוֹ מִתְקַיֵּם כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ חֲרֵי הוּא כְּעָפָר גָּמוּר. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם שם ב) הָנֵי תַּמְרֵי דְּכַדָּא בָּתַר תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחֵי שַׁתָּא שָׁרְיָן, וְאִם פֵּרְשׁוּ תּוֹלְעֵי הַפֵּרוֹת בַּאֲוִיר וְלֹא נָגְעוּ בָּאָרֶץ, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ מִן הַפְּרִי וְנָפְלוּ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אוֹכֵל, וְכֵן אִם פֵּרְשׁוּ וְרָחֲשׁוּ עַל גַּב הַפְּרִי, אִם נָדִין גַּב הַפְּרִי כְּמוֹ הָאָרֶץ, וְכֵן אִם פֵּרְשָׁה הַתּוֹלַעַת מִן הַפְּרִי וְנָפְלָה לָאָרֶץ אַחַר שֶׁמָּתָה, כָּל זֶה אָסוּר מִסָּפֵק אִם נָדִין וְנֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה כְּשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ אוֹ לֹא. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סז ב) תּוֹלְעִים הַנִּמְצָאִים בְּמֵעֵי הַדָּגִים אֲסוּרִים מִשּׁוּם שֶׁרֶץ, כִּי מִבַּחוּץ הֵם בָּאִים, אֲבָל הַנִּמְצָאִים בָּהֶם בֵּין עוֹר לְבָשָׂר אוֹ בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר, מֻתָּרִין. וְהַנִּמְצָאִים בְּמֵעֵי הַבְּהֵמָה אֲסוּרִין, שֶׁמִּבַּחוּץ הֵם בָּאִים. וְאַף הַנִּמְצָאִים בְּמֹחַ הַבְּהֵמָה וּבְתוֹךְ בְּשָׂרָהּ, אֲסוּרִין, לְפִי שֶׁאֵין שׁוּם דָּבָר בַּבְּהֵמָה שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בְּלֹא שְׁחִיטָה וְהֵן אֵינָן בְּנֵי שְׁחִיטָה, וְעוֹד שֶׁהַתּוֹרָה רִבְּתָה אוֹתָן לְאִסּוּר, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקְּצוּ לְרַבּוֹת דְּרָנִין (פי' תולעים הנמצאים בין העור לבשר) שֶׁבַּבְּהֵמָה. וְאִם תֹּאמַר שְׁלִיל אֵיךְ הוּא מֻתָּר בְּלֹא שְׁחִיטָה? מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה אוֹתוֹ וְכִדְדָרְשִׁינַן בַּגְּמָרָא (שם סט א) מִבַּבְּהֵמָה תֹּאכֵלוּ. וְכֵן הִתִּירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סו ב) בְּמֵימֵי שֶׁבְּכֵלִים שֶׁהִתְלִיעוּ אוֹ אֲפִלּוּ בְּבוֹרוֹת שִׂיחִים וּמְעָרוֹת, כְּלוֹמַר כָּל מַיִם מְכֻנָּסִין. וְאָמְרוּ (שם סו ב) שֶׁאָדָם שׁוֹחֶה וְשׁוֹתֶה מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ הַתּוֹלָעִים לְמָקוֹם אַחֵר וַאֲפִילּוּ פֵּרְשׁוּ לְדָפְנֵי הַכְּלִי אוֹ הַבּוֹר מִכֵּיוָן שֶׁחָזְרוּ לְתוֹכוֹ שׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, דְּמָקוֹם רְבִיתַיְהוּ הוּא. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֲפִלּוּ מְשׁוּם אַל תְּשַׁקְּצוּ אֵין בָּהֶם, וְזֶהוּ אוֹמְרָם שׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע. וְנִרְאֶה שֶׁהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁמָּצְאוּ לָהֶם הֶתֵּר מְפֹרָשׁ מִן הַכָּתוּב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סו ב) בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶכֶל וְאֶת שֶׁאֵין לוֹ אַל תֹּאכַל. אֲבָל בְּכֵלִים וְדוֹמֶה לְכֵלִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּין שֶׁאֵין לוֹ, מֻתָּר.

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (שם סז א) דְּלָא לִשְׁפֵּי אִינִישׁ שִׁכְרָא בְּצַבְתָּא בְּאוּרְתָּא מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ תּוֹלַעַת שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּצַּבְתָּא וְאַחַר כָּךְ יִפֹּל לַכּוֹס. וּפֵרוּשׁ צַבְתָּא הוּא תֶּבֶן שֶׁעַל פְּנֵי הַכְּלִי, וּמִכְּיוָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ בַּצַּבְתָּא דִּינוֹ כְּשׁוֹרֶשׁ עַל הָאָרֶץ.

וְדִינֵי בְּרִיָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צו ב) שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ נָפְלָה בְּאֶלֶף חֲלָקִים כָּמוֹהָ שֶׁל הֶתֵּר אֵינָהּ בְּטֵלָה בָּהֶם וְהַכֹּל אָסוּר, דְּכִי הֵיכִי דַּחֲשִׁיבָא לְעִנְיַן מַלְקוּת דְּלוֹקִין עָלֶיהָ בְּכָל שֶׁהִיא כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג א) חֲשִׁיבָא נָמֵי לְעִנְיַן אִסּוּרִין דְּלָא בְּטֵלָה לְעוֹלָם. וְאַף עַל גַּב דְּבַיְרוּשַׁלְמִי דִּתְרוּמוֹת פֶּרֶק בָּצָל אָמְרוּ, אוֹרִי ר' יוֹסֵי בַּר בּוֹן בְּחַד עַכְבְּרָא חַד לְאֶלֶף גְּמָרָא דִּילַן עֲדִיפָא לַן דְּאָמַר וַאֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לֹא בְּטֵלָא.

וּפֵרוּשׁ בְּרִיָּה כְּלוֹמַר, שׁוּם בַּעֲלֵי חַיִּים וַאֲפִלּוּ תּוֹלַעַת כָּל שֶׁהוּא, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַיּוּת, זֶהוּ עִקַּר פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל בְּרִיָּה. וְכֵן נָמֵי אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁנִּקְרָא בְּרִיָּה, לְעִנְיַן דְּלָא בָּטֵיל לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ בְּאֶלֶף, כָּל דָּבָר שֶׁמִּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ הוּא אָסוּר וְהוּא שָׁלֵם כֻּלּוֹ כִּבְרִיָּתוֹ, לְאַפּוֹקֵי חֶסֵר אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, שֶׁאֵין לוֹ דִּין בְּרִיָּה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא בְּכַזַּיִת, וְהוּא מִשֶּׁל בַּעַל הַחַיִּים כְּמוֹ גִּיד הַנָּשֶׁה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל זֶה לְאַפּוֹקֵי כָּל פְּרִי שֶׁאֵינוֹ בְּרִיַת בַּעַל חַיִּים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

וּבִגְרָרָה דִּבְרִיָּה דְּאָמְרִינַן דַּחֲשִׁיבָא וְלָא בָּטְלָה נֹאמַר מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערלה פ"ג מ"ז) שֶׁכָּל דָּבָר חָשׁוּב גַּם כֵּן לָא בָּטִיל, כְּגוֹן אֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ וְרִמּוֹנֵי בָּאדָן וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת וְחִלְפֵי תְּרָדִין וְקִלְחֵי כְּרוּב וּדְלַעַת יְוָנִית וְכִכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, (מאכלות אסורות טז ט) דְּלָאו דַּוְקָא שִׁבְעָה דְּבָרִים אֵלֶּה, אֶלָּא כָּל דָּבָר חָשׁוּב, אֲבָל אֵלּוּ הָיוּ הַחֲשׁוּבִים בִּזְמַן חֲכְמֵי הַמִּשְׁנָה זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

וְזֶה שֶׁאָמְרִנוּ דִּבְרִיָּה לָא בָּטְלָא וְהַכַּוָּנָה לוֹמַר, בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, דַּוְקָא בְּרִיָּה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ שֶׁרֶץ טָמֵא, וְכֵן גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁגַּם הוּא אָסוּר מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֲבָל בְּהֵמָה כְּשֵׁרָה מִתְּחִלָּתָהּ דַּוְקָא בְּעוֹדָהּ חַיָּה הוּא דְּאֵינָהּ בְּטֵלָה מִשּׁוּם דְּבַעֲלֵי חַיִּים חֲשִׁיבֵי וְלָא בָּטְלֵי (זבחים עג א), אֲבָל אַחַר שֶׁמֵּתָה וַדַּאי בִּטּוּל יֵשׁ לָהּ, וַאֲפִלּוּ שׁוֹר גָּדוֹל מֵת אָמְרִינַן שֶׁהוּא בָּטֵל, וְזֶה יִהְיֶה אַלְבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּהִלְכָתָא כְּוָתֵהּ, דְּאָמַר בַּגְּמָרָא (ביצה ג ב) גַּבֵּי דְּבָרִים חֲשׁוּבִים דְּלָא בְּטִילֵי אֶת שֶׁדַּרְכָּן לִמָּנוֹת שָׁנִינוּ, כְּלוֹמַר הַדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת לִמָּנוֹת דֶּרֶךְ חֲשִׁיבוּת תָּמִיד, שָׁנִינוּ שֶׁאֵין בְּטֵלוֹת, כְּגוֹן אוֹתָן שִׁבְעָה הַמְּנוּיוֹת לְמַעְלָה, אֲבָל שׁוֹר אֶחָד אֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת לְהַחְשִׁיבוֹ בְּלִבָּם תָּמִיד לְפִי שֶׁאֵין רְאוּי לְפִי שָׁעָה וְלֹא קְרוֹבָה הֲנָאָתוֹ לְלֵב בְּנֵי אָדָם כְּמוֹ אוֹתָן שִׁבְעָה דְּבָרִים.

וְאַל תִּתְפַּלֵּא לוֹמַר חֲתִיכָה אַחַת מִמְּנוּ הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד בִּפְנֵי הָאוֹרְחִים תֵּחָשֵׁב וְלֹא תִּבָּטֵל, וְכֻלּוֹ בְּיַחַד יִבָּטֵל, כִּי הָאֱמֶת כֵּן הוּא שֶׁחֲתִיכָה אַחַת מִמֶּנּוּ הֲנָאָתָהּ קְרוֹבָה וְלֵב בְּנֵי אָדָם

קְרוֹבָה אֵלֶיהָ וּמַחְשִׁיבָהּ וְעַל כֵּן אָמְרוּ בָּהּ שֶׁלֹּא תִּבָּטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ מִתְבַּטֵּל. וְדַע זֶה וַהֲבִינֵהוּ.

וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, (יו"ד סי' קא ג) שֶׁדַּיִן חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד דְּלָא בָּטְלָא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בִּמְבֻשֶּׁלֶת כִּי אָז רְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד בָּהּ. וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁאֲפִלּוּ בְּחַיָּה נֶאֱמַר. וּמִן הַמְפָרְשִׁים (רא"ש ורשב"א ביו"ד שם ס"ב) גַּם כֵּן שֶׁאָמְרוּ, דְּלָא נֶאֱמַר חֲתִיכָה הָרְאוּיָה שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה, אֶלָּא כְּשֶׁהִיא אֲסוּרָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ, אֲבָל אִם נָפַל אִסּוּר בְּתוֹכָהּ וְנָתַן בָּהּ טַעַם בְּטֵלָה הֲוָיָא מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִסּוּר שֶׁבָּהּ רְאוּי לְהִתְכַּבֵּד. וְאַף עַל גַּב דְּאַשְׁכְּחַן שֶׁאֲפִלּוּ בַּחֲתִיכַת בָּשָׂר שֶׁנָּפַל בָּהּ חָלָב אָמְרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה (עד ב) שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה, שֶׁאנֵי בָּשָׂר בְּחָלָב, דְּתַעֲרֻבְתָּן עוֹשָׂה אוֹתָהּ כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה בְּחֻלִּין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה [י"ד סי' ק"ה]

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּמֵזִיד בְּרִיָּה שְׁלֵמָה לְגַמְרֵי טְמֵאָה בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, וַאֲפִלּוּ פְּחוּתָה מִן הַחֲרְדָּל וַאֲפִלּוּ הָיְתָה סְרוּחָה, וּבֵין שֶׁהָיְתָה עַל יְדֵי זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ מִכָּל הָעִפּוּשִׁין שֶׁבָּעוֹלָם וְשָׁרְצָה בָּאָרֶץ, מִי שֶׁאָכָלָהּ כֻּלָּהּ, לוֹקֶה עָלֶיהָ, אֲבָל חֲסֵרָה אֶפִילוּ רֶגֶל אַחַת, אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת מִמֶּנָּה.

מצוה קסד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מג) אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם. וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם יָדוּעַ עִנְיָנוֹ, שֶׁהוּא מִבְּרִיּוֹת דַּקּוֹת הַשָּׁטוֹת בַּמַּיִם וְהֵם נִקְרָאִים שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְזֶה הַלָּאו מְיֻחָד בָּהֶם מִלְּבַד הַלָּאו הַמְיֻחָד לְדָג טָמֵא, שֶׁאֵין אֵלּוּ בִּכְלַל דָּגִים כְּלָל, כִּי מִין אַחֵר בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא לְגַמְרֵי. זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל', ת קע"ט) בַּמִּקְרָא הַזֶּה שֶׁעַל זֶה בָּא לְלַמֵּד. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ שורש ט בד"ה וראיתי לרב ז"ל) חוֹלֵק עָלָיו בָּזֶה, וְכָתַב כִּי הַלָּאו הַזֶּה אֵינֶנּוּ לָאו מְיֻחָד עַל שׁוּם שֶׁרֶץ אֶלָּא שֶׁהוּא מִן הַלָּאוִין הַכּוֹלְלִים שֶׁאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה הַכָּתוּב בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים יד ג) בִּתְחִלַּת הַפָּרְשִׁיּוֹת שֶׁל אִסּוּר בַּעֲלֵי הַחַיִּים. וְכֵן בָּכָאן אָמַר בְּסוֹף כֵּלָּן אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל מֵהַלְּכֵי הָאֲדָמָה שֶׁאָסַרְתִּי, וְיִכָּנְסוּ בָּזֶה אִסּוּר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְאִסּוּר עוֹף טָמֵא וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כִּי כָּל הָאִסּוּר וְהַמֻּרְחָק נִכְלָל בְּשִׁקּוּץ כְּמוֹ כִּי לֹא בָזֶה וְלֹא שִׁקֵּץ עֲנוּת עָנִי (תהלים כב כה). וְהֶאֱרִיכוּ עַל הַלָּאו הַזֶּה שְׁנֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַרְבֵּה, וְגִלְגְּלוּ בּוֹ מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּגְמָרַת מַכּוֹת (טז ב) אֶכֶל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חֲמֵשׁ, צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ, וְכָל אֶחָד יְפָרֵשׁ בָּהּ הַנִּרְאֶה אֵלָיו בָּעִנְיָן.

וְאִם בָּאתִי לִכְתֹּב כָּל טַעֲנוֹתָם בַּדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהֵן, יֶאֱרַךְ הָעִנְיָן עַד שֶׁלֹּא יְכִילֻנוּ קֹלֶף גָּדוֹל וְאֵצֵא מִגֶּדֶר מְלַאכְתִּי זֹאת. וְאוּלָם לְפִי דַּעְתִּי עִקַּר מַחֲלָקְתָּם בָּעִנְיָן תָּלוּי אִם לוֹקִין בְּאִסּוּר אֶחָד שְׁנֵי מַלְקוּיוֹת אִם לֹא, שֶׁהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (שורש ט) בְּעִקְרֵי הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְקָבַע בָּהּ מַסְמְרִים שֶׁלֹּא נִלְקֶה לְעוֹלָם עַל עֲבֵרָה אַחַת שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וַאֲפִלּוּ יָבוֹאוּ עָלֶיהָ בַּכָּתוּב כַּמָּה לָאוִין, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁיָּבוֹאוּ בַּתּוֹרָה בְּחָמֵשׁ מִקְרָאוֹת אוֹ אֲפִלּוּ בְּמֵאָה לֹא תֹּאכַל חָזִיר, אִם אָכָלוֹ, לֹא יִלְקֶה לְעוֹלָם בַּאֲכִילָה אַחַת אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן הַלָּאוִין לֹא יָבוֹאוּ לִדְרֹשׁ מֵהֶן שׁוּם דָּבָר רַק לְתוֹסֶפֶת לָאוִין, אַף עַל פִּי כֵן לֹא יִלְקֶה לְעוֹלָם אָדָם עַל אִסּוּר אֶחָד לְבַד רַק מַלְקוּת אַחַת.

וּמִצַּד הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה הַקְּבוּעַ אֵלָיו הָיָה לוֹ לְדַחֹק בְּפֵרוּשׁ אוֹתָהּ שְׁמוּעָה דִּגְמָרַת מַכּוֹת (שם) הָרְבֵּה וּלְפָרְשָׁהּ שֶׁלֹּא כְּפֵרוּשׁ כָּל הַמְפָרְשִׁים שֶׁקָּדְמוּהוּ, וְהוּא בְּעַצְמוֹ כָּתַב, שֶׁלֹּא רָאָה פֵּרוּשׁ אָדָם שֶׁקָּדַם לוֹ שֶׁיְּפָרְשָׁהּ כָּמוֹהוּ. וּכְלָל פֵּרוּשׁוֹ בַּדָּבָר הוּא שֶׁיַּחְזֹר לְעוֹלָם, כִּי מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאָדָם לוֹקֶה בַּאֲכִילַת בְּרִיָּה אַחַת הָרְבֵּה לָאוִין שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתָהּ בְּרִיָּה תּוֹסֶפֶת עִנְיָן שֶׁיִּתְיַחֵד הַלָּאו בְּאוֹתָהּ תּוֹסֶפֶת וְלֹא שֶׁיִּלְקֶה לְעוֹלָם מֵאִסּוּר אֶחָד לְבַדּוֹ שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וַאֲפִלּוּ נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה אֶלֶף לָאוִין כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְלָכֵן יֹאמַר הוּא שֶׁהַבְּרִיָּה שֶׁיִּחְיְבוּ עָלֶיהָ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָרְבֵּה מַלְקוּיוֹת הִיא כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה בְּרִיָּה שֶׁיִּתְחַבְּרוּ בְּגוּפָהּ הָרְבֵּה מִינִין, כְּגוֹן שֶׁתֹּאמַר שֶׁתִּהְיֶה תְּכוּנָתָהּ בְּעִנְיָן שֶׁאֶפְשָׁר לִקְרוֹתָהּ שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְשֶׁרֶץ הָעוֹף כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ לָהּ כְּנָפַיִם, וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם שֶׁתְּשׁוּט גַּם כֵּן בַּמַּיִם עִם הֱיוֹתָהּ מִתְעוֹפֶפֶת בָּאֲוִיר. כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה כֵּן לִפְעָמִים בִּקְצָת מִינֵי הַשְּׁרָצִים. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה עִם קְצָת דּוֹחַק שֶׁיִּדְחַק בְּפֵרוּשׁוֹ יְפָרֵשׁ שְׁמוּעָה זוֹ דִּגְמָרַת מַכּוֹת, אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חָמֵשׁ, וכו'. וְיָצָא לְמְצֹא בְּגוּף בְּרִיָּה אַחַת שִׁשָּׁה עִנְיָנִים חֲלוּקִים.

וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא נִצְטָרֵךְ לְכָל זֶה, כִּי הוּא יִסְבֹּר שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִלְקוֹת עַל אִסּוּר אֶחָד כַּמָּה מַלְקוּיוֹת אִם יִתְרַבּוּ עָלָיו הַלָּאוִין בַּתּוֹרָה וְלֹא יִצְטָרְכוּ לָנוּ לִדְרָשׁוֹת אֲחֵרוֹת, וְהִרְבָּה רְאָיוֹתָיו עַל זֶה רְאָיוֹת חֲזָקוֹת כִּרְאֵי מוּצָק לְפִי הַדּוֹמֶה. וּפֵרוּשׁ הַשְּׁמוּעָה דִּגְמָרָא מַכּוֹת כְּפֵרוּשׁ הָרִאשׁוֹנִים יָפֶה. וְלָאו דְּשֶׁרֶץ הַמַּיִם דָּרַשׁ לֵהּ הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה מִמָּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אִסּוּר דָּגִים וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת וְגוֹ' מִכָּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וְגוֹ' שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם. וְזֶה בֶּאֱמֶת יִהְיֶה דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, שֶׁבְּפָרָשָׁה זוֹ יְדַבֵּר בְּאִסּוּר דָּגִים שֶׁגְּדֵלִים בַּמַּיִם, וְשָׁם יְדַבֵּר גַּם כֵּן מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם. שְׁמָעֶנָּה בְּנִי, וְאִם תִּזְכֶּה בְּחַר לְךָ לְדַעְתְּךָ, אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵם.

מִשְׁרְשֵׁי אִסּוּר הַמַּאֲכָלִים, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה עג, וקנה).

דִּינֶיהָ קְצָרִים. וּכְלַל הָעִנְיָן כִּי כָּל אוֹתָן הַבְּרִיּוֹת קְטַנּוֹת, כְּמוֹ הַתּוֹלָעִים וְהָעֲלוּקָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁגְּדֵלִים בַּמַּיִם נִקְרָאִים שֶׁרֶץ הַמַּיִם.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּרִיָּה אַחַת שְׁלֵמָה מֵהֶן, וַאֲפִילּוּ קְטַנָּה בְּיוֹתֵר לוֹקֶה, וְאִם אֵינָהּ שְׁלֵמָה, אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן כַּזַּיִת. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן דְּבַר תּוֹרָה אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. שֶׁחֲצִי שִׁעוּר דְּאוֹרָיְתָא הוּא אָסוּר, אֲבָל אֵין חִיּוּב מַלְקוּת אֶלָּא עַל אֲכִילַת הַשִּׁעוּר הַמָּקְבָּל.

מצוה קסה

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁרָצִים הַמִּתְהַוִּים מִן הָעִפּוּשׁ – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁרָצִים הַמִּתְהַוִּים מִן הָעִפּוּשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מִין יָדוּעַ וְלֹא יִתְהַוֶּה מִזֶּכֶר וּנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מד) וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פר' שמיני יב ד) הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ פֶּרֶה וְרָבֶה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כִּי בְּשֶׁרֶץ הַנּוֹלָד מִזֶּכֶר וּנְקֵבָה נֶאֱמַר שׁוֹרֵץ וַאֲשֶׁר הוּא נַעֲשֶׂה מִן הָעִפּוּשׁ נֶאֱמַר עָלָיו רוֹמֵשׂ. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ שורש ט דה והפירוש) הִקְשָׁה עָלָיו מִן הַמִּקְרָאוֹת דִּכְתִיב וְכָתַב כִּי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר רוֹמֵשׂ וְשׁוֹרֵץ.

הַשֹּׁרֵשׁ יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ קְצָרִים. שֶׁכָּל פְּרָטֶיהָ יִכָּנְסוּ בִּכְלָל אֶחָד, שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ כָּל שִׁרְצֵי הָעִפּוּשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם הָרוֹמְשִׂים בָּאָרֶץ, חוּץ מִשִּׁרְצֵי עִפּוּשֵׁי הַפֵּרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ שָׁם אַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ, וְשִׁרְצֵי עִפּוּשֵׁי הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קסג).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּרִיָּה מִכָּל הָעִפּוּשִׁים שֶׁבַּאַשְׁפּוֹת וּבְכָל הַמְּקוֹמוֹת, אֲפִלּוּ קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, מִכְּיוָן שֶׁאֲכָלָהּ וְהִיא שְׁלֵמָה, לוֹקֶה עָלֶיהָ, וְאִם אֵינָהּ שְׁלֵמָה, שִׁעוּרָהּ בְּכַזַּיִת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה קסו

מִצְוַת עֲנִין טֻמְאַת יוֹלֶדֶת – לְטַמֵּא הַיּוֹלֶדֶת. כְּלוֹמַר הָאִשָּׁה כְּשֶׁתֵּלֵד שֶׁתִּהְיֶה טְמֵאָה לְבַעְלָהּ וְכָל שֶׁכֵּן לְטָהֳרוֹת שִׁבְעָה יָמִים כְּשֶׁתֵּלֵד זָכָר, וּשְׁבוּעַיִם כְּשֶׁתֵּלֵד נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ב ה) אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים וְגוֹ', וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם וְגוֹ'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, אֵין סָפֵק כִּי חֲלָיֵי בְּנֵי אָדָם יְבוֹאוּ אוֹ מִפְּנֵי מוֹתָר שֶׁבַּגּוּף אוֹ מִפְּנֵי חִסָּרוֹן אוֹ מִצַּד הֶפְסֵד שֶׁיְּקַבֵּל מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה, כִּי בֶּאֱמֶת כָּל זְמַן שֶׁהַטֶּבַע יָשָׁר

בְּתַכְלִית הַיֹּשֶׁר, וְלֹא קִבֵּל הֶפְסֵד דָּבָר, לֹא יֶחֱלֶה הַגּוּף, וְחֵטְא בְּנֵי אָדָם יְבִיאֵם לְהַעֲדִיף אוֹ לְהַחְסִיר בַּמֶּה שֶׁצָּרִיךְ לְטִבְעָם וְיֶחֱלוּ.

וּכְבָר אָמְרוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת (מצוה קמז קמח) כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא רָחֵק עִמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר מִכָּל הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים אֶת הַגּוּף בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ כְּלִי לַנֶּפֶשׁ הַיּוֹדַעַת יוֹצְרָהּ. וּכְמוֹ כֵן מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה הִרְחִיקָנוּ מִן הַיּוֹלֶדֶת וּמִן הַנִּדָּה וְהַזָּבָה יָמִים מִסְפָּר עַד שֶׁיִּתְנַקּוּ מֵאוֹתוֹ הַמּוֹתָר שֶׁבָּהֶן שֶׁהוּא דָּבָר רַע וּמַחְלִיא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ כִּי כָּל מוֹתַר מִשֹּׁרֶשׁ מַחֲלָה הוּא. עַל כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש"י ויקרא שם), שֶׁאֵין אִשָּׁה רוֹאָה דָּם שֶׁלֹּא יְהוּ רֹאשָׁהּ וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ, וְאֵין סָפֵק כִּי בְּאוֹתוֹ הַמּוֹתָר מַחֲלָה לָהֶן וּלְכָל הַקָּרֵב בָּהֶן שׁוּם קִרְבָה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה שֶׁהוּא תַּכְלִית הַקִּרְבָה הַחֻמְרִית, וְגַם הַוְּלָד הַנּוֹלָד בְּעוֹד שֶׁאוֹתוֹ הַמּוֹתָר מִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ מְעָתֵּד לַחֲלָאִים רָעִים. וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמְרוּ מִצַּד הַמּוֹתָר, צוֹתָה הַתּוֹרָה לְהִיוֹת טְמֵאָה מִן הַזָּכָר שִׁבְעָה, וּמִן הַנְּקֵבָה שְׁבוּעַיִם, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי מוֹתְרֵי הַיּוֹלֶדֶת נְקֵבָה גְּדוֹלִים מִן הַיּוֹלֶדֶת זָכָר, לְפִי שֶׁהֶרְיוֹן הַזָּכָר יוֹרֶה חֹם בַּנְּקֵבָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה כה ב) אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְיָדוּעַ כִּי הַחֹם מוֹתְרֵיהוּ הֵם מְעַטִּים וִימֹהֵר פְּעָלָתוֹ לְעוֹלָם, דָּבָר מֻשְׂכָּל הוּא, וְעַל כֵּן יַסְפִּיק לָנוּ בְּהֶרְיוֹן הַזָּכָר נְקִיּוֹן שֶׁל שִׁבְעָה יָמִים.

וְהֶרְיוֹן הַנְּקֵבָה תּוֹרֶה עַל קְרִירוּת טֶבַע הַנְּקֵבָה, וּבְקִרְירוּת יִרְבּוּ הַמּוֹתָרוֹת, וְלָכֵן תִּצְטָרֵךְ שְׁבוּעַיִם לְנִקְיוֹן גּוּפָהּ. וְכֵן מָצָאתִי הָעִנְיָן אַחֲרֵי כְּתָבִי זֶה לְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא יב ד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, בַּעֲבוּר כִּי טֶבַע הַנְּקֵבָה קַר וְלַח, וְהַלֵּחָה בְּרֶחֶם הָאֵם רַבָּה מְאֹד וְקָרָה, וְעַל כֵּן יֶלְדָּה נְקֵבָה, וּלְפִיכָךְ הִיא צְרִיכָה נְקִיּוֹן גָּדוֹל מִפְּנֵי רִבּוּי הַלֵּחוֹת וְהַדָּם הַמְּעֻפָּשׁ שֶׁבָּהֶן וּמִפְּנֵי קְרִירוּתָן, וּבְיָדוּעַ כִּי הֶחָלָאִים הַקָּרִים צְרִיכִים בְּנִקְיוֹנָם אֲרִיכוּת זְמַן יוֹתֵר מִן הַחַמִּים. עַד כָּאן.

וּבְדוֹמֶה לָזֶה יִהְיֶה הָעִנְיָן גַּם כֵּן בְּנִדָּה וְזָבָה, כִּי הַנִּדָּה תִּטְהַר לִשְׁבְעַת יָמִים וַאֲפִלּוּ שׁוֹפַעַת כָּל שִׁבְעָה, וּבִלְבַד שֶׁתִּפְסֹק בַּשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם מִדִּין תּוֹרָה, וְהַזָּבָה צְרִיכָה שִׁבְעָה נְקִיִּים, לְפִי שֶׁהַזִּיבָה תּוֹרֶה עַל רֹב מוֹתְרֵי הָאִשָּׁה וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הֶרֶקֶת דָּמִים יָמִים רַבִּים אַחַר יָמִים הַנְּהוּגִים בְּרֹב הַנָּשִׁים. וְאֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר שֶׁחֹלִי הֶרֶקֶת הַדָּמִים בַּנָּשִׁים מֻחְדָּשׁ לְחַדֵּשׁ הָיָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתָּן הַקַּלָּה עֲלֵיהֶן אוֹ כְּדֵי לְהַרְחִיק קִרְבָתָן קָצַת מִן הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא רַק אַחֲרֵיהֶן כָּל הַיָּמִים, כִּי יִתְגַּנּוּ בְּעֵינָיו קָצַת בִּדְבַר הַלִּכְלוּךְ הַהוּא שֶׁיֵּדַע בָּהֶן וְלֹא יִשְׁגֶּה תָּמִיד בְּאַהֲבָתָן.

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ בְּנִדָּה (לא ב) עַל צַד הַפְּשָׁט. רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁכִּוְּונוּ לְגַלּוֹת אֶחָד מִן הַתּוֹעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוָה מִלֵּבַד רֹב עִקָּרֶיהָ הַגְּדוֹלִים וְהַחֲזָקִים. וְכָתְבוּ

שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בְּהַרְחָקַת הָאִשָּׁה קְצָת זְמַן כְּדֵי שֶׁתִּתְחַבֵּב עַל בַּעְלָהּ יוֹתֵר בַּזְּמַן הַמֻּכְשָׁר וְלֹא יָקוּצוּ זֶה מִזֶּה לְרֹב הַתְמָדַת קִרְבָתָן וְיִתְּנוּ עֵינֵיהֶם בְּגוּפִים אֲחֵרִים, וּכְמוֹ שֶׁיֵּעָשׂוּ רַב הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָם גְּדוּרִים בִּגְדֵרֵינוּ הַחֲמוּרִים, וּכְמוֹ כֵן יִסְפִּיק טַעְמָם זֶה עַל צַד הַפְּשָׁט בְּיוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא יִתְנַוֵּל בָּהּ מִיָּד, וְשֶׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו וְיָקוּץ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּנִדָּה (שם).

מִדֵּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סו א) שֶׁכָּל הַיּוֹלְדוֹת טְמֵאוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּ דָּם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הָרֶחֶם בְּלֹא דָּם, וְאֶחָד הַיּוֹלֶדֶת חַי אוֹ מֵת וַאֲפִלּוּ נֶפֶל, וְהוּא שֶׁתִּגָּמֵר צוּרָתוֹ טְמֵאָה לֵדָה, וַאֲפִלּוּ הִפִּילָה שִׁלְיָא אוֹ שַׁפִּיר מָלֵא מַיִם אוֹ דָּם, הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, דְּקַיְמָא לַן אֵין שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצְאִים עַכְשָׁו הַוָּלָד בַּשִּׁלְיָא, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נִמּוֹק בְּתוֹכוֹ, וְתַשֵּׁב מִסְפֵּק יְמֵי טֻמְאָה שֶׁל נְקֵבָה שֶׁהֵם שִׁבְועִים, וִימֵי טֹהַר שֶׁל זָכָר שֶׁהֵם שִׁלשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם וְלֹא יוֹתֵר, דְּמִסְפֵּק אֲוִלִינַן הָכָא וְהָכָא לְהַחְמִיר. וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁצְּרִיכָה לָחוּשׁ לְוָלָד, דַּוְקָא שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה, אֲבָל לֹא עָבְרוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים יוֹם, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, וַאֲפִילּוּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים מַמָּשׁ, שֶׁיּוֹם אַרְבָּעִים כְּלִפְנֵי אַרְבָּעִים הוּא חָשׁוּב. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, כְּלוֹמַר וְלֹא יִהְיוּ לָהּ יְמֵי טֹהַר כְּמוֹ בְּיוֹלֶדֶת, חוֹשֶׁשֶׁת הִיא מִכָּל מָקוֹם לְטֻמְאַת נִדָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּלְדָה לֵדָה יְבֵשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא רָאֲתָה דָּם כְּלָל, אָנוּ אוֹמְרִים, מִכַּיוָן שֶׁיִּלְדָה אִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הָרֶחֶם בְּלֹא דָּם, וְשֶׁמָּא הָיָה מוּעָט וְנֶאֱבַד, וְכָל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ יְמֵי טֻמְאַת לֵדָה, יֵשׁ לָהּ יְמֵי טֹהַר מִדִּין תּוֹרָה, וִימֵי הַטֹּהַר הֵם שִׁלשִׁים וּשְׁלֹשָׁה לִזָּכָר וְשִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה לִנְקֵבָה. וְהָעִנְיָן הוּא כֵּן, דִּין תּוֹרָה, שֶׁהָאִשָּׁה אַחַר שֶׁיִּלְדָה מוֹנָה שִׁבְעָה יָמִים מִיּוֹם שֶׁיִּלְדָה, וּבֵין שֶׁיִּלְדָה מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה אוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ אֲפִלּוּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, מוֹנָה אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל לֵדָה יוֹם אֶחָד וּמַשְׁלִים עָלָיו שֵׁשֶׁת יָמִים, וּבֵין רוֹאָה קְצָת יָמִים מִן הַשִּׁבְעָה אוֹ כָּל הַשִּׁבְעָה, לָעֶרֶב שֶׁל שְׁבִיעִי שֶׁהוּא לֵיל שְׁמִינִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ, וַאֲפִילּוּ שׁוֹפַעַת דָּם בְּאוֹתוֹ לֵיל שְׁמִינִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה כָּל הַדָּמִים שֶׁתִּרְאֶה הַיּוֹלֶדֶת אַחַר שִׁבְעָה יָמִים לְזָכָר בְּתוֹךְ שִׁלשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַר אַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה בְּתוֹךְ שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה יוֹם.

וְעַל זֶה אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה ב), כִּי מַעְיָן אֶחָד הוּא וְהַתּוֹרָה טִמְּאַתּוּ וְהַתּוֹרָה טִהֲרַתּוּ. כְּלוֹמַר שֶׁדְּמֵי הַלֵּדָה שֶׁטִּמְּאָה הַתּוֹרָה וּדְמֵי הַטֹּהַר שֶׁטִּהֲרָה הַתּוֹרָה מִמָּקוֹם אֶחָד הוּא וְהוּא מִן הַמָּקוֹר, שֶׁהוּא מָקוֹם טֻמְאָה יוֹצְאוֹת שְׁנֵיהֶן, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה תִּתְלֶה הָעִנְיָן בַּזְּמַן, וּתְטַמֵּא הַדָּם הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה בִּזְמַן אֶחָד וּתְטַהֵר בַּזְּמַן הַשֵּׁנִי, וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ כָּל הַחָכְמָה כִּי הַכֹּל עָשָׂה בְּטַעַם נָכוֹן וּמְחֻיָּב, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא יָדַע שֶׁעַד אוֹתוֹ הַזְּמַן, הַדָּמִים מַזִּיקִין וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ לֹא יַזִּיקוּ.

וְעַכְשָׁו נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְנָדְרוּ עַצְמָן לִנְהֹג טָמְאָה בְּדָמֵי טֹהַר כְּמוֹ בְּדָמֵי טָמְאָה. וּכְלַל הָעִנְיָן שֶׁאֵין הָאִשָּׁה עַכְשָׁו עוֹלָה מִטָּמְאָתָהּ לְעוֹלָם עַד שֶׁתַּעֲמֹד שִׁבְעָה יָמִים שְׁלֵמִים נְקִיִּים מִכָּל דָּם וְתַתְחִיל לִמְנוֹתָן מִבָּעֶרֶב, זֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל וְעַד הַיּוֹם נוֹהֲגִים כֵּן בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים, וּבָזֶה נִצַּלְנוּ מִכַּמָּה סְפֵקוֹת. וְדִינֵי הַסְּפֵקוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת לִפְעָמִים עַל הַיּוֹלֶדֶת, כְּגוֹן אִם תִּתְחַיֵּב לֵישֵׁב עַל טָמְאַת זָכָר אוֹ עַל טָמְאַת נְקֵבָה, שֶׁפְּעָמִים תִּצְטָרֵךְ מִתּוֹךְ הַסָּפֵק לֵישֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה וְגַם לְנִדָּה. וְדִין הַמַּפֶּלֶת כְּמִין בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף מָה דִּינָהּ, וְאִם פָּנִים כִּפְנֵי אָדָם אוֹ אֵין פְּנֵיהֶם כִּפְנֵי אָדָם מָה דִּינָהּ וְהַמַּפֶּלֶת כְּמִין יַבְחוּשִׁין, כְּמִין שְׁעָרוֹת. וְהַמַּפֶּלֶת דְּמוּת אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּנָפַיִם שֵׁל בָּשָׂר, וְכֵן הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת אָדָם בְּעַיִן אַחַת וְיֶרֶךְ אַחַת. וְהַמַּפֶּלֶת זָכָר וְסַנְדָּל עִמּוֹ, וְהִיא הַבְּרִיָּה שֶׁאֵינָהּ נִכֶּרֶת אִם זָכָר אוֹ נְקֵבָה. וְדִין הָאִשָּׁה שֶׁיּוֹצֵאת מְלֵאָה וּבָאָה רֵיקָנִית וְהִיא טוֹעָה בְּחֶשְׁבּוֹנָהּ. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ בְּעִנְיָנֵי טָמְאָתָהּ, הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (י"ד סי' קצ"א). וְעִנְיַן דִּינֵי קָרְבָּנוֹת, מְפֻזָּרִין בְּהַרְבֵּה מַסֶּכְתּוֹת. וּמֵהֶן הָרְבֵּה בִּזְבָחִים וַעֲרָכִין וּכְרִיתוֹת וְקִנִּין וּנְגָעִים (י"ד ס' קכג).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְעִנְיַן שֶׁהַיּוֹלְדוֹת טְמֵאוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבָא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַמֻּגְבָּל לְאִסּוּר אוֹ אֶפִלּוּ אַחַר זְמַן הַמֻּגְבָּל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טָבְלָה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו כְּמוֹ בְּנִדָּה, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (ויקרא יב ב) כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא. וְחַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה קסז

שֶׁלֹּא יֹאכַל טָמֵא מִן הַקֳּדָשִׁים – שֶׁלֹּא יֹאכַל טָמֵא מִן הַקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיִּטְבֹּל וְיַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאִם הוּא טָמֵא שֶׁצָּרִיךְ כַּפָּרָה עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ד) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תזריע א ח) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא, מָה מִקְדָּשׁ הַנִּכְנָס בּוֹ בְּטֻמְאָה עָנוּשׁ כָּרֵת, אַף הָאוֹכֵל קָדָשִׁים בְּטֻמְאָה עָנוּשׁ כָּרֵת. וְאָמְרִינַן בְּמַכּוֹת (יד ב) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע, אַזְהָרָה לָאוֹכֵל, אַתָּה אוֹמֵר לָאוֹכֵל אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַנּוֹגֵעַ, וכו' כִּדְאִיתָא הָתָם. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) לְקִבּוּץ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ יִרְאַת הַמִּקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, וְלָכֵן אֵין רָאוּי שֶׁיֹּאכְלוּם רַק הַטְּהוֹרִים, כִּי הַטָּהֳרָה מַעֲלָה וְכָבוֹד בָּאָדָם, כַּיָּדוּעַ לְכָל מֵבִין.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לג ב) שֶׁהַטֻּמְאָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ הִיא שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה דְּאוֹרָיְתָא שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת, פֵּרוּשׁ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכג). וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (זבחים לד א) שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילַת קֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין עַד שֶׁיִּקָּרְבוּ מַתִּירָיו כְּלוֹמַר הָאֵמוּרִין, וּכְמוֹ כֵן הוֹרוּנוּ

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מעילה י א) שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל אוֹ נוֹתָר אוֹ מִשּׁוּם טָמֵא עַד שֶׁיְּקָרְבוּ מַתִּירָיו כְּהִלְכָתָן, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין כֵּוָן שֶׁקִּדַּשׁ בַּכְּלִי חַיָּבִין עָלָיו. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר מִזְּבָחִים [הלכות פסולי המוקדשין פי"ח]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּשַׂר קֹדֶשׁ טָהוֹר, אוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ טָמֵא בְּעוֹדָנוּ טָמֵא טֻמְאָה דְאוֹרָיְתָא, בְּמֵזִיד קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל, חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג, מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה. וְאִם אָכַל אַחַר שֶׁטָּבַל קֹדֶם שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ כְּמוֹ הַיּוֹלֶדֶת שֶׁצְּרִיכָה לְהָבִיא קָרְבָּן. וְכֵן כָּל הַצָּרִיךְ לְכַפָּרָה לוֹקֶה וְאֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיַן כָּרֵת וֶה (ויקרא ז כ) וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַד שֶׁתְּהֶיֶה כָּל טֻמְאָתוֹ עָלָיו. וְאִם הָיָה טָמֵא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אֵינוֹ לוֹקֶה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין חַיָּב כָּרֵת, אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קסח

מִצְוַת קָרְבַּן יוֹלֶדֶת – שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת קָרְבָּן כְּשֶׁיִּשְׁלְמוּ יְמֵי הַטֹּהַר לְבֵן אוֹ לְבַת, וְהוּא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹּר לְחַטָּאת. וְאִם הִיא עֲנִיָּה, תַּקְרִיב שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ו) וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא וגו', וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה עַד שֶׁתַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁתִּתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה לָתֵת הוֹדָאָה לָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִצִּילָהּ מֵחֶבְלֵי יוֹלֵדָה שֶׁהוּא דָּבָר נֵס. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לא ב), שֶׁהָאִשָּׁה קוֹפֶצֶת וְנִשְׁבַּעַת בְּעֵת צִירֶיהָ שֶׁלֹּא תִּזְקֹק עוֹד לְאִישׁ, וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה כַּפָּרָה, וְעַל כֵּן יִקְרָא קָרְבָּנָהּ חַטָּאת, וְנֶאֱמַר בָּהּ (שם ח) וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן.

מִדִּינֶיהָ. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין הַיּוֹלֶדֶת מְבִיאָה קָרְבָּנָהּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים לְזָכָר וּבְיוֹם שְׁמֹנִים לִנְקֵבָה אֶלָּא לְמָחָר, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעִים וְאֶחָד, וְכֵן בְּיוֹם שְׁמֹנִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו) וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמִים לְגַמְרֵי. וְאִם הֻבִיאַתּוּ בְּתוֹךְ יְמֵי מִלֹּאת, (זבחים קיב ב) לֹא יָצְאת יְדֵי חוֹבָתָהּ. עָבַר זְמַן זֶה וְלֹא הֻבִיאָה כַּפָּרָתָהּ, מְבִיאָהּ לְאַחַר זְמַן, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הֻבִיאָה, אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים פ"ד מ"ג) הֻבִיא כַּפָּרָתוֹ, אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. וְכָל מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, דִּינָם שָׁוֶה בָּזֶה. וְכָל מְחֻיְּבֵי קָרְבָּן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבָּנָן אֶלָּא מִדַּעְתָּן חוּץ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה (נדרים לה ב) שֶׁאֵין צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נְדָה [הל' מחוסרי כפרה פ"א]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֶרֶת עַל זֶה וְלֹא קָרְבָּה קָרְבָּנָהּ בְּטֵלָה עֲשֵׂה, וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה וַאֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים, וְאוֹי לָהּ אִם תָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ, וְתִשָּׂא עֲוֹנָהּ עַל נַפְשָׁהּ.

מצוה קסט

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת מְצֹרָע – לְטַמֵּא אָדָם מְצֹרָע. כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה הִיא עָלֵינוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּהְיֶה מְצֹרָע שֶׁיָּבוֹא אֶל הַכֹּהֵן לִשְׁאֹל עַל צָרַעְתּוֹ וְהַכֹּהֵן יְטַמְּאֶנּוּ אוֹ יְטַהֲרֶנּוּ, וְהוּא יִתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה, כַּאֲשֶׁר יְצַוֻּנוּ הַכֹּהֵן, וְלֹא יִקַּח הַדָּבָר כְּחֹלִי הַבָּא בְּמִקְרֶה, אֶלָּא יִתֵּן לֵב עָלָיו וְיֵדַע כִּי גֹּדֶל עֲוֹנוֹ גָּרַם אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג ב) אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ' וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל מִשְׁפְּטֵי צָרַעַת אָדָם מָה שֶּׁמְּמֻנָּה טָמֵא וּמָה שֶּׁמְּמֻנָּה טָהוֹר, וּמָה שֶּׁמְּמֻנָּה צָרִיךְ הֶסְגֵּר וּמָה שֶּׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶסְגֵּר, וּמָה שֶּׁצָּרִיךְ עִם הֶהֶסְגֵּר גִּלּוּחַ אוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ גִּלּוּחַ, כְּלוֹמַר תִּגְלַחַת הַנֶּתֶק, וּמִלְבַד זֶה דִּינִין הַרְבֵּה.

וְעִנְיַן הַצָּרַעַת הוּא שֶׁיִּלְבִּין מָקוֹם אֶחָד אוֹ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם וְיִהְיוּ אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת לְבָנִים הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּדְמֶה הַלָּבָן שֶׁלָּהֶם לְלֹבֶן קְרוּם בֵּיצָה וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּלַבְנִינוּת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה כֵּהֶה לְמַטָּה מִמַּרְאֵה קְרוּם בֵּיצָה, אֵין זֶה צָרַעַת אֶלָּא בֹּהַק הוּא, כְּלוֹמַר חֹלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הַצָּרַעַת כְּלָל אֶלָּא כְּמִינֵי הַנֶּגֶב וּשְׂאֵר מִינֵי נְגָעִים הַנַּעֲשִׂים בָּאָדָם. וְאַרְבַּע מַרְאוֹת לַלָּבָן שֶׁל צָרַעַת הֵם בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם, הַשְּׂתֵּיִם הֵן אֲבוֹת וְהֵן שְׂאֵת וּבֶהָרֶת, וְהַשְּׂתֵּיִם תּוֹלְדוֹת לָהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן לְמַטָּה בַּלָּבָן מֵאֵלּוּ הַשְּׂתֵּיִם שֶׁנִּקְרְאוֹת אֲבוֹת. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים פ"א מ"א) מַרְאוֹת נְגָעִים שְׂתֵּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, בַּהֶרֶת וְסַפַּחְתָּהּ, שְׂאֵת וְסַפַּחְתָּהּ, וּפֵרוּשׁ סַפַּחְתָּהּ כְּלוֹמַר תּוֹלְדָתָהּ, שֶׁאֵין לְשׁוֹן סַפַּחַת אֶלָּא לְשׁוֹן טְפֵלָה. וְאַרְבַּע הַמַּרְאוֹת אֵלּוּ דְּמוּ אוֹתָן חֲכָמִים אַחַת לְצֶמֶר לָבָן נָקִי וְזֶהוּ שְׂאֵת, וְאַחַת לְשֶׁלֶג וְזֶהוּ בַּהֶרֶת, וְאַחַת לְסִיד הַהֵיכָל וְהִיא תּוֹלֶדֶת בַּהֶרֶת (מדות פ"ג מ"ד) וְאַחַת לִקְרוּם בֵּיצָה וְהִיא תּוֹלֶדֶת שְׂאֵת. אַרְבַּע מַרְאוֹת אֵלֶּה הֵם הַטְּמֵאִים וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא (נגעים שם מ"ג). וְכָל שֶׁאֵין מַכִּיר אוֹתָן בְּחִלּוּקֵיהֶן וּשְׁמוֹתֵיהֶן (שבועות ו א) אֵינוֹ דָּן אֶלָּא עַל פִּי מַכִּיר, וּכְמוֹ שֶׁנֹּאמַר לְמַטָּה בְּדִינֵי הַמִּצְוָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא פְּרָטִית עַל כָּל אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, וְכִי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד כא) כִּי עֵינָיו עַל דַּרְכֵי אִישׁ וְכָל צְעָדָיו יִרְאֶה. וְלָכֵן הֻזְהַרְנוּ לְתֵת לֵב אֶל הַחֹלִי הָרַע הַזֶּה וְלַחְשֹׁב כִּי הַחֵטְא גָּרַם אוֹתוֹ, וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב), כִּי בְּחֵטְא לָשׁוֹן הָרַע יָבֹא בָּרֹב וְלֹא נִקְחֲנוּ דֶּרֶךְ מִקְרֶה, וְיֵשׁ לָנוּ לָבוֹא אֶל הַכֹּהֵן, שֶׁהוּא הָעוֹמֵד לְכַפֶּרֶת הַחוֹטְאִים, וְעִם חֶבְרַת הַמְכַפֵּר אוּלַי יְהַרְהֵר בִּתְשׁוּבָה וְיִסְגֹּר קְצָת יָמִים כְּדֵי שֶׁיָּשִׁיב אֶל לִבּוֹ עִנְיָנָיו בְּמִתּוּן וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו (ברכות ה א), וְלִפְעָמִים יַסְגֹּר שְׁנֵי הֶסְגֵּרִים שֶׁמָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה וְלֹא תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְנִמְרֵי,

כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁחָשַׁב לְהַחְזִיר מַחֲצִית גְּזֵלָתוֹ, וְאָז יְחַדֵּשׁ בּוֹ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קְצָת סִימָנִין שֶׁיִּסְגֹּר שִׁנִּית אוּלַי יִשְׁלִים תְּשׁוּבָתוֹ וְיִטְהַר לְגַמְרֵי.

וְכָל עִנְיָן הֶסְגֵּרִין אֵלּוּ יוֹרֶה הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל דַּרְכֵי הָאָדָם אַחַת לְאַחַת. וּלְפִי שֶׁהַדֵּעוֹת רַבּוֹת בְּהַשְׁגָּחַת הָאֵל עַל כָּל בְּרוּאָיו, יָבוֹאוּ בָּהּ הַרְבֵּה פְּסוּקִים בַּמִּקְרָא וְהַרְבֵּה מִצְוֹת לְהוֹרוֹת עַל הָעִנְיָן מֵהֶיוֹתוֹ פְּנֵה גְּדוֹלָה בְּתוֹרָתֵנוּ. שֶׁיֵּשׁ כְּתוֹת בְּנֵי אָדָם יַחְשְׁבוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ [עַל כָּל הַמִּינִין בִּפְרָט בֵּין אֲנָשִׁים אוֹ כָּל שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְיֵשׁ מֵהֶן כְּתוֹת יַחְשְׁבוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא] עַל כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בֵּין בַּעֲלֵי חַיִּים אוֹ כָּל שְׁאָר דְּבָרִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְנוֹעֵעַ דָּבָר אֶחָד קָטָן בְּעוֹלָם הַזֶּה רַק בְּחֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבִגְזֵרָתוֹ עַד שֶׁיַּחְשְׁבוּ כִּי בִּנְפֹל עָלֶה אֶחָד מִן הָאִילָן הוּא גָּזַר עָלָיו שֶׁיִּפֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְאַחֵר אוֹ יֶקְדֵּם זְמַן נְפִילָתָהּ אֲפִלּוּ רֶגַע, וְזֶה דַּעַת רָחוֹק הַרְבֵּה מִן הַשֵּׂכֶל. וְיֵשׁ כְּתוֹת רָעוֹת יַחְשְׁבוּ שֶׁלֹּא יִשְׁים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּלָל בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפָל, בֵּין בַּאֲנָשִׁים אוֹ בִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְהוּא דַּעַת הַכּוֹפְרִים, רַע וָמָר. וַאֲנַחְנוּ בַּעֲלֵי הַדַּת הָאֱמִתִּית לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי נָשִׂים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בִּכְלָל, שֶׁכָּל מִין מִן הַמִּינִים הַנִּבְרָאִים בָּעוֹלָם, יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם, לֹא יִכְלֶה וְיֹאבַד כֻּלּוֹ, כִּי בְּהַשְׁגָּחָתוֹ יִמְצֵא קִיּוּם לְכָל דָּבָר. וּבְמִין הָאָדָם נַאֲמִין כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְרָט, וְהוּא הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם (תהלים לג טו). וְכֵן קִבַּלְנוּ מִגְּדוֹלֵינוּ, וְגַם נִמְצָא עַל זֶה הַרְבֵּה כְּתוּבִים יוֹרוּ כִּי הָעִנְיָן כֵּן. וְלָכֵן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה כִּי בְּהַגִּיעַ אֶל הָאָדָם הַחֹלִי הָרַע, וְהוּא הַצָּרַעַת, שֶׁלֹּא יְקֻחֶנּוּ דֶּרֶךְ מִקְרֶה, רַק יַחְשֹׁב מִיָּד כִּי עֲוֹנֹתָיו גָּרְמוּ וְיַרְחִיק מֵחֶבְרַת בְּנֵי אָדָם כְּאָדָם הַמֻּרְחָק מֵרַע מַעֲשָׂיו, וְיִתְחַבֵּר אֶל הַמְכַפֵּר הַמְרַפֵּא שֶׁבָּר הַחֹטֶא וְיַרְאֶה אֵלָיו נִגְעוֹ, וּבְעֲצָתוֹ וּבִדְבָרָיו וּבְפִשְׁפּוּשׁ מַעֲשָׂיו יוּסַר מֵעָלָיו הַנֶּגַע, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּשְׁגִּיחַ עָלָיו תָּמִיד יִרְאֶה מַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָתוֹ וְיִרַפְּאֵהוּ, וְזֶהוּ עִנְיַן הַהֶסְגֵּרִין כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות שם) שֶׁאֵין מַרְאוֹת נְגָעִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ מְטַמְּאִין עַד שֶׁיֵּרָאוּ עֲמֻקִּין מִן הָעוֹר, וְלֹא שֶׁיִּהְיוּ עֲמֻקִּים מַמָּשׁ בְּמִשּׁוּשׁ אֶלָּא שֶׁיֵּרָאוּ בּוֹ בִּרְאִיַּת הָעַיִן, כְּעֵין מַרְאֵה הַחַמָּה שֶׁנִּדְמֵית לְרוֹאִים עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (נגעים פ"ו מ"א) שֶׁשִּׁשּׁוּר הַצָּרַעַת הוּא כִּגְרִיס הַקִּלְקִי, כְּלוֹמַר שֶׁאִם יֵרָאוּ בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם מֵאוֹתָן מַרְאוֹת כְּשִׁעוּר זֶה נִקְרָא צָרַעַת, אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה הַשִּׁעוּר אֵין זֶה צָרַעַת. וְהַשִּׁעוּר הַזֶּה הוּא מָקוֹם מְרֻבָּע בָּעוֹר מַחְזִיק שֵׁשׁ שְׂעֹרוֹת רֹחַב וְשֵׁשׁ אֹרֶךְ שֶׁהוּא בְּתִשְׁבֹּרֶת מְקוֹם שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שְׂעֹרוֹת. הָיָה בְּרָחְבּוֹ חֲמֵשׁ שְׂעֹרוֹת אֲפִלּוּ אָרְכּוֹ אַמָּה, אֵין זֶה צָרַעַת, דְּרֹחַב שֵׁשׁ שְׂעֹרוֹת בָּעֵינָן.

כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בַּהֶרֶת הוּא הַדִּין לְאַרְבַּע הַמַּרְאוֹת. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה הֵן, שֵׂעָר לָבָן, מִחְיַת בָּשָׂר חַי, וּפִשְׂיוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁנּוֹלַד בּוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַּהֶרֶת וּבָהּ שֵׂעָר לָבָן אוֹ מִחְיַת בָּשָׂר חַי, כְּשֶׁיִּרְאֶנּוּ הַכֹּהֵן יֹאמַר לוֹ מִיָּד שֶׁטֻּמְאָה מֻחְלָט הוּא. לֹא הָיָה בּוֹ שֵׂעָר לָבָן וְלֹא מִחְיָה, יַסְגִּירֶנּוּ שִׁבְעַת יָמִים. וְאִם פָּשָׂה הַנֶּגַע, יַחְלִיטֶנּוּ מִיָּד גַּם כֵּן, שֶׁגַּם הַפִּשְׂיוֹן הוּא סִימָן טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. לֹא נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה בְּשִׁבּוּעַ שֶׁל הֶסְגֵּר רִאשׁוֹן, יַסְגִּירֶנּוּ בְּשִׁבּוּעַ שֵׁנִי. וְאִם נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה אֵלּוּ, יַחְלִיטֶנּוּ לְטֻמְאָה וְאִם לָאו, יְטַהֲרֶנּוּ, שֶׁאֵין הֶסְגֵּר לְצָרַעַת עוֹר בְּשָׂר יוֹתֵר מִשְּׁנֵי שְׁבוּעוֹת. וְאִם אַחַר כְּךָ שֶׁטָּהַר אוֹתוֹ יָוֹלֵד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי הַטֻּמְאָה, יְטַמְּאֶנּוּ מִיָּד גַּם כֵּן, שֶׁאוֹתָם שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה לְעוֹלָם מְטַמְּאִין בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין אַחַר הֶסְגֵּרִין. נֶגַע הַצָּרַעַת שֶׁהָיְתָה לְבָנָה הָרְבֵּה כְּמוֹ הַצֶּמֶר הַלָּבָן וְהַשֵּׂעָר וְאַחַר כָּךְ כֵּהָה וְחָזְרָה כְּמַרְאֵה קְרוּם הַבֵּיצָה וְסִיד הַהֵיכָל אֵין זֶה סִימָן טָהֳרָה כְּלָל אֶלָּא הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ מַמָּשׁ כְּמוֹ בַּתְּחִלָּה, עַד שֶׁיַּכְהֶה לְמַטָּה מִלֹּבֶן קְרוּם בֵּיצָה, וְאָז הוּא נִקְרָא בֹּהַק וְטָהוֹר.

וְאִם תִּשְׁאַל אִם כֵּן מַהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (ויקרא יג ו) וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן? תִּשּׁוּבָתְךָ, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בְּשֶׁכָּהֲה הַנֶּגַע לְמַטָּה מִקְּרוּם בֵּיצָה, אֲבָל בִּקְרוּם בֵּיצָה וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ אֵין זֶה כֵּהוּי שֶׁעָדַיִן מִכְּלָל מַרְאוֹת הַטְּמֵאִים הוּא. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר (שם) וְלֹא פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ יוֹרֶה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּשָׂה כְּלָל וְלֹא נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁאָר סִימָנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁאָמַרְנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּהָה אֶלָּא עָמַד בְּעֵינָיו, מְכֻיָּן שֶׁלֹּא פָּשָׂה, טָהוֹר הוּא.

וְדִינֵי הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבָּאָדָם שֶׁאֵין מִתְטַמְּאִין מִשּׁוּם צָרַעַת, וְדִינֵי שְׁעוּרֵי מִחְיָה וּפִשְׂיוֹן וְשֵׂעָר לָבָן גַּם כֵּן בְּכַמָּה מְטַמֵּא, וְדִינֵי נִגְעֵי הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן, וְעִנְיָנוֹ שֶׁהוּא נִפְלַאת הַשֵּׂעָר שֶׁבָּהֶם מֵעִקָּרוֹ וְיִשָּׁאֵר מָקוֹם פָּנוּי וְזֶהוּ נָתֶק, וְאֵין נָתֶק פָּחוּת מִכִּגְרִיס. וְדִינֵי כֵּיצַד מְגַלְּחִין אוֹתָן, וְסִימָנֵי טֻמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַכֹּל מִתְטַמְּאִין בִּנְגָעִים וַאֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ וְהָעֲבָדִים, אֲבָל לֹא גּוֹיִם וְלֹא גֵּר תּוֹשָׁב. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַכֹּל כְּשֵׁרִים לִרְאוֹת הַנְּגָעִים, אֲבָל הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה בְּיַד הַכֹּהֵן, כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִרְאוֹת חָכָם יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וְאוֹמֵר לוֹ לַכֹּהֵן אֱמֹר טָמֵא וְהוּא אוֹמֵר טָמֵא, אוֹ אֱמֹר טָהוֹר וְהוּא אוֹמֵר טָהוֹר. וְיֶתֶר פְּרָטָיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים (פרקים א ד ו) [הלכות טומאת צרעת פ"י].

וְנוֹהֲגִין דִּינֵי צָרַעַת בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ כֹּהֲנִים בְּקִיאִין רוֹאִין אוֹתָן. כֵּן נִרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם זְכָרוֹנוֹ לִבְרָכָה (טומאת צרעת יא ו). וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהָבִיא קָרְבָּן עַכְשָׁו, לְכְשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְיִהְיֶה אֶפְשָׁר לְהָבִיא קָרְבָּן בְּטָהֳרָתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ, יָבִיא קָרְבָּן. וְכָל מִי שֶׁנִּצְטָרַע וְלֹא הִתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה בַּמְּצֹרָע אֶלָּא שֶׁלָּקַח הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וְלֹא חָשׁ לָבוֹא אֶל הַכֹּהֵן וּלְהַרְאוֹתָהּ לוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וּמִן הָאֱמֶת שֶׁיִּהְיֶה עָנְשׁוֹ

שֶׁתִּדְבַּק בּוֹ הַצַּרַעַת לְעוֹלָם. וְלַטּוֹבִים יֵיטִיב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִרַפֵּא. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה סֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּטֻמְאַת שְׁמָנָה שְׁרָצִים מִצְוָה קנ"ט, שֶׁהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יְמָנָה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן, כְּגוֹן טֻמְאַת נְבֵלוֹת וּשְׁרָצִים וְאֻכָלִים וּמַשְׁקִין, נִדָּה וְיוֹלֶדֶת וְזָבָה וְזָב וְשִׁכְבַת זֶרַע וְצָרַעַת אָדָם וּבֵית וּבֶגֶד וְטֻמְאַת מֵת וְטֻמְאַת מֵי נִדָּה וְטַהֲרָתָן, וְהוּא כָּתַב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ (עשין צו) רְאָיוֹת בְּרוּרוֹת בְּזֶה הָעִנְיָן מוּשְׁכוֹת כָּל לֵב שׁוֹמְעָן. וְעִם כָּל זֶה, מִדֶּרֶךְ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא נִטָּה בַּמִּנְיָן, כַּאֲשֶׁר יָעַדְתִּי בִּתְחִלַּת הַבִּנְיָן (ברוב הדפוסין הָעִנְיָן).

מצוה קע

שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ שְׂעַר הַנֶּתֶק – שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ שְׂעַר הַנֶּתֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג לג) וְאֵת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ, כְּלוֹמַר אוֹתוֹ שֵׂעָר שֶׁעַל מְקוֹם הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא ט ז) מִנַּיִן לְתוֹלֵשׁ סְימָנֵי טֻמְאָה מִתּוֹךְ נִתְקוֹ שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְאֵת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ. וְהָעִנְיָן כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר הַכֹּהֵן סְימָנֵי הַטֻּמְאָה בַּשְּׂעָרוֹת.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִרְמֹז שֶׁיִּסְבֹּל כָּל אָדָם אֵיזֶה צַעַר וְאִי זֶה עֹנֶשׁ שֶׁיַּעֲנִישֵׁהוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וְלֹא יִבְעַט בָּהֶם. וְאַל יַחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לְבַטֵּל אוֹתָם וּלְהַעְלִימָם מִן הַבְּרִיּוֹת, רַק יֵשׁ לוֹ לְבַקֵּשׁ תְּחִנָּה מֵאֵת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּרְפָּא מַחַץ מַכּוֹתָיו. וְזֶה הַשֹּׁרֶשׁ יַסְפִּיק גַּם כֵּן לְלֵאו דְּלֹא יָקוֹץ בַּהֶרְתּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקפד).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים י ה) כֵּיצַד מְגַלְּחִים אֶת הַנֶּתֶק? מְגַלֵּחַ חוּצָה לוֹ וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַכִּיר הַפְּשִׁיוֹן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן (בספרא שם ד) שֶׁהַתְּגַלַּחַת כְּשֵׁרָה בְּכָל אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְגַּלַּח וּמִן הַסְּתָם מַשְׁמַע בְּכָל אָדָם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלַּח כָּל הַנֶּתֶק בְּתַעַר, וְיֶתֶר פְּרָטָיו מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הל' טומאת צרעת פ"י]

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ [בַּדּוֹר] כֹּהֵן חָכָם לִרְאוֹת הַנְּגָעִים. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגִלַּח אֶת הַנֶּתֶק, לוֹקֶה.

מצוה קעא

הַנְהָגַת הַמְּצֹרָע וְכָל מְטַמְּאֵי אָדָם בִּפְרִיעָה וּפְרִימָה – שֶׁיִּתְנַהֵג הַמְּצֹרָע כְּמִשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג מה) בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ. וְכֵן כָּל שְׁאָר הַטְּמֵאִים גַּם כֵּן צְרִיכִים לְהוֹדִיעַ אֶת עַצְמָן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא יב ט) טְמֵא מֵת וּבוֹעֵל נִדָּה

וְכָל הַמְּטַמְּאִין אֶת הָאָדָם מְנַיִן תַּלְמוּד לוֹמַר וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא. וְהַקְּרִיאָה הִיא שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּגוּפוֹ עִנְיָן שֶׁיֵּכַר לִבְנֵי אָדָם בּוֹ שֶׁהוּא טָמֵא וְיָסוּרוּ מִמֶּנּוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּקַּח דִּמְיוֹן בְּנַפְשׁוֹ בְּהַרְחָקָתוֹ מִבְּנֵי אָדָם כִּי בְּסִבַּת הַחֵטְא יִרְחַק הָאָדָם מִכָּל טוּב, לְמַעַן יָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב) הוּא הִבְדִּיל בְּלָשׁוֹן הָרָע בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וּלְפִיכָךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶהֱלוֹ. וְלָכֵן רָאוּי שֶׁיִּקָּרֵא לְכָל אָדָם שֶׁיָּסוּרוּ מִמֶּנּוּ. וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל הַדְּבָרִים בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ (סוטה ח ב). וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה לֹא יֵדָעוּהוּ רַבִּים, כִּי יַחְשְׁבוּ לְפָרֵשׁ דָּבָר זֶה אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדֶגְמַת גְּמוּל בְּנֵי אָדָם, שֶׁכָּל אֶחָד יְשַׁלֵּם אֶת חֲבֵרוֹ גְּמוּל כְּפִי הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ אוֹ כְּפִי הָרָעָה, וְלֹא כֵן הָעִנְיָן אֵצֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָלִילָה כִּי אֵין עִם הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא כִּי אִם טוֹבָה וְחֶסֶד וְרַחֲמִים לְעוֹלָם, וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה טוּבוֹ מוּכָן אֶל כָּל הָרְאוּי לְקַבְּלוֹ וְלֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא ד). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שוטה שם) אֶצְלוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, הַכַּוָּנָה לוֹמַר כִּי לְפִי מַעֲשֵׂה הָאָדָם אִם לְטוֹבָה אִם לְהֶפֶךְ, יִתְּכֵן לְקַבָּלַת הַגְּמוּל, כִּי לְעוֹלָם בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁיִּשִּׂים כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְיַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו, בְּדֶגְמָתוֹ מַמָּשׁ תִּמְשֹׁךְ עָלָיו הַבְּרָכָה אוֹ הַהֶפֶךְ.

וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (איכה ג לג) כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי אִישׁ. וּכְתִיב גַּם כֵּן (תהלים ה ה) כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה וְגוֹ'. כְּלוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יַחֲיֵב בְּרִיָּה מֵחֶפְצוֹ בְּחִיּוּב, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בַּטּוֹב לְעוֹלָם. אֲבָל הָאָדָם הוּא שֶׁמְּחַיֵּב אֶת עַצְמוֹ בְּנְטוֹתוֹ מִן הַיֹּשֶׁר וְיָסִיר מִגּוּפוֹ הַהֲכָנוֹת הַמַּכְשִׁירוֹת אוֹתוֹ לְקַבֵּל הַטּוֹבָה. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה, הַהֹלֵךְ עַל דֶּרֶךְ יָשָׁר וּפָנוּי מֵאֲבָנִים וּמִכָּל דָּבָר הַמַּכְשִׁיל וְיֵשׁ לַדֶּרֶךְ גֶּדֶר קוֹצִים מִכָּאן וּמִכָּאן וְעָבַר אֶחָד וְנִתְחַכֵּךְ בַּגֶּדֶר וְנִכְוָה, בֶּאֱמֶת אֵין לוֹמַר עַל הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁהַשֵּׁם חָפֵץ בְּכְוִיָּתוֹ, אֲבָל הוּא הַגּוֹרֵם כִּי לֹא נִזְהַר לָלֶכֶת בְּיֹשֶׁר. וּכְמוֹ כֵן בַּעַל הַחֵטְא מִדַּת הַדִּין תְּחַיְּבֶנּוּ עַל חֶטְאוֹ עַל כָּל פָּנִים, וְאֵין לוֹמַר עָלָיו שֶׁהָאֵל הַטּוֹב יַחְפֹּץ בְּחִיּוּבוֹ, אֲבָל בְּהִמָּנַע מִמֶּנּוּ הַטּוֹב מִצַּד חֶטְאוֹ [יִמָּשֵׁךְ] יִמְצָא אֵלָיו הָרַע, וּכְעֵין דָּבָר זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ר פנ"א ג) אֵין דָּבָר רַע יוֹרֵד מִלְמַעְלָה.

וּכְלָל דְּבָרֵינוּ כִּי כָּל הַמִּקְרֶה הָרַע הַמִּתְחַדֵּשׁ בָּאָדָם, הוּא פְּעֻלָּה הַמִּתְחַדֶּשֶׁת בָּאָדָם בְּהַסְתָּרַת פְּנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִן הָאִישׁ, כְּלוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵסִיר שְׁמִירָתוֹ מֵעָלָיו מִצַּד חֶטְאוֹ עַד שֶׁיִּקַּבֵּל הָעֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ לְפִי הַחֵטְא, וְאָז יְצַוֶּה מַלְאָכָיו לִשְׁמְרוֹ כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לא יז) וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי וְגוֹ' (דברים לא יז). וְכָתַב חָכָם אֶחָד (כוזרי ד ג) יָדַעְנוּ כִּי הַשֵּׁם אֶחָד, וְהַשִּׁנּוּי יָבוֹא מֵהַמְקַבְּלִים, וְהַשֵּׁם לֹא יְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו, כִּי כֻּלָּם הֵם בְּחָכְמָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ח ב) אֵין בֵּין מְצֹרָע מֻסְגָּר לִמְצֹרָע מֻחְלָט אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה וְתִגְלַחַת רֹאשׁ וְצִפָּרִים, כְּלוֹמַר שֶׁהַמֻּסְגָּר אֵינוֹ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם. וּפְרוּשׁ פּוֹרֵעַ גִּדּוּל הַשֵּׂעָר, וּפוֹרֵם שֶׁיִּקְרַע בְּגָדָיו. וְהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר פָּטוּר מִתִּגְלַחַת וְצִפָּרִים, וְהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶחְלֵט חַיָּב בְּתִגְלַחַת וְצִפָּרִים, אֲבָל טֻמְאַת שְׁנֵיהֶם שָׁוָה לְכָל דָּבָר. וְעִנְיְנֵי טֻמְאָתָן בַּמֶּה וְכֵיצַד, וְאִם אֲסוּרִין בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְאִם הֵן מַתִּרִין לִשְׁנוֹת בְּעוֹדָן בְּטֻמְאָתָן, וְאִם אֲסוּרִין לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס, וְאִם מֻתָּרִין בִּרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְדִין הַמְצֹרָעַת כֵּיצַד דִּינָהּ וְהַנְהָגָתָהּ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּנְגָעִים [שם].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ לָנוּ כֹּהֲנִים וַחֲכָמִים שֶׁיּוֹדְעִים הַנְּגָעִים שֶׁרְאוּיִין לְטַהֵר וּלְטַמֵּא. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה בְּעַצְמוֹ כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קעב

מִצְוַת עִנְיַן נִגְעֵי בְּגָדִים – לַעֲשׂוֹת בִּנְגְעֵי בְּגָדִים כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג מו) וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע וְגוֹ'. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל דִּינֵי צָרַעַת בְּגָדִים אֵיךְ יִטַּמְאוּ וְאֵיךְ לֹא יִטַּמְאוּ, וּמָה מֵהֶם צָרִיךְ הֶסְגֵּר אוֹ קְרִיעָה אוֹ שְׂרֵפָה וּרְחִיצָה וְטָהֳרָה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְיַסְּרֵנוּ כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ (דברים ח ה). כִּי זֶה הָעִנְיָן אֵינֶנּוּ בְּטֶבַע, אֲבָל מוֹפֵת הוּא בָּאֱמָה הַקְּדוֹשָׁה לְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִקְחוּ מוּסָר בְּהִשְׁתַּנּוּת הַכֵּלִים הַמְיֻחָדִים לְתַשְׁמִישָׁם, וְהֵם הַבְּגָדִים שֶׁל צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, כִּי בָּהֶם רַב תַּשְׁמִישׁ בְּנֵי אָדָם, וְיָשׁוּבוּ מִתּוֹךְ כָּךְ מִדַּרְכָּם הָרָעָה טֶרֶם תִּזָּרַח הַצָּרַעַת גַּם בְּגוּפָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא תזריע יג א) שֶׁאֵין מִטַּמֵּא בַּנְּגָעִים אֶלָּא בִּגְדֵי צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבַד וּשְׁעוּר טֻמְאָתָן כִּגְרִיס כַּשְּׂעוֹר בָּאָדָם. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה יֵשׁ בָּהֶם (נגעים ג ז) יְרַקְרָק, אֲדַמְדָּם, פִּשְׁיוֹן. פֵּרוּשׁ יְרַקְרָק יָרֹק שֶׁבַּיְרָקִין כִּכְנַף הַטָּוָס. וַאֲדַמְדָּם אָדֹם שֶׁבַּאֲדַמִּים כְּמוֹ הַזְּהוֹרִית. וְדִינֵי הַפִּשְׁיוֹן (שם יא ז) וְדִין יָרֹק שֶׁפָּשָׂה אָדֹם, אוֹ אָדֹם שֶׁפָּשָׂה יָרֹק, וְדִין כָּל כְּלֵי הָרְאוּי לְהִתְטַמֵּא שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא) שֶׁהוּא מִטַּמֵּא בַּנְּגָעִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּמִדְרַס הַזָּב, כְּמוֹ קְלָעִים שֶׁל סְפִינָה וְהַפָּרֹכֶת (וּשְׁבָכִים) [וְשֶׁבִּיס] שֶׁל שְׁבָכָה וּמִטְפָּחוֹת סוֹפְרִים וְהָאַבְנֵט וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רֹחַב כִּגְרִיס וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר הַכֵּלִים כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּטָהֳרוֹת. וְהָרֹב מֵהֶן בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פי"ב].

וְנוֹהֶגֶת בְּבִגְדֵי זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִתְנַהֵג בְּעִנְיָן זֶה כַּדִּין הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קעג

מִצְוַת הַטְּהָרָה מִן הַצָּרַעַת שֶׁתִּהְיֶה בְּמִינִים יְדוּעִים – לִהְיוֹת הַטְּהָרָה מִן הַצָּרַעַת בֵּין צָרַעַת אָדָם אוֹ בֶּגֶד אוֹ בַּיִת, בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תוֹלַעַת וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים וּמַיִם חַיִּים, וְשֶׁיֵּעָשֶׂה בָּהֶן כָּל מָה שֶׁכָּתוּב בָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ב) זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע וְגוֹ' כָּל הַפָּרָשָׁה. וּשְׁלֹשֶׁת מִינִין שֶׁל טָהֳרָה הֻזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה. וְאֵלּוּ הֵן מַיִם, וְזֶה הַמִּין שֶׁל מַיִם יִכָּלֵל טַהֲרַת כָּל טָמֵא, כְּלוֹמַר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכָל טָמֵא לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָה כִּי אִם בַּמַּיִם. וְהַמִּין הַשֵּׁנִי מֵי נִדָּה, וְהוּא הַמִּין שֶׁל הַטַּהֲרָה הַמְיֻחָד בְּטֻמְאַת מֵת. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי, עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תוֹלַעַת וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים וּמַיִם חַיִּים. וְזֶה הַמִּין מְיֻחָד לַצָּרַעַת. קְצָת רֶמֶז בְּעִנְיְנֵי טָהֳרָתוֹ שֶׁל מְצֹרָע בִּדְבָרִים אֵלּוּ הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים עַל צַד הַפְּשָׁט. שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסיקתא דרב כהנא יד) שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל מְצֹרָע, שֶׁאִם הָיָה טָרֵם בָּא עָלָיו הַחֹלִי גְּבַהּ לֵב כְּמוֹ הָאֶרֶז עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהוּא אִילָן גָּבוֹהַּ, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב, וְאָמְרוּ בְּטַעַם צִפֳּרִים (ערכין טז ב) הוּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה פָּטִיט, כְּלוֹמַר שֶׁהִרְבָּה דְּבָרִים בְּלָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ יַקְרִיב צִפֳּרִים שֶׁהֵם מְצַפְצְפִים תָּמִיד. וּבְשֵׁנִי הַתּוֹלַעַת אֵינִי יוֹדֵעַ וְנִזְכֹּר שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו דָּבָר. וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁהוּא רֶמֶז שֶׁיִּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וְיִהְיֶה הָרֶמֶז מִצַּד הַשֵּׁם שֶׁל תּוֹלַעַת. וּבְטַעַם הַמַּיִם שֶׁיִּטַּהֲרוּ כָּל טָמֵא אֶחְשֹׁב עַל צַד הַפְּשָׁט כִּי הָעִנְיָן הוּא כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ אַחַר הַטְּבִילָה כְּאִלּוּ נִבְרָא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם טֶרֶם הֱיוֹת בּוֹ אָדָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית א ב) וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם. וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ בַּדְּמְיוֹן כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹ יְחֻדַּשׁ גַּם כֵּן פְּעֻלּוֹתָיו לְטוֹב, וַיְכַשֵּׁיר מַעֲשָׂיו וְיִדַּקְדֵּק בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל כֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא תִּכְשַׁר הַטָּהֳרָה בַּמַּיִם שֶׁבִּכְלִי רַק בְּמַיִם חַיִּים אוֹ מְכֻנָּסִין שֶׁהֵן עַל קַרְקַע וְלֹא בִּכְלִי. מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לָתֵת אֶל לִבּוֹ בְּמַחְשָׁבָה כְּאִלּוּ הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם, וְהוּא נִתְחַדֵּשׁ בַּעֲלוֹתוֹ מֵהֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאִם יִהְיוּ הַמַּיִם בִּכְלִי אוֹ אֲפִלּוּ עֲבָרוּ עַל כְּלִי, לֹא יִתְכַּן הָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ אֶל מַחְשֶׁבֶת הַטּוֹבֵל. כִּי יֵשׁ גְּבוּל אֶל כָּל אֲשֶׁר הוּא בִּכְלִי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם, וְעַל כֵּן לֹא יַחְשֹׁב בְּטָבְלוֹ בַּכְּלִי כְּאִלּוּ כָּל הָעוֹלָם מַיִם כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, וְשֶׁהוּא נִתְחַדֵּשׁ לִשְׁעָתוֹ. וְהַשּׁוֹמֵעַ יִשְׁמַע וְהֶחָדֵל יֶחְדַּל (יחזקאל ג כז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד א) כֵּיצַד מְטַהֲרִין אֶת הַמְּצֹרָע? מֵבִיא מִזְרָק שֶׁל חֶרֶשׂ שֶׁהוּא חָדָשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ רְבִיעִית מַיִם חַיִּים הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ אוֹתָם לְמֵי חַטָּאת. וְשֶׁעוּר זֶה (סוטה טז ב) מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּמֵבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת לְשֵׁם טָהֳרַת הַמְּצֹרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ד) וְלָקַח לַמְטַהֵר. וְשׁוֹחֵט אֶת הַבְּרוּרָה (פי, מובחרת) שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן עַל הַמַּיִם שֶׁבִּכְלִי חֶרֶשׂ וּמְמַצֶּה עַד שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם נָכָר בַּמַּיִם, וְחוֹפֵר וְקוֹבֵר הַצִּפּוֹר הַשְּׁחוּטָה בְּפָנָיו, וְדָבָר זֶה קִבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְנוֹטֵל עֵץ אֶרֶז, וּמְצוֹתוֹ שֶׁיְּהֵא אָרְכּוֹ אַמָּה

וְעָבְיוֹ כִּרְבִיעַ כֶּרַע מִכַּרְעֵי הַמִּטָּה. וְאֵזוֹב שֶׁאֵין לוֹ שֵׁם לְוַי לֹא יְהֵא פָּחוֹת מִטֶּפַח. וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת מִשְׁקָלוֹ שֶׁקֶל, וְאִם טְעָמוֹ פָּסְלוֹ כִּצְבִיעַת הַתְּכֵלֶת שֶׁנִּפְסַל בִּטְעִימָה. וְכָל הַשִּׁעוּרִין (עירובין ד א) הֲלָכָה. וְלוֹקֵחַ עִם שְׁלֶשְׁתָּן הַצִּפּוֹר הַחַיָּה. וְאַרְבַּעַת מִינִין אֵלֶּה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה (מנחות כז א). וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב שֶׁנִּתְקַלְּפוּ פְּסוּלִין, וְכוֹרֵךְ הָאֵזוֹב עִם הָאֶרֶז בְּלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית, וּמַקִּיף לָהֶם רָאשֵׁי אֲגַפִּים וְרֹאשׁ הַזָּנָב שֶׁל [הַ]צִּפּוֹר הַחַיָּה, וְטוֹבֵל אַרְבַּעְתָּן בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי וּבָדָם שֶׁעֲלֵיהֶן, וּמַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים עַל גַּב יָדוֹ שֶׁל מְצֹרָע וּמְשַׁלֵּחַ הַצִּפּוֹר. וְכֵיצַד מְשַׁלְּחהּ? (קידושין נז ב) עוֹמֵד בָּעִיר וְזוֹרְקהּ חוּץ לַחוֹמָה וְאֵינוֹ הוֹפֵךְ פָּנָיו לָאֹהָלִים וְלֹא לָעִיר אֶלָּא לְמִדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד נג) אֶל מִחוּץ לָעִיר אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. שִׁלְּחהּ וְחָזְרָה חוֹזֶר וּמְשַׁלְּחהּ, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים.

וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ הַכֹּהֵן אֶת הַמְּצֹרָע, וְכֵיצַד מְגַלְּחוֹ? מַעֲבִיר תַּעַר עַל בְּשָׂרוֹ הַנִּרְאֶה, וַאֲפִלּוּ בֵּית הַשֶּׁחִי וּבֵית הָעֲרָוָה וּשְׁאָר כָּל הַגּוּף עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כִּדְלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם ט) אֶת כָּל שְׂעָרוֹ. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו? לְרַבּוֹת כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן וּלְמַעֵט שֵׂעָר שֶׁבְּתוֹךְ הַחֹטֶם לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה. וְאַחַר כָּךְ מְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטוֹבֵל וְיִטְהַר בְּכָךְ מִלְּטַמֵּא בְּבֵיאָה וּמִלְּטַמֵּא בְּמִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְיִכָּנֵס לִפְנִים מִן הַחוֹמָה. וּמוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים, וְהוּא אָסוּר בְּשִׁבְעַת הַיָּמִים אֵלּוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר מִחוּץ לְאָהֳלוֹ מִלְּמַד שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, אֲבָל מְצֹרַעַת מֻתֶּרֶת בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים אֵלּוּ עֲדַיִן הוּא אָב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שם ט) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ' וְכִבֶּס בְּגָדָיו, מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה מְטַמֵּא בְּגָדִים. וּכְשֵׁם שֶׁהָיָה מְטַמֵּא בְּגָדִים בְּמַגָּע, כָּךְ מְטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, שֶׁכָּל הַמְּטַמֵּא אָדָם מְטַמֵּא בְּגָדִים, וְשֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים (כלים א א). וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְגַלְּחוֹ הַכֹּהֵן תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה כְּתִגְלַחַת רֹאשׁוֹנָה, וּמְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטוֹבֵל וְיִטְהַר מִלְּטַמֵּא אֲחֵרִים, וַהֲרֵי הוּא כְּכָל טְבוּלֵי יוֹם וְאוֹכֵל בַּמַּעֲשֵׂר, הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. שְׁחִיטַת הַצִּפּוֹר וְהַתִּגְלַחַת וְהַהַזָּאָה בַּיּוֹם, וּשְׁאָר כָּל מַעֲשָׂיו בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים וְכָל הַשְּׁאָר אֲפִילּוּ נָשִׁים, וְאֵלּוּ בַּכֹּהֲנִים וְכָל הַשְּׁאָר אֲפִילּוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְאוֹתוֹ כֹּהֵן שֶׁטִּמְּאוֹ מִצְוָה לְטַהֲרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג נט) לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים.

וְנוֹהֶגֶת טַהֲרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן חָכָם בִּנְגָעִים, כֵּן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְכֵן רָאִיתִי בַּסִּפְרָא. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשְׂאָהּ כַּמִּשְׁפָּט, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קעד

מִצְוַת תְּגַלַּחַת מְצֹרָע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי – שֶׁיְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְהִיא הַטַּהֲרָה הַשְּׁנִיָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּנְגָעִים (יד ג) שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְגוֹ', וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ד) שְׁלֹשָׁה מְגַלְּחִין וְתִגַּלַּחְתָּן מִצְוָה הַנָּזִיר וְהַמְּצֹרָע וְהַלְוִיִּם. וּלְוִיִּם צְרִיכִים תִּגַּלַּחַת כְּמְצֹרָע, וְזֶה הָיָה בַּמִּדְבָּר.

מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. קְצָת מִן הַטַּעַם שֶׁאָמְרנוּ לְמַעְלָה (מצוה קעג) בַּמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִבְרָא וְהַיּוֹם מַתְחִיל שְׂעָרוֹ לְצִמּוֹחַ וְיִתְחַדֵּשׁ מַעֲשָׂיו לְטוֹב, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם מְנֻקֶּה מִכָּל שֵׂעָר אָז יִנָּקֶה יָפֶה מִכָּל לִכְלוּךְ, וְלָכֵן רָאוּי לוֹ לַעֲלוֹתוֹ מִטֻּמְאַת צָרַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ מַעֲשֶׂה הַנְּקִיּוּת בְּכָל כֹּחוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּנָּקֶה מַעֲשָׂיו גַּם כֵּן בְּכָל כֹּחוֹ וְיַהַפְכֵם מֵרָעָה לְטוֹבָה וּלְהֶכְשֵׁר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה טז א) כֵּיצַד הוּא הַגַּלּוּחַ? מַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל בְּשָׂרוֹ הַנִּרְאֶה, וַאֲפִלּוּ בֵּית הַשֶּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה וְכָל שְׁאָר הַגּוּף עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כִּדְלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר אֶת כָּל שְׂעָרוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְגַלֵּחַ בִּשְׁתֵּי הַתִּגְלָחוֹת אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא בְּתַעַר, וְאִם גִּלַּח שֶׁלֹּא בְּתַעַר אוֹ שֶׁהִנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פ"י]

וְאָמַר הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּזוֹ הַמִּצְוָה (עשה קיא) וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַמַּעְתִּיק וַאֲבָאֵר עַתָּה מַה הַסִּבָּה אֶצְלֵנוּ בִּתְגַלַּחַת מְצֹרָע מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא עָשִׂינוּ כֵּן בְּנָזִיר (מצוה שעז), אֲבָל שַׁמְנוּ תִּגְלָחְתּוֹ וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה אַחַת, וְזֶהוּ שֶׁהַמְּצֹרָע אֵין קֶשֶׁר לְתִגְלָחְתּוֹ עִם הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו, וְתַכְלִית הַמַּגַּעַת מִתִּגְלָחְתּוֹ בִּלְתִּי הַתַּכְלִית הַמַּגַּעַת מֵהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו. וְזֶהוּ שֶׁהַמְּצֹרָע טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּתִגְלָחְתּוֹ, וּבְפֶרֶק שִׁשֵּׁי מִנָּזִיר (מד ב) אָמְרוּ מָה בֵּין נָזִיר לִמְצֹרָע? אֶלָּא שֶׁזֶּה טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּיָמָיו, כְּלוֹמַר הַנָּזִיר, וּמְצֹרָע טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּתִגְלָחְתּוֹ, וּכְשֶׁיְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע וְתִשְׁלַם תִּגְלָחְתּוֹ הַשְּׁנִיָּה טָהוֹר מִלְּטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּסוֹף נְגָעִים (יד ג) וְיִשָּׁאֵר מְחֻסָּר כִּפּוּרִים עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו כְּשְׁאָר מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם.

וְהוּא תַּכְלִית תִּגְלָחְתּוֹ טָהֳרָתוֹ מִלְּטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ, הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו אוֹ לֹא הֵבִיא, וְתַכְלִית הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו תִּשְׁלוּם כַּפָּרָתוֹ כְּשְׁאָר מְחֻסְּרֵי כִּפָּרָה, כְּלוֹמַר זָב וְהַזָּבָה וְיוֹלֶדֶת. וּכְבָר קָדַם לָנוּ לְשׁוֹן מַאֲמָרָם (כריתות ח ב) אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנָּזִיר אֵינוֹ מְחֻסָּר כַּפָּרָה, אֲבָל הַמְּלֹאכָה הַהִיא בִּכְלָלָהּ כְּמוֹ הַתִּגְלַּחַת וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן יַתִּירוּ לוֹ שְׁתֵּית הַיַּיִן, וְלֹא יִסְפִּיק הָאֶחָד מֵהֶם בִּלְתִּי הָאַחֵר, וְתִגְלַּחַת קְשׁוּרָה בַּקָּרְבָּן וְהַקָּרְבָּן תָּלוּי בַּתִּגְלַּחַת, וּבְקִבּוּצָם תַּגִּיעַ הַתַּכְלִית בְּאַחַת וְהוּא שֶׁיִּתְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ נִמְנָעִים מִמֶּנּוּ בִּימֵי נִזְרוֹ.

וּבְפֶרֶק שִׁשֶּׁי מִנְּזִירוּת (מו ב) אָמְרוּ, גִּלַּח עַל הַזֶּבַח וְנִמְצָא פָּסוּל תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. וְהַנָּה הִתְבָּאֵר שֶׁהַתִּגְלַחַת הִיא מִתְּנָאֵי הַזֶּבַח, וְהַזֶּבַח מִתְּנָאֶיהָ.

וּבַתּוֹסֶפְתָּא (נזיר פ"ב) נִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן שֶׁהַנָּזִיר שֶׁכָּלוּ לוֹ יָמָיו אָסוּר לְגַלֵּחַ וְלִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְטַמֵּא לְמֵתִים עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמְּלָאכָה הַהִיא כֻּלָּהּ, וְהִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שִׁשֶּׁי מִנְּזִיר (מה א ב) וְהוּא שֶׁיְּגַלֵּחַ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וַיִּשְׁלִיךְ שְׂעָרוֹ תַּחַת הַדּוּד, וַיַּקְרִיב הַקְּרְבָּנוֹת כְּפִי מַה שֶּׁבָּא בַּכָּתוּב, וְאַתָּה תִּמְצָאֵם בְּסוֹף הַמִּצְוֹת (עשין קיא) יִקָּרְאוּ הֶבְאַת הַקְּרְבָּנוֹת תִּגְלַחַת וּבְבֹאוּר אָמְרוּ בְּמִצְוַת הַמִּשְׁנָה (שם יא ב) הֲרֵינִי נָזִיר וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר, יְרָצָה לוֹמַר בָּזֶה שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹת נָזִיר וְיַקְרִיבֵם בַּעֲדוֹ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַתִּגְלַחַת נוֹפֶלֶת עַל הֶבְאַת הַקְּרְבָּנוֹת. וְהַטַּעַם בָּזֶה, הֱיוֹתָהּ חֵלֶק מֵהֶם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבְקִבּוּצָם יוּסַר דִּין הַנְּזִירוּת וְיִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן, אָמְנָם תִּגְלַחַת טָמְאָה הִיא מִדִּקְדּוּק, פֵּרוּשׁ מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה וְלֹא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמָה שֶׁקָּדַם, עַד כָּאן.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֲנִים חֲכָמִים גְּדוֹלִים רְאוּיִים לְהוֹרוֹת בְּצָרַעַת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא גִּלַּח בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְהוּא טָמֵא.

מצוה קעה

מִצְוַת טְבִילָה לַטְּמֵאִים – שֶׁנִּטְבֹּל בְּמֵי מִקְוֶה וְאָז נִטְהַר מֵאֵיזֶה מִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת שֶׁנִּטְמְאנוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ט) וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ. וּבָאָה הַקַּבָּלָה מַיִם שֶׁכָּל בְּשָׂרוֹ עוֹלֶה בָּהֶן, וְשֶׁעָרוֹ חֲכָמִים (עירובין ד ב) שֶׁהֵן אַרְבָּעִים סְאָה, וְזֶהוּ שִׁעוּר מִקְוֶה. וּמִן הַתּוֹרָה בֵּין שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁהִמְשִׁיכוּ אוֹתָן מִן הַמַּעְיָנוֹת אוֹ מִן הַגִּשְׁמִים הַכֹּל כָּשֵׁר, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה מִקְוֵה מַיִם מִכָּל מָקוֹם, אֲבָל חֲכָמִים פָּסְלוּ כָּל מִקְוֶה שֶׁמֵּימָיו שְׁאוּבִין, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרוּ בִּכְלִי שֶׁלֹּם בְּעֵת שֶׁמַּמְשִׁיכִין אוֹתָן לְתוֹךְ הַחֲפִירָה, פְּסָלוּהוּ. וְזֶה הַשִּׁעוּר שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה, בְּעֵינַן בְּמֵי מִקְוֶה אֲפִלּוּ לְהַטְבִּיל בּוֹ מַחַט, לְדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁים אֲבָל בְּמַיִם נוֹבְעִין, כְּלוֹמַר מַיִם הַיּוֹצְאִים מִמַּעְיָנוֹת, אֵין לָהֶם שִׁעוּר כְּלָל, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּתְכַּסֶּה הָאָדָם כָּל גּוּפוֹ בָּהֶן בְּיַחַד אוֹ שֶׁיִּתְכַּסּוּ בּוֹ הַכֵּלִים הַטְּמֵאִים בְּיַחַד, רָאוּי לִטְבֹּל בּוֹ.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ עשה קט) וְאֵין כַּוָּנָתֵנוּ בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהַטְּבִילָה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁיִּהְיֶה מִצְוָה עַל כָּל טָמֵא שֶׁיִּטַּהֵר עַל כָּל פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁחַיָּב כָּל מִי שֶׁיִּתְכַּסֶּה בְּכִסּוּת שֶׁיַּעֲשֶׂה צִיצִית, וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּג שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹת לוֹ מַעֲקֶה, אֲבָל הָעִנְיָן הוּא שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁמִּי שֶׁיִּרְצֶה לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָה לֹא יִתָּכֵן לוֹ זֶה אֶלָּא בְּטְבִילָה בְּמַיִם, וְצִוָּתְנוּ לְקַבֵּל הָעִנְיָן וְלַעֲשׂוֹתוֹ כֵּן כְּשֶׁנִּרְצֶה לְהִטַּהֵר, אֲבָל אִם יִרְצֶה לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתוֹ וְלֹא יִכָּנֵס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה זְמַן רַב, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. תּוֹסֶפֶת: וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה מִמִּדַּת הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה

לִהְיוֹתָם מִטַּמְּאִים בְּטֻמְאָתָם, כִּי הַטֻּמְאָה מְאוּסָה, וְהַטַּהֲרָה אֲהוּבָה, וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְעַלָּה וּמִזְדַּכֶּכֶת בְּטָהֳרָה, עַד כָּאן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי מות ה ג) וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ, יָכוֹל גְּזֵרַת מֶלֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאַחַר יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין הָאָדָם מְצֻוֶּה לְהִטַּהֵר, אֲבָל כְּשֶׁיִּרְצֶה לְהִטַּהֵר, מִצְוָה עָלָיו לַעֲשׂוֹת זֶה הַמַּעֲשֶׂה לְטָהֳרָתוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה הַזּוֹ שֶׁל טַהֲרַת הַמַּיִם מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה קעג) לְהָשִׁיב אֶת הַיְלָדִים כִּפְשָׁטָן שֶׁל דְּבָרִים כְּדֶרֶךְ הַפַּשְׁטָנִים עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיָבִינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִינוּ. וְעוֹד נֹאמַר בָּעִנְיָן, שֶׁיֵּשׁ בַּטְּבִילָה רֶמֶז אֶל הַטּוֹבֵל שֶׁיִּנָּקֶה נַפְשׁוֹ מִכָּל חֵטְא, כְּמוֹ שֶׁטָּבַע הַמַּיִם לְנַקּוֹת כָּל דָּבָר הַמִּתְכַּבֵּס בָּהֶן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מקואות א ח) שְׁמֵי מִקְוֶה רְאוּיִים לְהִטָּהֵר בָּהֶם מִכָּל טֻמְאָה, כְּגוֹן נְדָּה וְזָבָה וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁל אָדָם וְכֵלִים חוּץ מִטֻּמְאַת זָב לְבַד, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב פֵּרֵשׁ בּוֹ לְבַד מַיִם חַיִּים לְטָהֳרָתוֹ, פֵּרוּשׁ מַיִם נוֹבְעִים. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עד ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁטְּבִילַת קְצָתָם בַּיּוֹם לֹא תִּשְׁלַם טָהֳרָתָם עַד הֶעֱרֶב הַשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם יא לב) בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר, וְשֶׁצָּרִיךְ לִטְבּוֹל גּוּפוֹ מְגֻלֶּה, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹגֵעַ לְשֶׁטַח הַמַּיִם כֻּלּוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יְהֵא שׁוּם דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין כָּל הַגּוּף וְהַמַּיִם, וְאִם טָבְלוּ בְּבִגְדֵיהֶם בְּדִיעֲבַד עָלְתָה לָהֶם טְבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן, וְגַם הַנִּדָּה בְּדִין זֶה דִּיעֲבַד וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּגָדִים מַהַדְּקִים יוֹתֵר מִדַּאי. וְכָל חֲיַבֵּי טְבִילוֹת טְבִילָתָן בַּיּוֹם חוּץ מִנִּדָּה וְיוֹלֶדֶת שֶׁטְּבִילָתָן בַּלַּיְלָה, וּבַעַל קֶרִי טוֹבֵל וְהוֹלֵךְ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד הֶעֱרֶב הַשֶּׁמֶשׁ.

וְדִינֵי חֲצִיצָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין ד ב) כִּי דְּבַר תּוֹרָה אִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ חוֹפֶה אֶת רֹב הָאָדָם אוֹ רֹב הַכְּלִי, לֹא עָלְתָה לָהֶם טְבִילָה, וְהוּא שֶׁיַּקְפִּיד הָאָדָם בַּדָּבָר, אֲבָל אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, וְאִם הַדָּבָר הַחוֹצֵץ אֵינוֹ אֶלָּא עַל מְעוּטוֹ, אֲפִלּוּ מַקְפִּיד עָלְתָה לוֹ טְבִילָה דִּין תּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁכָּל דָּבָר הַחוֹצֵץ וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא אִם מַקְפִּיד עָלָיו לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, גְּזֵרָה מְעוּטוֹ מִשּׁוּם רֻבּוֹ שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה כְּשֶׁמַּקְפִּיד, וְאִם הָיָה דָּבָר הַחוֹצֵץ חוֹפֶה רֻבּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד, לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, גְּזֵרָה רֹב שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד מִשּׁוּם רֹב הַמַּקְפִּיד שֶׁאָסוּר דְּבַר תּוֹרָה. נִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ עַל מְעוּטוֹ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה אֲפִלּוּ מִדְּרַבָּנָן, דְּהַשְׁתָּא יֵשׁ בַּדָּבָר תַּרְתֵּי לְטִיבוּתָא.

וְדִינֵי מִקְוָאוֹת רַבִּים, וְדִין מַיִם שְׁאוּבִין בְּכַמָּה פּוֹסְלִין הַמִּקְוֶה, וְכֵיצַד, וּבְאֵיזֶה כְּלִי יִקָּרְאוּ הַמַּיִם שְׁאוּבִין, שֶׁאִלּוּ שְׁאֲבוּהָ בְּכְלִי נָקוּב כְּמוֹצִיא רִמּוֹן, אֵין אֵלּוּ נִקְרָאִים מַיִם שְׁאוּבִין, שֶׁאֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי מַעֲתָה. וַאֲפִלּוּ סָתְמוּ הַנֶּקֶב סְתִימָה שֶׁאֵינָהּ יָפָה כְּגוֹן שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ אֶבֶן

אוֹ פְּרִי לִפְנֵי שָׁעָה שֶׁאֵינוֹ סוֹתְמוֹ סְתִימָה יָפָה שֶׁעֲדַיִן יִשָּׁאֲרוּ בּוֹ נְקָבִים וּסְדָקִים בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה, גַּם בְּזֶה שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי שֶׁלֹּא תִּקְרָא שְׁאוּבָה וּרְאוּיָה לִטְבֹּל בָּהּ.

וְדִין חָקָק הַכְּלִי עַד שֶׁלֹּא קִבָּעוֹ אוֹ קִבָּעוֹ וְאַחַר כָּךְ חֲקָקוֹ, וְכַמָּה חֲקָק רָאוּי לִפְסֹל, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין כְּלֵי חֶרֶס לִשְׁאָר כֵּלִים, שֶׁכְּלֵי חֶרֶס אֵינוֹ פּוֹסֵל עַד שֶׁיִּהְיֶה הַחֲקָק כְּדֵי לְקַבֵּל רְבִיעִית, וּכְלֵי עֵץ פָּסוּל בְּכָל שֶׁהוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שבת יד א) שֶׁאֵין הַמִּקְוֶה נִפְסָל לֹא בְּשִׁנּוּי הָרֵיחַ וְלֹא בְּשִׁנּוּי הַטַּעַם אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה בִּלְבַד, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ מִקְוֶה, לְכַתְּחִלָּה פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה, כְּגוֹן הַיַּיִן וְהֶחָלָב וְהַדָּם וּמֵי כָּל פֵּרוֹת גַּם כֵּן, אֲבָל נָפְלוּ מֵהֶם לְמִקְוֶה וְלֹא שִׁנּוּ מַרְאָיו, אֵינָם פּוֹסְלִין, דְּדַוְקָא בְּמַיִם שְׁאוּבִין גָּזְרוּ וְאָמְרוּ דְּשִׁלְשָׁה לֻגִּין מֵהֶן פּוֹסְלִין, אֲבָל לֹא מֵי פֵּרוֹת עַד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה מַרְאֶה הַמַּיִם בַּעֲבוּרָן (עי' מקואות ז ה).

וְדִינֵי חֲצִיצוֹת רַבִּים. וְסוֹף הַדְּבָרִים, הַכְּלָל הַצָּרִיךְ אֲלֵינוּ זֶהוּ, מִדִּין תּוֹרָה (ב"ק פב א) הָיְתָה צְרִיכָה כָּל אִשָּׁה לְעַיֵּן כָּל גּוּפָהּ סָמוּךְ לִטְבִילָתָהּ שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בְּגוּפָהּ וְדַיָּהּ, וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְנוּ שֶׁתְּהֵא חוֹפֶפֶת בְּכָל מָקוֹם שֵׁעָר שֶׁבָּהּ בְּמַיִם חַמִּים וּמְסָרֶקֶת אוֹ מְפַסְפֶּסֶת שֵׂעָרוֹתֶיהָ בְּיָדֶיהָ אוֹ בְּמַסְרֵק אִם יֵשׁ לָהּ יָפָה יָפָה, כְּדֵי שֶׁאִם הָיוּ שֵׂעָרוֹתֶיהָ נִקְשָׁרִים תַּתִּיר אוֹתָם, וּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן לִשְׁטֹף כָּל גּוּפָן בְּחַמִּין, וְכָל הַמְּשַׁנֶּה מִמִּנְהָגָן יְמַתַּח עַל הָעַמּוּד (עי' מכות כב ב).

וַחֲפִיפָה זוֹ צְרִיכָה סָמוּךְ לַטְּבִילָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תִּתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר בֵּינְתַיִם. וּמִכָּל מָקוֹם אִם נִזְדַּמְּנָה לְאִשָּׁה טְבִילָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב הִתִּירוּ אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה שֶׁתְּהֵא חוֹפֶפֶת בַּיּוֹם וְטוֹבֶלֶת בַּלַּיְלָה, וְכֵן מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ שֶׁיִּכָּנְסוּ הַמַּיִם בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפָהּ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה סז א), שֶׁצְּרִיכָה הָאִשָּׁה לַעֲמֹד בִּשְׁעַת טְבִילָה בְּעָנְיָן שֶׁתְּהֵא נִרְאֵית כְּאוֹרֶגֶת וּכְמֵינֶקֶת אֶת בְּנָהּ שֶׁעוֹמֵד תַּחַת הַדֵּד, וּצְרִיכָה לְהַזְהֵר גַּם כֵּן בַּטַּבָּעוֹת שֶׁבְּיָדָהּ וְהַצְּמִידִים אִם הֵם מֻהַדְּקִים לִטְלָם מִיָּדֶיהָ בִּשְׁעַת טְבִילָה, וְכֵן הָרְצוּעוֹת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ לְהַתִּירָן, וְתָדִיחַ אֶת פִּיהָ וְשִׁנֶּיהָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבְּבֵית הַסְּתָרִים אֵין צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶם מַיִם, צְרִיכִין הֵם לִהְיוֹתָם רְאוּיִים לִבְיאַת מַיִם, וּמַעֲשֶׂה הָיָה (שם סו ב) בְּאִשָּׁה שֶׁטָּבְלָה וְנִמְצָא לָהּ עֶצֶם בֵּין שִׁנֶּיהָ וְהִצְרִיכוּהָ חֲכָמִים טְבִילָה אַחֶרֶת. טָבְלָה וְנִמְצָא עָלֶיהָ שׂוּם דָּבָר חוֹצֵץ כְּגוֹן בָּצֵק אוֹ זֶפֶת אוֹ דָּם יָבֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים שֶׁחוֹצְצִין אֲפִילּוּ כְּטִפַּת חַרְדָּל, כָּל זְמַן שֶׁמַּקְפֶּדֶת עָלָיו וְדַרְכָּהּ לְהַעֲבִירוֹ, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וְאֲפִלּוּ הָיָה הַדָּבָר הַחוֹצֵץ תַּחַת הַצִּפָּרֶן וְאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר, מִכֵּיוָן שֶׁמַּקְפֶּדֶת, חוֹצֵץ. וּלְפִיכָךְ נָהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִטֹּל צִפָּרְנָן בְּשִׁעַת טְבִילָה. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ שֶׁל דִּינֵי חֲצִיצוֹת וְדִינֵי מִקְוָאוֹת וּטְבוּל יוֹם, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִקְוָאוֹת וּבְמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל טְבִילָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁמִּצְוָה עֲלֵיהֶם כְּשֶׁיִּרְצוּ לְהִטָּהֵר מִטֻּמְאָתָן שֶׁיִּטְבְּלוּ בַּמַּיִם כְּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בְּמַיִם רְאוּיִין, וְשֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר חוֹצֵץ, וְיֶתֶר הָעִנְיָנִים שֶׁכְּתַבְנוּ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין הַמִּצְוָה שֶׁיִּטַּהֲרוּ עַצְמָן עַל כָּל פָּנִים אִם רָצוּ לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתָן, אֶלָּא אִם כֵּן בָּא לִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לֶאֱכֹל קָדָשִׁים, וְזֶהוּ בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז בִּזְמַן הַהוּא אִם עָשָׂה כֵּן, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלִּבַד הַחִיּוּב שֶׁעָלָיו בְּאָכְלוֹ קֹדֶשׁ בְּטֻמְאָה וְהִכָּנְסוֹ לַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קסז).

מצוה קעו

מִצְוַת קָרְבַּן מְצֹרָע כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ – שֶׁיַּקְרִיב כָּל מְצֹרָע קָרְבַּן כְּשֶׁיֵּרָפֵא מֵחָלְיוֹ, וְהוּא שְׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אַחַת לְעוֹלָה וְאַחַת לְחַטָּאת וְאַחַת לְאָשָׁם וְעוֹד לֹג שֶׁמֶן. וְאִם הוּא עָנִי, כֶּבֶשׂ אֶחָד לְאָשָׁם וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת וְלֹג שֶׁמֶן וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, הָאֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד י) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי כְבָשִׂים תְּמִימִים וְכַבְשָׂה אַחַת, וְכָתַב בַּפָּרָשָׁה שֶׁאַחַר זֶה (שם כא) וְאִם דַּל הוּא וְגוֹ'. וְזֶה הַמְּצֹרָע נִקְרָא מְחֻסַּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּקְרִיב זֶה הַקָּרְבָּן. וְאַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה הֵן (כריתות ח ב) זֶה שֶׁאָמַרְנוּ וְזָב, וְזָבָה, וְיוֹלֶדֶת. וְהָעִנְיָן שֶׁנִּקְרְאוּ מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה הוּא לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם אַף עַל פִּי שֶׁטָּהַר מִטֻּמְאָתוֹ וְטָבַל וְהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עֲדַיִן הוּא חָסֵר כַּפָּרָה זוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיַּקְרִיבֶנָּה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ לָמָּה אָנוּ מוֹנִין קָרְבַּן כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּע אֵלֶּה מִצְוָה אַחַת וְלֹא נִכְלְלוּ כֻּלָּן בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁנֹּאמַר שֶׁיַּקְרִיבוּ אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה וְאַחַר כְּךָ יְהִיוּ מְכֻפָּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּטָהֳרַת מֵי מִקְוֶה שֶׁיִּטְבֹּל כָּל טָמֵא וְאַחַר כְּךָ יִטְהַר, וְאֵין אָנוּ מְחַלְּקִים בְּעִנְיְנֵי הַטֻּמְאוֹת לַחְשֹׁב טַהֲרַת כָּל אַחַת מִצְוָה, כִּי הָעִנְיָן הוּא מִפְּנֵי שֶׁקָּרְבְּנוֹת אַרְבָּעָה אֵלֶּה אֵינָם שָׁוִים, וְנִמְצָא שֶׁהַדָּבָר שֶׁיַּשְׁלִים כַּפָּרָתוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם לֹא יַשְׁלִים כַּפָּרַת הָאַחֵר, וְלָכֵן יִמָּנוּ כָּל אֶחָד מִצְוָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמֵי מִקְוֶה שֶׁהַטָּהֳרָה שָׁוֶה בְּכֻלָּם, כֵּן תֵּרֵץ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות עשה עז).

מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַקָּרְבָּן, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי בּוֹ דִּמְיוֹן לְהַשְׁפִּיל יֵצֶר הַגּוּף הַחוֹטֵא וּלְהַגְדִּיל מַעֲלַת הַנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן הַמְּצֹרָע חַיָּב בּוֹ, כִּי הַצָּרַעַת לֹא יִהְיֶה בָּאָדָם רַק מִצַּד הִמָּשְׁכוֹ אַחַר תַּאֲוֹת הַגּוּף אוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, וְרָאוּי לְהִתְיַסֵּר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לה ב) שֶׁכָּל מְחֻיָּבֵי קָרְבָּן אֵין מַקְרִיבִים אֶחֵרִים קָרְבָּנָן אֶלָּא מִדַּעְתָּן, חוּץ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה שֶׁאֵין צְרִיכִים דַּעַת בְּעָלִים, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (שם) שֶׁאָדָם מֵבִיא קָרְבָּן עַל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים אִם הָיוּ מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה וּמַאֲכִילָן

בַּזְּבָחִים. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְעִקַּר בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי, וַעֲרָכִין פֶּרֶק שֵׁנִי, וּבְסוֹף נְגָעִים וְקִנִּין [ה' מחוסרי כפרה פ"ד].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ בִּזְמַנּוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קעז

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת בַּיִת שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ נֶגַע – לְטַמֵּא בַּיִת מְנֻגָּע. כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה בַּבַּיִת שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ צָרַעַת כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד לה) וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְגוֹ'. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, וְשֶׁנַּחְזִיק מִי שֶׁנִּכְנַס לַבַּיִת בְּטָמֵא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה (שם מו) וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת יִטְמָא וְגוֹ'. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל עִנְיְנֵי טֻמְאַת הַבַּיִת אֵיזֶה צָרִיךְ הֶסְגֵּר אוֹ הֲרִיסָה בְּקִצָּת הַקֵּירוֹת אוֹ בְּכֻלָּן. וְזֶה הָעִנְיָן שֶׁל צָרַעַת הַהוֹוָה בָּאֲבָנִים שָׁמַעְתִּי שֶׁאֵינֶנּוּ דָּבָר טִבְעִי, אֲבָל הוּא עִנְיָן מוֹפְתִי (עי' רמב"ן עה"ת שם יד לה), יָבֹא לִפְעָמִים לְבָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְהוֹכִיחָם כִּי מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם אוֹתָם יוֹדִיעֵם מוּסָרוֹ בְּמָה שֶׁהוּא חוּץ לְגוּפָם כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה טֶרֶם יִתְחַיְּבוּ לַעֲנֹשׁ אוֹתָם בְּגוּפָם. וְכֵן הָיָה הָעִנְיָן שֶׁאִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה יִתְפַּשֵּׁט הַנֶּגַע גַּם בְּבִגְדֵיו, לֹא הִרְגִּישׁ עֲדַיִן, יִתְפַּשֵּׁט גַּם בְּגוּפוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק"ר פי"ז ו) כִּי בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁכָּבְשׁוּ הָאָרֶץ הֵבִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּקִצַּת בָּתִּים נֶגַע צָרַעַת לְטוֹבָתָם כְּדֵי שֶׁיַּהֲרְסוּ הַבַּיִת וְיִתְגַּלֶּה לָהֶם מַטְמוֹן שֶׁטָּמְנוּ שָׁם הָאֱמוֹרִיִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אִפְשָׁר לְהוֹדִיעָם זֶה עַל יְדֵי נָבִיא מִבְּלִי נֶגַע, יָדוּעַ הוּא שֶׁהָאֵל יַעֲשֶׂה נִסִּים לִבְנֵי אָדָם דֶּרֶךְ סֵתֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד ג) שֶׁשִּׁעוּר נִגְעֵי בָּתִּים כִּשְׁנֵי גְרִיסִין זֶה בִּצַּד זֶה, וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה בַּבַּיִת יְרַקְרַק אַדַמְדַּם וּפְשָׁיוֹן, וְכֻלָּן מְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב. וּשְׁנֵי הַמַּרְאוֹת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְשִׁעוּר שְׁנֵי גְרִיסִין, וְכָל הַשִּׁעוּרִין הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּכְשֶׁיֵּרָאֶה נֶגַע בַּבַּיִת, אֶפְלוּ חָכָם שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶגַע, לֹא יִגְזֹר וְיֹאמַר נֶגַע נִרְאָה לִי אֶלָּא כְּנֶגַע כִּי לַכֹּהֵן נִתַּן לְטַמֵּא וּלְטַהֵר נְגָעִים וְלֹא לְאָדָם אַחֵר. וְאֵין בַּיִת אָפֵל מִטַּמֵּא בְּנֶגַע לְפִי שֶׁאֵין פּוֹתְחִין בּוֹ חַלּוֹנוֹת לִרְאוֹת בּוֹ נֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לה) נִרְאָה לִי, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא מצורע ה יא) לִי וְלֹא לְאוֹרִי. שֶׁמָּא תֹּאמַר יִרְאֶה אֶת הַנֶּגַע בְּנֵר, הָרְאִיָּה בַּנֵּר אֵינָהּ שְׁלֵמָה, וּלְפִיכָךְ בַּיִת אָפֵל אֵינוֹ מִטַּמֵּא לְעוֹלָם בְּנֶגַע.

וְכֵן אֵין הַבַּיִת מִטַּמֵּא בְּנֶגַע עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר, שֶׁאֵין קְרוּי בַּיִת בְּפָחוֹת מִכֵּן, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה בַּיִת, וְכֵן בָּעֵינַן שֶׁיְּהֵא לוֹ אַרְבָּעָה כְּתָלִים וּבָנוּי עַל הָאָרֶץ בַּאֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר. שֶׁנֶּאֱמַר (שם מה) אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֵצָיו וְאֵת כָּל עָפָר, וְהַלְּבֵנִים וְהַשִּׁישׁ אֵינָן חֲשׁוּבִים כַּאֲבָנִים. וּירוּשָׁלַיִם וְחוּצָה לָאָרֶץ גַּם כֵּן אֵין בָּהֶם דִּין טֻמְאַת בָּתִּים,

שֶׁנֶּאֱמַר (שם לד) בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם. וְחוּצָה לָאָרֶץ אֵינָהּ אֲחֻזָּה, וִירוּשָׁלַיִם גַּם כֵּן לֹא נִתְחַלְּקָה לַשְּׁבָטִים, וּלְפִיכָךְ אֵינָהּ בִּכְלַל אֲחֻזַּתְכֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּנְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פי"ד].

וְנוֹהֶגֶת בְּבֵית שֵׁל זָכָר אוֹ נְקֵבָה בָּאָרֶץ, וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֲנִים רְאוּיִים לַדָּבָר. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קעח

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת זָב לִהְיוֹת טָמֵא וּמְטַמֵּא – שֶׁיִּהֵא הַזָּב טָמֵא וּמְטַמֵּא אֶת אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו ב ג) אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ וְגוֹ' וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ וְגוֹ'. וּבָא הַפָּרוּשׁ מִבְּשָׂרוֹ כְּלוֹמַר, זָב מִפְּי הָאֻמָּה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּי יִהְיֶה זָב (עפ"י ד"ו) יָכוֹל זָב מִכָּל מָקוֹם יְהֵא טָמֵא? תַּלְמוּד לוֹמַר מִבְּשָׂרוֹ וְלֹא כָּל בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין בָּשָׂר לְבָשָׂר זָכִיתִי לָדוּן דִּין טָמֵא בְּזָב וְטָמֵא בִּזְבָה, מָה זָבָה מִן הַמָּקוֹם שֶׁהִיא מְטַמְּאָה, וכו'.

וְעִנְיַן זִיבָה הוּא שֶׁיּוֹצֵא מִן הָאָדָם מִפִּי הָאֻמָּה כְּעֵין לֵחָה וְאֵין לוֹ בִּיצִיאָתוֹ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה ב) שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְמֵי בְּצָק שֶׁל שְׂעוֹרִים, וּכְמוֹ כֵן דּוֹמֶה לְלֶבֶן בֵּיצָה הַמּוּזָּרֶת, וְשִׁכְבַת זֶרַע אֵינוֹ כֵן, כִּי הוּא יְדֻמֶּה לְלֶבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזָּרֶת, וְזֶהוּ הַחִלּוּק בָּהֶן לְהַכִּיר בֵּין זֶה לָזֶה.

וְצִוָּה הַכָּתוּב שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּקְרֶה בּוֹ עִנְיָן זֶה שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ זִיבָה שֶׁיִּהֵא טָמֵא וּמְטַמֵּא עַד שֶׁיִּטְהַר, וּבָא הַפָּרוּשׁ, שֶׁאֵינוֹ טָמֵא מִשּׁוּם רְאִיַּת פַּעַם אַחַת לְבַד אֶלָּא בִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁיָּזוּב מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ עִנְיָן שְׁתֵּי פְּעָמִים בֵּין סְמוּכִין אוֹ חֲלוּקִין, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ בְּיוֹם אֶחָד וְשֶׁלֹּא יָזוּב בְּפַעַם אַחַת מַמָּשׁ, וְאֵין לוֹ שִׁעוּר (שם מ א) אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ח א) מָנָה הַכָּתוּב שְׁתַּיִם וְקָרָא טָמֵא, שָׁלֹשׁ וְקָרָא טָמֵא, הָא כֵּיצַד? שְׁתַּיִם לְטֻמְאָה וְשָׁלֹשׁ לְקָרְבָּן, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא בִּשְׁתַּיִם, לֹא יִתְחַיֵּב לְהָבִיא קָרְבָּן בְּטַהֲרָתוֹ עַד שָׁלֹשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָאָה רְאִיָּה אַחַת אֲרֻכָּה כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת שֶׁנִּמְצָא מִתְחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ כִּשְׁתֵּי טְבִילוֹת וּשְׁנֵי סְפוּגִין, הֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת וּמֵבִיא קָרְבָּן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא הִרְחִיקָנוּ מְאֹד מִן הַמּוֹתָרוֹת וְצִוָּנוּ לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים וִישָׁרִים בְּעִנְיַן הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וּבְכָל שְׁאָר עִנְיְנֵי הָאָדָם, וְאֵין סָפֵק כִּי עִנְיַן הַזִּיבָה יִקְרֶה בָּאָדָם בְּצֵאתוֹ מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר בְּהִתְמַדָּה בְּמַאֲכָלָיו וְשִׁקּוּיָיו, וְיִגְדַּל בְּגוּפוֹ מִתּוֹךְ כָּךְ אוֹתוֹ הַמּוֹתָר הַסָּרוּחַ הַמַּאוּס וְהַטָּמֵא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ב ב) דַּרְכָּא דְּמֵיכְלָא יַתִּירָא לְאָתוֹיֵי לִידֵי זִיבָה. וְהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כֵּן, נִקְרָא טָמֵא,

וְהַטֻּמְאָה שָׁם כּוֹלֶל כָּל דָּבָר נִמְאָס וְנֶאֱלָח. וּבְהַרְחִיקֵנוּ מִזֶּה, נִקְנֶה בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַיֹּשֶׁר וְהַהַשְׁוָיָה בְּכָל דַּעְתֵּנוּ וּבְכָל כֹּחֵנוּ. וּמִזֶּה הָעִנְיָן הוּא שֶׁאֵינוֹ טָמֵא בִּרְאִיָּה אַחַת, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַזְּקָה בְּגוּפוֹ אוֹתָהּ הַלֵּחָה כָּל כָּךְ, וְהַמַּעוּט הַזֶּה אֵיֵּנּוּ הוֹרָאָה, לִהְיוֹתוֹ מֻרְגָּל הַרְבֵּה לָצֵאת מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, אֵין רָאוּי לְטַמְּאוֹ בַּמּוּעָט, כִּי הָאָדָם בָּנוּי בְּעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם צַד לְהִנָּצֵל שֶׁלֹּא לָצֵאת מִקַּו הַיֹּשֶׁר כְּלוּם, אֲבָל בְּצֵאתוֹ הַרְבֵּה אָז יִקָּרֵא אָשֵׁם וְרָאוּי לִהְיוֹתוֹ טָמֵא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב ב) בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, בְּקִפִּיצָה, בְּמַשָּׂא, בְּחוֹלִי, בְּמַרְאֶה, בְּהַרְהוּר. כְּלוֹמַר, וְאִם אֵרַע לוֹ מִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ טָמֵא, לֹא תִּסְתַּר טַעֲנָתֵנוּ זֹאת בָּזֶה, כִּי הָעִנְיָן הוּא שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִבְדֹּק אִם נִהְיְתָה הַזִּיבָה בּוֹ בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה שֶׁל פַּעַם אַחַת וְאֵין לְטַמְּאוֹ בָּהּ, אוֹ נִהְיְתָה בּוֹ חֲזָקָה בְּגוּפוֹ מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל רַע שֶׁהֶרְגַּל פְּעָמִים רַבּוֹת וְרָאוּי לְטַמְּאוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי' לתורה ויקרא טו יא) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְטַעַם טֻמְאַת הַזּוֹב מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ חוֹלִי כָּבֵד מִן הֶחֳלָאִים הַנִּדְבָּקִים, עַד כָּאן. וְאִלּוּ נִהְיָה מִצַּד הַמִּקְרֶה, כְּלוֹמַר מֵאַחַת מִן הַדְּרָכִים הַיְדוּעִים, לֹא יִהְיֶה חוֹלִי נִדְבָּק וְאֵין רָאוּי לְטַמְּאוֹ. וְזֹאת הַבְּדִיקָה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ כִּי אִם בִּרְאִיָּה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁאֵין טֻמְאַת זִיבָה אֶלָּא בִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפֵּרוּשׁ הָאֱמֶת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַזָּב מְטַמֵּא הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב וְהַמֶּרְכָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים, וְאֵלּוּ הֵן עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה, נִשְׂעָן. וּפֵרוּשׁ מֶרְכָּב הוּא אוֹתוֹ הַלּוּחַ שֶׁהוּא כִּכְלִי הֶעָשׂוּי לְרָכִיבָה הַנִּקְרָא ארצו"ן (רש"י ויקרא טו ט) שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ שֶׁיּוֹשְׁבִין עָלָיו, דְּאִם כֵּן, הַיְנוּ מוֹשָׁב וְזֶה דָּבָר בָּרוּר. וְיֶתֶר פְּרָטִים רַבִּים מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת זָבִים [הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ז]

וְנוֹהֵג עִנְיָן זֶה, שֶׁבַּעַל זִיבָה נִקְרָא טָמֵא, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ וְלֹא טָהֳרוֹת, אֵין לָנוּ לַחְשֹׁב טֻמְאַת הַזָּב בְּמָצָוָה נוֹהֶגֶת, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לַעֲשׂוֹת בְּעִנְיַן הַזִּיבָה שׁוּם דָּבָר, וּבִזְמַן הַבַּיִת נוֹהֵג לְהָבִיא עָלֶיהָ קָרְבָּן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ קֹדֶם שֶׁיִּטְהַר, בְּטֵל עֲשֵׂה מִלְבַד שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֹנֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה קסז).

מצוה קעט

מִצְוַת קָרְבַּן זָב כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא מִזּוֹבוֹ – לְהַקְרִיב הַזָּב קָרְבָּן אַחַר שֶׁיִּתְרַפֵּא מִזּוֹבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז יג יד) וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְגוֹ' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים וְגוֹ'. וְהַקָּרְבָּן הַהוּא הוּא שְׁתֵּי תוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה, וְהוּא נִקְרָא מְחֻסָּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּקְרִיבֵהוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה), כִּי עִנְיַן הַקְּרְבָּן לִרְמֹז לְהַשְׁפָּלַת יֵצֶר הַגּוּף הַמִּתְאַוֶּה וְלַעֲלוֹת נֶפֶשׁ הַשֵּׂכֶל, וְלָכֵן כְּשֶׁנִּתְרַפֵּא הַזָּב רָאוּי לוֹ לְהַכִּיר רֹעַ תַּאֲוָתוֹ, וּלְהַיְשִׁיר גּוּפוֹ בְּכָל כֹּחוֹ וּבְעִנְיַן הַקְּרְבָּן יַתְחִיל לָקַחַת מוּסָר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לה ב) שֶׁקָּרְבַּן מְחֻסָּר כַּפָּרָה אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קעו). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּקָרְבַּן מְצֹרָע.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּן בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְהוּא מְחֻסָּר כַּפָּרָה, וַחֲבָל עַל רֵישֵׁהּ אִי מָאֵית וְיִשְׁא עֲוֹנוֹ בְּגוּפוֹ.

מצוה קפ

מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהוּא טָמֵא וּמְטַמֵּא – לִהְיוֹת שִׁכְבַת זֶרַע טָמֵא וּמְטַמֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו טז) וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יִקָּרֶה רַק מִצַּד מַחְשָׁבוֹת הַתַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת, הוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה הַשְּׁלֵמָה כִּי הַגּוּף נִקְרָא טָמֵא בָּהֶן, כִּי עִקַּר הֱיוֹתוֹ בָּעוֹלָם אֵינוֹ רַק לְהָבִין בַּמַּשְׂכִּלוֹת וְלַעֲבֹד בּוֹרְאוֹ, לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּקָּרֶה בּוֹ אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁמַּרְאֶה בּוֹ הַטִּיתוֹ אֶל הַתַּאֲוָה הַחָמְרִית רָאוּי לַעֲמֹד יוֹם אֶחָד בְּטֻמְאָתוֹ כְּדֵי שֶׁתִּתְנַקֶּה מַחְשַׁבְתּוֹ יָפֶה וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה מג ב) שֶׁשִּׁשִּׁירוֹ לִנוּגֵעַ בְּכַעֲדָשָׁה וּלְרוֹאֶה הַקֶּרִי בְּכָל שֶׁהוּא, וְאֶחָד רוֹאֶה קֶרִי בְּאֹנֶס אוֹ בְּרָצוֹן טָמֵא, וְזֶרַע שֶׁל קָטָן אֵינוֹ מְטַמֵּא, וְזֶרַע אָדוֹם אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לָבָן, וְכָל זֶרַע שֶׁאֵין הָאָדָם מַרְגִּישׁ בּוֹ לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף, אֵינוֹ טָמֵא, וְהַמְּהַרְהֵר בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה שִׁכְבַת זֶרַע, טָמֵא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת זָבִים [ה' מחוסרי כפרה פ"א]

וְנוֹהֶגֶת טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא קָדָשִׁים, אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְהִזָּהֵר בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה. וְאַף עַל פִּי כֵן עֶזְרָא תִּקֵּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיַּין כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִקְיִים וּטְהוֹרִים יוֹתֵר בְּמַחְשַׁבְתָּן וְלֹא יִהְיוּ בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין עִם נְשׁוֹתֵיהֶן כְּתַרְנְגוֹלִין. וּבְזְמַנּוֹ לֹא הָיָה אָדָם מִתְפַּלֵּל וְשׁוֹנֶה בַּתּוֹרָה עַד אַחַר טְבִילָה. וּבַזְּמַן הַזֶּה פָּסְקוּ בַּגְּמָרָא (ברכות כב א) דִּבְטָלוּהָ חֲכָמִים לִטְבִילוּתָא. וְאֵין אָדָם נִמְנָע מֵעַתָּה מִלְּהִתְפַּלֵּל וְלִשְׁנוֹת גַּם לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בִּשְׁבִיל קֶרִי, וַאֲפִלּוּ לִנְטִילוּתָא, דְּהַיְנוּ הֲדָחַת הַגּוּף בְּתִשְׁעָה קַבִּין מַיִם, גַּם כֵּן בִּטְלוּ, וְעַכְשָׁו לֹא יִטְבְּלוּ וְלֹא יָדִיחוּ כְּלָל. וְאָמְנָם בַּעַל נֶפֶשׁ הַמִּטַּהֵר לְקָרְיוֹ גַּם הַיּוֹם מִדָּה טוֹבָה וּמְשֻׁבַּחַת הִיא לוֹ וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְיוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַטָּהֳרָה וְרֹב טוּבָהּ, יַחֲזִיק בָּהּ.

מצוה קפא

מִצְוַת עֲנִין טֻמְאַת נִדָּה שֶׁטֻּמְאָה וּמְטַמְּאָה – לִהְיוֹת הַנִּדָּה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו יט) וְכָל הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וּקְצָת פְּרָטֶיהָ, נִכְתַּב כְּמִנְהָגֵנוּ בְּלָאו דְּנִדָּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה רז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִתְנַהֵג עִמָּהּ בְּטֻמְאָה, וְכֵן הִיא שְׁנֶהֱגָה בְּעַצְמָהּ מִנְהַג טָהֳרָה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה מִלְּבַד הָעֹנֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה קפב

מִצְוַת עֲנִין טֻמְאַת זָבָה שֶׁטֻּמְאָה וּמְטַמְּאָה – לִהְיוֹת הַזָּבָה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו כה) וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים וְגוֹ'. וְרָמַז שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כְּתַבְתִּיו בְּיוֹלֶדֶת (מצוה קסו) כִּי עִנְיַן הָרִחוּק מֵהֶן וְטֻמְאָתָן, מִפְּנֵי הַמַּחֲלָה שֶׁבָּהֶן שֶׁמַּזֶּקֶת הָרְבֵּה בְּנֵי אָדָם וְכָל שֶׁכֵּן הַשּׁוֹכֵב אוֹתָן, כִּי לְפִי רֹב קִרְבָתוֹ עִמָּהֶן, הַהֶזֵּק יוֹתֵר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכוֹרֹנָם לִבְרָכָה (נדה עב ב) שֶׁאַחַד עָשָׂר יוֹם הֵם שֶׁהֵם בֵּין נִדָּה לְנִדָּה. כְּלוֹמַר שֶׁהָאִשָּׁה נַעֲשֵׂית בָּהֶם זָבָה, כָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּפֵרוּשׁ הַדָּבָר כָּךְ הוּא שֶׁכָּל אִשָּׁה בְּעֵת שֶׁתִּרְאֶה דָּם בִּתְחִלַּת רְאִיָּתָהּ תִּקָּרֵא נִדָּה. וְעִנְיַן הַנִּדּוּת כָּךְ דִּינוֹ שֶׁאִם תִּרְאֶה יוֹם אֶחָד דָּם, אוֹ אֲפִלּוּ שִׁבְעָה יָמִים רְצוּפִים, כָּל זְמַן שֶׁתִּפְסֹק הַדָּם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב, דְּהַיְנוּ הַלַּיְלָה שֶׁמֻּחֶרֶתוֹ יוֹם שְׁמִינִי לִתְחִלַּת רְאִיָּתָהּ. וְאַחַר טְבִילָתָהּ טְהוֹרָה לְבַעְלָהּ. וְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הַנִּדּוּת אִם תִּרְאֶה דָּם בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם אַחַר הַשִּׁבְעָה, יִקָּרֵא אוֹתוֹ הַדָּם דַּם זִיבָה, וְדִינוֹ כֵּן, שֶׁאִם תִּרְאֶה מִמֶּנּוּ יוֹם אֶחָד, בֵּין שֶׁתִּרְאֶה בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה אוֹ בְּסוֹף הַיּוֹם, מְשַׁמֶּרֶת יוֹם אֶחָד כְּנֶגְדּוֹ וְטוֹבֶלֶת, וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ לָעֶרֶב. וּטְבִילָתָהּ אֲפִילּוּ בַּיּוֹם מִשֶּׁתָּנַץ הַחַמָּה, וְזֹאת הִיא זִיבָה קְטַנָּה. וְכֵן אִם תִּרְאֶה דָּם שְׁנֵי יָמִים וְתִפְסֹק בַּשְּׁלִישִׁי, דִּינָהּ כְּמוֹ כֵן לְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד, וּבְכֵן יַסְפִּיק לָהּ אֲפִלּוּ לִשְׁנֵי יָמִים וְתִטְהָר. וְזֹאת גַּם כֵּן תִּקָּרֵא זָבָה קְטַנָּה. וְאִם תִּרְאֶה דָּם בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, תִּקָּרֵא זָבָה גְּדוֹלָה וּצְרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים וְאַחַר כָּךְ טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ. וְאַחַר אַחַד עָשָׂר יוֹם אֵלּוּ אִם תִּרְאֶה, חוֹזֶרֶת לִתְחִלַּת נִדּוּת וְיֵשׁ לָהּ שִׁבְעָה יָמִים כְּדִין נִדָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְכֵן יִהְיֶה הַדָּבָר לְעוֹלָם, שֶׁאַחַר הַנִּדּוּת יֵשׁ לָהּ אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבָּהֶן נַעֲשֵׂית זָבָה. וְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אוֹתָן הָאֶחָד עָשָׂר יוֹם אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זָבָה לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ שִׁבְעָה יְמֵי נִדּוּת.

וּמִפְּנֵי שֶׁכְּבָר טָעוּ בָּזֶה אֲחֵרִים וְחָשְׁבוּ שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הוּא שֶׁתִּמְנֶה שִׁבְעָה יָמִים שֶׁל נִדּוּת וְאַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁל זִיבוּת, וְשֶׁבַע שֶׁל נִדּוּת, וְאַחַד עָשָׂר שֶׁל זִיבוּת, וְכֵן לְעוֹלָם, הֶאֱרַכְתִּי בָּעִנְיָן לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין יְמֵי זִיבָה אֶלָּא אַחַד עָשָׂר יוֹם אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל נִדּוּת וְלֹא אַחַר כָּךְ לְעוֹלָם עַד שֶׁתַּחְזֹר לְתְחִלַּת הַנִּדּוּת. רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁאִם תַּעֲמֹד וְלֹא תִּרְאֶה אַחַר הָאֶחָד עָשָׂר יוֹם אֲפִלּוּ שָׁנָה, אֵין לָהּ דִּין זָבָה עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ שִׁבְעַת יְמֵי נִדּוּת.

וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת זָבִים וּבְמַסֶּכֶת נִדָּה גַּם כֵּן קְצָת מִדִּינֵי זִיבָה [י"ד סימן קפ"ג]. וּבְלָאו הָנֵי דְּנָדָה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה רז) נִכְתֹּב בָּעֶזְרַת הַשֵּׁם מָה שֶּׁנִּהוּג הַיּוֹם בָּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְהוּא מֻקָּל בָּעִנְיָנִים אֵלּוּ וּבְעִנְיָן טֻמְאָתָהּ, בְּשֵׁל עֲשֹׂה זֶה, מִלְּבַד הָעֹנֶשׁ שֶׁהַשּׁוֹכֵב עִמָּהּ הוּא בְּכָרֵת, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּלָאו הָנֵי דְּנָדָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה קפג

מִצְוַת קָרְבַּן זָבָה כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ – שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה קָרְבָּן כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ, וְהוּא שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו כח כט) וְאִם טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְגוֹ'. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. וּקְצָת פְּרָטֶיהָ כְּעֵין מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּקָרְבַּן הַזָּב. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות עשה עה) כִּי מִפְּנֵי כֵן נַחְשֹׁב לִשְׁתֵּי מִצְוֹות שְׁתֵּי קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ שֶׁל זָב וְשֶׁל זָבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָרְבָּן אֶחָד מַמָּשׁ, מָה שֶּׁלֹּא עָשִׂינוּ כֵּן בִּשְׁאָר קָרְבָּנוֹת הָרְבֵּה, שֶׁאֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לִמְנוֹת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כָּל קָרְבָּן וְקָרְבָּן בִּשְׁבִיל חִלּוּק הַמְּבִיאִים אוֹתָן כָּל זְמַן שֶׁהַקָּרְבָּן אֶחָד, לְפִי שֶׁטֻּמְאָתָן שֶׁל אֵלּוּ אֵינָהּ שָׁוָה כְּלָל, שֶׁהָאִישׁ מִטַּמֵּא בַּלֵּבָן וְהָאִשָּׁה מִטַּמְּאָה בְּאֹדֶם, וּבְהֶפֶךְ לֹא יִטַּמֵּא זֶה וְלֹא זֶה. וְכֵיוָן שֶׁהֵם חֲלוּקִים כָּל כָּךְ רָאוּי לִמְנוֹתָם לִשְׁתֵּי מִצְוֹות. וְאֵין דּוֹמֶה עִנְיָן זֶה כְּלָל לְעִנְיָן מְצֹרָע וּמְצֹרַעַת שֶׁהוּא נֶחְשָׁב לְמִצְוָה אַחַת, שֶׁהַצָּרַעַת דָּבָר שָׁוֶה בְּכֻלָּן. וְהֵבִיא רְאָיָה קְצָת לִדְבָרָיו מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בִּכְרִיתוֹת (ח ב) אַרְבָּעָה מְחֻסָּרֵי כַּפָּרָה, וְאֵלּוּ הֵן הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְצֹרָע, הֲרֵי שֶׁחָשְׁבוּ זָב וְזָבָה בְּשִׁנַּיִם לְפִי שֶׁחֻלּוּקִים בְּחָלְיָן, וּמְצֹרָעַת וּמְצֹרָע כְּאַחַת לְפִי שֶׁהַחֹלִי שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֶרֶת וְלֹא תַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ, בִּטְלָה עֲשֵׂה זוֹ, מִלְּבַד שֶׁהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה.

מצוה קפד

שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל עֵת בַּמִּקְדָּשׁ וְכָל שֶׁכֵּן זָרִים – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל עֵת אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא בְּעֵת הָעֲבוֹדָה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ב) וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת. וְיִזְהִיר בְּכָאן כֹּהֵן

גָּדוֹל מֵהַכָּנֵס בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וַאֲפִילוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה, [וְכֵן יִכָּנֵס בְּאַזְהָרָה [זוֹ] כֹּהֵן הֶדְיוֹט מֵהַכָּנֵס בַּהֵיכָל כָּל הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה ע"פ ד"ו] וְיִהְיֶה בֵּאוּר עִנְיַן הַמִּנְיָעָה לוֹמַר שֶׁכָּל כֹּהֵן לֹא יִכָּנֵס בְּמָקוֹם שֶׁהוּא רָאוּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא רָאוּי לְהִכָּנֵס בּוֹ, דְּהַיְנוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא, וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶל הַקֹּדֶשׁ לְרַבּוֹת שְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, מִבֵּית לַפָּרֹכֶת לְהַזְהִיר עַל כָּל הַבַּיִת. יָכוֹל כָּל הַבַּיִת בְּמִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת, הָא כֵיצַד? אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר כָּל הַבַּיִת בְּאַזְהָרָה. וּבַגְּמָרָא מְנָחוֹת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כז, ב) עַל הַהֵיכָל בְּאַרְבָּעִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּקְבְּעוּ הַמִּשָּׁרְתִים בְּנַפְשׁוֹתָם גְּדֻלַּת הַמָּקוֹם וּמַעֲלָתוֹ וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ תָּמִיד עַל פְּנֵיהֶם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים פ"א מ"ט) שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶלָּא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנִּכְנָס אַרְבַּע פְּעָמִים וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁאִם נִכְנַס חֲמִישִׁית חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וְכֹהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס בַּהֵיכָל לָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם, וְכָל הַנִּכְנָס לַהֵיכָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ עֲבוֹדָה בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט כְּגוֹן שֶׁיִּכָּנֵס אֲפִילוּ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת וְלֹא יָמוּת, עַל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמִיתָה וְעַל שְׁאָר הַבַּיִת בְּלָאו. זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם (ביאת מקדש פ"ב ה"ד) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּלָּאו הַזֶּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קמט, קנ) דַּעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁאָמַר, שֶׁהַכְנִיסָה בַּבַּיִת שֶׁלֹּא לָעֲבוֹדָה בְּפֵרוּעַ רֹאשׁ וּקְרוּעַ בְּגָדִים מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם, וְאִם כֵּן לְדַעְתּוֹ כָּל שֶׁנִּכְנַס לְהִשְׁתַּחֲוֹת אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ בְּמַלְקוּת כְּלָל, וְאִסּוּר זֶה דְּאַל יָבֹא יִהְיֶה בִּבְיאָה רֵיקָנִית לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁזֶּה זִלְזוּל לִכְבוֹד הַבַּיִת לְהִכָּנֵס בּוֹ חִנָּם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמְנָחוֹת וּבַסִּפְרָא [הלכות ביאת מקדש פ"ב].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וַאֲפִילוּ עַכְשָׁו שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַבַּיִת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח א) שֶׁמַּזְהָרִים אָנוּ שֶׁלֹּא לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, וְדָרְשׁוּ הַדָּבָר מִדִּכְתִיב (שם כו לא) וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. וְלֹא אָמַר מִקְדָּשֵׁיכֶם אֲשִׁים שְׁמָמָה, דְּמַשְׁמַע קְדֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶן אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לִי לִמְנוֹת אִסּוּר זֶה בִּכְלַל אִסּוּרִין הַנּוֹהֲגִין הַיּוֹם.

מצוה קפה

מִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים – שֶׁיַּעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל כָּל מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים עַל סֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת וְהַדּוּדִיִּין וְשִׁלּוּחַ הַשָּׂעִיר וּשְׂאָר הָעֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ג) בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ וְגוֹ' כָּל הַפָּרָשָׁה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֵחַסְדֵי הָאֵל עַל בְּרִיּוֹתָיו לִקְבֹּעַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה לְכַפָּרָה עַל הַחֲטָאִים עִם הַתְּשׁוּבָה שֶׁיָּשׁוּבוּ שֶׁאִלּוּ יִתְקַבְּצוּ עֲוֹנוֹת הַבְּרִיּוֹת שָׁנָה בְּשָׁנָה, תִּתְמַלֵּא סְאָתָם לְסוֹף שְׁנָתִים אוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ יוֹתֵר וְיִתְחַיֵּב הָעוֹלָם כְּלָיָה, וְעַל כֵּן רָאָה בְּחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא לְקַיּוּם הָעוֹלָם לְקָבֹעַ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה לְכַפָּרַת חֲטָאִים לַשָּׁבִים. וּמִתְּחִלַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָם (ב"ר פ"ב ג) יָעַדוֹ וְקִדְּשׁוֹ לְכָךְ, וְאַחַר שֶׁיָּעַדוֹ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לְכַפָּרָה נִתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם וְקִבֵּל כֹּחַ הַזְּכוּת מֵאִתּוֹ יִתְעַלֶּה עַד שֶׁהוּא מְסַיֵּעַ בַּכַּפָּרָה, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (יומא פה ב) וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ לְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעַצְמוֹ לְכַפֵּר בַּעֲבֵרוֹת קַלּוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ע, א) שֶׁבַּיּוֹם הַזֶּה הָיוּ מַקְרִיבִין תָּמִיד בַּשַּׁחַר וְתָמִיד בֵּין הָעַרְבַּיִם כְּסִדָּר כָּל יוֹם וְיוֹם, וּמַקְרִיבִין מוּסַף הַיּוֹם פַּר וְאַיִל וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים הַכֹּל עוֹלוֹת, וְשָׂעִיר לְחַטָּאת וְנַעֲשָׂה בַּחוּץ וְהוּא נֶאֱכָל לָעֶרֶב. וְעוֹד מַקְרִיבִין יָתֵר עַל זֶה פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְהוּא נִשְׂרָף וְאַיִל לְעוֹלָה וּשְׁנֵיהֶם מִשֶּׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאַיִל הַבָּא מִשֶּׁל צִבּוּר הָאָמוּר בְּפָרָשָׁה זוֹ הוּא הָאַיִל הָאָמוּר בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים בְּכֹלֵל הַמּוּסָף, וְהוּא הַנִּקְרָא אֵיל הָעָם. וְעוֹד מְבִיאִין מִשֶּׁל צִבּוּר שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים, אֶחָד הָיוּ מַקְרִיבִין חַטָּאת וְהוּא הַנִּשְׂרָף וְהַשֵּׁנִי שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. נִמְצְאוּ כָּל הַבְּהֵמוֹת הַקְּרֵבִין בְּיוֹם הַצּוֹם, מִלְּבַד שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ שֶׁהוּא אֵינוֹ קָרֵב, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה, שְׁנֵי תְּמִידִין וּפַר, וּשְׁנֵי אֵילִים, וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים כֻּלָּן עוֹלוֹת, וּשְׁנֵי שְׂעִירֵי חַטָּאת, אֶחָד נַעֲשָׂה בַּחוּץ וְנֶאֱכָל לָעֶרֶב וְהַשֵּׁנִי נַעֲשָׂה בִּפְנִים וְנִשְׂרָף. וְעוֹד פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת. עֲבוֹדַת כָּל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בְּהֵמוֹת אֵלּוּ הַקְּרֵבוֹת בְּיוֹם זֶה אֵינָהּ אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, אֶחָד כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים. וְאִם הָיְתָה שַׁבָּת אַף מוּסָף אֵין מַקְרִיב אוֹתוֹ אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל. וְכֵן שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת שֶׁל יוֹם כִּפּוּר הַקְּטֹרֶת שֶׁל כָּל יוֹם וַהֲטָבַת הַנֵּרוֹת הַכֹּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נָשׂוּי שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ.

וְיֶתֶר כָּל הָעֲבוֹדוֹת וַחֲלִיפַת בְּגָדִים מִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב וּמִבִּגְדֵי זָהָב לִבְגְדֵי לָבָן, וְחָמֵשׁ טְבִילוֹת שֶׁהָיָה טוֹבֵל בְּיוֹם זֶה וְעָשָׂר פְּעָמִים שֶׁמְּקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְעִנְיַן הַהַפְרָשָׁה שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתוֹ קֹדֶם לְיוֹם הַצּוֹם שִׁבְעָה יָמִים, וְהַכְּבוֹד שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ, וְהַוִּדּוּיִין שֶׁהָיָה אוֹמֵר, וְכָל שְׁאָר דִּינֵי יוֹם זֶה הַכֹּל בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יוֹמָא [והלכות עבודת יוה"כ פ"א].

וְנוֹהֶגֶת כָּל מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל וְלֹא בְּגָדֵי שְׁרָד וְלֹא קָרְבָּנוֹת, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד בְּיוֹם זֶה בִּתְפִלּוֹת וּבְתַחֲנוּנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (הושע יד ג) וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ.

מצוה קפו

שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה – שֶׁלֹּא לִזְבֹּחַ קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה וְזֶה יִקָּרֵא שׁוֹחֵט בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ג ד) אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ' וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ וְגוֹ' דָּם שָׁפַךְ וְנִכְרַת. וְאֵין הָאַזְהָרָה לָנוּ מִזֶּה הַכָּתוּב כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה לֹא יִפָּרֵשׁ כִּי אִם הָעֹנֶשׁ, וְקַיְמָא לַן (סנהדרין נו ב) לֹא עֹנֶשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהָאַזְהָרָה בָּזֶה נִלְמְדָה בְּהֶקֵּשׁ כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא זְבָחִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם (קו, א) הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ חַיָּב עַל הַשְּׁחִיטָה וְחַיָּב עַל הָעֲלִיָּה. פֵּרוּשׁ עֲלִיָּה שְׁרֵפָה בָּאֵשׁ. וְהִקְשׁוּ שָׁם, בִּשְׁלָמָא הַעֲלָאָה כְּתִיב עֹנֶשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה, עֹנֶשׁ וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ וְנִכְרַת, אַזְהָרָה הִשְׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ (דברים יב יג), כִּדְרַבִּי אָבִין דְּאָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אִלְעָא כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, אֶלָּא שְׁחִיטָה בִּשְׁלָמָא עֹנֶשׁ כְּתִיב וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ', אֶלָּא אַזְהָרָה מְנָא לַן? וְאַחַר יָגִיעָה רַבָּה אָמְרוּ שָׁם, כִּי הַכָּתוּב אָמַר שָׁם תַּעֲלֶה וְשָׁם תַּעֲשֶׂה, מַקִּישׁ עֲלִיָּה לַעֲשִׂיָּה (כריתות ג, ב) מָה עֲלִיָּה עֹנֶשׁ וְהַזְהִיר אַף עֲשִׂיָּה עֹנֶשׁ וְהַזְהִיר. פֵּרוּשׁ עֲשִׂיָּה תִּכְלֹל הַכֹּל בֵּין זְבִיחָה בֵּין שְׂרֵפָה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קָבַע מָקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לְהָבִיא שָׁם קָרְבְּנוֹתָם וּלְהָכִין שָׁם לְבָבָם אֲלֵיו, וּמִתּוֹךְ קְבִיעוּת הַמָּקוֹם וְהַגְדָּלָתוֹ וְיִרְאָתוֹ אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם, נַפְשָׁם מִתְפַּעֶלֶת שָׁם לְטוֹב, וְהַלְּבָבוֹת מִתְרַכְּכִים וְנִכְנָעִים לְקַבֵּל שָׁם מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, עַל כֵּן מָנְעָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת רַק בַּמָּקוֹם הַהוּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כַּפָּרָה שְׁלֵמָה לָנוּ. וּכְלַל הַדְּבָרִים כִּי כָּל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְטוֹב לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, כִּי הָאֵל חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל, וְאָמַר כִּי מִי שֶׁיַּקְרִיב חוּץ לְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר דָּם יֵחָשֵׁב לוֹ. וְהָעִנְיָן הוּא כִּי הַשֵּׁם לֹא הִתִּיר לִבְנֵי אָדָם בְּשַׂר בַּעֲלֵי חַיִּים רַק לְכַפָּרָה אוֹ לְצָרְכֵי בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן מָזוֹן אוֹ רְפוּאָה אוֹ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שׁוּם צֹרֶךְ בְּנֵי אָדָם, אֲבָל לַהֲמִיתָם מִבְּלִי שׁוּם תּוֹעֶלֶת כְּלָל יֵשׁ בַּדָּבָר הַשְׁחָתָה וְנִקְרָא שׁוֹפֵךְ דָּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁפִיכוּת דָּם הָאָדָם לְמַעֲלַת הָאָדָם וּפְחִיתוּת הַבְּהֵמָה, מִכָּל מָקוֹם שְׁפִיכוּת דָּם יִקָּרֵא, מֵאַחַר שֶׁלֹּא הִתִּירוֹ הַכָּתוּב לְשַׁפְּכוֹ לְלֹא תוֹעֶלֶת, וְעַל כֵּן אָמַר סְתָם שֶׁהוּא כִּשְׁפִיכוּת דָּם אַחַר שֶׁהוּא שׁוֹפֵךְ דָּמֹה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה לְשָׁחֳטָה, וְאֵין בְּאוֹתָהּ שְׁחִיטָה תּוֹעֶלֶת כְּלָל, אֲבָל יֵשׁ בַּדָּבָר נֶזֶק שֶׁעֹבֵר עַל מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ, וְלָכֵן עָנְשׁוֹ הַכָּתוּב בְּכָרֵת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים שם) שֶׁאִם שָׁחַט בַּחוּץ אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלָה בְּפָנִים חַיָּב, לְפִי שֶׁהַשְׁחִיטָה וְהָעֲלִיָּה בְּכָל אֶחָד לָאוּ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָאוּ דַּעֲלִיָּה בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תלט). וְאֵין אָדָם חַיָּב אֶלָּא עַל שְׁחִיטַת קָדָשִׁים הָרְאוּיִים לִקָּרֵב עַל

הַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל הַשּׁוֹחֵט בַּחוּץ אֶחָד מֵאִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ הֲרֵי זֶה פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ד) לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְיָ, כָּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָבוֹא אֶל מִשְׁכַּן הַשֵּׁם, אֵין חַיָּבִין עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר מִזְּבָחִים [ה' מעשה הקרבנות פרק י"ט].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זְבִיחָה בַּחוּץ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה הַיּוֹם לְשֵׁם קָדָשִׁים חַיָּב, וְהָכִי אָמְרִינַן בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים (קז, ב) בְּמַעֲלֶה בַּחוּץ בַּזְּמַן הַזֶּה רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר חַיָּב, וְכֵן הֲלָכָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁחַט קָדָשִׁים בַּחוּץ בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱלָה אוֹתָן, מֵעֵת שֶׁשְּׁחָטָן חַיָּב, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קו ב) חַיָּב עַל הַשְּׁחִיטָה וְחַיָּב עַל הָעֲלִיָּה. וְאִם עָבַר וְשָׁחַט בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בְּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה קפז

מִצְוַת כִּסּוּי הַדָּם – לְכַסּוֹת הַדָּם אַחַר זְבִיחַת חַיָּה אוֹ עוֹף. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז יג) אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר.

מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בַּדָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּאִסּוּר דָּם (מצוה קמח), וְלָכֵן רָאוּי לָנוּ לְכַסּוֹת הַנֶּפֶשׁ וּלְהַסְתִּירוֹ מֵעֵין רוֹאָיו טֶרֶם נֹאכַל הַבָּשָׂר כִּי גַּם בָּהּ נִקְנָה קְצָת אַכְזְרִיּוּת בְּנַפְשֵׁנוּ לֶאֱכֹל הַבָּשָׂר, וְהַנֶּפֶשׁ נִשְׁפָּךְ לְפָנֵינוּ. וּבַבְּהֵמוֹת לֹא נִצְטַוֵּינוּ כָּךְ, לְפִי שֶׁדָּם הַבְּהֵמוֹת נִתַּן לְקָרְבָּן לְכַפָּרָה עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ וְאִי אֶפְשָׁר לְכַסּוֹתוֹ. וְאַחַר שֶׁכֵּן לֹא רָצְתָה הַתּוֹרָה לְחַלֵּק לָנוּ בֵּין מֻקְדָּשִׁין לְחֻלִּין. וְאִם גַּם בְּמִין הָעוֹפוֹת יֵשׁ מֵהֶן קָרֵב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ מוּעָט הוּא, וּלְדָבָר מוּעָט לֹא תָּחוּשׁ הַתּוֹרָה לְעוֹלָם, וּמִפְּנֵי כֵן חִיְּבָתְנוּ בְּכִסּוּי דַּם הָעוֹפוֹת בְּכֻלָּן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פג, ב) שֶׁכִּסּוּי הַדָּם נוֹהֵג בְּכָל עוֹף וּבְכָל חַיָּה בִּמְזֻמָּן וּבְשֶׁאֵינוֹ מְזֻמָּן, וְלֹא נֶאֱמַר אֲשֶׁר יָצוּד אֶלָּא בַּהוֹוֶה וכו'. וְנוֹהֵג בְּחֻלִּין אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין, וְנוֹהֵג בְּכוֹי מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק אִם מִין חַיָּה אוֹ בְּהֵמָה וְאֵין מְבָרְכִין בְּכִסּוּיוֹ מִסָּפֵק. וְדָם הַנִּתָּז וְשֶׁעַל הַסַּכִּין חַיָּב לְכַסּוֹת בְּשֶׁאֵין דָּם אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵשׁ דָּם כְּלַל שֶׁלֹּא הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ דִּכְתִיב וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, פֵּרוּשׁוֹ וַאֲפִלּוּ מִקְצָת דָּמוֹ (שם פג ב). וְצָרִיךְ הַמְכַסֶּה לִתֵּן עָפָר לְמַטָּה וּלְמַעְלָה וְכָל עָפָר בָּעוֹלָם שֶׁהוּא דַּק בִּכְדֵי שֶׁאֵין הַיּוֹצֵר צָרִיךְ לְכָתְשׁוֹ (שם כח, א) רָאוּי לְכַסּוֹת. וְכֵן כָּל מָה שֶׁנִּקְרָא עָפָר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עָפָר מַמָּשׁ, מְכַסִּין בּוֹ כְּגוֹן זָהָב שָׁחוּק שֶׁנִּקְרָא עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כח ו) וְעַפְרוֹת זָהָב לוֹ. וּמִי שֶׁרָאָה חֲבֵרוֹ שֶׁשָּׁחַט וְלֹא כִּסָּה חַיָּב הוּא לְכַסּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְוָה זוֹ (ויקרא יז יד) וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פו, פז א) מִצְוָה זוֹ עַל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּחֻלִּין בְּפֶרֶק כִּסּוּי הַדָּם [י"ד סי' כ"ח].

וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא כִסָּה דַּם חַיָּה וָעוֹף בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קפח

שֶׁלֹּא לְהִתְעַדֵּן בְּאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת – שֶׁלֹּא לְהִתְעַדֵּן [נִתְעַדֵּן] בְּאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת. וְהֵן קְרוֹבוֹת וְאֵשֶׁת אִישׁ וְנִדָּה, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא בִיאָה כְּגוֹן חִבּוּק וְנִשּׁוּק וְכָל הַדּוֹמֶה לְאֵלּוּ הַפְּעֻלּוֹת הָרָעוֹת שֶׁמַּעֲמִיקִין בָּהֶן בַּעֲלֵי הַזִּמָּה הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ו) אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וּפֵרְשׁוּ, כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תַּעֲשׂוּ שׁוּם קְרִיבָה שֶׁהִיא הַגּוֹרֶמֶת וְהַמְּבִיאָה הָאָדָם לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וְכֵן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא אחרי יג טו וכא) לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יְגַלֶּה מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִקְרַב? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב, אֵין לִי אֶלָּא נִדָּה בְּבֵל [תִּקְרַב וּבַל] תְּגַלֶּה, מִנַּיִן לְכָל הָעֲרָיוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת, וְשָׁם נֶאֱמַר (שם כט) וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת, שֶׁמָּא תֹּאמַר יִהְיוּ חַיָּבִים כָּרֵת עַל הַקְּרִיבָה לְבַד? תַּלְמוּד לוֹמַר הָעוֹשׂוֹת וְלֹא הַקְּרֵבוֹת.

וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּאִסּוּר זֶה בְּאָמְרוֹ (שם כו) וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת, שֶׁיִּכְלֹל כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה שֶׁהֵם תּוֹעֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּלוֹמַר שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָן יִרְחַק מִן הַטּוֹבָה וּמֵסִיר מֵעָלָיו הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ תִּעוּב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל מָקוֹם לְפִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי. וְגַם כֵּן מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסוֹף הָעִנְיָן כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם (יח כז) וְאֶקֵּץ בָּם (כ כג). הָעִנְיָן לוֹמַר, שֶׁהַמִּדָּה מְגֻנָּה מְאֹד, וְכָל דָּבָר רַע וּמָאוּס בְּיוֹתֵר יִכָּנֶה הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׂוֹנֵא אוֹתוֹ, וְהַכֹּל עַל עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא יתרו יט יח) בְּכָל מָקוֹם כְּדַי לְשַׁבֵּר (לְשַׁכֵּךְ) אֶת הָאָזֶן מָה שֶׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם ח ח) כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן וְגוֹ, יָכוֹל לֹא יִבְנוּ בִנְיָנִים כְּמוֹתָם? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלֹא בִּנְיוֹתֵיהֶם. וְשָׁם נֶאֱמַר מָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְאִשָּׁה נוֹשֵׂאת אִשָּׁה, וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים.

מִשָּׁרְשֵׁי הָרַחֲקַת הַזִּמָּה כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּלָאו דְּלֹא תִּנְאָף (מצוה לה) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי. וְזֹאת הַמִּצְוָה גַּם כֵּן מֵאוֹתוֹ הַשֹּׁרֶשׁ הִיא, שֶׁנִּמְנָעֲנוּ מֵהִתְקָרֵב עִם הָעֲרָוָה שׁוּם קִרְבָה, לְפִי שֶׁיָּדוּעַ כִּי הַקִּרְבָה סִבָּה אֶל גִּלּוּי עֶרְוָה, יִמְשְׁכוּ (יִמָּצְאוּ) כַּמָּה תַּקָּלוֹת וְכַמָּה הֶפְסֵדִין כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם. וְאָמְנָם אוֹתוֹ הַטַּעַם יַסְפִּיק בְּאֵשֶׁת אִישׁ, אֲבָל בִּקְרוֹבוֹת עֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְטַעַם אַחֵר, וּבְאַזְהָרַת עֶרְוַת אֵם (לקמן מצוה קצ) נִכְתֹּב בּוֹ מָה שֶׁנִּדַּע בְּעֻזְרַת הַשֵּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ג, יג ואבות דרבי נתן פ"ב) בָּזֶה לְגַדֵּר, וְהוּא שֶׁלֹּא יִקְרֹץ אָדָם בְּיָדָיו וְיִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, וְשֶׁלֹּא לִשְׂחֹק עִמָּהֶם כְּלָל, וְאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בְּשָׂמִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָסְרוּ, וְשֶׁלֹּא לְהַבִּיט בַּנָּשִׁים כְּלָל וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי כַלָּה בְּכַוָּנַת הֲנָאָה, וַאֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁלָּהֶן אָסְרוּ לְהִסְתַּכֵּל, חוּץ מֵאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמַּתְּרִ לוֹ לְהַבִּיט בְּיָפְיָהּ וַאֲפִלּוּ בְּעוֹדָהּ נִדָּה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן, וְחָזְקָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּצְרוֹ מָסוּר בְּיָדוֹ בִּכְגוֹן דָּבָר זֶה שֶׁתְּלוּי בַּזְּמַן. וְדָוְקָא בְּמָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁבָּהּ הִתִּירוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּעוֹדָהּ נִדָּה, אֲבָל לֹא בַּמְּכֻסֶּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְבְּשֻׁנוּ יֵצֶר הָרַע.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן, (ברכות כד, א) שֶׁאָסוּר לְהִסְתַּכֵּל אֲפִילּוּ בְּשִׂעָרָהּ שֶׁל אִשָּׁה הָאֲסוּרָה לוֹ וַאֲפִילּוּ לִשְׁמֹעַ קוֹלָהּ לְכַוָּנָה שֶׁיֵּהָנֶה בָּהּ אָסוּר, וַאֲפִלּוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צֶבַע שֶׁל אִשָּׁה, כְּלוֹמַר בִּבְגָדִים נָאִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹתָן מִבְּגָדִים צְבוּעִים אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶן כָּל זְמַן שֶׁמַּכִּיר הָאִשָּׁה הַלּוֹבֶשֶׁת אוֹתָן, לְפִי שֶׁמִּתּוֹךְ רְאִיַּת הַמַּלְבּוּשׁ יָבוֹא לְהַרְהֵר בָּהּ. וְהָרְחִיקוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹם אֵשֶׁת אִישׁ כְּלָל וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי בַּעְלָהּ (קידושין ע ב ובתוס' שם ד"ה אין שואלין).

וְרִבּוּי (וְרִבּוּ) פְּרָטֵי הָרְחוּקִין שֶׁהִזְהִירוּ עֲלֵיהֶן בְּעִנְיָן זֶה. אֲבָל כְּלַל הַדָּבָר הוּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הָאָדָם שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי הִרְהוּר בַּנָּשִׁים, לֹא בְּמַעֲשֶׂה וְלֹא בְּדִבּוּר וְלֹא שׁוּם רֶמֶז לְקָרֵב דַּעַת הָאִשָּׁה הַקַּלָּה עִם דַּעְתּוֹ, אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ לְבַד. וּכְעִנְיָן זֶה הָיָה מוֹכִיחַ הַנָּבִיא אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ בְּאָמְרוֹ לָהֶם (ירמיהו ה ח) אִישׁ אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יְצָהֵלוּ. כְּלוֹמַר, לְפִי דַּרְכָּם שֶׁנִּרְאֶה כְּאִלּוּ אֵינָם מִתְכַּוְּנִים לְכָךְ יִרְמְזוּ לִנְשֵׁי רֵעֵיהֶם רְמִיזוֹת שֶׁל נְאוּף וּמַגְבִּיהִים קוֹלָם בְּעִנְיָן שֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָן הַנָּשִׁים וְיִתְעוֹרֵר יִצְרָם אֶל אַהֲבַת הַנּוֹאֵף. וְאֵין בְּאֶפְשָׁר לְהַגִּיד פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁיֵּדַע הָאָדָם לַעֲשׂוֹת לְקָרֵב אֵלָיו דַּעַת הָאִשָּׁה שֶׁהִיא קַלָּה, וְלָכֵן הִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵהֶם קְצָת, וּבַשְּׁאָר יִזָּהֵר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְשַׁמֵּר עַצְמוֹ לְפִי מָה שֶׁיִּמְצָא אֶת גּוּפוֹ, כִּי הַשֵּׂם יִרְאֶה לַלֵּבָב (שמואל א טז ז).

וּמִכָּל מָקוֹם, לְפִי הַדּוֹמֶה מִכָּל מָה שֶׁהִזְהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֵין אָדָם רַשַּׁאי לָזוּז מִמּוּסָרָם הַטּוֹב, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוֹצֵא עַצְמוֹ חֲשׁוּדְ הַתַּאֲוָה קְצָת, לֹא יֹאמַר כֵּיוָן שֶׁאֲנִי מוֹצֵא עַצְמִי כֵּן מָה אֶכְפַּת לִי אִם אֶסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים, כִּי יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁלֹּא יִתְעוֹרֵר יִצְרִי בְּכָךְ, שֶׁהַרְבֵּה אָמְרוּ כֵּן וְנִכְשְׁלוּ. וְעַל זֶה רָמְזוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נב, א) בְּאָמְרָם כִּי הַיֵּצֶר בַּתְּחִלָּה חַלָּשׁ מְאֹד, וְהוֹלֵךְ וּמִתְחַזֵּק עַל הָאָדָם הַרְבֵּה. וְאַתָּה בְּנִי הִזָּהֵר עַל זֶה מְאֹד וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ, וְאִם אֶלֶף עֲרָבִים יִתֵּן לְךָ. וְזֶה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא קְצָת מַעֲשִׂים בְּגִמְרָא מַרְאִים סוֹתְרִים דִּבְרֵי אֱלֹהֵי, כְּלוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ בַּמֶּה שֶׁאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּנָּשִׁים לֹא הָיוּ קְצָת מֵהֶן חוֹשְׁשִׁין אֵין זֶה סְתִירָה כְּלָל לִדְבָרַי, דִּבְמָקוֹם מִצְוָה הוּא דַּוְקָא שֶׁהָיוּ מְקִלִּין

קְצָת, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (ברכות כ, א) בְּרַבִּי יוֹחָנָן דַּהֲוָה יָתֵיב אַשַּׁעֲרֵי טְבֵילָה כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּכְּלוּ בּוֹ הַנָּשִׁים וְיֵלְדוּ בָּנִים נָאִים כְּמוֹתוֹ, וְהוּא לֹא הָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהֶן חְלִילָה. וְרַבִּי (כתובות יז, א) וְרַב אַחָא דַּהֲוָה נָקִיט כַּלְתָּא אַכַּתְפֵּהּ לְמִצְוָה שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה כֵּן כְּדֵי לְשַׂמְּחָהּ, וּקְצָת עִנְיָנִים כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

וְעוֹד שֶׁהֵם זְכרוֹנָם לִבְרָכָה הָיוּ כְּמַלְאָכִים שֶׁלֹּא הָיָה עִסְקָם אֶפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה כִּי אִם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וְהָיְתָה מְפֻרְסֶמֶת כַּוָּנָתָם לְכָל הָעוֹלָם כַּשֶּׁמֶשׁ וְלֹא הָיוּ מַרְגִּישִׁים הֶרְגֵּשׁ רַע בְּשׁוּם דָּבָר מֵרֹב דְּבֵקוּתָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, אֲבָל אֲנַחְנוּ עַכְשָׁו אֵין לָנוּ לִפְרֹץ אֲפִלּוּ גָּדֵר קָטָן בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ כְּלָל, אֶלָּא לִשְׁמֹר כָּל הַהֶרְחֵקִים שֶׁהוֹדִיעוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בִּפְרָט, וּבְמָה שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ הֵם יֵשׁ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲשׂוֹת כְּפִי מַה שֶּׁיִּמְצָא אֶת גּוּפוֹ מוּכָן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם הוּא מוֹצֵא אֶת עַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ גָּדֵר אַף עַל הַמֻּתָּר יִגְדֹּר עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (קדושין פא, ב) אֶחָד מִן הַחֲכָמִים שֶׁאָמַר הִזָּהֲרוּ בִּי מִפְּנֵי בִּתִּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לָאָדָם לְהִתְיַחֵד עִם בִּתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה קָשֶׁה מְאֹד וְיֵצֶר הָרַע חָזָק בּוֹ.

עַל כֵּן צָרִיךְ כָּל אָדָם לְהַרְבּוֹת בִּשְׁמִירָה. וְאִם יַחְשֹׁב הָאִישׁ בְּפָגְעוֹ בְּאִשָּׁה נָאָה כִּי גֵּיהִנָּם פְּתוּחַ בֵּין רֵיסֵי עֵינֶיהָ, וּבְאֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד כָּל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ וְיַחְזִיר כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו אֶל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֹא תִּהְיֶה לוֹ לְפוּקָה. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ה, א) שֶׁאִם אֵין כֹּחַ בְּיָדוֹ לְהָמִית הַיֵּצֶר וּלְהַרְחִיק מַחְשַׁבְתּוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע אוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְהוֹדִיעוּנוּ שֶׁעַל כָּל פָּנִים יָמוּת בְּכָךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא א), שֶׁאִם אֶבֶן הוּא נִמּוֹחַ, וְאִם בַּרְזֶל הוּא מִתְפּוֹצֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו כג כט) הֲלֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ וְגוֹ'.

וְעוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פ, ב) בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם כָּל הָעֲרָיוֹת דִּבֵּר תּוֹרָה, בֵּין זְקֵנָה בֵּין יַלְדָּה, שֶׁהַיִּחוּד לְגַלּוֹת עֶרְוָה הוּא גּוֹרֵם, חוּץ מִן הָאֵם עִם בְּנָהּ וְהָאָב עִם בִּתּוֹ וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה שֶׁמֻּתָּרִין, חוּץ מֵחָתָן שֶׁפֻּרְסָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה קוֹדֶם שֶׁיִּבְעֹל, וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם הַזָּכָר וְעִם הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ. כְּשֶׁאֵרַע מַעֲשֶׂה אַמְנוֹן וְתָמָר (ע"ז לו, ב) גָּזַר דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ עַל יִחוּד דְּפָנוּיָה. שַׁמַּאי וְהִלֵּל גָּזְרוּ עַל יִחוּד גּוֹיִים. וְהִתִּירוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מא, א) לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי פְּנוּיָה לְמִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בָּהּ לְדַעַת שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה אִם תִּהְיֶה נָאָה בְּעֵינָיו. וְגַם אָמְרוּ שֶׁרְאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִנְרְשָׁהּ אַחַר כֵּן אִם תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר [א"ה סימן כא].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁגַּם לָהֶן אָסוּר לְהַרְהֵר אַחַר הָאֲנָשִׁים זוּלָתִי בְּבַעְלֵיהֶן, שֶׁעֲלֵיהֶם רְאוּי לָהֶן לְהַמְשִׁיךְ כָּל חִשְׁקָן וְחֶפְצָן, וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת. וְעוֹבֵר עֲלֵיהֶ וְקָרֵב אֶל הָעֶרְוָה קָרוֹב בָּשָׂר כְּדֵי שֶׁיֵּהָנֶה מִמֶּנָּה, בְּמֵזִיד וּבְהַתְרָאָה לוֹקֶה.

וְאִם עָבַר עַל שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהַרְחָקָה, כְּגוֹן הַשְׁחֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וְהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא נִמְנַע, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצות ל"ת שנג) שֶׁלֹּא נִמְנָה לָאו זֶה דְּקְרִיבָה בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, שֶׁכָּל הַרְחָקַת הַקְּרִיבָה, דְּרַבָּנָן הִיא. וְהָרְאָיָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין ז ז), אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי בּוּן הִיא בַּל תִּקְרַב הִיא בַּל תְּגַלֶּה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בַּקְּרִיבָה לָאו, אֶלָּא לָאו דְּגִלּוּי. וְיֶתֶר רְאָיוֹתָיו רַבּוֹת בְּסִפְרוֹ בְּמִצְוָה שמ"ז (עי' ל"ת שנג).

מצוה קפט

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב – שֶׁלֹּא יְגַלֶּה אָדָם עֶרְוַת אָבִיו. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּב אוֹתוֹ מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ז) עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה. וְזֹאת הָאַזְהָרָה נוֹסֶפֶת בְּשׁוֹכֵב אֶת אָבִיו עַל הָאַזְהָרָה הַכּוֹלֶלֶת מִשְׁכַּב זְכוּר בְּכָל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמְרָה (לקמן מצוה רט) בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב) וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (נד, א) עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה, אָבִיךָ מַמָּשׁ. וְשָׁאֲלוּ שָׁם הַאי מְוָאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב נָפְקָא, וְהֵשִׁיב הַמֵּשִׁיב כְּדֵי לְחַיְּבוֹ שְׁתַּיִם, וְכִדְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה גּוֹי הַבָּא עַל אָבִיו חַיָּב שְׁתַּיִם. וְשָׁם בְּאֵרוּ וְאָמְרוּ, מִסְתַּבְּרָא מִלְּתֵהּ דְּרַב יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבְשׁוֹגֵג וּבְקָרְבָּן. וְהַאי דְּקָאָמַר גּוֹי, לִשְׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא רָצָה לְהַזְכִּיר הָעִנְיָן הַמְגֻנֶּה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲמִידוֹ בְּגוֹי שֶׁאַף הֵן מְצֻוִּין בָּעֲרָיוֹת, אֲבָל הוּא הַדִּין בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁחַיָּב שְׁתַּיִם בְּאָבִיו. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם שָׁכַב אוֹתוֹ בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. עִנְיַן הָאַזְהָרָה זוֹ נִגְלֶה הוּא, אֵין לְהַאֲרִיךְ בְּשָׁרְשָׁהּ, כִּי הַכְּעוּר הַגָּדוֹל הַזֶּה רָאוּי לְהַרְחִיקוֹ מִבְּנֵי אָדָם וְלַעֲנֹשׁ עָלָיו הָעוֹבֵר עֹנֶשׁ גָּדוֹל, וְלָכֵן יְחַיְּבָנוּ בְּסִקִילָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות, נג, ב) שֶׁהַחִיּוּב הוּא בְּהַכְנָסַת הָעֲטָרָה מִיָּד וְלֹא קֹדֶם לָכֵן. וְהוּא הַדִּין בְּכָל הָעֲרָיוֹת שֶׁהַחִיּוּב בָּהֶן בְּהַכְנָסַת הָעֲטָרָה מִיָּד, חוּץ מִן הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה שֶׁהַחִיּוּב בָּהּ בְּגוֹמֵר בִּיאָתוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף הַסֵּדֶר נוֹדִיעַ מְקוֹמָן עִם פְּרָטֵי שְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [א"ה שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת אָבִיו, מִכַּיָּן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה בְּמִזִּיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֶחָד מִשּׁוּם לָאו דְּאָבִיו וְאֶחָד מִשּׁוּם לָאו דְּזָכָר.

מצוה קצ

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵם – שֶׁלֹּא יְגַלֶּה הַבֵּן עֶרְוַת הָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ז) אִמְּךָ הִיא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ. בְּטַעַם אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים ח"ג מט) שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה תַּרְחִיק הַמִּשְׁגָּל מִבְּנֵי אָדָם לְבַד מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְפְרִיָה וּרְבִיָה אוֹ לַמִּצְוָה, וְלָכֵן אָסְרָה לָנוּ הַתּוֹרָה הַקְּרוֹבוֹת, לְפִי שֶׁהַכִּשָּׁלוֹן יִמָּצֵא בָּהֶן יוֹתֵר מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת אֶצְלוֹ תָּמִיד. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי' עה"ת אחרי יח ו) אָמַר כִּי הַטַּעַם הַזֶּה חָלוּשׁ מְאֹד שֶׁיְּחַיֵּב הַכָּתוּב כָּרֵת עַל אֵלֶּה מִפְּנֵי הַמְּצָאָם אֶצְלוֹ תָּמִיד, וַיִּתְיַר מִצַּד אַחֵר שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אֶחָד מֵאָה נָשִׁים אִם יִרְצֶה אוֹ אֶלֶף, וְאָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אֲבָל כְּפִי הַסְּבָרָא כִּי יֵשׁ בָּעִנְיָן סוֹד מִסּוֹדוֹת הַיְצִירָה דָּבוּק בַּנֶּפֶשׁ, וְהוּא מִכְלַל סוֹד הָעִבּוּר שֶׁכְּבָר רָמַזְנוּ לוֹ, עַד כָּאן. וַאֲנִי רָאִיתִי לְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁכָּתַב עוֹד טַעַם אַחֵר בָּעִנְיָן, עַל צַד הַפְּשָׁט לְדַעְתִּי אָמַר, כִּי תַּרְחִיק הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יֵעָז פָּנָיו הָאָדָם לָבוֹא עַל הָאִשָּׁה שֶׁרָאוּי לִנְהֹג בָּהּ כָּבוֹד, וְיִדָּחֵק לְפָרֵשׁ רֶבֶן עַל הַצַּד הַזֶּה, כְּלוֹמַר, מִטַּעַם מִדַּת הַבּשֶׁת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרוֹ, יַאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאנוּ לִכְתֹּב הַכֹּל.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נד, א), שֶׁאִסּוּר הָאֵם הוּא אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲנוּסַת אָבִיו, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם אִמּוֹ הִיא, וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם נג, א) שֶׁהַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲנוּסָתוֹ חַיָּב שְׁתַּיִם מִשּׁוּם אִמּוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו, וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּחַיֵּי אָבִיו אוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, דִּלְעוֹלָם אֵשֶׁת אָבִיו נִקְרֵאת, וְחַיָּב בָּהּ שְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, א), לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה שֶׁל אֵם, אֵם אִמּוֹ, כְּלוֹמַר זְקֵנָתוֹ, וְכֵן אֵם זְקֵנָתוֹ, עַד מַעְלָה מַעְלָה אֲפִלּוּ אֶלֶף דּוֹר אִם יִהְיֶה בְּאֶפְשָׁר לִרְאוֹתָן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן אָסְרוּ לְגֶדֶר הָאֵם אֵם אָבִיו שֶׁהִיא זְקֵנָתוֹ מִצַּד אָב, וְכֵן אֵם זְקֵנָתוֹ עַד מַעְלָה מַעְלָה לְעוֹלָם, וְכֵן אָסְרוּ לְגֶדֶר זֶה שֶׁל אֵם אֵם אָבִי אָבִיו בִּלְבַד, וְאֵם אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ (רש"י יבמות שם ד"ה ד' נשים), שֶׁגַּם אֵלּוּ אֲסוּרוֹת לְמַעְלָה לְעוֹלָם. וְאִם תִּשְׁאַל לָמָּה יִתְפַּשֵּׁט הָאִסּוּר עַד לְמַעְלָה בְּרֹאשׁוֹנוֹת כְּדַעַת הָרִאשׁוֹן יוֹתֵר מִבִּשְׁתֵּי אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת? הַטַּעַם לְפִי שֶׁהָרִאשׁוֹנוֹת תִּקְרְבָנָה אֶל אִסּוּר הָאֵם, שֶׁהוּא עִקַּר הָאִסּוּר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהֶן זְקֵנָה אֲסוּרָה, דְּהַיְנוּ אֵם הָאֵם וְאֵם הָאָב, וְעַל כֵּן רָאוּי לְגָזֹר בָּהֶן אֲפִלּוּ עַד לְמַעְלָה, אֲבָל בִּשְׁתֵּי אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת אֵין בָּהֶן זְקֵנָה אֲסוּרָה, וְכֵיוָן שֶׁאֵין הָעִנְיָן מִתְקָרֵב לָאִמּוֹת שֶׁהוּא עִקַּר הָאִסּוּר, רָאוּ (אָמְרוּ) זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּי דַּי לָנוּ שֶׁנִּגְזֹר בִּשְׁתֵּי אֵלּוּ לְבַד וְדִבְרֵי פִּי חֲכָמִים חֵן (קהלת י יב). וְאֵלּוּ שֶׁאֲסוּרוֹת מִדְּרַבָּנָן נִקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לְאוֹתָן עֲרָיוֹת שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב עִם אִמּוֹ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים נִסְקָל. בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְאִם שָׁכַב עִם אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּעִנְיַן הַשְּׁנִיּוֹת, כִּי יִשְׂרָאֵל גָּדְרוּ גָּדֵר בְּעִנְיַן הַשְּׁנִיּוֹת, אֲבָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין אִסּוּר עֲלֵיהֶן אֶלָּא הָאֵם לְבַד.

מצוה קצא

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אָב וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אָב וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ח) עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיַן הַקְּרוֹבוֹת (לעיל מצוה קצ). וְעוֹד יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר, כִּי הַטַּעַם בָּזֶה לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר קָלוֹן אֵצֶל אָבִיו. וּכְבָר כָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת כִּבּוּד אָב (מצוה לג) הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בִּכְבּוּד הָאָבוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נג, א), שֶׁאֵשֶׁת אָבִיו אֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין פָּרוּשׁ מִן הַקִּדּוּשִׁין, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו וְאַפִּילּוּ גֵּרְשָׁהּ, בֵּין אַחֲרֵי מוֹתוֹ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ (יבמות כא, א) לְגָדֵר אִסּוּר זֶה, אֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו. כְּלוֹמַר אֵשֶׁת זְקֵנוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ זְקֵנָתוֹ. וְכֵן אָסְרוּ גַּם כֵּן אֵשֶׁת אֲבִי זְקֵנוֹ, וְכֵן אֵשֶׁת אֲבִי אֵם זְקֵנוֹ. וְכֵן עַד מַעְלָה מַעְלָה אֲפִלּוּ עַד יַעֲקֹב. וְאָסְרוּ גַּם כֵּן לְגָדֵר אִסּוּר זֶה אֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁעִקַּר אִסּוּר זֶה הוּא מִצַּד אֲבוֹת דְּהַיְנוּ אֵשֶׁת אָב, עַל כֵּן הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה יוֹתֵר בְּצַד הָאָבוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁיְּהֵא אָסוּר לְמַעְלָה עַד לְעוֹלָם. וּבְצַד הָאֵם לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ לְבַד, וְהוּא כְּעֵין הַחִלּוּק שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּאִסּוּר הָאֵם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ הֵם בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) [א"ה שם]. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין נִקְרֵאת אֵשֶׁת אָבִיו אֶלָּא עַל יְדֵי בְּעִילָה, וּבְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּקִדּוּשִׁין, וְכֵן בְּעִנְיַן הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁנִיּוֹת בָּאֻמּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אָבִיו בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים וּבְהַתְרָאָה נִסְקָל, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְאִם שָׁכַב עִם אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קצב

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ בְּכָל צַד שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָחוֹת, בֵּין שֶׁהִיא אָחוֹת מֵאָב לְבַד לְבֵין שֶׁהִיא אָחוֹת מֵאֵם לְבַד, וּבֵין שֶׁהִיא אָחוֹת מֵאֲנוּסַת אָבִיו וּבֵין שֶׁהִיא אָחוֹת מֵאֵם מִן הַזְּנוּת, בְּכָל צְדָדִין אֵלּוּ נִקְרֵאת אָחוֹת, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ט) עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ. וְאִם תֹּאמַר אִם כֵּן מָה זֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם יא) עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה וְלָמָּה הָיָה צָרִיךְ זֶה הַמִּקְרָא, וַהֲלֹא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ חַיָּב עָלֶיהָ? בֶּאֱמֶת זֶה הַמִּקְרָא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּשִּׁים בַּת אֵשֶׁת הָאָב כְּשֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתוֹ עֶרְוָה בְּפָנֵי עַצְמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּמִקּוֹמוֹ (לקמן מצוה קצו). וְנִמְצָא (יבמות כב, ב) שֶׁהַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו שֶׁחַיָּב שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. וְאִם בָּא עָלֶיהָ בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת. כָּתַבְנוּ בְּעֶרְוַת אֵם (לעיל מצוה קצ) מָה שֶּׁיָּדַעְנוּ בָּהֶם [א"ה שם]. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מג, ב), דְּדָוְקָא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהוֹלִידָהּ אָבִיו, הִיא אֲסוּרָה עָלָיו, אֲבָל בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אֲחוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵשֶׁת אָבִיו הָיָה [הָיְתָה] לָהּ בַּת מֵאִישׁ אַחֵר, זוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה כְּלָל אֶלָּא מֻתָּר לוֹ לְאָדָם לִשָּׂא אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה, וְלָא נָזְרִינַן אַטּוּ אֲחוֹתוֹ שֶׁאֵין כָּאן מָקוֹם לִגְזֵרָה כְּלָל.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹתוֹ בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת לְבַד. כְּלוֹמַר [שֶׁאֵין בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה בֵּית דִּין מַלְקִין אוֹתָן כְּדִין כָּל חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת שֶׁלּוֹקִין] (שֶׁאֲפִלּוּ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה אֵין בַּדָּבָר אֶלָּא חִיּוּב כָּרֵת לְבַד), וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בָּהּ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין אָסוּר עֲלֵיהֶם אֶלָּא אֲחוֹתָם מֵאֵם לְבַד, וּבְיִשְׂרָאֵל בֵּין מֵאֵם בֵּין מֵאָב.

וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ בְּכָל מָה שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאֻמּוֹת שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם תַּחַת יָדֵינוּ, עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת דִּין בָּהֶם בְּעָבְרָם עַל מִצְוָתָם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו) בְּלָאו דְּלֹא יִהְיֶה שֶׁהַדִּין שֶׁלָּהֶם לְעוֹלָם הִיא מִיתָה בֵּין מִזִּידִין בֵּין שׁוֹגְגִין, וְשֶׁאֵין צְרִיכִין הַתְרָאָה, אֲבָל שְׁנֵי עֵדִים אוֹ הוֹדָאַת פִּיהֶם צְרִיכִין. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֵינָם כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עַל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים הֵם לְהָעִיד זֶה עַל זֶה, וְכֵן הוֹרָה זָקֵן (רמב"ם פ"ט הל' מלכים הי"ד).

מצוה קצג

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבֵּן – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח י) עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ וְגוֹ' לֹא תְגַלֶּה. וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי הָאִסּוּר הוּא בֵּין שֶׁהַבֵּן כָּשֵׁר אוֹ אֲפִלּוּ מַמְזֵר בְּנוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, וּבֵין שֶׁבַּת הַבֵּן גַּם כֵּן כְּשֵׁרָה אוֹ אֲפִלּוּ מַמְזֶרֶת.

שֹׁרֶשׁ אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת, כְּתַבְתִּיהוּ בְּאִסּוּר עֶרְוַת אֵם (מצוה קצ).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כב, א) לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה, וְהִיא בַּת בַּת בְּנוֹ בִּלְבַד, וְכֵן בַּת בֶּן בְּנוֹ בִּלְבַד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין הֶפְסֵק לְאִסּוּרִים אֵלּוּ לְעוֹלָם כִּי כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל אָדָם אָסְרוּ עָלָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) תִּרְאֶה הֵיכָן הֵם [א"ה שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת בַּת בְּנוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים חַיָּב שְׂרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (עה, א) וְאִם אֵין עֵדִים חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְאִם שָׁכַב אֶת בַּת בַּת בְּנוֹ וְכֵן כָּל שְׁאָר הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קצד

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבַּת – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבַּת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח י) אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה. כָּל דִּינֶיהָ כִּדְין בַּת הַבֵּן, וּשְׁנִיּוֹת לָהּ גַּם כֵּן בַּת בַּת בִּתּוֹ, וְכֵן בַּת בֶּן בִּתּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁאוֹמְרִין, שֶׁאֵין לָהֶם הֶפְסֵק לְעוֹלָם.

מצוה קצה

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת הַבַּת – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת הַבַּת, וְזֹאת לֹא נִתְבָּאֲרָה בְּלִשּׁוֹן הַתּוֹרָה שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב עֶרְוַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה. וּמִפְּנֵי כֵן לֹא בָּא עָלֶיהָ כָּתוּב מְפֹרָשׁ לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ בּוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה בַּת הַבֵּן וּבַת הַבַּת שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת מִמֶּנָּה, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהִיא אֲסוּרָה דְּקַל וָחֹמֶר הוּא. וְעוֹד לְמָדוּהָ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִגְּזֵרָה שָׁוָה, דְּאִי מִקַּל וָחֹמֶר גְּרֵידָא הֲוָה יָלְפִינַן לָהּ לֹא הָיָה אָדָם נִדּוֹן עָלֶיהָ, דְּקַיְמָא לַן (סנהדרין עו, א) אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ) מָה שֶׁיְּכלְנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל בְּכָל הָעֲרָיוֹת.

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ לְמָדוּהָ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה וּמֵאֵי זֶה כָּתוּב? בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת הוּא, שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ג, א) בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ עִקֵּר אִסּוּרָא מִדְּרָשָׁא אִתְּיָא, דְּאָמַר רָבָא אָמַר לֵהּ רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי אִתְּיָא הֵנָּה הֵנָּה אִתְּיָא זִמָּה זִמָּה כְּלוֹמַר, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר בְּבַת הַבֵּן וּבְבַת הַבַּת עֶרְוָתְךָ הֵנָּה, וְאָמַר בְּאִסּוּר אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ לְשׁוֹן הֵנָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב

בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (ויקרא יח יז) שַׁאֲרָה הֵנָּה, מָה לְהַלָּן מְפֹרָשׁ שֶׁנֶּאֶסְרָה בִּתָּהּ, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ נִכְתְּבָה שָׁם, אַף כָּאן שֶׁאָסַר הַכָּתוּב בַּת בְּנוֹ, הוּא הַדִּין לְבִתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשָׁהּ הַכָּתוּב, דְּגָמְרִינַן לַהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה זוֹ. וְעוֹד לָמְדוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִכֹּחַ גְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ בְּאֵי זוֹ מִיתָה נִדּוֹן הַבָּא עַל בִּתּוֹ אוֹ עַל בַּת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִשְׁפַּט הַמִּיתָה כָּתוּב בַּמִּקְרָא שֶׁל עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, לְמָדוּהָ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנִּלְמַד בּוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, וּמֵאַי זֶה מָקוֹם אַחֵר נִלְמַד בּוֹ? מִמָּה שֶׁכָּתוּב (שם כ יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִיא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עה, ב) מָה הָתָם בְּאִשָּׁה וְאִמָּהּ, דִּכְתִיב בְּהוּ זִמָּה בִּשְׂרָפָה, אַף הָכָא בְּאִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, דִּכְתִיב בְּהוּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִיא נִדּוֹן בִּשְׂרָפָה. וּמֵעַתָּה אַחַר שֶׁמָּצָאנוּ כִּי מִשְׁפַּט אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ בִּשְׂרֵפָה מִכֹּחַ גְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ דְּזִמָּה זִמָּה, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד גַּם כֵּן כִּי מִשְׁפָּט הַבָּא עַל בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ בִּשְׂרֵפָה, לְפִי שֶׁכְּבָר לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר עַל בִּתּוֹ בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּהֵנָּה הֵנָּה, וְכֵיוָן שֶׁלָּמַדְנוּ מִמֶּנּוּ דָּבָר אֶחָד, נִלְמַד מִמֶּנּוּ עוֹד כָּל שְׁאָר הַדִּינִין שֶׁבּוֹ, וְנֹאמַר שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּא עַל בִּתּוֹ גַּם כֵּן בִּשְׂרֵפָה. וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה, יֹאמְרוּ בַּגְּמָרָא (יבמות עח, ב) דּוּן מִנַּהּ וּמִנָּהּ כְּלוֹמַר, כְּשֶׁנִּלְמַד כָּתוּב אֶחָד מֵחֲבֵרוֹ, לֹא לְדָבָר אֶחָד שֶׁבּוֹ לְבַד נִלְמְדוּ אֶלָּא לְכָל מִשְׁפָּטָיו נִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן מִשְׁפָּטִים שֶׁבּוֹ אֵינָם כְּמַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל כָּתוּב בְּעַצְמוֹ אֶלָּא שֶׁנִּלְמְדוּ מִכְּתוּבִים אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי כֵן כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּין מִגּוּפָהּ דִּקְרָא בֵּין שֶׁנִּלְמַד בּוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר נִלְמַד מִמֶּנּוּ. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא כְּרֵיתוֹת (ה, א) אַל תְּהִי גְּזֵרָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ, אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה הִיא וְלֹא לְמָדָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אָתְיָא הֵנָּה הֵנָּה אָתְיָא זִמָּה זִמָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁבִּשְׁתֵּי גְּזֵרוֹת שָׁווֹת אֵלּוּ לָמַדְנוּ אִסּוּרָהּ וּמִשְׁפָּטָהּ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. אֲבָל בִּתּוֹ מִנְּשׂוּאֶתוֹ מִפֹּרָשׁ הוּא בַּמִּקְרָא מִדִּכְתִיב (שם יח יז) עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ וְאֵין חִלּוּק בֵּין שֶׁהִיא בִּתּוֹ וּבִתָּהּ אוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, וְזֶה מְדַבֵּר בִּנְשׂוּאָה מִדִּכְתִיב אִשָּׁה דְּמַשְׁמַע לְשׁוֹן אִשּׁוּת, וּכְתִיב נָמֵי (שם) לֹא תְקַח, וְקִיחָה מַשְׁמַע גַּם כֵּן דֶּרֶךְ אִשּׁוּת, אֲבָל גַּבֵּי בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ וּבַת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ לָא כְּתִיב אֶלָּא לֹא תְּגַלֶּה, וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל"ת שלו) הַבֵּט אָמְרָם זְכרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא לִמְּדָהּ הַכָּתוּב, וְלֹא אָמְרוּ וְלֹא לְמָדְנוּהָ, לְפִי שֶׁאֵלֶּה הָעִנְיָנִים כֻּלָּם הֵם קַבָּלָה מֵהַשָּׁלִיחַ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁמָּסַר הַפֵּרוּשׁ אֶל הַזְּקֵנִים, וְזֶה אָמְרָם עַל זֶה גּוּף תּוֹרָה. וֶהֱבִיאוֹ לָרֹב זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה לִכְתֹּב דָּבָר זֶה הָעִקָּר הַקָּבוּעַ לוֹ, שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹן תַּרְיַ"ג הַמִּצְוֹת אֶלָּא מָה שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אוֹ מַה שֶּׁיֹּאמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל לֹא כָּל מָה שֶׁנִּלְמַד בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת. וּכְבָר סָתַר הָרַמְבַּ"ן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בשרשיו לספר המצוות שרש ב') עִנְיָן זֶה בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת.

דִּינֵי הַמְּצָוָה בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) נִכְתֹּב מְקוֹמָן עִם כָּל הָעֲרֵיוֹת בִּכְלָל [א"ה שם]. וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת בִּתּוֹ מֵאָנוּסָתוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים נִדּוֹן בְּשַׂרְפָּה, בְּלֹא עֵדִים חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת בִּתּוֹ מִנְּשׂוּאָתוֹ חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, אַחַת מִשּׁוּם בִּתּוֹ, וְאַחַת מִשּׁוּם עֶרְוַת אִשָּׁה וּבְתָּהּ, שֶׁאֵין חִיּוּב עֶרְוַת אִשָּׁה וּבְתָּהּ אֶלָּא בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ כָּתַב בָּהֶן לֹא תִקַּח, בֵּין בְּמָקוֹם הָאֲזָהָרָה עֲלֵיהֶן בֵּין בְּמָקוֹם הָעֹנֶשׁ, וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות צז, א) כִּי מִדִּין הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁאִם אָנַס אָדָם אִשָּׁה מֻתָּר הָיָה לִשָּׂא בִּתָּהּ, אֶלָּא שֶׁחָכְמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גָּדְרוּ גָּדֵר וְאָסְרוּ הַדָּבָר, וְאָמְרוּ (שם) שְׁמִי שֶׁנָּאַף אִשָּׁה אָסוּר לִשָּׂא אַחַת מִן הַשֶּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ הַיְדוּעוֹת כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לְבַקֵּר אוֹתָן, וְהוּא מִתְיַחֵד עִמָּהּ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ וְיָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּבְעֹל הָעֶרְוָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ נִטְעָן (פי' נחשד) עַל אִשָּׁה הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂא אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת זוֹ שֶׁנִּטְעַן עָלֶיהָ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם כְּנָסָהּ לָזוֹ שֶׁקְּרוֹבָה לְאוֹתָהּ שֶׁזִּנְתָה עִמּוֹ אֵין מַצְרִיכִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיאָהּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין יב, ב) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּטְעַן עַל עֶרְוָה אוֹ שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם רַע עִמָּהּ, לֹא יְדוּר עִמָּהּ בְּמָבוֹי אֶחָד וְלֹא יֵרָאֶה בְּאוֹתָהּ הַשְׁכּוּנָה. אָנַס אָבִיו אוֹ בְּנוֹ אוֹ אָחִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ לִשָּׂא אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא נֶאֶסְרוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ אִישׁוּת, וְלֹא הֶחֱמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן לַעֲשׂוֹת גָּדֵר לְאַחֵר מִשּׁוּם זְנוּת שֶׁל קְרוֹבוֹ.

מצוה קצו

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ מִן הָאָב וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיו כְּשֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁהִיא בַּת אָבִיו, שֶׁאִלּוּ בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אֲחוֹתוֹ כְּבָר אֲמָרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצב) שֶׁמֻּתָּר לִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא פֵּרוּשׁוֹ, בַּת אֵשֶׁת אָבִיו וְהִיא אֲחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יא) עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּעֶרְוַת אֲחוֹת, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה בָּא כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁים אֲחוֹתוֹ מִנְּשׂוּאַת אָבִיו עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּכְעֵין מַה שֶּׁאָמַרְנוּ בְּאִמּוֹ (מצוה קצ), שֶׁאִם הִיא אֵשֶׁת אָב חַיָּב בָּהּ שְׁתַּיִם מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. וְהָרְאָיָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּיבָמוֹת (כב, ב) תָּנוּ רַבָּנָן הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, חַיָּב מִשּׁוּם אֲחוֹת וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבַד. מַאי טַעְמַיְהוּ? דְּרַבָּנָן אָמְרִי מִכְּדֵי כְּתִיב עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ וְגוֹ', עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ לָמָּה לִי, שְׁמַע מִנַּהּ לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. נִמְצָא שֶׁהַשּׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא מֵאָנוּסַת אָבִיו אֵין בָּהּ אֶלָּא לָאו אֶחָד, וְהַשּׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא מִנְּשׂוּאַת אָבִיו יִתְחַיֵּב שְׁנֵי לָאוִין, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא

שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. וּמִשְׁפְּטֵי הַשֵּׁם צֶדְקוּ, כִּי אַחַר שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה קָרְבַת הָאַחוֹת רָאוּי לְהַחְמִיר בְּאוֹתָהּ שֶׁהִיא אָחוֹת גְּמוּרָה, רוֹצֶה לוֹמַר מִן הַנִּשּׂוּאִין, כִּי הִיא נִקְרֵאת אֲחוֹת אֵמֶּת. וּכְעִנְיָן זֶה כָּתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (אחרי מות יח ט).

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) תִּרְאֶה הֵיכָן הֵם [א"ה שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹתוֹ מִנְּשׂוּאַת אָבִיו בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה קצז

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת אָב – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחוֹת הָאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יב) עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הָעֲרָיוֹת כָּתַבְנוּ מָה שֶׁיִּדָּעְנוּ (לעיל קצ).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב) שֶׁאִסּוּר אֲחוֹת אָב, בֵּין שֶׁהִיא אֲחוֹת לְאָבִיו מִן הָאָב בִּלְבַד אוֹ מִן הָאֵם לְבַד, וּבֵין שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הַזְּנוּת, שֶׁכָּל אַחַת מֵאֵלּוּ מִכָּל מָקוֹם אֲחוֹת אָבִיו נִקְרֵאת. וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁנִיּוֹת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסוֹף הַסֵּדֶר תִּרְאֶה מְקוֹמָן [א"ה שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹת אָבִיו בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קצח

עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחוֹת אֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יג) עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה וְגוֹ'. כָּל עִנְיָנָהּ, כְּמוֹ אֲחוֹת אָב (מצוה קצז).

מצוה קצט

עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחִי הָאָב וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיִּהְיֶה אֲחִי אָבִיו מִן הָאָב אוֹ מִן הָאֵם, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הַזְּנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יד) עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה, וַאֲחִי אָבִיו נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבָּא עַל כָּל זָכָר חַיָּב מִשּׁוּם וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב וְגוֹ', זֶה הַלָּאו הוּא נוֹסָף בְּמִי שֶׁבָּא עַל אֲחִי אָבִיו, וְאִם יִהְיֶה שׁוֹגֵג יִתְחַיֵּב עָלָיו שְׁתֵּי חַטָּאוֹת מִשּׁוּם לָאו דְּבָא עַל הַזָּכָר, וְלָאו דְּבָא עַל אֲחִי אָבִיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ גַּם כֵּן בְּאָבִיו (במצוה קפט). וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נד, א) הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו חַיָּב שְׁתַּיִם לְדִבְרֵי הַכֹּל.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב עִם אֲחוֹת אָבִיו שְׁנֵיהֶם נִסְקָלִים, הַשּׁוֹכֵב וְהַנִּשְׁכָּב, אִם שְׁנֵיהֶם מְזִידִין וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְאִם אֵין עֵדִים שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב הָאֶחָד שְׁתֵּי חַטָּאוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַבָּא עַל אֲחוֹת אָבִיו שֶׁחַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, וְהָאֶחָד חַטָּאת אֶחָד.

מצוה ר

עֶרְוַת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב, וְזֹאת נִקְרֵאת בַּכְּתוּב דּוֹדָתוֹ לְפִי שֶׁהִיא אֵשֶׁת דּוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יד) אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב דֹּדָתְךָ הִיא. וְאַזְהָרָה זוֹ הִיא מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְאָרְסָה לְדוֹדוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לוֹ, וּבֵין בְּחַיֵּי דּוֹדוֹ וַאֲפִילּוּ גֵּרְשָׁהּ, וּבֵין אַחַר מִיתָתוֹ (יבמות צז א).

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ).

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב), שֶׁאֲחִי אָבִיו נִקְרָא לְעִנְיַן אִסּוּר זֶה שֶׁל אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהוּא אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב, אֲבָל אָחִי אָבִיו מִצַּד אֵם אֵינוֹ בְּאִסּוּר זֶה שֶׁל אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב מִדִּין תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁחָכְמִים גָּזְרוּ גְּזֵרוּ וְאָסְרוּ אֲפִלּוּ אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אֵם, כְּדֵי לְהַרְחִיקֵנוּ הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְגַע לְאִסּוּר תּוֹרָה. וְכֵן אָסְרוּ גַּם כֵּן אֵשֶׁת אָחִי אִמּוֹ, בֵּין שֶׁהוּא אָחִיהָ מִצַּד אָב לְבַד אוֹ מִצַּד אֵם לְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵשֶׁת אָחִי אִמּוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה כְּלָל דְּבַר תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב שֶׁנִּקְרָא דּוֹדוֹ, הוֹסִיפוּ הֵם בְּאִסּוּר לְגֶדֶר כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הַדּוֹמִים לוֹ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב בְּחַיֵּי דּוֹדוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים, מִיתַת שְׁנֵיהֶם בְּחֶנֶק, שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ בְּחֶנֶק, וְאִם שָׁכַב אוֹתָהּ אַחֲרֵי מוֹת דּוֹדוֹ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וְאִם יֵשׁ עֵדִים לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ לָנוּ דְּכָל שֶׁבִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת בִּשְׁגָגָתוֹ חַטָּאת. וְאִם שָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אֵם, אוֹ אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אִמּוֹ, בֵּין מִצַּד אָב אוֹ מִצַּד אֵם, בְּמֵזִיד מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה רא

עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֵשֶׁת הַבֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ מִן הָאֵרוּסִין, וְכָל שֶׁכֵּן מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בְּחַיָּיו וַאֲפִילּוּ גֵּרְשָׁהּ, בֵּין אַחַר מוֹתוֹ, בְּכָל עִנְיָן זֶה נִקְרֵאת אֵשֶׁת בְּנוֹ, וְאָסוּרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח טו) עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהַחִיּוּב אֲפִלּוּ בְּבֵן מַמְזֵר, בְּנוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, אֲבָל בֶּן שִׁפְחָה וְנָכְרִית אֵין זֶה נִקְרָא בְּנוֹ לְשׁוּם דָּבָר.

שֹׁרֶשׁ אִסּוּר הָעֲרָיוֹת, כְּתַבְנוּהוּ (מצוה קצ).
מִדֵּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, ב) לְגֶדֶר זֶה כַּלַּת בְּנוֹ, וְכֵן כַּלַּת בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, וְאָסְרוּ גַּם כֵּן כַּלַּת בִּתּוֹ בִּלְבַד. וְהַטַּעַם כְּעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁהָאִסּוּר בָּא בַּכָּתוּב בְּכַלָּתוֹ גָּזְרוּ הֵם בְּכָל הַכַּלּוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הַבֵּן, וְגָזְרוּ (מֵחֲמַת) [בְּכַלַּת] בִּתּוֹ בִּלְבַד, וְדַי לָנוּ בְּכָךְ, וְאֵלּוּ נִקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת כַּלָּתוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה בִּסְקִילָה, וְאִם אֵין עֵדִים בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת כַּלַּת בְּנוֹ אוֹ בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם אוֹ כַּלַּת בִּתּוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רב

עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לְבוֹא עַל אֵשֶׁת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח טז) עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה. וְאֶחָד אָחִיו מֵאֲבִיו לְבַד אוֹ מֵאִמּוֹ לְבַד, וּבֵין מִן הַנִּשּׂוֹאִין וּבֵין מִן הַזִּנּוּת אִשְׁתּוֹ עֶרְוָה עָלָיו, שֶׁאָחִיו נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם. וּמִכֵּיוָן שֶׁאַרְסָהּ נִקְרֵאת אֵשֶׁת אָח וַאֲסוּרָה, וְכָל שֶׁכֵּן אַחַר שֶׁנִּשְׂאָהּ, וּבֵין בְּחַיֵּי אָחִיו וּבֵין אַחַר מוֹתוֹ הִיא אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, חוּץ מֵאֵשֶׁת אָח שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה עַל זוֹ בְּפֶרוּשׁ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה הָאָח, וְזֹאת הִיא מִצְוַת יִבּוּם כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקצח).
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אָחִיו חַיָּב כָּרֵת אִם הָיָה מֵזִיד, וְאִם שָׁגַג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֶה יִהְיֶה אַחַר מוֹת אָחִיו וְנִשְׂאֲרוּ לוֹ בָּנִים, אוֹ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ, שֶׁאִלּוּ בְּחַיָּיו בְּעוֹדָהּ תַּחְתָּיו, יָדוּעַ הוּא שֶׁדִּין הַשּׁוֹכֵב אֶת אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק. וְאֵין בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח מָקוֹם לְאִסּוּר שְׁנִיּוֹת.

מצוה רג

עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא הָאַחַת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁבָּא עַל הַשֵּׁנִיָּה הוּא מִתְחַיֵּב, אֲבָל אִם לֹא נָשָׂא אַחַת מֵהֶן לֹא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁכָּתוּב בְּהֶן לְשׁוֹן אֵישׁוּת וְקִיחָה, דְּמַשְׁמַע עַל יְדֵי נִשּׂוּאִין דְּהָכִי מַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן קִיחָה בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ גְּדֵר וְאָמְרוּ, שֶׁאִם נֹאַף אָדָם עִם אִשָּׁה אָסוּר לִשָּׂא בִּתָּהּ כָּל הַשָּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לְבַקֵּר אוֹתָן וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ וְשָׁמָּא יָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אִשָּׁה וְאֶת בִּתָּהּ שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִין, הוּא וְאוֹתָהּ שֶׁשָּׁכַב אַחֲרוֹנָה, שֶׁאֵין לָרִאשׁוֹנָה חֵטְא שֶׁהֲרֵי בְּהֶתֵּר נִשָּׂאָה, וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה הֲרֵי אֵלּוּ בְּכָרֵת, וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (כ יד) בָּאֵשׁ יִשָּׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן. וּפֵרֵשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּסַנְהֶדְרִין (סו, ב) בָּאֵשׁ יִשָּׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאַחַת מֵהֶן, דְּהַיְנוּ הָאַחֲרוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְדָוְקָא כְּשֶׁשְּׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת שָׁכַן בָּא הַפִּרוּשׁ אֲבָל כְּשֶׁאֵין שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת אֵין שָׁם שְׂרֵפָה, אֶלָּא שֶׁהֵן בְּחִיּוּב כָּרֵת בְּמֵזִיד, וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא מְפָרֵשׁ שָׁם, אוֹתוֹ וּשְׁתֵּיהֶן, וּכְגוֹן שֶׁנָּשָׂא הַשְּׁתַּיִם בְּאִסּוּר, וְיָמְצָא זֶה כְּשֶׁנָּשָׂא הַבַּת וְאִמָּהּ וְאֵם אִמָּהּ. וְשָׁם מִתְבָּאֵר בְּמַאי פְּלִיגִי.

מצוה רד

עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁאִסּוּר זֶה הוּא לְעוֹלָם בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) אֶת בַּת בִּנָּהּ לֹא תְגַלֵּה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, א) לְגֶבֶר זֶה בַּת בֵּן בִּנָּהּ, וְהִיא מִכְּלַל הַשְּׁנִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁכָּל שֶׁאִסּוּרָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים תִּקְּרָא שְׁנִיָּה. וְכֵן אָסְרוּ אֵם אַב אֲבִי אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִים בְּחֵי הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם מֵתָה הָרִאשׁוֹנָה שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת בְּמֵזִיד, בְּשׁוֹגֵג מְבִיאִים חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת הַשְּׁנִיָּה לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה רה

שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁאִסּוּר זֶה בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תְגַלֵּה וכו'. וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע לַן לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֶבֶר זֶה בַּת בַּת בִּתָּהּ בִּלְבַד, וְאֵם אֵם אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד, וְאֵם אַב אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. כְּלַל הָעִנְיָן שֶׁל אִסּוּר אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, כִּי הַתּוֹרָה תָּאֲסֹר לָאָדָם מִלִּשָּׁא שֵׁשׁ קְרוֹבוֹת שֶׁל אִשְׁתּוֹ מִלְּבַד הָאָחוֹת, שָׁלֹשׁ לְמַעְלָה, דְּהַיְנוּ אִמָּהּ וּשְׁתֵּי זְקֵנוֹתֶיהָ, וְשָׁלֹשׁ לְמַטָּה דְּהַיְנוּ בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ, וְחָכְמִים הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן לְגֶבֶר שֵׁשׁ אֲחֵרוֹת, אַרְבַּע לְמַעְלָה וּשְׁתַּיִם לְמַטָּה, כִּי כֵן יֵאוֹת הָעִנְיָן לִהְיוֹת בְּהֶכְרֵחַ, כִּי שְׁתֵּי הַזְּקֵנוֹת גּוֹרְרוֹת אַרְבַּע אֲחֵרוֹת לְגֶבֶר לָהֶן, אֲבָל בַּת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ אִי אֶפְשָׁר לָהֶן

לְגַדֵּר אֶלָּא שְׁתַּיִם כְּמוֹתָן, וְהָאֵם וְהַבַּת אֵין לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן לְגָדֵר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ נָשִׁים אֲסוּרוֹת מִן הַתּוֹרָה לְמַטָּן וּלְמַעְלָן עַיֵּן בַּדָּבָר כִּי כֵן הוּא בְּהֶכְרֵחַ.
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אִשָּׁה וּבַת בְּתָהּ שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִים בְּחַיֵּי רִאשׁוֹנָה, וְאִם מֵתָה רִאשׁוֹנָה שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת בְּמֵזִיד, וּבְשׁוֹגֵג מְבִיאִין חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת הַשְּׁנִיּוֹת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רו

עֶרְוַת אִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל שְׁתֵּי אֲחָיוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם שְׁתֵּי אֲחָיוֹת בְּיַחַד וְלֹא אֶפְלוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּחַיֵּי הָרִאשׁוֹנָה וַאֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ לְרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יח) וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקַּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ. פֵּרוּשׁ, וְאִשָּׁה עִם אֲחוֹתָהּ בְּיַחַד, לֹא תִקַּח, לִצְרֹר לְשׁוֹן צָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה הָאַחַת צָרָה לַחֲבֶרְתָּהּ. בְּחַיֶּיהָ, בָּא וְלִמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ לְרִאשׁוֹנָה לֹא יִשָּׂא אֲחוֹתָהּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן בְּחַיֶּיהָ כְּלוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁהִיא בַּחַיִּים אֲבָל אַחַר מוֹת הָאַחַת אֵין סָפֵק שֶׁמֻּתָּר לִשָּׂא הָאַחֶרֶת, וְהַיְנוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן הַשּׁוֹכֵב דֶּרֶךְ זְנוּת עִם הָאָחוֹת אַחַר שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה אוֹ קִדְּשָׁהּ, גַּם כֵּן בִּכְלַל הָאִסּוּר, כִּי בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה הִקְפִּידָה תּוֹרָה (יבמות צז א).
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, עִנְיַן הָעֲרָיוֹת כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ) מָה שֶּׁיַּדָּעְנוּ. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי בְּעִנְיַן זֶה שֶׁאָסַר הַכָּתוּב לִשָּׂא שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, כִּי אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם יַחְפֹּץ בִּשְׁלוֹם כָּל בְּרִיּוֹתָיו, וְכָל שֶׁכֵּן בִּשְׁלוֹם אוֹתָן בְּרִיּוֹת שֶׁהַטֶּבַע וְהַשֵּׂכֶל מְחַיְּבִין לִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְלֹא קְטָטָה וְתַחֲרוּת תָּמִיד כָּל הַיּוֹם.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב) שֶׁאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ נִקְרֵאת בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין מִן הַזְּנוּת. וּפֵרְשׁוּ גַּם כֵּן, שֶׁהָאִסּוּר יָחוּל מִכֵּיוָן שֶׁיְּקַדְּשֶׁנָּה, וְכִדְמַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן קִיחָה בְּאִשָּׁה לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ, פֵּרוּשׁ זְקוּקָתוֹ כְּגוֹן מִי שֶׁהָיָה לוֹ אָח וּמֵת וְלֹא הִנִּיחַ בָּנִים, שֶׁהוּא חַיָּב לִשָּׂא אִשְׁתּוֹ מִן הַתּוֹרָה אוֹ לַחֲלֹץ לָהּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַמִּצְוָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ (מצוה תקצז תקצט) וְזֹאת הָאִשָּׁה שֶׁהִיא זְקוּקָה לְאָח, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא בִּרְשׁוּת הָאָח לִשָּׂא אוֹתָהּ אִם יִרְצֶה, כִּי מִן הַשָּׁמַיִם הִקְנוּהָ לוֹ, תִּקְרֵא זְקוּקָתוֹ. וְאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) מִלִּשָּׂא אֲחוֹתָהּ, מִכֵּיוָן שֶׁהִיא זְקוּקָה אֵלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ שׁוּם עִנְיָן.
וְכֵן אָסְרוּ עָלָיו (שם מ, א) גַּם כֵּן לְגֶדֶר זֶה אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ, אָסְרוּ עָלָיו מִלִּשָּׂא אֲחוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָסַר הַכָּתוּב אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, כֵּן אָסְרוּ

גַּם כֵּן אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ, שֶׁהַחֲלִיצָה כְּעֵין גֵּט הִיא. וּמִכָּל מָקוֹם אִסּוּר אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ וַאֲפִילּוּ אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ לַיָּמָא לַן אַלְבָּא דְּהִלְכָתָא דְּמִדְּרַבָּנָן הוּא, כִּי הַתּוֹרָה לֹא אָסְרָה כִּי אִם אֲחוֹת נְשׂוֹאָתוֹ אוֹ אֲרוּסָתוֹ אֲבָל הַזְּקוּקָה לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם הִקְנוּהָ לוֹ אֵין אֲחוֹתָהּ בִּכְלַל אִסּוּר תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁהֵם זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה אֲסָרוּהָ לוֹ שֶׁלֹּא לִגַּע לְאִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא. וּמִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר זֶה הוּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הֵקֵלּוּ בָּעִנְיָן קְצָת לִפְעָמִים, עַד שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) כִּי אֶחָד מִן הַיְּבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ שֶׁאוֹמְרִים לוֹ, הַמְתֵּן אַל תִּגְרֹשְׁנָה וְאַל תִּשְׂאֶנָּה עַד שֶׁיְּיַבֵּם אַחִיךָ אוֹ יַחֲלֹץ לִיבָמָה זוֹ הַזְּקוּקָה לְכֻלְּכֶם. חֹלֵץ לָהּ אָחִיו אוֹ יְבִמָּהּ אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְּבָמָה הֲרֵי זֶה יִכְנֹס אֲרוּסָתוֹ. אֲבָל אִם מֵתוּ הָאַחִים כֻּלָּם מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ בְּגֵט וִיבִמְתּוֹ בַּחֲלִיצָה. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִין בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתָתָם, חָזְרָה הַיְּבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם. וּבְמִצְוַת יִבּוּם נִכְתַּב עוֹד מְעַט בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה (מצוה תקצח), כְּמִנְהָגֵנוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמָן.

וְנוֹהֶגֶת אַזְהָרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב עִם הָאֲחוֹת, בֵּין עַל יְדֵי נִשּׂוּאִין, בֵּין דֶּרֶךְ זְנוּת, בְּחַיֵּי הָרִאשׁוֹנָה בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וְאִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב עִם אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ אוֹ אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין אִשְׁתּוֹ דְּהַיְנוּ הָאֲחוֹת שֶׁנִּשָּׂא רִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה עָלָיו מִפְּנֵי נִשּׂוּאֵי שְׁנִיָּה אוֹ (זִמָּתָהּ) מִפְּנֵי שֶׁזִּנְּתָה, אֶלָּא אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ, וְזֹאת הַשְּׁנִית תֵּלֵךְ לָהּ (יבמות צד א). וַאֲפִלּוּ נִשָּׂאָהּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת לְהַצְרִיכָן גֵּט, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם מִתְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה בָּהֶן מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה לֹא תִקַּח, וּמַשְׁמַע לְשׁוֹן קִדּוּשִׁין, וְאַף עַל גַּב דְּאִם עָבַר וְלָקַח, כְּלוֹמַר, שֶׁקִּדֵּשׁ, לָא מְהַנֵּי לֵיהּ כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינָהּ לְקוּחָתוֹ לְשׁוּם דָּבָר וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, מִכָּל מָקוֹם נִתְחַיֵּב בְּכָךְ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְזֶה הַדִּין אֵינוֹ בַּאֲחָיוֹת לְבַד, אֶלָּא אַף בְּכָל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת הוּא, שֶׁאִם נִשָּׂאן בְּחֻזְקַת הֶתֵּר וְנִמְצְאוּ עֲרָיוֹת שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת. וְכֵן אִם נִשָּׂא אוֹ עָבַר וְנָאַף עִם אַחַת מִן הַשֵּׁשׁ נָשִׁים שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רב) שֶׁהֵן עֲרָיוֹת עָלָיו מִן הַתּוֹרָה מֻחֶמֶת אִשְׁתּוֹ, אֵינָן אוֹסְרוֹת אִשְׁתּוֹ עָלָיו אֶלָּא יֵלְכוּ לָהֶן בְּלֹא גֵּט וְתִשָּׁאֵר אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, זוּלָתִי בַּאֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים וְאָסְרוּ אַף הָרִאשׁוֹנָה מִפְּנֵי הַשְּׁנִיָּה, שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צד, ב) שֶׁאִם אֲרַס אָדָם אִשָּׁה, כְּלוֹמַר, שֶׁקִּדְּשָׁהּ וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אֲחוֹתָהּ, שֶׁשְּׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו וּצְרִיכוֹת מִמֶּנּוּ גֵּט (עי' רמב"ם גירושין פ"י הל' ט, י). וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ כֵּן וְלֹא אָמְרוּ שֶׁיִּשָּׂא הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִית תֵּלֵךְ לָהּ בְּלֹא גֵּט כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁחָשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה בָּרִאשׁוֹנָה אֶלָּא

קְדוּשִׁין לְבַד, כִּי בְּאוֹתָן קִדּוּשִׁין הָיָה שׁוּם תְּנַאי, וְעַל כֵּן נַעֲשָׂא הַשֵּׁנִית וּבְדִין נַעֲשָׂאָה, וּלְפִיכָךְ הִצְרִיכוּ בָּהּ גֵּט, וְאַחַר שֶׁהִצְרִיכוּ בָּאַחֲרוֹנָה גֵּט מִפְּנֵי זֶה הַחֶשְׁשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, הָיוּ צְרִיכִים לֶאֱסֹר גַּם כֵּן אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת נַעֲשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ.

מצוה רז

שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אִשָּׁה נִדָּה – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אִשָּׁה בְּעֵת שֶׁהִיא נִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יט) וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב. וּזְמַן נִדּוּתָהּ נִמְשָׁךְ שִׁבְעָה יָמִים, דִּכְתִיב (שם טו יט) שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ. וּבֵין שֶׁתִּרְאֶה פַּעַם אַחַת בָּהֶן אוֹ שׁוֹפַעַת כָּל הַשִּׁבְעָה נִדָּה הִיא (נדה עג א). וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא תִטְבֹּל אַף אַחַר הַשִּׁבְעָה הִיא נִדָּה לְעוֹלָם, כִּי בְּיָמִים וּטְבִילָה תְּלָה הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר בַּטְּמֵאִים וְרָחֲצוּ בַמַּיִם. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּנִין אָב לְכָל טָמֵא, שֶׁהוּא בְּטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל (עי' רבינו בחיי מצורע טו יט בשם הגאונים). וְכֵן גַּם כֵּן דָּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת סד, ב) תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ תְּהֵא בְּנִדָּתָהּ עַד שֶׁתִּטְבּוֹל בַּמַּיִם.

וְעִנְיַן הַנִּדּוּת הוּא, כִּי יֵשׁ בַּנָּשִׁים עִנְיָן שֶׁיָּזוּב דָּם מֵהֶן דֶּרֶךְ עֲרָוָתָן בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ יוֹתֵר עַד שִׁבְעָה. וְצִוָּה הַכָּתוּב, דְּבֵין שֶׁיָּזוּב הַדָּם מִמֶּנָּה יוֹם אֶחָד לְבַד אוֹ אֲפִלּוּ כָּל הַשִּׁבְעָה יִהְיֶה הַדִּין שָׁוֶה בָּהֶן, שֶׁאִם זָב כָּל שִׁבְעָה וּפָסַק מִבְּעוֹד יוֹם בַּשְּׁבִיעִי, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב שֶׁהוּא לֵיל שֶׁמֶּחֳרָתוֹ יוֹם שְׁמִינִי וּטְהוֹרָה. וְכֵן אִם לֹא זָב אֶלָּא יוֹם אֶחָד מִכָּל הַשִּׁבְעָה וַאֲפִלּוּ דָּם טִפָּה כַּחַרְדָּל מְצַפָּה שִׁבְעַת יָמִים, וְלָעֶרֶב שֶׁהוּא לֵיל שְׁמִינִי טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַנִּדָּה. כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה עַל עִנְיָן זָבָה (מצוה קסו קפב) מָה שֶׁיַּדַּעְתִּי. וּכְלַל הָעִנְיָן כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָרַחִיק מֵעַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר כָּל טֻמְאָה וְכָל לִכְלוּךְ וְכָל נֶזֶק, גַּם כֵּן אָמַרְתִּי שָׁם מָה יִהְיֶה הָעִנְיָן לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁהֶחֱלִיאָן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַנָּשִׁים בְּחֹלִי זֶה.

מִדִּיני הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לב, א) שֶׁהָאִשָּׁה מְטַמְּאָה בַּנִּדָּה וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם לֵדָתָהּ, מַה שֶּׁאֵין הַדִּין כֵּן בְּזָבָה שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מְטַמְּאָה בְּזִיבָה עַד עֲשָׂרָה יָמִים, וְדָבָר זֶה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְכָל הַנָּשִׁים בִּכְלַל אִסּוּר זֶה וַאֲפִילּוּ שְׁפָחוֹת כְּנַעֲנִיּוֹת, מִכֵּיוָן שֶׁהֵן בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הֲרֵי הֵן כְּיִשְׂרְאֵלִיּוֹת לְעִנְיַן זֶה (ספרא מצורע ה א). אֲבָל (שם לד, א) הַנָּשִׁים שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִן הַתּוֹרָה אֵינָן בִּכְלַל אִסּוּר נִדּוּת וְזִיבוּת, אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בֵּין בִּזְכָרִים בֵּין בִּנְקֵבוֹת שֶׁיִּהְיוּ כְּזָבִין לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (עבודה זרה לו, ב), שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם נשג"ז, פֶּרוּשׁ, נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, זוֹנָה. וְזֶה הַחִיּוּב אֵינוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן בְּאִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּאִישׁ כֹּהֵן (תמורה כט, ב) חַיָּב עָלֶיהָ מִדְּאוֹרַיְתָא מִשּׁוּם זוֹנָה, וְלוֹקֶה עָלֶיהָ.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן (נדה יט, א) שֶׁחֲמִשָּׁה מַרְאוֹת דָּמִים הֵן שֶׁטְּמְאָה הַתּוֹרָה, וּשְׁאָר מַרְאוֹת הַדָּמִים טְהוֹרִים, הָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁחֲכָמִים יָדְעוּ בְּחָכְמָתָן שֶׁכָּל דָּם שֶׁאֵינוֹ מֵאוֹתָן חֲמִשָּׁה מַרְאוֹת, אֵינוֹ בָּא מִמָּקוֹם טָמֵא, כִּי מָקוֹם יָדוּעַ בָּאִשָּׁה שֶׁהַדָּם הַבָּא מִמֶּנּוּ בִּלְבַד טָמֵא הוּא הַנִּקְרָא מָקוֹר, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים קְרוּי חֶדֶר. וּבִימֵיהֶם שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים בְּכָל חָכְמָה, הָיוּ הַנָּשִׁים מַרְאוֹת דָּמָן לַחֲכָמִים וּמְטַהֲרִין אוֹתָן אוֹ מְטַמְּאִין לְפִי מָה שֶׁהֵן, וּבְאוֹתָן הַיָּמִים הָיוּ כָּל הַנָּשִׁים נוֹהֲגוֹת בְּדִין תּוֹרָה לְנִדּוּת וּלְזִיבוּת, שֶׁהַזָּבָה הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים, וְהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בְּלֵיל שְׁמִינִי, וַאֲפִלּוּ שׁוֹפַעַת כָּל שִׁבְעָה, מִכְּיוָן שֶׁפָּסַק הַדָּם בַּשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם. וּמִשֶּׁרַבּוּ הַצָּרוֹת נִתְמַעֵט לִבָּן שֶׁל חֲכָמִים וְיוֹדְעֵי הַתּוֹרָה וְלֹא רָצוּ לִסְמֹךְ בְּדַעְתָּן לָדוּן מַרְאוֹת הַדָּמִים בִּכְלָל, וּלְפִיכָךְ עָכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַרְאֶה אַדְמוּמִית כְּלָל אוֹ מַרְאֶה שַׁחֲרוּרִת, בֵּין שֶׁהוּא עָמֹק הַרְבֵּה אוֹ כֵּהֶה, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ עָמֹק טָמֵא, אֲבָל הַיָּרוֹק וְהַלָּבָן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָבֶה כְּמוֹ דָּם הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְנֶאֱמָנֶת (שם כ, ב) אִשָּׁה לוֹמַר כְּמַרְאֶה זֶה רָאִיתִי וְאַבַּדְתִּיו וְאִם אָמְרָה יָרוֹק אוֹ לָבָן הָיָה מְטַהֲרִין לָהּ.

וּכְשֶׁבָּא רַבִּי וְרָאָה שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַחָכְמָה בָּעוֹלָם וְאֵין הַחֲכָמִים בְּקִיאִין בְּמַרְאוֹת הַדָּמִים, וְכִי הַנָּשִׁים הָיוּ נוֹהֲגוֹת בְּדִין תּוֹרָה שֶׁהָיוּ מוֹנוֹת יְמֵי הַנִּדָּה לְנִדָּה, וִימֵי זִיבָה לְזִיבָה, חָשַׁשׁ לַדָּבָר שֶׁמָּא לִפְעָמִים תִּרְאֶה הָאִשָּׁה דָּם שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה טָהוֹר, וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא תִּמְצָא חָכָם שֶׁיַּכִּיר בּוֹ, תְּחוֹשׁ לוֹ מִן הַסָּפֵק וְתֵּשֵׁב עָלָיו, וְאִם אַתָּה מַנְהִיגָהּ בְּדִין תּוֹרָה הֲרֵי שֶׁתִּהְיֶה מוֹנָה מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁתַּתְחִיל לִרְאוֹת שִׁבְעָה יָמִים, וּבְלֵיל שְׁמִינִי אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁפְעָה כָּל שִׁבְעָה, אִם פָּסְקָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְנִמְצָא לִפְעָמִים שֶׁבָּאִים עָלֶיהָ לִידֵי אִסּוּר כָּרֵת, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא כָּל הַדָּם שֶׁרָאֲתָה כָּל שִׁשָּׁה יָמִים הוּא דָּם טָהוֹר וְשֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי הָיָה דָּם טָמֵא, וְהִיא הִתְחִילָה לִמְנוֹת שִׁבְעַת יְמֵי נִדּוּת מִיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁרָאֲתָה וְהָיָה לָהּ לְהַתְחִיל וְלִמְנוֹתָם מִיּוֹם שְׁבִיעִי כִּי הוּא הַתְחָלַת נִדּוּתָהּ, שֶׁהָיָה דָּם טָמֵא. וְעַל יְדֵי טָעוּת זוֹ בָּאָה לִטְעוֹת הַרְבֵּה פְּעָמִים מִנְּדָּה לְזָבָה וּמִזָּבָה לְנִדָּה, שֶׁתְּהֵא סְבוּרָה לִהְיוֹת בִּימֵי נִדּוּת וּתְהֵא בִּימֵי זִיבוּת. לְפִיכָךְ עָמַד רַבִּי וְתִקֵּן (שם סו, א) שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁרוֹאָה יוֹם אֶחָד תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה יָמִים נְקִיִּים, וְכֵן אִם רָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים תֵּשֵׁב גַּם כֵּן שִׁשָּׁה נְקִיִּים. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה יוֹתֵר מִשְּׁנֵי יָמִים, כְּשֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עֲלֵיהֶן שִׁשָּׁה יָמִים נְקִיִּים אֵין בָּהֶן מְקוֹם סָפֵק מֵעַתָּה, שֶׁאִם אוֹתָן הַיָּמִים שְׁנֵיהֶם בִּימֵי נִדָּה הֵם לְסוֹף שִׁבְעָה טְהוֹרָה הִיא, וְאִם שְׁנֵיהֶן בִּימֵי זִיבָה הֵם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וַאֲפִלּוּ הָרִאשׁוֹן בִּימֵי זִיבָה וְהַשֵּׁנִי בִּימֵי נִדָּה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא יוֹשֶׁבֶת אַחַר מִכֵּן שִׁשָּׁה נְקִיִּים, וְהָאֶחָד מֵאוֹתָן שִׁשָּׁה נְקִיִּים עוֹלֶה לְאוֹתוֹ יוֹם שֶׁל זִיבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן בִּימֵי נִדָּה הֵן, שֶׁהֲלָכָה הִיא יְמֵי נִדָּה שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה בָּהֶן עוֹלִים לִימֵי זִיבָה. וְאִם רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, תִּקֵּן הוּא שֶׁתְּהֵא יוֹשֶׁבֶת שִׁבְעָה

נְקִיִּים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁכָּל הַשְּׁלֹשָׁה בִּימֵי זִיבָה הָיוּ, וַהֲרֵי הִיא זָבָה גְּדוֹלָה שֶׁצְּרִיכָה לִשֵּׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים מִדִּין תּוֹרָה.

זֹאת הָיְתָה תַּקָּנָתוֹ שֶׁל רַבִּי. וְעִם תַּקָּנָה זוֹ לֹא נִשְׁאַר שׁוּם סָפֵק בָּעִנְיָן. וְאַחַר תַּקָּנָה זוֹ הוֹסִיפוּ עוֹד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן (שם סו, א) שֶׁאֲפִלּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כַּחַרְדָּל, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּרִאְיָה אַחַת, הָיוּ יוֹשְׁבוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים, שֶׁלֹּא רָצוּ לְחַלֵּק בֵּין רוֹאָה דָּם יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם לְרוֹאָה שִׁלְשָׁה יָמִים. וְאֵין עִנְיָן הַחֶמְרָא שֶׁהֶחְמִירוּ הֵם מְשׁוּם דָּם מוּעָט כַּחַרְדָּל, כִּי מִדִּין תּוֹרָה אֵין חִלּוּק לְעִנְיָן יְמֵי נִדּוּת בֵּין דָּם מוּעָט לְדָם מְרֻבֶּה, כִּי לְעוֹלָם צְרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעַת יָמִים רְצוּפִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל הַחֶמְרָא הִיא שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן כְּזָבוֹת אֲפִלּוּ בְּרִאְיָה אַחַת. וְחֶמְרָא זוֹ שֶׁקִּבְּלוּ עַל עַצְמָן הִיא מֻזְכֶּרֶת בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד. וְנִרְאֶה מִתּוֹךְ כָּךְ, שֶׁחָכְמִים רָאוּ חֲמָרָתָן טוֹבָה וּצְרִיכָה, וְהוֹדוּ לְדִבְרֵיהֶם.

וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַנָּשִׁים הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה אַחַת דַּיָּנָן כְּזָבוֹת גְּדוֹלוֹת וּצְרִיכוֹת לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים, וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁמָּצְאָה כֶּתֶם בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי לָחוּשׁ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּתָמִים מִדְּרַבָּנָן (שם נח ב), כִּי מִן הַתּוֹרָה אֵין אִשָּׁה מִתְטַמְּאָה עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ דַּם טֻמְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו יט) דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁתַּרְגִּישׁ אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי כֵן כְּבָר הֶחְמִירוּ חֲכָמִים עַל הַכְּתָמִים וְהִצְרִיכוּ סְפִירַת שִׁבְעָה עֲלֵיהֶם וְהֶפְסֵק טָהֳרָה. וּלְפִיכָךְ אִם מָצְאָה כֶּתֶם כַּשְּׁעוּר הָאוֹסֵר בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי לָחוּשׁ בּוֹ, צְרִיכָה לֵישֵׁב עָלָיו גַּם כֵּן שִׁבְעָה נְקִיִּים.

וּמֵאֵימָתַי הָאִשָּׁה מוֹנָה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים? מִמָּחֳרַת יוֹם שֶׁפָּסַק הַדָּם לְגַמְרֵי. כֵּיצַד, רָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּדִיר, אִם פָּסַק הַדָּם בְּיוֹם שֵׁנִי אוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי אֲפִילּוּ בְּשַׁחֲרִית, אֵינָהּ מוֹנָה שִׁבְעָה מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁפָּסַק הַדָּם בּוֹ, אֶלָּא לְמָחָר בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ פַּעַם אַחֶרֶת וּמַתְחֶלֶת לִסְפֹּר שִׁבְעָה מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם. וּבְמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁרָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ עוֹד, אֲבָל אִם לֹא רָאֲתָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד אַף עַל פִּי שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בָּדְקָה עַצְמָהּ וְהִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה אֵינָהּ מוֹנָה מִיּוֹם הַמָּחֳרָת, שֶׁחֶזְקַת הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן כֻּלּוֹ טָמֵא, וְהֶחְזֵק מַעְיָן פָּתוּחַ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא דָּמֶיהָ חָזְרוּ לָהּ לְאַחַר בְּדִיקָתָהּ וְשָׁפְעָה כָּל הַלַּיְלָה, וְאֵין יוֹם שֵׁנִי זֶה לִרְאִיָּתָהּ מִן הַמִּנְיָן, וַאֲפִילּוּ בָּדְקָה עַצְמָהּ מִבָּעֶרֶב חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עִם סְלוּדַת יָדֶיהָ רָאֲתָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ יָדֶיהָ בֵּין עֵינֶיהָ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (עי' רמב"ם איסורי ביאה פ"ו ה"כ), כְּלוֹמַר, שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְהִנִּיחָהּ הָעֵד בִּפְנִים מִבְּעוֹד יוֹם וְעָמַד שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת עַד הַלַּיְלָה וְלֹא מָצְאָה עָלָיו דָּם כְּלָל, בְּעִנְיָן זֶה אֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר שֶׁתַּתְחִיל לִמְנוֹת מִיּוֹם הַמָּחֳרָת.

וְהַמּוֹצְאָה כֶּתֶם, אֵין מַחְמִירִין בָּהּ כָּל כָּךְ שֶׁנַּצְרִיךְ אוֹתָהּ יוֹם הֶפְסֵק טָהֳרָה מִלְּבַד הַיּוֹם שֶׁמָּצְאָה בּוֹ הַכֶּתֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּרוֹאָה יוֹם אֶחָד לְבַד, אֶלָּא וַדַּאי מִכְּיוָן שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ

אַחַר שֶׁמָּצְאָה הַכֶּתֶם וּמָצְאָה טָהוֹר, מוֹנָה שִׁבְעָה נְקִיִּים חוּץ מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁמָּצְאָה הַכֶּתֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּתְחֶלֶת מִנְיָנָהּ לְמָחֳרָתוֹ שֶׁל יוֹם שֶׁמָּצְאָה בּוֹ הַכֶּתֶם, כְּדֵין אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דָּם שְׁנֵי יָמִים אוֹ שִׁלְשָׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. כָּל שִׁבְעָה יָמִים (שם סח, ב) צְרִיכָה הָאִשָּׁה בְּדִיקָה לְכַתְּחִלָּה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וּבְדִיעֲבַד אִם בָּדְקָה יוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא מָחֳרַת יוֹם שֶׁהִפְסִיקָה, וְשׁוּב לֹא בָדְקָה אֶפִלּוּ עָבְרוּ עָלֶיהָ כַּמָּה יָמִים אַחַר הַשִּׁבְעָה בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ בְּשִׁעַת טְבִילָה וְדַיָּהּ, שֶׁכְּבָר הִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה קוֹדֶם לָכֵן. לֹא בָדְקָה עַצְמָהּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן אֶלָּא בְּיוֹם הַפְסָקָה בִּלְבַד, לְיוֹם שְׁבִיעִי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ וְדַיָּהּ וְטוֹבֶלֶת בְּלֵיל שְׁמִינִי. לֹא בָדְקָה עַצְמָהּ לֹא בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְלֹא בְּיוֹם שְׁבִיעִי, אֲפִלּוּ בָּדְקָה בְּלֵיל שְׁמִינִי, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה מִקֹּדֶם לָכֵן, אֵין עוֹלִין לָהּ כְּלָל אוֹתָן שִׁבְעָה יָמִים שֶׁעָבְרוּ, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא בָדְקָה בָּהֶן לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף. וּצְרִיכָה לִמְנוֹת מֵעֵת שֶׁבָּדְקָה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים. וְאֶפְשָׁר שֶׁעִקַּר דָּבָר זֶה מִכֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה (שם כח) וְסָפְרָה לָהּ וְאַחַר תִּטְהָר. וּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא בָדְקָה לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף אֵין כָּאן סְפִירָה.

וּבְדִיקָה זוֹ צְרִיכָה הָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּצֶמֶר גֶּפֶן נָקִי הַנִּקְרָא בְּלַעַז קוטו"ן אוֹ בְּצֶמֶר לָבָן נָקִי וְרַךְ אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתָּן יָשָׁן שֶׁמַּחֲמַת יָשְׁנוֹ הוּא רַךְ, וְכֵלָן יִהְיוּ לְבָנִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְא נִכָּר יָפֶה בָּהֶן כָּל מַרְאֶה אַדְמִימוּת (נדה יז א). וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן, נִקְרָא בַּתַּלְמוּד עֵדִים. וּכְשֶׁבּוֹדֶקֶת, צְרִיכָה לְהַכְנִיס הָעֵד בְּכָל חוֹרִין וּסְדָקִין שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְאִם מָצְאָה עָלָיו אַחַר כֵּן שׁוּם מַרְאֶה אָדֹם טְמֵאָה. כָּל בְּדִיקָה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה כָּךְ אֵינָהּ בְּדִיקָה, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָה הָעֵד בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וְלֹא בָּדְקָה בַּחוֹרִין וּבַסְּדָקִין, אֵינָהּ בְּדִיקָה יָפָה, שֶׁאֵין זֶה קְרוּי אֶלָּא קִנּוּחַ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין שִׁנּוּי חֲלוּקָּה עוֹלָה לָהּ לַבְּדִיקָה. שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים אֵלּוּ צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ רְצוּפִים שֶׁלֹּא תִּפְסֹק טֻמְאָה בֵּינֵיהֶם, אֲפִלּוּ יָשְׁבָה לָהּ כָּל הַיָּמִים וְלֹא רָאֲתָה, וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי אֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב רָאֲתָה, הֲרֵי זוֹ סוֹתֶרֶת כָּל מִנְיָנָהּ וּצְרִיכָה לִסְפֹּר אַחַר כָּךְ שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים רְצוּפִין.

וְדִינֵי שִׁעוּרֵי הַכֶּתֶם (שם נח, ב) וּבְאֵיזֶה עִנְיָן תּוֹלָה בַּכֶּתֶם אוֹ אֵינָהּ תּוֹלָה, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אִם תּוֹלָה בָּהּ דָּמֶיהָ עַד שֶׁתִּתְחֶיהָ הַמַּכָּה, וְעִנְיָן קְטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה וְהַדָּם שׁוֹתֶת מִמֶּנָּה מָה דִּינָהּ (שם סד ב), וְדָם בְּתוּלִים שֶׁדָּנוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים כְּדָם נִדָּה (שם סה ב), וְדִינֵי הַוָּסָתוֹת רַבִּים, וְדִין פְּרִישָׁה מִן הָאִשָּׁה סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ שֶׁהִיא הָעוֹנָה, כְּלוֹמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם אוֹ אוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁהִיא רְגִילָה לִרְאוֹת בָּהֶן אֲסוּרָה בְּתַשְׁמִישׁ, מִדִּכְתִיב (שם לח) וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, וּבָא הַפְּרוּשׁ, שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנִּשּׁוּתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן, אֲבָל אַחַר שֶׁעָבְרָה עוֹנַת הַוָּסֶת מֻתָּרִין לְשַׁמֵּשׁ. וְעִנְיַן הַהַרְחָקָה מִן הָאִשָּׁה שֶׁצִּוּוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת יא, א) בְּעִנְיַן הַנִּדּוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל אָדָם בַּעֲבֵרָה, וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה בִּקְעָרָה

אַחַת, וְלֹא יוֹשִׁיט דָּבָר מִיָּדוֹ לְיָדָהּ (שם יג א), וְלֹא יְדַבֵּר עִמָּהּ דְּבָרִים שֶׁל הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, וְכַיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ.

וְעִנְיַן טְבִילָתָן שֶׁהִצְרִיכוּ אוֹתָן חֲכָמִים לִטְבֹּל בַּלַּיְלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁטְּבִילַת הַזָּבָה אֲפִילּוּ בַּיּוֹם מִדִּין תּוֹרָה, וְהֵן כֵּלָן הַיּוֹם כְּזָבוֹת, אַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁטְּבִילַת כֻּלָּן בַּלַּיְלָה מִשּׁוּם סְרַךְ בִּתָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ הָעִנְיָן בַּגְּמָרָא (נדד סז, ב). וּבִמְקוֹם דְּחַק, כְּגוֹן שֶׁדַּלְתוֹת מְדִינָה נְעָלוֹת בַּלַּיְלָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הִתִּירוּ לִטְבֹּל אֲפִילּוּ בַּיּוֹם, וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ עַד הַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּרְאֶה וְתִסְתֹּר כָּל מְנִינָהּ וְנִמְצָא שָׁבָא עַל הַטְּמֵאָה, לְפִי שֶׁטְּהֳרָתָהּ תְּלָה הַכָּתוּב בְּיָמִים וּטְבִילָה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת הַנִּדָּה בְּמִזִּיד, מִכְּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּבֶן הַנִּדָּה אֵינוֹ נִקְרָא מַמְזֵר אֶלָּא וָלָד פָּגוּם. וּבְלָאו דִּלֹא יָבֹא מַמְזֵר נִבָּאֵר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תסה).

מצוה רח

שֶׁלֹּא נִתֵּן מִזַּרְעֵנוּ לַמֹּלֶךְ – שֶׁלֹּא נִתֵּן קְצָת מִבָּנֵינוּ לְהַעֲבִירָם לְפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיוּ עוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהָיָה שְׁמוֹ מֹלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כא) וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ כְּלוֹמַר מִקְצָת זַרְעֲךָ. וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּמָקוֹם אַחֵר, דִּכְתִיב (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין, הָאָב מוֹסְרוֹ לַכּוֹמְרִים לְשֵׁם שִׁקּוּצָם כְּעֵין מָה שֶׁכָּתוּב בְּקַרְבָּנוֹת כְּשֵׁרִים, (ויקרא טו יד) וּנְתָנָם אֶל הַכֹּהֵן. וְאֶפְשָׁר שֶׁהַכּוֹמְרִים עוֹשִׂין בּוֹ תְּנוּפָה אוֹ הַגָּשָׁה לִפְנֵי הַמֹּלֶךְ, וְאַחַר כָּךְ מַחְזִירִין אוֹתוֹ לָאָב, וּמַבְעִירִין אֵשׁ גְּדוֹלָה לִפְנֵי הַמֹּלֶךְ, וְהָאָב הָיָה לוֹקֵחַ בְּנוֹ וּמַעֲבִירוֹ בְּלַהַב הָאֵשׁ. וְכָךְ אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (סנהדרין ז, י) אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַכּוֹמְרִים וְיִטְּלֶנּוּ וְיַעֲבִירֶנּוּ. וְדַעַת הָרַב רַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סנהדרין סד, ב ד"ה שרגא) וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עכו"ם ו, ג) שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹרְפוֹ אֶלָּא הָעֲבוֹדָה הָיְתָה לְהַעֲבִירוֹ לְבַד, וּמִכְּיוָן שֶׁהֶעֱבִירוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיָה דַּרְכָּם לְהַעֲבִירוֹ חַיָּב. וְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי' לתורה ויקרא יח כא) שֶׁהָיָה מַעֲבִירוֹ בְּלַהַב עַד שֶׁנִּשְׁמְתוֹ יוֹצֵאת, וּרְאָיוֹתָיו בְּפֵרוּשׁ הַחֲמֵשׁ שֶׁעָשָׂה.

רֶמֶז מִשֶּׁרְשֵׁי רִחוּק עֲבוֹדָה זָרָה דֶּרֶךְ כְּלָל כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בּוֹ מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו). וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה זוֹ שֶׁל מֹלֶךְ, לְפִי שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָה רָעָה בְּיוֹתֵר וְהָיוּ אֲדוּקִין בָּהּ הַרְבֵּה בְּאוֹתוֹ זְמַן, נִתְיַחֲדָה בָּהּ אַזְהָרָה מִלְּבַד כָּל אַזְהָרוֹת עֲבוֹדָה זָרָה הָרְבֵּה בַּתּוֹרָה, וְזֶה נֹאמַר לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל לְפִי הַנִּרְאֶה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא כ ה) לֹא נִצְטָרֵךְ לָזֶה, כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁעִנְיַן מְחֻדָּשׁ יֵשׁ בַּעֲבוֹדָה זוֹ

שֶׁל מֹלֶךְ מִכָּל שְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁבְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יִתְחַיֵּב הָעוֹבְדָהּ בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת, אֲבָל בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל מֹלֶךְ יִתְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁל מֹלֶךְ בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה, וּלְפִיכָךְ נִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בּוֹ. וּלְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, הֶחְמִירָה הַתּוֹרָה בּוֹ כָּל כָּךְ לְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה כֵּן בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דַּרְכָּהּ בְּכָךְ. וְזֶהוּ הַנִּרְאֶה לִי מִכְּלַל דְּבָרָיו. וְזֶה הָעִנְיָן (עי' סמ"ג ל"ת מ) שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּא אֶלָּא בְּמִקְצָת הַזֶּרַע וְלֹא בְּכֻלּוֹ (סנהדרין סד ב), אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מִפְּנֵי שֶׁהַכּוּמָרִים הַשַּׁקְרָנִים הָיוּ מַבְטִיחִין אָבִי הַבֵּן כִּי עַל יְדֵי תִּקְרֹבֶת בֵּן זֶה, יַצְלִיחַ שְׁאָר זַרְעוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה, וְתִהְיֶה הַבְּרָכָה וְהַטּוֹבָה מְצוּיָה בְּבֵיתוֹ, וּלְרֹב תַּרְמִיתָם, לֹא רָצוּ מִתְּחִלָּה לְקַבֵּעַ הַחֹק רַק בְּמִי שֶׁשִּׁאֵר לוֹ זֶרַע מִלְּבַד אוֹתוֹ שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהֶם, פֶּן יְמָאֲנוּ מִלִּשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם, הֵן לְשָׂרְפוֹ לְגַמְרֵי, הֵן לְהַעֲבִירוֹ בְּתוֹךְ הַלַּהַב, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, וּלְמַעַן יַבְטִיחוּ גַּם כֵּן עַל הַבְּרָכָה וְהַטּוֹבָה בַּנִּשְׁאָרִים וְיִתְפַּתּוּ אֲלֵיהֶם מִתּוֹךְ כָּךְ הַפְּתָאִים, וְלָכֵן לֹא חִיְּבָה הַתּוֹרָה בָּעִנְיָן, רַק כְּשֶׁהוּא כְּעֵין עֲבוֹדָתָן וְלֹא בְּצַד אַחֵר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סד א) מָסַר וְלֹא הֶעֱבִיר, הֶעֱבִיר וְלֹא מָסַר פָּטוּר וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲבִיר מִקְצָת זַרְעוֹ וְיַנִּיחַ מִקְצָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְשֶׁחַיָּב בֵּין עַל זַרְעוֹ כָּשֵׁר, בֵּין עַל זַרְעוֹ פָּסוּל, וְשֶׁחַיָּב עַל כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ, בָּנִים אוֹ בָּנוֹת, בֵּין בָּנִים אוֹ בְּנֵי בָּנִים, עַד לְעוֹלָם, אֲבָל אִם הֶעֱבִיר אֶחָיו אוֹ אֲחִיוֹתָיו אוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר עַצְמוֹ פָּטוּר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין. (ה' ע"א פ"ו).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת (ספרא קדושים ד א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, נִסְקָל בִּזְמַן שֶׁדִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו), שֶׁאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה הוּא עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְלָל.

מצוה רט

שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כב) וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִיא. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת שנ) וְנִכְפַּל זֶה הַלָּאו בְּזֶה הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר דִּכְתִיב (דברים כג יח) וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. נִרְאֶה כִּי לֹא הִסְכִּים הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּכָאן עִם מָה שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס (שם) וְלָא יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אָמָה. פֵּרוּשׁ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, אֶלָּא דַּעְתּוֹ דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ לֹא יָבוֹא רַק לְתוֹסֶפֶת לָאוִין לְמִשְׁכַּב זְכוּר, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה אַזְהָרוֹת בַּתּוֹרָה כְּפוּלוֹת בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת. וְרָאִיתִי לְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (דברים שם) שֶׁלֹּא יַסְכִּים גַּם הוּא בַּלָּאו

הַזֶּה עִם הַתַּרְגּוּם, אֲבָל יֹאמַר כִּי לָאו דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ יָבוֹא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא נַנִּיחַ לִהְיוֹת בֵּינֵינוּ עַם הַקָּדֶשׁ קָדֵשׁ, וְהוּא הָאִישׁ הַמְזֻמָּן לִהְיוֹת נִשְׁכָּב מִן הַזְּכָרִים כַּיָּדוּעַ מֵהֶם בְּאַרְצוֹת הַיִּשְׁמְעֵאלִים עַד הַיּוֹם, וּמִפְּנֵי כֵן אָמַר (שם) מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לוֹמַר, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ מֻזְהָרִים מִזֶּה בָּאֻמּוֹת, שֶׁאִם הָיָה אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת קָדֵשׁ, וַאֲפִלּוּ בֵּינֵינוּ, לֹא הֻזְהַרְנוּ עָלָיו, לְפִי שֶׁלֹּא הֻזְהַרְנוּ בַּאֲחֵרִים זוּלָתֵנוּ אֶלָּא בְּעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד.

וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ אִם כֵּן מֵאֵי זֶה מִקְרָא נִלְמַד לָאו לְנוֹשֵׂא שִׁפְחָה, אִם לֹא נֹאמַר כְּדִבְרֵי הַמְתַרְגֵּם? וְשָׁמָּא תֹּאמַר מִדִּכְתִיב (שם ז ג) לֹא תִתְחַתֵּן בָּם, זֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי מִפֹּרָשׁ בַּגְּמָרָא דְּלִשְׁבָעָה עֲמָמִין הוּא דַּאֲתָא, וַעֲלֵיהֶם הוּא דִּכְתִיב, וְדַוְקָא בְּגֵרוּתָן, דְּאִלּוּ בְּגֵיוּתָן לָא שַׁיְּךְ בָּהוּ לְשׁוֹן חִתּוּן, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בִּמְקוֹמוֹ בְּסֵדֶר וָאֶתְחַנַּן (מצוה תכז). אֲבָל אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁנִּלְמַד אִסּוּר לְשִׁפְחָה בְּכָלַל אִסּוּר כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָם יִשְׂרְאֵלִים שֶׁאָסוּר לְהִדָּבֵק בָּהֶן, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עֲלֵיהֶם חֲכָמִים (קידושין סח, ב), מִדִּכְתִיב (שם ד) כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי. לְרַבּוֹת כָּל הַמְסִירִים. וּכְמוֹ כֵן שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית. מִכֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ יִשְׂרְאֵלִית גְּמוּרָה בְּכָלַל מְסִירִין הִיא, שֶׁהֲרֵי קְצָת מִצְוֹת יֵשׁ שֶׁהִיא אֵינָהּ חַיֶּבֶת בָּהֶן, וְהֵן אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ בַּפָּרָשָׁה (ויקרא יח ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעוֹטֵי כָּל שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא בְּמִקְצָת מְקוֹמוֹת, וּבְכָלַל מְסִירִין הוּא בְּכָךְ.

נִמְצָא לְפִי דִּבְרֵינוּ, כִּי פֵּרוּשׁ הַמִּתַרְגֵּם אֱמֶת, כִּי יֵשׁ בַּשִּׁפְחָה לָאו, אֶלָּא שֶׁאָנוּ לְמֵדִים אוֹתוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) יַחְשֹׁב לָאו דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ, לְבַל נַנִּיחַ בֵּינֵינוּ אִישׁ מְזֻמָּן לִזְנוּת כְּדֶרֶךְ הַיִּשְׁמְעֵאלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְלָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֵין לוֹ בָּזֶה לָאו, וְלָכֵן כָּתַב, כִּי לֹא בָּא הַפָּסוּק רַק לְחַזּוּק אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שֶׁכָּתַב בְּזֶה הָעִנְיָן, וְזֶהוּ הַדַּעַת הָאֱמִתִּית שֶׁזֶּה הַלָּאו נִכְפָּל לְחַזּוּק, לֹא שֶׁיִּהְיֶה אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב, שֶׁמֵּאָמְרוֹ לֹא תִשְׁכַּב נִלְמַד אַזְהָרָה לְשׁוֹכֵב וְנִשְׁכָּב. וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (נד, ב) נִתְבָּאֵר, שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הוּא שֶׁיְּשִׁים לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב, וּלְדַעְתּוֹ הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֶבִיא זָכוּר עָלָיו בִּידִיעָה אַחַת חַיָּב שְׁתַּיִם. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ הֲרֵי הוּא אוֹמֵר וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה, קְרִי בֵּהּ לֹא תִשְׁכֵּב, וּלְפִיכָךְ הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֶבִיא זָכָר עָלָיו בִּידִיעָה אַחַת, אֲצִלּוֹ אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, וְאָמְרוּ בְּטַעַם הַהוּא לֹא תִשְׁכַּב וְלֹא תִשְׁכֵּב חָדָא הִיא, עַד כָּאן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּיִשּׁוּב עוֹלָמוֹ אֲשֶׁר בָּרָא וְלָכֵן צִוָּה לְבַל יַשְׁחִיתוּ זַרְעָם בְּמִשְׁכְּבֵי הַזְּכָרִים, כִּי הוּא בֶּאֱמֶת הַשְׁחָתָה שֶׁאֵין בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת פְּרִי וְלֹא מִצְוַת עוֹנָה, מִלְּבַד שֶׁעֵנְיַן אוֹתוֹ טִנּוּף נִמְאָס וּמְכֹעָר הוּא מְאֹד בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל שֵׂכֶל. וְהָאִישׁ שֶׁנִּבְרָא לְעַבֹּדַת בּוֹרְאוֹ לֹא רָאוּי (י', ג לְהִתְנַוֵּל בְּמַעֲשִׂים מְכֹעָרִים כָּאֵלֶּה. וּמִזֶּה

הַשֹּׂרֵשׂ אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עו, ב), שֶׁאָסוּר לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְקָטָן, דִּכְעֵין זְנוּת הוּא, וְכֵן שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם זְקֵנָה וַעֲקָרָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד (עי' יבמות סח ב).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נד, א), שֶׁהַבָּא עַל הַזְּכוּר אוֹ הֵבִיא זְכוּר עָלָיו אִם שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים נִסְקָלִין, וְאִם הָיָה הָאֶחָד גָּדוֹל וְהָאֶחָד קָטָן עַד תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין מִדְּאוֹרַיְתָא, וּמַכִּין הַגָּדוֹל מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן, וְאִם הָיָה הָאֶחָד קָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְכַלַּל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם הוּא מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּלְמַעְלָה, הַגָּדוֹל נִסְקָל בֵּין שֶׁבָּא עָלָיו אוֹ הֵבִיאוֹ עַל עַצְמוֹ, וְהַקָּטָן פְּטוּר מִדְּאוֹרַיְתָא וּמַכִּין אוֹתוֹ מִדְּרַבָּנָן (עי' רמב"ם גניבה פ"א ה"י). וְאֶחָד הַבָּא עַל הַזָּכוּר אוֹ הַבָּא עַל אַנְדְּרוֹגִינוֹס דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ חַיָּב (יבמות פג ב), דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְתָא וּמַכִּין אוֹתוֹ מִדְּרַבָּנָן. הַטֻּמְטוּם סָפֵק יֵשׁ בּוֹ, וּלְפִיכָךְ אָסוּר מִדְּרַבָּנָן (עי' רמב"ם מאכלות אסורות פ"ה ה"ח). וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס מֻתָּר לִשָּׂא אִשָּׁה. וּמִפְּנֵי חֲשַׁשׁ מִשְׁכַּב זְכוּר אָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז טו ב), שֶׁלֹּא לִמְסֹר תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל לְגוֹי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר אוֹ לְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁכֵּלָּן חֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב זְכוּר. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף הַסֵּדֶר כָּתוּב מְקוֹמָן.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלָיו, מִכְּיוָן שֶׁהֶעֱרָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה בִּלְבַד, חַיָּב סְקִילָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב כָּרֵת בְּמֵזִיד, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּטְּעוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, בֵּין יִשְׂרָאֵל אוֹ שְׁאָר כָּל הָאֻמּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (איסורי ביאה יד, יח) שֶׁנִּרְאֶה בְּעֵינָיו כִּי אֲפִלּוּ עֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים יֶשְׁנָם בִּכְלַל אִסּוּר זֶה שֶׁל זְכוּר, וְנֶהֱרָגִין עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בִּכְלַל אִסּוּר עֲרָיוֹת שֶׁל קְרֻבָה, שֶׁהֵם מֻתָּרִין אֲפִלּוּ בְּאִמָּם וַאֲחוֹתָם, לְפִי שֶׁהֵם יָצְאוּ מִכְּלַל גּוֹיִם וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ, אַף עַל פִּי כֵן אָסוּר, וְכֵן אִסּוּר בְּהֵמָה שָׁוֶה בְּכָל אָדָם.

מצוה רי

שֶׁלֹּא לְשָׁכַב עִם בְּהֵמָה – שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמוֹת, בֵּין שֶׁבָּא הָאִישׁ עַל הַבְּהֵמָה אוֹ שֶׁהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו הַכֹּל בַּכְּלָל (סנהדרין נד ב), וּבִכְלַל הַבְּהֵמָה חַיָּה גַּם כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כג) וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמִּינִין שֶׁבָּרָא בָּעוֹלָמוֹ עוֹשִׂין פֵּרוֹת לְמִינֵיהֶן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה שֶׁכָּתוּב בְּכָל מִין וּמִין לְמִינֵהוּ. וּמֵהֵיוֹת חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה, לֹא תִמְצֵא הַבְּרָכָה וְהַגְּדֻלָּה בְּמָה שֶׁהוּא בְּהֵפֶךְ. כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ לָנוּ בַּפְּרִדּוֹת שֶׁבָּאוֹת מִתַּעֲרֹבֶת שְׁנֵי מִינִין, שֶׁאֵינָן פֹּרוֹת וְרַבּוֹת. וְכֵן כָּל אִילָן הַמֻּרְכָּב מִשְּׁנֵי אִילָנוֹת, לֹא

יִצְלַח לַעֲשׂוֹת פְּרִי כָּמוֹהוּ וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִין הָאָדָם שֶׁהוּא מֻבְחָר מִכָּל הַמִּינִים שֶׁאֵין רָאוּי שֶׁיִּתְעָרֵב בְּמִין הַבְּהֵמָה הַפָּחוּת וְהַגָּרוּעַ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) שֶׁאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין בְּהֵמָה גְּדוֹלָה לִקְטַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וּבְכָל בְּהֵמָה, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּיוֹם לֵדָתָהּ, וְאֵין חִלּוּק בֵּין הַבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ בְּכָל עִנְיָן, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה אוֹ שֶׁהֶעֱרַת הַבְּהֵמָה בּוֹ, שְׁנֵיהֶן נִסְקָלִים, הוּא וְהִיא, אִם הוּא גָּדוֹל, כְּלוֹמַר שֶׁהִגִּיעַ לְכְלַל עֶנְשִׁין, וְהוּא מֵזִיד. אֲבָל בְּשׁוֹגֵג אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וַמַּעְלָה הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ וְהוּא פָּטוּר עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְכְלַל עֶנְשִׁין וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְיַסְּרוֹ. וְאִם הוּא פָּחוּת מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד אֲפִלּוּ הַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ. וְיֻתַּר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף הַסֵּדֶר נִכְתֹּב מְקוֹמָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלָיְהָ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֵין עֵדִים, בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה ריא

שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּבְנָה הַנָּשִׁים עִם הַבְּהֵמוֹת – שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּבְנָה הַנָּשִׁים עִם הַבְּהֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כג) וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ"צ לא תעשה שמט) שֶׁזּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת וְאֵינָהּ נִכְנֶסֶת בִּכְלַל הַמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, לְפִי שֶׁאִסּוּר הַזָּכָר לָבוֹא עַל הַבְּהֵמָה וְאִסּוּר הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תָּבִיא הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ שְׁנֵי אִסּוּרִין חֲלוּקִין הֵן, וְלוּלֵי הִלְאוּ שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּפֵרוּשׁ, לֹא הָיוּ נִלְמָדִים זֶה מִזֶּה. וְהֵבִיא רְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרֵיתוֹת (ב א) שִׁלְשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרֵיתוֹת יֵשׁ בַּתּוֹרָה, וּמָנוּ אוֹתָם וּמָנוּ בִּכְלָלָן הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה לְאֶחָד, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה הַבְּהֵמָה עַל עַצְמָהּ לְאַחַר, עִם הֱיוֹתָם מוֹנִים שָׁם כְּלָלֵי הָעִנְיָנִים.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בִּכְלָל.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נה, א) שֶׁהָאִשָּׁה גְּדוֹלָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִגִּיעָה לְכְלַל עֶנְשִׁין שֶׁהִיא בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיאָה בְּהֵמָה עָלֶיהָ, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרַת בָּהּ, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ שְׁתֵּיהֶן נִסְקָלוֹת, הִיא וְהַבְּהֵמָה. וְאִם הָאִשָּׁה קְטַנָּה, כְּלוֹמַר פְּחוּתָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת וְהִיא פְּטוּרָה וְרָאוּי לְיַסְּרָהּ. וְאִם הִיא פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ הַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל יָדָהּ. וְיֻתַּר פְּרָטֶיהָ עִם פְּרָטֵי כָּל הָעֲרָיוֹת הַכְּתוּבִים בְּסֵדֶר זֶה,

בֵּין עִנְיַן הָאִסּוּר שֶׁבָּהֶן וְחִלּוּקֵיהֶן בֵּין חִלּוּקֵי מִשְׁפְּטֵי הָעוֹבְרִים, הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וּבְמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת וּבְמָקוֹמוֹת מִן יְבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכוּרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ ל"ת שנב) שֶׁאֵלֶּה הָעֲרָיוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ בָּהֶן שֶׁהֵן בְּכָרֵת, בָּא עֲלֵיהֶן הַכָּרֵת בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה מְבֹאָר, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר מִנְיָנָם, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם. וּכְמוֹ כֵן כָּל אֲשֶׁר כָּתַבְנוּ בָּהֶן שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין, הוּא כְּמוֹ כֵן לְשׁוֹן הַתּוֹרָה. אָמְנָם הִתְחַלֵּף הַמִּיתָה וְאָמְרוּ בְּקִצָּתָן סְקִילָה וּבְקִצָּתָן חֶנֶק וּבְקִצָּתָם שְׂרֵפָה, יֵשׁ מֵהֶן מִן הַכָּתוּב וְיֵשׁ מֵהֶן בְּקַבָּלָה. וְכָל הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן שֶׁהָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן הַגָּדוֹל חַיָּב וְהַקָּטָן פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ לְמַעְלָה. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים וְהָאֶחָד יָשֵׁן הַיָּשֵׁן פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאִפְשָׁר שֶׁנֶּהֱנָה קְצָת בְּעוֹדוֹ יָשֵׁן. וּבְכָל הָעֲרָיוֹת, וְכֵן בְּכָל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹא עֲלֵיהֶם חִיּוּב בֵּית דִּין צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים אוֹ יוֹתֵר מַתְרִין בָּעוֹבֵר, וְרוֹאִין אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם עוֹבֵר עַל הָעֲבֵרָה (עי' סנהדרין לז א). וּמִכָּל מָקוֹם בְּעִנְיַן אִסּוּר הָעֲרָיוֹת הוֹרוּנוּ חֲכָמִים (מכות ז א) שֶׁאֵין צָרִךְ שֶׁיִּרְאוּ הָעֵדִים עִנְיַן הַנְּאוּף לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר שֶׁיִּרְאוּ אֶת הַמַּעֲשֶׂה הָרַע כְּמִכְחוֹל בְּשִׁפּוֹפֶרֶת, אֶלָּא מִכְּיוָן שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָם כְּמְנָאֲפִים, כְּלוֹמַר זֶה בָּזֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַבּוֹעֲלִין הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין בִּרְאִיָּה זוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא לֹא הֶעֱרָה, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקַת צוּרָה זוֹ שֶׁהֶעֱרָה. וְעוֹד אָמְרוּ זְכוּרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין פ, א) בְּעִנְיַן גַּם כֵּן, שֶׁכָּל מִי שֶׁהֶחְזִיק בִּשְׂאָר בָּשָׂר, נֶהֱרָג עַל פִּי הַחֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה בְּרוּרָה עַל הַקֵּרְבָה אֶלָּא חֲזָקָה לְבַד, שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים, פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִית הוּא אוֹ אֲחִי פְּלֹנִיתָא אוֹ אָבִיהָ וּמַלְקִין וְשׁוֹרְפִין וְסוֹקְלִין וְחוֹנְקִין עַל זוֹ הַחֲזָקָה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֶרֶת עָלָיו וְהֵבִיאָה בְּהֵמָה עָלֶיהָ חַיֶּבֶת סְקִילָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה הִיא בְּכָרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיֶּבֶת לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר אָמְרוּ שֶׁבְּכָל שׁוֹגֵג אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זְכוּרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נד, ב) בְּטַעַם סְקִילַת הַבְּהֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּנֵי אָדָם זוֹ הִיא שֶׁנִּכְשַׁל בָּהּ פְּלוֹנִי, זֶה לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּמֵזִיד, כִּי הוּא הַכִּשָּׁלוֹן הַגָּדוֹל, אֲבָל שׁוֹגֵג קְצָת אָנֹס יֵשׁ בּוֹ.

נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ, שֶׁאֵין אִסּוּר עַל הַגּוֹיִם מִשּׁוּם עֶרְוָה, אֶלָּא אִם כֵּן וְאֵשֶׁת אָב וְאָחוֹת מֵאֵם וְאֵשֶׁת אִישׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לה). וְזִכּוּר וּבְהֵמָה, וְהָעֲבָדִים אֵינָם בִּכְלַל אִסּוּר עֲרָיוֹת שֶׁל קֵרְבָה, וּמַתְרִין אֲפִלּוּ בְּאִמָּם וַאֲחוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רט) לְפִי שֶׁכְּבָר יָצְאוּ מִכְּלַל גּוֹיִם וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ.

וְעוֹד אָמְרוּ זְכוּרוֹנָם לִבְרָכָה בְּטַעַם זֶה (יבמות סב, ב), שֶׁהָעֶבֶד הַכְּנַעֲנִי אֵין לוֹ חַייֹס, כְּלוֹמַר שֶׁהֲרֵי הוּא כִּבְהֵמָה לְעִנְיַן זֶה, וְהַכָּתוּב מוֹרֶה עַל זֶה מִדִּכְתִיב (בראשית כב ה) שְׁבוּ לָכֶם פֹּה

עִם הַחֲמוֹר. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, וְהֵם הָיוּ עֲבָדִים שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּאִסּוּר וְכוּר וּבְהֵמָה הֵן, כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְטַעַם נָכוֹן הוּא דְּלָא שַׁיָּךְ לוֹמַר בָּזֶה אֵין לוֹ חַיִּיס. וַאֲסוּרִין גַּם כֵּן מִלְּבוֹא עַל אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּלָא שַׁיָּךְ בָּהֶם גַּם כֵּן אֵין לוֹ חַיִּיס. וְכֵן הֵם אֲסוּרִים מִן הַנִּדָּה, וַאֲפִילּוּ שִׁפְחָה, שֶׁחַיָּבִין הֵן בְּכָל עֻנָּשִׁים שֶׁבַּתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא מצורע מכילתא דזבים פרשתא ה' פסקא א) וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה (ויקרא טו יט) בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין שִׁפְחָה בֵּין גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב, א) שֶׁאִם נִתְגַּיֵּר אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת, וְכֵן עֶבֶד שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר הֲרֵי הֵן כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד וְכָל שֶׁאַר בָּשָׂר שֶׁהָיָה לָהֶן מִתְּחִלָּה בְּגִיּוּתָן אוֹ בְּעַבְדוּתָן אֵינָן שְׁאֵר בָּשָׂר לָהֶן כְּלָל, וּמֻתָּר לָהֶן לִשָּׂא אוֹתָן אֲפִלּוּ הֵן אִמָּם אוֹ אֲחוֹתָם, זֶהוּ מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ הַדָּבָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁבָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לְקְלָּשָׁה קַלָּה. וְתִקְּנוּ הַדָּבָר כֵּן שֶׁאִם הָיָה נָשׂוּי כְּשֶׁהוּא גּוֹי אוֹ עֶבֶד לְאִמּוֹ אוֹ לַאֲחוֹתוֹ מַפְרִישִׁין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֲלּוּ הָיוּ אֲסוּרוֹת אֲפִלּוּ בְּגִיּוּת, אֲבָל אִם הָיָה נָשׂוּי לִשְׁאָר הָעֲרָיוֹת וְנִתְגַּיְּרוּ הוּא וְהֵן אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתָן לְפִי שֶׁאֵין כָּאן חֲשָׁשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ וְכוּלֵי, שֶׁהֲרֵי שְׁאָר הָעֲרָיוֹת מֻתָּרוֹת הָיוּ בְּגִיּוּתָן. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה לֹא גָּזְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּגֵר אֶלָּא בְּשְׁאֵר הָאֵם אֲבָל לֹא בִּשְׁאֵר הָאָב, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צז, ב), שֶׁגֵּר מֻתָּר לִשָּׂא בִּתּוֹ שְׁנִתְגַּיְּרָה, וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו אֲבָל לֹא מֵאִמּוֹ, וְכֵן מֻתָּר בְּאֵשֶׁת בְּנוֹ, וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא שְׁתֵּי אֲחָיוֹת מִן הָאָב אֲבָל לֹא מִן הָאֵם. וְכֵן הַשְּׁנִיּוֹת כֻּלָּן לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם בְּגֵרִים. וְהָעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ הֲרֵי הֵן כְּגֵרִים, וְכָל מָה שֶׁמֻּתָּר לָהֶן מֻתָּר לָהֶן וְהוּא הַדִּין בָּאסוּר.

מצוה ריב

מִצְוַת יִרְאַת אָב וְאֵם – לִירֹא מֵהָאָבוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְנַהֵג הָאָדָם עִם אִמּוֹ וְאָבִיו הַנְהָגָה שֶׁאָדָם נוֹהֵג עִם מִי שֶׁיָּרֵא מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ג) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים א י, קדושין לא ב) אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת כִּבּוּד הָאָבוֹת בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא, א) עַד הֵיכָן מוֹרָאַת אָב וְאֵם? שֶׁאֲפִלּוּ הִכּוּהוּ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו לֹא יַכְלִים אוֹתָם, וְאַף עַל פִּי כֵן צִוּוּ חֲכָמִים (מו"ק יז, א וברש"י שם שמא מיבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו) לְבַל יַכֶּה אָדָם אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל (מצוה רלב), וּמְנַדִּין עַל כָּךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם

לְבָרְכָה (קידושין שם ב) בְּחֹמֶר מִצְוָה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרְפָה דַּעַת הָאָב וְהָאֵם שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל הַבֵּן לְנַהֵג עִמָּהֶם דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְפִי דַּעְתָּם, אֲבָל אִם נִשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר, יָכוֹל לְהַנִּיחָם וְיִצָּוֶה אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי אִם יֵשׁ לוֹ. וְהַמַּזֶּר חַיָּב בִּכְבוֹד הָאָבוֹת וּמוֹרָאָם (יבמות כב, ב) אַף עַל פִּי שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּשְׁפָּט עַל מַכָּתָם וְקִלְלָתָם. וְהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ לב, א) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁאִם יְצַוּוּ הָאָבוֹת לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְהָרֹב בְּקִדּוּשִׁין לְפִי דַּעְתִּי (יו"ד סי' ר"מ).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהַקֵּל בְּיִרְאָתָם בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מִדַּעַת הָאָב וּבְמִחִילָתוֹ, שֶׁהָאָב שָׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

מצוה ריג

שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים לֹא בְּמַחְשָׁבָה וְלֹא בְּדִבּוּר וְלֹא בְּהַבָּטָה – שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה בְּמַחְשָׁבָה אוֹ בְּדִבּוּר וְלֹא אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה לְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לַעֲבֹד אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ד) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים א יא) אִם פּוֹנֶה אַתָּה אַחֲרֵיהֶם אַתָּה עוֹשֶׂה אוֹתָן אֱלֹהוּת, כְּלוֹמַר אִם אַתָּה מִתְעַסֵּק בְּעִנְיָנֶיהָ כְּלוֹמַר, לְהַרְהֵר אַחֲרֵי הַשִּׁגְעוֹנוֹת אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הַמַּאֲמִינִים בָּהּ, שֶׁמַּזֶּל פְּלוֹנִי אוֹ כּוֹכָב פְּלוֹנִי יַעֲשֶׂה פְּעֻלָּה כֵּן, וְכֵן בִּקְטֹרֶת פְּלוֹנִית אוֹ בַּעֲבוֹדָה פְּלוֹנִית, אוֹ תַּבִּיט תָּמִיד בַּצּוּרוֹת שֶׁעוֹשִׂין עוֹבְדֶיהָ כְּדֵי לָדַעַת אֵיכוּת עֲבוֹדָתָהּ, מִכָּל זֶה יִהְיֶה סָבָּה, שֶׁתִּהְיֶה נִפְתֶּה אַחֲרֶיהָ וְתַעַבְדֶהָ.

וּבְפָרוּשׁ נֶאֱמַר שָׁם בַּסִּפְרָא, שֶׁאֲפִלּוּ הַהַבָּטָה לְבַד אֲסוּרָה, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַל תִּפְנֶה לְרְאוֹתָן. וְהָעִנְיָן מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהוּא סָבָּה לִרְאוֹת אוֹתָהּ וְלִטָּעוֹת אַחֲרֶיהָ, וְכֵן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבַּטֵּל חֵלֶק מֵהַזְּמַן וְיִתְעַסֵּק בְּאוֹתָם הַהֲבָלִים, וְהָאָדָם אֵינֶנּוּ נִבְרָא רַק לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵרוֹ (קמט, א) וּדְיוֹקְנֵי עַצְמָהּ אֲפִלּוּ בַּחוֹל אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַל תִּפְנוּ אֵל מִדַּעְתְּכֶם.

וְנִכְפַּל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר בְּאִסּוּר הַמַּחְשָׁבָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא טז) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם וְגוֹ'. כְּלוֹמַר שֶׁאִם יַרְבֶּה לִבְּךָ לַחְשֹׁב בָּהּ, יִהְיֶה סִבָּה לִנְטוֹתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וּלְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָתָהּ, וְעוֹד נֶאֱמַר בָּזֶה הָעִנְיָן (שם ד יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ וְגוֹ'. שֶׁאֵין הָעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשָּׂא הָאָדָם רֹאשׁוֹ וְיַבִּיט בַּשָּׁמַיִם, אֲבָל הַכַּוָּנָה בַּדָּבָר שֶׁלֹּא יַבִּיט בָּהֶם בְּעֵין הַלֵּב לְדַעַת כֹּחַן וְעִנְיָנָן, כְּדֵי לְעָבְדָן, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (שם יב ל) וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת

אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי וְגוֹ'. שֶׁיִּמְנָענוּ הַכָּתוּב מִלִּשְׁאֹל עַל אֵיכוּת עֲבוֹדָתָהּ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה הוּא סִבָּה לִטְעוֹת בָּהּ.

שֹׁרֶשׁ רִחוּק עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ לְכָל אָדָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה וּפְרָטֶיהָ, יִתְבָּאֲרוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפֶזּוּר, שֶׁהִזְהִירוּנוּ בּוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב ב) שֶׁלֹּא לְהַרְהֵר בְּמַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא מַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד אֲסוּרָה, אֶלָּא כָּל מַחְשָׁבָה הַגּוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ הִזְהִיר הַכָּתוּב עַל זֶה דִּכְתִיב (במדבר טו לט) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין מ, א) שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַשֵּׁב לְיִשְׂרָאֵל מַחֲשֶׁבֶת עֲבֵרָה כְּמַעֲשֶׂה, חוּץ מִמַּחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא נֶחְשֶׁבֶת לוֹ לָאָדָם כְּמַעֲשֶׂה [הלכות ע"א פ"ב].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּפָנָה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה בְּדֶרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹשֶׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה לוֹקֶה (עי' רמב"ם סנהדרין יט ד).

מצוה ריד

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים לֹא לְעַצְמוֹ וְלֹא לְזוּלָתוֹ – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה זָרָה לְמִי שֶׁיַּעַבְדָהּ, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְזוּלָתוֹ, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה הַמְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָהּ גּוֹי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ד) וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים א יב) אֲפִלּוּ לְאַחֵרִים. וְשָׁם נֶאֱמַר הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה לְעַצְמוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת, כְּלוֹמַר מִשּׁוּם לֹא תַעֲשׂוּ, וּמִשּׁוּם לֹא לָכֶם וְגוֹ'.

שֹׁרֶשׁ רִחוּק עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ.

דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז נא, ב) מַה בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וְגוֹ'. מִשֶּׁפְּסָלוֹ נַעֲשָׂה לוֹ אֱלוֹהַּ, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז טו) וְשָׂם בַּסֵּתֶר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר, שֶׁהֵן עֲבוֹדָתָהּ. וּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין שֶׁל גּוֹי אוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֲסוּרִין עַד שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ בָהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְהָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ עָשָׂאהּ לְגוֹי, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִשֶּׁנִּגְמְרָה אֲפִילּוּ קֹדֶם שֶׁתֵּעָבֵד, מִכָּל מָקוֹם אֵינָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּגָּמֵר, וּמַכּוֹשׁ אַחֲרוֹן שֶׁגּוֹמְרָהּ אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה [י"ד סימן קמ"א].

וְנוֹהֶגֶת אִסּוּרָהּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר וְעָשָׂה עֲבוֹדָה זָרָה לְזוּלָתוֹ, בֵּין עֲשָׂאָהּ לְגוֹי אוֹ לְיִשְׂרָאֵל, לוֹקֶה מַלְקוּת אַחַת וְאִם עָשָׂה לְעַצְמוֹ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּשְׁנֵיהֶם מִשּׁוּם הָעֲשִׂיָּה לְבַד לְכַוָּנַת עֲבוֹדָה וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עֲבָדָהּ.

מצוה רטו

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נוֹתָר – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נוֹתָר, וְהוּא מָה שֶׁנִּשְׁאַר מִבְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים מִקָּרְבָּן שֶׁקָּרַב כְּמִצְוָתוֹ אַחַר זְמַן הֶרְאוּי לְאָכְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּלּוּאִים (שמות כט לג) לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הֵם. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה (מעילה יז, ב) כָּל שֶׁבַּקֳּדָשׁ פָּסוּל לְתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ, וְזֶה יִרְמֹז הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ כִּי קֹדֶשׁ הֵם, זֶה הַנִּסְתָּר שֶׁהוּא הֵם, הוּא כּוֹלֵל כָּל מָה שֶׁנִּפְסַל מִן הַקֳּדָשִׁים. וְאֵין לָנוּ לִלְמֹד בְּכָךְ שֶׁנַּחְשֹׁב הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר לְלָאו אֶחָד, כִּי שְׁנֵי שֵׁמוֹת הֵן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאִסּוּר הַפִּגּוּל בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמד). וּמִצִינוּ שֶׁבָּאוּ בָּהֶם שְׁנֵי כְּתוּבִים לְגַבֵּי הָעֹנֶשׁ, דִּכְתִיב בְּפִגּוּל בְּסֵדֶר צַו (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וְגוֹ', וּכְתִיב בָּתְרֵהּ וְהַנֶּפֶשׁ הָאוֹכֶלֶת עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, וּנְשִׂיאוּת עָוֹן זֶה הוּא כָּרֵת כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בִּגְזֵרָה שָׁוָה מִנּוֹתָר, וּכְתִיב הָכָא גַּבֵּי נוֹתָר (שם יט ו ח) וְהַנּוֹתָר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה וְגוֹ'. וְעַל כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאַזְהָרַת שְׁנֵיהֶם מִמִּקְרָא אֶחָד, לֹא נִמְנַע מִפְּנֵי כֵן לְחַשְּׁבָם שְׁנֵי לָאוִין. וְכֵן אָמְרוּ בִּמְעִילָה (יז, ב) הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת וכו' כְּמוֹ שֶׁמִּפֹּרָשׁ שָׁם, שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין בָּהֶן וְיֵשׁ שֶׁמִּצְטָרְפִין בָּהֶן.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר פִּגּוּל מָה שֶׁיַּדַּעְתִּי.

מִדִּינֵי הַנּוֹתָר. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לה, א) אָכַל מִן הָעוֹר אוֹ מִן הַמָּרָק אוֹ מִן הַתְּבָלִין אוֹ מִן הָאָלָל אוֹ מִן הַמֶּרְאָה אוֹ מִן הַגִּידִים וּמִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם וּמִן הַחַרְטֹם, מִבֵּיצֵי הָעוֹף, מִן הַנּוֹצָה אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת. וְכֵן בַּדָּם (שם מה, ב) אֵין חַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם נוֹתָר, וְכֵן בַּלְּבוֹנָה וְהַקְּטֹרֶת וְהָעֵצִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפִגּוּל. אֲבָל מִן הַשְּׁלִיל אוֹ מִן הַשִּׁלְיָא חַיָּב כָּרֵת. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (שם א) כִּי קָדְשֵׁי הַגּוֹיִם, כְּלוֹמַר נְדָרִים וּנְדָבוֹת שֶׁמְּקַבְּלִין מֵהֶן אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר וּפִגּוּל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי אִסּוּר הַנּוֹתָר וְגַם הַפִּגּוּל, יִתְבָּאֲרוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מִסֵּדֶר קָדָשִׁים [הלכות פסולי המוקדשין פרק א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלָיו וְאָכַל כַּזַּיִת מִנּוֹתָר וּפִגּוּל בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, וְכֵן הַדִּין אִם אָכַל כַּזַּיִת מִנּוֹתָר וּפִגּוּל בְּיַחַד, דִּלְעִנְיַן אֲכִילָה מִצְטָרְפִים הֵן (עי, מעילה יז ב).

מצוה רטז

מִצְוַת פֵּאָה – לְהַנִּיחַ פֵּאָה מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אַחַר שֶׁזָּכַר לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ. וּפֵרוּשׁ גֵּר, זֶה גֵּר צֶדֶק (עי', ספרא ג ד), וְכֵן כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בְּמַעְשַׂר עָנִי (דברים כו יב) לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה. וְזֶה וַדַּאי גֵּר צֶדֶק הוּא מִן הַסְּתָם, שֶׁעַדָיו בְּצִדּוֹ, וְהוּא הַדִּין לְכָל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין נט, ב) שְׁאֵין מוֹנְעִין אוֹתָן מֵעָנְיֵי גוֹיִם מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְעָנְיַן הַפֵּאָה הוּא שֶׁיְּנִיחַ הָאָדָם בְּעֵת שֶׁיְּקַצֵּר תְּבוּאָתוֹ מְעַט מִן הַתְּבוּאָה בְּקָצֵה הַשָּׂדֶה, וְאֵין לְשַׁיֵּר זֶה שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר בַּדָּבָר (פאה א, ב) וְהוּא חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא רָצָה לְהָיוֹת עִמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר, מְעֻטָּרִים בְּכָל מִדָּה טוֹבָה וְיִקָּרָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָהֶם נֶפֶשׁ בְּר[וּ]כָה וְרוּחַ נְדִיבָה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה טז) כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלּוֹת, תִּתְפַּעֵל הַנֶּפֶשׁ וְתִתְהֶיֶה טוֹבָה וְתָחוּל בְּרָכַת הַשֵּׁם בָּהּ. וְאֵין סָפֵק כִּי בְּהוֹתִיר הָאָדָם חֵלֶק אֶחָד מִפֵּרוֹתָיו בְּשָׂדֵהוּ וְיַפְקִירֵם שֶׁיֵּהָנוּ בּוֹ הַצְּרִיכִים, תֵּרָאֶה בְּנַפְשׁוֹ שֹׂבַע רָצוֹן וְרוּחַ נָכוֹן וּמְבֹרָךְ, וְכִי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הִשְׁבִּיעוֹ בְּטוּבוֹ וְגַם נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין, וְהַמַּאֲסֵף הַכֹּל אֶל הַבַּיִת וְלֹא יַשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה שֶׁיֵּהָנוּ בָּם הָאֲבְיוֹנִים אֲשֶׁר רָאוּ הַשָּׂדֶה בְּקָמוֹתֶיהָ וַיִּתְאַוּוּ תַּאֲוָה אֵלֶיהָ לְמַלֵּא נַפְשָׁם בָּהּ כִּי רָעֲבוּ, יוֹרֶה בְּנַפְשׁוֹ בְּלִי סָפֵק רֹעַ לֵב וְנָפֶשׁ רָעָה וְגַם רָעָה תְּבוֹאֵהוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ח, ב) בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד, בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. וְזֶה הָעִנְיָן יַסְפִּיק לָנוּ עַל צַד הַפְּשָׁט גַּם בְּלֶקֶט וְשִׁכְחָה וּפֶרֶט הַכֶּרֶם וְעוֹלֵלוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלז, א), שֶׁאֶחָד הַקּוֹצֵר אוֹ הַתּוֹלֵשׁ חַיָּב בְּפֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר וּבְקֻצְרְכֶם קוֹצֵר לָאו דַּוְקָא, וְאִם עָבַר וְקִצַּר הַכֹּל (ב"ק צד, א) נוֹתֵן מְעַט מִן הַקָּצוּר לָעֲנִיִּים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלא, א), שֶׁאֵין בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֶלּוּ טוֹבַת הֶנָאָה לַבְּעָלִים אֶלָּא הֵם נוֹטְלִין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָם. וְדִין מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בָּהֶם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלד, ב), שֶׁאִם אֵין עֲנִיִּים שֶׁיִּטְּלוּ הַפֵּאָה שֶׁמֻּתָּר לְבַעַל הַשָּׂדֶה לִטְּלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר לֶעָנִי וְלַגֵּר, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא לְעוֹרְבִים וְלָעֲטַלֵּפִים. וּכְלָל זֶה נָתְנוּ ז"ל בְּחִיּוּב הַפֵּאָה, בֵּין בְּפֵאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל אִילָן, כָּל אֹכֶל שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְנִשְׁמָר וְנִלְקָט כֻּלּוֹ כְּאֶחָד וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם, כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִית וְהֶחָרוּבִין וְהָאֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וּתְמָרִים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֲמֵשׁ דְּרָכִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ חַיָּב בְּפֵאָה, אֲבָל אִסְטֵס וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּטוּרִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל, וְכֵן כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת פְּטוּרִין לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָר, וְכֵן תְּאֵנִים אֵינָן חַיָּבִין לְפִי שֶׁאֵין לְקִיטָתָן כְּאֶחָד, וְכֵן הַיָּרָק פָּטוּר לְפִי שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם (עי' שבת סח, א).

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי פאה פ"ד ה"ד), שֶׁאֵין חִיּוּב הַפֵּאָה אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהֵבִיאוּ הַפֵּרוֹת שְׁלִישׁ, וְשֶׁאֵין מַנִּיחִין הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁדֶה כְּדֵי שֶׁיִּדְעוּ הָעֲנִיִּים מְקוֹמָהּ (שבת כג א). וְדִין הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ הַשָּׁדֶה מָה דִּינָם (פאה ג ה) בְּפֵאָה, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁחָלְקוּ, וְדִין הַמּוֹכֵר מְקוֹמוֹת מִשָּׂדֵהוּ לַאֲנָשִׁים, וְדִין (שם ד א) עָנִי אֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק הַפֵּאָה בֵּינֵיהֶם וַחֲבֵרָיו אוֹמְרִים לְבַז, שֶׁשּׁוֹמְעִין לְאֶחָד, וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד כַּמָּה לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כַּהֲלָכָה, וְדִין (שם שם ה) בְּאֵיזֶה עוֹנוֹת בַּיּוֹם מְחַלְּקִין הַפֵּאָה, וְדִין (שם שם ג) עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצַת פֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר אוֹ שֶׁפִּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ, וְדִין עֲנִיִּים הָעוֹמְדִים עַל הַפֵּאָה שֶׁאִם בָּא עָנִי וּנְטָלָהּ זָכָה בָּהּ. לְפִי שֶׁאֵין עָנִי זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׂכְחָה וּפֵאָה וְלֹא כָּל אָדָם בְּסֶלַע שֶׁל מְצִיאָה עַד שֶׁיְּגִיעַ לְיָדוֹ (עי' ב"מ קיח א), וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם א, ב) שֶׁאָדָם חַיָּב לְהוֹסִיף בְּפֵאָה לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים וּלְפִי בִּרְכַּת הַזֶּרַע, וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת פֵּאָה.

וְנוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה בִּזְמָנִים וּנְקֵבוֹת בֵּין בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין בְּכֹהֵן וְלֵוִי, וּבָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם כַּתְּרוּמָה וְכַמַּעֲשְׂרוֹת, כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א, כו) שֶׁאָמַר כִּי תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בָּאָרֶץ וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז), וּמִדְּרַבָּנָן נוֹהֶגֶת אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכָתַב הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מתנות עניים א, יד) שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ דְּהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתָּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁהֵן כֻּלָּן נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה בָּאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁהִיא בִּישׁוּבָהּ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה וְחַיָּב לָתֵת מִן הַפֵּרוֹת שִׁעוּר הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאִם אָבְדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ כָּל הַפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מֵהֶם כְּלוּם לָעֲנִיִּים לוֹקֶה מִשּׁוּם לָאו דְּלֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ (לקמן מצוה ריז) וְגוֹ', מִכְּיוָן שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתַקֵּן הַלָּאו, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִן הַפֵּרוֹת, נוֹתֵן מֵהֶן וּפָטוּר בְּכָךְ, לְפִי שֶׁהַלָּאו הַזֶּה הוּא לָאו הַנִּתָּק לַעֲשֵׂה, וְכֵן לָאו דְּלֶקֶט (מצוה ריט), כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּפֵאָה וּבְמַכּוֹת [י"ד סי' של"ב].

מצוה ריז

שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת הַפֵּאָה בַּשָּׂדֶה – שֶׁלֹּא לְקַצֵּר כָּל הַזָּרוּעַ, אֲבָל יַעֲזֹב מִמֶּנּוּ שְׁאֵרִית לָעֲנִיִּים בִּקְצֵה הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כב) לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ. וְזֶה הַלָּאו נִתָּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם וְגוֹ' כְּלוֹמַר, שֶׁאִם עָבַר וְקָצַר כָּל הַשָּׂדֶה, שֶׁיִּתֵּן לַעֲנִיִּים מִן הַקְּצִיר שִׁעוּר פֵּאָה, וְהוּא חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מִדִּרַבָּנָן שֶׁחִיְּבוּנוּ כֵּן, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה, אֵין לָהּ שִׁעוּר, כְּדִתְנַן (פאה א א): אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וכו'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְדִינֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ. כְּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רטז) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בָּהּ.

מצוה ריח

מִצְוַת לָקֶט – לַעֲזֹב הַלֶּקֶט לָעֲנִיִּים, וְהוּא מָה שֶׁנּוֹפֵל מִתּוֹךְ הַמַּגָּל בִּשְׁעַת קְצִירָה אוֹ מִתּוֹךְ הַיָּד בִּשְׁעַת תְּלִישָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּלֶקֶט (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַפֵּאָה (מצוה רטז) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ה): שִׁבֹּלֶת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם לֶקֶט, שָׁלֹשׁ אֵינָם לֶקֶט, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם נָפְלוּ שָׁלֹשׁ שִׁבֳּלִים אוֹ יוֹתֵר בְּיַחַד מִיַּד הַקּוֹצֵר שְׁלָשְׁתָּן לְבַעַל הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵין דִּין לֶקֶט אֶלָּא בְּמוּעָט וְדַוְקָא שֶׁנָּפַל הַלֶּקֶט מִן הַקּוֹצֵר בְּלֹא אֹנֶס (שם ד, י), אֲבָל הַכֹּהוּ קוֹץ בְּיָדוֹ וְנָפַל, אֵין זֶה לֶקֶט, וּסְפֵק לֶקֶט לֶקֶט שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב ג) עֲנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ, צַדֵּק מִשְׁלְךָ וְתֵן לוֹ. וְדִין (שם) תְּבוּאָה הַנִּמְצֵאת בְּחוֹרֵי הַנְּמָלִים, וְדִין (שם ה, ב) שִׁבֹּלֶת שֶׁל לֶקֶט שֶׁנִּתְעָרְבָה בַּגְּדִישׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וּלְעִנְיַן בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּמִי חַיָּב בָּהּ וְעֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, הַכֹּל כְּמוֹ בְּפֵאָה.

מצוה ריט

שִׁלֹּא לְקַחַת שִׁבֳּלִים הַנּוֹפְלִים בִּשְׁעַת הַקָּצִיר – שֶׁלֹּא לְקַחַת שִׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֲבָל נַעֲזֹב אוֹתָם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ט) וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט, וְזֶה גַּם כֵּן נִתַּק לְעֲשֵׂה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֵאָה (מצוה ריז). וְכָל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן תִּמְצָא לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל לֶקֶט (מצוה ריח).

מצוה רכ

מִצְוַת הַנָּחַת פְּאַת הַכֶּרֶם – לְהַנִּיחַ פֵּאָה בַּכֶּרֶם, וּפֵאָה זוֹ שֶׁל כֶּרֶם הוֹצִיאָהּ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן עוֹלְלוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁנַּשְׁאִיר כָּל הָעוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם לְפֵאָה, וְזֶהוּ דִּכְתִיב (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. אַחַר שֶׁזָּכַר וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעֹלְלוֹת הַכֶּרֶם שֶׁהֵם בִּמְקוֹם פֵּאָה שֶׁבִּשְׁאָר אִילָנוֹת. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא פֵּרֵשׁ כֵּן. וּבְלֹאו דִּוְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל שֶׁהוּא בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רכא), אֶכְתֹּב עִקַּר מַחְלֹקְתָּם בַּאֲרֻכָּה. וְעוֹד אֲבֹאַר שָׁם, פֵּאָה בְּכָל הָאִילָנוֹת מִנַּיִן, וְכָל עִנְיְנֵי הַמִּצְוָה כְּמִנְהָגִי, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה רכא

שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת פְּאַת הַכֶּרֶם – שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת כָּל פֵּרוֹת הַכֶּרֶם בְּעֵת הַבָּצִיר, אֲבָל יַנִּיחַ מֵהֶם פֵּאָה לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וְזֶהוּ פְּאַת הַכֶּרֶם, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְעוֹד אָמַר כִּי מָה שֶׁכָּתוּב (דברים כד כ) לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ בְּזֵיתֶיךָ, יוֹרֶה גַּם כֵּן עַל פְּאַת הַזַּיִת, כִּי פְּאַת הַזֵּיתִים נִקְרָאִים פֹּארוֹת, וּפְאַת הַכֶּרֶם עוֹלֵלוֹת. וּמִשְּׁנֵיהֶם נִלְמַד לְכָל הָאֵילָנוֹת. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהקדמתו לפרטי המצוות) הִשִּׂיג עָלָיו בָּזֶה וְאָמַר, כִּי כֻּלּוֹ טָעוּת, וְאָמַר כִּי לָאו דְּוַקָא בְּכֶרֶם, וְהוּא שֶׁנִּנִּיחַ בָּהּ כָּל הָעֲנָבִים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין לָהֶם כָּתֵף וְנָטֶף, וּפֵרוּשׁ כָּתֵף פְּסִיגִין (אשכולות) זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, נָטֶף, תְּלוּיוֹת כֻּלָּן וְיוֹרְדוֹת. וְנִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁעוֹלֵלוֹת הֵן הָעֲנָבִים הַקְּטַנִּים הַנִּמְצָאִים בַּכְּרָמִים לִפְעָמִים, הַנִּקְרָאִין בְּלַעַז גטימא"ש, וְזֶהוּ דָּבָר מוּעָט בְּוַדַּאי לְפִי הַנִּרְאֶה בַּכְּרָמִים שֶׁלָּנוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ז, ד) אֵיזֶהוּ עוֹלֵלוֹת? כָּל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֶף.

וּמִלְּבַד חִיּוּב זֶה שֶׁל עוֹלֵלוֹת, יֵשׁ עָלֵינוּ חִיּוּב לְהַנִּיחַ פֵּאָה. וּבִפְאַת הַכֶּרֶם לֹא בָּא עָלֶיהָ כָּתוּב מִבֹּאר אֶלָּא דְּגָמְרִינַן אַחֲרֶיךָ אַחֲרֶיךָ מִזֵּיתֶיךָ, וְכִדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא חֻלִּין (קלא, א) בְּפֵרוּשׁ אַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. שְׁנַיִם שֶׁבָּאֵילָן הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. וְנֶמַר שָׁם פֵּאָה בְּכֶרֶם מִדִּכְתִיב בָּהּ (שם כא) לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ, וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: אַחֲרֶיךָ זוֹ שִׁכְחָה, כְּלוֹמַר מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר אַחֲרֶיךָ דְּהַיְנוּ שִׁכְחָה וּפֵאָה גָּמְרִינַן אַחֲרֶיךָ אַחֲרֶיךָ (שם כ) מִזֵּיתֶיךָ, דִּכְתִיב בְּזַיִת כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ, וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁלֹּא תְּטֹל תְּפָאֲרְתּוֹ מִמֶּנּוּ, דְּהַיְנוּ פֵּאָה. וְיִלְמַד הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, פֵּאָה בְּכָל הָאֵילָנוֹת מִזַּיִת, שֶׁחִיֵּב הַכָּתוּב בָּהּ פֵּאָה בְּפֵרוּשׁ, וּמִכֶּרֶם שֶׁלְּמַדְנוּהוּ מִלְּשׁוֹן אַחֲרֶיךָ. וְאָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב הָעִנְיָן בְּתִקּוּן בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (הלכות מתנת עניים ד יז). וּמִכְּלַל מַחְלְקְתָּם זֶה אֵין לָנוּ תּוֹסֶפֶת וְגֵרוּעַ בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, שֶׁאֵין הַמַּחְלֹקֶת אֶלָּא שֶׁהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יְפָרֵשׁ לֹא תְעוֹלֵל לְפֵאָה, וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה מְפָרֵשׁ אוֹתוֹ לְעוֹלֵלוֹת מַמָּשׁ, וְיִלְמַד מִלְּשׁוֹן אַחֲרֶיךָ פֵּאָה בְּכֶרֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ דְּגָמְרִינַן אַחֲרֶיךָ אַחֲרֶיךָ מִזֵּיתֶיךָ. וְזֶה הַלָּאו גַּם כֵּן נִתָּק לַעֲשֵׂה, שֶׁאִם עָבַר וְכִלָּה הַכֹּל, שֶׁחַיָּב לְתֵת הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים [מתנות עניים פ"ד].

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְדִינֶיהָ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת פֵּאָה (מצוה רטז) בִּקְצָת, וְשָׁם כָּתוּב בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת הִיא וְכָל שֶׁאָר מַתָּנוֹת עֲנִיִּים, וְשֶׁפְּרָטֵי מִצְוֹת פֵּאָה מִבֹּאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וְעוֹד יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב כָּאן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ז ז) בָּעוֹלֵלוֹת. שֶׁאִם הָיָה הַכֶּרֶם כֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת כֻּלּוֹ הוּא לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם

לְבָרְכָה (שם) אֲפִלּוּ כֻּלָּהּ עוֹלֵלוֹת. וְאֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִים לְקַח הָעוֹלֵלוֹת עַד שֶׁיַּתְחִיל בַּעַל הַכֶּרֶם לְבָצֵר כַּרְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד כא) כִּי תְבַצֹּר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל.

מצוה רכב

מִצְוַת הַנָּחַת פֶּרֶט הַכֶּרֶם – לְעָזְבָ פֶּרֶט הַכֶּרֶם לָעֲנִיִּים וְהוּא מָה שֶׁיִּתְפָּרֵד וְיִפֹּל מִן הָעֳנָבִים בִּשְׁעַת בְּצִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אַחַר שֶׁזָּכַר וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט.

וּבְלָאו דְּלֹא תְלַקֵּט (מצוה רכג) שֶׁלְּאַחַר זֶה אֶכְתֹּב כָּל עִנְיְנֵי הַמִּצְוָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה רכג

שֶׁלֹּא לְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם – שֶׁלֹּא לְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם אֲבָל נַעֲזֹב אוֹתָם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט. וְהוּא הַגַּרְעִינִים הַנּוֹשְׁרִין בִּשְׁעַת קְטִיפַת הָעֲנָבִים, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת הַדּוֹמִין לַכֶּרֶם, שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ שֶׁלֹּא לְלַקֵּט הַגַּרְעִינִין הַנּוֹשְׁרִין. (ריש מ"ע).

רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֵאָה (מצוה רטז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ה) אֵיזֶהוּ פֶּרֶט? זֶה גַּרְגֵּר אֶחָד אוֹ שְׁנֵי גַּרְגְּרִים הַנִּפְרָטִים מִן הָאֶשְׁכּוֹל בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה, אֲבָל שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִין שֶׁנָּפְלוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ פֶּרֶט. הָיָה בּוֹצֵר וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ כְּשֶׁמְּפַנֶּה הָאֶשְׁכּוֹלוֹת אֲפִלּוּ חֲצִי אֶשְׁכּוֹל הַנִּמְצָא שָׁם אֵינוֹ פֶּרֶט. וְכֵן אֶשְׁכּוֹל שָׁלֵם שֶׁנִּפְרַט שָׁם הֲרֵי הוּא פֶּרֶט. וְהַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹצֵר הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים (פאה ז ה). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה [יו"ד סימן שלב].

וְעִנְיַן הַמִּצְוָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְמִי, כָּתוּב לְמַעְלָה בְּמִצְוַת פֵּאָה (מצוה רטז רכ).

מצוה רכד

שֶׁלֹּא לִגְנֹב שׁוּם מָמוֹן – שֶׁלֹּא לִגְנֹב שׁוּם מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) לֹא תִגְנֹבוּ, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פו א), שֶׁזֶּה אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן. וְעִנְיַן הַגְּנֵבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה נד).

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי הִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיְּבָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ סא, ב) שֶׁאָסוּר מִן הַתּוֹרָה לִגְנֹב אֲפִלּוּ עַל מְנָת לְהַחְזִיר אוֹ עַל מְנָת לְמַקֵּט, כְּלוֹמַר לְהַכְעִיס בַּעַל הַגְּנֵבָה וּלְהַבְהִילוֹ לְשָׁעָה וּלְהַחְזִיר לוֹ הַדָּבָר אַחַר כָּךְ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרָא (קדושים ב א ב) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּגְנֵבָה (שמות כב ג) שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִגְנֹבוּ. לֹא תִגְנֹבוּ אֲפִילּוּ עַל מְנָת לְמַקֵּט, לֹא תִגְנֹבוּ עַל מְנָת לְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

וְדִין הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ מִבֵּיתוֹ וְהֶחְזִיר הַדָּבָר הַגָּנוּב לִמְקוֹמוֹ לְדַעַת בְּעָלָיו אוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ מַה דִּינוֹ, וּבְאֵי זֶה צַד מִנְיָן פּוֹטְרוֹ, וְהַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה בֵּין דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, כְּגוֹן בְּהֵמוֹת לְמָה שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּכְמוֹ שֶׁבָּא בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק עֲשִׁירִי (קיח, א). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם ב) שֶׁאָסוּר לִקְנוֹת מִיַּד גַּנָּב מִפְּנֵי שֶׁמְּחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב, אָסוּר לִקַּח אוֹתוֹ, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים צֶמֶר, חָלָב וּגְדָיִים, וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי עֲצִים אוֹ פֵּרוֹת אֶלָּא בְּמָקוֹמוֹת יְדוּעִים, וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים אֶלָּא דְּבָרִים יְדוּעִים, וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ, וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ הַטְּמֵן, אָסוּר לִקַּח מֵהֶם.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם קטו, א) כִּי לְגַנָּב מְפֻרְסָם לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וּמַחְזִיר הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הַכְּלִי בְּלֹא דָּמִים, וְהוּא יַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, אֲבָל אִם אֵינוֹ מְפֻרְסָם יֵשׁ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וּמַחְזִיר בַּעַל הַגְּנֵבָה מְעוֹתָיו לַלּוֹקֵחַ וְנוֹטֵל כֵּלָיו, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא דִּין עִם הַגַּנָּב. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (גניבה א א) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כָּל הַגּוֹנֵב מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה, עוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִגְנֹבוּ, וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן גּוֹי וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן, עַד כָּאן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקַמָּא פֶּרֶק עֲשִׂירִי וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [ח"מ סי' שמח].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְגָנַב חַיָּב לְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב (שמות כא לז, כב ג). אִם גָּנַב דִּינָר אוֹ כְּסוּת אוֹ חֲמוֹר אוֹ גָּמָל מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בִּדְמֵיהֶם, וְנִמְצָא מַפְסִיד כַּשִּׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר חֲבֵרוֹ. וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בְּכָל דָּבָר חוּץ מִשּׁוֹר וְשֶׂה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן צְדָדִין שֶׁמְּשַׁלְּמִין עֲלֵיהֶן אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַח וּמָכַר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מִבָּאן. וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בְּשׁוֹר וְשֶׂה דַּוְקָא שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים וְשִׁלֵּם עַל פִּיהֶם בְּבֵית דִּין אֲבָל מוֹדֶה מֵעַצְמוֹ (שם עה, א) פָּטוּר עִם תַּשְׁלוּם הַקֶּרֶן לְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ח) אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֶן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם, וְדָרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סד ב) פָּרַט לְמַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ. וְהוּא הַדִּין לְכָל קְנָסוֹת, שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר. וּכְבָר כְּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה מט) שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

מצוה רכה

שֶׁלֹּא נְכַחֵשׁ עַל מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לְאַחֵר בְּיָדֵינוּ – שֶׁלֹּא נְכַחֵשׁ בַּמֶּה שֶׁהַפִּקָּד בְּיָדֵינוּ וּבְכָל מָה שֶׁיֵּשׁ לְזוּלָתֵנוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) לֹא תְכַחֲשׁוּ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (שבועות לז ב), שֶׁבְּמָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ב ג) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל

שֶׁקֶר. לְמַדְנוּ עִנְיָן, אַזְהָרָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תְכַחֲשׁוּ. גַּם זֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד בָּהֶן.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ ה ב) שֶׁהַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא וְדַוְקָא דְּאָמְרֵי סָהֲדֵי דְּהַהִיא שַׁעְתָּא הֲוָה פִּקָּדוֹן בְּבֵיתֵהּ. פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בִּמְקוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (לז, ב) [ח"מ סימן צ"ד].
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת.

מצוה רכו

שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע עַל כְּפִירַת מָמוֹן – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע עַל הַהַכְחָשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) וְלֹא תִשָּׁקְרוּ, כְּלוֹמַר שֶׁאִם כָּפַר אִישׁ בְּפִקָּדוֹן, עָבַר עַל לֹא תְכַחֲשׁוּ. וְאִם נִשְׁבַּע לוֹ עַל הַכְּפִירָה אַחַר כְּךָ עָבַר עַל וְלֹא תִשָּׁקְרוּ, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ פֵּרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב שֶׁהוּא לְהַזְהִיר עַל הַנִּשְׁבָּע בִּכְפִירַת מָמוֹן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּסִּפְרָא (קדושים ב ג) וְלֹא תִשָּׁקְרוּ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה כב) וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר, לְמַדְנוּ עִנְיָן, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִשָּׁקְרוּ.
וְנִתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (כא, ב), שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת שֶׁקֶר עַל כְּפִירַת מָמוֹן, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם (שם יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר, וּמִשּׁוּם וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ.
מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הַשְּׁבוּעָה לַשֶּׁקֶר, כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּמִצְוַת לֹא תִשָּׂא (מצוה ל).
וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִשְּׁבוּעוֹת.
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁקֵּר וְנִשְׁבַּע עַל הַכְּפִירָה בְּמֵזִיד לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה מֵחֹמֶר הַשְּׁבוּעָה חִיַּבְתּוּ הַתּוֹרָה מַלְקוּת.

מצוה רכז

שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות כא, א) שֶׁזֶּה הַכָּתוּב יְזָהִיר עַל שְׁבוּעַת בְּטוּי. וּשְׁבוּעַת בְּטוּי הִיא מָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב. וְהִיא נֶחְלֶקֶת לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים שְׁתַּיִם לְהַבָּא וּשְׁתַּיִם לְשֶׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹ לֹא נַעֲשָׂה, וְעַל דָּבָר שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹתוֹ אוֹ לֹא יֵעָשֶׂה. וְאֵין שְׁבוּעַת בְּטוּי נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹתָם בֵּין לְהַבָּא אוֹ לְשֶׁעָבַר. כֵּיצַד לְשֶׁעָבַר? אָכַלְתִּי אוֹ לֹא אָכַלְתִּי, וְכֵן זָרַקְתִּי אוֹ לֹא זָרַקְתִּי אֶבֶן לַיָּם. וְכֵיצַד לְהַבָּא? אֹכַל אוֹ

לֹא אֹכַל, אוֹ אֶזְרֹק אוֹ לֹא אֶזְרֹק. אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מוֹנַע מִן הַתּוֹרָה אֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי נוֹהֶגֶת בָּהֶן, שֶׁאֵין הַשְּׁבוּעָה חָלָה אֶלָּא עַל דָּבָר הָרְשׁוּת שֶׁאִם רָצָה עוֹשֶׂהוּ וְאִם רָצָה לֹא יַעֲשֶׂהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, אֲבָל בְּכָל דָּבָר מִצְוָה, חִיּוּב עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, לְפִיכָךְ אֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי חָלָה עָלָיו בֵּין לְהַבָּא בֵּין לְשֶׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לְקַיֵּם מִצְוָה וְלֹא קִיְּמָהּ, וְכֵן אִם נִשְׁבַּע שֶׁקִּיֵּם מִצְוָה וְהוּא לֹא קִיְּמָהּ, דִּכְמוֹ שֶׁאֵין חִיּוּב חָל בְּדָבָר מִצְוָה לְהַבָּא, כֵּן אֵינוֹ חָל עָלָיו לְשֶׁעָבַר. וְכֵן מִתְבָּאֵר הָעִנְיָן בְּמָקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת (כז, א).

וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאֵין חִיּוּב הַשְּׁבוּעָה חָל אֶלָּא בְּמָה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ לַעֲשׂוֹת, פָּטְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן מִשְּׁבוּעַת בִּטּוּי כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָרַע לַאֲחֵרִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה שֶׁלֹּא לְהָרַע לַחֲבֵרוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שבועות ה, טז) כִּי יֵרָאֶה לוֹ שֶׁהוּא לוֹקֶה מִכָּל מָקוֹם מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא. וְהַנִּשְׁבָּע לְהָרַע לְעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי אִם לֹא הֵרַע. נִשְׁבַּע לְהֵיטִיב לַאֲחֵרִים בְּדָבָר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשָׂה, חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַשָּׁבוּעוֹת וְעִנְיַן הֶתֵּרָן, יִתְבָּאֵר הַכֹּל יָפֶה בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי יוֹתֵר מִזֶּה בְּעִנְיַן מִצְוָה זוֹ וְהֶאֱרַכְתִּי בְּמִצְוֹת לֹא תִשָּׂא בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה ל).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ אִם הָיָה מֵזִיד, לוֹקֶה, וְדַוְקָא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאִם הוּא שׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם בִּשְׁבוּעוֹת (שם ב) זוֹ הִיא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַלְקוּת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ "זוֹ הִיא", אֵין שָׁם חִדּוּשׁ אַחֵר אֶלָּא מִצַּד שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא עוֹלָה וְיוֹרֵד.

מצוה רכח

שֶׁלֹּא לַעֲשֹׂק – שֶׁלֹּא נַחְזִיק בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדֵינוּ מִזּוּלָתֵנוּ דֶּרֶךְ אֹנֶס אוֹ דֶּרֶךְ דְּחִיָּה וְרַמָּאוּת, כְּמוֹ אַנְשֵׁי אָוֶן שֶׁדּוֹחִים בְּנֵי אָדָם לֵאמֹר לָהֶם לֵךְ וָשֹׁב כְּדֵי לְסַבֵּב שֶׁיִּשָּׁאֵר לָהֶם מָה שֶׁבְּיָדָם מִזּוּלָתָם. וְזֹאת הִיא מִדָּה רָעָה בְּיוֹתֵר, וְהִרְחִיקָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה מִמֶּנָּה וְהִזְהִירָה בְּכָךְ בְּזֶה הַמָּקוֹם, דִּכְתִיב (ויקרא יט יג) לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ. כִּי מַחְזִיק מָמוֹן מִזּוּלָתוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, נִקְרָא עוֹשֵׁק. וּבִכְלַל עוֹשֵׁק הוּא גַּם כֵּן כָּל חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָמוֹן מְעֻיָּן וְעוֹשֵׁק אוֹתוֹ, כְּגוֹן כּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, דְּלֹא בָּעֵינַן שֶׁיָּבוֹא מִמֶּנּוּ מַמָּשׁ מָמוֹן מִיָּד הֶעָשׁוּק לְיַד הָעוֹשֵׁק, אֲבָל כָּל שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ תְּבִיעַת מָמוֹן מְעֻיָּן וְהוּא דּוֹחֶה אוֹתוֹ מֵחֲמַת אַלְמוּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹ כָּל צַד רַמָּאוּת, נִקְרָא עוֹשֵׁק. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֹשֶׁק וְהַגְּזֵלָה וְהַגְּנֵבָה עִנְיָן אֶחָד הוּא עִם הֱיוֹת שֶׁהַמַּעֲשֶׂה חָלוּק זֶה מִזֶּה, כִּי כַּוָּנַת שִׁלְשְׁתָּן שֶׁלֹּא יִקַּח הָאָדָם מָמוֹן מִזּוּלָתוֹ מְשׁוּם צַד, לְפִי

שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים אֵלּוּ יַחְמְסוּ בְּנֵי אָדָם זֶה אֶת זֶה, פִּרְטָן הַכָּתוּב כֻּלָּן וְהִזְהִיר בְּכָל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּמְצִיעָא פֶּרֶק הַמְקַבֵּל (בבא מציעא קיא, א) רָבָא אָמַר זֶהוּ עֹשֶׁק זֶהוּ גָּזֵל וְלָמָּה חִלְקָן הַכָּתוּב? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

וּפֵרוּשׁ עִנְיָן זֶה וְעִקַּר הַטַּעַם לְפִי דַּעְתִּי הוּא מִשְּׁנֵי צְדָדִין. הָאֶחָד, שֶׁכָּל מַה שֶּׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְטוֹבָתֵנוּ רִחוּק גָּדוֹל, הִרְבָּה לָנוּ בּוֹ אַזְהָרוֹת רַבּוֹת. וְעוֹד לָנוּ תּוֹעֶלֶת נִמְצָא בִּרְבּוּי הָאַזְהָרוֹת. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג, ב), שֶׁרָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, וּלְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת. וְהַכַּוָּנָה לָהֶם בְּאֶמְרָם מִצְוֹת גַּם עַל הָאַזְהָרוֹת, שֶׁהִרְבָּה לָהֶם אַזְהָרוֹת הַרְבֵּה בַּמֶּה שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ בְּאַזְהָרָה אַחַת, כְּמוֹ בְּכָאן שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְהַזְהִירֵנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל לֹא תִקְחוּ מָמוֹן מִזּוּלָתְכֶם שֶׁלֹּא כַּדִּין, וְנִתְרַבּוּ הָאַזְהָרוֹת לָנוּ בַּדָּבָר, כְּדֵי שֶׁנִּקְבֹּל שָׂכָר הַרְבֵּה עַל הַפְּרִישָׁה מִן הָעֲבֵרָה. וּכְמוֹ כֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּהַרְבֵּה לָאוִין, כֵּן נִפְרֵשׁ הַדָּבָר, שֶׁאֵין לְפָרֵשׁ חָלִילָה שֶׁיִּרְצֶה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְבוֹא בַּעֲלִילָה עַל בְּרִיּוֹתָיו, וְלָכֵן שָׂיְּרָבָּה הַנָּקָם עֲלֵיהֶם, כִּי חָפֵץ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לְזַכּוֹת בְּרִיּוֹתָיו, לֹא לְחַיֵּב, אֲבָל יְזָרֵז אוֹתָם זֵרוּז אַחַר זֵרוּז לְמַעַן יִלְמְדוּ יִקְחוּ מוּסָר וְיִזְכּוּ בְּהִתְרַחֲקָם מִן הָעֲבֵרָה זְכוּת רַב. וְזֶה הַטַּעַם לְיוֹדְעֵי דַּעַת דְּבַשׁ וְחָלָב. שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. יָדוּעַ, כִּי הִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן.

דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּבָבָא קַמָּא, וְעִקַּר בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי וּבְפֶרֶק עֲשִׂירִי [ח"מ סימן שנט].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְעֹשֵׁק אֶת חֲבֵרוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא לָאו שֶׁהַנִּתָּק לַעֲשֹׂה, כְּלוֹמַר שֶׁיָּשִׁיב הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו וִירַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ עַל שֶׁהִקְנִיטוֹ וְהִכְעִיסוֹ. וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב א) שֶׁגְּדוֹל כֹּחַ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. וְהָרַב הַצָּרְפָתִי (סמ"ג לרבינו משה מקוצי ל"ת קנו) כָּתַב בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת מִכֵּיוָן דְּאַשְׁכְּחַן דְּאָמַר רָבָא דְּעֹשֶׁק וְגָזֵל חַד הוּא, לֹא נִמְנָה לָאו דְּעֹשֶׁק בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, וְהוּא יִמָּנֶה בִּמְקוֹם זֶה וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַחְזִיק בְּמַחְלֹקֶת. וּלְדַעְתֵּנוּ אָנוּ אֵין כַּוָּנַת רָבָא שֶׁלֹּא יִמָּנוּ בִּשְׁנֵי לָאוִין אֶלָּא לַעֲבֹר בְּגָזֵל בִּשְׁנֵי לָאוִין, וּבְעֹשֶׁק גַּם כֵּן, וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָנָן חָלוּק נִמְנֶה אוֹתָם בִּשְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ הַגְּזֵלָה וְהַגְּנֵבָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעִנְיָן שְׁנֵיהֶם הוּא שֶׁלֹּא נִקַּח מָמוֹן מִזּוּלָתֵנוּ אֵין סָפֵק כִּי לִשְׁנֵי לָאוִין הֵן נֶחְשָׁבִין בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת.

מצוה רכט

שֶׁלֹּא לִגְזֹל – שֶׁלֹּא לִגְזֹל. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִטֹּל מָה שֶּׁאֵין לָנוּ זְכוּת בּוֹ בְּכֹחַ וּבִזְרֹעַ בְּפִרְסוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יג) וְלֹא תִגְזֹל, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו, (ב"ק עט ב) שֶׁלְּשׁוֹן גְּזֵלָה נוֹפֵל עַל

הַחוֹטֵף דָּבָר מִיַּד חֲבֵרוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ דֶּרֶךְ אֹנֶס וּבְפִרְסוּם כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כג כא) וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מַרְחִיקוֹ הַרְבֵּה, וְרָאוּי לְהַרְחִיקוֹ, כִּי יוֹדֵעַ הַגּוֹזֵל הַחַלָּשׁ מִמֶּנּוּ כִּי בְּבֹא עָלָיו תַּקִּיף מִמֶּנּוּ יִהְיֶה גַּם הוּא נִגְזָל וכו', וְהוּא סִבָּה לְחֻרְבַּן הַיִּשּׁוּב. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נז א) שֶׁאִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא לִגְזֹל אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. אֲבָל לָאו דִּלְא תִגְזֹל אֵינוֹ חָל אֶלָּא בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְחַיֵּב אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא מָמוֹן, וּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵינוֹ נִקְרָא מָמוֹן. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא דִּבְר תּוֹרָה, כְּמוֹ חֲצִי שִׁעוּר שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו וְהוּא אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (גזילה ואבידה א, ב) אֲפִלּוּ גּוֹי וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לְגָזְלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ, וְאִם גָּזְלוֹ אוֹ עָשְׁקוֹ יַחְזִיר. וּבַגְּמָרָא (ב"ק קיט, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֲפִלּוּ אֲנָשִׁים שֶׁמַּתִּיר לְאַבֵּד גּוּפָם, כְּגוֹן הַמִּינִין, אָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹנָם וְלִגְזֹל אוֹ לִגְנֹב לָהֶם. וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶן זֶרַע רָאוּי וְיִהְיֶה מָמוֹנָם לָהֶם. וְעוֹד אֲפִלּוּ שֶׁכַּוָּנָתָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְחִיקָם זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּיל הָאָדָם טִבְעוֹ בְּכָךְ, כִּי גְּרִיעוּת יִהְיֶה בַּנֶּפֶשׁ בְּהַרְגִּילָהּ בַּמִּדּוֹת הַפְּחוּתוֹת וְהָרָעוֹת, וְהוּא חֶבֶל חָזָק לִמְשֹׁךְ הֶעָוֹן (עפ"י ישעיהו ה יח).

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק צח ב), שֶׁהַגּוֹזֵל חַיָּב לְהַחְזִיר הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כג) הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) יַחְזִיר כְּעֵין שֶׁגָּזַל. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ, כִּי בַּדִּין הוּא שֶׁאֲפִלּוּ גָּזַל מָרִישׁ פִּרוּשׁ קוֹרָה וּבָנָאהּ בְּבֵירָה, מְקַעְקֵעַ כָּל הַבֵּירָה וּמַחְזִיר מָרִישׁ לְבַעְלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים תִּקְּנוּ (גיטין נה, א וברש"י ד"ה מפני), נוֹתֵן אֶת דְּמֵיהָ וְיִפְטֹר. וּכְבָר כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קל), אֵיךְ יֵשׁ כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים בָּזֶה. וְדִין הַגּוֹזֵל חֲבֵרוֹ בַּיִּשּׁוּב וְרָצָה לְהַחְזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר מַה דִּינוֹ, וְדִין הַגּוֹזֵל חֲבֵרוֹ וְהִבְלִיעַ לוֹ בַּחֻשְׁבּוֹן, שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּכָךְ, וְאִם הֶחְזִיר לְכִיסוֹ יָצָא, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מָעוֹת, דְּקַיְמָא לַן כְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר (ב"ק קיח, ב) אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ וְיִמְנֶה מְעוֹתָיו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא מִדַּעַת פּוֹטֵר בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים. וְדִין הַגּוֹזֵל וּמֵת, בֵּין שֶׁהֶאֱכִיל הַגְּזֵלָה לַבָּנִים קֹדֶם יֵאוּשׁ אוֹ אַחַר יֵאוּשׁ, אִם הִנִּיחַ קַרְקַע, חַיָּבִין הַבָּנִים לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַגְּזֵלָה, אֲבָל מִן הַמְּטַלְטְלִין לֹא יִהְיוּ חַיָּבִין הַיְתוֹמִים לְשַׁלֵּם, אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַגְּאוֹנִים שֶׁתִּקְּנוּ כֵּן שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִלְוָה עַל פֶּה יִשְׁתַּעְבְּדוּ מְטַלְטְלֵי דְּיַתְמֵי מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. וְדִין הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּזְלָן כְּדִין הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּנָּב שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין מְפֻרְסָם לְשֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם קיט, א) שֶׁאִסּוּר לְהָנוֹת מֵאָדָם שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַגֵּזֶל, אֲבָל אִם הָיָה קָצַת מַה שֶּׁבְּיָדוֹ שֶׁלֹּא מִן הַגָּזֵל אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּעָט, מֻתָּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיֵּדַע בְּבֵרוּר שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ שֶׁהוּא נֶהֱנֶה

בּוֹ גָּזוּל. וְיֶתֶר דִּינֵי גְּזֵלָה וְדִינֵי יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת וּשְׁאָר פְּרָטֵיהֶן מְבֹאָרִים בִּפְרָקִים תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי מִקַּמָּא [שם], וּקְצָת מֵהֶן כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא (במצוה קל).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלָיהּ וְגָזַל מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה דַּהֲשָׁבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְגוֹ' וַאֲפִלּוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּלוֹמַר, שֶׁשָּׁרַף אֶת הַגְּזֵלָה אוֹ הִשְׁלִיכָהּ לַיָּם הַגָּדוֹל, מָקוֹם שֶׁאֵינָהּ נִמְצֵאת לְעוֹלָם, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין שֶׁיְּשַׁלֵּם מָה שֶּׁהִיְתָה שָׁוְה. וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר יוֹסִיף הַחֹמֶשׁ וְיַקְרִיב אָשָׁם כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּקַמָּא וּבְסוֹף מַכּוֹת (טז א).

מצוה רל

שֶׁלֹּא לְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר – שֶׁלֹּא נְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יג) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וְזֶה הַכָּתוּב אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ קי, ב) שֶׁמְּדַבֵּר בְּשָׂכִיר יוֹם, וְהֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה זְמַן פִּרְעוֹנוֹ כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) עַד בֹּקֶר, וּבְשָׂכִיר לַיְלָה לָמְדָנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁזְּמַן פִּרְעוֹנוֹ כָּל הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וּפֵרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁזֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּשָׂכִיר לַיְלָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (שם), שָׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וְשָׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ בְּמִצְוָה זוֹ שְׁנֵי כְתוּבִים, אֵינָם אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, וְהָאֶחָד נֶאֱמַר לְהַשְׁלִים דִּין הַמִּצְוָה, וְאֵין לָנוּ לִמְנוֹת מָה שֶּׁיָּבוֹא בַּתּוֹרָה לְתַשְׁלוּם דִּין הַמִּצְוָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא נְאַחֵר לְשָׂכִיר פִּרְעוֹנוֹ, אֲבָל נְפָרְעֵהוּ תּוֹךְ זְמַן קְצוּב, זֶהוּ יְסוֹד הַמִּצְוָה, וְעִם שְׁנֵי הַלְּאוִין אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בָּהּ, יְדַעְנוּ זְמַן הַפִּרְעוֹן בַּשְּׂכִירִין, בֵּין שָׂכִיר יוֹם בֵּין שָׂכִיר לַיְלָה, מָתַי הוּא. וּזְכֹר זֶה הָעִקָּר בְּכָל הַמִּצְוֹת, כִּי עִקָּר גָּדוֹל הוּא בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְהוּא הָעִקָּר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו שְׁנֵי עַמּוּדֵי הָעוֹלָם הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות ל"ת רלח) וְהָרַמְבַּ"ן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּקִיּוּם הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָא, וְיָדוּעַ כִּי בְּאָחוּר הַמְּזוֹנוֹת, יֹאבַד הַגּוּף וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר, כִּי אֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ לְהִתְפַּרְנֵס בּוֹ. וּלְפִי הַנִּרְאֶה, עַל כֵּן שָׂם גְּבוּל זְמַנּוֹ יוֹם אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, כִּי דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד לְפָעָמִים. וּבְפֵרוּשׁ הוֹדִיעַ הַכָּתוּב טַעַם הַדָּבָר בְּאָמְרוֹ (שם טו) וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב א) בְּעִנְיָן אַחֵר, פַּשְׁטֵהּ דִּקְרָא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ מַשְׁמַע.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיא, א), שֶׁאֶחָד שְׂכַר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים, יֵשׁ בָּהֶם מְשׁוּם בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וּמְשׁוּם בַּל תָּלִין. וְכֵן מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה

(שם) שֶׁשְּׁכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, שְׂכִיר חֹדֶשׁ שְׂכִיר שַׁבָּת שְׂכִיר שָׁנָה שְׂכִיר שָׁבוּעַ יָצָא בַּיּוֹם גּוֹבֶה שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, יָצָא בַּלַּיְלָה גּוֹבֶה שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה. וְדִין נָתַן טַלִּיתוֹ לָאֻמָּן, גְּמָרָה וְהוֹדִיעוֹ, כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד אֻמָּן, אֵינוֹ עוֹבֵר, נְתָנָהּ לוֹ וְלֹא פְּרָעוֹ בַּיּוֹם שֶׁנְּתָנָהּ לוֹ, עוֹבֵר, שֶׁהַקַּבָּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת, כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

וְדִין שָׁלִיחַ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים מִי עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין הוּא אוֹ בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ לְפִי הַלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר לַפּוֹעֲלִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאֵין הַשּׂוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר וְלֹא נָתַן לוֹ, אֲבָל אִם לֹא תְּבָעוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר. תּוֹסֶפֶת: אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה שֶּׁיִּתֵּן לוֹ [וְאֵינוֹ מוֹצֵא מִי שֶׁיַּלְוֶהוּ] אֵינוֹ עוֹבֵר, עַד כָּאן. וְכֵן אִם הִמְחָה לַפּוֹעֵל אֵצֶל אַחֵר שֶׁיִּפְרַע לוֹ הַשָּׂכָר וְקִבֵּל הַפּוֹעֵל, פָּטוּר הַשּׂוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ הָאַחֵר אַחַר כֵּן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קי, ב), שֶׁהַמַּשְׂכֶּה שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר זְמַנּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, חַיָּב לִתֵּן לוֹ מִיָּד שֶׁיִּתְבָּעֶהוּ, וְכָל זְמַן שֶׁיַּשְׂכֶּה פְּרִעוֹנוֹ אֲפִלּוּ אַחַר הַזְּמַן, עוֹבֵר עוֹד עַל לָאו שֶׁל דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְסָמְכוּ לָזֶה הַמִּקְרָא שֶׁכָּתוּב (משלי ג כח) אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב וְגוֹ. וְדִין הַשָּׂכִיר שֶׁנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל זְמַן שֶׁתָּבַע שְׂכָרוֹ תּוֹךְ זְמַנּוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשָּׂכִיר קָטָן, גַּם הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְנָתְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב ב) טַעַם בָּזֶה לְפִי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטָיהּ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִמְּצִיעָא [ח"מ סימן שלט].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעִכֵּב שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר הַזְּמַן הַמֻּגְבָּל, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעוֹבֵר עַל לָאו וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן, שֶׁהֲרֵי חַיָּב הוּא לְשַׁלֵּם שְׂכָרוֹ בְּכָל עֵת. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיא, א) בְּכוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר עַל דֶּרֶךְ הָאַזְהָרָה, שֶׁעוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק וּבַל תָּגְזֹל וּבַל תָּלִין, וּמִשּׁוּם לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וְאָמְרוּ (שם) בְּגֵר תּוֹשָׁב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, אֲבָל אֵין עוֹבְרִין בּוֹ מִשּׁוּם בַּל תָּלִין וְזֶה הַדִּין דְּגֵר תּוֹשָׁב מְפֹרָשׁ בַּמִּשְׁנָה פֶּרֶק הַמְקַבֵּל וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, דְּהוּא הַדִּין לְבֶן נֹחַ.

מצוה רלא

שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הַקְּלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יד) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ קְלָלָתְךָ, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ב יג) אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כב כז) בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים. אַף עַל

פִּי שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לָדַעַת בְּאֵי זֶה עִנְיָן תָּנוּחַ הַקְּלָלָה בַּמְקֻלָּל וְאֵי זֶה כֹּחַ בַּדִּבּוּר לַהֲבִיאָהּ עָלָיו, יָדַעְנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל מִכָּל בְּנֵי הָעוֹלָם שֶׁחוֹשְׁשִׁין לִקְלָלוֹת, בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְיֹאמְרוּ שֶׁקְּלָלַת בְּנֵי אָדָם גַּם קְלָלַת הֶדְיוֹט תַּעֲשֶׂה רֹשֶׁם בַּמְקֻלָּל וְתַדְבִּיק בּוֹ הַמְּאֵרָה וְהַצַּעַר. וְאַחַר דַּיְּעָתֵנוּ דָּבָר זֶה מִפִּי הַבְּרִיּוֹת נֹאמַר כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁמְּנָעָנוּ הַשֵּׁם מֵהַזִּיק בְּפִינוּ לְזוּלָתֵנוּ כְּמוֹ שֶׁמְּנָעָנוּ מֵהַזִּיק לָהֶם בְּמַעֲשֶׂה, וּכְעֵין עִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו"ק יח א) בְּרִית כְּרוּתָה לַשְּׁפָתַיִם. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּדִבְרֵי פִּי אָדָם.

וְאֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר, לְפִי עֲנִיּוּת דַּיְּעָתֵנוּ, כִּי בִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת שֶׁבָּאָדָם חֵלֶק עֶלְיוֹנִי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ב ז) וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים. וְתִרְגֵּם לְרוּחַ מְמַלְּלָא, נִתַּן בָּהּ כֹּחַ רַב לִפְעֹל אֲפִילּוּ בְּמָה שֶׁהוּא חוּץ מִמֶּנָּה, וְעַל כֵּן יָדַעְנוּ וְנִרְאֶה תָּמִיד כִּי לְפִי חֲשִׁיבוּת נֶפֶשׁ הָאָדָם וּדְבֵקוּתָהּ בָּעֶלְיוֹנִים כְּנֶפֶשׁ הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים יְמַהֲרוּ דִּבְרֵיהֶם לִפְעֹל בְּכָל מָה שֶׁיְּדַבְּרוּ עָלָיו, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם בֵּין יוֹדְעֵי דַּעַת וּמְבִינֵי מַדָּע. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר עוֹד, כִּי הָעִנְיָן לְהַשְׁבִּית רִיב בֵּין בְּנֵי אָדָם וְלִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם, כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל, וְאוּלַי יָבוֹאוּ דִּבְרֵי הַמְקֻלָּל בְּאָזְנֵי מִי שֶׁקִּלֵּל. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אָמַר (בסהמ"צ ל"ת שי"ז) בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנִיעַ נֶפֶשׁ הַמְקֻלָּל אֶל הַנְּקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה לִכְעֹס. וְעוֹד הֶאֱרִיךְ בָּעִנְיָן בְּסִפְרוֹ. וְנִרְאֶה לִי מִדְּבָרָיו, שֶׁלֹּא יִרְאֶה הוּא בְּדַעְתּוֹ נָזֶק אֶל הַמְקֻלָּל בַּקְּלָלָה, אֶלָּא שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה הָעִנְיָן מִצַּד הַמְקֻלָּל, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל נַפְשׁוֹ אֶל הַנְּקָמָה וְכַעַס וְאֶל פְּחִיתוּת הַמִּדּוֹת. וְכָל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ נְקֻבַּל עִם הֱיוֹת לְבָבֵנוּ נֶאֱחָז בַּמֶּה שֶׁכָּתַבְנוּ יוֹתֵר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, א) שֶׁאָסוּר לְקַלֵּל בְּשׁוּם עִנְיָן, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַמְקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת כְּגוֹן יְהֹ, שַׁדַּי וֶאֱלוֹהַּ וְכֵיצֵא בָּהֶן, אוֹ וּבְכָל כִּנּוּי מִן הַכִּנּוּיִין, כְּגוֹן חַנּוּן, קַנּוֹא, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. וּבְכָל לָשׁוֹן שֶׁקִּלֵּל בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי חַיָּב, שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַכִּנּוּיִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לו, א) שֶׁאֲפִלּוּ הַמְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד ט) הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בַּמְכִילְתָּא (עי' סנהדרין סו א) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ בְּאֶמְלֶיךָ שֶׁבָּאָדָם. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם כְּשֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (שמות כב כז) וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר וְגוֹ'. אֶחָד דַּיָּן וְאֶחָד נָשִׂיא בַּמַּשְׁמָע, וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים, בֶּן נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם הָאָב וּמִשּׁוּם דַּיָּן וּמִשּׁוּם נָשִׂיא וּמִשּׁוּם בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר [ח"מ סי' כו].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלֵּל בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּמַזִּיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, לוֹקֶה, שֶׁזֶּהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה לָאוִין (תמורה ג א), שֶׁאַף

עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן מַעֲשֶׂה וְלֹא נֶאֱמַר בָּהֶן בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה מַלְקוּת לוֹקִין עֲלֵיהֶן, וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים הֵם נִשְׁבָּע וּמֵמֵר, שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין.

מצוה רלב

שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל תָּם בַּדָּרָךְ – שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָתֵת לָהֶם עֵצָה רָעָה, אֲבָל נַיְשִׁיר אוֹתָם כְּשֶׁיִּשְׁאֲלוּ עֵצָה, בְּמֶה שֶׁנַּאֲמִין שֶׁהוּא יָשָׁר וְעֵצָה טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ב יד) לִפְנֵי סוּמָא בְּדָבָר וְהָיָה נוֹטֵל מִמְּךָ עֵצָה, אַל תִּתֵּן לוֹ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אַל יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח חֲמוֹר, וְהוּא עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. וְזֶה הַלָּאו כּוֹלֵל כְּמוֹ כֵן מִי שֶׁיַּעֲזֹר עוֹבֵר עֲבֵרָה, שֶׁהוּא מֵביא אוֹתוֹ שֶׁיִּתְפַּתֶּה בְּזוּלַת זֶה לַעֲבֹר פְּעָמִים אֲחֵרִים עוֹד, וּמִזֶּה הַצַּד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ עה ב), בְּמַלְוֶה וְלוֶה בְּרִבִּית שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִים בִּלְפְנֵי עִוֵּר וְגוֹ'.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. יָדוּעַ, כִּי תִּקּוּן הָעוֹלָם וְיִשּׁוּבוֹ הוּא לְהַדְרִיךְ בְּנֵי אָדָם וְלָתֵת לָהֶם בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם עֵצָה טוֹבָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (יד א) דְּאַלְפְנֵי מִפַּקְּדִינַן אֲבָל אַלְפְנֵי דְּלִפְנֵי לָא מִפַּקְּדִינַן, וּמִפְּנֵי כֵן פֵּרְשׁוּ שָׁם (ו א), דִּכְי אִבַּעְיָא לַן בַּגְּמָרָא טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין אִי מִשּׁוּם דְּאָזֵל וּמוֹדֶה אִי מִשּׁוּם לִפְנֵי עִוֵּר, דְּלָא הָוֵה מִסְתַּפֵּק בְּטַעְמָא דְּמַתְנִיתִין אֶלָּא בְּלָשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם, דְּיֵהֵיב לֵיהּ יִשְׂרָאֵל לְגוֹי מִדֵּי דְּחָזֵי לְתִקְרֹבֶת, וּבְכִי הַאי גַּוְנָא אֶפְשָׁר דְּאִכָּא בֵּהּ מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר, אֲבָל שְׁאָר מַתְנִיתִין כֵּיוָן דְּגוֹן לְהַלְווֹתָן וּלְפָרְעָן וּלְהַשְׁאִילָן מִשּׁוּם דְּאָזֵל וּמוֹדֶה הוּא אִסּוּרָא, דְּמִשּׁוּם לִפְנֵי עִוֵּר לֵכָא לְמֵימַר, דִּשְׁאֵלָה בְּעֵינָהּ הֲדָרָא, וּלְהַלְווֹתָן וּלְפָרְעָן נָמֵי, זוּזֵי יָהֲבִינַן לְהוּ וְזוּזֵי לָא חָזוּ לְתִקְרֹבֶת, מַאי אָמְרַתְּ, דִּלְמָא זָבִין בְּהוּ תִּקְרֹבֶת, הָוֵה לֵיהּ לִפְנֵי דְּלִפְנֵי וּבְכִי הַאי גַּוְנָא לָא מִפַּקְּדִינַן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם טו ב), שֶׁאָסוּר לִמְכֹּר כָּל כְּלֵי מִלְחָמָה וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים, אֶלָּא אִם כֵּן מוֹכְרָן כִּי הֵיכִי דְּמַגְּנוּ עָלָן. וְכֵן אָסוּר לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַמּוֹכְרוֹ לְגוֹי, וְכֵן לְיִשְׂרָאֵל לִסְטִים, וְאָסְרוּ הַכֹּל מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמָקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד בְּפִזּוּר [הלכות רוצח פי"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשִּׁיא אֶת חֲבֵרוֹ לְדַעַת עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ אוֹ סִיַּע אוֹתוֹ בְּדָבָר עֲבֵרָה, כְּגוֹן הַמּוֹשִׁיט כּוֹס יַיִן לְנָזִיר וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה רלג

שֶׁלֹּא לְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט – שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַדַּיָּן עָוֶל בַּדִּין וְהָעָוֶל יִהְיֶה בְּכָל עֵת שֶׁיַּעֲבֹר עַל מָה שֶׁצִּוָּתָה לָנוּ הַתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַדִּין, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה בִּרְצוֹן בַּעֲלֵי הַדִּין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט טו) לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט.

שֹׂרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק, יִתְקַיֵּם יִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קה, א), שֶׁהַמְעַנֶּה אֶת הַדִּין בְּכְלַל מְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט הוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (אבות א א) הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות קט ב) שֶׁרָאוּי לְמִי שֶׁדָּן לְהִתְמַלֵּךְ עִם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ אִם הוּא אֶצְלוֹ, וְאָמְרוּ (אבות ד, ז) בְּאַזְהָרַת עִנְיָן זֶה כָּל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִן הַדִּין מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, וְכָל זֶה לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ מִתּוּן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הָרִבֵּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בַּדִּין, כִּי הָרִבֵּה דְּבָרִים יֵשׁ בַּדִּינִים, וְחָכָם גָּדוֹל צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּדִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב קעה, ב) הָרוֹצֶה לְהִתְחַכֵּם יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין מִקְצַע בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵם כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. וְהִזְהִירוּנוּ גַּם כֵּן (סנהדרין ח, א) שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֵינוּ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה לָדוּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וּמִפְּנֵי חֻמֶר הַדִּין, שִׁבְּחוּ הַרְבֵּה מִי שֶׁיָּכוֹל לְהַטִּיל פְּשָׁרָה בֵּין בַּעֲלֵי הָרִיב, וְעָלָיו נֶאֱמַר (זכריה ח טז) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ, שֶׁזֶּהוּ מִשְׁפַּט שֶׁל שָׁלוֹם, וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (שמואל ב ח טו) וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ, אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה? הֱוֵי אוֹמֵר זֶהוּ מִצּוּעַ. וְיֶתֶר רַבֵּי הָאַזְהָרוֹת שֶׁהַזְהִירוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין, וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, הֵם בְּפִזּוּר בְּסֵדֶר נְזִיקִין, וְהָעִקָּר בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [ח"מ סי' יז].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, כְּלוֹמַר, שֶׁדָּן שֶׁלֹּא כְּדִין תּוֹרָה לְדַעַת עָבַר עַל לָאו זֶה אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶלָּא דִּבּוּר לְבַד, אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁמָּנִינוּ לְמַעְלָה (מצוה רלט), וְעוֹד שֶׁהֲרֵי כָּל הַדָּן שֶׁלֹּא כְּדִין תּוֹרָה דִּינוֹ חוֹזֵר, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, וְכִדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (סנהדרין לג א), שֶׁכָּל הַטּוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה, לְעוֹלָם חוֹזֵר. וְהָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁכָּל הַטּוֹעֶה לָדוּן בְּמָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ כַּוָּנַת הַתּוֹרָה, בְּלִי סָפֵק דִּינוֹ בָּטֵל לְגַמְרֵי, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא נֶאֱמַר, וְשָׁם יִתְבָּאֵר שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין. שֶׁאִם דָּן הַדִּין בְּהֵפֶךְ הָאֱמֶת שֶׁדִּינוֹ דִּין וְחַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ לְמִי שֶׁעָוְתוּ לוֹ דִּינוֹ, וּמִכָּל זֶה לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, וּכְגוֹן שֶׁנְּשָׁא וְנָתַן בַּיָּד, מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ שֶׁכָּל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

וְאִם לֹא שֶׁיֵּאָרֵךְ הָעִנְיָן וְנֵצֵא מִגְּדֶר מְלַאכְתֵּנוּ בָּאנוּ לְפָרֵשׁ בַּאֲרֻכָּה כָּל הַצְּדָדִין שֶׁהַדִּין חוֹזֵר, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וְחַיָּב הַבַּיִת דִּין לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּפָטוּר הַבַּיִת דִּין

לְשַׁלֵּם. וּמִכְּלָלָא דְּמִלְּתָא לְפִי הַנִּרְאֶה, דְּכָל הֵיכָא שֶׁדָּנוּ בְּלֹא קַבָּלָה וְאִפְּא בָּעִיר גָּדוֹל מֵהֶם וְטָעוּ וַאֲפִלּוּ בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת דִּינָם חוֹזֵר, וְהוּא שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בַּיָּד שֶׁאִלּוּ נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בַּיָּד אֵין דִּינָם חוֹזֵר, אֲבָל חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, בְּעִנְיָן אַחֵר אֵין דִּינָם חוֹזֵר. וְהֵיכָא שֶׁדָּנוּ בִּרְשׁוּת דְּלֵכָא לְמֵימַר דְּהָווּ פּוֹשְׁעִים כְּשֶׁבָּאוּ לָדוּן פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם. וְהֵיכָא דְּלָאו בִּרְשׁוּת, אִי נָמֵי בְּכָל צַד דְּאִפְּא לְמֵימַר דְּהָווּ פּוֹשְׁעִים כְּלָל כְּשֶׁבָּאוּ לָדוּן חַיָּבִים לְשַׁלֵּם. וְכָל הֵיכָא דְּאָמְרִי דִּינָם חוֹזֵר, אֲפִלּוּ אָבַד אוֹ נֶאֱכַל הַדָּבָר שֶׁדָּנוּ עָלָיו פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם, אֶלָּא אִם כֵּן נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בְּיָדָם מַמָּשׁ, דְּכֵיוָן שֶׁכֵּן מִדִּין מַזִּיקִין מִיהֵת חַיָּבִים לְשַׁלֵּם, הָא לָאו הָכִי פְּטוּרִין. וְהָא דְּאָמְרִינַן לְעֵיל דְּכָל שֶׁטּוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה לְעוֹלָם חוֹזֵר, פֵּרֵשׁ לָנוּ מוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל, דְּלָאו דַּוְקָא מִשְׁנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא אַף כָּל שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתַּלְמוּד בְּדִבְרֵי הָאֲמוֹרָאִין שֶׁהוּא הֲלָכָה וְטָעָה בָּהּ הַדִּין גַּם זֶה טוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה יִקָּרֵא. וְעוֹד הִפְרִיזוּ עַל מִדּוֹתָם לוֹמַר עוֹד, שֶׁאֲפִלּוּ הַטּוֹעֶה בְּדָבָר אֶחָד שֶׁפָּסַק אֶחָד מִן הַגְּאוֹנִים אוֹ מִן הַחֲכָמִים הַמְּפֻרְסָמִים בֵּינֵינוּ בְּחָכְמָה כְּטוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה מְשַׁוְּינַן לֵיהּ, אֶלָּא אִם כֵּן יֹאמַר אוֹתוֹ הַבֵּית דִּין שאע"פ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ וְנִזְכָּר דַּעַת אוֹתוֹ הַגָּאוֹן אוֹ הֶחָכָם לֹא יִהְיֶה דִּן כְּמוֹהוּ וְלֹא יָשׁוּב בִּשְׁבִילוֹ מִלְּדוֹן דִּינָיו כְּדַעְתּוֹ, וְהוּא שֶׁיִּהֶא רָאוּי לְכָךְ.

מצוה רלד

שֶׁלֹּא לְכַבֵּד גָּדוֹל בַּדִּין – שֶׁלֹּא יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הָרִיב, וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל וְנִכְבָּד וּנְשׂוּא פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ג) שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא אֲכַבֵּד אוֹתוֹ יוֹתֵר מִבַּעַל דִּינוֹ שֶׁאֵינוֹ גָּדוֹל כָּמוֹהוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, וּכְתַבְתִּיו בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה רלה).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות ל, א) שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד יוֹשֵׁב וְאֶחָד עוֹמֵד אֶלָּא שְׁנֵיהֶם עוֹמְדִין, כִּי בְּהְיוֹתָם לִפְנֵי הַבֵּית דִּין רָאוּי לָהֶם לַעֲמֹד כְּאִלּוּ הֵם לִפְנֵי שְׁכִינָה, כִּי רוּחַ אֱלֹהִים שׁוֹכֶן בְּתוֹךְ עֲדַת דִּינֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב א) אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב), שֶׁאִם רָצוּ לְהוֹשִׁיב בַּעֲלֵי הַדִּין הָרְשׁוּת בְּיָדָם, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן, אֲבָל בִּגְמַר דִּין, מִן הַחִיּוּב הוּא בַּעֲמִידָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח יג) וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה. אֶלָּא שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל בָּתֵּי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַתַּלְמוּד לְהוֹשִׁיבָם מִפְּנֵי הַמַּחְלֹקֶת, וַאֲפִלּוּ הָעֵדִים, שֶׁכְּתוּב בָּהֶם (דברים יט יז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים נָהֲגוּ גַּם כֵּן הַיּוֹם לְהוֹשִׁיב (רמב"ם סנהדרין כא ה). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת מִסַּנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [שם].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְכִבֵּד בַּעַל דִּין אֶחָד יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ בְּמֵזִיד עָבַר עַל לָאו זֶה וּבִטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבָּתוּב (ויקרא יט טו) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וּמָה שֶׁהִתְּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה בְּיִתְרוֹן הֶחָכָם עַל עַם הָאָרֶץ עִם קְצָת שְׁאָר דִּינֵי הַמִּצְוָה, נִכְתֹּב לְקַמָּן בַּמִּצְוָה הַבָּאָה בְּסָמוּךְ (מצוה רלה).

מצוה רלה

מִצְוָה שֶׁיִּשְׁפֹּט בְּצֶדֶק – לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁנִּצְטַוּוּ הַדַּיָּנִין לְהַשְׁווֹת בַּעֲלֵי הָרִיב, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין יוֹתֵר מִן הָאַחֵר, וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ד) שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ, וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ קַצֵּר דְּבָרֶיךָ. וְכֵן בְּפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שבועות ל א), תְּנוּ רַבָּנָן בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ קַצֵּר דְּבָרֶיךָ. וְכֵן בְּכָלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁכָּל אִישׁ שֶׁהוּא חָכָם בְּדִינֵי הַתּוֹרָה וְיָשָׁר בְּדָרָכָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה שֶׁיְּדַיֵּן דִּין תּוֹרָה בֵּין בַּעֲלֵי הָרִיב אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ, וַאֲפִלּוּ יָחִיד יָכוֹל לָדוּן מִדִּין תּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ג, א) אֶחָד דָּן אֶת חֲבֵרוֹ דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וַחֲכָמִים הִזְהִירוּ (אבות ד ח), שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם דָּן יְחִידִי. וְעוֹד יֵשׁ בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וְלֹא יְפָרֵשׁ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו אֶלָּא לְטוֹב.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא, כִּי בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם, וְאִם יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶת הָאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין עַל הָאַחֵר יִפְחַד בַּעַל הָרִיב מִלְּהַגִּיד כָּל טַעֲנוֹתָיו לְפָנָיו, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַמִּשְׁפָּט מְעֻקָּל. וּבְמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמִּצְוָה עַל הֶחָכָם בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְהוּא אִישׁ יָשָׁר לָדוּן בֵּין הַחוֹלְקִים, שֶׁזֶּהוּ בִּכְלַל הַמִּצְוָה, כְּמוֹ כֵן, גַּם בָּזֶה תּוֹעֶלֶת, כִּי הֶחָכָם וְהַיָּשָׁר, יָדִין דִּין אֱמֶת. וְאִם הוּא הַיּוֹדֵעַ לֹא יִרְצֶה לְשַׁפֵּט יִשְׁפְּטוּם שְׁאָר בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם חֲכָמִים וְיַטּוּ הַדִּין עַל הָאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בְּלִי יְדִיעָה. גַּם בְּמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁכָּל אָדָם חַיָּב לָדוּן חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת, שֶׁהוּא בִּכְלַל הַמִּצְוָה, יִהְיֶה סִבָּה לִהְיוֹת בֵּין אֲנָשִׁים שָׁלוֹם וְרֵעוּת, וְנִמְצָא שֶׁעִקַּר כָּל כַּוָּנַת הַמִּצְוָה לְהוֹעִיל בְּיִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם עִם יֹשֶׁר הַדִּין וְלָתֵת בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם עִם סִלּוּק הַחֶשֶׁד אִישׁ בְּאִישׁ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לא א) שֶׁשְּׁנֵי בַּעֲלֵי דִּין שֶׁהָיָה הָאֶחָד לָבוּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים וְהַשֵּׁנִי בְּגָדִים בְּלוּיִים, אוֹמְרִים לַמְכֻבָּד הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ נָדִין בֵּינֵיכֶם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ שָׁוִין, וְעַכְשָׁו בִּזְמַנֵּנוּ לֹא רָאִינוּ בֵּית דִּין שֶׁעָשָׂה כֵּן. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם סנהדרין כא ג) שֶׁמִּצְוָה לְהוֹשִׁיבָם בְּשָׁוֶה, וְלֹא הָאֶחָד לְמַעְלָה מֵחֲבֵרוֹ אוֹ הָאֶחָד בִּישִׁיבָה וְהָאַחֵר בַּעֲמִידָה, רַק בְּתַלְמִיד חָכָם וְעַם הָאָרֶץ

שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם מוֹשִׁיבִין הֶחָכָם וְאוֹמְרִים לְעַם הָאָרֶץ שֵׁב, וְאִם לֹא יָשַׁב אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ (שם ה"ד). וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה"ו) שֶׁאִם בָּאוּ לְפָנֶיךָ הַרְבֵּה דִּינִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן דִּין יָתוֹם וְאַלְמָנָה, שֶׁמִּצְוָה לְהַקְדִּימָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו א יז) שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה. כְּלוֹמַר, שֶׁבְּדִינָם נִצְטַוִּינוּ לְזָרֵז יוֹתֵר מִבְּדִין אֲחֵרִים. וְכֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קה ב), שֶׁדִּין תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ, וְדִין אִשָּׁה קוֹדֶם לְדִין אִישׁ, לְפִי שֶׁבּשֶׁת הָאִשָּׁה מְרֻבָּה, וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ בְּכָלָל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט הוּא. וְעִנְיָנִים אֵלּוּ עִם יֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד, וּמֵהֶן הָרִבֵּה בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [ח"מ סימן יז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵן חַיָּבִין לְדוּן וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְאוּלָם גַּם הַנְּקֵבוֹת חַיָּבוֹת בְּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁהוּא בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, וְהוּא לְדוּן הֶחְבֵּר לְכַף זְכוּת.

מצוה רלו

שֶׁלֹּא לְרַגֵּל – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵרְכִילוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טז) לֹא תֵלֵךְ רָכִיל. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁאִם נִשְׁמַע אָדָם מְדַבֵּר רַע בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אֵלָיו וּנְסַפֵּר לוֹ פְּלוֹנִי מְדַבֵּר כָּךְ וְכָךְ, אֶלָּא אִם כֵּן תִּהְיֶה כַּוָּנָתֵנוּ לְסַלֵּק הַנִּזְקִין וּלְהַשְׁבִּית רִיב. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות מו, א) בְּפֵרוּשׁ רָכִיל רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, דָּבָר אַחֵר לֹא תְּהֵא כְּרוֹכֵל, מַטְעִין דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם חָפֵץ בְּטוֹבַת הַבְּרִיּוֹת אֲשֶׁר בָּרָא וְצִוָּנוּ בָּזֶה כְּדֵי לִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ כִּי הָרְכִילוּת מֵבִיא לְרִיב וּמַצָּה.

פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְרֹב הָאַזְהָרוֹת שֶׁהִזְהִירוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הָרְכִילוּת וְעַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁתִּתְפּוֹ, יִתְבָּאֲרוּ בִּמְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשׁוֹת בְּפִזּוּר [ה' דעות פ"ז]. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ערכין טו ב) בְּלָשׁוֹן הָרַע. שֶׁמִּמִּית הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו, וְהַמְקַבְּלוֹ יוֹתֵר מִכֻּלָּן, וְהִזְהִירוּ הַרְבֵּה עָלָיו עַד שֶׁאָמְרוּ דָּרְךְ מָשָׁל (ב"מ נט ב): מַאן דְּאִית [לֵיהּ] זְקִיפָא בְּדַקְתֵּיהּ, לָא לֵימָא זְקוֹף בִּיניתָא. וְאָמְרוּ (ערכין טז א) כִּי בִּכְלַל אֲבַק לְשׁוֹן הָרַע הוּא הַמְשַׁבֵּחַ חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי שׂוֹנְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כז יד) מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ וְגוֹ'.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְרָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ עוֹבֵר עַל לָאו, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם לְהַלְקוֹת מִלְּבַד רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל וְשֶׁל פָּרוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּלָּאו הַזֶּה מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, פְּעָמִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶפְלּוּ חִיּוּב מִיתָה, כַּיָּדוּעַ בְּדִין מוֹסֵר. וְזֶה הַדִּין הִתִּירוּ חֲכָמִים לַעֲשׂוֹת אֶפְלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לְתִקּוּן הָעוֹלָם, מוּטָב יָמוּת אִישׁ אֶחָד וְלֹא יַזִּיק וְיֹאבַד לְרַבִּים גּוּפָם אוֹ אֶפְלּוּ מָמוֹנָם.

וְאָכְתֹּב לְךָ בְּנֵי מְעַט מִמָּה שֶׁיֵּשׁ בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה, וְאִם תִּזְכֶּה לָדַעַת תִּרְאֶה הַכֹּל בְּמְקוֹמוֹ. גָּרְסִינַן בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בָּתְרָא (ב"ק קטז ב) הַהוּא גַּבְרָא דְּאַחְוִי כַּרְיָא דְּחִטֵּי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, חַיְּבֵהּ רַב נַחְמָן לְשַׁלּוֹמֵהּ, וְטַעְמָא מִשּׁוּם דִּינָא דְּגַרְמֵי (שם קיז ב). וְדָוְקָא שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ אֲבָל מִתּוֹךְ הָאֹנֶס, פָּטוּר, וְכִדְתַנְיָא (שם קיז, א) יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲנָסוּהוּ גּוֹיִם וְהֶרְאָה מָמוֹן חֲבֵרוֹ פָּטוּר. וּפָרְשׁוּ מוֹרֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּלֹא סוֹף דָּבָר אֲנָסוּהוּ בְּנוּפוֹ אֶלָּא אֲנָסוּהוּ בְּמָמוֹן שֶׁיִּקְחוּ לוֹ מָמוֹן אִם לֹא יַרְאֶה מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְהֶרְאָהוּ פָּטוּר, דְּכָל מַרְאֶה עַל יְדֵי אֹנֶס פָּטוּר וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּמַרְאֶה מֵעַצְמוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַב רַבִּי אַבְרָהָם בַּר רַבִּי דָּוִד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד חַיָּב, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֹנֶס נְפָשׁוֹת. וְאִם תֹּאמַר אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, יֵשׁ לוֹמַר מִי אָמְרִינַן לֵיהּ יָמוּת? יִתֵּן וִישַׁלֵּם קָאָמְרִינַן לֵיהּ, וְלֹא יַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, וַאֲפִילּוּ בְּנַרְדָּף שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִפָּנָיו רוֹדֵף וְשׁוֹבֵר כֵּלִים חַיָּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁבְּרָן בְּכַוָּנָה אֶלָּא בִּלֹּא כַּוָּנָה, וּבְשָׁעָה שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ לְהַנָּצֵל, וְכָל שֶׁכֵּן נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד שֶׁחַיָּב בַּתַּשְׁלוּמִין.

וְאִם לְאַחַר שֶׁהֶרְאָה מִתּוֹךְ הָאֹנֶס נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד, מִשָּׁעָה שֶׁהֶרְאָה רוֹאִין אֶת הַדָּבָר כְּאִלּוּ נִשְׁרַף וְשׁוּב אֵינוֹ מִתְחַיֵּב עָלָיו מִשּׁוּם נָשָׂא וְנָתַן, וּמִשּׁוּם שֶׁהֶרְאָה נַמִּי אֵינוֹ חַיָּב כֵּיוָן שֶׁהֶרְאָה מִתּוֹךְ הָאֹנֶס כְּדִכְתִיבְנָא. וְהָכִי אָמְרִינַן הָתָם הַהוּא גַּבְרָא דְּאַחְוִי חֲמָרָא דְּרַב מָרִי וְרַב פִּנְחָס בְּנֵי דְּרַב פַּפָּא, פֵּרוּשׁ מִתּוֹךְ הָאֹנֶס. אָמְרִי לֵיהּ דְּרִי וְאַמְטִי, דְּרָא וְאַמְטִי. וְאִסְּיְקְנָא, דְּכֵיוָן דְּאוֹקְמִינְהוּ עִלָּוֵהּ, מִקְלָא קַלְיָא וְשׁוּב אֵינוֹ מִתְחַיֵּב עָלָיו. וְהֵיכָא דְּהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ בְּלֹא טַעֲנַת אֹנֶס חַיָּב מִיתָה וְתַשְׁלוּמִין, דְּגַרְסִינַן הָתָם הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה בָּעֵי דַּנְחֵוֵי בֵּי תִּבְנָא דְּחַבְרֵהּ אֲתָא לְקַמֵּהּ דְּרַב, אֲמַר לֵהּ רַב לָא תַּעֲבֵד הָכִי כְּלוֹמַר הִתְרָה בּוֹ לָא הֲוָה צָאֵת הֲוָה יָתֵב רַב כָּהֲנָא קַמֵּהּ דְּרַב, קָם רַב כָּהֲנָא שַׁמְטֵהּ לְקוֹעֵהּ כְּלוֹמַר הֲרָגוֹ וְהָכִי מוּכָח הָא דַּאֲמַר לֵהּ רַב לְרַב כָּהֲנָא הָאִדָּנָא מַלְכוּתָא דְּפָרְסָאֵי הִיא וְקָפְדֵי אַשִּׁפְּיכוּת דָּמִים. וְאָמְרִינַן נָמֵי בַּגְּמָרָא (שם קיט א), גַּבֵּי מַאן דְּאַבְּעְיָא לָן מָמוֹן מוֹסֵר אִם מַתִּר לְאַבְּדוֹ, וּמְהַדְּרִינַן לֵיהּ, לֹא יְהֵא מָמוֹנוֹ חָמוּר מִגּוּפוֹ, אַלְמָא דְּגוּפוֹ מֻתָּר לְאַבְּדוֹ, מִיהוּ דְּוָקָא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וְעַל יְדֵי הַתְרָאָה, וּכְמַעֲשֶׂה דְּרַב כָּהֲנָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה כְּשְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת. וּמִי שֶׁמַּחְזִק לְמְסֹר, נִרְאֶה שֶׁהוּא כְּמֻתְרֶה וְעוֹמֵד, וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ בְּכָל שָׁעָה.

וְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (חובל ומזיק ח י יא), שֶׁכָּתַב בְּדִין מוֹסֵר כָּךְ הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָמַר הֲרֵנִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ וַאֲפִלּוּ מָמוֹן קַל הֲרֵי זֶה הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, וּמֻתָּרִין בּוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ אַל תִּמְסֹר, אִם הֵעִיז פָּנָיו וְאָמַר לֹא כִּי אֶלָּא אֶמְסֹר מִצְוָה לְהָרְגוֹ, וְכָל הַקּוֹדֵם לְהָרְגוֹ זָכָה. עָשָׂה הַמּוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם וּמָסַר, יֵרָאֶה לִי שֶׁאָסוּר לְהָרְגוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֶחְזִק לְמְסֹר הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג שֶׁמָּא יִמְסֹר אֲחֵרִים, עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרַב. הִצְרִיךְ הַתְרָאָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ

מֻחְזָק לְמִסֹּר וְשֶׁיְּקַבֵּל הַתְּרָאָה, וּלְמִי שֶׁהוּא מֻחְזָק לְמִסֹּר נִרְאֶה מִתּוֹךְ דְּבָרָיו שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְּרָאָה. וְאֵין הַמּוֹסֵר יָכוֹל לוֹמַר בִּשְׁבִיל שֶׁפִּלּוֹנִי מֵצַר לִי אֲנִי מוֹסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם, שֶׁאֵין זֶה פּוֹטְרוֹ מֵעָנְשׁוֹ, אֲבָל הַמֵּצֵר לְצִבּוּר, מֻתָּר לַצִּבּוּר לְמָסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם הי"א). וְאָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹן מוֹסֵר, מִשּׁוּם (איוב כז יז) רָשָׁע יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ. כִּדְאַסְּיִקְנָא בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל (בבא קמא קיט א).

מצוה רלז

שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דַּם רֵעִים – שֶׁלֹּא נִמְנַע מִלְּהַצִּיל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁנִּרְאֶה בְּסַכָּנַת הַמִּיתָה וְהָאֲבֵדָה וְיִהְיֶה לָנוּ יְכֹלֶת לְהַצִּילוֹ בְּשׁוּם צַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טז) לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (עג א) תַּנְיָא מִנַּיִן לְרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁטּוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ חַיָּה גּוֹרַרְתּוֹ אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו שֶׁהוּא חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְלֹא מִבָּעְיָא אַצּוֹלֵי בְּנַפְשֵׁיהּ דְּמִחַיַּב, אֶלָּא מִטְרַח וּמֵיגַר נְמֵי אֲגִירֵי חַיָּב, וְעוֹד כָּלְלוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא לְכַבֵּשׁ עֲדוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבַד חֲבֵרוֹ מָמוֹן. וְכֵן הוּא בַּסִּפְרָא (סדר קדושים ד ח) מִנַּיִן שֶׁאִם נוֹדַע לוֹ עֲדוּת שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וּמִנַּיִן שֶׁאִם רָאִיתוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר וכו'. וּמִנַּיִן לְרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד וגו'.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי כְּמוֹ שֶׁיַּצִּיל הָאֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ כֵּן חֲבֵרוֹ יַצִּיל אוֹתוֹ וְיִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם בְּכָךְ, וְהֵאֵל חָפֵץ בְּיִשּׁוּבוֹ כִּי לְשֶׁבֶת יְצָרָהּ, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דְּיֵנִי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עג א).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִמְנַע מִלְּהַצִּיל וְיֵשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ עָבַר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, דְּקַיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה רלח

שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים – שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא שִׂנְאַת הַלֵּב אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יז) לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ (קדושים ד ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא שִׂנְאָה שֶׁהִיא בַּלֵּב. וּכְמוֹ כֵן בַּעֲרָכִין (טז ב) בְּשִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אֲבָל כְּשֶׁיִּרְאֶה לוֹ שִׂנְאָה וְיֵדַע שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר עַל זֶה הַלָּאו, אָמְנָם הוּא עוֹבֵר עַל לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר, וְעוֹבֵר כְּמוֹ כֵן עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. וּמִכָּל מָקוֹם שִׂנְאַת הַלֵּב הִיא קָשָׁה מִכָּל הַשִּׂנְאָה הַגְּלוּיָה, וְעָלֶיהָ תַּזְהִיר הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר.

שֹׂרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ. כִּי שִׂנְאַת הַלֵּב גּוֹרֶמֶת רָעוֹת גְּדוֹלוֹת בֵּין בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת תָּמִיד חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, וְהִיא סִבָּה לְכָל הַמְּסִירוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בֵּין אֲנָשִׁים, וְהִיא הַמַּדָּה הַפְּחוּתָה וְהַנִּמְאֶסֶת תַּכְלִית הַמֵּאוּס בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל שֵׂכֶל.

פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְרֻבֵּי הָאַזְהָרוֹת שֶׁהַזְהִירוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל נַפְשֵׁנוּ בְּמִדָּה רָעָה זוֹ, מְבֹאָרִים בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשִׁים.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בַּזְּכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל עָנְשָׁהּ בְּלִבּוֹ לְאֶחָד מִכָּל יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל בְּשִׂנְאַת הָרְשָׁעִים, אֵין בּוֹ אִסּוּר, אֶלָּא מִצְוָה לִשְׂנֹאתָם אַחַר שֶׁנִּוְכִּיחַ אוֹתָם עַל חֶטְאָם הַרְבֵּה פְּעָמִים וְלֹא רָצוּ לַחְזֹר בָּהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא וּבְתָקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט.

מצוה רלט

מִצְוַת תּוֹכָחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה – לְהוֹכִיחַ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ מִתְנַהֵג כַּשּׁוּרָה, בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אוֹ בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יז) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ח) מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים וְלֹא חָזַר, שֶׁאַתָּה חַיָּב לַחְזֹר וּלְהוֹכִיחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב"מ לא א) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים. וְאָמְרוּ שָׁם בַּסִּפְרָא יָכוֹל מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְזֶה מְלַמֵּד שֶׁבִּתְחִלַּת הַתּוֹכָחָה שֶׁרָאוּי לְאָדָם, לְהוֹכִיחַ בַּסֵּתֶר וּבְלָשׁוֹן רַכָּה וְדִבְרֵי נַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ, וְאֵין סָפֵק שֶׁאִם לֹא חָזַר בּוֹ בְּכָךְ, שֶׁמַּכְלִימִין הַחוֹטֵא בָּרַבִּים וּמְפַרְסְמִין חֶטְאוֹ וּמְחָרְפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּחְזֹר לַמּוּטָב.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שָׁלוֹם וְטוֹבָה בֵּין אֲנָשִׁים, כִּי כְּשֶׁיֵּחָטֵא אִישׁ לְאִישׁ וְיוֹכִיחֶנּוּ בְּמִסְתָּרִים יִתְנַצֵּל לְפָנָיו וְיִקַּבֵּל הִתְנַצְּלוּתוֹ וְיִשָּׁלֵם (י"ג וְיִשָּׁלִים) עִמּוֹ, וְאִם לֹא יוֹכִיחֶנּוּ יִשְׂטְמֶנּוּ בְּלִבּוֹ וְיַזִּיק אֵלָיו לְפִי שָׁעָה אוֹ לִזְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים (שמואל ב יג כב) וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן. וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה דְּרָכֵי נֹעַם וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב) שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ עַד הַכָּאָה, כְּלוֹמַר שֶׁחַיָּב הַמּוֹכִיחַ לְהַרְבּוֹת תּוֹכְחוֹתָיו אֶל הַחוֹטֵא עַד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב הַחוֹטֵא לְהַכּוֹת אֶת הַמּוֹכִיחַ. וּמִכָּל מָקוֹם, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן, שֶׁאִם יִרְאֶה הַמּוֹכִיחַ שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי תּוֹכְחוֹתָיו שׁוּם תּוֹעֶלֶת נִמְצָא, מִתּוֹךְ גֹּדֶל רֶשַׁע הַחוֹטֵא, אוֹ שֶׁהוּא אָלֵם וְרָשָׁע בְּיוֹתֵר וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יַעֲמֹד עָלָיו וְיַהַרְגֶנּוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמִצְוָה זוֹ בְּאִישׁ כָּזֶה, וְזֶהוּ אָמְרָם

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סה ב) כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁתֹּק בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַדָּבָר נִשְׁמָע, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּעִנְיָן קָלוֹן לַמּוֹכִיחַ וְלֹא תּוֹעֶלֶת לַאֲשֶׁר הוֹכַח. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְהִתְיַשֵּׁב לְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ וּלְהַשְׁגִּיחַ הַרְבֵּה בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה, וְלַחְשֹׁב וְלִרְאוֹת אִם יִהְיֶה תּוֹעֶלֶת בְּדָבָרָיו אֶל הַחוֹטֵא, שֶׁיּוֹכִיחֶנּוּ וְיִבְטַח בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא יַעְזְרֵנוּ בְּהִלָּחֲמוֹ עִם שׂוֹנְאָיו, וְאַל יֵרַךְ לְבָבוֹ וְלֹא יִירָא, כִּי הַשֵּׁם שׂוֹמֵר אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד, וְאִם יָשׁוּב הַחוֹטֵא יִהְיֶה לוֹ בָּזֶה שָׂכָר גָּדוֹל, וּמִי שֶׁבָּיְדוֹ לַהֲשִׁיבוֹ וְלִמְחוֹת בּוֹ וְלֹא מָחָה הוּא נִתְפָּשׂ עַל חֶטְאוֹ, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שבת נה א), גַּם מִן הַכָּתוּב (ישעיהוג יד). וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֲפִילּוּ הַקָּטָן חַיָּב לְהוֹכִיחַ הַגָּדוֹל אִם יִרְאֶה הַגָּדוֹל הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב. וְיֶתֶר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, נִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד [הל' דעות פ"ו]. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הוֹכִיחַ בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעוֹד שֶׁהוּא מִכַּת הָרְשָׁעִים שֶׁעוֹשִׂים כֵּן.

מצוה רמ

שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פְּנֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְזֶה הֶעָוֹן יִקָּרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ג טו) מַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. וְהַלָּאו הַבָּא עַל זֶה הוּא מָה שֶׁכָּתוּב (ויקרא יט יז) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדשים ד ח) מִנַּיִן שֶׁאִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה פְּעָמִים חָזוֹר וְהוֹכַח שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אֲפִלּוּ פָּנָיו מְשִׁתַּנּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, לְפִי שֶׁהַבּשֶׁת צַעַר גָּדוֹל לַבְּרִיּוֹת אֵין גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן מְנָעָנוּ הָאֵל מִלְּצַעֵר בְּרִיּוֹתָיו כָּל כָּךְ, כִּי אֶפְשָׁר לְהוֹכִיחָם בְּיִחוּד וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ הַחוֹטֵא כָּל כָּךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו ב), שֶׁלֹּא בְּכָל הַדְּבָרִים הֲזָהַרְנוּ בְּכָךְ, אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בִּדְבָרֵי שָׁמַיִם אִם לֹא חָזַר מִן הַתּוֹכֵחָה שֶׁבַּסֵּתֶר מִצְוָה לְהַכְלִימוֹ בָּרַבִּים וּלְפָרְסֵם חֶטְאוֹ וּלְבַזּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ עַד שֶׁיְּחָזֹר לַמּוּטָב, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות מג ב) עַל דֶּרֶךְ אַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה נוֹחַ לוֹ לְאָדָם, שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, מְנָא לַן? מִתָּמָר, שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהַלְבִּין פְּנֵי חָמִיהָ לֵאמֹר בְּפִרְסוּם שֶׁמִּמֶּנּוּ הִיא הָרָה, וְלוּלֵא שֶׁמָּצְאָה הָעֵרָבוֹן וְהוֹדִיעָה הַדָּבָר בְּרֶמֶז הָיְתָה נִדּוֹנֶת בִּשְׂרֵפָה וְלֹא הִלְבִּינָה פָּנָיו. וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בִּמְקוֹמוֹת מֵהַגְּמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשׁוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים בְּמֵזִיד שֶׁלֹּא מֵחֲמַת עֲבֵרָה עַל הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם לְהַפְרַע מֵעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ.

מצוה רמא

שֶׁלֹּא לִנְקֹם – שֶׁלֹּא לִנְקֹם. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּקַחַת נְקָמָה מִיִּשְׂרָאֵל, הָעִנְיָן הוּא, כְּגוֹן יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵרַע אוֹ צִעֵר לַחֲבֵרוֹ בְּאֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים, וְנֹהַג רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם הוּא שֶׁלֹּא יָסוּרוּ מִלְּחַפֵּשׂ אַחֲרֵי מִי שֶׁהֵרַע לָהֶן, עַד שֶׁיִּגְמְלוּהוּ כְּמַעֲשֵׂהוּ הָרַע אוֹ יַכְאִיבוּהוּ כְּמוֹ שֶׁהִכְאִיבָם, וּמִזֶּה הָעִנְיָן מְנָעָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ (ויקרא יט יח) לֹא תִקֹּם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד י) עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְקָמָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ וְלֹא הִשְׁאִילוֹ, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתָּ לִי מַגָּלְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר, לֹא תִקֹּם. וְעַל כְּגוֹן זֶה הַקֵּשׁ כָּל הַדְּבָרִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיֵּדַע הָאָדָם וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקְרֵהוּ מִטּוֹב עַד רַע, הוּא סִבָּה שֶׁתָּבוֹא עָלָיו מֵאֵת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו לֹא יִהְיֶה דָּבָר בִּלְתִּי רְצוֹן הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן כְּשֶׁיְצֻעֲרֵהוּ אוֹ יַכְאִיבֵהוּ אָדָם יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ כִּי עֲוֹנֹתָיו גָּרְמוּ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ גָּזַר עָלָיו בְּכָךְ, וְלֹא יָשִׁית מַחְשְׁבוֹתָיו לִנְקֹם מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא אֵינוֹ סִבַּת רָעָתוֹ, כִּי הֶעָוֹן הוּא הַמְסַבֵּב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמואל ב טז יא) הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי אָמַר לוֹ יְיָ. תְּלָה הָעִנְיָן בְּחֶטְאוֹ וְלֹא בְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא. וְעוֹד נִמְצָא בְּמִצְוָה זוֹ תּוֹעֶלֶת רַבָּה לְהַשְׁבִּית רִיב וּלְהַעֲבִיר הַמַּשְׁטֵמוֹת מִלֵּב בְּנֵי אָדָם, וּבִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּין אֲנָשִׁים יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שָׁלוֹם לָהֶם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, כְּבָר זְכַרְנוּ רֻבָּן לְפִי הַנִּרְאֶה.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל בִּלְבּוֹ לִשְׁנֹא חֲבֵרוֹ עַל שֶׁהֵרַע לוֹ עַד שֶׁיִּגְמְלֵהוּ כְּרָעָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְרָעָתוֹ רַבָּה כִּי הוּא סִבָּה לְתַקָּלָה מְרֻבָּה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל זֶה הַלָּאו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו מִפְּנֵי כֵן, מִכֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עַל הַלָּאו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה. וְתִזְכֹּר דָּבָר זֶה בְּכֻלָּן, כִּי דָּבָר בָּרוּר הוּא, אֵין צֹרֶךְ לִשְׁנוֹתוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר.

מצוה רמב

שֶׁלֹּא לִנְטֹר – שֶׁלֹּא לִנְטֹר, כְּלוֹמַר שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלִּנְטֹר בִּלְבָבֵנוּ מָה שֶׁהֵרַע לָנוּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְכִּים בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּל עַל מַעֲשָׂיו, אֲפִלּוּ בְּזִכְירַת חֶטְאוֹ בַּלֵּב לְבַד נִמְנָעְנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט יח) לֹא תִטֹּר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד יא) עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ וְלֹא הִשְׁאִילוֹ, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ, אָמַר לוֹ הֵילַךְ, וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגָּלְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תִטֹּר.
כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּמִצְוַת הַנְּקִימָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה רמג

מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל – לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אַהֲבַת נָפֶשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנַּחְמֹל עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל מָמוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁאָדָם חוֹמֵל עַל עַצְמוֹ וּמָמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יח) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת לא א) דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵד. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד יב) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהַרְבֵּה מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה תְּלוּיוֹת בָּכָךְ, שֶׁהָאוֹהֵב חֲבֵרוֹ כְּנַפְשׁוֹ לֹא יִגְנֹב מָמוֹנוֹ וְלֹא יִנְאַף אֶת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא יוֹנֵהוּ בְּמָמוֹן וְלֹא בִּדְבָרִים, וְלֹא יַסִּיג גְּבוּלוֹ, וְלֹא יַזִּיק לוֹ בְּשׁוּם צַד, וְכֵן כַּמָּה מִצְוֹת אֲחֵרוֹת תְּלוּיוֹת בָּזֶה. יָדוּעַ [גָּלוּי] הַדָּבָר לְכָל בֶּן דַּעַת.
שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה הוּא בַּחֲבֵרוֹ, כֵּן יַעֲשֶׂה חֲבֵרוֹ בּוֹ, וּבָזֶה יִהְיֶה שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת.
וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוּלִים הֵם בְּתוֹךְ הַמִּצְוָה, שֶׁכְּלַל הַכֹּל הוּא שֶׁיִּתְנַהֵג הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּתְנַהֵג עִם עַצְמוֹ לִשְׁמֹר מָמוֹנוֹ וּלְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ כָּל נֶזֶק. וְאִם יִסַּפֵּר עָלָיו דְּבָרִים יְסַפְּרֵם לְשֶׁבַח וְיָחוּס עַל כְּבוֹדוֹ וְלֹא יִתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹנוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א) הַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלְקוֹל חֲבֵרוֹ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהַמִּתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ אַהֲבָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת וּמְבַקֵּשׁ תּוֹעֲלָתָם וְשָׂמֵחַ בְּטוּבָם עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיהו מט ג): יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר.
וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נִזְהַר בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ לְשָׁמְרוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הִזִּיק אוֹתוֹ בְּמָמוֹן אוֹ צִעֲרוֹ בְּשׁוּם דָּבָר לְדַעַת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה מִלְּבַד הַחִיּוּב שֶׁבּוֹ לְפִי הָעִנְיָן שֶׁהִזִּיקוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ.

מצוה רמד

שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה מִין עִם שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ – שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַרְכִּיב הַזָּכָר עַל שׁוּם מִין בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יט) בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ צא א), שֶׁאֵין הַחִיּוּב עַד שֶׁיַּכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת וְאָז יִלָּקֶה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת, וְעָשָׂה וְצִיֵּר כָּל הַצּוּרוֹת לְפִי מַה שֶּׁהָיָה צוֹרֶךְ עִנְיָנוֹ רָאוּי לִהְיוֹת מִכַּוָּנוֹת כִּוּוּן הָעוֹלָם, וּבָרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית (בראשית א לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד. וּרְאִיָּתוֹ בָּרוּךְ הוּא הִיא יְדִיעָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בַּדְּבָרִים, כִּי הוּא בָּרוּךְ הוּא לְגַדֵּל מַעֲלָתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְאִיַּת הָעַיִן אֶל הַדְּבָרִים אַחַר מַעֲשֶׂה, כִּי הַכֹּל נִגְלֶה וְיָדוּעַ וְנִרְאֶה לְפָנָיו קֹדֶם מַעֲשֶׂה כְּמוֹ אַחַר מַעֲשֶׂה, אֲבָל הַתּוֹרָה תְּדַבֵּר לִבְנֵי אָדָם בְּמִלּוֹת מְכֻוָּנוֹת אֲלֵיהֶם, וּתְכֻנָּה בַּשֵּׁם דְּבָרִים כַּדְּבָרִים הַמְּכֻנִּים בָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עִם בְּרִיָּה אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיָּדוּעַ אֵלָיו, כִּי מִי יָבִין מָה שֶּׁאֵין בְּכֹחוֹ לְהָבִין? וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות יט יח) כְּדֵי לְשַׁבֵּר [לְשַׁכֵּךְ] אֶת הָאָזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וּבִהְיוֹת יוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הוּא מְכֻוָּן בִּשְׁלֵמוּת לְעִנְיָנוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ בְּעוֹלָמוֹ, צִוָּה לְכָל מִין וּמִין לִהְיוֹת עוֹשֶׂה פְּרוֹתָיו לְמִינֵהוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית, וְלֹא יִתְעָרְבוּ הַמִּינִין, פֶּן יֶחְסַר שְׁלֵמוּתָן וְלֹא יִצְוֶה עֲלֵיהֶן בִּרְכָתוֹ. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ, לְפִי הַנִּרְאֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ, נִמְנָעְנוּ מֵהַרְבִּיעַ הַבְּהֵמוֹת כִּלְאַיִם, וּכְמוֹ כֵן הֻזְהַרְנוּ בְּכָךְ מִזֶּה הַטַּעַם בְּצֵרוּף טַעַם אַחֵר, שֶׁכָּתַבְנוּ כְּבָר עַל מִינֵי הַזְּרָעִים וְהָאִילָנוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק נד ב), דְּלָאו דַּוְקָא בְּהֵמָה לְבַד הוּא בְּאִסּוּר זֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חַיָּה וָעוֹף, כָּל שֶׁהִרְבִּיעָן בְּשֶׁאֵינָן מִינָן לוֹקֶה, וַאֲפִלּוּ הִרְבִּיעַ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה בְּמִינֵי חַיָּה שֶׁבָּיָם לוֹקֶה עֲלֵיהֶן, וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ב"מ צא ב) שֶׁמַּתִּיר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר אֶחָד, וְאִם רָבְעוּ זֶה אֶת זֶה, אֵין זָקוּק לְהַפְרִישָׁן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם צ א) שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַרְבִּיעַ בְּהֶמְתּוֹ כִּלְאַיִם עַל יְדֵי גּוֹי, וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁמִּי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, הַנּוֹלָד מֵהֶן הוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה וּבַאֲכִילָה, וּבִלְבַד שֶׁשְּׁתֵּיהֶן בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת, וְכָל שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין בִּכְלַל אִסּוּר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, וְכָל שֶׁהֵן מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִדְּבָרִי וְהָאֶחָד יִשּׁוּבִי מֻתָּרִין. אֲבָל אַוָּז הַיִּשּׁוּב וְאַוָּז הַבָּר אֵינָן בְּהֶתֵּר זֶה, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, שֶׁהַיִּשּׁוּבִי בֵּיצָיו מִבִּפְנִים, וְהַמִּדְבָּרִי בֵּיצָיו מִבַּחוּץ. וְכוֹי כִּלְאַיִם עִם הַבְּהֵמָה וְחַיָּה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

וּבְעָנְיַן אִסּוּר זֶה הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָאֵם, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב כְּלָל, לְפִי הַנִּרְאֶה מִפְּסַק הָרַב אַלְפָּסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים אֲחֵרִים שֶׁפָּסְקוּ (חולין עט, א תוס' ד"ה עיילי) כִּי מִפְּנֵי שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ בְּעָנְיָן זֶה בַּגְּמָרָא אִם חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב אוֹ אֵין חוֹשְׁשִׁין אָזְלִינַן בֵּהּ לְחֻמְרָא לְעוֹלָם. וּלְעָנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב וְאֵין שׁוֹחֲטִין הָאָב עִם הַבֵּן אִם אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, וּלְעָנְיַן הַרְבָּעָה וַחֲרִישָׁה וְהַנְהָגָה זֶה עִם זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב לִהְיוֹת נֶחְשָׁב מִין אֶחָד עִם הַבֵּן כָּל זְמַן שֶׁהָאֵם מִין אַחֵר. זֶהוּ הָעוֹלֶה מִן הַשְּׁמוּעָה עִם הַפֵּרוּשׁ הַטּוֹב בְּחֻלִּין פֶּרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (שם). וְשָׁם הִזְכִּירוּ לָנוּ בַּגְּמָרָא סִימָנִים לְהַכִּיר מִין הַפְּרָדִים, שֶׁיִּהְיוּ מֵאֵם אַחַת בְּאָזְנַיִם וְזָנָב וְקוֹל, וְאֵין סָפֵק כִּי בִּהְיוֹת מִין אִמָּן שֶׁל פְּרָדִים שָׁוֶה, מִין אֲבִיהֶם שָׁוֶה גַּם כֵּן, זֶה יָדוּעַ לְכָל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם [עי"ד סי' רצ"ז]. וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִרְבִּיעַ כִּלְאַיִם, וְהוּא שֶׁהִכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וְאִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה אוֹ שֶׁעָזְרָן בְּקוֹל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רמה

שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים וְלֹא נַרְכִּיב אִילָן בְּשׁוּם מָקוֹם בָּאָרֶץ – שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים כְּגוֹן חִטָּה וּשְׂעוֹרָה אוֹ פּוֹל וַעֲדָשָׁה בְּיַחַד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יט) שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו (קידושין לט א) שֶׁבְּשָׂדֶה שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ בָּאָרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (מצוה סב).

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה כָּתַבְתִּי מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְכֵן בְּמִצְוֹת מְכַשֵּׁפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סב).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו"ק בב) שֶׁאֶחָד הַזּוֹרֵעַ וְאֶחָד הַמְנַכֵּשׁ אוֹ הַמְחַפֶּה בְּעָפָר כֻּלָּן בִּכְלַל זְרִיעָה הֵן לִלְקוֹת עֲלֵיהֶן, וּבֵין שֶׁחִפָּה אוֹתָן בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בִּכְלִי עַל כֻּלָּן לוֹקֶה. וְהַזּוֹרְעָן בְּעֲצִיץ נָקוּב כְּזוֹרֵעַ בָּאָרֶץ מַמָּשׁ הוּא (כלאים ז ח). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ירושלמי כלאים פ"א ה"א) שֶׁאֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים אֶלָּא זְרָעִים הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם, אֲבָל זְרָעִים הַמָּרִים, אֲפִלּוּ עוֹמְדִים לִרְפוּאַת בְּנֵי אָדָם, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים. וְכִלְאֵי אִילָנוֹת, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל לָאו זֶה שֶׁל שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. וְאָמְנָם אֵין הָאִסּוּר בִּכְלִאֵי הָאִילָנוֹת אֶלָּא דֶּרֶךְ הַרְכָּבָה, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיב יְחוּר שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאֶתְרוֹג וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, אֲבָל דֶּרֶךְ זְרִיעָה כְּגוֹן לִזְרֹעַ זֶרַע אִילָן עִם זְרָעִים, דָּבָר זֶה מֻתָּר אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה, חוּץ מִן הַכְּרֵם, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקמט) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים ח, א) שֶׁהַזּוֹרֵעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם וְכֵן הַמַּרְכִּיב אִילָנוֹת כִּלְאַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מַלְקוּת בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא זְרִיעָתָן בִּלְבַד. וְכֵן הִתִּירוּ לִטֹּעַ יִחוּר שֶׁל אִילָן שֶׁהֻרְכַּב כִּלְאַיִם אוֹ לִזְרֹעַ מִזֶּרַע שֶׁנִּזְרַע כִּלְאַיִם, וְהַזְּרָעִים נֶחְלָקִים לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת, וְאֵלּוּ הֵן תְּבוּאָה קִטְנִית וְזֶרַע מִינֵי גִּנָּה, וְיֵשׁ מִזֶּרַע מִינֵי הַגִּנָּה קְצָתָם שֶׁנִּקְרָאִין מִינֵי יָרָק. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ לִזְרֹעַ כָּל שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִשֵּׁם אֶחָד, כְּגוֹן חִטָּה וּשְׂעוֹרָה שֶׁשְּׁנֵיהֶן נִקְרָאִין תְּבוּאָה, וְכֵן פּוֹל וַעֲדָשָׁה אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן נִקְרָאִין קִטְנִית, מִכָּל מָקוֹם חִלּוּק יֵשׁ בָּהֶן קְצָת בְּשִׁנּוּי הַשֵּׁם, כֵּיצַד? שֶׁאִם נִתְעָרֵב שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה חִטָּה עִם שְׂעוֹרָה חֵלֶק אֶחָד בְּיֶתֶר מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֵין צָרִיךְ לָבֹר אוֹתָן, בְּפָחוֹת מִכֵּן יָבֹר אוֹתָן. וְאִם נִתְעָרֵב בְּאֶחָד מִזֶּרַע גִּנָּה שְׁעוּרָן אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִמַּה שֶּׁזּוֹרְעִין בְּבֵית סְאָה מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁל זֶרַע גִּנָּה. וּתְבוּאָה וְקִטְנִית לְעִנְיָן זֶה, כְּמִין אֶחָד הוּא, וְשִׁעוּרָן בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בַּתְּבוּאָה. וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים א א) שֶׁבְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים וְעַל הַכִּלְאַיִם, וְכָל אֶחָד יֹצֵא לְגִנָּתוֹ וּלְשָׂדֵהוּ וּמְנַקֶּה אוֹתוֹ מֵהֶם וְכָל שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין בְּצוּרָתָן, אֲסוּרִין מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וְכֹל שֶׁהוּא מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשָׁנִין בְּצוּרָתָן מֻחֶמֶת שִׁנּוּי הַמְּקוֹמוֹת אוֹ שִׁנּוּי עֲבוֹדַת הָאָרֶץ הֲרֵי הוּא כְּמִין אֶחָד.

וְדִינֵי שִׁעוּרֵי הַהַרְחָקָה הַצְּרִיכָה בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין רַבִּים (כלאים ב, י), וְשִׁעוּר הַרְחָקַת שְׁנֵי מִינֵי יָרָק שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה, אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש"י שבת פד ב ד"ה ואחת באמצע) שֶׁהוּא טֶפַח וּמֻחֱצָה לְכָל אֶחָד, שֶׁנִּמְצָא רֶוַח שְׁנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה בְּכִלְאַיִם פֶּרֶק ג' (מ"א), וְהֵבִיאוּ אוֹתָהּ גַּם כֵּן בְּשַׁבָּת פֶּרֶק אֲמַר רַבִּי עֲקִיבָא (משנה שבת ט ב) שֶׁעֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, זוֹרְעִים לְתוֹכָהּ חֲמִשָּׁה זֶרְעוֹנִים, וּלְפִי דְּבָרֵינוּ הָיָה לָהֶם לוֹמַר תִּשְׁעָה, שְׁמֹנָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, אֵין זֶה קָשֶׁה, שֶׁכְּבָר תֵּרְצוּ אוֹתָהּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (שבת ט ב) כִּי בַּעֲרוּגָה שֶׁבַּעֲרוּגוֹת הִיא מִתַּנְיָא.

וְהַכְּלָל הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ מִדִּבְרֵיהֶם זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן כִּלְאֵי הַזְּרָעִים הוּא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה וְהוּא טֶפַח וּמֻחֱצָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲפִילּוּ נִתְעָרְבוּ הֶעְלִים אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, וְכֵן כָּל זְמַן שֶׁיֵּרָאוּ מְבֻדָּלִים זֶה מִזֶּה שֶׁהִטָּה עֲלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה הָאַחַת לְצַד אֶחָד וְעֲלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה שֶׁבְּצִדָּהּ לְצַד אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יוֹנְקִין זֶה מִזֶּה אֵין חוֹשְׁשִׁין לִינִיקָתָן, דִּבְשֶׁנֵּיהֶם יַחַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה שֶׁיִּינְקוּ זֶה מִזֶּה וְתֵרָאֶה יְנִיקָתָן לְעֵינֵי הָרוֹאִים לְהֶדְיֵא. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁצָּרִיךְ הַרְחָקָה אוֹ דָּבָר הַמַּבְדִּיל, כְּשֶׁזֶּרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים מֻתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שְׂעוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. כְּלוֹמַר, שָׂדְךָ דַּוְקָא, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר הָאָרֶץ לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם. וְעוֹד לָמְדוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה

(קדושין לט א) שֶׁדְּךָ לוֹמַר, דַּוְקָא בָּאָרֶץ הוּא שֶׁנּוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי זְרָעִים, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְאַף עַל גַּב דִּלְעִנְיַן הַרְכָּבַת אִילָן דְּנָפְקָא לֵיהּ גַּם כֵּן מִשָּׁדְךָ לֹא אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם, וְכִדְאָמַר שְׁמוּאֵל בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין, דְּמַקִּישׁ הַרְכָּבַת אִילָן לְהַרְבָּעַת בְּהֵמָה שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם, כְּבָר תֵּרְצוּ הַדָּבָר זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בְּקִדּוּשִׁין, וְאִם חֻפְצָךְ בְּנִי לָדַעַת תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם.

וְנוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי זְרָעִים, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ מֻתָּר לְעָרֵב הַזְּרָעִים לְכַתְּחִלָּה וּלְזָרְעָן, וַאֲפִלּוּ בָּאָרֶץ אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לַגּוֹי לְזָרֵעַ לוֹ כִּלְאַיִם, וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לְקַיְּמָן לְכְשֶׁיִּגְדְּלוּ בְּשָׂדֵהוּ. וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, דַּוְקָא בְּכִלְאֵי זְרָעִים, אֲבָל כִּלְאֵי הָאִילָנוֹת, כְּלוֹמַר הַהַרְכָּבָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה בָּהֶן, נוֹהֶגֶת אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ הַגּוֹי לְהַרְכִּיב אִילָנוֹ, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְזָרַע כִּלְאֵי זְרָעִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, חַיָּב מַלְקוּת, וְהַמַּרְכִּיב אִילָן בְּאִילָן שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, אוֹ יָרָק בְּאִילָן אוֹ אִילָן בְּיָרָק, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכָל שֶׁכֵּן בָּאָרֶץ, חַיָּב מַלְקוּת גַּם כֵּן.

מצוה רמו

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עָרְלָה – שֶׁלֹּא נֹאכַל מִפֵּרוֹת הָאִילָן תּוֹךְ זְמַן עָרְלָתוֹ (ספרא קדושים ג ג) וְהֵן שָׁלֹשׁ שָׁנִים רִאשׁוֹנוֹת לִנְטִיעָתוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ נְטִיעָה אוֹ יְחוּר מִן הָאִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כג) שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּתַבְתִּי בְּמִצְוַת נָטַע רְבָעִי (מצוה רמז) בְּזֶה הַסֵּדֶר בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערלה א, א) שֶׁהַנּוֹטֵעַ לִסְיָג וּלְקוֹרוֹת פְּטוּר מִן הָעָרְלָה דֵּעֵץ מַאֲכָל כָּתוּב, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִטַּע אוֹתוֹ לְדַעַת שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה הָאִילָן סְיָג סָבִיב גִּנָּתוֹ, אוֹ לְדַעַת שֶׁיֵּעָשֶׂה מִמֶּנּוּ קוֹרָה לְבֵיתוֹ. נָטַע לִסְיָג אוֹ לְקוֹרָה וְחָזַר וְחָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכָל חַיָּב בָּעָרְלָה, כֵּיוָן שֶׁעֵרֵב בּוֹ מַחְשֶׁבֶת חִיּוּב חַיָּב. וְשׁוֹמֵר הַפֵּרִי חַיָּב בָּעָרְלָה. וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (ברכות לו ב): אֶת פִּרְיוֹ אֶת הַטָּפֵל לְפִרְיוֹ. כְּלוֹמַר, שׁוֹמֵר הַפֵּרִי. וּבַתְּנָאִים הַיְדוּעִים לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוּא שֶׁיֵּאָסֵר הַשּׁוֹמֵר הָעוֹמֵד בַּפֵּרִי עַד שֶׁעָה שֶׁיַּגִּיעַ הַפֵּרִי לִכְלַל אִסּוּר עָרְלָה. וְעוֹד שֶׁיְּהֵא הַפֵּרִי צָרִיךְ אֵלָיו כָּל כָּךְ, דְּאִי שָׁקְלַתְּ לֵיהּ לַשּׁוֹמֵר מָאֵית פֵּירָא. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהַצָּלַף חַיָּב בָּעָרְלָה מִן הָאֲבִיוֹנוֹת בִּלְבַד, אֲבָל הַקַּפְרִיסִין מֻתָּרִין מִזֶּה הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, כִּי יְדוּעַ הוּא, דְּאִי שָׁקַלְתְּ לֵיהּ לְקַפְרָס מִקַּמֵּי דְּמָטֵי פֵּירָא לְאִסּוּר עָרְלָה לָא מָאֵית פֵּירָא. וְדִין הַנּוֹטֵעַ לְרַבִּים (ערלה שם ב) וְהַנּוֹטֵעַ לְמִצְוָה,

וְהַנּוֹטֵעַ בְּעֵצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, שֶׁחַיָּב בְּעָרְלָה, וְדִין יַלְדָּה שֶׁסִּבְּכָה בִּזְקָנָה (נדרים נז, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ"צ ל"ת קצב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, דְּאִסּוּר עָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. אָמְנָם לְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא בָּאָרֶץ בִּלְבַד, עַד כָּאן. לְפִי שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם. דְּמַשְׁמַע דְּדַוְקָא בָּאָרֶץ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן הָעָרְלָה (קדושין לט, א) כִּי כְּדֵי נֶאֱמְרָה עָלֶיהָ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וַדַּאי אָסוּר, סְפֵקָהּ מֻתָּר, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין עִנְיַן אִסּוּרָהּ כְּמוֹ שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ סָפֵק בְּדָבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לָנוּ לֶאֱסֹר אוֹתוֹ מִסָּפֵק, דְּקַיְמָא לַן סָפֵק אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא אָסוּר, וּכְמוֹ כֵן בְּאַרְנוּ עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁסָּפֵק הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי לְחֻמְרָא. וּבְעִנְיַן אִסּוּר עָרְלָה קִבַּלְנוּ כִּי בְּפֵרוּשׁ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה, שֶׁיִּהֶא סְפֵקָהּ מֻתָּר. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא שֶׁאֵין אִסּוּר עָרְלָה חָל כְּלָל בִּסְפֵקָא, יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִילָן שֶׁל עָרְלָה בְּגִנָּתוֹ וּבָא חֲבֵרוֹ וְאָכַל מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נִזְקָק לְהוֹדִיעוֹ כְּלָל כִּי הוּא עָרְלָה. וּבְעִנְיָן זֶה מָצָאנוּ בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם). סַפֵּק לִי וַאֲנָא אֲכוּל כְּלוֹמַר שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָדַע הָאָדָם בְּוַדַּאי שֶׁהִיא עָרְלָה, שְׁרִי לֵהּ לְמֵיכַל מִנֵּיהּ. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְאָכַל כַּזַּיִת מִפֵּרוֹת הָאִילָן תּוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה, אוֹ אָפִלּוּ מְשׁוֹמֵר הַפְּרִי אוֹתוֹ הַיָּדוּעַ שֶׁנֶּאֱסַר עִמּוֹ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רמז

מִצְוַת נָטַע רְבָעִי – לְהִיוֹת נָטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ כָּל פֵּרוֹת הַיּוֹצְאִים בָּאִילָן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִנְטִיעָתוֹ, הֵם קֹדֶשׁ. כְּלוֹמַר, שֶׁהֵם נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְזוֹ הִיא קְדֻשָּׁתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כג כד) וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁהֵם לַבְּעָלִים, וּפֵרוּשׁ הִלּוּלִים הוּא שֶׁיֹּאכְלוּהוּ הַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְזֶהוּ הַהִלּוּל, וְזֶהוּ יִקְרְאוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם נָטַע רְבָעִי. וּבְסִפְרֵי (נשא ו) דּוֹרֵשׁ, שֶׁנָּטַע רְבָעִי הוּא לַבְּעָלִים, מִדִּכְתִיב (במדבר ה י) וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ שֶׁאָמְרוּ שָׁם אִישׁ אֶת קָדָשָׁיו וְגוֹ', מָשָׁךְ כָּל הַקָּדָשִׁים וּנְתָנָם לַכֹּהֲנִים וְלֹא שִׁיֵּר מֵהֶם אֶלָּא תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח וּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנָטַע רְבָעִי שֶׁיִּהוּ לַבְּעָלִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל לִהְיוֹת הָאָדָם מִתְעוֹרֵר לְהַלֵּל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בְּתְחִלַּת מִבְחַר פֵּרוֹת אִילָנוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁיְּנוּחַ עָלָיו נֹעַם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבִרְכָתוֹ וְיִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹתָיו, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בְּטוּב בְּרִיּוֹתָיו, לָכֵן צִוָּנוּ לְהַעֲלוֹתָן וְלֶאֱכֹל אוֹתָן בְּמָקוֹם שֶׁבַּחַר מִימֵי קֶדֶם לַעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה. וּמִבְחַר פֵּרוֹת הָאִילָן הֵם הַיּוֹצְאִים בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית.

וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת לָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ מְצֻוֶּה לֶאֱכֹל בַּמָּקוֹם הַהוּא קְצָת פֵּרוֹתָיו, כְּגוֹן זֶה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְגַם מַעְשַׂר בְּהֵמָה, כִּי מִתּוֹךְ כָּךְ, יִקָּבַע מוֹשָׁבוֹ אוֹ מוֹשַׁב קְצָת מִבָּנָיו בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לִלְמֹד תּוֹרָה שָׁם, כִּי שָׁם מוֹרֵי הַתּוֹרָה וְעִקַּר הַחָכְמָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי (מצוה תעג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (קדושים יט כג) כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ בְּפֵרוּשָׁיו, כְּדֵי לְכַבֵּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֵנוּ וְלֹא נֹאכַל מֶהֶם עַד שֶׁנָּבִיא כָּל פְּרִי שָׁנָה אַחַת הִלּוּלִים לַיְיָ. וְהִנֵּה אֵין הַפְּרִי בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים רָאוּי לְהַקְרִיבוֹ, לְפִי שֶׁהוּא מוּעָט, גַּם שֶׁאֵין נוֹתֵן בְּפִרְיוֹ טַעַם אוֹ רֵיחַ טוֹב, גַּם כִּי רֹב הָאֵילָנוֹת לֹא יוֹצִיאוּ פֵּרוֹת כְּלָל עַד שָׁנָה רְבִיעִית לְנִטְיָעָתָן, וּלְכָךְ נִמְתִּין לָכֶלֶן. וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת דּוֹמָה לַבִּכּוּרִים. וְעוֹד כָּתַב כִּי אֱמֶת הַדָּבָר עוֹד, שֶׁהַפְּרִי בְּתְחִלַּת נְטִיעָתוֹ עַד הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית, רַב הַלַּחוּת דָּבֵק מְאֹד, מַזִּיק לַגּוּף וְאֵינֶנּוּ טוֹב לְאָכְלָה, כְּדָג שֶׁאֵין לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת, וְהַמַּאֲכָלִים הַנֶּאֱסָרִים בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם רָעִים גַּם לַגּוּף.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לה, א) שֶׁהָרוֹצֶה לְפַדּוֹת נְטַע רְבָעִי, פּוֹדֵהוּ כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁהוּא נִפְדֶּה. כְּלוֹמַר, שֶׁפּוֹדֶה הַפֵּרוֹת בְּכֶסֶף וּמַעֲלֶה הַכֶּסֶף לִירוּשָׁלַיִם. וְאִם פּוֹדֵהוּ לְעַצְמוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ, שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִדִּכְתִיב בֵּהּ (ויקרא כז לא) וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ. אֲבָל הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לַאֲחֵרִים, אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם יט כה) לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא קדושים ג ו) עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּבוּאָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת מַעֲשֵׂר, וְהוּא שְׁלִישׁ בִּשּׁוּלוֹ. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּמְחֻבָּר כְּמוֹ מַעֲשֵׂר, לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מעשר שני פ"ט ה"ב). וַאֲחֵרִים פֵּרְשׁוּ (ר"ש ערלה ה ה) דַּאֲפִילּוּ בְּמְחֻבָּר פּוֹדִין אוֹתוֹ. וְהוּא נִקְרָא מָמוֹן גָּבוֹהַּ כְּמוֹ מַעֲשֵׂר, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה אֶלָּא אִם כֵּן נָתַנּוֹ בְּעוֹדוֹ בֹּסֶר שֶׁעֲדַיִן לֹא חָל עָלָיו הַחִיּוּב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְדִינוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים כְּגוֹן אֲכִילָה, שְׁתִיָּה וְסִיכָה כְּמַעֲשֵׂר. וּבְמִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפָרָשַׁת רְאֵה אָנֹכִי נַאֲרִיךְ עוֹד בָּזֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְהַפּוֹדֶה כֶּרֶם רְבָעִי, רָצָה פּוֹדֵהוּ עֲנָבִים, רָצָה פּוֹדֵהוּ יַיִן, וְכֵן הַזֵּיתִים, אֲבָל שְׁאָר הַפֵּרוֹת, פּוֹדֶה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ מִבְּרִיָּתָן. וְהַפְּדְיוֹן הוּא שֶׁאוֹמֵר פֵּרוֹת אֵלּוּ יִהְיוּ מְחֻלָּלִין עַל כֶּסֶף זֶה, וַהֲרֵי הֵן מְחֻלָּלִין בְּכָךְ, וּמַעֲלֶה הַכֶּסֶף וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם. וְאָמַר שְׁמוּאֵל בַּגְּמָרָא (קידושין יא ב), שֶׁהֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחֻלָּל, אֲבָל לֹא בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, שֶׁאֵין לוֹ דִּין כֶּסֶף לְשׁוּם דָּבָר. וְהוּא הַדִּין לְפֵרוֹת רְבָעִי. וְכֶרֶם רְבָעִי אֵין לוֹ שִׂכְחָה וּפֵאָה (מעשרות ה, ג) וְלֹא פֶּרֶט וְעוֹלֵלוֹת, וְאֵין מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֶלָּא כֻּלּוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם אוֹ נִפְדֶּה וְיַעֲלוּ הַדְּמִים וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם

לְבָרְכָה (ר"ה ט, ב) מֵאֵימָתַי מוֹנִין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָרְבָעִי, וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (ירושלמי ערלה פ"א ה"א) שֶׁכָּל שֶׁהוּא חַיָּב בָּעָרְלָה חַיָּב בָּרְבָעִי. וּבְמִצְוַת עָרְלָה (מצוה רמו) נַאֲרִיךְ בָּזֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְנִכְתֹּב אֵיזֶה אִילָן חַיָּב בָּהּ וְאֵי זֶה דָּבָר שֶׁבָּאִילָן, וּמִמֶּנָּה נִלְמַד לָרְבָעִי. וְיֶתֶר כָּל פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי [הלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"ט].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בָּאָרֶץ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּסוּרְיָא, כָּךְ אֵין נֶטַע רְבָעִי בְּסוּרְיָא, עַד כָּאן. וְכָל שֶׁכֵּן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ (ברכות לה א תוס' ד"ה ולמאן) שֶׁהוֹרוּנוּ, הַיּוֹם שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ הִיא אֲפִלּוּ עַכְשָׁו בָּאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ נוֹהֵג כֻּרֵם רְבָעִי מִדְּרַבָּנָן, וּלְפִי זֶה צָרִיךְ כָּל אָדָם עַכְשָׁו לִפְדּוֹת פֵּרוֹת כֶּרֶם רְבָעִי שֶׁלּוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר. גַּם אָמְרוּ, שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַפְּדָיָה וְאַחַר כָּךְ מַשְׁלִיךְ הַפְּדְיוֹן לְיָם הַמֶּלַח, כְּלוֹמַר לְמָקוֹם הָאָבֵד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ בְּרִיָּה לְפִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן, וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל פֵּרוֹת כַּרְמוֹ. אֲבָל נֶטַע רְבָעִי אֵינוֹ נוֹהֵג כְּלָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִילּוּ מִדְּרַבָּנָן. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְלֹא הֶעֱלָה הַפֵּרוֹת לִירוּשָׁלַיִם אוֹ פְּדְיוֹנָן בִּזְמַן הַבַּיִת, אוֹ שֶׁלֹּא פָּדָאן בָּאָרֶץ כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים אֲפִלּוּ עַכְשָׁו בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה, וּמְקֹמָהּ יִהְיֶה בָּרוּךְ.

מצוה רמח

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת כְּדֶרֶךְ זוֹלֵל וְסוֹבֵא – שֶׁלֹּא לְהַרְבּוֹת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בַּתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה בַּכְּתוּב עִם מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ בּוֹ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין. וְהָאַזְהָרָה לָנוּ עַל זֶה מִדִּכְתִיב (ויקרא יט כו) לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם. שֶׁכֵּן אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (סג, א) אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם. כְּלוֹמַר, לֹא תֹאכְלוּ אֲכִילָה שֶׁהִיא מְבִיאָה לִשְׁפִּךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זוֹלֵל וְסוֹבֵא, שֶׁחַיָּב עַל אוֹתָהּ אֲכִילָה רָעָה מִיתָה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת קצ"ה). וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַלָּאו הוּא לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בָּעִקָּר הַתְּשִׁעִי, אֵינוֹ רָחוֹק כִּי כְּשֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, כְּלוֹמַר עֹנֶשׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, דְּהַיְנוּ מִשְׁפָּטוֹ שֶׁהוּא בִּסְקִילָה מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אֵינִי חוֹשֵׁשׁ עַל הָאַזְהָרָה אִם הִיא מִן לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וְנָתַן טַעַם לִדְבָרָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִפְרוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה קצ"ה וּבָעִקָּר הַתְּשִׁעִי. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם), תָּפַשׂ עָלָיו הַרְבֵּה בְּכָאן. וְאוּלָם שְׁנֵיהֶם מוֹדִים, כִּי זֶה הַלָּאו דִּלֹּא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁכּוֹלֵל דְּבָרִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב כָּאן, וְאֵין עִנְיָנָם וְטַעַם אִסּוּרָן שָׁוֶה, אֶלָּא שֶׁהַכָּתוּב אָסַרָם כֻּלָּם בְּלָאו אֶחָד וְשֵׁם אֶחָד, כִּי לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת הוּא נִקְרָא, וַהֲלָכָה הִיא לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת אֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יֹאמַר, כִּי מִפְּנֵי כֵן יֵעָנֵשׁ הַבֶּן מִיתָה בַּאֲכִילָה זוֹ אַף עַל פִּי

שֶׁאַזְהָרָה מִזֶּה הַלָּאו, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב גִּלָּה בְּפֵרוּשׁ שֶׁעָנְשׁוֹ בְּסִקִילָה בְּמָקוֹם אַחֵר, וְהוּא בֵּאֵר בְּהַקְדָּמַת סִפְרוֹ (סהמ"צ שורש יד בסופו) שֶׁכָּל מָה שֶׁיְּחַיֵּב הַכָּתוּב בּוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, הוּא מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּרֵת וְהֵן מִצְוַת עֲשֵׂה, וּמִן הַכְּלָל הַזֶּה יָצָא לוֹ לָרַב, שֶׁאַזְהָרַת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא לְמוּדָה מִלָּאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, דִּינָהּ כִּשְׁאָר אַזְהָרוֹת, מִכְּיוָן שֶׁהַכָּתוּב פֵּרֵשׁ בּוֹ עֹנֶשׁ מִיתָה.

וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא יַחֲזִיק בְּזֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא יִטֶּה אֵלָיו, וּלְעוֹלָם יְחַזֵּר לִהְיוֹת הָאַזְהָרָה מְפֹרֶשֶׁת עַל הַלּוֹקֶה אוֹ עַל הַמּוּמָת וְלֹא מִלָּאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וַאֲפִילּוּ יְפָרֵשׁ הַכָּתוּב מִיתָתוֹ מֵאָה פְּעָמִים, עֲדַיִן יֹאמַר הָרַב לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, וְלָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת לֹא יַחְשְׁבֵהוּ לְאַזְהָרָה בְּמָקוֹם מַלְקוּת מִמָּה שֶׁבְּיָדֵינוּ הֲלָכָה רוֹוַחַת, אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת. וְעַל כֵּן אָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי כְּבָר הֵעִירוּ בַּגְּמָרָא מֵאֵי זֶה מִקְרָא לְמַדְנוּ לְהַלְקוֹת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (עא, ב) מַלְקוּת בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֵיכָא כְּתִיבָא, כִּדְרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ לָמַדְנוּ מַלְקוּת בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע דִּכְתִיב בֵּהּ וְיִסְרוּ אֹתוֹ מְוִיסְרוּ דִּכְתִיב בְּבֵן סוֹרֵר, וּבֵן מִבֵּן, וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע. וְעוֹד בָּזֶה קָשְׁיָא לָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעִקַּר הַשֵּׁנִי, שֶׁאֵין מַלְקִין מִכֹּחַ גְּזֵרָה שָׁוָה. וְעוֹד הַקְּשָׁה עַל הָרַב מַאֲמָרוֹ, כִּי הַבֵּן הַסּוֹרֵר יִתְחַיֵּב מִיתָה עַל רִבּוּי הָאֲכִילָה, וְלֹא חִלֵּק כְּלָל לַהֲמִיתוֹ בֵּין אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה לַשְּׁנִיָּה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (שם, א) שֶׁאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵין עוֹנְשִׁין מִיתָה אֶלָּא מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם, ב) מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וּמַלְקִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, חָזַר וְנִתְקַלְקֵל, נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְעוֹד כָּתַב הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְהָרְאוּי לְהַעֲלוֹת מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה נִמְנַעַת, וְעָנְשָׁהּ מַלְקוּת, וְהַשְּׁנִיָּה עָנְשָׁהּ מִיתָה, וְהֵן שְׁתֵּי מְנִיעוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְנִכְלְלוּ בְּלֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם, עַד כָּאן.

וְהִנֵּה אַזְכִּיר לְךָ מִן הַדְּבָרִים שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג, א), שֶׁנִּכְלָלִין בַּלָּאו הַזֶּה: אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה לְאוֹכֵל מִבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ וְכֵן לְאוֹכֵל בְּשַׂר קְדָשִׁים קֹדֶם זְרִיקַת הַדָּם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) לֹא תֹאכְלוּ הַבָּשָׂר וַעֲדַיִן דָּם בַּמִּזְרָק, וְכֵן לְמִדּוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵין מַבְרִין עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְכֵן סַנְהֶדְרִין שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין טוֹעֲמִין כְּלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְשֶׁלֹּא יִטְעַם אָדָם כְּלוּם עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל (ברכות י ב), וְכֵן אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב חַטֹּאוֹת בְּנֵי אָדָם יֵעָשׂוּ בְּסִבַּת רִבּוּי הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לב טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט. וְכֵן שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וְגוֹ'. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב, א) מִי גָּרַם לְךָ שֶׁתִּבְעָטִי בִּי? כַּרְשִׁינִין שֶׁהֶאֱכַלְתִּיךְ. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ מְלֵי כְּרֵיסָא זְנֵי בִּישָׁא, כְּלוֹמַר אַחַר מִלּוּי הַכְּרֵס, יָבֹא בֶּן אָדָם לַעֲשׂוֹת

חֲטָאִים רָעִים. וְהָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁהַמִּזוֹנוֹת הֵם עִסַּת הַחֹמֶר, וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּמַּשְׂכָּל וּבְיִרְאַת אֱלֹהִים וּבְמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת, הוּא עִסַּת הַנֶּפֶשׁ, וְהַנֶּפֶשׁ וְהַחֹמֶר, הֲפָכִים גְּמוּרִים הֵם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר. וְעַל כֵּן בְּהִתְגַּבֵּר עִסַּת הַחֹמֶר תֵּחָלֵשׁ קְצָת עִסַּת הַנֶּפֶשׁ, וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הָיוּ מִן הַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא הָיוּ נֶהֱנִין בַּמְּזוֹנוֹת רַק לְמָה שֶׁצָּרִיךְ, לְהַחֲיוֹת נַפְשָׁם לְבַד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יג כה) צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ. וְעַל כֵּן תִּמְנָעֵנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה לְטוֹבָתֵנוּ מֵהַרְבּוֹת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה יוֹתֵר מִדַּאי, פֶּן יִתְגַּבֵּר הַחֹמֶר עַל הַנֶּפֶשׁ הַרְבֵּה עַד שֶׁיַּחֲלִיאֵהוּ וְיֹאבֵד אוֹתָהּ לְגַמְרֵי. וְלָכֵן לְהַרְחִיק הָעִנְיָן עַד תַּכְלִית, הֶזְהִירָנוּ עַל זֶה בְּעִנְיַן חָזָק, וְהוּא עִנְיַן הַמִּיתָה. זֶה הַנִּרְאֶה לִי בָּעִנְיָן. וְהֶזְהֵר הָאָדָם עַל זֶה בְּתִחִלַּת תִּקֻּף חֹם בַּחֲרוּתוֹ וּבְרֹאשִׁית בּוֹאוֹ בְּחִיּוּב שְׁמִירַת נַפְשׁוֹ, וְהֵם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים מִשֶּׁהִתְחִיל לְהָבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עַד שֶׁיַּקִּיף כָּל הַגִּיד. וּמֵאוֹתוֹ הַזְּמַן יִקַּח מִוסָר לְכָל יָמָיו, כִּי מִהְיוֹת דִּבְרֵי הַמָּזוֹן עִנְיָן תְּמִידִי בָּאָדָם אִי אֶפְשָׁר לוֹ זוּלָתוֹ, לֹא חִיַּבְתּוֹ הַתּוֹרָה עָלָיו בְּכָל עֵת, רַק שֶׁחָרוֹ מוּסָר בִּזְמַן אֶחָד, לְהוֹעִילוֹ לְכָל הַזְּמַנִּים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ע, א) שֶׁאֵין בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה חַיָּב עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹקְנֶה בָּשָׂר וְיַיִן בְּזוֹל וְיֹאכַל אוֹתָן חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּם רֵיקָנִין וּפְחוּתִין, וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים, וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג וְאֵינוֹ מָזוּג כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים שׁוֹתִין, וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָר מִבָּשָׂר זֶה בְּלֶגְמָא אַחַת וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג מַיִן זֶה בְּבַת אַחַת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְּכֻעֶרֶת מִבָּשָׂר אָסוּר אוֹ בְּיוֹם שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וַאֲפִילוּ בְּתַעֲנִית דְּרַבָּנָן שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כ) אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בְּאוֹתָהּ אֲכִילָה אֶלָּא עַל קוֹלָם, יָצָא זֶה שֶׁעוֹבֵר בָּהּ אַף עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר בְּהֵמָה, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן פָּטוּר, וְהַטַּעַם מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁאֵין הַטֶּבַע נִמְשָׁךְ אַחַר שׁוּם דָּבָר כָּל כָּךְ כְּמוֹ בְּאֵלּוּ. וְעִנְיַן כֵּיצַד דָּנִין אוֹתוֹ, וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ, (שם עא, א) וְכֵיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאֵין נַעֲשֶׂה דִּין סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֶלָּא כְּשֶׁהָאָב וְהָאֵם שְׁנֵיהֶם רוֹצִים בְּכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יט) וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר וְתָפְשׂוּ בוֹ וְלֹא גִּדְּמִין, וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ וְלֹא חִגְּרִין, וְאָמְרוּ וְלֹא אִלְּמִין, בְּנֵנוּ זֶה וְלֹא סוֹמִין, אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ וְלֹא חֵרֵשִׁין. וּמִפְּנֵי כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה הַצְּרִיכִים בּוֹ, הָיוּ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא כִּי מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשָׂה דִּין סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁרָאָה אוֹתוֹ וְגַם יָשַׁב עַל קִבְרוֹ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) כִּי בַּתְּחִלָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ זֶה מַלְקוּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסַּנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא שָׁם, וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לְכָל הַפָּחוֹת; וְאֵין דִּין זֶה נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְלֹא בַת, וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֻפְלוּ טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְׁעַת הֲוָיָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנַעֲשָׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל פִּי כָּל הַדְּבָרִים שֶׁכָּתַבְנוּ נִסְקָל, וַהֲרֵי הוּא כְּכָל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, שֶׁמָּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו.

מצוה רמט

שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ – שֶׁלֹּא נֵלֵךְ אַחֲרֵי נְחָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כו) לֹא תְנַחֲשׁוּ וְנִכְפַּל בְּמָקוֹם אֶחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ וְגוֹ' וּמְנַחֵשׁ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי שׁוֹפְטִים: מְנַחֵשׁ כְּגוֹן הָאוֹמֵר נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפַל מַקֵּל מִיָּדִי עֵבֶר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׁוּעָל מִשְּׂמֹאלִי, וְיִמָּנַע מִפְּנֵי כֵן מֵעֲשׂוֹת שׁוּם מַעֲשֶׂה. וּבַסִּפְרָא אָמְרוּ (קדושים ו ב) לֹא תְנַחֲשׁוּ כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת וּבְכוֹכָבִים וְכֵיצֵא בָּהֶן, עַד כָּאן. וּכְגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ הֲמוֹנֵי הָעַמִּים הַסְּכָלִים כֵּיוָן שֶׁשָּׁב מִדַּרְכּוֹ שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, אוֹ צְבִי הִפְסִיקוֹ אוֹ עוֹרֵב צוֹעֵק עוֹבֵר עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ כֵּיוָן שֶׁרָאָה דָּבָר פְּלוֹנִי בְּתְחִלַּת הַיּוֹם לֹא יָרִויחַ הַיּוֹם, אוֹ שׁוּם מִקְרֶה רַע יְבוֹאֵהוּ. וְכָל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן הֵם בִּכְלַל לָאו זֶה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיָנִים אֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי שִׁגָּעוֹן וְסִכְלוּת גְּמוּרָה, וּלְעַם קְדוֹשׁ אֱמִתִּי אֲשֶׁר בָּחַר הָאֵל לֹא יֵאוֹת לָהֶם שֶׁיִּשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר. וְעוֹד שֶׁהֵם סִבָּה לְהַדִּיחַ הָאָדָם מֵאֱמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִתּוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה וְלִבּוֹא מִתּוֹכָם לִכְפִירָה גְּמוּרָה שֶׁיַּחְשֹׁב כָּל טוֹבָתוֹ וְרָעָתוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקָּרֵהוּ שֶׁהוּא דָּבָר מִקָּרֵי, לֹא בְּהַשְׁגָּחָה מֵאֵת בּוֹרְאוֹ, וְנִמְצָא יוֹצֵא בְּכָךְ מִכָּל עִקְּרֵי הַדָּת, עַל כֵּן כִּי חָפֵץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּטוֹבָתֵנוּ צִוָּנוּ לְהָסִיר מִלִּבֵּנוּ מַחְשָׁבָה זוֹ וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבֵנוּ, כִּי כָּל הָרָעוֹת וְהַטּוֹבוֹת מִפִּי עֶלְיוֹן תֵּצֶאנָה לְפִי מַעֲשֵׂה הָאָדָם אִם טוֹב וְאִם רָע, וְהַנְּחָשִׁים אֵינָם מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר כג כג), כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִשַּׁבָּת [בפ"ו מסנהדרין] וּבְתוֹסֶפְתָּא דְּשַׁבָּת (פ"ח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנַּחַשׁ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה לוֹקֶה, וְדַוְקָא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בְּכָל מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמֶּה שֶׁקָּדַם. וּבְמָה שֶׁנִּכְתַּב לוֹקֶה, הַכַּוָּנָה הִיא בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁהִיא מָקוֹם הַמִּשְׁפָּט שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא בְּמוֹסֵר לְבַד, לְפִי שֶׁמִּיתָתוֹ הַצָּלָה וּתְחִיָּה לַאֲחֵרִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ.

מצוה רנ

שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן – שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כו) וְלֹא תְעוֹנְנוּ. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (ו ב) שֶׁהוּא לְשׁוֹן עוֹנָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִקְבַּע עוֹנוֹת לוֹמַר, שָׁעָה פְּלוֹנִית, טוֹבָה לַעֲשׂוֹת בָּהּ מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי, וְיַצְלִיחַ כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית, לֹא יַצְלִיחַ, כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ הַמַּהְבִּילִים בַּעֲלֵי הַכִּשּׁוּף. וְנִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה הָעִנְיָן בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים דִּכְתִיב שָׁם (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן. וּבְכֻלָּל לָאו זֶה דִּמְעוֹנֵן אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סה, ב), שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אֲחִיזַת עֵינַיִם שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּנֵי אָדָם. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה מְעוֹנֵן זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. וְעִנְיָן זֶה הוּא מִין גָּדוֹל מֵהַתַּחְבּוּלָה יְחֻבַּר אֵלֶיהָ קַלּוּת הַיָּד וּגְבוּרַת מְהִירוּתָהּ עַד שֶׁיֵּרָאֶה לִבְנֵי אָדָם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּתְחַבֵּל עִנְיָנִים שֶׁל פֶּלֶא, כְּלוֹמַר שֶׁהֵם חוּץ מִן הַטֶּבַע, כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ תָּמִיד הַמִּשְׁתַּדְּלִים בָּזֶה, שֶׁיִּקְחוּ חֻבָּל וְיָשִׂימוּ אוֹתוֹ בְּכָנָף בְּגֶדֶם לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים, וְאַחֲרֵי כֵן יוֹצִיאוּ נָחָשׁ, וְכֵן יַשְׁלִיכוּ טַבַּעַת בָּאֲוִיר, וְאַחַר כֵּן יוֹצִיאוּהוּ מִפִּי אֶחָד מֵהָעוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בָּעִנְיָנִים אֵלּוּ רַבִּים. וְכָל אֶחָד מֵהַמַּעֲשִׂים הָרָעִים אֵלּוּ, הוּא אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה נִקְרָא אוֹחֵז הָעֵינַיִם, וְהוּא בִּכְלָל לָאו דִּמְעוֹנֵן וְלוֹקִין עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר מְעוֹנֵן אֵצֶל מְכַשֵּׁף בְּכָתוּב אֶחָד אֵינוֹ מִין כְּשׁוּף מַמָּשׁ, שֶׁאִלּוּ הָיָה הָאִסּוּר בּוֹ מְשׁוּם לָאו דִּמְכַשֵּׁף לֹא הָיִינוּ מַלְקִין עָלָיו, מְשׁוּם דְּלָאו דִּמְכַשֵּׁף נִתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה. וְקַיְמָא לַן (עירובין יז ב) דְּכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּלָאו דִּמְנַחֵשׁ בְּסָמוּךְ. וְעוֹד הֶפְסֵד גָּדוֹל מְאֹד נִמְצָא בָּזֶה, לְפִי שֶׁיִּשְׁוּבוּ אֵצֶל הֲמוֹן וְהַנָּשִׁים וְהַנְּעָרִים הָעִנְיָנִים הַנִּמְנָעִים בְּתַכְלִית הַמְּנִיעָה אֶפְשָׁרִיִּים, וְיֵעָרֵב לְדַעוֹתָם לְקַבֵּל הַנִּמְנָע, וְהֵיוֹתוֹ אֶפְשָׁר מִבִּלְתִּי הֱיוֹת הָעִנְיָן נֵס מֵאֵת הַבּוֹרֵא, וְאוּלַי יֵצֵא לָהֶם מִזֶּה סִבָּה רָעָה לִכְפֹּר בָּעִקָּר וְהִכָּרַת נַפְשָׁם, וְהֶבֶל זֶה. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה שָׁם בַּסִּפְרָא וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ס"ו שם).

וְנוֹהֶגֶת אִסּוּרָהּ זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמַגִּיד לִבְנֵי אָדָם עוֹנוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ מַעֲשֵׂיהֶם בָּהֶן כְּדֵי שֶׁיַּצְלִיחוּ, וְגַם הוּא עוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו לְפִי הָעוֹנוֹת חַיָּב מַלְקוּת, וְהָאִישׁ הַשּׁוֹאֵל אֶל הַיּוֹדֵעַ, אֵין עָלָיו חִיּוּב מַלְקוּת בִּשְׁאֵלָה לְבַד, עַד שֶׁיִּכָּוֵן פְּעֻלָּתוֹ אֶל הָעֵת הַיָּדוּעַ וְיַעֲשֶׂה מְלַאכְתּוֹ בָּהּ, וְאָז יִלָּקֶה בַּעֲבוּרוֹ מִכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה.

מצוה רנא

שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת הָרֹאשׁ – שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פַּאֲתֵי הָרֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כז) לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם. וּפֵרְשׁוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהָעִנְיָן הוּא שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְגַלַּח וּלְהַשְׁוּוֹת

שְׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו וּלְפַדַּחְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים גַּם הַיּוֹם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכוּמָרֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, ב) אֵיזֶהוּ פְּאַת רֹאשׁ? זֶה הַמַּשְׁוֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו וּלְפַדַּחְתּוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ וּלְהַשְׁכִּיחַ מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמִכָּל מַעֲשֵׂינוּ כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מְפֹרֶשֶׁת בְּדָבָר שֶׁיַּעֲשׂוּ לָהּ בְּנֵי אָדָם בְּגוּפוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא לְמַזֶּכֶרֶת עָוֹן תָּמִיד אַחַר שֶׁהוּא דָּבָר קָבוּעַ בַּגּוּף. וּמִפְּנֵי שֶׁזֶּה מֵעִקְּרֵי טַעַם הַמִּצְוָה, הָיוּ צְרִיכִין זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁיְּבָאֲרוּ כִּי הַקִּפַּת כָּל הָרֹאשׁ גַּם כֵּן בִּכְלַל הַלָּאו, שֶׁלֹּא תֹאמַר שֶׁתַּכְלִית מָה שֶׁנֶּאֱסַר כְּדֵי שֶׁלֹּא נִדְמֶה לָהֶם, וְהֵם לֹא יִגָּלְחוּ כָּל הָרֹאשׁ כֻּלּוֹ, לְמִדּוּנוּ שֶׁגַּם זֶה בִּכְלַל הָאִסּוּר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּיִבָמוֹת (ה, א) שֶׁאָמְרוּ שָׁם הַקִּפַּת כָּל הָרֹאשׁ שְׁמָהּ הַקָּפָה. וְאֶפְשָׁר כִּי הַתּוֹרָה אָסְרָה הַכֹּל מִשּׁוּם דּוֹמֶה לְדוֹמֶה (עי׳ סהמ"צ ל"ת מג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַכּוֹת (כ, ב), שֶׁאֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ כָּל זְמַן שֶׁסַּיָּע, שְׁנֵיהֶם חַיָּבִים, אֲבָל לֹא סַיָּע, אֵין חַיָּב אֶלָּא הַמְגַלֵּחַ, וְהַמִּתְגַּלֵּחַ אֶת הַקָּטָן חַיָּב. וּבְשִׁעוּר פְּאַת הָרֹאשׁ לֹא נָתְנוּ חֲכָמִים שִׁעוּר. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל' ע"ז יב ו) שֶׁמַּעֲנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵין מַנִּיחִין פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת, זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ. וּמֵהֵיכָן לָנוּ הַפֵּאָה בְּמִסְפָּרִים, שֶׁלֹּא אָסְרָה הַתּוֹרָה אֶלָּא הַשְׁחָתָה שֶׁל תֵּעַר אוֹ מַשְׁוֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו, וְשָׁמַעְתִּי דְּבִפְאַת רֹאשׁ אַף בְּמִסְפָּרִים כְּעֵין תֵּעַר, אָסוּר (כ"ז בדפוס וניציאה ראשון) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף מַכּוֹת [יו"ד סימן קפ קפא].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, בֵּין גִּלְּחוּ בֵּין נְתְגַּלְּחוּ פְּטוּרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין לה, ב) לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּבַל תַּשְׁחִית וְגוֹ'. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לָהֶן לְגַלֵּחַ הַזָּכָר וַאֲפִלּוּ קָטָן. וְהָעֲבָדִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּגֶדֶר הַנָּשִׁים בְּהַרְבֵּה מִצְוֹת בָּזוֹ חַיָּבִים הֵם בָּהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן. וְטֶמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס הֲרֵי הֵם סָפֵק וְנוֹתְנִין עֲלֵיהֶם חֲמֹרֵי זָכָר וּנְקֵבָה בִּזּוֹ וּבְכָל מָקוֹם וְחַיָּבִין בַּכֹּל; אֲבָל אִם עָבְרוּ אֵינָם לוֹקִין מִסָּפֵק. וּבְגֶדֶר עִנְיָן זֶה אֶכְתֹּב הַכְּלָל שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוֹת הַנָּשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכִּי לְכָתְבוֹ בִּפְרָט בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה, כִּי מִתּוֹךְ הַכְּלָל וְהַפְּרָט יִזְכְּרֵהוּ הַקּוֹרֵא, וְזֶהוּ כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין, חוּץ מִבַּל תַּקִּיף וּבַל תַּשְׁחִית וּבַל תִּטַּמֵּא לְמֵתִים. וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת, חוּץ מִקִּדּוּשׁ וּמַצָּה וַאֲכִילַת פֶּסַח וְהַקְהֵל וְשִׂמְחָה. וְהֵם אָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאֵין לְמֵדִין מִן הַכְּלָלוֹת, וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן חוּץ, כִּי הַכּוֹלֵל כְּדֵי לְקַצֵּר כְּלָלָיו לֹא יָחוּשׁ לְדָבָרִים מְעַטִּים הַיּוֹצְאִין מִן הַכְּלָל לְהַעֲלוֹתָן עַל סֵפֶר. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְגִלַּח פֵּאָה אַחַת מִן הָרֹאשׁ חַיָּב מַלְקוּת אַחַת, וְאִם גִּלַּח שְׁנֵי צְדָעָיו וַאֲפִלּוּ בְּבַת אַחַת וְהַתְרָאָה אַחַת חַיָּב

שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת (עי' מכות כ א). וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת מג) וְהָרָאוּי שֶׁלֹּא נִמְנֶה אוֹתָן לִשְׁתֵּי מִצְוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתוּבִים תַּחַת לָאו אֶחָד, שֶׁאָלוּ אָמַר לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם מִיָּמִין וּפְאַת רֹאשׁ מִשְּׁמֹאל וּמָצָאנוּ אוֹתָם מְחַיְּבִין עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם, אָז הָיָה רְשׁוּת לוֹמַר שֶׁנִּמְנֶה אוֹתָם שְׁתֵּי מִצְוֹת. אָמְנָם בִּהְיוֹתוֹ מִלָּה אַחַת וְעִנְיָן אֶחָד בֶּאֱמֶת שֶׁהוּא מִצְוָה אַחַת, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ שֶׁמְּנִיעָה זוֹ הִיא כּוֹלֶלֶת חֲלָקִים מִשְׁתַּנִּים מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל חֵלֶק מֵהֶם לְבַד, עִם כָּל זֶה לֹא יִתְחַיֵּב שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מצוה רנב

שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן – שֶׁלֹּא לְגַלַּח פְּאַת הַזָּקָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כז) וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ. וְחָמֵשׁ פֵּאוֹת יֵשׁ בַּזָּקָן, וּבְכָל אַחַת יֵשׁ בָּהּ חִיּוּב מַלְקוּת, אֲפִלּוּ נָטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת וּבְהַתְרָאָה אַחַת, וְאֵלּוּ הֵן, לֶחִי הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן מִיָּמִין, וְהָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן מִשְּׂמֹאל הֲרֵי אַרְבָּעָה, וְשִׂבֹּלֶת הַזָּקָן. וְהוּא מְקוֹם חִבּוּר הַלְּחָיַיִם לְמַטָּה הַנִּקְרָא בְּלַעַז מונטו"ן הֲרֵי חֲמִשָּׁה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות כ, א) וְעַל הַזָּקָן חָמֵשׁ שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמַטָּן. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ', צ ל"ת מד) וּבָאָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּאֵלֶּה הַמִּלּוֹת וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ, וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית אֶת זְקָנֶךָ וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל יִקָּרֵא זָקָן, יִרְצֶה לוֹמַר בָּזֶה שֶׁלֹּא תְגַלַּח אֲפִלּוּ פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן, וְלוֹקִין עַל כָּל אַחַת מַלְקוּת אַחַת, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָם בְּבַת אַחַת כָּלָן חַיָּבִין עָלֶיהָ חָמֵשׁ מַלְקוּיוֹת.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לְהַרְחִיק כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה וְזֶה גַּם כֵּן הָיָה מִנְהָג כּוֹמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַשְׁחִית פְּאַת זְקָנָם. וְעוֹד כָּתַב בָּזֶה, וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּעְתִּיק, וַאֲשֶׁר יְחַיֵּב שֶׁלֹּא יִמְנוּ חָמֵשׁ פֵּאוֹת שֶׁבַּזָּקָן חָמֵשׁ מִצְוֹת, הוּא בַּעֲבוּר שֶׁבָּאָה הַמְּנִיעָה בְּמִלָּה נִפְרֶדֶת, וְהוּא עִנְיָן נִפְרָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד כָּאן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כא, א), שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּגִלּוּחַ שֶׁל תַּעַר, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַשְׁחִית גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה דַּוְקָא, וְזֶהוּ תַּעַר, כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע"ז יב ז) וְאִם גִּלַּח בְּמִסְפָּרַיִם, פָּטוּר. [נִרְאֶה מִדְּבָרָיו דְּדַוְקָא פָּטוּר הוּא אֲבָל אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן בְּמִגַּלֵּחַ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר], וּכְמוֹ שֶׁנִּרְאֶה הָעִנְיָן כֵּן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר. שֶׁאָמְרוּ שָׁם (נח ב) אָמַר רַב מַקֵּל אָדָם כָּל גּוּפוֹ בְּתַעַר, וְאוֹקְמוּהָ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, חוּץ מִבֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה דְּאַף כֵּן אָסוּר (עפ"י ד"ר) [וְהַשָּׁפָם מַהוּ לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר שֶׁאֵין שָׁם חֲשַׁשׁ פֵּאָה כְּלָל]. וְיֵשׁ מִן הַגְּדוֹלִים שֶׁהֶחְמִירוּ שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל בָּשָׂר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסוֹף מַכּוֹת (שם).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל הַנְּקֵבוֹת מֻתָּרוֹת הֵן בְּהַשְׁחָתַת זָקֵן אִם יֵשׁ לָהֶן שֵׂעָר בָּהֶן, [וַּגַם אִם הִשְׁחִיתָה הָאִשָּׁה זְקַן הָאִישׁ פְּטוּרָה וְהָעֲבָדִים חַיָּבִים בְּהַשְׁחָתַת זָקֵן]. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רנא). וְכֵן טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אֲסוּרִין מִסָּפֵק.

מצוה רנג

שֶׁלֹּא נִכְתֹּב בִּבְשָׂרֵנוּ כְּתֹבֶת קַעֲקַע – שֶׁלֹּא לִכְתֹּב בִּבְשָׂרֵנוּ כְּתֹבֶת קַעֲקַע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כח) וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם. וְהָעִנְיָן הוּא כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין הַיּוֹם יִשְׂמְעֵאלִים, שֶׁכּוֹתְבִים בִּבְשָׂרָם כְּתָב מְחֻקֶּה וְתָקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם. וְאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּכְתָב חָקוּק וְרָשׁוּם בְּדָיוֹ אוֹ בִּכְחוֹל אוֹ בִּשְׁאָר צִבְעוֹנִין הָרוֹשְׁמִים. וְכֵן אָמְרוּ בְּמַכּוֹת (כא, א) קַעֲקַע וְלֹא כָּתַב, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא רָשְׁמוֹ בְּצֶבַע, כָּתַב וְלֹא קַעֲקַע, כְּלוֹמַר שֶׁרָשַׁם בְּשָׂרוֹ בְּצֶבַע, אֲבָל לֹא עָשָׂה שְׁרִיטָה בִּבְשָׂרוֹ אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיקַעֲקֵעַ בְּדָיוֹ אוֹ בִּכְחוֹל וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּהַקְפָּת הָרֹאשׁ וּבְהַשְׁחָתַת זָקֵן שֶׁהִיא לְהַרְחֵקַת כָּל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִגּוּפֵנוּ וּמִבֵּין עֵינֵינוּ. וְגַם זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה בְּעַצְמוֹ שֶׁהָיָה מִנְהָג הַגּוֹיִם שֶׁרוֹשְׁמִים עַצְמָן לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עֶבֶד נִמְכָּר לָהּ וּמֻרְשָׁם לַעֲבוֹדָתָהּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ע"ז י"ב י"א), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁגַּבּוּף, בֵּין מְגֻלֶּה, בֵּין מְכֻסֶּה בִּבְגָדִים, בְּכָלַל אִסּוּר זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְכָתַב אֶפִלּוּ אוֹת אַחַת בְּכָל מָקוֹם שֶׁבִּגּוּפוֹ בְּעִנְיָן זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיִּהְיֶה חָקוּק וְרָשׁוּם בְּאֶחָד מִמִּינֵי הַצְּבָעִים הָרוֹשְׁמִין לוֹקֶה. וְאִם רָשְׁמוּ בּוֹ אֲחֵרִים אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אִם כֵּן סִיַּע, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה רנד

מִצְוַת הִיָּרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ – לִירֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲמִידֵהוּ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מְקוֹם הַפַּחַד וְהַיִּרְאָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְרַכְּכוּ לְבָבֵינוּ בְּבוֹאֵנוּ שָׁם לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ל) וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. וּפָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים ז ט) וּבְבָרְכוֹת (נד, א) כְּמוֹ כֵן אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו וּבְמָעוֹת הַצְּרוּרִים לוֹ בְּסִדְינוֹ, וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קִפַּנְדְּרְיָא, כְּלוֹמַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח אֶחָד וְיֵצֵא מִפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקַצֵּר הַדֶּרֶךְ לְבַד, וּרְקִיקָה מִקַּל וָחֹמֶר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר הַמָּקוֹם בְּרְקִיקָה. וּבֵאֲרוּ גַּם כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין (קא, ב) שֶׁאֵין רָאוּי כְּלָל לָשֶׁבֶת בָּעֲזָרָה, כִּי אִם לְמַלְכֵי

בֵּית דָּוִד, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז יח) וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְיָ. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (שם ז) לֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא אֶלָּא מִמִּי שֶׁפָּקַד עַל הַמִּקְדָּשׁ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) בְּמִצְוֹת וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ סֵדֶר וְיִקָּחוּ לִי תְּרוּמָה, וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח, ב) שֶׁאֵין אָדָם נִכְנָס בְּכָל הַר הַבַּיִת אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה. וְכָל מִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָה בַּבַּיִת וְנִסְתַּלֵּק מְהַלֵּךְ אֲחוֹרַנִּית מְעַט מְעַט, וְכֵן אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד וּלְוִיִּם מִדּוּכָנָם כָּךְ הֵם יוֹצְאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא, ב) אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּפְנֶה אוֹ יִישַׁן לְעוֹלָם בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב, מִפְּנֵי שֶׁהַהֵיכָל הוּא בַּמַּעֲרָב, וְכֵן אָסוּר לְאָדָם לִבְנוֹת בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל, וְאַכְסַדְרָא תַּבְנִית אוּלָם, וְחָצֵר תַּבְנִית הָעֲזָרָה, וְכָל זֶה לְמוֹרָאַת הַמָּקוֹם וְיֶתֶר פְּרָטֵי כְּבוֹד הַבַּיִת וּמוֹרָאוֹ, בְּמִדּוֹת וְתָמִיד [הלכות בית הבחירה פרק ז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּקְדָּשׁ חָרֵב הַיּוֹם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חַיָּב כָּל אָדָם בְּמוֹרָאוֹ, וְלֹא יִכָּנֵס אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהוּא מֻתָּר לְהִכָּנֵס בּוֹ בְּבִנְיָנוֹ, וְלֹא יֵשֵׁב אֲפִלּוּ בָּעֲזָרָה, וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ל) אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (שם ח) מָה שְׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה רנה

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אוֹב – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אוֹב, וְלֹא נִפָּנֶה אַחֲרָיו. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁאַל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לא) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וְעוֹשִׂין מַעֲשִׂים יְדוּעִים, וּבְאוֹתָם הָעִנְיָנִים יְדֻמֶּה לָאָדָם שֶׁיִּשְׁמַע דִּבּוּר מִתַּחַת הַשָּׁחִי שֶׁיַּעֲנֶה לוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּשְׁאַל, וְהוּא מִין אֶחָד מִמִּינָיו. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ז י) אוֹב זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשָּׁחְיוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּאִסּוּר מְנַחֵשׁ וּמְעוֹנֵן (מצוה רמט), וּמִכְיוָן שֶׁכָּל אֵלּוּ הַהֶבְלִים גּוֹרְמִין לוֹ לָאָדָם לְהַנִּיחַ דָּת הָאֱמֶת הָעִקָּרִית וֶאֱמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִפָּנֶה אַחַר הַהֶבֶל וְיִחְשֹׁב כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקְרֵהוּ יִהְיֶה עָלָיו דֶּרֶךְ מִקָּרֶה, וְשֶׁיִּהְיֶה בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לְעַצְמוֹ וּלְסַלֵּק מֵעָלָיו כָּל נֶזֶק בְּאוֹתָן שְׁאֵלוֹת וְתַחְבֻּלוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה, וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לוֹ, כִּי הַכֹּל נִגְזָר מֵאֵת אֲדוֹן הָעוֹלָם, וּלְפִי מַעֲשֵׂה הַכֹּשֶׁר אוֹ הַחֵטְא אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יִתְחַדְּשׁוּ עָלָיו מַעֲשִׂים אִם טוֹב וְאִם רָע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד יא) כִּי פֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם לוֹ. וְעַל זֶה רָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהָכִין כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּלְכַוֵּן כָּל דְּרָכָיו, וְזוֹ הִיא מַחְשֶׁבֶת כָּל אָדָם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

הַטּוֹבִים. וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי צַד עֲבוֹדָה זָרָה. פִּרְטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [הלכות עבודה זרה פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה הָאוֹב בְּמֵזִיד וְעֵדִים נִסְקָל, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן בְּלָאו וְאִם כִּוֵּן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּמַאֲמָרָן לוֹקֶה.

מצוה רנו

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה יִדְּעוֹנִי – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה הַיִּדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לא) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים. וּפֵרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ ל"ת ט), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁהָעִנְיָן הוּא שֶׁיִּקַּח עֶצֶם עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ יַדּוּעַ וְיָשִׂימֵהוּ בְּפִיו וְיקַטֵּר לוֹ בִּמְינֵי קְטֹרֶת וְיַשְׁבִּיעַ הַשְׁבָּעוֹת וְיַעֲשֶׂה פְּעֻלּוֹת עַד שֶׁיִּתְחַבֵּר לוֹ עִנְיָן מֵחֹלִי הַנּוֹפֵל, כְּמוֹ הַחֹלִי הַנִּקְרָא סובא"ת וִידַבֵּר בָּעֲתִידוֹת. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סה, א) יִדְּעוֹנִי מַנִּיחַ עֶצֶם יַדּוּעַ בְּתוֹךְ פִּיו וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁזֶּה הוּא לְאוֹ שֶׁבַּכְּלָלוֹת, שֶׁהוּא כְּבָר הִפְרִישָׁם כְּשֶׁזְּכַר הָעִנְיָן אָמַר אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי, וְחִיֵּב עַל כָּל אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם סְקִילָה וְכָרֵת לְמֵזִיד, וְהוּא אוֹמְרוֹ (שם כ כז) וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים י א) לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְגוֹ', עִנְיָן שְׁמַעְנוּ אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים. כָּל עִנְיָן יִדְּעוֹנִי יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ אוֹב שֶׁכְּתַבְנוּ (מצוה רנה). וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק שִׁשִּׁי יִתְבָּאֲרוּ דִּינָיו גַּם כֵּן.

מצוה רנז

מִצְוַת כִּבּוּד חֲכָמִים – לְכַבֵּד הַחֲכָמִים וְלָקוּם מִפְּנֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לב) מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: מִן קֳדָם דְּסָבַר בְּאוֹרַיְתָא תְּקוּם. וְהַדְרְתָּ פְּנֵי זָקֵן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לב, ב) אֵין זָקֵן אֶלָּא מִי שֶׁקָּנָה חָכְמָה, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב הֶחָכָם בִּלְשׁוֹן זָקֵן, הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁהַבָּחוּר הֶחָכָם רָאֹה בְּחָכְמָתוֹ מַה שֶּׁרְאָה הַזָּקֵן בְּרֹב שָׁנָיו.

מִשֹּׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר הֱיוֹת אָדָם נִבְרָא בָּעוֹלָם הוּא מִפְּנֵי הַחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר בּוֹרְאוֹ, עַל כֵּן רָאוּי לְבְנֵי אָדָם לְכַבֵּד מִי שֶׁהִשִּׂיג אוֹתָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִתְעוֹרְרוּ הָאֲחֵרִים עָלֶיהָ. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ פֵּרֵשׁ אִיסִי בֶּן יְהוּדָה בַּגְּמָרָא בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֲפִלּוּ זָקֵן אַשְׁמַאי, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חָכָם, הוּא בִּכְלַל הַמִּצְוָה שֶׁרָאוּי לְכַבְּדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבִּרֹב שָׁנָיו רָאָה וְהֵבִין קְצָת בְּמַעֲשֵׂי הַשֵּׁם וְנִפְלְאוֹתָיו, וּמִתּוֹךְ כָּךְ רָאוּי לְכָבּוֹד, וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן שָׁם בְּקִדּוּשִׁין הֲלָכָה כְּאִיסִי בֶּן יְהוּדָה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין פה, א) בִּתְנַאי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּעַל עֲבֵרוֹת, שֶׁאִם כֵּן מָנַע עַצְמוֹ מִכָּבוֹד.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם חַיָּב בִּכְבוֹד הֶחָכָם, אֶלָּא אֲפִלּוּ הֶחָכָם חַיָּב בִּכְבוֹד הֶחָכָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ לג, א) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל עוֹמְדִים זֶה מִפְּנֵי זֶה. וּמָה שֶׁבֵּאֲרוּ גַּם כֵּן כִּי בִּכְבוֹד הָרַב עַל הַתַּלְמִיד יֵשׁ תּוֹסֶפֶת גָּדוֹל עַל הַכָּבוֹד שֶׁחַיָּב לְכָל חָכָם אַחֵר, וְהִפְלִיגוּ בָּזֶה עַד שֶׁאָמְרוּ (אבות דטו) מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם. וּבְבֵאוּר אָמְרוּ אָבִיו וְרַבּוֹ, רַבּוֹ קוֹדֵם בְּכִבּוּד וּבַאֲבֵדָה וּבְמַשָּׂא וּבְשִׁבְיָה, אֲבָל אִם הָיָה אָבִיו חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁקוּל כְּרַבּוֹ אָבִיו קוֹדֵם. וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קי, א) אָמְרוּ כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כו ט) בְּהַצּוֹתָם עַל יְיָ. וְשָׁם הֶאֱרִיכוּ בָּעִנְיָן הַרְבֵּה.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא, ב), בְּמוֹרָאַת רַבּוֹ, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יַכְרִיעַ דְּבָרָיו וְלֹא יִסְתֹּר דְּבָרָיו וְלֹא יוֹרֶה בְּפָנָיו לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עִמּוֹ אָסוּר לְהוֹרוֹת, וְאִם רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, כֵּיצַד יִמְנָעֶנּוּ? וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין רַבּוֹ מֻבְהָק, כְּלוֹמַר שֶׁרַב חָכְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, לְרַבּוֹ שֶׁאֵין רַב חָכְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, וּמֵאֵימָתַי חַיָּב לַעֲמֹד מִפְּנֵי רַבּוֹ וּמִפְּנֵי חָכָם אַחֵר, וּבְאֵי זֶה מָקוֹם וּבְאֵי זֶה עִנְיָן פָּטוּר מִן הַקִּימָה. וְיֶתֶר רֵבֵי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק רִאשׁוֹן וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [יו"ד סי' רמד].

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה הָעִנְיָנִים שֶׁפְּטוּרִין מֵהֶן הַחֲכָמִים מִצַּד כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם, כְּגוֹן בְּנָיְנִים וַחֲפִירוֹת הַמְּדִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן הַמִּסִּין שֶׁמַּטִּילִין הַמְּלָכִים עַל אַנְשֵׁי הָאָרֶץ, בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל בְּנֵי הָעִיר יַחַד אוֹ שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ אוֹ שֶׁאֵינוֹ קָצוּב כְּלָל, מִכָּל זֶה הֵם פְּטוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ח י) גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ וְשָׂרִים.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בִּשֵּׁל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, לְמַעַן כִּי זֶה יְסוֹד חָזָק בַּדָּת.

מצוה רנח

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בַּמִּדּוֹת וְכָל הַמִּדּוֹת בִּכְלָל – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בְּמִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ וְלֹא בַּמֹּאזְנַיִם, וּבִכְלַל מִדּוֹת הוּא גַּם כֵּן מְדִידַת הַקַּרְקָעוֹת, וְכָל דָּבָר הַנִּמְדָּד בֵּין בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן בְּגָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לה) לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ סא, ב) כִּי מְשׂוּרָה הִיא מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ, וְהִיא מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהִיא אֶחָד מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה בַּלֹּג. וְלָמַדְנוּ מִכָּאן, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא כְּלוֹמַר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁאָר גְּזֵלוֹת לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּפְרוּטָה, בְּעִנְיַן הַמִּדּוֹת הִקְפִּידָה בְּכָל שֶׁהוּא.

וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כֵּן לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, וּמַהוּ הַמִּשְׁפָּט שֶׁשָּׁנוּי כָּאן? הוּא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׁוּרָה. וְלָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא קדושים ח ה) מִזֶּה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָאן מִשְׁפָּט שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן, וְאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה הֲרֵי הוּא כִּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין וְקָרוּי עַוָּל וּמְשַׁקֵּק חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּדִּין מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמְגַלֶּה אוֹתָם מֵאַרְצָם. וְעוֹד הִפְלִיגוּ בְּחֹמֶר מִצְוָה זוֹ וְאָמְרוּ (ב"ב פח, ב) כִּי גָּדוֹל עָנְשָׁהּ מֵעֹנֶשׁ עֲרָיוֹת שֶׁזֶּה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְזֶה בֵּינוֹ לַחֲבֵרוֹ. שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יְדוּעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רנט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ (ב"מ סא, ב) שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל בְּעָוֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוֹנֵב בְּלִי סֵפֶק אֵינוֹ מְשֻׁלָּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אֶלָּא מְשֻׁלָּם לוֹ מָה שֶׁחִסֵּר מִן הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נב, א) לְמִשְׁמֶרֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁפָּלַע שְׁנִפְגְּמָה מִן הַצַּד לֹא יַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל, שֶׁמָּא יִפָּגֵם מִמֶּנָּה יוֹתֵר וְיִהְיֶה הַמִּשְׁקָל חָסֵר, וְלֹא יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכְלוּ אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ מִשְׁקָל. וּמָה שֶׁהֶאֱרִיכוּ בָּזֶה לוֹמַר שֶׁאִם חָסְרָה וְעָמְדָה עַל מָחְצָה בְּכִוּוּן יְקָיֵם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ עוֹשֶׂה אָדָם מִדּוֹתָיו סְאָה וַחֲצִי סְאָה, וכו', אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה קַבַּיִם, שֶׁלֹּא תִּתְחַלֵּף בְּרִבַּע הַסְּאָה שֶׁהוּא קַב וּמֶחֱצָה, וְכֵן בְּמִדּוֹת הַלַּח עוֹשֶׂה הִין וַחֲצִי הִין וכו', כִּדְאִיתָא בְּבָרַיְתָא בְּבָבָא בָּתְרָא (פט, ב).

וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַמּוֹדֵד אֶת הַקַּרְקַע בְּחֶבֶל לֹא יָמֹד לְאֶחָד בִּימוֹת הַחַמָּה וּלְאֶחָד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶבֶל מִתְקַצֵּר בִּימוֹת הַחַמָּה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם קיז ב) שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לְדַקְדֵּק הַרְבֵּה בְּמִשִּׁיחַת הַקַּרְקַע, לְפִי שֶׁיֵּשׁ חִלּוּקִין הַרְבֵּה בְּמִשִּׁיחַת הַקַּרְקַע בֵּין הָהָר וְהַגַּיְא, וְיֵשׁ לְעַיֵּן בּוֹ גַּם כֵּן בֵּין הָעִגּוּלִים וְהָרִבּוּעִים וְהָאֶלַכְסוֹנִין. וְעוֹד הַרְבֵּה עִנְיָנִים הַמִּתְבָּאָרִים בְּסִפְרֵי חָכְמַת הַחֶשְׁבּוֹן וְגֵימַטְרִיָּאוֹת שֶׁיְּחַלְּקוּ בֵּין זְוִית נִצָּבָה לְזָוִית נִרְוַחַת וְזָוִית חַדָּה, וְאֵלּוּ שְׁלֹשׁ צוּרוֹתֵיהֶן כַּסֵּדֶר ⌞ ∠ וּבֵין מִשְׁלֹשׁ שָׁוֶה הַצְּלָעוֹת וְהַמְשֻׁלָּשׁ אֲשֶׁר שְׁתֵּי הַצְּלָעוֹת בִּלְבַד שָׁווֹת, וְהוּא נִקְרָא מְשֻׁלָּשׁ שָׁוֶה הַשּׁוֹקַיִם וּבֵין מְשֻׁלָּשׁ שֶׁאֵין צֶלַע מִכָּל צַלְעוֹתָיו שָׁווֹת הַנִּקְרָא מִתְחַלֵּף הַצְּלָעוֹת, וּבֵין מְרֻבָּע רִבּוּעַ שָׁוֶה לְמְרֻבָּע אָרֹךְ, וּמְרֻבָּע מְעֻיָּן כָּזֶה ◊ וּמְרֻבָּע דּוֹמֶה לְמְעֻיָּן כָּזֶה ▱, וְכַמָּה צְדָדִין כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ לֹא יָכִיל קִלְף גָּדוֹל לְרֹב הַצּוּרוֹת שֶׁעָשׂוּ בָּזֶה בַּעֲלֵי חָכְמַת הַתִּשְׁבֹּרֶת וְהַשִּׁעוּרִין הַנִּקְרָאִין אַלְהַנְדָּסָה בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וּמִכָּל צַד צְרִיכִין אָנוּ לְהִזָּהֵר הַרְבֵּה בְּמִדִּידַת הַקַּרְקָעוֹת.

וְתִזְכֹּר עִם זֶה כִּי הַכְּלָלִים שֶׁכָּלְלוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיְנֵי הַחֶשְׁבּוֹן, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ (עירובין נז, א) כָּל אַמְּתָא בְּרִבּוּעָא אַמְּתָא וּתְרֵי חֲמִשֵּׁי בַּאֲלַכְסוֹנָא, וְכֵן כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח, וְכֵן כַּמָּה מְרֻבָּע יָתֵר עַל הָעִגּוּל, רְבִיעַ, וְכַיּוֹצֵא בְּכָלְלִים אֵלּוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַכִּוּוּן הַגָּמוּר כִּי אִם בְּקֵרוּב, וְלָכֵן אַל תִּסְמֹךְ בָּזֶה

בַּחֻלַּקַת הַדְּבָרִים בֵּין בְּנֵי אָדָם. וְאַל תִּתְמַהּ אֵיךְ יִכְתְּבוּ דָּבָר בִּלְתִּי מְכֻוָּן וְהֵם אֲנָשֵׁי אֱמֶת, אֲשֶׁר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדָתָם, כִּי הֵם לֹא נִצְרְכוּ אֶל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כִּי אִם בְּחֶשְׁבּוֹן תְּחוּמֵי שַׁבָּת אוֹ בְּזֵרִיעַת הַכִּלְאַיִם וּנְטִיעָתָם וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וּבָזֶה מָה שֶּׁלֹּא כִּוְּנוּ בּוֹ מֵבִיא אוֹתָנוּ לִידֵי חֻמְרָא וְאֵינוֹ מַזִּיק לְשׁוּם אָדָם בְּמָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הֵעִידוּ בְּרֹב מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין הַחֶשְׁבּוֹן מְדֻקְדָּק שָׁם, שֶׁאָמְרוּ בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם כְּפִי הָרָאוּי בּוֹ, הַיְנוּ דְּלָא דָּק וּלְחֻמְרָא לָא דָּק, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁהוֹדִיעוּנוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁלֹּא נִתְלָה בָּהֶם מִעוּט הַשְׁגָּחָה וִידִיעָה בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּבָתְרָא וּבְמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים (ח"מ סימן רל).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁקֵּר בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוֹרָה עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא נִתָּן לְתַשְׁלוּמִין. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם (גניבה ז, ח) זְכָרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדּוֹת אֲפִילּוּ לְגוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה וְחַיָּב לְהַחְזִיר, וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת הַגּוֹיִם בְּחֶשְׁבּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה נ) וְחִשַּׁב עִם קוֹנֵהוּ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ, קַל וָחֹמֶר לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים כה טז) כִּי תוֹעֲבַת יְיָ כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל מִכָּל מָקוֹם.

מצוה רנט

מִצְוַת צִדּוּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלִים וְהַמִּדּוֹת – לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלִים וְהַמִּדּוֹת וּלְיַשֵּׁר אוֹתָם וּלְהִשָּׁמֵר מְאֹד בָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ח ז) מֹאזְנֵי צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַמֹּאזְנַיִם יָפֶה יָפֶה, כְּלוֹמַר שֶׁתִּהְיֶינָה הַמֹּאזְנַיִם מְיֻשָּׁרוֹת. וְיֵשׁ בְּעִנְיַן הַמֹּאזְנַיִם כִּוּוּנִין גְּדוֹלִים, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כַּמָּה מִינֵי שְׁקָרִים, יָדוּעַ הַדָּבָר. אַבְנֵי צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת יָפֶה יָפֶה, גַּם בַּמִּשְׁקָלוֹת, גַּם כֵּן אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בָּהֶן הַרְבֵּה מִינֵי שֶׁקֶר, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ סא, ב) אֲנִי עָתִיד לְפָרַע מִמִּי שֶׁטָּמַן מִשְׁקְלוֹתָיו בְּמֶלַח. אֵיפַת צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הָאֵפוֹת יָפֶה, וְהִין צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַהִינִין יָפֶה. וְהָאֵיפָה הִיא מִדַּת הַיָּבֵשׁ, וְהִין מִדַּת הַלַּח, וְהִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִדְּבָרִים אֵלּוּ בִּפְרָט לְחֹמֶר הָעִנְיָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בִּכְלָל וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם י) עַל תְּנַאי כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹת מִדּוֹת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ שם): אֲנִי שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר אֲנִי עָתִיד לְפָרַע מִמִּי שֶׁטָּמַן מִשְׁקְלוֹתָיו בְּמֶלַח כְּדֵי לְהוֹנוֹת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִין בָּהֶן.

שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַיֹּשֶׁר וְהָרְחָקַת הַגָּזֶל וְהַתַּרְמִית מִבֵּין בְּנֵי אָדָם יָדוּעַ לְכָל בֶּן דַּעַת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב פט, א) שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת שֶׁל בְּדִיל וְעֹפֶרֶת וְכָל שֶׁאָר מִינֵי מַתֶּכוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲלִין חֲלֵדָּה וּמִתְחַסְּרִין, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל אֶבֶן וּזְכוּכִית וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. וְהַדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְיַדַת הַקַּרְקַע, וּמָה שֶּׁלִּמְּדוּנוּ בְּצוּרַת הַמַּחַק שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז רשור"א, וְאָמְרוּ (שם ב) גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יַרְתִּיחַ בְּמִדַּת הַלַּח בְּעֵת שֶׁמּוֹדֵד, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה, וְהַמְּשׂוּרָה הִיא מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר שֶׁהִיא חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּלֹג. וְהַשְּׁעוּרִים שֶׁנָּתְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאֹרֶךְ קָנֶה הַמֹּאזְנַיִם וּבְאֹרֶךְ הַחוּטִים, וְהַחִלּוּקִים שֶׁאָמְרוּ בֵּין מֹאזְנַיִם הָעֲשׂוּיִין לִשְׁקֹל מִין אֶחָד לְמֹאזְנַיִם שֶׁל מִין אַחֵר, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁחַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לִהְיוֹת מְחַזְּרִין לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לִקְנֹס בְּמָמוֹנוֹ גַּם בְּגוּפוֹ כָּל שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חָסֵר. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִבָּתְרָא [ח"מ סימן רלא].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בִּשְׁתֵּל עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּאוֹנָאָה וּגְזֵלָה וּגְנֵבָה אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה. וּמָה שֶּׁיִּקְשֶׁה בָּעִנְיָן יוֹתֵר, כִּי הַמְּשַׁקֵּר בַּמִּדּוֹת, לֹא יִתֵּן לֵב לְכָל הַלּוֹקְחִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי גָּזַל שֶׁיַּחְזִיר אֵלָיו גְּזֵלָתוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב פח ב) קָשֶׁה מְאֹד עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת.

מצוה רס

שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ ט) אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְגוֹ'. וְהָאֱמֶת שֶׁעִקַּר הָאַזְהָרָה בְּקִלְלַת אָב וָאֵם אֵינָהּ מִן הַמִּקְרָא, כִּי בְּכָאן לֹא יָזְכִּיר רַק הָעֹנֶשׁ בַּמְקַלֵּל, וְכֵן מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (שמות כא יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. שָׁם גַּם כֵּן לֹא דִּבֵּר אֶלָּא בָּעֹנֶשׁ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (משפטים פ"ה מי"ז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ', עֹנֶשׁ שְׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל (שם כב כז) אִם נָשִׂיא הוּא הֲרֵי הוּא בְּכְלַל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וְאִם בּוּר הוּא הֲרֵי הוּא בְּכְלַל לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. הֲרֵי אַתָּה דָּן בְּנִין אָב מִשְּׁלָשְׁתָּן וכו', עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁהֵם בְּעַמְּךָ וְאַתָּה מָזְהָר עַל קִלְלָתָן, אַף אָבִיךָ שֶׁבְּעַמְּךָ אַתָּה מָזְהָר עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן אָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא (קדושים י ז) אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל, עֹנֶשׁ שְׁמַעְנוּ וכו', כְּמוֹ הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר בַּמְּכִילְתָּא בְּשָׁוֶה, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין לְאַזְהָרָה זוֹ לָאו מְיֻחָד אֶלָּא שֶׁהוּא יוֹצֵא מִכְּלַל שִׁלְשָׁה לָאוִין כְּתַבְתִּיו עַל מִקְרָא זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בָּעֹנֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן כָּתְבוֹ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת שיח), בְּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמַת שֶׁהוּא מְדַבֵּר בָּעֹנֶשׁ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה (מצוה סט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (סנהדרין פה, ב) שֶׁחִיּוּב קְלָלַת הָאָב וְהָאֵם הוּא בֵּין בְּחַיֵּיהֶם אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר מוֹתָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַכָּאָה, שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּהּ כִּי אִם בְּחַיֵּיהֶם, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר עַל הַכָּאָתָם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבועות לה, א) שֶׁאֵין חִיּוּב מִיתָה לַבֵּן עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, אֲבָל הַמְקַלְּלָן בְּכִנּוּי פָּטוּר מִסְּקִילָה, וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קְלָלַת אָדָם כָּשֵׁר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מכות סב) שֶׁהַמְקַלֵּל אָבִי אָבִיו אוֹ אֲבִי אִמּוֹ, דִּינוֹ כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל, וְהָאָב שֶׁנִּתְחַיֵּב שִׁבּוּעָה אֵין הַבֵּן מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאָסוּר לְבַזּוֹתוֹ כְּלָל, שֶׁלֹּא עַל הַקְּלָלָה הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַבִּזָּיוֹן, וְהַמְבַזֵּהוּ הֲרֵי הוּא בְּאָרוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כז טז) אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת הָעוֹשֶׂה זֶה וּלְעָנְשׁוֹ כְּפִי הָרְאוּי. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [יו"ד סימן רמא].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכֵן בְּטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וּשְׁתוּקִי חַיָּב עַל אִמּוֹ וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה אִמּוֹ וְאָמְרָה בֶּן פְּלוֹנִי הוּא. וּלְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁמִּמְזֵר חַיָּב עַל קְלָלַת אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לִירֵשׁ אוֹתָם מִדִּין תּוֹרָה, וְדִין בֵּן כָּשֵׁר יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן לְעָנְיַן אֲבֵלוּת וּלְכָל דָּבָר, אֲבָל הַבֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית, אֵינוֹ חַיָּב עַל קְלָלָתָן, וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרְתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה כְּגוֹן שֶׁנִּתְגַּיְּרָה אִמּוֹ כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ חַיָּב עַל קְלָלַת אָבִיו, וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל קְלָלַת אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל קְלָלַת אִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה יְהוּדִית כְּשֶׁיָּלְדָתּוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו חַיָּב עַל אִמּוֹ וְגוֹ'. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת עַל דְּרָשָׁה זוֹ מִשְּׁתוּקִי, שֶׁחַיָּב עַל אִמּוֹ לְבַדָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין הָאָב יָדוּעַ וְנָכָר. וְהַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי מִדְּרַבָּנָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּא מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לְקַלָּה (עי' יבמות כב א). אֲבָל הָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס, וַהֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר, וְאַף לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְקִלְלָם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת נִסְקָל, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ בְּכָל הַמִּצְוֹת; וְאִם קִלְלָם בְּאֶחָד מִן הַכִּנּוּיִין לוֹקֶה.

מצוה רסא

מִצְוָה שֶׁיִּשְׂרְפוּ מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה – לִהְיוֹת בֵּית דִּין שׁוֹרְפִין בָּאֵשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּצְטַוּוּ הַבֵּית דִּין לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בִּשְׂרֵפָה בְּמִקְצָת עֲבֵרוֹת, וְאַחַת מֵהֶן הִיא הַבָּא עַל אִשָּׁה וְאִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִיא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֹתָהֶן וְגוֹ'. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אֲחֵרֵי מוֹת בְּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ (מצוה רג) בְּאֵי זֶה עִנְיָן יִתְחַיֵּב אֲשֶׁר יִקַּח אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְשֶׁאֵין בְּכָלָל הַחִיּוּב אֶלָּא אַחַת, וְהִיא הָאַחֲרוֹנָה,

וּמָה שֶּׁכָּתוּב וְאֶתְהֶן פָּרוֹשׁוֹ אַחַת מֵהֶן, שֶׁכֵּן בָּא הַפָּרוּשׁ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עו, ב), וְאָמְרוּ שָׁם שֶׁכֵּן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי קוֹרִין לְאַחַת הֵן, וכו' כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם.

מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הָעֲרָיוֹת, כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאַחֲרֵי מוֹת (מצוה קצ) מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי וְשָׂמַעְתִּי בָּעִנְיָן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נב, א) מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִים שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַל אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה בְּתוֹךְ סוּדָר רַךְ, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ, וּשְׁנֵי עֵדָיו זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, וּמַתִּיכִין אֶת הַבְּדִיל וְהָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְזוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּזָכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, כִּי הִיא מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט. וּבֵית דִּין שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ וְלֹא דָּנוּ הַחַיָּב כְּדִינוֹ בִּטְלוּ עֲשֵׂה וְעָנְשָׁם גָּדוֹל, כִּי בְּמִשְׁפָּט יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ (מצוה מז) כִּי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת בַּסֵּפֶר שֶׁלּוֹ אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְשָׁם הֵבֵאתִי קְצָת הַטַּעַם שֶׁכָּתַב הוּא בָּעִנְיָן.

מצוה רסב

שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם – שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּחֻקַּת הָאֱמוֹרִי וְכֵן בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ כג) וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר הַגּוֹיִם, כִּי הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁהֵם סָרִים מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם וְעוֹבְדִין עֲבוֹדָה זָרָה. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא שֶׁלֹּא נִתְנַהֵג כָּהֶם בְּמַלְבּוּשֵׁינוּ וְעִנְיָנֵנוּ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (יג ח) וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ, שֶׁלֹּא תֵלְכוּ בַּנִּמּוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בְּדָבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן טִיטְרָאוֹת וְקִרְקָסָאוֹת וְהָאַסְטְרִיָאוֹת, וְכָל אֵלּוּ הֵם מִינֵי שְׁחוֹק שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּקִבּוּצֵיהֶם כְּשֶׁמִּתְקַבְּצִין לַעֲשׂוֹת שִׁגְעוֹנוֹת וּזְנוּת וַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים. וְאָמְרוּ שָׁם (עי' שבת סז א) בְּחֻקַּת הַגּוֹי רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר שֶׁלֹּא תְגַדֵּל צִיצִת הָרֹאשׁ כָּהֶם וְלֹא תְסַפֵּר קוֹמֵי, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יְגַלַּח מִן הַצְּדָדִין וְיַנִּיחַ שֵׂעָר בָּאֶמְצַע, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בְּלוֹרִית. וְנִכְפָּל זֶה הַלָּאו בְּמָקוֹם אַחֵר בְּמִלּוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ל) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ראה שם) הִשָּׁמֶר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, פֶּן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם שֶׁמָּא תְּדַמֶּה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְהֵן יוֹצְאִים בְּאַרְנָמֶן, אֲנִי אֵצֵא בְּאַרְנָמֶן הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בְּכְלוּסִין אֲנִי אֵצֵא בְּכְלוּסִין וְהוּא מִן מִמִּינֵי כְּלֵי זַיִן הַפָּרָשִׁים. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה (בצפניה א ח) וְעַל כָּל הַלְּבֻשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵהֶם וּלְגַנּוֹת כָּל הַנֶּהֱגוֹתֵיהֶם וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשׁ.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ קְצָתָם, וְהֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵאֵלּוּ קְצָת עִם יֶתֶר פְּרָטֶיהָ פֶּרֶק שְׁבִיעִי מִשְּׁבָּת וּבְתוֹסָפְתָּא דְּשַׁבָּת (פ"ח) [י"ד סימן קע"ז].
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה דָּבָר מֵאֵלּוּ שֶׁזִּכַּרְנוּ לְהַדְּמוֹת אֲלֵיהֶם חַיָּב מַלְקוּת. וְהַמִּתְרַחֵק מִכָּל הַנֶּהֱגוֹתֵיהֶם וּמִכָּל נִמּוּסֵיהֶם וְיָשִׁים כָּל לִבּוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ (תהלים כה יג).

מצוה רסג

שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּמֵת זוּלַת בַּקְרוֹבִים הַמְּבֹאָרִים בַּכָּתוּב – שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּמֵת זוּלָתִי בַּקְרוֹבִים הַמְּבֹאָרִים בַּכָּתוּב. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא א) לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו, כְּלוֹמַר כָּל אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים לֹא יִטַּמֵּא לְנֶפֶשׁ מֵת, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּפֶשׁ טוֹבָה לֹא תָּמוּת, יְכַנֶּה הַכָּתוּב הַגּוּף בְּשֵׁם הַנֶּפֶשׁ, כִּי הוּא הָעִקָּר.
מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֲנִים נִבְחָרוּ לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב קְדוֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם, עַל כֵּן הִרְחִיקָם מִן הַמֵּת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט), שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה דָּבָר נִמְאָס וְנֶאֱלָח, וְגוּף הָאָדָם הַמֵּת פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ טֻמְאָה חֲזָקָה עַד מְאֹד לְמַעְלָה מִכָּל טֻמְאָה. וְהָעִנְיָן הוּא כִּי בְּהִפָּרֵד מֵעָלָיו צוּרַת הַשֵּׂכֶל הַחַיָּה הַטּוֹבָה וְיִשָּׁאֵר הוּא לְבַדּוֹ, בְּשֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר פָּחוּת וְגָרוּעַ וּמִשְׁתּוֹקֵק אֶל הָרָעוֹת, וְגַם בְּרֻעָתוֹ רַבָּה הֶחֱטִיא הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה בְּעוֹדָהּ שׁוֹכֶנֶת אֶצְלוֹ, עַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּטַּמֵּא כָּל סְבִיבָיו בְּהִתְפַּשֵּׁט מֵעָלָיו כָּל הוֹדוֹ שֶׁזָּהוּ נַפְשׁוֹ וְלֹא נִשְׁאַר בּוֹ כִּי אִם הַחֹמֶר הָרַע, וְרָאוּי בֶּאֱמֶת לִמְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, זוּלָתִי לִקְרוֹבִים שֶׁהַתֹּר לָהֶם, כִּי אֲחִיהֶם בְּשָׂרָם הוּא, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה דַּרְכֵי נֹעַם וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם וְלֹא רָצְתָה לְצַעֲרָם כָּל כָּךְ כִּי יֵחַם לְבָבָם עַל הַקָּרוֹב הַמֵּת שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהִתְקָרֵב תּוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר הוּא בְּתוֹכוֹ וְלִשְׁפֹּךְ אֶת רוּחָם וּלְהַשְׁבִּיעַ נַפְשָׁם בִּבְכִי עָלָיו. וְרָאִיתִי רֶמֶז אֶל הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּטֻמְאַת הַמֵּת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי ברכות פ"ג ה"א) כִּי הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם מְטַמְּאִין, וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי הַכַּוָּנָה לְפִי שֶׁגּוּפָם טָהוֹר וְנָקִי וְלֹא הֶחֱטִיא נַפְשָׁם, אֲבָל סִיָּעַם לְזַכּוֹתָהּ, וְעַל כֵּן תַּעֲלֶה נַפְשָׁם בִּנְשִׁיקָה, וְעַל גֻּוָּם יִשְׁכֹּן אוֹר זָרוּעַ לְעוֹלָם.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם טומאת מת פ"א ה"א), שֶׁהַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, וְטֻמְאַת מַשָּׂא לְמָדוּהָ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִקַּל וָחֹמֶר מִטֻּמְאַת נְבֵלָה. וְטֻמְאַת מַגָּע הָאֱמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בַּמֵּת בֵּין בִּשְׁאָר הַמְּטַמְּאִין, עִנְיָנָהּ הוּא, שֶׁיִּגַּע הָאָדָם

בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ, בֵּין בְּיָדוֹ, בֵּין בְּרַגְלוֹ, אוֹ בִּשְׁאָר גּוּפוֹ, אֲפִילּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ נְגִיעָה הִיא. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (טומאת מת א ג) שֶׁאֲפִלּוּ נְגִיעָה בַּצִּפָּרֶן אוֹ בַּשִּׁנַּיִם נְגִיעָה הִיא, וְכַגּוּף הֵם נֶחְשָׁבִים. וְטֻמְאַת מַשָּׂא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, הוּא שֶׁיִּשָּׂא אָדָם הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ, אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ כַּמָּה כֵּלִים, הוֹאִיל וּנְשָׂאָהּ נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא אוֹתָהּ בְּיָדוֹ אוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁבְּגוּפוֹ הֲרֵי זֶה בִּכְלַל נוֹשֵׂא וְטָמֵא.

וּמֵסִיט בִּכְלַל נוֹשֵׂא הוּא גַּם כֵּן. וְכֵיצַד הוּא הַהֶסֵּט? כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁ קוֹרָה טֻמְאָה, מִכָּיוָן שֶׁהֵנִיעַ הָאָדָם הַקּוֹרָה בְּשׁוּם צַד הוֹאִיל וּמְכֻחוֹ הֶנִּידָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּרֹאשׁ הָאֶחָד שֶׁל קוֹרָה, וְהָאָדָם הֶנִּידָהּ בְּרֹאשׁ הָאַחֵר, הֲרֵי זֶה מֵסִיט וְטָמֵא, וְטֻמְאָה זוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ הִיא טֻמְאַת הֶסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם. וְטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם נְגִיעָה שֶׁאֵין בֵּית הַסְּתָרִים בִּכְלַל נוֹגֵעַ, מְטַמְּאָה הִיא מִשּׁוּם דִּין נוֹשֵׂא, שֶׁהֲנוֹשֵׂא בְּבֵית הַסְּתָרִים נוֹשֵׂא נִקְרָא וְטָמֵא. וְאֵין מִתְטַמֵּא בְּמַשָּׂא בְּלֹא נְגִיעָה אֶלָּא הָאָדָם בִּלְבַד, וְלֹא הַכֵּלִים. וְטֻמְאַת אֹהֶל אֵינָהּ זוֹלָתִי בְּטֻמְאַת מֵת בִּלְבַד וְלֹא בִּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת, וְהַצָּרַעַת אַף עַל פִּי שֶׁמְּטַמְּאָה בְּבִיאָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וְהַמֵּת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים אוֹ אֹכָלִין וּמַשְׁקִין, וְאֶחָד הָאָדָם שֶׁנִּכְנַס כֻּלּוֹ בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס שָׁם יָדוֹ אוֹ רַאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו אוֹ חָטְמוֹ, הֲרֵי זֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ (עי' נזיר מג א). וְהַנִּפְלִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֲבָרֵיהֶם מְטַמְּאִין, וְכַזַּיִת בָּשָׂר מִן הַמֵּת, וְאֵבֶר אֶחָד שָׁלֵם שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת בָּשָׂר, כָּל אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. וְאֵבֶר נִקְרָא כָּל אֶחָד מִמֵּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם, שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם יֵשׁ בָּשָׂר גִּידִים וַעֲצָמוֹת. וְאֵין הַשִּׁנַּיִם מִן הַמְּנָיָן. עַצְמוֹת הַמֵּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר, אִם הָיְתָה נִכֶּרֶת בָּהֶן צוּרַת הָאָדָם מְטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁמְּטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל, הַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנָיְנוֹ שֶׁל גּוּף וְרֹב מִנְיָנוֹ, כְּלוֹמַר רֹב מִנְיַן הָעֲצָמוֹת וְשִׁדְרָה וְגֻלְגֹּלֶת שֶׁאָמְרוּ דַּוְקָא כְּשֶׁהֵן שְׁלֵמוֹת, אֲבָל חֲסָרָה שִׁדְרָה אֲפִלּוּ חֻלְיָא אַחַת, וְגֻלְגֹּלֶת כְּסֶלַע אֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, וּשְׁתֵּי שׁוֹקַיִן שֶׁל אָדָם וְיֶרֶךְ אַחַת, זֶהוּ רֹב בְּנָיְנוֹ. חֲסַר כָּל שֶׁהוּא אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וְרֹב מִנְיָנוֹ הוּא מֵאָה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עֲצָמוֹת מִן מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֲבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם, וּשְׁאָר עֲצָמוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב בְּנָיָן וְרֹב מִנְיָן אִם יֵשׁ בָּהֶן רֻבַּע קַב עֲצָמוֹת מְטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל, וְאִם לָאו אֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְטֻמְאַת הַמֵּת הִיא שִׁבְעַת יָמִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טְהָרוֹת, וּבָרֹב בְּמַסֶּכֶת אָהֳלוֹת [יו"ד סימן שעב].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בַּכֹּהֲנִים הַזְּכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל לֹא בַּנְּקֵבוֹת, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן לָנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו, בְּנֵי אַהֲרֹן דַּוְקָא וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִטְמָא לְשׁוּם מֵת חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה בְּמֵזִיד לוֹקֶה.

מצוה רסד

מִצְוַת עֲנַיַן טֻמְאַת הַכֹּהֲנִים לִקְרוֹבֵיהֶם, וּבְכָלָלָהּ שֶׁיִּתְאַבְּלוּ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עַל שִׁשָּׁה מִקְרוֹבֵיהֶם הַיְדוּעִים – שֶׁיִּטַּמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַמֵּתִים (הַקְּרוֹבִים) הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ג) לָה' יִטַּמָּא, וְזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ עָלָיו, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּסִּפְרָא (אמר א יב) לָה' יִטַּמָּא מִצְוָה, לֹא רָצָה לְטַמֵּא מְטַמְּאִין אוֹתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְלוּלֵי שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵחֲכָמֵינוּ הַפְּרוּשׁ כֵּן, הָיִיתִי סָבוּר לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה רְשׁוּת אִם רָצָה מְטַמֵּא, וְאִם לֹא רָצָה אֵינוֹ מְטַמֵּא, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב מְנָעוֹ מִלְּטַמֵּא לִשְׁאָר הַקְּרוֹבִים, וְהָיִיתִי אוֹמֵר, שֶׁבְּאֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בַּפָּרָשָׁה, הִרְשָׁהוּ לְהִטַּמֵּא אִם יִרְצֶה, עַל כֵּן בָּא לָנוּ הַפְּרוּשׁ עָלָיו, שֶׁאֵין זֶה רְשׁוּת אֶלָּא מִצְוָה. וְהִזְכִּירוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ק, א), מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְטַמֵּא, וּדְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ עשה לז) וְזֹאת בְּעַצְמָהּ הִיא מִצְוַת אִבּוּל. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבוֹ, כְּלוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב. וְהַמִּקְרָא שֶׁהֵבִיא הָרַב (אבל א א) עַל מִצְוַת אִבּוּל, הוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַהֲרֹן (שם י יט), וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הֱייטַב בְּעֵינֵי יְיָ, וְאָמְרוּ וּמַחְזֵק הַחוֹבָה הַזֹּאת, בֵּאֲרוּ בַּכֹּהֵן שֶׁהוּא מְזֻהָר עַל הַטֻּמְאָה שֶׁיִּטַּמֵּא עַל כָּל פָּנִים כְּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, בְּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יֵחָלְשׁוּ מִשְׁפְּטֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר, שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן מִדְּאוֹרַיְתָא, וְהוּא יוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה. וּבְבָאוּר אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד, ב) אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּתוֹ בָּרֶגֶל אֶתֵי עֲשֵׂה דְּרַבִּים, וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲבָל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, וְנִשְׁאֲרוּ הַשִּׁשָּׁה דְּרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֵן יִנָּהֵג אֲבֵלוּתוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁמְּטַמֵּא לִקְרוֹבָיו, וְהֶבֶן זֶה, עַד כָּאן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה, כִּי מֵהֶיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר לֹא יִתְפַּעֵל לְדָבָר בְּכֹחַ עַד שֶׁיּוֹצִיא הָעִנְיָנִים מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, עַל כֵּן בְּבוֹא אֵלָיו עִנְיָן מִקְרֶה מָוֶת בְּאֶחָד מִקְּרוֹבָיו אֲשֶׁר הַטֶּבַע מְחַיֵּב הָאֲהֲבָה לָהֶם, תִּתְחַיְּבוּ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר יְעוֹרְרוּהוּ לְקַבֵּץ מַחְשַׁבְתּוֹ עַל הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו, וְאָז יֵדַע וְיִתְבּוֹנָן בְּנַפְשׁוֹ כִּי עָוֹנֹתָיו גָּרְמוּ לוֹ לְהַגִּיעַ אֵלָיו הַצַּעַר הַהוּא, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יְעַנֶּה מִלִּבּוֹ וַיָּגֶּה בְּנֵי אִישׁ (איכה ג לג) כִּי אִם מְצַד חֲטָאִים, וְזֹאת הִיא אֱמוּנָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה אֲנַחְנוּ בַּעֲלֵי דַּת יְהוּדִית הַיְקָרָה, וּבְתֹּת הָאָדָם אֶל לִבּוֹ עִנְיָן

זֶה בְּמַעֲשֶׂה הָאֲבֵלוּת, יְשִׁית דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְיַכְשִׁיר מַעֲשָׂיו לְפִי כֹּחוֹ. וְהִנֵּה מָצָאנוּ עִם זֶה בְּמִצְוַת הָאִבּוּל תּוֹעֶלֶת רַב לִבְנֵי אָדָם. וְהַמִּתְחַכְּמִים הַכּוֹפְרִים הַמַּהְבִּילִים עַל דִּבְרֵי הָעוֹלָם וּמַעֲשֵׂי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַנּוֹרָאִים, יְשִׁיתוּ אוֹן בְּלִבָּם הָרַע, יִתְלוּ מוֹת בְּנֵי אִישׁ לְמִקְרֵה הַזְּמַן וַיִּחְשְׁבוּ בְּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הָרָעִים כִּי מִקְרֵה הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה מִקְרֶה אֶחָד לָהֶם, וּכְמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה, וְעַל כֵּן כָּתְבוּ בְּסִפְרֵיהֶם שֶׁיִּשְׂרְפוּ. הָאֶמְלָל מִי שֶׁיִּדְאַג כְּלָל. וְלַעֲקֹר וּלְשָׁרֵשׁ מִלְּבֵבֵנוּ אֱמוּנָתָם זֹאת הָרָעָה, חִיְּבָתְנוּ הַתּוֹרָה בְּמִצְוָה זוֹ, מִלְּבַד הַתּוֹעֶלֶת בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ריי"ף רמב"ן ורשב"א במועד קטן שם) שֶׁיּוֹם ראשׁוֹן הוּא דְּאוֹרָיְתָא וְהַשִּׁשָּׁה דְּרַבָּנָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (בראשית נ י), וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים, נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם אבל א, א) כִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֵבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, א) שֶׁאֵין חִיּוּב הָאֲבֵלוּת חָל עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁכִּסּוּ גוּפוֹ שֶׁל מֵת בַּקֶּבֶר, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר אֵין הָאֵבֶל אָסוּר בְּדָבָר מִכָּל דִּבְרֵי הָאֲבֵלוּת, וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ דָּוִד הַמֶּלֶךְ וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד קֹדֶם שֶׁנִּקְבַּר. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שבת קלו, א) שֶׁכָּל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם בָּאָדָם אֵין מִתְאַבְּלִים עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא סָפֵק. וּבַגְּמָרָא (שם) אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם יָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁשִּׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו שֶׁדִּינוֹ כִּשְׁאָר מֵתִים לְעִנְיַן אֲבֵלוּת, וְכֵן לְכָל שְׁאָר הַדְּבָרִים דִּינוֹ כְּאָדָם שָׁלֵם.

וְכֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם אבל שם י), שֶׁהַפּוֹרְשִׁים עַצְמָם מִכָּל דַּרְכֵי צִבּוּר, וְכֵן הַמִּינִים וְהַמְּשֻׁמָּדִים וְהַמְּסוֹרוֹת, כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם כְּלָל, שֶׁמִּיתָתָן שִׂמְחָה הִיא לְעוֹלָם וְאֵין זֶה עֹנֶשׁ לַקְּרוֹבִים אֲבָל זְכוּת הוּא לָהֶם, וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְתִּי, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא. וְכֵן הַמֵּמִית עַצְמוֹ לְדַעַת, אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, וּבְמָקוֹמוֹ מִתְבָּרֵר כֵּיצַד נֵדַע שֶׁלְּדַעַת הִכָּה אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה הַדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מוע"ק כא, א) שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר הַיָּמִים דְּרַבָּנָן, וְדִין שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים, וְדִין שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בַּאֲבֵלוּת אָב וְאֵם, וְדִין קְרִיעָה, מִי הֵם הַקְּרוֹבִים שֶׁקּוֹרְעִין וְאֵיזֶה זְמַן, וְכֵיצַד עַל הַקְּרוֹבִים, וְכֵיצַד עַל אָב וְאֵם, וְעַל מִי מְקָרְבִין וּמְמַלְּמְדִין וּמַגְדִּלִין, וְעַל אֵיזֶה מְקוֹמוֹת בְּחָרְבָּנָן, וְדִינֵי הַקְּרָעִים שֶׁשּׁוֹלְלִין אוֹתָן מִיָּד אוֹ לְאַחַר זְמַן, וְדִין הָאִשָּׁה שֶׁשּׁוֹלֶלֶת מִיָּד כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּזֶּה, וְדִין הָרַגְלִים שֶׁמַּפְסִיקִין וְאֵינָן עוֹלִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם יט, א), שֶׁכָּל הַקּוֹבֵר מֵתוֹ אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל, בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְאִם עָבְרוּ שִׁבְעָה קֹדֶם הָרֶגֶל וְנִכְנַס אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת תּוֹךְ שְׁלוֹשִׁים, בָּטְלוּ מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלוֹשִׁים, וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים דִּינָם כִּרְגָלִים שֶׁל פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם כד ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵעַ אָדָם עַל

מֵתוֹ שֶׁחַיָּב לְהִתְאַבֵּל, וְדִין שְׁמוּעָה רְחוֹקָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי מָנִי דְּאָמַר הָכִי בַּגְּמָרָא מַשְׁקִין (שם כ ב); אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קוֹרֵעַ אֲפִלּוּ בִּשְׁמוּעָה רְחוֹקָה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בתורת האדם עמ' סא ב), [וְלֹא] לְדַעַת הָרַב רַבִּי אַבְרָהָם בְּרַבִּי דָּוִד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

וְעִנְיַן הַהֶסְפֵּד עַל מִי מַסְפִּידִין, וְכֵיצַד, וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים מָה הֵן בְּהֶסְפֵּד, וְעַל מִי מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה בְּמוֹתָן. וְעִנְיַן צִדּוּק הַדִּין וְהַבְּרָכוֹת וְהַנֶּחָמוֹת שֶׁעוֹשִׂין בְּבֵית הָאֵבֶל, וְעִנְיַן לִקּוּט עֲצָמוֹת שֶׁל קְרוֹבִים וְכֵן לִקּוּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַקְּרוֹבִים שֶׁמִּתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם, מִתְאַבְּלִים עִמָּהֶם בִּפְנֵיהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [לְכְבוֹדָם] וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁמִּתְאַבֵּל אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ, וְהִיא עַל בַּעְלָהּ, וְעַל אַחִים מִן הָאֵם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּבְנוֹ אוֹ אָחִיו מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַנְּכְרִית אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן אֲפִילּוּ נִתְגַּיְּרוּ, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבֵלוּת אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּמֵת מִצְוָה, וּמֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֶל, אֵין מִטַּמֵּא כֹּהֵן עוֹד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁחִיּוּב אֲבֵלוּת בִּשְׁלֹשָׁה קְרוֹבִים דְּרַבָּנָן וְאֵלּוּ הֵם אָח אוֹ אָחוֹת מֵאֵם, וַאֲחוֹת נְשׂוּאָה אוֹ אֲרוּסָה, בֵּין מֵאָב בֵּין מֵאֵם, וּבֶן אֲנוּסָה וּמְפֻתָּה, וּלְפִיכָךְ אֵין כֹּהֵן מִטַּמֵּא בְּאֵלּוּ. וְאֵלּוּ הָעִנְיָנִים עִם יֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן) וּבְמָקוֹמוֹת מִבְּרָכוֹת וּכְתֻבּוֹת וְיִבָּמוֹת וּבַסִּפְרָא בְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים [יו"ד סימן שעב שעג שעד].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁל חִיּוּב הַטֻּמְאָה בַּמֵּת הַקָּרוֹב, בְּכֹהֵן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וְכֵן בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה, אֲבָל הַנָּשִׁים אֵינָן בְּחִיּוּב זֶה, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ, שֶׁמִּי שֶׁנִּמְנַע מִלְּהִטַּמֵּא לְזוּלַת הַקְּרוֹבִים, הוּא שֶׁנִּצְטַוָּה לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים, אֲבָל הַנָּשִׁים הַכֹּהֲנוֹת, אַחַר שֶׁלֹּא נִמְנְעוּ מִלְּהִטַּמֵּא בְּמֵת, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמְקוֹמוֹ (מצוה רסג), כְּמוֹ כֵן לֹא נִצְטַוּוּ לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים עַל כָּל פָּנִים, אֲבָל מִתְאַבְּלוֹת הֵן מִכָּל מָקוֹם, וְלָהֶן הַבְּחִירָה לְהִטַּמֵּא אִם יִרְצוּ, וְדַע זֶה וְזָכְרֵהוּ. וּמִצְוַת חִיּוּב הָאֲבֵלוּת, הַנִּגְרֶרֶת עִם מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבְכָל אָדָם בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לְשִׁשָּׁה הַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, וְכֵן כֹּהֵן אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא רָצוּ לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבֵיהֶם בְּדְבָרִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים בְּחִיּוּב עִקַּר הָאֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּטָלוּ עֲשֵׂה זֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה ו), שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בְּטוּל עֲשֵׂה. וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁאֵין מִצְוֹת אִבּוּל נֶחְשָׁבֶת לְמִצְוָה דְּאוֹרַיְתָא, אוּלַי דַּעְתָּם לוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאוֹנֵן אָסוּר בַּקָּדָשִׁים דְּאוֹרַיְתָא, כָּל עִנְיַן אֲבֵלוּת מִיהָא דְּרַבָּנָן הוּא.

מצוה רסה

שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ כֹּהֵן טָבוּל יוֹם עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ – שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ כֹּהֵן טָבוּל יוֹם, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל וְטָהַר, צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. לְפִי שֶׁהוּא כְּשֵׁנִי לַטֻּמְאָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ויקרא יא לב) בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר (רמב"ם אבות הטומאה פ"י ה"א) הַכָּתוּב קָרָא לְטָבוּל יוֹם טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ טָמֵא כְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם טְבִילָה, כִּי מִתְּחִלָּה הָיָה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וְאַחַר הַטְּבִילָה נִקְרָא שֵׁנִי לְטֻמְאָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם כא ו) וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁכֵּן בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, וְכֵן הוּא בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, ב), שֶׁאָמְרוּ שָׁם קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם, אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטָמֵא שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר (במצוה רעח), תְּנֵהוּ עִנְיָן לִטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ, וְיָלִיף לָהּ הָתָם מֵחִלּוּל חִלּוּל. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֵן הוּא הַשָּׁלִיחַ (עפ"י יומא יח ב) בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּמִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו וְקָרְבְּנוֹתָיו יִתְרַצֶּה הָאָדָם לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וְיִכָּפֵר עֲוֹנוֹ, עַל כֵּן חוֹבָה עָלָיו לִהְיוֹת נָקִי הַגּוּף בְּתַכְלִית בְּעֵת הֲעֲבוֹדָה, וְאוּלַי רוּחַ הַטֻּמְאָה לֹא יַעֲבֹר לְגַמְרֵי מֵעָלָיו עַד הֶעֱרֶב הַשֶּׁמֶשׁ, וּבְרוּחַ אֱדוֹן הַחָכְמָה כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וְלֹא אֲנַחְנוּ עַד אֵיזֶה עֵת יִכְשַׁר לְמִי שֶׁנִּטְמָא לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּחַ הוּא, וְהוֹדִיעָנוּ כִּי הוּא עֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ לְקֵצָת הַטֻּמְאוֹת. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֶחָד טְבוּל יוֹם מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַל מִטֻּמְאַת מֵת וְזִיבוּת וְצָרַעַת, אוֹ מִטֻּמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן טֻמְאַת שֶׁרֶץ וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, טָעוּן הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּכְלִים בֵּין בְּטֻמְאָה דְּאוֹרָיְתָא אוֹ אֲפִלּוּ בְּטֻמְאָה דְּרַבָּנָן צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וּפֵרוּשׁ טְבוּל יוֹם כְּלוֹמַר, מִי שֶׁטָּבַל וְלֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, זֶה פֵּרוּשׁוֹ בְּכָל מָקוֹם. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁל תְּרוּמָה פּוֹסֵל אוֹתָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה, לְפִי שֶׁהוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, נָגְעוּ הֵן אַחַר כֵּן בָּאֳכָלִין אֲחֵרִים אֵינָם פּוֹסְלִין אוֹתָם שֶׁאֵין שְׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּתְּרוּמָה, וְאִם נָגַע טְבוּל יוֹם בָּאֳכָלִי קֹדֶשׁ אוֹ בְּמַשְׁקִין עֲשָׂאָן רְבִיעִי, כְּלוֹמַר, שֶׁפְּסָלָן, אֲבָל אֵין חוֹזְרִין הֵם לְטַמֵּא אֲחֵרִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, טֻמְאַת טְבוּל יוֹם אֵינָהּ חֲמוּרָה כָּל כָּךְ שֶׁתְּטַמֵּא לָרְבִיעִי. אֲבָל אִם נָגַע טְבוּל יוֹם בְּאָכְלֵי חֻלִּין אוֹ בְּמַשְׁקִין הֲרֵי הֵן טְהוֹרִים, שֶׁאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, כְּדְּ קִבַּלְנוּ הַדְּבָרִים מֵחֲכְמֵינוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כט א). וְהִנֵּה יִתְבָּאֵר מִזֶּה, שֶׁאֵין שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּרוּמָה וְלֹא רְבִיעִי שֶׁבַּקֹּדֶשׁ מְטַמְּאִין מַשְׁקֶה אַחֵר וְאֹכֶל אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים, שֶׁאָדָם וְכֵלִים אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה. וְכָל הַמְּטַמְּאִין, בֵּין חֲמוּרִין בֵּין קַלִּים מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן, כְּגוֹן רֹק וּמֵימֵי רַגְלֵיהֶם דִּינָן כְּמַשְׁקִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם [הלכות ביאת מקדש].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בַּכֹּהֲנִים הַזְּכָרִים בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהֵם הֶזְהֲרוּ עַל הָעֲבוֹדָה וּלְהִזָּהֵר מֵהַטֻּמְאָה, וְלֹא הַכֹּהֲנוֹת. וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְשִׁמֵּשׁ טְבוּל יוֹם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְלֹא בָּא עַל חִיּוּב זֶה כָּתוּב מִבֹּאר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁלִּמְּדוּ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה הָעִנְיָן שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין (פג, ב) בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּחִלּוּל חִלּוּל.

מצוה רסו

שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן אִשָּׁה זוֹנָה – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן, בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אִשָּׁה זוֹנָה לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ. וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע דֶּרֶךְ אִישׁוּת, עַל כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ אֶלָּא כְּשֶׁנִּשְׂאָהּ וּבָעָלָהּ, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ, שֶׁאֵין הַחִיּוּב, עַד שֶׁיִּבְעָלֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הָאֵל.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכֹּהֲנִים נִבְחָרוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּמִיד וְלָכֵן רָאוּי וּמְחֻיָּב לִהְיוֹתָם קְדֹשִׁים וּנְקִיִּים יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הָעָם בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם, אַף כִּי בְּעִנְיַן הַזִּוּוּג שֶׁהוּא דָּבָר עִקְרִי בָּאָדָם, וּקְצָת מַחְשָׁבוֹת הָאָדָם עַל בַּת זוּגוֹ תָּמִיד, לָכֵן נִתְחַיֵּב שֶׁלֹּא לִשָּׂא הַזּוֹנָה שֶׁמִּזְּגָהּ רַע וָמָר, פֶּן תְּסֵרֵנוּ וְתַטֶּנּוּ בְּרֹב לְקָחָהּ מִדַּרְכּוֹ הַטּוֹב וְכַוָּנָתוֹ הָרְצוּיָה. גַּם הִיא בֹּשֶׁת וּפְגָם אֶל כָּל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ, שֶׁכָּל הָעָם מְרַנְּנִים אַחֲרֶיהָ בְּטֻמְאָתָהּ אֲשֶׁר בְּשׁוּלֶיהָ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סא א) שֶׁהַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא, כָּל שֶׁאֵינָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל, דִּכְלָן בִּכְלַל זוֹנוֹת הֵן, וְעוֹד שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן זִמָּה הִיא. וְכֵן תִּקְרֵא זוֹנָה כָּל בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעָלָה לְאָדָם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לִנָּשֵׂא לוֹ אִסּוּר הַשָּׁוֶה בְּכֹל, לְאַפּוֹקֵי אַלְמָנָה שֶׁנִּבְעָלָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אוֹ גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה שָׁוֶה בְּכָל אָדָם וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה בְּכָךְ. וְכֵן נָמֵי תִּקְרֵא זוֹנָה, כָּל שֶׁנִּבְעָלָה לְכֹהֵן חָלָל וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לוֹ, שֶׁאֵין הֱיוֹתָהּ זוֹנָה תְּלוּיָה בִּבְעִילָה שֶׁל אִסּוּר, אֶלָּא בִּפְגִימָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, שֶׁאֵינָהּ פְּגוּמָה אֶלָּא מֵאָדָם הָאָסוּר לָהּ שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אוֹ מִכֹּהֵן חָלָל.

וְלָמַדְנוּ מֵעַתָּה, שֶׁהַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּסְקִילָה לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה, דְּדָוְקָא בְּעִילַת אָדָם הוּא שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ זוֹנָה (שם נט ב). וְכֵן אִם נִבְעֲלָה בְּעוֹדָהּ נִדָּה לְמִי שֶׁרְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה בְּכָךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּכְרֵת. וְכֵן הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה אֲפִלּוּ הָיְתָה קְדֵשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁהִפְקִירָהּ עַצְמָהּ לַכֹּל, אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה לְמִי שֶׁאֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, וַאֲפִילּוּ מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בִּכְלַל אִסּוּר זֶה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ, שֶׁגּוֹי אוֹ עֶבֶד אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר אוֹ גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אוֹ מִצְרִי וַאֲדוֹמִי רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אוֹ פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה, שֶׁבָּא אֶחָד מֵהֶן עַל יְהוּדִית עֲשָׂאָהּ זוֹנָה וּנְפְסֶלֶת לַכְּהֻנָּה. וְאִם הִיא כֹּהֶנֶת נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהֻנָּה. וְכֵן הַנִּבְעֶלֶת לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה

אוֹתָהּ זוֹנָה בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִפְסָלָה מִשּׁוּם זוֹנָה, וּבִלְבַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה, וְיִהְיֶה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (נדרים צ, ב) בְּאֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ נֶאֱנַסְתִּי, וַאֲפִלּוּ עֵד אֶחָד מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ שֶׁכֵּן הוּא כִּדְבָרֶיהָ שֶׁזְּנָתָה שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה עָלָיו בְּכָךְ, דְּאָמְרִינַן שָׁמָא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר. וּמִכָּל מָקוֹם אֲסוּרָה לְכָל כֹּהֵן אַחֵרֵי מוֹת אִישָׁהּ, דְּשַׁוְּיֵתַהּ נַפְשָׁהּ חֲתִיכָה דְּאִסּוּרָא, וְאִם הָיְתָה נֶאֱמָנֶת לוֹ אוֹ הָעֵד נֶאֱמָן לוֹ הֲרֵי זֶה יוֹצִיאֶנָּה עַל כָּל פָּנִים לְצֵאת יְדֵי סָפֵק. וְהוֹרוּנוּ מוֹרֵינוּ (עי' שו"ת הרשב"א סי' אלף רלח), יִשְׁמְרֵם אֵל, דְּדַוְקָא שֶׁבָּאת לוֹמַר כֵּן בֵּין הִיא אוֹ הָעֵד, מִתּוֹךְ שָׁלוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אֲבָל אָמְרָה כֵּן בֵּין הִיא בֵּין עֵד, מִתּוֹךְ קְטָטָה שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, יֵשׁ לָדוּן בַּדָּבָר שֶׁאֵינוֹ זָקוּק לְהוֹצִיאָהּ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁחֲזָקָה הִיא דְּשַׁקּוֹרֵי מְשַׁקְּרָא, וְאֵין רָאוּי לְהַאֲמִינָהּ בְּדִבּוּרָהּ בְּעֵד אֶחָד אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת בִּדְבָרֶיהָ אוֹ בְּדִבְרֵי הָעֵד הַרְבֵּה, רָאוּי לוֹ לָחוּשׁ מִלְּבוֹא עָלֶיהָ. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בִּיבָמוֹת וּבְקִדּוּשִׁין [ה' איסורי ביאה פי"ח].

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא אִשָּׁה זוֹנָה מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דֶּרֶךְ אִישׁוּת וּבְעָלָה לוֹקֶה.

מצוה רסז

שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן אִשָּׁה חֲלָלָה – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט חֲלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ. וַחֲלָלָה תִּקָּרֵא שְׁנוֹלְדָה מִפְּסוּלֵי כְּהֻנָּה, כְּגוֹן בַּת אַלְמָנָה מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ בַּת גְּרוּשָׁה מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט, אוֹ שֶׁנִּתְחַלְּלָה עַל יְדֵי בִּיאַת אָחִד מִן הַפְּסוּלִין לַכְּהֻנָּה. מִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר זוֹנָה הַקַּדֶּם לָזֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין עח א), שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת לְכֹהֵן הַנּוֹשֵׂא חֲלָלָה עַד שֶׁיִּבְעַל, אֲבָל נִשֵּׂאהּ וְלֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּת אֶלָּא בִּבְעִילָה. וְהוּא וְהִיא לוֹקִין. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פד, ב) לֹא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְנָשֵׂא לְפְסוּלִין אֵינוֹ מֵעִנְיָן זֶה כְּלָל, וּלְמַטָּה בְּדֶרֶךְ זֶה נְפָרֵשׁ הַדָּבָר, דְּוַדַּאי זוֹ אַחַר שֶׁהִיא נִבְעֶלֶת לְמִי שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בְּלָאו, בִּכְלַל הַחִיּוּב הִיא גַּם כֵּן, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ בְּכָל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה, חוּץ מִשִּׁפְחָה חֲרוּפָה, שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא בְּמִצְוַת קָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי (מצוה קכט).

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כג, א) שֶׁהַכֹּהֵן עַצְמוֹ שֶׁעוֹבֵר הָעֲבֵרָה שֶׁהוּא בָּא עַל הַחֲלָלָה אֵין גּוּפוֹ מְחֻלָּל בְּכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁזֵּרְעוֹ מְחֻלָּל. וּבֵין שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס

אוֹ בִּשְׁגָגָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וַמַּעְלָה, וְהִיא מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וַמַּעְלָה נִתְחַלְּלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (יבמות נו, ב) שֶׁאֵינָהּ נַעֲשֵׂית חֲלָלָה אֶלָּא בִּבְעִילָה, אֲבָל בְּקִדּוּשִׁין לְבַד לֹא נִתְחַלְּלָה, אֲבָל בְּנִשּׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה נַעֲשֵׂית חֲלָלָה, מִפְּנֵי שֶׁכָּל נִשּׂוּאָה בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצֵאת בְּתוּלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ס, א) שֶׁכֹּהֵן שֶׁבָּא עַל הַנִּדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּכָרֵת לֹא חִלְּלָהּ שֶׁאֵין עִנְיָן הַחִלּוּל אֶלָּא בְּאִסּוּר הַמְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים כְּמוֹ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה, אוֹ הַנִּבְעֶלֶת לְאֶחָד מִן הַפְּסוּלִין לַכְּהֻנָּה כְּמוֹ הַחֲלָלִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פה, א) שֶׁיֵּשׁ חֲלָלִים מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁבָּעַל חֲלוּצָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדְּרַבָּנָן וְשֶׁהִיא חֲלָלָה מִדְּרַבָּנָן וְזַרְעָהּ חֲלָלִים מִדְּרַבָּנָן. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת אֵין זַרְעוֹ מְמֻנֶּה חֲלָלִים אֲפִילּוּ דְּרַבָּנָן, לְפִי שֶׁהוּא אִסּוּר הַשָּׁוֶה בַּכֹּל וְאֵינוֹ מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה.

כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל סְפֵק זוֹנָה כְּגוֹן סְפֵק גֵּירֻת וּמְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ עַל סְפֵק גְּרוּשָׁה, וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל סְפֵק אַלְמָנָה הֲרֵי זוֹ סְפֵק חֲלָלָה וְהַוָּלָד סְפֵק חָלָל. נִמְצְאוּ הַחֲלָלִים שְׁלֹשָׁה, חָלָל מִן הַתּוֹרָה, חָלָל מִדִּבְרֵיהֶם, וּסְפֵק חָלָל. וְכָל סְפֵק חָלָל אוֹ חָלָל מִדִּבְרֵיהֶם נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי כֹּהֲנִים וַחֲמָרֵי יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לַמֵּתִים, וְצָרִיךְ לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁרְאוּיָה לְכֹהֵן, וְאִם אָכַל תְּרוּמָה אוֹ נִטְמָא אוֹ נָשָׂא גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. אֲבָל חָלָל שֶׁל תּוֹרָה הַוַּדַּאי הֲרֵי הוּא כָּזָר, וְנוֹשֵׂא גְּרוּשָׁה, וּמְטַמֵּא לַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר אֲמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּנֵי אַהֲרֹן, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם. וְעוֹד קִבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא אמור א א) בְּפֵרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב, בְּנֵי אַהֲרֹן וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן, מִכָּאן שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לַפְּסוּלִין, וְעַל כֵּן הַכֹּהֶנֶת מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְחָלָל וּלְגֵר וְלִמְשֻׁחְרָר. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עג, א) שֶׁהַגֵּר מֻתָּר לִשָּׂא כֹּהֶנֶת וּמַמְזֶרֶת, כֹּהֶנֶת מִפְּנֵי טַעַם זֶה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ לְהִנָּשֵׂא לַפְּסוּלִין, מַמְזֶרֶת מִשּׁוּם דִּקְהַל גֵּרִים לָא אִקְרִי קָהָל, וּבְאִסּוּר מַמְזֵר כְּתִיב (דברים כג ג) לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם עז, א) שֶׁחָלָל שֶׁנִּשָּׂא כְּשֵׁרָה כָּל זַרְעוֹ חֲלָלִים וּפְסוּלִים לַכְּהֻנָּה, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשָּׂא חֲלָלָה כָּל זַרְעוֹ מְמֻנֶּה כְּשֵׁרִים לַכְּהֻנָּה, שֶׁהַוָּלָד בְּעִנְיָן זֶה הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר א יח) וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחוֹתָם. וּמִשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל כָּל אַלְמָנָה מֵאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה, אֲסוּרָה לְכֹהֵן לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי סְפֵקוֹת, וּבְסָפֵק סְפֵקָא אֲפִלּוּ בְּדָאוֹרַיְתָא לֹא חָיְשִׁינַן. אֲבָל נִתְעָרֵב בַּמִּשְׁפָּחָה וַדַּאי חָלָל, כָּל אִשָּׁה מֵהֶן אֲסוּרָה לְכֹהֵן עַד שֶׁיִּבְדֹּק. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקִדּוּשִׁין וּבִיבָמוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא חֲלָלָה וַדַּאִית וּבְעָלָהּ חַיָּב מַלְקוּת. נָשָׂא סְפֵק חֲלָלָה אוֹ חֲלָלָה מִדִּבְרֵיהֶן מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְזֶה יִהְיֶה בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין מַלְקִין, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בָּעֲזָרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקצד) בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּמַלְקוּת.

מצוה רסח

שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, גְּרוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר זוֹנָה הַקּוֹדֵם לָזֶה (מצוה רסו).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א), שֶׁגְּרוּשָׁה הִיא נִקְרֵאת אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַנִּשּׂוּאִין, אֲבָל הַמְּמָאֶנֶת (שם קח, א) אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ בְּגֵט וְהֶחְזִירָהּ וּמֵאֲנָה בּוֹ הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן. וְהַחֲלוּצָה, כְּלוֹמַר, אִשָּׁה שֶׁיָּצְאָה מִתַּחַת יַד יָבָם בַּחֲלִיצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדְּרַבָּנָן (שם כד א), מִפְּנֵי שֶׁנָּתְנוּ לָהּ דִּין גְּרוּשָׁה. וְכֹהֵן שֶׁכָּנַס סְפֵק גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה וַחֲלָלָה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט. אֲבָל כָּנַס סְפֵק חֲלוּצָה אֵין מוֹצִיאָהּ, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ חֲכָמִים אֶלָּא עַל חֲלוּצָה וַדַּאִית. וְכָל שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַחְלֹץ, אִם נֶחְלְצָה לֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא חֲלוּצָה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְאוֹתוֹ קוֹל, שֶׁהַחֲכָמִים הֵם שֶׁגָּזְרוּ עַל הַחֲלוּצָה לִהְיוֹת כִּגְרוּשָׁה וְהֵם הֵקֵלּוּ בָּהּ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקִדּוּשִׁין וּבִיבָמוֹת.

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא גְּרוּשָׁה וּבָעַל חַיָּב מַלְקוּת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּעַל אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחַיָּב שְׁנֵי לָאוִין מְשׁוּם לֹא יִקַּח וּמְשׁוּם לֹא יְחַלֵּל, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בָּעֲזָרַת הַשֵּׁם (מצוה רעד), וְלוֹקֶה עַל שְׁנֵיהֶם, אֵינוֹ לוֹקֶה לְעוֹלָם עַל אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא אַחַר שֶׁבָּעַל, אֲבָל לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה מְשׁוּם לֹא יִקַּח, דְּלֹא יִקַּח אָגוּד הוּא בְּלָאו דְּלֹא יְחַלֵּל (רמב"ם אסורי ביאה יז ד). וּפְעָמִים שֶׁיִּתְחַיֵּב כֹּהֵן גָּדוֹל אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת בְּבִיאָה אַחַת, וּכְגוֹן שֶׁהִיא אַלְמָנָה וְנַעֲשֵׂית גְּרוּשָׁה וְנַעֲשֵׂית חֲלָלָה וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה, וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה יֹאמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין עז ב) אִסּוּר מוֹסִיף, שֶׁהֲרֵי בַּתְּחִלָּה הָאַלְמָנָה הָיְתָה מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וּכְשֶׁנִּתְגָּרְשָׁה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר שֶׁנֶּאֶסְרָה לְהֶדְיוֹט, וְעַדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה, וּכְשֶׁנִּתְחַלְּלָה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר שֶׁנֶּאֶסְרָה מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה, וְעַדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי מְצִינוּ אִסּוּר בְּיִשְׂרָאֵל בְּזוֹנָה, שֶׁהַמְּזַנָּה בְּרָצוֹן תַּחַת בַּעְלָהּ אֲסוּרָה לְבַעַל וְלַבּוֹעֵל. אֲבָל אִם נִשְׁתַּנָּה סֵדֶר זֶה וּכְגוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂית תְּחִלָּה זוֹנָה וכו' אֵין חַיָּבִין עַל בִּיאָתָהּ אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אִסּוּר מוֹסִיף, וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין אִסּוּר

חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת, אוֹ שֶׁהָיָה הָאֶחָד מוֹסִיף דְּבָרִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל.

מצוה רסט

מִצְוַת קִדּוּשׁ זֶרַע אַהֲרֹן – לְקַדֵּשׁ זֶרַע אַהֲרֹן. כְּלוֹמַר, לְקַדְּשָׁם וּלְהַכְנִיסָם לְקָרְבָּן, וְזֶהוּ עִקַּר הָעֲשֵׂה. וְכֵן לְהַקְדִּימָם לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וְאִם מֵאֲנוּ בָּזֶה, לֹא נִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְזֶה כֻּלּוֹ לְכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, אַחַר שֶׁהוּא לְקָחָם וּבָחָרָם לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ח) וְקִדַּשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה לְפָתֹחַ רֹאשׁוֹן, וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (א יג) וְקִדַּשְׁתּוֹ עַל כָּרְחוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁזֹּאת הַמִּצְוָה אֲנַחְנוּ נִצְטַוִּינוּ בָּהּ, וְאֵין זֶה בִּבְחִירַת הַכֹּהֵן. וְעוֹד אָמְרוּ קְדוֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם עַל כָּרְחָם, וְהָיוּ קוֹדֶשׁ לְרִבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁלֹּא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם, לָמָּה זֶה נַקְדִּימֵהוּ וּנְכַבְּדֵהוּ? עַל כֵּן אָמְרוּ וְהָיוּ קֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר הַזֶּרַע הוּא מְיֻחָס כֻּלּוֹ, תָּמִים וּבַעַל מוּם.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיָּדוּעַ כִּי מִכְבּוֹד הָאָדוֹן לְכַבֵּד מְשָׁרְתָיו, וּבְכָל עֵת כַּבְּדָנוּ הַכֹּהֲנִים, נִזְכֹּר וְנַקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ כְּבוֹדוֹ בָּרוּךְ הוּא וְגָדְלוֹ, וּבִזְכוּת הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּאת וְהַמַּעֲלָה וְהָרָצוֹן הַטּוֹב, תָּחוּל בְּרָכָתוֹ בָּרוּךְ הוּא וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ וְהוּא חָפֵץ בַּבְּרָכָה כַּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין נט, א), שֶׁסֵּדֶר קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּצִבּוּר זֶהוּ, שֶׁכֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן לְעוֹלָם, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן נִתְפָּרְדָה חֲבִילָה, וְאִם אֵין שָׁם לֵוִי כֹּהֵן קוֹרֵא שְׁנֵי פְּעָמִים, וְכֹהֵן אַחַר כֹּהֵן לֹא יִקְרָא, מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, וְלֵוִי אַחַר לֵוִי לֹא יִקְרָא, מִשּׁוּם פְּגַם שְׁנֵיהֶם, וְכָבוֹד זֶה נַעֲשָׂה לָהֶם, כְּשֶׁרָאוּיִין לְכָךְ אֲבָל אִם הָיוּ בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת נִמְנָעִים מִכָּבוֹד. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יג, א) שֶׁמַּמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, וְעַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה לֹא רָאִינוּ מִי שֶׁהִקְדִּים עַצְמוֹ לְשׁוּם כֹּהֵן מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ, וְעֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְיָ (משלי כב ד). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, נִתְבָּאֲרוּ בְּמָקוֹמוֹת חֲלוּקִים מִן גְּמָרָא מַכּוֹת וְחֻלִּין וּבְכוֹרוֹת וְשַׁבָּת וְזוּלָתָם (ה' כלי המקדש פ"ח).

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שְׁמִצְוָה עַל כֵּן לְכַבֵּד זֶרַע אַהֲרֹן. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא כִּבְּדָם בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי וְכֹהֵן הָרָאוּי לְכָבוֹד בָּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה רע

שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאֹהֶל הַמֵּת – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאֹהֶל הַמֵּת וַאֲפִלּוּ לְשִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יא) וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא. כְּלוֹמַר לֹא יָבוֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת עִמָּהֶם, דִּלְשׁוֹן לֹא יָבוֹא בִּיאַת בַּיִת מַשְׁמַע.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוָה רס"ו (רסג) בְּסֵדֶר זֶה, שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה רָאוּי לְהִתְרַחֵק מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים עוֹשֵׂי מְלֶאכֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּמִיד, וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הַנִּבְדָּל לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, עִם הֱיוֹתוֹ בַּעַל גּוּף נַפְשׁוֹ תִּשְׁכֹּן תָּמִיד בְּתוֹךְ הַמִּשְׁרָתִים הָעֶלְיוֹנִים, עַל כֵּן לֹא תָּחוּשׁ הַתּוֹרָה עָלָיו לְהַתִּיר לוֹ טֻמְאָה לְעוֹלָם, וַאֲפִילּוּ בַּקְּרוֹבִים כְּמוֹ לְכֹהֲנִים הֲדִיוֹטִים שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רסג) דְּחָס רַחֲמָנָא עֲלַיְיהֶם, שֶׁיִּשְׁפְּכוּ נַפְשָׁם בְּבֵית הַמֵּת כִּי יֵחַם לְבָבָם עַל קְרוֹבֵיהֶם, מָה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן בַּכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כִּי מֵרֹב דְּבֵקוּת נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה יִתְפַּשֵּׁט לְגַמְרֵי מִטֶּבַע בְּנֵי אִישׁ וְיַשְׁכִּיחַ מִלִּבּוֹ כָּל עֵסֶק עוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָד, וְעַל חֶבְרַת הַקְּרוֹב לֹא תִּבְקֶה נַפְשׁוֹ, כִּי כְּבָר הוּא נִפְרַד מִמֶּנּוּ בְּעוֹדֶנּוּ בַּחַיִּים. וּבְדִינֵי טֻמְאַת הַמֵּת וְאֹהֶל הַמֵּת דִּבַּרְתִּי מְעַט כְּמִנְהָגִי בְּסֵדֶר זֶה, אֵין רָאוּי לְהַחְזִירוֹ פֶּן יִכְבַּד עַל הַקּוֹרֵא. [הלכות אבל פ"ג].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה, וַאֲפִלּוּ אִם הָיָה מְקֻרֶה שֶׁיָּצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ מְזֻהָר מֵהִכָּנֵס בְּאֹהֶל הַמֵּת. וְאִם עָבַר וְנִכְנַס שָׁם בְּמֵזִיד וַאֲפִלּוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ מֵתִים בַּבַּיִת לוֹקֶה.

מצוה רעא

שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשׁוּם טֻמְאָה בְּמֵת – שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל אֲפִלּוּ בְּמֵת מִקְרוֹבָיו, וְכָל שֶׁכֵּן בְּכָל שְׁאָר הַמֵּתִים שֶׁבָּעוֹלָם, בְּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה בֵּין בִּנְגִיעָה בֵּין בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יא) לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ לְאֵלּוּ שֶׁהֵם קְרוֹבָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּסוּק אָסַר עָלָיו מֵהִטַּמֵּא עַל כָּל הַנְּפָשׁוֹת, זֶהוּ טֻמְאַת בִּיאָה לְאֹהֶל הַמֵּת, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ שָׁם (מצוה רע) שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שָׁם לֹא יָבֹא דְּמַשְׁמַע בִּיאָה בְּאֹהֶל, וְכָאן יֶאֱסֹר עָלָיו כָּל שְׁאָר מִינֵי הַטֻּמְאָה בְּכְלָל. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְגוֹ'. הוּא פָּרוּשׁ לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְעַל כָּל נַפְשֹׁת וְגוֹ'. שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֲבָל הֵם שְׁנֵי לְאוִין לֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ב ד) חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרא שם) שֶׁחַיָּב כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּלֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ, מִדִּין גְּזֵרָה שָׁוָה, כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם נֶאֶסְרוּ מֵהִטַּמֵּא בַּנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא. וְאָמְנָם אֵין לִמְנוֹת בְּמִנְיַן הַלְּאוִין לֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט לִשְׁנֵי לְאוִין כְּמוֹ שֶׁמָּנִינוּ אוֹתָן בְּכֹהֵן גָּדוֹל,

לְפִי שֶׁבְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְתְּבוּ בְּפֵרוּשׁ, וּבַהֲדְיוֹט נִלְמַד הָאֶחָד בְּגֶזֵרָה שָׁוָה, וּכְבָר הוֹרָה זָקֵן הוּא הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ שורש ב), שֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹת בְּמִנְיַן תַּרְיַ"ג מִצְוֹת אֶלָּא הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב, אֲבָל לֹא הַנִּלְמָדוֹת בְּמִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ, וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם, כִּי כַּוָּנַת שְׁתֵּיהֶן בְּלֹא יָבֹא וּבְלֹא יִטַּמֵּא עִנְיָן אֶחָד הוּא.
וּבְדִינֵי טֻמְאַת הַמֵּת, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רסג קְצָת מֵהֶן.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת כִּי אָז יִהְיֶה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהַכֹּהֵן שָׁם, גַּם כֵּן נוֹהֵג אִסּוּר זֶה, וְאִם עָבַר וְנִטְמָא וַאֲפִילּוּ לִקְרוֹבָיו בְּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רעב

מִצְוַת כֹּהֵן גָּדוֹל לִשָּׂא נַעֲרָה בְּתוּלָה – שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל נַעֲרָה בְּתוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יג) וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה נֶחְשָׁב מִכְּלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות ל, א): עוֹשֶׂה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַמְזֵר אֲפִלּוּ מֵחַיְבֵי עֲשֵׂה, וּבָאוּ זֶה, כְּשֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בָּא עַל אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בַּעֲשֵׂה, שֶׁהָעִקָּר הוּא אֲצָלֵנוּ, לְאוֹ הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יא, ב) מֻזְהָר עַל הָאַלְמָנָה, וּמְצֻוֶּה עַל הַבְּתוּלָה.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָעִקָּר הַטּוֹב שֶׁבָּאָדָם הוּא שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַחְשֶׁבֶת טָהֳרָה וּנְקִיּוּת, כִּי אַחֲרֵי הַמַּחְשָׁבוֹת יִמָּשֵׁךְ מַעֲשֶׂה הַגּוּפוֹת, עַל כֵּן רָאוּי לוֹ לַמִּשְׁרַת הַגָּדוֹל לְהִדָּבֵק בְּאִשָּׁה שֶׁלֹּא קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ אַחֵר זוּלָתִי בּוֹ שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִמֶּנָּה טָהוֹר וְנָקִי רָאוּי לַעֲבֹד בְּקֹדֶשׁ. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר וּמִי יוֹדֵעַ אִם גַּם הַבְּתוּלָה קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ זוּלָתִי בּוֹ וְנִתְּנָה עֵינֶיהָ בְּאַחֵר, הַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָצְאָה מַחְשַׁבְתָּהּ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל אֵינָהּ נִפְסֶלֶת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁנִּבְעֲלָה נִפְסָלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א), דְּמִשְׁתַּבְּגֵר אֲסוּרָה עָלָיו, הָעִנְיָן הוּא, דְּמִכְיָון שֶׁהִיא גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, יֵצֶר מַחֲשֶׁבֶת לִבָּהּ רַק רַע, וְאוּלַי קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאָדָם אַחֵר, וּמַחְשַׁבְתָּהּ רָעָה מִכְּיָון שֶׁהִיא גְּדוֹלָה, נֶחְשֶׁבֶת לָהּ כְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן מִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ גַּם כֵּן (שם), שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין, אֲפִילּוּ בְּעוֹדָהּ קְטַנָּה, אֲסוּרָה הִיא לְכֹהֵן, דְּמִכְיָון שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה הַקִּדּוּשִׁין, כְּבָר קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ אַחֵר מִתּוֹךְ מַעֲשֶׂה הָאֵרוּסִין וְנִפְסְלָה, דְּמַעֲשֶׂה פּוֹסֵל אֲפִילּוּ בִּקְטַנּוֹת, וּמַחְשָׁבָה בִּגְדוֹלוֹת, וְכֵן אָמְרוּ (שם), שֶׁאִם נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ גַּם כֵּן פְּסוּלָה, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה רַב, אַף עַל פִּי שֶׁבְּתוּלֶיהָ קַיָּמִין. וְכֵן אָמְרוּ (שם) שֶׁאַף מַכַּת עֵץ פְּסוּלָה, וְהַטַּעַם בָּהּ לְפִי הַדּוֹמֶה לְפִי שֶׁאֵינָהּ קוֹבַעַת עוֹד

מַחְשַׁבְתָּהּ הַרְבֵּה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, דְּמִכְּיוָן שֶׁנֶּאֱבְדוּ בְּתוּלֶיהָ אֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית חָזָק לְעוֹלָם לְאִישׁ, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב, ב) כִּי אֵין אִשָּׁה כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂאָהּ כְּלִי, וַהֲרֵי זוֹ לֹא עָשָׂאָהּ שׁוּם אָדָם כְּלִי, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאִלּוּ הַרְבֵּה, וְאָמְרוּ (יבמות ס, א) שֶׁאִם נָשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מַכַּת עֵץ דְּיֵעָבַד יְקַיֵּם. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יב, ב) שֶׁאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים, וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל הָעוֹבֵד אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמִּנּוּהוּ וְעָבַר, וְכֵן כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה כָּלָם מְצֻוִּין עַל הַבְּתוּלָה וַאֲסוּרִין בָּאַלְמָנָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יבמות נח, ב) שֶׁאָפִלּוּ אֲרַס הַקָּטַנָּה וּבָגְרָה תַּחְתָּיו קֹדֶם נִשּׂוּאִין הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, וְאִם כָּנַס אֵינוֹ מוֹצִיא, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם נט, א) שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים בְּיַחַד לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח, דָּוְקָא אִשָּׁה אַחַת, אֲבָל לֹא שְׁתַּיִם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם סא, א), שֶׁאִם כָּנַס הָאַלְמָנָה בְּעוֹדוֹ הֶדְיוֹט וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיאָה, וַאֲפִלּוּ אֶרְסָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹנְסָהּ לְאַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שִׁשֶּׁי מִיְּבָמוֹת וּבִמְקוֹמוֹת מִכְּתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין [ה' איסורי ביאה פי"ז].

וְנוֹהֵג בָּאָרֶץ בִּזְמַן הַבַּיִת וְהָעֲבוֹדָה, כִּי אָז יִתְמַנֶּה הַכֹּהֵן גָּדוֹל, לֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. וְכֹהֵן גָּדוֹל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָשָׂא בְּעָלַת אִישׁ שֶׁאֵינָהּ לֹא אַלְמָנָה וְלֹא גְּרוּשָׁה בִּטֵּל עֲשֵׂה וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט.

מצוה רעג

שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל לְבַד אַלְמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יד) אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת אֵלֶּה לֹא יִקָּח. וְלֹא הָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לַחְזֹר אִסּוּר גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁדָּרַךְ כְּלָל נֶאֱסְרוּ עַל כָּל כֹּהֵן, וְהוּא רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים, וְעַל כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עז א), כִּי לְלַמֵּד לָנוּ עִנְיָן זֶה, בָּא בְּכָפֶל הָאַזְהָרָה בִּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (שם), שֶׁבָּא לְלַמֵּד, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּקָּרֶה שֶׁיִּהְיוּ כָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ בְּאִשָּׁה אַחַת כַּסֵּדֶר הַזֶּה שֶׁבַּתְּחִלָּה תִּתְאַלְמֵן וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ וְאַחַר כָּךְ תִּתְחַלֵּל וְאַחַר כָּךְ תֵּעָשֶׂה זוֹנָה, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחַיָּב עַל בִּיאָה אַחַת אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, וְהוּא שֶׁהֶזְהַר בְּאַרְבָּעָה לָאוִין, וְאִם בָּא עָלֶיהָ כֹּהֵן הֶדְיוֹט לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וְהַטַּעַם שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עָלֶיהָ הַרְבֵּה מַלְקוּיוֹת כְּשֶׁהִיא כַּסֵּדֶר הַזֶּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּעִנְיָן זֶה אִסּוּר מוֹסִיף, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רסח) סָמוּךְ בְּמִצְוַת אִסּוּר גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה אִסּוּר מוֹסִיף אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל אוֹ אִסּוּר בְּבַת אַחַת, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת כְּרֻתוֹת (יד, ב). וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם בָּעַל אַרְבַּע נָשִׁים וְאַחַת מֵהֶן אַלְמָנָה וְאַחַת גְּרוּשָׁה וְאַחַת חֲלָלָה

וְאַחַת זוֹנָה, וְהַתֹּרָה עַל כֻּלָּן שֶׁחַיָּב אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, בֵּין שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כַּסֵּדֶר אוֹ שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, הוֹאִיל וְהֵן גּוּפִין מֻחְלָקִין.

וְאִם תִּשְׁאַל וְתֹאמַר וְאֵיךְ יִלָּקֶה הַרְבֵּה מַלְקוּיוֹת בֵּין בְּאִשָּׁה אַחַת בֵּין בְּהַרְבֵּה, וְהָא קָיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, שֶׁהֲרֵי זֶה לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת הוּא, שֶׁהֲרֵי בְּכָלָּן בָּאָה הַמְּנִיעָה בְּלָאו אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה ז) לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. הַתְּשׁוּבָה דַּע שֶׁכְּבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עִנְיָן זֶה, וְזֶהוּ אָמְרָם בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (עז, ב) בַּמֶּה שֶׁכָּתוּב בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישׁהּ לֹא יִקָּחוּ, שֶׁמִּפְּנֵי כֵן נִפְרְדָה הַגְּרוּשָׁה בְּלָאו, לְלַמֵּד שֶׁמַּלְקִין עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּכְמוֹ שֶׁמַּלְקִין עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כָּךְ מַלְקִין עַל הַחֲלָלָה וְעַל הַזּוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְאָמְרוּ שָׁם כְּשֵׁם שֶׁחֲלוּקָה גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט כָּךְ חֲלוּקָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, וּלְלַמֵּד דְּבָרִים אֵלּוּ נִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּנִשּׂוּאֵי הָאַלְמָנָה מַחְשָׁבוֹת זָרוֹת, כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קיב, א), שֶׁבַּחוּר שֶׁנָּשָׂא הָאַלְמָנָה שָׁלֹשׁ דֵּעוֹת יֵשׁ בַּמִּטָּה וכו'.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א) שֶׁאַלְמָנָה הִיא נִקְרֵאת אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת אָחִיו אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם אֶלָּא חוֹלֵץ. הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת סְפֵק קִדּוּשִׁין וּמֵת אֲרוּסָהּ הֲרֵי זוֹ סְפֵק אַלְמָנָה וַאֲסוּרָה, שֶׁכָּל סָפֵק בִּדְאוֹרָיְתָא אָסוּר הוּא מִן הַתּוֹרָה, וְעַל כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכָל מָקוֹם, שֶׁסְּפֵקָא דְּאוֹרָיְתָא, לְחֻמְרָא.

וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בִּיבָמוֹת וְקִדּוּשִׁין. וְכֹהֵן גָּדוֹל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִדֵּשׁ אַלְמָנָה וּבְעָלָהּ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת: אַחַת, מִשּׁוּם אַלְמָנָה לֹא יִקָּח, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ, שֶׁהוּא לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב אוֹתוֹ בְּסָמוּךְ (מצוה רעד), אֲבָל קִדֵּשׁ אוֹתָהּ וְלֹא בְּעָלָהּ אַחַר כָּךְ אֵינוֹ לוֹקֶה כְּלָל וַאֲפִילּוּ מִשּׁוּם לֹא יִקָּח, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין (עח, א) בָּעַל לוֹקֶה, לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, דְּמָה טַעַם קָאָמַר לֹא יִקָּח? מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. אֲבָל בָּעַל הָאַלְמָנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם לָאו דְּלֹא יְחַלֵּל שֶׁהֲרֵי חִלְּלָהּ לָאַלְמָנָה וַעֲשָׂאָהּ זוֹנָה, וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים, דִּבְכְלַל לָאו דְּלֹא יְחַלֵּל מַשְׁמַע, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְלֹא יְחַלֵּל לֹא לָהּ וְלֹא זַרְעוֹ, וְכֵן אָמְרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין וּמוֹדֶה רָבָא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ לוֹקֶה, מַאי טַעְמָא? וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ אָמַר רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי חִלֵּל, כְּלוֹמַר דִּבְכְלַל וְלֹא יְחַלֵּל מַשְׁמַע דְּלֹא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים וְלֹא זַרְעוֹ.

מצוה רעד

שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה – שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה וַאֲפִלּוּ בְּלֹא קִדּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא טו) וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו, וְאָמְרוּ בְּקִדּוּשִׁין (עח, א) כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה לוֹקֶה

שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם לֹא יִקַּח, וּמִשּׁוּם וְלֹא יְחַלֵּל, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם נָשָׂאָהּ וּבָעֲלָהּ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וְאִם בָּעֲלָהּ מִבְּלִי שֶׁקִּדְּשָׁהּ לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רָבָא שָׁם, וּמוֹדֶה רָבָא בְּאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ לוֹקֶה, מַאי טַעְמָא? וְלֹא יְחַלֵּל אֲמַר רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי חִלֵּל. קִדְּשָׁהּ וְלֹא בָּעֲלָהּ אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם לֹא יִקַּח, דְּהָא אָמְרִינַן הָתָם דְּמָה טַעַם קָאָמַר מָה טַעַם לֹא יִקַּח? מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. מַשְׁמַע דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא חִלֵּל אֵינוֹ לוֹקֶה.

וְזֶה הַטַּעַם לְמַדְנוּהוּ אַף בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט בַּנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב זֶה דְּלֹא יְחַלֵּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא וּבְאַלְמָנָה, לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין הַהֶדְיוֹט גַּם כֵּן חַיָּב מַלְקוּת בַּנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ עַד שֶׁיְּקַח וְיִבְעֹל, דְּוַדַּאי לֹא הֶחְמִיר הֶדְיוֹט מִגָּדוֹל, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין בָּעַל לוֹקֶה לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, וְאָמְרוּ שֶׁדַּיִן זֶה גַּם כֵּן בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִבְעֹל. אֲבָל בָּעַל זוֹנָה אוֹ גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר לוֹ וּפְסָלוֹ לַכְּהֻנָּה אֵינוֹ לוֹקֶה, מִכְּיוָן שֶׁלֹּא נִתְבָּאֲרָה הַמְּנִיעָה בּוֹ מִזֶּה בְּפֵרוּשׁ, דְּלֹא יְחַלֵּל בְּפָרָשַׁת כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא כָּתוּב וּבְאַלְמָנָה דַּוְקָא. אֲבָל בְּזוֹנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה אַף הַכֹּהֵן גָּדוֹל גַּם כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת כְּשֶׁנָּשָׂא אוֹתָן וְאַחַר כָּךְ בָּעַל, אֲבָל בְּעָלָן בְּלֹא קִדּוּשִׁין אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר לוֹ וּפְסָלוֹ מִן הַכְּהֻנָּה אֵין לוֹ בָּזֶה חִיּוּב מַלְקוּת, אֶלָּא דִּינוֹ בָּזֶה כְּמוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּשָׁוֶה, שֶׁלְּעִנְיַן הָאַלְמָנָה דַּוְקָא הוּא שֶׁנִּתְיַחֵד הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְחַיְבוֹ בְּלֹא יְחַלֵּל, כְּלוֹמַר בִּבְעִילָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֲבָל לֹא בַּשְּׁלוֹשׁ הָאֲחֵרוֹת, שֶׁלֹּא נִכְפְּלוּ הַשָּׁלֹשׁ הָאֲחֵרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶלָּא לְאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רעג) לְחַלֵּק, כְּלוֹמַר לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר בַּדָּבָר, שֶׁבָּאַלְמָנָה יֵשׁ בָּהּ חִלּוּל בִּבְעִילָה, שֶׁהָיְתָה כְּשֵׁרָה לְהֶדְיוֹט וְנִפְסְלָה בַּבְּעִילָה, וְעַל כֵּן יֵשׁ לְחַיְבוֹ מַלְקוּת עָלֶיהָ מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, אֲבָל בַּשָּׁלֹשׁ הָאֲחֵרוֹת אֵין לְחַיְבוֹ מַלְקוּת בִּבְעִילָה מִבְּלִי קִדּוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי אֵין לָנוּ לוֹמַר בָּהֶן חִלּוּל, שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט קֹדֶם בְּעִילָה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בַּקּוֹדֶמֶת לָהּ, וּקְצָת דִּינֶיהָ גַּם כֵּן.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁהָיָה לָנוּ כֹּהֵן גָּדוֹל. עָבַר וּבָעַל אַלְמָנָה אֲפִלּוּ בְּלֹא קִדּוּשִׁין לוֹקֶה מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, שֶׁהֲרֵי חִלֵּל לְאַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְעַכְשָׁו אֲסוּרָה לוֹ, וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁלֹּא יְחַלֵּל לֹא לָהּ וְלֹא לְזַרְעוֹ, וְחִלּוּל זַרְעוֹ שַׁיָּךְ לוֹמַר כְּשֶׁבָּא עַל גְּרוּשָׁה חֲלָלָה זוֹנָה שֶׁהֵן מְחֻלָּלוֹת, וּכְשֶׁהוּא בָּא עֲלֵיהֶן, אֵינוֹ מְחַלְּלָן, שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת הֵן, אֲבָל זַרְעוֹ הוּא שֶׁמְּחַלֵּל, שֶׁזַּרְעוֹ בְּמָקוֹם חִלּוּל. וְחִלּוּל הָאִשָּׁה שַׁיָּךְ לוֹמַר, בְּבָא עַל הָאַלְמָנָה שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה עֲדַיִן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט וּבְבִיאָה זוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל נַעֲשֵׂית זוֹנָה, וַהֲרֵי חִלְּלָהּ מִכַּשְׁרוּתָהּ, וְאֵין סָפֵק כִּי גַּם הַזֶּרַע מְחֻלָּל בָּהּ מִמֵּילָא, אֲבָל הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּין

הַחִלּוּל שֶׁבָּהּ לְחִלּוּל הַזֶּרַע שֶׁהִיא מְחַלֶּלֶת בְּהַעֲרָאָה וְהַזֶּרַע בְּגוֹמֵר בִּיאָתוֹ, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (קדושין שם).

מצוה רעה

שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּמִּקְדָּשׁ – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יז) אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו. כְּלוֹמַר לֹא יִקְרַב לַעֲבֹדָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (עי' רש"י בראשית לא נד). וּמוּם זֶה עִנְיָנוֹ מוּם קָבוּעַ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ בַּסִּפְרָא (אמור ג ה) אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב אֵין לִי אֶלָּא מוּם קָבוּעַ, מוּם עוֹבֵר מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. וּמוּם קָבוּעַ הוּא, כְּגוֹן גָּרַב אוֹ יַלֶּפֶת וְהִיא הַחֲזָזִית.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב פְּעֻלּוֹת בְּנֵי אָדָם רְצוּיוֹת אֶל לֵב רוֹאֵיהֶם לְפִי חֶשִׁיבוּת עוֹשֵׂיהֶן, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם חָשׁוּב בְּמַרְאֵהוּ וְטוֹב בְּמַעֲשָׂיו, יִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּעֵינֵי כָּל רוֹאָיו, וְאִם יִהְיֶה בְּהֶפֶךְ מִזֶּה פְּחוּת בְּצוּרָתוֹ וּמְשֻׁנֶּה בַּאֲבָרָיו, וְאִם אֵינוֹ יָשָׁר בְּדַרְכָיו לֹא יֵאוֹתוּ פְּעֻלּוֹתָיו כָּל כָּךְ אֶל לֵב רוֹאָיו, עַל כֵּן בֶּאֱמֶת רָאוּי לִהְיוֹת הַשְׁלֵיחַ שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה עָלָיו אִישׁ חֵן יָפֶה תֹּאַר וִיפֵה מַרְאֶה נָאֶה בְּכָל דְּרָכָיו, לְמַעַן יִתְפַּשְׁטוּ מַחֲשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ אַחֲרָיו. וּמִלְּבַד זֶה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁלֵמוּת צוּרָתוֹ, רֶמֶז לְעִנְיָנִים, שֶׁמִּתּוֹךְ מַחְשָׁבוֹת הָאָדָם בָּהֶן, תִּטְהַר נַפְשׁוֹ וְתִתְעַלֶּה, וְלָכֵן אֵין רָאוּי בְּשׁוּם צַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שִׁנּוּי צוּרָה מִכָּל צוּרוֹתָיו, פֶּן תִּתְפַּזֵּר נֶפֶשׁ הַמְּחַשֵּׁב מִצַּד הַשִּׁנּוּי וְתָנוּד מִן הַחֵפֶץ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות מג, א) שֶׁשְּׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵן, יֵשׁ מוּמִין שֶׁפּוֹסְלִים הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד, וְאִם הֵן בִּבְהֵמָה פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִלִּקָּרֵב, וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים שֶׁפּוֹסְלִים הָאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד וְלֹא הַבְּהֵמָה מִלִּקָּרֵב. וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין פּוֹסְלִין לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה, אֶלָּא מְשׁוּם מַרְאִית הָעַיִן. וְכָל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין אֵלּוּ אֵינוֹ עוֹבֵד. אֵין פּוֹסְלִין בָּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי, אֲבָל מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֶּלְיָתוֹ אוֹ טְחוֹל שֶׁלּוֹ אוֹ נִקְּבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּעָשֶׂה בָּהֶן טְרֵפָה עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד מֻמ אֵלּוּ בְּגָלוּי, אַף כָּל שֶׁהוּא בְּגָלוּי. וּמְנוּ חֲכָמִים (רמב"ם בי'את מקדש ז ח) שֶׁהַמּוּמִין שֶׁהֵם פּוֹסְלִין בֵּין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה הֵם חֲמִשִּׁים, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ מוּמִין מְיֻחָדִים בַּבְּהֵמָה וְהֵם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְנִמְצְאוּ בַּבְּהֵמָה שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה, וְיֵשׁ גַּם כֵּן מוּמִין מְיֻחָדִים בָּאָדָם וְהֵם תִּשְׁעִים, נִמְצְאוּ הַפּוֹסְלִין בָּאָדָם מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כְּלַל הַתִּשְׁעִים הַמְיֻחָדִים בָּאָדָם, שְׁמוֹנָה יֵשׁ בָּרֹאשׁ, וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, אַרְבָּעָה בָּאָזְנַיִם, וַחֲמִשָּׁה בַּגַּבִּינִים אַרְבָּעָה בְּרִיסֵי הָעֵינַיִם, אֶחָד עָשָׂר בָּעֵינַיִם. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, שְׁלֹשָׁה בַּשִּׂפָתַיִם, וּשְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן, וּשְׁלֹשָׁה בְּגַבּוֹ

שֶׁל אָדָם, וְשִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם, אַרְבָּעָה בְּאֶבְרֵי הַזֶּרַע, חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבָרַגְלַיִם, אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, שְׁמֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְעוֹד אַרְבָּעָה מוּמִין גְּדוֹלִים מְיֻחָדִים בָּאָדָם וְאֵינָם בְּגָלוּי, וְאֵלּוּ הֵן, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְנִכְפֶּה וַאֲפִילּוּ לְיָמִים, וּמִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעַתְתּוּ אֲפִלּוּ בְּעִתִּים יְדוּעִים. וּמִלְבַד אֵלֶּה, יֵשׁ עוֹד שְׁנַיִם שֶׁפּוֹסְלִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן, מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן וּמִי שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנָיו.

וְזֶהוּ כְּלַל הַחֲמִשִּׁים שֶׁפּוֹסְלִין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה חֲמִשָּׁה בָּאוֹזֶן, וּשְׁלִשָּׁה בָּרִיס שֶׁל עַיִן, וּשְׁלִשָּׁה אֵלּוּ בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, שְׁמֹנָה בָּעַיִן, שְׁלִשָּׁה בַּחֹטֶם, שִׁשָּׁה בַּפֶּה, שְׁנַיִם עָשָׂר בְּאֶבְרֵי הַזֶּרַע, שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם, אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן גָּרָב, וְהוּא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. ב) יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, וְזֶהוּ יַבֶּלֶת הָאָמוּרָה בַּתּוֹרָה. ג) מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית הַמִּצְרִית כָּל שֶׁהוּא וְזוֹ הִיא יַלֶּפֶת הָאָמוּרָה בַּתּוֹרָה. ד) כָּל עֶצֶם שֶׁבַּגָּלוּי שֶׁנֶּחְרַץ בּוֹ חֶרֶץ, וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, וְאֵין הַצְּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגָּלוּי. וְעוֹד שִׁלְשָׁה אֲחֵרִים הַזָּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד. ב) הַחוֹלֶה שֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ, אֲבָל הַטְּרֻפָּה, כָּשֵׁר בָּאָדָם וּפָסוּל בַּבְּהֵמָה, וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן, כָּשֵׁר בָּאָדָם וּפָסוּל בַּבְּהֵמָה. ג) הַמְּזֹהָם הֲרֵי חֲמִשִּׁים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת פֶּרֶק שְׁבִיעִי.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד, וְהוּא בַּעַל מוּם, אִם הוּא מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד עֲבֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְאִם הָיָה מְזִיד חַיָּב מַלְקוּת. וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (אמור ג יא) אֵין בַּעַל מוּם בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה. וְאִם הוּא מִן הַתִּשְׁעִים מוּמִין הַמְיֻחָדִים בָּאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה לֹא חִלֵּל עֲבֹדָתוֹ. וְאִם הוּא מִן הַמּוּמִין שֶׁפַּסְלוּתָן אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אֵינוֹ לוֹקֶה, וַעֲבֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

מצוה רעו

שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא כא) כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ, כָּל רִבּוּיָא הוּא, וּמְרַבֶּה אֲפִלּוּ מוּם עוֹבֵר, כִּי בַּתְּחִלָּה יָזְהִיר עַל מוּם קָבוּעַ, וְהָיִיתִי סָבוּר שֶׁהוּא מֻתָּר לַעֲבֹד בְּמוּם עוֹבֵר שֶׁהוּא קַל מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ הִזְהִיר גַּם עַל הָעוֹבֵר, וְהוּא הַגָּרָב וְהַיַּלֶּפֶת.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

מִדִּיני הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין סו ב) שֶׁאֶחָד מוּם קָבוּעַ אוֹ מוּם עוֹבֵר פּוֹסֵל הָעֲבֹדָה וְלוֹקֶה הַכֹּהֵן עָלָיו אִם עָבַד בְּמֵזִיד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (מדות ה ד) שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶן בְּהַתְמָדָה שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בַּיְחֻסִין וּבַמּוּמִין, וְכָל כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בַּיְחֻסִין לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא

מִן הָעֲזָרָה, וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם וְכָשֵׁר לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים. וּמִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה, וְחוֹלֵק בַּקֳדָשִׁים עִם אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל. וְיֶתֶר דִּינֵי כָּל הַמּוּמִין בִּבְכוֹרוֹת פֶּרֶק שְׁבִיעִי.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. עָבַר וְעָבַד בְּמוּם עוֹבֵר, בְּמֵזִיד לוֹקֶה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת עא) לֹא יִמְנֶה זֶה הַלָּאו שֶׁל מוּם עוֹבֵר לְלָאו בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְכָתַב, דִּבְכְלַל לָאו דְּמוּם קָבוּעַ הוּא, וְהוּא כְּמוֹ חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמְּצָוָה, וּכְבָר הִסְכִּימוּ הוּא וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (בסהמ"צ שורש יא) וְדָבָר בָּרוּר הוּא שֶׁאֵין לַחְשֹׁב חֵלֶק הַמִּצְוָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

מצוה רעז

שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל כָּלָּו – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל בִּכְלָלוֹ, כְּלוֹמַר אֶל הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ וְכָל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא כג) אַךְ אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ. וְנִתְבָּאֵר בַּסִּפְרָא (אמור ג י) שֶׁשְּׁנֵי לְאוִין אֵלֶּה שֶׁל הַפָּרֹכֶת וְהַמִּזְבֵּחַ, לֹא יַסְפִּיק אֶחָד מֵהֶם בִּלְתִּי חֲבֵרוֹ, וּשְׁנֵיהֶם בָּאוּ לְהַשְׁלִים הַדִּין בְּעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא לְהַרְחִיק הַמָּקוֹם הָאָסוּר עֲלֵיהֶם לְהִכָּנֵס בּוֹ.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וַהֲדָרָהּ עַל כֵּן אֵין רָאוּי לָבוֹא שָׁם בַּעַל מוּם, כִּי הוּא מָקוֹם הַשְּׁלֵמוּת, אֵינוֹ בַּדִּין לַעֲמֹד שָׁם מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שׁוּם חִסָּרוֹן. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) הַרְבֵּה פְּעָמִים הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בְּהַגְדִּילֵנוּ מַעֲלַת הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְתִפְאַרְתּוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוֹמַר מָה הֵן הַמּוּמִין שֶׁבִּשְׁבִילָן יִמָּנַע הַכֹּהֵן מִלִּכָּנֵס, זִכַּרְתִּים לְמַעְלָה (במצוה רעה) בְּסָמוּךְ בְּרֶמֶז בְּאַזְהָרַת בַּעַל מוּם קָבוּעַ, וְשָׁם הוֹדַעְתִּי מְקוֹמָן בַּגְּמָרָא וְכָל הָעִנְיָן כְּמִנְהָגִי. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת ס"ט) שֶׁאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב זֶה הַלָּאו בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, שֶׁאִסּוּר הִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל וְגַם פְּרוּעַ רֹאשׁ וּקְרוּעַ בְּגָדִים וּשְׁתוּי יַיִן אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲלָה מִדִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא בָּא הַכָּתוּב הַזֶּה אֶלָּא לֶאֱסֹר מֵהֶם קְרִיבָה לַעֲבוֹדָה, וְזֶה בִּכְלַל לָאו דְּבַעַל מוּם שֶׁלֹּא יַעֲבֹד הוּא. וְכָתַב עוֹד, שֶׁאַף הֵם לֹא אָסְרוּ אֶלָּא הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אַמָּה, אֲבָל כְּנֶגֶד הַמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה לֹא אָסְרוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (מצוה קמט) בְּאַזְהָרַת פְּרוּעַ רֹאשׁ בְּשֵׁם הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה [הלכות בביאת מקדש פ"ו].

מצוה רעח

שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן טָמֵא – שֶׁלֹּא יְעַבֵּד כֹּהֵן בְּעוֹדוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ב) וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, ב) מִנַּיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה כְּלוֹמַר מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם? דִּכְתִיב דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ. וּכְתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ. מִשְּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים, כִּי לִכְבוֹד הַבַּיִת וּמַעֲלַת הָעֲבוֹדָה נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּמַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ, וּמַעֲלַת הָאָדָם בְּטָהֳרָה יָדוּעַ לְכָל מֵבִין.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה הֵן הַטֻּמְאוֹת הַמְּטַמְּאוֹת מִדְּרַבָּנָן וּבְאֵיזֶה עִנְיָן יִטְהַר הַטָּמֵא מִטֻּמְאָתוֹ, וְאֵיזוֹ טֻמְאָה צְרִיכָה הַזָּאָה וְקָרְבָּן לְטַהֲרָתָהּ, וְאֵיזוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, וּמִכְּלַל הָעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת מִשּׁוּם טֻמְאָה כִּי אִם בִּטְבִילָה, וְאֵיזוֹ טֻמְאָה צְרִיכָה שִׁבְעָה יָמִים לְטָהֳרָתָהּ, וְאֵיזוֹ יְסַפִּיק לָהּ יוֹם אֶחָד. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה אֲשֶׁר רַבּוּ לְמַעְלָה יִתְבָּאֲרוּ כֻּלָּם בְּסֵדֶר טְהָרוֹת [שם].

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן הַבַּיִת, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד בְּטֻמְאָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (עי' רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ד ה"א).

מצוה רעט

שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה – שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ד) אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְגוֹ' בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר. וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יד, ב) אַזְהָרָה לִתְרוּמָה מִנַּיִן, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה טָמֵא? שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ אִישׁ וְגוֹ' אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא שָׁוֶה בְּזֹרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאכְלֵהוּ הַזֶּרַע כֻּלּוֹ זְכָרִים וּנְקֵבוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּרוּמָה. וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּזֶה הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פג, א) גַּבֵּי מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁיִּלְמְדוּ שָׁם טָמֵא הָאוֹכֵל תְּרוּמָה מִוְּשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא.

מִשְּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַגְדִּיל וּלְיַקֵּר בְּלֵב כָּל אָדָם כָּל אֲשֶׁר בַּקֹּדֶשׁ. וּכְבָר זָכַרְתִּי פְּעָמִים רַבּוֹת הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בַּדָּבָר, וּמִמַּעֲלוֹת הַקֹּדֶשׁ לְאָכְלוֹ בְּטָהֳרָה יָדוּעַ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם הל' תרומה פ"ז ה"א), שֶׁכֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה הוּא בְּמִיתָה וְלוֹקֶה עָלֶיהָ, אֲבָל אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלָאו אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ קֹדֶשׁ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ברכות ב, א) שֶׁהַטְּמֵאִים אוֹכְלִים בַּתְּרוּמָה בְּהֶעֱרֵב הַשֶּׁמֶשׁ וְיֵרָאוּ בָּרָקִיעַ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים בֵּינוֹנִיִּים, וְזֶה הָעֵת הוּא כְּמוֹ שְׁלִישׁ שָׁעָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה מ, א) בְּמִי שֶׁהָיָה אוֹכֵל

תְּרוּמָה וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ אֵבָרָיו לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע, וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּרוֹכְבֵי גְּמַלִּים וּמָה שֶׁאָמְרוּ (בכורות כז, א) בִּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן שֶׁאֵין טֻמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, כְּגוֹן קָטָן שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא פֵּרְסָה נִדָּה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (חולין קל, ב) שֶׁכָּל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, וְעַל כֵּן אֵין נוֹתְנִין הַתְּרוּמָה אֶלָּא לְכֹהֲנִים הַיּוֹדְעִים לִשְׁמָרָהּ בְּטָהֳרָה. וְדִינֵי הַטֻּמְאוֹת זָכַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט) גַּם כֵּן קְצָתָן בִּכְלָל וּבִפְרָט.

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בָּאָרֶץ וּבִזְמַן שֶׁהִיא בְּיִשּׁוּבָהּ, כִּי אָז שָׁם חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זְכוֹרֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א כו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד וְהוּא טָמֵא חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁנִּזְכַּר בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תִּשְׁעִי (פג א) שֶׁמָּנוּ שָׁם מְחַיְּבֵי מִיתָה וּמְכֻלָּלָם מָנוּ כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה. וּבַזְּמַן הַזֶּה אִסּוּר דְּרַבָּנָן בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [יו"ד סימן שלא].

מצוה רפ

שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה – שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב י) וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (פסחים כג א), שֶׁזֶּה הַקֹּדֶשׁ הוּא הַתְּרוּמָה לְבַד וְכָל מָה שֶׁנִּקְרָא תְּרוּמָה, אֲבָל לֹא בָּא לְהַזְהִיר בְּכָאן עַל קָדָשִׁים אֲחֵרִים, וּמָה שֶׁנִּקְרָא תְּרוּמָה גַּם כֵּן אֵלּוּ הַבְּכוּרִים, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכוֹרֹנָם לִבְרָכָה מִן הַקַּבָּלָה (שם לו, ב) וּתְרוּמַת יָדֶיךָ (דברים יב יז) אֵלּוּ הַבְּכוּרִים.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת. וּמִמַּעֲלוֹת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיֹּאכְלוּהָ מִשְׁרָתֵי הַשֵּׁם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְעַבְדֵיהֶם אֲשֶׁר קָנוּ לָהֶם, וְיִתְּנוּהוּ לִבְהֶמְתָּם וּלְכָל חַיָּתָם וְלֹא לַאֲחֵרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכוֹרֹנָם לִבְרָכָה (גיטין יב, ב) שֶׁעֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, דִּקְנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, וְכֵן אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁמֵּרְדָה, הֲרֵי הִיא אוֹכֶלֶת, וְכָל אֵשֶׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת, אֲפִלּוּ הִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְגַם הָאֲרוּסָה לוֹ הָיְתָה רְאוּיָה לֶאֱכֹל אֶלָּא שֶׁחָכְמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל, עַד שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּרֵישׁ פֶּרֶק חֲמִישִׁי דִּכְתֻבּוֹת (צ"ל פ"ה נז ב). עֶבֶד עִבְרִי שֶׁל כֹּהֵן, אֵינוֹ אוֹכֵל, שֶׁהֲרֵי אָסְרָה הַתּוֹרָה שְׂכִיר עוֹלָם וּשְׂכִיר שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב י) תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. אֲבָל עֶבֶד כְּנַעֲנִי אוֹכֵל, דִּקְנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא, וְגַם אִם קָנָה הָעֶבֶד עֲבָדִים גַּם הֵם אוֹכְלִים עַל יָדוֹ, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שם יא) כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן, שֶׁיֵּשׁ בַּמַּשְׁמָע, שֶׁהַנֶּפֶשׁ יַעֲשֶׂה קִנְיָן, אֲבָל אִם הָעֶבֶד הַשֵּׁנִי קָנָה שִׁלִּישִׁי אֵינוֹ אוֹכֵל, דִּכְי יִקְנֶה הַנֶּפֶשׁ, קִנְיָן אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא קִנְיַן הַקִּנְיָן. וְכָל כֹּהֶנֶת שֶׁנִּבְעֲלָה לִפְסוּלֵי כְּהֻנָּה אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה לְעוֹלָם (יבמות סה א), וְגַם אַנְדְּרוֹגִינוֹס גַּם כֵּן בֵּין שֶׁנִּבְעַל דֶּרֶךְ זְכוּתוֹ אוֹ דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ, וְאַף מָשׁוּךְ וְהוּא מִי שֶׁנִּמְשְׁכָה עָרְלָתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּאִלּוּ לֹא

מָל אָסוּר לֶאֱכֹל מִדְּרַבָּנָן עַד שֶׁיְּמוֹל פַּעַם שְׁנִיָּה (שם עב א), וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, רַבִּים, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת.

וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת הַתְּרוּמָה לְזָרִים בְּכָל יִשְׂרָאֵל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא, דְּהַיְנוּ בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ, כִּי אָז חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז) בְּמִצְוַת הַפְּרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבַזְּמַן הַזֶּה נוֹהֵג אִסּוּרָהּ מִדְּרַבָּנָן בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה וְהוּא זָר, כְּגוֹן יִשְׂרְאֵל שֶׁהוּא זָר, אוֹ אֲפִלּוּ כֹּהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת שֶׁנִּתְחַלְּלוּ מִן הַכְּהֻנָּה בְּאֶחָד מִמִּינֵי הַחִלּוּל הַיְדוּעִים שֶׁהוֹרוּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פג, ב), מִדִּכְתִיב (שם ט) וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ, וְאַחֲרָיו וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ.

מצוה רפא

שֶׁלֹּא יֹאכַל תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר תְּרוּמָה – שֶׁלֹּא יֹאכַל תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב י) תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ נִכְלָל בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כִּי טַעַם אִסּוּרָן מִפְּנֵי שֶׁנֶּחְשְׁבוּ כְּמוֹ זָר אַחַר שֶׁאֵינָן קְנָיָן כַּסְפּוֹ, כִּי הַתּוֹשָׁב הוּא שָׂכִיר עוֹלָם, וְהַשָּׂכִיר הוּא שְׂכִיר שָׁנִים (עי' יבמות ע א).

מצוה רפב

שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲרֵל תְּרוּמָה – שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲרֵל תְּרוּמָה, כְּלוֹמַר כֹּהֵן שֶׁלֹּא נִמּוֹל, בֵּין שֶׁהוּא מֵזִיד, אוֹ שׁוֹגֵג, אוֹ אָנוּס וּכְגוֹן שֶׁמֵּתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה שֶׁיִּרְאַת הַמָּוֶת מְנָעַתּוּ מִלְּמוֹל, בְּכָל עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, מִכְּיוָן שֶׁהוּא עֲרֵל אָסוּר לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה, וְהוּא הַדִּין שֶׁאָסוּר בְּשְׁאָר קָדָשִׁים. וּמְנִיעָה זוֹ לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב, אֶלָּא נִלְמְדָה בְּגְזֵרָה שָׁוָה. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת קלה). וּבֵאֲרוּ הַמְקַבְּלִים עִם זֶה, שֶׁזֶּה הָאִסּוּר הוּא מִדְּאוֹרָיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן. וּלְשׁוֹן יְבָמוֹת (ע, א) מְנַיִן לְעֲרֵל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה? נֶאֱמַר (שמות יב מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בַּפֶּסַח, וְנֶאֱמַר (ויקרא כב י) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בַּתְּרוּמָה, מָה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בַּפֶּסַח עֲרֵל אָסוּר בּוֹ אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בַּתְּרוּמָה עֲרֵל אָסוּר בָּהּ, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים. וְזֶה כְּמוֹ כֵן לְשׁוֹן סִפְרָא (כאן ד יח), וְשָׁם נֶאֱמַר רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אִישׁ אִישׁ לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל. וְשָׁם נִתְבָּאֵר כְּלוֹמַר בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת (עב א) שֶׁדִּבֵּר תּוֹרָה מָשׁוּךְ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וּמִדְּבְרֵיהֶם גָּזְרוּ עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעֲרֵל, וּמָשׁוּךְ הוּא שֶׁנִּמְשְׁכָה הָעָרְלָה בְּעִנְיָן שֶׁנִּרְאֶה

כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מָהוּל אַחַר שֶׁנִּמּוֹל. הִנֵּה כְּבָר הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעֶרֶל אָסוּר בַּתְּרוּמָה מִן הַתּוֹרָה, וְהַמָּשׁוּךְ אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וְהֶבֵן זֶה, וְשָׁם נֶאֱמַר מָשׁוּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמּוֹל מִדְּרַבָּנָן, עַד כָּאן.

וּלְפִי הַדּוֹמֶה כָּל אֲרִיכוּת דְּבָרָיו כָּאן הוּא מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב בָּעִקָּר הַשֵּׁנִי בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין כָּל מָה שֶׁיִּלְמֵד בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ בְּרִבּוּי רָאוּי לִמְנוֹתוֹ בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת, וְהִנֵּה הַגְּזֵרָה שָׁוָה אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הִיא, וְהִנֵּה הוּא בְּעַצְמוֹ, יִמְנֶה אִסּוּר הֶעָרֵל בַּתְּרוּמָה בְּאַחַת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִלְמָד כֵּן וְלָכֵן יִתְנַצֵּל בְּאוֹמְרוֹ כִּי הַמְקַבְּלִים בֵּאֲרוּ שֶׁזֶּה הָאִסּוּר מִדְּאוֹרַיְתָא, לֹא מִדְּרַבָּנָן. וְנִרְאֶה כִּי כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁכָּל זְמַן שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ שֶׁהָעִנְיָן מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן נִמְנֶה אוֹתוֹ לְמִצְוָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִלְמָד בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת, אַחַר שֶׁחֲכָמִים יְעִידוּ עַל הַדָּבָר שֶׁהוּא דְּאוֹרַיְתָא, וְאִם לֹא שֶׁרָאוּי לְהַזְהִיר מֵאַד בְּגַחֶלֶת הָרַב וְאֵירָא, הָיִיתִי אוֹמֵר כִּי מִדַּחַק גָּדוֹל נִכְנַס לְזֹאת הַפָּרָשָׁה. וּכְבָר תָּפַשׂ עָלָיו בָּזֶה הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בָּעִקָּר הַשֵּׁנִי וְהִרְבָּה עָלָיו רְאָיוֹת מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא וּמִן הַמִּדְרָשׁוֹת, כַּמָּה רַבּוּ הַדְּבָרִים עַד שֶׁלֹּא יְכִילוּם שִׁבְעָה דַּפִּין גְּדוֹלִים. וְסוֹף דָּבָר אָמַר הָרַב כִּי סֵפֶר מִצְוֹת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, עִנְיָנָיו מַמְתִּקִים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים, מִלְּבַד הָעִקָּר הַזֶּה שֶׁהוּא עוֹקֵר הָרִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהֶעֱרֵל כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁב אֲחֵר שֶׁלֹּא נִכְנַס עִם יִשְׂרָאֵל בִּבְרִית הַמִּילָה שֶׁהוּא עִנְיָן גָּדוֹל, וְהַרְחָקַת זָר מִן הַתְּרוּמָה וְהַטְּמֵאִים מִן הַקֹּדֶשׁ, שֹׁרֶשׁ אֶחָד לָהֶם, וְכָתוּב לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה רעט).

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְתָא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (מצוה רפא). וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה בֵּין טְהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה, וְהוּא עֵרֵל חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רפג

שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲלָלָה מִן הַקֹּדֶשׁ – שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲלָלָה מִן הַקֹּדֶשׁ. כְּלוֹמַר מִן הַתְּרוּמָה וְחָזֶה וְשׁוֹק שֶׁרְאוּיוֹת בְּנוֹת אַהֲרֹן הַכְּשֵׁרוֹת לְאָכְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב יב) וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל. וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת (סח, א) כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ שֶׁפְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה. וּמֵאֲשֶׁר כָּתוּב בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, כְּלוֹמַר מֻחְזֶה וְשׁוֹק, וְשָׁם נֶאֱמַר לְכָתוּב קְרָא בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, מַאי בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים? שְׁמַעַת מִנַּהּ תַּרְתֵּי, חֲדָא שֶׁהִיא כְּשֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל נִפְסְלָה מֵאֱכֹל בִּתְרוּמָה וְחָזֶה וְשׁוֹק, וְעוֹד אַחֶרֶת, שֶׁהִיא כְּשֶׁתִּהְיֶה נְשׂוּאָה לַזָּר וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וְשׁוֹק. וְנִמְצָא שֶׁיִּהְיֶה

בְּכָל זֶה הַלָּאו אַזְהָרַת הַחֲלָלָה מִלֶּאֱכֹל הַקֹּדֶשׁ, וְאַזְהָרַת כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר שֶׁלֹּא תֹּאכַל חָזֶה וְשׁוֹק אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ אוֹ גֵּרְשָׁהּ, מָה שֶׁלֹּא נָדִין כֵּן בִּתְרוּמָה, שֶׁכֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר וּמֵת בַּעְלָהּ חוֹזֶרֶת הִיא לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה. וּמִשְּׁמָעוּת הַכָּתוּב כֵּן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכַל. כְּלוֹמַר כְּשֶׁתִּבָּעֵל לְאִישׁ זָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא פָּסוּל לָהּ, וְזֶהוּ זָרוּתוֹ לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים, דְּהַיְנוּ תְּרוּמָה וְחָזֶה וְשׁוֹק כִּדְפֵרְשִׁית. וְעוֹד יֵשׁ גַּם כֵּן בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר לְמִי שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן, וְכֵן כָּתַב רַשְׁ"י זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְאִישׁ זָר לְלֵוִי אוֹ לְיִשְׂרְאֵל, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא זָר מִן הַכְּהֻנָּה בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בְּעֵת הֱיוֹתָהּ לוֹ, אֲבָל אַחַר מוֹתוֹ אוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי יָצְאת מִתַּחַת יָדֵי הַזָּר לֹא תֹאכַל בְּחָזֶה וְשׁוֹק, דִּמְכִיוָן שֶׁנִּשֵּׂאת לַזָּר נִפְסְלָה בְּחָזֶה וְשׁוֹק לְעוֹלָם. וְאוּלָם תֵּדַע, כִּי אִסּוּר אֲכִילַת כֹּהֶנֶת בַּתְּרוּמָה בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ יִשְׂרְאֵל לֹא לְמַדְנוּהוּ מִזֶּה הַכָּתוּב כְּלָל, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ לְדָרֹשׁ בּוֹ כָּךְ אֶלָּא מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, אֲבָל זֶה הָאִסּוּר לְמָדוּהוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מִדִּכְתִיב וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, שֶׁבָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָאִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ דְּהַיְנוּ בַּעְלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל שֶׁהוּא זָר מִן הַכְּהֻנָּה לֹא תֹּאכַל קֹדֶשׁ, כִּי אֵשֶׁת הַזָּר נֶחְשֶׁבֶת כְּזָר, וַהֲרֵי הִיא כְּמוֹ אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו. וְדַע זֶה וְקַבֵּלֵהוּ, כִּי כֵן הָאֱמֶת הַמְקֻבָּל.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. עִבְרָה הַכֹּהֶנֶת וְאָכְלָה תְּרוּמָה אוֹ חָזֶה וְשׁוֹק וְהִיא חֲלָלָה כְּלוֹמַר, שֶׁנִּבְעֲלָה לְמִי שֶׁפּוֹסְלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה, וְכֵן אִם עָבְרָה וְאָכְלָה חָזֶה וְשׁוֹק אַחַר שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ, וְכֵן אִם עָבְרָה וְאָכְלָה תְּרוּמָה אוֹ חָזֶה וְשׁוֹק בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל, בְּכָל צָדָדִין אֵלּוּ חַיֶּבֶת מַלְקוּת.

מצוה רפד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל, בֵּין יִשְׂרְאֵל בֵּין כֹּהֵן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלֹּא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב טו) וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל עַל זֶה (סנהדרין פג א), שֶׁבְּאוֹכֵל טֶבֶל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְעִנְיַן הַכָּתוּב לוֹמַר, שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ הַקֳּדָשִׁים בְּעוֹדָם מְעֹרָבִים עִם הַחֻלִּין, וְזֶהוּ לְשׁוֹן אֶת אֲשֶׁר יָרִימוּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד, כְּלוֹמַר שֶׁעֲדַיִן לֹא הוּרְמוּ. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (פג א) מְנַיִן לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁהוּא בְּמִיתָה? שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ בָּעֲתִידִים לְהָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּיָלֵיף חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה שֶׁכָּתוּב עָלֶיהָ וְאֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ (במדבר יח לב). וְהִיא בְּמִיתָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה

רפ), מִדִּכְתִיב (ויקרא כב ט) וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ, וּסְמִיךְ לֵהּ וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (טז, ב) בְּעִנְיַן זֶה, יָכוֹל לֹא יִהְיוּ חַיָּבִין אֶלָּא עַל הַטָּבָל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כָּל עִקָּר, אֲבָל נִטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלָא נִטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי מִנַּיִן כְּלוֹמַר, מִנַּיִן שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר חִיּוּב? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שם כו יב) וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ, מָה לְהַלָּן מַעֲשֵׂר עָנִי אַף כָּאן מַעֲשֵׂר עָנִי, וַאֲמַר רַחֲמָנָא לֹא תוּכַל.

אָמְנָם זֶה הַחִיּוּב הוּא לְמַלְקוּת, אֲבָל עָוֹן מִיתָה אֵינוֹ אֶלָּא עַל הַטָּבָל שֶׁלֹּא נִטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְכֵן נָמֵי בְּאוֹכֵל מַעֲשֵׂר קֹדֶם שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּצַוָּאַת הַלְוִיִּם (במדבר יח לב) כְּשֶׁצִּוָּם לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר וְאֶת קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ, שֶׁזּוֹ הִיא מְנִיעָה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּטִבְלוֹ, כֵּן פֵּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פו, א) וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי. נִמְצָא מִכְּלַל דְּבָרֵינוּ, שֶׁהָאוֹכֵל הַטָּבָל קֹדֶם שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּכְמוֹ כֵן קֹדֶם שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר הוּא בְּמִיתָה, וְאִם אָכַל מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְנִטְלָה מִמֶּנּוּ גַּם כֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּכְגוֹן שֶׁהִקְדִּים לִטּוֹל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר קֹדֶם מַעֲשֵׂר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָדַיִן טָבוּל לְשֶׁנֵּי הַמַּעֲשְׂרוֹת, דְּהַיְנוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, אוֹ מַעֲשַׂר עָנִי, אֵינוֹ בְּחִיּוּב מִיתָה, אֲבָל הוּא בְּחִיּוּב מַלְקוּת, וְכֵן כָּל זְמַן שֶׁהוּא טָבוּל אֲפִלּוּ לְאֶחָד מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת בְּמַלְקוּת. וְאַזְהָרוֹתָיו מִלֹּא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב לְקַמָּן בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי וּשְׁמֹר עִנְיַן זֶה (מצוה תעג ד), כִּי כֵן תִּמְצָא הָאֱמֶת אִם תְּזַכֶּה לִלְמֹד דִּבְרֵי חֲכָמֵינוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה סָמוּךְ בְּלָאו דְּכֹהֵן טָמֵא בִּתְרוּמָה (מצוה רעט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז עג, ב) בְּאִסּוּר הַטָּבָל, שֶׁאוֹסֵר תַּעֲרֻבְתּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, מָה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן בְּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ וְחָמֵץ בְּפֶסַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמָקוֹמוֹ (מצוה קיא). וְנָתְנוּ טַעַם בַּטָּבָל, מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּרוֹ כְּמוֹ הֶתֵּרוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לַתְּרוּמָה שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת כְּרֵי גָּדוֹל שֶׁל חִטִּים, אַף אִסּוּרוֹ כְּמוֹ כֵן בְּכָל שֶׁהוּא, וְנִמְצָא שֶׁאִם נִתְעָרְבוּ מְעַט חִטִּים שֶׁל טֶבֶל בְּכַמָּה שֶׁל חֻלִּין, שֶׁכֻּלָּן אֲסוּרִין. וּבְסֵדֶר זְרָעִים וּבְמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעֲשְׂרוֹת יִתְבָּאֵר אֵי זֶה דָּבָר חַיָּב בַּתְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת וְהֵן טוֹבְלִין הַפֵּרוֹת, וְאֵי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאֵי זֶה דָּבָר חַיָּב מִן הַתּוֹרָה, וְאֵי זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֶתֶר מִשְׁפְּטֵי הַטָּבָל שָׁם, וּבִמְקוֹמוֹת מִן מַסֶּכֶת דְּמַאי [יו"ד סי' של"א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁל טֶבֶל בְּכָל יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם (רמב"ם הל' מעשר א ג) אַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָאוֹכְלִים הַתְּרוּמוֹת וַאֲפִילּוּ בְּדָנָן שֶׁלָּהֶם, וְכֵן נוֹהֵג הָאִסּוּר בְּכָל מָקוֹם, כְּלוֹמַר, שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל הַטֶּבֶל שֶׁל פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, אֲבָל חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַפֵּרוֹת, יָדוּעַ הוּא שֶׁלֹּא חִיְּבַתְנוּ הַתּוֹרָה בָּהֶם אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְזֶמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּתְּרוּמָה (במדבר טו ב) בְּבוֹאֲכֶם וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות כה, א): בִּיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא בִּיאַת מִקְצַתְכֶם. וְכֵן פָּסַק הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א, כו) וּלְפִיכָךְ אֵין אִסּוּר הַטֶּבֶל מִדְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְדָנָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה).

וּכְבָר כָּתַבְתִּי קְצָת חִלּוּקִין בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁסְּבִיב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן שְׁבִיעִית בְּסֵדֶר אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, וּתְחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים הֵם. וְעוֹד אֶכְתּוֹב בַּאֲרֻכָּה כָּל עִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וְחִלּוּק הַמְּקוֹמוֹת וּמָה שֶּׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא אוֹ מִדְּרַבָּנָן בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים (תקז) בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְקָחֻנוּ מִשָּׁם. וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ שָׁם מַחְלֹקֶת הַמְּפָרְשִׁים בְּעִנְיַן תְּרוּמָה אִם הִיא מִדְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן הַיּוֹם אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ, וּמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מְסֻפָּק עָלָיו אִם הוּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִם לֹא, בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ בִּישׁוּבָהּ רָאוּי לְהַחְמִיר בַּדָּבָר עַל כָּל פָּנִים לְפִי שֶׁזֶּהוּ סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא, וְקַיְמָא לַן סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא (ביצה ג ב). וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ו, ב) הָיוּ מַחְמִירִין אֲפִלּוּ בִּפְרוֹת שֶׁחִיּוּב הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶם דְּרַבָּנָן בַּמְּקוֹמוֹת הַמֻּסְפָּקִים לָהֶם אִם הֵם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ אַחַר חָרְבַּן הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת מִדְּאוֹרַיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְכֵן קֹדֶם שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, וְאִם אָכַל כַּזַּיִת טֶבֶל שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, אֲבָל עֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר עָנִי חַיָּב מַלְקוּת, וְאִם הוּא טֶבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּלוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵין חִיּוּב הַתְּרוּמָה וְהַמַּעַשְׂרוֹת בּוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן כָּל שְׁאָר פֵּרוֹת חוּץ מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ, אוֹ אֲפִלּוּ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן הַבַּיִת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וּמַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפֵּרוֹת שֶׁהֵן טֶבֶל אֲסוּרִין כְּמוֹתָן. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִים מִן הַתּוֹרָה אֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּת עַל הַמַּשְׁקִין אֶלָּא עַל גּוּף הַפֵּרוֹת, חוּץ מִיַּיִן וְשֶׁמֶן שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים, וְהַטַּעַם לְפִי הַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי שֶׁעִקָּרָן שֶׁל אוֹתָן פֵּרוֹת, לְמַשְׁקִין הוּא לַבְּרִיּוֹת.

מצוה רפה

שֶׁלֹּא נַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לַמִּזְבֵּחַ – שֶׁלֹּא נַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִים לְהַקְרִיבָם לַמִּזְבֵּחַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִקְרִיבָם, בַּהֶקְדֵּשׁ לְבַד יֵשׁ אִסּוּר לָאו, וְעַל הַהֶקְדֵּשׁ לְבַד נֶאֱמַר (ויקרא כב כ) כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ, מְשׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ (תמורה ו א).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רעז) בְּלָאו שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל כֻּלּוֹ, וְעַיֵּן בְּמִצְוַת הַקָּרְבָּן (מצוה רפו) לִהְיוֹת תְּמִים וּמָצָאתָ שָׁם כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ.

וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר, מָה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין וּמָה אֵינָן פּוֹסְלִין, כָּתַבְתִּי מֵהֶן קְצָת מִזֶּה לְמַעְלָה (מצוה רעה) בְּלָאו שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ. וְהַכֹּל בַּאֲרֻכָּה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת [ה' איסורי מזבח פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. כָּל הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה עָבַר עַל לָאו זֶה. וּמִן הַנִּרְאֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּזֶה מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל רָאִיתִי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (איסורי מזבח א ב) שֶׁכָּתַב הַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לוֹקֶה, וְאוּלַי יַעֲשֶׂהוּ כְּמֵמִיר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַלְקוּת וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה וְזֶה הֶקְדֵּשׁ הוּא, וְאֵלָיו נִשְׁמַע וְתוֹרָה נְבַקֵּשׁ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְיָ צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב ז).

מצוה רפו

מִצְוַת הַקָּרְבָּן לִהְיוֹת תְּמִים – שֶׁיִּהְיֶה כָּל קָרְבָּן שֶׁנִּקְרִיבֵהוּ שָׁלֵם בְּמִינוֹ מִן הַמּוּמִין שֶׁבָּאוּ בַּכָּתוּב וּמֵאוֹתָן שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מוּמִין, וְהוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (ויקרא כב כא) תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן, וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (אמור ז ט) תְּמִים יִהְיֶה מִצְוַת עֲשֵׂה וְהֵבִיאוּ רְאָיָה (מנחות פז א) עַל הֱיוֹת הַנְּסָכִים וְסָלְתָּם וְשַׁמְנָם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מֵהַהֶפְסֵד, מִדִּכְתִיב (במדבר כח לא) תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, עִם מָה שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְמַעְלָה, בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת עַל צַד הַפְּשָׁט, שֶׁהֵם לְעוֹרֵר וּלְכַוֵּן מַחְשֶׁבֶת בְּנֵי אִישׁ אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כִּי הָאָדָם מִתְפַּעֵל בְּכֹחַ מַעֲשָׂיו, עַל כֵּן רָאוּי עַל כָּל פָּנִים לִהְיוֹת הַקָּרְבָּן בְּלִי מוּם, כִּי מְזֻמּוֹת בֶּן אָדָם לֹא יָנוּחוּ וְלֹא יִתְפַּשְּׁטוּ בַּמִּין הַפָּחוּת כְּמוֹ בָּחֻשּׁוּב, כִּי הַלְּבָבוֹת יִתְעוֹרְרוּ בֶּחָשׁוּב וּבַשָּׁלֵם בְּמִינוֹ יוֹתֵר, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ לְכָל מֵבִין.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. הַמּוּמִין שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם איסורי מזבח א ב) שֶׁפּוֹסְלִין בַּקָּרְבָּן, שֶׁהֵם שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה, חֲמִשִּׁים מֵהֶם, בֵּין בָּאָדָם בֵּין בַּבְּהֵמָה, וְהָעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מְיֻחָדִים בַּבְּהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת בָּאָדָם. וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ מוּמִין שֶׁהֵם מְיֻחָדִים בָּאָדָם שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לִהְיוֹת בַּבְּהֵמָה וְהֵן תִּשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רעה) גַּבֵּי מוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּכֹהֵן. וְכֵן מָה שֶׁחִלְקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קל, א) בֵּין מוּם קָבוּעַ לְמוּם עוֹבֵר,

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (זבחים קטז, א) שֶׁאֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּקָרְבַּן עוֹף, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן תָּמִים זָכָר. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים, אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ אוֹ נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמְּנָחוֹת (ה' איסורי מזבח פ"א). וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁחַט אוֹ זָרַק הַדָּם אוֹ הִקְטִיר הָאֵמוּרִין מִבְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רפח רצ), וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם א ד) נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ וְהִקְטִיר אֵמוּרָיו עַל הַמִּזְבֵּחַ לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, וְעַל מָה שֶׁאָמַר שֶׁאִם הִקְדִּישׁ לוֹקֶה צָרִיךְ עִיּוּן.

מצוה רפז

שֶׁלֹּא נִתֵּן מוּם בַּקָּדָשִׁים – שֶׁלֹּא נִתֵּן מוּם בַּקָּדָשִׁים. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בִּבְהֵמָה שֶׁהִיא קְדוּשָׁה לַמִּזְבֵּחַ שׁוּם חַבּוּרָה אוֹ שׁוּם שֶׁבֶר שֶׁיִּפָּסְלָה לְהַקְרָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כא) וְכָל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות נו, ב) קְרִי בֵּהּ לֹא יְהֵיֶה בּוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ז ט) כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ אַל תִּתֵּן בּוֹ מוּם.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה בִּזָּיוֹן הַקֳּדָשִׁים, וּכְבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים (מצוה צה) הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצֵאת בְּהִתְיַקֵּר כְּבוֹד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמִשְׁרָתָיו וְקָרְבְּנוֹתָיו אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֶחָד הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ בִּתְמוּרָתָן, עוֹבֵר בְּלָאו וְלוֹקֶה, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהַמַּטִּיל מוּם בִּתְמוּרָתָן, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין רְאוּיִין לְקָרְבָּנוֹת כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בִּתְמוּרָה (כא א). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים מִזְּבָחִים וּתְמוּרָה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל אֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּיוֹת כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם שֶׁרְאוּיָה הַבְּהֵמָה לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יג, ב).

מצוה רפח

שֶׁלֹּא נִזְרֹק דַּם בַּעַל מוּם עַל הַמִּזְבֵּחַ – שֶׁלֹּא נִזְרֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כב) עָוֶרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ, וּבָאָה הַקַּבָּלָה שֶׁזֶּה הַלָּאו הוּא מוֹנֵעַ מִזְּרִיקַת דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין, וְזֶהוּ דַּעַת תַּנָּא קַמָּא בַּגְּמָרָא תְּמוּרָה (ו, ב), וְכֵן הֲלָכָה, שֶׁאָמַר שָׁם וְתַנָּא קַמָּא הַאי לֹא תַקְרִיבוּ לַיְיָ לְמָה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ לְזְרִיקַת דָּמִים. כָּל עִנְיַן אַזְהָרָה זוֹ כְּאַזְהָרַת נְתִינַת מוּם בְּקָדָשִׁים (מצוה רפז) וּשְׁחִיטַת בַּעַל

מום (מצוה רפט) וְהַקְּטֹרֶת אֲמוּרִין (מצוה רצ). אֲבָל אֵין לְחַשְּׁבוֹ עִם הָאִסּוּרִים הַנּוֹהֲגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִזְבֵּחַ בַּעֲוֹנֹתֵינוּ.

מצוה רפט

שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בַּעֲלֵי מוּמִים לְשֵׁם קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כב) לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ; וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ז א) לֹא תַקְרִיבוּ מְשׁוּם בַּל תִּשְׁחַט. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, מְפֹרָשׁ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ. אֲבָל אֵין לַחְשֹׁב אִסּוּר זֶה עִם הַנּוֹהֲגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ בַּעֲוֹנֹתֵינוּ לִשְׁחֹט שָׁם קָרְבְּנוֹתֵינוּ.

מצוה רצ

שֶׁלֹּא נַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין – שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, פֵּרוּשׁ אֲמוּרִין, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר צַו בְּמִצְוֹת מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת (מצוה קלח). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כב כב) וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ. עִנְיַן הַמִּצְוָה זוֹ גַּם כֵּן וּבֵאוּר מְקוֹם דִּינֶיהָ, כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ. אֲבָל אֵין לַחְשֹׁב אִסּוּר זֶה עִם הַנּוֹהֲגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ בַּעֲוֹנֹתֵינוּ לְהַקְטִיר בּוֹ.

מצוה רצא

שֶׁלֹּא לְסָרֵס אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים – שֶׁלֹּא לְסָרֵס אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה וְלֹא עוֹף שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כד) וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. אַחַר שֶׁזָּכַר הַכָּתוּב וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת שֶׁהוּא נֶאֱמַר עַל כְּלֵי הַתַּשְׁמִישׁ, אָמַר וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו (חגיגה יד, ב) כָּל שֶׁבְּאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. כְּלוֹמַר, לֹא יֵעָשֶׂה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל, אוֹ פֵּרוּשׁוֹ מִכָּל מִין שֶׁבְּאַרְצְכֶם לֹא תַּעֲשׂוּ, וְכָל שֶׁבְּאַרְצֵנוּ, יִכְלֹל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְכָל בַּעֲלֵי הַחַיִּים. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁלֹּא יְהֵא אִסּוּר הַסֵּרוּס אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק שְׁמֹנָה שְׁרָצִים (שבת קי, ב) תַּנְיָא, מִנַּיִן לַסֵּרוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ בָּכֶם לֹא תַעֲשׂוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, לֹא חָסֵר וְלֹא יָתֵר בּוֹ דָּבָר מִכָּל הָרְאוּי לִהְיוֹת בּוֹ לִשְׁלֵמוּתוֹ, וְהָיָה מֵרְצוֹנוֹ לְבָרֵךְ בַּעֲלֵי הַחַיִּים לִהְיוֹתָם פְּרִים וְרְבִים, וְגַם צִוָּה אֶת הַזְּכָרִים מִמִּין הָאָדָם עַל זֶה לְמַעַן יַעְמְדוּ, שֶׁאִם לֹא כֵן, יִהְיֶה הַמִּין כָּלֶה, אַחַר שֶׁהַמָּוֶת מְכַלֶּה בָּהֶם, וְעַל כֵּן הַמַּפְסִיד כְּלֵי הַזֶּרַע, מַרְאֶה בְּנַפְשׁוֹ כְּמִי שֶׁהוּא קֵץ בְּמַעֲשֵׂה הַבּוֹרֵא, וְרוֹצֶה בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָמוֹ הַטּוֹב.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ צ, ב) שֶׁאֲפִלּוּ לוֹמַר לַגּוֹי לְסָרֵס בְּהֵמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר, אֲבָל אִם לְקָחָהּ הַגּוֹי מֵעַצְמוֹ וְסֵרַס אוֹתָהּ מֻתָּר לְלָקְחָהּ מִיָּדוֹ וְלֶאֱכֹל אוֹתָהּ, וְאִם הֶעֱרִים הַיִּשְׂרָאֵל כְּגוֹן שֶׁאָמַר דְּבָרִים בִּפְנֵי הַגּוֹי מַרְאִים חֶפְצוֹ בְּכָךְ וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין הַמַּעֲרִימִין הַפְּחוּתִין קוֹנְסִין אוֹתוֹ שֶׁיּוֹצִיאֶנָּה מִתַּחַת יָדוֹ וְיִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר, וַאֲפִלּוּ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְמָכְרָהּ, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא שֶׁתֵּצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וְיִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר אֲבָל לִבְנוֹ קָטָן אֵינוֹ מוֹכְרָהּ וְלֹא נוֹתְנָהּ.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שבת קיא, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַמְסָרֵס אַחַר הַמְסָרֵס חַיָּב, וְכִדְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הַכֹּל מוֹדִים בִּמְחַמֵּץ אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו י) לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ. וְלֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ (שם ב יא) בִּמְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּךְ וְכָרוּת אִם עַל כָּרוּת חַיָּב, עַל נָתוּךְ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּב כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא אֶחָד וְכָרַת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְכָרַת הַבֵּיצִים אוֹ נִתְקָן חַיָּב גַּם הָאַחֲרוֹן, וְכֵן אִם בָּא אֶחָד וּמִעֵךְ אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְנִתְקוֹ כֻּלָּם לוֹקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מְסָרֵס, שֶׁכְּבָר מְסָרֵס הוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קיא א), שֶׁהַמְסָרֵס אֶת הַנְּקֵבָה, בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּשְׂאָר מִינִין פָּטוּר. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם קי א), שֶׁהַמַּשְׁקֶה כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין לְאָדָם אוֹ לִשְׂאָר בְּרִיּוֹת כְּדֵי לְסָרְסָן אָסוּר, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל זֶה. וְכֵן הַמּוֹשִׁיב חֲבֵרוֹ בַּמַּיִם אוֹ בַּשֶּׁלֶג עַד שֶׁיִּבָּטֵל מִמֶּנּוּ כֹּחַ אֲבָרֵי הַזֶּרַע אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּסָרֵס בְּיָד, אֲבָל רָאוּי לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְשְׁתּוֹת כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין שֶׁמְּסָרְסִין אוֹתָהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵד, שֶׁהַנָּשִׁים אֵינָן מְצֻוּוֹת עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וּבִיבָמוֹת [א"ה סי' ה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאָסוּר גַּם לָהֶם לְסָרֵס הַזְּכָרִים, אֲבָל לֹא עַצְמָן בְּכוֹס שֶׁל עִקָּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְסֵרַס אֶחָד מִכָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה וְעוֹף, בֵּין טְהוֹרִים בֵּין טְמֵאִים לוֹקֶה.

מצוה רצב

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בַּעַל מוּם מִיַּד הַנָּכְרִי – שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בַּעֲלֵי מוּמִין מִיַּד הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כה) וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה, שֶׁלֹּא נֹאמַר, אַחַר שֶׁהוּא גּוֹי נַקְרִיב בַּעֲדוֹ בַּעַל מוּם. וְהֻצְרְכָה הָאַזְהָרָה בָּזֶה עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁכְּבָר הִתִּירָתְנוּ הַתּוֹרָה לְקַבֵּל מִיָּדָם קָרְבָּנוֹת תְּמִימִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם. וּבָא הַפָּרוּשׁ עַל (מנחות עג, ב חולין יג, ב) "אִישׁ", לְרַבּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת, וּמְקַבְּלִין אוֹתָן מֵהֶם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּבוֹד הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו שֶׁלֹּא יִנָּתֵן מוּם בַּקֳּדָשִׁים בְּסֵדֶר וָזֶה (מצוה רפז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ז א) שֶׁכָּל מוּם מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּקָרְבְּנוֹתֵינוּ כְּגוֹן הַשִּׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין הַיְדוּעִים פּוֹסְלִין גַּם כֵּן בַּמֶּה שֶׁנִּקְבַּל מֵהֶם, וְלֹא נֹאמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוּם בְּקָרְבְּנוֹתָם אֶלָּא מָה שֶׁהֵם מְחַשְּׁבִים אוֹתוֹ מוּם כְּמוֹ מְחֻסָּר אֵבָר. וּקְצָת יֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְפֻזָּרִים בִּמְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד.

וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הוּא זְמַן הַהַקְרָבָה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר עַל זֶה וְהִקְרִיב בַּעַל מוּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִבֶּן נֵכָר לוֹקֶה.

מצוה רצג

מִצְוַת הַקְרָבָן שֶׁיִּהְיֶה מִשְּׁמֹנָה יָמִים וּלְמַעְלָה – שֶׁיִּהְיֶה כָּל קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב מִן הַבְּהֵמָה מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים וָמַעְלָה, לֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְזֹאת הִיא מִצְוַת מְחֻסַּר זְמַן בְּגוּפוֹ, וְהַמִּקְרָא הַמַּזְהִירֵנוּ בְּזֶה הוּא שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב כז) שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה. וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן הֵם, וּמוֹרֶה הַכָּתוּב, שֶׁקֹּדֶם לָכֵן לֹא יֵרָצֶה הַקָּרְבָּן, וְזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ יִקְרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֵלֶק פֶּרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (פ, ב) לְעִנְיַן מַלְקוּת הַנַּח לַמְחֻסַּר זְמַן שֶׁהַכָּתוּב נִתְקוֹ לַעֲשֵׂה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁהִקְדִּימוּ בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה, יִתְעוֹרֵר הָאָדָם לְהַכְשִׁיר מַעֲשֵׂהוּ, וְלָכֵן נִצְטַוָּה לִהְיוֹת פְּעֻלַּת הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶן הֶכְשֵׁר הַמַּעֲשֶׂה שְׁלֵמָה בְּכָל כֹּחוֹ. וּמִשְּׁלֵמוּת הַקָּרְבָּן, שֶׁיִּהְיֶה מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים וָהָלְאָה כִּי קֹדֶם לָכֵן, אֵינֶנּוּ רָאוּי לְכָל דָּבָר וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אוֹתוֹ לְאָכְלָהּ לִסְחוֹרָה וְלִתְשׁוּרָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב א), שֶׁתּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן שֶׁהֵן אֲסוּרִין לְקָרְבָּן כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ, וְכֵן בְּנֵי יוֹנָה גְּדוֹלִים הָרְבֵּה אֲסוּרִים. וְהַטַּעַם בָּהֶם, שֶׁהַגְּדֻלּוּת בָּהֶן נֶחְשָׁב כְּמוּם, וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (שם), בְּתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, שֶׁתְּחִלַּת הַצְּהוּב שֶׁבָּזֶה וְשֶׁבָּזֶה, פָּסוּל, לְפִי שֶׁהוּא גַּדְלוּת בְּיוֹנִים וְקַטְנוּת לְתוֹרִים. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה הַמִּקְרָא (שם לח, ב) כִּי יִוָּלֵד פָּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן, שֶׁפָּסוּל לְקָרְבָּן, תַּחַת אִמּוֹ פָּרָט לְיָתוֹם, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ. וּמִן הַדּוֹמֶה, שֶׁבְּכָל זֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁאֵין הַשְּׁלֵמוּת בָּהֶן כְּמוֹ בַּנּוֹלָדִים כְּדַרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רפו) כִּי הַחִיּוּב לִהְיוֹת הַקָּרְבָּן בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מִכָּל צַד. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְתֻבָּאָרִים בַּסִּפְרָא וְסוֹף מַסֶּכֶת זְבָחִים [פ"ג מ"ה איה"מ].

וְנוֹהֶגֶת בְּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם מִצְוַת הַקְּרָבָן וְעַל יָדָם יִתְקָרְבוּ, וְהֵם הֶזְהֲרוּ מִן הַדּוֹמֶה בָּעִנְיָן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, רָאִיתִי לָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁכָּתַב, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, עַד כָּאן. נִרְאֶה מִדְּבָרָיו שֶׁהוּא סוֹבֵר, שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ אַף עַל הַיִּשְׂרָאֵל הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר לְדַעְתּוֹ שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב מְחֻסַּר זְמַן אוֹ הִקְדִּישׁוֹ לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בִּטֵּל עֲשֵׂה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה רצד

שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט בְּהֵמָה וּבְנָהּ בְּיוֹם אֶחָד – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בְּהֵמָה וּבְנָהּ בְּיוֹם אֶחָד, בֵּין בְּקָדָשִׁים בֵּין בְּחֻלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כח) אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בְּכְלָל, וְעִם הַשְׁגָּחָתוֹ עֲלֵיהֶם יִתְקַיְּמוּ לְעוֹלָם, כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ בַּדְּבָרִים הֵהוּ קִיּוּמָם, וְעַל כֵּן לֹא יִבְטַל מִן הַמִּינִין לְגַמְרֵי כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ עַל מִין הָאָדָם בְּפֹרָט, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ" (מצוה קסט), לֹא כֵן מִינֵי שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, אֶלָּא דֶּרֶךְ כְּלָל בַּמִּין יָשִׁים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל כֵּן נִמְנְעוּ מִלְּכַלּוֹת הָאֵילָן וַעֲנָפָיו בְּיַחַד, לְרַמֵּז זֶה. וְעוֹד נוֹכַל לוֹמַר בָּעִנְיָן עַל צַד הַפְּשָׁט כְּמוֹ כֵן, שֶׁהוּא לְקִבּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִדַּת הַחֶמְלָה וּלְהַרְחִיק מִדַּת הָאַכְזְרִיּוּת שֶׁהִיא מִדָּה רָעָה, וְלָכֵן אַף עַל פִּי שֶׁהִתִּיר לָנוּ הָאֵל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים לְמַחְיָתֵנוּ, צִוָּנוּ לְבַל נַהֲרֹג אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, וְלִקְבּעַ בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַחֶמְלָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פב, א) שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, אוֹ בְּנוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הָאֵם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם פג, א) דִּבְאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה, הַמּוֹכֵר בְּהֵמָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, אִמָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחֹט, לְפִי שֶׁבְּאַרְבָּעָה זְמַנִּים אֵלּוּ, כָּל הַקּוֹנִים מִן הַסְּתָם לִשְׁחֵטָן לְשָׁעָה קוֹנִים, וְאֵלּוּ הֵן עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְעֶרֶב עֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אַף בָּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּגָּלִיל. וְהָא דִּתְנַן צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ דַּוְקָא הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ הַדָּבָר, אֲבָל הַלּוֹקֵחַ אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִשּׁוּם דִּסְפֵק סְפֵקָא הוּא עָלָיו שְׁמָא אֵין לָהּ אֵם, וְאִם יֵשׁ לָהּ שְׁמָא לֹא מְכָרָהּ לִשְׁחֹט. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם פב א) דִּשְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ פָּרָה וּבְנָהּ, שֶׁזֶּה שֶׁלָּקַח רִאשׁוֹן יִשְׁחֹט רִאשׁוֹן, וְאִם קָדַם הַשֵּׁנִי וְשָׁחַט שֶׁלֹּא כַּדִּין אָסוּר הָרִאשׁוֹן לִשְׁחֹט. וְדִין הַשּׁוֹחֵט פָּרָה

וּשְׁנֵי בָּנֶיהָ אוֹ שְׁנֵי בָּנֶיהָ וְאַחַר כָּךְ הִיא, וְכֵן הִיא וּבְתָהּ וּבַת בִּתָּהּ. וּמֻתָּר לִשְׁחֹט הָאֵם עִם בַּת בִּתָּהּ, שֶׁלֹּא אָסַר הַכָּתוּב אֶלָּא אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם שָׁחַט הָאֵם וּבַת בִּתָּהּ וְאַחַר כָּךְ הַבַּת שֶׁאֵין סוֹפֵג אֶלָּא אַרְבָּעִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁחִיטַת בַּת זוֹ עוֹבֵר שְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, וּבְנוֹ וְאוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם חַד מַעֲשֶׂה הוּא.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (שם עח, ב) שֶׁאִסּוּר אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּנֶקֱבוֹת, שֶׁאָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ בְּנוֹ, מִי שֶׁבְּנוֹ כָּרוּךְ אַחֲרָיו דְּהַיְנוּ הַנְּקֵבָה. וּמִכָּל מָקוֹם הָכִי אִסְיְקְנָא בְּחֻלִּין (עט א) עִם הַפְּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁאִם נִתְבָּרֵר לָנוּ הַדָּבָר שֶׁהוּא אָבִיו וַדַּאי, שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ עִם בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, מִשּׁוּם דְּפָסְקִינַן שָׁם הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יְהוּדָה לְפִי הַנִּשְׁמָע מִדְּבָרָיו סָפוּק מְסַפְּקָא לֵהּ אִי חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב אִם לֹא, מִדְּקָאָמַר לְעִנְיַן כִּלְאַיִם בִּפְרָדוֹת אֵין מַרְבִּיעִין עָלֶיהָ לֹא סוּס וְלֹא חֲמוֹר אֶלָּא מִינָהּ, וְאִי הֲוָה סָבִירָא לֵהּ דְּאֵין חוֹשְׁשִׁין וַדַּאי לְזֶרַע הָאָב לֹא הָיָה אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא הָכִי הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, אֵין מַרְבִּיעִין עָלֶיהָ אֶלָּא מִינָהּ, מִצַּד אֵם, אֶלָּא וַדַּאי לְרַבִּי יְהוּדָה סָפוּק מְסַפְּקָא לֵהּ, וְכִי קָאָמַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא נָחוּשׁ לְזֶרַע הָאָב לְהַקֵּל בַּדָּבָר, אֲבָל לְהַחְמִיר, וַדַּאי נָחוּשׁ לְזֶרַע הָאָב. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה חֻמְרָא כְּשֶׁנֹּאמַר שֶׁלֹּא נָחוּשׁ, אָז נֹאמַר שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, דְּכֵיוָן דְּסָפוּק מְסַפְּקָא לֵהּ אָזְלִינַן לְחֻמְרָא בְּכָל מָקוֹם. וּלְפִי זֶה, הֵיכָא שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין וַדַּאי הַזֶּכֶר נָחוּשׁ לוֹ בְּעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּחֻלִּין פֶּרֶק שְׁמִינִי [י"ד סי' ט"ז].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד אוֹ בְּנוֹ וְאוֹתוֹ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רצה

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁיִּתְחַלֵּל בּוֹ שֵׁם שָׁמַיִם בֵּין בְּנֵי אָדָם – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מֵחִלּוּל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא הֵפֶךְ קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה שֶׁאַחַר זֶה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב לב) וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת סג) וְהֶעָוֹן הַזֶּה יֵחָלֵק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הַשְּׁנַיִם עַל הַכְּלָל, וְהָאֶחָד עַל הַפֹּרָט. וְהַחֵלֶק הָאֶחָד הַכְּלָלִי שֶׁכָּל מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת בִּשְׁעַת הַשְׁמָד וְהָיָה הָאוֹנֵס מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר, בֵּין מִצְוֹת קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, אוֹ מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל עֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת אוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְׁמָד הוּא חַיָּב שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ וְיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וְאִם עָבַר וְלֹא נֶהֱרַג כָּבָר חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וְעָבַר עַל אָמְרוֹ וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְחֻטְאוֹ עָצוּם מְאֹד, אָמְנָם אֵינוֹ לוֹקֶה, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שֶׁאֵין לְבֵית דִּין

יְכֹלֶת שֶׁיְקִימוּ גְּבוּל מַלְכוּת אוֹ הֶרֶג, אֶלָּא בְּמֵזִיד, בְּרָצוֹן, בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד יג) בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַהוּא וְלֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מֻטְעֶה. וּכְבָר הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, וְכָל שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין, וְאָמְנָם עָבַר עַל חִלּוּל הַשֵּׁם.

וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הַכְּלָלִי, שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבֵרָה, אֵין תַּאֲוָה בָּהּ וְלֹא עֲרָבוּת, אֲבָל בִּפְעָלָתוֹ יְכַוֵּן לְהַכְעִיס, וְזֶהוּ כְּמוֹ כֵן מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם וְיִלְקֶה, וּלְפִיכָךְ אָמַר וְלֹא תְשָׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. שֶׁזֶּה יֵרָאֶה הַכְעָסָה בְּזֶה הַדָּבָר וְאֵין עֲרָבוּת גַּשְׁמִי בָּזֶה. וְהַחֵלֶק אֲשֶׁר עַל הַפֹּרָט, שֶׁיַּעֲשֶׂה אִישׁ מִפָּרְסָם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁיֵּרָאֶה לְרַבִּים שֶׁהוּא עֲבֵרָה, וּכְגוֹן הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא אֵינוֹ רָאוּי לְכֻמּוֹ הָאִישׁ הֶחָסִיד הַהוּא שֶׁיַּעֲשֵׂהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה הֶתֵּר חִלֵּל הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו, א) הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל הַשֵּׁם? כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקֵלְנָא בִּשְׂרָא מִבֵּי טַבָּחָא, וְלָא יָהֲבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. רַבִּי פְּלוֹנִי אוֹמֵר כְּגוֹן אֲנָא דְּמִסַּגֵּינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין. וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ עַד כָּאן.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וּקְצָת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ אֲכִתֹּב כְּמִנְהָגִי בְּמִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁבְּסָמוּךְ.

מצוה רצו

מִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב לב) וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כְּלוֹמַר שֶׁנִּמְסֹר נַפְשֵׁנוּ לָמוּת עַל קִיּוּם מִצְוֹת הַדָּת. וּכְבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה וּמִן הַכְּתוּבִים בְּאֵי זֶה עִנְיָן וּבְאֵיזוֹ מִצְוָה נִצְטַוִּינוּ בָּזֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְחַי בָּהֶם, דְּמַשְׁמַע וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם כְּבָר קִבְּלוּ הֵם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה בְּכָל עִנְיָן וּבְכָל עֲבֵרָה. וּמִפִּי הַקַּבָּלָה אָנוּ חַיִּין בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עד, א), כִּי שְׁלֹשׁ מִצְוֹת הֵם שֶׁחַיָּב הָאָדָם שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר בָּהֶם לְעוֹלָם, וְהֵם עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל אַבְזָרֶהָא. כְּלוֹמַר, כָּל עִנְיָן שֶׁלָּהּ, הָאָסוּר לָנוּ מִכֹּחַ הַלָּאוִין הַמְיֻחָדִין בָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְכֵן גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְכָל אַבְזָרֶהָא, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים: שֶׁאִם יֹאמְרוּ לוֹ לָאָדָם עֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ נַהֲרָגְךָ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבָדֶהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלִּבּוֹ תָּמִים בֶּאֱמוּנָתוֹ בְּיִרְאַת הַשֵּׁם, אַף עַל פִּי כֵן נִצְטַוָּה שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הַהוּא וְלֹא יִתֵּן מָקוֹם אֶל הַמַּעֲבִיר לַחְשֹׁב שֶׁהוּא כְּפֹר בַּשֵּׁם, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ח ו) עַל מָנַת כֵּן הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁתִּקְדְּישׁוּ אֶת שְׁמִי בְּרַבִּים. וּכְמוֹ כֵן בַּשְּׁתַּיִם שֶׁזְּכָרְנוּ, יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יְדוּעַ כִּי הָאָדָם לֹא נִבְרָא רַק לַעֲבֹד בּוֹרְאוֹ וּמִי שֶׁאֵינוֹ מוֹסֵר גּוּפוֹ עַל עֲבֹדַת אֲדוֹנָיו אֵינֶנּוּ עֶבֶד טוֹב, וַהֲרֵי בְּנֵי אָדָם יִמְסְרוּ נַפְשׁוֹתָם עַל אֲדוֹנֵיהֶם, קַל וָחֹמֶר עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁבְּאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ, חַיָּב הָאָדָם לִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּכָל עִנְיָן בֵּין בְּשִׁעַת שְׁמָד אוֹ שֶׁלֹּא בְּשִׁעַת שְׁמָד, וּבֵין בְּפַרְהֶסְיָא אוֹ אֲפִלּוּ בְּצִנְעָא, וּבֵין שֶׁיִּתְכַּוֵּן הַגּוֹי לְהַעֲבִירוֹ אוֹ אֲפִלּוּ לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, אֲבָל בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת אָמְרוּ, דְּשֶׁלֹּא בְּשִׁעַת שְׁמָד וּבְצִנְעָא יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, וַאֲפִלּוּ יִתְכַּוֵּן הַגּוֹי לְהַעֲבִירוֹ, אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, כְּלוֹמַר, בִּפְנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אִם לַהֲנָאתוֹ מִתְכַּוֵּן הַמַּעֲבִיר יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג וְאִם לְהַעֲבִירוֹ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, בְּשִׁעַת שְׁמָד, אֲפִילּוּ בְּצִנְעָה וַאֲפִלּוּ לַהֲנָאתוֹ וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוָה קַלָּה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וּמִצְוָה קַלָּה הִיא כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲפִילּוּ אַעַרְקָתָא דְּמָסָאנָא כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל צוּרַת מִנְעָלוֹ כְּמוֹ הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁלֹּא יְדֻמֶּה לִהְיוֹת עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כָּהֶם.

וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ אַבְזָרֵהָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר, כָּל מָה שֶׁנֶּאֱסַר לָנוּ מִכָּל לָאו הַמְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ בְּפֶסַח רֹאשׁוֹן זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א) בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין בְּמָקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁרָה, וְאָמְרוּ עָלָהּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (שבת פי"ד ה"ד) לֹא סוֹף דָּבָר בְּשֶׁאָמַר לוֹ רוֹפֵא הָבֵא לִי עֲלִין שֶׁל אֲשֵׁרָה פְּלוֹנִית, דְּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּמוֹדֶה בָּהּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר לוֹ, הָבֵא לִי עֲלִין שֶׁל אִילָן פְּלוֹנִי סְתָם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא אֶלָּא שֶׁל אֲשֵׁרָה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. וְאַף עַל גַּב דְּהַשְׁתָּא כִּי מִתַּסֵּי בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה לְאוּ עֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ הִיא, דְּהָא לָא פָּלַח לַהּ, אֶלָּא מִכָּל מָקוֹם דְּמִתְהֲנֵי מִנַּהּ וְאִיכָּא בְּמִלְּתָא לָאו דְּלָא יְדַבַּק בְּיָדֵךְ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם (דברים יג יח), דְּהוּא לָאו הַמְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל אִסּוּרִין טוּבָא דְּאִיכָּא בַּעֲבוֹדָה זָרָה דְּיָלְפִינַן בָּהּ מִלָּאו דְּלִקְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל לִיתַּנְהוּ בִּכְלַל אַבְזָרֵהָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה לֶהֱרֵג עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן דְּלָאו דְּלִקְנֵי עִוֵּר אֵינוֹ מְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ, דְּבָכְלְהוּ מִצְוֹת נָמֵי אִיתָּהּ.

אַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מָצָאתִי בְּמִקְצָת מֵחִדּוּשֵׁי מוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל שֶׁכָּתַב כִּי בַּיְרוּשַׁלְמִי דַּעֲבוֹדָה זָרָה (פ"ב ה"ב) מַשְׁמַע, דְּכָל שֶׁאָמַר לוֹ הָרוֹפֵא עֲלֵיו סְתָם יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג.

וְעִנְיַן שְׁפִיכוּת דָּמִים, לָמְדוּ הָעִנְיָן זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) מִדֶּרֶךְ הַסְּבָרָא וְאָמְרוּ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מַאי חֲזִית דְּדָמָא דִּידָךְ סָמֵק טְפֵי, דִּלְמָא דְּמָא דְּהַהוּא גַּבְרָא סָמֵק טְפֵי, כְּלוֹמַר, הַנִּרְצָח יִהְיֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מִצְוֹת מֵאוֹתוֹ שֶׁהָרְגוֹ, וְעַל כֵּן אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיֵּהָרֵג שׁוּם אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וַאֲפִלּוּ יֵהָרֵג הוּא עַל זֶה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד), שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ כַּמָּה אֲלָפִים יִשְׂרְאֵלִים וְאָמְרוּ לָהֶם אַנְסִים תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם, וְאִם לָאו, נַהֲרֹג

כֻּלְּכֶם יֵהָרְגוּ כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְדַוְקָא כְּשֶׁאָמְרוּ לָהֶם אֶחָד סְתָם, אֲבָל יְחַדּוּהוּ לָהֶם בְּפֵרוּשׁ, שֶׁאָמְרוּ תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי וְאִם לָאו נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם רַשָּׁאִין לִתְּנוֹ, כָּעִנְיָן הַיָּדוּעַ בְּשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי, וְכֵן הַדִּין בְּנָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶן גּוֹיִם תְּנוּ לָנוּ אַחַת מִכֶּם וכו' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת פֶּרֶק שְׁמִינִי (מי"ב).

וְעִנְיַן עֲרָיוֹת שֶׁנֶּהֱרָגִין עֲלֵיהֶם לְמָדוּ אוֹתָן חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) לְפִי שֶׁהַקִּשָּׁה נַעֲרָה מְאֹרָסָה לִרוֹצֵחַ, מָה רוֹצֵחַ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כֵּן נַעֲרָה מְאֹרָסָה, יֵהָרֵג אָדָם וְלֹא יִבְעַל אוֹתָהּ, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְּמַשֵּׁל מְשָׁלִים חִנָּם, רַק לְלַמֵּד עִנְיָן. וְעוֹד יֵשׁ לָהֶם בָּזֶה סָמָךְ מִן הַקַּבָּלָה, שֶׁהִיא חוֹמַת בַּדְּיָל לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְכָתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים דְּלָא אָמְרִינַן יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר לְעוֹלָם, אֶלָּא לַעֲבֹר עֲבֵרָה, אֲבָל לְהַבָּטֵל מִמִּצְוָה יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג וְאַל יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) בְּאֶסְתֵּר קָרְקַע עוֹלָם הָיְתָה, כְּלוֹמַר, וְהוּא כְּעֵין שַׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי הָאִשָּׁה עַל כָּרְחָהּ נִבְעֶלֶת, וַאֲפִלּוּ סִיְּעָה הָאִשָּׁה בַּתַּשְׁמִישׁ לְאַחַר שֶׁהִלְבִּישָׁהּ הַיֵּצֶר לֹא תִּתְחַיֵּב בְּכָךְ, שֶׁאֵין אֹנֶס גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. וּמָה שֶׁמְּצִינוּ מַעֲשִׂים לַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנֶּהֶרְגִין אֲפִלּוּ עַל בְּטוּל מִצְוָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות כ ו) מָה לְךָ יוֹצֵא לִסָּקֵל? עַל שֶׁמַּלְתִּי אֶת בָּנַי, מָה לְךָ יוֹצֵא לִצָּלֵב? עַל שֶׁנָּטַלְתִּי אֶת הַלּוּלָב, מִדַּת חֲסִידוּת עָשׂוּ הֵם וְרָאוּ שֶׁהַדּוֹר הָיָה צָרִיךְ לָכָךְ, וְהָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים רְאוּיִין לָכָךְ לְהוֹרוֹת עַל זֶה, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים, לֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לִמְסֹר נַפְשָׁם לָמוּת, שֶׁלֹּא לְכָל אָדָם יֵשׁ רְשׁוּת לְהֵרֵג בְּמָה שֶׁלֹּא חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהֵרֵג עָלָיו, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ (רמב"ם יסודי התורה ה ד).

וְעוֹד רְאִיתִי בְּעִנְיַן מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי מוֹרַי יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁבְּכָל אִשָּׁה שֶׁקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר, שֶׁאֵינָן בִּכְלַל עֲרָיוֹת לֵהָרֵג עֲלֵיהֶן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לְהוֹרוֹת לְשׁוּם אָדָם לָבוֹא עַל אִשָּׁה וַאֲפִלּוּ פְּנוּיָה אֵין מוֹרִין, אֶלָּא יָמוּת מֵחָלְיוֹ אִם הֶעֱלָה לִבּוֹ טִינָא וְאַל תִּבָּעֵל לוֹ וְלֹא יְסַפֵּר עִמּוֹ וכו', בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר (סנהדרין עה א) וּבְסֵפֶר מַדָּע (שם ט), וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בפ"ח מִסַּנְהֶדְרִין וּבִפְסָחִים וְיוֹמָא וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [י"ד סי' קנז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ הַשֵּׁם בְּמָקוֹם שֶׁחַיָּב לְקַדְּשׁוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה רצה). וַעֲוֹן חִלּוּל הַשֵּׁם גָּדוֹל וְחָמוּר עַד מְאֹד, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בִּתְשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין לְכַפֵּר, אֶלָּא בְּמִיתָה, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִיוֹמָא (פו, א).

מצוה רצז

מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח – לִשְׁבֹּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ויקרא כג ז) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ, וּבְכָל מָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא יב ד) קָדְשָׁהוּ. וְעִנְיַן קְדֻשָּׁתוֹ הוּא שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה אֶלָּא מָה שֶׁהוּא מְיֻחָד בְּאָכִילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שמות יב טז) אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם. וְהָרְאָיָה שֶׁשְּׁבִיתַת יוֹם טוֹב נֶחְשֶׁבֶת עֲשֵׂה, אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כה, א): הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, וְלָמְדְנוּ מֵעַתָּה שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה שַׁבָּתוֹן גַּבֵּי יוֹם טוֹב הוּא עֲשֵׂה, וּכְבָר בָּא הָרִבּוּי בַּתַּלְמוּד גַּם כֵּן יוֹם טוֹב עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁנַּחְשֹׁב בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד בַּנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה לָנוּ בּוֹ, וּנְהַלֵּל וּנְפָאֵר בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ מָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וְעָשָׂה לָנוּ נִסִּים בַּזְּמַן הַהוּא, וְאִם יִהְיֶה הָאָדָם טָרוּד בִּמְלַאכְתּוֹ, לֹא יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לַחְשֹׁב בְּשׁוּם דָּבָר. וְעוֹד נַאֲרִיךְ בְּשָׁרְשָׁהּ וּבְדִינֶיהָ בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בִּמְקוֹמוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִתְבָּאֲרִים בְּיוֹם טוֹב [הלכ' יו"ט פי"א].

מצוה רצח

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ז) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וּכְבָר הִזְהִיר עַל זֶה הַכָּתוּב בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה בְּצִוּוּי חַג הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (שמות יב טז) כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם. וְזֶה הַמִּקְרָא הֵבִיא הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת שכג) בְּמִנְיָנוֹ. אֲבָל אֲנִי כָּתַבְתִּי זֶה הָאַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמּוֹעֲדוֹת סְדוּרִים בְּסֵדֶר אֶחָד, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְעִנְיַן אֶחָד.

וְאָמַר הַכָּתוּב כָּאן מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה וְלֹא אָמַר כָּל מְלָאכָה לְפִי שֶׁצָּרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ הֻתְּרוּ לַעֲשׂוֹת בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (שמות יב טז) אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, כְּלוֹמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וּבְכָל עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה (שמות א יד). וְכֵן "קַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" (בראשית ד ב), "מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד" (קהלת ה ח), "עֹבֵד אַדְמָתוֹ" (משלי יב יא), אֲבָל הַמְּלָאכָה שֶׁהִיא לְאֹכֶל נֶפֶשׁ כְּמוֹ הַבִּשּׁוּל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מְלֶאכֶת הֲנָאָה הִיא, לֹא מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, כֵּן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא שם). וְכָתַב עוֹד שֶׁזֶּה הַפֵּרוּשׁ מִתְבָּאֵר בַּתּוֹרָה כִּי בְּחַג

הַמַּצּוֹת שֶׁאָמַר תְּחִלָּה כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם, וּבִשְׁאָר כָּל יָמִים טוֹבִים, יְקַצֵּר, וְיֹאמַר כָּל מְלָאכֶת עֲבֹדָה לֹא תֵעָשׂוּ, לֶאֱסֹר כָּל מְלָאכָה שֶׁאֵינָנָּה אֹכֶל נֶפֶשׁ וּלְהוֹדִיעַ שֶׁאֹכֶל נֶפֶשׁ מֻתָּר בָּהֶן, וְלֹא יֹאמַר הַכָּתוּב לְעוֹלָם בְּאֶחָד מִכָּל שְׁאָר יָמִים טוֹבִים כָּל מְלָאכָה וְלֹא יְפָרֵשׁ בָּהֶן הֻתַּר אֹכֶל נֶפֶשׁ, כִּי מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה יִלַּמֵּד עַל זֶה. אֲבָל בְּפָרָשַׁת כָּל הַבְּכוֹר בְּחַג הַמַּצּוֹת אָמַר (דברים טז ח) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הִתִּיר בּוֹ בְּחַג זֶה בְּפֵרוּשׁ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְאַחַר כָּךְ בְּסֵדֶר זֶה הִזְכִּיר מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה דְּמַשְׁמַע בּוֹ גַּם כֵּן הֻתַּר אֹכֶל נֶפֶשׁ, וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁחָזַר וְהִזְכִּירוֹ פַּעַם אַחֶרֶת בְּפָרָשַׁת כָּל הַבְּכוֹר לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר בּוֹ עוֹד בֵּאוּר, וְהִזְכִּיר מְלָאכָה סְתָם, וְסָמַךְ עַל הַיָּדוּעַ. וּמִכָּל מָקוֹם, לֹא אָמַר כָּל מְלָאכָה כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל אָמַר מְלָאכָה כְּלוֹמַר, הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךָ עָלֶיהָ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם וִידַבְּרוּ בָם וְיוֹדִיעוּם לִבְנֵיהֶם וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם, כִּי מִתּוֹךְ הַשִּׁבְיָתָה מֵעִקְּרֵי הָעוֹלָם, יִהְיוּ פְּנוּיִים לַעֲסֹק בָּזֶה, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מַתְרִין בְּמְלָאכָה, וַאֲפִלּוּ בִּמְלָאכָה קַלָּה, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד פּוֹנֶה לְעִסְקוֹ, וּכְבוֹד הָרֶגֶל יִשְׁכַּח מִפִּי עוֹלְלִים גַּם מִפִּי הַגְּדוֹלִים. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֲלוֹת רַבּוֹת בַּשִּׁבְיָתָה, שֶׁמִּתְקַבְּצִין כָּל הָעָם בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי סֵפֶר, וְרָאשֵׁי הָעָם יַדְרִיכוּם וִילַמְּדוּם דַּעַת. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה לב, א) מִשֶּׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהוּ דוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח בְּפֶסַח, וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת [וְהִלְכוֹת חַג בֶּחָג].

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ביצה כח, ב), שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִתִּיר הַכָּתוּב הַמְּלָאכוֹת לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, דַּוְקָא הַדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב כְּגוֹן לִישָׁה, שְׁחִיטָה, אֲפִיָּה, בִּשּׁוּל, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת נִפְסָלוֹת קָצַת בִּשְׁהִיָּתָן. וּכְמוֹ כֵן מִזֶּה הַטַּעַם הִתִּירוּ לָדוּךְ סַמָּנִים בְּיוֹם טוֹב מִשּׁוּם דְּמַפְגֵי טַעֲמַיְהוּ, בִּשְׁהִיָּה, אַחַר שֶׁהֵן נְדוֹכִין, אֲבָל הַמְּלָאכוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְאֵינָן מְקַבְּלוֹת בְּזֶה שׁוּם הֶפְסֵד, כְּגוֹן קְצִירָה, דִּישָׁה, בְּרִירָה, טְחִינָה, רְקִידָה, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, וְאֵינָן בִּכְלַל צָרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ כְּלָל, וְלוֹקִין עֲלֵיהֶם כַּחֲרִישָׁה שֶׁהִיא מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה בֶּאֱמֶת. וְעוֹד בָּאֲרוּ הַמְפָרְשִׁים הָאַחֲרוֹנִים עִנְיָן זֶה וְאָמְרוּ כֵּן, דְּלֹא נִקְרָא צֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֶלָּא מָה שֶׁנַּעֲשָׂה לְיוֹמוֹ. כְּלוֹמַר לִזְמַן מוּעָט כְּמוֹ בִּשּׁוּל וַאֲפִיָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן מָה שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם סוֹמֶכֶת בּוֹ לַהֲכִינוֹ לִשְׁעָתוֹ, לְאַפּוֹקֵי צִידָה שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם עָלֶיהָ, דְּשֶׁמָּא לֹא תִזְדַּמֵּן לוֹ צִידָה הַיּוֹם. וְעוֹד אָמְרוּ, דְּכִי שָׁרִינַן אֹכֶל נֶפֶשׁ בַּמֶּה שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁעָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ

דָּוְקָא כְּשֶׁאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה, אֲבָל אִם מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִלּוּקָהּ שֶׁל מְלָאכָה אָסוּר. וְזֶהוּ שֶׁאָסְרוּ זְכִרוֹנָם לִבָּרָכָה (שם כב, א) לְכַבּוֹת הַבְּקַעַת, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ לְכַבּוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַשֵּׁן הַקֶּדֵרָה. וּלְעִנְיַן צְלִיַּת בָּשָׂר עַל הַגֶּחָלִים דְּהַיְנוּ, בִּשְׂרָא אַגַּמְרֵי הַנְּזָכָר בַּגְּמָרָא (שם כג, א), אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ מִתְכַּבָּה בְּלַחוּת הַבָּשָׂר אֵין זֶה נִקְרָא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִלּוּקָהּ שֶׁל מְלָאכָה, כִּי צָרֵךְ הַצְלָיָה לַעֲשׂוֹתָהּ כֵּן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה הוּא וְשָׁרִי.

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבָּרָכָה (שם יב, א), שֶׁאֵין בְּכְלַל הֶתֵּר צָרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ דָּוְקָא מָה שֶּׁהוּא אָכִילָה וּשְׁתִיָּה לְבַד, אֶלָּא אַף כָּל דָּבָר הַצָּרִיךְ לוֹ לָאָדָם בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא דָּבָר מְצָוֶה, כְּגוֹן קָטָן לְמוּלוֹ, וְלוּלָב לְצֵאת בּוֹ, וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה לְקָרוֹת בּוֹ, דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא זְמַן תּוֹרָה הוּא, וּבֵין שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מִצְוָה אֶלָּא צָרְכֵי הַגּוּף לְבוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן רְחִיצַת רַגְלַיִם בְּמַיִם חַמִּין שֶׁהֻחַמּוּ בְּיוֹם טוֹב אוֹ לַעֲשׂוֹת מְדוּרָה לְהִתְחַמֵּם בָּהּ, כָּל דְּבָרִים אֵלּוּ מֻתָּרִין, וּבִכְלַל הֶתֵּר דְּאֹכֶל נֶפֶשׁ נִינְהוּ. כֵּן פֵּרְשׁוּ הַדָּבָר חֲכָמֵינוּ זְכִרוֹנָם לִבָּרָכָה (רמב"ם הל' יום טוב א טז).

וּמִיהוּ דַּוְקָא דְּבָרִים הַשָּׁוִים בְּכָל גּוּף אָדָם הוּא שֶׁנִּתִּיר וְנֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הֶתֵּר זֶה שֶׁל אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן רְחִיצַת רַגְלַיִם, דְּכֵלֵי עָלְמָא רָחֲצֵי הָכִי לִפְעָמִים, אֲבָל מָה שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה לְכָל אָדָם, כְּגוֹן מֻגְמָר דְּלָאו כֵּלֵי עָלְמָא מְגַמְּרֵי כִּדְאָמְרִינַן בִּכְתֻבּוֹת (ז, א) וַדַּאי אָסוּר הוּא וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְדַוְקָא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ בְּעֵינַן שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן שָׁוֶה בְּכָל אָדָם, אֲבָל לְעִנְיַן אֲכָלִין, אֲפִלּוּ מַאֲכָל שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא הַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ כָּל אָדָם, דְּמִכָּל מָקוֹם, עִקַּר אֲכִילָה, דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ הִיא. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (ביצה ב, ב) בְּאִסּוּר הֲכָנָה, דְּאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לְשַׁבָּת, וְלֹא שַׁבָּת מֵכִין לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשְׁתַּכְחָא אִסּוּר הֲכָנָה מִדְּאוֹרַיְתָא לְדַעְתִּי כִּי מְעַיְּנִתְּ שַׁפִּיר בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא כִּי אִם בְּבֵיצָה בִּלְבַד, וְעִקַּר אִסּוּרָהּ הוּא בְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת אוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחַר יוֹם טוֹב, בְּהָכִי מִתּוֹקְמָא הֲכָנָה דְּרַבָּה בְּבֵיצָה, וּבְהָכִי אֲסִירָא אִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא וְלָא בְּעִנְיָן אַחֵר, דְּהָא אָסְרִינַן לַהּ כְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּשַׁבָּת לְיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחֲרָיו, אוֹ בְּנוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב לְשַׁבָּת שֶׁאַחֲרָיו, וְכֵן בְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב עַצְמוֹ מִדְּרַבָּנָן הוּא אִסּוּרָא, וְהַכֹּל מִשּׁוּם גְּזֵרָה דְּנוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת כִּדְאָמְרַן. וְיַאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לְכָתְבוֹ בְּבֵאוּר רָחָב וּבְמָקוֹמוֹ בְּרֵישׁ בֵּיצָה (שם) הֶאֱרַכְתִּי בּוֹ כַּאֲשֶׁר לִמְּדוּנִי רַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל.

וְדִין מַכְשִׁירֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שמות יב טז) הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא מַכְשִׁירָיו, וְדִין זְמוּן הַגּוֹיִם (שם כא, ב) בְּיוֹם טוֹב שֶׁאָסוּר, דִּכְתִיב לָכֶם וְלֹא לַגּוֹיִם, וְכֵן אֵין אוֹפִין שׁוּם דָּבָר לַכְּלָבִים, דִּכְתִיב לָכֶם וְלֹא לִכְלָבִים, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבָּרָכָה (שם ד, ב), בְּשֶׁנֵּי יָמִים שֶׁל גְּלוּיוֹת דְּבֵיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָּזֶה מֻתֶּרֶת בָּזֶה, וּמָה שֶּׁנִּתְלַשׁ מִן הַקַּרְקַע בָּזֶה מֻתָּר בָּזֶה, דִּשְׁתֵּי קְדֻשׁוֹת הֵן, מָה שֶׁאֵינוֹ כֵּן בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיֶתֶר

פְּרָטֵיהֶ רַבִּים יִתְבָּאֲרוּ כֻּלָּן בַּאֲרֻכָּה בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יוֹם טוֹב [א"ח סימן תצה].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה מִמְּלָאכוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּיוֹם טוֹב בְּמֵזִיד חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רצט

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ שִׁבְעַת יָמִים. וְהוּא כְּקָרְבַּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים הַכֹּל עוֹלוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ עַל כֵּן בְּסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כח יט) אִשֶּׁה עֹלָה וּמִשְׁפַּט הָעוֹלָה כְּבָר פֵּרַשְׁתִּיו לְמַעְלָה (מצוה קטו) [וְשָׂעִיר אֶחָד לְחַטָּאת וְהִיא נֶאֱכֶלֶת].

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן, כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי מַעֲשֵׂהוּ, כִּי מֵהֱיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר, אֵין מַחְשַׁבְתּוֹ נִדְבֶּקֶת כִּי אִם עַל יְדֵי הַמַּעֲשֶׂה. וּמִזֶּה הִשָּׁרֵשׁ צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת פְּעֻלָּה מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם הַיּוֹם לְמַעַן נִתְפַּעֵל מִתּוֹךְ כָּךְ לָתֵת אֶת לִבֵּנוּ לְגַדֵּל הַיּוֹם וּקְדֻשָּׁתוֹ וְהַנְּסִים וְהַטּוֹבוֹת שֶׁגָּמָלָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּנָחוֹת (מט, א) דִּתְמִידִין אֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַמּוּסָפִין וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, ב) הַפָּרִים וְהָאֵילִים וְהַכְּבָשִׂים אֵינָם מְעַכְּבִים זֶה אֶת זֶה. הַפָּר וְהָאַיִל וְהַכְּבָשִׂים אֵינָם מְעַכְּבִים אֶת הַלֶּחֶם. כְּלוֹמַר, מִנְחַת הַסֹּלֶת שֶׁזֵּהוּ הַלֶּחֶם וְלֹא הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס לֹא כִּי אֶלָּא הַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, שֶׁכֵּן מָצִינוּ, שֶׁכְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה קָרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם, אַף כָּאן יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֶּן נַנָּס, אֲבָל אֵין הַטַּעַם כִּדְבָרָיו, שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּחֻמָּשׁ הַפְּקוּדִים, כְּלוֹמַר בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי קָרְבוּ בַּמִּדְבָּר, וְהָאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כְּלוֹמַר, בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא לֹא קָרְבוּ בַּמִּדְבָּר, מִשֶּׁבָּאוּ לְאֶרֶץ קָרְבוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ. וּמִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם? שֶׁהַכְּבָשִׂים מַתִּירִין אֶת עַצְמָן, וְלֶחֶם בְּלֹא כְּבָשִׂים אֵין לוֹ מִי שֶׁיַּתִּירֶנּוּ. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ שָׁם פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פט, א) מְעָרְבִין נִסְכֵּי פָרִים בְּנִסְכֵּי אֵילִים, אֲבָל אֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְּבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָרִים וְאֵילִים. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (פז, ב) גַּם כֵּן שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ הִין וְחֲצִי הִין וכו' רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר שְׁנָתוֹת הָיוּ בַהִין, עַד כָּאן לַפָּר, עַד כָּאן לָאַיִל וְעַד כָּאן לַכֶּבֶשׂ. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים שָׁם וּבְמִקּוֹמוֹת מְקֻדָּשִׁים [הלכות תמידין פ"ד].

וְנוֹהֶגֶת בְּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה. וְאִם עָבְרוּ הַכֹּהֲנִים עַל זֶה וְלֹא הִקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּן מוּסָף בְּמוֹעָדוֹ בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה וְחֶטְאָם יִשָּׂאוּ, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים, כִּי עֲלֵיהֶם מוּטָל חִיּוּב הַקָּרְבָּנוֹת בְּיוֹתֵר. וְאִם אוּלַי הִרְגִּישׁוּ יִשְׂרָאֵל בַּדָּבָר גַּם עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַפֶּשַׁע, כִּי כָּל עִנְיַן הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְכָל שֶׁכֵּן תְּמִידִין וּמוּסָפִין עַל הַצִּבּוּר וְעַל כֻּלָּן הוּא מוּטָל.

מצוה ש

מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּשָׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח – לִשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רצז) סָמוּךְ לְמִצְוָה זוֹ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ עִנְיָנוֹ לוֹמַר, קַדְּשֵׁהוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְגַם שָׁם כָּתוּב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה עַל צַד הַפְּשָׁט. וּקְצָת דִּינֶיהָ, כְּמִנְהָגֵנוּ נִכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּלֹאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ), וְכָל עִנְיַן שְׁבִיתַת הַשְּׁבִיעִי כִּשְׁבִיתַת יוֹם רִאשׁוֹן, וּשְׁנֵיהֶם כְּרֶגֶל אֶחָד הֵם חֲשׁוּבִים לְעִנְיַן שֶׁאֵין אוֹמְרִים זְמַן בַּשְּׁבִיעִי, וְכֵן לְכָל דָּבָר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁהוּא חָג בִּפְנֵי עַצְמוֹ (יומא ב, ב). וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בִּמְקוֹמוֹ (מצוה שכג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שא

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד וְעֶשְׂרִים בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (מצוה רחצ) דְּהַיְנוּ יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח. וְאוּלָם רָאוּי שֶׁאֲבָאֵר לְךָ בְּנִי כָּאן, עִנְיַן שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד, וְתוֹרָתֵנוּ לֹא חִיְּבָתְנוּ כִּי אִם בְּיוֹם טוֹב אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ בְּפֶסַח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְכֵן בַּעֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְסֻכּוֹת.

וְהָאֱמֶת כִּי הָעִנְיָן הוּא עַכְשָׁו מִנְהָג לְבַד לֹא חִיּוּב אַחֵר, רְצוֹנִי לוֹמַר, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ הַיּוֹם מִפְּנֵי הַסָּפֵק, כִּי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּקִיאִין עַכְשָׁו בִּקְבִיעַת הֶחֳדָשִׁים וְיוֹדְעִים יוֹם הַמּוֹעֵד מְכֻוָּן עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל בְּיָדֵם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה בְּמִצְוָה ד. וְנִקְבַּע הַמִּנְהָג מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחִלָּה כְּשֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים סְמוּכִים בָּאָרֶץ הָיוּ קוֹבְעִין הַחֹדֶשׁ עַל פִּי הָרְאִיָּה כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם; וְעַל כֵּן, כָּל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים מִן הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר שֶׁהֵקְבַּע שָׁם שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין שְׁלוּחִים לְהַגִּיעַ שָׁם לְהוֹדִיעָם יוֹם הַקִּבּוּעַ הָיָה לָהֶם סָפֵק בְּאֵיזֶה יוֹם קָבְעוּ הַחֹדֶשׁ, אִם בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אוֹ בְּשֶׁלֹשִׁים וְאֶחָד, וְהָיוּ עוֹשִׂים

הַמּוֹעֵד שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי סָפֵק זֶה. וְאוּלָם לֹא הָיָה סָפֵק לָהֶם לְעוֹלָם בְּיוֹתֵר מִיּוֹם אֶחָד, לְפִי שֶׁלְּעוֹלָם הָיוּ קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אוֹ בִּשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד, בֵּין בְּעֵדִים בֵּין שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר וּבָרוּר שֶׁאֵין חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה מִתְאַחֵר יוֹתֵר, וְעַל כֵּן, בֵּין יָבוֹאוּ עֵדִים אוֹ לֹא יָבוֹאוּ, הָיוּ קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד. וּמִפְּנֵי הַסָּפֵק הַזֶּה (ביצה ד, ב) שֶׁיֵּשׁ לְרַחוֹקִים מִירוּשָׁלַיִם, קָבְעוּ לָהֶם בַּתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים יוֹם טוֹב, וַחֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נב א) תִּקְנוּ גַּם עַכְשָׁו לְרַחוֹקִים מִן הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים כְּדַת שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בַּזְּמַן הַהוּא, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּקִיאִים בְּקִבּוּעַ הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל הַקְּרוֹבִים וְכָל שֶׁכֵּן הַדָּרִים בָּאָרֶץ מַמָּשׁ אֵין רָאוּי שֶׁיַּעֲשׂוּ כִּי אִם יוֹם אֶחָד כְּמִנְהַג אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם מֵעוֹלָם, וְכֵן נָהֲגוּ לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְנוּ.

וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַדָּבָר הוּא תַּקָּנַת חֲכָמִים לֹא סָפֵק, אָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁלֹּא נֹאמַר עַכְשָׁו בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת נוֹלָדָה בָּזֶה מַחֲלֹקֶת בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא (ביצה ד ב) דְּבִזְמַן שֶׁהָיָה הַדָּבָר סָפֵק הָיוּ אוֹמְרִים כֵּן, אֲבָל עַכְשָׁו, מִכֵּיוָן שֶׁמִּתַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא וְלֹא מִתּוֹרַת סָפֵק כְּלָל לֹא נֹאמַר כֵּן, אֶלָּא דִּינָם כִּקְדֻשָּׁה אַחַת. וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ דְּמֻחְמֶּת הַסָּפֵק הָרִאשׁוֹן תִּקָּנוּם חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא נַחְמִיר בָּהֶם יוֹתֵר מִבָּרִאשׁוֹנָה. וְעוֹד דְּכִי אִתְּמַר בַּגְּמָרָא (שם) נוֹלְדָה בָּזֶה מַחֲלֹקֶת בָּזֶה, כְּבָר הָיָה בָּטֵל הַקִּבּוּעַ עַל פִּי הָרְאִיָּה לְפִי הַדּוֹמֶה וְכֵן נָהֲגוּ הַיּוֹם. וְכָל מַה שֶׁאָמַרְנוּ דְּוָקָא בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּאִלּוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּכָל מָקוֹם כִּקְדֻשָּׁה אַחַת הִיא, וְנוֹלְדָה בָּזֶה אֲסוּרָה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁגַּם בְּבֵית הַוַּעַד הָיוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ לְפָעָמִים שְׁנֵי יָמִים יוֹם טוֹב שֶׁלֹּא מִתּוֹרַת סָפֵק, וּכְגוֹן שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה שֶׁנּוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים בְּכָל מָקוֹם, אַחַר שֶׁאָנוּ בְּקִיאִין בְּקִבּוּעָא דְּיַרְחָא (רמב"ם קידוש החודש ה יב).

מצוה שב

מִצְוַת קָרְבַּן הָעֹמֶר שֶׁל שְׂעוֹרִים – שֶׁנִּקְרִיב בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח יָתֵר עַל הַמּוּסָף שֶׁל שְׁאָר יְמֵי הַפֶּסַח כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה, וְעֹמֶר אֶחָד שֶׁל שְׂעוֹרִים הַנִּקְרָא עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג י יא) כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ' וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם וְגוֹ' וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא. כְּלוֹמַר, בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהֲרֵי בַּפֶּסַח אֵירֵי בַּפָּרְשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִזֶּה, וְנֶאֱמַר שָׁם וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תְּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ וְגוֹ'. וְקָרְבַּן זֶה שֶׁל עֹמֶר נִקְרָא מִנְחַת בִּכּוּרִים, וְאֵלֶיהָ הוּא הָרֶמֶז בְּאָמְרוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיְיָ, אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ וְגוֹ' (ויקרא ב יד). וּלְשׁוֹן

מְכִילְתָא (משפטים סי' קפב) כָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת וכו'. חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁהֵם חוֹבָה וְזֶה אֶחָד מֵהֶם. וְאָמְרוּ שָׁם, אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ חוֹבָה וְלֹא רְשׁוּת. וְעָנִין הַמִּנְחָה כֵּן (מנחות סג, ב) שֶׁהָיוּ מְבִיאִין שְׁלֹשָׁה סְאִין שְׁעוֹרִים וּמוֹצִיאִין מִן הַכֹּל עִשָּׂרוֹן אֶחָד שֶׁהוּא מְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה, וְהַשְּׁאָר נִפְדֶּה וְנֶאֱכָל לְכָל אָדָם, וְחַיָּב בַּחַלָּה וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, וְלוֹקְחִין זֶה הָעִשָּׂרוֹן שֶׁל סֹלֶת הַשְּׁעוֹרִים וּבוֹלְלִין אוֹתוֹ בְּלֹג שֶׁמֶן וְנוֹתְנִין עָלָיו קֹמֶץ לְבוֹנָה כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת וּמְנִיפוֹ הַכֹּהֵן בַּמִּזְרָח, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וּמַגִּישׁוֹ כְּנֶגֶד חֲדָדֵהּ שֶׁל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת, וְקוֹמֵץ וּמַקְטִיר, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים כִּשְׁיָרֵי כָּל הַמְּנָחוֹת (שם סז ב).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁנִּתְבּוֹנֵן מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה הַחֶסֶד הַגָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עִם בְּרִיּוֹתָיו לְחַדֵּשׁ לָהֶם שָׁנָה שָׁנָה תְּבוּאָה לְמִחְיָה, לָכֵן רָאוּי לָנוּ שֶׁנַּקְרִיב לוֹ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנָּה לְמַעַן נַזְכִּיר חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל טֶרֶם נָהֳנֶה מִמֶּנָּה, וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לִבְרָכָה בְּהֶכְשֵׁר מַעֲשֵׂינוּ לְפָנָיו, תִּתְבָּרֵךְ תְּבוּאָתֵנוּ וְיִשְׁלַם חֵפֶץ הַשֵּׁם בָּנוּ, שֶׁחָפֵץ מֵרֹב טוּבוֹ בִּבְרָכַת בְּרִיּוֹתָיו. וְנִצְטַוֵּינוּ בָּזֶה בַּשֵּׁנִי שֶׁל פֶּסַח וְלֹא בָּרִאשׁוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲרֹב שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, כִּי הָרִאשׁוֹן נָכוֹן לְזֶבַח הַנֵּס הַגָּדוֹל שֶׁהוֹצִיאָנוּ בָּרוּךְ הוּא מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת וּמֵיָגוֹן לְשִׂמְחָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סח ב) שְׁמִצְוָתוֹ שֶׁל עֹמֶר לַהֲבִיאוֹ מִן הַשְּׂעוֹרִים, וְלֹא מִן הַחִטִּים, וְלֹא מִכֻּסְמִין וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפוֹן, וּמִן הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם שֶׁבְּכֹבֶד תְּחִלָּה. לֹא בְּכֹבֶד הַקָּרוֹב, הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמִצְוָתוֹ לְהַקְצֹר בַּלַּיְלָה בְּלֵיל שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, בֵּין בַּחֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת, וּמִצְוָתוֹ לַהֲבִיאוֹ מִן הַלַּח, פֵּרוּשׁ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה וְנָכֹר יוֹתֵר לְעַיִן בִּכּוּרוֹ, וְכָל הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִקְצָר בְּעֵסֶק גָּדוֹל. וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּ לִבָּם לִדְבַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַשִּׂמְחָה.

וְשָׁלֹשׁ סְאִין אֵלּוּ הָיוּ קוֹצְרִין אוֹתָן בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וְשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת וְשָׁלֹשׁ מַגָּלוֹת (שם סג ב, סה א). וְכֵיוָן שֶׁחָשְׁכָה, אוֹמֵר הַקּוֹצֵר לָעוֹמְדִים שָׁם בָּא הַשֶּׁמֶשׁ? אוֹמְרִים לוֹ הֵן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, מַגָּל זוֹ? אוֹמְרִים הֵן, וְכֵן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. קֻפָּה זוֹ? אוֹמְרִים הֵן, וְכֵן, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אֶקְצֹר? אוֹמְרִים לוֹ קְצֹר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְכָל כָּךְ לָמָּה מִפְּנֵי הַטּוֹעִין שֶׁיֵּצְאוּ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֵׁנִי, וְהָיוּ אוֹמְרִים, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, שֶׁהוּא שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִתְבָּאֲרִים מֻשְׁלָם בְּפֶרֶק עֲשִׁירִי מִמְּנָחוֹת [הלכות תמידין ומוספין פ"ז].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים חַיָּבִין לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצְאִין וְעוֹשִׂין כְּרִיכוֹת בַּשָּׂדוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם בִּמְנָחוֹת (סה א), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַחִיּוּב הִיא הַהַקְרָבָה וְהַתְּנוּפָה וְהַהַגָּשָׁה וְהַקְּמִיצָה וְהַהַקְטָרָה,

וְכָל זֶה בְּכֹהֲנִים. וּמִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֵלֶק לְכָל יִשְׂרָאֵל, וִיסוֹד הַמִּצְוָה הוּא מִפְּנֵי חִדּוּשׁ הַתְּבוּאָה שֶׁהוּא הַדָּבָר הַצָּרִיךְ לַכֹּל יֵשׁ לָנוּ לְכָתְבָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מצוה שג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם כְּלוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם כְּלוֹת יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג יד) וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, הִיא בַּתְּבוּאוֹת, וְעַל כֵּן רָאוּי לְהַקְרִיב מֵהֶן קָרְבָּן לַשֵּׁם אֲשֶׁר נְתָנָם טֶרֶם יֵהָנוּ מֵהֶן בְּרִיּוֹתָיו, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לה, א) בְּדוֹמֶה לָזֶה, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מָעַל, וְכָל זֶה, לְהַכְשִׁיר עַצְמֵנוּ שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לְקַבֵּל מִטּוּבוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵפֶר זֶה פְּעָמִים רַבּוֹת. וּבְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, הָיִינוּ מַקְרִיבִין בַּזְּמַן הַבַּיִת קָרְבַּן הָעֹמֶר מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה מִן הַשְּׁעוֹרִים, כִּי הִיא הַתְּבוּאָה הַמְכֻבֶּרֶת יוֹתֵר מִן הַחִטִּים, וְהִיא מַתֶּרֶת כָּל הַתְּבוּאוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות ע א) שֶׁחָמֵשׁ תְּבוּאוֹת לְבַד הֵן, שֶׁהֵן בִּכְלַל אִסּוּר הֶחָדָשׁ, וְהֵן, חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפוֹן. וּבְזְמַן הַבַּיִת מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר בְּיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, הָיָה מֻתָּר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם. וּמְקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים מֻתָּרִין אַחַר חֲצוֹת, לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר חֲצוֹת, וְעַל כֵּן הָיָה מֻתָּר לָהֶם מֵתְּחִלָּה בְּכָל מָקוֹם לִסְמֹךְ עַל חֲזָקָה זוֹ. וְהַיּוֹם בַּעֲוֹנֹתֵינוּ, שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם. וּבְמָקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר עַד לְעֶרֶב מִדְּרַבָּנָן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמָנָחוֹת פֶּרֶק עֶשְׂירִי (עי' סהמ"צ להרמב"ם ל"ת קצא) וּבְמָקוֹמוֹת (משבועות) מִשְּׁבִיעִית וּמַעֲשְׂרוֹת וְחַלָּה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִפַּת חָדָשׁ קֹדֶם יוֹם הַקְרָבַת הָעֹמֶר חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה עַד הַיּוֹם הַהוּא – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם הַזְּמַן הַנִּזְכָּר, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה פַּת מִן הַתְּבוּאָה וְלֹא טְחָנָהּ וְלֹא רִקְּדָה אֶלָּא שֶׁקָּלָה מִן הַחִטִּים אוֹ מִן הַשְּׂעוֹרִים בָּאוּר וְאָכַל מֵהֶן חַיָּב גַּם עֲלֵיהֶם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כג יד) וְקָלִי וְגוֹ'. כָּל עִנְיָנָהּ, בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְחַיָּב הָאוֹכֵל גַּם כֵּן מַלְקוּת עַל כַּזַּיִת מִן הַקָּלִי.

מצוה שה

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה עַד הַיּוֹם הַהוּא – שֶׁלֹּא נֹאכַל כַּרְמֶל חָדָשׁ קֹדֶם הַזְּמַן הַנִּזְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. וְהַכַּרְמֶל נִקְרָא תְּבוּאָה קְלוּיָה בְּשִׁבֳּלִים גראני"ש בְּלַעַז. וְחַיְבִין עַל הַכַּרְמֶל גַּם כֵּן בְּכַוָּנִית. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה, א) אָכַל מִן הֶחָדָשׁ לֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן קָלִי לֹא הָיָה צָרִיךְ לְאָמְרוֹ, אֲבָל הִזְכִּירוֹ הַכָּתוּב, לְחַלֵּק, שֶׁמִּתְחַיֵּב עַל קָלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל כַּרְמֶל וְלֶחֶם. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם) עַל צַד הַדְּחָיָה, אוּלַי יִתְחַיֵּב עַל קָלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְכֵן עַל כַּרְמֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ אַחַר שֶׁהוּא מְיֻתָּר, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל לֶחֶם וְכַרְמֶל מַלְקוּת אַחַת? וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה לְמַאי הִלְכְתָא כַּתְּבֵהּ רַחֲמָנָא לְקָלִי בָּאֶמְצַע לוֹמַר לֶחֶם כִּי קָלִי, וְכַרְמֶל כִּי קָלִי, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. כָּל עִנְיָנָהּ, בִּשְׁתֵּי מִצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת חַבְרוֹתֶיהָ.

מצוה שו

מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר – לִסְפֹּר תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם מִיּוֹם הֲבָאַת הָעֹמֶר שֶׁהוּא יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג טו) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה. וְהַמִּנְיָן הַזֶּה חוֹבָה, וְעָלֵינוּ לִמְנוֹת בּוֹ הַיָּמִים יוֹם יוֹם, וְכֵן הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. וְאָמַר גַּם כֵּן (דברים טז ט) שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ, וּבְפֵרוּשׁ אָמַר אַבַּיֵי בַּגְּמָרָא (סו, א) מִצְוָה לִמְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לִמְנֵי שָׁבוּעֵי (עי' סהמ"צ להרמב"ם עשין קסא). וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים (עי' סוף ר"ן פסחים), שֶׁהָיָה דַּעְתָּם, כִּי כַּוָּנַת הַכָּתוּב לִמְנוֹת הַשָּׁבוּעוֹת דַּוְקָא כְּשֶׁהֵן שְׁלֵמִים, אֲבָל לְהַזְכִּיר בְּכָל יוֹם וְלוֹמַר שֶׁהֵם כָּךְ וְכָךְ יָמִים וְכָךְ וְכָךְ שָׁבוּעוֹת אֵין צָרִךְ. וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ (רא"ש בתשובה כלל כד סי' יג), כִּי הַדָּרָךְ הַנִּבְחָר לְהַזְכִּיר מִנְיַן הַשָּׁבוּעוֹת עִם הַיָּמִים תָּמִיד בְּכָל יוֹם וְיִרֵא שָׁמַיִם יִבְחַר דַּרְכָּם לְהוֹצִיא מִכָּל סָפֵק, וְלֹא יָחוּשׁ לְתִפְאֶרֶת הַמִּלּוֹת, וְכֵן נָהֲגוּ הַיּוֹם בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁשָּׁמַעְנוּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ שם) וְאַל יַטְעֶה אוֹתְךָ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִצְוָה לִמְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לִמְנֵי שָׁבוּעֵי. וְתַחְשֹׁב שֶׁהֵם שְׁתֵּי מִצְוֹת, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בָּזֶה לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֲבָל הוּא חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמִּצְוָה. וְאָמְנָם הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, אֶלּוּ אָמְרוּ מִנְיַן הַיָּמִים מִצְוָה וּמִנְיַן הַשָּׁבוּעוֹת מִצְוָה, וְזֶה מָה שֶּׁלֹּא נָעְלַם מִמִּי שֶׁיְּדַקְדֵּק בַּדָּבָר וְיִבָּאֲרֵהוּ, שֶׁאִתָּה כְּשֶׁתֹּאמַר יִתְחַיֵּב שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, לֹא יִתְחַיֵּב מִן הַמַּאֲמָר הַזֶּה שֶׁהַעְנְיָן הַהוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהָרְאָיָה הַמְּבֹאֶרֶת עַל זֶה, הֱיוֹתֵנוּ מוֹנִין הַשָּׁבוּעוֹת כְּמוֹ כֵן בְּכָל לַיְלָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהֵם כָּךְ וְכָךְ שָׁבוּעוֹת וְכָךְ וְכָךְ יָמִים, וְאִלּוּ הָיוּ הַשָּׁבוּעוֹת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לֹא סִדְּרוּ מִנְיָנָם אֶלָּא בְּלֵילֵי הַשָּׁבוּעוֹת בִּלְבַד, וְהָיוּ לָהֶן שְׁתֵּי בְּרָכוֹת אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו

וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת יְמֵי הָעֹמֶר, וְעַל סְפִירַת שָׁבוּעֵי הָעֹמֶר, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֲבָל הַמִּצְוָה הִיא סְפִירַת הָעֹמֶר יָמָיו וְשָׁבוּעוֹתָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, עַד כָּאן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, לְפִי שֶׁכָּל עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אֶלָּא הַתּוֹרָה, וּמִפְּנֵי הַתּוֹרָה נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיהו לג כה) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה וְגוֹ', וְהִיא הָעִקָּר וְהַסִּבָּה שֶׁנִּגְאֲלוּ וְיָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה בְּסִינַי וְיִקַּיְמוּהָ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה (שמות ג יב) וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. וּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק הוֹצִיאֲךָ אוֹתָם מִמִּצְרַיִם, יִהְיֶה לְךָ אוֹת שֶׁתַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה שֶׁהִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הֵם נִגְאָלִים וְהִיא תַּכְלִית הַטּוֹבָה שֶׁלָּהֶם, וְעִנְיַן גָּדוֹל הוּא לָהֶם יוֹתֵר מִן הַחֵרוּת מֵעֲבדוּת, וְלָכֵן יֵעָשֶׂה הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה אוֹת בְּצֵאתָם מֵעַבְדוּת לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, כִּי הַטָּפֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ אוֹת לְעוֹלָם אֶל הָעִקָּר.

וּמִפְּנֵי כֵן, כִּי הִיא כָּל עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבַעֲבוּרָהּ נִגְאֲלוּ וְעָלוּ לְכָל הַגְּדֻלָּה שֶׁעָלוּ אֵלֶיהָ, נִצְטַוִּינוּ לִמְנוֹת מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח עַד יוֹם נְתִינַת הַתּוֹרָה לְהַרְאוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ הַחֶפֶץ הַגָּדוֹל אֶל הַיּוֹם הַנִּכְבָּד הַנִּכְסָף לְלִבֵּנוּ כְּעֶבֶד יִשְׁאַף צֵל, וְיִמְנֶה תָּמִיד מָתַי יָבוֹא הָעֵת הַנִּכְסָף אֵלָיו שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת, כִּי הַמִּנְיָן מַרְאֶה לְאָדָם כִּי כָל יִשְׁעוֹ וְכָל חֶפְצוֹ לְהַגִּיעַ אֶל הַזְּמַן הַהוּא. וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ מוֹנִין לָעֹמֶר, כְּלוֹמַר, כָּךְ וְכָךְ יָמִים עָבְרוּ מִן הַמִּנְיָן וְאֵין אָנוּ מוֹנִין כָּךְ וְכָךְ יָמִים יֵשׁ לָנוּ לַזְּמַן, כִּי כָּל זֶה מַרְאֶה לָנוּ הָרְצוֹן הֶחָזָק לְהַגִּיעַ אֶל הַזְּמַן, וְעַל כֵּן לֹא נִרְצֶה לְהַזְכִּיר בְּתְחִלַּת חֶשְׁבּוֹנֵנוּ רִבּוּי הַיָּמִים שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְהַגִּיעַ לְקָרְבַּן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ לוֹמַר אִם כֵּן אַחַר שֶׁעָבְרוּ רֹב הַיָּמִים שֶׁל שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת אֵלּוּ, לָמָּה לֹא נַזְכִּיר מִעוּט הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים? לְפִי שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת מַטְבֵּעַ הֶחֶשְׁבּוֹן בְּאֶמְצָעוֹ. וְאִם תִּשְׁאַל אִם כֵּן לָמָּה אָנוּ מַתְחִילִין אוֹתוֹ מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, וְלֹא מִיּוֹם רִאשׁוֹן? הַתְּשׁוּבָה כִּי הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן נִתְיַחֵד כֻּלּוֹ לְהַזְכָּרַת הַנֵּס הַגָּדוֹל, וְהוּא יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא אוֹת וּמוֹפֵת בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וּבְהַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עַל בְּנֵי אָדָם, וְאֵין לָנוּ לְעָרֵב בְּשִׂמְחָתוֹ וּלְהַזְכִּיר עִמּוֹ שׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְעַל כֵּן נִתְקַן הַחֶשְׁבּוֹן מִיּוֹם שֵׁנִי מִיָּד. וְאֵין לוֹמַר הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ יָמִים לְיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֶשְׁבּוֹן רָאוּי לוֹמַר לְיוֹם שֵׁנִי, וְעַל כֵּן הַתִּקֵּן לִמְנוֹת הַמִּנְיָן מִמָּה שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ, וְהוּא קָרְבַּן הָעֹמֶר, שֶׁהוּא קָרְבָּן נִכְבָּד, שֶׁבּוֹ זָכְרוּ שֶׁאָנוּ מַאֲמִינִים, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בְּהַשְׁגָּחָתוֹ עַל בְּנֵי אָדָם רוֹצֶה לְהַחֲיוֹתָם וּמְחַדֵּשׁ לָהֶם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה זֶרַע תְּבוּאוֹת לְחָיוֹת בּוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות סו, א), שֶׁמִּצְוָה לִמְנוֹתָן מִבָּעֶרֶב כְּדֵי שֶׁיִּהוּ תְּמִימוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת בְּזְמַן שֶׁמַּתְחִיל מִבָּעֶרֶב. וּמִכָּל מָקוֹם פֵּרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים (תוס' מנחות שם בד"ה

זכר בשם בה"ג) שֶׁאִם שָׁכַח וְלֹא מָנָה מִבָּעֶרֶב מוֹנֶה לְמָחָר כָּל הַיּוֹם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שָׁם, שֶׁמִּי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא מָנָה יוֹם אֶחָד שֶׁאֵין יָכוֹל לִמְנוֹת עוֹד בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, לְפִי שֶׁכֻּלָּן מִצְוָה אַחַת הֵם. וּמִכַּיוָן שֶׁשָּׁכַח מֵהֶן יוֹם אֶחָד, הֲרֵי כָּל הַחֶשְׁבּוֹן בָּטֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא הוֹדוּ מוֹרֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ לִסְבָרָא זוֹ, אֶלָּא מִי שֶׁשָּׁכַח יוֹם אֶחָד יֹאמַר אֶמֶשׁ הָיוּ כָּךְ בְּלֹא בְּרָכָה, וּמוֹנֶה הָאַחֲרִים עִם כָּל יִשְׂרָאֵל. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר (רמב"ם תמידין ומוספין ז כג) לִמְנוֹת מְעֻמָּד, וּמְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וכו'. וּמִי שֶׁמָּנָה בְּלֹא בְּרָכָה יָצָא, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְזוֹר וְלִמְנוֹת בִּבְרָכָה (שם הכ"ה). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת [או"ח סימן תעט].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר מִדְּאוֹרַיְתָא בְּכָל מָקוֹם בִּזְכָרִים [בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֹמֶר וּמִדְּרַבָּנָן בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ שֶׁאֵין עֹמֶר קָרֵב], וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא סָפַר יָמִים אֵלּוּ בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה שז

מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה חֲדָשָׁה מִן הַחִטִּים בְּיוֹם עֲצֶרֶת - לְהַקְרִיב בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת לֶחֶם חָמֵץ מִן חִטָּה חֲדָשָׁה, וְזֶהוּ נִקְרָא בַּכָּתוּב מִנְחָה חֲדָשָׁה, וְהֵם שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כג טז יז) מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים. וְהָעִנְיָן הָיָה כֵּן, (מנחות עו א ב) שֶׁהָיוּ מְבִיאִין שָׁלֹשׁ סְאִין חִטִּים חֲדָשׁוֹת וְשָׁפִין אוֹתָן וּבוֹעֲטִין בָּהֶן כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּנָחוֹת, וְטוֹחֲנִין אוֹתָם וּמְנִיפִין מֵהֶן שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה נָפָה, וְלוֹקְחִין אוֹתָן וְעוֹשִׂין מֵהֶן שְׁתֵּי חַלּוֹת וּמֵבִיא שְׁאוֹר (שם נב, ב) וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הָעִשָּׂרוֹן, וְאֹרֶךְ כָּל חַלָּה (שם צו, א) שִׁבְעָה טְפָחִים, וְרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה, וְגָבְהָהּ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, וּמֵרֻבָּעוֹת הָיוּ, וְאוֹפִין אוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּלְמָחָר אַחַר הַנָּפָתָן הָיוּ נֶאֱכָלוֹת לַכֹּהֲנִים כָּל אוֹתוֹ יוֹם וַחֲצִי הַלַּיְלָה (שם ק ב), וְאוֹתָהּ מִנְחָה הִיא רִאשׁוֹנָה לְכָל הַמְּנָחוֹת הַבָּאוֹת מִן הַחִטִּים. וּמַקְרִיבִים עִם הַלֶּחֶם, שִׁבְעָה כְּבָשִׂים תְּמִימִים וּפַר בֶּן בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנַיִם לְעוֹלָה, וְשָׂעִיר לְחַטָּאת, וּשְׁנֵי כְּבָשִׂים לִשְׁלָמִים, וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרְבָּנוֹת הָאֲמוּרִים בְּחֻמָּשׁ הַפְּקוּדִים כָּל זֶה הָיָה קָרֵב עִם הַלֶּחֶם, מִלְּבַד קָרְבַּן מוּסַף הַיּוֹם שֶׁהוּא שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים לְעֹלָה, וּשְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת, וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרְבָּנוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא. וּבְפָרוּשׁ נִתְבָּאֵר כֵּן בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּנָחוֹת (מה, ב) שֶׁזֶּה הַקָּרְבָּן, יָבֹא עִם הַלֶּחֶם, חָלוּק מִמּוּסַף הַיּוֹם, וְאַחַר הֲנָפַת הַלֶּחֶם, הָיָה נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים עִם כִּבְשֵׁי הַשְּׁלָמִים.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הָעֹמֶר (מצוה שב) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, מָה שֶּׁמַּסְפִּיק גַּם לִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל צַד הַפְּשָׁט. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי בָּעִנְיָן כִּי מִפְּנֵי זֶה הָיְתָה הַמִּצְוָה בְּחִטִּים לִהְיוֹת הַמִּנְחָה בְּכַכָּרוֹת שֶׁל לֶחֶם, וּבְמִנְחַת שְׂעוֹרִים בְּקֶמַח, לְפִי שֶׁהַחִטִּים לְמַאֲכַל אָדָם, וְעַל כֵּן רָאוּי לַהֲכִינָם בְּעִנְיַן שֶׁהָאָדָם נֶהֱנֶה וְנִזּוֹן מֵהֶם, וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ אֲשֶׁר נָטַעְנוּ בַּתְּחִלָּה בְּעִנְיָן

הַקָּרְבָּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה, תִּתְעוֹרֵר מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם אֶל הַדְּבָרִים, וְעַל כֵּן, כְּפִי חֶשְׁיבוּת הַקָּרְבָּן וַהֲכָנָתוֹ הַטּוֹבָה לֵב אָדָם מִתְעוֹרֵר אֵלָיו יוֹתֵר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ (שם פג, ב) שֶׁאִם לֹא מָצְאוּ חָדָשׁ יְבִיאוּ מִן הָעֲלִיָּה, וְחִטִּין שֶׁיָּרְדוּ בָּעָבִים לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סָפֵק אִם אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן מִמּוֹשְׁבוֹתֵיכֶם אוֹ לָאו וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. לִישָׁתָן שֶׁל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וַעֲרִיכָתָן בַּחוּץ, וְאֶפְיָתָן בִּפְנִים כְּכָל הַמְּנָחוֹת, וְאֵין אֶפְיָתָן דּוֹחָה יוֹם טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב טז) יֵעָשֶׂה לָכֶם וְלֹא לְגָבוֹהַּ. הֶנַפַת הַלֶּחֶם עִם שְׁנֵי כְּבָשֵׂי הַשְּׁלָמִים הָיְתָה נַעֲשֵׂית בְּעוֹדָן חַיִּים. וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל אַחַת מִן הַכְּכָרוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה מִתְחַלֶּקֶת לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִתְבָּאָרִים בִּמְנָחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי, חֲמִישִׁי, שְׁמִינִי וְאַחַד עָשָׂר [ה' תמידין ומוספין פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת הָעֹמֶר.

מצוה שח

מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת – לִשְׁבֹּת מִכָּל מְלָאכָה זוּלָתִי מָה שֶׁמְּיֻחָד לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם שִׁשָּׁה בְּסִיוָן, שֶׁזֶּהוּ הַנִּקְרָא חַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כא) וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׁבִיתַת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁבַּסֵּדֶר הַזֶּה (מצוה רצז) שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ עִנְיָנוֹ לוֹמַר קַדְּשֵׁהוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה.

וְגַם שָׁם כָּתוּב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁמַּסְפִּיק עַל צַד הַפְּשָׁט בְּכָל הַיָּמִים טוֹבִים. וּבְמִי נוֹהֶגֶת, וּקְצָת דִּינֶיהָ נִכְתַּב בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה דְּיוֹם טוֹב (מצוה רחצ) שֶׁלְּאַחַר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [או"ח סימן תצז].

מצוה שט

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם חַג שָׁבוּעוֹת – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁזֶּהוּ יוֹם שִׁשִּׁי בְּסִיוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג טו טז) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת וגו' תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וגו'. וּפֵרוּשׁ מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת כְּלוֹמַר, מָחֳרַת יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁבּוֹ דִּבֵּר תְּחִלָּה, דְּאִי בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית אִם כֵּן לֹא יוֹדִיעֵנוּ אֵיזֶהוּ. וְנִמְצָא, שֶׁחֲמִשִּׁים יוֹם כָּלִים בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן, כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה עָשָׂר יָמִים מִנִּיסָן שֶׁהוּא מָלֵא לְעוֹלָם, וְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה מֵאִיָּר שֶׁהוּא חָסֵר לְעוֹלָם, וְשִׁשָּׁה מִסִּיוָן, הֲרֵי חֲמִשִּׁים. וְיוֹם הַחֲמִשִּׁים זֶה, שֶׁהָיָה יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, הוּא חַג הָעֲצֶרֶת, וְנִקְרָא גַּם כֵּן חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְכָתוּב בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה עַל זֶה הַיּוֹם הַנִּכְבָּד כָּל

מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. כְּבָר כָּתַבְנוּ כִּי מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה נִקְרֵאת כָּל מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָת הַמּוֹעֵד הַזֶּה רָמוּז בְּמִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה שו), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם. וְדִינֶיהָ כָּתַבְתִּי קְצָתָם כְּמִנְהָגִי בְּמִצְוַת שְׁבִיתַת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בַּשְּׁאָר יְמֵי מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, כִּי שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמּוֹעֲדִים הַיְדוּעִים, וְהֵם, רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח וְרִאשׁוֹן וּשְׁמִינִי שֶׁל חָג, וַעֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּין אֶחָד לְכֻלָּם לְכָל הֶתֵּרָן וּלְכָל אִסּוּרָן. וּבְאוּר כָּל דִּינֶיהָ בַּאֲרֻכָּה בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת בֵּיצָה [א"ח סימן תצו].

מצוה שי

מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה – לִשְׁבּוֹת מִכָּל מְלָאכָה חוּץ מִמַּה שֶּׁמְּיֻחָד לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן, וְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, לְפִי שֶׁנִּיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לֶחָדָשִׁים, וְרִאשׁוֹן יִקָּרֵא בַּכָּתוּב, וְכָתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׁבִיתַת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, (מצוה רצז) מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה ב, א) הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, וְכָל שְׁאָר עִנְיַן הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם.

מצוה שיא

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּתִשְׁרֵי – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד-כה) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וגו' כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי יִקָּרֵא תִּשְׁרֵי, כִּי הוּא שְׁבִיעִי לְנִיסָן, שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לֶחָדָשִׁים. וְזֶה הַיּוֹם שֶׁל אֶחָד בְּתִשְׁרֵי אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה ב, א) שֶׁנִּקְרָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ שָׁנִים וּשְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וְכֵן מוֹנִין מִמֶּנּוּ לַנְּטִיעָה וְלַיְרָקוֹת. וּבַגְּמָרָא דְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם ח יב א) בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרָם שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעִנְיָנִים אֵלֶּה לְמַאי הִלְכְתָא. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (טז, א), שֶׁבְּיוֹם זֶה נִדּוֹנִין כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם עַל מַעֲשֵׂיהֶם. וְאָמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְּלִיצָה לְבֵאוּר שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ עַל מַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד (וְלֹא) וְעַל כָּל הַמִּין דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁעוֹבְרִין כָּל בְּנֵי אָדָם לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן כְּלוֹמַר, אֶחָד אֶחָד וְלֹא בְּעֵרְבוּב.

וּמִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַמּוֹעֵד הַזֶּה, שֶׁהָיָה מֻחְסָד הָאֵל עַל בְּרוּאָיו לִפְקֹד אוֹתָם וְלִרְאוֹת מַעֲשֵׂיהֶם יוֹם אֶחָד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַבּוּ הָעֲוֹנוֹת כָּל כָּךְ, וְיִהְיֶה מָקוֹם לְכַפָּרָה, וְהוּא רַב חֶסֶד מַטָּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְכֵיוָן שֶׁהֵם מוּעָטִים מַעֲבִיר עֲלֵיהֶן. וְאִם אוּלַי יֵשׁ בָּהֶם עֲוֹנוֹת שֶׁצְּרִיכִין מֵרוּק נִפְרָע מֵהֶן מְעַט מְעַט. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז ד, א) אוֹהֲבוֹ

נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט. וְאִם לֹא יִפָּקְדֵם עַד זְמַן רַב יִתְרַבּוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּתְחַיֵּב הָעוֹלָם כְּמְעַט כְּלָיָה חָלִילָה.

נִמְצָא שֶׁהַיּוֹם הַנִּכְבָּד הַזֶּה הוּא קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְלָכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ יוֹם טוֹב וְלִהְיוֹת בְּמִנְיַן מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה הַיְקָרִים. וּמִצַּד שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין לָדוּן כָּל חַי רָאוּי לַעֲמֹד בּוֹ בְּיִרְאָה וָפַחַד יוֹתֵר מִבְּכָל שְׁאָר מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה. וְזֶהוּ עִנְיַן זִכְרוֹן תְּרוּעָה הַנִּזְכָּרִים בּוֹ, כִּי הַתְּרוּעָה קוֹל שָׁבוּר, לְרַמֵּז שֶׁיְּשַׁבֵּר כָּל אֶחָד תֹּקֶף יִצְרוֹ הָרַע וְיִתְנַחֵם עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת שׁוֹפָר בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר פִּנְחָס (מצוה תה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁלֹּא קִבְּעוּ זִכְרוֹנָם לְבָרָכָה, לוֹמַר הַלֵּל בַּמּוֹעֵד הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לְאָדָם לוֹמַר שִׁירָה וְהוּא עוֹמֵד בַּדִּין; וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (לב, ב) אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִפְּנֵי מָה אֵין יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים הַלֵּל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים? וכו' כִּדְאִיתָא הָתָם.

מִדִּינֵי הַשְׁבִּיתָה בְּיוֹם טוֹב, כָּתַבְתִּי קְצָתָם כְּמִנְהָגֵי בְּמִצְוַת מוֹעֵד הַפֶּסַח, וְעוֹד רָאוּי לִכְתֹּב כָּאן מְעַט מִן הָעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם שֶׁאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵן, בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים, פֵּרוּשׁ רְגָלִים כְּלוֹמַר רֶגֶל שֶׁבּוֹ תְּחִלָּה לָרְגָלִים, כֵּן פִּתְרוֹנוֹ בַּגְּמָרָא (שם ד, א), בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. בְּאֶחָד בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאִילָנוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִין, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, וְשָׁם מִתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא, רָאשֵׁי שָׁנִים אֵלּוּ, לְאֵיזֶה עִנְיָן הֵם.

וְשָׁם אָמְרוּ, (טז, ב) שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְקֻרְעִין גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם צְדָקָה, צְעָקָה, שִׁנּוּי הַשֵּׁם וְשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה. וְעִנְיַן שִׁנּוּי הַשֵּׁם הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁיַּחְשֹׁב הָאָדָם כְּאִלּוּ הוּא אָדָם אַחֵר (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ד), וַיַּכְשִׁיר כָּל דְּרָכָיו, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּקָּרֵא, יִזְכֹּר זֶה וְיִתֵּן לִבּוֹ אֶל הָעִנְיָן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם שִׁלְשָׁה סְפָרִים נִפְתָּחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְאֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים, וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים, וְעִנְיַן פְּתִיחַת הַסְּפָרִים נֶאֱמַר לְפִי הַדּוֹמֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּעִנְיַן הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי הַשּׁוֹמְעִים יְדַבְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ לְעוֹלָם בַּמֶּרְגָּל בִּבְנֵי אָדָם. צַדִּיקִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיִּים, פֵּרֵשׁ מוֹרִי, צַדִּיק גָּמוּר בְּכָאן שֶׁכָּלוֹ זַכַּאי, וְכֵן רָשָׁע גָּמוּר בְּכָאן שֶׁכֻּלּוֹ חַיָּב, וּלְפִיכָךְ נֶחְתָּם מִיָּד לְמִיתָה, אַחַר שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת בָּעוֹלָם שֶׁיָּגֵן עָלָיו. בֵּינוֹנִיִּים תְּלוּיִין עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים וְאָז גְּמַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם בְּסָמוּךְ לָזֶה בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שָׁלֹשׁ כְּתוֹת לְיוֹם הַדִּין, כְּלוֹמַר, אַחַר הַמָּוֶת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, שֶׁזֶּה קְרוּי יוֹם הַדִּין כַּת אֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְכַת שֶׁל רְשָׁעִים, וְכַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים, בְּכָאן פֵּרְשׁוּ צַדִּיק גָּמוּר וְרָשָׁע גָּמוּר

בְּדִינָם. וּבְזֶה הַפֵּרוּשׁ, תִּסְתַּלֵּק קֻשְׁיָא גְּדוֹלָה מִן הָעִנְיָן, אִם תִּזְכֶּה, בְּנִי, תַּרְגִּישׁ בָּהּ וְיַנִּיחַ לְךָ עָמָלִי זֶה.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַצַּדִּיק גָּמוּר בְּדִינוֹ נָחְתַּם לְאַלְתַּר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אַל תַּחְשֹׁב, שֶׁחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא דָּבָר הַשָּׁוֶה לְכָל צַדִּיק, כִּי יֵשׁ בְּאוֹתָם הַחַיִּים, מַעֲלוֹת אֵין מִסְפָּר, וְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק עוֹלֶה בָּהֶן עַד מָקוֹם הָרָאוּי לוֹ לְפִי שְׁכָרוֹ (עי' שבת קנב א). וְיֶתֶר פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, שָׁם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק רִאשׁוֹן [או"ח סימן תרב תרג].

וְנוֹהֵג אִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ חַיָּב מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בִּשְׁאָר יְמֵי הַמּוֹעֲדִים.

מצוה שיב

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד כה) וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וְגוֹ' וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ וְגוֹ' וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט ב ה) מַזְכִּיר הַקָּרְבָּן בַּאֲרֻכָּה. וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח בְּמִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רצט).

מצוה שיג

מִצְוַת תַּעֲנִית בְּיוֹם עֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי – לְצוּם בְּיוֹם הָעֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא הַנִּקְרָא יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כז) אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ' וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם. וּבָא הַפֵּרוּשׁ בַּסִּפְרָא (אחרי מות ז ג) עִנּוּי שֶׁהוּא אִבּוּד נֶפֶשׁ, וְאֵיזֶהוּ? זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וּכְמוֹ כֵן פֵּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (יומא עד, ב). וְעוֹד בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו, שֶׁהוּא אָסוּר בִּרְחִיצָה, וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם ח ג) מִנַּיִן שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בָּרְחִיצָה וּבְסִיכָה [וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל] וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן. כְּלוֹמַר, כִּי כֻּפֶל הַשְּׁבִיתָה, יוֹרֶה עַל שְׁבִיתָה מֵהָעֲסָקִים אֵלּוּ וּשְׁבִיתָה מִמְּזוֹן הַגּוּף. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֻחְסָדֵי הַשֵּׁם עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו לְקַבֵּעַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה לְכַפֵּר עַל הַחֲטָאִים עִם הַתְּשׁוּבָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפה) בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְיֶתֶר הֲנָאוֹת חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ, יְעוֹרְרוּ הַחֹמֶר לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר הַתַּאֲוָה וְהַחֵטְא, וְיִבָּטְלוּ צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַחֲכָמָה מֵחַפֵּשׂ אַחַר הָאֱמֶת שֶׁהוּא עֲבוֹדַת הָאֵל וּמוּסָרוֹ הַטּוֹב וְהַמָּתוֹק לְכָל בְּנֵי הַדֵּעַת. וְאֵין רָאוּי לָעֶבֶד בְּיוֹם בּוֹאוֹ לִדֵּין לְפָנֵי אֲדוֹנָיו לָבוֹא בְּנֶפֶשׁ חֲשׁוּכָה וּמְעֻרְבֶּבֶת מִתּוֹךְ הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה בְּמַחְשָׁבוֹת הַחֹמֶר אֲשֶׁר הִיא בְּתוֹכוֹ, שֶׁאֵין דָּנִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה,

עַל כֵּן טוֹב לוֹ לְהַגְבִּיר נַפְשׁוֹ הַחֲכָמָה וּלְהַכְנִיעַ הַחֹמֶר לְפָנֶיהָ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הַנִּכְבָּד, לְמַעַן תִּהְיֶה רְאוּיָה וּנְכוֹנָה לְקַבֵּל כַּפָּרָתָהּ, וְלֹא יִמְנָעֶנָּה מָסַךְ הַתַּאֲוֹוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פ, א), שֶׁשִּׁעוּר הָאֲכִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְחַיֵּב עָלֶיהָ דְּאוֹרָיְתָא מֵאֲכָלִין הָרְאוּיִין הוּא כְּכוֹתֶבֶת הַגַּסָּה. וְהַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שִׁעוּר הָאֲכִילָה דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִשִּׁעוּר שְׁאָר אֲכִילַת אֲסוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהֵן בְּכַזַּיִת, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הָאֲכִילָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בִּלְשׁוֹן עִנּוּי, וְלֹא נֶאֱמַר עָלֶיהָ לֹא תֹאכְלוּ כְּמוֹ בִּשְׁאָר אִסּוּרִין, וּפֵרְשׁוּ חֲכָמִים, שֶׁקִּבְּלוּ הַדְּבָרִים מֵאֲשֶׁר קִדְּמוּ לָהֶם, שֶׁאֲכִילָה נִקְרֵאת בְּכַזַּיִת, אֲבָל עִנּוּי הוּא בָּאָדָם, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא אָכַל עַד כַּכּוֹתֶבֶת, שֶׁאֵין דַּעַת בֶּן אָדָם מִתְיַשֵּׁב בְּפָחוֹת.

וְשִׁעוּר כּוֹתֶבֶת הוּא יוֹתֵר מִגְּרוֹגֶרֶת וּפָחוֹת מִכַּבֵּיצָה, וּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה (נ"א מִשְּׁנֵי) זֵיתִים גַּם כֵּן, שֶׁשְּׁלֹשָׁה (נ"א שְׁנֵי) זֵיתִים הֵן כַּבֵּיצָה. כְּלַל הָעִנְיָן כְּבָר דְּקְדֵּק מִי שֶׁהוּא בָּקִי וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס, שֶׁאֵין בְּמִשְׁקַל י"ב ארגינ"ץ וְעוֹד שִׁעוּר כַּכּוֹתֶבֶת, וְדִינוֹ כַּחֲצִי שִׁעוּר. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (יומא עג א פ ב) שֶׁשִּׁעוּר הַשְׁתִּיָּה הוּא מְלֹא לֶגְמָיו שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא כַּבֵּיצָה שֶׁכְּבָר שִׁעֲרוּ כִּי בֵּיצָה מַחְזִיקָה מְלֹא לֶגְמָיו שֶׁל אָדָם וּבְפָחוֹת מִכֵּן אֵין בּוֹ אִסּוּר כָּרֵת אֶלָּא דִּינוֹ כַּחֲצִי שִׁעוּר, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה גְּמוּרָה, אִם יִהְיֶה חָלוּשׁ הָרְבֵּה רָאוּי לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ מְעַט מְעַט מִכַּשִּׁעוּר שֶׁאָמַרְנוּ, וְנוֹתְנִין רֶוַח בֵּין אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁל פַּעַם אַחַת לְפַעַם אַחֶרֶת כְּדֵי שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁהֵן שְׁלֹשׁ בֵּיצִים כְּדַעַת רֹב הַמְפָרְשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְפוּ הָאֲכִילוֹת וְתִהְיֶה נֶחְשֶׁבֶת כַּאֲכִילָה אַחַת וְשִׁעוּר אֶחָד, אֲבָל בֵּין הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה אֵין צָרִיךְ לְהַפְסִיק, שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה לְעִנְיָן זֶה. וְשִׁעוּר שֶׁבֵּין שְׁתִיָּה לִשְׁתִיָּה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית. וּמַתָּר לִשְׁקֹל וּלְשַׁעֵר דְּבָרִים אֵלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְעֵת הַצָּרֵךְ, וּמוּטָב נָחוּשׁ וְנִרְחִיק שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שִׁעוּר, וְלֹא נָחוּשׁ לֶאֱסֹר הַמִּשְׁקָל שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עז ב) כִּי אֵלּוּ הָעִנּוּיִן שֶׁהֵן דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן רְחִיצָה וְסִיכָה, לֹא גָּזְרוּ בָּהֶן רַק שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָן שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, אֲבָל כָּל שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָן לְצֹרֶךְ לֹא גָּזְרוּ, כְּגוֹן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁסְּפֵק כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, וַאֲפִילּוּ לְנַטּוֹרֵי פֵּירֵי אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁמֻּתָּר לַעֲבֹר בַּמַּיִם עַד הַצַּוָּאר, וְכָל שֶׁכֵּן לִדְבַר מִצְוָה, בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזָרָה.

וּבְעִנְיַן הַסַּנְדָּל פֵּרְשׁוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁסַּנְדָּל הוּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁל עוֹר, וְזֶהוּ שֶׁאָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל לֹא שֶׁל מִין אֶחָר, וּכְלָלָא דְּמִלְּתָא לְפִי קְצָת הַפֵּרוּשִׁים דְּכָל שֶׁהוּא רָאוּי לְעִנְיַן חֲלִיצָה, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא שֶׁל עוֹר הוּא אָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמֻתָּר לְצֵאת בּוֹ בְּשַׁבָּת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַחֲלִיצָה, כְּגוֹן שֶׁל שַׁעַם וְגֶמִי וְהוּצִי (עי' יומא עח ב דהוא סנדל של עשבים) וּשְׁאָר מִינֵי עֲשָׂבִים מֻתָּרִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא בָּהֶם לְמָקוֹם

שֶׁאֵינוֹ מְעֹרָב דְּמַשְׁאוֹי חָשְׁבִינַן לְהוּ. וּמִן הַמְּפָרְשִׁים רַבִּים וְנִכְבָּדִים, מַתִּירִין לָצֵאת בְּכֻלָּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

וְדִין חוֹלֶה (יומא פג, א) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפֵא בָּקִי, אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ וַאֲפִלּוּ רוֹפֵא אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ וְדִין עֻבָּרָה (שם פב א פג א) שֶׁהֲרֵיחָה, וְדִין מִי שֶׁאָחֲזוֹ בֶּלְמוֹס, וְדִין קְטַנִּים בֵּין תִּינוֹק בֵּין תִּינֹקֶת מֵאֵיזֶה זְמַן מְעַנִּין אוֹתָן כָּל הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן מֵאֵיזֶה זְמַן מְחַנְּכִין אוֹתָן לְשָׁעוֹת, וּכְלָלָא דְּמִלְּתָא לְפִי קְצָת מִן הַמְּפָרְשִׁים, דִּשְׁתֵּי שָׁנִים קוֹדֶם גְּדֻלּוּת בִּבְרִיא מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן, וּשְׁתֵּי שָׁנִים קוֹדֶם לָכֵךְ מְחַנְּכִין אוֹתָם לְשָׁעוֹת. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ שָׁנָה אַחַת קוֹדֶם גְּדֻלּוּת מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן בֵּין תִּינוֹק בֵּין תִּינֹקֶת, וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן רַק בְּתִינֹקֶת לְבַד שָׁנָה אַחַת קֹדֶם גְּדֻלּוּת, אֲבָל תִּינוֹק אֵינוֹ מַשְׁלִים כְּלָל מִדְּרַבָּנָן, וְגַדְלוּת הוּא בְּתִינוֹק, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וּבְתִינֹקֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד. וְהַמֻּלָּךְ וְהַכַּלָּה בִּרְחִיצָה בְּיוֹם זֶה מָה דִּינָן (יומא עג ב).

וְעוֹד אַזְכִּיר לְךָ כָּאן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בְּעִנְיַן תַּעֲנִית תִּשְׁעָה בְּאָב הַיָּדוּעַ שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁרְחוֹקִים מְאֹד שְׁנֵי הַיָּמִים אֵלֶּה בְּטַעְמָן וּבְכָל עִנְיָנָם, לְפִי שֶׁשָּׁם תַּעֲנִית כּוֹלְלָם נְדַבֵּר בּוֹ מְעַט. וְאוֹדִיעֲךָ שֶׁהֶחְמִירוּ בּוֹ חֲכָמִים בְּכָל עִנְיָנוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם, וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְעֻבָּרוֹת וּמְנִיקוֹת שֶׁמִּתְעַנּוֹת בּוֹ כִּשְׁאָר הָעָם, מָה שֶּׁאֵין עוֹשׂוֹת כֵּן בְּכָל שְׁאָר תַּעֲנִיּוֹת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת שֶׁל עֲצִירַת מָטָר, כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן (יד, א), דְּאִסּוּר רַב אַשֵׁי הָתָם, נְקֹט מְצִיעֲתָא בִּידָךְ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא [א"ח סי' תריב].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשִׁעוּר הַכּוֹתֶבֶת בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה. אָכַל אוֹ שָׁתָה כְּשִׁעוּר זֶה בִּשְׁגָגָה חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה שיד

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כז) אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ' וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ. וּבְסֵדֶר פִּנְחָס פֵּרֵשׁ הַקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם (במדבר כט ח) וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיְיָ רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה וְגוֹ'. וְזֶה הַכָּתוּב שֶׁבְּפִנְחָס, הֵבִיא הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִנְיָנוֹ (סהמ"צ עשין מח), וַאֲנִי כָּתַבְתִּי הַקּוֹדֶם בַּתּוֹרָה, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְעִנְיַן אֶחָד.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת קָרְבַּן הַמּוּסָף וּקְצָת דִּינָיו, כְּבָר כָּתַבְתִּי מָה שֶּׁיַּדָּעְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רצט), וְקֶשֶׁר אֶחָד לְכֻלָּם לְפִי הַדּוֹמֶה.

מצוה שטו

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא יוֹם עֲשִׂירִי לְחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ' וּכְתִיב בָּתְרֵהּ וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם. וּמִלַּת כִּי, הוּא נְתִינַת טַעַם לְבִטּוּל הַמְּלָאכָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאֶכְתֹּב לְקַמָּן בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דִּשְׁבִיתָה דְּכִפּוּרִים (מצוה שיז), וְגַם כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ שָׁם תִּמְצָאֵנוּ, וְלֹא אֶכְתֹּב לְךָ תּוֹסֶפֶת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ.

מצוה שטז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כט) כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה שי"ג, עַיֵּן שָׁם כִּי קָרוֹב הוּא.

מצוה שיז

מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – לִשְׁבֹּת מִכָּל מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לב) שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רצז) מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כה, א) הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, כְּלוֹמַר, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ יֹאמַר שִׁבְתוּ בְּיוֹם זֶה. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה טְרוּדִים בְּשׁוּם דָּבָר וְנָשִׂים כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְכָל כַּוָּנָתֵנוּ לְבַקֵּשׁ מְחִילָה וּסְלִיחָה מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל בְּיוֹם זֶה, שֶׁהוּא נָכוֹן לִסְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּ"אַחֲרֵי מוֹת" בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים (מצוה קפה).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ז, ב) שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה גְּמוּרָה אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא שֶׁזִּדּוֹן מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת בְּסָקִילָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּכָרֵת. וּמִכָּל מָקוֹם הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קטו, א) לְקַנֵּב הַיָּרָק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁנִּמְצָא אוֹתוֹ מוּכָן לָעֶרֶב מִיָּד, מָה שֶּׁאֵינוֹ מֻתָּר בְּשַׁבָּת. וְנָהֲגוּ הָעָם לְהַחְמִיר בַּדָּבָר וְלִנְהֹג בּוֹ אִסּוּר כְּשַׁבָּת לְכָל דָּבָר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מְלָאכָה בִּשֵּׁל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רטו).

מצוה שיח

מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת – לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרֵכָה אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לה) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ. מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַשְּׁבִיתָה בְּשַׁבָּת וּבְיָמִים טוֹבִים, כָּתַבְתִּי בָּהֶן כְּבָר מָה שֶׁיָּדַעְתִּי, וְטַעַם אֶחָד לְכֻלָּן. וּקְצָת דִּינֶיהָ, כָּתַבְתִּי (מצוה רחצ) בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּשֵׁגָג עֲשֵׂה מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו.

מצוה שיט

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּתִשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לד לה) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ' בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. עִנְיַן אִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב כְּתַבְתִּיו לְמַעְלָה בְּפֶסַח בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ), וְעִנְיָנָן שָׁוֶה בְּכָל דָּבָר.

מצוה שכ

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל יוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַסֻּכּוֹת – לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּחַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה. וְזֶהוּ מוּסַף הֶחָג, וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט יג לה) מַאֲרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר וּמְפָרֵשׁ בְּמוּסָף שֶׁל כָּל יוֹם וְיוֹם כַּמָּה בְּהֵמוֹת הָיוּ מַקְרִיבִין, כִּי כָּל יוֹם וְיוֹם חָלוּק מֵחֲבֵרוֹ, שֶׁחֶשְׁבּוֹן הַפָּרִים מִתְמַעֲטִים בְּכָל יוֹם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי' רש"י עה"ת במדבר כט יח) שֶׁבִּזְכוּת מִצְוָה זוֹ יִתְמַעֲטוּ שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהַפָּרִים מִתְמַעֲטִין בְּכָל יוֹם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּקָרְבַּן מוּסַף הַפֶּסַח (מצוה רצט) שֹׁרֶשׁ מַסְפִּיק לְכָל הַמּוּסָפִין לְפִי דַּעְתִּי עַל צַד הַפְּשָׁט. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ מ"ע נ) הֵבִיא בְּמִנְיָנוֹ הַכָּתוּב שֶׁבְּסֵדֶר פִּנְחָס, וַאֲנִי הֵבֵאתִי הַבָּא רִאשׁוֹן בַּתּוֹרָה, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְטַעַם אֶחָד.

מצוה שכא

מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל סֻכּוֹת – לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרֵכָה אֹכֶל נֶפֶשׁ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, וְהוּא יוֹם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים בְּתִשְׁרֵי.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוַת שְׁבִיתַת הָרֶגֶל, כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רצז) וְעוֹד נִכְתֹּב בָּעִנְיָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּיוֹם זֶה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שכג), וְשָׁם נָבֹאר שֶׁיּוֹם טוֹב זֶה, הוּא יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁבִיתַת הָרֶגֶל מִמִּצְוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא, אַף עַל פִּי כֵן מִכֹּיָון שֶׁבַּעֲשִׂיַּת הַמְּלָאכָה יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן אִסּוּר לָאו, הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ, מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ (קידושין לה א) אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם (במדבר ה ו) הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עֲנָשִׁים שֶׁבַּתּוֹרָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה בִּטֵּל עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שכב

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל סֻכּוֹת שֶׁהוּא נִקְרָא שְׁמִינִי עֲצֶרֶת – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי מֵחַג הַסֻּכּוֹת, וְזֶהוּ מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ עֲצֶרֶת הִיא וְגוֹ', וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט לג לח) מְפֹרָשׁ אוֹתוֹ בַּאֲרָכָה. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ב, ב), שֶׁהוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְקָרְבַּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל כֵּן, יֵשׁ לָנוּ לִמְנוֹת מוּסָף זֶה, מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוַת מוּסָף וּמִכָּל עִנְיָנָהּ, כְּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים לְמַעְלָה, מָה שֶׁהִשִּׂיגָה יָדִי.

מצוה שכג

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל חָג, וְהוּא יוֹם שְׁנֵים וְעֶשְׂרִים בְּתִשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, וְזֶה נִקְרָא חַג הָעֲצֶרֶת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש"י עה"ת שם), שֶׁהוּא נִקְרָא כֵּן, לְפִי שֶׁהוּא סוֹף הַמּוֹעֲדִים, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הוּא, כְּאִלּוּ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַכְּבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד שֶׁקָּשָׁה עָלַי פְּרִדַתְכֶם.

כְּבָר אָמַרְנוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים, שֶׁאִסּוּר מְלָאכָה בְּכָל הַמּוֹעֲדִים שָׁוֶה, אָמְנָם יֵשׁ לִי לְהַרְחִיב הַמַּאֲמָר בְּכָאן וּלְהוֹדִיעֲךָ בְּנִי בְּעִנְיַן יוֹם טוֹב זֶה מָה שֶׁהוֹדִיעוּנוּ בּוֹ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ב ב), שֶׁהוּא יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מִכְּלַל חַג הַסֻּכּוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים בְּסֻכּוֹתֵיהֶם יוֹם אֶחָד מִשְּׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל חַג הָעֲצֶרֶת זֶה, אֵין הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁיִּהְיֶה מִכְּלַל הֶחָג, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכוֹתֵיו אֶת יוֹם שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת, וְאֵין זֵכֶר לְחַג הַסֻּכּוֹת בּוֹ כְּלָל, אֲבָל מִפְּנֵי תַּקָּנַת שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלוּיוֹת אָנוּ צְרִיכִין לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שְׁמֹנָה יָמִים וְלֹא יַסְפִּיקוּ לָנוּ שִׁבְעָה כְּדִין הַתּוֹרָה וְעַל כֵּן

אָנוּ יוֹשְׁבִים בַּסֻּכָּה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה מז, א) מֵיתָב יָתְבִינַן בְּסֻכָּה, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה. אַחַר שֶׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהוֹסִיף יוֹם אֶחָד בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד הוֹסַפְנוּ גַּם כֵּן בְּסֻכּוֹת וְעָשֵׂינוּ יְמֵי סֻכָּה שְׁמֹנָה יָמִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, בָּרוֹכֵי לָא מְבָרְכִינַן עַל הַסֻּכָּה בְּיוֹם זֶה, אַחַר שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת יוֹם מוֹעֵד אַחֵר, שֶׁהַשְׁתָּא בְּקִיאִין אָנוּ בְּקִבּוּעָא דְּיַרְחָא. וְיוֹתֵר רָאוּי שֶׁנְּבָרֵךְ עַל יוֹם טוֹב הָעֲצֶרֶת שֶׁהוּא הָאֲמִתִּי, וְלֹא עַל הָאַחֵר שֶׁהוּא מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר, לָמָּה לֹא תִּקְּנוּ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם, וְנֹאמַר בְּיוֹם חַג הַסֻּכּוֹת וְחַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה, כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וּמוֹעֵד שֶׁאָנוּ זוֹכְרִים אֶת שְׁנֵיהֶם? הָא לִיתָא, דְּאִלּוּ שַׁבָּת וּמוֹעֵד שְׁנֵיהֶם כְּיוֹם אֶחָד הֵן, אֲבָל שְׁנֵי מוֹעֲדִים אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ בְּיַחַד, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לָנוּ לְבָרֵךְ כֵּן, אֲבָל לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה רָאוּי לָנוּ, שֶׁיְּשִׁישִׁבַת הַסֻּכָּה לָא גְּרָעָא מִידֵי בְּחַג הָעֲצֶרֶת, וְיֵשׁ בַּדָּבָר מִצְוַת הַתַּקָּנָה שֶׁל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גְּלוּיוֹת שֶׁתִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכָל מוֹעֵד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה (מצוה שא).

וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ בְּנִי מַעַט בַּמֶּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְהֵם הַיָּמִים הָאֶמְצָעִיִּים שֶׁבְּפֶסַח וְסֻכּוֹת שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה מִן הַתּוֹרָה, וְאוּלָם לֹא בָּא מִפְּרָשׁ בַּתּוֹרָה אֵיזוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה בָּהֶם אוֹ מֻתֶּרֶת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַתּוֹרָה אָסְרָה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ חֲכָמִים הַדָּבָר מִן הַכָּתוּב בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִמַּסֶּכֶת חֲגִיגָה (יח, א). יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלָּמְדוּ הַדָּבָר מִמִּקְרָא (שמות כג טו) דְּאֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר, וְהוּא רַבִּי יִאשִׁיָּה, דְּמַשְׁמַע לֵיהּ, כָּל יְמֵי חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר מֵעֲשַׂיַּת מְלָאכָה, אֲבָל לֹא שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שָׁוִין בַּמְּלָאכוֹת. וְרַבִּי יוֹנָתָן אָתְיָא לֵיהּ בְּקַל וָחֹמֶר הָתָם מֵרֹאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי, שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם וכו'. וְאִיתָא הָתָם דְּיָלִיף לַהּ (ויקרא כג ז) מִכָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, וְהוּא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, וְהָכִי פָּרְשִׁנָא לֵיהּ לִקְרָא אַלְּבַדָּהּ. כְּלוֹמַר, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הוּא אָסוּר כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, חוּץ מִצָּרְךָ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֲבָל בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, לֹא כָּל מְלָאכוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה אֲסוּרוֹת בּוֹ, אֲבָל יֵשׁ אֲסוּרוֹת וְיֵשׁ מֻתָּרוֹת וּמִסָּרָן הַכָּתוּב לַחֲכָמִים. וְרַבִּי עֲקִיבָא יָלִיף לֵהּ מֵאֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ (שם ד) דְּמוֹקֵם לֵהּ אַחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד וּמִדִּכְתִיב בֵּהּ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ מִלַּמֵּד שֶׁאָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה, וְאֶפְשָׁר דְּאַלְּבַדֵּהּ הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת בּוֹ נָפְקִי לֵיהּ מֵעֲצֶרֶת הִיא, כְּלוֹמַר שֶׁיּוֹם שְׁמִינִי הוּא עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה וְלֹא שְׁאָר הַיָּמִים. אִי נָמֵי נָפֵק לֵיהּ מֵהַשְׁבִיעִי הַכָּתוּב בְּפֶסַח בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי, שֶׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת הַשְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה וְלֹא הַשִּׁשִּׁי. וְאִי זוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? מִסָּרָן הַכָּתוּב לַחֲכָמִים, וְאַחַר שֶׁהַדָּבָר מָסוּר בְּיָדָם שֶׁלֹּא אָסְרָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ הֵם חִלְקוּ הַמְּלָאכוֹת כְּפִי רְצוֹנָם וְדַעְתָּם, וְנִמְצָא שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁאָסְרוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֲסוּרָה לָנוּ

מִדְּאוֹרַיְתָא, וַאֲשֶׁר הִתִּירוּ גַּם כֵּן מֻתֶּרֶת מִן הַתּוֹרָה, כִּי בְּיָדָם נִמְסַר אִסּוּר זֶה לְפִי מַשְׁמָעוּת הַנִּדְרָשׁ בַּפָּתוּב.

וְהֵם אָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּמּוֹעֵד יִמְצָא בָּהּ הֶפְסֵד הַרְבֵּה מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ, וְזֶהוּ אָמְרָם (מו"ק ב, א) מַשְׁקִין בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּמּוֹעֵד, כְּלוֹמַר, גַּן יָרָק אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ תָּמִיד, וְאִם לֹא יַשְׁקוּהוּ יִפָּסֵד. לְשׁוֹן שְׁלָחִין כְּמוֹ שְׁלָהִין, מִלְּשׁוֹן מְשַׁלְּהֵי, שֶׁהוּא צָמֵא לַמַּיִם. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, דִּכְשֶׁהוּא מַשְׁקֶה אוֹתוֹ, לֹא יַשְׁקֶהוּ מִמֵּי הַבְּרֵכָה וּמִמֵּי הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר טֹרַח הַרְבֵּה, אֲבָל מַשְׁקִין אוֹתוֹ מִן הַמַּעְיָן, כְּלוֹמַר שֶׁמַּמְשִׁיכוֹ וּמַשְׁקֶה בּוֹ, הֲרֵי שֶׁהֶחְמִירוּ בָּזֶה קְצָת שֶׁלֹּא לִטְרֹחַ בַּדָּבָר טֹרַח רַב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֵינוֹ נַעֲשֶׂה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה גִּנָּתוֹ רַעֲנָנָה, דְּשֶׁמָּא תִּיבַשׁ כֻּלָּהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, אֲבָל בְּכָל מְלָאכָה הָאֲבֵדָה אוֹ וַדַּאי קְרוֹבָה לְהֶפְסֵד אִם לֹא יַעֲשֶׂנָּה בַּמּוֹעֵד, כְּגוֹן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵיתִים וְיָרֵא שֶׁלֹּא יִפָּסֵד אִם לֹא יוֹצִיאוּ מֵהֶן שַׁמְנָן מִיָּד אוֹ עֲנָבִים אִם לֹא יִדְרֹךְ אוֹתָם מִיָּד, אוֹ כָּל דָּבָר כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, לֹא הֶחְמִירוּ בָּזֶה, וְלֹא חָשׁוּ לְטֹרַח רַב, אֶלָּא עוֹשֶׂה בָּהֶם כָּל צָרְכָּיו בְּלֹא שׁוּם שִׁנּוּי כְּדַרְכּוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל. וְכֵן הִתִּירוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יב, ב) לִבְצֹר בַּמּוֹעֵד כֶּרֶם שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִבָּצֵר. וְעוֹד אָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל (שם ח, ב) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁהַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ, וְהָאֻמָּן מַכְלִיב, וּבְוַדַּאי לֹא בִּתְפִירָה לְבַד אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל הַמְּלָאכוֹת לְפִי הַדּוֹמֶה. וְשַׁאֲלְתִּי פִּי מוֹרִי אִם נֹאמַר כֵּן בִּכְתִיבָה, שֶׁיִּכְתֹּב הַהֶדְיוֹט כְּדַרְכּוֹ? וְלֹא הִתִּירוּ לִי, אוּלַי מִפְּנֵי שֶׁמָּצְאנוּ בְּפֵרוּשׁ, שֶׁאָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יח, ב) לְהַגִּיהַּ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בְּסֵפֶר תּוֹרָה נַחְמִיר בִּכְתִיבָה.

וְאָסְרוּ לְכָל אָדָם (שם יב, ב) שֶׁלֹּא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד, כְּלוֹמַר שֶׁיַּנִּיחַ מְלַאכְתּוֹ לְדַעַת קֹדֶם הַמּוֹעֵד בְּעִנְיָן שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹתָהּ בַּמּוֹעֵד מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּנוּי, כִּי לֹא לַעֲסֹק בִּמְלָאכָה הֻקְבְּעוּ יְמֵי חֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, כִּי אִם לִשְׁמֹחַ לִפְנֵי הַשֵּׁם, רוֹצֶה לוֹמַר, לְהִתְקַבֵּץ בַּמִּדְרָשׁוֹת וְלִשְׁמֹעַ נֹעַם אִמְרֵי סֵפֶר הִלְכוֹת הַפֶּסַח בַּפֶּסַח, וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת, וְהִלְכוֹת חֻקַּת בֶּחָג, וְכָל הַמְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד וְעָשָׂה אוֹתָהּ בֵּית דִּין מְאַבְּדִין אוֹתָהּ וּמַפְקִירִין אוֹתָהּ לַכֹּל. וְאִם מֵת אוֹתוֹ שֶׁכִּוֵּן אוֹתָהּ מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד אֵין קוֹנְסִין בְּנוֹ אַחֲרָיו, וְגַם אֵין מוֹנְעִין הַבֵּן מִלַּעֲשׂוֹת אוֹתָהּ מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאבַד. וְקוֹרֵא אֲנִי עַל בֵּן זֶה יָכִין וְצַדִּיק יִלְבַּשׁ (איוב כז יז). וְדֶרֶךְ כְּלָל הִתִּירוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג, א) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צָרֶךְ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין לוֹ מָה יֹּאכַל לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה, וְכֵן לְבַעַל הַבַּיִת הִתִּירוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה לְצָרֶךְ מִי שֶׁאֵין לוֹ מָה יֹּאכַל, וּפֵרוּשׁ אֵין לוֹ מָה יֹּאכַל לְפִי הַדּוֹמֶה הוּא, מִי שֶׁאֵין לוֹ מָעוֹת בַּמֶּה שֶׁיִּקְנֶה צָרְכָּיו וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין לוֹ לָאָדָם לִמְכֹּר כֵּלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֵי חִלּוּקֵי מְלָאכוֹת הַמּוֹעֵד, רַבּוּ עַד מְאֹד, וְכֻלָּן יִתְבָּאֲרוּ יָפֶה בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן.

וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ, שֶׁהַהֲלָכוֹת מוֹעֵד כְּהֲלָכוֹת שְׁבוּתֵי שַׁבָּת, שֶׁאֵין לְךָ לְדַמּוֹת וּלְהוֹצִיא בָּהֶן דָּבָר מִדָּבָר, כִּי פְּעָמִים תִּמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מַתִּירִין מִלְּאכָה כְּבֵדָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּפְעָמִים יַחְמִירוּ עַל הַקַּלָּה בְּעִנְיָן אַחֵר, וְאַל תִּתְמַהּ עַל הַדָּבָר עִם הַהַקְדָּמָה שֶׁהַקְדַּמְתִּי, כִּי הַתּוֹרָה לֹא אָסְרָה וְלֹא הִתִּירָה בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיִּסְכִּימוּ הֵם, וְכֵן בְּעִנְיַן שְׁבוּתֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב נִמְצָא בַּגְּמָרָא מְקוֹמוֹת שֶׁהֶעֱמִידוּ דְּבָרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם תּוֹרָה, וּפְעָמִים מְקִלִּין בָּהֶן בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּ טוֹב לְהָקֵל, וְלֹא דָּבָר רֵיק בְּכָל דִּבְרֵיהֶם. וּזְכֹר בְּנֵי כְּלָל זֶה, שֶׁהֲלָכוֹת מוֹעֵד כְּהֲלָכוֹת שְׁבוּתֵי שַׁבָּת, שֶׁאֵין דִּנִין בָּהֶן דָּבָר מִדָּבָר, וְאַל תִּטְעֶה בּוֹ, כִּי גְּדוֹלֵי עוֹלָם אֲמָרוּהוּ. וְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (יום טוב ז ב) שֶׁכָּל אִסּוּר מִלְּאכָה בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְכָל אוֹתָן הַכְּתוּבִים שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהֵן בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת מַשְׁקִין יְרֻצֶּה הָרַב לוֹמַר דְּאַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא נִינְהוּ. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי' למוע"ק שם ובפי' עה"ת כאן) וְרַבִּים עִמּוֹ אָמְרוּ, שֶׁעִקַּר אִסּוּר מְלָאכָה בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וּפְרָטֵי הַמְּלָאכוֹת וְחִלּוּקֵיהֶן, נִמְסְרוּ לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

מצוה שכד

מִצְוַת נְטִילַת לוּלָב – מִצְוַת לוּלָב, שֶׁנִּקַּח בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת בְּיָדֵינוּ, פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפּוֹת תְּמָרִים, וַעֲנַף עֵץ עָבֹת, וְעַרְבֵי נַחַל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְכַפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל, וּבָא הַפֵּרוּשׁ (סוכה לה א) כִּי פְּרִי עֵץ הָדָר זֶה הָאֶתְרוֹג וְכַפֹּת תְּמָרִים הוּא הַלּוּלָב, וְנִכְתַּב כַּפֹּת חָסֵר וְי"ו, לְרַמֵּז שֶׁהַחִיּוּב שֶׁנִּקַּח לוּלָב אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה אוֹ יוֹתֵר וַעֲנַף עֵץ עָבֹת הוּא הַהֲדַס, וְעַרְבֵי נַחַל הִיא הָעֲרָבָה הַיְדוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְךָ בְּנִי כַּמָּה פְּעָמִים בַּמֶּה שֶׁקָּדַם, שֶׁהָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה תָּמִיד, וְרַעְיוֹנָיו וְכָל עֶשְׂתּוֹנֹתָיו נִתְפָּשׁוֹת אַחֲרֵי פֹּעַל יָדָיו, אִם טוֹב וְאִם רָע. וְעַל כֵּן כִּי רָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר הִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת לִהְיוֹת נַפְשָׁם מִתְפַּעֶלֶת בָּהֶן לְטוֹבָה תָּמִיד כָּל הַיּוֹם. וּמִכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ לְהַתְפִּישׁ מַחְשַׁבְתֵּנוּ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּטָהֳרָה, הִיא מִצְוַת הַתְּפִלִּין לְהְיוֹתָן מֻנָּחוֹת כְּנֶגֶד אֲבְרֵי הָאָדָם הַיְדוּעִים בּוֹ לְמִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל, וְהֵם הַלֵּב וְהַמֹּחַ, וּמִתּוֹךְ פְּעֻלּוֹ זֶה, תָּמִיד יְיַחֵד כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו לְטוֹב, וְיִזְכּוֹר וְיִזָּהֵר תָּמִיד כָּל הַיּוֹם לְכַוֵּן כָּל מַעֲשָׂיו בְּיֹשֶׁר וּבְצֶדֶק.

וּכְמוֹ כֵן מִצְוַת הַלּוּלָב עִם שְׁלֹשֶׁת מִינָיו מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הִיא, לְפִי שֶׁיְּמֵי הֶחָג הֵם יְמֵי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל כִּי הוּא עֵת אֲסִיפַת הַתְּבוּאוֹת וּפֵרוֹת הָאִילָן לַבַּיִת, וְאָז יִשְׂמְחוּ בְּנֵי אָדָם שִׂמְחָה רַבָּה, וּמִפְּנֵי כֵן נִקְרָא חַג הָאָסִיף. וְצִוָּה הָאֵל לְעַמּוֹ לַעֲשׂוֹת לְפָנָיו חַג בְּאוֹתָהּ

הָעֵת לְזַכּוֹתָם לִהְיוֹת עִקַּר הַשִּׂמְחָה לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבִהְיוֹת הַשִּׂמְחָה מוֹשֶׁכֶת הַחֹמֶר הַרְבֵּה וּמְשַׁכַּחַת מִמֶּנּוּ יִרְאַת אֱלֹהִים, בָּעֵת הַהִיא צִוָּנוּ הַשֵּׁם לָקַחַת בֵּין יָדֵינוּ דְּבָרִים הַמַּזְכִּירִים אוֹתָנוּ כִּי כָּל שִׂמְחַת לִבֵּנוּ לִשְׁמוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, וְהָיָה מֻרְצוֹנוֹ לִהְיוֹת הַמַּזְכִּיר מִין הַמְשַׂמֵּחַ כְּמוֹ שֶׁהָעֵת עֵת שִׂמְחָה, כִּי צֶדֶק כָּל אִמְרֵי פִיו, וְיָדוּעַ מִצַּד הַטֶּבַע כִּי אַרְבַּעַת הַמִּינִין כֻּלָּם מְשַׂמְּחֵי לֵב רוֹאֵיהֶם.

וְעוֹד יֵשׁ בְּאַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ עִנְיָן אַחֵר, שֶׁהֵם דּוֹמִים לְאֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם הַיְקָרִים (עי' מדרש רבה ויקרא פ' ל' ומדרש תנחומא אמור אות יט). שֶׁהָאֶתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב, שֶׁהוּא מִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל, לְרָמֹז שֶׁיַּעֲבֹד בּוֹרְאוֹ בְּשִׂכְלוֹ, וְהַלּוּלָב דּוֹמֶה לַשִּׁדְרָה שֶׁהִיא הָעִקָּר שֶׁבָּאָדָם לְרָמֹז שֶׁיַּיְשִׁיר כָּל גּוּפוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְהַהֲדַס דּוֹמֶה לָעֵינַיִם, לְרָמֹז שֶׁלֹּא יָתוּר אַחַר עֵינָיו בְּיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, וְהָעֲרָבָה דּוֹמָה לַשְּׂפָתַיִם, שֶׁבָּהֶן יִגְמֹר הָאָדָם כָּל מַעֲשֵׂהוּ בְּדִבּוּר, לְרָמֹז שֶׁיְּשַׁשִּׂים רֶסֶן בְּפִיו וְיִכֹּוֵן דְּבָרָיו וְיִירָא מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַף בְּעֵת הַשִּׂמְחָה. וְטַעַם שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בַּמְּדִינָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד, לְפִי שֶׁיָּדוּעַ, כִּי עִקַּר הַשִּׂמְחָה, בְּיוֹם רִאשׁוֹן הוּא, וְאִם תִּשְׁאַל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל, לָמָּה לֹא הָיָה נוֹטֵל בּוֹ. הַתְּשׁוּבָה, כִּי יוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת כֻּלּוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במדבר ובה פ' כא אות כב ובמדרש הגדול שמות כט לו) מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וכו'. כְּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, וּלְבַסּוֹף אָמַר לָהֶם עִכְּבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד, שֶׁקָּשֶׁה עָלַי פְּרִדַתְכֶם, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא עֲצֶרֶת, וְאִם כֵּן אֵין צָרִיךְ זִכָּרוֹן אַחֵר. וְחַג הַפֶּסַח אֵין צָרִיךְ הַזְכָּרָה בַּלּוּלָב, שֶׁהֲרֵי מַצָּה וּמָרוֹר וְגוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח בֵּין יָדָיו, וְעוֹד שֶׁאֵינוֹ זְמַן שִׂמְחָה כְּמוֹ חַג הָאָסִיף, וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת גַּם כֵּן אֵין צָרִיךְ הַזְכָּרָה אַחֶרֶת, כִּי עִקַּר הֶרֶגֶל אֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ, וְהִיא זִכָּרוֹנֵנוּ הַגָּדוֹל לְיַשֵּׁר כָּל אָרְחוֹתֵינוּ. זֶהוּ הַנִּרְאֶה לִי בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, וְהֶאֱמַנְתִּי כִּי יֵשׁ אֶל הַמְקֻבָּלִים סוֹדוֹת נִפְלָאִים בְּמִצְוַת הַלּוּלָב וּשְׁלֹשֶׁת הַמִּינִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כז א) שֶׁאַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ, מִצְוָה אַחַת הֵן וּמְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, בְּשֶׁאֵין לוֹ, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ וּנְטָלָן בָּזֶה אַחַר זֶה יָצָא, דְּקִיָּמָא לַן לוּלָב אֵין צָרִיךְ אֶגֶד (תוס' שם ד"ה לא שנו בשם בה"ג). וְנוֹטְלִין לוּלָב אֶחָד, וְאֶתְרוֹג אֶחָד, וּשְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבָה, וּשְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס כָּשֵׁר, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיוּ עָלָיו, עֲשׂוּיִין תְּלָתָא תְּלָתָא בְּקִינָא כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (סוכה לב, ב), וְלָזֶה רָמַז הַכָּתוּב כְּשֶׁקָּרָאוֹ עֲבוֹת. וְשִׁעוּר אָרְכּוֹ שֶׁל לוּלָב לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבָּעָה טְפָחִים, וַהֲדַס וַעֲרָבָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּגוּדָל, וְשִׁעוּר אֶתְרוֹג אֵין פָּחוֹת מִכַּבֵּיצָה. וְדִין הַדְּבָרִים שֶׁהַלּוּלָב וְהָאֶתְרוֹג וְהָעֲרָבָה וְהַהֲדַס נִפְסָלִין בָּהֶן (סוכה כט לד), וְדִין שֶׁתָּפִין שֶׁקָּנוּ אֶתְרוֹג בְּשֻׁתָּפוּת אוֹ אַחִים שֶׁקָּנוּהוּ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת (ב"ב קלז ב), שֶׁאִם קָנוּהוּ עַל דַּעַת לֵצֵאת בּוֹ יוֹצְאִין בּוֹ כָּל אֶחָד מֵהֶם וְאֵין צְרִיכִין זְכִיָּה זֶה

מִזֶּה, כֵּן הוֹרוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ, יִשְׁמְרֵם אֵל. וְדִינֵי הַנַּעֲנוּעַ (שם לח א) שֶׁהַחִיּוּב לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא וּלְהַעֲלוֹת וּלְהוֹרִיד, וְהָעִנְיָן, לְעוֹרֵר הַנֶּפֶשׁ שֶׁתִּזְכֹּר בְּעֵת הַשִּׂמְחָה כִּי הַכֹּל לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מִמַּעְלָה עַד מַטָּה וְאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בָּזֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָטַל אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁלֹּא חָל בְּשַׁבָּת בְּכָל מָקוֹם, וְכֵן בְּכָל שִׁבְעָה בַּמִּקְדָּשׁ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה. וּבַמִּקְדָּשׁ הָיָה נָטַל בְּיוֹם רִאשׁוֹן, אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

מצוה שכה

מִצְוַת יְשִׁיבַת סֻכָּה – מִצְוַת סֻכָּה, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָשֶׁבֶת בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מב) בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, וְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּתִשְׁרֵי.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, לְמַעַן נִזְכֹּר הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם שֶׁסְּכָכָם בְּעַנְנֵי כָּבוֹד שֶׁלֹּא יַזִּיק לָהֶם הַשָּׁמֶשׁ בַּיּוֹם וְקֶרַח בַּלַּיְלָה. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ (סוכה יא, ב), שֶׁסֻּכּוֹת מַמָּשׁ עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וּמִתּוֹךְ זְכִירַת נִפְלְאוֹתָיו שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ נִזְהֵר בְּמִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, וְנִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה מֵאִתּוֹ, וְזֶהוּ חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁחָפֵץ לְהֵיטִיב.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב, א), סֻכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה פְּסוּלָה, וְכֵן אִם הִיא נְמוּכָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָרְחָבָהּ צָרִיךְ שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה, וּפְחוֹת מִכֵּן פְּסוּלָה, וּצְרִיכָה שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת, וְצוּרַת פֶּתַח שֶׁהִיא קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן. וְדִין צִלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ שֶׁכְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו פְּסוּלָה, וְהַמְּעֻבָּה כְּמִין בֵּית כְּשֵׁרָה, וְדִין הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ, וְדִין הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, וְדִין סֹכֵךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּצִּימִין בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ כְּשֵׁרָה, וְדִין הַסֹּכֵךְ שֶׁהַחִיּוּב לַעֲשׂוֹתוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן פִּסֹּלֶת גֹּרֶן וְיֶקֶב, אֲבָל לֹא בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, וְדִין סְכָךְ פָּסוּל בָּאֶמְצַע אוֹ מִן הַצַּד, וְדִין אֲוִיר שְׁלֹשָׁה שֶׁפּוֹסֵל בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד בְּסֻכָּה קְטַנָּה, וְדִין פֶּרֶס עָלֶיהָ סָדִין מִפְּנֵי הַחַמָּה אוֹ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַגֶּשֶׁר שֶׁפְּסוּלָה, פָּרְסָן לְנָאוֹתָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁכָּל לְנָאוֹתָהּ כְּשֵׁרָה.

וְדִין סֻכָּה עַל גַּבֵּי סֻכָּה, וְדִין יָשֵׁן בִּכְלָה בַּסֻּכָּה, שֶׁאִם יֵשׁ לָהּ גַּג אֲפִלּוּ גַּג טָפַח אָסוּר וְאִם לָאו מֻתָּר, וְהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסֻּכָּה שֶׁאִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים אָסוּר, וְאִם לָאו מֻתָּר, וְאַף עַל גַּב דְּבִקְינוֹפוֹת אָסוּר אַף עַל גַּב דְּלֹא גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה, שֶׁאֲנִי מִטָּה הוֹאִיל וּלְגַבָּהּ הִיא עֲשׂוּיָה, וְהַפּוֹרֵס סָדִין עַל שְׁנֵי נַקְלִיטִין מֻתָּר לִישֵׁן תַּחְתָּיו, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ גַּג, וַהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה חֻלָּל בַּאֲצִילֵי יָדָיו שֶׁזֶּה וַדַּאי מֻתָּר. וְדִין סֻכָּה גְּזוּלָה שֶׁכְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵין קַרְקַע נִגְזָלֶת,

וַאֲפִילוּ גָּזַל הָעֵצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סֻכָּה כְּשֵׁרָה, מִתַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ לְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים. וְדִין מִצְטַעֵר שֶׁפָּטוּר מִן הַסֻּכָּה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה תֵּשְׁבוּ כְּעֵין תָּדוּרוּ, וְכָל שֶׁכֵּן חוֹלֶה שֶׁפָּטוּר גַּם כֵּן מִטַּעַם זֶה, וַאֲפִלּוּ מְשַׁמְּשֵׁי חוֹלֶה פְּטוּרִים, וְכָל שְׁלוּחֵי מִצְוָה, וְכֵן הֶחָתָן וְכָל חֲבוּרָתוֹ, דְּמִצְוָה עָבְדֵי וְדִין הוֹלְכֵי דְּרָכִים, וְשׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, וְשׁוֹמְרֵי הָעִיר, וְדִין יָרְדוּ גְּשָׁמִים, וְדִין סֻכַּת גנב"ך ורקב"ש שֶׁכְּשֵׁרָה. וְדִין עֲצֵי סֻכָּה שֶׁאֲסוּרִין כָּל שִׁבְעָה מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי וּתְשִׁיעִי בַּגּוֹלָה אֲסוּרִין מִשּׁוּם מֻקְצֶה. וְנוֹיֵי סֻכָּה אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּזּוּיֵי מִצְוָה, מִשֶּׁם הָרַמְבַּ"ן זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (במלחמות ה ביצה פ"ד), וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת סֻכָּה [א"ח סימן תרכה].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא אָכַל אֲכִילָה שֶׁל פַּת בַּסֻּכָּה, אוֹ שֶׁלֹּא יָשַׁן בָּהּ וַאֲפִלּוּ שְׁנַת עֲרַאי, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹלֶה אוֹ מִצְטַעֵר אוֹ פָּטוּר מֵחֲמַת הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה ו'), שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בִּטּוּל עֲשֵׂה. וְלַיְלָה הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּל אָדָם מִדְּאוֹרַיְתָא לֶאֱכֹל בָּהּ כַּזַּיִת פַּת לְכָל הַפָּחוֹת שְׁאָר הַיָּמִים רְשׁוּת, שֶׁאִם רָצָה לֶאֱכֹל חוּץ מִן הַסֻּכָּה אוֹכֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲכִילַת קֶבַע שֶׁל פַּת אֶלָּא בַּסֻּכָּה, וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיוּ אוֹכְלִין שׁוּם דָּבָר כִּי אִם בַּסֻּכָּה (סוכה כו ב).

מצוה שכו

שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאֲדָמָה בַּשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאֲדָמָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא נִקְרֵאת שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וכו' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וּפְרָטֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ כָּתוּב בְּאִם בְּסֶפֶר תַּלְוֶה (מצוה פד) [מצוה סו] וְקִחֲנוּ מִשָּׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד אַדְמָתוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בְּאַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת הָאֲסוּרוֹת מִדְּאוֹרַיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם לוֹקֶה.

מצוה שכז

שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה גַּם בְּאִילָנוֹת – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה גַּם בְּאִילָנוֹת בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ד) וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר וּלְשׁוֹן סִפְרָא (בהר א ו) הַזֶּרַע וַהֲזָמִיר פֵּרוּשׁ, לֹא תִזְרַע וְלֹא תִזְמֹר, בַּכְּלָל הָיוּ כְּלוֹמַר, בִּכְלַל שְׁבִיתָה הָיוּ, שֶׁכְּבָר אָמַר וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ, וְכֵן שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ, וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם מָה זֶּרַע וְזָמִיר מְיֻחָדִין, שֶׁהֵן עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבְאִילָן וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם. עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת. וּקְצָת פְּרָטֶיהָ כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּפָרָשַׁת אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם (מצוד פד).

מצוה שכח

שֶׁלֹּא נִקְצֹר סְפִיחִים בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית – שֶׁלֹּא נִקְצֹר מָה שֶּׁתַּצְמִיחַ הָאָרֶץ מֵעַצְמָהּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְלֹא מָה שֶּׁתַּצְמִיחַ בְּשָׁנָה זוֹ מִמָּה שֶּׁנִּזְרַע בָּהּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְזֶהוּ נִקְרָא סְפִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא נִקְצֹר אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹצְרִים תְּבוּאָתֵנוּ בְּשְׁאָר שָׁנִים (עי' סהמ"צ ל"ת רכב), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, אֲכִילָתוֹ הֻתְּרָה לָנוּ, וּבִלְבַד שֶׁנֹּאכְלֵהוּ דֶּרֶךְ הֶפְקֵר, כְּלוֹמַר בְּלִי הֲכָנָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֵינוּ (מצוה שכט), כִּי לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה בִּדְבָרִים אֵלּוּ, זוֹלָתִי שֶׁיֵּרָאֶה מִמַּעֲשֶׂה הָאָדָם בְּכָל עִנְיָן שֶׁנָּה זוֹ כְּאִלּוּ אֵין דָּבָר מְיֻחָד בִּרְשׁוּתוֹ, רַק שֶׁהַכֹּל בִּרְשׁוּת אֲדוֹן הַכֹּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בְּאִם כֶּסֶף תַּלְוֶה (במצוה פד).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שביעית פ"ד מ"ב), שֶׁאָפִלּוּ עֵבֶר אָדָם וְנָטַע שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית וְצִמְחָה פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים בְּכָל שְׁאָר שָׁנִים שֶׁקּוֹצְרִים כָּל הַשָּׂדֶה וּמְעַמְּרִין כְּרִי וְדָשִׁין בַּבָּקָר, אֶלָּא הַדִּין הוּא מִדְּאוֹרַיְתָא לִקְצֹר מְעַט מְעַט וְלַחְבֹּט וְלֶאֱכֹל, אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ לִהְיוֹת הַסְּפִיחִין אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה, מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּזְרְעוּ גִּנָּתָם בַּסְּתָיו וְיֹאמְרוּ סְפִיחִין הֵן, וּגְזֵרָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא בִּירָקוֹת וּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן, אֲבָל פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת וְהָעֲשָׂבִים, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן מֻתָּרִין (עי רמב"ם שמיטה ויובל פ"ד).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד מִן הַתּוֹרָה, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, וּלְעִנְיַן שְׁאָר מְקוֹמוֹת הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי (מצוה פד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת וְקָצַר תְּבוּאָה שֶׁזָּרַע כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים, כְּגוֹן שֶׁקָּצַר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדָשׁ בַּבֹּקֶר כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹשִׂים בִּשְׁאָר שָׁנִים לוֹקֶה. וְהַמְלַקֵּט מִסְּפִיחֵי תְּבוּאוֹת הַנִּזְרָעוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָצַר הַכֹּל בְּיַחַד מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, שֶׁחֲכָמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה שכט

שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִין אוֹתָן בְּכָל שָׁנָה – שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף מָה שֶּׁיּוֹצִיאוּ הָאִילָנוֹת בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִין בְּנֵי אָדָם פֵּרוֹת אִילָנוֹתֵיהֶם בְּכָל שָׁנָה. אֲבָל יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּדָּבָר שִׁנּוּי כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהַכֹּל כְּהֶפְקֵר בְּשָׁנָה זוֹ. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ (ויקרא כה ה) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תִּבְצֹר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים, שֶׁכֵּן בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שביעית פ"ח מ"ו) מִכָּאן אָמְרוּ תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בַּמַּקָּצָה, אֲבָל קוֹצֶה הוּא בַּחֲרִבָּה, וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בַּגַּת, אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בָּעֲרָבָה, אֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בַּבַּד וּבַקֻּטֶב, אֲבָל כּוֹתְשָׁם הוּא וּמַכְנִיס לַבּוֹדָדָה.

וּפֵרוּשׁ נְזִירֶךָ כְּלוֹמַר, שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ אוֹתָם מִבְּנֵי אָדָם וְלֹא עָשִׂיתָ מֵהֶן הֶפְקֵר לֹא תִּבְצֹר אוֹתָם עַד שֶׁתַּפְקִירֵם, כֵּן הוּא דַּעַת רַשְׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עה"ת שם) כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁהַשּׁוֹמֵר שָׂדֵהוּ וּפֵרוֹתָיו בַּשְּׁבִיעִית אֵין הַפֵּרוֹת נֶאֱסָרִין. וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו בְּסֵפֶר (לט, ב ד"ה אבל) וּבִיבָמוֹת (קכב א ד"ה של). וְכֵן הַדָּבָר לָמֵד מִדִּין תּוֹרָה בִּרְאָיוֹת נְכוֹנוֹת.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (בהר א ג) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אִי אַתָּה בוֹצֵר, [אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמַּפְקָר, נִפְרַשׁ לְדַעְתֵּנוּ זֶה מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אִי אַתָּה בוֹצֵר], בְּעוֹד שֶׁיִּהֵא שָׁמוּר אָסוּר לְךָ לִבְצֹר מֵהֶם, אֲבָל לֹא שֶׁיֵּאָסְרוּ הַפֵּרוֹת בְּכָךְ. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפירוש עה"ת כאן) פֵּרַשׁ נְזִירֶךָ כְּלוֹמַר, גָּפֶן שֶׁלֹּא עֲבָדוּהוּ וְלֹא זָמְרוּ אוֹתוֹ, כִּי כָּל גֶּפֶן שֶׁלֹּא יִזַּמֵּר וְלֹא יֵעָבֵד אָמַר שֶׁיִּקָּרֵא כֵּן, וְיֹאמַר הַכָּתוּב שֶׁאֲפִלּוּ כֶּרֶם הַנְּזִירוּת לֹא נִבְצֹר כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹצְרִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְכָל שֶׁכֵּן כֶּרֶם שֶׁנֶּעֱבַד.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ עִם מִצְוַת שְׁבִיעִית שֶׁלְּפָנֶיהָ אֶחָד הוּא. וְהִנֵּה כָּתַבְתִּי לְךָ מְקוֹמָהּ אַיֵּה (מצוה פד), וְשָׁם תִּמְצָא בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן, וּבַמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל עִנְיָנִים אֵלֶּה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית שָׁם יִתְבָּאֲרוּ כָּל דִּינֵי מִצְוֹת אֵלּוּ בַּאֲרֻכָּה, תִּזְכֶּה וְתִלְמַד וּתְלַמֵּד.

מצוה של

מִצְוַת סְפִירַת שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים – לִמְנוֹת הַשָּׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁבַע פְּעָמִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, בְּהִיוֹתֵנוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר הִתְנַחֲלֵנוּ בָּהּ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ח) וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים. וְזֹאת הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר, זֹאת הַסְּפִירָה שֶׁל שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל הִיא נִמְסֶרֶת לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל, כְּלוֹמַר הַסַּנְהֶדְרִין. וְכֵן הִיא הַמִּצְוָה, שֶׁהָיוּ מוֹנִין שָׁנָה שָׁנָה וְשִׁבּוּעַ שִׁבּוּעַ שֶׁל שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מוֹנִין יְמֵי הָעֹמֶר, אַחַר כְּךָ מְקַדְּשִׁין שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְלִקְרוֹת דְּרוֹר לְכָל הָעֲבָדִים וְהַשִּׁפְחוֹת, וְכָל הַקַּרְקָעוֹת חוֹזְרִין לְבַעְלֵיהֶן.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהוֹדִיעַ לְעַמּוֹ כִּי הַכֹּל שֶׁלּוֹ, וּלְבַסּוֹף יָשׁוּב כָּל דָּבָר לַאֲשֶׁר חָפֵץ הוּא לְתִנָּהּ בַּתְּחִלָּה, כִּי לוֹ הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ (שמות יט ה). וְעִם מִצְוָה זוֹ שֶׁל הַסְּפִירָה שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, יַרְחִיקוּ עַצְמָם שֶׁלֹּא יִגְזְלוּ קַרְקַע שֶׁל חֲבֵרָם וְלֹא יַחְמְדוּהָ בְּלִבָּם, בְּדַעְתָּם כִּי הַכֹּל שָׁב לַאֲשֶׁר חָפֵץ הָאֵל שֶׁתִּהְיֶה לוֹ.

וְעִנְיָן זֶה שֶׁל יוֹבֵל, דּוֹמֶה קְצָת לְמָה שֶׁנָּהוּג לַעֲשׂוֹת בְּמַלְכוּתָא דְּאַרְעָא שֶׁלּוֹקְחִים אֲדָמוֹת מִזְּמַן לִזְמַן מֵעֲרֵי הַבְּצוּרוֹת אֲשֶׁר לְשָׂרֵיהֶם, לְהַזְכִּיר לָהֶם יִרְאַת הָאָדוֹן, וְכֵן הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁרָצָה הַשֵּׁם שֶׁיְּשׁוּב כָּל קַרְקַע לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ בָּרוּךְ הוּא, וְכֵן כָּל עֶבֶד אִישׁ,

יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וְיִהְיֶה בְּרְשׁוּת בּוֹרְאוֹ, וְאוּלָם מַלְכֵי אֶרֶץ יַעֲשׂוּ כֵּן לְיִרְאָתָם פֶּן יִמְרְדוּ הַשָּׂרִים בָּהֶם, וְהָאֵל בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לָעֲמוֹ כֵּן, לְזַכּוֹתָם וּלְהֵיטִיב לָהֶם, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ חָפֵץ לְהֵיטִיב לָהֶם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל.

וְעוֹד שָׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיַן הַיּוֹבֵל סוֹד נִפְלָא, וְכִי בּוֹ נִרְמָז כָּל יְמֵי עוֹלָם וְשָׁנָיו (עי' רמב"ן ואבן עזרא ויקרא כה ב). גַּם בְּעִנְיַן הַשְּׁבִיעִיּוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְנוֹת הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע וְלֹא שְׁמִטָּה שְׁמִטָּה, אוֹ תֵּשַׁע תֵּשַׁע אוֹ פָּחוֹת מֵהֶן, גַּם בָּזֶה אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן שֶׁל חָכְמָה גְּדוֹל וְטוֹב: יְדָעוּהוּ הֵם וְלֹא יִרְצוּ לְמָסְרוֹ לְכָל אָדָם, וְאַף כִּי לֹא נִגְלָה לָנוּ סוֹדָם, הִשְׂגַּחְנוּ בְּדָבָר זֶה, כִּי הָאֱמֶנֶם הֶקֵּף הַשְּׁבִיעִיּוֹת סָדוּר בְּהַרְבֵּה מִמְּצוֹתֵינוּ, הִנְנוּ מַחְזִיקִין בַּמְּלָאכָה שֵׁשֶׁת יָמִים וּבַשְּׁבִיעִי נִשְׁבָּת, נַעֲבֹד הָאֲדָמָה שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשְּׁבִיעִית נִשְׁבֶּת, וְאַחַר שֶׁבַע שְׁבִיעִיּוֹת שֶׁל שָׁנִים גַּם כֵּן נִשְׁבֹּת שָׁנָה אַחַת, וְזֶה הַיּוֹבֵל שֶׁבָּאנוּ עָלָיו. וְהִנֵּה חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא שִׁבְעָה יָמִים, וְחַג הַסֻּכּוֹת כְּמוֹ כֵן שִׁבְעָה, וְאַחַר הַשִּׁבְעָה נָחֹג הָעֲצֶרֶת, וּכְמוֹ כֵן נִמְנֶה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת מִפֶּסַח עַד עֲצֶרֶת וְאַחַר מִנְיַן הַשִּׁבְעָה, נָחֹג חַג הָעֲצֶרֶת, וּכְמוֹ כֵן נִמְצָא כְּרִיתַת בְּרִית שֶׁהוּא דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה לְקִיּוּם עִנְיָן עַל חֶשְׁבּוֹן שִׁבְעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כא ל) כִּי אֶת שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי. וְכֵן בִּלְעָם שֶׁהָיָה חָכָם, עָשָׂה מִזְבְּחוֹת שִׁבְעָה. וּכְמוֹ כֵן לְשׁוֹן שִׁבּוּעָה שֶׁהוּא מְתֻרְגָּם קִיּוּם, אָמְרוּ מִן הַחֲכָמִים שֶׁהוּא נִגְזָר מִלְּשׁוֹן שִׁבְעָה. וְכֵן רַבִּים, לֹא הֶעֱלִיתִים עַתָּה בְּפִי עֻטִּי. וְאַתָּה הַבֵּן הַיָּקִיר, תְּזַכֶּה וְתַחְקֹר וְתִרְאֶה וְתַרְבֶּה הַדַּעַת וְתָבִין בַּדְּבָרִים. וְאָנֹכִי כְּבַר הִשְׂלַמְתִּי מְלַאכְתִּי זֹאת לְהָעִיר רוּחֲךָ בַּשְּׁאֵלָה.

וְאִם תִּשְׁאַל לָמָּה חִיְּבוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לִמְנוֹת שֶׁבַע שֶׁבַע מִדִּכְתִיב וְסָפַרְתָּ לְךָ, וְלֹא רָאִינוּ מֵעוֹלָם שֶׁיִּמְנֶה הַזָּב יְמֵי סִפּוּרוֹ, וְלֹא הַזָּבָה יְמֵי סְפִירָתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (ויקרא טו יג) וְסָפַר לוֹ, וְסָפְרָה לָהּ זוּלָתִי שֶׁחַיָּבִים שֶׁיִּתְּנוּ לֵב עַל הַיָּמִים, אֲבָל לֹא שֶׁיִּתְחַיְּבוּ לִמְנוֹתָם בַּפֶּה וּלְבָרֵךְ עַל מִנְיָנָן? תְּשׁוּבַת דָּבָר זֶה מָה שֶׁהִקְדַּמְתִּי לְךָ בְּרֹאשׁ סִפְרִי, כִּי כָּל עִנְיַן הַתּוֹרָה תָּלוּי בַּפֶּרוּשׁ הַמֻּקְבָּל, וְכַמָּה כְּתוּבִים נִרְאִין בְּהֵפֶךְ זֶה מִזֶּה, וְכַמָּה קֻשְׁיוֹת וְכַמָּה סְתִירוֹת יִתְחַדְּשׁוּ עַל כָּל מִי שֶׁלֹּא יְדָעוֹ, וַאֲשֶׁר יֵדָעֻנוּ עַל בֵּרְיוֹ יִרְאֶה כִּי כָּל דְּרָכָיהָ דְּרָכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם וֶאֱמֶת. וְכֵן בָּאַתְנוּ הַקַּבָּלָה שֶׁצִּוּוִי וְסָפַרְתָּ לְךָ דִּיּוֹבֵל צָרִיךְ מִנְיַן בַּפֶּה, וְצִוּוּי הַסְּפִירָה הַכְּתוּב בְּזָב וְזָבָה אֵינוֹ אֶלָּא הַשְׁגָּחָה בַּיָּמִים, וּמִנְהָגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם כָּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם נְבִיאִים בְּנֵי נְבִיאִים הֵם. וּכְעֵין עִנְיָן זֶה מָצָאנוּ בַּתּוֹרָה בִּלְשׁוֹן זְכִירָה, דִּכְתִיב בְּעִנְיַן עֲמָלֵק זְכִירָה, וְעַל דְּבַר מִרְיָם זְכִירָה וּכְתִיב גַּם כֵּן זְכִירָה בְּעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְעַל זְכִירַת מִצְרַיִם בְּאַתְנוּ הַקַּבָּלָה לַעֲשׂוֹתָהּ בַּפֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, א) בְּבִרְכַּת אֱמֶת וְיַצִּיב, דְּאוֹרָיְתָא, וּשְׁאָר הַזְּכִירוֹת, דַּי לָנוּ בָּהֶם בִּזְכִירַת הַלֵּב בִּלְבַד וְהַשְׂגָּחָתֵנוּ עַל הַדְּבָרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא בהר א ב), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוֹת מִנְיָן זֶה עַד אַחַר כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר (שם כה ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ. עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אַרְצוֹ. וּמִשֶּׁגָּלָה שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְגָד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁבִּטְּלוּ הַיּוֹבְלוֹת מֵאוֹתוֹ זְמַן וְאֵילָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ. בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ דְּוָקָא, וְגַם שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִים (עי' ערכין לב ב) אֶלָּא יוֹשְׁבִים בְּתַקָּנָתָם וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּאָרֶץ נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹבֵל הִיא, כְּלוֹמַר, בְּכָל מָקוֹם (קידושין לח ב). וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי, וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב.

וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ, וְהַשְׁמָטַת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה, וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג אֵין נוֹהֲגִין כָּל אֵלּוּ, זוּלָתִי שְׁמִטַּת קַרְקַע בַּשְּׁבִיעִית שֶׁנּוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן שְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּשְּׁבִיעִית בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה אֵי זוֹ הִיא? הָכִי אַסִּיקְנָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה בְּמֵימְרֵהּ דְּרַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ בְּפֶרֶק קַמָּא (ט, ב), שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִפְרָט לְדַעַת רַשִּׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְדַעַת רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְכָל עִנְיַן שְׁמִטַּת כְּסָפִים יִתְבָּאֵר יָפֶה בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [הלכות שמיטה פ"י]. וְיֶתֶר פְּרָטֵי כָּל דִּינֵי שְׁבִיעִית שָׁם בְּאוֹתָהּ מַסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה. וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ שֶׁהִיא לִמְנוֹת הַשָּׁנִים, זָכְרוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, כִּי זֹאת הַמִּצְוָה מְסוּרָה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל דְּהַיְנוּ הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִין עֵינֵי הָעֵדָה, וְשֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה שלא

מִצְוַת תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל – לְתִקְעַ בְּשׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ט י) וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה וְגוֹ' בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם וְגוֹ' וּקְרָאתֶם דְּרוֹר וְגוֹ'. וְיָדוּעַ שֶׁמִּצְוַת הַתְּקִיעָה בְּיוֹם זֶה הִיא לְפָרְסֵם חֵרוּת כָּל עֶבֶד עִבְרִי שֶׁיֵּצֵא בֶּן חוֹרִין (עי' ר"ה ח ב) בְּלִי דָּמִים, וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַתְּקִיעָה הַהִיא אָנוּ עוֹשִׂים לְקַבֵּץ מַחְשַׁבְתֵּנוּ עַל עִנְיַן עֲקֵדַת יִצְחָק, וּנְצַיֵּר בְּנַפְשֵׁנוּ לַעֲשׂוֹת גַּם אָנוּ כָּמוֹהוּ לְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַעֲלֶה זִכְרוֹנֵנוּ לְפָנֵי הַשֵּׁם לְטוֹב, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּהְיֶה זַכָּאִים לְפָנָיו, וְזֹאת הַתְּקִיעָה שֶׁל יוֹבֵל הִיא לְפָרְסֵם הַחֵרוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (עי' סהמ"צ עשין קלז).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיְּדוּעַ כִּי קוֹל הַשּׁוֹפָר יְעוֹרֵר לֵב בְּנֵי אָדָם אִם לְשָׁלוֹם וְאִם לְמִלְחָמָה, וְעִנְיַן שִׁלּוּחַ הָעֶבֶד שֶׁעָבַד אֶת אֲדוֹנָיו זְמַן רַב הוּא קָשֶׁה מְאֹד בְּעֵינֵי אֲדוֹנָיו, עַל כֵּן לְעוֹרֵר לֵב

הַבְּרִיּוֹת עַל הָעִנְיָן וּלְחַזֵּק נַפְשָׁם וּלְהַזְהִירָם עַל הַמִּצְוָה בְּשָׁמְעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר, בְּרָאוֹתָם כִּי הַדָּבָר הַשָּׁוֶה הוּא בְּכָל הָאָרֶץ וְשֶׁהַכֹּל עוֹשִׂים כֵּן נִצְטַוִּינוּ עַל זֶה, שֶׁאֵין דָּבָר שֶׁיְחַזֵּק לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם כְּמוֹ מַעֲשֶׂה הָרַבִּים, וּכְמַאֲמַר הֶחָכָם צַעַר רַבִּים נָחָמָה (עי' דברים רבה ב כב). גַּם הָעֶבֶד בְּעַצְמוֹ מִתְעוֹרֵר לָצֵאת כְּכָל הָעֲבָדִים מִתַּחַת יְדֵי רַבּוֹ אֲשֶׁר אָהַב, בְּשָׁמְעוֹ קוֹל הַשּׁוֹפָר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ, הַמִּצְוָה מִתְקַיֶּמֶת לְשׁוּב הַכֹּל בִּרְשׁוּת אֲדוֹן הַכֹּל.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאֵיזֶה שׁוֹפָר תּוֹקְעִין בְּיוֹם זֶה, וְאֵיזוֹ בְּרָכָה מְבָרְכִין בּוֹ. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה כו, ב) דֶּרֶךְ כְּלָל בְּמַסֶּכְתָּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְתִקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת. וּבְמִצְוַת שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּסֵדֶר פִּנְחָס (מצוה תה), נְדַבֵּר בּוֹ קְצָת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם כְּמִנְהָגֵנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ל, א) שֶׁשָּׁוִין הֵן חִלּוּק קְצָת יֵשׁ בֵּינֵיהֶם, דִּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין, וּבַיּוֹבֵל תּוֹקֵעַ כָּל יָחִיד וְיָחִיד כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין, בֵּין בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם.

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ח, ב): כִּי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, הָיוּ הָעֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין בְּבֵית אֲדוֹנָם, לֹא נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וְלֹא הָאָדוֹן מִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים תָּקְעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוֹפָר נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וּכְמוֹ כֵן שָׁדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶם. וְרַבִּים מִפְּרָטֵי דִּינֵי הַיּוֹבֵל בַּעֲרָכִין, וְדִינֵי שׁוֹפָר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וַהֲרֵי כְּתַבְתִּי לְךָ בְּסִמּוּךְ (מצוה של), אֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וְשֶׁמִּצְוַת הַיּוֹבֵל מְסוּרָה לְבֵית דִּין, וְאִם עָבְרוּ בֵּית דִּין עַל זֶה וְלֹא תָּקְעוּ בַּשּׁוֹפָר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ הָעֲבָדִים וְהֶחְזִרוּ הַשָּׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן מִבְּלִי תְּקִיעָה בִּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שלב

מִצְוַת קִדּוּשׁ שְׁנַת הַיּוֹבֵל – לְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים כְּמוֹ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה. כְּלוֹמַר, בְּבִטּוּל הָעֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וְהֶפְקֵר הַצּוֹמַח בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה י) וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה. וּבֵאֵר הַכָּתוּב שֶׁעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה הוּא שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ וּתְבוּאָתָהּ נִפְקָרִים, וְשֶׁיִּהְיוּ הָעֲבָדִים יוֹצְאִין מִתַּחַת יַד הָאָדוֹן, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כֵּן, וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ. כְּלוֹמַר, חֵרוּת לָעֲבָדִים, כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה הַתְּבוּאָה הֶפְקֵר, וְלֹא יַאַסְפֶהּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִרְשׁוּתוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מִנְיַן הַשָּׁנִים (מצוה של), שֶׁרָצָה הַשֵּׁם לְזַכּוֹת עַמּוֹ בְּקַבָּלַת מַלְכוּתוֹ וכו', כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּיו שָׁם, וְכָאן הָיָה מְקוֹמוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שמיטה ויובל פ"י הל' טו, טז) שֶׁכָּל שֶׁאָסוּר בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אָסוּר בַּיּוֹבֵל. וְכָל שֶׁמֻּתָּר בָּהּ מֻתָּר בָּהּ. וְהַחִיּוּב עַל הָעוֹשֶׂה שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם. וְדִין הַפֵּרוֹת בַּאֲכִילָה וּבִמְכִירָה וּבְבִעוּר שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם. יְתֵרָה שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל שֶׁהִיא מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים, וְדָוְקָא בְּסוֹפָהּ, וְיֶתֶר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁמְּשַׁמֶּטֶת קַרְקַע וּמוֹצִיא עֲבָדִים בִּתְחִלָּתָהּ. וּשְׁנַת יוֹבֵל אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשְּׁבוּעַ אֶלָּא מוֹנִין תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁהֵן שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, וְאַחַר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁהִיא בַּשְּׁבִיעִי הָאַחֲרוֹן עוֹשִׂין יוֹבֵל בִּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, וּשְׁנַת אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַתְחִילִים לִמְנוֹת יוֹבֵל אַחֵר, וְהִיא הַתְּחָלַת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שְׁבוּעַ (עי' נדרים סא א).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהָיוּ הַסַּנְהֶדְרִין מִתְקַבְּצִין בְּקִדּוּשׁ הַשָּׁנָה וּמְבָרְכִין עָלֶיהָ לְקַדֵּשׁ שָׁנִים וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר, וְכֵן כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ גַּם כֵּן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהַקּוֹל נִשְׁמַע בְּכָל הָאָרֶץ, וְהָעֲבָדִים נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וְהַקַּרְקָעוֹת חוֹזְרִין לְבַעֲלֵיהֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם]. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד אַדְמָתוֹ בַּיּוֹבֵל עֲבוֹדָה הָאֲסוּרָה, וְכֵן אִם לֹא רָצָה לְשַׁלֵּחַ עַבְדּוֹ חָפְשִׁי, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה שלג), וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם.

מצוה שלג

שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּמְנָענוּ מֵעֲבוֹדָתָהּ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה. שֶׁנֶּאֱמַר בַּיּוֹבֵל לֹא תִזְרָעוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יא) בַּשְּׁמִטָּה, שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע. וּכְמוֹ שֶׁהַשְּׁמִטָּה נֶאֱסַר בָּהּ בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר לֹא תִזְרָעוּ עַל הַכְּלָל יִכְלֹל אֶרֶץ וְאִילָן.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַיּוֹבֵל, כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת מָה שֶּׁיְּכֹלְתִּי.

דִּינֶיהָ בְּעִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָרֶץ וְהָאִילָנוֹת, כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּבְאֵם כֶּסֶף תַּלְוֶה (מצוה פד), כָּתַבְתִּי קְצָת מִן הָעִנְיָנִים לְעוֹרֵר לֵב הַקּוֹרֵא עַל עִנְיָנֵי הַמִּצְוָה כְּמִנְהָגִי, עַיֵּן שָׁם אִם תַּחְפֹּץ בּוֹ.

מצוה שלד

שֶׁלֹּא נִקְצֹר סְפִיחֵי תְּבוּאוֹת שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל – שֶׁלֹּא נִקְצֹר וְנִלְקֹט סְפִיחֵי תְּבוּאוֹת שְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁאָדָם קוֹצֵר בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, אֲבָל יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּדְּבָרִים שִׁנּוּי. שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תִקְצְרוּ וְגוֹ' וְכָל הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסָמוּךְ בִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית (מצוה שכח).

מצוה שלה

שֶׁלֹּא לֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִים אוֹתָן בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים – שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִין אוֹתָן בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יא) וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נְזִרֶיהָ. וְהוּא אַזְהָרָה דֶּרֶךְ כְּלָל לְכָל פֵּרוֹת הָאִילָן. וְהִזְהִיר הַכָּתוּב בַּיּוֹבֵל בְּפֵרוֹת הָאִילָן אַזְהָרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּבִתְבוּאוֹת אַזְהָרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה שלג). וְהַדִּין בִּשְׁנֵיהֶם, כְּלוֹמַר, בַּשְּׁמִטָּה וּבַיּוֹבֵל, בְּלָאוִין אֲלֶה אֶחָד הוּא, וּמִשֹּׁרֶשׁ אֶחָד יַעֲלֶה הַכֹּל לְפִי הַדּוֹמֶה, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ עַל כֻּלָּן. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה של) כִּי כָּל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וְעַל תְּנַאי שֶׁיִּהְיוּ כָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ, וְיִהְיֶה כָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט דָּר בִּמְקוֹמוֹ.

מצוה שלו

מִצְוַת עֲשֵׂית דִּין בֵּין לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר – שֶׁנָּדִין בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר כְּעִנְיָן שֶׁצִּוָּתָה הַתּוֹרָה עָלָיו. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין שֶׁתִּתְקַיֵּם הַמְּכִירָה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ. וְיֵשׁ צְדָדִין שֶׁאֵין לָהּ קִיּוּם, וְהוּא חוֹבָה עָלֵינוּ לָדוּן בֵּינֵיהֶם כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (מצוה נח), שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בֵּין טוֹעֵן וְנִטְעָן וּבֵין מַזִּיק וְנִזָּק וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכָל מִקָּח וּמִמְכָּר בִּכְלַל טוֹעֵן וְנִטְעָן הוּא, אַף עַל פִּי כֵן בָּאָה הַמִּצְוָה עַל עִנְיַן הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר מְיֻחֶדֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר תָּמִידִי אֶל הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִבְנֵי אָדָם לְחִיּוֹת אֶפִלּוּ יוֹם אֶחָד זוּלָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמְרָה פָּרָשַׁת וְכִי תִמְכְּרוּ וְגוֹ'. וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁלְּפִי צֹרֶךְ הַדָּבָר אוֹ חֹמֶר שֶׁבּוֹ תִּתְיַחֵד הַמִּצְוָה בּוֹ, וּכְמוֹ כֵן תִּכְפֹּל הָאַזְהָרוֹת בְּדָבָר פְּעָמִים רַבּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּאַזְהָרַת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּכְפְּלָה בְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת, וְיִחֵד הָאַזְהָרָה בַּמֹּלֵךְ לְבַדּוֹ, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְצוּיָה הַרְבֵּה אוֹתָהּ הָעֲבוֹדָה הָרָעָה, וְכֵן בָּאוּ בְּעִנְיַן שַׁבָּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַזְהָרוֹת בַּתּוֹרָה, וְנִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בּוֹ בְּקֹצֶר מְלֹאכוֹת, כְּמוֹ הַבְעָרָה וְהוֹצָאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִדְרָשׁ אִם לְחַלֵּק יָצָאת אִם לְלָאו אֵין הַמִּדְרָשׁ לָנוּ סְתִירָה, הַרְבֵּה פָּנִים לַתּוֹרָה.

שֹׂרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ. כִּי הוּא דָּבָר שֶׁשִּׂכֶל בְּנֵי אִישׁ מֵעִיד עָלָיו וּמְבַקֵּשׁ אוֹתוֹ, כִּי בַּדִּין יִתְקַיֵּם יִשּׁוּב בֵּין בְּנֵי אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כו כח), שֶׁדִּינֵי הַמָּקֹם וְהַמִּמְכָּר חֲלוּקִים לְפִי הַדְּבָרִים הַנִּמְכָּרִים וְהַנִּלְקָחִים, שֶׁהַקַּרְקָעוֹת וְהָעֲבָדִים נִקְנִים בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וּבְכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ כֵּיצַד בְּכֶסֶף, וְכֵיצַד בִּשְׁטָר, וְכֵן בַּחֲזָקָה, יֵשׁ בָּהֶם פְּרָטִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק קַמָּא. וְהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בִּדְרָכִים אֲחֵרִים יֵשׁ מֵהֶן שֶׁנִּקְנִין בְּהַגְבָּהָה (עי' ב"ב עו ב), וְזֹאת הַקִּנְיָה גְּדוֹלָה וּמַסְפֶּקֶת לְכָל הַמִּטַּלְטְלִין, וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁנִּקְנִים בִּקְנִיָּה פְּחוּתָה מִזּוֹ, וְהִיא הַמְּשִׁיכָה, וּמֵהֶן שֶׁנִּקְנִין בִּפְחוּתָה מִזּוֹ, וְהִיא הַמְּסִירָה. וְהֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ מז, ב) רְאָיָה עַל הֱיוֹת הַמִּטַּלְטְלִין צְרִיכִין אֵלּוּ הַקִּנְיוֹת וְשֶׁאֵינָן נִקְנִין כְּמוֹ הַקַּרְקָעוֹת, מִדִּכְתִיב (ויקרא כה יד) אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ. וּפֵרְשׁוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִצַּד הַקַּבָּלָה בְּפֵרוּשׁ אוֹ קָנֹה מִיַּד כְּלוֹמַר, דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד. וּכְמוֹ כֵן הֵבִיאוּ רְאָיָה עַל קְנִיַּת הַקַּרְקָעוֹת בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה מִכְּתוּבִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם בְּקִדּוּשִׁין (שם).

וְאֵין סָפֵק כִּי אֵלּוּ הַקִּנְיוֹת כֻּלָּן מִתַּקָּנַת חֲכָמִים הֵן, וְהֵבִיאוּ הַכְּתוּבִים לְסָמֹךְ בָּהֶם דִּבְרֵיהֶם. וְהָאֱמֶת כִּי חָכְמָתָם הַיְקָרָה הָעֲתִידָה לְהִגָּלוֹת עַל יָדָם הָיְתָה רְמוּזָה וּגְנוּזָה בְּתוֹךְ הַכְּתוּבִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַכְּתוּבִים אֵינוֹ עַל אוֹתָן אַסְמַכְתּוֹת נִלְמָדוֹת הֵן מִתּוֹכָן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב"מ שם) דִּבֵּר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת אַף בַּמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל טַעַם הַצְּרִיכָם הַמְּשִׁיכָה בָּהֶן גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּה. וּמִפְּנֵי שֶׁתַּקָּנַת הַמְּשִׁיכָה נַעֲשֵׂית עַל זֶה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט ב), שֶׁאִם הָיוּ הַמִּטַּלְטְלִין בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁכַּר אוֹתוֹ מָקוֹם לַמּוֹכֵר, מִכֵּיוָן שֶׁהָרְשׁוּת הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ וְעֵינָיו תָּמִיד עָלָיו, וְאִם יֶאֱרַע שׁוּם מִקְרֶה בְּאוֹתָן מִטַּלְטְלִין, גַּם הוּא יָכוֹל לְהַרְגִּישׁ בָּעִנְיָן כְּמוֹ הַמּוֹכֵר וְיִשְׁתַּדֵּל בַּהַצָּלָה, שֶׁבְּצַד זֶה לֹא יִקְנֶה בְּמְשִׁיכָה אֶלָּא בְּכֶסֶף כְּדִין תּוֹרָה. וְכֵן אִם הַלּוֹקֵחַ שׁוֹכֵר אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין בּוֹ גַּם בְּעִנְיָן זֶה לֹא תִּקְנוּ בָּהֶם מְשִׁיכָה וּמְסִירָה וְהַגְבָּהָה. וְאָמְרוּ (ב"ק עט, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַקַּרְקַע נִשְׁכָּר עִם הַדְּבָרִים שֶׁהוּא נִלְקָח, וְהוּא כֶּסֶף וּשְׁטָר וַחֲזָקָה, שֶׁהַשְּׁכִירוּת קִנְיָה הִיא לְיוֹמָהּ. וְאָמְרוּ (ב"ב פה, א) גַּם כֵּן כְּשֵׁם שֶׁמְּקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ, כָּךְ כֵּלָיו קוֹנֶה לוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחַ אוֹתוֹ, וּמִכֵּיוָן שֶׁיִּהְיוּ הַמִּטַּלְטְלִין בְּתוֹךְ הַכֵּלִי אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁהִגְבִּיהָן אוֹ כְּמוֹ שֶׁהֲנִחוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַלּוֹקֵחַ לְהַנִּיחַ שָׁם הַכֵּלִי אֵין כֵּלָיו קוֹנֶה לוֹ שָׁם כְּגוֹן רְשׁוּת הָרַבִּים, וְכֵן רְשׁוּת הַמּוֹכֵר. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ חֲכָמִים לְעִנְיַן רְשׁוּת מוֹכֵר, שֶׁאִם אָמַר לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ קְנֵה בִּכְלִי זֶה, אוֹ אַפִּלּוּ לֹא אָמַר לוֹ כֵּן, אֶלָּא שֶׁקָּנָה מִמֶּנּוּ בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר כְּלִי אַחֵר וְהִגְבִּיהוֹ כְּדֵי לִקְנוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ קָנָה מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת וְהִנִּיחָן

בְּתוֹךְ הַכְּלִי מִיָּד קָנָה אוֹתָן, שֶׁמִּפְּנֵי הַהֲנָאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַמּוֹכֵר בִּמְכִירַת הַכְּלִי אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ שֶׁל כְּלִי, וּכְאִלּוּ הַכְּלִי בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ חָשְׁבִינַן לֵיהּ.

וְהַמְסִירָה אֵינָהּ כֵּן, שֶׁאֵין הַמְסִירָה קוֹנָה אֶלָּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם (ב"ב עו ב). וְקָנְיָן הַמְּסִירָה הוּא בַּמֶּה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְרֹב גָּדְלָן לְהַגְבִּיהָן וְלֹא אַפְּלוּ לְמָשְׁכָן, כְּגוֹן הַסְּפִינוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִבְנֵי אָדָם לָזוּז אוֹתָן כִּי אִם בְּטִרַח רַב וּבְרִבּוּי בְּנֵי אָדָם (רמב"ם מכירה פ"ג ה"ג).

וְהַמְּשִׁיכָה אֵינָהּ כֵּן, שֶׁאֵין הַמְּשִׁיכָה עוֹשָׂה קִנְיָן אֶלָּא בְּסִמְטָא, וְהוּא מָקוֹם סָמוּךְ לְצַד רְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ שָׁם כֵּלֵיהֶם, וְכָל הַקּוֹדֵם לְהַנִּיחַ שָׁם כֵּלָיו אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְסַלְּקוֹ, וּכְמוֹ כֵן קוֹנָה הַמְּשִׁיכָה בְּחָצֵר [שֶׁהִיא] (שֶׁאֵינָהּ) שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְהַהַגְבָּהָה קוֹנָה בְּכָל מָקוֹם, לְפִי שֶׁבְּגוּפוֹ הוּא מַגְבִּיהַּ, וּבוֹ הוּא קוֹנֶה, וְגוּפוֹ רְשׁוּתוֹ הוּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

וְעוֹד יֵשׁ קִנְיָה אַחֶרֶת בְּקַרְקָעוֹת וּמַטַּלְטְלִין דְּבַר תּוֹרָה וְהִיא הַחֲלִיפִין, וְזֹאת הַקִּנְיָה הָיְתָה מֻרְגֶּלֶת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל. וְעִנְיַן הַחֲלִיפִין הוּא, שֶׁאָדָם מַחְלִיף בְּהֶמְתּוֹ בְּבֶהֱמַת חֲבֵרוֹ, אוֹ כְּלִי בִּכְלִי, אוֹ כֵּלִים בְּקַרְקָעוֹת, וְאָמְרוּ חֲכָמִים (רמב"ם מכירה ה ה) בְּכָל אֵלּוּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד הַכְּלִי מֵחֲבֵרוֹ זָכָה חֲבֵרוֹ בְּאוֹתוֹ הַכְּלִי הָאַחֵר שֶׁהוּא רוֹצֶה לְקָנוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה, וְאִם יֶאֱרַע בּוֹ שׁוּם אֲבֵדָה, נֶאֱבַד לְצַרְכּוֹ זֶה שֶׁזָּכָה בּוֹ עַכְשָׁו בַּחֲלִיפִין. וְדִין קְנִיַּת הַחֲלִיפִין אֵינוֹ אֶלָּא בִּכֵלִים, אֲבָל לֹא בִּפֵרוֹת, שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת עוֹשִׂין חֲלִיפִין (ב"מ מז א), שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ מָצָאנוּ בְּאוֹתוֹ כָּתוּב שֶׁלָּמַדְנוּ מִמֶּנּוּ הַחֲלִיפִין שֶׁבִּכְלֵי הֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (רות ד ז) וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלַּף אִישׁ נַעֲלוֹ, כְּלוֹמַר, בֵּית יָד שֶׁלּוֹ וְזֶהוּ הַכְּלִי. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת נַעֲשִׂין חֲלִיפִין לִקְנוֹת בָּהֶן כְּמוֹ בִּכְלִי, נִקְנִין הֵן בְּתוֹרַת חֲלִיפִין, כְּלוֹמַר, בִּכְלִי יָכוֹל אָדָם לִקְנוֹתָן כְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין, שֶׁיִּתֵּן אָדָם לַחֲבֵרוֹ כְּלִי וְיִזְכֶּה בְּפֵרוֹת חֲבֵרוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַטְבֵּעַ, שֶׁהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְלֹא נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם עַל הַצּוּרָה, וְהַצּוּרָה עֲשׂוּיָה לְהִבָּטֵל בִּרְצוֹן הַמֶּלֶךְ אוֹ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינוֹת, וְעַל מָה שֶׁאֵינוֹ דָּבָר קַיָּם אֵין לֵב הַבְּרִיּוֹת סוֹמֵךְ בּוֹ לִקְנוֹת בּוֹ, וְעַל כֵּן אֵינוֹ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וְלֹא נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. אֲבָל מַטְבֵּעַ שֶׁאֵין חֶשְׁבּוּתוֹ מֵחֲמַת הַצּוּרָה נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וְנַעֲשֶׂה חֲלִיפִין כְּכָל שְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין, וְאֵיזֶהוּ? זֶה מַטְבֵּעַ שֶׁפְּסָלַתּוּ מַלְכוּת אוֹ בְּנֵי הַמְּדִינָה, וְכִדְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ בְּפֶרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא מו, ב) אַפְּלוּ כִּיס מָלֵא מָעוֹת, וְתַרְנְמָהּ רַבִּי אַבָּא, בְּדִינָרָא נְיָאקָא וְאַנְגָּרָא, חַד פְּסָלַתּוּ מַלְכוּת וְחַד פְּסָלַתּוּ מְדִינָה.

וְאֵין הַכַּוָּנָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְלֹא נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, שֶׁמִּי שֶׁמָּשַׁךְ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ בְּכָךְ וְכָךְ מָעוֹת לֹא יִתְחַיֵּב לָתֵת לוֹ הַמָּעוֹת, דְּוַדַּאי מִתְחַיֵּב הוּא לְהַשְׁלִים לוֹ מָעוֹתָיו. מִכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ פֵּרוֹתָיו, אֲבָל הָעִנְיָן הוּא שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין שֶׁמִּי שֶׁהָיוּ לוֹ שַׂק שֶׁל מָעוֹת מִמַּטְבֵּעַ

שֶׁאֵינוֹ נִפְסָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּמְשַׁךְ מֵחֲבֵרוֹ כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה אוֹ פֵּרוֹת, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ הֲרֵנִי מוֹשֵׁךְ פֵּרוֹת אֵלּוּ חֲלִיפֵי אוֹתוֹ שֵׂק שֶׁל מָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בַּבַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָה דִּינָרִין, אֵין חֲבֵרוֹ זוֹכֶה בְּאוֹתָן דִּינָרִין כְּלָל, וְאִם נֶאֱבְדוּ אַחַר שֶׁמָּשַׁךְ זֶה הַפֵּרוֹת בְּשׁוּם צַד וַאֲפִלּוּ בְּאֹנֶס לֹא נֶאֱבְדוּ לוֹ כְּלָל, אֶלָּא חֲבֵרוֹ מְחֻיָּב לָתֵת לוֹ מֵאָה דִּינָרִין מִכָּל מָקוֹם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד א) מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ כְּלוֹמַר מְחֻיָּב הוּא לְהַשְׁלִים לוֹ הַדָּמִים מִכָּל מָקוֹם, דְּלֹא בְּתוֹרַת חֲלִיפִין אִתְּמַר, אֶלָּא בְּתוֹרַת דָּמִים. וְכֵן הוּא מְבֹאָר בְּרֵישׁ פֶּרֶק הַזָּהָב שֶׁאָמְרוּ שָׁם (מה, ב) הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף מַאי לָאו בַּחֲלִיפִין? לֹא, בְּדָמִים. וּמַקְשֶׁה שָׁם אִי הָכִי, קוֹנֶה? מְחַיֵּב מִבָּעֵי לֵהּ כְּלוֹמַר, דְּלֹא נָפִיל לְשׁוֹן קְנָיָן אֶלָּא בְּדָבָר יָדוּעַ, אֲבָל זֶה, מֵבִיא הוּא לוֹ אֵיזֶה דָּמִים שֶׁיִּרְצֶה. וּמְתָרֵץ, תְּנִי, מְחַיֵּב כְּלוֹמַר, מְחֻיָּב הוּא לָתֵת לוֹ הַדָּמִים מִכַּיָּוֹן שֶׁמָּשַׁךְ מִמֶּנּוּ אֶת הַפֵּרוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. אֲבָל הַנּוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בַּעַל הַפֵּרוֹת לְתִתָּם לוֹ, שֶׁזּוֹ הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֹּא לִקְנוֹת בְּכֶסֶף אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִיְּבוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, א), לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע. לְפִי שֶׁחוֹזֵר בְּדִבּוּרוֹ, אַחַר שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ מָעוֹת. וּקְנִיָּה זוֹ שֶׁל חֲלִיפִין שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קִנְיָן הִיא קְנִיָּה [חֲזָקָה] בְּכָל דָּבָר, בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, וּבְכָל תְּנָאִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּזֶה לְקַיֵּם כָּל דָּבָר וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל. וְדִין מִי הוּא רָאוּי לְמִכֹּר וְיִתְקַיֵּם מִמְכָּרוֹ, וּמִי אֵינוֹ רָאוּי כְּגוֹן בֶּן דַּעַת וְשֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת, וְדִין מוֹכֵר דְּבָרִים סְתָם וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁצָּרִיךְ לְפָרֵשׁ, וְדִין מְשַׁיֵּר בְּמִמְכָּרוֹ שׁוּם דָּבָר, בַּגּוּף אוֹ בַּפֵּרוֹת, וְדִין מְצָרִים שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְהַזְכִּיר בְּמֶכֶר קַרְקַע, וְאִם הִזְכִּיר קְצָתָם וְלֹא כֻּלָּם הֵיאַךְ תּוֹרָתוֹ. וְדִין מוֹכֵר מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ מַה דִּינוֹ, וְדִין מִי שֶׁנֶּאֱנַס לִמְכֹּר קַרְקָעוֹ מַה דִּינוֹ וְהַחְלוּקִ שֶׁבֵּין תַּלּוּהּ וְזֶבִין וְתַלּוּהּ וְיָהֵיב. וְדִין הַמַּתָּנָה עִם חֲבֵרוֹ שֶׁאִם יִרְצֶה לִמְכֹּר קַרְקָעוֹ שֶׁיִּמְכְּרֶהוּ לוֹ, וְדִין הַמּוֹכֵר קַרְקָעוֹ עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִנְיָן וְלֹא עָלָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, אִם יִתְקַיֵּם מִכְרוֹ אִם לָאו, כְּגוֹן הַמּוֹכֵר אוֹתוֹ עַל דַּעַת לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְבַסּוֹף לֹא עָלָה שָׁם, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְזֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר, לֹא שֶׁיְּפָרֵשׁ הַמּוֹכֵר אוֹתוֹ דָּבָר בְּשָׁעַת הַמֶּכֶר, אֶלָּא שֶׁהַבְּרִיּוֹת יוֹדְעוֹת מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו שֶׁכֵּן חֻפְּצוֹ (עי', קידושין מט ב ובתוס' שם).

וְדִין מְכִירַת הֶקְדֵּשׁוֹת (ערכין כא ב) אוֹ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת כֵּיצַד, וּלְאֵיזֶה עִנְיָן הַתֵּר הַמֶּכֶר בָּהֶן, וְדִין קְנִיַּת שְׁטָרוֹת שֶׁצָּרִיךְ בָּהֶן מְסִירַת הַשֹּׁטֵר וּכְתִיבָה מִצַּד אֶחָד, שֶׁיְּפָרֵשׁ בּוֹ שֶׁהוּא מוֹכֵר לוֹ אוֹתוֹ שְׁטָר וְכָל שִׁעְבּוּדָא דְּאִית בֵּהּ (ב"ב עו א). וְדִין נוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקְנוֹת לוֹ דָּבָר וּקְנָאוֹ לְעַצְמוֹ בְּאוֹתָן מָעוֹת מָה יְהֵא בָּזֶה. וְדִין שְׁלֹשָׁה שֶׁנָּתְנוּ מָעוֹת לְאֶחָד, וְהָלַךְ וְקָנָה בְּמִקְצָת הַדָּמִים הֵיאַךְ יְחַלְקוּ, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁבְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה, מָעוֹת

קוֹנוֹת לְעָנְיָן קוֹנֶה בְּהֵמָה, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חולין פג א) שֶׁמַּשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח עַל כָּרְחוֹ, וּכְאוֹקִימְתָּא דְּרַבִּי אִלְעַאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁפֵּרֵשׁ דִּבְאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, וְכִדְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת. וְדִין מוֹכֵר בְּהֵמָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה, מַה דִּינוֹ (כתובות עו ב). וְדִין מוֹכֵר אוֹמֵר בְּמָנֶה וְלוֹקֵחַ בַּחֲמִשִּׁים, הָלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאַחַר כָּךְ לְקָחוֹ סְתָם, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם (יבמות צג ב). וְדִין בַּעַל הַמֶּכֶר, וְדִין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְשֻׁתָּפוֹ בְּמִקָּחוֹ וּמִמְכָּרוֹ, בְּהֶפְסֵדוֹ וּבְשִׂכָרוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין, וּבְפֶרֶק רְבִיעִי וּשְׁמִינִי וּתְשִׁיעִי מִמְּצִיעָא, וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי וַחֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי מִבָּתְרָא, וּקְצָת מֵהֶן בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים מְפֻזָּרִים בַּגְּמָרָא. [ח"מ].
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בַּזְּכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עַל זֶה וְדָן בֵּין מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ שֶׁלֹּא כַּדִּין שֶׁצִּוְּתָה עַל זֶה תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, זוֹלְתִי אִם עָשָׂה כֵּן מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, שֶׁאִלּוּ בְּקַבָּלַת שְׁנֵיהֶם רַשַּׁאי, דְּכָל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן תְּנָאוֹ קַיָּם.

מצוה שלז

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בְּמִקָּח וּמִמְכָּר – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בְּמִקָּח וּבְמִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יד) וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וְאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (בהר ג ד) אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן, וּבַגְּמָרָא (ב"מ נו, ב) אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה, מִיַּד עֲמִיתֶךָ, דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר, מִטַּלְטְלִין. וְאֵין כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ, שֶׁלֹּא יַזְהִיר הַכָּתוּב עַל אוֹנָאַת הַקַּרְקָעוֹת כְּמוֹ כֵן, אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר, שֶׁדִּינֵי אוֹנָאָה כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נ, ב), שֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בְּיֵתֶר מִשְׁתּוּת, וְדִינֵיהָ בְּפָחוֹת מִשְׁתּוּת וּבְשִׁתּוּת, אֵינָן נוֹהֲגִין בְּקַרְקָעוֹת, אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין. וְעוֹד דָּרְשׁוּ בָּזֶה הַכָּתוּב (בספרא שם א) אִם בָּאתָ לִקְנוֹת קִנְיַן מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ. וְאוּלַי זֶה שֶׁדִּקְדְּקוּ בְּכָאן לִהְיוֹת דִּינֵי הָאוֹנָאָה בְּמִטַּלְטְלִין לְבַד, לְפִי שֶׁשָּׁנָה הַכָּתוּב בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁאָמַר וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר דְּמַשְׁמַע כָּל מִמְכָּר, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, וְאַחַר כָּךְ יִחֵד הָאַזְהָרָה בְּמִטַּלְטְלִין, שֶׁאָמַר אוֹ קָנֹה מִיַּד דְּמַשְׁמַע דָּוְקָא מִטַּלְטְלִין שֶׁהֵן נִקְנִין מִיָּד לְיָד. לָמְדוּ מִזֶּה לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ בְּמִטַּלְטְלִין דִּין מְחֻדָּשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּקַרְקַע, וְזֶהוּ חֲזָרַת הַמָּמוֹן בְּקִצָּת צְדָדִין שָׁבוּ.
אֲבָל עִקַּר הָאַזְהָרָה, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין הוּא בֶּאֱמֶת, שֶׁהַזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת לְדַעַת, אֲבָל הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם הוּא, שֶׁאִם נִמְצֵאת אוֹנָאָה בְּמִטַּלְטְלִין בְּיֵתֶר מִשְׁתּוּת שֶׁיְּבַטֵּל הַמֶּכֶר, שֶׁדַּעַת הַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא לִסְבֹּל אוֹנָאָה יְתֵרָה מִכֵּן בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל בְּקַרְקַע

לְפִי שֶׁהַקְּרִקַע דָּבָר קַיָּם לְעוֹלָם דֶּרֶךְ הַבְּרִיּוֹת לִמְחֹל בּוֹ כָּל אוֹנָאָה אַחַר שֶׁלָּקְחוּ אוֹתוֹ, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק יד, ב) עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה, שֶׁהַקַּרְקַע דָּבָר הַשָּׁוֶה כָּל כֶּסֶף הוּא. וְהָרְאָיָה לִדְבָרֵינוּ אֵלֶּה, כְּלוֹמַר, שֶׁאִסּוּר אוֹנָאָה אַף בַּקַּרְקַע, שֶׁהֲרֵי עִקַּר אַזְהָרָה זוֹ בְּקַרְקָעוֹת הוּא דִּכְתִיב, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה, וְזֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַחֻמָּשׁ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי הוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו. וְאִם לֹא נִכְתַּב דִּין הוּא שֶׁיִּכָּתֵב, שֶׁאֵין רָאוּי לְקַחַת מָמוֹן בְּנֵי אָדָם דֶּרֶךְ שֶׁקֶר וְתַרְמִית, אֶלָּא כָּל אֶחָד יִזָּכֶה בַּעֲמָלוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּחֲנֻנּוּ הָאֱלֹהִים בְּעוֹלְמוֹ בֶּאֱמֶת וּבְיֹשֶׁר, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה תּוֹעֶלֶת, כִּי כְּמוֹ שֶׁהוּא לֹא יוֹנָה אֲחֵרִים גַּם אֲחֵרִים לֹא יוֹנוּ אוֹתוֹ, וְאַף כִּי אִם יִהְיֶה אֶחָד יוֹדֵעַ לְרַמּוֹת יוֹתֵר מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם, אוּלַי בָּנָיו לֹא יִהְיוּ כֵּן וִירַמּוּ אוֹתָם בְּנֵי אָדָם, וְנִמְצָא שֶׁהַדְּבָרִים שָׁוִים לַכֹּל, וְשֶׁהוּא תּוֹעֶלֶת רַב [ה] בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא לָשֶׁבֶת יְצָרוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ נא, א), שֶׁהַמּוֹכֵר וְהַלּוֹקֵחַ שְׁנֵיהֶם מֻזְהָרִים בְּאַזְהָרָה זוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר אוֹ קָנֹה, וְלֹא יֹאמַר הַלּוֹקֵחַ דֶּרֶךְ הַמּוֹכֵר לְדַעַת שׁוּוִי מִמְכָּרוֹ, וְאַחַר שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ לִי בְּדָמִים קַלִּים אֵין עָלַי עָוֹן, שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם בָּאַזְהָרָה, וּכְמוֹ כֵן שְׁנֵיהֶם הֵן בְּדִינֵי הָאוֹנָאוֹת כְּמוֹ שֶׁחִלְקוּם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְכֵן הוּא בַּמִּשְׁנָה (שם) אֶחָד הַמּוֹכֵר וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ יֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה, וְכָל מִי שֶׁנִּתְאַנָּה מֵהֶם יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט ב), שֶׁשִּׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתָהּ וְיִהְיֶה הַמִּקָּח קַיָּם הוּא שִׁתּוּת הַמִּקָּח אוֹ שִׁתּוּת הַדָּמִים, וְשִׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁאֵין מַחְזִירִין אֲפִילּוּ אוֹתָהּ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְבַטְּלִין הַמִּקָּח בִּשְׁבִילָהּ הוּא פָּחוֹת מִשִּׁתּוּת הַמִּקָּח וְהַדָּמִים, אֲבָל הָיָה בַּדָּבָר שִׁתּוּת אֶחָד מֵהֶם, כְּלוֹמַר שִׁתּוּת הַמִּקָּח אוֹ שִׁתּוּת הַדָּמִים מַחְזִירִין הָאוֹנָאָה. וְשִׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁמְּבַטֶּלֶת הַמִּקָּח כֻּלּוֹ, הוּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא יָתֵר מִשִּׁתּוּת הַמִּקָּח וְהַדָּמִים, שֶׁהֲלָכָה הִיא כִּשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר בַּגְּמָרָא (שם) שִׁתּוּת מָעוֹת נָמֵי שָׁנִינוּ. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָאוֹנָאָה אֵינָהּ יְתֵרָה עַל שְׁנֵיהֶם לֹא יִתְבַּטֵּל הַמִּקָּח, אֶלָּא יַחְזִיר הָאוֹנָאָה.

וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁבְּאוֹנָאָה שֶׁיִּתֵּרָה עַל שִׁתּוּת יִתְבַּטֵּל הַמִּקָּח, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הָלַךְ לְבֵיתוֹ בְּמְעוֹתָיו וְזֶה בְּפֵרוֹתָיו דָּוְקָא שֶׁבָּא לַחְזֹר בּוֹ מִי שֶׁנִּתְאַנָּה, אֲבָל בָּא לַחְזֹר בּוֹ הַמְאֻנֶּה מֻחְמֶּצֶת שֶׁנִּתְיַקְּרוּ הַפֵּרוֹת בֵּינְתַיִם אוֹ בְּטַעֲנָה אַחֶרֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ מִי שֶׁנִּתְאַנָּה אִי לָאו דְּאוֹנְיָתָן לָא מָצֵית הָדְרַת בָּךְ, וְהַשְׁתָּא מָצֵית הָדְרַתְּ בָּךְ? וְכֵן הוּא הַלָּשׁוֹן בַּגְּמָרָא (ב"ב פד א) וְרַב חִסְדָּא הוּא דְּאָמַר לִשְׁמַעְתָּא בְּפֶרֶק הַסְּפִינָה. וְרַב אַלְפָס ז"ל פְּסָקָהּ בְּבִטּוּל מִקָּח וּפֵרוֹת, כְּלוֹמַר, דַּאֲמַר לֵיהּ מִי שֶׁנִּתְאַנָּה לְמְאֻנֶּה בְּשָׁעַת הַמֶּכֶר הָרֶוַח הָיָה עִמְּךָ, וּכְבָר נִתְקַיֵּם מִמְכָּרֵנוּ אוֹ מִקָּחֵנוּ מֵחֲמָתְךָ, מָה זֶּה שֶׁבָּא לְבַטֵּל אוֹתוֹ, הָאוֹנָאָה שֶׁעָשִׂיתָ לִי, הֲרֵנִי

מוֹחֲלָה, כִּי רַבּוֹתֵינוּ לֹא בִּטְלוּ הַקְּנָיָן, אֶלָּא מֵחֲמַת הַמִּתְאַנֶּה, מִכְּיָוָן שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּדָּבָר הֲרֵי הוּא קָנְיָם. וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ (שם פג ב) יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת לוֹקֵחַ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. כְּלוֹמַר, וְלֹא מוֹכֵר, רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת מוֹכֵר יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, כְּלוֹמַר, וְלֹא לוֹקֵחַ.

וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ נב א) בְּעִנְיְנֵי הָאוֹנָאָה, שֶׁאֵין רָאוּי לִהְיוֹת דִּין הַחֲזָרָה אוֹ הַבִּטּוּל נִמְשָׁךְ לְעוֹלָם, אֶלָּא זְמַן קָצוּב הוּא שֶׁנָּתְנוּ בַּדְּבָרִים, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ עִנְיְנֵי הַמֶּקַח וְהַמִּמְכָּר בֵּין בְּנֵי אָדָם, וְהַזְּמַן שֶׁנָּתְנוּ אֵינוֹ שָׁוֶה בְּכָל הַדְּבָרִים, וְגַם אֵינוֹ שָׁוֶה בְּלוֹקֵחַ וּמוֹכֵר, כִּי בְּכָל סְחוֹרָה שֶׁתִּהְיֶה בְּחִלּוּף הַמַּטְבְּעוֹת נָתְנוּ בָּהּ שָׁעוּר כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ לַשֶּׁלְחָנִי אִם הוּא בְּכַרְךָ. וְאִם הוּא בִּכְפָר יִהְיֶה הַשָּׁעוּר עַד יוֹם הַשּׁוּק שֶׁיַּעֲלֶה לִכְרַךְ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁשֶּׁלְחָנִי שָׁם. וּבְשֶׁאָר כָּל הַסְּחוֹרוֹת אֵין חִלּוּק בֵּין כְּפָר לִכְרַךְ, וְהַשָּׁעוּר בָּהֶן הוּא כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה הָאָדָם מָה שֶׁלָּקַח לְתַגָּר אוֹ לִקְרוֹבוֹ, וְשָׁעוּר זֶה לְפִי רְאוּת עֵינֵי הַדַּיָּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְבֹּעַ בְּעִנְיָן זֶה חֶשְׁבּוֹן שָׁעוֹת. וְרָבָא נָתַן טַעַם בַּגְּמָרָא (שם ב) בְּחִלּוּק הַמַּטְבֵּעַ מִשֶּׁאָר סְחוֹרוֹת, וְאָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל, טַלִּית לְכָל אֲנָשׁ קִים לֵיהּ, סֶלַע לַשֶּׁלְחָנִי הוּא דְּקִים לֵיהּ. עָבַר זֶה הָעֵת וְלֹא חָזַר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ, אֲפִלּוּ יֵשׁ בָּאוֹנָאָה יָתֵר מִשְּׁתוּת כַּמָּה אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ מִן הַדִּין, אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים (שם) שֶׁמִּמִּדַּת הַחֲסִידוּת רָאוּי לְהַחְזִירָהּ לְעוֹלָם. וְשִׁעוּרִים אֵלּוּ הֵן בְּלוֹקֵחַ, אֲבָל הַמּוֹכֵר חוֹזֵר בּוֹ לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין הַסְּחוֹרָה בְּיָדוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְמַלֵּךְ עָלֶיהָ.

וְלֹא נֶאֶמְרוּ דִינִין אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ, אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ מִן הַתַּגָּר, אֲבָל בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת אֵין בּוֹ אוֹנָאָה, וְלֹא בִּטּוּל מֶקַח בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַקָּצוּב שֶׁאָמַרְנוּ, וְלֹא אַחַר כֵּן, שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֶלָּא בְּתַגָּרִים לְתִקּוּן הָעוֹלָם וּלְיִשּׁוּבֵי הַמְּדִינוֹת, אֲבָל בַּעֲלֵי בָּתִּים אֵין מוֹכְרִין כְּלֵיהֶם אֶלָּא בְּיֹקֶר, וּבְנֵי אָדָם בְּדַעְתָּם עִנְיָן זֶה שֶׁהוּא כֵּן מוֹחֲלִין הַדָּבָר לְעוֹלָם בְּבַעַל הַבַּיִת. וְאֵלּוּ דְּבָרִים (שם נו, א) שֶׁאֵין בָּהֶם דִּינֵי אוֹנָאָה לְשׁוּם אָדָם, וַאֲפִילּוּ נִמְכְּרוּ פִּי שְׁנַיִם כְּשָׁוִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אִסּוּר אוֹנָאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הַקַּרְקָעוֹת, וְהָעֲבָדִים, שֶׁהֶקְּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בַּגְּמָרָא (שם ב) מִדְּכְתִיב וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם. וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה, תָּנוּ רַבָּנָן, וְכִי תִּמְכְּרוּ. וכו' אוֹ קָנֹה מִיַּד דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, יָצְאוּ הַקַּרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִטַּלְטְלִין, וְיָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֶקְּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת דַּאֲמַר קְרָא מִמְכָּר, מִי שֶׁגּוּפוֹ קָנוּי, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין גּוּפָן קָנוּי אֶלָּא לְרָאְיָה שֶׁבָּהֶן. מִכָּאן אָמְרוּ הַמּוֹכֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבַשָּׂם יֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁאֵין מוֹכְרִין לוֹ לִרְאִיָּה שֶׁבָּהֶן, אֶלָּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּנְּיָר. וְקָא מַתְמַהּ עָלָיו בַּגְּמָרָא (שם): מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? כְּלוֹמַר פְּשִׁיטָא, וְכִי מִגְּרַע גָּרַע נְיָר מִכָּל שְׁאָר מִלֵּי? וּמְשַׁנֵּי לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב כָּהֲנָא דְּאָמַר אֵין אוֹנָאָה לִפְרוּטוֹת, וְהֶקְדֵּשׁוֹת אִמְּעִיטוּ מִדִּין אוֹנָאָה, מִדְּכְתִיב עֲמִיתֶךָ.

וְתֵדַע שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָאוֹנָאָה נֶאֱמְרוּ בְּשׁוֹוִי הַחֵפֶץ, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ אוֹ שָׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הַמְאַנֶּה בְּמִדָּתוֹ שֶׁל חֵפֶץ, בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ, בְּעָבְיּוֹ אוֹ בְּמִשְׁקָלוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט חוֹזֵר. וְהַיְנוּ דְּאָמַר רָבָא (קידושין מב, ב) כָּל דָּבָר שֶׁבְּמִדָּה וְשֶׁבְּמִשְׁקָל וְשֶׁבְּמִנְיָן אֲפִלּוּ פְּחוֹת מִכְּדֵי אוֹנָאָה חוֹזֵר. וְהָרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מִכָּל חֶשְׁשׁ עִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ, יָכוֹל לוֹמַר לַלּוֹקֵחַ, חֵפֶץ זֶה שֶׁאֲנִי מוֹכֵר לְךָ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹנָאָה עַד כָּךְ וְכָךְ, אִם תִּרְצֶה לִקַּח אוֹתוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְהֵא לְךָ עָלַי אוֹנָאָה קַחֶנּוּ, וְאִם לָאו הַנַּח אוֹתוֹ, אֵין לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה אַחַר כֵּן, וְלֹא אֲפִלּוּ תַּרְעֹמֶת דְּבָרִים (כמבואר ב"מ נא ב). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּצִיעָא [ח"מ סימן רכז].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכְרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה אוֹנָאָה לַחֲבֵרוֹ לְדַעַת בִּשְׁתּוּת אוֹ יוֹתֵר עֵבֵר עַל לָאו זֶה, אֲבָל בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהִשְׁתַּכֵּר לְתַגָּר, מִפְּנֵי תִּקּוּן הַיִּשּׁוּב, שֶׁיִּמְצְאוּ בְּנֵי אָדָם צָרְכֵיהֶם מוּכָנִים בְּכָל מָקוֹם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה שלח

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נֹאמַר לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים שֶׁיַּכְאִיבוּהוּ וְיִצְטָעֲרוּהוּ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהֵעָזֵר מֵהֶם. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ נח, ב) כֵּיצַד, אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים, הָיוּ חֲלָאִים בְּאֵין עָלָיו לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב (ד ו) הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ וְגוֹ'. רָאָה חַמָּרִים מְבַקְּשִׁים תְּבוּאָה לֹא יֹאמַר לָהֶם לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, וְלֹא יֹאמַר לְתַגָּר בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקַּח, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כה יז) וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ כִּי הוּא לְתֵת שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁבּוֹ הַבְּרָכָה מְצוּיָה בָּעוֹלָם, וְקָשֶׁה הַמַּחְלֹקֶת כַּמָּה קְלָלוֹת וְכַמָּה תַּקָּלוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כַּמָּה אַזְהָרוֹת וְכַמָּה זֵרוּזִין שֶׁהִזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה שֶׁלֹּא לְהַכְאִיב הַבְּרִיּוֹת בְּשׁוּם דָּבָר וְלֹא לְבַיְּשָׁם, וְהִפְלִיגוּ בַּדָּבָר עַד שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁלֹּא יִתְלֶה עֵינָיו עַל הַמֹּקָח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים, וְרָאוּי לְהִזָּהֵר שֶׁאֲפִלּוּ בְּרֶמֶז דְּבָרָיו לֹא יִהְיֶה נִשְׁמָע חֵרוּף לִבְנֵי אָדָם, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה הַרְבֵּה בְּאוֹנָאַת הַדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר קָשֶׁה מְאֹד לְלֵב הַבְּרִיּוֹת, וְהַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם יַקְפִּידוּ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מֵעַל הַמָּמוֹן. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁבְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הוּא אוֹמֵר וְיָרֵאת מֵאֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'. וְלֹא יִהְיֶה בְּאֶפְשָׁר לִכְתֹּב פְּרָט כָּל הַדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן צַעַר לַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כָּל

אֶחָד צָרִיךְ לְהַזְהֵר כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ כָּל פְּסִיעוֹתָיו וְכָל רְמִיזוֹתָיו, כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וְהוּא יִרְאֶה לַלֵּבָב, וְכַמָּה מַעֲשִׂים כָּתְבוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּדְרָשִׁים לְלַמֵּד עַל זֶה מוּסָר, וְעִקַּר הָעִנְיָן בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּצִיעָא [שם].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּקְטַנִּים, רָאוּי לְהַזְהֵר שֶׁלֹּא לְהַכְאִיבָן בִּדְבָרִים יוֹתֵר מִדַּאי, זוּלָתִי בַּמֶּה שֶׁצְּרִיכִין הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁיִּקָּחוּ מוּסָר, וַאֲפִלּוּ בְּבָנָיו וּבְנוֹתָיו בְּנֵי בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם, וְהַמֵּקֵל בָּהֶם שֶׁלֹּא לְצַעֲרָם בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה יִמְצָא חַיִּים בְּרָכָה וְכָבוֹד. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִכְאִיב אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים בְּאוֹתָן שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבַעַל תְּשׁוּבָה וּבְחוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְכַמָּה מַלְקוּיוֹת מִבְּלִי רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל יֵשׁ בְּיַד הָאָדוֹן הַמְצַוֶּה עַל זֶה, יִתְעַלֶּה וְיִתְבָּרַךְ.

וְאוּלָם לְפִי הַדּוֹמֶה, אֵין בַּמַּשְׁמָע שֶׁאִם בָּא יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְהִתְחִיל וְהִרְשִׁיעַ לְצַעֵר חֲבֵרוֹ בִּדְבָרָיו הָרָעִים שֶׁלֹּא יַעֲנֶהוּ הַשּׁוֹמֵעַ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הָאָדָם כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים, וְעוֹד, שֶׁיִּהְיֶה בִּשְׁתִּיקָתוֹ כְּמוֹדֶה עַל הַחֲרוּפִין. וּבֶאֱמֶת, לֹא תִּצְוָה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הָאָדָם כְּאֶבֶן, שׁוֹתֵק לִמְחָרְפָיו כְּמוֹ לִמְבָרְכָיו, אֲבָל תִּצְוֶה אוֹתָנוּ שֶׁנִּתְרַחֵק מִן הַמִּדָּה הַזֹּאת וְשֶׁלֹּא נַתְחִיל לְהִתְקוֹטֵט וּלְחָרֵף בְּנֵי אָדָם, וּבְכֵן יִנָּצֵל כָּל אָדָם מִכָּל זֶה, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל קְטָטָה לֹא יַחֲרִפוּהוּ בְּנֵי אָדָם, זוּלָתִי הַשּׁוֹטִים הַגְּמוּרִים, וְאֵין לָתֵת לֵב עַל הַשּׁוֹטִים. וְאִם אוּלַי יַכְרִיחֻנוּ מְחָרְפֵי מִבְּנֵי אָדָם לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו רְאוּי לְחָכָם שֶׁיָּשִׁיב לוֹ דֶּרֶךְ סִלְסוּל וּנְעִימוּת וְלֹא יִכְעַס הַרְבֵּה כִּי כַּעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ (קהלת ז ט). וְינַצֵּל עַצְמוֹ אֶל הַשּׁוֹמְעִים מֵחֲרוּפָיו וַיַּשְׁלִיךְ הַמַּשָּׂא עַל הַמְחָרֵף, זֶהוּ דֶּרֶךְ הַטּוֹבִים שֶׁבִּבְנֵי אָדָם. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד דָּבָר זֶה שֶׁמָּתַר לָנוּ לַעֲנוֹת כְּסִיל לְפִי הַדּוֹמֶה מֵאֲשֶׁר הִתִּירָה הַתּוֹרָה הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת לְהַקְדִּים וּלְהָרְגוֹ (שמות כב א), שֶׁאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הָאָדָם לְסִבֹּל הַנְּזָקִים מִיַּד חֲבֵרוֹ, כִּי יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהִנָּצֵל מִיָּדוֹ וּכְמוֹ כֵן מִדִּבְרֵי פִּיהוּ אֲשֶׁר מָלֵא מִרְמוֹת וְתוֹךְ, בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ. וְאוּלָם יֵשׁ כַּת מִבְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹלָה חֲסִידוּתָם כָּל כָּךְ שֶׁלֹּא יִרְצוּ לְהַכְנִיס עַצְמָם בְּהוֹרָאָה זוֹ לְהָשִׁיב חוֹרְפֵיהֶם דָּבָר, פֶּן יִגְבַּר עֲלֵיהֶם הַכַּעַס וְיִתְפַּשְׁטוּ בְּעִנְיָן זֶה יוֹתֵר מִדַּאי, וַעֲלֵיהֶם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת פח, ב) הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָם עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (שופטים ה לא) וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ.

מצוה שלט

שֶׁלֹּא נִמְכֹּר שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְצִמִיתוּת – שֶׁלֹּא נִמְכֹּר שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְצִמִיתוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כג), וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַתְנוּ בֵּינֵיהֶם מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ

לַעֲשׂוֹת מִמֹּכָרָם לְצְמִיתוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹבֵל מַפְקִיעָה בְּעַל כָּרְחָם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְהַתְנוֹת עַל זֶה, לְפִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד מִצְוַת הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי כֵן, אִם עָשׂוּ כֵּן עָבְרוּ עַל לָאו הַזֶּה, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם וְזִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל יא א) וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בפירושו עה"ת כאן, ובסהמ"צ להרמב"ם ל"ת רכז) שֶׁדִּבְרֵי הָרַב בָּזֶה כָּעִנְיָן הַמָּזְכָּר בָּרֹאשׁוֹן שֶׁל תְּמוּרָה (ד, ב), דְּאָמַר רָבָא הָתָם חוֹלֵק עַל אַבַּיֵי דְּכָל מִלְּתָא דַּאֲמַר רַחֲמָנָא לָא תַּעֲבֵד, אִי עָבֵד לָא מְהַנֵּי וְלָקֵי, מִשּׁוּם דְּעָבַר אַהֲרְמָנָא דְּמַלְכָּא וְהוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה פֵּרֵשׁ בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁמִּזְהִיר אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא נַצְמִית הָאָרֶץ בְּיַד הַגּוֹיִם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִמְכְּרֶנָּה לָהֶם לְצְמִיתוּת. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כֵּן, לֹא תִמָּכֵר לְמִי שֶׁיַּחְזִיק בָּהּ לְעוֹלָם, וְזֶהוּ הַגּוֹי, אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵל יַחְזִיר אוֹתָהּ, וְאִם הִתְנָה עִם הַגּוֹי לְהַחְזִירָהּ מֻתָּר לְמָכְרָהּ לוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַיּוֹבֵל, מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מִנְיַן שְׁנֵי הַיּוֹבֵל שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה של).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ עט, א), שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה אוֹ יוֹתֵר, כְּלוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁיִּזְכֹּר לוֹ סְכוּם שָׁנִים אֵינוֹ חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר סְתָם אוֹ הַנִּמְכָּר לְצְמִיתוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹבְרִים עַל הַלָּאו כְּשֶׁהַמֶּכֶר נַעֲשָׂה לְצְמִיתוּת, וְלֹא הוֹעִילוּ מַעֲשֵׂיהֶם, שֶׁאֵין מַתְנִין לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לְצְמִתֻת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּירִין בֵּינֵיהֶם סְכוּם שָׁנִים אֵין זֶה צְמִיתוּת, וְאוּלַי לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּבָר זֶה מֵאֲשֶׁר אָמַר הַכָּתוּב לֹא תִמָּכֵר לְצְמִיתוּת, וְלֹא אָמַר לֹא תִמָּכֵר אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל דְּמַשְׁמַע, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא מְכָרָהּ לַחֲלוּטִין אֵינָהּ חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל.

וּבְפֵרוּשׁ כָּתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּחִדּוּשָׁיו בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ג, ב), שֶׁהַמַּתְנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא תַּחְזֹר הַשָּׂדֶה בַּיּוֹבֵל שֶׁאֵין תְּנָאוֹ תְּנַאי וְחוֹזֵר הוּא בַּיּוֹבֵל אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁמִטָּה אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהַמַּתְנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁמְטֶנָּה בַּשְּׁבִיעִית אֵינוֹ נִשְׁמָט בַּשְּׁבִיעִית, דְּכָל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, וְנָתַן טַעַם בַּדָּבָר, לְפִי שֶׁבִּשְׁמִטָּה לֹא הֶזְהַר עַל שְׁמִטַּת כְּסָפִים, כִּי אִם הַמַּלְוֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ (דברים טו ב). אֲבָל לֹא הַלּוֶה, שֶׁאִם רָצָה לִפְרֹעַ הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ הוּא, אֲבָל בְּעִנְיַן הַיּוֹבֵל שְׁנֵיהֶם הֻזְהֲרוּ עָלָיו, מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁלִּשְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר לֹא תִמָּכֵר לְצְמִיתוּת, כְּלוֹמַר, לֹא יִתְּנוּ בֵּינֵיהֶן מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ מְכִירַת צְמִיתוּת, כִּי לה' הָאָרֶץ, וְאֵין בְּיַד בֶּן אָדָם לְמָכְרָהּ לַחֲלוּטִין, וּמִכָּיוָן שֶׁהַחִיּוּב עַל שְׁנֵיהֶם אֵין בְּיַד אֶחָד מֵהֶם לְמָחֹל עַל הַדָּבָר, אֲבָל עַל כָּרְחָם, יָשׁוּב הַקַּרְקַע לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְנוּ אֶלֶף פְּעָמִים עַל מְנָת שֶׁלֹּא יָשׁוּב בַּיּוֹבֵל, וְטַעַם נָכוֹן הוּא.

וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין ל, א) שֶׁהַמּוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, כְּלוֹמַר, שָׂדוֹת שֶׁקָּנָה הוּא אוֹ נָתְנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה, וּמָכַר מֵאוֹתָן שָׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל

שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ שֶׁמָּכַר, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו עַד שֶׁיִּמְצָא לוֹ דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָצוּי בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר, וְכֵן אִם לָוָה וְרָצָה לִגְאֹל בְּאוֹתָהּ הַלְוָאָה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ, וְלֹא שֶׁיִּלְוֶה.

וְעִנְיַן שְׂדוֹת אֲחֻזָּה יִקָּרְאוּ הַשָּׂדוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּיִרְשָׁה לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִלּוּק הָאָרֶץ, וְכֵן מִי שֶׁזָּכָה וְנוֹסְפָה אֲחֻזָּתוֹ מֵחֲמַת הַסָּעַת נַחֲלָה עַל יְדֵי בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה, שֶׁדָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁלֹּא נֶאֱמַר (במדבר לו ז) וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה אֶלָּא בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר בִּלְבַד, אֲלוּ הֵן הַנִּקְרָאִין שְׂדוֹת אֲחֻזָּה, וְנִתְחַדֵּשׁ דִּינָם בַּתּוֹרָה מִשְּׁאָר שָׂדוֹת לְעִנְיַן הַגְּאֻלָּה, שֶׁשְּׂדֵה אֲחֻזָּה נִגְאָל עַל יְדֵי הַמּוֹכֵר אוֹ עַל יְדֵי גּוֹאֲלוֹ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, וּשְׁאָר שָׂדוֹת שֶׁנִּקְרָאִין שְׂדֵה מִקְנָה אֵינָם נִגְאָלִין אֶלָּא בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ, אֶלָּא שֶׁיַּעֲמִדוּ בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל.

וּבְחִלּוּק בָּתִּים מִשָּׂדוֹת. כְּבָר כָּתַבְנוּ לְהַלָּן (מצוה שמ) בְּמִקּוֹמוֹ דִּינָם, כִּי בָּתֵּי הַחֲצֵרִים, דִּינָם כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה עַל כָּרְחוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּהֶן גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ, וְיָפָה כֹּחָן מִשָּׂדוֹת שֶׁהֵן נִגְאָלִין אֲפִלּוּ תּוֹךְ שָׁנָה, כְּדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְפֹרָשׁ בַּפָּתוּב, וּכְבָר כְּתַבְנוּהוּ לְהַלָּן גַּם כֵּן.

וּמֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ קח, א) גַּם כֵּן, שֶׁהַלּוֹקֵחַ שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְנָטַע בָּהּ אִילָנוֹת וְהִשְׁבִּיחָהּ כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת, שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ לַלּוֹקֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָצָא מִמִּכֶּר בַּיִת, וּבָא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל מִמֶּכֶּר חוֹזֵר וְאֵין שֶׁבַח חוֹזֵר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כט, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַמּוֹכֵר שְׂדֵהוּ, בֵּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה אוֹ שְׂדֵה אַחֵר אֵין רַשַּׁאי לְגַאֲלָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְאֲפִילּוּ בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה, שֶׁיַּעֲמֹד הַמֶּכֶר קַיָּם שְׁתֵּי שָׁנִים עַל כָּל פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ, אַזְהָרָה לַמּוֹכֵר, וְאַזְהָרָה לַלּוֹקֵחַ, מִדִּכְתִיב בְּמִסְפַּר שָׁנִים תִּקְנֶה, וּמִעוּט שָׁנִים שָׁנִים. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהָעִנְיָן הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּמְכֹּר כָּל אָדָם קַרְקָעוֹ בְּקֹשִׁי, וְאַל יַחְשֹׁב כִּי לְמָחָר יָשׁוּב וְיִקָּחֶנּוּ לוֹ מִיָּד הַלּוֹקֵחַ, אֲבָל יֵדַע שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל מִתְּבוּאוֹתָיו בְּשׁוּם פָּנִים, עַד שְׁתֵּי שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם מֵעֵת הַמְּכִירָה. וְגַם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁתֵּי תְבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁנֵי תְבוּאוֹת, לְפִיכָךְ אִם הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים אֲלוּ שְׁנַת שְׁמִטָּה וְיֶרֶקוֹן אוֹ שְׁנַת שְׁבִיעִית אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן [אֲבָל שָׁנָה בּוּרָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁעוֹלָה הִיא מִן הַמִּנְיָן]. מְכָרָהּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, אֵין הַמְּכִירָה מְכִירָה, וְחוֹזְרִין הַדְּמִים לְבָעָלִיו. מָכַר הָאִילָנוֹת לְבַד אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְאִם לֹא גְּאָלָן בְּתוֹךְ שְׁנֵי יוֹבֵל אֵינָם חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ וְלֹא לְאִילָנוֹת. מָכַר שְׂדֵהוּ לְרִאשׁוֹן וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי וְשֵׁנִי לִשְׁלִישִׁי וַאֲפִלּוּ מֵאָה אוֹ יוֹתֵר הַשָּׂדֶה חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל לָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ (ויקרא כז כד) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף עֲרָכִין [והלכות שמיטה פי"א].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִיהָ עָלֶיהָ, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַיּוֹבֵל אֵינָם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִיהָ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָכַר שָׂדֵהוּ לְצָמִיתוּת, וְכֵן הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ בְּעִנְיָן זֶה שְׁנֵיהֶם לוֹקִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ דִּבְרֵיהֶם, וְהוּא שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, שֶׁאֵין לוֹקִין בְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, זֶה דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֵין בָּזֶה מַלְקוּת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה.

מצוה שמ

מִצְוַת הַשָּׁבַת קַרְקַע לְבַעֲלֵיהֶן בַּיּוֹבֵל – לְהָשִׁיב כָּל הַקַּרְקָעוֹת בֵּין בַּיִת בֵּין שָׂדֶה וְכֶרֶם וּפַרְדֵּסִין בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל לְבַעֲלֵיהֶן בְּלֹא כֶסֶף וּבְלֹא מְחִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כד) וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. כְּלוֹמַר, בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא אֲחֻזַּתְכֶם, גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. וְעִנְיַן הַגְּאֻלָּה בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁהִיא חֲזָרַת הַקַּרְקַע לְבַעֲלָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה של).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָתָם מְבֹאָרִים בַּכָּתוּב אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה לִפְדּוֹת נַחֲלָתוֹ הַנִּמְכֶּרֶת קֹדֶם שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב שֶׁהוּא בֵּין מוֹכֵר בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה לְמוֹכֵר אוֹתוֹ בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת, שֶׁנִּקְרֵאת בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב עָרֵי הַחֲצֵרִים. שֶׁדִּין בָּתֵּי עָרֵי הַפְּרָזוֹת כְּדִין הַשָּׂדוֹת. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין לא, א) בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁאִם מָכַר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה לְאֶחָד וּמְכָרָהּ הַלּוֹקֵחַ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה מוֹנִין לָרִאשׁוֹן, וְכֵיוָן שֶׁשִּׁלְּמָה שָׁנָה לָרִאשׁוֹן הֶחְלַט הַבַּיִת לַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁעְנָיַן מוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁהוּא מֻחְלָט לְשָׁנָה רִאשׁוֹן קָנָס הוּא שֶׁקָּנְסָה הַתּוֹרָה לַמּוֹכֵר, מִפְּנֵי חִבַּת הָאָרֶץ, וּמִכֵּיוָן שֶׁעָמַד בְּיַד זוֹלְתוֹ שָׁנָה רִאשׁוֹן הוּא שֶׁיֶּחְלַט גַּם בְּיַד הַשֵּׁנִי. וְעוֹד, שֶׁהָרִאשׁוֹן מָכַר לַשֵּׁנִי כָּל זְכוּת שֶׁלּוֹ, וְאִלּוּ עָמְדָה שָׁנָה שְׁלֵמָה בְּיַד הָרִאשׁוֹן, כְּבָר הָיְתָה מֻחְלֶטֶת בְּיָדוֹ.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) גַּם כֵּן, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִמְצָא הַלּוֹקֵחַ [לִפְדּוֹת מִמֶּנּוּ הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מְעוֹתָיו בְּבֵית דִּין וְשׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס לַבַּיִת, וְאֶמְתַּי שֶׁיָּבוֹא הַלּוֹקֵחַ] יָבוֹא וְיִטֹּל מְעוֹתָיו. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַמּוֹכֵר בַּיִת בְּעָרֵי חוֹמָה וְהִגִּיעַ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנַת הַמֶּכֶר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר מִיָּד בַּיּוֹבֵל, אֶלָּא דִּינוֹ כְּמוֹ בִּשְׁאָר שָׁנִים שֶׁבְּתוֹךְ שְׁנֵי הַיּוֹבֵל, שֶׁהוּא נֶחְלָט לְשָׁנָה אִם אֵין הַמּוֹכֵר רוֹצֶה לְנָאֳלָהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לג, א) שֶׁהַמּוֹכֵר בַּיִת בְּעָרֵי הַחֲצֵרִים, שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל מִיָּד גּוֹאֵל כְּדִין בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְאִם לֹא רָצָה לִגְאֹל מִיָּד גּוֹאֵל אוֹתָהּ אֲפִלּוּ אַחַר שָׁנָה כְּדִין שָׂדוֹת, דְּכֹחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, וְשֶׁבְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה יֵשׁ לָהֶן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לב א) שֶׁכָּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, כְּגוֹן גַּנּוֹת,

מֻרְחָצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת דִּינָם כְּבָתִּים, דְּמִדְּכְתִיב אֲשֶׁר בָּעִיר רִבָּה הַכֹּל אֶבָל אִם הָיוּ שָׂדוֹת בְּתוֹךְ הָעִיר דִּינָן כְּשָׂדוֹת שֶׁחוּץ לָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר וְקָם הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, בַּיִת וְכָל הַדּוֹמֶה לְבַיִת כְּגוֹן מֻרְחָצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת וְאַף פַּרְדֵּסִין, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּבַיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אֵינוֹ נִקְרָא בַּיִת, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ נֶחְלָט. וּבִירוּשָׁלַיִם אֵין הַבַּיִת נֶחְלָט בָּהּ. וְעִיר שֶׁגָּגוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ אֵין דִּינָהּ כְּמֻקֶּפֶת חוֹמָה, אֶלָּא בָּעֵינַן שֶׁתִּהְיֶה לָהּ חוֹמָה מִלְּבַד גַּגּוֹתֶיהָ, וּבָעֵינַן גַּם כֵּן שֶׁהַקִּפָּה חוֹמָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נִתְיַשְּׁבָה, אֲבָל נִתְיַשְּׁבָה וְאַחַר כָּךְ הֻקְּפָה אֵין זוֹ עִיר חוֹמָה. וְאֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חוֹמָה הַמֻּקֶּפֶת בְּשָׁעָה שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ בְּחֻרְבָּן רִאשׁוֹן בָּטְלָה קְדֻשַּׁת עִיר חוֹמָה, וּכְשֶׁעָלָה עֶזְרָא בְּבִיאָה שְׁנִיָּה נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת, מִפְּנֵי שֶׁבִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא שֶׁהִיא בִּיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מַה בִּיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה וְנִתְחַיְּבוּ בַּמַּעֲשֵׂר אַף בִּימֵי עֶזְרָא כֵּן, וְכֵן כְּשֶׁיָּבוֹא מָשִׁיחַ בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית, נַתְחִיל לִמְנוֹת שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת וְיִתְקַדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁיִּהְיוּ מֻקָּפִין בְּאוֹתָהּ הָעֵת, וְיִתְחַיְּבוּ כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבַּשׁ בְּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וְאָמְרוּ (שם ב), מַקִּישׁ יְרֻשָּׁתְךָ לִירֻשַּׁת אֲבוֹתֶיךָ וכו' וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [ה' שמטה פי"ב].

וְנוֹהֶגֶת בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וְהוּא בִּזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בְּיִשּׁוּבָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְכָבַשׁ הַקַּרְקַע שֶׁבְּיָדוֹ וְלֹא הֶחְזִירוֹ לִבְעָלָיו בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית.

מצוה שמא

מִצְוַת פְּדְיוֹן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה עַד הַשְּׁלֵמַת שָׁנָה – שֶׁיִּהְיֶה פְּדְיוֹן הַנְּחֲלוֹת שֶׁהֵן תּוֹךְ הָעִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה עַד הַשְּׁלֵמַת שָׁנָה אַחַת, וְאַחַר הַשָּׁנָה תִּהְיֶה בְּחֶזְקַת הַקּוֹנֶה אוֹתָן וְלֹא יִהְיוּ חוֹזְרוֹת בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כט) וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ'. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, (מצוה שמ) שֶׁעִנְיַן הֵיוֹת בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה נֶחְלָט לְשָׁנָה מִצַּד חִבַּת הָאָרֶץ הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל הַמּוֹכְרָהּ לִגְאֹל אוֹתָהּ מְהֵרָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין לא, א) שֶׁהַמּוֹכֵר יָכוֹל לְגָאֳלָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה תּוֹךְ שָׁנָה, וּכְשֶׁפּוֹדֶה אוֹתָהּ נוֹתֵן לוֹ כָּל הַדָּמִים שֶׁקִּבֵּל בִּמְכִירָתָהּ וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ כְּלוּם מֵחֲמַת הַזְּמַן שֶׁדָּר בָּהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּעֲלָמָא אָסוּר, דְּהַיְנוּ צַד אֶחָד בְּרִבִּית, הַתּוֹרָה הִתִּירַתּוּ כָּאן, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (שם). וּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ אֶלָּא הַמּוֹכֵר בְּעַצְמוֹ, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְלֹא נִרְאֶה כֵּן בְּקִדּוּשִׁין (כא א) וְאֵינוֹ לֹוֶה וְגוֹאֵל, אֶלָּא יִמְכֹּר נְכָסִים אֲחֵרִים אִם יֵשׁ לוֹ וְיִגְאָלֶנָּה, אוֹ אִם רָוַח מָעוֹת אוֹ נָתְנוּ לוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ

בָּהֶם וְאֵינוֹ גּוֹאֵל אוֹתָהּ לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר שֶׁיִּפְרַע לוֹ קְצָת הַמָּעוֹת בְּפַעַם [אַחַת וּקְצָתָן בְּפַעַם] אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק קַמָּא (כ ב). וְאִם מֵת הַלּוֹקֵחַ תּוֹךְ שָׁנָה פּוֹדֶה אוֹתָהּ מִיַּד בְּנוֹ. וְאִם מֵת הַמּוֹכֵר פּוֹדֶה אוֹתָהּ גַּם כֵּן בְּנוֹ שֶׁל מוֹכֵר מִיַּד הַלּוֹקֵחַ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה שמב

שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מִגְרְשֵׁי הַלְוִיִּם – שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מִגְרְשֵׁי עָרֵי הַלְוִיִּם וּשְׂדוֹתֵיהֶן. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַחְזִירוּ הָעִיר מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא הַשָּׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא הַמִּגְרָשׁ שָׂדֶה, וְהוּא הַדִּין מִגְרָשׁ (נ"א שָׂדֶה) עִיר אוֹ עִיר מִגְרָשׁ, (נ"א שָׂדֶה) שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת בְּעִנְיָנָם דָּבָר. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יָדוּעַ, כִּי הַתּוֹרָה צִוְּתָה (במדבר לה ב ז) שֶׁיִּתְּנוּ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים עָרִים יְדוּעִים לְשֵׁבֶט לֵוִי, וְהֵם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר עִם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט שֶׁהָיוּ בָּהֶן, וְצִוְּתָה גַּם כֵּן לִהְיוֹת בְּאוֹתָן עָרִים אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ. כְּלוֹמַר מָקוֹם פָּנוּי לִרְוָחָה וְנוֹי לָעִיר, וְאַלְפַּיִם אַמָּה חוּץ לָהּ לְצֹרֶךְ שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְזֶה גַּם מִנּוּיֵי הָעִיר וּמַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לָהּ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹטָה (כז, ב), וּבָאָה הַמִּנְיָעָה בָּזֶה שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ עַל לְשׁוֹן מְכִירָה זוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא יִשָּׁנֶה, דְּאִלּוּ בִּמְכִירָה מַמָּשׁ, לָא קָאָמַר, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ כָּתוּב גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, מִכָּלָל שֶׁרְשׁוּת יֵשׁ לָהֶם לִמְכֹּר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעָרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ נְכוֹנִים לְצָרְכֵי כָּל שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, כִּי הוּא הַשֵּׁבֶט הַנִּבְחָר לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְכָל עִסְקָם הָיָה בַּחָכְמָה שֶׁלֹּא הָיוּ טְרוּדִים בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כִּשְׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים לג י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל. וּמִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁהַחָכְמָה בְּתוֹכָם, הָיָה עֵסֶק כָּל יִשְׂרָאֵל תָּמִיד עִמָּהֶם, מִלְּבַד שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם, עָרֵי מִקְלַט הָרוֹצֵחַ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ גַּם כֵּן הָיוּ עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל עַל עָרֵיהֶם, כִּי לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה יֵּלֶד יוֹם וְלָכֵן הָיָה בְּדִין לִהְיוֹת אוֹתָן הֶעָרִים אֲשֶׁר יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן וְלֵב הַכֹּל עֲלֵיהֶן, לִהְיוֹתָן בְּתַכְלִית הַיִּפְי וְהַחֶמְדָּה, וְשֶׁבַח כָּל עַם יִשְׂרָאֵל בְּכָךְ, וּמִפְּנֵי כֵן בָּאָה הַצַּוָּאָה עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת בְּעִנְיָנָם דָּבָר, כִּי אֲדוֹן הַחָכְמָה יִסְּדָן וְתִקְּנָן וְהִגְבִּיל גְּבוּלָם, וַיַּרְא כִּי כֵן טוֹב וְכָל חִלּוּף אַחַר דְּבָרוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גֵּרוּעַ וּגְנַאי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יב א) מִלְּבַד אֵלּוּ הַשִּׁלְשָׁה אֶלֶף אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהֵן בֵּין מִגְרָשׁ וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, נוֹתְנִין לְכָל עִיר בֵּית הַקְּבָרוֹת חוּץ לְתָחוּם זֶה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ג) וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם, וּבָא הַפֵּרוּשׁ בָּזֶה, לְחַיִּים נִתְּנוּ וְלֹא לִקְבוּרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ערכין לג ב) גַּם כֵּן, שֶׁכֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁמָּכְרוּ שָׂדֶה

מִשְׁדּוֹתֵיהֶם, אוֹ בַּיִת אֲפִלּוּ בְּעִיר חוֹמָה נִגְאָלִין לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ מִיָּד הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לג) גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל כַּלְוִיִּם וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסוֹף עֲרָכִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, בֵּין בַּלְוִיִּם בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָאֲמוּרִים לְעוֹלָם הָעִיר, וְהַמִּגְרָשׁ, וּמְקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי כָּל מִי שֶׁשִּׁנָּה בָּהֶן בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב מַלְקוּת, וְלֹא יָדַעְתִּי שִׁעוּר לְשִׁנּוּי זֶה כַּמָּה יִהְיֶה וְיִתְחַיֵּב עָלָיו, חֻכַּם בְּנִי וְדַעֵהוּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל יג יב, יג) עַל מִצְוָה זוֹ, לָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָם עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהִבְדִּיל לַעֲבֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְשָׁרְתוֹ וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים, וּלְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם, לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן, אֶלָּא חֵיל יְיָ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וְגוֹ', וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, זַכָּה לָהֶם חֶלְקוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ וְגוֹ'. וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד בְּכָלַל זֶה, אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִבְּאֵי הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ לְהִבָּדֵל וְלַעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ לְעָבְדוֹ לַדַּעַת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וְהַצַּדִּיקִים וּלְלַמְּדָם לַאֲחֵרִים, פּוֹרֵק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל חִשְׁבֹּנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם, וַהֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים וְיִהְיֶה יְיָ נַחֲלָתוֹ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזְכֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּדָבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכָה שֵׁבֶט לֵוִי, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים טז, ה) "יְיָ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי".

מצוה שמג

שֶׁלֹּא לְהַלְוֹות בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל – שֶׁלֹּא לְהַלְוֹות בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לז) אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ, וְאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לָאוִין, שֶׁהָרִבִּית הוּא הַנֶּשֶׁךְ, וְהַנֶּשֶׁךְ הוּא הָרִבִּית. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמְצִיעָא (סא, א) אִי אַתָּה מוֹצֵא נֶשֶׁךְ בְּלֹא רִבִּית, וְלֹא רִבִּית בְּלֹא נֶשֶׁךְ וְלָמָּה חִלְּקָם הַכָּתוּב? כְּלוֹמַר, לָמָּה חִלְּקָם וְלֹא כָּתַב אֶת כַּסְפְּךָ וְאָכְלְךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין, כְּלוֹמַר, לְהַרְבּוֹת הָאַזְהָרוֹת עָלָיו. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שלו) כִּי הַתּוֹרָה תִּכְפֹּל הָאַזְהָרוֹת לְפָעָמִים עַל מָה שֶׁחָפֵץ הָאֵל לְהַרְחִיקֵנוּ מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, וְאֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר בָּזֶה כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לא ב) בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וּכְמוֹ כֵן תָּמִיד הַתּוֹרָה הַתְרָאוֹת בַּמָּה שֶׁיֵּשׁ עָלֵינוּ לְהִזָּהֵר בּוֹ, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּהַזְהִירָם זֶה אֶת זֶה בְּדָבָר חָמוּר, יִכְפְּלוּ תְּנָאָם וְיַרְבּוּ דִּבְרֵיהֶם עַל הַדָּבָר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמִּזְרָז נִזְכָּר וְזָרִיז עַל הָעִנְיָן עַל כָּל פָּנִים. וְאִם אָמְנָם כִּי רָאוּי הָאָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר הַשֵּׁם עַד מְאֹד וְאַף כִּי יִשְׁמַע דְּבָרוֹ

בָּרָמָז קָטָן, כָּל זֶה מֵחֲסָדָיו הָרַבִּים עַל בְּרִיּוֹתָיו כָּפַל לָהֶם הָאַזְהָרוֹת פְּעָמִים רַבּוֹת בִּקְצָת מְקוֹמוֹת כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, עַל כֵּן נוֹדָה לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל סֶלָה בְּרֹב הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גָּמָלָנוּ בָּרוּךְ הוּא.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי (מצוה סח) בְּאַזְהָרַת עֶרֶב וְעֵדִים וְסוֹפֵר שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בְּהַלְוָאַת רִבִּית בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחִלּוּקִים שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאַזְהָרָה זוֹ, שֶׁאָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ רִבִּית שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ סא ב) רִבִּית קְצוּצָה. וְיֵשׁ רִבִּית שֶׁהוּא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ וְהוּא אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָאוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲבַק רִבִּית, וְיֵשׁ רִבִּית אַחֶרֶת, שֶׁהוּא לְמַטָּה מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הָרִאשׁוֹנִים, וְהוּא (וְהֶיְה) מִן הַדִּין מֻתָּר לְפִי שֶׁהוּא רָחוֹק הַרְבֵּה מִן רִבִּית הָאָסוּר מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁאֵין לִגְזֹר עָלָיו כְּלָל, אֲבָל חֲכָמִים הֶחֱמִירוּ בְּעִנְיָן בִּרְאוֹתָם הַחֹמֶר שֶׁהֶחְמִירָה הַתּוֹרָה וְרֹב הָאַזְהָרוֹת בְּדָבָר הָרִבִּית, וַאֲסָרוּהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲרִימוּ בְּנֵי אָדָם לִטֹּל רִבִּית, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר אַחֵר. וְאֵלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה מִינֵי הָרִבִּית שֶׁאָמַרְנוּ, רִבִּית הָאָסוּרָה דְּבַר תּוֹרָה הוּא, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ הַלְוֵנִי מָנֶה וְאֶתֵּן לְךָ מִמֶּנּוּ פְּרוּטָה בְּכָל יוֹם, אוֹ שְׁלֹשִׁים פְּרוּטוֹת בְּחֹדֶשׁ, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, עַד שֶׁאֶפְרָעֶנּוּ. וְכֵן כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַלְוֵנִי מֵאָה דִּינָרִים בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים לְשָׁנָה, וְכֵן הַמַּלְוֶה לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת וּמַשְׁכֵּן לוֹ בָּהֶן בַּיִת אוֹ חָצֵר, שֶׁיַּחֲזִיק בָּהֶם וְיִקַּח הַפֵּרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ מָעוֹתָיו, מִבְּלִי שֶׁיְּנַכֶּה לוֹ כְּלוּם מִן הַהַלְוָאָה זוֹ הִיא רִבִּית קְצוּצָה הָאֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג ב) כָּל אֲגַר נְטַר לֵהּ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְהוּא שֶׁבָּא מִיָּד לְוֶה לַמַּלְוֶה זוֹ הִיא רִבִּית הָאֲסוּרָה מִדְּבַר תּוֹרָה, וְעָלֶיהָ יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סא, ב) רִבִּית קְצוּצָה יוֹצְאָה בְּדֵינָיִן, כְּלוֹמַר, שֶׁבֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסֵי הַמַּלְוֶה וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ בְּגֵזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת. וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁפֵּרְשׁוּ יוֹצְאָה בְּדֵינָיִן לְעִנְיַן כְּפִיָּה. כְּלוֹמַר, שֶׁכּוֹפִין בֵּית דִּין אֶת הַמַּלְוֶה לְהַחֲזִירָהּ בְּשׁוֹטִים, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׁין לְכָל מִי שֶׁיֹּאמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִצְוַת עֲשֵׂה.

כָּל שְׁאָר הָרִבִּית שֶׁאָפְשָׁר לְקַבֵּל חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, הֵן נִקְרָאִים רִבִּית דְּרַבָּנָן וְנִקְרָאִים אֲבַק רִבִּית, וְאֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדֵינָיִן, וְאָסְרוּם חֲכָמִים מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יָבֹא הָאָדָם לִידֵי רִבִּית דְּאוֹרָיְתָא. וּמֵהֶם כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע ב) שֶׁאֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִישְׂרָאֵל, פֵּרוּשׁ צֹאן בַּרְזֶל הַמְקַבֵּל מָמוֹן עַל תְּנַאי שֶׁתִּהְיֶה הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לְבַעַל הַמָּמוֹן עַל הַמְקַבֵּל וְיִטֹּל חֶלְקוֹ בָּרֶוַח. וְכֵן אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת, עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר, אֲבָל יָצָא הַשַּׁעַר פּוֹסְקִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה יֵשׁ לָזֶה, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין לְעוֹלָם עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ, כְּלוֹמַר מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁפָּסַק עָלָיו, אֲבָל הָיָה לוֹ מִמֶּנּוּ אֶלָּא סְאָה אַחַת פּוֹסֵק עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא הַשַּׁעַר עֲדַיִן, וַאֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ מִמֶּנּוּ אֶלָּא סְאָה אַחַת פּוֹסֵק

עָלָיו כַּמָּה סְאִין [כְּמוֹ בְּהַלְוָאָה דְּאָמְרִינַן] (שֶׁהָלְכָה כִּשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר) הָכִי בַּגְּמָרָא (שם עה א). וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין, יֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ (ב"י יו"ד סי' קעה), דַּוְקָא מֵאוֹתוֹ הַמִּין מַמָּשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, שֶׁאִם הוּא פּוֹסֵק עַל חִטִּין חֲדָשׁוֹת לֹא יִפְסֹק אֵלָיו אִם הָיוּ לוֹ חִטִּים יְשָׁנוֹת, כְּעֵין אוֹתוֹ הַמִּין מַמָּשׁ מָה שֶּׁפּוֹסֵק עָלָיו צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין חָדָשׁ לְיָשָׁן, דְּכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין מָתָר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם הָיָה לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְחֻסָּר מְלֹאכָה אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם פּוֹסֵק עִמּוֹ עָלָיו, אֲבָל אִם הָיָה מְחֻסָּר שָׁלֹשׁ מְלָאכוֹת הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין כְּלוּם. וּבַגְּמָרָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב"מ עד, א), בָּא הַבָּאוּר בַּאֲרָכָה בְּחִלּוּק מְלָאכוֹת אֵלּוּ בְּחִטִּים, וְכֵן בִּכְלֵי יוֹצֵר וּבִדְבָרִים אֲחֵרִים.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָסְרוּ (שם סו, א) לְהַלְוֹות עַל הַקַּרְקַע מָעוֹת וּלְהַתְנוֹת עִם הַלֹּוֶה אִם לֹא תַּחְזִיר לִי הַמָּעוֹת מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי תְּהֵא הַקַּרְקַע שֶׁלִּי, לְפִי שֶׁהַקַּרְקַע הַזֶּה אֵינוֹ מוֹעִיל מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַסְמַכְתָּא. כְּלוֹמַר, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם הָיְתָה סוֹמֶכֶת בְּכָךְ, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּחְזִיר הַמָּעוֹת בְּשָׁעַת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא הִשְׁיְנָה יָדוֹ לְהַשְׁלִים הַדָּבָר, וּכְעֵין אֹנֶס הוּא, וְכָל כִּי הַאי גַּוְנָא, יֵשׁ לָחוּשׁ בַּאֲכִילַת הַפֵּרוֹת מִשּׁוּם רִבִּית. וְהָרִבֵּה דְּרָכִים נֶאֶמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּאַסְמַכְתָּא בְּעִנְיַן רִבִּית וּבְעִנְיָנִים אֲחֵרִים, וְדֶרֶךְ כְּלָל לִמְּדָנוּ רַבִּי יִשְׁמָרוּ אֵל בְּעִנְיַן דִּינֵי הָאַסְמַכְתָּא, שֶׁכָּל שֶׁיִּתְנֶה הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ קִנְס, כְּלוֹמַר, אִם לֹא יִהְיֶה כֵּן יֵעָנֵשׁ בַּמָּמוֹן כָּךְ וְכָךְ יִקָּרֵא אַסְמַכְתָּא, וְעַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם, ב) לְעוֹלָם דְּאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא. וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן, כֹּל דְּאִי לָא קָנֵי. אֲבָל כָּל תְּנַאי שֶׁיִּתְנֶה הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ וְיֹאמַר אִם אַתָּה תַּעֲשֶׂה כָּךְ אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמַּתְנִין בְּלָשׁוֹן זֶה, אֵין זֶה בִּכְלַל אַסְמַכְתָּא כְּלָל חָלִילָה, שֶׁאִם כֵּן, אֵיךְ נִמְצָא יְדֵינוּ וְרַגְלֵינוּ עַל כָּל תְּנָאֵי בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה, שֶׁכֻּלָּם בִּלְשׁוֹן "אִם" הֵם, דְּאִי אֶפְשָׁר בְּלָאו הָכִי, וְעוֹד בְּכָל הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בְּעִנְיַן גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין, שֶׁכֻּלָּן בִּלְשׁוֹן "אִם" מָה נֹאמַר בָּהֶן? אֶלָּא וַדַּאי טַעַם נָכוֹן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אַסְמַכְתָּא לֹא קָנְיָא אֶלָּא בְּמָה שֶׁיִּתְנוּ בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה דֶּרֶךְ קִנְס, כְּגוֹן אִם לֹא פְּרַעְתִּיךָ עַד יוֹם פְּלוֹנִי תְּהֵא הַשָּׂדֶה שֶׁלְּךָ, אוֹ הַמַּשְׁכּוֹן אֵיזֶה שֶׁיִּהְיֶה, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל לֹא בְּכָל שְׁאָר הַתְּנָאִים רַבִּים שֶׁמַּתְנִים בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן אִם תֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אֶתֵּן לְךָ כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אִם תַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילִי עִנְיָן פְּלוֹנִי אֶתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהָבֵן זֶה, בְּנִי, וְתֵן לִבְּךָ עָלָיו, כִּי בָּזֶה תָּסִיר מִבֵּין עֵינֶיךָ עָנָן גָּדוֹל בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ (שם עה ב) שֶׁהוּא אֲבַק רִבִּית וְאָסוּר מִדְּרַבָּנָן רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְרִבִּית מְאֻחֶרֶת, כֵּיצַד? נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לוֹ סְבָלוֹנוֹת בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֶהוּ זֶהוּ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת. לָוָה מִמֶּנּוּ וְהֶחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו וְאַחַר כָּךְ שָׁלַח לוֹ סְבָלוֹנוֹת בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת

אֶצְלוֹ זֶהוּ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. וְכֵן אָמְרוּ קְצָת מִן הַמְפָרְשִׁים (עי' רמב"ם מלו"ל ו ז), שֶׁהַמַּלְוֶה מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ עַל מָקוֹם שֶׁפִּרוֹתָיו מְצוּיִין לוֹ תְּדִיר, כְּגוֹן חָצֵר וּמֶרְחָץ וַחֲנוּת, בְּלֹא נִכּוּי הֲרֵי זֶה רִבִּית קְצוּצָה, וּבְנִכּוּי הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית. אֲבָל הַמַּלְוֶה מָעוֹת בְּלֹא נִכּוּי עַל מָקוֹם שֶׁאֵין פִּרוֹתָיו מְצוּיִין תְּדִיר, כְּגוֹן שָׂדֶה וְכֶרֶם, שֶׁאֵין פֵּרוֹתָיו מְצוּיִין, כִּי פְּעָמִים הַהוֹצָאָה בָּהֶם מְרֻבָּה עַל הַשֶּׂבַח הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית. וּבְנִכּוּי הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם בְּנִכּוּי אֲסָרוּהָ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא מָצְאוּ מַשְׂכּוֹנָה מֻתֶּרֶת אֶלָּא מַשְׂכַּנְתָּא דְּסוּרָא, שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִין בְּמִשְׂלַם שְׁנַיָּא אִלֵּין תִּפּוֹק אַרְעָא דָּא בְּלָא כְּסַף. וְהָאֱמֶת לְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא לְרַבּוֹתֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁכָּל מַשְׂכּוֹנָא בְּנִכּוּי בֵּין בֵּית דִּירָה וּמֶרְחָץ שֶׁפִּרוֹתֵיהֶן מְצוּיִין, וְכָל שֶׁכֵּן שָׂדֶה וְכֶרֶם, הַכֹּל בְּנִכּוּי מֻתָּר, וְכֵן נָהֲגוּ בְּאַרְצֵנוּ עַל פִּיהֶם, וְהַחוֹשֵׁשׁ לְדִבְרֵי גְּאוֹנֵי עוֹלָם שֶׁהֶחְמִירוּ בַּדָּבָר יִתְבָּרֵךְ מִן הַשָּׁמַיִם.

וְאֵיזֶהוּ רִבִּית הָאֲחֶרֶת שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁאָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ הַלְוֵנִי מָנֶה, וְאָמַר לוֹ מָנֶה אֵין לִי, חִטִּים בְּמָנֶה יֵשׁ לִי, וְנָתַן לוֹ חִטִּים בְּמָנֶה וְחָזַר וּלְקָחָן מִמֶּנּוּ בְּתִשְׁעִים זֶה בְּוַדַּאי הָיָה מִן הַדִּין מֻתָּר, אֶלָּא שֶׁאָסְרוּהוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית, שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה נִרְאֶה הוּא כְּרִבִּית, שֶׁזֶּה נָתַן תִּשְׁעִים דִּינָרִין וּלוֹקֵחַ מֵאָה, אֲבָל אִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן מוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל הַמֵּאָה, שֶׁאֲפִלּוּ אֲבַק רִבִּית אֵין כָּאן, אֶלָּא מִשּׁוּם גָּדֵר הוּא שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה שָׂדֶה מְמַשְׁכֶּנֶת בְּיָדוֹ לֹא יַחְזֹר וְיַשְׁכִּיר אוֹתָהּ לְבַעַל הַשָּׂדֶה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית. וְכֵיוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא (שם סח א). וְאַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ אָסְרוּ מִשּׁוּם הַעֲרָמַת רִבִּית יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵן כְּעֵין רִבִּית מַמָּשׁ, וְהִתִּירוּ אוֹתָן חֲכָמִים שֶׁלֹּא רָאוּ לְחוּשׁ בָּהֶן וְלִגְזֹר כְּלָל, וְזֶה שֶׁהִתִּירוּ שֶׁיִּמְכֹּר אָדָם חוֹבוֹ בְּפָחוֹת, וְהִתִּירוּ גַּם כֵּן שֶׁיִּתֵּן אָדָם לַחֲבֵרוֹ דִּינָר שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר שֶׁיַּלְוֵהוּ מָנֶה. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סט ב), שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא רִבִּית הַבָּאָה מִיָּד לְוֶה לַמַּלְוֶה, וְהָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה תִּבְחַר בָּרֹב לְעוֹלָם וְתַנִּיחַ הַפְּרָטִים, עַל כֵּן תַּזְהִיר לְלֹוֶה וּמַלְוֶה, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ כֵּן וְהוּא הָאֱמֶת, רָאוּי לְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ לְהִתְרַחֵק מִכָּל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַעֲרָמַת רִבִּית בְּכָל כֹּחוֹ. וְכָל הַמְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ צְדָדִים לְטֹל רִבִּית מִיִּשְׂרָאֵל סוֹפוֹ מִתְרוֹשֵׁשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עא, א), שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּרִבִּית נִכְסָיו מִתְמַעֲטִים. גַּם אָמְרוּ (שם עה, ב) שֶׁפְּרוּטָה שֶׁל רִבִּית, גּוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם לְאַבֵּד כַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל מָמוֹן. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ [י"ד סי' קסז].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִלְוָה בְּרִבִּית הָאֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה עָבַר עַל לָאו, וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ בְּדַיָּנִין, שֶׁיּוֹרְדִין בֵּית דִּין לִנְכָסָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁיּוֹרְדִין

בֵּית דִּין לַנְּכָסִים בִּגְזֵלוֹ אוֹ בִּנְזָקָיו, כְּדַעַת מִן הַמְפָרְשִׁים אוֹ מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ כְּפִיָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא רָצָה לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּדַעַת קְצָת מֵרַבּוֹתֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל. וְאִם הִלְוָה בְּרִבִּית הָאָסוּרָה מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁהוּא הַנִּקְרָא אֶבַק רִבִּית עֲבַר עַל לָאו דְּרַבָּנָן, וְאֵין רִבִּית זוֹ יוֹצְאָה בְּדַיָּנִין, אֲבָל אִם תָּפַשׂ הַלֹּוֶה מִן הַמַּלְוֶה בִּכְדֵי אוֹתָהּ רִבִּית אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם עָבַר וְהִלְוָה בְּרִבִּית שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית לְבַד, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִן הַמַּלְוֶה אִם לְקָחוֹ שֶׁאֲפִלּוּ מִן הַלֹּוֶה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לַמַּלְוֶה, מִכְּיוָן שֶׁעָבְרוּ וְהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם בְּכָךְ, דְּמִכְּיוָן שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּדָּבָר אֶלָּא מִשּׁוּם הַעֲרָמַת רִבִּית לֹא חָשְׁשׁוּ בַּדָּבָר בְּדִיעֲבַד, וּבְדִיעֲבַד נִקְרָא, מִכְּיוָן שֶׁנִּתְקַיְּמוּ הַדְּבָרִים בֵּין מַלְוֶה לַלֹּוֶה.

מצוה שמד

שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי עֲבֹדַת בִּזָּיוֹן כְּמוֹ עֲבֹדַת כְּנַעֲנִי – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּזָּיוֹן גָּדוֹל וְהַכְנָעָה שֶׁדֶּרֶךְ לַעֲבֹד כֵּן בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לט) לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (בהר ז ב) בְּפִרּוּשׁ עִנְיָן זֶה. שֶׁלֹּא יִטֹּל אַחֲרֶיךָ בְּלִינְטָא (עיין סהמצ"מ ל"ת רנז) וְהוּא כְּלִי שֶׁל בֶּגֶד קָטָן שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם לֵישֵׁב עָלָיו בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם כְּשֶׁהֵם יְגֵעִים, וְדֶרֶךְ הָעֶבֶד הַנִּבְזֶה שֶׁנּוֹטֵל אוֹתוֹ כְּלִי וּמוֹלִיכוֹ אַחַר אֲדוֹנָיו, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ (שם) וְלֹא יִטֹּל לְפָנָיו כֵּלִים לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בֵּאֲרוּ אֲלוּ הַמַּלְאכוֹת, וְהוּא הַדִּין שֶׁנִּלְמַד מֵהֶן לְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. נִמְצָא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּתֵּן אֶל לִבּוֹ אֵיזוֹ מְלָאכָה יְצַוֶּה לְעַבְדּוֹ עִבְרִי, וְזֶהוּ מִכְּלָל מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כב, א) כָּל הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ, יֵשׁ לִלְמֹד שֶׁיְּכוֹל אָדָם לְצַוּוֹתוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְצַוּוֹת הַשָּׂכִיר וְהַתּוֹשָׁב. וּבֶאֱמֶת, הַשָּׂכִיר שֶׁהוּא אָדָם בֶּן חוֹרִין, בָּרֹב אֵינֶנּוּ נִשְׂכָּר לִמְלָאכָה בְּזוּיָה, וּכְמוֹ כֵן הַתּוֹשָׁב שֶׁהוּא אָדָם שֶׁבָּא לָגוּר בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת, וְדַרְכָּן שֶׁל תּוֹשָׁבִים לַעֲבֹד בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהֵם מִתְגּוֹרְרִים עִמּוֹ לְרָצוֹנָם, וְעַל כֵּן לֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ מְלָאכָה בְּזוּיָה בְּיוֹתֵר, וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ שֶׁשְּׁנֵי אֲנָשִׁים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֵין עֲבֹדָתָם עֲבֹדָה בְּזוּיָה בְּרֹב הַפְּעָמִים. וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָעֶבֶד לִנְהֹג בְּעַצְמוֹ מִנְהַג עַבְדוּת וְיכַבֵּד אֲדוֹנָיו בְּכָל כֹּחוֹ, וְלֹא יִתְגָּאֶה בְּכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, כִּי הָאֱמֶת שֶׁלָּנוּ הִיא הַנִּכְבֶּדֶת מִכֻּלָּן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֹאהַב אֱמֶתּוֹ וְתוֹרָתוֹ, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ גַּם כֵּן, כִּי כְּמוֹ שֶׁזֶּה הָעֶבֶד הָעִבְרִי נִמְכַּר לוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ, כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֶה לַקּוֹנֶה אוֹתוֹ, אוֹ לְאֶחָד מִבָּנָיו אִם יִגָּרֵם לָהֶם הַחֵטְא, וּבְכַבְּדוֹ עַבְדּוֹ יַחְשֹׁב

מַחְשָׁבָה זוֹ בְּלִי סָפֵק, וּמִתּוֹךְ מַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת, יִזְהֵר מֵחֲטֹא לַשֵּׁם. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת אַחֶרֶת בַּדָּבָר, שֶׁיִּלְמַד הָאָדָם נַפְשׁוֹ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, וְיִתְרַחֵק מִמִּדַּת הָאַכְזָרִיּוּת הָרָעָה, וּבְהָכִין נַפְשׁוֹ אֶל הַטּוֹבָה תִּקַּבֵּל הַטּוֹב, וְהַשֵּׁם חָפֵץ לְהַעֲנִיק מִבִּרְכוֹתָיו אֶל בְּרִיּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁדִּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֶּרֶק קָמָא דְּקִדּוּשִׁין (כב ב), מִמַּה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים טו טז), כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ, עִמָּךְ בְּמַאֲכָל וְעִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה, שֶׁלֹּא תְּהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִבָּר, אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַתֶּבֶן. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא ז ג) שֶׁלֹּא יְדוּר הָאָדוֹן בְּכָרָךְ, וְהָעֶבֶד בִּכְפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מא) "וְיָצָא מֵעִמָּךְ". וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בַּסִּפְרָא וּבְקִדּוּשִׁין [יו"ד סימן רסז].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה של) בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָאוּי לְאִשָּׁה שֶׁתִּקְנֶה עֶבֶד מִפְּנֵי הַחֶשְׁדּ בִּכְלַל הַמִּצְוָה הִיא מִכָּל מָקוֹם. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְעָבַד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבוֹדוֹת הַבְּזוּיוֹת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל מִן הַדִּוֹמֶה שֶׁאֵין בָּזֶה חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, כִּי בִּדְבָרִים יְוֵסֶר עֶבֶד לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בְּזוּיָה אוֹ נִכְבֶּדֶת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רמא) כִּי כָּל לָאו שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין לְחַיְּבוֹ מַלְקוּת עָלָיו, דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם; זֶה דַּרְכִּי זֶה בְּעֵינָי.

מצוה שמה

שֶׁלֹּא נִמְכֹּר עֶבֶד עִבְרִי עַל אֶבֶן הַמִּקַּח – שֶׁלֹּא נִמְכֹּר עֶבֶד עִבְרִי כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹכְרִין עֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים בְּהַכְרָזָה עַל אֶבֶן הַמִּקַּח, אֶלָּא בְּהֶצְנֵעַ וְדֶרֶךְ כָּבוֹד. וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (בהר ו א) לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עֶבֶד, שֶׁלֹּא יִמְכְּרֵם בְּסִמְטָא וְיַעֲמִידֵם עַל אֶבֶן הַמִּקַּח.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יְדוּעַ, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לְאָדָם לְהַקֵּל בִּכְבוֹד חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיאוּ עָוֹנָתָיו לִמְכֹּר, כִּי לֹא יֵדַע אִם אוּלַי לְמָחָר יָבוֹא גַּם הוּא לְכָךְ. בֵּאוּר מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין [שם], וְדִינֶיהָ כְּלוּלִים בְּעִקָּרָהּ, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג שֶׁאֵין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג, אֶלָּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה של). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָכַר עֶבֶד עִבְרִי כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים נִמְכָּרִים עָבַר עַל לָאו, אֲבָל מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה.

מצוה שמו

שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדַת פֶּרֶךְ – שֶׁלֹּא נַעֲבִיד עֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדַת פֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מג) לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ. וְאֵי זוֹ עֲבֹדַת פֶּרֶךְ? פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרא כאן ו), שֶׁהִיא עֲבֹדָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, וְכֵן עֲבֹדָה שֶׁאֵין אָדָם צָרִיךְ לָהּ, אֶלָּא יַעֲשֶׂנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל הָעֶבֶד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא יֹאמַר אָדָם לוֹ עֲדֹר תַּחַת הַגְּפָנִים עַד שֶׁאֶבוֹא, שֶׁהֲרֵי לֹא נָתַן לוֹ קִצְבָּה, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ עֲדֹר עַד שָׁעָה פְּלוֹנִית אוֹ עַד מָקוֹם פְּלוֹנִי. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ חֲתֹם לִי כּוֹס זֶה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמָשָׁל הַקַּלָּה שֶׁבַּמְּלָאכוֹת וְהַנִּמְהֶרֶת לַעֲשׂוֹת וְכָל שֶׁכֵּן הָאֲחֵרוֹת. וְהַכְּלָל, שֶׁלֹּא נַעֲבִידֵהוּ זוּלָתִי בְּהִיוֹת הַצֹּרֶךְ לָנוּ לַעֲשׂוֹת הַמְּלָאכָה הַהִיא שֶׁנְּצַוֵּהוּ עָלֶיהָ. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים, וְהִנֵּה כָּתַבְתִּי קְצָתָן.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְאֵין לְחַיֵּב מַלְקוּת עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלֶיהָ בְּדִבּוּר לְבַד מִבְּלִי מַעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה לְפִי שֶׁאֵין קִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג, מִכָּל מָקוֹם רָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהִזָּהֵר בְּעִנְיָן מִצְוָה זוֹ גַּם הַיּוֹם בִּהְיוֹת עֲנִיִּים בְּנֵי בֵּיתוֹ וּלְהִזָּהֵר בָּהּ הַרְבֵּה, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי הָעֹשֶׁר וְהָעֲנִיּוּת גַּלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם, וּמַהֲשֵׁם הוּא, וְיִתְּנֵנוּ לַאֲשֶׁר יִישַׁר בְּעֵינָיו כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה וְלֹא יוֹתֵר וַאֲפִלּוּ רֶגַע, שֶׁגַּם כִּי יִצְבֹּר כְּעָפָר כֶּסֶף וְיִטְמְנֵהוּ בַּקַּרְקַע וְיִקְנֶה קַרְקָעוֹת עַד אֵין מִסְפָּר וְטוֹבָה הַרְבֵּה יִהְיֶה לוֹ, הַכֹּל יֹאבַד מִמֶּנּוּ יַחַד בְּחָטְאוֹ לְשֵׁם, וְאִם יִצְדַּק תִּתְקַיֵּם בּוֹ הַטּוֹבָה, כִּי כָּל מִין בְּמִינוֹ יִדְבַּק.

מצוה שמז

מִצְוַת עֲבוֹדָה בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם – שֶׁנַּעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נְשַׁחְרֵר אוֹתוֹ לְעוֹלָם וְשֶׁלֹּא יֵצֵא לְחֵרוּת כִּי אִם בְּשֶׁן וְעַיִן כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב (שמות כא כו כז), אוֹ בְּרֹאשֵׁי אֵבָרִים הַדּוֹמִין לָהֶם, כְּלוֹמַר, אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא עַל זֶה הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (קידושין כד, א), שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מו) לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין לח, ב) אָמַר רַב יְהוּדָה כָּל הַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר "לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ". וְעֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְרָא, אֶחָד מִכָּל הָאֻמּוֹת שֶׁקִּנָּהוּ יִשְׂרָאֵל לְעַבְדּוּת, אֲבָל נִתְיַחֵס כָּל הָעֲבָדִים בְּשֵׁם כְּנַעַן, מִפְּנֵי שֶׁכְּנַעַן נִתְקַלֵּל לִהְיוֹת עֶבֶד הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁפֵּרְשָׁה זוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶם תְּדַבֵּר בִּכְנַעֲנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה, וּכְתִיב לְמַעְלָה מִזֶּה לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, יָדוּעַ לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּלָאו דַּוְקָא מִשְׁפַּחַת כְּנַעַן וַאֲשֶׁר

בְּאַרְצָם נִקְרָאִים עֲבָדִים כְּנַעֲנִים, דְּהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם דִּין עֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר.

וְכֵן יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, כְּלוֹמַר, עַל אִשָּׁה מִן הָאֻמּוֹת שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הֲרֵי הַנּוֹלָד מִמֶּנָּה וּמִיִּשְׂרָאֵל כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר (יבמות כב א), וַאֲפִלּוּ הִיא שִׁפְחָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עָלֶיהָ, וְכֵן אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית שֶׁלָּנוּ הֲרֵי הַבֵּן עֶבֶד כְּנַעֲנִי, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם. אֲבָל עֶבֶד שֶׁלָּנוּ שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאֻמּוֹת אֵין הַבֵּן עֶבֶד, שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס. וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב כְּלוֹמַר, שֶׁקִּבֵּל שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְהוּא שׁוֹכֵן בְּאַרְצֵנוּ שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי דִּינוֹ כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות מח ב) בְּעִנְיַן עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁמִּטַּפֵּל בּוֹ אֲדוֹנָיו עַד שָׁנָה אִם רוֹצֶה לִכְפּוֹר בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַנִּיחָהּ וְשֶׁיִּמּוֹל וְיִטְבֹּל לְשֵׁם עֲבָדוּת וְשֶׁיִּתְחַיֵּב בְּמִצְוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יִשְׂרְאֵלִיּוֹת חַיָּבוֹת בָּהֶן מוּטָב, וְאִם לָאו אָסוּר לָנוּ לְהַשְׁהוֹתוֹ בְּבָתֵּינוּ יוֹתֵר מִשְּׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֶלָּא מוֹכְרִים אוֹתוֹ מִיָּד, וְעַל אֵלֶּה הָעֲבָדִים שָׁמְלוּ וְטָבְלוּ לְשֵׁם עֲבָדוּת נִצְטַוִּינוּ לַעֲבֹד בָּהֶן לְעוֹלָם.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הֵם מִבְּחַר הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי וְנִבְרְאוּ לְהַכִּיר בּוֹרְאָם וְלַעֲבֹד לְפָנָיו וּרְאוּיִים לִהְיוֹת לָהֶם עֲבָדִים לְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם, וְאִם אֵין לָהֶם עֲבָדִים מִן הָאֻמּוֹת, עַל כָּל פָּנִים יִצְטָרְכוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בַּאֲחֵיהֶם וְלֹא יוּכְלוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לְהַחֲזִיק בָּאֵלּוּ לְתַשְׁמִישֵׁנוּ אַחַר שֶׁהֻכְשְׁרוּ וְנֶעֱקְרָה עֲבוֹדָה זָרָה מִפִּיהֶם וְלֹא יִהְיוּ לְמוֹקֵשׁ בְּבָתֵּינוּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כֵּן וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה וְגוֹ'. כְּלוֹמַר, וּבְכֵן לֹא תִצְטָרְכוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאַחֵיכֶם, וְתִהְיוּ נְכוֹנִים כֻּלְּכֶם לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁיְּבֹא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּעְבֵּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ בְּעֶבֶד עִבְרִי, שִׁבְעִים פָּנִים לַכָּתוּבִים.

וּמֵהֶיוֹת יְסוֹד הַמִּצְוָה כְּדֵי שֶׁיַּרְבּוּ בְּנֵי אָדָם בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאָם בָּרוּךְ הוּא הִתִּירוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה [לַעֲבֹר] עַל מִצְוָה זוֹ בְּכָל עֵת שֶׁבִּטּוּל מִצְוָה זוֹ יִהְיֶה גּוֹרֵם לְמִצְוָה אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל מִצְוָה דְּרַבָּנָן אִם הִיא מִצְוָה דְּרַבִּים, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּצְרִיכִים לְשַׁחֲרֵר הָעֶבֶד וּלְהַשְׁלִים הַמִּנְיָן (עי' ברכות מז ב). וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ, וְאֵיךְ נִדְחֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה זוֹ דְּאוֹרַיְתָא בִּשְׁבִיל מִצְוָה דְּרַבָּנָן, כִּי מִפְּנֵי שֶׁיְּסוֹד הַמִּצְוָה אֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְבּוֹת עֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, אַחַר שֶׁבְּשִׁחְרוּרוֹ עַכְשָׁו נַעֲשֵׂית מִצְוָה, וְעוֹד שֶׁגַּם הוּא מִתְרַבֶּה בְּגוּפוֹ בְּמִצְוֹת שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב קֹדֶם הַשִּׁחְרוּר כֵּן, וְזֶה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמֻּתָּר לְשַׁחְרְרוֹ, שֶׁכֵּן קִבְּלוּ הָעִנְיָן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כב, ב) שֶׁהוּא קוֹנֶה עַצְמוֹ בְּכֶסֶף, וּבִשְׁטָר שִׁחְרוּר, וּבְרָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, וְהֵם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֵבָרִים, וְאַף עַל פִּי

שֶׁדִּינוֹ לָצֵאת בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין צָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר מִן הָאָדוֹן, וְכוֹפִין אֶת רַבּוֹ לְכָתְבוֹ לוֹ אַחַר שֶׁחִסְרוֹ מֵאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֵבָרִים הַיְדוּעִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין מג ב) שֶׁהַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹיִם אוֹ לְכוּתִים אוֹ אֲפִלּוּ לְגֵר תּוֹשָׁב יָצָא בֶּן חוֹרִין, וְכֵן יִשְׂרָאֵל הַדָּר בָּאָרֶץ שֶׁמְּכָרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מִן הָאָרֶץ, יָצָא בֶּן חוֹרִין. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ, א) שֶׁאִם הִשִּׂיאוֹ רַבּוֹ לְעֶבֶד בַּת חוֹרִין אוֹ הִנִּיחַ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ לִקְרוֹת שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה בְּפָנַי הַצִּבּוּר, וְכָל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא בְּנֵי חוֹרִין יָצָא לְחֵרוּת בְּכָךְ, וְכוֹפִין אֶת רַבּוֹ אַחַר כָּךְ לִכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ הָרַב לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת לוֹ מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים כְּלָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה כֵּן לִכְבוֹד מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְדִינֵי כְּתִיבַת גֵּט שִׁחְרוּר וְתוֹרָתוֹ וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּקִדּוּשִׁין וְגִטִּין [יו"ד סימן רסז וח"מ סימן קצו].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהַנְּקֵבוֹת אֲסוּרוֹת לָהֶן לִקְנוֹת עֲבָדִים מִפְּנֵי הַחֶשְׁד, מִכָּל מָקוֹם, אִם קָנוּ אוֹתָן אָסוּר לָהֶן לְשַׁחְרְרָן, אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשִׁחְרֵר עַבְדּוֹ שֶׁלֹּא לְדָבָר מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שמח

שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְגוֹי לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לוֹ – שֶׁלֹּא נַנִּיחַ הַגּוֹי הַשּׁוֹכֵן בְּאַרְצוֹתֵינוּ לְהַעֲבִיד בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לוֹ בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה נג) לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ. וְלֹא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה הָעִבְרִי, עֶבֶד עַל נַפְשׁוֹ וּמָכַר עַצְמוֹ לַגּוֹי נַנִּיחֵנּוּ לִסְבֹּל כָּל עֲבוֹדָה. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (בהר ח ח) לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ. אֵין אַתָּה מְצַוֶּה אֶלָּא לְעֵינֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין אָנוּ חַיָּבִים לְחַזֵּר עָלָיו וּלְהַכְנֵס בְּבֵית הַגּוֹי לִרְאוֹת אִם יַעֲבִידֶנּוּ בְּפֶרֶךְ אִם לֹא, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁנִּרְאֶה הַדָּבָר נִמְנָעֵנוּ מִמֶּנּוּ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה הוּא לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ. דִּינֶיהָ כְּלוּלִים בְּעִקָּרָהּ.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁיָּדֵנוּ תַּקִּיפָה עַל הָאֻמּוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּנוּ כֹּחַ עֲלֵיהֶם לְצַוּוֹתָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְרָאָה הַגּוֹי מַעֲבִיד הַיִּשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, וְיֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ לְמָנְעוֹ וְלֹא מְנָעוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה שמט

שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית אֲפִלּוּ לַשֵּׁם – שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית, אֲפִלּוּ לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו א) וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, וְאֶבֶן מַשְׂכִּית תִּקְרֶא אֶבֶן מְצֻיֶּרֶת (עי' סהמ"צ ל"ת יב), וְכֵן אַבְנֵי גְזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה בִּכְלַל אִסּוּר אֶבֶן מַשְׂכִּית.

וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ), שֶׁהוּא לְפִי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כֵּן לַעֲבוֹדָה זָרָה, יְשִׁימוּ אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת בְּמִלְאכָה נָאָה לִפְנֵי הַצֶּלֶם, וְהָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים עֲלֵיהֶ לְפָנָיו. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן שֶׁהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לְאֶבֶן עַצְמָהּ, אַחַר שֶׁהֶכִינוּהָ וְצִיְּרוּהָ וְהִיא נָאָה יֵשׁ מָקוֹם לַחֲשֹׁד, אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה עַל גַּבֵּי בְּנָדִים נָאִים אֵין שָׁם מָקוֹם לַחֲשֹׁד, שֶׁהַבֶּגֶד דָּבָר שֶׁהוּא כָּלֶה בִּמְהֵרָה וְלֹא יַעֲשׂוּ בְּרִיָּה אֱלֹהוֹ, אֲבָל הָאֶבֶן שֶׁהוּא דָּבָר קַיָּם וְיֵשׁ לָהּ שַׂר בַּשָּׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֻלִּין (מ, א) הָא דְּאָמַר לָהָר, הָא דְּאָמַר לְגַדָּא דְּהַר (למלאך הממונה על ההרים) יִפּוֹל בָּהֶם הַחֲשֹׁד, וְהַתּוֹרָה תִּרְחִיק הָאָדָם הַרְבֵּה מִלַּעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁיֵּחָשֵׁד בּוֹ, וְעוֹד שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ אַחֲרָיו.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כב, ב) שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת בָּזֶה, אֶלָּא בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁנִּמְצָא כֻּלּוֹ מֻטָּל עַל הָאָבֶן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל שֶׁזּוֹ הִיא הִשְׁתַּחֲוָיָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אֲבָל בְּלֹא פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם אֵין בּוֹ מַלְקוּת, אֲבָל הָיוּ מַכִּין הָעוֹשֶׂה כֵּן מַכַּת מַרְדּוּת. וּלְעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה אֵין חִלּוּק בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אֶלָּא מִשֶּׁעָה שֶׁיִּכְבֹּשׁ הָאָדָם פָּנָיו בַּקַּרְקַע לְפָנֶיהָ נִסְקָל (הוריות ד א). וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם הל' עבו"ז ו, ז) שֶׁאִם פָּרַס מַחְצְלָאוֹת עַל רִצְפַּת הָאֲבָנִים וְכִסָּה אוֹתָן מֻתָּר לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), דְּבָכָל מָקוֹם הוּא הָאִסּוּר, חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ שֶׁמֻּתָּר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לה' עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם, בְּאַרְצְכֶם אִי אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים, אֲבָל אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים הַמְפֻצָּלוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְזֶה הָעִנְיָן לְפִי הַדּוֹמֶה מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי יַחְשְׁדוּ בְּנֵי אָדָם הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הָאֲבָנִים אֱלוֹהַ, וּמִפְּנֵי שֶׁהַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ נִבְחַר לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּמְפֻרְסָם לְכָל הָעוֹלָם כַּשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַיּוֹם שֶׁאֵין עֲבוֹדָה שָׁם בִּלְתִּי לה' לְבַדּוֹ אֵין שָׁם מָקוֹם לַחֲשֹׁד, אֲבָל אִם כְּטַעַם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהוּא לְהַרְחִיק עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין לָהּ כֵּן, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה רָאוּי לְהַרְחִיק כָּל הַדּוֹמֶה לָהּ מִמָּקוֹם הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלֹּא לְפַגֵּל מַחְשֶׁבֶת הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַשֵּׁם בְּזִכְרוֹ אוֹתָם, וְאוּלָם יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְרַבֵּנוּ טַעַם נָכוֹן בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה, וְנֶעְלָם לִפְעָמִים מֵחָסְרוֹן הֲבָנַת הַשּׁוֹמֵעַ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוֹת בַּגְּמָרָא מְגִלָּה (כב א) [הלכות עבודה זרה פרק ו].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל הָאֲבָנִים בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם לוֹקֶה, וְשׁוֹמֵר מִצְוָה אַשְׁרֵיו (משלי כט יח וְשׁוֹמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ).

מצוה שנ

מִצְוַת מַעֲרִיךְ אָדָם שָׁיִּתֵּן דָּמִים הַקְּצוּבִים בַּתּוֹרָה – לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁאָמַר עֶרְכִּי עָלַי אוֹ עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי, שָׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן כְּפִי הָעֶרֶךְ שֶׁאָמַר וְלֹא פָּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ בְּזָכָר וּנְקֵבָה וּלְפִי חֻשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז ב) אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת לַיְיָ. וְעִנְיַן הָעֲרָכִין הוּא מִכְּלַל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ (במדבר ל ג), וּמִשּׁוּם לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ (דברים כג כב), וּמִשּׁוּם כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה (במדבר ל ג).

וּמִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם לֹא יִשְׁתַּתֵּף בָּעֲלִילוֹנִים זוֹלְתִי בְּדִבּוּר, וְהוּא כָּל הַחֵלֶק הַנִּכְבָּד שֶׁבּוֹ, וְזֶה יִקָּרֵא בָּאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה, כְּדִמְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס וַהֲוָת בָּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְּלָא, כִּי שְׁאָר חֶלְקֵי הַגּוּף מֵתִים הֵם, וְאִם יִפָּסִיד הָאָדָם זֶה הַחֵלֶק הַטּוֹב יִשָּׁאֵר הַגּוּף מֵת וְכִכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ, עַל כֵּן נִתְחַיֵּב לְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ בְּמָה שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי שָׁמַיִם מִכָּל מָקוֹם, כְּגוֹן בַּהֶקְדֵּשׁוֹת וּבְכָל דִּבְרֵי הַצְּדָקוֹת. וּבְיֶתֶר כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיַחֲדוּ בָּהֶן עֲשֵׂה וְלָאו צִוּוּ חֲכָמִים וְהִזְהִירוּ כַּמָּה אַזְהָרוֹת שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם בְּדִבּוּרוֹ, גַּם תִּקְּנוּ לְקַלֵּל הַמְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעִנְיָן מַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ עִנְיַן מִי שֶׁפָּרַע הַנִּזְכָּר לָהֶם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁאָמְרוּ בּוֹ, דְּבָרִים וּמְעוֹת קָאֵי בַּאֲבָל אָמְרוּ וכו' (ב"מ מד, א), כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק הַזָּהָב, וּכְבָר הֶאֱרַכְתִּי הַרְבֵּה בְּשָׁרְשֵׁי שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" בְּמִצְוַת "לֹא תִשָּׂא" (מצוה ל).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יח, ב), שִׁשָּׁנִים אֵלּוּ הָאֲמוּרִין בָּעֲרָכִין, כְּדֵי קִבַּלְנוּ שֶׁהֵם שָׁנִים הַנִּמְנִים מִיּוֹם לְיוֹם. כְּלוֹמַר, מִיּוֹם הַלֵּדָה, וְכָל הַשִּׁקָּלִים הָאֲמוּרִים שָׁם גַּם כֵּן הֵם שִׁקְלֵי הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ יָדַעְנוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים גֵּרָעִינֵי שְׂעוֹרָה מִכֶּסֶף טָהוֹר. וּכְבָר הוֹסִיפוּ חֲכָמִים עָלָיו וְעָשׂוּ מִשְׁקָלוֹ כְּמִשְׁקַל הַמַּטְבֵּעַ הַנִּקְרָא סֶלַע בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי, שֶׁהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וּשְׁמֹנִים שְׂעוֹרָה בֵּינוֹנִית (כ"ה ברמב"ם שקלים א ב ג). וְסֶלַע זֶה, אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהוּא (אַרְבָּעָה) דִּינָרִין, וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין, וּמָעָה הִיא הַנִּקְרֵאת בִּימֵי מֹשֶׁה גֵּרָה, כְּדִמְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס גֵּרָה מָעָה, וּמִשְׁקָלָהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׂעוֹרוֹת.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם ב, א), שֶׁאֵין חִלּוּק בָּעֲרָכִין בֵּין יָפֶה, אוֹ כָּעוּר, אוֹ חוֹלֶה, אוֹ סוּמָא, אוֹ גִּדֵּם אֶלָּא הַכֹּל נֶעֱרָכִין לְפִי הַשָּׁנִים, כְּמוֹ שְׁצִוְּתָה הַתּוֹרָה בָּהֶן, וּמָה שֶׁאָמְרוּ

(שם) שֶׁהַדְּמִים אֵינָם כְּעֲרָכִין, שֶׁהָאוֹמֵר, דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי נוֹתֵן כַּמָּה שֶׁהוּא שָׁוֶה, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין בַּשָּׁנִים כְּלָל, שֶׁלֹּא צִוְּתָה הַתּוֹרָה לָתֵת עֵרֶךְ לְפִי הַשָּׁנִים, אֶלָּא בְּמַעֲרִיךְ דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְהָעֲרָכִין וְהַדְּמִים סְתָמָן לְבֶדֶק הַבַּיִת וְנוֹתְנִין הַכֹּל לְעוֹלָם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁהָיְתָה מוּכָנֶת בַּמִּקְדָּשׁ לְקַדְּשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת (כ"ה ברמב"ם ערכין א י). וְדִין טַמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וְגוֹי וְעֶבֶד שֶׁהֶעֱרִיכוּ אוֹ שֶׁנֶּעֱרְכוּ, וְדִין הַגּוֹסֵס שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים, וְדִין הַיּוֹצֵא לַהֶרֶג, וְדִין הַמַּעֲרִיךְ אֲבָר אֶחָד, וְדִין הָאוֹמֵר מִשְׁקָלִי עָלַי, וְדִין הָאוֹמֵר, קוֹמָתִי עָלַי אוֹ מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי, וְהָאוֹמֵר הָרֵי עָלַי כֶּסֶף וְזָהֳב, וְלֹא פֵּרֵשׁ מַאי זֶה מַטְבֵּעַ (מנחות קו ב). וְדִין מִי שֶׁהֶעֱרִיךְ וְלֹא הִשִּׁיגָה יָדוֹ לִפְרֹעַ מָה שֶׁהֶעֱרִיךְ, כֵּיצַד מְסַדְּרִין לוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים (שם כג ב) בְּעִנְיַן זֶה, חַיָּבֵי עֲרָכִין וְדָמִים מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָם, וְאֵין מַחְזִירִין לָהֶם הַמַּשְׁכּוֹן בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וּמוֹכְרִים כָּל הַנִּמְצָא לָהֶם מִן הַקַּרְקַע וּמִן הַמִּטַּלְטְלִין, אֲפִלּוּ כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֲבָדִים וּבְהֵמוֹת, וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶן לֹא כְּסוּת נְשׁוֹתֵיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְלֹא אֲפִלּוּ בְּגָדִים שֶׁצְּבָעָם לִשְׁמָן, וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים מִכֵּיוָן שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן קֹדֶם שֶׁהֶעֱרִיךְ, וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו לֹא הִקְדִּישׁ אֶת אֵלּוּ.

וְעִנְיַן הַסִּדּוּר הוּא, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לָזֶה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֲרָכִין אוֹ דָּמִים, מָזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּכְסוּת הָרְאוּיָה לוֹ וְסַנְדָּלָיו וּתְפִלָּיו, אֲבָל לֹא שְׁאָר סְפָרִים, וּמִטָּה וּמַצָּע הָרְאוּיִים לוֹ, אֲבָל לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶם וּבְכִסּוּתָם, אֵין נוֹתְנִין לָהֶם מָזוֹן וּכְסוּת, וּכְשֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לְבַדּוֹ כְּסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ דְּוָקָא מִכְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ, אֲבָל הָיָה לָבוּשׁ כְּלֵי מֶשִׁי וּבְגָדִים מְזֻהָבִין מַעֲבִירִין אוֹתָם מֵעָלָיו, וְנוֹתְנִין לוֹ כְּסוּת הָרְאוּיָה לְאִישׁ כְּמוֹתוֹ לַחֹל, אֲבָל לֹא לִשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (ב"מ קיג ב). וְאִם הָיָה אָמָן נוֹתְנִין לוֹ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שְׁנֵי כְּלֵי אֻמָּנוּת מִכָּל מִין וּמִין. כֵּיצַד? אִם הָיָה חָרָשׁ נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדוֹת וּשְׁנֵי מְגֵרוֹת. וְאִם הָיוּ לוֹ כֵּלִים מְרֻבִּין מִמִּין אֶחָד וּמוּעָטִין מִמִּין אַחֵר אֵין מוֹכְרִין מִן הַמְּרֻבֶּה כְּדֵי לְקַח לוֹ מִן הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים מִן הַמְּרֻבִּין, וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט. וְאִם הָיָה חַמָּר אוֹ סַפָּן אֵין נוֹתְנִין לוֹ הַבְּהֵמָה אוֹ הַסְּפִינָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם מְזוֹנוֹת אֶלָּא מֵהֶם. וְכֵן אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם וְאֵין לוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּתְפַּרְנֵס כִּי אִם בִּשְׂכַר לִמּוּדוֹ, אָמְרוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאֵין מַנִּיחִין לוֹ סְפָרָיו, שֶׁאֵין זֶה גַּם כֵּן בִּכְלַל כְּלֵי אֻמָּנוּת. וּמִכָּאן יֵשׁ לִי רְאָיָה, שֶׁעַל הַתַּלְמִיד לְהָבִיא סֵפֶר לָרַב. וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאוֹתָהּ מַסֶּכְתָּא שֶׁהוּא לוֹמֵד בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מַנִּיחִין לוֹ, וְיָפֶה אָמְרוּ, מִשּׁוּם כְּבוֹד תּוֹרָה.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג, א) שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל הָעֲרָכִין וְעַל הַדָּמִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם כד, א) שֶׁאִם הָיוּ בְּנִכְסֵי הַמַּעֲרִיךְ בְּהֵמוֹת אוֹ עֲבָדִים וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְאָמְרוּ הַתַּגָּרִים אִם יִלָּקַח לְעֶבֶד זֶה כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מַשְׁבִּיחַ בּוֹ יוֹתֵר

מִשִּׁשִּׁים, וְאִם תַּמְתִּינוּ לִבְהֵמָה זוֹ עַד חֹדֶשׁ יָמִים מַשְׁבַּחַת הִיא כִּפְלַיִם בְּדָמֶיהָ, וּמַרְגָּלִית זוֹ אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי תִּשְׁוֶה מָמוֹן רַב אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם כְּלָל, אֶלָּא מוֹכְרִין הַכֹּל בִּמְקוֹמָם וּבִשְׁעָתָן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו, שֶׁזֶּה הַכָּתוּב מְלַמֵּד עַל כָּל דְּבַר הֶקְדֵּשׁ, שֶׁאֵין מְפַרְנְסִין אוֹתָן, וְאֵין מַמְתִּינִין לָהֶם לְיוֹם הַשּׁוּק, וְאֵין מוֹלִיכִין אוֹתָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְזֶה הַכְּלָל, שֶׁאֵין לְךָ בָּהֶם אֶלָּא מְקוֹמָן וּשְׁעָתָן בִּלְבַד. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִטַּלְטָלִין, אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶם שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִים בֹּקֶר וְעֶרֶב, וְאַחַר כְּךָ מוֹכְרִין אוֹתָם.

וְהוֹאִיל וַאֲתָא לִידַן עִנְיַן סִדּוּר, נִכְתֹּב כָּאן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן סִדּוּר בְּבַעַל חוֹב בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בְּבָבָא מְצִיעָא (קיג, ב,), דְּאָמְרִינַן הָתָם תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין כָּךְ מְסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב, וְהֵבִיאוּ (שם) בָּזֶה הַרְבֵּה קֻשְׁיוֹת וְתֵרוּצִין, וְסוֹף הָעִנְיָן מֵבִיא בַּגְּמָרָא מַעֲשֶׂה דְּאֵלְיָהוּ דְּאַשְׁכְּחֵהּ רַבָּה בַּר אֲבוּהּ דַּהֲוָה קָאֵם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אֲמַר לֵהּ מַהוּ שֶׁיְּסַדְּרוּ בְּבַעַל חוֹב? וְרָשַׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וַאֲחֵרִים גָּרְסִי מִנַּיִן שֶׁיְּסַדְּרוּ בְּבַעַל חוֹב, כְּלוֹמַר, דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ לְרַבָּה בַּר אֲבוּהּ דִּמְסַדְּרִין, אֲבָל הָיָה שׁוֹאֵל מֵאֵלְיָהוּ מֵאֵיזֶה מִקְרָא אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ. וְאַהְדַּר לֵיהּ אֵלְיָהוּ דְּהָכִי הוּא דְּגָמְרִינַן מִיכָּה מִיכָּה מֵעֲרָכִין, כְּלוֹמַר, דִּכְתִיב גַּבֵּי הַלְוָאָה (ויקרא כה לה), וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ. דְּהַיְנוּ הַלְוָאָה, כְּדִכְתִיב בְּסוֹפֵהּ אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְגוֹ', וּכְתִיב בַּעֲרָכִין (שם כז ח) וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (ערכין כד א) הַחֲיֵהוּ מֵעֶרְכֶּךָ.

וְגָמְרִינַן מִיכָּה מִיכָּה לְסַדֵּר בְּבַעַל חוֹב כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין. וְאֵין לְפַקְפֵּק אַחַר דִּבְרֵי אֵלְיָהוּ, וְכֵן פָּסְקוּ כָּל הַגְּאוֹנִים וְרַבֵּנוּ אַלְפָסִי. וְאַף עַל גַּב דְּרַבִּי יַעֲקֹב מִשְּׁמֵהּ דְּרַבִּי פְּדָת וְרַבִּי יִרְמְיָה מִשְּׁמֵהּ דְּאֵלְפָא אָמְרוּ דֶּרֶךְ פְּשִׁיטוּת בַּגְּמָרָא דְּאֵין מְסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב, אָנוּ אֵין לָנוּ אַחַר דִּבְרֵי אֵלְיָהוּ פְּקָפוּק, וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ לְרַבֵּנוּ תָּם שֶׁכָּתַב כְּמַאן דְּאָמַר אֵין מְסַדְּרִין וּרְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ, אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (שמות כג ב). גַּם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהלכות מלוה ולוה א ז) פָּסַק כְּשֶׁאָר הַגְּאוֹנִים דְּמְסַדְּרִין, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי כֵן כָּתַב, דְּאֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין מַנִּיחַ לְבַעַל חוֹב אֶלָּא כֵּלִים שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא הֶם, כְּגוֹן מִטָּה וּמַצָּע וּמָה שֶּׁהוּא לָבוּשׁ, וְנִרְאֶה שֶׁהִזְקִיקוֹ לָרַב לוֹמַר כֵּן, כְּשֶׁרָאָה בְּפֶרֶק זֶה דְּמְקַבֵּל גַּבֵּי שְׁלִיחַ בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (שם קיג א) הָיוּ לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים נוֹטֵל אֶחָד וּמַחְזִיר אֶחָד, אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם, וְלֹא מָנוּ כְּלֵי הָאֻמָּנוּת, וְזֶה וַדַּאי מִן הַנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ הֶכְרֵחַ גָּדוֹל, דְּכֵיוָן דְּקָיְמָא לַן דְּמְסַדְּרִין בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין שָׁוִין הֵם בְּכָל דָּבָר, וְאַף עַל גַּב דְּלָא חֲשִׁיב לְהוּ בַּמִּשְׁנָה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, דְּלָאו כִּי רוֹכְלָא חֲשִׁיב וְתָנֵי בְּכָל מָקוֹם. וּנְקַט כַּר וּמַחֲרֵשָׁה,

וְהוּא הַדִּין לְכָל מַה שֶּׁרָאוּי לְהַנִּיחַ לוֹ. וּכְלָלָא דְּמִלְּתָא, לְפִי הַנִּרְאֶה וְהַמֻּסְכָּם לְכָל גְּאוֹנֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצָא לָהֶם שֵׁם בַּתּוֹרָה שֶׁמְּסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין בְּשָׁוֶה, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמוֹכוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא וּמִדְּאֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב, כִּדְכָתְבִינַן.

וְאִם תִּשְׁאַל וְהֵיכִי מְסַדְּרִין לוֹ כְּסוּתוֹ, וַהֲרֵי אָמְרִינַן בַּגְּמָרָא (ב"ק יא, ב) מְנִיהּ וַאֲפִלּוּ מִגְּלִימָא דְּעַל כַּתְפֵּהּ, אֶפְשָׁר לוֹמַר, דִּלְשׁוֹן גֵּזָמָא הוּא, אִי נָמֵי מִגְּלִימָא הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי וְזָהָב מֵאוֹתָם הוּא דְּאָמְרִינַן, שֶׁאֵינָם בִּכְלַל הַסִּדּוּר. וְיֶתֶר רֻבֵּי דִּינֵי עֲרָכִין, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה הִיא מַסֶּכֶת עֲרָכִין [ה' ערכין פי"ד].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת עֲרָכִין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת כְּלוֹמַר נוֹהֶגֶת לְעִנְיַן שֶׁאִם הֶעֱרִיכוּ עֶרְכָּן נִתְפָּס וְהוּא קֹדֶשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ חֲכָמִים דְּבַזְּמַן הַזֶּה לְכִתְחִלָּה אֵין מַעֲרִיכִין, וְכִדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק קַמָּא (יג, א) אֵין מַקְדִּישִׁין וְאֵין מַעֲרִיכִין וְאֵין מַחֲרִימִין בַּזְּמַן הַזֶּה, וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחֱרִים בְּהֵמָה תֵּעָקֵר, פֵּרוֹת כְּסוּת וְכֵלִים יֵרָקְבוּ, מָעוֹת וּכְלֵי מַתֶּכֶת יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח. וְאִי זֶהוּ עִקּוּר? נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנֶיהָ, וְהִיא מֻתָּה מֵאֵלֶיהָ. וְזֶה הַהֶקְדֵּשׁ פֵּרוּשׁוֹ, הֶקְדֵּשׁ דְּבֶדֶק הַבַּיִת, דְּהָא גַּבֵּי עֲרָכִין תָּנֵי לֵיהּ דִּסְתָמָן נָמֵי הָוֵי לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְאַף עַל גַּב דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל בַּעֲרָכִין (כט, א) הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה הֲרֵי זֶה מְחֻלָּל, וְהַיְנוּ נָמֵי הֶקְדֵּשׁ דְּבֶדֶק הַבַּיִת, דְּאִלּוּ הֶקְדֵּשׁ דַּעֲנִיִּים וַדַּאי אֵינוֹ בַּר חִלּוּל, אֶלָּא פּוֹרְעִין אוֹתוֹ מֻשְׁלָם, וְלָאו דַּוְקָא דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁחִלְּלוֹ דִּיעֲבַד, דְּהוּא הַדִּין דְּקָסָבַר דְּמַחֲלְלִין אוֹתוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה לְכַתְּחִלָּה, כִּדְמוֹכַח בַּגְּמָרָא מִבְּרִר, לָא קַשְׁיָא מִדֵּי הַהִיא בְּהָא דְּאָמְרִינַן הָכָא בְּהֵמָה תֵּעָקֵר וכו', דְּהָכִי קָתָנֵי דִּינָא, וּשְׁמוּאֵל קָאָמַר תַּקַּנְתָּא בְּטֵי עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוּ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁמַּעַל מַעַל בַּשֵּׁם, וְאִם עָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים אַחַר שֶׁהֶעֱרִיךְ יֵשׁ בַּדָּבָר עוֹד עֹנֶשׁ אַחַר שֶׁעוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ, שֶׁמִּיָּד עוֹבֵר גַּם כֵּן מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר. דִּבְכָל מִדֵּי דְּאִיהוּ חַיָּב נַפְשֵׁהּ וַחֲזִי לְשַׁלּוּמֵי כִּצְדָקָה וְכֵיוָצֵא בָּהּ לְאַלְתַּר אִית בֵּהּ מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, לְאַפּוֹקֵי קָרְבָּן דְּלָאו אִיהוּ חַיָּב נַפְשֵׁהּ, דְּלָא עָבַר עֲלֵהּ עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וּכְדְּבָרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן (ר"ה ד, ב) עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִלָּה. וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֲפִלּוּ בִּצְדָקָה וְכָל שֶׁכֵּן בִּשְׁאָר נְדָרִים גַּם כֵּן אֵין עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וְכִדְאַשְׁכְּחַן בַּגְּמָרָא (שם ה ב) גַּבֵּי לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, וְאֵין מְחַלְּקִין בֵּין

חַיֵּב נַפְשֵׁהּ לְלֹא חַיֵּב נַפְשֵׁהּ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א) וּצְדָקָה מְחַיֵּב עָלְהּ, כְּלוֹמַר, לְאַלְתַּר מְחַיֵּב בָּהּ בַּעֲשֵׂה [הלכות ערכין פ"ד].

מצוה שנא

שֶׁלֹּא נָמִיר הַקֳּדָשִׁים – שֶׁלֹּא נָמִיר הַקֳּדָשִׁים. כְּלוֹמַר בְּהֵמָה שֶׁהִקְדִּישָׁהּ לַמִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא יְמִירוּהָ אַחַר כֵּן בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, אֶלָּא תִּקָּרֵב הִיא בְּעַצְמָהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כז י) לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ. וּמִכַּיוָן שֶׁהֻמְּירוּהָ, כְּלוֹמַר, שֶׁאָמְרוּ זוֹ תַּחַת זוֹ אוֹ זוֹ תְּמוּרַת זוֹ וְכַיּוֹצֵא בְּלָשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַתְּמוּרָה (תמורה כו ב), אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה יֵשׁ בַּדָּבָר חִיּוּב מַלְקוּת. וַאֲפִילּוּ הָיָה בַּדָּבָר שְׁגָגָה קָצַת יֵשׁ בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת. כֵּיצַד? הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי וְאָמַר תְּמוּרַת שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ לִי, הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה וְלוֹקֶה. דְּמִכָּל מָקוֹם מֵזִיד הוּא בְּתְמוּרָה. אֲבָל אִם הָיְתָה מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁמַּתָּר לְהָמִיר וַדַּאי אֵינוֹ לוֹקֶה, חָדָא דְּשׁוֹגֵג הוּא, וְעוֹד דְּלֹא מַלְקִינַן אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וַהֲרֵי אֵין כָּאן הַתְרָאָה.

וְאִם תִּשְׁאַל, וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי הוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, וְהוּא שֶׁאִם הֵמִיר יְהֵא הוּא וּתְמוּרָתוֹ קֹדֶשׁ? כְּבָר פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה טַעַם הַדָּבָר וְאָמְרוּ (תמורה ד, ב). מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנב), וְלָא אָתֵי עֲשֵׂה וְעָקַר תְּרֵי לָאוֵי. וְעוֹד אָמְרוּ (שם) טַעַם אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵין לָאו דְּתִמּוּרָה שָׁוֶה לַעֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, שֶׁהַצִּבּוּר וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה אִם הֵמִירוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא יָמִירוּ, וּמִכַּיוָן שֶׁאֵין הַלָּאו שָׁוֶה לַעֲשֵׂה לֹא נֹאמַר בָּזֶה שֶׁיִּהֵא דִּינוֹ כְּלָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה. וְאִם תִּשְׁאַל עוֹד, וְלָמָּה לוֹקִין עַל לָאו זֶה, אַחַר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה בְּדִבּוּר לְבַד, וּכְלָלָא הוּא דְּקַיְמָא לַן, כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, הַתְּשׁוּבָה כְּבָר כְּתַבְנוּהָ בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה, כִּי בְּפֵרוּשׁ הוֹצִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות כא, א) מִכְּלָל זֶה נִשְׁבָּע וּמֵמִיר, וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם, שֶׁהַתּוֹרָה הֶחְמִירָה בָּהֶם הַרְבֵּה, לְחַיֵּב בָּהֶם מַלְקוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מַעֲשֶׂה. וְאַל תְּהַרְהֵר דְּמִשּׁוּם עֶקִימַת שְׂפָתַיִם הוּא דְּהָוְיָא מַעֲשֶׂה, דְּהָא אַסִּיקְנָא בַּגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (סה, א), דְּלָא הָוְיָא מַעֲשֶׂה, אֲבָל וַדַּאי בְּלֹא מַעֲשֶׂה כְּלָל, אִיכָּא חִיּוּב מַלְקוּת בְּקָצָת עֲבֵרוֹת, וְהֵן שֶׁלֹּשׁ הַנִּזְכָּרוֹת, וּמוֹצִיא שֵׁם רַע, וְעֵד זוֹמֵם, מֵהֶם שֶׁהַמַּלְקוּת מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה בָּהֶם, כְּגוֹן מוֹצִיא שֵׁם רַע וְעֵד זוֹמֵם, וּמֵהֶם דְּנָפֵק לַן מִקְּרָא כְּגוֹן נִשְׁבָּע, כִּדְיָלְפִינַן בִּשְׁבוּעוֹת פֶּרֶק שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם (שבועות כא א), וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ קָצָת מְפָרְשִׁים מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּנָפֵק מִנֵּהּ בַּסּוֹף כְּגוֹן הָא דְּמֵמִיר, שֶׁהַבְּהֵמָה נַעֲשֵׂית קֹדֶשׁ בְּדִבּוּרוֹ וְנֶהֱנֶה מִמֶּנָּה מָעַל בָּהּ (תמורה ג ב). שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וּקְצָת דִּינֶיהָ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵדֶר זֶה בַּמִּצְוָה הַבָּאָה [שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֶפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה אִם עָבַר אָדָם וְהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לַמִּזְבֵּחַ וְאַחַר כָּךְ הֻמְּרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שנב

מִצְוַת הַמֵּמִיר בֶּהֱמַת קָרְבָּן בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁתֵּיהֶן קֹדֶשׁ – לִהְיוֹת הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר הַמֵּמִיר בֶּהֱמַת קָרְבָּנוֹ בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁאָמַר זוֹ תִּהְיֶה לְקָרְבָּן תְּמוּרַת זוֹ שֶׁתִּהְיֶינָה הִיא וְהַתְּמוּרָה שְׁתֵּיהֶן קֹדֶשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז י) וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ. וְזֶה הַכָּתוּב מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא, כְּלוֹמַר, שֶׁתִּצְוָּה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הַתְּמוּרָה קְדוּשָׁה וְלִנְהֹג קֹדֶשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה (ד, ב) בְּעִנְיַן מֵמִיר לֹא אָתֵי עֲשֵׂה וְעֹקֶר תְּרֵי לָאוֵי כְּלוֹמַר, שֶׁהַמְּנִיעָה בִּתְמוּרָה נִכְפְּלָה שְׁתֵּי פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ, וְלָא אָתֵי עֲשֵׂה דְּוָהְיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ וְעֹקֶר תְּרֵי לָאוִין אֲלוּ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר מָה שֶׁרָצִינוּ דְּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה שֶׁרָצָה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא לְהַטִּיל מוֹרָא בְּלֵב בְּנֵי אָדָם בְּכָל עִנְיְנֵי הַקֹּדֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּבִנְיַן הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְכֵלָיו בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה) בְּמִצְוָה זוֹ, שָׁם תִּרְאֶה עַל צַד הַפְּשָׁט כַּוָּנָתֵנוּ בַּחֹמֶר הַגָּדוֹל הָרָאוּי לָנוּ לִנְהֹג בַּקֹּדֶשׁ, וְעַל כֵּן כְּדֵי לְקַבֵּעַ בְּלִבֵּנוּ מוֹרָאַת עִנְיַן הַקֹּדֶשׁ צִוָּה הַכָּתוּב לְבַל נְשַׁנֶּה הַדְּבָרִים, אֶלָּא מִכְּיוָן שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה הַבְּהֵמָה תִּהְיֶה בְּקֻדֻּשָּׁתָהּ לְעוֹלָם, וְלֹא נַחְשֹׁב לְהַפְקִיעָהּ מִקֻּדֻּשָּׁתָהּ וּלְהַחֲלִיפָהּ בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, וְאִם יוֹצִיא הַדָּבָר מִפִּיו שֶׁתֵּהָפֵךְ מַחְשַׁבְתּוֹ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ וְתִהְיֶינָה שְׁתֵּיהֶן קֹדֶשׁ, כִּי הוּא בָּא בְּמַעֲשָׂיו לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה, וְתִהְיֶה לְהֶפֶךְ, שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט יוֹתֵר וְתִתְפַּשֵּׁט הַכֹּל. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל, תמורה פ"ד הי"ג) כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, וּבְמָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בְּפִדְיוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיִּרְדֶּה הַתּוֹרָה לְסוֹף מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם וְיִצְרוֹ רַע, שֶׁטִּבְעוֹ לְהַרְבּוֹת קִנְיָנָיו וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר וְהִקְדִּישׁ, אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְזֹר בּוֹ וְיִנָּחֵם וְיִרְצֶה לִפְדּוֹתוֹ בְּפָחוֹת מִשָּׁוְיוֹ לְפִיכָךְ יוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּכְמוֹ כֵן יַחְלִיף בְּהֵמָה שֶׁהִקְדִּישׁ בִּפְחוּתָה מִמֶּנָּה, וְאִם יִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְהַחְלִיף רַע בְּטוֹב יַחְלִיף טוֹב בְּרַע, וּלְפִיכָךְ סָתַם הַכָּתוּב הַדָּלֶת בְּפָנָיו. וְעוֹד הֶאֱרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה וְכָתַב, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה גְּזֵרוֹת הֵן, רְאוּי אַתָּה לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶן, (עַל) [וְכָל] שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן בּוֹ טַעַם תֵּן. וְיִזְכֶּר הָרַב לְטוֹבָה שֶׁסִּיַּע יָדִי עִם דְּבָרָיו בְּמִלְאַכְתִּי זֹאת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יז א) הַמֵּמִיר בְּכִלְאַיִם אוֹ בְּטְרֵפָה וְיוֹצֵא דֹּפֶן אוֹ בְּטֻמְטוּם וְאַנְדְּרֹגִינוֹס אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהֵמִיר בִּגְמָל אוֹ בַּחֲמוֹר, לְפִי שֶׁאֵין בְּמִינָן קָרְבָּן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה. וּבְהֵמָה בַּעֲלַת מוּם עוֹשָׂה תְּמוּרָה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינָהּ קָרְבָּן. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם טא), שֶׁאֵין אָדָם מֵמִיר בְּהֶמְתּוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ,

אֲבָל אִם אָמַר בַּעַל הַקִּרְבָּן כָּל הָרוֹצֶה לְהַמִּיר יַמִּיר, מַמִּיר בָּהּ כָּל אָדָם. וְהַמַּמִּיר בָּקָר בְּצֹאן אוֹ צֹאן בְּבָקָר אוֹ כְּבָשִׂים בְּעִזִּים אוֹ עִזִּים בִּכְבָשִׂים אוֹ נְקֵבוֹת בִּזְכָרִים אוֹ זְכָרִים בִּנְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁהֵמִיר בְּהֵמָה אַחַת בְּמֵאָה אוֹ מֵאָה בְּאַחַת, בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בָּזוֹ אַחַר זוֹ הֲרֵי אֵלּוּ תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה כְּחֻשְׁבּוֹן הַבְּהֵמוֹת שֶׁהֵמִיר. וְאֵין הַתְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא וְלַד בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ עוֹשָׂה תְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ. וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג א) עִם הַפֶּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, הוּא וְלֹא וְלָדוֹ, וּתְמוּרָתוֹ וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ. אֲבָל הַמַּמִּיר בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וְהֵמִיר בָּהּ אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים כֻּלָּן תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה עַל כָּל אַחַת. וְהָעוֹפוֹת וְהַמְּנָחוֹת אֵינָם עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּכָּתוּב אֶלָּא בְּהֵמָה. וְאֵין קָדְשֵׁי גּוֹיִם עוֹשִׂין תְּמוּרָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן גּוֹי שֶׁהֵמִיר מוּמָר (רמב"ם תמורה א ו). וְהַכֹּל מְמִירִין, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים, לֹא שָׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר, אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ כֵּיצַד דִּין הַתְּמוּרָה לִקָּרֵב. וְדִין וַלָּדוֹתֶיהָ וּוַלְדֵי וַלָּדוֹת, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאֲרִין בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה [ה' תמורה פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהֵמִיר וְלֹא נָהֵג קְדֻשָּׁה בִּשְׁתֵּי הַבְּהֵמוֹת, כְּלוֹמַר, בָּרִאשׁוֹנָה וּבִתְמוּרָתָהּ בְּטֵל עֲשֵׂה מִלְּבַד הָעֹנֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר שֶׁמּוֹעֵל בַּקֹּדֶשׁ.

מצוה שנג

מִצְוַת מַעֲרִיךְ בְּהֵמָה שֶׁיִּתֵּן כְּפִי שֶׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן – לְדוּן בְּדִין עֲרָכֵי בְּהֵמָה כְּמוֹ שֶׁצִּוַּתְנוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז יא יב) וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ. וְלֻתַּת כְּפִי הָעֲרֶךְ שֶׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן וְלֹא פָּחוֹת, שֶׁאֵין לִפְחוֹת וּלְשַׁקֵּר בְּמַה שֶּׁאָדָם פּוֹתֵחַ פִּיו לַשָּׁמַיִם, וַאֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי הֶדְיוֹט אָסוּר לְשַׁקֵּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (מצוה שנ). וּמִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּדִין עֲרָכֵי אָדָם בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה לב, ב) שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לַמִּזְבֵּחַ וְנָפַל בָּהּ מוּם וְנִפְסְלָה, הֲרֵי זוֹ נֶעֱרֶכֶת וְנִפְדֵּית, וְיָבִיא בְּהֵמָה אַחֶרֶת קָרְבָּן תַּחְתֶּיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה וְגוֹ', שֶׁכֵּן בָּא עַל זֶה הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל שֶׁהוֹצִיאָהּ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן טֻמְאָה, וּבֵין שֶׁהִקְדִּישׁ אָדָם בְּהֵמָה טְהוֹרָה לְמִזְבֵּחַ וְנָפַל בָּהּ מוּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, אוֹ טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת צְרִיכָה הָעֲמָדָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְהוּא מַעֲרִיךְ אוֹתָהּ. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתֵּעָרֵךְ וְתִפָּדֶה אֵין מַעֲרִיכִין וְלֹא פּוֹדִין אוֹתָהּ אַחַר שֶׁמֵּתָה. וְאִם שָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּמֵתָה לְעִנְיַן שְׁחִיטָה כִּדְקָיְמָא לַן (חולין כח, א) שֶׁכֵּן נִצְטַוָּה מֹשֶׁה

עַל רֹב אֶחָד בָּעוֹף וְרֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה, הֲרֵי הִיא כְּחַיָּה לְעִנְיַן עֲרָכִין, וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וּמַעֲרִיכָהּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמָקוֹמוֹת מִתְמוּרָה וּמְעִילָה [הלכות ערכין פרק ד].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יג, א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין וְאֵין מַעֲרִיכִין וְאֵין מַחֲרִימִין, וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחֱרִים מִן הַדִּין הוּא שֶׁהַבְּהֵמָה תֵּעָקֵר, וּפֵרוֹת כְּסוּת וְכֵלִים יֵרָקְבוּ, אֲבָל אִם רוֹצֶה בְּתַקָּנָתָן עֲבִיד לְהוּ כִּדְשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחֻלָּל, כְּדִכְתִיבְנָא. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב, שֶׁאֵין דִּין הַעֲמָדָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן נוֹהֵג עַכְשָׁו כְּלָל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דִּין עֶרְכֵי בְּהֵמָה נוֹהֵג לְעִנְיַן שֶׁמִּי שֶׁעָבַר וְהֶעֱרִיךְ בְּהֵמָה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בַּדָּבָר מָה שֶׁצִּוּונוּ חֲכָמִים, וּמִכֵּיוָן דְּבִדְיַעֲבַד צְרִיכִין אָנוּ תַּקָּנָה בַּדָּבָר אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ לִי לִמְנוֹתָהּ הֵיא וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה.

מצוה שנד

מִצְוַת מַעֲרִיךְ בָּתִּים שֶׁיִּתֵּן כָּעֵרֶךְ שֶׁיַּעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן וְתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ – לָדוּן בְּעֶרְכֵי בָּתִּים. כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְרוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, הוּא אוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ יוֹרְשָׁיו שֶׁמַּעֲרִיךְ אוֹתוֹ הַכֹּהֵן, וְנוֹתֵן לוֹ כְּפִי הָעֵרֶךְ שֶׁיֹּאמַר הוּא, וְעוֹד חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כז יד) וְאִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ וְגוֹ'.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מֶה שֶּׁכָּתַבְתִּי בִּתְמוּרָה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנב), כִּי הָאֵל רָצָה לְטוֹבָתֵנוּ לָתֵת מוֹרָאַת הַקֹּדֶשׁ בְּלֵב בְּנֵי אָדָם. וְאַף פִּי שֶׁהָיָה מַחֲסָדָיו הָרַבִּים לָתֵת לָהֶם מָקוֹם לִפְדּוֹתָן, רָצָה שֶׁיּוֹסִיפוּ חֹמֶשׁ בְּפִדְיוֹנָן כְּדֵי לְהִתְרַחֵק שֶׁלֹּא לִפְחֹת מִדְּמֵי הַהֶקְדֵּשׁ כְּלוּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁדֵה מִקְנָה אֵין בּוֹ חֹמֶשׁ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְצוּי שֶׁיַּקְדִּישׁ אָדָם שְׂדֵה מִקְנָתוֹ שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו בְּיוֹתֵר, מִכֵּיוָן שֶׁקְּנָאָהּ בִּמְעוֹתָיו לֹא תַּקִּפִיד הַתּוֹרָה לְעוֹלָם בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ מָצוּי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ערכין ה ג), שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְכֵן בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ מְטַלְטְלִין שֶׁכָּל אֵלּוּ נֶעֱרָכִין בְּשָׁוְיֵיהֶן, בֵּין טוֹב בֵּין רַע. וּכְשֶׁבָּאִין הַכֹּהֲנִים לְהַעֲרִיךְ אוֹתָן כּוֹפִין הַבְּעָלִים לִפְתֹּחַ רֹאשׁוֹן וְלוֹמַר בְּכָךְ וְכָךְ אֲנִי נוֹטְלָהּ לְעַצְמִי וְהַדְּמִים נוֹפְלִין לְבֶדֶק הַבַּיִת, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יג א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וְנִרְאֶה וַדַּאי, שֶׁאִם עָבַר וְהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה לְבֶדֶק הַבַּיִת שֶׁמַּעֲרִיכִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ וַעֲבִיד כְּתַקָּנָתָא דִּשְׁמוּאֵל, אוֹ מַשְׁלִיךְ כָּל שָׁוְיָהּ לַיָּם הַמָּלַח. וּבֵין שֶׁהָיָה הַבַּיִת בְּעֶרִי חוֹמָה, בֵּין שֶׁהָיָה בְּעָרֵי הַחֲצֵרִים לְעוֹלָם יְכוֹלִים הַבְּעָלִים אוֹ יוֹרְשִׁים לִגְאֹל אוֹתָם מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, אֲבָל גְּאָלוֹ אָדָם אַחֵר, אִם הָיָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְקָם בְּיַד הַגּוֹאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ נֶחֱלָט, וְאִם הָיָה בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים וְהִגִּיעַ יוֹבֵל וְהוּא בְּיַד הַגּוֹאֵל חוֹזֵר לְבַעֲלָיו בַּיּוֹבֵל, וּמִמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב

כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ, וְלֹא אָמַר בַּיִת, דִּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק סט, ב) מָה בֵּיתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְהַקְדִּישׁ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בִּרְשׁוּתוֹ, אֲבָל אִם אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישׁוֹ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סח ב) גָּזַל וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים שְׁנֵיהֶם אֵינָם יְכוֹלִים לְהַקְדִּישׁ, זֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְזֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. וְדָוְקָא בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל קַרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ עוֹמֶדֶת, וַאֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין שֶׁהִפְקִידָן כָּל שֶׁיְּכוֹל לְהוֹצִיאָן בְּדַיָּנִין יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁאֵין דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים נוֹהֵג כְּלוֹמַר לְהַקְדִּישׁ בַּיִת לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְלֹא נָתַן הָעֵרֶךְ בִּזְמַן הַבַּיִת כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁלֹּא תִּקֵּן הַדָּבָר בַּזְּמַן הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, בְּטֵל עֲשֵׂה, וְעוֹד יֵשׁ לוֹ עֹנֶשׁ שֶׁמּוֹעֵל בַּהֶקְדֵּשׁ.

מצוה שנה

מִצְוַת מַעֲרִיךְ שָׂדֶה שֶׁיִּתֵּן כָּעֵרֶךְ הַקָּצוּב בַּפָּרָשָׁה – לְדוּן בְּדִין עֶרְכֵי שָׂדוֹת. כְּלוֹמַר, הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶהוּ וְרָצָה לִפְדּוֹתָהּ שֶׁיִּתֵּן בָּעֵרֶךְ הַקָּצוּב בַּפָּרָשָׁה זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף לְכָל שְׁנֵי הַיּוֹבֵל שֶׁהֵם תִּשַּׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּלְפִי הַחֶשְׁבּוֹן מְכָוָן יִהְיֶה עֵרֶךְ שָׂדֶה הָרָאוּי לְזֹרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁהַשֶּׁקֶל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא נִקְרָא סֶלַע סְתָם בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים, וְהַגֵּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא הַמַּעָה בְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְהוֹסִיפוּ חֲכָמִים עַל הַשֶּׁקֶל הַנִּקְרָא סֶלַע כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שְׁתוּת. וְהַסֶּלַע זֶה שָׁוֶה אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין, וְהַמַּעָה שְׁנֵי פּוּנְדְיוֹנִין, נִמְצָא לְכָל שָׁנָה, סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַסֶּלַע שְׁמֹנָה וְאַרְבָּעִים פּוּנְדְיוֹנִין לְפִי חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה, מִכָּל מָקוֹם הֲרוֹצֶה לִקַּח סֶלַע מִן הַשֶּׁלְחָנִי, תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים פּוּנְדְיוֹנִין הוּא צָרִיךְ לָתֵת כְּדֵי שֶׁיַּרְוִיחַ בּוֹ הַשֶּׁלְחָנִי פֻּנְדְיוֹן אֶחָד, וְאַחַר שֶׁהוּא צָרִיךְ לָתֵת תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים פּוּנְדְיוֹנִין כְּפִי הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיִּקָּחֵם הַמַּקְדִּישׁ מִן הַשֶּׁלְחָנִי מְחַשְּׁבִין לוֹ שֶׁיַּד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה לְעוֹלָם. וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה טוֹבָה שֶׁאֵין בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָהּ, אוֹ שָׂדֶה רָעָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ לָרֹעַ, כָּזֶה מַעֲרִיכִין אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא רָצָה הַכָּתוּב לְחַלֵּק בְּעִנְיָן זֶה, וְהַשָּׁוֶה כָּל הַקַּרְקָעוֹת לְעֵרֶךְ אֶחָד (ערכין יד א).

וְאַחַר שֶׁפֵּרַשְׁנוּ הַשִּׁקְלִים, רָאוּי שֶׁנְּפָרֵשׁ הַחֹמֶר כַּמָּה הוּא. דַּע, שֶׁהַחֹמֶר הוּא מִדָּה אַחַת שֶׁנִּקְרֵאת כֹּר וְהַכֹּר הוּא שְׁנֵי לְתָכִים, וְהַלֶּתֶךְ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְאִין נִמְצָא הַחֹמֶר שִׁלְשִׁים סְאִין, שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֵיפוֹת, שֶׁהָאֵיפָה שָׁלֹשׁ סְאִין. יָדוּעַ הַדָּבָר וּכְבָר יְדָעָנוּ גַּם כֵּן מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין כג ב), שֶׁמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה הוּא בֵּית סְאָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְזֹרַע סְאָה שְׂעוֹרִים, וְהֵן אַלְפַּיִם וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּתִשְׁבֹּרֶת. נִמְצָא

שֶׁמָּקוֹם הָרָאוּי לְזֶרַע חֹמֶר שְׁעוֹרִים, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סְאִין יֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף אַמָּה בְּתִשְׁבֹּרֶת.

וְכֵיצַד דֶּרֶךְ הַחֶשְׁבּוֹן בְּעֶרְכֵי שָׂדוֹת? שְׂדֵה אֲחֻזָּה חָלוּק בְּעִנְיָנוֹ מִשְּׂדֵה מִקְנָה, וּכְשֶׁמּוֹדְדִין אוֹתָהּ אֵין מוֹדְדִין בָּהּ, אֶלָּא מְקוֹמוֹת הָרְאוּיִים לִזְרִיעָה, וְעֶרְכָּהּ הוּא הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בֵּין בְּפָה בֵּין רָעָה, וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הָעֶרֶךְ הַזֶּה הַקָּצוּב. וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ בְּכָל חֹמֶשׁ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא רְבִיעַ הַקֶּרֶן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּרֶן עִם הַחֹמֶשׁ הַנּוֹסֵף עָלָיו הַכֹּל חֲמִשָּׁה. וְאִם כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁהַקִּדִּישׁ אֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה כְּלָל פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ. וְאֵי זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת שְׂדֵה אֲחֻזָּה? זוֹ שְׂדֵה שֶׁיִּרְשָׁהּ אָדָם מִמּוֹרִישָׁיו, וּשְׂדֵה מִקְנָה הוּא שָׂדֶה שֶׁלְּקָחָהּ אָדָם מִשֶּׁלּוֹ, אוֹ שֶׁזָּכָה בָּהּ בְּשׁוּם צַד שֶׁלֹּא מֵחֲמַת יְרֻשָּׁה.

וְדִין הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה מִקְנָתוֹ שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ רוֹאִין כַּמָּה שָׁוְתָה עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְאִם פָּדָאָהּ הַמַּקְדִּישׁ אֵינוֹ מוֹסִיף בָּהּ חֹמֶשׁ, וּפְדְיוֹנָהּ לְבֶדֶק הַבַּיִת כִּשְׁאָר עֲרָכִין וְדָמִים (ערכין כד א), וּכְשֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹבֵל תַּחְזֹר הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים שֶׁמִּכְרוּהָ בֵּין שֶׁנִּפְדֵּית מִיַּד הַגִּזְבָּר עַל יְדֵי שׁוּם אָדָם וְיוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא נִפְדֵּית וְיוֹצְאָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ חוֹזֶר לְעוֹלָם לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ וְאֵינָהּ יוֹצְאָהּ לַכֹּהֲנִים, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְזֶה הַקַּרְקַע לֹא הָיָה לַלּוֹקֵחַ כִּי אִם עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְלֹא כֵן שְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא פְּדָאוּהָ הַבְּעָלִים מִיַּד הֶקְדֵּשׁ אוֹ מִיָּד אַחֵר שֶׁקָּנָאָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ הַכֹּהֲנִים נוֹתְנִין דָּמֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן, וְהִיא אֲחֻזָּה לָהֶם לְעוֹלָם, וְאוֹתָן הַדָּמִים נוֹפְלִין לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת. וְכָל שְׂדֵה שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ לַהֶקְדֵּשׁ לִמְכֹּר אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, שֶׁהוּא שָׁעָה שֶׁהַפּוֹעֲלִים נִכְנָסִין לִמְלַאכְתָּן וְיוֹצְאִין, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַכֹּל בַּדָּבָר, וּמְסַמְּנִין מִצָּרֶיהָ וְאוֹמְרִים כָּךְ הִיא יָפָה וּבְכָךְ הִיא שׁוּמָה, וְכָל הָרוֹצֶה לִקַּח יָבֹא וְיִקַּח (שם כא ב). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא מַחֲרִימִין וְלֹא מַעֲרִיכִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה של). וּמִכָּל מָקוֹם אִם עָבַר וְהִקְדִּישׁ קַרְקַע עַכְשָׁו לְבֶדֶק הַבַּיִת אֶפְשָׁר לֵיהּ בְּתַקָּנָה כִּדְשְׁמוּאֵל, שֶׁמְּחַלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר וּמַשְׁלִיכָם לְיָם הַמֶּלַח, וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה בְּתַקָּנָה זוֹ נִרְאֶה וַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַעֲרִיכוֹ כַּמִּשְׁפָּט שֶׁכָּתַבְנוּ וּמַשְׁלִיךְ הַדָּמִים לְיָם הַמֶּלַח, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לְמַכְשׁוֹל לוֹ אוֹ לְבָנָיו, מוּטָב יֹאבְדוּ וְאַל יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם, מְשֻׁיָּנִיחֵם בְּקֶרֶן זָוִית לְבֶדֶק הַבַּיִת, כִּי לֶעָתִיד לֹא נָחְסַר מָמוֹן לְחַזֵּק אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.

מצוה שנו

שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַקֳּדָשִׁים מִקָּרְבָּן לְקָרְבָּן – שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַקְּדָשִׁים מִקָּרְבָּן לְקָרְבָּן, כְּגוֹן שֶׁנַּחְזִיר הַשְּׁלָמִים אָשָׁם, אוֹ הָאָשָׁם שֶׁנַּחְזִירֵהוּ חַטָּאת בָּזֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ יֵשׁ בּוֹ לָאו, וְעַל דָּבָר זֶה נֶאֱמַר בְּכָאן בְּבְכוֹר (ויקרא כ"ז:כ"ו בו), לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַבְּכוֹר, לֹא עוֹלָה וְלֹא שְׁלָמִים וְלֹא קָרְבָּן אַחֵר. וּבָאָה הַקַּבָּלָה דְּלָאו דַּוְקָא בִּבְכוֹר הִקְפִּיד הַכָּתוּב, דְּהוּא הַדִּין לְכָל הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (כאן ח ג) אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר, מִנַּיִן לְכָל הַקֳּדָשִׁים שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִקְּדֻשָּׁה לְקְדֻשָּׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר, בִּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, יִרְמֹז בְּכָל בְּהֵמָה קְדוֹשָׁה בֵּין בִּקְדוֹשָׁה לְקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ אוֹ אֲפִלּוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָהּ מִקְּדֻשָּׁתָהּ, וְעַל הַכֹּל נֶאֱמַר לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, אֲבָל יֶנַח כְּמוֹת שֶׁהוּא.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת הַתְּמוּרָה (מצוה שנב), כִּי כָּל זֶה לְמוֹרָאַת הַקֹּדֶשׁ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה פ"ד הי"א), שֶׁאִם הִקְדִּישׁ לְבֶדֶק הַהֵיכָל לֹא יִשְׁנֶה לְבֶדֶק מִזְבֵּחַ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְעוֹד אָמְרוּ (תמורה כה א) גַּם כֵּן שֶׁאֵין מַעֲרִימִין עַל בָּהֲמַת הֶקְדֵּשׁ לְהַקְדִּישׁ עֻבָּרָהּ קְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּקְדֻשַּׁת אִמּוֹ, שֶׁוַּלְדוֹת קָדְשִׁים מִמְּעֵי אִמָּן הֵן קְדוֹשִׁים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְכוֹר, שֶׁהַבְּכוֹר בִּיצִיאָתוֹ הוּא מִתְקַדֵּשׁ, דִּבְפֶטֶר רֶחֶם תְּלָה הַכָּתוּב, וּלְפִיכָךְ אֶפְשָׁר לְהַעֲרִים עַל הַבְּכוֹר קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד לְהַקְדִּישׁוֹ קְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיי לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, מִשֶּׁיִּבָּכֵר אִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ, אֲבָל אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁאָמַר, אִם תֵּלֵד זָכָר הַמְבֻכֶּרֶת הֲרֵי הוּא עוֹלָה יַקְרִיב אוֹתוֹ לְעוֹלָה, אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ זִבְחֵי שְׁלָמִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְקִיעוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ, דִּקְדֻשַּׁת הַשְּׁלָמִים לְמַטָּה הִיא מִן הַבְּכוֹר, שֶׁהַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְבַד, וְהַשְּׁלָמִים לְכָל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִתְּמוּרָה [שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, מִי שֶׁעָבַר וְהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לְהֶקְדֵּשׁ אֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתָהּ לְהֶקְדֵּשׁ אַחֵר. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשִׁנָּה אוֹתָהּ מִקְּדֻשָּׁה לְקֻדָּשָׁה, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישָׁהּ לִשְׁלָמִים וְאַחַר כָּךְ אָמַר שְׁתֵּהֵא קְדוֹשָׁה לְעוֹלָה אוֹ לְקָרְבָּן אַחֵר, עָבַר עַל לָאו זֶה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה שנז

מִצְוַת דִּין מַחְרִים מִנְכָסָיו שֶׁהוּא לַכֹּהֲנִים – לָדוּן בְּדִינֵי חֲרָמִים. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל מִי שֶׁהֶחֱרִים דָּבָר מִנְכָסָיו סְתָם, כְּגוֹן שֶׁאָמַר דָּבָר פְּלוֹנִי מִמָּה שֶׁיֵּשׁ לִי יְהִי חֵרֶם, שֶׁיִּנָּתֵן אוֹתוֹ דָּבָר לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז כח) אַךְ כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ וְגוֹ', אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר בְּפֵרוּשׁ שֶׁהַחֵרֶם

יִהְיֶה לַיָּיִ, אוֹ לְבֶרֶךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כח, ב) סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, וּרְאָיָתָם מִמָּה שֶׁכָּתוּב בְּפֶרוּשׁ בַּפָּרָשָׁה כִּשְׁדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא הָעָם אֲשֶׁר בָּחַר הָאֵל מִכָּל שְׁאָר הָעַמִּים לַעֲבוֹדָתוֹ וּלְהַכִּיר שְׁמוֹ, וְהֵם אֵינָם תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת מַזָּלוֹת אֲשֶׁר חָלַק הַשֵּׁם לְכָל שְׁאָר הָעַמִּים, אֲבָל הֵם תַּחַת יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבְּלִי אֶמְצָעוּת מַלְאָךְ וּמַזָּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לב ט) כִּי חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁגָּאָלָם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיָה נֵס כּוֹלֵל כָּל הָאָמָּה, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ הוֹצִיאָם מִשָּׁם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שמות יב יב) וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ, וְהִכֵּיתִי כָּל בְּכוֹר אֲנִי וְלֹא שָׂרָף וְגוֹ'. כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּהַגָּדָה. וְלָכֵן בְּכָל עֵת הֱיוֹת יִשְׂרָאֵל מַחְזִיקִים בְּתוֹרָתוֹ וּמִתְעַטְּרִים בַּעֲבוֹדָתוֹ, לֹא תְּנוּחַ בָּהֶם רַק טוֹבָה, וְשֶׁפַע בְּרָכָה וְרוּחַ נְדִיבָה וּטְהוֹרָה תִּסְמְכֵם, וְהַהֶפֶךְ וְהִיא הַמְּאֵרָה וְהַחֵרֶם עַל אוֹיְבֵיהֶם וְשׂוֹנְאֵיהֶם. וְעַל כֵּן כִּי יִקָּצֵר רוּחַ אֶחָד מֵהֶם וְיוֹצִיא מִפִּיו לָשׁוֹן קְלָלָה וְחֵרֶם עַל מָמוֹנוֹ וְקַרְקָעוֹתָיו, שֶׁהֵם תַּחַת הַבְּרָכָה הוֹדִיעוֹ הַכָּתוּב שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַמְּבֹרָךְ לְרָשׁוּת אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּל אֲשֶׁר לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֵלֶק הַשֵּׁם לוֹ הוּא, וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ (פסחים פח ב), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, אַחַר שֶׁיְּדָעְנוּ בֶּאֱמֶת כִּי כַּוָּנַת הַמַּחְרִים לְהוֹצִיא אוֹתוֹ הַדָּבָר מֵרְשׁוּתוֹ רָאוּי לְהַשְׁלִים חֶפְצוֹ וְיָשׁוּב לִרְשׁוּת אֲדֹנָיו וְיִהְיֶה קֹדֶשׁ.

וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסָמוּךְ (ויקרא כז כט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת, שֶׁעִנְיָנוֹ עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, שֶׁהַמַּחְרִים מִן הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, כְּגוֹן הַנִּלְחָמִים עַל אוֹיְבֵיהֶם שֶׁנּוֹדְרִים נֶדֶר אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם (במדבר כא ב), שֶׁיָּמוּתוּ, כִּי שְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵינָם בְּתוֹךְ מַעְיַן הַבְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, וּלְשׁוֹן חֵרֶם נִתְפַּס עֲלֵיהֶן וּפוֹעֵל בָּהֶם, וְכֵן פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה [הָרַמְבַּ"ן] (הָרַמְבַּ"ם) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עה"ת בחוקותי כז כט) עַל צַד הַפְּשָׁט. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּפָּתוּב מִדְרָשׁוֹת רַבִּים שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה, וְכֻלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כח א), שֶׁכָּל אֲשֶׁר לַלְוִיִּם וְלַכֹּהֲנִים, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, אֵין מַחְרִימִין אוֹתָם. כְּלוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי עַל שָׂדֵהוּ שֶׁיִּהְיֶה חֵרֶם אֵין נִתְפָּס בּוֹ כְּלָל, כִּי הוּא כְּשׁוֹכֵן בֵּית אֲדוֹנָיו מָקוֹם הַבְּרָכָה וְהַחֶסֶד וְהַטּוֹב, וְכָל יֶשׁ לוֹ לְהַשֵּׁם הוּא, וּבְתוֹךְ הַבְּרָכָה, אֵין מָקוֹם לְחֵרֶם חָלִילָה.

מִדִּיני הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) מַה בֵּין חֲרָמֵי כֹּהֲנִים לְחֲרָמֵי שְׁמַיִם? שֶׁחֲרָמֵי שָׁמַיִם הֶקְדֵּשׁ, וְנִפְדִּין בְּשָׁוְוֵיהֶן, וְיִפְלוּ הַדְּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְיֵצְאוּ הַנִּכְסִים לְחֻלִּין. וְחֲרָמֵי הַכֹּהֲנִים כְּלוֹמַר, חֵרֶם סְתָם שֶׁהוּא לַכֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן לְעוֹלָם, אֶלָּא נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כִּתְרוּמָה. וְעַל חֵרֶם כֹּהֲנִים נֶאֱמַר לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל. לֹא יִמָּכֵר לְאַחֵר וְלֹא

יִגָּאֵל לַבְּעָלִים. וְאֶחָד הַמַּחְרִים קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר בְּשָׁעָה שֶׁמַּחְרִים, וְחֶרְמֵי כֹּהֲנִים כָּל זְמַן שֶׁהֵם בְּבֵית הַבְּעָלִים הֲרֵי הֵם הֶקְדֵּשׁ לְכָל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד) כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַיְיָ. נָתָנָם לַכֹּהֵן הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דִּבְרֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר (שם) כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה, וּשְׁדֵה חֶרְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן אֵינָהּ חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים לְעוֹלָם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מֵעָרְכִין וְרִאשׁוֹן מִנְּדָרִים [ה' ערכין פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה כְּבָר אָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנ) שֶׁאֵין מַחְרִימִין, אֲבָל אִם עָבַר וְהֶחְרִים בַּזְּמַן הַזֶּה כְּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ערכין ח יא), שֶׁאִם הֶחְרִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִטַּלְטְלִין סְתָם אוֹ קַרְקַע לַכֹּהֲנִים בְּפֵרוּשׁ, שֶׁהֵם נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים הַנִּמְצָאִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, שֶׁהַקַּרְקַע שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ דִּינוֹ כְּמִטַּלְטְלִין לְעִנְיָן זֶה, אֲבָל אִם הֶחְרִים קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ חֵרֶם, שֶׁאֵין שְׂדֵה חֲרָמִים נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶחְרִים מִנְּכָסָיו וְלֹא נְתָנָם לַכֹּהֵן אוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת בְּאוֹתָן צְדָדִין שֶׁפֵּרַשְׁנוּ שֶׁנִּתָּנִין לְבֶדֶק הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁמּוֹעֵל בַּקֹּדֶשׁ.

מצוה שנח

שֶׁלֹּא יִמָּכֵר קַרְקַע שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹתָהּ בְּעָלִים אֶלָּא תִּנָּתֵן לַכֹּהֲנִים – שֶׁלֹּא יִמָּכֵר שְׂדֵה הַחֵרֶם. וְכֵן כָּל שְׁאָר קַרְקָעוֹת, וְהוּא הַדִּין לְמִטַּלְטְלִין שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹתָן בַּעֲלֵיהֶם, אֶלָּא יִנָּתְנוּ לַכֹּהֲנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנז) עֲשֵׂה ו. וַאֲפִלּוּ לְגִבְעַת הַהֶקְדֵּשׁ אָסוּר לַבְּעָלִים לְמָכְרוֹ, אֶלָּא זוֹכֶה בּוֹ בְּלֹא כְלוּם, כִּי הַשֵּׁם זָכָה הַחֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, וְזֶה יִהְיֶה בְּסָתָם חֲרָמִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, דְּקַיְמָא לַן כְּמַאן דְּאָמַר, סְתָם חֲרָמִין לַכֹּהֲנִים. כְּלוֹמַר מִי שֶׁהֶחֱרִים וְלֹא פֵּרֵשׁ לְמִי, שֶׁאִלּוּ מַחְרִים בְּפֵרוּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת לֹא זָכוּ בָּהֶם הַכֹּהֲנִים. וְעַל חֶרְמֵי כֹּהֲנִים נֶאֱמַר כָּאן, כָּל חֵרֶם לֹא יִמָּכֵר, אֲבָל הַכֹּהֲנִים וַדַּאי מוֹכְרִים אוֹתָם כִּרְצוֹנָם, שֶׁחֶרְמֵי כֹּהֲנִים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִיַּד הַבְּעָלִים שֶׁהֶחֱרִימוּם וְהִגִּיעוּ לְיַד הַכֹּהֲנִים הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד) כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה. אֲבָל בְּעוֹד שֶׁהֵם תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לַיְיָ.

וְשׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה שנז), עַיֵּן שָׁם כִּי קָרוֹב הוּא [שם].

מצוה שנט

שֶׁלֹּא יִגָּאֵל שְׂדֵה הַחֵרֶם – שֶׁלֹּא יִגָּאֵל שְׂדֵה הַחֵרֶם, וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר קַרְקָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין הַמֻּחְרָמִין שֶׁאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֶלָּא נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים וְהֵם עוֹשִׂין בָּהֶם כָּל חֶפְצָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר, כָּל חֵרֶם וְלֹא יִגָּאֵל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (יב ד), לֹא יִמָּכֵר לְאַחֵר, וְלֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה שנז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין פ"ו ה"ד), שֶׁהַמַּחֲרִים לַשָּׁמַיִם הִקְדִּישׁ, אֲבָל נִפְדֶּה הוּא בְּשָׁוְיוֹ, וְיִפְלוּ הַדְּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְיֵצְאוּ הַנִּכָּסִים לְחֻלִּין, אֲבָל חֲרְמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵם לַכֹּהֲנִים וּלְזַרְעָם לְעוֹלָם. וְכֹהֵן שֶׁזָּכָה בִּשְׂדֵה חֲרָמִים וּמְכָרוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ אוֹ לְזַרְעוֹ בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ. מִלַּמֵּד שֶׁשְּׂדֵה חֶרְמוֹ לוֹ כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שנז), וּמִתְבָּאֵר הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין. וְאֵין סָפֵק כִּי שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ, שֶׁהֵן לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל, נוֹהֲגִין הַיּוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהַמַּחֲרִים בַּזְּמַן הַזֶּה קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ שָׁנִּתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג שְׂדֵה חֲרָמִין בָּאָרֶץ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כָּךְ כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַפְּלָאָה (שם ח יא יב).

מצוה שס

מִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל שָׁנָה – לְעַשֵּׂר כָּל הַבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת שֶׁהֵן בָּקָר וְצֹאן וְעִזִּים (בכורות נג א) הַנּוֹלָדִים בַּעֲדָרֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּלְהָבִיא הַמַּעֲשֵׂר לִירוּשָׁלַיִם וּלְאָכְלוֹ שָׁם, אַחַר שֶׁיִּהְיֶה קָרֵב הַחֵלֶב וְהַדָּם בַּמִּזְבֵּחַ (זבחים נו ב), שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז לב) וְכָל מַעְשַׂר בָּקָר וְצֹאן כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבְכוֹרוֹת (נח, ב) כֵּיצַד מְעַשְּׂרִין? כּוֹנְסָן לַדִּיר וְעוֹשֶׂה לָהֶם פֶּתַח קָטָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנַיִם יְכוֹלִים לָצֵאת כְּאֶחָד, וּמַעֲמִיד אִמּוֹתֵיהֶן מִבַּחוּץ וְהֵן גּוֹעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַטְּלָאִים קוֹלָם וְיֵצְאוּ מִן הַדִּיר לִקְרָאתָם מֵעַצְמָם וְלֹא מִכֹּחַ אַחֵר, וּמוֹנֶה אוֹתָן בְּשֵׁבֶט, אֶחָד שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה אַרְבָּעָה וְכֵן עַד עֲשָׂרָה, וְהַיּוֹצֵא עֲשִׂירִי סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא וְאוֹמֵר הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בָּעָם יִשְׂרָאֵל וְחָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ לְהָיוֹת כֻּלָּם עוֹסְקֵי תּוֹרָתוֹ וְיוֹדְעֵי שְׁמוֹ, וּבְחָכְמָתוֹ מְשָׁכָם בְּמִצְוָה זוֹ לְמַעַן יִלְמְדוּ יִקְחוּ מוּסָר, כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם נִמְשָׁכִים אַחַר הַחֹמֶר הַפְּחוּתִ, בְּשֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר, וְלֹא יִתְּנוּ נַפְשָׁם בַּעֲמַל הַתּוֹרָה וּבְעִסְקָהּ תָּמִיד, עַל כֵּן סִבֵּב בְּחָכְמָתוֹ וְנָתַן לָהֶם מָקוֹם שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי כָּל אָדָם נִמְשָׁךְ לִקְבֹּעַ דִּירָתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁמְּמוֹנוֹ שָׁם. וְלָכֵן בְּהַעֲלוֹת

כָּל אִישׁ מַעְשַׂר כָּל בָּקָר וְצֹאן שֶׁלּוֹ שָׁנָה שָׁנָה בְּמָקוֹם שֶׁעֵסֶק הַחָכְמָה וְהַתּוֹרָה שָׁם וְהִיא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁשָּׁם הַסַּנְהֶדְרִין יוֹדְעֵי דַּעַת וּמְבִינֵי מַדָּע, וּכְמוֹ כֵן נַעֲלֶה לְשֵׁם מַעְשַׂר תְּבוּאָתֵנוּ בְּאַרְבַּע שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ שֶׁמַּעֲשֵׂר שְׁנֵי נֶאֱכָל שָׁם, וְכֵן נָטַע רְבָעִי שֶׁנֶּאֱכָל שָׁם, עַל כָּל פָּנִים אוֹ יֵלֵךְ שָׁם בַּעַל הַמָּמוֹן עַצְמוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה, אוֹ יִשְׁלַח שָׁם אֶחָד מִבָּנָיו שֶׁיִּלְמַד שָׁם וְיִהְיֶה נִזּוֹן בְּאוֹתָן פֵּרוֹת.

וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת מִכָּל יִשְׂרָאֵל אִישׁ חָכָם יוֹדֵעַ הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר יְלַמֵּד בְּחָכְמָתוֹ כָּל בֵּית אָבִיו, וּבְכֵן תִּמָּלֵא הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת הַשֵּׁם, כִּי אִם חָכָם אֶחָד לְבַד יִהְיֶה בְּעִיר אוֹ אֻפְלוּ עֲשָׂרָה, יִהְיוּ הַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעִיר וְכָל שֶׁכֵּן הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִפְנֵיהֶם כִּי אִם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, אוֹ אֻפְלוּ יִשְׁמְעוּ דִּבְרֵיהֶם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁבוּעַ, יֵלְכוּ לְבֵיתָם וְיַשְׁלִיכוּ כָּל דִּבְרֵי הֶחָכָם אַחֲרֵי גַּוָּם, אֲבָל בִּהְיוֹת הַמְלַמֵּד בְּכָל בַּיִת וּבַיִת שׁוֹכֵן שָׁם עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם וְיַזְהִירֵם תָּמִיד, אָז יִהְיוּ כֻּלָּם אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וִילָדִים מֻזְהָרִין וְעוֹמְדִים, וְלֹא יִמָּצֵא בֵּינֵיהֶם שׁוּם דָּבָר חֵטְא וְעָוֹן, וְעַל יְדֵי זֶה יִזְכּוּ לְמָה שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו יא יב) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. (ירמיה יא ד) וְהִייתֶם לִי לְעָם וְאָנכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נג א), שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַבָּקָר עַל הַצֹּאן, וְלֹא מִן הַצֹּאן עַל הַבָּקָר, אֲבָל מְעַשְּׂרִין מִן הַצֹּאן עַל הָעִזִּים, וּמִן הָעִזִּים עַל הַצֹּאן, שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹצִיאָם הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן צֹאן וּכְמִין אֶחָד נֶחְשָׁבִין. וְאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַנּוֹלָד בְּשָׁנָה זוֹ לְשָׁנָה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין בְּזֶרַע הָאָרֶץ מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (דברים יד כב) הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם עָבַר וְעִשֵּׂר מִן הַבְּהֵמָה הַיְשָׁנִים עַל הַחֲדָשִׁים אוֹ מִן הַחֲדָשִׁים עַל הַיְשָׁנִים, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל' בכורות ז ה), שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ שֶׁהֵן מַעֲשֵׂר מִפְּנֵי חֶמְרַת מַעֲשֵׂר, שֶׁהֲרֵי לֹא כְּתִיב שָׁנָה שָׁנָה אֶלָּא בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְדַי לָנוּ שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה כָּמוֹהוּ לְעִנְיַן לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל לֹא דִּיעֲבַד.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נז ב), שֶׁאֵין הַטְּלָאִים הַנּוֹלָדִים כְּמוֹ הַטָּבֶל שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּתְעַשֵּׂר, אֶלָּא מֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁחֹט מִן הַטְּלָאִים כָּל מָה שֶׁיִּרְצֶה, וּכְשֶׁיַּגִּיעוּ הַזְּמַנִּים שֶׁקִּבְּעוּ חֲכָמִים לְעַשֵּׂר וְהֵם נִקְרָאִין גֹּרֶן מַעְשַׂר בְּהֵמָה, יְעַשֵּׂר אוֹתָן הַנִּמְצָאִים לוֹ. וּמִשֶּׁהִגִּיעוּ אוֹתָם זְמַנִּים אָסוּר לוֹ לִמְכֹּר וְלִשְׁחֹט עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר אוֹתָם, וְאִם עָבַר וְשָׁחַט הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

וּשְׁלֹשָׁה זְמַנִּים הֵם שֶׁקִּבְּעוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה וְאֵלּוּ הֵן, יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ אֲדָר, וְיוֹם שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מִסְּפִירַת הָעֹמֶר, וְיוֹם אַחֲרוֹן מֵחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְלָמָּה קָבְעוּ זְמַנִּים אֵלּוּ שֶׁהֵם סְמוּכִים לַמּוֹעֲדִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּהֵמוֹת מְצוּיוֹת לְעוֹלֵי רְגָלִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר

קֹדֶם מַעֲשֵׂר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִכָּל מָקוֹם נִמְנָעִים הָיוּ מִלְּמְכֹּר עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ אוֹתָן כְּדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ בָּהֶן מִצְוָה. וְדִין הַמּוֹנֶה אוֹתָם וְטָעָה בְּמִנְיָנוֹ וְקָרָא לַשְּׁמִינִי עֲשִׂירִי אוֹ לְשִׁנִּים עָשָׂר עֲשִׂירִי, שֶׁלֹּא נִתְקַדְּשׁוּ, וְאִם טָעָה בַּתְּשִׁיעִי וְאַחַד עָשָׂר וּקְרָאָן עֲשִׂירִי נִתְקַדְּשׁוּ מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְמוּכִים לָעֲשִׂירִי, וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה יְדַעְנוּהוּ (שם כג א). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ב"מ ו ב) שֶׁכָּל בְּהֵמָה שֶׁהִיא סָפֵק אִם בַּת מַעֲשֵׂר הִיא אוֹ אֵינָהּ בַּת מַעֲשֵׂר הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר. וְהַכֹּל נִכְנָסִין לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין, חוּץ מִן הַכִּלְאַיִם וְהַטְּרֵפָה וּמְחֻסָּר זְמַן, וְכֵן הַיָּתוֹם שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ אוֹ שֶׁנִּשְׁחֲטָה עִם לֵדָתוֹ, וּדְבָרִים אֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה יְדַעְנוּם (שם נז א). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק אֲחֵרוֹן מִבְּכוֹרוֹת [הלכות בכורות פרק ו יד].

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ"צ עשין סח), שֶׁמִּצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים בֵּין בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, וּבָאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה, וְאוּלָם בִּגְזֵרָה מִדְּרַבָּנָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכֵל שֶׁלֹּא בְּמוּם, אַחַר שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ, וְנִמְצָא בָּא לִידֵי אִסּוּר גָּדוֹל, שֶׁהוּא שׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וּכְשֶׁיִּהְיֶה שָׁם מִקְדָּשׁ בָּנוּי נוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְעוֹד כָּתַב בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁאִם עָבַר וְעָשָׂה בַּזְּמַן הַזֶּה הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר וְיֹאכַל בְּמוּמוֹ בְּכָל מָקוֹם, כִּי הוּא כְּחֻלִּין גְּמוּרִים. וְהַתְּמִים שֶׁנֶּאֱכַל בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְמַן הַבַּיִת דִּינוֹ שֶׁיֵּאָכֵל לַבְּעָלִים כֻּלּוֹ כְּפֶסַח, חוּץ מִן הָאֵמוּרִין וְהַדָּם שֶׁהוּא קָרֵב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה.

מצוה שסא

שֶׁלֹּא לִמְכֹּר מַעֲשַׂר בְּהֵמָה אֶלָּא יֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם – שֶׁלֹּא לִמְכֹּר מַעֲשַׂר בְּהֵמָה בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא יֹאכְלוּהוּ בְּעָלָיו אוֹ מִי שֶׁיִּרְצוּ הֵם בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן בְּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה (ויקרא כז לג) לֹא יִגָּאֵל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (יג ד), בְּמַעֲשַׂר הוּא אוֹמֵר לֹא יִגָּאֵל, אֵינוֹ נִמְכָּר לֹא חַי וְלֹא שָׁחוּט וְלֹא תְּמִים וְלֹא בַּעַל מוּם. וּלְשׁוֹן גְּאֻלָּה יְשַׁמֵּשׁ כָּאן בִּלְשׁוֹן מְכִירָה, לְפִי שֶׁהַגְּאֻלָּה מֵעֵין מְכִירָה הִיא, שֶׁהָאָדָם נוֹתֵן דָּמִים וְלוֹקֵחַ קַרְקַע.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוֹת מַעֲשַׂר בָּקָר וְצֹאן (מצוה שס), וּמִן הַטַּעַם הַהוּא שֶׁתִּרְאֶה שָּׁם נִצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר הַמַּעֲשֵׂר בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא יֵאָכֵל עַל כָּל פָּנִים בִּירוּשָׁלַיִם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים נו ב), שֶׁמַּעֲשַׂר בְּהֵמָה הָיָה נֶאֱכָל כֻּלּוֹ לַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֵין לַכֹּהֲנִים בָּהֶם כְּלוּם, אֲבָל הָיָה נִשְׁחָט בָּעֲזָרָה וּמַקְרִיבִין אֵמוּרָיו וְזוֹרְקִין דָּמוֹ זְרִיקָה אַחַת כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. וְאִם נָפַל בּוֹ מוּם נֶאֱכָל בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל אִסְרוּ חֲכָמִים לְמָכְרוֹ בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ הוּא בַּעַל מוּם, וַאֲפִלּוּ שָׁחוּט אָסוּר לְמָכְרוֹ, גְּזֵרָה שָׁמָא

יִמְכְּרֻנוּ חַי (בכורות לא ב), וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ שֶׁאֵין שׁוֹקְלִין מִמֶּנּוּ מָנָה כְּנֶגֶד מָנָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמוֹכֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁדָּבָר זֶה הֶתֵּר לַעֲשׂוֹת אֲפִילּוּ בִּבְכוֹר תָּמִים, שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם א), כֹּהֲנִים שֶׁנִּמְנוּ עַל הַבְּכוֹר מֻתָּרִין לִשְׁקֹל מָנָה כְּנֶגֶד מָנָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁמַּעֲשֵׂר בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחַט מֵתֶר לְמִכֹּר חֶלְבּוֹ וּגִידָיו וְעוֹרוֹ וְעַצְמוֹתָיו, שֶׁלֹּא אָסְרוּ לִמְכֹּר אֶלָּא בְּשָׂרוֹ בִּלְבַד, וְאִם הָיוּ הָעֲצָמוֹת יְקָרִים וְהִבְלִיעַ דְּמֵי הַבָּשָׂר בַּעֲצָמוֹת מֻתָּר. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בכורות ו ה), שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ שֶׁהַמּוֹכֵר מַעֲשֵׂר לֹא קָנָה לוֹקֵחַ, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו הַמּוֹכֵר, לְפִי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ מוֹכֵר חֶרְמֵי כֹּהֲנִים שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ, וּכְמוֹ מוֹכֵר יְפַת תֹּאַר שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, עַד כָּאן. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבְמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּתְחִלָּתָהּ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, יִשְׂרְאֵלִים וְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאַף עַל פִּי שֶׁחָכְמִים אָסְרוּ לְעַשֵּׂר בְּהֵמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכְלוּם תְּמִימִים, וְיִהְיֶה בַּדָּבָר אִסּוּר כָּרֵת שֶׁהוּא שְׁחִיטַת קָדָשִׁים בַּחוּץ כְּמוֹ שֶׁפָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, אַף עַל פִּי כֵן מִי שֶׁעָבַר וְעִשֵּׂר בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ קְדֻשַּׁת מַעֲשֵׂר, וְאִם יִמְכְּרֻנוּ בְּשׁוּם צַד יַעֲבֹר עָלָיו בַּלָּאו הַזֶּה שֶׁהוּא לֹא יִגָּאֵל, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסָמוּךְ בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

וּתְהִלָּה לְאֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא סַיְּמוּ סֵפֶר וַיִּקְרָא.

מצוה שסב

מִצְוַת שְׁלוּחַ טְמֵאִים חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה – לְשַׁלֵּחַ הַטְּמֵאִים חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ. וְיָדוּעַ הָיָה לָהֶם בַּמִּדְבָּר עַד הֵיכָן גְּבוּל מַחֲנֵה שְׁכִינָה, וּכְמוֹ כֵן לְדוֹרוֹת תִּקְרֵא מַחֲנֵה שְׁכִינָה וְהִיא בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכָל הָעֲזָרָה שֶׁהִיא לְפָנֶיהָ (זבחים קטז, ב). וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה אֵזֶהוּ לַטְּמֵאִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ. וְאָמְרוּ בִּפְסָחִים (סח, א) וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (דברים כג יא) מִצְוַת עֲשֵׂה. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וּפֵרוּשׁוֹ (פסחים שם) מִחוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּכְמוֹ כֵן נִכְפְּלָה בְּמָקוֹם זֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁחָזַר וְאָמַר פַּעַם שֵׁנִית אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רכח) כִּי בְּהִכָּפֵל הָאַזְהָרוֹת בַּמִּצְוָה, הוֹרָאָה קְצָת בְּחֹמֶר הַמִּצְוֹת, שֶׁהַשֵּׁם חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו וְהִזְהִירָם וְחָזַר וְהִזְהִירָם עָלֶיהָ, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם יַזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה הַרְבֵּה פְּעָמִים בְּכָל דָּבָר הַצָּרִיךְ לָהֶם צֹרֶךְ רַב. וְאִם אָמְנָם שָׁמָצִינוּ גּוּפֵי תּוֹרָה נֶאֱמְרוּ בְּרֶמֶז, הַכֹּל בְּטַעַם נָכוֹן.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה יָדוּעַ לְחֲכָמִים שֶׁיַּחְלִישׁ כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית וְיַעֲרֹבֶב אוֹתָהּ וְיַפְרִיד בֵּינָהּ וּבֵין הַשֵּׂכֶל עֶלְיוֹנִי הַשָּׁלֵם, וּתְהִי נִפְרֶדֶת עַד אֲשֶׁר תִּטְהַר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה (ויקרא יא מג), וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵאתֶם בָּם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט, א) וְנִטַּמְתֶּם בָּם. כְּלוֹמַר שֶׁמַּעֲיֶנֶת הַשֵּׂכֶל מִטַּמְטְמִים בַּטֻּמְאָה. עַל כֵּן בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים שָׁם אֵין רָאוּי לִהְיוֹת בּוֹ הָאִישׁ הַמְלֻכְלָךְ בְּטֻמְאָה. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יֵשׁ לְדַמּוֹתוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְפַלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁמַּרְחִיקִין מִמֶּנּוּ כָּל אִישׁ צָרוּעַ וְנִמְאָס בְּגוּפוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁיו, וּכְעֵין מָה שֶׁכָּתוּב (אסתר ד ב), כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן ובפסחים סז א), שֶׁהַמְצֹרָע שֶׁהוּא חָמוּר בְּטֻמְאָתוֹ שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, חָמוּר גַּם כֵּן בְּשִׁלּוּחוֹ, וְהוּא מְשֻׁתַּלֵּחַ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת דְּהַיְנוּ, חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת, שֶׁאֵין טֻמְאָתָם חֲמוּרָה כָּל כָּךְ שֹׁלּוּחָם חוּץ לְשָׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁהֵן מַחֲנוֹת כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, וְזֶהוּ חוּץ לְהַר הַבַּיִת, וּטְמֵא מֵת שֶׁאֵין טֻמְאָתוֹ חֲמוּרָה כָּל כָּךְ אֵינוֹ מְשֻׁתַּלֵּחַ אֶלָּא חוּץ לְמַחֲנֵה אַחַת, לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכָּנֵס בְּהַר הַבַּיִת. וּמָה הִיא הַחֲמָרָא בְּזָבִין יוֹתֵר מִטְּמֵא מֵת? שֶׁהַזָּב מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב אֲפִלּוּ מִתַּחַת הָאֶבֶן, מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא כֵּן. וּטְמֵא מֵת וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת וְכָל הַגּוֹיִם דֶּרֶךְ כְּלָל מְשַׁלְּחִין אוֹתָם מִן הַחֵיל, אֲבָל טְבוּל יוֹם נִכְנָס לְשָׁם, עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְעֶזְרַת נָשִׁים מְשַׁלְּחִין מִמֶּנָּה טְבוּל יוֹם, אֲבָל לֹא מְחֻסָּר כִּפּוּרִים, וּמֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים, אֲפִלּוּ מְחֻסָּר כִּפּוּרִים אֵינוֹ נִכְנָס שָׁם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אֲבוֹת הַטֻּמְאָה, שֶׁהוּא פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִסֵּדֶר טָהֳרוֹת [הלכות ביאת מקדש פ"ג ה"ט].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה (כדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"ו הט"ו), שֶׁהַמִּקְדָּשׁ שָׁמֵם בַּעֲוֹנֹתֵינוּ אָסוּר לְהִכָּנֵס בּוֹ טָמֵא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִכְנָס בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּעוֹדוֹ טָמֵא בַּצְּדָדִים שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה, מִלְּבַד עֲשֵׂה שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שסג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שסג

שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ – שֶׁנִּמְנַע כָּל טָמֵא מֵהִכָּנֵס בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁדְּמְיוֹנוֹ לְדוֹרוֹת כָּל הָעֲזָרָה מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר וְלִפְנִים, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה ג) וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם. כְּלוֹמַר, מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וְהָרְאָיָה מִהְיוֹת זֶה מִכְּלַל הַלְּאוִין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (יד ב) הַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא חַיָּב כָּרֵת, כְּתִיב עֹנֶשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה, כְּתִיב עֹנֶשׁ (שם יט כ) אֶת מִשְׁכַּן יְיָ טִמֵּא וְנִכְרְתָה. אַזְהָרָה וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם.

וְאָמְרוּ בַּמְכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) גַּם כֵּן צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וישלחו וישלחו מִן הַמַּחֲנֶה, בַּעֲשֵׂה, מִנַּיִן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? דִּכְתִיב וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בְּמִלָּה אַחֶרֶת, דִּכְתִיב (ויקרא יב ד) וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (ריש פ' תזריע) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאֲחָרָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּי שֶׁקָּרֵב לַמִּקְדָּשׁ מֵאֲחָרָיו וְהוּא טָמֵא שֶׁיְּהֵא חַיָּב כָּרֵת? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיוֹלֶדֶת וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין לְשׁוֹן בִּיאָה אֶלָּא בְּנִכְנָס לִפְנִים, וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁדִּין יוֹלֶדֶת וְדִין שְׁאָר טְמֵאִים שָׁוִין בָּזֶה. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיַן הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ כְּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שסב) מָה שֶׁיְּדַעְתִּי, וְגַם מִדִּינֵי הַמִּצְוָה כָּתַבְתִּי קְצָת.

וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ כְּלָל בְּעִנְיַן זֶה, שֶׁכָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִן הַתּוֹרָה, וְהִיא הַטֻּמְאָה שֶׁהַנָּזִיר שֶׁל תּוֹרָה מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, חַיָּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אִם נִכְנַס לְשָׁם קֹדֶם טְבִילָה וְהֶעֱרֶב שֶׁמֶשׁ, אֲבָל הַטָּמֵא בְּטֻמְאַת מֵת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בִּכְלֵים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא רִאשׁוֹן לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה וּלְטַמֵּא בְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וּדְבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁאֵינוֹ מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר יִתְבָּאֵר הַכֹּל. וְהַזּוֹרֵק כֵּלִים טְמֵאִים לַמִּקְדָּשׁ, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים טְמֵאִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, פָּטוּר מִן הַכָּרֵת אֲבָל חַיָּב מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז טז) וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ. וְלָמְדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, (תו"כ אחרי יב יג) שֶׁעַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדִים לוֹקֶה אַרְבָּעִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּשְׁבּוּעוֹת, וּבְהוֹרָיוֹת, וּבִכֹּרוֹת, וּבְמָקוֹמוֹת מְזֻבָּחִים [הלכות ביאת מקדש פרק ג יג יז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה יִתְחַיֵּב כָּרֵת הַנִּכְנָס לְשָׁם וְהוּא טָמֵא בַּצְּדָדִין שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁקְּדֻשַּׁת הַשֵּׁם עָלָיו אֲפִלּוּ הַיּוֹם שֶׁהוּא שָׁמֵם, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגלה כח, א), מִדִּכְתִיב (ויקרא כו לא) וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאַחֲרֵי מוֹת (קפד).

מצוה שסד

מִצְוַת וִדּוּי עַל הַחֵטְא – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם עַל כָּל הַחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ בְּעֵת שֶׁנִּתְנַחֵם עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ עִנְיַן הַוִּדּוּי שֶׁיֹּאמַר הָאָדָם בְּעֵת הַתְּשׁוּבָה אָנָּא הַשֵּׁם חָטָאתִי, עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי כָּךְ וְכָךְ. כְּלוֹמַר שֶׁיַּזְכִּיר הַחֵטְא שֶׁעָשָׂה בְּפֵרוּשׁ בְּפִיו. וְיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה עָלָיו וְיַאֲרִיךְ בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיִּהְיֶה צָחוּת לְשׁוֹנוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחִיְּבָה

הַתּוֹרָה קָרְבָּן עֲלֵיהֶם, צָרִיךְ הָאָדָם אֶל הַוִּדּוּי עִם הַקָּרְבָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ה ו) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיי וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה ה) וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא, יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא שֶׁחָטָא עָלֶיהָ, עַל חַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מְשֻׁנְשָׁחָטָה, כְּלוֹמַר בְּעוֹד שֶׁבֶּהֱמַת הַקָּרְבָּן חַיָּה, וְלֹא מְשֻׁנְשָׁחָטָה. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם לָמַדְנוּ חִיּוּב הַוִּדּוּי לְמָטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, מִנַּיִן אַתָּה מְרַבֶּה שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת? דִּכְתִיב דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּדְרַשׁ הַכָּתוּב כְּאִלּוּ לֹא נִכְתַּב עַל דָּבָר מְיֻחָד. וּמִנַּיִן שֶׁיֵּשׁ בַּמַּשְׁמָע הַזֶּה אַף מִיתוֹת וְכָרֵתוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר גַּבֵּי וִדּוּי אַהֲרֹן בְּאַחֲרֵי מוֹת (שם טז טז) לְכָל חַטֹּאתָם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְכִי יַעֲשׂוּ דִּכְתִיב כָּאן לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר, אִם בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שֶׁחַיָּב לְהִתְוַדּוֹת עָלֶיהָ. וְעוֹד דָּרְשׁוּ שָׁם בַּמְּכִילְתָּא מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם, מִמָּה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לָשׁוֹן הָרַע, וְזֶה הַוִּדּוּי, צָרִיךְ בֶּאֱמֶת שֶׁיְּשִׁיב הֶחְמֵס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו, שֶׁאִם לֹא כֵּן מוּטָב שֶׁלֹּא יִתְוַדֶּה עַל זֶה. לִמְעֹל מַעַל לְרַבּוֹת כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל פִּי זוֹמְמִין, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא שֶׁהוּעַד עָלָיו עֵדוּת שֶׁקֶר, שְׁיֵהֵא חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת עַל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה שָׁם אַשְׁמָה, אֲבָל לֹא כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין לוֹ חֵטְא אֶלָּא שֶׁהוּעַד שֶׁקֶר עָלָיו. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁכָּל הָעֲוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים וְהַקְּטַנִּים וַאֲפִלּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּב הָאָדָם עֲלֵיהֶם הַוִּדּוּי.

וּלְפִי שֶׁבָּאָה מִצְוָה זוֹ שֶׁל וִדּוּי עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא דִּכְתִיב שָׁם (ה ו) וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ וְגוֹ', שֶׁמָּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא מֵהַדְּבָרִים הַנִּגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, עַל כֵּן הָיוּ צְרִיכִים לְבָאֵר בַּמְּכִילְתָּא שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין מִתְוַדִּין, וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. כְּלוֹמַר שֶׁהַקַּבָּלָה בָּאָה לִדְרֹשׁ כֵּן. וַעֲדַיִן הָיִיתִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְוַדִּין בְּלֹא קָרְבָּן, מִכָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא יִהְיֶה חִיּוּב הַוִּדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ, כִּי שָׁם עִקַּר הַכַּפָּרָה, וְשָׁם הַקָּרְבָּנוֹת, וְעִקַּר הַכֹּל בָּהּ. מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּיוֹת? דִּכְתִיב (שם כו מ) וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבוֹתָם. כְּלוֹמַר עָוֹן אֲבוֹתָם שֶׁחָטְאוּ וְגֹרְשׁוּ מִן הָאָרֶץ. וְכֵן אָמַר דָּנִיֵּאל בְּחוּצָה לָאָרֶץ (ט ז) לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא (אחרי ד ו) וְהִתְוַדָּה זֶה וִדּוּי דְּבָרִים.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבְּהוֹדָאַת הֶעָוֹן בַּפֶּה תִּתְגַּלֶּה מַחְשֶׁבֶת הַחוֹטֵא וְדַעְתּוֹ, שֶׁהוּא מַאֲמִין בֶּאֱמֶת, כִּי גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא כָּל מַעֲשֵׂהוּ, וְלֹא יַעֲשֶׂה עַיִן רוֹאָה כְּאֵינָהּ רוֹאָה, גַּם מִתּוֹךְ הַזְּכָרַת הַחֵטְא בְּפָרָט וּבְהִתְנַחֲמוֹ עָלָיו יִזְהֵר מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִפַּעַם אַחֶרֶת לְבַל יְהִי נִכְשָׁל בּוֹ, אַחַר שֶׁיֹּאמַר בְּפִיו כָּזוֹ וְכָזוֹ עָשִׂיתִי וְנִסְכַּלְתִּי בְּמַעֲשַׂי, יִהְיֶה נִגְדֹּר שֶׁלֹּא יָשׁוּב לַעֲשׂוֹת כֵּן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵרָצֶה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ בָּרוּךְ הוּא. וְהָאֵל הַטּוֹב הֶחָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו הִדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ זוֹ יִזְכּוּ בָהּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית טז, א) שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא שְׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ וְיסִירֶנּוּ מִלִּבּוֹ וּמִמַּחְשַׁבְתּוֹ וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן עוֹד. כְּדִכְתִיב (ישעיהו נה ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו. וְאַחַר כָּךְ יִתְוַדֶּה עָלָיו. כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאמַר דִּבְרֵי הַתְּשׁוּבָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב לא) וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב. וְגַם כֵּן צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בְּפֵרוּשׁ שֶׁלֹּא יָשׁוּב לַעֲשׂוֹת הַחֵטְא עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יד ד) וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְגוֹ'. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"א הל"ב), שֶׁשָּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ הָיָה מְכַפֵּר כְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן בְּזָדוֹן אוֹ בִּשְׁגָגָה, בֵּין שֶׁהוֹדַע לוֹ אוֹ לֹא הוֹדַע לוֹ, אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה אֵין שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמַה הֵן הַקַּלּוֹת וּמַה הֵן הַחֲמוּרוֹת? עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת, וְכֵן שְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כָּרֵת מִן הַחֲמוּרוֹת הֵן, וּשְׁאָר מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶם כָּרֵת נִקְרָאוֹת קַלּוֹת כְּנֶגֶד הַחֲמוּרוֹת. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ, וְלֹא מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה אֵין לָנוּ אֶלָּא תְּשׁוּבָה, וְהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיָה רָשָׁע גָּמוּר כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה בָּאַחֲרוֹנָה אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם רִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג יב) וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְגוֹ'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַתְּשׁוּבָה לְבַדָּהּ מְסַפֶּקֶת בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן הָאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר אוֹ בּוֹעֵל בְּעִילָה אֲסוּרָה, וְכֵן הַמְבַטֵּל אַחַת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, אוֹ הַגּוֹזֵל מָמוֹנוֹ, אוֹ בְּכָל דָּבָר אַחֵר שֶׁהִזִּיקוֹ שֶׁלֹּא כַּדִּין בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר, אֵין נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם בִּתְשׁוּבָה בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ וְעַד שֶׁיְּרַצֵּהוּ, וְאִם לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לְהִתְרַצּוֹת לוֹ כְּבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פז א), מָה תַּקָּנָתוֹ. וּמֵעַנְיַן הַמִּצְוָה כְּמוֹ כֵן, מָה שֶּׁאָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא, שֶׁעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים הֵם שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, וְשָׁם מָנוּ אוֹתָן חֲכָמִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִיּוֹמָא [הלכות תשובה פ"א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְוַדָּה עַל חֶטְאָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא יוֹם קָבוּעַ מֵעוֹלָם לִסְלִיחָה וְכַפָּרָה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאוֹי לוֹ לָאָדָם אִם יָמוּת בְּלֹא וִדּוּי וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.

וְעִקַּר הַוִּדּוּי שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵרַבּוֹתֵינוּ וְנָהֲגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאָמְרוֹ בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא, אֲבָל חֶטְאנוּ אָשַׁמְנוּ וכו'. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לב א) מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין, וְכֵן בְּמַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת תַּנְיָא, נָטָה לָמוּת אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה עַד שֶׁלֹּא תָּמוּת, הָרְבֵּה שֶׁהִתְוַדּוּ וְלֹא מֵתוּ, וְהָרְבֵּה שֶׁלֹּא הִתְוַדּוּ וּמֵתוּ, וְהָרְבֵּה שֶׁמְּהַלְכִין בַּשּׁוּק וּמִתְוַדִּין, שֶׁבְּזְכוּת שֶׁאַתָּה מִתְוַדֶּה אַתָּה חַי. אִם יְכוֹל לְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו יִתְוַדֶּה, וְאִם לָאו יִתְוַדֶּה בְּלִבּוֹ. וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בתורת האדם שער הסוף ענין הוידוי), שֶׁכָּךְ קִבֵּל מֵחֲסִידִים וַאֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה, שֶׁסֵּדֶר וִדּוּי שֶׁל שְׁכִיב מְרַע כָּךְ הוּא. מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁרְפוּאָתִי בְּיָדֶךָ וּמִיתָתִי בְּיָדֶךָ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתִּתְרַפְּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה, וְאִם אָמוּת תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּגַן עֵדֶן, וְזַכֵּנִי לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְתִזְכֹּר הַסֵּדֶר הַזֶּה לוֹמַר חֲטָאִים תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ עֲוֹנוֹת וְאַחַר כָּךְ פְּשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁזְּכַרְנוּ חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי, לְפִי שֶׁכְּבָר חָלְקוּ בָּזֶה בַּגְּמָרָא (יומא לו, א) רַבִּי מֵאִיר וַחֲכָמִים, וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר דְּאִיפְּכָא הוּא דְּאָמְרִינַן כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (שמות לד ז) נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים שֶׁסָּבְרוּ שֶׁהַחֲטָאִים מַזְכִּיר תְּחִלָּה, וְטַעַם הָעִנְיָן מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (שם).

מצוה שסה

מִצְוַת סוֹטָה שֶׁיְּבִיאֶנָּה הַבַּעַל אֶל הַכֹּהֵן וְיַעֲשֶׂה לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב – לְהָבִיא הָאִשָּׁה הַסּוֹטָה אֶל הַכֹּהֵן, שֶׁיְּעַשֶּׂה לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב עָלֶיהָ בַּפָּרָשָׁה. וְעִנְיַן הַסּוֹטָה מְפֹרָשׁ הוּא בַּכָּתוּב, שֶׁהִיא הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד ב) מַאי לְשׁוֹן סוֹטָה? כְּלוֹמַר, סָטַת מִן בַּעְלָהּ, כִּי רֹב הַקְּנָאוֹת יָבוֹאוּ בְּסִבַּת פְּרִיצוּת הָאִשָּׁה, וְלָכֵן תִּקְרֵא סוֹטָה מִבַּעְלָהּ מִכְּיוָן שֶׁקִּנֵּא בָּהּ, וְהַכָּתוּב הַמּוֹרֶה עַל מִצְוָה זוֹ הוּא (במדבר ה יב) "אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" וְגוֹ' "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן".

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה לְכָל רוֹאֵי הַשֵּׁמֶשׁ שֶׁהוּא שֶׁבַח גָּדוֹל בָּאָמָה לִהְיוֹת לָנוּ תַּחְבּוּלָה לְהוֹצִיא מִתּוֹךְ לְבָבֵנוּ הַחֶשֶׁד בִּנְשׁוֹתֵנוּ וְלִדַעַת בֶּאֱמֶת אִם זָנְתָה הָאִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ אוֹ לֹא זָנְתָה, מָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכָל גּוֹי וּמַמְלָכָה לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם כֵּן, וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר (משלי ל כ) אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן, כִּי מִי יִגְלֶה עַל בְּנוֹתֵיהֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיהֶם כִּי

תְּנַאַפְנָה. וְעַמֵּנוּ נִתְקַדֵּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה וְנָתַן לָנוּ הָאֵל מוֹפֵת לָדַעַת עִנְיָן זֶה הַנַּעֲלָם מִשְּׁאָר הָעַמִּים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תִּתְרַבֶּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אַהֲבָה וְשָׁלוֹם וְזֶרַע קָדוֹשׁ. וּמָה אַאֲרִיךְ עוֹד בְּפָרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, וְהַכֹּל נִגְלֶה בְּלֵב כָּל מֵבִין. וְלָכֵן בִּהְיוֹת טַעַם הָעִנְיָן נֶס בְּאֻמָּתֵנוּ וְכָבוֹד גָּדוֹל לָהֶם פָּסַק מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בַּעֲבֵרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מז, א) מִשֶּׁרַבּוּ הַנּוֹאָפִים פָּסְקוּ מֵי סוֹטָה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יד) לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְגוֹ'. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לָהֶם הַנֵּס הַגָּדוֹל הַזֶּה לִהְיוֹת הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת הָאִשָּׁה אִם זָנְתָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ריש סוטה), שֶׁעִנְיַן הַקִּנּוּי הוּא כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ בְּפְנֵי עֵדִים אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי, וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיהָ, אוֹ אָחִיהָ אוֹ גּוֹי אוֹ עֶבֶד, אוֹ שָׁחוּף וְהוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד, וְנִסְתְּרָה עִם אֶחָד מֵהֶם בִּפְנֵי עֵדִים אוֹ שֶׁהָתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה, שֶׁהִיא כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה וּלְגַמְּעָהּ הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ, עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים וְיִבָּדֵק הַדָּבָר. וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה, תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אָמַר לָהּ אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי אֵין זֶה קִנּוּי, וְלֹא תֵּאָסֵר עָלָיו בְּקִנּוּי זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְרָאָה אוֹתָהּ הוּא בְּלֹא עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִם אוֹתוֹ שֶׁקִּנֵּא לָהּ הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ. וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ שֶׁזָּנְתָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עַד שֶׁהַנָּשִׁים הַטּוֹוֹת לְאוֹר הַלְּבָנָה מְדַבְּרוֹת עָלֶיהָ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כד, א) גַּם כֵּן, שֶׁיֵּשׁ נָשִׁים שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּאִין עֲלֵיהֶן, וְהֵן מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְלֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ מֵאָדָם אַחֵר, שֶׁקּוֹרְאִין לָהּ וְאוֹמְרִים לָהּ אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְאִם נִסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר כֵּן בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ, וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ נוֹתֵן לָהּ גֵּט. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יח ב) שֶׁאִם שָׁתְתָה מֵי הַמָּרִים פַּעַם אַחַת עַל אִישׁ אַחֵר וְנִקְּתָה מֵהֶם וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ עָלָיו וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה עַל יְדוֹ פַּעַם אַחֶרֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא תֵּאָסֵר עַל בַּעְלָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ בָּאֲנָשִׁים חֲלוּקִים אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים הֵיא שׁוֹתָה. וּלְעוֹלָם אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁאָמְרָה נִטְמֵאתִי אוֹ שֶׁאָמְרָה אֵינִי טְמֵאָה וְאֵינִי שׁוֹתָה, אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה וְתֵאָסֵר לְבַעְלָהּ לְעוֹלָם. וְאִם בַּעְלָהּ הוּא שֶׁאוֹמֵר אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ תֵּצֵא וְתִטֹּל כְּתֻבָּה.

וְיֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵינָן שׁוֹתוֹת אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ הֵן וּבַעֲלֵיהֶן, וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן אֲנוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, דִּכְתִיב (במדבר ה כט) תַּחַת אִישָׁהּ וְאֵלּוּ עֲדַיִן אֵינָן תַּחַת אִישׁ וּקְטַנָּה

אֵשֶׁת גָּדוֹל, דִּכְתִיב אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה וְזוֹ אֵינָהּ אִשָּׁה עֲדַיִן, וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת קָטָן, דִּכְתִיב תַּחַת אִישָׁהּ וְזֶה עֲדַיִן אֵינוֹ אִישׁ, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס, דִּכְתִיב אִישָׁהּ וְזֶה אֵינוֹ אִישׁ גָּמוּר, וְאֵשֶׁת סוּמָא דִּכְתִיב וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְזֶה אֵין לוֹ עֵינַיִם, וְהַחִגֶּרֶת, דִּכְתִיב וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה, וְזוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד, וּמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף יָד, דִּכְתִיב וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ, וְזוֹ אֵין לָהּ כַּף. וְכֵן אִם הָיְתָה יָדָהּ עֲקֻמָּה אוֹ יְבֵשָׁה, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְקַח כִּי אִם בְּיָד אַחַת לְבַד אֵינָהּ שׁוֹתָה, דִּכְתִיב כַּפֶּיהָ. וְהָאִלֶּמֶת, דִּכְתִיב וְאָמְרָה הָאִשָּׁה, וּמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת, דִּכְתִיב וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה. וְכֵן הוּא שֶׁהָיְתָה חִגֵּר אוֹ קְטוּעַ אוֹ אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ, וְכֵן הִיא שֶׁהָיְתָה סוּמָא, דִּכְתִיב אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה הִיא שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא כְּמוֹתָהּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, וְסֵדֶר הַשְׁקָאַת הַסּוֹטָה, וּבְאֵיזֶה צַד בּוֹדְקִין הַמַּיִם אוֹתָהּ וּבְאֵיזֶה צַד אֵין בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, הַכֹּל מְתְבָּאֵר יָפָה בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת סוֹטָה [א"ה סימן קמח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, לְפִי שֶׁעֲלֵיהֶם מוּטָל שֶׁיַּעֲשׂוּ לַנָּשִׁים הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה כְּדֵי לִבְדֹּק אוֹתָן, אִם רָאוּ שֶׁצְּרִיכוֹת הֵן לְכָךְ, וְדָוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ (סוטה ז, ב) שֶׁאֵין מַשְׁקִין הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בַּמִּקְדָּשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה וְלֹא הֻבִיאָהּ אֶל הַכֹּהֵן לַעֲשׂוֹת לָהּ הַמַּעֲשֶׂה הַכְּתוּב בַּפָּרָשָׁה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שסו

שֶׁלֹּא נִתַּן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה – שֶׁלֹּא נִתַּן שֶׁמֶן בְּקָרְבָּן סוֹטָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה טו) וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ וְגוֹ' לֹא יִצֹק עָלָיו שָׁמֶן.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדרש רבה נשא ט יג) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי אוֹר, וְהִיא עָשְׂתָה בַּחשֶׁךְ, וְעָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה שֶׁנִּרְבַּעַת לַכֹּל, לְפִיכָךְ מִנְחָתָהּ גְּרוּעָה לִהְיוֹת שְׂעוֹרִים (סוטה טו א). וְהָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (במדבר שם) בְּעִנְיַן קָרְבָּנָהּ שֶׁל סוֹטָה עַל צַד הַפְּשָׁט גַּם כֵּן, כִּי הַקָּרְבָּן הַזֶּה, הַבַּעַל מֵבִיא אוֹתוֹ מִשֶּׁלּוֹ עַל קִנְאָתוֹ שֶׁקִּנֵּא בָּהּ, כְּדֵי שֶׁיִּנָּקֵם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִקְמָתוֹ מִמֶּנָּה. וְטַעַם הַשְּׂעוֹרִים שֶׁתִּהְיֶה סַעֲרַת הַשֵּׂעָר חֻמָּה יוֹצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל, עַל רֹאשׁ הָרִשָּׁעָה הַזּוֹנָה יָחוּל, וּכְעִנְיַן צְלִיל לֶחֶם שְׂעוֹרִים הָאָמוּר בְּגִדְעוֹן (שופטים ז יג) שֶׁפָּתְרוּ אוֹתוֹ לְסַעַר וּמְהוּמָה רַבָּה, וְכֵן בִּכְלִי חֶרֶשׂ סִימָן שֶׁתִּשָּׁבֵר כִּכְלִי יוֹצֵר, וְכֵן הֶעָפָר סִימָן שֶׁתָּמוּת וְתָשׁוּב אֶל עָפָר. וּבְעִנְיַן הַשֶּׁמֶן לֹא דִּבֵּר מְאוּמָה, וְאָעֲנֶה בּוֹ אֲנִי חֶלְקִי, כִּי הַשֶּׁמֶן עֶלְיוֹן עַל כָּל הַמַּשְׁקִין שֶׁהוּא צָף עַל כֻּלָּן, עִתָּה הַסּוֹטָה שֶׁקִּלְקְלָה מַעֲשֶׂיהָ, וְיִסֹּרָהּ בַּעְלָהּ מִגְּבִירָה וּנְתָנָהּ לְמַטָּה בְּשֵׁפֶל וּבְזָיוֹן, אֵין רָאוּי לְהָבִיא בְּקָרְבָּנָהּ הַשֶּׁמֶן הַנִּכְבָּד שֶׁהוּא נָכוֹן לְאוֹרָהּ וְלִגְדֻלָּה לְמִשְׁחָה בּוֹ הַמְּלָכִים

וְהַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים. וּכְלָל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶם לְתַקֵּן מַחְשֶׁבֶת הָעוֹשִׂים בַּמְּלָאכָה וְלָתֵת אֶל לִבָּם כִּי הַמְקַלְקֵל בְּמַעֲשָׂיו כָּל דְּרָכָיו יָבוֹאוּ בְּחֶרְפָּה וּבְבֹשֶׁת, וּכְדֵי בִּזָּיוֹן וָקֶלֶס, וְלַטּוֹבִים יֵיטִיב הַשֵּׁם וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר יַשִּׂיגֵם. מִצְוָה זוֹ עִם דִּינֶיהָ מְבֹאֶרֶת בַּכְּתוּב וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהּ [הלכות סוטה פ"ג].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוֹת סוֹטָה, שֶׁאֵין מַשְׁקִין הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בַּמִּקְדָּשׁ, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְיָצַק שֶׁמֶן בְּמִנְחַת סוֹטָה עָבַר עַל לָאו וְלוֹקֶה.

מצוה שסז

שֶׁלֹּא לָשִׂים לְבוֹנָה בְּקָרְבַּן סוֹטָה – שֶׁלֹּא לָשִׂים לְבוֹנָה בְּקָרְבַּן סוֹטָה. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה טו) וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּשֶּׁמֶן, כִּי הַלְּבוֹנָה הִדּוּר הַקָּרְבָּן וְרֵיחַ טוֹב, וְלָכֵן אֵין רָאוּי לְאִשָּׁה הַחוֹטֵאת לְהַדֵּר קָרְבָּנָהּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל זֶה (מדרש רבה נשא ט יג), שֶׁהָאֻמָּהוֹת הַכְּשֵׁרוֹת וְהַצְּנוּעוֹת קְרוּיוֹת לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד ו) וְאֵל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה. וְזוֹ פֶּרְשָׁה מִדְּרְכֵיהֶן. וּמִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן מְבֹאֶרֶת בַּכְּתוּב, וְעִנְיָנָהּ כָּתוּב בַּחֲבֵרְתָּהּ, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהּ.

מצוה שסח

שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן אוֹ כָּל מִינֵי שֵׁכָר – שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן אוֹ כָּל מִינֵי שֵׁכָר שֶׁעִקַּר עֵרוּבוֹ יִהְיֶה יַיִן, שֶׁהוּא מֵחַל הָעֲנָבִים. דְּאִלּוּ מֵחַל שְׂאָר פֵּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרָא שֵׁכָר לֹא נֶאֱסַר עַל הַנָּזִיר, אֶלָּא בְּתַעֲרֹבֶת הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ו ג) מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר וְגוֹ'. וְכָל מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל תַּעֲרֹבֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲנָבִים בְּכְלַל הָאִסּוּר. וְהִפְלִיג בַּמְּנִיעָה וְאָמַר, שֶׁאֲפִלּוּ נִתְחַמֵּץ הַיַּיִן אוֹ הַשֵּׁכָר שֶׁנִּתְעָרֵב הַיַּיִן עִמּוֹ, אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ, וְעַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב, חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה. וְאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לְאוִין, כְּלוֹמַר, לָאו בְּיַיִן וְלָאו אַחֵר בְּחֹמֶץ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר יַיִן לֹא יִשְׁתֶּה וְחֹמֶץ יַיִן לֹא יִשְׁתֶּה. וְלָמַדְנוּ מֵעַתָּה, כִּי הַשְׁוָתָהּ יַיִן וְחֹמֶץ אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל אַחַת.

מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַנְּזִירוּת אֶכְתֹּב בְּמִצְוַת גִּדּוּל שְׂעַר נָזִיר בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שעד) מָה שֶׁיֵּדָעְתִּי וְגָדֵל הָרְחָקַת הַנָּזִיר מִכָּל תַּעֲרֹבֶת הַיַּיִן הַכֹּל מִן הַטַּעַם הַכָּתוּב שָׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר לד ב), שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן בֵּין פְּרִי בֵּין פְּסֹלֶת, כְּלוֹמַר, הַזָּג שֶׁהִיא הַקְּלִפָּה, וְהַחַרְצָן שֶׁהוּא הַזֶּרַע שֶׁבְּתוֹכוֹ, אָסוּר לַנָּזִיר. וּכְמוֹ

שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אֲבָל הָעֲלִין וְהַלּוּלְבִין וְהַגְּפָנִים וְהַסְּמָדַר הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין שֶׁאֵינָן לֹא פְּרִי וְלֹא פְּסֹלֶת, אֶלָּא כְּמוֹ עֵץ הֵם נֶחְשָׁבִים. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת נָזִיר (פרק שלשה מינין).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁכָּל מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת חַיָּב לְהַזִּיר מִיַּיִן וְשֵׁכָר, וְחֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר, וּמִכָּל מִשְׁרַת עֲנָבִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁתָה רְבִיעִית לֹג יַיִן, אוֹ אָכַל כַּזַּיִת עֲנָבִים לַחִים, אוֹ יְבֵשִׁים, אוֹ מִפְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶם שֶׁהוּא הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין חַיָּב מַלְקוּת. וַאֲפִלּוּ אָכַל כַּזַּיִת בֵּין הַכֹּל, כְּלוֹמַר שֶׁלָּקַח מְעַט מְעַט מִכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁזְּכָרְנוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ בֵּין כֻּלָּם שִׁעוּר כַּזַּיִת וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה, שֶׁכָּל אִסּוּרֵי נָזִיר מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת לְהַלְקוֹת עֲלֵיהֶן, אֲבָל שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, חוּץ מִבְּשַׂר נְבֵלָה עִם בְּשַׂר טְרֵפָה, וּפִגּוּל עִם נוֹתָר שֶׁמִּצְטָרְפִין. וְשִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁבְּקָרְבָּן תּוֹדָה, שֶׁהֵן חַלָּב וּבָשָׂר וְסֹלֶת וְשֶׁמֶן וְיַיִן וְלֶחֶם גַּם כֵּן מִצְטָרְפִין, וְאֵין צָרִךְ לוֹמַר שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד שֶׁמִּצְטָרֵף, כְּגוֹן נִבְלַת שׁוֹר וְנִבְלַת שֶׂה וְנִבְלַת צְבִי וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (רמב"ם מאכלות אסורות פ"ד הי"ז).

וְלִמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִסּוּר בְּאִסּוּר הוּא שֶׁמִּצְטָרֵף לְכַזַּיִת, כְּאֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ, אֲבָל הֶתֵּר אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְאִסּוּר בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּי שֶׁאָכַל חֲצִי זַיִת אִסּוּר וַחֲצִי זַיִת הֶתֵּר מְעֹרָבִין בְּיַחַד לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת. בֵּין בְּאִסּוּרֵי נָזִיר בֵּין בְּכָל שְׁאָר הָאִסּוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּקָדָשִׁים וּבָשָׂר בְּחָלָב וְנִעוּלֵי גּוֹיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְצָת חִדּוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּפְסָחִים (מד, ב) וּבְנָזִיר (לז, ב), גַּם כֵּן מִכְּיָוֹן שֶׁלֹּא אָכַל כַּזַּיִת מִן הָאִסּוּר אֵין חִיּוּב מַלְקוּת בַּדָּבָר לְעוֹלָם, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא דִּסְבִירָא לֵהּ הָכִי בְּמַסֶּכֶת נָזִיר פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (שם א) וְיֵלֵיף לָהּ מִקְּרָא דְּוָכָל מִשְׁרַת. אֶלָּא הֲלָכָה כְּרַבָּנָן דִּפְלִיגִי עֲלֵהּ וּמוֹקְמִי הַאי קְרָא הָתָם וְכֵן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, (שם) לְלִמֹּד מִמֶּנּוּ שֶׁטַּעַם הָאִסּוּר אִסּוּר כְּמוֹ עִקָּרוֹ, בֵּין בְּנָזִיר בֵּין בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם, וְהַאי וְכָל מִשְׁרַת לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא, הַהוּא מְבָעֵי לֵהּ לְכִדְתַנְיָא מִשְׁרַת לִתֵּן טַעַם כְּעִקָּר, שֶׁאִם שָׂרָה עָנְבָיו בְּמַיִם וְיֵשׁ בָּהֶם טַעַם יַיִן אָסוּר. מִכָּאן אַתָּה דָּן לְכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, וּמָה נָזִיר וכו', עַד הָא מַנִּי רַבָּנָן, וְאֵיכָא [וַאֲנָא] דְּאָמְרִי כְּרַבִּי עֲקִיבָא. וּפֵרוּשׁ טַעַם כְּעִקָּר הָרִבֵּה פֵּרוּשִׁים נֶאֱמְרוּ בּוֹ, וְאֶחָד מֵהֶם, וְהוּא הַטּוֹב לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁאֵינוֹ בְּמִינוֹ אֶלָּא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּתוֹךְ הֶתֵּר וְנָתַן טַעַם בּוֹ, לְאַפּוֹקֵי אִם נִתְעָרֵב בְּמִינוֹ, שֶׁאֵין כָּאן נִתְּנַת טַעַם, עַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁטַּעַם הָאִסּוּר אִסּוּר כְּמוֹ עִקָּרוֹ שֶׁל אִסּוּר, וְלָזֶה הַצָּרִךְ מִקְרָא זֶה דְּוָכָל מִשְׁרַת, שֶׁאִם לֹא שֶׁלִּמְּדָנוּ דָּבָר זֶה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה הָיִיתִי דָּן שֶׁכָּל שֶׁנִּתְעָרֵב אִסּוּר בְּהֶתֵּר בְּמִינוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, שֶׁיִּבָּטֵל בְּרֹב מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ מִדִּין הַתּוֹרָה דְּחַד בִּתְרֵי בָּטֵל, כְּלוֹמַר בְּרֻבָּא, דִּלְשׁוֹן תְּרֵי לָאו דַּוְקָא. וְאַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ זֶה

יֵשׁ לָנוּ לָדוּן הַטַּעַם כְּמוֹ הַמַּמָּשׁ. וּמָה הוּא הַדִּין הַיְדוּעַ לָנוּ בְּמַמָּשׁוֹ מִבְּלִי תַּעֲרֹבֶת? שֶׁמִּי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת אִסּוּר מִבְּלִי שְׁהִיַּת שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס שֶׁלּוֹקֶה עָלָיו, אֲבָל שָׁהָה יוֹתֵר מִזֶּה פָּטוּר, וְזֶה הַדִּין בְּעַצְמוֹ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּטַעְמוֹ, שֶׁאִם נִתְעָרֵב מִן הָאִסּוּר בְּהֶתֵּר כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס וְאָכַל מִמֶּנּוּ שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס מִבְּלִי שְׁהִיָּה הַנִּזְכֶּרֶת לוֹקֶה עָלָיו, אָכַל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִכֵּן אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מִן הָאִסּוּר פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ קְצָת הַמְפָרְשִׁים, שֶׁבִּכְלַל אִסּוּר טַעְמוֹ וְלֹא מַמָּשׁוֹ לְהַלְקוֹת עָלָיו הוּא, כָּל זְמַן שֶׁנִּתַּן הָאִסּוּר טַעַם בַּהֶתֵּר כָּל כָּךְ כְּאִלּוּ נִתְעָרֵב בּוֹ אִסּוּר כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ כַּמָּה שִׁעוּר נִכְנָס בּוֹ מִמַּמָּשׁוּת הָאִסּוּר. וְלֹא כָּךְ דַּעַת הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְפִי הַנִּרְאֶה מִדְּבָרָיו בְּהַפְלָאָה (נזירות ה ד) וּקְדֻשָּׁה (מאכלות אסורות טו, ג) אֶלָּא דְּלָא לָקֵי לְעוֹלָם לְדַעְתּוֹ עַד דַּיְתֵּנוּ שֶׁאָכַל מַמָּשׁוּת הָאִסּוּר כַּזַּיִת, אוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אוֹ בְּתַעֲרֹבֶת כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וּלְפִי סְבָרָתוֹ זֹאת, מָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם מִשְׁרַת לִתֵּן טַעַם כְּעִקָּר, כְּגוֹן שֶׁשָּׂרָה עֲנָבִים בַּמַּיִם לְעִנְיַן אִסּוּר הוּא שֶׁאָמְרוּ כֵּן וְלֹא לְמַלְקוּת.

מצוה שסט

שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר עֲנָבִים לַחִים – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר עֲנָבִים לַחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ג) וַעֲנָבִים לַחִים וְגוֹ' לֹא יֹאכֵל. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת נָזִיר (לה ב) וַעֲנָבִים לַחִים לֹא יֹאכַל לְהָבִיא אֶת הַבֹּסֶר. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.
וּמִשְׁרְשֵׁי עִנְיַן הַנְּזִירוּת אֶכְתֹּב לְמַטָּה בְּמִצְוַת גִּדּוּל שֵׂעָר נָזִיר (מצוה שעד).

מצוה שע

שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר צְמוּקִים – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר צְמוּקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ג) וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכַל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה שְׁמָם שֶׁנִּקְרָאִים צְמוּקִים וְלֹא עֲנָבִים הֻתְּרוּ, לְפִיכָךְ בֵּאֵר הַכָּתוּב הָאִסּוּר גַּם בָּהֶם. וְכָל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וּמִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מֵהֶם לוֹקֶה.

מצוה שעא

שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר גַּרְעִינֵי הָעֲנָבִים – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר זֶרַע הָעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ד) מֵחַרְצַנִּים וְעַד זָג לֹא יֹאכֵל. כָּל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וְאִם אָכַל מֵהֶן כַּזַּיִת לוֹקֶה.

מצוה שעב

שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר קְלִפַּת הָעֲנָבִים – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר קְלִפַּת הָעֲנָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ד) וְעַד זָג לֹא יֹאכֵל. וּפֵרוּשׁ זָג הִיא הַקְּלִפָּה. כָּל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וְנִתְרַבּוּ הָאַזְהָרוֹת בְּהַרְחָקַת הַיַּיִן וּבְכָל הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן לְפִי הַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה, כֹּחַ רַב לְהַגְדִּיל הַיֵּצֶר, וְזֶה יָדוּעַ לְחַכְמֵי הַטֶּבַע.

וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספה"מ ל"ת רו) וְהָרְאָיָה עַל הֱיוֹת אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה, כְּלוֹמַר הַיַּיִן וְהָעֲנָבִים, וְהַצִּמּוּקִים וְהַחַרְצָן וְהַזָּג, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ שֶׁהֲרֵי מִתְחַיֵּב אָדָם מַלְקוּת אַחַת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (נזיר לד, ב) וְחַיָּב עַל הַיַּיִן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְאָמְרוּ כֵּן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר (לח, ב) אָכַל עֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים, חַרְצַנִּים וְזַגִּין, וְסָחַט אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים וְשָׁתָה לוֹגָּה חֲמֵשׁ, וּכְשֶׁרָצוּ שָׁם לְקַיֵּם, שֶׁזֶּה הַתַּנָּא דְּתָנֵי מַלְקוּיוֹת, תְּנָא וְשִׁיֵּר, וְשֶׁיִּתְחַיֵּב הַנָּזִיר יוֹתֵר מֵחֲמֵשׁ מַלְקוּיוֹת, וְאָמְרוּ וְהָא שִׁיֵּר לָאו דְּלֹא יַחֵל וְלֹא אָמְרוּ וְהָא שִׁיֵּר לָאו דְּחֹמֶץ, וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב עַל הַיַּיִן וְעַל הַחֹמֶץ שְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַחֹמֶץ נֶאֱסַר מֵחֲמַת עִקָּרוֹ שֶׁהוּא יַיִן, וְעִנְיַן הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁעִקַּר אִסּוּרוֹ שֶׁל יַיִן לֹא סַר מִמֶּנּוּ בְּהֶפְסֵדוֹ, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה בְּמְקוֹמוֹ (מצוה שסח). וּמִמַּה שֶׁרָאוּי שֶׁתֵּדָעֵהוּ, שֶׁאֵלֶּה אִסּוּרֵי נָזִיר מִצְטָרְפִין כֻּלָּן לְכַזַּיִת וְלוֹקִין עַל כַּזַּיִת, עַד כָּאן.

מצוה שעג

שֶׁלֹּא יְגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ – שֶׁלֹּא יְגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ כָּל יְמֵי נְזִירוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ה) תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי לְמַטָּה בְּמִצְוַת גִּדּוּל שְׂעַר נָזִיר (מצוה שעד).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר לט, א) שֶׁאֶחָד מְגַלֵּחַ בְּתַעַר אוֹ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, אוֹ שֶׁתָּלַשׁ הַשֵּׂעָר בְּיָדוֹ כָּל זְמַן שֶׁקְּצָצָהּ מֵעִקָּרָהּ לוֹקֶה, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהִנִּיחַ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לָכֹף רֹאשׁוֹ לְעִקָּרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁאֵין זֶה כְּעֵין תַּעַר. הֶעֱבִיר עַל רֹאשׁוֹ סַם שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וְהִשִּׁיר אֶת שְׂעָרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, [אֶלָּא בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. נָזִיר שֶׁגִּלַּח כָּל רֹאשׁוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה] מִשּׁוּם הַתְגַּלְּחוּ אֶלָּא אַחַת, וְאִם הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל שֵׂעָר וְשֵׂעָר וְאָמְרוּ לוֹ אַל תְּגַלַּח וְהוּא מְגַלֵּחַ לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (נ א) נָזִיר חוֹפֵף וּמְסַפֵּס, אֲבָל לֹא סוֹרֵק. כְּלוֹמַר, שֶׁחוֹפֵף שְׂעָרוֹ בְּיָדָיו וְחוֹכֵךְ בְּצִפָּרְנָיו, וְאִם נָפְלוּ שְׂעָרוֹת מִתּוֹךְ הַחֲפִיפָה וְהַפְּסִפּוּס אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, אַחַר שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהַשִּׁירוֹ, וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יְהֵא נִשָּׂר מִפְּנֵי זֶה, אֲבָל לֹא סוֹרֵק בְּמַסְרֵק, לְפִי שֶׁהַמַּסְרֵק מַפִּיל וּמַשִּׁיר הַשֵּׂעָר

בְּלִי סָפֵק, וְכֵן לֹא יָחוֹף בַּאֲדָמָה מִפְּנֵי שֶׁמַּשֶּׁרֶת הַשֵּׂעָר וַדַּאי, אֲבָל אִם עָשָׂה כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נָזִיר.

וּלְעִנְיַן בְּמִי נוֹהֶגֶת, וּבְאֵיזֶה זְמַן, וְעִנְּשׁ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, הַכֹּל כְּדִין שְׂאָר מִצְוֹת הַנָּזִיר שֶׁכָּתַבְנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְבָרֵר כָּאן שֶׁאִם גִּלַּח אֶפִלּוּ שַׂעֲרָה אַחַת יִתְחַיֵּב מַלְקוּת עָלֶיהָ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּנָזִיר פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (נזיר מ, א) אָמַר רַב חִסְדָּא לִלְקוֹת בְּאַחַת לְעַכֵּב בִּשְׁתַּיִם, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא קַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה דְּגִלּוּחַ כָּל זְמַן שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ בְּרֹאשׁוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, לְסְתֹּר אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא בְּרֹב רֹאשׁוֹ, כְּלוֹמַר אֵינוֹ סוֹתֵר חֶשְׁבּוֹן יְמֵי נִזְרוֹ, אֶלָּא אִם גִּלַּח רֹב רֹאשׁוֹ, אֲבָל גִּלַּח מְעוּטוֹ אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּתַעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ, אֵינוֹ סוֹתֵר חֶשְׁבּוֹן הַיָּמִים בְּכָךְ. וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁכָּל מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו נְזִירוּת וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַזֶּה אָסוּר לְגַלֵּחַ אֶפִלּוּ שַׂעֲרָה אַחַת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְגִלַּח אֶפִלּוּ שְׂעָרָה אַחַת חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שעד

מִצְוַת גִּדּוּל שְׂעַר נָזִיר – שֶׁנִּצְטַוָּה הַנָּזִיר וְהוּא הָאָדָם שֶׁהִפְרִישׁ עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, לְגַדֵּל שְׂעַר רֹאשׁוֹ כָּל יְמֵי הַזִּירוֹ לְהַשִּׁם שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ה) גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) גַּדֵּל פֶּרַע מִצְוַת עֲשֵׂה, וּמִנַּיִן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה כְּבָר כָּתַבְתִּי בִּפְתִיחַת הַסֵּפֶר בַּהַקְדָּמָה כִּי בִּהְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִיָּה מְשֻׁתֶּפֶת מֵחֹמֶר וְשֵׂכֶל, וְזֶהוּ הָאָדָם, הָיָה דָּבָר רָאוּי וּמְחֻיָּב כְּדֵי לְהְיוֹת קִלּוּסוֹ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה יָפֶה מִבְּרִיּוֹתָיו, שֶׁעִם בְּרִיָּה זוֹ לֹא יֶחְסַר מֵעוֹלָמוֹ כָּל הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁיֵּשׁ בְּדַעְתֵּנוּ לְהַשִּׂיג וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם. וְאֵין סָפֵק, כִּי לוּלֵא מִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁנִּתְחַיֵּב שִׁכְלֵנוּ לִשְׁכֹּן בְּתוֹךְ הַחֹמֶר בַּעַל הַתַּאֲווֹת וְהַחֻטְאִים רָאוּי הָיָה שִׂכְלֵנוּ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וּלְהַכִּיר כְּבוֹדוֹ כְּאֶחָד מִבְּנֵי אֱלֹהִים הַנִּצָּבִים עָלָיו, וְאָמְנָם מִפְּנֵי הַחִיּוּב הַזֶּה נִשְׁתַּעְבֵּד לִשְׁכֹּן בָּתֵּי חֹמֶר, וְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד לָזֶה מֻכְרָח עַל כָּל פָּנִים לִנְטוֹת מֵעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ לִפְעָמִים וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּצָרְכֵי הַבַּיִת אֲשֶׁר יָדוּר שָׁם, כִּי לֹא יִתְקַיֵּם בִּנְיַן הַבַּיִת עֲצָיו וַאֲבָנָיו וִיסוֹדוֹתָיו, מִבִּלְתִּי שֶׁיַּשְׁגִּיחַ הָאָדָם עָלָיו. וְאִם כֵּן אַחֲרֵי הֱיוֹת כַּוָּנַת הָאָדָם בִּיצִירָתוֹ עַל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ, בְּכָל עֵת שֶׁיּוּכַל שִׂכְלוֹ לְמַעֵט בַּעֲבוֹדַת הַחֹמֶר וְיָשִׂים מְגַמָּתוֹ לַעֲבוֹדַת קוֹנוֹ אָז טוֹב לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטּוֹשׁ מְלֶאכֶת הַבַּיִת לְגַמְרֵי וְיַחֲרִיבֵהוּ, כִּי גַּם זֶה יֵחָשֵׁב לוֹ עָוֹן אַחַר שֶׁהַמֶּלֶךְ חָפֵץ לִהְיוֹת לוֹ בְּרִיָּה כָּזוֹ, וְכִדְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית פֶּרֶק שִׁלִּישִׁי (כב, ב) שֶׁאֵין הַיָּחִיד רַשַּׁאי לְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית, וּפָרִישׁ רַב יְהוּדָה בְּשֵׁם רַב טַעְמֵהּ דְּרַבִּי

יוֹסֵי מִשּׁוּם דִּכְתִיב (בראשית, ב ז), וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה, אָמְרָה תוֹרָה נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְּךָ הַחַיֶּה, וְעַל זֶה אָמַר הַמֶּלֶךְ הֶחָכָם (קהלת ז טז) אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם. וְזוֹ הִיא קְדֻשַּׁת הַנָּזִיר וּמַעֲלָתוֹ בְּהַנִּיחוֹ מְלֶאכֶת הַחֹמֶר וְיִשְׁבֹּר תַּאֲוֹתָיו בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ חֲרֵבַן גָּמוּר אֶל הַבַּיִת, כְּגוֹן מְנִיעַת שְׁתִיַּת הַיַּיִן וְגִדּוּל הַשֵּׂעָר, כִּי בָּזֶה יִכָּנַע הַיֵּצֶר וְלֹא יִדְלֹף הַבַּיִת בַּעֲבוּרוֹ וְלֹא יֵהָרֵס פְּנוֹתָיו, אֲבָל תִּתְחַזֵּק בּוֹ עֲבוֹדַת הַשֵּׂכֶל וְיֵאוֹרוּ מַהֲלָכָיו וּכְבוֹד ה' תִּשְׁכֹּן עָלָיו, וְיִתְקַיֵּם בָּאִישׁ הַזֶּה כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה מִבְּלִי הִתְמַעֵט עֲבוֹדַת שִׂכְלוֹ אֶל בּוֹרְאוֹ מִפְּנֵי שִׁתּוּף הַחֹמֶר שֶׁבּוֹ. וְהָרְאָיָה שֶׁעִנְיַן גִּדּוּל הַשֵּׂעָר הוּא כְּמוֹ כֵן מִפְּנֵי הַכְנָעַת הַיֵּצֶר כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּנָזִיר רֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא (ד, ב) אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק מִיָּמַי לֹא אָכַלְתִּי אָשָׁם נָזִיר טָמֵא, אֶלָּא פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם אֶחָד לְפָנַי מִן הַדָּרוֹם, רְאִיתִיו יָפֶה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וּקְוָצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים, אָמַרְתִּי לוֹ מָה רָאִיתָ לְהַשְׁחִית שְׂעָרְךָ זֶה [הַנָּאֶה]? אָמַר לִי רוֹעֶה הָיִיתִי לְאַבָּא בְּעִירִי, וְהָלַכְתִּי לְמַלֹּאת מַיִם מִן הַמַּעְיָן וְנִסְתַּכַּלְתִּי בַּבְּבוּאָה שֶׁלִּי, וּפָחַז יִצְרִי עָלַי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדֵנִי מִן הָעוֹלָם, אָמַרְתִּי לוֹ רָשָׁע לָמָּה אַתָּה מִתְגָּאֶה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, בְּמִי שֶׁהוּא עָתִיד לִהְיוֹת רִמָּה וְתוֹלָעָה? הָעֲבוֹדָה שֶׁאֲגַלַּחֲךָ לַשָּׁמַיִם, מִיָּד, עָמְדָתִי וּנְשַׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתִּי לוֹ בְּנִי, כְּמוֹתְךָ יִרְבּוּ נוֹדְרֵי נְזִירוּת, עָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר (במדבר, ו ב) אִישׁ כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיְיָ. וְעַל כֵּן, כְּדֵי לְהַכְנִיעַ הַיֵּצֶר, גַּם כֵּן נִצְטַוֶּה לְגַלַּח כָּל שְׂעָרוֹ בְּמִלֹּאות יְמֵי נִזְרוֹ וְלֹא הֻרְשָׁה לְתַקֵּן אוֹתָם וְלִטֹּל מֵהֶם קְצָת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָשׁוּב יִצְרוֹ עָלָיו כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, אֲבָל נִתְחַיֵּב לְגַלְּחָם מִכֹּל וָכֹל כִּי אֵין סָפֵק שֶׁהַשֵּׂעָר הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר אוֹ הַגִּלּוּחַ הַגָּמוּר יַפְסִיד תֹּאַר הָאָדָם.

וְאַל תִּתְפַּשְׁנִי בְּטַעַם זֶה שֶׁכְּתַבְתִּי מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יט, א) יָבִיא כַּפָּרָה עַל עֲצָמוֹ עַל שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, כִּי גַּם זֶה יִתָּכֵן עַל טַעְמֵנוּ, כִּי אַחַר שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁאֵין רְשׁוּת נְתוּנָה לָאָדָם לְהַשְׁחִית בֵּיתוֹ וּלְקַלְקֵל דָּבָר בַּבְּנָיָן אֲשֶׁר בָּנָה הַבּוֹנֶה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לוֹ לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל נַפְשׁוֹ, כִּי אוּלַי נָטָה מִן הַגָּדֵר הַמְחֻיָּב עָלָיו בְּעִנְיַן גּוּפוֹ וְנִשְׁמָתוֹ, כִּי שֶׁמָּא טִבְעוֹ וּבִנְיָנוֹ נָכוֹן עַל צַד שֶׁהַנְּזִירוּת עִנּוּי יוֹתֵר מַדַּאי עַל נַפְשׁוֹ, וְכָל דַּרְכֵי הַשֵּׂם יִתְבָּרַךְ יְשָׁרִים, וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו (במדבר ו יא) עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט בְּטַעַם הַחַטָּאת שֶׁמֵּבִיא הַנָּזִיר לְכַפָּרָה, כִּי הָעִנְיָן הוּא שֶׁצָּרִיךְ כַּפָּרָה בְּשׁוּבוֹ לְהִטַּמֵּא בְּתַאֲווֹת הָעוֹלָם דְּמִכֵּיוָן שֶׁהָיְתָה עָלָיו רוּחַ הַשֵּׂם וְהִתְחִיל לִהְיוֹת נָזִיר לַה' רָאוּי הָיָה לַעֲמֹד כֵּן כָּל יָמָיו, וְשִׁבְעִים פָּנִים יֵשׁ לַתּוֹרָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט, א) שֶׁאִם נִתְגַּלַּח הַנָּזִיר בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה וַאֲפִלּוּ בְּאֹנֶס, הֲרֵי זֶה סוֹתֵר מִנְיָנוֹ וּמַתְחִיל לִמְנוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם, דְּקַיְמָא לַן (שם ה א) סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פֶּרַע, וּבְמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים (רמב"ם נזירות ו א)

כְּשֶׁנִּתְגַּלַּח בְּרֹב רֹאשׁוֹ בֵּין בְּתַעַר בֵּין בְּמִין תַּעַר וְלֹא נִשְׁאַר כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן, אֲבָל גִּלַּח מְעוּט שְׂעַר רֹאשׁוֹ אֵינוֹ סוֹתֵר מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי כֵן, וּכְמוֹ כֵן אֵינוֹ סוֹתֵר מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי שְׁתִיַּת הַיַּיִן וַאֲפִלּוּ שָׁתָה מֻמְנוּ יָמִים רַבִּים, אֲבָל סוֹתֵר הוּא מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכְּתוּב. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בְּעִנְיַן נְזִירוּת, דְּכָל כִּנּוּיֵי נְזִירוּת כִּנְזִירוּת, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהָיָה עָלֵג אוֹ מְקוֹמוֹת שֶׁהַכֹּל עִלְּגִין וְדַרְכָּן לוֹמַר בִּמְקוֹם נָזִיר, נָזִיק אוֹ נָזִיחַ אוֹ פָּזִיחַ, וְאָמַר אֶחָד מִלְּשׁוֹנוֹת אֵלּוּ עַל עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אֶהֱא נָזִיק אוֹ נָזִיחַ אוֹ פָּזִיחַ הֲרֵי זֶה נָזִיר, שֶׁאֵין אוֹמְרִים בִּנְזִירוּת שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי פִּיו בְּכִוּוּן כִּלְבָבוֹ כְּמוֹ בִּשְׁבוּעָה, אֶלָּא מַכִּיוְן שֶׁבִּלְבָבוֹ לְהַנָּזֵר וְאָמַר דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין בָּהֶן שֶׁיִּהֵא נָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִלּוֹת שֶׁאֵין עִנְיַן הַנְּזִירוּת מוּבָן מִתּוֹכָן יָפֶה הֲרֵי זֶה נָזִיר. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁיְּדוֹת נְזִירוּת כִּנְזִירוּת, וּמָה הֵן הַיְּדוֹת? כְּגוֹן שֶׁאָמַר אֶהֱא וְהָיָה נָזִיר עוֹבֵר לְפָנָיו הֲרֵי זֶה נָזִיר. אוֹ שֶׁאָמַר אֶהֱא נָאֶה וְתָפֵס בִּשְׂעָרוֹ הֲרֵי זֶה נָזִיר וְכֵן הָאוֹמֵר הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַחַרְצַנִּים בִּלְבַד אוֹ מִן הַתְּגַלַּחַת, אוֹ מִן הַטֻּמְאָה בִּלְבַד הֲרֵי זֶה נָזִיר גָּמוּר. וְהָאוֹמֵר הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֶשְׁתֶּה יַיִן אוֹ אֶטְמָא לְמֵתִים אוֹ אֲגַלַּח הֲרֵי זֶה נָזִיר וְאָסוּר בְּכֻלָּם, מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּתְנָאוֹ בָּטֵל. וְנִשְׁאָלִים עַל הַנְּזִירוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר הַנְּדָרִים. וְהָאָב מֵדִיר אֶת בְּנוֹ קָטָן עַד שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד בְּנָזִיר, אֲבָל לֹא הָאֵם, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה. וְהַגּוֹיִם אֵין לָהֶם נְזִירוּת, אֲבָל יֵשׁ נְזִירוּת בַּעֲבָדִים וּבְנָשִׁים. וְהַבַּעַל וְהָאָב מֵפֵר לְאִשָּׁה נֶדֶר נְזִירוּת כְּמוֹ שְׁאָר נְדָרִים, וְכֵן הָאָדוֹן אִם יִרְצֶה כּוֹפֶה לְעֶבֶד לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא [ה' נזירות פ"א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁחַיָּב בְּגִדּוּל הַשַּׁעַר כָּל מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלְּמִדּוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יט, ב) שֶׁהַנְּזִירוּת נוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר, שֶׁחַיָּב כָּל אָדָם לִהְיוֹת נוֹהֵג נְזִירוּתוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנָּדַר, וְשֶׁאֵין עוֹלִין לוֹ הַיָּמִים לִימֵי נֶדֶר נִזְרוֹ אֶלָּא שָׁם, בְּחוּצָה לָאָרֶץ גַּם כֵּן כָּל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו, לְפִיכָךְ מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בַּזְּמַן הַזֶּה הֲרֵי זֶה נָזִיר לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁעַכְשָׁו אֵין לָנוּ בַּיִת כְּדֵי שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם נזירות ב כא), שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ אִם יֵשׁ בָּנוּ כֹּחַ לְכוֹפוֹ לַעֲלוֹת לָאָרֶץ וְלִנְהֹג נְזִירוּתוֹ שָׁם עַד שֶׁיָּמוּת אוֹ עַד שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְיַשְׁלִים קָרְבְּנוֹתָיו.

מצוה שעה

שֶׁלֹּא יִכָּנֵס הַנָּזִיר לְאֹהֶל הַמֵּת – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס הַנָּזִיר לְאֹהֶל הַמֵּת שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ו) עַל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא.

מִשָּׁרְשֵׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (מצוה שסב) מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי, וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם לְהַרְחִיק הָאִישׁ הַקָּדוֹשׁ מִמֶּנָּה. וּבְטַעַם טֻמְאַת גּוּף הָאָדָם הַמֵּת, כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן מָה שֶּׁהִשַּׂגְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (רסג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר מג, א) שֶׁאֵין הַנָּזִיר חַיָּב מִשּׁוּם בִּיאָה בְּאֹהֶל הַמֵּת עַד שֶׁיִּכָּנֵס שָׁם כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּעֵת שֶׁיִּכָּנִיס שָׁם חָטְמוֹ אוֹ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו נִטְמָא מִכָּל מָקוֹם, אֵין נִקְרָא בִּיאָה, עַד שֶׁיִּכָּנֵס כֻּלּוֹ, לְפִיכָךְ נָזִיר שֶׁנִּכְנַס לְבֵית שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ בְּשִׁדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע גַּג הַתֵּבָה מֵעָלָיו מִדַּעְתּוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם לֹא יָבֹא, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יִטַּמָּא, שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁו טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאַחַת. וְנָזִיר שֶׁנִּכְנַס בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בִּשְׁגָגָה וְאַחַר שֶׁנּוֹדַע לוֹ שֶׁהָה שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה בַּמִּקְדָּשׁ חַיָּב מַלְקוּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שם פ"א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְנִטְמָא בַּצְּדָדִין שֶׁאָמַרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שעו

שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַנָּזִיר בְּמֵת וּבִשְׁאָר טֻמְאוֹת – שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַנָּזִיר בְּמֵת. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ז) לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וכו' לֹא יִטַּמָּא וְגוֹ'. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר כָּתַבְתִּי בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה שסב) טַעַם בְּהַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִן הַקֹּדֶשׁ, עוֹד אַגִּיד הָעִלָּה עַל רוּחִי בְּטַעַם הַחֹמֶר הַגָּדוֹל שֶׁבַּנָּזִיר, שֶׁנִּצְטַוָּה שֶׁלֹּא יִטַּמָּא גַּם לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר קְרוֹבִים, וַהֲרֵי הַכֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁגַּם הוּא קָדוֹשׁ מִטַּמֵּא בָּהֶן. וְהָעִנְיָן הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּי קְדֻשַּׁת הַכֹּהֵן חֻלָּה עָלָיו מִמֵּילָא לֹא הִסְכִּים הוּא עָלֶיהָ וּמִדַּעְתּוֹ לֹא נִהְיְתָה, כִּי אִם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן נִתְקַדֵּשׁ בְּכֹחַ שִׁבְטוֹ שֶׁכֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְהַנְהָגָתוֹ עִם קְרוֹבָיו כְּכָל שְׁאָר בְּנֵי הָעוֹלָם, כִּי אֵין חִלּוּק בֵּין הָאִישׁ הַכֹּהֵן לִשְׁאָר הָעָם, זוּלָתִי כִּי לְעִתִּים יַעֲבֹד בֵּית אֱלֹהָיו. וְאָמְנָם לְעִתִּים גַּם כֵּן יִשְׁכֹּן בְּהֵיכָלוֹ וְיָגֵל עִם אוֹהֲבָיו לְשִׂמְחָה וּלְמִשְׁתֶּה יִקְרָא רֵעָיו וּקְרוֹבָיו, עַל כֵּן יֵחַם לְבָבוֹ עֲלֵיהֶם וְגַם הֵם עָלָיו, וּמִפְּנֵי זֶה הֻרְשָׁה לְהִטַּמֵּא לָהֶם, כָּל דְּרָכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

אָכֵן הָאִישׁ הַנָּזִיר לַשֵּׁם כָּל יְמֵי נֶזֶר נִזְרוֹ קָדוֹשׁ הוּא לַשֵּׁם, וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ לֹא יִטַּמָּא בְּתַאֲוֹת הָעוֹלָם, וְלֹא יִמָּצֵא בֵּית מִשְׁתָּאוֹת וּבְסָעוּדַת רֵעִים, כִּי הַפְרָשָׁתוֹ מִן הַיַּיִן מוֹכַחַת עָלָיו שֶׁנָּתַן לִבּוֹ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם, וּלְתַקֵּן דְּרָכֵי נַפְשׁוֹ, וּלְהַנִּיחַ תַּעֲנוּגֵי הַגּוּף הֶחָשׁוּף, וְאַחֲרֵי שׁוּמוֹ כָּל לִבּוֹ וְכָל מַחְשְׁבוֹתָיו אַחַר נַפְשׁוֹ הַיִּקָּרָה, וְצָרְכֵי עַצְמוֹ וּבְשָׂרוֹ נָטַשׁ, מָה חֶפְצוֹ בְּהַקְרֵבַת רֵעָיו וְאוֹהֲבָיו עוֹד זוּלָתִי לְמִצְוָה אֵין סָפֵק, כִּי בְּהִתְעַלּוּת הַנֶּפֶשׁ, יֵקַל מְאֹד בְּעֵינֶיהָ הֲנָאַת הַגּוּף וְכָל עִנְיָנוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא תִּפְנֶה אַחַר חֶבְרַת

גּוּפִים אֲחֵרִים וְאִם קְרוֹבִים הֵמָּה אוֹ רְחוֹקִים, וְלֹא תִּמְצָא תַּעֲנוּג בְּכָל דָּבָר מֵהַדְּבָרִים, זוּלָתִי בַּעֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה אֲשֶׁר נִתְקַשְּׁרָה בָּהּ, וְעֵינֶיהָ אֵלֶיהָ תָּמִיד. וְעַל כֵּן לְרֹב קְדֻשָּׁתוֹ וּמַעֲלָתוֹ וּפְרִישׁוּתוֹ מֵאֲחֵיו תִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה מֵהִטַּמֵּא לָהֶם, וּכְעִנְיָן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כִּי מֵהֶיוֹתוֹ מְעֻלֶּה מְאֹד בְּעֵינֵנוּ, וְנִפְרַשׁ מֵחֶבְרַת הָאוֹהֲבִים, וְאֵין כָּל עֲסָקָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו זוּלָתִי בַּעֲבוֹדַת אֱלֹהָיו יִתְבָּרַךְ תִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה גַּם כֵּן מֵהִטַּמֵּא לְאֶחָד מִכָּל קְרוֹבָיו, וְטַעַם הַנֶּאֱמָר עָלָיו בַּכָּתוּב בְּהַרְחָקַת הַטֻּמְאָה נֶאֱמַר גַּם עַל הַנָּזִיר, זוּלָתִי שֶׁבִּכֹּהֵן הַזְּכִיר שָׁמָּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָשׁוּחַ בּוֹ, וּבַנָּזִיר לֹא הִזְכִּיר שָׁמָּן, שֶׁבִּכֹּהֵן נֶאֱמַר (ויקרא כא כב) כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו. וּבְנָזִיר נֶאֱמַר כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ. וְאוּלַי תַּחְשֹׁב לְהָשִׁיב עָלַי, כִּי הַנָּזִיר לִזְמַן, בְּהַשְׁלִים זְמַנּוֹ יָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו וְיִרְדֹּף תַּאֲוֹתָיו, וְאִם כֵּן לָמָּה יִהְיֶה חָמוּר יוֹתֵר מִכֹּהֵן הֲדְיוֹט? הַתְּשׁוּבָה כִּי הָאָדָם אַחַר הַזִּירוֹ לַשֵּׁם פַּעַם אַחַת תִּקְוָה יֵשׁ בּוֹ לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ וּלְהוֹסִיף יוֹם יוֹם בְּטוּבוֹ, וּמִן הַשָּׁמַיִם מַסְכִּימִין עַל יָדוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד, א) בָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וְאַחַר שֶׁהִזִּיר אָפְלוּ יוֹם אֶחָד יִסְתַּיֵּעַ וַיִּשָּׁלִים כָּל יָמָיו בְּטָהֳרָה. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר מט ב). שֶׁיֵּשׁ טֻמְאַת מֵת שֶׁאִם נִטְמָא הַנָּזִיר בָּהּ מְגַלֵּחַ וְסוֹתֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, וּמַתְחִיל לִמְנוֹת יְמֵי נְזִירוּתוֹ אַחַר כֵּן, וְיֵשׁ טֻמְאַת מֵת שֶׁאֵין מְגַלֵּחַ בַּעֲבוּרָהּ וְלֹא סוֹתֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאַת שִׁבְעָה, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ וְכִי יִטְמָא לְנֶפֶשׁ, אֶלָּא וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו, דְּמַשְׁמַע, עַד שֶׁיִּטְמָא בְּטֻמְאוֹת שֶׁהֵן בְּעַצְמוֹ שֶׁל מֵת. וְאֵלּוּ הֵן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן עַל הַנֶּפֶל, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בַּגִּידִין, וְעַל כַּזַּיִת מִן הַמֵּת, וְעַל כַּזַּיִת נֶצֶל, וְעַל הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן רֹב מִנְיַן הָעֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶ, וְעַל עֲצָמוֹת שֶׁהֵן בְּנִינוֹ שֶׁל מֵת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶ, וְעַל חֲצִי קַב עֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב בְּנִינוֹ וְלֹא רֹב מִנְיָנוֹ, וּבִלְבַד שֶׁכָּל הָעֲצָמוֹת יִהְיוּ מִשֶּׁל מֵת אֶחָד וְלֹא מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְעַל שְׁדֵרָה הַבָּאָה מִן הַמֵּת, וְעַל הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת אֶחָד, וְעַל אֵבֶר מִן הַמֵּת, וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי מֵאָדָם, שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה בַּחַי, וְעַל חֲצִי לֹג דָּם שֶׁבָּא מִמֵּת אֶחָד, וְעַל מְלֹא חָפְנַיִם רָקָב הַמֵּת. וְאֵיזֶהוּ נֶצֶל? זֶה בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה, וְאֵין רָקָב הַמֵּת מְטַמֵּא, עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל שִׁישׁ וְיִהְיֶה כָּלוּ שָׁלֵם. חֶסֶר מִמֶּנּוּ אֵבֶר אֶחָד, אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ, אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֲצָמוֹת אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת אֵין לוֹ רָקָב, וְלֹא אָמְרוּ רָקָב, אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד לְהוֹצִיא הָרוּג, שֶׁהֲרֵי חֶסֶר דָּמוֹ. קְבָרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאַחַת, אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ אִשָּׁה עֻבָּרָה שֶׁמֵּתָה וְנִקְבְּרָה וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ אֵין הָרָקָב שֶׁלָּהֶן מְטַמֵּא, וְכֵן אִם טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיִּרְקַב מֵאֵלָיו. וְכֵן אִם נִטְמָא בְּרֹבַע הָעֲצָמוֹת הַבָּאִים מִשְּׁדֵרָה אוֹ מִן הַגֻּלְגֹּלֶת [בְּאָהֶלָן] הֲרֵי זֶה סָפֵק טָמֵא.

כָּל אֵלּוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה טֻמְאוֹת שֶׁמָּנִינוּ, אִם נָגַע נָזִיר בְּאַחַת מֵהֶן, אוֹ אִם נִשְׁאָה, אוֹ הֶאֱהִיל הַנָּזִיר עָלֶיהָ, אוֹ הֶאֱהִילָה הַטֻּמְאָה עַל הַנָּזִיר, אוֹ הָיָה הַנָּזִיר וְאַחַת מִטֻּמְאוֹת אֵלּוּ בְּאֹהֶל הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּמֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת הַכֹּל, חוּץ מִן הָרֶקֶב שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּמַגָּע, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד, אֲבָל אִם נִשָּׂאוֹ אוֹ נִטְמָא בְּאֹהֶלוֹ מְגַלֵּחַ. וְכֵן נָזִיר שֶׁנָּגַע בְּעֶצֶם הַמֵּת אֲפִלּוּ בְּעֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה, אוֹ נִשָּׂאוֹ הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ עָלָיו, וּמֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִין, וְאֵין עֶצֶם אֶחָד מְטַמֵּא אֹהֶל.

אֲבָל אִם נִטְמָא בִּגּוּשׁ אֶרֶץ הָעַמִּים אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, אוֹ שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו וְעַל אַחַת מִן הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה טֻמְאוֹת הַנִּזְכָּרוֹת, וְשָׁרִיגִים הַיּוֹצְאִים מִן הָאִילָנוֹת, אוֹ הַפְּרָעוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגֶּדֶר, אוֹ מִטָּה, אוֹ גָּמָל וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, וְנִטְמָא בְּאֹהֶל אוֹ בְּרֹבַע הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב מִנְיָן וְלֹא רֹב בִּנְיָן, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בִּרְבִיעִית דָּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּגוֹלֵל אוֹ בְּדֹפֶק שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֵבֶר מִן הַחַי אוֹ בְּאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי, לְפִי הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר, אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל אֵלּוּ הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, אֵינוֹ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְלֹא מֵבִיא קָרְבָּנוֹת וְלֹא סוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִין, אֲבָל כָּל יְמֵי הַטֻּמְאָה אֵין עוֹלִין לוֹ לְמִנְיַן יְמֵי נְזִירוּתוֹ.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (נזיר מד א), שֶׁהַמִּטַּמֵּא הַנָּזִיר אִם הָיָה הַנָּזִיר מֻזִּיד לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר וְגוֹ', וְאִם הַנָּזִיר שׁוֹגֵג וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֻזִּיד אֵין אֶחָד מֵהֶן לוֹקֶה, וְלָמָּה אֵינוֹ לוֹקֶה הַמְטַמֵּא הַנָּזִיר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּנָּזִיר (במדבר ו ט) וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת אֶלָּא בּוֹ כְּשֶׁהוּא מִטַּמֵּא מִדַּעְתּוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שס].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְטִמֵּא עַצְמוֹ בְּמֻזִּיד בַּצְּדָדִין שֶׁבֵּאַרְנוּ לוֹקֶה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נזירות ה, כ כא) שֶׁהַנָּזִיר שֶׁטִּמֵּא עַצְמוֹ בְּמֻזִּיד יִתְחַיֵּב אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, מִשּׁוּם לֹא יִטַּמָּא, וּמִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, וּמִשּׁוּם לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ וּמִשּׁוּם לֹא יָבֹא, אִם הָיְתָה בִּיאָה וְטֻמְאָה בְּאֵין כְּאַחַת.

מצוה שעז

מִצְוַת גִּלּוּחַ הַנָּזִיר וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו – שֶׁיְּגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ וְיָבִיא קָרְבָּנוֹת כְּשֶׁיִּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ, וְכֵן כְּשֶׁיִּטְמָא שֶׁנֶּאֱמַר וּבְיוֹם מִלֹּאת יְמֵי נִזְרוֹ וְגוֹ' וְכֵן וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו וְגוֹ'. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (מצורע ב, ו) שְׁלֹשָׁה מְגַלְּחִין וְתִגְלַחְתָּן מִצְוָה, הַנָּזִיר וְהַמְצֹרָע וְהַלְוִיִּם, אוּלָם שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה אֵינָם שָׁוִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם שְׁגִלּוּחַ הַלְוִיִּם הָיָה לְשָׁעָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת

וְגִלּוּחַ מְצֹרָע וְנָזִיר מִצְוָה וְנוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סה"מ עשה צג) שֶׁשְּׁנֵי גִּלּוּחִים אֵלּוּ שֶׁל נָזִיר, שֶׁהֵן גִּלּוּחַ טֻמְאָה וְגִלּוּחַ טָהֳרָה אֵין רָאוּי לִמְנוֹתָן כִּי אִם מִצְוָה אַחַת, לְפִי שֶׁעִנְיָן גִּלּוּחַ הַטֻּמְאָה אֵינוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּלָל, אֶלָּא דִּין מִדִּינֵי הַנְּזִירוּת הוּא, שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב שֶׁאִם נִטְמָא הַנָּזִיר בִּימֵי הַנְּזִירוּת שֶׁיְּגַלֵּחַ וְיָבִיא קָרְבָּן וְאָז יָשׁוּב וְיִגַּדֵּל פֶּרַע בְּקִדֻּשָּׁה כְּבַתְּחִלָּה מִנְיַן כָּל יְמֵי הַנְּזִירוּת שֶׁאָסַר עַל נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְמְצֹרָע גַּם כֵּן שְׁתֵּי תְּגִלְּחוֹת וְהֵן מִצְוָה אַחַת, וְאַחַר שֶׁאֵין זֶה עִקַּר הַמִּצְוָה אֶלָּא דִּין מִדִּינֶיהָ אֵין רָאוּי לִמְנוֹתוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בְּעִקַּר הַשְּׁבִיעִי. וּבְסֵדֶר זֹאת תִּהְיֶה (מצרע) (מצוה קעד) כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּשֵׁם הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, מָה הִיא הַסִּבָּה בְּמִנּוֹתָנוּ תְּגַלַּחַת נָזִיר וְקָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה אַחַת, וְתְגַלַּחַת מְצֹרָע וְקָרְבְּנוֹתָיו שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְשָׁם תִּרְאֶנּוּ מְבֹאָר אִם תִּרְצֶה לִלְמֹד.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ שֶׁל גִּלּוּחַ כָּל הַשֵּׂעָר בְּמִלֹּאת יְמֵי הַנְּזִירוּת וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת כְּתַבְתִּי בְּכְלַל שֹׁרֶשׁ מִצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (שעד) מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדות ב, ה) הֵיכָן מְגַלְּחַ שְׂעָרוֹ? בְּעֶזְרַת נָשִׁים (רמב"ם נזירות ח ג) וְלִשְׁכַּת נְזִירִים הָיְתָה שָּׁם בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, וְשָׁם מְבַשְּׁלִים שַׁלְמֵיהֶם וּמַשְׁלִיכִין שְׂעָרָן לָאֵשׁ, וְאִם גִּלַּח בַּמְּדִינָה יָצָא, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁמְּגַלֵּחַ תַּחַת הַדּוּד מַשְׁלִיךְ שְׂעָרוֹ, וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּהֵא פֶּתַח הָעֲזָרָה פָּתוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו יח) פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵין פֶּרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁיְּגַלֵּחַ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁבִּזְיוֹן מִקְדָּשׁ יִהְיֶה בָּזֶה. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (נזיר מו א) נָזִיר מְמֹרָט אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲבִיר תַּעַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר, וְכֵן אִם אֵין לוֹ כַּפַּיִם הֲרֵי זֶה מַקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו וְשׁוֹתֶה יַיִן אַחַר כֵּן וּמְטַמֵּא, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ שֵׂעָר מִכֵּיוָן שֶׁהֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִלַּח אֵין הַתְּגַלַּחַת מְעַכֶּבֶת, וְשׁוֹתֶה וּמְטַמֵּא לָעֶרֶב, דְּמִשֶּׁנִּזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים מִקָּרְבְּנוֹתָיו הֻתַּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עַל כַּפָּיו וְלֹא הֵנִיף, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְמִצְוָה וְלֹא לְעִכּוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַתְּגַלַּחַת מְעַכֶּבֶת מִצְוָה לְגַלֵּחַ אֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. וְנָזִיר שֶׁגִּלַּח בִּלֹּא תַּעַר אוֹ שֶׁגִּלַּח בְּתַעַר וְשִׂיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם, וְלֹא קַיֵּם מִצְוַת גִּלּוּחַ, בֵּין נָזִיר טָהוֹר, בֵּין נָזִיר טָמֵא. גִּלַּח עַל הַשְּׁלָמִים וְנִמְצָא פָּסוּל תִּגַלַּחְתּוֹ פְּסוּלָה, וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. גִּלַּח עַל שְׁלֹשֶׁת הַבְּהֵמוֹת שֶׁהוּא מַקְרִיב וְנִמְצֵאת אַחַת מֵהֶן כְּשֵׁרָה תִּגְלַּחְתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְיָבִיא שְׁאָר הַזְּבָחִים וְיִקְרְבוּ כְּהִלְכָתָן. שְׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ הֵם, כֶּבֶשׂ לְעוֹלָה, וְכִבְשָׂה לְחַטָּאת, וְאַיִל לִשְׁלָמִים, וּמֵבִיא עִם הָאַיִל שִׁשָּׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁית עִשָּׂרוֹן סֹלֶת וְאוֹפֶה מֵהֶן עֶשְׂרִים חַלּוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שם פ"ז].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא גִּלַּח, אוֹ שֶׁגִּלַּח בְּלֹא תַּעַר, אוֹ שֶׁגִּלַּח וְשִׁיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בִּטֵּל עֲשֵׂה. אֲבָל שִׁיֵּר אַחַת לְבַדָּהּ אֵין הַמִּצְוָה מִתְבַּטֶּלֶת בִּשְׁבִיל שֶׁעָר אַחַת, וַאֲפִלּוּ גִּלַּח וְשִׁיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְאַחַר כָּךְ נָשְׂרָה אַחַת מֵהֶן מֵעַצְמָהּ, אִם גִּלַּח הָאַחֶרֶת אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁעָר אֵין כָּאן, שֶׁהֲרֵי שַׂעָרָה אַחַת אֵינָהּ חֲשׁוּבָה שֵׂעָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִצְוַת גִּלּוּחַ יֵשׁ כָּאן, לְפִי שֶׁכְּבָר גִּלַּח כָּל רֹאשׁוֹ חוּץ מִן הַשְּׁתֵּיִם, וּנְפִילַת הָאַחַת אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁשְּׂעָרָה אַחַת אֵינָהּ חֲשׁוּבָה לְכְלוּם, וּכְשֶׁגִּלַּח הָאַחֶרֶת הֲרֵי הִשְׁלִים גִּלּוּחוֹ לְגַמְרֵי וְקַיֵּם מִצְוַת גִּלּוּחַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתִּגְלַחַת אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת מִשְּׁתִיַּת הַיַּיִן וּמַהֲטַמָּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת מְעַכֶּבֶת הַכֹּל, וְאִם לֹא הֱבִיאָן בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְהוּא אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא עַד שֶׁיְּבִיאֵם, וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלַּח לֹא נִשְׁלְמָה הַמִּצְוָה עַד שֶׁהֵבִיא הַקָּרְבָּנוֹת.

מצוה שעח

מִצְוַת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּכָל יוֹם – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיְּבָרְכוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו כג) כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁחָפֵץ הַשֵּׁם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְבָרֵךְ עַמּוֹ עַל יְדֵי הַמְּשָׁרְתִים הַחוֹנִים תָּמִיד בְּבֵית הַשֵּׁם, וְכָל מַחְשַׁבְתָּם דְּבֵקָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְנַפְשָׁם קְשׁוּרָה בְּיִרְאָתוֹ כָּל הַיּוֹם, וּבִזְכוּתָם תָּחוּל הַבְּרָכָה עֲלֵיהֶם, וְיִתְבָּרְכוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וִיהִי נֹעַם הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם. וְאַל תִּתְמַהּ לֵאמֹר וְלוּ חֶפֶץ הַשֵּׁם בְּבִרְכָתָם יְצַו אִתָּם אֶת הַבְּרָכָה, וְאֵין צֹרֶךְ בְּבִרְכַּת הַכֹּהֲנִים, כִּי כְּבָר הִקְדִּמְתִּי לְךָ פְּעָמִים רַבּוֹת, כִּי בְּכֹחַ הֶכְשֵׁר מַעֲשֵׂינוּ תָּחוּל הַבְּרָכָה עָלֵינוּ, כִּי יָדוֹ בָּרוּךְ הוּא פְּתוּחָה לְכָל שׁוֹאֵל בְּהֶיּוֹתוֹ מֻכְשָׁר וּמוּכָן לְקַבֵּלַת הַטּוֹב, וְעַל כֵּן כִּי בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְרָצָה שֶׁנִּזְכֶּה בְּטוּבוֹ הִזְהִירָנוּ וְצִוָּנוּ לְהָכִין מַעֲשֵׂינוּ וּלְהַכְשִׁיר גּוּפֵינוּ בְּמִצְוֹתָיו, לִהְיוֹתֵנוּ רְאוּיִים אֶל הַטּוֹב, גַּם צִוָּנוּ בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַבְּרָכָה, וְשֶׁנִּשְׁאַל אוֹתָהּ עַל יְדֵי הַמְּשָׁרְתִים הַטְּהוֹרִים, כִּי כָּל זֶה יִהְיֶה זְכוּת לְנַפְשׁוֹתֵינוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִזְכֶּה בְּטוּבוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כג, ב) שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. וְכֵיצַד הִיא נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם? (סוטה לח, ב רמב"ם תפלה יד ג ד) בְּשָׁעָה שֶׁשַּׁיָּצִין שְׁלִיחַ צִבּוּר לַעֲבוֹדָה, כְּלוֹמַר כְּשֶׁיִּרְצֶה לְהַתְחִיל בִּבְרַכַּת רְצֵה כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עוֹלִין לַדּוּכָן, וּפְנֵיהֶם לְמוּל הַהֵיכָל, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת עַל כַּפֵּיהֶם עַד שֶׁיְּשַׁלִּים שְׁלִיחַ צִבּוּר בִּרְכַּת הוֹדָאָה, וְאַחַר כָּךְ מַחְזִירִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵּיהֶם, וּמַתְחִילִין יְבָרֶכְךָ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר אָמוֹר לָהֶם, וְהֵם עוֹנִים אַחֲרָיו בְּקוֹל נָאֶה, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן וְכֵן בְּפָסוּק שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ

הַשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מַתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּשִׁים שָׁלוֹם וכו', וְהַכֹּהֲנִים מַחְזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ וְכוֹפְפִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר בִּרְכַּת שִׂים שָׁלוֹם וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן. וּמִנְהָגֵנוּ הַיּוֹם, שֶׁהַכֹּהֲנִים אֵינָן עוֹלִים לַדּוּכָן, אֶלָּא עוֹמְדִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וְעוֹשִׂין כַּסֵּדֶר שֶׁכָּתַבְנוּ.

וְקֹדֶם שֶׁיַּחְזִירוּ פְּנֵיהֶם לְבָרֵךְ הָעָם מְבָרְכִים בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. וְכָל פּוֹנוֹת שֶׁיִּהְיוּ פּוֹנִין כְּגוֹן חֲזָרַת פְּנֵיהֶם לַצְּבּוּר אוֹ לַהֵיכָל יִהְיוּ לְעוֹלָם דָּרֶךְ יָמִין. וְשִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין מִן הַכֹּהֲנִים נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם (רמב"ם תפלה טו, א) הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם, וְהַשֵּׁנָיִם, וְהַיַּיִן, וּבְאוּר דְּבָרִים אֵלֶּה עִם יֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה הַכֹּל מְבֹאָר בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה וְתַעֲנִית, וּבַשְּׁבִיעִי מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה [א"ח סי' קכח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בַּכֹּהֲנִים, כִּי עֲלֵיהֶם מִצְוָה זוֹ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וּבְשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף וּבִנְעִילָה חַיָּבִין לְבָרְכָם, אֲבָל בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם אֵין שָׁם נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל אָדָם וְיֵשׁ שָׁם חֶשְׁשׁ יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. אֲפִילּוּ בְּמִנְחַת תַּעֲנִית, גָּזְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה, אַטּוּ מִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם, וְכִדְפָסַק רַב נַחְמָן בְּפֶרֶק בָּתְרָא דְּתַעֲנִית (כו, ב) אֲבָל אָמְרוּ שָׁם, אֶלָּא הָאִדָּנָא מַאי טַעְמָא פָּרְסֵי יְדֵיהוּ כֹּהֲנֵי בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא, הוֹאִיל וְסָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה מְצַלֵּי לַהּ כִּתְפִלַּת נְעִילָה דָּמְיָא.

מצוה שעט

מִצְוַת מַשָּׂא הָאָרוֹן בַּכָּתֵף – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיִּשְׂאוּ הָאָרוֹן עַל הַכָּתֵף כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ז ט) כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשְׂאוּ. וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסה"מ עשה לד) אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה זוֹ בָּאָה לַלְוִיִּם, בָּעֵת הַהִיא הָיָה, כְּלוֹמַר בַּמִּדְבָּר לְמִעוּט מִסְפַּר הַכֹּהֲנִים בַּיָּמִים הָהֵם וְאוּלַם לְדוֹרוֹת הַכֹּהֲנִים חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ וְהֵם יִשָּׂאוּהוּ, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (ג ו) וְסֵפֶר שְׁמוּאֵל. וְהָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו על השרש השלישי בד"ה וראיתי) זֶה שֶׁאָמַר הָרַב שֶׁנֶּעֱתְקָה הַמִּצְוָה לַכֹּהֲנִים אֵינוֹ אֱמֶת, חָלִילָה לָנוּ שֶׁנֹּאמַר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שׁוּם מִצְוָה בַּתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיוּ נִפְסָלִין הַלְוִיִּם מִמַּשָּׂא הָאָרוֹן לְעוֹלָם, וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. וְהַלְוִיִּם נָשְׂאוּהוּ בִּימֵי דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א טו כו) וַיְהִי בֶּעְזֹר הָאֱלֹהִים אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ, וּכְתִיב וְכָל הַלְוִיִּם הַנֹּשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן וגו'. אֲבָל בֶּאֱמֶת, כִּי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם כֻּלָּם כְּשֵׁרִים בְּמַשָּׂא הָאָרוֹן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ לְוִיִּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יחזקאל מד טו) וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, וְכֵן כָּתוּב (דברי הימים שם יד טו) וַיִּתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹן יְיָ אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה כִּדְבַר יְיָ בְּכִתַּפָּם בַּמַּטּוֹת עֲלֵיהֶם. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי, וְהֵיכָן צִוָּה? וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן וְגוֹ', כִּי כֶּלֶם נִקְרְאוּ בְּנֵי קְהָת. וְעוֹד כָּתַב, כִּי מָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהִתְבָּאֵר זֶה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁמוּאֵל לֹא מָצָא הוּא הַבָּאוּר הַזֶּה, אֲבָל מָצָא בְּהֶפֶךְ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שָׁם (יהושע ג ג) וַיְצַו אֶת הָעָם לֵאמֹר כִּרְאוֹתְכֶם אֵת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ. אֲבָל הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט כָּשֵׁר לְמַשָּׂא הָאָרוֹן, וְעוֹד שֶׁמְּפֹרָשׁ הוּא הַדָּבָר בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (לג, ב), שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן? בְּכָל יוֹם לְוִיִּם נוֹשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, כְּלוֹמַר בַּיּוֹם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן נְשָׂאוּהוּ הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם, כִּי כֵן כָּתוּב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית כְּדֵי לְהַעֲשׂוֹת הַנֵּס עַל יְדֵי כֹּהֲנִים, שֶׁהֵם קְדֻשִׁים בַּשֵּׁבֶט. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, מָה שֶׁאָמַר הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁמִּבֹּאר הוּא בִּיהוֹשֻׁעַ מִזֶּה הַמִּקְרָא הוּא, וְאֵינֶנּוּ בַּאוּר הֶכְרֵחִי כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר מְלָכִים (א ח, ו) וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. גַּם זֶה אַל יִקָּשֶׁה בְּעֵינֶיךָ, כִּי מִפְּנֵי שֶׁהַלְוִיִּם אֵינָם נִכְנָסִים לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים הִכְנִיסוּהוּ הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם. וְהָעִקָּר לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּדְבְרֵי הָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט כָּשֵׁר לְמַשָּׂא הָאָרוֹן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברי הימים ב לה, ג) וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם וְגוֹ' תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף. עוֹד עִנְיָנוֹ, שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ יִשְׂרָאֵל לִשְׂא הָאָרוֹן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל, אֵין הָעִנְיָן שֶׁאִם יִצְטָרְכוּ לָשֵׂאת אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂאוּהוּ הַלְוִיִּם, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר וְנִגְלֶה לַכֹּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין כד, א) מוּמְיָן פּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, וְאֵין שְׁנַיִם פּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא בַּעֲבוֹדַת הַכְּהֻנָּה שֶׁאֵין שְׁנַיִם פּוֹסְלִין בְּאוֹתָהּ עֲבוֹדָה, אֲבָל בַּעֲבוֹדַת הַמַּשָּׂא גַּם בַּכֹּהֲנִים פּוֹסְלִין שְׁנַיִם, כְּמוֹ בַּלְוִיִּם [ה' כלי מקדש פ"ב].

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכָּל עִקַּר כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא הַתּוֹרָה שֶׁבָּהּ נִבְדְּלוּ מִשְּׁאָר הָעַמִּים וְנַעֲשׂוּ חֵלֶק הַשֵּׁם, עַל כֵּן רָאוּי וְכָשֵׁר לָשֵׂאת אוֹתָהּ בְּכִתְפֵי הָאֲנָשִׁים הַנִּכְבָּדִים וְהַמְּקֻדָּשִׁים שֶׁבָּנוּ, וְאֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בַּמּוּבָן לְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מְבֹאָר בַּכָּתוּב, וְהוּא שֶׁיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם הָאָרוֹן בַּכָּתֵף בְּעֵת שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְנָשְׂאוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כְּגוֹן בְּעֵת מִלְחָמָה אוֹ לְשׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְלֹא יִשָּׂאוּהוּ בַּעֲגָלָה אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וּכְבָר שָׂמוּ חֲכָמִים (סוטה לה, א) לְדָוִד טוֹעֶה בְּדָבָר שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין אוֹתוֹ, בְּנָשְׂאוֹ הָאָרוֹן עַל הָעֲגָלָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הָיוּ צְרִיכִין לָשֵׂאת אֲרוֹן בְּרִית הַשֵּׁם מִפְּנֵי מִלְחָמָה אוֹ כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה מַלְכָּם, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ וְלֹא אָרוֹן לָשֵׂאת בְּשׁוּם מָקוֹם. וּמִצְוָה זוֹ מֻטֶּלֶת עַל שֵׁבֶט לֵוִי וְעַל שְׁאָר יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּסְכִּימוּ עַל יָדָם. וְזֶה שֶׁנָּהֲגוּ

בַּגְּלוּיוֹת הַיּוֹם לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרֹאת מַלְכֵי הָאֻמּוֹת אֵין זֶה בְּחִיּוּב מִצְוָה זוֹ כְּלָל, שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַשָּׁאִים לִשָּׂא אוֹתוֹ, וְאִם מִדֶּרֶךְ כְּבוֹד הַתּוֹרָה יִבָּחֲרוּ גַּם הַיּוֹם שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ מִבְּנֵי לֵוִי תְּבוֹא עֲלֵיהֶם בְּרָכָה.

מצוה שפ

מִצְוַת פֶּסַח שֵׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּאִיָּר – שֶׁיַּעֲשֶׂה פֶּסַח שֵׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּאִיָּר, כָּל מִי שֶׁלֹּא יָכֹל לַעֲשׂוֹת פֶּסַח רִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, כְּגוֹן מֵחֲמַת טֻמְאָה אוֹ שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יא) בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ. וְעוֹד הוֹרוּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים עג, א) דְּלָאו דַּוְקָא טֻמְאָה וְרִחוּק הַדֶּרֶךְ לְבַד, אֶלָּא כָּל שֶׁשָּׁגַג, אוֹ נֶאֱנַס, אוֹ אָפְלוּ הֵזִיד וְלֹא הִקְרִיב בָּרִאשׁוֹן מַקְרִיב בַּשֵּׁנִי.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְפִי שֶׁמִּצְוֹת הַפֶּסַח הוּא אוֹת חָזָק וּבְרוּר לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם. כִּי אָז בָּעֵת הַהִיא עָשָׂה עִמָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא נִסִּים וְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת וְשִׁנָּה טֶבַע הָעוֹלָם לְעֵינֵי עַמִּים רַבִּים, וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ וִיכָלְתּוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאָז בָּעֵת הַהִיא הֶאֱמִינוּ הַכֹּל וְיַאֲמִינוּ כָּל הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם לְעוֹלָם בֶּאֱמֶת שֶׁהוּא בָּרוּךְ הוּא בָּרָא הָעוֹלָם יֵשׁ מֵאַיִן בְּעֵת שֶׁרָצָה, וְהִיא הָעֵת הַיְדוּעָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּרִיאַת הַיֵּשׁ מִן הָאַיִן הוּא דָּבָר נִמְנָע מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, כִּי כְּמוֹ כֵן נִמְנָע לִבְקֹעַ מְצוּלוֹת יָם עַד עֲבֹר בְּתוֹכוֹ עַם כָּבֵד בַּיַּבָּשָׁה וְיָשׁוּבוּ לְמָקוֹמָן, וּלְהַחֲיוֹת עַם גָּדוֹל וְרַב אַרְבָּעִים שָׁנָה מִלֶּחֶם הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם יוֹם יוֹם, וְיֶתֶר הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים שֶׁעָשָׂה לָנוּ בָּעֵת הַהִיא שֶׁכֻּלָּן נִתְחַדְּשׁוּ בְּהֵפֶךְ הַטְּבָעִים וְעִנְיַן חִדּוּשׁ הָעוֹלָם, הוּא הָעֲמוּד הֶחָזָק בֶּאֱמוּנָתֵנוּ וּבְתוֹרָתֵנוּ, כִּי לְמַאֲמִינֵי הַקְּדָמוּת אֵין לָהֶם תּוֹרָה וְחֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא עִם יִשְׂרָאֵל, יָדוּעַ הַדָּבָר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בְּמִפְרָסָם. עַל כֵּן הָיָה מֵרְצוֹנוֹ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת בְּמִצְוָה זוֹ הַנִּכְבֶּדֶת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַל יְעַכְּבֵהוּ אֹנֶס וְרִחוּק מָקוֹם מֵעֲשׂוֹתָהּ, כִּי אִם יִקְרָהוּ עָוֹן שֶׁנֶּאֱנַס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְלֹא זָכָה בָּהּ עִם הַקּוֹדְמִים יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי. וּלְפִי שֶׁהוּא יְסוֹד גָּדוֹל בַּדָּת, הִגִּיעַ הַחִיּוּב גַּם כֵּן אַף עַל הַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בֵּין פֶּסַח רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, וְכֵן קָטָן שֶׁהִגְדִּיל בֵּין שְׁנֵי הַפְּסָחִים שֶׁחַיָּבִים לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. (רמב"ם קרבן פסח ו ז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּפְסָחִים פֶּרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (פסחים צה, א) מָה בֵּין רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי? הָרִאשׁוֹן חָמֵץ אָסוּר בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא. וְהַשֵּׁנִי חָמֵץ וּמַצָּה עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵין שָׁם יוֹם טוֹב וְאִסּוּר מְלָאכָה, וְהָרִאשׁוֹן טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ וְהַשֵּׁנִי אֵין טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ, זֶה וָזֶה טְעוּנִין הַלֵּל בַּעֲשִׂיָתוֹ, וּשְׁנֵיהֶם נֶאֱכָלִין צָלִי עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, שֶׁבְּפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בַּכָּתוּב כֵּן. וּשְׁנֵיהֶם דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת

וּבִשְׁנֵיהֶם אֵין מוֹתִירִין וְלֹא שׁוֹבְרִין עֶצֶם, שֶׁבְּפֶרוּשׁ הִזְהִיר הַכָּתוּב גַּם בָּזֶה, בְּלֹא תוֹתִירוּ וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ.

וְאִם תִּשְׁאַל בְּנִי וְלָמָּה לֹא יִשְׁוּוּ שְׁנֵיהֶם בְּכָל דָּבָר, שֶׁהֲרֵי בְּפֶרוּשׁ נֶאֱמַר כָּאן בְּפֶסַח שֵׁנִי, כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ, דַּע, כִּי כְּבָר עוֹרְרוּ אוֹתָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה וּבֵאֲרוּ בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (שם), שֶׁבְּמִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר, כְּגוֹן לֶאֱכֹלוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ, וְשֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר בּוֹ עֶצֶם, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְלָמַדְנוּ לוֹמַר כֵּן, מֵאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב כָּאן בְּפֶסַח שֵׁנִי קְצָת מִדִּינָיו, וְאִלּוּ הָיָה שָׁוֶה לָגַמְרֵי עִם הָרִאשׁוֹן יֹאמַר כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח וְגוֹ' וְדַיּוֹ. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם מָה עֶצֶם מְיֻחָד שֶׁבְּגוּפוֹ, אַף כָּל וכו'.

וְכֵן מַעְנִין הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (שם צג א) גַּם כֵּן, שֶׁהַטְּמֵא שֶׁנִּדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, הוּא מִי שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה הַמַּעֲבַבְתּוֹ מִלֶּאֱכֹל הַפֶּסַח, כְּגוֹן זָבִים וְזָבוֹת, נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת, וְכֵן טְמֵא מֵת שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסֵדֶר נָשֹׂא (מצוה שעו). אֲבָל אִם הָיָה טָמֵא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, וְכֵן אִם נָגַע בִּנְבֵלָה וּבַשֶּׁרֶץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וַאֲפִילּוּ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר הֲרֵי זֶה טוֹבֵל, וְשׁוֹחֲטִין עָלָיו אַחַר טְבִילָה, וְלָעֶרֶב כְּשֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל פִּסְחוֹ. וְכֵן מֵעְנִין הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (שם ב), עַל דֶּרֶךְ הַהֲלָכָה הַמְקֻיֶּמֶת שֶׁדֶּרֶךְ רְחוֹקָה תִּקְרֵא כָּל שֶׁהוּא רָחוֹק מֵחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִילִין, אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן אֵין נִקְרָא דֶּרֶךְ רְחוֹקָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים [ה' קרבן פסח פ"ה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים בְּתוֹרַת חִיּוּב, וּבִנְקֵבוֹת בְּתוֹרַת רְשׁוּת, שֶׁכֵּן הוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צא, ב), שֶׁנָּשִׁים שֶׁנִּדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי מִפְּנֵי טֻמְאָה אוֹ מִפְּנֵי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁזִּכַּרְנוּ, שֶׁעֲשׂוּיַת הַפֶּסַח שֵׁנִי לְהֶן רְשׁוּת, רָצוּ שׁוֹחֲטִין, רָצוּ אֵין שׁוֹחֲטִין, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה אֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי עַצְמָן בַּשַּׁבָּת. וְהָאִישׁ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶזִּיד וּבִטֵּל עֲשֵׂה זוֹ וְלֹא הִקְרִיב פֶּסַח שֵׁנִי כְּשֶׁנֶּאֱנַס וְלֹא יָכֹל לְהַקְרִיב פֶּסַח רִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת, זוֹהִי דַּעַת רַבִּי בַּמִּשְׁנָה (שם צג, א), אֲבָל רַבִּי נָתָן וְרַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי עֲקִיבָא פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַכָּרֵת, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא הֶזִּיד בָּרִאשׁוֹן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הֶזִּיד וּבִטֵּל הָרִאשׁוֹן, וּבִטֵּל גַּם הַשֵּׁנִי בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה שֶׁחַיָּב כָּרֵת לְדִבְרֵי הַכֹּל, מִכֵּיוָן שֶׁהֶזִּיד וְלֹא הִקְרִיב קָרְבַּן ה' בְּמוֹעֲדוֹ. וְזֹאת הִיא אַחַת מִשְּׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁמִּתְחַיְּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה ה).

מצוה שפא

מִצְוַת פֶּסַח שֵׁנִי שֶׁיֹּאכַל עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים – שֶׁכָּל הַמְחֻיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי שֶׁיֹּאכַל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יא) עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ.

מִשֹּׁרֶשֵׁי מִצְוַת כָּל עִנְיַן הַפֶּסַח כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה ה), וְאֵין סָפֵק כִּי כָּל עִנְיַן פֶּסַח שֵׁנִי אֵינוֹ כִּי אִם מִיְּסוֹדוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, יָדוּעַ הַדָּבָר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים מ, א) שֶׁהַמַּצּוֹת צְרִיכוֹת שִׁמּוּר גָּדוֹל שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי חִמּוּץ, עַד שֶׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם חמץ ומצה ה ט) לְהַזְהֵר בָּהֶם אֲפִלּוּ מִזְּמַן קְצִירָה שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עָלֶיהָן מַיִם, פֶּן יָבוֹאוּ לִידֵי חִמּוּץ. וְיֶתֶר רִבּוּי פְּרָטֵיהֶן בְּעִנְיַן הַלֵּילָה וְהָאֲפִיָּה בְּפֶסַח רִאשׁוֹן, וּכְלַל הַכֹּל הוּא, שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן שְׁמִירָה גְּדוֹלָה מֵחִמּוּץ. וְכֵן מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ בַּמְּרוֹרִים שֶׁכָּל עֻשֶּׂב מַר הוּא בִּכְלַל מְרוֹרִים שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב, וְשֶׁאָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח בְּכָל, לְפִי שֶׁהַצַּוָּאָה לָנוּ בְּמָרוֹר, זֶכֶר לְוַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם (שמות א יד), וּבְכָל עֻשֶּׂב מַר יִזְכֹּר הָדָבָר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בֵּרְרוּ לָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט א) לֶאֱכֹל הַחֲזֶרֶת, כִּי בָּהּ זֶכֶר הַתַּמְרוּר מִצַּד הַקֶּלַח שֶׁטַּעְמוֹ מַר קְצָת, וְגַם יֵשׁ בָּהּ הִדּוּר לְמִצְוָה יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר עֲשָׂבִים מָרִים, גַּם כִּי שְׁמָהּ הָדוּר שֶׁנִּקְרֵאת חַסָּא, וְרָמְזוּ בְּרָכָה בּוֹ שֶׁחָס רַחֲמָנָא עָלֵינוּ וּפְדָאָנוּ מִיַּד הַמְצָרִיִּים הַקָּשִׁים, וּמִכָּל אֵלֶּה יֵשׁ הִתְעוֹרְרוּת וְזֵכֶר אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם בְּעִנְיַן הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ בְּמִצְרַיִם, וּלְפִיכָךְ הֻקְבְּעָה הַהֲלָכָה שֶׁרָאוּי לָנוּ לְחַזֵּר אַחַר הַחֲזֶרֶת. פְּרָטֶיהָ גַּם כֵּן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים [שם].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, כִּי כְּמוֹ שֶׁאֵין שְׁחִיטַת פֶּסַח שֵׁנִי חוֹבָה לָהֶן אֶלָּא רְשׁוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כֵּן אֲכִילַת מַצָּה וּמָרוֹר עִמּוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לָהֶם, וּמִבֹּאר גַּם זֶה שָׁם בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (צה א). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל פֶּסַח שֵׁנִי מִבְּלִי מַצָּה וּמָרוֹר בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שפב

שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח שֵׁנִי לְמָחָרָתוֹ – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח שֵׁנִי לְמָחֳרָתוֹ שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאִיָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יב) לֹא יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. כָּל עִנְיָנָהּ בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה בְּפֶסַח רִאשׁוֹן, הַכָּתוּב בַּסֵּדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְהוּא שָׁם לָאו שֵׁנִי (מצוה ח).

מצוה שפג

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מֵעֲצָמוֹת פֶּסַח שֵׁנִי – שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִכָּל עַצְמוֹת הַפֶּסַח. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יב) וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ. כָּל עִנְיָן לָאו זֶה מְכֻוָּן בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה גַּם כֵּן בְּפֶסַח רִאשׁוֹן בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְהוּא שָׁם (מצוה טז), תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אִם רְצוֹנְךָ לָדַעַת.

מצוה שפד

מִצְוַת תְּקִיעַת חֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ וּבַמִּלְחָמָה – לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּכָל יוֹם בְּהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן, וּכְמוֹ כֵן בְּשִׁעַת הַצָּרוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י ט) וְכִי תָבוֹאוּ מִלְחָמָה וכו', וּכְתִיב אַחֲרָיו גַּם בְּיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזְהִיר הַכָּתוּב בְּיוֹם שִׂמְחָה וּמוֹעֵד וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ לָאו דַּוְקָא, דִּבְכָל יוֹם הָיוּ תּוֹקְעִין בַּמִּקְדָּשׁ בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל הַקָּרְבָּן. וְכֵן מְבֹאָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם (כט, א) הַכֹּל חַיָּבִין בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּמַתְמַהּ תַּלְמוּדָא עֲלַהּ בַּגְּמָרָא, פְּשִׁיטָא, אִי הָנֵי לָא מְחַיְּבִי מַאן מְחַיַּב? וּמַהְדַּר לֵיהּ, כֹּהֲנִים אִצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא הוֹאִיל וּכְתִיב יוֹם תְּרוּעָה וְגוֹ', וְהָנֵי כָּהֲנֵי הוֹאִיל וְאִיתַּנְהוּ בִּתְקִיעָה דְּכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, דִּכְתִיב וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְגוֹ'. וּמַהְדַּר לֵיהּ מִי דָּמֵי? הָתָם חֲצוֹצְרוֹת, הָכָא שׁוֹפָר. לָמְדְנוּ מִכָּל מָקוֹם דִּבְכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, כְּלוֹמַר בְּכָל יוֹם וְיוֹם, אֵיכָא חֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (יג א) אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן הָיוּ צְרִיכִים לְכַוֵּן דַּעְתָּם יָפֶה בְּעִנְיָנוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ, שֶׁהוּא נִפְסָל בְּמַחֲשָׁבוֹת יְדוּעוֹת, וְגַם כֵּן צָרִיךְ הַקָּרְבָּן כַּוָּנָה שְׁלֵמָה לְפָנֵי אֲדוֹן הַכֹּל שֶׁצִּוָּנוּ עָלָיו, וְגַם כֵּן בְּעֵת הַצָּרָה צָרִיךְ הָאָדָם כִּוּוּן גָּדוֹל בְּהִתְחַנְנוֹ לְפָנֵי בּוֹרְאוֹ שֶׁיְּרַחֵם עָלָיו וְיַצִּילֵהוּ מִצָּרָתוֹ, וְלָכֵן נִצְטַוּוּ בִּתְקִיעַת הַחֲצוֹצְרוֹת בְּעִתִּים אֵלֶּה, לְפִי שֶׁהָאָדָם מֵהֶיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר צָרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה אֶל הַדְּבָרִים, כִּי הַטֶּבַע מִבְּלִי מֵעִיר יַעֲמֹד כְּיָשֵׁן, וְאֵין דָּבָר יְעוֹרְרֵהוּ כְּמוֹ קוֹלוֹת הַנִּגּוּן, יָדוּעַ הַדָּבָר, וְכָל שֶׁכֵּן קוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁהוּא הַקּוֹל הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל כְּלֵי נִגּוּן. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת נִמְצָא בְּקוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת לְפִי הַדּוֹמֶה מִלְּבַד הַהִתְעוֹרְרוּת אֶל הַכַּוָּנָה, כִּי בְּכֹחַ הַקּוֹלוֹת יָסִיר הָאָדָם מִלִּבּוֹ מַחְשֶׁבֶת שְׁאָר עִסְקֵי הָעוֹלָם וְלֹא יִתֵּן לֵב בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּי אִם בִּדְבַר הַקָּרְבָּן, וּמֶה אַאֲרִיךְ וְיָדוּעַ זֶה לְכָל אֲשֶׁר הִטָּה אֹזֶן לִשְׁמֹעַ הַחֲצוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר בְּכַוָּנָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (כח, א) שֶׁהַחֲצֹצְרָה הָיְתָה בָּאָה מִן הָעֶשֶׁת שֶׁל כֶּסֶף כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב, וּמִשְּׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת פְּסוּלָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יג, א) שֶׁאֵין פּוֹחֲתִין לְעוֹלָם בַּמִּקְדָּשׁ מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל מֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּסִּפְרֵי (בהעלותך פיסקא עז) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו ב) וְגַם כֵּן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (יט א) בֵּאֲרוּ שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין בִּתְקִיעַת הַחֲצוֹצְרוֹת בְּעֵת צָרָה [ה' תענית פרק א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים, שֶׁעֲלֵיהֶם הַמִּצְוָה לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן בְּמַסַּע הַמַּחֲנוֹת, וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת. וְשָׁמָּא תֹּאמַר לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין הֵם עַל הַקָּרְבָּן אֶלָּא הַלְוִיִּם, אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד פֶּרֶק שְׁבִיעִי (מ"ג) נָתְנוּ לוֹ יַיִן לְנַסֵּךְ, הַסְּגָן עוֹמֵד עַל הַקֶּרֶן וְהַסּוּדְרִין בְּיָדוֹ, וּשְׁנֵי כֹּהֲנִים עוֹמְדִים עַל שֻׁלְחַן הַחֲלָבִים וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בְּיָדָם, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. הֲרֵי נִתְבָּאֵר, שֶׁעַל יְדֵי כֹּהֲנִים נַעֲשֵׂית מִצְוָה זוֹ וְשֶׁהִיא מִצְוָה תְּמִידִית לָהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ תּוֹקְעִין, וְלֹא בְּיוֹם מוֹעֵד וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּלְבַד. אֲבָל רָאִיתִי לְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (כלי מקדש ג, ה) שֶׁכָּתַב, בִּימֵי הַמּוֹעֵד כֻּלָּן וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים הָיוּ הַכֹּהֲנִים תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וְהַלְוִיִּם אוֹמְרִים שִׁירָה. נִרְאֶה מִדְּבָרָיו, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁבִּשְׁאָר הַיָּמִים אַף הַלְוִיִּם תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה הַכֹּהֲנִים וְלֹא תָּקְעוּ בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן, וְכֵן אִם לֹא תָּקְעוּ בְּעֵת הַצָּרָה, בִּטְּלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שפה

מִצְוַת חֲלָה – לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִכָּל עֲרִיסָה וְלִתֵּן אוֹתָהּ לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו כ) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערובין פג, א) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם כְּדֵי עִסָּתְכֶם, וְעִסָּת הַמִּדְבָּר הָיְתָה עֹמֶר, וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵפָה הוּא, וְהָאֵפָה שְׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסְּאָה שִׁשָּׁה קַבִּין, וְקַב אַרְבָּעָה לֹגִין, וְלֹג שֵׁשׁ בֵּיצִים. נִמְצֵאת הָאֵפָה אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם בֵּיצִים וַעֲשִׂירִיתָהּ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, וְזֶהוּ שִׁעוּר עִסָּה הַמְחֻיֶּבֶת בַּחַלָּה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁחִיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם בַּמְּזוֹנוֹת וְרֹב הָעוֹלָם יִחְיוּ בַּלֶּחֶם, רָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹתֵנוּ בְּמִצְוָה תְּמִידִית בְּלַחְמֵנוּ, כְּדֵי שֶׁתִּנּוֹחַ בְּרָכָה בּוֹ עַל יְדֵי הַמִּצְוָה וּנְקַבֵּל בָּהּ זְכוּת בְּנַפְשֵׁנוּ, וְנִמְצֵאת הָעִסָּה מָזוֹן לַגּוּף וּמָזוֹן לַנֶּפֶשׁ, וְגַם לְמַעַן יִחְיוּ בּוֹ מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם, הָעוֹסְקִים תָּמִיד בַּעֲבוֹדָתוֹ וְהֵם הַכֹּהֲנִים מִבְּלִי יְגִיעָה כְּלָל, שֶׁאִלּוּ בִּתְרוּמַת הַגֹּרֶן יֵשׁ לָהֶם עָמָל לְהַעֲבִיר הַתְּבוּאָה בַּכְּבָרָה וְלִטְחֹן אוֹתָהּ, אֲבָל כָּאן יָבוֹא חֵקֶם לָהֶם מִבְּלִי צַעַר שֶׁל כְּלוּם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חלה ג, א) שֶׁאֵין חִיּוּב הָעִסָּה מְשֻׁנָּתָן הַקֶּמַח בָּעֲרִיסָה, אֶלָּא הַחִיּוּב הוּא מִשְּׁעַת גְּלִגּוּל, כְּלוֹמַר, מִשֶּׁיְּעָרֵב הַקֶּמַח וְהַמַּיִם מִיָּד חִיּוּב הַחַלָּה חָל. וְחֲמִשָּׁה הַמִּינִין הֵם שֶׁחַיָּבִים בַּחַלָּה הַחִטִּים וּשְׂעוֹרִים, וְכֻסְמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְשִׁיפוֹן,

שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹ'. וְאֵין קְרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ, וְכֵן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר חַלָּה. וּמִי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ חַלָּה בָּעִסָּה מַפְרִישׁ אוֹתָהּ מִן הַלֶּחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם מְלַמֵּד שֶׁהַחִיּוּב גַּם בַּלֶּחֶם. וַאֲפִלּוּ הַלֶּשׁ פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר שֶׁהוּא פָּטוּר מֵחַלָּה, אִם אַחַר כָּךְ לָשׁ פַּעַם אַחֶרֶת וְהִשְׁלִים הַשִּׁעוּר וְנִתְעָרֵב כָּל הַפַּת בִּכְלִי אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לוֹ תוֹךְ הַכְּלִי מְצָרְפָן לְחַלָּה. וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹרִי, יִשְׁמְרוֹ אֵל, דְּדָוְקָא בְּשֶׁנָּתַן הַפַּת מִן הַתַּנּוּר לִכְלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל דָּוְקָא, אֲבָל הִנִּיחַ אוֹתוֹ כְּשֶׁהוֹצִיאוֹ מִן הַתַּנּוּר עַל גַּבֵּי לוּחַ אוֹ עַל הַקַּרְקַע וּבְכָל דְּבָר שֶׁאֵין לוֹ תוֹךְ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנוֹ אַחַר כֵּן בְּסַל כְּבָר נִפְטַר מֵחַלָּה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹדֶה וְנוֹתֵן לַסַּל, דְּדָוְקָא לַסַּל בִּשְׁעַת רְדִיָּה מִן הַתַּנּוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַתַּנּוּר אֵינוֹ עוֹשֶׂה צְרוּף לְחַלָּה (רמב"ם ביכורים ו טז). הַסָּבִין שֶׁבַּקֶּמַח, קֶדֶם שֶׁרְקָדוֹ מַשְׁלִים לַשִּׁעוּר, אֲבָל אַחַר שֶׁרְקָדוֹ, אִם חָזַר וְעֵרְבוֹ אֵינוֹ מַשְׁלִים לַשִּׁעוּר (חלה פ"ב מ"ו).

הַחַלָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר יָדוּעַ מִן הַתּוֹרָה, אֲפִלּוּ לֹא הִפְרִישׁ אֶלָּא כְּשִׁעוּרָהּ מִן הָעִסָּה פָּטַר כָּל הָעִסָּה שֶׁבָּעֲרֵסָה מִדִּין חַלָּה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה אֶלָּא רֵאשִׁית עֲרִסֹּתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ. וְכָל שֶׁהוּא מֵרִים מִמֶּנָּה פָּטוּר הוּא בְּכָךְ. אֲבָל חֲכָמִים חִיְּבוּנוּ (שם מ"ז) לְהַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה חֵלֶק אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְסָמְכוּ הַדָּבָר בְּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בִּמְצָוָה זוֹ תִּתְּנוּ לְיָיָ. כְּלוֹמַר, ת�ֵּן לַכֹּהֵן מַתָּנָה רְאוּיָה, וְשֶׁעָרוּ הֵם שֶׁהִיא כֵּן. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עִסָּתוֹ לְמִכֹּר בַּשּׁוּק וְהִיא מְרֻבָּה, וְגַם צָרִיךְ לְהַרְוִיחַ, לֹא חִיְּבוּהוּ לָתֵת אֶלָּא אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, וּבֵין שֶׁהִרְבָּה בַּעַל הַבַּיִת בָּעִסָּה וּבֵין שֶׁמִּעֵט נַחְתּוֹם דֵּינָם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה.

עִסָּה שֶׁנִּגְלוֹשָׁה בִּשְׁתֵּי קְצוֹת הָעֲרֵיסָה וְאֵין בְּאֶחָד מִן הַחֲלָקִים שִׁעוּר חַלָּה אֵינָהּ מִתְחַיֶּבֶת בַּחַלָּה, אֶלָּא אִם כֵּן נָשְׁכוּ זֶה אֶת זֶה וְהֵן מֵאִישׁ אֶחָד.

עִסָּה שֶׁנִּגְלוֹשָׁה בֵּין בְּמַיִם בֵּין בְּכָל שְׁאָר מַשְׁקִים וּבֵין שֶׁאֲפָאָהּ בְּתַנּוּר אוֹ בְּקַרְקַע אוֹ בְּמַחֲבַת וּמַרְחֶשֶׁת, וּבֵין שֶׁהִדְבִּיק הַפַּת תְּחִלָּה בָּהֶן וּלְבַסּוֹף הִרְתִּיחַ, כְּלוֹמַר שֶׁהִדְלִיק הָאֵשׁ תַּחְתֶּיהָ, אוֹ הִרְתִּיחַ וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק, בְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ יֵשׁ חִיּוּב חַלָּה שֶׁבְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ לֶחֶם נִקְרָא, שֶׁאֵין הֶלֶכָה כְּמַאן (פסחים לז א) דַּאֲמַר אֵין לֶחֶם אֶלָּא אָפוּי בַּתַּנּוּר בִּלְבַד, אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בְּקֻדָּרָה אֵין בָּהּ חִיּוּב חַלָּה.

וְעִסַּת אַרְנוֹנָא, כְּלוֹמַר מְשֻׁתֶּפֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל וְגוֹי חַיֶּבֶת בַּחַלָּה אִם יֵשׁ בְּחֵלֶק הַיִּשְׂרְאֵל שִׁעוּר חַלָּה. עִסָּה (חלה א, ח) הַנַּעֲשֵׂית בִּשְׁבִיל בְּהֵמוֹת פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, וְאִם בִּשְׁבִיל בְּהֵמוֹת וְאָדָם חַיֶּבֶת בַּחַלָּה. עִסָּה מִתְקַנֶּנֶת כְּלוֹמַר, שֶׁהוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה וְנִתְעָרְבָה בָּהּ עִסָּה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא הוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה כְּיצַד עוֹשֶׂה? מֵבִיא עִסָּה אַחֶרֶת וְסוֹמְכָהּ עָלֶיהָ וְנוֹטֵל חַלָּה עַל הַכֹּל, וְאִם אֵין לוֹ עִסָּה אַחֶרֶת נוֹטֵל מִמֶּנָּה חַלָּה בְּלֹא בְּרָכָה לְפִי הַדּוֹמֶה, לְפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית כֻּלָּהּ טֵבֶל, וַאֲפִלּוּ מְעַט מִמֶּנָּה טוֹבֶלֶת כַּמָּה עִסּוֹת מְתֻקָּנוֹת, שֶׁהַטֶּבֶל אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא,

כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רפד). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חַלָּה וְכֵן בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה [ה' ביכורים פ"ה].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד מִדְּאוֹרַיְתָא. שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ. וְדָוְקָא בִּזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, כְּלוֹמַר רֻבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּבוֹאֲכֶם וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל זֶה (כתובות כה, א) בְּבִיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא בְּבִיאַת מִקְצַתְכֶם. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (רמב"ם ביכורים ה ז) לְהַפְרִישׁ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּהּ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, נָהֲגוּ לְהַקֵּל בָּהּ (עי' הל, הרמב"ן פ"ד דבכורות) בְּעִנְיָן שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מֵעִסָּה גְּדוֹלָה אֶלָּא כַּזַּיִת, וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָהּ בָּאֵשׁ, וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת לְשׁוּם כֹּהֵן קָטָן אוֹ גָּדוֹל. וְשָׁמַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה גְּדוֹלָה כַּשִּׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ לָנוּ חֲכָמִים בָּהּ, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לְכֹהֵן קָטָן שֶׁאֵין טֻמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ אוֹ לְכֹהֶנֶת קְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה [נִדָּה], וַאֲפִלּוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל לְקְרִיוֹ אוֹ לְזִיבָתוֹ נוֹתְנִין אוֹתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת, נָהֲגוּ לְהַאֲכִילָהּ לוֹ בְּאוֹתָן מְקוֹמוֹת. וְעוֹד נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לְהָקֵל בָּהּ עוֹד בְּחַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאָדָם יָכוֹל לְבַטְּלָהּ לְכַתְּחִלָּה בְּרֹב, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (צ"ל בכורות כז א) וּבְמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים מֵהַגְּמָרָא, וְאֵין בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה כֵּן לְפִי יְדִיעָתִי, זוּלָתִי בְּעַצִּים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל בְּיוֹם טוֹב לְתוֹךְ הַתַּנּוּר שֶׁמְּבַטְּלִין אוֹתָן גַּם כֵּן לְכַתְּחִלָּה, וְכִדְאָמְרִינַן בְּיוֹם טוֹב (ביצה ד, ב) אָדָם מַרְבֶּה עֲלֵיהֶם עֵצִים וּמַתִּירָן, וְאָמְרוּ בְּטַעַם הַדָּבָר מִשּׁוּם דְּמִקְלָא קְלִי אִסּוּרֵיהּוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁכָּלֶה בָּאֵשׁ, וְלָכֵן הֵקֵלּוּ בַּדָּבָר.

וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּסֵפֶר זְרָעִים הִלְכוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים פֶּרֶק חֲמִישִׁי (הל' ט יא) וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת הַמֵּת מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, וְשׁוֹרֵף אוֹתָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְיֵשׁ לָהּ שָׁם עִקָּר מִן הַתּוֹרָה, וּמִכְּזַיִת עַד אֶמָּנָה מַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה לְכֹהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ שִׁעוּר כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם.

חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה, הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, כְּגוֹן בַּעֲלֵי קְרִיין וְזָבִין, וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין, אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִין בְּמַגַּע הַטֻּמְאוֹת, אֲפִילּוּ טְמֵא מֵת מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ. לְפִיכָךְ אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בְּסוּרְיָא בֵּין בְּשְׁאָר אַרְצוֹת, רָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה אַחַת מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לְקָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי, וְלִקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה נִדָּה, וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה לַאֵשׁ, וְכֵן אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל מִשִּׁכְבַת זֶרַע אוֹ מִזִּיבָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, עַד כָּאן.

מצוה שפו

מִצְוַת צִיצִית – לְהַטִּיל צִיצִית בַּבֶּגֶד שֶׁנִּתְכַּסֶּה בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לח) וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת וְגוֹ', וְזֶה הַחִיּוּב הוּא כְּשֶׁיִּהְיֶה לַבֶּגֶד אַרְבַּע כְּנָפַיִם אוֹ יוֹתֵר, דִּכְתִיב (דברים כב יב) עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ. וְיֵשׁ (רמב"ם ציצית פ"ג ה"א) בְּכָלָל אַרְבַּע חָמֵשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה שִׁעוּרוֹ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְכַּסּוֹת בּוֹ רֹאשׁוֹ וְרֹב גּוּפוֹ שֶׁל קָטָן הַמִּתְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק לְבַדּוֹ מִבְּלִי שׁוּמַר. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁזְּמַן זֶה הוּא כְּבַר שֵׁת כְּבַר שְׁבַע. וְשֶׁיִּהְיֶה הַטַּלִּית מִצֶּמֶר אוֹ מִפִּשְׁתִּים זֶה הַבֶּגֶד שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לְהַטִּיל בּוֹ צִיצִית כְּשֶׁנִּתְכַּסֶּה בּוֹ. הָיָה חָסֵר דָּבָר אֶחָד מִכָּל אֵלֶּה, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע כְּנָפַיִם, אוֹ שֶׁעוּר גָּדְלוֹ פָּחוֹת מִזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, אוֹ שֶׁהוּא מִשְׁאָר הַמִּינִין פָּטוּר מִן הַצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן בִּגְדֵי מֶשִׁי, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל צֶמֶר גְּמַלִּים, אוֹ אַרְנָבִים, אוֹ מִנּוֹצָה שֶׁל עִזִּים, כָּל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵין נִקְרָא בֶּגֶד סְתָם, אֶלָּא בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר רְחֵלִים וּכְבָשִׂים אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתִּים, וְכֵן לְעִנְיַן צָרַעַת הַבֶּגֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ (מצוה קעב).

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה בַּכָּתוּב, שֶׁהוּא לְמַעַן נִזְכֹּר כָּל מִצְוֹת הַשֵּׁם תָּמִיד, וְאֵין דָּבָר בָּעוֹלָם יוֹתֵר טוֹב לְזִכָּרוֹן, כְּמוֹ נוֹשֵׂא חוֹתָם אֲדוֹנָיו קָבוּעַ בְּכִסּוּתוֹ אֲשֶׁר יְכַסֶּה בָּהּ תָּמִיד, וְעֵינָיו וְלִבּוֹ עָלָיו כָּל הַיּוֹם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בַּכָּתוּב (במדבר טו לט) וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא קורח יב) כִּי מִלַּת צִיצִית תִּרְמֹז לְתַרְיַ"ג מִצְוֹת עִם צֶרוּף שְׁמֹנָה חוּטִין שֶׁבַּצִּיצִית וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִין שֶׁבּוֹ. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶמֶז וְזִכָּרוֹן, שֶׁגּוּפוֹ שֶׁל אָדָם וְנַפְשׁוֹ הַכֹּל לְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כִּי הַלָּבָן רֶמֶז לַגּוּף שֶׁהוּא מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּבְרֵאת מִן הַשֶּׁלֶג שֶׁהוּא לָבָן, כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ"ג) הָאָרֶץ מֵהֵיכָן נִבְרֵאת? מִשֶּׁלֶג שֶׁתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וְחוּטִין רֶמֶז אֶל הַגּוּף, כְּעִנְיַן אָמְרָם כִּי תְּחִלַּת בְּרִיאַת הַגּוּף הוּא כְּעֵין חוּטִין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֶּרֶק הַמַּפֶּלֶת (נדה כה, ב) אָמַר רַב עַמְרָם תָּנָא שְׁנֵי יַרְכוֹתָיו כִּשְׁנֵי חוּטִין שֶׁל זְהוֹרִית, שְׁנֵי זְרוֹעוֹתָיו כִּשְׁנֵי חוּטִין שֶׁל זְהוֹרִית, וְהַתִּכֶלֶת אֲשֶׁר עֵינוֹ כְּעֵין הָרָקִיעַ יִרְמֹז לַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא מִן הָעֶלְיוֹנִים, וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם (מנחות מז ב) מָה נִשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צִבְעוֹנִין? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לַיָּם, וְהַיָּם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְהָרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וְאוֹמֵר (יחזקאל א כו) כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא. וְתַחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד מָקוֹם שֶׁנִּפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת שָׁם, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (מנחות לט א) שֶׁכּוֹרְכִין חוּט הַתְּכֵלֶת עַל הַלָּבָן, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא הָעֶלְיוֹנָה וְהַגּוּף תַּחְתּוֹן. וְאָמְרוּ שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ שֶׁבַע כְּרִיכוֹת אוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְרָמֹז הָרְקִיעִים וְהָאֲוִירִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) תַּנָּא הַפּוֹחֵת לֹא יִפְחֹת מִשֶּׁבַע, כְּנֶגֶד שִׁבְעָה רְקִיעִים, וְלֹא יוֹסִף עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כְּנֶגֶד שִׁבְעָה רְקִיעִים וְשִׁשָּׁה אֲוִירִים שֶׁבֵּינֵיהֶם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מג ב) שֶׁהַכְּסוּת שֶׁל חָמֵשׁ כְּנָפַיִם, אוֹ יוֹתֵר אֵין מְטִילִין בּוֹ צִיצִית, אֶלָּא בְּאַרְבַּע כְּנָפַיִם מִמָּנוּ הַמְּרֻחָקוֹת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם כח, א), שֶׁאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאַרְבַּעְתָּן מִצְוָה אַחַת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לח, א) שֶׁהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַלָּבָן, וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַתְּכֵלֶת, דְּאֵין הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת שֶׁהַכֹּל מִצְוָה אַחַת הִיא, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, כְּגוֹן אָנוּ הַיּוֹם שֶׁאֵין אָנוּ מוֹצְאִים תְּכֵלֶת, שֶׁלֹּא נִמְנַע מִפְּנֵי זֶה מֵהָטִיל חוּטִין לְבָנִים מִבִּלְי תְּכֵלֶת בַּטַּלִּית, וּנְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן כְּאִלּוּ הוּא בְּשִׁלְמוּתוֹ עִם הַתְּכֵלֶת, וְכֵן בִּזְמַן שֶׁהַתְּכֵלֶת נִמְצָא, מִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ חוּטִין לְבָנִים, יָכֹל לְהָטִיל תְּכֵלֶת בְּסִדְרִינוֹ וּמִתְעַטֵּף בּוֹ וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהָ.

וְצֶבַע הַתְּכֵלֶת הַזֶּה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ דּוֹמֶה לְעֵין הָרָקִיעַ בְּטָהֳרוֹ, וְהוּא נַעֲשֶׂה בְּדַם דָּג אֶחָד שֶׁנִּקְרָא חִלָּזוֹן, שֶׁעֵינוֹ דּוֹמֶה לְעֵין הַיָּם (מנחות מד א), וּבְיָם הַמֶּלַח הוּא מָצוּי, וְצוֹבְעִין בּוֹ פְּתִיל שֶׁל צֶמֶר. וְזֶה יָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל, לֹא שָׁמַעְנוּ מִי שֶׁזָּכָה לִתְכֵלֶת בְּטַלִּיתוֹ. וְצָרִיךְ לְצָבְעָהּ לְשֵׁם מִצְוָתוֹ וְהַחוּטִין הַלְּבָנִים גַּם כֵּן צְרִיכִין טְוִיָּה לְשֵׁם הַמִּצְוָה, וְאֵין טוֹוִין אוֹתָן מִצֶּמֶר הַנֶּאֱחָז בַּקּוֹצִים כְּשֶׁהַצֹּאן רוֹבְצִין, וְלֹא מִן הַנִּימִין הַנִּתְלָשִׁין מִן הַבְּהֵמָה, וְלֹא מִשְּׁיוּרֵי שְׁתִי שֶׁהָאוֹרֶג מְשַׁיֵּר בְּסוֹף הַבֶּגֶד, וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מִצֶּמֶר הַגָּזוּל, וְלֹא מִשֵּׂעִיר הַנִּדַּחַת, וְלֹא מִשֶּׁל קְדֵשִׁים, וְאִם עָשָׂה פָּסוּל. צִיצִית שֶׁטָּוָה (י"ג שֶׁתָּלָה) אוֹתָהּ גּוֹי פְּסוּלָה שֶׁנֶּאֱמַר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ. אֲבָל עֲשָׂאָהּ יִשְׂרָאֵל בִּלֹּא כַּוָּנָה דִּיעֲבַד כְּשֵׁרָה. וְשָׁמַעְתִּי מִגְּדוֹלִים (עי' ר"ת הביאו הומ"א סי' יד סעיף א), שֶׁהֲעֲשִׂיָּה אֵינָהּ כְּשֵׁרָה בְּנָשִׁים.

כֵּיצַד עוֹשִׂין הַצִּיצִית? (רמב"ם שם א ו) מַעֲבִירִין אַרְבָּעָה חוּטִין בִּכְנַף הַבֶּגֶד, שֶׁהֵן שְׁמֹנָה רָאשֵׁי חוּטִין כְּשֶׁהֵן תְּלוּיִין בַּכָּנָף, וְאֵין תּוֹלֶה אוֹתָן סָמוּךְ מַמָּשׁ לִשְׂפַת הַבֶּגֶד, וְלֹא רָחוֹק אֶלָּא סָמוּךְ כְּשִׁעוּר גּוּדָל מֵרֹאשׁוֹ עַד הַפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן, כִּדְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּגְּמָרָא (שם מב, א), וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּמִלֹּא קֶשֶׁר גּוּדָל. וְעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶם גָּדוֹל כְּדֵי שֶׁיְּכָרֵךְ בּוֹ הָאֲחֵרִים, וְקוֹשְׁרָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת קֶשֶׁר כָּפוּל (שם לט, א בתוס' ד"ה לא). וּבֵין קֶשֶׁר וְקֶשֶׁר עוֹשֶׂה שְׁלֹשׁ חֻלְיוֹת, וּבְאֶמְצָעוּת הַקֶּשֶׁר הָאַחֲרוֹן עוֹשֶׂה אַרְבַּע חֻלְיוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין כֻּלָּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חֻלְיוֹת. וְעוֹשֶׂה הַחוּטִין אֲרֻכִּים בִּכְדֵי שֶׁיַּסְפִּיקוּ שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן שְׁנֵי חֲלָקִים עָנָף כְּלוֹמַר, בְּלֹא קְשָׁרִים וְחֻלְיוֹת, מִלְּבַד הַקְּשָׁרִים וְהַחֻלְיוֹת, זֶהוּ עִקַּר מִצְוָתוֹ לְכַתְּחִלָּה. אֲבָל דִּיעֲבַד אֲפִילּוּ בְּחֻלְיָה אַחַת יָצָא, וְכֵן בְּדִיעֲבַד אִם נִתְמַעֲטוּ חוּטֵי הַצִּיצִית, (שם לח, ב) אֲפִילּוּ לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן אֶלָּא כְּדֵי עֲנִיבָה כָּשֵׁר. אֲבָל נִפְסַק אֲפִלּוּ חוּט אֶחָד מֵהֶם מֵעִקָּרוֹ פָּסוּל. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּסוּת אַרְבַּע כְּנָפַיִם, כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּסֶּה בָּהּ אֵינוֹ חַיָּב לְהָטִיל בָּהּ צִיצִית וַהֲלָכָה כְּרַב דְּאָמַר (שם מב, א) צִיצִית חוֹבַת גַּבְרָא, כְּלוֹמַר חִיּוּב הָאִישׁ הוּא לַעֲשׂוֹת צִיצִית בַּבֶּגֶד כְּשֶׁהוּא מִתְכַּסֶּה בּוֹ, אֲבָל בְּבֶגֶד הַמֻּנָּח בְּקֻפְסָא אֵינוֹ חַיָּב לְהָטִיל בּוֹ צִיצִית, שֶׁאֵין

הֲלָכָה כְּמַאן דְּאָמַר חוֹבַת מָנָא הִיא. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיוּ לוֹ לָאָדָם כַּמָּה טַלִּיתוֹת שֶׁל אַרְבַּע כְּנָפַיִם בְּבֵיתוֹ, אֲפִלּוּ לֹא יִתְכַּסֶּה בָּהֶן לְעוֹלָם חַיָּב לְהַנִּיחַ בְּכֻלָּן צִיצִיּוֹת זֶה אֵינוֹ, אֶלָּא הֲלָכָה כְּרַב כְּדַאֲמָרַן.

וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן מֵטִיל בּוֹ צִיצִיּוֹת שֶׁל פִּשְׁתָּן, דְּלֵית הִלְכְתָא כְּבֵית שַׁמַּאי דְּאָמְרִי (שם מ א) סָדִין בְּצִיצִית פְּטוּרָה, כְּלוֹמַר דְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן מִכְּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַטִּיל בּוֹ תְּכֵלֶת לְעוֹלָם, מְשׁוּם כִּלְאַיִם, כִּי הַתְּכֵלֶת וַדַּאי עַמְרָא הוּא, שֶׁצָּבַע הַתְּכֵלֶת לֹא הָיָה יָפֶה בְּפִשְׁתָּן לְעוֹלָם אֶלָּא בְּצֶמֶר, וְהַתּוֹרָה חִיְּבָה אוֹתָנוּ בִּתְכֵלֶת גְּמוּרָה, וּמִכְּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַטִּיל חוּט צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן לְעוֹלָם מְשׁוּם כִּלְאַיִם, אַף חוּטִין שֶׁל לָבָן כְּלוֹמַר שֶׁל פִּשְׁתָּן אֵין מַנִּיחִין בּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ סָדִין בְּצִיצִית בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וְאֵין הֲלָכָה כְּמוֹתָם, דְּטַעְמָא דִּידְהוּ מְשׁוּם דְּלָא דָּרְשִׁי סְמוּכִין, וְהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל דְּדָרְשִׁי סְמוּכִין, וְסָבְרִי, דְּלָאו דְּכִלְאַיִם אֵינוֹ בְּצִיצִית, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כב יא), לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ. כְּלוֹמַר אֲבָל גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לְךָ מִשַּׁעַטְנֵז, וּמְשׁוּם הָכִי קָא סָבְרִי בֵּית הִלֵּל דְּסָדִין בְּצִיצִית חַיֶּבֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּנִּיחִין צִיצִית שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן, וַהֲלָכָה כְּמוֹתָם, אֲבָל אֵין מַנִּיחִין בּוֹ תְּכֵלֶת גְּזֵרָה מִשּׁוּם קָלָא אִילֵן, כְּלוֹמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִצְבְּעוּ אוֹתוֹ בְּצֶבַע אַחֵר שֶׁאֵינוֹ תְּכֵלֶת, וְיִהְיֶה כִּלְאַיִם שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִצְוָה, וְהִקְשׁוּ בַּגְּמָרָא בְּמָנָחוֹת (שם) עַל דָּבָר זֶה, לֹא יְהֵא אֶלָּא לָבָן? כְּלוֹמַר לְבֵית הִלֵּל דְּדָרְשִׁי סְמוּכִין לְמָה נִגְזוֹר בָּזֶה? שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיֶה קָלָא אִילֵן, מָה בְּכָךְ? הֲרֵי אָמַרְנוּ דִּכְלְאַיִם הֻתְּרוּ בְּצִיצִית? כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּלָבָן, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ לְהַנִּיחַ בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן צִיצִיּוֹת שֶׁל צֶמֶר לָבָן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּצֶמֶר צָבוּעַ בִּתְכֵלֶת כְּמִצְוָתוֹ? וּפָרֵיק, הָנֵי מִלֵּי דְּאָמְרִי בֵּית הִלֵּל דִּכְלְאַיִם הֻתְּרוּ בְּצִיצִית מִדְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין הֵיכָא דְּלֵיכָּא מִינֵהּ, כְּלוֹמַר הֵיכָא דְּלָא אֶפְשָׁר לָן בְּמִינֵהּ כְּגוֹן טַלִּית שֶׁהוּא שֶׁל פִּשְׁתָּן, שֶׁאִם אַתָּה רוֹצֶה לְהַטִּיל בּוֹ תְּכֵלֶת עַל כָּל פָּנִים אַתָּה צָרִיךְ צֶמֶר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַתְּכֵלֶת אֶלָּא מִצֶּמֶר, בְּעִנְיָן זֶה סָמְכִי בֵּית הִלֵּל אַדְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין וּמְחַיְּבִי לְהַטִּיל תְּכֵלֶת בְּסָדִין, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מִינֵהּ, כְּלוֹמַר הֵיכָא שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהַנִּיחַ חוּטִין לְבָנִים בְּלֹא תְּכֵלֶת בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן אִי אֶפְשָׁר לְךָ לְהַנִּיחָם בּוֹ שֶׁל צֶמֶר מִכֹּחַ אוֹתָהּ דְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין, שֶׁהֲרֵי חוּטִין לְבָנִים מִפִּשְׁתָּן אֶפְשָׁר לְךָ לַעֲשׂוֹתָם, וְהֵיכִי דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה אִם אַתָּה יָכוֹל לְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם מוּטָב, וְאִם לָאו יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדָּחֶה אֶת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְעַכְשָׁו יָכֹל אַתָּה לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם, דְּכֵיוָן שֶׁאִי אַתָּה רוֹצֶה לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּכֵלֶת לְגַבֵּי לָבָן הֲרֵי בְּפִשְׁתִּים אֶפְשָׁר לָךְ, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, אִם תַּעֲשֶׂה מִצֶּמֶר הָוֵי לְהוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר, וְתוּ לָא מִידִי. וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הַרְבֵּה פְּרוּשִׁים הֶאֱרַכְתִּי לְךָ מְעַט בְּכָאן, וּבְמָה שֶׁעָלָה בְּמִצּוּדָתִי עָרַכְתִּי לְפָנֶיךָ שֻׁלְחָן, וְאִם תִּזְכֶּה בְּנֵי הָאֱמֶת תִּבְחַן, וְאִם אוּלַי מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר

יֵרָאֶה לְךָ לִסְתֹּר דַּרְכִּי בְּמָקוֹם זֶה אוֹ אֶפְלוּ בְּאַחֵר לֹא תִשָּׂא פְּנֵי אָב, וְרַבָּן, וְהִנְנִי קוֹרֵא מֵעַתָּה סְתִירָתְךָ בְּנָיִן.

וְדַע, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה (רמב"ם פ"ג הי"ח) אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם כְּסוּת אַרְבַּע כְּנָפַיִם, כְּמוֹ שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוַת מַעֲקֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּג, אַף עַל פִּי כֵן הִזְהִירוּהוּ חֲכָמִים בְּמִצְוָה זוֹ הַרְבֵּה וְאָמְרוּ (מנחות מא א) שֶׁרָאוּי לְחַזֵּר עָלֶיהָ, וְאָמְרוּ (שבת לב, ב) שֶׁהַזְּהִיר בָּהּ זוֹכֶה וּמְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ עֲבָדִים רַבִּים, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב שְׁקָלָהּ וְתָלָה בָּהּ כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהַזְּהִיר בָּהּ וּבְתְפִלִּין וּבְמְזוּזָה מֻבְטָח הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ד יב) וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק.

וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ. בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי תִּמְצָא אוֹתָן [או"ח מסי' ח' עד כ"ב].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּזָכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת. וְאִם רָצוּ הַנְּקֵבוֹת לְהִתְעַטֵּף מִתְעַטְּפוֹת בְּלֹא בְּרָכָה, כְּדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים (רמב"ם פ"ג ה"ט). וּקְצָתָם אָמְרוּ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה (ר"ת בתוס' ר"ה לג א ד"ה הא ר' יהודה). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ בֶּגֶד צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתִּים גָּדוֹל כִּשְׁעוּר שֶׁאָמַרְנוּ וְהוּא שֶׁלּוֹ וְלֹא הֵטִיל בּוֹ צִיצִית בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאִם הוּא שֶׁל שְׁאָר מִינִין בִּטֵּל מִצְוָה מִדְּרַבָּנָן. וְאִם אֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֶלָּא שֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ, כָּל שִׁלְשִׁים יוֹם, כְּלוֹמַר מִיּוֹם שֶׁשְּׁאָלָהּ עַד תַּשְׁלוּם שִׁלְשִׁים יוֹם, פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית (רמב"ם שם ה"ד), מִכָּאן וְאֵילָךְ חַיָּב לְהָטִיל בּוֹ צִיצִית.

מצוה שפז

שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִית הָעֵינַיִם – שֶׁלֹּא נָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִית הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לט) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. עִנְיַן לָאו זֶה שֶׁנִּמְנָענוּ שֶׁלֹּא נַיְחֵד מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לַחְשֹׁב בְּדֵעוֹת שֶׁהֵם הֶפֶךְ הַדַּעַת שֶׁהַתּוֹרָה בְּנוּיָה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לְמִינוּת, אֲבָל אִם יַעֲלֶה עַל לִבּוֹ רוּחַ לַחְשֹׁב בְּאוֹתָן דֵּעוֹת הָרָעִים יְקַצֵּר מַחֲשַׁבְתּוֹ בָהֶם, וְיִשַּׁנֶּה לַחְשֹׁב בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה הָאֱמִתִּיִּים וְהַטּוֹבִים, וּכְמוֹ כֵן שֶׁלֹּא יִרְדֹּף הָאָדָם אַחַר מַרְאֵה עֵינָיו, וּבְכָלַל זֶה שֶׁלֹּא נְרַדֵּף אַחַר תַּאֲוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי אַחֲרֵיתָם רָעָה וּכְדֵי בִּזָּיוֹן וָקֶצֶף, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב, ב) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זוֹ מִינוּת, וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם זוֹ זְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יד ג) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה, כִּי בָּזֶה יִשָּׁמֵר הָאָדָם מֵחֲטֹא לַה' יִתְבָּרֵךְ כָּל יָמָיו, וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת בֶּאֱמֶת יְסוֹד גָּדוֹל בַּדָּת, כִּי הַמַּחְשָׁבוֹת הָרָעוֹת אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, וְהַמַּעֲשִׂים יַלְדֵיהֶן, וְאִם

יְמוּת הָאָדָם טֶרֶם יוֹלִיד אֵין זֶכֶר לְבָנִים, נִמְצֵאת זֹאת הַמְּנִיעָה שׁוֹרֶשׁ שֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת יוֹצְאוֹת מִמֶּנָּה. וְדַע בְּנִי וּתְהִי מַרְגָּלָא בְּפֻמָּךְ מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד ב) עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, שֶׁאִם תָּשִׂית דַּעְתְּךָ לְמַלֹּאת תַּאֲוָתְךָ הָרָעָה פַּעַם אַחַת תִּמָּשֵׁךְ אַחֲרֶיהָ כַּמָּה פְּעָמִים, וְאִם תִּזְכֶּה לִהְיוֹת גִּבּוֹר בָּאָרֶץ לִכְבֹּשׁ יִצְרְךָ וְלַעֲצֹם עֵינֶיךָ מֵרְאוֹת בָּרָע פַּעַם אַחַת יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת כֵּן כַּמָּה פְּעָמִים. כִּי הַתַּאֲוָה תִּמְשֹׁךְ הַבָּשָׂר כְּמִשֹּׁךְ הַיַּיִן אֶל שׂוֹתָיו. כִּי הַסּוֹבְאִים לֹא תִשְׂבַּע נַפְשָׁם לְעוֹלָם בַּיַּיִן, אֲבָל יִתְאַוּוּ אֵלָיו תַּאֲוָה גְּדוֹלָה, וּלְפִי הַרְגִּילָם נַפְשָׁם בּוֹ תֶּחֱזַק עֲלֵיהֶם תַּאֲוָתָם, וְלוּ יִשְׁתּוּ שָׁם כּוֹס מַיִם יָפִיג יְקוֹד אֵשׁ תַּאֲוַת הַיַּיִן וְיֵעָרֵב לָהֶם, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה כָּל אִישׁ בְּהַרְגִּילוֹ בְּתַאֲוֹת וּבְהַתְמִידוֹ בָּהֶן יֶחֱזַק עָלָיו יִצְרוֹ הָרַע יוֹם יוֹם, וּבְהִמָּנְעוֹ מֵהֶם יִשְׁמַח בְּחֶלְקוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם, וְיִרְאֶה כִּי עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִּקְשׁוּ חִשְׁבֹּנוֹת רַבִּים. לְלֹא תוֹעֶלֶת שֶׁל כְּלוּם.

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ קְצָרִים, הֲרֵי בֵּאַרְנוּ בְּזֶה רֹב עִקָּרָן [הלכות עבודה זרה פרק ג].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְיִחֵד מַחְשַׁבְתּוֹ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ שֶׁמְּבִיאִין הָאָדָם לָצֵאת מִדֶּרֶךְ דֵּעוֹת תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה וְהַנְּקִיָּה וּלְהִכָּנֵס בְּדַעַת הַמַּהְבִּילִים הַכּוֹפְרִים רַע וָמָר. וְכֵן מִי שֶׁהוּא תָּר אַחַר עֵינָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר תַּאֲוֹת הָעוֹלָם, כְּגוֹן שֶׁהוּא מֵשִׂים לִבּוֹ תָּמִיד לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּגִים גְּדוֹלִים לְנַפְשׁוֹ מִבְּלִי שֶׁיְּכַוֵּן בָּהֶם כְּלָל לְכַוָּנָה טוֹבָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיִּתְעַמֵּד בְּרִיא וְיוּכַל לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, רַק לְהַשְׁלִים נַפְשׁוֹ בְּתַעֲנוּגִים, כָּל מִי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זֶה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה תָּמִיד בְּכָל עֵת עִסְקוֹ, בְּמַה שֶׁאָמַרְנוּ. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין זֶה דָּבָר מְסֻיָּם שֶׁנּוּכַל לְהַתְרוֹת בּוֹ הָעוֹבֵר עָלָיו, כִּי מְהֻיּוֹת הָאָדָם בָּנוּי בְּעִנְיַן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יִרְאֶה בְּעֵינָיו לְפָעָמִים יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרָאוּי, וּכְמוֹ כֵן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא תִּתְפַּשֵּׁט הַמַּחְשָׁבָה לְפָעָמִים יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, עַל כֵּן אִי אֶפְשָׁר לְהַגְבִּיל הָאָדָם בְּזֶה בִּגְבוּל יָדוּעַ, גַּם כִּי פְּעָמִים אֶפְשָׁר לַעֲבֹר עַל לָאו זֶה מִבְּלִי שׁוּם מַעֲשֶׂה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שמה שמו) שֶׁכָּל לָאו שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי הַדּוֹמֶה.

מצוה שפח

מִצְוַת שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לִשְׁמֹר הַמִּקְדָּשׁ וְלִלְכֶּת סְבִיבוֹ תָּמִיד בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה כָּל הַלַּיְלָה (עי' בסהמ"צ לר' חיים הלר עשה כב). וּשְׁמִירָה זוֹ הִיא כְּדֵי לְכַבְּדוֹ וּלְרוֹמְמוֹ וּלְפָאֳרוֹ, לֹא מְהֻיּוֹת שׁוּם פַּחַד מֵאוֹיֵב חָלִילָה. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ד) וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת. הַכֹּהֲנִים מִבִּפְנִים, וְהַלְוִיִּם אַף מִבַּחוּץ, כְּלוֹמַר לְשַׁמֵּר אוֹתוֹ וְלִלְכֶּת סְבִיבוֹ. וּבַמְּכִילְתָּא אָמְרוּ

(ספרי זוטא כאן) וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֹׂה וכו', הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁשְּׁמִירָתוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא. וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד גְּדֻלָּה לַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שׁוֹמְרִין, אֵינוֹ דּוֹמֶה פַּלְטֵרִין שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין לְפַלְטֵרִין שֶׁאֵין עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין, וְיָדוּעַ שֶׁפַּלְטֵרִין שֵׁם הַהֵיכָל. מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מַה שֶּׁכָּבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי בִּכְבוֹד הַבַּיִת סִבָּה לָתֵת מוֹרָאוֹ אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם, וּבְוַאֲנוּ שָׁם לְבַקֵּשׁ תְּחִנָּה וּסְלִיחָה מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל יִתְרַכְּכוּ הַלְּבָבוֹת אֶל הַתְּשׁוּבָה בִּמְהֵרָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בָּאֲרָכָה בְּסֵדֶר וְאַתָּה תְּצַוֶּה (מצוה צח) וּמִכְּבוֹדוֹ שֶׁל בַּיִת הוּא, לְמַנּוֹת עָלָיו שׁוֹמְרִים כְּדֶרֶךְ הַמְּלָכִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּכִילְתָּא, אֵינוֹ דּוֹמֶה וכו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסָמוּךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדות א, א ב) שֶׁאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָדָם שׁוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכָל לַיְלָה בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מְקוֹמוֹת, הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מִבִּפְנִים, וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ, וּמַעֲמִידִין אֶחָד שֶׁהָיָה מְחַזֵּר עַל הַמִּשְׁמָרוֹת כָּל הַלַּיְלָה וַאֲבוּקוֹת דּוֹלְקוֹת לְפָנָיו, וְאִישׁ הַר הַבַּיִת נִקְרָא, וְכָל מִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ אִישׁ הַר הַבַּיִת שָׁלוֹם עָלֶיךָ, נִכָּר שֶׁהוּא יָשֵׁן, וְחוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹ, וּרְשׁוּת הָיָה לוֹ לִשְׂרֹף אֶת כְּסוּתוֹ, עַד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בִּירוּשָׁלַיִם מַה קּוֹל בָּעֲזָרָה? קוֹל בֶּן לֵוִי לוֹקֶה וּבְגָדָיו נִשְׂרָפִין שֶׁיָּשַׁן עַל מִשְׁמָרוֹ.

וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן הֵיכָן הָיוּ הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים? וְאִם אֵרַע קֶרִי לְאֶחָד מֵהֶם כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? וְכֵיצַד סִדְרָן וּמַעֲשֵׂיהֶן סָמוּךְ לַשַּׁחַר? הַכֹּל מִתְבָּאֵר יָפֶה בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת תָּמִיד וּמַסֶּכֶת מִדּוֹת [הלכות בית הבחירה פרק ח].

וְנוֹהֶגֶת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם בִּזְכָרִים בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי הֵם נִתְיַחֲדוּ בְּצַוַּאת שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא הַיִּשְׂרְאֵלִים. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה וּבִטְּלוּ שְׁמִירָה זוֹ בִּטְּלוּ עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁעָבְרוּ עַל לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שצז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שפט

שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ הַכֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם וְלֹא הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים – שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, וְלֹא הַכֹּהֲנִים בְּעֵסֶק הַלְוִיִּם, אֶלָּא כָּל אֶחָד יַעֲשֶׂה מְלַאכְתּוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ, מִדִּכְתִיב (במדבר ד יט) אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ וְאֶל מַשָּׂאוֹ. וּלְשׁוֹן הַמְנִיעָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בַּלְוִיִּם (שם יח ג) אַךְ אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְאַחַר כֵּן שָׁב הַכָּתוּב וְדִבֵּר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַר וְלֹא יָמֻתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם, יִרְצֶה לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁאַתֶּם כְּמוֹ כֵן יִכָּלֵל אֶתְכֶם לָאו זֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַלְוִיִּם נִמְנָעִים מִמְּלַאכְתְּכֶם כָּךְ אַתֶּם מִמְּלַאכְתָּם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲזָהָרָה, וְלֹא יָמוּתוּ עֹנֶשׁ, אֵין לִי אֶלָּא הַלְוִיִּם שֶׁעָנוּשִׁין וּמְזָהָרִין עַל עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, כֹּהֲנִים עַל עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם הֵם,

וּמֵעֲבוֹדָה לַחֲבֶרְתָּהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם אַתֶּם. וּמָצָאנוּ (ספרי כאן) שֶׁבִּקֵּשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא לְסַיֵּעַ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גַּדְגְּדָה בַּהֲנָפַת דְּלָתוֹת, אָמַר לוֹ חָזֹר לְאַחוֹרֶיךָ, שֶׁכְּבָר אַתָּה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשְׁךָ, שֶׁאֲנִי מִן הַשּׁוֹעֲרִים וְאַתָּה מִן הַמְשׁוֹרְרִים. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁכָּל לֵוִי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁלֹּא מְלַאכְתּוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ כֵן הַכֹּהֲנִים הֶזְהֲרוּ שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ לִמְלֶאכֶת הַלְוִיִּם, וְאוּלָם אִם עָבְרוּ בָּזֶה אֵינָם בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת. וְאָמְרוּ בַּמְכִילְתָּא אַל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ יָכֹל אִם נָגְעוּ יְהוּ חַיָּבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר אַךְ, מְשׁוּם עֲבוֹדָה הֵם חַיָּבִים וְלֹא מְשׁוּם נְגִיעָה. אֵין לִי אֶלָּא הַלְוִיִּם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, הַכֹּהֲנִים עַל יְדֵי הַלְוִיִּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם אַתֶּם. וְשָׁם נֶאֱמַר הַלְוִיִּם עַל שֶׁל כֹּהֲנִים בְּמִיתָה, וְאֵין הַכֹּהֲנִים עַל שֶׁל הַלְוִיִּם אֶלָּא בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת שְׁתֵּי כִתּוֹת אֵלֶּה הִיא עֲבוֹדָה יְקָרָה וּמְקֻדֶּשֶׁת, עַל כֵּן צָרִיכָה הַמְּלָאכָה לְהִשָּׁמֵר מְאֹד מִן הַיֵּאוּשׁ, מִן הָעַצְלָה וְהַשִּׁכְחָה, וְאֵין סָפֵק, כִּי כָּל מְלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עַל שְׁנֵי אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר הַפְּשִׁיעָה מְצוּיָה בָּהּ יוֹתֵר מִמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עַל הָאֶחָד לְבַדּוֹ, כִּי הָרִבּוּי פְּעָמִים יִסְמְכוּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד עַל חֲבֵרוֹ וְתִתְבַּטֵּל הַמְּלָאכָה מִבֵּינֵיהֶם, זֶה דָּבָר בָּרוּר לְכָל אָדָם, וְדֶרֶךְ מָשָׁל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב כד, ב) עַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה קִדְרָא דְּבֵי שַׁתְּפֵי לָא חֲמִימָא וְלָא קְרִירָא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים ה, א). חֲמִשָּׁה עָשָׂר מַמָּנִים הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ אֶחָד עַל הַזְּמַנִּים, כְּלוֹמַר לְכַוֵּן עֵת הַקְּרְבָּן, וּמֵיד מְזָרֵז אוֹתָם וְאוֹמֵר עִמְדוּ כֹּהֲנִים לְעֲבוֹדָה וּלְוִיִּם לַדּוּכָן וְיִשְׂרָאֵל לַמַּעֲמָד, וְכֵיוָן שֶׁשּׁוֹמְעִין קוֹלוֹ בָּאִים כָּל אֶחָד לִמְלַאכְתּוֹ. וְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם יְדוּעִים הָיוּ עוֹבְדִים שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כז, א) כִּי מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל הָרוֹאֶה וְדָוִד הַמֶּלֶךְ חִלְּקוּם לְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָרוֹת, כִּדְאִיתָא בְּתַעֲנִית (שם), וְעוֹבֵד כָּל מִשְׁמָר שַׁבָּת אַחַת, וְחוֹזְרִין חֲלִילָה, וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָר מְחַלֵּק אוֹתָם רֹאשׁ הַמִּשְׁמָר לְבָתֵּי אָבוֹת, וְכָל יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת עוֹבְדִין בּוֹ אֲנָשִׁים יְדוּעִים, וְרַאשֵׁי הָאָבוֹת מְחַלְּקִין לָהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ, וְלֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה, וְכֵן הַלְוִיִּם לֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לְסַיֵּעַ הַמְשׁוֹרֵר לַשּׁוֹעֵר, וְלֹא הַשּׁוֹעֵר לַמְשׁוֹרֵר. וּמֵאֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר מַמָּנִים שֶׁזָּכַרְנוּ, הָרִאשׁוֹן כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁהָיָה מַמָּנֶה עַל הַזְּמַנִּים, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מַמָּנֶה עַל נְעִילַת שְׁעָרִים, שְׁלִישִׁי עַל הַשּׁוֹמְרִים, רְבִיעִי עַל הַמְשׁוֹרְרִים, וכו'. כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמִקּוֹמוֹת בְּסֵדֶר קָדָשִׁים וּבַסִּפְרֵי וּבַמְּכִילְתָּא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה [ה' כלי המקדש פ"ג].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וְלֵוִי הָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה בַּמִּקְדָּשׁ בִּמְלֶאכֶת כֹּהֵן אוֹ אֲפִלּוּ בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ הַלֵּוִי חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְכֵן כֹּהֵן שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בִּמְלֶאכֶת הַלֵּוִי

עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי הַכֹּהֵן שֶׁסִּיֵּע בְּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ הַכֹּהֵן גַּם כֵּן בְּמִיתָה.

מצוה שצ

שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר בַּמִּקְדָּשׁ – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר בַּמִּקְדָּשׁ. כְּלוֹמַר כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ד) וְזָר לֹא יִקָּרֵב אֲלֵיכֶם. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּכָּתוּב, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב) וְלֹא יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ (מצוה שצד).
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין חִיּוּב אַזְהָרַת קְרִיבָה זוֹ, אֶלָּא הַקָּרֵב לַעֲבוֹדָה מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהֵן מְיֻחָדוֹת לַכֹּהֵן, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לב א) מִקַּבָּלַת הַדָּם וְאֵילֵךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה, כְּגוֹן יְצִיקוֹת, בְּלִילוֹת, תְּנוּפוֹת, הַגָּשׁוֹת, וְהַרְבֵּה עֲבוֹדוֹת כְּאֵלּוּ מְפֹרָשׁוֹת בַּגְּמָרָא שֶׁמִּצְוָתָן בְּכֹהֵן הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן בְּאַזְהָרָה לְזָר, וְהַקָּרְבָּן פָּסוּל. אֲבָל יֵשׁ שָׁם עֲבוֹדוֹת שֶׁאֵינָן בִּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ, כְּגוֹן שְׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה בְּזָרִים, וַאֲפִילּוּ בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְכֵן הוֹלָכַת הָעֲצִים, וְכֵן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁאִם הוֹצִיאָן הַכֹּהֵן לַחוּץ אַחַר שֶׁהֵטִיב אוֹתָן שֶׁמֻּתָּר לְזָר לְהַדְלִיקָן, וְיֵשׁ מֵהֶן אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת לְבַד מְיֻחָדוֹת שֶׁהֵן חֲמוּרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִיּוּב מִיתָה, וְהֵם זְרִיקָה, הַקְטָרָה, הַקְרָבָה, וְנִסּוּךְ, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא בְּפֶרֶק בָּרִאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִתְרֹם (כד א) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּיוֹמָא וּבְפֶרֶק בָּתְרָא מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים [הלכות ביאת המקדש פ"ג].
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן הַבַּיִת, וְאַף בִּזְמַן הַזֶּה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שָׁמֵם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה בַּמִּקְדָּשׁ אֲפִלּוּ הַיּוֹם אַחַת מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהֵם בַּכֹּהֲנִים עוֹבֵר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ (מצוה קפד, שסג), וְאִם עָשָׂה אַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

מצוה שצא

שֶׁלֹּא לְבַטֵּל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ – שֶׁלֹּא לְבַטֵּל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ לְגֶלֶת סְבִיבוֹ תָּמִיד בְּכָל לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ה) וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. וְיָדוּעַ שֶׁלְּשׁוֹן שְׁמִירָה עוֹמֵד בִּמְקוֹם לָאו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו, א) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, וּמִנַּיִן בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. עַד כָּאן, וְאוּלַי דָּרְשׁוּ עֲשֵׂה וְלָאו כְּשֶׁיִּמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּקְרָאוֹת מוֹרִים עַל דָּבָר אֶחָד וּמֵאוֹתוֹ שֶׁבָּא דֶּרֶךְ צִוּוּי לְנוֹכֵחַ לָמְדוּ

הַלָּאו, וְהַצִּוּוּי הַנִּסְתָּר שֶׁהוּא קַל מִמֶּנּוּ דָּרְשׁוּ בַּעֲשֵׂה, וְכָל שׁוֹקֵל הַדְּבָרִים בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק יוֹדֶה בָּזֶה שֶׁהַנִּסְתָּר קַל מִצִּוּוּי שֶׁהוּא לְנוֹכֵחַ.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עִם קְצָת דִּינֶיהָ כְּמִשְׁפַּט הַסֵּפֶר, כָּתוּב בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שפח).

מצוה שצב

מִצְוַת פִּדְיוֹן בְּכוֹר אָדָם – לְפִדּוֹת בְּכוֹר אָדָם, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיִּפְדֶּה מִן הַכֹּהֵן בְּנוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח טו) אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם. וּמָצָאנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁתָּלָה הַכָּתוּב הַבְּכוֹרָה בְּפֶטֶר רֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (שמות יג ב) כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא, וּפֶרוּשׁ פֶּטֶר רֶחֶם פְּתִיחַת רֶחֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה רִאשׁוֹן לִפְתֹּחַ רֶחֶם אִמּוֹ, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות מו, א), שֶׁהַבָּא אַחַר הַנִּפְלִים, כָּל נֶפֶל שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה מֻחֶמֶתֶת, הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּתַח זֶה רֶחֶם אִמּוֹ, שֶׁהַנֶּפֶל פָּתְחוֹ שֶׁקָּדַם לוֹ, אֲבָל כָּל נֶפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה בִּשְׁבִילוֹ, הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן. וּבְמַסֶּכֶת נִדָּה (כא, א) יִתְבָּאֵר חִלּוּק זֶה, וּבְמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (שם) יִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן אֵיזֶהוּ בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְלֹא לַנַּחֲלָה, אוֹ בְּכוֹר לַנַּחֲלָה וְלֹא לַכֹּהֵן? גַּם אָמַר שָׁם, שֶׁיֵּשׁ בְּכוֹר לַכֹּל, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּכוֹר לְאֶחָד מֵהֶם.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְעַיֵּן שָׁם (מצוה יח).
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט, א) שֶׁמִּצְוַת הַפִּדְיוֹן הוּא, מִשֶּׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמַעְלָה, שֶׁיָּצָא מִכְּלַל נֶפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח טז) וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. וּמִצְוָה זוֹ (קדושין כט, א) מֻטֶּלֶת עַל הָאָב, עָבַר הָאָב וְלֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ מִצְוָה עַל הַבֵּן לִפְדּוֹת עַצְמוֹ מִשֶּׁיִּגְדַּיל, וְהַפִּדְיוֹן הוּא, בֵּין בְּכֶסֶף הַשָּׁוֶה חֲמֵשׁ סְלָעִים, בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף מִן הַמְּטַלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן, יָצְאוּ עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת, שֶׁאִם פָּדָהוּ בָהֶן אֵינוֹ פָּדוּי. חֲמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל פִּדְיוֹן הָאָב יָכוֹל לִתְּנָם לְכֹהֵן אֶחָד אוֹ לְכֹהֲנִים הַרְבֵּה, וְהַחִיּוּב לִתְּנוֹ לְכֹהֵן זָכָר וְלֹא לְכֹהֶנֶת דְּאַהֲרֹן וּבָנָיו כְּתִיב בְּכֶסֶף פִּדְיוֹן בְּכוֹר, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לְהַחְזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ יָצָא יְדֵי חוֹבָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְּנֶנּוּ הוּא לוֹ עַל מְנָת כֵּן. וְאִם נְתָנוֹ לוֹ עַל מְנָת כֵּן אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתְּנוֹ לוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה. וְאִם פֵּרֵשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחְזִיר וְנִתְפַּיֵּס הַכֹּהֵן בְּכָךְ בְּנוֹ פָּדוּי.
וְכֵן לְמָּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ, שֶׁבְּסֵדֶר כָּזֶה עוֹשִׂין פִּדְיוֹן הַבֵּן, מְבִיאִין כּוֹס יַיִן וַהֲדַס לְבֵית אֲבִי הַבֵּן אוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וְהַכֹּהֵן שֶׁיִּבְחַר בּוֹ הָאָב לָתֵת לוֹ פִּדְיוֹן בְּנוֹ מְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַיַּיִן וְעַל הַהֲדַס, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בָּרָכָה זוֹ בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשׁ עֻבָּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם חָלַק אֶת אֵיבָרָיו מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֲבָרִים, וְאַחַר כָּךְ

נָפַח בּוֹ נְשָׁמָה, כְּדִכְתִיב (בראשית ב ז) וַיִּפַּח בְּאַפָּיו וְגוֹ'. עוֹר וּבָשָׂר הִלְבִּישׁוֹ, וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים סוֹכְכוֹ, כְּדִכְתִיב (איוב י יא) עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּסֹכְכֵנִי. וְצִוָּה לוֹ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, דְּבַשׁ וְחָלָב, לְהִתְעַנֵּג בּוֹ, וְזִמֵּן לוֹ שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְשָׁמְרוֹ בְּתוֹךְ מְעֵי אִמּוֹ, דִּכְתִיב חַיִּים וָחֶסֶד וְגוֹ' אִמּוֹ אוֹמֶרֶת זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי, שֶׁבּוֹ פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּלְתֵי בִּטְנִי, אָבִיו אוֹמֵר, זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי הוּא, וַאֲנִי מֻזְהָר לְפִדּוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁזִּכִּיתָ אֶת אָבִיו לִפְדּוֹתוֹ כֵּן תְּזַכֵּהוּ לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים, בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל לְפִדְיוֹנָם. וַאֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם (רמב"ם בכורים פי"א הל"ה) עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ. וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן הַפִּדְיוֹן הַיְדוּעַ, שֶׁהוּא חֲמֵשׁ סְלָעִים, כְּמוֹ שֶׁקְצוּב בַּתּוֹרָה, וְהֵם שִׁשִּׁים ארגינ"ץ שֶׁל כֶּסֶף צָרוּף בְּמִשְׁקָל אַרְצֵנוּ, וְאַחַר הַפִּדְיוֹן, מְבָרֵךְ הַכֹּהֵן שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ.

עוֹד כָּתַב הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנּוֹתֵן הָאָב כֶּסֶף פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁנּוֹתֵן בְּנוֹ בְּיַד הַכֹּהֵן וְאוֹמֵר לוֹ הַכֹּהֵן אֵיזֶה חָבִיב עָלֶיךָ יוֹתֵר, בְּנְךָ אוֹ חֲמֵשׁ סְלָעִים הַלָּלוּ? וְהָאָב מֵשִׁיב בְּנִי חָבִיב עָלַי. מִיָּד נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַדִּינָרִין וּמוֹלִיכָן בְּיָדוֹ עַל רֹאשׁ הַבֵּן וְאוֹמֵר זֶה תַּחַת זֶה, חִלּוּף זֶה, זֶה מְחֻלָּל עַל זֶה, יֵצֵא זֶה לַכֹּהֵן, וְיִכָּנֵס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים וּלְתוֹרָה וּלְיִרְאַת שָׁמַיִם, יְהִי רָצוֹן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לְפִדְיוֹן כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְנֹאמַר אָמֵן. וְנוֹתֵן הַכֹּהֵן אֶת יָדָיו עַל רֹאשׁ הַבֵּן וּמְבָרְכוֹ כְּפִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְבָרְכוֹ, כְּגוֹן יְיָ שׁמְרֶךָ וְגוֹ' (תהלים קכא ה). כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְגוֹ' (משלי ג ב), יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ וְגוֹ' (תהלים שם ז). וּמוֹצִיאוֹ לְכָל חֻפְצוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת [יו"ד סימן שה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּיִשְׂרְאֵלִים הַזְּכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁכְּבָר קִבַּלְנוּ (קדושין כט א) שֶׁהָאִישׁ שֶׁהוּא חַיָּב לְפַדּוֹת עַצְמוֹ הוּא חַיָּב לִפְדּוֹת בְּנוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אֵינָהּ בַּת פִּדְיָה. וְכֵן אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם (בכורות ד א) מִקַּל וָחֹמֶר, אִם הֵם פָּטְרוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר מִפִּדְיוֹן בְּכוֹרוֹת דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ אֶת עַצְמָן, וְעוֹד אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מז א), שֶׁאֻפְלִּוּ בֶּן יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת אוֹ הַלְוִיָּה, בְּנוֹ מְמֻנֶּה פָּטוּר מִפִּדְיוֹן, לְפִי שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בָּאֵם, שֶׁבְּפֶטֶר רֶחֶם תְּלָה הַכָּתוּב. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא פָדָה בְּנוֹ מִשֶּׁהוּא רָאוּי, כְּלוֹמַר מִשֶּׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם מֵת קֹדֶם שֶׁיִּפְדֶּנּוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאוֹי לוֹ שֶׁנְּשָׁא עָוֹנוֹ עַל נַפְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְמִצְוָה זוֹ זְמַן קָבוּעַ, דִּבְכָל שַׁעֲתָא וְשַׁעֲתָא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם זְמַנָּהּ הִיא, אַף עַל פִּי כֵן חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת. וְיַקְדִּים וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן מִיָּד שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, וְחֵפֶץ יְיָ בְּיָדוֹ יִצְלָח. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁהָאָב חַיָּב לְעוֹלָם לִפְדּוֹת בְּנוֹ, וַאֻפְלּוּ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל הַבֵּן הַמִּצְוָה מֻטֶּלֶת עַל הָאָב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שמות יג יז) וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה. הֲרֵי שֶׁהִטִּיל הַמִּצְוָה עַל הָאָב, וְכֵן נִרְאֶה בְּקִדּוּשִׁין.

מצוה שצג

שֶׁלֹּא לִפְדּוֹת בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה – שֶׁלֹּא נִפְדֶּה בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר, אוּלַי יַעֲלֶה עַל דַּעְתֵּנוּ לִפְדּוֹת גַּם כֵּן בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת עַל כֵּן בָּאַתָנוּ הַמְנִיעָה בָּזֶה, שֶׁלֹּא נִפְדֶּה אוֹתוֹ לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עָבַר וּפָדָהוּ אֵינוֹ פָּדוּי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר יח יז) אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם. בֵּאֵר הַכָּתוּב שִׁלֹּשׁ הַבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרוֹת, שֶׁהֵן בְּחִיּוּב מִצְוַת בְּכוֹר, כִּי מֵיֵי הַחַיָּה שֶׁהֵם שִׁבְעָה, אֵינָם בְּתוֹרַת בְּכוֹרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר "בֹּא" (מצוה יח).

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַבְּכוֹר לְתִתּוֹ לַכֹּהֵן, כָּתַבְתִּי שָׁם. וְעִנְיַן הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לִפְדּוֹתוֹ נִקְשָׁר עִמּוֹ, וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בכורות א, יז) הַבְּכוֹר כְּמוֹ שֶׁאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ כָּךְ אֵין הַכֹּהֵן יָכוֹל לְמָכְרוֹ בְּעוֹדוֹ תָּם, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא עוֹמֵד לְקָרְבָּן אֵין לַכֹּהֵן זְכוּת בּוֹ לְמָכְרוֹ. וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין בַּיִת, הוֹאִיל וְלַאֲכִילָה עוֹמֵד הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְמָכְרוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים, בֵּין לְכֹהֵן, בֵּין לְיִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן. וַדַּאי שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הוֹאִיל וְלַאֲכִילָה עוֹמֵד כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר לְכְשֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם. וּבְכוֹר בַּעַל מוּם יֵשׁ לַכֹּהֵן לְמָכְרוֹ בְּכָל זְמַן, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין חַי בֵּין שָׁחוּט, לְכָל אָדָם, וַאֲפִלּוּ לְגוֹי, דִּכְחֻלִּין גְּמוּרִין הוּא. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יב טו) הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. וּמִכָּל מָקוֹם, הִזְהִירוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא לְמָכְרוֹ בַּשּׁוּק דֶּרֶךְ פַּרְהֶסְיָא, אֶלָּא בַּבַּיִת. יֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פ"ה) [יו"ד סי' שו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ מִצְוֹת קִדּוּשׁ בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהוּא נוֹהֵג בָּאָרֶץ בִּלְבַד, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים (עי' ב"י סימן שו), בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כג) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹ' וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה כא, ב) מִמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מֵבִיא מַעֲשֵׂר, דְּהַיְנוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַתָּה מֵבִיא צֹאן וּבָקָר. וּמִי שֶׁהֵבִיא מִחוּצָה לָאָרֶץ בְּכוֹר לָאָרֶץ אֵין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִקָּרֵב דִּחֻלִּין גְּמוּרִין הוּא. וְהַכֹּל חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ (רמב"ם שם ה"ז) כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו יט) כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְטְרוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם מִפִּדְיוֹן בְּכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שצב), וּבְסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה כב) חַיָּבִים הֵם בָּזוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפָדָה בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ לוֹ מַעֲשָׂיו וְאֵינוֹ פָּדוּי, אֶלָּא בְּקִדֻּשָּׁתוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה עָבַר עַל לָאו, שֶׁלְּעִנְיַן הָעֲבָרַת הַלָּאו לֹא אִכְפַּת לָן אִי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו אוֹ לֹא, וְכִדְאִיתָא בְּתַמּוּרָה פֶּרֶק רִאשׁוֹן (ד, ב) בְּמַחְלֹקֶת אַבַּיֵי וְרָבָא. אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה.

מצוה שצד

מִצְוַת עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם בַּמִּקְדָּשׁ – לִהְיוֹת הַלְוִיִּם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לִהְיוֹת שׁוֹעֲרִים וּמְשׁוֹרְרִים בְּכָל יוֹם עַל הַקָּרְבָּן. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כג) וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי שׁוֹמֵעַ אֲנִי אִם רָצָה יַעֲבֹד, וְאִם לֹא רָצָה לֹא יַעֲבֹד תַּלְמוּד לוֹמַר וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא עַל כָּרְחוֹ. כְּלוֹמַר, שֶׁהַדָּבָר הַהוּא חוֹבָה, וְעִנְיָן זֶה מֻטָּל עָלָיו בְּהֶכְרֵחַ. וְנִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵעֲרָכִין (יא, א), שֶׁהַשִּׁיר בַּפֶּה לֹא יֹאמַר אוֹתוֹ לְעוֹלָם, אֶלָּא הַלֵּוִי. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ז) וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו. וְאָמְרוּ שָׁם בַּעֲרָכִין אִי זֶהוּ שֵׁרוּת שֶׁהוּא בְּשֵׁם הַשֵּׁם? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ שִׁירָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכְּבוֹד הַמֶּלֶךְ וְהַמָּקוֹם הוּא לִהְיוֹת שָׁם אֲנָשִׁים יְדוּעִים מְשֻׁבָּט יָדוּעַ, קְבוּעִים לְשֵׁרוּתוֹ, וְלֹא יִכָּנֵס זָר בֵּינֵיהֶם לָעֲבוֹדָה, כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא, יְמַנּוּ לָהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים נִכְבָּדִים לִהְיוֹת כָּל מְלֶאכֶת הַהֵיכָל נַעֲשֵׂית עַל יָדָם, כִּי לֹא רָאוּי לַמֶּלֶךְ שֶׁיְשַׁנֶּה בְּכָל יוֹם מְשָׁרְתִים לְפָנָיו וְיִהְיוּ הַכֹּל מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֶתֶר שֵׁרוּת הַמֶּלֶךְ זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות ל, ב) שֶׁבֶּן לֵוִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל מִצְוֹת לְוִיָּה חוּץ מִדָּבָר אֶחָד אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְקַבֵּל אֶת כֻּלָּם. וְעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶן הָיְתָה שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אֶת הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר זֶה, (מצוה שפח), וְהָיוּ מֵהֶם שׁוֹעֲרִים, לִפְתֹּחַ וְלִסְגֹּר שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ.

וְעִקַּר עֲבוֹדָתָם, לְשׁוֹרֵר עַל הַקָּרְבָּן וְלֹא הָיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא בְּעוֹלוֹת צִבּוּר שֶׁהֵן חוֹבָה, וְעַל שַׁלְמֵי עֲצֶרֶת בְּעֵת נִסּוּךְ הַיַּיִן, אֲבָל עַל עוֹלוֹת נְדָבָה שֶׁעוֹשִׂין הַצִּבּוּר לְקִיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְכֵן בַּנְּסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם שִׁירָה. לֵוִי הָאוֹנֵן מֻתָּר לַעֲבֹד וּלְשׁוֹרֵר, וְאֵין פּוֹחֲתִין לְעוֹלָם מִשְּׁנֵים עָשָׂר לְוִיִּם שֶׁעוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן לוֹמַר שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם, וְהַשִּׁירָה שֶׁאוֹמְרִים הַלְוִיִּם הִיא בַּפֶּה שֶׁעִקַּר שִׁירָה בַּפֶּה הִיא; וַאֲחֵרִים הָיוּ עוֹמְדִים שָׁם שֶׁמְּנַגְּנִים בִּכְלֵי שִׁיר, מֵהֶם לְוִיִּם וּמֵהֶם יִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִין שֶׁמַּשִּׂיאִין אוֹתָם לַכְּהֻנָּה, שֶׁאֵין עוֹלֶה עַל הַדּוּכָן לְעוֹלָם אֶלָּא מְיֻחָס. וְאֵין פּוֹחֲתִין לְעוֹלָם מִתִּשְׁעָה כְּנוּרוֹת, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם. וְצִלְצָלִים הָיָה אֶחָד בִּלְבַד, וּמִן הַדּוֹמָה, כִּי הַטַּעַם, לְפִי שֶׁקּוֹל הַמְצִלְתַּיִם גָּדוֹל וּמַבְעִית קָצַת, וְאִלּוּ הָיוּ הַרְבֵּה לֹא הָיוּ נִשְׁמָעִין יָתֵר כְּלֵי הַנְּגוּן שֶׁשָּׁם, וְכָל שֶׁכֵּן שִׁירַת הַפֶּה. וְהַחֲלִילִין שֶׁהָיוּ מְנַגְּנִין בָּהֶם הָיָה אַבּוּב שֶׁלָּהֶם שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב, וּשְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה הֶחָלִיל מֻכָּה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ; וְהוּא דּוֹחֶה שַׁבָּת, לְפִי שֶׁהוּא מֵעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּן, וְקָרְבָּן דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. וְאֵין בֶּן לֵוִי נִכְנָס לַעֲבוֹדָה, עַד שֶׁיְּלַמְּדוּהוּ חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּכְמוֹ שֶׁלָּמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִן הַכָּתוּב, וּמִכָּאן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין כד א), שֶׁתַּלְמִיד שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּתַלְמוּדוֹ חֲמֵשׁ שָׁנִים, שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה. וְאֵינוֹ נִכְנָס לַעֲבֹד לְעוֹלָם עַד שֶׁיְּהֵא

גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ" וְאֵין הַלֵּוִי נִפְסָל לַעֲבוֹדָה בְּשָׁנִים, וְלֹא בְּמוּמִין, אֶלָּא בְּקַלְקוּל הַקּוֹל, כְּגוֹן הַזְּקֵנִים שֶׁמִּתְקַלְקֵל קוֹלָם לְעֵת זִקְנָה, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה (במדבר ח, כה) אֵינוֹ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין הַמִּשְׁכָּן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; וַאֲפִלּוּ בְּעֵת זִקְנָה שֶׁנִּתְקַלְקֵל קוֹלוֹ אֵינוֹ נִפְסָל לִשְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ וְלַהֲגָפַת דְּלָתוֹת. וְכָל זֶה עִם יֶתֶר פְּרָטֶיהָ יִתְבָּאֵר יָפֶה בִּמְקוֹמוֹת מִתְמִיד וּמִדּוֹת, גַּם בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵעֲרָכִין מְבֹאָר קְצָת מֵעִנְיַן זֶה. וְהֶאֱרַכְתִּי לְךָ בְּנִי מְעַט בָּזֶה, כִּי מְהֵרָה יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְתִצְטָרֵךְ לוֹ, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם. [ה' כלי המקדש פ"ט].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּלְוִיִּים. וְלֵוִי הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁר עַל הַקָּרְבָּן בְּיוֹמוֹ הַקָּבוּעַ לוֹ, כִּי יָמִים קְבוּעִים לָהֶם לְפִי חִלּוּק הַמִּשְׁמָרוֹת, אֶלָּא שֶׁשָּׁתַק, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בִּכְבוֹד עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְעַל כֵּן יִמְנָעֻנּוּ הָאֵל מִכָּבוֹד; וַאֲשֶׁר יַחְפֹּץ מִן הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וְהַבְּרָכָה וְהַכָּבוֹד יִהְיוּ אִתּוֹ.

מצוה שצה

מִצְוַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן – שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָתֵת חֵלֶק אֶחָד מֵעֲשָׂרָה חֲלָקִים מִזֶּרַע הָאָרֶץ לַלְוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כד) "כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם", וְנֶאֱמַר בְּסֵדֶר "אִם בְּחֻקֹּתַי" (ויקרא כז ל): "וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' לַיְיָ הוּא". וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן".

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁשֵּׁבֶט הַלֵּוִי בָּחַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּתוֹךְ אֶחָיו לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד בַּמִּקְדָּשׁ, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָדוֹ עֲלֵיהֶם לָתֵת לָהֶם מִחְיָתָם דֶּרֶךְ כָּבוֹד, כִּי כֵן יֵאוֹת לְמִשְׁרְתֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁתִּהְיֶה אֲרוּחָתָם מְזֻמֶּנֶת לָהֶם עַל יְדֵי אֲחֵרִים שֶׁיְּכִינוּהָ לָהֶם וְלֹא יִצְטָרְכוּ הֵם לִיגַע בַּדָּבָר זוּלָתִי בַּעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ הַיְקָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָיוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, וּלְפִי חֶלֶקָּה שָׁוָה הָיָה רָאוּי שֶׁיִּטְּלוּ חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר, גַּם זֶה הַיִּתְרוֹן לָהֶם לִכְבוֹדָם. כִּי מִהְיוֹתָם מִבֵּית הַמֶּלֶךְ רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה חֶלְקָם יָתֵר עַל כֻּלָּם, וְיִתְרוֹן גָּדוֹל הוּא שֶׁיָּבוֹא לָהֶם חֵלֶק הָעֲשִׁירִי נָקִי מִכָּל הוֹצָאוֹת הַקַּרְקַע, וְהַמְּחַיֶּה מִשְׁרָתֵי הָאֵל בְּמָמוֹנוֹ, בִּרְכַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תְּנוּחַ עָלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ"ג מי"ג) מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר. גַּם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית ט א) שֶׁאָסוּר לָאָדָם לַחְשֹׁב בִּלְבָבוֹ וְלוֹמַר "אֲנַסֶּה אִם יֵיטִיב הַשֵּׁם לִי בְּהִתְעַסְּקִי בְּמִצְוָתָיו". וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר "לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם" (דברים ו, טז), זוּלָתִי בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁמֻּתָּר לְנַסּוֹת אִם יְבָרְכֵהוּ הָאֵל בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָהּ וּבְהִיוֹתוֹ זָרִיז עָלֶיהָ, וּמְפֹרָשׁ הוּא עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר "הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְגוֹ' וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְיָ" (מלאכי ג י).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פה ב) שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה אֲשֶׁר לַלְוִיִּם הוּא חֻלִּין גְּמוּרִים וּמֻתָּר לְאָכְלוֹ כָּל אָדָם, בֵּין לֵוִי, בֵּין יִשְׂרָאֵל, וְאַפִּלּוּ בְּטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם", כְּלוֹמַר: הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהוּא מוּרָם מִתְּרוּמַת הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא לָכֶם "כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיְקָב". וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מָה גֹּרֶן וְיֶקֶב חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְלָה תְּרוּמָתוֹ חֻלִּין לְכָל דָּבָר, פְּרוֹשׁ "שֶׁנִּטְלָה תְּרוּמָתוֹ", כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁהֵרִימוּ הַלְוִיִּים מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶם וּנְתָנוּהוּ לַכֹּהֲנִים, זֶהוּ הַנִּקְרָא "תְּרוּמָתוֹ" וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂר "קֹדֶשׁ" אוֹ "פְּדָיָה" אֵינוֹ אֶלָּא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי שֶׁכָּל שֶׁהוּא אֹכֶל אָדָם, וְנִשְׁמָר, וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר וּבִתְרוּמָה, וּמַיְתֵי לַהּ מִדְּכְתִיב בַּתְּרוּמָה "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר". שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מָה דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר מַאֲכַל אָדָם וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "דְּגָנְךָ" אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. אֲבָל הַיְּרָקוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכַל אָדָם אֵין בָּהֶם חִיּוּב מַעֲשֵׂר אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּעֲשֵׂר "כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" (דברים יד כב), וְיָרָק אֵינוֹ נִקְרָא תְּבוּאָה. וּמִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין בָּהּ יוֹתֵר, נִרְאֶה שֶׁגַּם בְּכָל הַפֵּרוֹת חוּץ מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר אֵין חִיּוּב הַמַּעֲשֵׂר בָּהֶן, אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, וְקָרָא דְּמֵיתוּ בְּסִפְרֵי אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, הָכִי אַסִּיקְנָא בְּרֵישׁ פֶּרֶק "הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים" (ב"מ פח א) גַּבֵּי הַהִיא דְּפָרִיק רַב פַּפָּא תְּאֵנָה עוֹמֶדֶת בַּגִּנָּה וְנוֹפָהּ נוֹטָה לֶחָצֵר. אָמְנָם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כָּתַב הֵפֶךְ מִזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁמָּצָא בְּסִפְרֵי. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, וְלֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַחִיּוּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחִיּוּב. וְאִם עִשֵּׂר, אֵינוֹ מְעֻשָּׂר, אֲבָל מְעַשְּׂרִין שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף, אַף עַל פִּי שֶׁבַּתְּרוּמָה אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף, וּמִכָּל מָקוֹם בִּשְׁאָר דְּבָרִים שָׁוִים הֵן תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. דְּכָל שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּרוּמָה "אֵין תּוֹרְמִין, וְאִם תָּרַם תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה". כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר "אִם הִפְרִישׁ, מַעֲשְׂרוֹתָיו מְעֻשָּׂרוֹת". וְכָל שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה, פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים מִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, נַאֲרִיךְ בְּדִבְרִים בָּעֲזָרַת הַשֵּׁם, וְתִרְאֶנּוּ מִשָּׁם. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא הַגּוֹמֵר פֵּרוֹתָיו לְאָכְלָן לְעַצְמוֹ, אֲבָל הַגּוֹמְרָן לְמָכְרָן בַּשּׁוּק, פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְגוֹמֵר וְאָכַלְתָּ" (דברים יד כב) וְכֵן הַלּוֹקֵחַ אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּמְרְחוּ בְּיַד מוֹכֵר פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" (שם) כְּלוֹמַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן בִּרְשׁוּתְךָ. וְאֵין חִיּוּב מַעֲשֵׂר חָל בְּפֵרוֹת עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר "מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ" (ויקרא כז ל), כְּלוֹמַר עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה פְּרִי. וְכֵן הַתְּבוּאָה עַד שֶׁתְּהֵא תְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר "תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" וּמִכָּאן לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁהִיא מִשֶּׁיַּגִּיעוּ הַפֵּרוֹת לְהַזְרִיעַ וְלִצְמֹחַ,

הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא, כֵּיצַד? הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ רַכִּין שֶׁרְאוּיִין לֶאֱכֹל. הַתַּפּוּחִים וְהָאֲתְרוֹגִים מִשֶּׁיִּתְעַגְּלוּ. וְכֵן לְכָל פְּרִי וּפְרִי קָבְעוּ עוֹנָתוֹ לְמַעֲשֵׂר, כְּלוֹמַר: שֶׁקֹּדֶם זְמַן זֶה הַקִּבּוּעַ לָהֶם, אוֹכְלִין מֵהֶן כָּל הַצָּרִיךְ, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר כְּלָל, אֲבָל אַחַר זְמַן זֶה אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן אֶלָּא עֲרַאי, עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ לָהֶם גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר, וְאַחַר שֶׁגָּרְנָן קָבוּעַ לְמַעֲשֵׂר, אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶם אֲפִילּוּ אֲכִילַת עֲרַאי. וְאֵיזֶהוּ גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר? הַתְּבוּאָה מִשֶּׁיִּמָּרַח, כְּלוֹמַר שֶׁיִּמָּרַח פָּנֶיהָ בְּרַחַת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם אַחַר שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנָּה כְּרִי. וּבִירוּשַׁלְמִי (מעשרות פ"א ה"ד) מָצִינוּ עוֹד, שֶׁאִם אֵין דַּעְתּוֹ לְמָרַח, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה מִתְּבוּאָתוֹ, הֲוֵי גָּרְנוֹ לְמַעֲשֵׂר, דִּבְגֹרֶן תְּלָה הַכָּתוּב, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא מֵרוּחַ, כֵּיוָן שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לְמָרַח, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה מִמֶּנָּה גֹּרֶן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, גַּם שָׁם עֹשֶׂה הַגֹּרֶן קְבִיעוּת לְמַעֲשֵׂר. וְהָא דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מַעֲרִים אָדָם עַל תְּבוּאָתוֹ וּמַכְנִיסָהּ בַּמֹּץ שֶׁלָּהּ, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִמַּעֲשֵׂר, וְהֵיא הֲלָכָה פְּסוּקָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (לא א) הַהִיא מַיְירֵי בְּשֶׁלֹּא הֶעֱמִיד מִמֶּנָּה עֲרֵמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְכֵן שֶׁלֹּא מֵרָחָהּ, אֶלָּא דָּשׁ וְזָרָה מְעַט מְעַט בְּלֹא מֵרוּחַ וְנָתַן לָאוֹצָר מְעַט מְעַט, זֶהוּ הַנִּרְאֶה בְּעֵנָיִן זֶה, וּבְזֶה הַדֶּרֶךְ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת עֹלוֹת בְּקֶנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁעוֹנַת הַקְּשׁוּאִין וְהָאֲבַטִּיחִין וְהַדְּלוּעִין מִשֶּׁיִּשְׁפְּשֵׁף, כְּלוֹמַר: שֶׁיְּסִיר אוֹתוֹ שֵׂעָר דַּק שֶׁעָלָיו. וְעוֹנַת כַּלְכָּלָה שֶׁל פֵּרוֹת מִשֶּׁיְּחַפֶּה הַפֵּרוֹת שֶׁבָּהּ בְּעָלִין וּבְהוּצִין, וְכֵן לְכָל פְּרִי וּפְרִי קָבְעוּ זְמַן גָּרְנוֹ, לְפִי מָה שֶּׁהוּא, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת (פ"א מ"ה). וְעוֹד רְאִיתִי בְּעִנְיַן קְבִיעוּת הַמַּעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁדַּעַת קְצָת מִן הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁאֵין קְבִיעוּת מַעֲשֵׂר לְעוֹלָם בְּשׁוּם צַד, עַד רְאִיַּת פְּנֵי הַבַּיִת, וְגַם שֶׁיְּהֵא בַּיִת הָרָאוּי לְכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר "בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת" (דברים כו יב); וְהוּא שֶׁיְּכַנִּיסֵם לַפֵּרוֹת דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ", אֲבָל הִכְנִיסָן דֶּרֶךְ גַּגִּין וְקַרְפֵּפוֹת פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה: נִרְאֶה לִי שֶׁאֵין לוֹקִין מִן הַתּוֹרָה עַל אֲכִילַת הַטֶּבֶל עַד שֶׁיְּקַבֵּץ בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵיתוֹ, אֲבָל אִם נִקְבַּץ בִּשְׁאָר דְּבָרִים הַקּוֹבְעִין לְמַעֲשֵׂר, אֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת (יו"ד סי' שלח).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּיִשְׂרְאֵלִים וּבְכֹהֲנִים וּבְלְוִיִּם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכֹּהֲנִים וּלְוִיִּם נוֹטְלִין הַמַּעֲשֵׂר מִיִּשְׂרְאֵל חַיָּבִים הֵם לְעַשֵּׂר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהֶם בְּקַרְקְעוֹתֵיהֶם, וּבְאִסּוּר טֶבֶל הֵם עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר "כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם", וּבָא הַפָּרוּשׁ עָלָיו: "אַתֶּם" הַלְוִיִּם. "גַּם אַתֶּם", לְרַבּוֹת הַכֹּהֲנִים. אֲבָל אַחַר שֶׁיְּעַשְּׂרוּ אוֹתָן, אִם רָצוּ, אוֹכְלִין הֵם בְּעַצְמָם הַמַּעֲשֵׂר אוֹ יִתְּנוּ אוֹתוֹ לְכֹהֵן אַחֵר. וּמִצְוָה זוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂר וְגַם מִצְוַת הַתְּרוּמָה, אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבַדָּהּ, וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיוּ שָׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. כֵּן פָּסַק הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְסֵדֶר "שׁוֹפְטִים" בְּמִצְוַת הַפְּרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, נָבֹאר עוֹד בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם הַחִלּוּקִין שֶׁיֵּשׁ

בְּמַעֲשֵׂר וּתְרוּמָה בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְסוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ. וְאִם חֶפְצְךָ בְּנִי לָדַעַת, גְּמֹר אוֹתוֹ מִשָּׁם.

מצוה שצו

מִצְוַת הַלְוִיִּם לָתֵת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַלְוִיִּם לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהֵם נוֹטְלִים מִיִּשְׂרָאֵל וְשֶׁיִּתְּנוּ אוֹתוֹ לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כו) וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְגוֹ' וַהֲרֹמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר, וְזֶהוּ נִקְרָא בְּכָל מָקוֹם בַּגְּמָרָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. וְכִנּוּ לְשׁוֹן זֶה עַל דֶּרֶךְ הַכָּתוּב, שֶׁאָמַר תְּרוּמַת הַשֵּׁם. וּבְאֵר הַכָּתוּב שֶׁהוּא נִתָּן לַכֹּהֲנִים, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כח) וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, וְהִזְהִיר הַכָּתוּב לְהַפְרִישׁ זֶה הַמַּעֲשֵׂר מִן הַטּוֹב וְהַנִּבְחָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כט) מִכֹּל תֵּלְבּוּ אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ. וְעוֹד נֶאֱמַר עַל זֶה (שם לב) וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, יוֹרֶה שֶׁאִם יוֹצִיאוּהוּ מִן הָרַע יִהְיֶה עֲלֵיהֶם חֵטְא, וְזֶה עִנְיָנוֹ כְּעִנְיָן לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְלָכֵן אֵין לִמְנוֹת אוֹתוֹ מִן הַלָּאוִין.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, אֵין סָפֵק כִּי כָּל שֵׁבֶט הַלֵּוִי הִבְדִּיל הַשֵּׁם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד, וְאָמְנָם בַּשֵּׁבֶט עַצְמוֹ נִבְחַר בָּהֶם אֶחָד, לִהְיוֹת לְכֻלָּם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וּלְשַׂר הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְהוּא קֹדֶשׁ מְקֻדָּשׁ בַּשֵּׁבֶט לַעֲמֹד וּלְשָׁרֵת פְּנֵי הַשֵּׁם תָּמִיד, וּשְׁאָר כָּל הַשֵּׁבֶט נָתַן תַּחְתָּיו לְסַיֵּעַ בָּעֲבוֹדָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית אָבִיךָ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ, כְּלוֹמַר כִּי כָּל הַשֵּׁבֶט יִקַּבֵּל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ, וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם, כְּלוֹמַר שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה, דְּהַיְנוּ הַכְּהֻנָּה עֲלֵיכֶם הִיא, וּכְתִיב בָּתְרֵהּ, וְגַם אֶת אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ, כְּלוֹמַר שֶׁאַתָּה הָעִקָּר, וְלֹא הֵם, וְכֵן כָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (במדבר ג ט) וְנָתַתָּ אֶת הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ. וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת הַכֹּהֲנִים עִקַּר הַבַּיִת בַּעֲבוֹדַת אֱלֹהֵינוּ זָכוּ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם, הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב, וּכְמוֹ שֶׁמָּנוּ אוֹתָם חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלג, ב): עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין. וּשְׁאָר שִׁבְטוֹ שֶׁהוּא נִבְחַר עִמּוֹ לְסַיֵּעַ עַל יָדוֹ זָכוּ גַּם כֵּן לִחְיוֹת בְּטוֹבָה מִבְּלִי יְגִיעָה, עִם מַעְשַׂר הַפֵּרוֹת שֶׁנּוֹטְלִין מִכָּל יִשְׂרָאֵל. וּלְמַעַן יֵדְעוּ וְיִתְבּוֹנְנוּ כִּי כָּל חֶלְקָם בַּטּוֹבָה וְחֵלֶק אֲחֵיהֶם הִיא סִבַּת הָעֲבוֹדָה לַשֵּׁם, נִצְטַוּוּ לָתֵת מִכָּל אֲשֶׁר יִטְלוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֵלֶק הָעֲשִׂירִי לְמַשְׂרְתִים הַגְּדוֹלִים, וּבְכֵן יִתְּנוּ אֶל לִבָּם כִּי יֵשׁ גְּבוֹהִים עֲלֵיהֶם, וְגָבוֹהַּ מֵעַל לְכֻלָּם, הוּא שׁוֹמֵר הַכֹּל יִתְעָלֶה. גַּם כִּי יֵשׁ בָּזֶה זְכוּת וְכָבוֹד וּמַעֲלָה לַלְוִיִּם, לְבִלְתִּי יִגְּרַע שִׁמָּם מִמִּצְוַת מַעֲשֵׂר בְּחֶלְקָם בַּתְּבוּאוֹת, וְאַל יֹאמְרוּ בְּנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם זְכִיתֶם בַּתְּבוּאָה, וַאֲנַחְנוּ בַּמִּצְוָה, וְעַכְשָׁו יִהְיֶה הַמַּעֲנֶה יֵשׁ תּוֹרָה וְיֵשׁ קֶמַח.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ביצה יג, א) שֶׁבֶּן לֵוִי שֶׁלָּקַח הַמַּעֲשֵׂר שֹׁבֵּלִים לֹא יִתֵּן תְּרוּמָתוֹ שִׁבֳּלִים, אֶלָּא קוֹנְסִין אוֹתוֹ לָדוּשׁ, וְלִזְרוֹת, וְלִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מַעֲשֵׂר דָּגָן, וְאֵינוֹ חַיָּב לָתֵת מַעֲשֵׂר הַתֶּבֶן אַחַר שֶׁיְּדוּשׁ הַכֹּל וְיִזֶּרֶה. אֲבָל אִם תְּחִלָּה הִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר שִׁבֳּלִים וְדָשׁ וְזָרָה נוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ מִן הַכֹּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (תרומות יא, ח) שֶׁתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהָיָה בָּהּ אֶחָד מִשְּׁמֹנָה בַּשְּׁמִינִית מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא תְּרוּמָה וַדַּאִית וּטְהוֹרָה, פְּחוֹת מִכֵּן אֵינוֹ מַטְפִּיל לְהוֹלִיכָהּ, אֶלָּא מַשְׁלִיכָהּ בָּאוּר וְשׂוֹרְפָהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (בכורים ב, ה) שֶׁתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מַפְרִישִׁין אוֹתָהּ שְׁלֹא מִן הַמֻּקָּף, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כח) מִכָּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ יֵשׁ לְךָ מַעֲשֵׂר אֶחָד בִּמְדִינָה זוֹ וְאֶחָד בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אַתָּה מַפְרִישׁ תְּרוּמָה אַחַת עַל הַכֹּל; וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ל א), שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין תּוֹרְמִין אוֹתָהּ אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וּבְמִקְוָאוֹת מִמַּסֶּכֶת דְּמַאי [הלכות תרומות פ"א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם שֶׁתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר נוֹהֲגִין שָׁם, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז), נְבָאֵר הַכֹּל בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שצז

מִצְוַת פְּרָה אֲדֻמָּה – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לִשְׂרֹף פָּרָה אֲדֻמָּה, לִהְיוֹת אֶפְרָהּ מוּכָן לְמֵי שֶׁיִּצְטָרֵךְ אֵלֶיהָ, וּמְטַהֲרָה מִטֻּמְאַת מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ'. וּכְתִיב לְמַטָּה מִזֶּה (שם ט) וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת וְגוֹ'. אַף עַל פִּי שֶׁמְּלַאנִי לִבִּי לִכְתֹּב רְמָזִים מִטַּעְמֵי הַמִּצְוֹת שֶׁקָּדְמוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, עִם הַהִתְנַצְּלוּת שֶׁהַמְּלָאכָה לְחַנֵּךְ בָּהּ בְּנֵי וְהַנְּעָרִים חֲבֵרָיו יִשְׁמְרֵם אֵל, בְּמִצְוָה זוֹ רְפוּ יָדֵי וְאֵירָא לִפְצוֹת פִּי עָלֶיהָ כְּלָל גַּם בַּפְּשָׁט, כִּי רָאִיתִי לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הֶאֱרִיכוּ הַדִּבּוּר בְּעֹמֶק סוֹדָהּ וְגֹדֶל עִנְיָנָהּ, עַד שֶׁאָמְרוּ (במדבר רבה חוקת יט, תנחומא שם ו) שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה הִשִּׂיג לָדַעַת בְּרִבּוּי חָכְמָתוֹ כָּל טַעֲמֵי הַתּוֹרָה חוּץ מִזּוֹ, שֶׁאָמַר עָלֶיהָ (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. גַּם אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (שם ח) רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה אֲדֻמָּה וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים רַבִּים. וְעַתָּה אַל יַחְשֹׁב שׁוֹמֵעַ שֶׁעָנִין סוֹדָהּ וְסֵדֶר חֻקָּה, הוּא מֻהֱיוֹתָהּ מְטַהֶרֶת בְּהַגִּיעַ אֶפְרָהּ עַל גּוּף הַמִּטַּהֵר, שֶׁהֲרֵי כְּעֵין דָּבָר זֶה יִמְצֵא בִּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת בְּעִנְיַן הַזֶּב וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁתִּשְׁלוּם טַהֲרָתָן בְּקָרְבָּנָן הוּא.

אֲבָל עִקַּר הַפֶּלֶא לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי, הוּא עַל הֱיוֹתָהּ מְטַהֶרֶת הַטְּמֵאִים, וּמְטַמְּאָה הָעוֹסְקִים בְּשְׂרֵפָתָהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת מִן הַפָּרִים וּמִן הַשְּׂעִירִים

הַדִּין כֵּן, שֶׁהַשּׁוֹרֵף אוֹתָם מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת שְׂרֵפָתָן, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ אֵפֶר, מִכָּל מָקוֹם אֵין אֶפְרָן מְטַהֵר. וְגַם כֵּן הַתֵּמַהּ הַגָּדוֹל בָּהּ בִּהְיוֹתָהּ נַעֲשֵׂית מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, וְעַל דָּבָר זֶה מוֹנִין הָאֻמּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ, כִּי יַחְשְׁבוּ שֶׁהִיא נִזְבַּחַת לַשְּׂעִירִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה כְּמִנְהָגָם הַיּוֹם. וְאָמְנָם כַּמָּה תְּרוּפוֹת בְּעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה וּבָאִילָנוֹת מִן הָאָרֶץ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן עַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר בַּקִּיר מְלֵאִים סְגֻלּוֹת בַּהֲפָכִים, יְקֻרְרוּ הַחַמִּים וְיַחַמְּמוּ הַקָּרִים, וְאִלּוּ יָדַעְנוּ מַהוּת הַנֶּפֶשׁ וְשָׁרְשָׁהּ וּמַחֲלָתָהּ וּבְרִיאוּתָהּ, נָבִין (בַּחֹלִי) [בְּאוּלַי], כִּי סְגֻלַּת הַפָּרָה גַּם כֵּן לְהַחֲלִיא הַנֶּפֶשׁ וּלְטַמְּאָהּ בְּעֵסֶק הַשְּׂרֵפָה, וְאַחֲרֵי הֱיוֹתָהּ אֵפֶר תְּרַפֵּא מַחֲלַת הַטֻּמְאָה, וְזֶה אֵינוֹ בָּרוּר לְהַשִּׂיג בָּעִנְיָן כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁחִבַּת הַקְּדֻשׁ וְהַחֶשֶׁק לְהַשִּׂיג יְדִיעָה בַּנִּסְתָּר יָנִיד הַקָּנֶה לִכְתֹּב.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה א, א) שֶׁמִּצְוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁתִּהְיֶה בַּת אַרְבַּע שָׁנִים אוֹ בַּת שָׁלֹשׁ, וְאִם הָיְתָה זְקֵנָה כְּשֵׁרָה. וְאֵין לוֹקְחִין עֶגְלָה וּמְגַדְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא פָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט ב) וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ תְּמִימָה, כְּלוֹמַר, תְּמִימוּת שֶׁל אַדְמִימוּת, שֶׁשְּׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת אוֹ לְבָנוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אֲפִילּוּ הָיָה כְּנוּסָה (נ"א נְנוּסָה פירוש ננסה) כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁכֻּלָּהּ אֲדֻמָּה, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה תְּמִימוּת יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת. וְאִם הָיוּ בָּהּ שְׂעָרוֹת שֶׁעִקְּרָן אָדֹם וְרֹאשָׁן מִצְבַּע אַחֵר הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר, וְגוֹזְזִין בְּמִסְפָּרַיִם אֶת רֹאשָׁן עַד הָאָדֹם.

וְהָעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל, וְכָל הָעֲבוֹדוֹת הֵן כְּעֹל, לְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה ב, ג), שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ פְּסוּלָה, אֲבָל הָיְתָה צְרִיכָה שְׁמִירָה וּקְשָׁרָהּ בְּמוֹסֵרָה כְּשֵׁרָה (פרה אדומה א ז), אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה שְׁמִירָה פְּסוּלָה שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מַשּׁוֹי הִוא. וְהָיְתָה נִלְקַחַת מִמָּעוֹת תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה (שקלים ד, ב) וּפָרָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ פְּסוּל פּוֹדִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָה לְחֻלִּין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא סח, ב) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהַשּׁוֹרֵף אוֹתָהּ שֶׁהוּא טָמֵא הוּא הַמְסַיֵּעַ בַּשְּׂרֵפָה, כְּגוֹן הַמְהַפֵּךְ בַּבָּשָׂר וְהַמַּשְׁלִיךְ עֵצִים וְהַמְהַפֵּךְ בָּאֵשׁ, וְהַמְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים כְּדֵי שֶׁתִּבְעַר הָאֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הַמַּצִּית אֶת הָאוּר לַכִּבְשָׁן, וְהַמְסַדֵּר אֶת הַמַּעֲרָכָה טָהוֹר, וְכֵן הַמִּתְעַסֵּק בָּהּ מִשֶּׁנַּעֲשֵׂית אֵפֶר. וּמַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת עָשׂוּ חֲכָמִים בְּטַהֲרַת פָּרָה בִּשְׂרֵפָתָהּ (רמב"ם פרה אדומה פ"ב), וּמֵהֶן שֶׁהָיוּ מַפְרִישִׁין שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם שְׂרֵפַת הַפָּרָה כֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אוֹתָהּ מִבֵּיתוֹ וּמֵאִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּפְרִישִׁין כֹּהֵן גָּדוֹל לַעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה. וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מִימֵי הַפְּרִישָׁה מַזִּין עָלָיו מֵאֵפֶר פָּרָה מִן הַפָּרוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ כְּבָר, וְאֵין מַזֶּה עָלָיו אֶלָּא אָדָם שֶׁלֹּא נִטְמָא בְּמֵת מֵעוֹלָם, שֶׁהַמַּזֶּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר. וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן שֶׁאֵין הַצָּרָךְ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּזֶּה עָלָיו טָהוֹר, הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיַּזֶּה עָלָיו אִישׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא, מִכַּיוָן שֶׁהַזֶּה עָלָיו? אֵינוֹ כֵּן,

דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא זֶה שֶׁהִזֶּה עָלָיו, לֹא הָיָה טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמְּמַלְּאִין בָּהֶן לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ כֻּלָּם כְּלֵי אֲבָנִים הָיוּ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

וְאִם תִּשְׁאַל, כֵּיצַד יִמָּצֵא אִישׁ שֶׁלֹּא נִטְמָא מִטֻּמְאַת מֵת מֵעוֹלָם? אָמְרוּ חֲכָמִים (פרה ג, ב) שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם חֲצֵרוֹת בְּנוּיוֹת עַל גַּבֵּי סֶלַע, וְתַחְתֵּיהֶן חָלוּל מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם. וּמְבִיאִין נָשִׁים עֲבָרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם וּמְגַדְּלוֹת שָׁם אֶת בְּנֵיהֶן, וּכְשֶׁרוֹצִין לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף, מְבִיאִין שְׁוָרִין, מִפְּנֵי שֶׁכְּרֵסָן נָפוּחַ, וּמַנִּיחִין עַל גַּבֵּיהֶן דְּלָתוֹת, וְיוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן הַתִּינוֹקוֹת עַל גַּבֵּי הַדְּלָתוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אוֹהֶל מַבְדִּיל בֵּינָם וּבֵין הָאָרֶץ מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קֶבֶר הַתְּהוֹם, וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן בְּיַד הַתִּינוֹקוֹת, וְהוֹלְכִין עַד מֵי הַשִּׁלֹחַ, וְיוֹרְדִין שָׁם וּמְמַלְּאִין, שֶׁאֵין לְחוּשׁ שָׁם מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִקְבֹּר בַּנְּהָרוֹת, וְחוֹזְרִין וְעוֹלִין עַל הַדְּלָתוֹת שֶׁעַל הַשְּׁוָרִים וְהוֹלְכִין לְהַר הַבַּיִת, וְשָׁם יוֹרְדִין וְהוֹלְכִין בְּרַגְלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַר הַבַּיִת וְהָעֲזָרוֹת אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶן חָלוּל מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קֶבֶר הַתְּהוֹם, וּמְהַלְּכִין עַד פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְנוֹטְלִין מִן הָאֵפֶר וְנוֹתְנִין בַּכּוֹסוֹת, וּמַזִּין עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף, וּמַטְבִּילִין הָיוּ הַתִּינוֹקוֹת מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ שֶׁמָּא נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מִן הַמַּעֲלוֹת יְתֵרוֹת שֶׁבַּפָּרָה. וּבְהַר הַמִּשְׁחָה הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת (פרה שם ו).

וְדִין כֵּיצַד שׂוֹרְפִין אוֹתָהּ, וּבְאֵיזֶה מְקוֹמוֹת מַנִּיחִין אֶפְרָהּ, וְכֵיצַד מְקַדְּשִׁין אֶת הַמַּיִם בְּאֵפֶר הַפָּרָה, וְכֵיצַד מְטַהֲרִין טְמֵאֵי מֵת בְּמֵי נִדָּה, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְּחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת פָּרָה [הלכות פרה אדומה פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמַרְנוּ בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר, שֶׁהֵן מֻטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה) שֶׁתַּשַּׁע פָּרוֹת אֲדֻמּוֹת נַעֲשׂוּ מִשֶּׁנִּצְטַוּוּ בְּמִצְוָה זוֹ עַד שֶׁחָרַב הַבַּיִת בַּשְּׁנִיָּה, הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שְׁנִיָּה עָשָׂה עֶזְרָא, וְשֶׁבַע מֵעֶזְרָא עַד חָרְבַּן הַבַּיִת, וַעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה הַמָּלֵךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁיִּגָּאֲלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן. וּמִפְּנֵי שֶׁעִנְיַן זֶה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה הוּא דָּבָר גָּדוֹל בְּאֻמָּתֵנוּ שֶׁהָיְתָה מִטַּהֶרֶת מִידֵי טֻמְאָה חֲמוּרָה, וְזוּלָתָהּ אִי אֶפְשָׁר לִטְמֵא מֵת לַעֲשׂוֹת פֶּסַח, שֶׁהִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה מְאֹד, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת פָּרָשָׁה זוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשַׁבָּת קֹדֶם לְפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, וּלְעוֹלָם אֵין מַפְסִיקִין בֵּין פָּרָשַׁת פָּרָה לְפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, וְהַשַּׁבָּת הַקְּבוּעַ לְפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, לְעוֹלָם הוּא שַׁבָּת קֹדֶם נִיסָן (עי' שו"ע או"ח סי' תרפ"ה ס"ז).

מצוה שצח

מִצְוַת טֻמְאָה שֶׁל מֵת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְנַהֵג בְּעִנְיַן טֻמְאַת מֵת כְּמוֹ שֶׁצִּוָּתָה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים.

מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן טֻמְאַת גּוּף הַמֵּת כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה (רסג) מָה שֶׁיְּכֹלְתִּי, וּכְמוֹ כֵן קְצָת הַדִּינִים כְּמִנְהָגִי, וְקָחֻנּוּ מִשָּׁם. וּבְמַסֶּכֶת אֹהָלוֹת, יִתְבָּאֲרוּ כָּל דִּינֵי טֻמְאַת מֵת [ה' טומאת מת פ"א]. וּבְסֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוַת טֻמְאַת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים (מצוה קנט), תִּרְאֶה כְּתוּב גַּם כֵּן כִּי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יַחְלֹק עַל הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁלֹּא לַחְשֹׁב כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ.

מצוה שצט

מִצְוַת מֵי נִדָּה שֶׁמְּטַמְּאִין אָדָם טָהוֹר וּמְטַהֲרִין אָדָם טָמֵא מִטֻּמְאַת מֵת בִּלְבַד – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי מֵי נִדָּה, כְּלוֹמַר, בְּדִינֵי מֵי הַזָּיָה, דְּהַיְנוּ מַיִם חַיִּים מְעֹרָבִים בְּאֵפֶר פָּרָה, שֶׁמַּזִּין בָּהֶם עַל הַטְּמֵאִים, וּלְשׁוֹן נִדָּה כְּלוֹמַר, הַזָּיָה, מִלְּשׁוֹן זְרִיקָה, כְּמוֹ (איכה ג נג) וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי. וְנִצְטַוִּינוּ בַּדִּינִים הַיְדוּעִים בַּכָּתוּב, שֶׁמְּטַהֲרִין הַטָּמֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יט) וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא וְגוֹ', וּמְטַמְּאִין הַטָּהוֹר טֻמְאָה חֲמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם כא) וּמַזֵּה מֵי הַנִּדָּה וְגוֹ'. וּמָה נֹּאמַר בְּמִצְוָה זוֹ וְחֻקַּת הַפָּרָה פְּלִיאָה נִשְׂגְּבָה לֹא אוּכַל לָהּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה ו, ה) שֶׁהַמַּיִם שֶׁנּוֹתְנִין עַל הָאֵפֶר, אֵין מְמַלְּאִין אוֹתָן אֶלָּא בִּכְלֵי מִן הַמַּעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִים וּמִן הַנְּהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין, וּנְתִינַת הָאֵפֶר עַל הַמַּיִם הוּא הַנִּקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קִדּוּשׁ מֵי חַטָּאת, וְהַמַּיִם שֶׁהוּא נוֹתֵן עֲלֵיהֶם הָאֵפֶר הֵם נִקְרָאִים בַּכָּתוּב מֵי נִדָּה, וְהַכֹּל כְּשֵׁרִים לְמַלֹּאת וּלְקַדֵּשׁ, (שם י, ד) חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. וְהַמִּתְעַסֵּק בְּמִלָּאכָה אַחֶרֶת בִּשְׁעַת מִלּוּי הַמַּיִם וּבְהוֹלָכָתָן (שם ד, ד) פְּסָלָן, וְאַחַר שֶׁנָּתַן בָּהֶן הָאֵפֶר אֵין הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כֵּן קִבַּלְנוּ הַדָּבָר. וְהַשָּׁכָר גַּם כֵּן פּוֹסֵל (בכורות כט, א) בַּקִּדּוּשׁ וּבַהַזָּיָה, כֵּיצַד? הַנּוֹטֵל שָׂכָר לְקַדֵּשׁ אוֹ לְהַזּוֹת מֵימָיו כְּמֵי מְעָרָה, וְאֶפְרוֹ כְּאֵפֶר מַקֵּלָה, אֲבָל הַנּוֹטֵל שָׂכָר עַל הַמִּלּוּי אֵינוֹ פּוֹסֵל, וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פָּרָה [הלכות פרה אדומה פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁכֻּלָּם צְרִיכִין הַזָּאָה אִם נִטְמְאוּ בְּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ אוֹ יֹאכְלוּ הַקֳּדָשִׁים, וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְלֹא קִבֵּל הַזָּאָה אִם צָרִיךְ לָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כִּי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וּרְאָיוֹתָיו הַחֲזָקוֹת בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בְּמִצְוָה צו.

(פרשת בלק אין בה מצוה)

מצוה ת

מִצְוַת דִּינֵי נְחָלוֹת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת וְלָדוּן בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כַּאֲשֶׁר דָּנָה הַתּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז ח ט) אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ וְאִם אֵין לוֹ בַּת וְגוֹ'. וְסוֹף הַפָּרָשָׁה (שם יא) וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת עוֹלָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁאָמְרִי בָּזֶה שֶׁהַמִּצְוָה הִיא שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כַּאֲשֶׁר דָּנָה הַתּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁיִּרְצֶה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מְצֻוֶּה מֵהָאֵל לָתֵת מָה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לְיוֹרְשׁוֹ עַל כָּל פָּנִים, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לֹא רָצָה לְהוֹצִיא נִכְסֵי הָאָדָם מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כָּל חֶפְצוֹ בְּשִׁבְיל יוֹרְשׁוֹ כָּל עוֹד נִשְׁמָתוֹ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיַּחְשְׁבוּ בּוֹ חַכְמֵי הָאֻמּוֹת, אֲבָל הוֹדִיעָנוּ שֶׁזְּכוּת הַיּוֹרֵשׁ קְשׁוּרָה בְּנִכְסֵי מוֹרִישׁוֹ, וּבְהִסְתַּלֵּק כֹּחַ הַמּוֹרִישׁ מִן הַנְּכָסִים בְּמוֹתוֹ מִיָּד נוֹפֶלֶת עֲלֵיהֶם זְכוּת הַיּוֹרֵשׁ, כְּעִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַיְצִירוֹת שֶׁרָצָה הַיּוֹצֵר בָּרוּךְ הוּא זֶה אַחַר זֶה מִבְּלִי הֶפְסֵק. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה יִקְרְאוּ לִזְכוּת הַחֲזָקָה שֶׁיֵּשׁ לַיּוֹרֵשׁ בִּנְכְסֵי מוֹרִישׁוֹ בְּלָשׁוֹן מֹשְׁמוּשׁ, כְּלָשׁוֹן אָמְרָם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (ב"ב קטו ב) נַחֲלָה מְמַשְׁמֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁזְּכוּת הַיּוֹרֵשׁ בַּמּוֹרִישׁ כְּאִלּוּ הַגּוּפִים דְּבוּקִים זֶה בָּזֶה, שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא מִן הָאֶחָד נוֹפֵל עַל הַשֵּׁנִי.

וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קכו, ב) שֶׁאִם צִוָּה וְאָמַר הַמּוֹרִישׁ אַל יִירָשֵׁנִי בְּנִי, אוֹ בְּנִי פְּלוֹנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו, אוֹ בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן, וְכֵיוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵין בִּדְבָרָיו מַמָּשׁ, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לַעֲקֹר דְּבַר הָאֵל שֶׁאָמַר שֶׁיִּירַשׁ הַיּוֹרֵשׁ מוֹרִישׁוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁנִּכְסָיו בְּיָדָיו לְכָל חֶפְצָיו, הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר שֶׁיָּכֹל לִתֵּנָם לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶם כָּל חֶפְצַת נַפְשׁוֹ וַאֲפִילוּ לְאַבְּדָם, בְּכָל לָשׁוֹן, חוּץ מִזֶּה שֶׁל יְרֻשָּׁה, לְפִי שֶׁזֶּה הַדִּבּוּר הוּא כְּנֶגֶד דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם וּגְזֵרָתוֹ, כִּי הוּא אָמַר יִירַשׁ הַיּוֹרֵשׁ, וְעַל כֵּן אֵין כֹּחַ בְּיַד אָדָם לוֹמַר לֹא יִירַשׁ, וְהֵינוּ מַתְנִיתִין דְּיֵשׁ נוֹחֲלִין (שם קל א) הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכֵן הָאוֹמֵר פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בַּת, בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן, לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר אִם אָמַר עַל מִי שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ דְּבָרָיו קַיָּמִים, וְעַל מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים, פֵּרוּשׁ אִם אָמַר עַל בֵּן בֵּין הַבָּנִים אוֹ עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת שֶׁיִּירָשֶׁנּוּ אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ דְּבָרָיו קַיָּמִים, וְדָרַשׁ לֵהּ בְּגָמָרָא (שם) מִדִּכְתִיב (דברים כא טז) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, שֶׁהַתּוֹרָה נָתְנָה רְשׁוּת לָאָב לְהַנְחִיל מִי שֶׁיִּרְצֶה מִן הָרְאוּיִין

לִירַשׁ, וְנִפְסְקָה שָׁם הֲלָכָה בָּזֶה כְּרַבִּי יוֹחָנָן לְגַבֵּי פְּשׁוּטִין, אֲבָל לֹא לְגַבֵּי בְּכוֹר, שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָב לְעַקֵּר יְרֻשָּׁה מִן הַבְּכוֹר בְּעִנְיָן זֶה.

וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (קכו, ב) הַמְחַלֵּק נְכָסָיו רַבָּה לְאֶחָד וּמְעַט לְאֶחָד, וְהִשְׁוָה לָהֶם אֶת הַבְּכוֹר דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְאִם אָמַר מְשׁוּם יְרֻשָּׁה לֹא אָמַר כְּלוּם. כָּתַב בֵּין בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו בֵּין בְּאֶמְצַע דְּבָרָיו בֵּין בַּסּוֹף מְשׁוּם מַתָּנָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר לָשׁוֹן יְרֻשָּׁה, וּמַעֲשָׂיו אֵינָם כְּלוּם, כְּדִמְפָרֵשׁ בְּמַתְנִיתִין, בְּצַוָּאוֹתוֹ כֵּן הוּא מְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה זֶה שֶׁל יְרֻשָּׁה, מִשּׁוּם דְּעָבַר אַהַרְמָנָא דְּמַלְכָּא. וְכֵן אִם שָׁמַע אַחַר מוֹתוֹ קַיְּמוּ בֵּית דִּין אֶת דְּבָרָיו אֱלֹה, יֵשׁ עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן עָוֹן בִּטּוּל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד עֹנֶשׁ לָאו דְּלֹא תַסֵּה מִשְׁפָּט, וּלְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁכָּל עִקַּר הָאַזְהָרָה אֵינָהּ רַק עַל הַבֵּית דִּין שֶׁדָּנוּ בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כֵּן, וְזֶהוּ לְשׁוֹנוֹ שֶׁכָּתַב הוּא, מִצְוָה לָדוּן בְּדִין הַנַּחֲלָה, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הָעִנְיָן בְּמִצְוַת הֶפֶרֵת נְדָרִים שֶׁלְּפָנָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיֵּדַע הָאָדָם וְיִתְבּוֹנָן, כִּי הָעוֹלָם בְּיַד אָדוֹן מַשְׁגִּיחַ עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו, וּבְרִצּוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ הַטּוֹב, זוֹכֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הָעוֹלָם בְּחֵלֶק הַנְּכָסִים שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּעוֹלָמוֹ, וּמַתָּנָתוֹ בָּרוּךְ הוּא מְבֹרֶכֶת, שֶׁתִּמָּשֵׁךְ לְעוֹלָם לַאֲשֶׁר יִתְּנֶנָּה לוֹ, אִם לֹא כִּי מֵחֵטְא הַקַּדְמוֹנִי נִקְנְסָה מִיתָה בָּעוֹלָם, וּמִפְּנֵי סִלּוּק גּוּפוֹ אֵינוֹ בְּדִין לִהְיוֹת הֶפְסֵק לְמַתְּנַת הָאֵל הַמְבֹרָךְ, אֲבָל תִּתְפַּשֵּׁט מֵאֵלֶיהָ בַּגּוּף הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל מִמֶּנּוּ שֶׁזֶּהוּ בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ, וְאִם הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וּבָנִים לֹא יִהְיוּ לוֹ רְאוּיָה בִּרְכַּת הַשֵּׁם שֶׁתְּשׁוּב אֶל הַקָּרוֹב אֵלָיו, כִּי זֹאת הַבְּרָכָה שָׁזְכָה בָּהּ זֶה אוֹ זְכוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ, אוֹ זְכוּת אֲבוֹתָיו, אוֹ עִם הַקְּרוֹבִים לוֹ יוֹתֵר לְמַד כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה שֶׁזָּכָה עִמּוֹ לַנְּכָסִים, וְלָכֵן בְּהִסְתַּלֵּק הוּא וְזַרְעוֹ מֵהֶן בְּחֶטְאוֹ רְאוּיִים הַקְּרוֹבִים שֶׁסִּיְּעוּ אוֹתוֹ לִזְכוֹת, לִהְיוֹת קוֹדְמִין בָּהֶם לְכָל אָדָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַתְנִיתִין דְּיֵשׁ נוֹחֲלִין (שם קטו א) סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא אִישׁ כִּי יָמוּת וְגוֹ' הַבֵּן קוֹדֵם לַבַּת, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין לַבַּת, הַבַּת קוֹדֶמֶת לְאַחִין, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל בַּת קוֹדְמִין לָאַחִים. הָאַחִים אוֹ הָאֲחָיוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אַחִים קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב, וְאַחֵי אָבִיו, אוֹ אַחְיוֹת אָבִיו בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אַחִים לָאָב קוֹדְמִין לִשְׁאָר קְרוֹבִים. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בַּנַּחֲלָה יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קוֹדְמִין, וְהָאָב קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה עַד רֹאשׁ הַדּוֹרוֹת, לְפִיכָךְ אֵין לְךָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ יוֹרֵשׁ.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם (קח א), שֶׁאֵין הָאֵם יוֹרֶשֶׁת בָּנֶיהָ, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה, וְהָאַחִים מִן הָאֵם אֵינָם יוֹרְשִׁין זֶה אֶת זֶה, דְּמִשְׁפַּחַת אֵם אֵינָהּ קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה, וְכֵן מַמְזֵר אוֹ אָח מַמְזֵר הֲרֵי זֶה יוֹרֵשׁ כִּשְׁאָר הַבָּנִים (רמב"ם נחלות א ו ז), וַאֲפִילּוּ בֵּן מַמְזֵר שֶׁהֻמְּרִיר דָּת יוֹרֵשׁ הוּא, אֲבָל

בֵּן שִׁפְחָה וְנָכְרִית אֵינוֹ יוֹרֵשׁ וְאֵינוֹ כְּבֵן לְשׁוּם דָּבָר, וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ (שסא ח) שֶׁיְּהֵא הָאָדָם יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין וְסָמְכוּ הַדָּבָר מִן הַכָּתוּב.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ עשה רמח) וּמִכְּלַל זֶה הַדִּין שֶׁל נְחָלוֹת בְּלִי סָפֵק, הֱיוֹת הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, שֶׁזּוֹ הִיא מִכְּלַל מִצְוַת הַנְּחָלוֹת. וּפִי שְׁנַיִם פֵּרוּשׁוֹ, שְׁנֵי חֲלָקִים, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיוּ שְׁנֵי אַחִין עוֹשִׁין מִן הַמָּמוֹן שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְהַבְּכוֹר נוֹטֵל הַשְּׁנַיִם, וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה עוֹשִׁין מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה חֲלָקִים וְנוֹטֵל הַשְּׁנַיִם, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה לְעוֹלָם. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם אֶלָּא בַּנְּכָסִים הַמֻּחְזָקִים לְאָבִיו (רמב"ם שם ג א), כְּלוֹמַר, שֶׁבָּאוּ בִּרְשׁוּת אֲבִיו בְּחַיָּיו, אֲבָל לֹא בָּרְאוּיִים לָבוֹא אֶל אֲבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא יז) בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ. כֵּיצַד? אֶחָד מִמּוֹרִישֵׁי אֲבִיו שֶׁמֵּת לְאַחַר מִיתַת אֲבִיו אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּאוֹתָהּ יְרֻשָּׁה פִּי שְׁנַיִם, וְכֵן (שם קכה, ב) אִם הָיָה לַאֲבִיהֶם חוֹב שֶׁחַיָּבִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁטָר, אוֹ אֲפִלּוּ הָיְתָה לוֹ סְפִינָה בַּיָּם אֵין לַבְּכוֹר בָּזֶה פִּי שְׁנַיִם, (שֶׁאֵין זֶה פִּי שְׁנַיִם), שֶׁאֵין זֶה מָצוּי לְאָבִיו. וְכֵן מִטַּעַם זֶה, אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בַּשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים אַחַר מִיתַת אָבִיו, כְּגוֹן שַׁחַת שֶׁנַּעֲשָׂה דָּגָן, וְהָאִילָנוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ פֵּרוֹתֵיהֶן, שֶׁכָּל זֶה לֹא הָיָה מָצוּי לְאָבִיו בְּיָמָיו, אֲבָל אִילָן קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הוֹצָאָה, אֶלָּא מֵעַצְמוֹ גָּדַל אַחַר מִיתַת אָבִיו קֹדֶם חֲלֻקָּה הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּזֶה פִּי שְׁנַיִם, דְּמָצוּי לְאָבִיו נִקְרָא מִכַּיּוָן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה עִנְיָנוֹ.

וְהָאַב נֶאֱמָן לוֹמַר (קדושין עד, א) זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי, וְנֶאֱמָן לוֹמַר זֶהוּ בְּנִי אוֹ זֶה אֵינוֹ בְּנִי, שֶׁהַתּוֹרָה הֶאֱמִינַתּוּ בָּזֶה, דִּכְתִיב (שם) כִּי אֶת הַבְּכוֹר וְגוֹ' יַכִּיר, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב קכז ב) יַכִּירֶנּוּ לָאֲחֵרִים, וַאֲפִלּוּ הָיָה אֶחָד מֻחְזָק שֶׁהוּא בֶּן רְאוּבֵן וְאָמַר רְאוּבֵן שֶׁאֵינוֹ בְּנוֹ נֶאֱמָן עָלָיו וְלֹא יְיֹרְשֶׁנּוּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נחלות ד, ב) וְיֵרָאֶה לִי שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ לַבֵּן בָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלָיו לוֹמַר אֵינוֹ בְּנוֹ לְעַנְיַן יְחוּס וְאֵין מַחְזִיקִין אוֹתוֹ מַמְזֵר עַל פִּיו, נֶאֱמָן הוּא לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה וְלֹא יִירָשֶׁנּוּ.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב קכט, ב) גַּם כֵּן בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהָאוֹמֵר לְאָדָם נָכְסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לְפְלוֹנִי, אִם הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ אֵין לַשֵּׁנִי בִּמְקוֹם רִאשׁוֹן כְּלוּם, דְּמִכַּיוָן שֶׁזָּכָה בַּנְּכָסִים וְהוּא הָרָאוּי לִירֵשׁ אוֹתָם, אֵין לַיֹּרֶשׁ הֶפְסֵק עוֹד מִפְּנֵי תְּנָאוֹ שֶׁל מוֹרִישׁ. וְעִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים וְהַסְּבָרָא הַהוֹגֶנֶת לְמַדְנוּ בְּפֶרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (בבא בתרא קכה, ב), שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן מַעֲכָשָׁו, וּכְגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ נְכָסַי לְךָ, וּמַעֲכָשָׁו אַחֲרֶיךָ לְפְלוֹנִי, אַף עַל פִּי כֵן אֵין לַשֵּׁנִי בִּמְקוֹם רִאשׁוֹן כְּלוּם, מִכַּיוָן שֶׁהָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, אֲבָל אִם אֵין רִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ וְאָמַר לוֹ מַעֲכָשָׁו אַחֲרֶיךָ לְפְלוֹנִי זָכָה הַשֵּׁנִי בְּגוּף הַנְּכָסִים, וְהָרִאשׁוֹן יֹאכַל הַפֵּרוֹת לְבַד כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְאִם לֹא אָמַר לוֹ מַעֲכָשָׁו (שם קלז, א) אֶלָּא נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לְפְלוֹנִי לֹא קָנָה שֵׁנִי אֶלָּא מָה שֶׁיִּשְׁאַר לָרִאשׁוֹן (רמב"ם זכיה ומתנות יב ט), וְאִם מָכָרָן רִאשׁוֹן אֵין כֹּחַ

בַּשֵּׁנִי לְהוֹצִיאָם מִיַּד לוֹקֵחַ לְעוֹלָם, שֶׁבְּחֶזְקַת הָרִאשׁוֹן עוֹמְדִין כָּל יְמֵי חַיָּיו לְכָל חֶפְצָיו בֵּין לְמָכְרָם בֵּין לְתִתָּם בְּמַתָּנָה לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, וְכָל כָּךְ הֵם נְכָסִים אֵלּוּ בְּחֶזְקָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, שֶׁאִם אָמַר הַנּוֹתֵן נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי, אִם מֵת שֵׁנִי בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (שם קכט ב) שֶׁיַּחְזְרוּ הַנְּכָסִים לְיוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁהַנּוֹתֵן לֹא שִׂיֵּר כְּלוּם בְּמַתְּנָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן אֶלָּא שֶׁיִּנָּתְנוּ הַנְּכָסִים אַחֲרָיו לַשֵּׁנִי, וּמֵיַּד הַשֵּׁנִי וּמִכֹּחוֹ יָבוֹאוּ לַשְּׁלִישִׁי, וּמִכְּיוָן שֶׁהַשֵּׁנִי מֵת וְאִי אֶפְשָׁר לַשְּׁלִישִׁי עוֹד שֶׁיִּזְכֶּה בָּהֶן מִכֹּחַ הַשֵּׁנִי כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנּוֹתֵן, יִשְׁאֲרוּ הַנְּכָסִים בְּיַד מִי שֶׁהֵן בְּרִשׁוּתוֹ לוֹ וּלְיוֹרְשָׁיו לְעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לָדוּן עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ הֵיכָא שֶׁאָמַר הַנּוֹתֵן מַתְּנָתוֹ בִּלְשׁוֹן אִם (עי' טור חו"מ סי' רמח אות ד' בשם רבינו יונה), כְּגוֹן שֶׁאָמַר נְכָסַי לִפְלוֹנִי וְאִם מֵת יִנָּתְנוּ לִפְלוֹנִי, שֶׁאֵין אָנוּ בָּאִים לָדוּן כֵּן מִטַּעַם לְשׁוֹן אַחֲרֶיךָ, אֶלָּא טַעַם הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים כִּי הָרִאשׁוֹן זוֹכֶה בְּגוּפָן שֶׁל נְכָסִים וּבְפֵרוֹתֵיהֶן, וּלְעוֹלָם מֻחְזָקִין בְּיָדוֹ עַד שֶׁנּוּכַל לְהוֹצִיאָן מִמֶּנּוּ בִּרְאָיָה חֲזָקָה. אֲבָל הֵיכָא שֶׁכָּתַב נוֹתֵן נְכָסַי לְךָ, וְאַחֲרֶיךָ לִי אוֹ לְיוֹרְשַׁי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לְשׁוֹן מַעֲכָשָׁו בְּשִׁיּוּר זֶה, יֵשׁ לָנוּ לָדוּן שֶׁאִם מֵת מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁיַּחְזְרוּ הַנְּכָסִים לַנּוֹתֵן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו, וַאֲפִלּוּ יָרַד וּמָכַר הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הַנּוֹתֵן מוֹצִיאָם מִיַּד לוֹקֵחַ לִכְשֶׁיָּמוּת מְקַבֵּל מַתָּנָה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים בָּזֶה (שם קלז, ב) שֶׁכָּל הַמְּשַׁיֵּר לְעַצְמוֹ אוֹ לְיוֹרְשָׁיו אֵינוֹ אֶלָּא כִּמְפָרֵשׁ מַתָּנָה זוֹ תִּהְיֶה לְךָ לַאֲכִילַת פֵּרוֹת כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

וּכְלַל הַדְּבָרִים שֶׁעָלוּ בְּיָדֵינוּ בְּעִנְיָן זֶה אַחַר יְגִיעָה רַבָּה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרִאשׁוֹן רָאוּי לִירַשׁ, מִכֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַמּוֹרִישׁ נְכָסַי לְךָ אֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתִתָּם לְאַחֵר וַאֲפִילּוּ לְיוֹרְשׁוֹ, אַחַר שֶׁמִּיָּד נִכְנְסוּ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת יוֹרֵשׁ וְאֵינוֹ אַחַר כֵּן אֶלָּא כְּמַתָּנָה תְּנָאִים בְּנִכְסֵי אָדָם אַחֵר, וְכָעִנְיָן הַנֶּאֱמָר בְּעִנְיָן זֶה בַּגְּמָרָא (שם קלג, א) הוּא סָבַר יֵשׁ לָהּ הֶפְסֵק, כְּלוֹמַר לַיֶּרֶשָׁה וְרַחֲמָנָא אָמַר אֵין לָהּ הֶפְסֵק.

וּגְדוֹלָה מִזֹּאת לִמְּדוּנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל בִּרְאָיוֹת חֲזָקוֹת וּבְרוּרוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הָאוֹמֵר לְמִי שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לַהֶקְדֵּשׁ, אוֹ אֲפִלּוּ אָמַר וּמַעֲכָשָׁו אַחֲרֶיךָ לַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהֵיוֹרֵשׁ זוֹכֶה בַּנְּכָסִים וְיֵשׁ לוֹ לְמָכְרָן וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶן כָּל חֶפְצַת נַפְשׁוֹ, וְאֵין כֹּחַ בַּהֶקְדֵּשׁ לְעוֹלָם לְהוֹצִיאָן מִיַּד לוֹקֵחַ אוֹ מְקַבֵּל מַתָּנָה מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ, וּמִכֵּיוָן שֶׁאָמַר הַמּוֹרִישׁ לְיָרְשׁוֹ נְכָסַי לְךָ זָכָה בַּנְּכָסִים, וְאֵין בְּיָדוֹ לְהַקְדִּישׁ אוֹתָן עוֹד, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמַקְדִּישׁ נִכְסֵי אֲחֵרִים. וּמָה שֶׁיֵּשׁ לְעַיֵּן בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁנִּרְאֶה בְּתִחִלַּת הָעִיּוּן קָשְׁיָא, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כח, ב) אֲמִירָתוֹ לַגָּבוֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לַהֶדְיוֹט, וְעוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים, כְּבָר נָשָׁאנוּ וְנָתַנּוּ בָּהֶן וְדִקְדַּקְנוּ אֶת כֻּלָּן יָפֶה, וְעָלָה הָעִנְיָן מְבֹרָר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, יֶאֱרַךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב

הַכֹּל, וְלֹא מִמְּלֹאכֶת סִפְרֵי הוּא, וְאִם תִּזְכֶּה בְּנֵי וְתִפְרֹשׁ מִכְמֹרֶת בְּיָם הַגְּמָרָא הִיא תַּעֲלֶה לְךָ הַכֹּל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּבָבָא בָּתְרָא פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין [ח"מ סי' רעו].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְצִוָּה בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע, שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנּוּ הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְהוּא שֶׁצִּוָּה כֵּן בִּלְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּדְבָרָיו מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בִּתְחִלַּת הָעִנְיָן. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, כִּי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה חִסֵּר בְּמָקוֹם זֶה שְׁתֵּי מִצְוֹת אַחַת מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת לֹא תַעֲשֶׂה, וּשְׁתֵּיהֶן בַּבְּכוֹר, שֶׁהָאָדָם מְצֻוֶּה לְהַכִּיר הַבְּכוֹר בְּמַתַּת פִּי שְׁנַיִם לוֹ, וְזֹאת הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה עַל הָאָב, שֶׁלֹּא חָשַׁב אוֹתָהּ הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִנְיָנוֹ, וּכְמוֹ כֵן מָזְהָר עָלָיו לְהַעֲבִיר הַבְּכוֹרָה מִמֶּנּוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא טז) לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֱהוּבָה וְגוֹ', וְזֹאת הָאַזְהָרָה גַּם כֵּן לֹא חָשַׁב אוֹתָהּ הָרַב הַנִּזְכָּר, אֶלָּא שֶׁכָּלַל הַכֹּל בְּמִצְוַת דִּין הַנְּחָלוֹת.

מצוה תא

מִצְוַת תְּמִידִין בְּכָל יוֹם – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּקְרִיבוּ עַל יְדֵי מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה בְּכָל יוֹם, הָאֶחָד בַּבֹּקֶר וְהַשֵּׁנִי בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי וְגוֹ'. שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד. וּמִכָּל מָקוֹם, עִקַּר הָאַזְהָרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר, הַחֲכָמִים מוֹרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כִּי עֲלֵיהֶם מֻטֶּלֶת מְלֹאכֶת הַצִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, אַזְהָרָה לְבֵית דִּין.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוַת הַקָּרְבָּנוֹת כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַמִּקְדָּשׁ בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה) מָה שֶׁעָלָה עַל רוּחִי בִּפְשַׁט הָעִנְיָן, וְאַחַר אוֹתָם הַטְּעָמִים, אֲנִי מַמְשִׁיךְ גַּם כֵּן טַעַם הַתְּמִידִין לוֹמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲבוֹדָה זוֹ הַתְּמִידִית שֶׁהִיא פְּעָמִים בַּיּוֹם בְּזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וּבְנְטוֹתוֹ לָעֶרֶב, לְמַעַן נִתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה, וְנָשִׂים כָּל לִבֵּנוּ וְכָל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לְדָבְקָה בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁהָאָדָם נִפְעָל וְטִבְעוֹ מִתְעוֹרֵר לְפִי עֵסֶק מַעֲשֵׂהוּ, וְלָכֵן בִּהְיוֹת הָאָדָם נָכוֹן בְּטִבְעוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן לוֹ מָזוֹן פְּעָמִים, עֶרֶב וָבֹקֶר, נִצְטַוָּה שֶׁיִּשִּׂים מְגַמָּתוֹ וְעִסְקוֹ בְּעֵסֶק עֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ גַּם כֵּן שְׁתֵּי פְּעָמִים לְבַל תִּהְיֶה עֲבוֹדַת הָעֶבֶד לְעַצְמוֹ יְתֵרָה עַל עֲבוֹדָתוֹ לְרַבּוֹ, וְכָל זֶה לָמָּה? כְּדֵי לְעוֹרֵר רוּחוֹ וְחָפְצוֹ תָּמִיד לִזְכֹּר אֶת בּוֹרְאוֹ, וּבְכֵן יָכְשִׁיר מַעֲשָׂיו וְיִתְבָּרֵךְ מִמֶּנּוּ, כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) אֹשֶׁר רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל חֵלֶק גָּבוֹהַּ מִכָּל קָרְבָּן אֵינוֹ, רַק חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעָשָׂה הָעֶבֶד מָה שֶׁצִּוָּהוּ רַבּוֹ, לְמַעַן יִכְשַׁר לִזְכּוֹת בְּטוּבוֹ בָּרוּךְ הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כח, א) שֶׁזְּמַן שְׁחִיטָתָן שֶׁל תְּמִידִין הוּא הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד שֶׁל בֹּקֶר קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה חַמָּה, מִשֶּׁיֵּאוֹר כָּל פְּנֵי מִזְרָח. וּפַעַם אַחַת דְּחָקָה שָׁעָה אֶת הַצִּבּוּר (עדויות ו, א) בְּבֵית שֵׁנִי, וְהִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם. וְהַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם (פסחים נח, א) מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה, עַד סוֹף הַיּוֹם זֶהוּ זְמַנּוֹ, אֲבָל הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם בְּשִׁמֹנֶה שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה. וּשְׁתֵּי שָׁעוֹת אֵלּוּ שֶׁמְּאַחֲרִין אוֹתוֹ הָיָה כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹת הַיְחִידִים אוֹ שֶׁל צִבּוּר בֵּינָתַיִם, לְפִי שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב קָרְבַּן אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּכְמַעֲשֶׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיָה מַעֲשֶׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, אֶלָּא שֶׁאוֹתוֹ שֶׁל שַׁחַר נִשְׁחָט עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית שֶׁל בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה, וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מִזְרָחִית עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד וּבְפֶרֶק שֵׁנִי מִיּוֹמָא [הלכות תמידין פרק א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מֻטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר, וְיוֹתֵר עַל הַכֹּהֲנִים. וְאִם שָׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם יִתְרַשְּׁלוּ בָּהּ שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבָם בְּכָל יוֹם בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה, וְהַשְׁגָּגָה נִתְלֵית עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹדְעִים בַּדָּבָר אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם לְתַקֵּן בְּשׁוּם צַד. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף ספר המצוות בד"ה ואתה אם תבין) חָשַׁב בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת שְׁנֵי תְּמִידִין לִשְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, לְפִי שֶׁהֵן מִצְוַת שֶׁאֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וּזְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ לֹא זְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ.

מצוה תב

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל שַׁבָּת – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים קָרְבָּן בְּכָל יוֹם שַׁבָּת, מוּסָף עַל קָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁל כָּל יוֹם, וְהוּא הַנִּקְרָא מוּסַף שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח ט) וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַמּוּסָפִין שֶׁל יָמִים טוֹבִים כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמוּסַף פֶּסַח (מצוה רצט) מַה שֶּׁנִּרְאֶה לִי עַל צַד הַפְּשָׁט, וּמוּסָף שַׁבָּת בְּאֶשְׁכּוֹל יֶתֶר הַמּוּסָפִין תָּלוּי גַּם הוּא, וְהָעִנְיָן, כְּדֵי שֶׁנִּקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ עִם מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּן, גֹּדֶל הַיּוֹם וְרֹב קְדֻשָּׁתוֹ וְכִי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְגוֹ'. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, וְשָׁם כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן מְעַט מִדִּינֵי הַמּוּסָפִין וּכְלַל הָעִנְיָן, כְּמִנְהָגִי [שם].

מצוה תג

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ – שֶׁנִּקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל תָּמִיד שֶׁל כָּל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח יא טו) וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר

שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם, וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" וְגוֹ', וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה. יָדוּעַ לְכָל חָכָם לֵב בִּבְנֵי אָדָם, כִּי גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ וְגַלְגַּל הַיָּרֵחַ, פּוֹעֲלִים בְּכֹחָם הַנֶּאֱצָל עֲלֵיהֶם מֵאֲדוֹן כָּל הַכֹּחוֹת בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל, פְּעֻלּוֹת גְּדוֹלוֹת בְּגוּפוֹת בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל מִינֵי שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, גַּם בְּכָל הַצּוֹמֵחַ בָּאָרֶץ, מִן הָאֲרָזִים הַגְּדוֹלִים עַד הָעֲשָׂבִים הַדַּקִּים, וְדֶרֶךְ כְּלָל בְּכָל שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת, שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהֶם וְתַחַת מֶמְשַׁלְתָּם, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵדֶר וְזֹאת הַבְּרָכָה (דברים לג יד), וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים. וּמִפֶּרֶסֶם בְּכָל הֲמוֹן הָעָם, נְעָרִים עִם זְקֵנִים, כִּי כֹּחַ הַלְּבָנָה נִכָּר בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בָּאָרֶץ, כַּיָּדוּעַ לְכֹרְתֵי הָאִילָנוֹת לַבְּנָיָנוֹת, כִּי לֹא יִכְרְתוּם בִּזְמַן שֶׁהַלְּבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ, עַד עֲבֹר חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ יוֹתֵר, וְיוֹרְדֵי הַיָּם גַּם כֵּן אֵין מַפְלִיגִין בָּהּ עַד אַחַר חֲמִשָּׁה יָמִים שֶׁל חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה, וְכֵן נִזְהָרִים כָּל בְּנֵי אָדָם מֵהַקִּיז דָּם סָמוּךְ לְחִדּוּשָׁהּ, וְכַמָּה מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת קְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת צְרִיכוֹת שְׁמִירָה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָם בְּעוֹד שֶׁהַלְּבָנָה מִתְחַדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ, שֶׁהִפְשִׁתָן שֶׁיִּמְצֵא בַּמִּשְׁרָה אוֹ בְּתוֹךְ הַיְּאוֹרָה לְבַשֵּׁל בְּחִדּוּשׁ לְבָנָה שֶׁהוּא לוֹקֶה וְלֹא יִצְלַח אַחַר כֵּן לַכֹּל. וּכְלַל עִנְיָנִים אֵלֶּה גְּלוּיִים וְנוֹדָעִים לַכֹּל, וְהָאֲרִיכוּת בָּהֶם יַלְדוּת. וְלָכֵן כִּי בְּחִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה לִפְעָלוֹת אָדָם יִתְחַדֵּשׁ עִנְיָן, וְהַכֹּל בִּדְבָרוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא וּבִנְזִרָתוֹ, רָאוּי לָנוּ גַּם כֵּן לְחַדֵּשׁ וּלְהַקְרִיב קָרְבָּן נוֹסָף עַל שְׁאָר הַיָּמִים לִשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא, לְהָעִיר רוּחֵנוּ וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבֵנוּ כִּי כָּל הַחִדּוּשִׁים הַהוֹוִים בָּעוֹלָם מֵאִתּוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְכָל כֹּחַם שֶׁל גַּלְגַּלִּים לֹא יִמְצֵא רַק מֵהַשֵּׁם לְבַדּוֹ, וְעִם הַמַּחֲשָׁבָה הַזֹּאת וְהָאֲמִתִּית תִּתְעַלֶּה נַפְשֵׁנוּ, וּבִרְכַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּחוּל עַל רֹאשֵׁנוּ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיַן הַמּוּסָפִין וּכְלַל הָעִנְיָן כְּמִנְהָגִי כָּתַבְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רצט). וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ כָּאן (סוכה נד, ב) שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שִׁיר שֶׁל מוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ דּוֹחֶה שִׁיר שֶׁל מוּסַף שַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסֵם שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיָדוּעַ (ר"ה לא, א) שֶׁשִּׁירַת מוּסְפֵי שַׁבָּת בַּמִּקְדָּשׁ הִיא שִׁירַת הָאֲזִינוּ, וְהָיוּ מְחַלְקִין אוֹתָהּ לְשִׁשָּׁה פְּרָקִים בְּשִׁשָּׁה שַׁבָּתוֹת, וְהַסִּימָן הזי"ו ל"ך, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

מצוה תד

מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁהוּא יוֹם שִׁשִּׁי בְּסִיוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח כו) וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיְיָ בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם וְגוֹ'. כְּבָר כָּתַבְתִּי פַּעֲמַיִם, כִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמוּסָף דְּפֶסַח (מצוה רצט), דִּבַּרְתִּי מֵעִנְיַן הַמּוּסָפִין.

מצוה תה

מִצְוַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תִּשְׁרֵי שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְדִתְנַן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב, א) בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כט א) יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּאן זֵכֶר לִתְרוּעָה זוֹ אִם בְּשׁוֹפָר, אוֹ בִּמְצִלְתַּיִם, אוֹ בְּכָל שְׁאָר כְּלֵי נְגוּן, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה לג, ב) שֶׁהִיא בְּשׁוֹפָר כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּיּוֹבֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ויקרא כה ט) שׁוֹפָר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יִתְעוֹרֵר לַדְּבָרִים כִּי אִם עַל יְדֵי מְעוֹרֵר, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּעֵת מִלְחָמָה, יְרִיעוּ אַף יַצְרִיחוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ יָפֶה לַמִּלְחָמָה, וְגַם כֵּן בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא הַיּוֹם הַנּוֹעָד מִקֶּדֶם, לָדוּן בּוֹ כָּל בָּאֵי עוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יח, א) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁהַשָּׁגָחָתוֹ עַל מַעֲשֵׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְרָט, וְאִם זְכוּיוֹתָיו מְרֻבִּין יֵצֵא זַכַּאי, וְאִם עֲוֹנֹתָיו מְרֻבִּין בְּכְדֵי שֶׁרָאוּי לְחַיְּבוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לָמוּת, אוֹ לְאַחַת מִן הַגְּזֵרוֹת כְּפִי מָה שֶׁהוּא חַיָּב, עַל כֵּן, צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְהָעִיר טִבְעוֹ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֶטְאָיו מֵאֲדוֹן הָרַחֲמִים, כִּי אֵל חַנּוּן וְרַחוּם הוּא, נִשָּׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לַשָּׁבִים אֲלֵיו בְּכָל לִבָּם, וְקוֹל הַשּׁוֹפָר מְעוֹרֵר הָרִבְּה לֵב כָּל שׁוֹמְעָיו, וְכָל שֶׁכֵּן קוֹל הַתְּרוּעָה כְּלוֹמַר, הַקּוֹל הַנִּשְׁבָּר (רמב"ם תשובה ג ד). וּמִלְּבַד הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבּוֹ, יֵשׁ לוֹ לְאָדָם זֵכֶר בַּדָּבָר שֶׁיִּשְׁבֹּר יִצְרוֹ הָרַע בְּתַאֲווֹת הָעוֹלָם וּבְתִשּׁוּקָיו בְּשֶׁמְּעוֹ קוֹלוֹת נִשְׁבָּרִים, כִּי כָּל אָדָם כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה בְּעֵינָיו, וּבְאָזְנָיו יִשְׁמַע יָכִין לְבָבוֹ וְיִבִּין בַּדְּבָרִים, וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יְהוּדָה (שם כו, ב) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים, כְּלוֹמַר, בְּקֶרֶן הַכְּבָשִׂים הַכָּפוּף, כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֵר הָאָדָם בְּרִאוֹתוֹ אוֹתוֹ שֶׁיָּכֹף לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, וְרַבִּי לֵוִי פָּסַק הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ וּמִנְהָגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כֵּן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, ב) שֶׁשִּׁעוּר הַשּׁוֹפָר הוּא, כְּדֵי שֶׁיֵּאָחֲזוּ אָדָם בְּיָדוֹ וְיֵרֵאֶה לְכָאן וּלְכָאן. וְכָל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִים (עי' רמב"ן בדרשתו לראש השנה) חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן, פֵּרוּשׁ כָּל מָה שֶׁהוּא שׁוֹפָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חָלוּל, שֶׁלְּשׁוֹן הַשּׁוֹפָר מַשְׁמַע לְעוֹלָם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל, כְּגוֹן הַשּׁוֹפָר שֶׁל כֶּבֶשׂ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָלָל, שֶׁהַזִּכָּרוּת בְּתוֹכוֹ, וְכָל שׁוֹפָר בָּעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָלָל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כָּשֵׁר לְתִקַּע בּוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְאַפּוֹקֵי קַרְנֵי רְאֵם וּשְׁאָר חַיּוֹת שֶׁקַּרְנֵיהֶם אֵינָם נִכְלָלִין בִּלְשׁוֹן שׁוֹפָר כְּלָל, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דָּבָר חָלוּל, אֶלָּא הַזִּכָּרוּת לְבַד, אֲבָל קֶרֶן הַפָּרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּכְלַל שׁוֹפָר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ נְקֻבוּת וְזִכָּרוּת אֵינוֹ כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב כְּלָלוֹ עִם הַפְּסוּלִין שֶׁקָּרָאוֹ קֶרֶן, וּכְדִכְתִיב (דברים לג יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ וְגוֹ' וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו. נִמְצָא לְפִי פֵּרוּשֵׁנוּ זֶה, שֶׁכָּל הַקְּרָנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם פְּסוּלִין לְתִקַּע בָּהֶן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, חוּץ מִקַּרְנֵי הַכְּבָשִׂים וְהָרְחֵלִים וְגַם הַתְּיָשִׁים וְעִזִּים, לְפִי שֶׁלֹּא

מָצִינוּ בָּעוֹלָם קְרָנוֹת חֲלוּלִין חוּץ מֵאֵלּוּ וְשֶׁל פָּרָה, כִּי קַרְנֵי כָּל הַחַיּוֹת, אֵינָם חֲלוּלִין, וְנִמְצָא שֶׁאֵינָן בִּכְלַל לְשׁוֹן שׁוֹפָר שֶׁצִּוַּתְנוּ הַתּוֹרָה לִתְקֹעַ, וְשֶׁל פָּרָה גַּם כֵּן כְּבָר הוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב מִכְּלַל הַכְּשֵׁרִים וְהִכְנִיסוֹ עִם כְּלַל הַפְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁקְּרָאוֹ בִּשְׁמָם. וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לְדָבָרֵינוּ אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב קוֹרֵא שׁוֹפָר הַתָּיָשִׁים בִּלְשׁוֹן הַפְּסוּלִין, כְּדִכְתִיב (דניאל ח, ה) "וְהַצָּפִיר קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו". שֶׁהָעִנְיָן הַהוּא הָיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה נִרְאֶה לַנָּבִיא לְרֹב תֹּקֶף הַצָּפִיר, כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ קֶרֶן, כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה חָזָק מִבְּלִי נַקְבוּת, וְאֵין הָעִנְיָן שֶׁיַּכְנִיסוֹ הַכָּתוּב עִם הַפְּסוּלִין כְּלָל, כִּי אִם בְּהֵפֶךְ, לְכָל מֵבִין. וְהָאֲרַכְתִּי לְךָ בְּנִי מְעַט בְּכָאן, לְפִי שֶׁהַפֵּרוּשׁ הַזֶּה נִתְחַדֵּשׁ בְּמִשְׁנָה זוֹ מִזְּמַן קָרוֹב, וַאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים, פֵּרְשׁוּהָ בְּעִנְיָן אַחֵר. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, ב), שֶׁכָּל הַקּוֹלוֹת כְּשֵׁרִים בַּשּׁוֹפָר, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאִם גֵּרְדוּ הַשּׁוֹפָר עַד שֶׁהֶעֱמִידוּ עַל גִּלְדּוֹ כָּשֵׁר. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כט, ב), שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת אֵין תּוֹקְעִין בּוֹ שׁוֹפָר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטָּלֶנּוּ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְיוֹלִיכֶנּוּ אֵרֶבַע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיָבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה, וְדָבָר זֶה לֹא גָּזְרוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין שֶׁהוּא גָּדוֹל בְּחָכְמָה, וְדָוְקָא שֶׁתּוֹקְעִין אוֹתוֹ שָׁם בִּישִׁיבַת הַבֵּית דִּין. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, (שופר ב, ט) שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַבֵּית דִּין סָמוּךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין מְעֻלֶּה מֵאוֹתָן שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי שֶׁהָרַב רַבִּי יִצְחָק אַלְפָּסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, הָיָה תּוֹקֵעַ שׁוֹפָר בִּישִׁיבָתוֹ בְּשַׁבָּת. וְאַתָּה בְּנִי, אִם תִּזְכֶּה תִּבְחַר לְךָ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִתְקֹעַ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ, כְּלוֹמַר, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, שֶׁנִּמְצָא שֶׁהֵן שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת וְשָׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת. וּפֵרוּשׁ תְּרוּעָה כְּתַרְגּוּמוֹ יַבָּבָא, וְעִנְיַן יְבָבָא, הוּא קוֹל שָׁבוּר, כְּלוֹמַר קוֹל יְלָלָה. נִמְצָא, שֶׁהַתּוֹרָה צִוָּתָה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּשּׁוֹפָר, קוֹל הַדּוֹמֶה לִילָלָה, וּמִפְּנֵי שֶׁמְּקוֹמוֹת הָעוֹלָם חֲלוּקִים בְּעִנְיַן הַיְלָלָה, שֶׁבְּמָקוֹם אֶחָד מְיַלְּלִין בִּגְנִיחוֹת גַּסּוֹת, וּבְמָקוֹם אַחֵר בְּדַקּוֹת, וּבְמָקוֹם אַחֵר עוֹשִׂין הַכֹּל גַּסּוֹת וְדַקּוֹת, נָהֲגוּ בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לִהְיוֹת מַתְרִיעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל דֶּרֶךְ שֶׁהָיוּ מְיַלְּלִין אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וּבְכָךְ הָיוּ יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בְּמַצְוָה שֶׁהַתּוֹרָה צִוָּתָה בְּקוֹל יְלָלָה, וּבְאֵי זֶה שֶׁיִּהְיֶה בְּשׁוּם מָקוֹם בְּכָךְ הָיָה יוֹצֵא יְדֵי תּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּמְקוֹמוֹ אֵין מְיַלְּלִין כֵּן שֶׁהֲרֵי קַיָּם כַּוָּנַת הַכָּתוּב וְעָשָׂה בְּיוֹם זֶה יְלָלָה בְּשׁוֹפָר, עַד שֶׁקָּם רַבִּי אַבָּהוּ (שם לד, א) וְלֹא יָשַׁר בְּעֵינָיו לִהְיוֹת יִשְׂרָאֵל חֲלוּקִים בְּמִנְהָג הַתְּרוּעָה, זֶה בְּכֹה, וְזֶה בְּכֹה, שֶׁנַּעֲשֶׂה תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, וְקִבֵּץ כָּל הַמִּנְהָגִים, וְהִתְקִין שֶׁיִּהוּ תּוֹקְעִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בְּשָׁוֶה, וְלָצֵאת יְדֵי חוֹבָה מִכְּלַל הַיְלָלוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת בָּעוֹלָם, תִּקֵּן לַעֲשׂוֹת הַתְּרוּעָה בִּשְׁלֹשָׁה צְדָדִין כְּעֵין גְּנִיחוֹת גַּסּוֹת, דְּהַיְנוּ שְׁבָרִים,

וּכְעֵין גְּנֵיחוֹת דַּקּוֹת דְּהַיְנוּ שֶׁאָנוּ קוֹרִין תְּרוּעָה. וְעוֹד בְּצַד אֶחָד גְּנֵיחוֹת גַּסּוֹת, וְדַקּוֹת, כְּמִנְהָג אֶחָד מֵהַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין הַכֹּל כְּיִלְלוֹתֵיהֶם, וְנִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לִתְקֹעַ שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שָׁלֹשׁ. וְדִין (שם כז, ב) שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק לְאָרְכּוֹ אוֹ לְרָחְבּוֹ, וְנִקַּב וּסְתָמוֹ בְּמִינוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, וְדִין נוֹתֵן שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר, וְדִין תּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר וְהַדּוּת, וְדִין (שם, כח, א) שׁוֹפָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וְעִיר הַנִּדַּחַת, וְהַמַּדִּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, וְדִין נִתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ וְלֹא מַשְׁמִיעַ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה [א"ח סי' תקפה].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכָּרִים וְלֹא בְּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּסֵדֶר תְּקִיעוֹת שֶׁאָמַרְנוּ שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ לְכָל הַפָּחוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְאִם שָׁמְעָן בְּהֶפְסֵק וַאֲפִלּוּ בְּכָל הַיּוֹם יָצָא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לד, ב) שֶׁאִם שָׁמַע אָדָם תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת הַמַּאֲרִיכוֹת בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת בַּיּוֹם וַאֲפִלּוּ מִתִּשְׁעָה בְּנֵי אָדָם יָצָא, וְלָמַדְתִּי מִן הַחֲכָמִים יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁצָּרִיךְ מִכָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ קוֹל פָּסוּל בָּאֶמְצַע.

מצוה תו

מִצְוַת דִּין הֲפָרַת נְדָרִים – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמִצְוַת הֲפָרַת נְדָרִים. כְּלוֹמַר, שֶׁנָּדוּן בְּמִי שֶׁנָּדַר כַּאֲשֶׁר צִוְּתָה הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ל ג) אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁבָּא מְבֹאָר בַּפָּרָשָׁה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (מצות עשה צה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאֵין הָעִנְיָן שֶׁנִּתְחַיֵּב לְהָפֵר עַל כָּל פָּנִים, וְזֶה הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ הֶבֵן מִמֶּנִּי כָּל זְמַן שֶׁתִּשְׁמְעֵנִי מוֹנֶה דִּין אֶחָד מֵהַדִּינִין, שֶׁאֵין זוֹ מִצְוָה בִּפְעֻלָּה מֵהַפְּעֻלּוֹת בְּהֶכְרֵחַ, וְאוּלָם הַמִּצְוָה הִיא בְּהִיוֹתֵנוּ מְצֻוִּין שֶׁנָּדוּן בְּדִין זֶה בְּדָבָר זֶה, אוּלָם הֱיוֹת הַבַּעַל וְהָאָב מְפֹרִין כְּבָר בַּאֵר הַכָּתוּב זֶה, וְדִקְדֵּק בּוֹ, וּבְאָתְנוּ הַקַּבָּלָה, שֶׁהֶחָכָם יַתִּיר הַנֶּדֶר לַכֹּל, וּכְמוֹ כֵן הַשְּׁבוּעָה, וְהַהֶעָרָה עַל זֶה מַאֲמָרוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י א) הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ, וְהַכֹּלָל, שֶׁאֵין רְאָיָה עַל זֶה מִן הַכָּתוּב, וְהֵם עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם כְּבָר אָמְרוּ (שם) הֶתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶם עַל מָה שֶׁיִּסָּמְכוּ, אֶלָּא הַקַּבָּלָה הָאֱמִתִּית לְבַדָּהּ, עַד כָּאן.

וְהָעוֹלֶה מִכָּל זֶה לְדַעְתִּי לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּי בְּהַתִּיר הֶחָכָם הַמַּמְחֶה אֶת הַנֶּדֶר בְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, אוֹ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַיַּעֲשׂוּ הָעִנְיָן כְּכָל אֲשֶׁר תְּצַוֶּה הַתּוֹרָה עָלָיו כַּהֹגֶן וְכַיָּשָׁר אָז קָיְמוּ עֲשֵׂה, וְאִם הִתִּירוּ הַנֶּדֶר שֶׁלֹּא כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שְׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת אוֹ יָחִיד שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֻתַּרַם אֵינוֹ הֶתֵּר יֵשׁ עֲלֵיהֶם עֹנֶשׁ בִּטּוּל עֲשֵׂה זֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּעִנְיַן מִצְוַת הַנַּחֲלוֹת (מצוה ת), שֶׁהָאוֹמֵר וּמְצַוֶּה אַל יִירָשֵׁנִי בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרָיו בְּטֵלִים יֵשׁ עֲלָיו עֹנֶשׁ בִּטּוּל הַמִּצְוָה, דְּעָבַר אַהַרְמָנָא דְּמַלְכָּא שְׁצַוֵּה אוֹתָנוּ בַּדִּין הַיֵּרָשָׁה. וְאוּלָם הָרַמְבַּ"ן

זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו לסהמ"צ שם), שֶׁאֵין לִמְנוֹת דִּין זֶה כְּלָל מֵהֶחְשְׁבוֹן הַמִּצְוֹת, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן יֵרָאֶה שֶׁהַפָּרַת נְדָרִים לֹא תִּמָּנֶה, לְפִי שֶׁהִיא שְׁלִילוּת, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת כָּל הַיּוֹצֵא מִפִּינוּ וְשֶׁלֹּא נַחֵל דְּבָרֵינוּ, רַק עַל פִּי הָאָב אוֹ הַבַּעַל, עַד כָּאן. וְדִבְרֵי פִי חָכָם חֵן. מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַנֶּדֶר וְהַשְּׁבוּעָה, וְהַהֶתֵּר שֶׁלָּהֶם, כְּבָר הִרְחַבְתִּי הַמַּאֲמָר בָּהֶן כַּאֲשֶׁר הִשִּׂיגָה יָדִי, בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" בְּאַזְהָרַת "לֹא תְשָׂא" (במצוה ל).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים ב, א) כָּל כִּנּוּיֵי נְדָרִים כִּנְדָרִים, חֲרָמִים כַּחֲרָמִים, שְׁבוּעוֹת כִּשְׁבוּעוֹת, נְזִירוּת כִּנְזִירוּת, כֻּנּוֹן (שם י, א) הָאוֹמֵר קוֹנָם, קוֹנָח, קוֹנָס, הֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לְקָרְבָּן. חֵרֶק, חֵרֶךְ, חֵרֶף, הֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לְחֵרֶם. נָזִיק, נָזִיחַ, פָּזִיחַ, הֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לְנָזִירוּת. שְׁבוּתָה, שְׁקוּקָה, נָדר בְּ"מוֹהָא" הֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לַשְּׁבוּעָה. וְעִנְיַן לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהֵם נִדּוֹנִין כְּאֵלּוּ הוֹצִיא הָאָדָם בִּשְׂפָתָיו הַלָּשׁוֹן כְּתִקְנָן, וְלֹא נָחוּשׁ לְמָה שֶׁאָנוּ מַצְרִיכִין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, וַהֲרֵי לֹא הוֹצִיא הַדָּבָר כְּתִקְנוֹ מִפִּיו, הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ מַשְׁמָעוּת הָעִנְיָן שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִגְזֹר עָלָיו שֶׁזֹּאת כַּוָּנַת הַנִּשְׁבָּע אוֹ הַנּוֹדֵר, וְאַחַר שֶׁכֵּן הוּא הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ אָמַר הַדָּבָר מְבֹאָר כְּתִקְנוֹ, שֶׁאִם לֹא תֹּאמַר כֵּן נִמְצָא שֶׁאֵין בָּעֻלְגִּים נֶדֶר וּשְׁבוּעָה לְעוֹלָם (עי' רמב"ם נדרים א טז), וְזֶה אֵינוֹ בָּאֱמֶת.

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים ב ב) שֶׁאַרְבָּעָה נְדָרִים הֵן שֶׁהֵן מֻתָּרִין, כְּלוֹמַר מֻתָּרִין לְנַמְרֵי, שֶׁאֵין צְרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וּכְדַעַת שְׁמוּאֵל בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים כא, ב) דְּהִלְכָתָא כְּוָותֵהּ, וְאֵלּוּ הֵן, נִדְרֵי זְרוּזִין, נִדְרֵי הֲבָאי, נִדְרֵי שְׁגָגוֹת, וְנִדְרֵי אֳנָסִין, וְשָׁם בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק מְבֹרָר כֵּיצַד בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְגַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי (נדרים ג, א) גַּבֵּי נִדְרֵי זְרוּזִין אָמַר רַבִּי זְעִירָא הֲדָא דְתֵימַר בְּשֶׁאֵין מַעֲמִידִין, אֲבָל אִם הָיוּ מַעֲמִידִין צְרִיכִין הֶתֵּר חָכָם, כְּלוֹמַר אִם הָיוּ מַעֲמִידִין דִּבְרֵיהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָדְרוּ אוֹתוֹ נֶדֶר לְזָרֵז, אֶלָּא בְּדוֹקָא נָדְרוּ אוֹתוֹ, צְרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וְהוּא הַדִּין בְּוַדַּאי לִשְׁאָר הַשִּׁשָּׁה הַשְּׁנוּיִים בַּמִּשְׁנָה, שֶׁאִם הָיוּ מַעֲמִידִין דִּבְרֵיהֶם שֶׁצְּרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וּמִיהוּ בְּכָל עִנְיָן, הֶחָכָם מַתִּירָן כָּל זְמַן שֶׁיִּמְצָא פֶּתַח לְהַתִּיר, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּמְצָא שׁוּם עִנְיָן שֶׁיֹּאמַר עָלָיו הַנּוֹדֵר אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ בִּשְׁעַת הַנֶּדֶר דָּבָר זֶה לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר.

וַאֲפִלּוּ בְּנוֹלָד פּוֹתְחִין לְהֶתֵּר, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַנּוֹלָד מָצוּי, אֲבָל לֹא בְּנוֹלָד שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, כֵּן הוּא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא בִּנְדָרִים (סד א). וְכֵן נָמֵי פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה, וְכִדְפָסַק רָבָא מִשָּׁמֵהּ דְּרַב נַחְמָן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (כב ב), דְּפוֹתְחִין בַּחֲרָטָה, וְנִזְקָקִין לְהַתִּיר אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא שְׁבוּעָה חֲמוּרָה, וְדָוְקָא בַּחֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא, כְּגוֹן "לֵב זֶה עָלַיִךְ", כְּלוֹמַר: שֶׁמִּתּוֹךְ הַכַּעַס נָדַר אוֹתוֹ הַנֶּדֶר, וְאַחַר שֶׁנִּתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ תּוֹהֶא בְּנִדְרוֹ לְנַמְרֵי וְאֵינוֹ רוֹצֶה בּוֹ כְּלָל, אֲבָל אִם נִתְחָרֵט עַכְשָׁו מֵחֲמַת עִנְיָן שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ לְאַחַר שֶׁנָּדַר, וְחָפֵץ הוּא בְּנִדְרוֹ עַד

עַכְשָׁו, זוֹ אֵינָהּ חֲרָטָה מְעַלְיָתָא וְאֵין פּוֹתְחִין בָּהּ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי כָּל הַבָּא לִשְׁאֹל עַל נִדְרוֹ, וַדַּאי מִתְחָרֶט הוּא עַכְשָׁו, וְאִם כֵּן לֹא הָיִינוּ צְרִיכִין בַּגְּמָרָא לְחַזֵּר לְמְצֹא פֶּתַח הֶתֵּר בְּנֶדֶר, וּמָצִינוּ בַּגְּמָרָא שֶׁהָיוּ מְחַזְּרִין לְמְצֹא פְּתָחִים לַנּוֹדָרִים. אֶלָּא וַדַּאי, הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, דְּבָעֵינַן חֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא. וְעוֹד, שֶׁכָּל יְסוֹד הֶתֵּר נְדָרִים, הוּא טַעֲנַת שְׁגָגָה אוֹ אֹנֶס (שבועות כו א), שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה "הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה" (ויקרא ה ד), פָּרַט לְאָנוּס, וּכְמוֹ כֵן בָּעֵינַן פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין. וְאִם כֵּן מִשּׁוּם חֲרָטָה דְּמֵעַכְשָׁו, אִי אֶפְשָׁר לְתָלוֹת שְׁגָגָה אוֹ אֹנֶס בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה כְּלָל. אֲבָל בַּחֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא, יֵשׁ טַעֲנַת שְׁגָגָה וְאֹנֶס, שֶׁהֲרֵי מוֹדֶה עַכְשָׁו שֶׁלֹּא הָיָה עוֹשֶׂה הַנֶּדֶר מֵעִקָּרָא אִם הָיָה יוֹדֵעַ זֶה.

וְיֵשׁ מִגְּדוֹלֵי הַמְּפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ, דְּאַף עַל גַּב דְּפִסְקִינַן הֲלָכָה כְּרָבָא אָמַר רַב נַחְמָן דְּפוֹתְחִין בַּחֲרָטָה וְנִזְקָקִין לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – עַכְשָׁו נָהֲגוּ לְהַחְמִיר וְלֹא כַּהֲלָכָה, וְאֵין אָנוּ נִזְקָקִין לְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּמָה שֶׁהוּא כְּעֵין אַרְבָּעָה נְדָרִים הַשָּׁנוּיִין בַּמִּשְׁנָה, וְעוֹד דְּלָא מִזְדַּקְקִינַן לִשְׁבוּעוֹת אֶלָּא בְּמִלְּתָא דְּאִית בַּהּ מִצְוָה, כְּגוֹן עֲשִׂית שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אוֹ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה (בכורות לב ב), שֶׁהֶתֵּר נְדָרִים, בִּשְׁלֹשָׁה הֲדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ דְּלָא גְּמִירִי וּסְבִירִי; וְהוּא, דְּמַסְבְּרִי לְהוּ וְסָבְרִי, וּכְשֶׁחַד מִנַּיְהוּ גְּמִיר מִכָּל מָקוֹם. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ, שֶׁהֶתֵּר נְדָרִים – בְּיָחִיד אִם הוּא מֻמְחֶה; וְהוּא הַדִּין כָּל הֵיכָא שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר נְדָרִים מִמִּי שֶׁהוּא סָמוּךְ, שְׁדִינוֹ כְּמֻמְחֶה. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ, שֶׁכָּל שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ הַיּוֹם שֶׁאֵין לָנוּ סְמִיכָה – יִקָּרֵא מֻמְחֶה; וַחֲבֵרָיו – חֲלוּקִין עָלָיו. וְדִין הַחוֹזֵר תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר מִנְּדָרִים וּשְׁבוּעוֹת – שֶׁחֲזָרָתוֹ חֲזָרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָאָב מֵפֵר כָּל נֶדֶר, וְהַבַּעַל – נִדְרֵי עִנּוּי וּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ; וְדִין הָאוֹמֵר "כָּל נֶדֶר שֶׁאֶדֹּר כָּל שָׁנָה זוֹ" אוֹ "מִכָּאן עַד עֶשֶׂר שָׁנִים" – "הֲרֵי הֵן בְּטֵלִים"; וְדִין סְתָם נְדָרִים – לְהַחְמִיר, וּפֵרוּשָׁן – לְהָקֵל; וְדִין שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; וְדִין הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ "כִּכָּרִי אָסוּר עָלַיִךְ" אוֹ "כִּכָּר זֶה"; וְדִין הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ – שֶׁפּוֹרֵעַ לוֹ אֶת חוֹבוֹ; וְדִין הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר – שֶׁמֻּתָּר בְּרֹטֶב; וְאִם אָמַר "בָּשָׂר זֶה" – אָסוּר אַף בְּרֹטֶב; וְדִין מִי שֶׁנֶּאֱסְרָה הֲנָאָתוֹ עָלָיו – שֶׁמֻּתָּר לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֲבָל לֹא שֶׁבִּכְתָב, לְפִי שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר; וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ "בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם" – בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ לָשׁוֹן וּבְאוֹתוֹ זְמַן שֶׁנָּדַר אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע; וְדִין הַתָּרַת נְדָרִים שֶׁהוּא כָּל הַיּוֹם, כְּלוֹמַר: לַיְלָה וְיוֹם, לֹא מֵעֵת לְעֵת, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּיוֹם שָׁמְעוֹ"; וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, יִתְבָּאֲרוּ בַּאֲרָכָה בְּמַסֶּכֶת הַמְּחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת נְדָרִים [י"ד סי' רלג].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לְהֻתַּר נְדָרִים, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִתִּיר אֶת הַנֶּדֶר שֶׁלֹּא כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה בַּצְּדָדִין שֶׁכָּתַבְנוּ – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הֻתַּר בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה.

מצוה תז

שֶׁלֹּא נַחֵל דְּבָרֵנוּ בִּנְדָרִים – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מָה שֶּׁנִּחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ בְּדִבּוּר (עי' סהמ"צ ל"ת קנז) וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּלֹּא שְׁבוּעָה, וְאֵלֶּה הֵם הַנְּדָרִים, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר הָאָדָם פֵּרוֹת הָעוֹלָם אוֹ פֵּרוֹת מְדִינָה פְּלוֹנִית אוֹ מִין פְּלוֹנִי שֶׁל פֵּרוֹת אֲסוּרִין עָלַיּ, וּכְמוֹ כֵן שֶׁיֹּאמַר אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו. וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָעִנְיָנִים שֶׁחַיָּב לְקַיֵּם עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ל ג) לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. וּפֵרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חֻלִּין, כְּלוֹמַר שֶׁיְּחַיֵּב עַל נַפְשׁוֹ דָּבָר וְלֹא יְקַיְּמֶהוּ, וּלְשׁוֹן גְּמָרָא שְׁבוּעוֹת (כ, ב) אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, קוֹנָמוֹת עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. וְכֵן בְּכָל מָה שֶּׁיִּדּוֹר הָאָדָם לְקָרְבָּן אוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ לִצְדָקָה אוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן עוֹבֵר עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם לֹא יַחֵל. אֲבָל בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים, כְּגוֹן הַנּוֹדֵר לַחֲבֵרוֹ דָּבָר אוֹ הָאוֹמֵר דָּבָר פְּלוֹנִי אֶעֱשֶׂה אוֹ לֹא אֶעֱשֶׂה, שֶׁלֹּא בִּלְשׁוֹן נֶדֶר וְאִסּוּר וְקוֹנָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכֹעָר וְלֹא יַעֲשׂוּ כֵּן רַק פְּחוּתֵי הַנֶּפֶשׁ בִּבְנֵי אָדָם אֵינוֹ עוֹבֵר בִּלֹּא יַחֵל, אֶלָּא בְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ. וְאָמְנָם עַל הַכֹּל נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְהָרַמְבַּ"ן זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצוות עשה צד) שֶׁשְּׁתֵּי מִצְוֹת חֻלּוּקוֹת הֵן נְדָרֵי גָּבוֹהַּ וְנִדְרֵי בִּטּוּי, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה, בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא, בְּמִצְוַת קִיּוּם מוֹצָא שְׂפָתַיִם (מצוה תקעה).

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּעִנְיַן הַנְּדָרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת לְקַיֵּם כָּל דָּבָר כָּתַבְתִּי כְּבָר בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ", בְּלֹא "לֹא תִשָּׂא" (מצוה ל).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י, א) הוּא אֵינוֹ מֻחָל, אֲבָל אֲחֵרִים מְחִלִּין לוֹ, כְּגוֹן שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת אוֹ יְחִיד מֻמְחֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְהוּא הַדִּין גַּם כֵּן כְּשֶׁנִּשְׁאָלִין עַל הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְעַל הַצְּדָקוֹת כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי גַּבַּאי, וַאֲפִלּוּ עַל הַתְּרוּמָה וְעַל הַחַלָּה אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים נט, א) שֶׁנִּשְׁאָלִין עֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיַד כֹּהֵן, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים [י"ד, סי' רג].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָדַר אוֹ אָסַר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ בִּלֹּא שְׁבוּעָה וְלֹא קִיְּמוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ג, א) שֶׁהַנִּשְׁבָּע וּמֵמֵר וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה זֶהוּ נִשְׁבָּע, אֲבָל מִשּׁוּם לָאו דִּלֹּא יַחֵל בְּנֶדֶר אוֹ אִסָּר שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה אֵין בּוֹ מַלְקוּת.

מצוה תח

מִצְוַת יִשְׂרָאֵל לָתֵת עָרִים לַלְוִיִּם לָשֶׁבֶת בָּהֶן וְהֵן קוֹלְטוֹת – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לָתֵת לְשֵׁבֶט לֵוִי עָרִים לָשֶׁבֶת בָּהֶן אַחַר שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת. וְנֶאֱמַר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (שם ז) כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה עִיר. וּמַאֲלֶה הֶעָרִים שֶׁל לְוִיִּם, הָיוּ מֵהֶם עָרִים מְיֻחָדוֹת לִהְיוֹת מִקְלָט הָרוֹצֵחַ, וְאוּלָם, בְּכֻלָּן הָיָה לוֹ מִקְלָט, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים, בְּמִצְוַת עָרֵי מִקְלָט (מצוה תקכ) נִכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מָה בֵּין מְיֻחָדוֹת לְכָךְ לְאוֹתָן הָאֲחֵרוֹת, וְהֵיוּ קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ בְּצַדָּדִים יְדוּעִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וּמְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (י, א).

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, כִּי שֵׁבֶט הַלֵּוִי מִבְחַר הַשְּׁבָטִים וְנָכוֹן לַעֲבוֹדַת בֵּית הַשֵּׁם, וְאֵין לוֹ חֵלֶק עִם יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֲבָל עָרִים הָיוּ צְרִיכִים לָהֶם עַל כָּל פָּנִים לָשֶׁבֶת, הֵם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם וְכָל חַיָּתָם, וּמִפְּנֵי גֹּדֶל מַעֲלָתָם וְכִשֶּׁר פָּעֳלָם וְחֵין עָרְכָּם נִבְחֲרָה אַרְצָם לִקְלֹט כָּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, יוֹתֵר מֵאַרְצוֹת שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, אוּלַי תְּכַפֵּר עָלָיו אַדְמָתָם הַמְקֻדֶּשֶׁת בִּקְדֻשָּׁתָם, וְעוֹד טַעַם אֶחָד בַּדָּבָר כִּי בִּהְיוֹתָם אַנְשֵׁי לֵבָב יְדוּעִים בְּמַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת וְחָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת, יָדוּעַ לַכֹּל שֶׁלֹּא יִשְׁטְמוּ אֶת הָרוֹצֵחַ שֶׁיִּנָּצֵל אֲלֵיהֶם וְלֹא יִגְּעוּ בּוֹ, וְאַף כִּי יַהֲרֹג אֶחָד מֵאוֹהֲבֵיהֶם אוֹ מִגּוֹאֲלֵיהֶם, אֲחַר אֲשֶׁר בְּפִתְעַ בִּלֹּא אֵיבָה יַהֲרֻגֶנּוּ, וְעַל הַשֵּׁבֶט הַזֶּה הַנִּבְחָר נֶאֱמַר (דברים לג ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ דָּבָר בָּעוֹלָם, זוּלָתִי מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר וְעַל כִּוּוּן הָאֱמֶת, וְלֹא יִטֶּה לִבָּם אַחַר אַהֲבַת אָדָם, וַאֲפִלּוּ אַהֲבַת אָב וָאֵם וְאַחִים וּבָנִים שֶׁהַטֶּבַע תְּחַיֵּב אַהֲבָתָם וְתַכְרִיחֵם, וְכָל שֶׁכֵּן אַהֲבַת שְׁאָר בְּנֵי אָדָם. וְעוֹד כָּתַבְתִּי בָּעִנְיָן, עוֹד טַעֲנָה אַחֶרֶת בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמב).

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ קְצָרִים וּבַמִּצְוֹת הַנִּסְמָכוֹת אֵלֶיהָ, כְּגוֹן אֲזָהָרַת שְׁדֵה מִגְרָשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר שֶׁבְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמב), כָּתַבְתִּי קְצָת מִן הַדִּינִים, וּכְמוֹ כֵן בְּמִצְוַת לְהַבְדִּיל עָרֵי מִקְלָט שֶׁבְּסֵדֶר שֹׁפְטִים (מצוה תקכ), נִכְתֹּב מֵהֶם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, שֶׁשְּׁלִשְׁתָּם מֵעִנְיָן אֶחָד הֵם, וְאִם נַפְשְׁךָ לָדַעַת הֶפֵּךְ וַהֲפֵךְ בָּהֶן [הלכות שמיטה פי"ג].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם, וְיוֹתֵר עַל רָאשֵׁי הָעָם, וְלָעָתִיד לָבוֹא אַחַר יְרֻשָּׁה וְיִשּׁוּבָהּ, מִיָּד נִקְנֶה מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

מצוה תט

שֶׁלֹּא לַהֲרֹג מְחַיֵּב קֹדֶם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לַהֲרֹג הַחוֹטֵא, כְּשֶׁנִּרְאֶהוּ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה הַחַטְא שֶׁיִּתְחַיֵּב עָלָיו מִיתָה, קֹדֶם שֶׁנְּבִיאֵהוּ לְבֵית דִּין, אֲבָל נִתְחַיְּבֵנוּ לַהֲבִיאוֹ לִפְנֵי

בֵּית דִּין, וְנָבִיא עָלָיו הָעֵדִים לִפְנֵיהֶם, וְהֵם יְדִינוּהוּ בְּמָה שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה יב) וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) יָכוֹל שֶׁיַּהַרְגוּ אוֹתוֹ מִשֶּׁהָרַג אוֹ שֶׁנָּאנַף? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ וְגוֹ'. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁהָרַג, יִהְיוּ כֻּלָּם עֵדִים וְיִשָּׁאוּ עֵדוּתָן אֵצֶל בֵּית דִּין אַחֵר שֶׁיְּדִינוּהוּ. וְעוֹד אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) הֲרֵי עֵדָה שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, יָכוֹל יַהַרְגוּ אוֹתוֹ עַד שֶׁלֹּא יַעֲמֹד אֵצֶל בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דָּבָר קָשֶׁה מְאֹד (ר"ה כו א), שֶׁצָּרִיךְ דְּקְדּוּק גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וְנִצְטַוּוּ הָעֵדָה לְהְיוֹת מַצִּילִים הַנִּדּוֹן בְּכָל דָּבָר הָרָאוּי לְהַצִּילוֹ בִּשְׁבִילוֹ, לֹא שֶׁיַּטּוּ הַדִּין כְּדֵי לְהַצִּילוֹ חְלִילָה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה (במדבר לה כד כה), כְּלוֹמַר, שֶׁצְּרִיכִים לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, וְאִם יֵשׁ לוֹ זְכוּת יַצִּילוּהוּ, וְאִם לָאו יֵהָרֵג, וְעַל כֵּן הֶזְהַרְנוּ שֶׁיָּבוֹא הַדִּין עַל כָּל פָּנִים לִפְנֵי בֵּית דִּין, וְלֹא יְדִינוּהוּ הָעֵדִים שֶׁרָאוּ הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם לְעוֹלָם, כִּי אוּלַי מִתּוֹךְ רְאוֹתָם הָעִנְיָן, לֹא יוּכְלוּ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, כִּי יִתְעַוֵּר לָבָבָם לְחַיְּבוֹ עַל כָּל פָּנִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עג, א) דְּבָמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא נַהֲרֹג הַחוֹטֵא עַד שֶׁנְּבִיאֵהוּ לְבֵית דִּין? כְּשֶׁעָבַר וְעָשָׂה הַחֵטְא, אֲבָל מִי שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אוֹ אַחַר נַעֲרָה מְאֹרָסָה, וְהִזְהִירוּהוּ וְלֹא נִמְנַע מִלִּרְדֹּף, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַתְרָאָה חַיָּבִים אָנוּ לְהָרְגוֹ וּמֻזְהָרִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסוֹף סֵדֶר כִּי תֵצֵא בְּאַזְהָרַת וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶיךָ (מצוה תר). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [יב א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן, שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא לְהָרֹג שׁוּם חוֹטֵא, וְאַף עַל פִּי שֶׁרָאִינוּהוּ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּתְחַיֵּב מָוֶת בְּבֵית דִּין, וּבְזְמַן הַבַּיִת אָנוּ חַיָּבִים לַהֲבִיאוֹ לְבֵית דִּין וְהֵם יְדִינוּהוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וַהֲרָגוֹ לַחוֹטֵא קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין, אֲפִלּוּ אִם הָיָה דִּינוֹ שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, דִּין הַהוֹרְגוֹ כְּדִין רוֹצֵחַ, וְנֶהֱרָג עָלָיו בִּזְמַן הַבַּיִת אִם יֵשׁ עֵדִים.

מצוה תי

מִצְוַת בֵּית דִּין לִשְׁלֹחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מֵעִירוֹ לְעָרֵי מִקְלָט וְעַל הָרוֹצֵחַ בְּעַצְמוֹ לָלֶכֶת שָׁם – שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִשְׁלֹחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מֵעִירוֹ וּלְהוֹשִׁיבוֹ בְּעָרֵי מִקְלָט, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה כה) וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ וְגוֹ'. וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, וְגַם הַמַּכֶּה גַּם הוּא בִּכְלַל מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שם כח) כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעָוֹן הָרְצִיחָה חָמוּר עַד מְאֹד, שֶׁבָּהּ הַשְׁחָתַת הָעוֹלָם, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם רוצח ד ט), שֶׁהַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּמֵזִיד, אֲפִלּוּ עָשָׂה כָּל הַמִּצְוֹת אֵינוֹ נִצָּל מִן הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כח יז) אָדָם עָשֵׁק בְּדַם נָפֶשׁ עַד בּוֹר יָנוּס אַל יִתְמְכוּ בוֹ. וְלָכֵן רָאוּי לְמִי שֶׁהָרַג אֲפִלּוּ שׁוֹגֵג, מִכְּיוָן שֶׁבָּאת תַּקָּלָה גְּדוֹלָה כָּזוֹ עַל יָדוֹ שֶׁיִּצְטַעֵר עָלֶיהָ צַעַר גָּלוּת שֶׁשָּׁקוּל כְּמַעַט כְּצַעַר מִיתָה שֶׁנִּפְרַד הָאָדָם מֵאוֹהֲבָיו וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ, וְשׁוֹכֵן כָּל יָמָיו עִם זָרִים. וְעוֹד יֵשׁ תִּקּוּן הָעוֹלָם בַּמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁיִּנָּצֵל עִם זֶה מִיַּד גּוֹאֵל הַדָּם לְבַל יַהַרְגֶנּוּ עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּיו שֶׁהֲרֵי שׁוֹגֵג הָיָה. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת בַּדָּבָר, לְבַל יִרְאוּ קְרוֹבֵי הַמַּכֶּה אֶת הָרוֹצֵחַ לְעֵינֵיהֶם תָּמִיד בַּמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשְׂתָה הָרָעָה, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם.

וּמִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ע, ב) שֶׁאֵין הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה, אֶלָּא אִם כֵּן מֵת הַנֶּהֱרָג לְשָׁעָה שֶׁהֲרָגוֹ, אֲבָל חָבַל בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֲמְדוּהוּ לְמִיתָה וְחָלָה וּמֵת אֵין זֶה גּוֹלֶה, שֶׁמָּא הוּא בְּעַצְמוֹ קֵרֵב מִיתָתוֹ, אוֹ הָרוּחַ נִכְנְסָה בַּחַבּוּרָה וַהֲרָגַתּוּ, וַאֲפִלּוּ שָׁחַט בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִים וְעָמַד מִעַט אֵינוֹ גּוֹלֶה עַל יָדוֹ.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ (מכות ח, ב) שֶׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹלֶה, אִם רָצַח עֶבֶד אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב, וְכָל שֶׁכֵּן עֶבֶד שֶׁהָרַג יִשְׂרָאֵל אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב וְכֵן עֶבֶד שֶׁהָרַג עֶבֶד אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָכֶם". אֲבָל גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, בֵּין מֵזִיד בֵּין שׁוֹגֵג נֶהֱרָג עָלָיו, וְגוֹי שֶׁהָרַג אֶת הַגּוֹי אֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטִין אוֹתוֹ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם, א) שֶׁהַבֶּן גּוֹלֶה עַל רְצִיחַת אָבִיו. וְהָאָב בְּרְצִיחַת הַבֵּן, וּבְמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לְמוּד, אֲבָל בִּשְׁעַת לְמוּד וְהוּא שׁוֹגֵג, שֶׁכְּבָר הָיְתָה לְלַמְּדוֹ וּלְהוֹעִיל לוֹ בְּחָכְמָה אוֹ בְּאֻמָּנוּת פָּטוּר מִגָּלוּת, וְכֵן הָרַב אֶת תַּלְמִידוֹ כְּמוֹ כֵן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם י, א) שֶׁתַּלְמִיד שֶׁגָּלָה מַגְלִין אֶת רַבּוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד מב) וְנָס אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) עֲשׂוּ לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה, וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה אֶת בְּעָלֶיהָ (קהלת ז יב). וְדִין אִשָּׁה וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה שֶׁגָּלוּ אִם חַיָּב הַבַּעַל אוֹ הָרַב בִּמְזוֹנוֹתָם שָׁם, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה שֶׁמּוֹלִיכִין עַצְמוֹתָיו לְשָׁם, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁהָרַג בְּעִיר מִקְלָטוֹ, וְכֵן [בֶּן] לֵוִי שֶׁהָרַג בִּמְדִינָתוֹ, וְדִין אֵי זֶהוּ שׁוֹגֵא שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו כִּי בְּאֵיבָה הָרָגוֹ. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ (שם ז, ב) שֶׁכָּל שֶׁהָרַג נֶפֶשׁ בְּדֶרֶךְ יְרִידָה גּוֹלֶה, וַאֲפִלּוּ עָלָיו שֶׁהִיא צָרָךְ יְרִידָה, וְכָל שֶׁבְּדֶרֶךְ עָלָיָה אֵינוֹ גּוֹלֶה, וַאֲפִלּוּ בִּירִידָה שֶׁהִיא צָרָךְ עָלָיָה, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁרָצוּ בְּנֵי עִיר מִקְלָט לְכַבְּדוֹ, שֶׁחַיָּב לוֹמַר רוֹצֵחַ אֲנִי, וְאִם אָמְרוּ (לוֹ) אַף עַל פִּי כֵן מָתֹר לְקַבֵּל, וְדִין מִזְבֵּחַ שֶׁקּוֹלֵט כְּמוֹ עִיר מִקְלָט רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, וְדָוֵקָא גָּבוֹהַּ וּבְמִזְבַּח בֵּית עוֹלָמִים, וְדָוֵקָא כֹּהֵן וַעֲבוֹדָה בְּיָדוֹ אֲבָל לֹא אַחֵר, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם אֶלָּא לְשָׁעָה, וְאַחַר כָּךְ מוֹסְרִין לוֹ שׁוֹמְרִין וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְעִיר מִקְלָטוֹ, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְחֻיְּבֵי גָּלוּת מִן הַדִּין, אֲבָל מִי שֶׁפָּחַד מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ בְּהוֹרָאַת שָׁעָה

וּבָרַח לַמִּזְבֵּחַ וְנִסְמַךְ, וַאֲפִלּוּ הוּא זָר הֲרֵי זֶה נִצָּל, וְאֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לְעוֹלָם, כֵּן רָאִיתִי שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [הלכות רוצח פ"ה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשְׁבִין בְּמְקוֹמָן הַמּוּכָן לָהֶם בִּירוּשָׁלַיִם לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם וְלֹא הִגְלוּ הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, לְפִי שֶׁהוּא סִבָּה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים.

מצוה תיא

שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין שֶׁהֵעִיד בּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת – שֶׁלֹּא יְדַבֵּר הָעֵד בְּדִין אֲשֶׁר יָעִיד עָלָיו בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, זוּלָתִי בְּהַגָּדַת עֵדוּתוֹ לְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשְׂכִּיל וְחָכָם, שֶׁהָעֵד אֵינוֹ נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ל) וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות ל"ת רצא), וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּזֶה הָעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ו) לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד. כְּלוֹמַר, לֹא יֵהָרֵג בְּמִשְׁפַּט הָעֵד. וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (לג, ב לד, א) וְעֵד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וּבֵאֲרוּ שֶׁטַּעַם זֶה הוּא מִשּׁוּם דְּמִחְזֵי כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ. וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבַד הוּא עִנְיָן זֶה, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לַעֲנוֹת בּוֹ בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ (תט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לד, א) שֶׁעֵד שֶׁהֵעִיד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְאָמַר אַחַר כֵּן יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ לְהוֹרוֹת עָלָיו שׁוּם דָּבָר, אַחַר שֶׁהוּא עֵד עָלָיו, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת יֵשׁ לְעֵד לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, אֲבָל (שם ב) לֹא יִמְנֶה מִן הַדַּיָּנִין וְלֹא נַעֲשֶׂה דַּיָּן, שֶׁאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֲפִלּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל בְּשֶׁל דִּבְרֵיהֶם עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן וּמִפְּנֵי כֵן נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת, דְּקַיְמָא לַן (שם יח ב) קִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּרַבָּנָן, דְּמִדְּאוֹרָיְתָא עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשֹּׁטֶר נַעֲשֶׂה כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסַנְהֶדְרִין וּבְמַכּוֹת [הלכות עדות פרק ה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים לְבַד, וּבִזְמַן הַבַּיִת, וְסַנְהֶדְרִין בִּמְקוֹמָן, כִּי אָז נָדִין נְפָשׁוֹת וְלֹא בִּזְמַן אַחֵר, וְאָז נִצְטָרֵךְ לְעֵדוּת אֲנָשִׁים עַל זֶה. וְעֵד שֶׁהֵעִיד וְעָבַר עַל זֶה וְדִבֵּר בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (לאוין שהוסיף מצוה ט) פֵּרֵשׁ זֶה הַכְּתוּב שֶׁל לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד בְּלָאו אַחֵר, וְהוּא שֶׁלֹּא לְקַבֵּל עֵדוּת מְיֻחֶדֶת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְזֶהוּ כְּגוֹן שֶׁהֵיוּ הָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ אֶחָד

מֵחַלּוֹן זֶה וְאֶחָד מֵחַלּוֹן אַחֵר רָחוֹק מִן הָרִאשׁוֹן עַד כְּדֵי שֶׁאֵין הָעוֹמְדִין בַּחַלּוֹנוֹת יְכוֹלִין לִרְאוֹת זֶה אֶת זֶה, אֲבָל כֻּלָּן רוֹאִין בְּבַעַל הָעֲבֵרָה. וְנִתְבָּאֵר זֶה בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָעֵדִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ו, ב).

מצוה תיב

שֶׁלֹּא לְקַח כֹּפֶר לְהַצִּיל מִמָּוֶת הָרוֹצֵחַ – שֶׁלֹּא לְקַח כֹּפֶר, כְּלוֹמַר פִּדְיוֹן, וַאֲפִילּוּ כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם לְהַצִּיל נֶפֶשׁ הָרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה לא) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁאִם הֶרְשׁוּ אֱדוֹנֵי הָאָרֶץ לִקַּח כֹּפֶר מִיַּד הָרוֹצֵחַ, נִמְצָא שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ וְעָשִׁיר מִמֶּנּוּ יַהַרְגֶנּוּ אִם יֶחֱרֶה אַפּוֹ עָלָיו וְיִתֵּן כָּפְרוֹ, וְנִמְצָא חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו, וְהַיְשׁוּב בָּטֵל.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לז, ב) שֶׁאֲפִלּוּ רָצָה גּוֹאֵל הַדָּם לְפָטְרוֹ וְאָמַר לַדַּיָּן שֶׁהוּא מוֹחֵל עַל דָּמוֹ וְשֶׁיִּקְחוּ מִמֶּנּוּ כֹּפֶר אִם יִרְצוּ, אֵינָן רַשָּׁאִים לִקַּח הַכֹּפֶר וְלֹא לְפָטְרוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלָּא יוּמַת כְּמִצְוַת הָאֵל עָלֵינוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [ה' רוצח פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁעַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָנוּ עֵסֶק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. וְאוֹמְרִים בְּכָאן שֶׁנּוֹהֵג אִסּוּר זֶה גַּם בִּנְקֵבוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵינָן דָּנוֹת, הָעִנְיָן הוּא שֶׁאִם אוּלַי בַּזְּמַן הַהוּא מֻחֶמֶת מַלְכוּת אוֹ סִבָּה אַחֶרֶת יָבוֹא בְּיָד אִשָּׁה עִנְיַן שֶׁיִּשְׁאֲלוּ מִמֶּנָּה לְהַצִּיל נֶפֶשׁ רוֹצֵחַ בִּשְׁבִיל מָמוֹן, שֶׁהִיא מֻזְהֶרֶת מִשּׁוּם לָאו זֶה שֶׁלֹּא לִקַּח מָמוֹן וְתַצִּילֶנּוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, וְלָקַח כֹּפֶר לְהַצִּיל הָרוֹצֵחַ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְאִבּוּד כַּמָּה נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

מצוה תיג

שֶׁלֹּא נִקַּח כֹּפֶר מִמְּחַיֵּב גָּלוּת לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת – שֶׁלֹּא נִקַּח כֹּפֶר מֵהַמְּחַיֵּב גָּלוּת מֻחֶמֶת שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה לב) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ. וּלְפִי מַשְׁמָעוּת זֶה לְפִי הַדּוֹמֶה יִהְיֶה לָנוּס פָּעוּל, כְּלוֹמַר, לֹא תִקְחוּ כֹּפֶר עַל מִי שֶׁהוּא יָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בְּאָרֶץ מְגוּרֵי אֲבוֹתָיו.

שֹׁרֶשׁ אִסּוּר לְקִיחַת הַכֹּפֶר בְּהוֹרֵג שׁוֹגֵג וְכָל עִנְיָנוֹ כְּעִנְיַן הוֹרֵג מֵזִיד, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ הַדִּבּוּר.

מצוה תיד

שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדִינֵי הַתּוֹרָה – שֶׁנִּמְנַע בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ רֹאשׁ הַגָּלוּת שֶׁלֹּא יַעֲמִיד דַּיָּן לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם שֶׁלֹּא לָמַד חָכְמַת הַתּוֹרָה וּבֵאוּר מִשְׁפָּטֶיהָ הַיְשָׁרִים וְהַצַּדִּיקִים, וַאֲפִילּוּ הָיוּ בּוֹ כַּמָּה מִדּוֹת נִכְבָּדוֹת, אַחַר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וּבָקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, אֵין רָאוּי לְמַנּוֹתוֹ דַּיָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים א יז) לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. וְכֵן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי) לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב הַדַּיָּנִים כְּלוֹמַר, שֶׁאֲלִיּוּ בָּאָה אַזְהָרָה זוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שָׁמָּא תֹּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹ גִּבּוֹר אוֹ עָשִׁיר אוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ בְּכָל לְשׁוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תַכִּירוּ פָנִים וְגוֹ', לְפִי שֶׁנִּמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב, וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, נִגְלֶה הוּא לַכֹּל.

דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא שופטים ג) שֶׁכְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ הָרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן יוֹדֵעַ דִּינֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ כֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּעַל מִדּוֹת וְאָדָם כָּשֵׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ הַנִּדּוֹן טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ, כְּלוֹמַר, קְשֹׁט עַצְמְךָ וְאַחַר כָּךְ קְשֹׁט אֲחֵרִים (סנהדרין יח, א), הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה גִּבֵּי דַּיָּנִים אֲנָשִׁים חֲכָמִים, כְּלוֹמַר, יוֹדְעֵי הַחָכְמָה לָדוּן דִּין אֱמֶת, וִידוּעִים לִשְׁבָטֵיכֶם, אֲלוּ שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם, אַנְשֵׁי חַיִל שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים בְּמִצְוֹת וּמְדַקְדְּקִים עַל עַצְמָם וְכוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם עַד שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶם שׁוּם גְּנַאי וְשׁוּם כְּעוּר, וּפְרִקָם נָאֶה, וּבְכְלָל אַנְשֵׁי חַיִל שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לֵב אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשֵׁק, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב יז) וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן. וּמָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה עָנִיו, אַף כָּל דַּיָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנִיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים בְּפַזּוּר [ח"מ סימן יח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמִנָּה דִּין שֶׁאֵינוֹ חָכָם מֻחְמַת עָשְׂרוֹ אוֹ טוּב מִדּוֹתָיו, אוֹ מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ, אוֹ מֻחְמַת כְּבוֹד קְרוֹבָיו בִּטֵּל עֲשֵׂה [ל"ת] זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁכָּל עֹנֶשׁ דִּינֵי שֶׁקֶר שֶׁיְּדִין אוֹתוֹ דַּיָּן מֻחְסָרוֹן יְדִיעָתוֹ תָּלוּי עָלָיו, כִּי הוּא הַגּוֹרֵם. וּמִכְּלַל מִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁבֵּרְרוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַקָּהָל לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מְמֻנִּים לְשׁוּם עִנְיָן שֶׁיִּשִּׂים כָּל הַשְׁגָּחָתוֹ וְכָל דַּעְתּוֹ, לְמַנּוֹת מֵהֶם הָרְאוּיִים וְהַטּוֹבִים עַל אוֹתוֹ מִנּוּי שֶׁהַקָּהָל צְרִיכִים אוֹתוֹ, וְלֹא יָגוּר מִפְּנֵי אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי. אָמְרוּ חֲכָמִים (ע"ז נב א, סנהדרין ז, ב) עַל מִי שֶׁהוּא מַעֲמִיד דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה. וְאִם הוּא מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁהוּא כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא) לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעוֹד אָמְרוּ (שם) שָׁכָל הַמְמַנֶּה דַּיָּן מֻחְמַת עָשְׂרוֹ עַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כ כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב וְעוֹד הֶאֱרִיכוּ בְּעִנְיָן זֶה וְאָמְרוּ (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג), שֶׁדַּיָּן שֶׁנִּתַּן מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה

דַּיָּן אָסוּר לַעֲמֹד מִפָּנָיו, וּמְקַלְּסִין הַרְבֵּה בְּכְבוֹדוֹ. וְאָמְרוּ עָלָיו שֶׁהַטַּלִּית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת הַחֲמוֹר. וְדֶרֶךְ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת דַּיָּנִים (סנהרין יד, א) אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין גָּדוֹל מֵהֶם.

מצוה תטו

שֶׁלֹּא יִירָא הַדַּיָּן בַּדִּין – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מִלִּירֹא מֵאִישׁ מִלְּדוֹן דִּין אֱמֶת, וְאֶפִלּוּ הוּא אִישׁ מַזִּיק עַז פָּנִים עָב הַמֹּחַ, אֶלָּא יַחְתֹּךְ אֶת הַדִּין, וְלֹא יָשִׂים לִבּוֹ כְּלָל לְמָה שֶׁיִּקָּרֶה עָלָיו מֵהַהֶזֵּק בִּשְׁבִיל דִּינוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים א יז) לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) שֶׁמָּא תֹּאמַר יָרֵא אֲנִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁמָּא יַהַרְגֵנִי אוֹ יַהֲרֹג אֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתִי, אוֹ שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גָּדִישִׁי אוֹ שֶׁמָּא יְקַצֵּץ אֶת נְטִיעָתִי? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ.

שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ הַשֵּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ו, ב) שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ בְּדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד קָשֶׁה, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ אֶפִלּוּ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶן, וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵינִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדַּיָּן לְהַרְגוֹ, אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶן וְתֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵינִי נִזְקָק לָכֶם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ. וְכֵן (סנהדרין שם) תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לָעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהָיוֹת שׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לָדוּן, מִשֶּׁיּוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִיִּרְאַת הַנִּדּוֹן, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאִם הִטָּה הַדִּין גַּם כֵּן מִיִּרְאָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט.

מצוה תטז

שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת מָמוֹן חֲבֵרוֹ – שֶׁנִּמְנַעְנוּ לִקְבֹּעַ בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ לְהִתְאַוּוֹת מָה שֶׁבְּיַד אֶחָד מֵאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁקְּבִיעוּת הַמַּחֲשָׁבָה בְּתַאֲוָה עַל אוֹתוֹ דָּבָר יִהְיֶה סִבָּה לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלָה לְקַחַת אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ לְמָכְרוֹ, אוֹ עַל יְדֵי מִקָּח אוֹ חֲלִיפִין אוֹ בְּחֶזְקָה, אִם לֹא נוֹכַל בְּעִנְיָן אַחֵר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ה יח) וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ וְגוֹ'. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות ל"ת רסו) שֶׁאֵין שְׁנֵי הַלָּאוִין שֶׁהֵן לֹא תַחְמֹד שֶׁבְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, וְלֹא תִתְאַוֶּה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה לָאוִין כְּפוּלִין בְּעִנְיָן אֶחָד, אֲבָל הֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁלָּאו דְּלֹא תַחְמֹד יִמָּנְעֵנוּ מִלַּקַּחַת בְּשׁוּם צַד, בֵּין בְּדָמִים בֵּין שֶׁלֹּא בְּדָמִים מָה שֶׁקָּנוּ זוּלָתֵנוּ אִם אֵיננּוּ חָפֵץ לִמְכֹּר אוֹתוֹ דָּבָר, וְלָאו זֶה דְּלֹא תִתְאַוֶּה יִמָּנְעֵנוּ אֲפִלּוּ הַתַּאֲוָה

בּוֹ בְּתוֹךְ לִבֵּנוּ, כִּי עִם הַתַּאֲוָה, יָבוֹא לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְהַכְבִּיד עָלָיו לְמָכְרוֹ אוֹ לְהַחְלִיפוֹ לוֹ בִּכְלִי אַחֵר עַל כָּל פָּנִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מֵאֵלּוּ הַלָּאוִין מוֹשֵׁךְ אֶת חֲבֵרוֹ, שְׁנַיִם יֵחָשְׁבוּ מִכָּל מָקוֹם, וַהֲרֵי אַתָּה רוֹאֶה הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם.

וְאַל תִּתְמַהּ לוֹמַר וְאֵיךְ יִהְיֶה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם, לִמְנֹעַ לְבָבוֹ מֵהִתְאַוּוֹת אֶל אוֹצַר כָּל כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁיִּרְאֶה בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ, וְהוּא מִכֻּלָּם רֵיק וְרֵיקָם? וְאֵיךְ תָּבִיא הַתּוֹרָה מְנִיעָה בַּמֶּה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לַעֲמֹד עָלָיו? שֶׁזֶּה הַדָּבָר אֵינוֹ כֵּן, וְלֹא יֹאמְרוּ אוֹתוֹ, זוֹלְתִי הַטִּפְּשִׁים הָרָעִים וְהַחַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם, כִּי הָאָמְנָם, בְּיַד הָאָדָם לִמְנֹעַ עַצְמוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו וְתַאֲוֹותָיו מִכָּל מָה שֶׁיִּרְצֶה, וּבִרְשׁוּתוֹ וּבְדַעְתּוֹ לְהַרְחִיק וּלְקָרֵב חֻפְצוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים כִּרְצוֹנוֹ, וְלִבּוֹ מָסוּר בְּיָדוֹ, עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַשֵּׁנוּ, וְהַשֵּׁם אֲשֶׁר לְפָנָיו כָּל תַּעֲלוּמוֹת, חֹפֶשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן, רוֹאֶה כְּלָיוֹת וָלֵב, אֵין אַחַת קְטַנָּה אוֹ גְּדוֹלָה, טוֹבָה אוֹ רָעָה מִכָּל מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם, נֶעֱלֶמֶת מִמֶּנּוּ, וְלֹא נִסְתֶּרֶת מִנֶּגֶד עֵינָיו, יָשִׁיב נָקָם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ בְּלִבָּם, וְנוֹצֵר חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבָיו הַמְפַנִּים לַעֲבוֹדָתוֹ מַחְשְׁבוֹתָם, שֶׁאֵין טוֹב לָאָדָם כְּמוֹ הַמַּחְשָׁבָה הַטּוֹבָה וְהַזַּכָּה, כִּי הִיא רֵאשִׁית כָּל הַמַּעֲשִׂים וְסוֹפָן, וְזֶהוּ לְפִי הַדּוֹמֶה, עִנְיַן לֵב טוֹב שֶׁשִּׁבְּחוּ חֲכָמִים בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פ"ב מ"ט). וְהָרְאָיָה שֶׁאֵלּוּ שְׁנֵי הַלְּאוִין שֶׁזְּכַרְנוּ חִלּוּקִים בְּעִנְיָנָם וְנֶחְשָׁבִין לִשְׁנַיִם מָה שֶׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וְלֹא תִתְאַוֶּה לְחַיֵּב עַל הַתַּאֲוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְעַל הַחֲמוּד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְשָׁם נֶאֱמַר מִנַּיִן שֶׁאִם נִתְאַוָּה, סוֹפוֹ לַחְמֹד? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תַחְמֹד. מִנַּיִן שֶׁאִם חָמַד אָדָם, סוֹפוֹ לִגְזֹל? תַּלְמוּד לוֹמַר (מיכה ב, ב) וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יְדוּעַ הוּא כִּי הַרְחָקַת הַגָּזֵל מִבֵּין בְּנֵי אָדָם, הִיא תּוֹעֶלֶת הַכֹּל, וְהַשֵּׂכֶל עֵד נֶאֱמָן בַּדָּבָר. וְאֵין בָּהּ אֲרִיכוּת דִּינִין שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ מְבֹאָר בַּכָּתוּב [ח"מ סימן שנט].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, גַּם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם מְחֻיָּבִין בָּהּ, לְפִי שֶׁהִיא עָנָף לְמִצְוַת גָּזֵל, שֶׁהִיא אַחַת מִן הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶן כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם. וְאַל תִּטְעֶה בְּנֵי בְּזֶה הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁל שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ הַיָּדוּעַ וְהַמְּזֻכָּר בַּתַּלְמוּד (סנהדרין נו ב), כִּי בֶּאֱמֶת שֶׁאוֹתָן שֶׁבַע, הֵן כְּעֵין כְּלָלוֹת, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם פְּרָטִים הַרְבֵּה. כְּמוֹ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שֶׁאִסּוּר הָעֲרָיוֹת נֶחְשָׁב לָהֶם דֶּרֶךְ כְּלָל לְמִצְוָה אַחַת וְיֵשׁ בָּהּ פְּרָטִים, כְּגוֹן, אִסּוּר אֵם, וְאִסּוּר אֲחוֹת מִן הָאֵם, וְאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵשֶׁת אָב, וּזְכוּר, וּבְהֵמָה (סנהדרין נח, א). וְכֵן עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה כֻּלּוֹ נֶחְשָׁב לָהֶם מִצְוָה אַחַת וְיֵשׁ בָּהּ כַּמָּה וְכַמָּה פְּרָטִים, שֶׁהֲרֵי הֵם שָׁוִים בָּהּ לְיִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן שֶׁחַיָּבִים בְּכָל מָה שֶׁבִּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִים עָלֶיהָ (שם נו ב). וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר אַחַר שֶׁהַזְּהָרוּ בְּעִנְיַן הַגָּזֵל שֶׁהַזְּהָרוּ גַּם כֵּן בְּכָל הַרְחָקוֹתָיו, וְאֵין כַּוָּנָתִי לוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ כְּמוֹנוּ מֻזְהָרִים עַל זֶה בְּלָאו, שֶׁהֵם לֹא נִזְהֲרוּ בִּפְרָטֵי הַלָּאוִין כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל נִזְהֲרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל

בְּאוֹתָן שֶׁבַע, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהַזְּהִירָם הַכָּתוּב אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ אֶל הָאֵם וְאֶל הָאָחוֹת וְכָל הַשְּׁאָר, וּכְמוֹ כֵן בַּעֲבוֹדָה זָרָה גַּם כֵּן דֶּרֶךְ כְּלָל, וְכֵן בְּגֶזֶל כְּאִלּוּ נֶאֱמַר לָהֶם אַל תִּגְזְלוּ, אֲבָל תִּתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ בְּתַכְלִית, וּבְכְלַל הַהַרְחָקָה, שֶׁלֹּא לַחְמֹד. אֲבָל בְּיִשְׂרָאֵל אֵין הָעִנְיָן כֵּן, שֶׁרָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹתָם וְהִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת יוֹתֵר מֵהֶם, וְגַם בְּאוֹתָן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ אֲנַחְנוּ, לִהְיוֹת צְווּיִנוּ עֲלֵיהֶן בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה וְלָאוִין נִפְרָדִים, וְכָל זֶה זְכוּת וְטוֹבָה לָנַפְשֵׁנוּ, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקוֹבֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ לְהִתְאַוּוֹת בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לְזוּלָתוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְכַמָּה תַּקָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ בְּמַעֲשֵׂה אַחְאָב וְנָבוֹת.

מצוה תיז

מִצְוַת אַחְדוּת הַשֵּׁם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַאֲמִין כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַפּוֹעֵל כָּל הַמְּצִיאוּת, אֶדוֹן הַכֹּל, אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, וְזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא, אֵינָהּ הַגָּדָה, אֲבָל פֵּרוּשׁ שְׁמַע כְּלוֹמַר, קַבֵּל מִמֶּנִּי דָּבָר זֶה וְדָעֵהוּ וְהַאֲמֵן בּוֹ, כִּי הַשֵּׁם שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ אֶחָד הוּא. וְהָרְאָיָה שֶׁזּוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תָּמִיד בַּמִּדְרָשִׁים עַל מָנַת לְיַחֵד שְׁמוֹ, כְּדֵי לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר הַהוֹדָאָה בַּיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי זֶה עִקַּר אֱמוּנַת כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם, וְהוּא הָעַמּוּד הֶחָזָק שֶׁלֵּב כָּל בֶּן דַּעַת סָמוּךְ עָלָיו.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא, ב) שֶׁחַיָּב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהַרְגִּ עַל מִצְוֹת יְחוּד, לְפִי שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּיִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר, שֶׁאֵין שְׁלֵמוּת הַמֶּמְשָׁלָה וְהַהוֹד אֶלָּא עִם הָאַחְדוּת הַגְּמוּרָה, וְלֵב כָּל חָכָם לֵב יִבְחַן זֶה, וְאִם כֵּן הֲרֵי, מִצְוָה זוֹ מִכְּלַל אִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לְהָרֹג עָלֶיהָ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל שָׁעָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְפֻזָּרִין בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְשָׁם מַעֲשִׂים הַרְבֵּה מִכַּמָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים שֶׁנֶּהֶרְגוּ עַל קִדֻּשַׁת יִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא, זֵכֶר כֻּלָּם לִבְרָכָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מַאֲמִין בְּיִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה וְגַם כָּל שְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה. כִּי כֻּלָּן תְּלוּיוֹת בֶּאֱמוּנַת אֱלֹהוּתוֹ וְיִחוּדוֹ, וְנִקְרָא כּוֹפֵר בָּעִקָּר, וְאֵינוֹ מִכְּלַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא מִכְּלַל הַמִּינִין, וְהִבְדִּילוֹ הַשֵּׁם לְרָעָה, וְהַמַּאֲמִין בַּשֵּׁם וּבוֹטֵחַ בּוֹ יִשְׂגֶּב. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמְרוּ בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר שֶׁהָאָדָם חַיָּב בָּהֶן בְּהַתְמָדָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִפָּסֵק חִיּוּבָן מֵעָלָיו לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רֶגַע קָטָן.

מצוה תיח

מִצְוַת אַהֲבַת הַשֵּׁם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, (רמב"ם יסודי התורה פ"ב ה"א) שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה שֶׁנַּחְשֹׁב וְנִתְבּוֹנֵן בְּפִקּוּדָיו וּפְעֻלּוֹתָיו עַד שֶׁנַּשִּׂיגֵהוּ כְּפִי יְכָלְתֵּנוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשְׂגָּחָתוֹ בְּתַכְלִית הָעֹנֶג, וְזֹאת הִיא הָאַהֲבָה הַמְיֻחֶדֶת. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד אוֹהֵב אָדָם אֶת הַמָּקוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁעִם הִתְבּוֹנְנוּת בַּתּוֹרָה תִּתְיַשֵּׁב הָאַהֲבָה בַּלֵּב בְּהֶכְרֵחַ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁזֹּאת הָאַהֲבָה תְּחַיֵּב הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּנֵי אָדָם בְּאַהֲבָתוֹ לְעָבְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַבְרָהָם.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁלֹּא יִקְיֵם הָאָדָם מִצְוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא יָפֶה, רַק בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ. דִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁרָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיְּשִׁים כָּל מַחְשַׁבְתּוֹ וְכָל מְגַמָּתוֹ אַחַר אַהֲבַת הַשֵּׁם, וְיַעֲרִיךְ בְּלִבּוֹ תָּמִיד, כִּי כָּל מָה שֶׁהוּא בָּעוֹלָם מֵעֹשֶׁר וּבָנִים וְכָבוֹד הַכֹּל כְּאַיִן וּכְאֶפֶס וְתֹהוּ כְּנֶגֶד אַהֲבָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְיִינַע תָּמִיד כָּל הַיּוֹם בְּבַקָּשַׁת הַחָכְמָה לְמַעַן יַשִּׂיג יְדִיעָה בּוֹ, סוֹף כָּל דָּבָר, יַעֲשֶׂה כָּל יְכָלְתּוֹ לְהַרְגִּיל מַחְשָׁבוֹת לִבּוֹ כָּל הַיּוֹם בֶּאֱמוּנָתוֹ וְיִחוּדוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רֶגַע אֶחָד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בֶּהֱקִיצוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא זוֹכֵר אַהֲבַת אֲדוֹנָיו בְּכָל לִבּוֹ. וְהָעִנְיָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיְּהֵא נִזְכָּר בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם תָּמִיד, כְּזִכְרוֹן הַחוֹשֵׁק תַּכְלִית הַחֲשֵׁק בַּחֲשׁוּקָתוֹ שֶׁיַּשִּׂיג לַהֲבִיאָהּ אֶל בֵּיתוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשִׁים.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקוֹבֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ בְּעִנְיָנִים הַנַּשְׁמִיִּים וּבְהַבְלֵי הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, רַק לְהִתְעַנֵּג בָּהֶם לְבַד, אוֹ לְהַשִּׂיג כְּבוֹד הָעוֹלָם הַזֶּה הַכּוֹזֵב, לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ לֹא כְּנִוָּנָה לְהֵטִיב לַטּוֹבִים וּלְחַזֵּק יְדֵי הַיְשָׁרִים בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַתְּמִידִיּוֹת עַל הָאָדָם וּמֻטָּלוֹת עָלָיו לְעוֹלָם.

מצוה תיט

מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה – מִצְוַת עֲשֵׂה לִלְמֹד חָכְמַת הַתּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, כְּלוֹמַר כֵּיצַד נַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, וְנִשְׁמַר מִמָּה שֶׁמְּנָעָנוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ, וְלָדַעַת גַּם כֵּן מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה עַל כִּוּוּן הָאֱמֶת, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים ו ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) בָּנֶיךָ אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב ג) וַיֵּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, וְשָׁם נֶאֱמַר וְשִׁנַּנְתָּם שֶׁיִּהְיוּ מְסֻדָּרִים בְּתוֹךְ פִּיךָ, כְּשֶׁאָדָם שׁוֹאֲלְךָ דָּבָר אַל תְּהֵא מְגַמְגֵּם לוֹ, אֶלָּא תְּהֵא אוֹמֵר לוֹ מִיָּד. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א) וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם (שם יא יט).

שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי בַּלִּמּוּד, יֵדַע הָאָדָם דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזוּלָתוֹ לֹא יֵדַע וְלֹא יָבִין, וְנֶחְשָׁב כִּבְהֵמָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה מב, א) מֵאֵימָתַי מַתְחִיל הָאָב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר מְלַמְּדוֹ, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה (דברים לג ד), וּפָסוּק רִאשׁוֹן מִקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁהוּא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיְּהֵא בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע שֶׁמּוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. וְרָאוּי לְכָל בֶּן דַּעַת שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ שֶׁלֹּא לְהַכְבִּיד עַל הַיֶּלֶד בַּלִּמּוּד בְּעוֹדֶנּוּ רַךְ הָאֲבָרִים וְרַךְ הַלֵּבָב, עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִתְחַזֵּק כֹּחַ לִבּוֹ וְתוֹקֶף אֵיבָרָיו, וְעַצְמוֹתָיו יִמְלְאוּ מֹחַ, וְיוּכַל לִסְבֹּל יְגִיעַת הַלִּמּוּד, וְלֹא יִקְרֶנּוּ חֹלִי הַהִתְעַלְּפוּת בְּסִבַּת הַיְגִיעָה הָרַבָּה עָלָיו, וְאוּלַם אַחַר הִתְחַזֵּק כֹּחוֹ וְיֵאוֹרוּ עֵינָיו לְהָבִין לְקוֹל מוֹרָיו, אָז רָאוּי וְכָשֵׁר הַדָּבָר, וּמְחֻיָּב לְהָבִיא צַוָּארוֹ בְּעֻלָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְלֹא יְרַפּוּהוּ מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, וַיַּשְׁקוּהוּ תָּמִיד מַיִן רְקָחָה וַיַּאֲכִילוּהוּ מִדְּבָשָׁהּ.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ל, א) עַד הֵיכָן חַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל כְּגוֹן זְבוּלוּן בֶּן דָּן, פֵּרוּשׁ אָדָם שֶׁהָיָה בְּדוֹרָם, שֶׁשְּׁמוֹ כֵּן שֶׁלִּמְּדוֹ אֲבִי אָבִיו מִקְרָא, וּמִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הֲלָכוֹת, וְאַגָּדוֹת. וְהִקְשׁוּ עַל זֶה בְּגָמָרָא מַה שֶּׁהִקְשׁוּ, וְהָיָה הַתֵּרוּץ שֶׁהַחִיּוּב לְלַמְּדָם מִקְרָא, דְּהַיְנוּ, תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֲבִי אָבִיו שֶׁל זְבוּלוּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁזְּבוּלוּן בֶּן דָּן לִמְּדוֹ אֲבִי אָבִיו יוֹתֵר, וּמִי שֶׁהוֹסִיף עַל חִיּוּב הַמִּצְוָה כַּאֲבִי אֲבִיו שֶׁל זְבוּלוּן בֶּן דָּן תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה, וּמִי שֶׁלֹּא לִמְּדוּ אוֹתוֹ אֲבוֹתָיו שֶׁהֵם חַיָּבִין בָּזֶה כְּגוֹן אֲבִיו וַאֲבִי אֲבִיו, חַיָּב לְלַמֵּד עַצְמוֹ כְּשֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל וְיָכִיר בַּדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְאִם הָיוּ הָאָב וְהַבֵּן צְרִיכִין לִלְמֹד, וְאֵין בְּיָדוֹ שֶׁל אָב שֶׁיּוּכְלוּ שְׁנֵיהֶם לִלְמֹד תָּמִיד הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ, וְאִם בְּנוֹ נָבוֹן מִמֶּנּוּ וְתַלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ בְּנוֹ קוֹדְמוֹ. וְעַד אֵימָתַי חַיָּב כָּל אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה? (רמב"ם תלמוד תורה א י) עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד ט) וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְעוֹד הִפְלִיגוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמּוּסָר וּלְלַמֵּד בְּנֵי אָדָם חֵפֶץ וְאָמְרוּ (שבת פג ב), שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה חַיָּב אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל. וְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה (יומא לה, ב) בֵּין עָנִי, בֵּין עָשִׁיר, בֵּין בְּרִיא, בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין נד א), שֶׁבְּעֶסֶק הַתּוֹרָה יִתְרַפְּאוּ כָּל הָאֲבָרִים. וַאֲפִלּוּ עָנִי הַמְחֻזָּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים הַכֹּל חַיָּבִים לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א ח) וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה.

וּתְחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אַחַר הַמָּוֶת הוּא, עַל שֶׁנִּתְבַּטֵּל מִן הַלִּמּוּד, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מ, ב), מִדִּכְתִיב (משלי יז יד) פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן, כְּלוֹמַר מִי שֶׁפּוֹטֵר

עַצְמוֹ מִן הַמַּיִם רֵאשִׁית קְטָטָה הוּא לְנַפְשׁוֹ אַחַר שֶׁיְּמוּת, וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו נה א) הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם, וְנִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְמַיִם, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת, אֶלָּא בְּאִישׁ דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ, וְלֹא בְּגַבֵּהּ לֵב, כְּמוֹ שֶׁהַמַּיִם גַּם כֵּן אֵין עוֹמְדִין בְּהָרִים, אֶלָּא בַּעֲמָקִים (תענית ז א). וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ל, א), שֶׁחַיָּב אָדָם לְחַלֵּק זְמַנּוֹ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, שְׁלִישׁ בְּעֵסֶק תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּשְׁלִישׁ בְּעֵסֶק תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּלוֹמַר, לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת בָּקִי בְּגִרְסַת הַמִּשְׁנָיוֹת וְהַבָּרָיְתוֹת, שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁגוּרוֹת בְּפִיו, וּשְׁלִישׁ לְהָבִין הָעִנְיָנִים מִשֹּׁרֶשׁ, וְלֹא יָשִׁית כָּל לִבּוֹ בְּאַחַת מֵהֶן פֶּן יִשְׁכַּח הַשְּׁאָר, וּשְׁלָשְׁתָּן הֵן עִקַּר הַתּוֹרָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַעַת אוֹתָהּ זוּלָתָם.

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (ב"ב כא ב), שֶׁחַיָּב הַצַּבּוּר שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לְהוֹשִׁיב מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן תֵּחָרֵב, וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה תִּינוֹקוֹת מוֹשִׁיבִין אַצֶל מְלַמֵּד אֶחָד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (אבות פ"ב מ"ד), שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה שֶׁמָּא לֹא יִפָּנֶה לְעוֹלָם, כִּי לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה יֵּלֶד יוֹם. שֶׁעִסְקוֹ שֶׁל עוֹלָם מִתְחַדֵּשׁ יוֹם יוֹם, וּמַדִּיחַ אֶת הָאָדָם מִדָּבָר לְדָבָר וּמִטִּרְדָּה לְטִרְדָּה, וְנִמְצָאוּ כָּל יָמָיו יוֹצְאִין בְּבֶהָלָה, אִם לֹא יִתֵּן פְּנַאי עַל כָּל פָּנִים וְיִדְחַק עַצְמוֹ לְעִסְקָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכָל שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן וְחָפֵץ בִּבְרָכָה, מִן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִין אוֹתוֹ וּמְקִלִּין מֵעָלָיו טִרְדּוֹת הָעוֹלָם הַמַּבְהִילוֹת, וּמַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֻלָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת, וְשׂוֹכֵן בְּשִׂמְחָה כָּל יָמָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַשְׁרֵי הַמְדַבֵּר לְאָזֶן שׁוֹמַעַת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק רִאשׁוֹן וּבְמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד [יו"ד סימן רמו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא יט) בְּנֵיכֶם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כט, ב) וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם. וְכֵן אִשָּׁה אֵינָהּ חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בְּנָהּ, דְּכָל שֶׁאֵינוֹ בְּחִיּוּב לִלְמֹד אֵינוֹ בְּחִיּוּב לְלַמֵּד. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְכָל אִשָּׁה לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא יְהוּ בָּנֶיהָ עַמֵּי הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצֻוָּה מִדִּין הַתּוֹרָה, וְשָׂכָר טוֹב יֵשׁ לָהּ בַּעֲמָלָהּ (עפ"י סוטה כא א). וְגַם הָאִשָּׁה שֶׁלָּמְדָה תּוֹרָה שָׂכָר יֵשׁ לָהּ, וְאַף עַל פִּי כֵן צִוּוּ חֲכָמִים (סוטה כ א) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם לִבְתּוֹ תּוֹרָה, לְפִי שֶׁדַּעַת הַנָּשִׁים קַלָּה, וּמוֹצִיאִין דִּבְרֵי תוֹרָה לְדִבְרֵי הֶבַאי בַּעֲנִיּוּת דַּעְתָּן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא לִמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה עַד שֶׁיֵּדַע לִקְרוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְיָבִין פֵּרוּשׁ הַכְּתוּבִים כִּפְשָׁטָן בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לִלְמֹד בְּשׁוּם צַד הוּא בִּכְלַל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד אִם לֹא יְקַיְּמֶנּוּ, כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא אֵם לְכֻלָּן.

מצוה תכ

מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם עַרְבִית וְשַׁחֲרִית פָּסוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְזֶהוּ (דברים ו ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, וְעַל פָּסוּק זֶה נֶאֱמַר (שם) וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ, וּבָא הַפָּרוּשׁ עַל זֶה (ברכות י, ב) בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם קָמִים, וְקָא מַשְׁמַע לְהוּ לְרַבָּנָן (שם), שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִין יִקְרָא כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו ו) וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד. וְכֵן לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טָרֶף (במדבר כג כד). דְּמַשְׁמַע כָּל שְׁעַת שְׁכִיבָה. וְעוֹד שֶׁבְּנֵי אָדָם חֲלוּקִים הֵם בְּמִדּוֹתָם בְּעִנְיַן הַשְׁכִּיבָה, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָם שׁוֹכְבִים עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וְיֵשׁ עַד סוֹפָהּ, וְיֵשׁ שֶׁשּׁוֹכְבִים מִיָּד בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (שם), שֶׁזְּמַן קְרִיאַת שְׁמַע בָּעֲרָבִין מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן, דְּהַיְנוּ צֵאת הַכּוֹכָבִים, עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם קָמִים מַשְׁמַע לְהוּ מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁהַבֹּקֶר אוֹר כְּשֶׁאָדָם מַכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת, עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת שְׁלֵמוֹת (רמב"ם שם א יא). וְלָא מַשְׁמַע לְהוּ הַקִּימָה כָּל הַיּוֹם כְּמוֹ הַשְׁכִּיבָה, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם שֶׁהוּא בָּרִיא שֶׁיָּקוּם מִמִּטָּתוֹ בְּסוֹף הַיּוֹם אוֹ אֲפִלּוּ בְּאֶמְצָעוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ט, ב) בְּקְרִיאַת שְׁמַע דְּשַׁחֲרִית דְּמִכָּל מָקוֹם מִכָּאן וְאֵילָךְ, כְּלוֹמַר, מִסּוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת עַד סוֹף הַיּוֹם, מִי שֶׁלֹּא קָרָא לֹא הִפְסִיד, שֶׁלֹּא יוּכַל לְקָרוֹתָהּ עִם בָּרְכוֹתֶיהָ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם לְזַכּוֹת עַמּוֹ שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּתוֹ וְיִחוּדוֹ בְּכָל יוֹם וָלַיְלָה כָּל הַיָּמִים שֶׁהֵם חַיִּים, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר, נִפְתֶּה אַחַר הַבְלֵי הָעוֹלָם וְנִמְשָׁךְ לְתַאֲוֹתָיו צָרִיךְ עַל כָּל פָּנִים זְכָרוֹן תָּמִידִי בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם לְשָׁמְרוֹ מִן הַחֵטְא, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָד לְזַכּוֹתֵנוּ וְצִוָּנוּ לְזָכְרוֹ שְׁנֵי הָעִתִּים הָאֵלֶּה בְּקֶבַע וּבְכַוָּנָה גְּמוּרָה, אַחַת בַּיּוֹם לְהוֹעִיל לְכָל מַעֲשֵׂינוּ שֶׁבַּיּוֹם, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם זוֹכֵר בַּבֹּקֶר אַחְדוּת הַשֵּׁם וּמַלְכוּתוֹ, וְכִי הַשְׁגָּחָתוֹ וִיכֻלְתּוֹ עַל הַכֹּל, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דְּרָכָיו, וְכָל צְעָדָיו יִסְפֹּר, לֹא יִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ דָּבָר מִכָּל דְּבָרָיו, וְלֹא יוּכַל מִמֶּנּוּ לְהַחְבִּיא אַחַת מִכָּל מַחְשְׁבוֹתָיו הֲלֹא יִהְיֶה לוֹ לְמִשְׁמָר מַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת וְהוֹדָאַת פִּיו בַּדָּבָר הַזֶּה כָּל הַיּוֹם הַהוּא, וְיִהְיֶה לוֹ הוֹדָאַת הַלַּיְלָה בְּזֶה גַּם כֵּן לְמִשְׁמָר כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי שֶׁיְּסוֹד הַמִּצְוָה מָה שֶׁזִּכְרֵנוּ חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּהּ בְּכַוָּנַת הַלֵּב, וְאָמְרוּ שֶׁאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בָּהּ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁאֵין אָדָם נִזְכָּר בְּשׁוּם דָּבָר אֶלָּא אִם כֵּן יָשִׂים כַּוָּנָתוֹ בּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּבְרָכוֹת פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יג ב) תָּנוּ רַבָּנָן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, עַד כָּאן צְרִיכָה כַּוָּנַת הַלֵּב. וְהִצְרִיכוּנוּ לְהַאֲרִיךְ בְּאֶחָד, וְכִדְתַנְיָא הָתָם סוּמְכוֹס בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְאָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב וּבַדַּ"ת, אָמַר רַב אָשֵׁי וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בַּחֵי"ת.

וְאָמְרוּ שָׁם עַד כַּמָּה יִהְיֶה אֲרִיכוּת זֶה? וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה עַד כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכֵהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּכַוֵּן שֶׁמֶּמְשַׁלְתּוֹ בַּכֹּל הִיא, וְאֵין כָּל דָּבָר נָעְלָם מִמֶּנּוּ, וּבְחֶפְצוֹ קִיּוּם כָּל הַדְּבָרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁחִיּוּב פָּסוּק רִאשׁוֹן מִן הַפָּרָשָׁה הוּא מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל חֲכָמִים חִיְּבוּנוּ לִקְרוֹת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁהֵן שְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, וַיֹּאמֶר. וּמַקְדִּימִין (רמב"ם שם א, ב) לִקְרוֹת פָּרָשַׁת שְׁמַע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל יִחוּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאַהֲבָתוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָתוֹ, שֶׁהוּא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ, וְאַחֲרֶיהָ פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל שְׁאָר הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְאַחֲרֶיהָ פָּרָשַׁת צִיצִית, שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת, וְאִם כֵּן, בֶּאֱמֶת, בִּהְיוֹת הָאָדָם זוֹכֵר אֵלֶּה בְּכָל יוֹם פַּעַם אַחַת וּבְכָל לַיְלָה פַּעַם אַחֶרֶת בְּכַוָּנָה, יִנָּצֵל מִן הָעֲבֵרוֹת עַל כָּל פָּנִים אִם יֵשׁ דַּעַת בּוֹ.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא א) לְבָרֵךְ קוֹדֶם הַקְּרִיאָה וְאַחֲרֶיהָ בַּשַּׁחַר מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ יוֹצֵר אוֹר וְאַהֲבַת עוֹלָם, וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ, אֱמֶת וְיַצִּיב, וּבָעֶרֶב שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ, מַעֲרִיב עֲרָבִים וְאַהֲבַת עוֹלָם, וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ אֱמֶת וֶאֱמוּנָה וְהַשְׁכִּיבֵנוּ, וְאֵין צָרִךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהֶן שֶׁיְּדוּעוֹת הֵן בְּכָל יִשְׂרָאֵל בִּפְתִיחָתָן וּבַחֲתִימָתָן וּבַנֹּסַח שֶׁלָּהֶן, וְעֶזְרָא (רמב"ם שם ה"ז) וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם טו א) שֶׁהַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ אֲבָל מִכָּל מָקוֹם קָרָא הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו יָצָא דִּיֵּעֲבַד. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁצָּרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, וְאִם לֹא דִּקְדֵּק בָּהֶן יָצָא. וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (מאירי שם) שֶׁאֵין הָעִנְיָן שֶׁלֹּא יַזְכִּיר הַתֵּבוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבָּזֶה וַדַּאי לֹא נֶאֱמַר שֶׁאִם לֹא דִּקְדֵּק יָצָא, שֶׁכָּל שֶׁלֹּא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע כֻּלּוֹ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֲבָל עִנְיָן אִם לֹא דִּקְדֵּק בָּהֶם יָצָא הוּא שֶׁלֹּא נָתַן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, כְּגוֹן בְּכָל לְבָבְךָ עֲשֵׂה בְּשָׁדְךָ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, בְּכָל לְבַבְכֶם, הַכָּנָף פְּתִיל, וְכֵן שֶׁלֹּא הִתִּיז זַי"ן דְּתִזְכְּרוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַתִּיזָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ בַּדָּלֶ"ת כְּפִי הָרָאוּי לְכַתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יג א) שֶׁאָדָם שׁוֹאֵל בְּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא חַיָּב לְכַבְּדוֹ, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם בֵּין הַפְּרָקִים, וּבְאֶמְצָעָן שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, כְּלוֹמַר לְמַלְכֵי הָאֻמּוֹת אוֹ לַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים (רמב"ם שם פ"ב הט"ז), וּמֵשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד. וְזֶה כַּמָּה, שֶׁלֹּא רָאִינוּ מִי שֶׁיְּקַפִּיד עַל חֲבֵרוֹ כְּלָל אִם לֹא יַפְסִיק, וְאַפְלוּ בֵּין הַפְּרָקִים. וְיֶתֶר רַבֵּי דִּינֵי הַמִּצְוָה וְכָל הָעִנְיָנִים שֶׁמְּבֹטָלִין בִּשְׁבִילָן קְרִיאַת שְׁמַע, יִתְבָּאֲרוּ בִּבְרָכוֹת בְּפָרָקִים רִאשׁוֹנִים [או"ח סימן סא].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִכְּלַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה בִּזְמַנָּהּ שֶׁקִּבְּעוּ לָהּ חֲכָמִים בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף ספר המצוות ד"ה ואתה אם תבין) מָנָה בְּהֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּיּוֹם מִצְוָה אַחַת, וּבַלַּיְלָה מִצְוָה אַחֶרֶת, לְפִי שֶׁזְּמַנָּהּ שֶׁל זוֹ לֹא זְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ, וְזוֹ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת זוֹ.

מצוה תכא

מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד – לְקַשֵּׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד עַל הַיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ. וּבָא הַפָּרוּשׁ עַל זֶה הַמִּקְרָא, שֶׁנִּקְשֹׁר עַל יָדֵנוּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת, וְהֵן נִקְרָאוֹת תְּפִלִּין כְּשֶׁהֵן קְשׁוּרוֹת בִּרְצוּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שְׁתַּיִם מֵהֶן בְּסוֹף סֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְהֵן פָּרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר עַד וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה, שֶׁהִיא פָּרָשָׁה אַחַת בְּכָל סֵפֶר מְדֻיָּק, וּמִוְּהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ עַד סוֹף הַסֵּדֶר שֶׁגּוֹמֵר כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם, פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה. וּבְסוֹף סֵדֶר וַאֲתְחַנַּן בְּסֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד וּבִשְׁעָרֶיךָ פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית, וּבְסוֹף סֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ עַד כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ פָּרָשָׁה רְבִיעִית. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, (מנחות לד, ב) כּוֹתְבִין בְּקֻלְף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר תּוֹרָה מִסּוֹפוֹ לְתְחִלָּתוֹ, וּמַנִּיחוֹ בְּבֵית שֶׁל עוֹר, וּמַעֲבִיר בְּקָצֵה הָעוֹר רְצוּעָה אַחַת, וְקוֹשֵׁר אוֹתוֹ הָעוֹר שֶׁהַפָּרָשִׁיּוֹת בְּתוֹכוֹ עַל זְרוֹעַ שְׂמֹאל, וְאַחַר שֶׁהֵן קְשׁוּרוֹת בַּזְּרוֹעַ הֵן שׁוֹכְבוֹת כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְהֵן הַנִּקְרָאִין תְּפִלִּין שֶׁל יָד בְּכָל מָקוֹם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר יִמְשֹׁךְ בְּהֶכְרֵחַ אַחַר הַתַּאֲוֹת, כִּי כֵן טֶבַע הַחֹמֶר לְבַקֵּשׁ כָּל הַנָּאוֹת אֵלָיו וְהֶעָרֶב, כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין, אִם לֹא שֶׁהַנֶּפֶשׁ שֶׁחָנַנוֹ הָאֵל, תִּמְנָעֵנוּ לְפִי כֹּחָהּ מִן הַחֵטְא, וּמֵאֲשֶׁר תִּשְׁכֹּן בִּגְבוּלוֹ שֶׁהִיא הָאָרֶץ וּרְחוֹקָה מְאֹד מִגְּבוּלָהּ שֶׁהִיא הַשָּׁמַיִם, לֹא תּוּכַל לוֹ, וְיִגְבַּר כֹּחוֹ עָלֶיהָ תָּמִיד, לָכֵן הִיא צְרִיכָה עַל כָּל פָּנִים לְהַרְבֵּה שׁוֹמְרִים לְשָׁמְרָהּ מִשְּׁכֶנָהּ הָרַע, פֶּן יָקוּם עָלֶיהָ וְיַהַרְגֶנָּה, אַחַר הֱיוֹתָהּ בִּגְבוּלוֹ וְתַחַת יָדוֹ. וְרָצָה הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ, וְצִוָּנוּ לְהַעֲמִיד שׁוֹמְרִים גִּבּוֹרִים סָבִיב לָהּ, וְהֵם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַל נַפְסִיק מִדִּבְרֵי תוֹרָה מִפִּינוּ יוֹמָם וְלַיְלָה, וְשֶׁנִּתֵּן אַרְבַּע צִיצִיּוֹת בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתֵנוּ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵנוּ, וְהַתְּפִלִּין בְּיָדֵנוּ וּבְרֹאשֵׁנוּ, וְהַכֹּל לְהַזְכִּירֵנוּ לְמַעַן נָחֵדֵל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ וְלֹא נָתוּר אַחֲרֵי עֵינֵינוּ וְאַחֲרֵי יֵצֶר מַחְשָׁבוֹת לִבֵּנוּ, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים יט, א) שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּשִׁעַת עֲבוֹדָה פְּטוּרִין מֵהֶן. וּבְהִיוֹת מְיֻסּוֹד הַתְּפִלִּין מָה שֶׁזְּכַרְנוּ נִצְטַוִּינוּ עֲלֵיהֶם (מנחות לו, ב) לְבַל נַסִּיחַ מֵהֶן דַּעְתֵּנוּ. וְעַתָּה,

בְּנֵי, רְאֵה גַּם רְאֵה כַּמָּה כֹּחַ גּוּפֵנוּ גָּדוֹל עַל נַפְשֵׁנוּ, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יַעֲלֶה לִפְעָמִים וּפָרַץ גְּדֵרֵנוּ, הָאֵל בְּרַחֲמָיו יְהִי בְּעֶזְרֵנוּ, וְיִשְׁמְרֵנוּ, אָמֵן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם א ג) שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ וּבֵין שֶׁל יָד, כֻּלָּם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהַמְשַׁנֶּה בְּאֶחָד מִכֻּלָּן הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם מֵהֶן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמֹנָה בְּחִפּוּיָן וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן, וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדָיוֹ, וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת עַל הַקְּלָף, וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁמֹנָה שֶׁבְּחִפּוּיָן א) שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת. ב) שֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁי"ן מִימִין וּמִשְּׂמֹאל. ג) שֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית. ד) שֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָם בְּשֵׂעָר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה עַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן שֶׁל עוֹר. ה) שֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין. ו) שֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֹּרֶת מֵעוֹר הַחִפּוּי שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תֵּבָה שֶׁלָּהּ. ז) שֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת. ח) שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן יָדוּעַ בְּצוּרַת דָּלֶ"ת.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (גיטין מה, ב) שֶׁאֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין וּרְצוּעוֹתֵיהֶן אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, וְאֹרֶךְ (רמב"ם שם ג יב) הָרְצוּעָה שֶׁל יָד כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף הַזְּרוֹעַ בְּמָקוֹם הַנָּחָתָן בּוֹ וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר הַיָּדוּעַ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּצוּרַת יו"ד, וְתִמָּתַח עַד הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת וְיִקָּשֵׁר, וְאִם הָיְתָה אֲרֻכָּה יֶתֶר מִזֶּה כְּשֵׁרָה. וּבְאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַזְּרוֹעַ קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ? עַל הַקִּבֹּרֶת, וְהוּא הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ שֶׁבֵּמַרְפֵּק שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ, שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לְצִלְעָיו יִהְיוּ הַתְּפִלִּין שׁוֹכְבִין כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבְךָ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות לח, א) שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ, וְשֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְעַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין, וְעַל שֶׁל יָד לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ אֶחָד מֵהֶן, אֲבָל אִם הִנִּיחַ שְׁנֵיהֶן יַחַד מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת בִּלְבַד וְהִיא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין.

וּמֵנַיִן תְּחִלָּה שֶׁל יָד וְאַחַר כָּךְ שֶׁל רֹאשׁ, וּכְשֶׁהוּא חוֹלְצָן חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ברכות ט, ב רמב"ם שם ד י) שֶׁזְּמַן הַנָּחַת תְּפִלִּין בַּיּוֹם מִשֶּׁיִּרְאֶה חֲבֵרוֹ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה, וְחֻקָּה זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין. וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְהוּא הַדִּין לְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵינוֹ זְמַן הַנָּחַת תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (שם טז) וְהָיָה לְאוֹת, וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת וְאֵין צְרִיכִין לְאוֹת אַחֵר.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבת מט, א) שֶׁתְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא מַאי גּוּף נָקִי? שֶׁיְּזַהֵר שֶׁלֹּא יְפִיחַ בָּהֶן, אֲבָל אֵין הָעִנְיָן לוֹמַר, שֶׁצְּרִיכִין גּוּף נָקִי מֵעֲבֵרוֹת אוֹ מִטֻּמְאָה, כִּי כָּל אָדָם

וַאֲפִלּוּ טָמֵא וּבַעַל עֲבֵרוֹת מְחֻיָּב בְּמִצְוַת תְּפִלִּין, וּבִלְבַד שֶׁיֵּדַע לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִפִּיחַ בָּהֶן, וְאוּלַי מִתּוֹךְ הַתְמָדָתוֹ בְּמִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁהֵן זִכָּרוֹן גָּדוֹל לָאָדָם בְּמִלְאכֶת שָׁמַיִם יָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְיִטְהַר מִכָּל גִּלּוּלָיו. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (סוכה מב, א) חִיְּבוּנוּ בְּמִצְוַת הַתְּפִלִּין לְחַנֵּךְ בָּהּ אֲפִלּוּ הַנְּעָרִים הַקְּטַנִּים כָּל זְמַן שֶׁהִגִּיעוּ לְכָלָל שֶׁיֵּדְעוּ לִשְׁמֹר אוֹתָן. וּמִזֶּה יֵשׁ לְהָבִין שֶׁדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה לִהְיוֹת כָּל אָדָם מַחְזִיק בְּמִצְוָה זוֹ וְרָגִיל בָּהּ כִּי הִיא עִקָּר גָּדוֹל וּשְׁמִירָה רַבָּה מִן הָעֲבֵרוֹת, וְסֻלָּם חָזָק לַעֲלוֹת עִמָּהּ לְהִכָּנֵס בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, וְהַמַּחְמִירִים בְּקֻדֻּשַּׁת הַמִּצְוָה וּמְנִיאִים לֵב הֶהָמוֹן בְּדִבְרֵיהֶם מֵהִתְעַסֵּק בָּהּ, אוּלַי כַּוָּנָתָם לְטוֹבָה, אֲבָל בֶּאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה מְנִיעָה לִבְנֵי אָדָם בְּכַמָּה מִצְוֹת וְהִיא רָעָה רַבָּה. וְאִם יָדַעְתִּי כִּי יִסְמְכוּ הַדּוֹרְשִׁים דְּרָשׁוֹת אֵלּוּ עַל מַעֲשֶׂה שֶׁנִּזְכַּר בַּיְרוּשַׁלְמִי (ברכות פ"ב ה"ג) בְּחַד בַּר נַשׁ דְּאַפְקִיד גַּבֵּי חַבְרֵהּ כָּסָא דְּכַסְפָּא, וְלִזְמַן תַּבְעֵהּ נְהַלֵּהּ וְכָפַר בֵּהּ, וְאָמַר לֵהּ בַּעַל הַכּוֹס, לֹא לְךָ הֵימְנִית אֶלָּא לְאֵלֶּין שֶׁבִּרְאִשְׁךָ, וְכַוָּנָתָם לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם לְהִתְחַסֵּד בְּקִצָּת מִצְוֹת וּלְהַרְשִׁיעַ בְּקִצָּתָן, וְלֹא כֵן בֵּיתִי אֲנִי עִם הָאֵל, כִּי יָדַעְתִּי שֶׁאֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וְעִם כָּל זֶה לֹא נִמְנָעֵהוּ מֵהִתְעַסֵּק בְּמִצְוָה בְּעֵת רוּחַ אֱלֹהִים טוֹבָה יְלַבְּשֵׁהוּ לַעֲשׂוֹת טוֹב, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם אוּלַי יִמְשֹׁךְ בְּדַרְכּוֹ הַטּוֹבָה עַד עֵת מוֹתוֹ, וְהַמָּוֶת פִּתְאֹם יָבוֹא, וּכְבָר לִמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (אבות פ"ד מ"ב), שְׂמֹצָוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וְשִׂשְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה. בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וּמוֹסָרִים טוֹבִים, קִדְּמוּנוּ וְהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, וְהַמִּתְחַכְּמִים לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵיהֶם אוֹ לִגְרֹעַ אֵינָהּ חָכְמָה.

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות לד ב) שֶׁסִּדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּקְלָף הַתְּפִלִּין כָּךְ הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים תְּחִלָּה פָּרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, וַאֲשֶׁר אָמְרוּ שֶׁכּוֹתְבִין הֲוָיוֹת בְּאֶמְצַע, כְּלוֹמַר פָּרָשַׁת וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ וּפָרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ בָּאֶמְצַע, וּפָרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי בָּרֹאשׁ, וּפָרָשַׁת שְׁמַע בַּסּוֹף, לֹא כִּוְּנוּ הָעִנְיָן יָפֶה, וַהֲרֵי רַשִׁ"י וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה וְרַבֵּנוּ הָאִי דַּעַת כֻּלָּם הִיא, שֶׁלֹּא נִכְתֹּב הֲוָיוֹת בָּאֶמְצַע, אֶלָּא כְּסֵדֶר שֶׁהֵם כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה, וְהָרְאָיָה מִמַּה שֶׁנִּמְצָא בְּפֶרֶק הַקּוֹמֵץ בִּמְנָחוֹת (שם), גַּבֵּי סִדּוּר הַתְּפִלִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא כְּסִדְרָן כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַקּוֹרֵא קוֹרֵא כְּסֵדֶר הַתּוֹרָה, וְנִסַּח זֶה, וַדַּאי לֹא מְצָאוּהוּ בַּסְּפָרִים אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיָה דַּעְתָּם לוֹמַר דְּכְתִיבִינַן הֲוָיוֹת בָּאֶמְצַע, וּמִכָּל מָקוֹם כֵּן הִסְכִּימוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, עַכְשָׁו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁנִּכְתְּבֵם כְּסֵדֶר הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה.

וְדִין כְּתִיבָתָן, וְדִין הַתָּגִין שֶׁבָּהֶן, וְדִין הַכּוֹתֵב בָּהֶן אֶת הַשֵּׁם בֵּין הַשִּׁטִּין אוֹ אוֹת אַחַת מֵהֶן מַה דִּינוֹ, וְדִין עִבּוּד הָעוֹר, וּמֵאֵיזֶה צַד מִן הָעוֹר הֵן נִכְתָּבִין, וְדִין אִם כְּתָבָן מִין אוֹ גּוֹי, וְדִין שֶׁאֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה, וַאֲפִלּוּ לְמֵאָה שָׁנָה, כְּמוֹ מְזוּזָה, וְדִין הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ

מֻמְחֶה, וְדִין תְּפִירָתָן בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה, וְדִין תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת שֶׁלָּהֶם אוֹ רְצוּעוֹתֵיהֶן, וְדִין מִי שֶׁתְּפִלִּין עָלָיו וְצָרִיךְ לֶאֱכֹל, אוֹ לְהִכָּנֵס בְּבֵית הַכִּסֵּא קָבוּעַ אוֹ עָרַאי, אוֹ שֶׁשָּׁכַח וְנִכְנַס בָּהֶן, וְדִין הַנִּכְנָס בָּהֶן לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמָנָחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי [א"ח סי' כה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָצוּ לְהָנִיחַ אֵין מְמַחִין בְּיָדָן, וְשָׂכָר יֵשׁ לָהֶן, אֲבָל לֹא כִּשְׂכַר הָאִישׁ, שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה שְׂכַר הַמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה, כִּשְׂכַר שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה (קידושין לא א). וּבְמַסֶּכֶת עֲרוּבִין בְּרֵישׁ פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (צו, א) אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, שְׁמִיכַל בַּת שְׁאוּל הָיְתָה מַנַּחַת תְּפִלִּין וְלֹא מִחוּ בְּיָדָהּ חֲכָמִים וְשָׁם אָמְרוּ, אִשְׁתּוֹ שֶׁל יוֹנָה, הָיְתָה עוֹלָה לָרֶגֶל וְלֹא מִחוּ בְּיָדָהּ חֲכָמִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ בְּטֵל שְׁמֹנָה עֲשֵׂה (מנחות מד א), שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוּוּי הַכָּתוּב עַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ.

מצוה תכב

מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ – לְהָנִיחַ תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ח) וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. הִנֵּה כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת מַהוּ עִנְיַן הַתְּפִלִּין שֶׁהוּא אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה בְּסֵדֶר "בֹּא אֶל פַּרְעֹה", וּבְסֵדֶר "וֶאֶתְחַנַּן", וּבְסֵדֶר "וְהָיָה עֵקֶב", וְנִצְטַוִּינוּ לִכְתֹּב אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ בְּקֻלְף וּלְהַנִּיחָן עַל רֹאשֵׁנוּ בֵּין עֵינֵינוּ, וְעַל זְרוֹעֵנוּ כְּנֶגֶד הַלֵּב. וְהָעִנְיָן בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר פָּרָשִׁיּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵלּוּ קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְאַחְדוּת הַשֵּׁם, וְעִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהוּא מַכְרִיחַ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְהַשְׁגָּחַת הָאֵל בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאֵלּוּ הֵן יְסוֹדוֹת דַּת יְהוּדִית, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ יְסוֹדוֹת אֵלּוּ כָּל הַיּוֹם בֵּין עֵינֵינוּ וְעַל לוּחַ לִבֵּנוּ, כִּי שְׁנֵי אֵלֶּה הָאַבְרִים, אָמְרוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע שֶׁהֵן מִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל, וּבְהַנִּיחֵנוּ עֲלֵיהֶם דְּבָרִים אֵלֶּה לְזִכָּרוֹן נִתְחַזֵּק בָּהֶם וְנוֹסִיף זֵכֶר בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְנִזְכֶּה לְחַיֵּי עַד. וּקְצָת דִּינֵי הַתְּפִלִּין כְּתוּבִים לְמַעְלָה בְּשֶׁל יָד.

וְהִנְנִי אוֹדִיעֲךָ הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן בְּעוֹרָן וּבִתְפִירָתָן. דַּע, שֶׁהָעוֹר שֶׁגּוֹנְזִין בְּתוֹכוֹ תְּפִלִּין שֶׁל יָד עוֹשִׂין אוֹתוֹ בַּיִת אֶחָד וּמַנִּיחִין שָׁם אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ כְּתוּבוֹת בְּקֻלְף אֶחָד, וְהָעוֹר שֶׁל רֹאשׁ עוֹשִׂין אוֹתוֹ חָלוּק לְאַרְבָּעָה בָּתִּים, וּבְכָל אֶחָד מַנִּיחִין פָּרָשָׁה אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ. וְעוֹשִׂין מִן הָעוֹר בְּעוֹדָנוֹ רָטֹב דְּמוּת שי"ן עִם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמֻּנָּחִין תְּפִלִּין, וּדְמוּת שי"ן עִם אַרְבַּע רָאשִׁין מִשְּׂמֹאל הַמֻּנָּחִין, וּמַכְנִיסִין רְצוּעַת הָרֹאשׁ בְּתוֹךְ אוֹתוֹ הָעוֹר הָעוֹדֵף בְּסוֹף הַבַּיִת, וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ חֲכָמִים מַעְבֶּרֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהּ הָרְצוּעָה, וְאַחַר כָּךְ מַקִּיפִין מִן הָרְצוּעָה כְּשִׁעוּר הָרֹאשׁ שֶׁל מֻנָּחִין, וְעוֹשִׂין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם קֶשֶׁר אֶחָד

הֶעָשׂוּי בְּצוּרַת דָּל"ת, וְזֹאת הַצּוּרָה אִי אֶפְשָׁר לְצַיְּרָהּ בְּמִכְתָּב, אֲבָל כָּל אֶחָד מְלַמְּדָהּ לְתַלְמִידָיו, וִידוּעָה הִיא בֵּינֵינוּ עַם הַקָּדוֹשׁ, וְזֶהוּ קֶשֶׁר תְּפִלִּין שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ט, א), שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לָדַעַת אוֹתוֹ, וּמָנוּ אוֹתוֹ עִם שְׁאָר דְּבָרִים גַּם כֵּן שֶׁאָמְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁרָאוּי לָדַעַת אוֹתָן עַל כָּל פָּנִים, וְהֵן כְּתָב, וּשְׁחִיטָה, וּמִילָה, וּבִרְכַּת חֲתָנִים, וְצִיצִית. וְאוֹרֶךְ רְצוּעַת הָרֹאשׁ כְּדֵי שֶׁיַּקִּיף בָּהּ הָרֹאשׁ וְיִקָּשֵׁר בָּהּ הַקֶּשֶׁר מֵאֲחוֹרָיו, וְיִהְיֶה בָּהּ כְּדֵי לְהַמְתַּח שְׁנֵי רָאשֵׁי הָרְצוּעָה עַד כְּנֶגֶד טַבּוּרוֹ, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת, רֹאשָׁהּ הָאֶחָד עַד כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְהָאַחֵר עַד כְּנֶגֶד הַטַּבּוּר. וּמְקוֹם הֲנָחַת תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ, כְּלוֹמַר, קְצִיצַת הָעוֹר שֶׁהַפָּרְשִׁיוֹת מֻנָּחוֹת בְּתוֹכָהּ הוּא כְּנֶגֶד הַמֹּחַ, מָקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס (מנחות לז א), וְזֶהוּ הַפֶּרוּשׁ הַמְקֻבָּל לָנוּ, בְּוַהֲיוּ לְטוֹטָפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ, שֶׁזֶּהוּ הַנִּקְרָא בֵּין הָעֵינַיִם, וְהַמְנִיחָן בֵּין הָעֵינַיִם מַמָּשׁ הֲרֵי זֶה מַכְחִישׁ דִּבְרֵי קַבָּלָה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ בַּהֲבָרָתָהּ הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תכג

לְקִבּוּעַ מְזוּזָה בַּפְּתָחִים – לְקִבּוּעַ מְזוּזָה בְּמִזוּזַת בֵּיתֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. וְעִנְיַן הַמְּזוּזָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת מִן הַתּוֹרָה בְּקֶלֶף אֶחָד, וְהֵן שְׁמַע עַד וּבִשְׁעָרֶיךָ, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ עַד עַל הָאָרֶץ, וְקוֹבְעִין אוֹתָהּ בְּמִזוּזַת פֶּתַח הַבַּיִת. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לִהְיוֹת זִכָּרוֹן לָאָדָם בֶּאֱמוּנַת הַשֵּׁם בְּכָל עֵת בּוֹאוֹ לְבֵיתוֹ וְצֵאתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּעִנְיַן הַתְּפִלִּין, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (מנחות, לג, א) אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַב מַתָּנָה, אָמַר שְׁמוּאֵל מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן, אָמַר רַבָּה [וְרָבָא] מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מַאי טַעְמָא? רַבָּנָן אָמְרִי כִּי הֵיכִי דְּתִתְפְּגַע בֵּהּ מִצְוָה מִיָּד (שם ב).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כח, א) שְׁשָׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, אֲפִלּוּ כְּתָב אֶחָד מְעַכְּבָן, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה כַּהֲגָנָן, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין גְּוִיל מַקִּיף אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ מְעַכֶּבֶת בַּמְּזוּזָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לד, א), שֶׁחִיּוּב הַמְּזוּזָה לְהַנִּיחָהּ בְּמִזוּזַת הַפֶּתַח מִיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר בֵּיתֶךָ, וּמְפֻרְשֵׁי (יומא יא, ב) לָהּ רַבָּנָן בֵּיאָתֶךָ, וְכִי עָקַר אִינִישׁ רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא עָקַר בְּרֵישָׂא, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא שם), תָּנוּ רַבָּנָן וּבִשְׁעָרֶיךָ אֶחָד שַׁעֲרֵי בָתִּים, חֲצֵרוֹת, מְדִינוֹת, עֲיָרוֹת, רֶפֶת, לוּלִין, מַתְבֵּן, אוֹצָרוֹת יַיִן, וְאוֹצָרוֹת שֶׁמֶן, כֻּלָּן חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, יָכֹל שָׁאנִי מִרְבֶּה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה, וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת מְיֻחָד לְדִירָה, אַף כָּל שֶׁמְּיֻחָדִין לְדִירָה, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין לְדִירָה, יָכֹל שָׁאנִי מִרְבֶּה אַף בֵּית הַכִּסֵּא וּבֵית הַמֶּרְחָץ וּבֵית הַטְּבִילָה? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת הֶעָשׂוּי לְכָבוֹד אַף כֹּל הֶעָשׂוּי לְכָבוֹד יָצְאוּ אֵלּוּ, יָכֹל שָׁאנִי מִרְבֶּה

הַר הַבַּיִת, וְהַלִּשְׁכוֹת וְהָעֲזָרוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת שֶׁהוּא חֹל, אַף כֹּל שֶׁהוּא חֹל יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁהֵן קֹדֶשׁ, וּבֵית הַכְּנֶסֶת (רמב"ם מזוזה ו ו) בְּכֹלֶל בָּתֵּי קֹדֶשׁ הוּא, כָּל זְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּירָה, אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ דִּירָה, כְּגוֹן בֵּית הַכְּנֶסֶת דִּכְפָרִים דִּדְיָרִי בָּהּ אוֹרְחִים חַיָּבֶת.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא שם), שֶׁמְּזוּזַת יָחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ וְשֶׁל רַבִּים פַּעֲמַיִם בַּיּוֹבֵל, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (מנחות כט, ב) גַּם כֵּן בַּמְּזוּזָה בְּעִנְיַן הַתָּגִין, אָמַר רָבָא [רַבָּה] שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה צְרִיכִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה זֵינִין וְאֵלּוּ הֵן שַׁעַטְנֵ"ז גֵּ"ץ, כְּלוֹמַר, כָּל אוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה מֵאֵלּוּ צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה תָּגִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם מד, א), שֶׁהַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַדַּר בְּפֶנְדָּק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֲבָל הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיָּב בַּמְּזוּזָה מִיָּד. וְהַמַּשְׁכִּיר (רמב"ם שם פ"ה הי"א) בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ דְּחוֹבַת הַדָּר הִיא, וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא לֹא יִטְּלֶנָּה בְּיָדוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַבַּיִת שֶׁל גּוֹי. וַעֲשָׂרָה תְּנָאִים צָרִיךְ לְבֵית קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בִּמְזוּזָה, וְאֵלּוּ הֵן. א) שֶׁיִּהְיֶה כְּדֵי לְרַבֵּץ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. ב) וְיִהְיוּ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת. ג) וּמַשְׁקוֹף. ד) וְתִקְרָה. ה) וּדְלָתוֹת. ו) וְשֶׁיִּהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר. ז) וְיִהְיֶה הַבַּיִת חוֹל. ח) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם. ט) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד. י) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה (שם לד, א רמב"ם שם פ"ו ה"י) חַיָּב לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָגִיל לְהִכָּנֵס בְּהַתְמָדָה, אֶלָּא בְּאֶחָד מֵהֶן, וּפֶתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת וַעֲלִיָּה, שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם לִפְעָמִים בְּרַגְלֵי סֻלָּם שֶׁעוֹלִין בּוֹ בְּנֵי אָדָם לַעֲלִיָּה חַיָּב בִּמְזוּזָה, וְחֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר חַיָּבִין בִּמְזוּזָה כֻּלָּן, שֶׁכֻּלָּם עֲשׂוּיִן לְדִירָה. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [יו"ד סימן רפה].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָנָה בַּיִת וְנָתַן עָלָיו תִּקְרָה וְלֹא הִנִּיחַ בָּהּ מְזוּזָה מִיָּד, אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ אוֹ פֶּנְדָּק בָּאָרֶץ וְעָבְרוּ עָלָיו יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הִנִּיחַ בָּהּ מְזוּזָה מִיָּד בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָבְרָה הַשָּׁעָה שֶׁהָיָה חַיָּב לְהַנִּיחָהּ, מֻזְהָר הוּא לְקָבְעָהּ לְעוֹלָם בְּכָל עֵת שֶׁיָּדוּר בַּבַּיִת.

מצוה תכד

שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת נָבִיא אֱמֶת יוֹתֵר מִדַּאי – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת יוֹתֵר מִדַּאי הַנָּבִיא הַמְיַסֵּר אֶת הָעָם וְהַמְלַמְּדָם דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה אַחַר שֶׁנֻּדַּע אֱמִתַּת נְבוּאָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ו טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה. כְּלוֹמַר, לֹא תְנַסּוּ גְּמוּלֵי הַשֵּׁם וְעֲנָשָׁיו שֶׁהוֹדִיעַ לָכֶם עַל יְדֵי נְבִיאָיו עַל צַד שֶׁתִּסְתַּפְּקוּ בָּהֶם.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבַּנְּסָיוֹן הַיֵּתֶר בִּנְבִיא הָאֱמֶת יִמָּצֵא הֶפְסֵד, כִּי פְּעָמִים יַחְלְקוּ עָלָיו מִתּוֹךְ כָּךְ בְּנֵי אָדָם הַמְקַנְּאִים בּוֹ וְהַכּוֹאֲבִים לְמַעֲלָתוֹ, וּדְבַר הַנְּבוּאָה אֵינֶנּוּ עִנְיָן תְּמִידִי לְכָל נָבִיא, כִּי פְּעָמִים לֹא יִתְנַבֵּא כִּי אִם מְעַט, וְאִם בְּכָל פַּעַם וּפַעַם נַטְרִידֵהוּ לָתֵת אוֹת וּמוֹפֵת נֶאֱמָן שֶׁהוּא נָבִיא, יִהְיֶה סִבָּה לָעָם שֶׁיִּמְרְדוּ בּוֹ וְיַקְלְלוּ בִּדְבָרָיו הַרְבֵּה פְּעָמִים, וְעַל כֵּן הֶזְהִירָנוּ לְהַאֲמִין בּוֹ וְשֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי אַחַר שֶׁיִּהְיֶה מֻחְזָק עִמָּנוּ כְּטוֹב וְנֶאֱמָן לְנָבִיא. וְהַדָּבָר הַזֶּה אֵרַע לִנְבִיאֵי הָאֱמֶת עִם נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, שֶׁהָיוּ מַכְחִישִׁים נְבוּאָתָם וּמְחַטְּטִים אַחֲרֵיהֶם וּמַכְחִישִׁים דִּבְרֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא הָיָה מַסְפִּיק לָהֶם אוֹת אַחַר אוֹת וּמוֹפֵת אַחַר מוֹפֵת.

וּכְמוֹ כֵן בִּכְלַל הָאַזְהָרָה, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עַל דֶּרֶךְ הַנְּסָיוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם מִצְוָה לְנַסּוֹת אִם יִגְמְלֵהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּצִדְקוֹ, לֹא לְאַהֲבַת הָאֵל וְיִרְאָתוֹ אוֹתוֹ. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק קַמָּא דְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (ט, א) עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר (דברים יד כב) עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר, שֶׁכְּבָר תֵּרְצוּהָ שָׁם וְאָמְרוּ, שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת נֶאֱמַר לֹא תְנַסּוּ, חוּץ מִזּוֹ דְּמַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג י) הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת וְגוֹ'. וְהַטַּעַם בָּזוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יט, יז) מַלְוֵה ה' חוֹנֵן דָּל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוֹדִיעָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּפַרְנָסָנוּ מְשָׁרָתַי בֵּיתוֹ בְּמַעֲשֵׂר, נִמְצָא הַתּוֹעֶלֶת וְהַבְּרָכָה בְּמָמוֹנֵנוּ עַל כָּל פָּנִים וְלֹא יֶעֱכַּב זֶה שׁוּם דְּבַר חֵטְא וְעָוֹן. וְטַעַם אִסּוּר הַנְּסָיוֹן בַּמִּצְוֹת מִפְּנֵי שֶׁשָּׂכַר מִצְוֹת אֵינוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (ג, א) הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (דברים ז יא) וּלְמָחָר, כְּלוֹמַר לָעוֹלָם הַבָּא, לִטֹּל שְׂכָרָם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב י, ב) הָאוֹמֵר סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר, תֵּרְצוּהָ חֲכָמִים הַמְפָרְשִׁים, כְּשֶׁגּוֹמֵר הַנּוֹתֵן בְּלִבּוֹ לָתֵת אוֹתָהּ בֵּין שֶׁיִּחְיֶה אוֹ לֹא יִחְיֶה, שֶׁאֵין זֶה מְנַסֶּה אֶת הַשֵּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמֶּה תִּתְאַמֵּת לָנוּ נְבוּאַת הַנָּבִיא? עַד שֶׁלֹּא נְסַפֵּק בִּדְבָרָיו אַחַר כֵּן, הוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם פְּעָמִים אוֹ שָׁלֹשׁ וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו בְּכִוּוּן, וְלֹא נַחֲיֵבֵהוּ לַעֲשׂוֹת אוֹת אוֹ מוֹפֵת בְּשִׁנּוּי הַטֶּבַע, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אוֹ כְּאֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע. וְגַם כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ שֶׁנַּחְזִיק אוֹתוֹ בְּנָבִיא וְנַאֲמִין בּוֹ לִהְיוֹת אִישׁ יָשָׁר תָּמִים הוֹלֵךְ, כִּי יָדוּעַ שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה (שבת צב א) כִּי אִם עַל הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. וְנָבִיא שֶׁהִבְטִיחַ עַל הָרָעָה שֶׁתָּבוֹא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאת אֵין סְתִירָה בִּנְבוּאָתוֹ בְּכָךְ, כִּי הַשֵּׁם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה כְּשֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, וּכְמוֹ בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁהוֹסִיפוּ מִן הַשָּׁמַיִם עַל יָמָיו אַחַר הַגְּזֵרָה שֶׁיָּמוּת, אֲבָל כָּל נָבִיא שֶׁהִבְטִיחַ עַל הַטּוֹבָה, אִם לֹא נִתְאַמְּתָה נְבוּאָתוֹ הֵיא סְתִירָה בֶּאֱמֶת לִנְבוּאָתוֹ, שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיִּגְזֹר

הָאֵל עַל יְדֵי נָבִיא שֶׁלּוּחַ, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם, וְזֶה מֵרֹב טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל, נִמְצָא שֶׁבְּדִבְרֵי הַטּוֹבָה יְבָחֵן הַנָּבִיא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמָקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד [ה' יסוה"ת פ"ן]. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיָּקוּם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמְנַסֶּה הַנָּבִיא יוֹתֵר מִדַּאי עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תכה

מִצְוַת הֲרִיגַת שִׁבְעָה עֲמָמִין – לַהֲרֹג שִׁבְעָה עֲמָמִים הַמַּחְזִיקִין בְּאַרְצֵנוּ טֶרֶם כָּבַשְׁנוּ אוֹתָהּ מֵהֶם. וְהֵם הַכְּנַעֲנִי, וְהָאֱמוֹרִי וְכוּ' וּלְאַבְּדָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (דברים ז ב) הַחֵרֶם תַּחֲרִים אוֹתָם, וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה בְּסֵדֶר שֹׁפְטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ יז) כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאֵלּוּ הַשִּׁבְעָה עֲמָמִים הֵם שֶׁהֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל תּוֹעֲבַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר שָׂנֵא, וְעַל כֵּן בִּהְיוֹתָם עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן נִצְטַוֵּינוּ עֲלֵיהֶם לְמַחוֹתָם וּלְאַבְּדָם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, לֹא יִזָּכְרוּ וְלֹא יִפָּקְדוּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, וּבְמִצְוֹתֵינוּ זֹאת עֲלֵיהֶם לְהַחֲרִימָם יִמָּצֵא לָנוּ תּוֹעֶלֶת, שֶׁנְּאַבֵּד זִכְרָם מִן הָעוֹלָם, וְלֹא נִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְגַם יֵשׁ לָנוּ לִקַּח מוּסָר בָּזֶה, שֶׁלֹּא נִפָּנֶה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי בְּרָדְפֵנוּ אַחַר כָּל אִישׁ מֵהַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת לְהָרְגוֹ עַל הִתְעַסְּקָם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יַעֲלֶה עַל לֵב אִישׁ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם בְּשׁוּם פָּנִים.

וְאֵין לִשְׁאֹל כְּלָל לָמָּה נִבְרְאוּ הָאֻמּוֹת הָרָעוֹת אֵלּוּ אַחַר שֶׁסּוֹפָן לֵאָבֵד לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם (עי' בפירוש המשנה להרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים), כִּי כְּבָר יָדַעְנוּ שֶׁרְשׁוּת נְתוּנָה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם לִהְיוֹת טוֹב אוֹ רַע, וְשֶׁלֹּא יַכְרִיחַ הַשֵּׁם אֶת הָאָדָם עַל אֶחָד מֵהֶם, וְאַחַר שֶׁכֵּן נֹאמַר, כִּי שִׁבְעָה עֲמָמִים אֵלּוּ, קִלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְהִרְשִׁיעוּ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ כֻּלָּן אֲבַדּוֹן וָמָוֶת, וּבִתְחִלַּת הַבְּרִיאָה, הָיוּ רְאוּיִים גַּם לְטוֹבָה. וְאֶל הַטַּעַם הַזֶּה נִסְמֹךְ מִצְוֹת כִּלְיוֹן עֲמָלֵק שֶׁבְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא, בְּסוֹף מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבַּסֵּדֶר (מצוה תרד). וְאִם נַחְפֹּץ נֹאמַר עוֹד כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה לָהֶם בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים שְׁעַת הַכֹּשֶׁר, וּמִפְּנֵי אוֹתָהּ הַשָּׁעָה זָכוּ לְהִבָּרְאוֹת, אוֹ אוּלַי נֹאמַר שֶׁיָּצָא מִבֵּין כֻּלָּם אָדָם אֶחָד הָגוּן וּבִשְׁבִילוֹ זָכוּ לְהִבָּרְאוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁמָּצִינוּ חָכָם אֶחָד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז י, ב) שֶׁהָיָה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל עֲמָלֵק וְהוּא אַנְטוֹנִינוּס, וְאֵין מִן הַנִּמְנָע אֵצֶל הַבּוֹרֵא לִבְרֹאת כַּמָּה בְּנֵי אָדָם בִּשְׁבִיל אֶחָד, כִּי הוּא בָרוּךְ הוּא לֹא יִרְאֶה עָמָל בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ עֲשׂוֹהוּ, בְּהַנָּחַת חֶפְצוֹ יַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂינוּ, יוֹדֵעַ מָה צֹּרֶךְ לַאֲחֵרִים אֶל הָאֶחָד הַמְיֻחָד כִּי יִבְרְאוּ כֻּלָּם בִּשְׁבִילוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כ, ב רמב"ם מלכים פ"ה הל' א ב) שֶׁאֵין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה, שֶׁהִיא מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין הַנִּזְכָּרִים, וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, וּמִלְחֶמֶת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִצַּר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם, וּבְמִלְחָמוֹת אֵלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לְהָרְגָם. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצות עשה קפז) אוּלַי חוֹשֵׁב יַחְשֹׁב שֶׁזּוֹ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אַחַר שֶׁשִּׁבְעָה עֲמָמִין כְּבָר אָבְדוּ, וְזֶה אֶמְתָּם יַחְשְׁבֵהוּ מִי שֶׁלֹּא יָבִין עִנְיָן נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וּכְלַל דְּבָרָיו זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁיֵּשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֲשִׂיָּתָהּ נֶעֱדֶרֶת מֵחֲמַת שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, כְּגוֹן מִצְוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא אַחַר כֵּן בָּאָרֶץ, וְכֵן מִצְוַת הֶסְבַּת נַחֲלָה שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁהָיוּ בְּחִלּוּק הָאָרֶץ בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, כְּגוֹן אֵלּוּ הֵן שֶׁנִּקְרָאוֹת אֵינָן נוֹהֲגוֹת לַדּוֹרוֹת, אֲבָל כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא נֶעֱדֶרֶת מִמֶּנּוּ מֵחֲמַת שֶׁאֵינָהּ נִמְצֵאת לָנוּ שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹתָהּ, אֲבָל לֹא שֶׁהַכָּתוּב יִתְלֶה אוֹתָהּ בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּגוֹן זוֹ שֶׁל אָבְדַן שִׁבְעָה עֲמָמִים וַעֲמָלֵק, שֶׁהַכָּתוּב צִוָּנוּ לִמְחוֹת שְׁמָם וּלְאַבְּדָם לְעוֹלָם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר שֶׁנִּמְצָאִים, וְאַף כִּי כְּבָר עָשִׂינוּ בָּהֶם הַמֻּחְיָב עַל יְדֵי דָּוִד מַלְכֵּנוּ שֶׁהִשְׁחִיתָם כֻּלָּם עַד שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מֵהֶם רַק מְתֵי מִסְפָּר שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ וְנִטְבְּעוּ בֵּין הָאֻמּוֹת עַד שֶׁלֹּא נוֹדַע זִכְרָם, וְאֵין בְּיָדֵינוּ עַתָּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם וּלְהָרְגָם אַף עַל פִּי כֵן לֹא תִּקְרָא מִצְוָה זוֹ מִפְּנֵי זֶה מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת, וְהַבֵּן זֶה הָעִקָּר וְהַחֲזֵק בּוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶם וְיָכֹל לְהָרְגוֹ מִבְּלִי שֶׁיִּסְתַּכֵּן בַּדָּבָר וְלֹא הָרָגוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (דברים כ טז) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסוֹף סֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בַּמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת אֶחָד מִכָּל שִׁבְעָה עֲמָמִים (מצוה תקכח).

מצוה תכו

שֶׁלֹּא לָחֹן וּלְרַחֵם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נַחְמֹל עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא יִישַׁר בְּעֵינֵינוּ דָּבָר מֵהֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁנַּרְחִיק מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ וְלֹא יַעֲלֶה עַל פִּינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּמִי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה דְּבַר תּוֹעֶלֶת, וְלֹא יִהְיֶה מַעֲלֶה חֵן בְּעֵינֵינוּ בְּשׁוּם עִנְיָן, עַד שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז ז א) שֶׁאָסוּר לוֹמַר כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה אוֹ מַה נֶּחְמָד וְנָעִים הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז ב) וְלֹא תְחָנֵּם, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ. וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁלָּמְדוּ מִלֹּא תְחָנֵּם, לֹא תִתֵּן לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם, וְהַכֹּל שֹׁרֶשׁ אֶחָד. וּבִירוּשַׁלְמִי דַּעֲבוֹדָה זָרָה (פ"א ה"ט) אָמְרוּ לֹא תְחָנֵּם, לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן, בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתְּחִלַּת כָּל מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם הִיא קְבִיעוּת הַמַּחְשָׁבָה בַּמַּעֲשִׂים וְהַעֲלוֹת הַדְּבָרִים עַל שִׂפַת לָשׁוֹן, וְאַחַר הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר בָּם תֵּעָשֶׂה כָּל מְלָאכָה, וְעַל כֵּן בְּהַמְנָעֵנוּ בְּמַחֲשָׁבָה וּבְדִבּוּר מִמְּצֹא בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה תּוֹעֶלֶת וְחֵן, הִנְנוּ נִמְנָעִים בְּכָךְ מִלְּהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם וּמִלִּרְדֹּף אַחַר אַהֲבָתָם וּמִלִּלְמֹד דָּבָר מִכָּל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סה, א) כְּשֶׁאֵין נוֹתְנִין לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם דִּדַוְקָא לְמִי שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל לֹא לְמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּגִיּוּתוֹ לֶאֱכֹל שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּשְׁאָר כָּל הָעֲבֵרוֹת כְּגוֹן גֵּר תּוֹשָׁב, דְּמִכֵּיוָן שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת מְפָרְנְסִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ מַתָּנַת חִנָּם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כט, א) שֶׁאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין סא, א) שֶׁמֻּתָּר לְפַרְנֵס עֲנִיֵּי גוֹיִם עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה [י"ד סי' קנא].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשִׁבֵּח עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמַעֲשֵׂיהֶם, זוּלָתִי בְּעִנְיָן שֶׁיִּמְצֵא שֶׁבַח יָתֵר מְאֹד לְאֻמָּתֵנוּ מִתּוֹךְ שִׁבְחָם, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְתַקָּלָה מְרֻבָּה שֶׁאֵין לְהּ תַּשְׁלוּמִין, כִּי הַדְּבָרִים יֵרְדוּ לִפְעָמִים בְּחַדְרֵי בֶּטֶן הַשּׁוֹמְעִים, וְכָל יוֹדֵעַ דַּעַת יָבִין זֶה.

מצוה תכז

לֹא לְהִתְחַתֵּן בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּן עִם הָאֻמּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מאיסורי ביאה יב א) לֹא עִם שִׁבְעָה עַמְמִים וְלֹא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז ג) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם. וְעִנְיַן הַחֲתְנוּת הוּא, שֶׁיִּתֵּן בִּתּוֹ לִבְנוֹ אוֹ בְּנוֹ לְבִתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם) בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. וְכָל שֶׁכֵּן הַמִּזְדַּוֵּג עִמָּהֶם, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ בִּכְלַל הָאִסּוּר, וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (לו, ב) דֶּרֶךְ חֲתָנוּת אָסְרָה תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה דְּלֹא תִתְחַתֵּן בְּשִׁבְעָה עַמְמִים הוּא דִּכְתִיב וּבְגֵרוּתָן דָּוְקָא, וְהָכִי מַשְׁמַע לְהוּ לְרַבָּנָן שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (יבמות עו, א) בְּגֵרוּתָן אִית לְהוּ חֲתָנוּת, בְּגִיּוּתָן לֵית לְהוּ חֲתָנוּת, בַּמֶּה שֶׁחָזַר הַכָּתוּב בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ יְרֻבֶּה שִׁבְעָה עַמְמִים וְכָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּאִסּוּר אַף בְּגִיּוּתָן, אֲבָל שִׁבְעָה עַמְמִין נֶאֶסְרוּ אַף בְּגֵרוּתָן לְפִי שֶׁהָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, וּשְׁאָר עַמְמִין מֻתָּרִין בְּגֵרוּת, וְאִסּוּר זֶה יִהְיֶה דָּוְקָא כְּשֶׁהוּא מְיַחֲדָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, אֲבָל הַבָּא עַל הַגּוֹיָה דֶּרֶךְ מִקֶּרֶה, כְּאָדָם שֶׁבָּא עַל זוֹנָתוֹ שֶׁלֹּא בְּפַרְהֶסְיָא, אֵין

בָּזֶה אֶלָּא אִסּוּר דִּבְרֵיהֶם, וְהוּא אִסּוּר נשג"ז (נדה, שפחה, גויה, זונה), הַמַּזְכָּר בַּעֲבוֹדָה זָרָה (שם).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב הֲמוֹן הָעָם, דֶּרֶךְ טִפְּשׁוּת יִמָּשְׁכוּ אַחַר עֻצַּת נְשׁוֹתֵיהֶם, וְאִם יִשָּׂא אָדָם בַּת אֵל נֵכָר תִּמְשְׁכֵהוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹד כִּי גַּם בָּנֶיהָ הַנּוֹלָדִים מִמֶּנּוּ תְּגַדֵּל לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹי לוֹ לַפּוֹסֵל אֶת זַרְעוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פא, א) הַבּוֹעֵל אֶרַמִּית בְּפַרְהֶסְיָא, לְעִינֵי עֲשָׂרָה יִשְׂרְאֵל אוֹ יוֹתֵר קַנָּאִים פּוֹגְעִין בּוֹ, וּרְאָיָה לַדָּבָר מַעֲשֶׂה פִּנְחָס וְזִמְרִי, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין הַקַּנָּאי רַשַּׁאי לִפְגֹּעַ בּוֹ, אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה הַזִּמָּה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה ח) וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ, אֲבָל אִם פֵּרַשׁ אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ, אֲבָל מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וּמַלְקִין אוֹתוֹ, מִכְּיוָן שֶׁעָשָׂה הַמַּעֲשֶׂה בְּפַרְהֶסְיָא. לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין וְלֹא הִלְקוּהוּ בֵּית דִּין יָדַעְנוּ מִדִּבְרֵי קַבָּלָה שֶׁהוּא בְּכָרֵת, דִּכְתִיב (מלאכי ב יא) וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר יכרת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה. וְגוֹי הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אִם הִיא אֵשֶׁת אִישׁ נֶהֱרָג עָלֶיהָ, וְאִם לָאו אֵינוֹ נֶהֱרָג. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַגּוֹיָה בְּזָדוֹן, וַאֲפִלּוּ דֶּרֶךְ זְנוּת הִיא תֵּהָרֵג מִכָּל מָקוֹם, מִפְּנֵי שֶׁבָּא לְיִשְׂרָאֵל תַּקָּלָה עַל יָדָהּ כְּדִין הַבְּהֵמָה, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא טז יז) הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם וְגוֹ'. וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי דְּבָרִים אֵלֶּה, מְבֹאָרִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וּבְסַנְהֶדְרִין, וּבִיבָמוֹת, וְקִדּוּשִׁין [והלכות איסורי ביאה פ"ב].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִתְחַתֵּן עִם שִׁבְעָה עַמְמִין בְּגֵרוּתָן, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּחֵד לוֹ אִשָּׁה מֵהֶם לִבְנוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן בִּתּוֹ לְאֶחָד מֵהֶן, הָאָב עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל הַבֵּן שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה הַבִּיאָה לוֹקֶה, וּבִשְׁאָר עַמְמִים, וְכֵן בִּשְׁבָעָה עַמְמִים בְּגֵיּוּתָן, הַמְיַחֵד לוֹ אִשָּׁה מֵהֶן לָבוֹא עָלֶיהָ תָּמִיד לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה מֵאַחַר שֶׁיִּחֲדָהּ, וְהִיא תֵּהָרֵג, וְאִם לֹא יִחֲדָהּ, אֶלָּא שֶׁבָּא עָלֶיהָ פַּעַם אַחַת דֶּרֶךְ זְנוּת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה תכח

שֶׁלֹּא לֶהָנוֹת מִצִּפּוּי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִשַּׁמְּשֶׁיהָ – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לֶהָנוֹת מִצִּפּוּיֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, כְּגוֹן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יָד אָדָם, כְּגוֹן, הַר אוֹ בְּהֵמָה אוֹ אִילָן, שֶׁאֵינָן נֶאֱסָרִין בַּהֲנָאָה אֲבָל הַצִּפּוּי שֶׁעֲלֵיהֶם מִכָּל מָקוֹם אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁהִיא בִּכְלַל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאָסוּרִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר

(דברים ז כה) לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר דֶּרֶךְ כְּלָל (שם יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ וְגוֹ' נִתְיַחֵד לָאו בַּצַּפּוּי, לְפִי שֶׁיִּתְּנוּ עֵינֵיהֶם בּוֹ הַפִּתְאִים. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנִּטְפָּל לָהּ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנֶהֱנָה בְּצַפּוּיָן, וַאֲפִלּוּ בְּכָל שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תכט

שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מִתִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נַדְבִּיק שׁוּם דָּבָר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עִם מָמוֹנֵנוּ וּבִרְשׁוּתֵנוּ לֵהָנוֹת בּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז כו) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה הַנִּמְאֶסֶת.

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, גַּם כֵּן בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה.

וּבֵאֲרוּ לָנוּ (מכות כב א), שֶׁהַמְבַשֵּׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה, וּמִשּׁוּם וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים הֵם, אֶחָד הַמַּכְנִיס דְּבַר עֲבוֹדָה זָרָה לְרְשׁוּתוֹ כְּדֵי לֵהָנוֹת בּוֹ, וְאֶחָד הַנֶּהֱנֶה בּוֹ, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם מַרְאֶה הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ הַחֵפֶץ עָלֶיהָ, וְלוֹקֶה עַל שְׁנֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם עִקָּר אֶחָד לָהֶם, וְהִיא הַהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַהֲנָאָה, מִכָּל מָקוֹם מִכְּיוָן שֶׁיֵּהֲנֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אֱמֹר (מצוה רעג), בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל אַלְמָנָה שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין עִקָּר אֶחָד לָהֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ שָׁם.

וּבְכְלַל אִסּוּר זֶה. בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, בֵּין מְשַׁמְּשֶׁיהָ, בֵּין תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ, וּבֵין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁל גּוֹי. וּמָה בֵּין זוֹ לְזוֹ? (רמב"ם ע"ז פ"ז ה"ד), שֶׁל גּוֹי אֲסוּרָה מִיָּד שֶׁנַּעֲשֵׂית, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם, מִשֶּׁפְּסָלוּ, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה, עַד שֶׁתֵּעָבֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז טו) וְשָׂם בַּסָּתֶר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר.

וּמִן הַנִּכְלָל בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא יַדְבִּיק הָאָדָם אֶל מָמוֹנוֹ שֶׁחָנָנוּ הָאֵל בְּצֶדֶק מָמוֹן אַחֵר שֶׁהוּא שֶׁל גֶּזֶל, אוֹ חָמָס אוֹ מַרְבִּית, אוֹ מִכָּל דָּבָר מְכֹעָר, שֶׁכָּל זֶה בִּכְלַל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, שֶׁיֵּצֶר לֵב הָאָדָם רַע, חוֹמֵד אוֹתוֹ וּמְבִיאוֹ אֶל הַבַּיִת, וְהַיֵּצֶר הָרַע נִקְרָא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב י א) שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל (שם טו ט) וּכְתִיב בְּעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה (שם יג יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ וְגוֹ'. וּבְמָמוֹנוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ, וּבְמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה עַל כֻּלָּן נֶאֱמַר וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמוֹהוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל הַנִּדְבָּק עִמּוֹ הוּא חֵרֶם, שֶׁאֵין בִּרְכַּת הָאֵל מְצוּיָה בּוֹ, וְאֹבֵד וְכָלֶה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ עא, א), שֶׁפִּרוּטָה שֶׁל רִבִּית מְכַלָּה כַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל מָמוֹן, שֶׁבָּא זֶה, וּמְאַבֵּד אֶת זֶה.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָקַח שׁוּם דָּבָר מֵעֲבוֹדָה זָרָה וֶהֱבִיאוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְנֶהֱנָה בּוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם מִשּׁוּם וְלֹא תָבִיא וְגוֹ' וּמִשּׁוּם וְלֹא יִדְבַּק וְגוֹ' כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע"ז פ"ז ה"ב).

מצוה תל

לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם אַחַר אֲכִילַת הַמָּזוֹן – לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַחַר שֶׁיֹּאכַל הָאָדָם וְיִשְׂבַּע מִלֶּחֶם אוֹ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב (דברים ח ח), כְּשֶׁהוּא זָן מֵהֶם. וְלֶחֶם סְתָם נִקְרָא פַּת הָעֲשׂוּיָה מֵחִטָּה וּשְׂעוֹרָה, וּבִכְלַל הַחִטָּה הַכֻּסֶּמֶת, וּבִכְלַל הַשְּׂעוֹרָה שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפּוֹן, וְעַל כְּלָל שִׁבְעַת הַמִּינִין הַזֶּנִין נֶאֱמַר (שם י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה וְגוֹ'. וְזֹאת הַשְּׂבִיעָה אֵינָהּ שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא כָּל אָדָם יוֹדֵעַ שְׂבִיעָתוֹ, וְיָדַעְנוּ שִׂעוּר שְׂבִיעַת הַצַּדִּיק, שֶׁהוּא בְּאָכְלוֹ לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ, אֶרְצֶה לוֹמַר, כְּדֵי מִחְיָתוֹ לְבַד, וְהָרְאָיָה, שֶׁאֵין חִיּוּב הַבְּרָכָה מִן הַתּוֹרָה רַק אַחַר הַשְּׂבִיעָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ בִּבְרָכוֹת (כ, ב) דָּרַשׁ רַב עֻוירָא וְכוּ', עַד אָמַר לָהֶם לֹא אֶשָּׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֲנִי כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ, וְהֵם דִּקְדְּקוּ עַל עַצְמָם עַד כַּזַּיִת וְעַד כַּבֵּיצָה. וְעוֹד אַרְחִיב הַמַּאֲמָר בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה וּבַדִּינִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְאוֹדִיעַ הַמַּחְלֹקֶת שֶׁיֵּשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, הֲלֹא הִגַּדְתִּי לְךָ בְּנִי בְּמָה שֶׁקָּדַם, כִּי לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא כָּל הַכָּבוֹד וְהַהוֹד וְכָל הַטּוֹב וְכָל הַחָכְמָה וְכָל הַיְכֹלֶת וְכָל הַבְּרָכָה, וְדִבְרֵי בֶּן אָדָם וְכָל מַעֲשֵׂהוּ אִם טוֹב וְאִם רָע לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, עַל כֵּן צָרִיךְ אַתָּה לְהַבְחִין כִּי בְּאָמְרֵנוּ תָּמִיד בַּבְּרָכוֹת בָּרוּךְ אַתָּה הַשֵּׁם אוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵין הַמַּשְׁמָעוּת לְפִי הַדּוֹמֶה, לְהוֹסִיף בְּרָכָה בְּמִי שֶׁאֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְשׁוּם תּוֹסֶפֶת חָלִילָה, כִּי הוּא הָאָדוֹן עַל הַכֹּל וְעַל הַבְּרָכוֹת, הוּא מְחַדֵּשׁ אוֹתָן, וּמַמְצִיאָן מֵאַיִן, וּמַשְׁפִּיעַ מֵהֶן שֶׁפַע רַב בַּאֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם רְצוֹנוֹ הַטּוֹב. עַל כֵּן צְרִיכִין אָנוּ לְחַפֵּשׂ כַּוָּנַת הָעִנְיָן מַהוּ, וְלֹא נוֹצִיא זְמַנֵּנוּ בְּמָה שֶׁהֶעֱסַק בּוֹ תָּמִיד מִבְּלִי הֶבָנָה בּוֹ כְּלָל. וַאֲנִי הַמְעוֹרֵר, אֵין מַחֲשַׁבְתִּי שֶׁיַּשִּׂיג שִׂכְלִי אֲפִלּוּ כְּטִפָּה מִן הַיָּם בַּאֲמִתַּת הָעִנְיָן, כִּי כְּבָר הֻגַּד לִי וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים, כִּי יֵשׁ בְּדָבָרִים אֵלֶּה, יְסוֹדוֹת חֲזָקִים וְסוֹדוֹת נִפְלָאִים, יוֹדִיעוּם חַכְמֵי הַתּוֹרָה לְתַלְמִידֵיהֶם כְּשֶׁהֵם נְבוֹנִים וּכְשֵׁרִים וּבְכָל מַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֲבָל רַב חֶפְצִי לְהַשִּׂיג בָּזֶה קְצָת טַעַם יַשִּׂיאֵנִי לְדַבֵּר בּוֹ, וְאוּלַי הָיְתָה טוֹבָה הַשְׁתִּיקָה, אֲבָל הָאַהֲבָה תְּקַלְקֵל הַשּׁוּרָה.

יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֹרָסָם, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, פּוֹעֵל כָּל הַנִּמְצָא וּבָרָא הָאָדָם וְהִשְׁלִיטוֹ עַל הָאָרֶץ וְעַל כָּל אֲשֶׁר בָּהּ, וּמִמִּדּוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא רַב חֶסֶד וְהוּא חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו, וְרוֹצֶה לְהֱיוֹתָן רְאוּיִין וְזַכָּאִין לְקַבֵּל טוֹבָה מֵאִתּוֹ, וְזֶה בֶּאֱמֶת מִשְׁלֵמוּתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי לֹא יִקָּרֵא שָׁלֵם בְּטוֹבָה, רַק מִי שֶׁהוּא מֵיטִיב לַאֲחֵרִים זוּלָתוֹ, אֵין סָפֵק בָּזֶה לְכָל בֶּן דַּעַת. וְאַחַר הַסְכָּמָה זוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ בְּחִיּוּב מֵרֹב שְׁלֵמוּת טוּבוֹ שֶׁחָפְצוֹ לְהָרִיק עָלֵינוּ מִבִּרְכָתוֹ, נֹאמַר שֶׁעָנְיַן הַבְּרָכָה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים לְפָנָיו אֵינָנוּ, רַק הַזְכָּרָה לְעוֹרֵר נַפְשֵׁנוּ בְּדִבְרֵי פִינוּ כִּי הוּא הַמְבֹרָךְ, וּמְבֹרָךְ יִכְלֹל כָּל הַטּוֹבוֹת, וּמִתּוֹךְ הַהִתְעוֹרְרוּת הַטּוֹב הַזֶּה בְּנַפְשֵׁנוּ וְיִחוּד מַחְשַׁבְתֵּנוּ לְהוֹדוֹת אֵלָיו שֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת כְּלוּלוֹת בּוֹ וְהוּא הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם לְשַׁלְּחָם עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, אָנוּ זוֹכִים בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב הַזֶּה לְהַמְשִׁיךְ עָלֵינוּ מִבִּרְכוֹתָיו, וְאַחַר הַזְכָּרָה וְהוֹדָאָה זוֹ לְפָנָיו, אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁאָנוּ צְרִיכִים דַּעַת, אוֹ סְלִיחָה לַעֲוֹנֹתֵינוּ, אוֹ רְפוּאָה, אוֹ עֹשֶׁר וְכָל דָּבָר. וְכֵן אַחַר הַבַּקָּשָׁה מִמֶּנּוּ, אָנוּ חוֹזְרִין וּמוֹדִים אֵלָיו בָּזֶה לוֹמַר, כִּי מִמֶּנּוּ יָבוֹא אֵלֵינוּ, וְזֶהוּ פִּתְיחָה וַחֲתִימָה שֶׁל הַבְּרָכוֹת, פֶּן נַחְשֹׁב כְּעֶבֶד שֶׁנָּטַל פְּרָס מֵרַבּוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ בְּלֹא רְשׁוּת כְּמִתְגַּנֵּב. וְנִמְצָא לְפִי הַנָּחַת טַעַם זֶה, שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ תֹּאַר, כְּלוֹמַר, הוֹדָאָה עָלָיו כִּי הוּא כּוֹלֵל כָּל הַבְּרָכוֹת. וּבִלְשׁוֹן יִתְבָּרַךְ שְׁאָנוּ מַזְכִּירִין תָּמִיד שֶׁהוּא מֵהִתְפָּעֵל נֶאֱמַר, שֶׁהַכַּוָּנָה בּוֹ שֶׁאָנוּ מִתְחַנְּנִים אֵלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן מִלְּפָנָיו לְסַבֵּב לֵב בְּרִיּוֹתָיו לִהְיוֹת נָכוֹן לְפָנָיו שֶׁיּוֹדוּ הַכֹּל אֵלָיו וּבוֹ יִתְהַלְלוּ, וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ יִתְבָּרַךְ כְּלוֹמַר, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁכָּל בְּנֵי הָעוֹלָם יִהְיוּ מְיַחֲסִים הַבְּרָכָה אֵלֶיךָ, וּמוֹדִים כִּי מִמְּךָ תִּתְפַּשֵּׁט בַּכֹּל, וְעִם הוֹדָאַת הַכֹּל בָּזֶה תָּנוּחַ בִּרְכָתוֹ בָּעוֹלָם, וְיִשְׁלַם חֶפְצוֹ, שֶׁהוּא חָפֵץ לְהֵטִיב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְתַשְׁלוּם הַחֶפֶץ תַּכְלִית כָּל הַמְבֻקָּשׁ. וְהִנֵּה מָצָאנוּ קְצָת טַעַם אַף בִּלְשׁוֹן יִתְבָּרַךְ הַמַּתְמִיהַ. וּמִן הַפֵּרוּשׁ (נ"א הַשֹּׁרֶשׁ) הַזֶּה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ס ב) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים, לוֹמַר, שֶׁחָפְצוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּעֻלָּה שֶׁיִּזְכּוּ בָהּ לְפָנָיו וְיִמְשִׁיכוּ עֲלֵיהֶם מְטוּבוֹ, כִּי חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד הוּא, וְלָתֵת עֲלֵיהֶם מִבִּרְכָתוֹ מְטוּב שְׁלֵמוּתוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וְזֶהוּ הַשֹּׁרֶשׁ הַגָּדוֹל לְכָל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה הָאָדָם טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁזֶּה שְׂכָרוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם שֶׁמַּשְׁלִים חֶפְצוֹ, בַּאֲשֶׁר הוּא רוֹצֶה בְּטוֹבָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת.

וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁהַזְכָּרַת בָּרוּךְ הִיא הוֹדָאָה לְפָנָיו עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן לוֹ, וְשֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת אֵלָיו בָּזֶה בַּתְּחִלַּת הַשְּׁאֵלָה וּבְסוֹפָהּ, לְבַל יְהִי כְּעֶבֶד שֶׁנָּטַל פְּרָס מֵאֵת רַבּוֹ וְהָלַךְ בְּלֹא רְשׁוּת, יָצְאוּ לְפִי דַּעְתִּי הַחִלּוּקִין שֶׁקָּבְעוּ לָנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יא, א) בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת, שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְחוֹתְמוֹת גַּם כֵּן בְּבָרוּךְ, וְיֵשׁ חוֹתְמוֹת וְלֹא פּוֹתְחוֹת, וְיֵשׁ פּוֹתְחוֹת וְלֹא חוֹתְמוֹת, כֵּיצַד? כָּל בְּרָכָה שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בַּקָּשַׁת דָּבָר מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹ הַזְכָּרַת נֵס, וְאֵינָהּ סְמוּכָה לִבְרָכָה אַחֶרֶת, פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ וְחוֹתֶמֶת

בְּבָרוּךְ. כְּגוֹן יוֹצֵר אוֹר דְּשַׁחֲרִית וּמַעֲרִיב עֲרָבִים דְּעַרְבִית, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן כַּמָּה מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר. וְכָל בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ חוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ, אֲבָל אֵינָהּ פּוֹתַחַת, מִן הַטַּעַם הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי מִכְּיוָן שֶׁהוֹדָה וְנָתַן הַמַּמְשָׁלָה לָאֵל בְּסוֹף הַבְּרָכָה הַסְּמוּכָה לָזוֹ, וְלֹא הִפְסִיק אַחַר הוֹדָאָה זוֹ בְּדָבָר קָטָן אוֹ גָּדוֹל, אֵין רָאוּי לִכְפֹּל הוֹדָאַת קִבָּלַת הָאַדְנוּת פַּעֲמַיִם בְּבַת אַחַת בִּשְׁבִיל חִלּוּק הַשֵּׁאֲלוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים לְפָנָיו, אֲבָל רָאוּי לְהָיוֹת חוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ, כִּי אַחַר שֶׁהִפְסִיק בִּשְׁאֵלַת צָרְכָיו רָאוּי לוֹ לַחְזֹר וּלְהַזְכִּיר וְלָתֵת אֶל לִבּוֹ פַּעַם אַחֶרֶת קִבָּלַת מַלְכוּתוֹ וְאַדְנוּתוֹ עָלָיו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּמְצָא לְפִי דַּעְתִּי טַעַם כָּלָן, אִם תַּחְשֹׁב בָּהֶן. וַאֲשֶׁר בָּהֶן סְמוּכוֹת יוֹצְאוֹת מִגֶּדֶר זֶה, כְּגוֹן בִּרְכַּת חֲתָנִים וְקִדּוּשָׁא וְאַבְדָּלְתָּא וַאֲחֵרוֹת, כְּבָר תִּרְצוּם לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, וְהַטַּעַם שֶׁלִּמְּדוּנוּ בִּקְצָתָם, לְפִי שֶׁפְּעָמִים נֶאֱמָרוֹת אוֹתָן הַבְּרָכוֹת שֶׁלֹּא בְּסִמְיכוּת, וְרַבּוֹתֵינוּ לֹא רָצוּ לְחַלֵּק וְלוֹמַר, כְּשֶׁתָּבוֹא בִּסְמִיכוּת תֹּאמַר בְּעִנְיָן כֵּן, וּכְשֶׁלֹּא בִּסְמִיכוּת כֵּן, כִּי הֵם יִבְרְחוּ מִן הַחִלּוּקִין לְעוֹלָם בְּכָל מָה שֶׁמָּסוּר בְּיַד הֶהָמוֹן, וְכֵן הַדַּעַת. וְכָל בְּרָכָה בָּעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ בַּקָּשַׁת דָּבָר מֵהָאֵל וְלֹא הַזְכָּרַת נֵס שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן, הַבְּרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְכָל הֲנָאוֹת הַגּוּף וְכֵן בִּרְכַּת נֵס שֶׁל יָחִיד, שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ הַבְּרָכוֹת לְעוֹלָם נֹסַח אָרֹךְ, יָדוּעַ הַדָּבָר לְכָל יוֹדֵעַ סֵפֶר, שֶׁכֻּלָּן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְלֹא חוֹתְמוֹת, מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, דְּמִכְּיוָן שֶׁהִזְכִּיר מַלְכוּת הַשֵּׁם וְאַדְנוּתוֹ וּמִיָּד גָּמַר דְּבָרָיו אֵינוֹ מִן הַחִיּוּב לַחְזֹר פַּעַם שֵׁנִית הַזְכָּרַת בָּרוּךְ, שֶׁיִּדְמֶה בְּכָפֵל דָּבָר בְּמָה שֶׁאֵין צָרֶךְ, דָּבָר בָּרוּר הוּא.

וְכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן קִבּוּעוֹת לְשֶׁבַח הַשֵּׁם לְבַד, כְּגוֹן, הָרוֹאֶה יָם הַגָּדוֹל וְאֵילָנוֹת טוֹבִים וְכֵן שׁוֹמֵעַ קוֹל רְעָמִים, וְיֶתֶר הָעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה, מֵהֶן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְלֹא חוֹתְמוֹת, וּמֵהֶן חוֹתְמוֹת וְלֹא פּוֹתְחוֹת, וְהַכֹּל מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, כִּי הַמַּזְכִּיר שְׁבָחִים, דֵּי לוֹ לְפִי הַנִּרְאֶה בְּהַזְכָּרַת הָאַדְנוּת בַּתְּחִלָּה אוֹ אֲפִלּוּ בַּסּוֹף, אַחַר שֶׁאֵינֶנּוּ מְבַקֵּשׁ דָּבָר לוֹ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁבִיל הֲנָאָה שֶׁיִּרְצֶה לְקַבֵּל, שֶׁאִלּוּ הַמְבַקֵּשׁ דָּבָר אוֹ רוֹצֶה לֵהָנוֹת רָאוּי בֶּאֱמֶת לְהָאִיר פֶּתַח דְּבָרָיו וּלְהַתְחִיל בְּהַזְכָּרַת אַדְנוּתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁל נֶהֱנִין פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְכֵן בִּרְכוֹת הַמִּצְוֹת פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ לְרֹב הַתּוֹעֶלֶת שֶׁהוֹעִילָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בָּהֶן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לה א), שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ לְבָרֵךְ כִּי אִם אַחַר שֶׁנִּשְׂבַּע בַּמָּזוֹן, חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן אַחַר כָּל דָּבָר שֶׁיֵּהָנֶה אָדָם מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁהוּא מִפֵּרוֹת שִׁבְעַת הַמִּינִין שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן הָאָרֶץ אוֹ מִכָּל שְׁאָר דְּבָרִים. וְלָמְדוּ הַדָּבָר, בְּרָאוֹתָם שֶׁהַתּוֹרָה תְּחַיֵּב הָאָדָם לְבָרֵךְ הָאֵל אַחַר שֶׁיִּשְׂבַּע הָאָדָם מִן הַמָּזוֹן הַמְקַיֵּם גּוּפוֹ קִיּוּם חָזָק, וְהָלְכוּ הֵם אַחַר הַטַּעַם הַזֶּה, וְחִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן עַל כָּל אֲשֶׁר יֹאכַל הַגּוּף מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מָזוֹן אוֹ שֶׁאֵינוֹ דָּבָר הַזָּן, מִכְּיוָן שֶׁיֵּהָנֶה הָאָדָם

בוֹ, וּכְמוֹ כֵן חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְבָרֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה, וְלָמְדוּ לוֹמַר כֵּן מִן הַסְּבָרָא שֶׁרָאוּי לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, עָשׂוּ הַבְּרָכָה, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כִּנְטִילַת רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת לֶאֱכֹל מִן הַנִּמְצָא בְּבֵיתוֹ.

וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר, כִּי הַתּוֹרָה תְּחַיְּבֵנוּ בְּרָכָה אַחַר כָּל שִׂבְעַת הַמִּינִין כְּמוֹ שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ בֶּאֱמֶת לְבָרֵךְ אַחַר אוֹתָן מֵהֶן שֶׁזָּנִין, כְּגוֹן תְּמָרִים וְיַיִן וּדְבֶלֶת תְּאֵנִים (עי, ברכות יב א), וְאָמְרוּ שֶׁעַל כֻּלָּן נֶאֱמַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁשְּׁבִיעָה דְּאוֹרָיְתָא הִיא בְּכַבֵּיצָה לְבַד, דִּבְהָכִי מְיַתְּבָא דַּעְתֵּהּ דְּאִינִישׁ. וְרוֹאֶה אֲנִי בָּזֶה רְאָיָה קְצָת לְדִבְרֵיהֶם מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּרֵישׁ פֶּרֶק כֵּיצַד בְּאוֹתָהּ שִׁקְלָא וְטַרְיָא שֶׁהִיא בַּגְּמָרָא לִמְצֹא חִיּוּב בְּרָכָה דְּאוֹרָיְתָא, אָמְרוּ שָׁם, מָה שִׂבְעַת הַמִּינִין דָּבָר שֶׁנֶּהֱנֶה וְטָעוּן בְּרָכָה אַף כָּל שֶׁנֶּהֱנֶה וְטָעוּן בְּרָכָה, נִרְאֶה מִכָּאן, שֶׁאֵין חִלּוּק בְּשִׂבְעַת הַמִּינִין, בֵּין אוֹתָן הַזָּנִין מֵהֶן לַאֲחֵרִים, שֶׁבְּכֻלָּן חִיּוּב הַבְּרָכָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, רָאִיתִי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ברכות א, א פ"ב יב ועיי"ש בכסף משנה) וַאֲחֵרִים עִמּוֹ, שֶׁנִּרְאֶה לִי מִדִּבְרֵיהֶם לוֹמַר, שֶׁאֵין עִקַּר חִיּוּב בְּרָכָה דְּאוֹרָיְתָא אֶלָּא עַל אֲכִילַת שְׂבִיעַת מָזוֹן וְלֹא עַל שְׂאָר מִינִין אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִשִּׂבְעַת מִינִין, כְּגוֹן רִמּוֹנִים, וַעֲנָבִים, וּתְאֵנִים לַחִים וְזֵיתִים, מִכְּיוָן דְּלָא זָנֵי, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְּחַיֵּב אֶלָּא עַל מָזוֹן, וּמִפְּנֵי כֵן סָמַךְ לֶחֶם אֶל הַבְּרָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, וַהֲדַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וְאֶל הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּדוֹרֵנוּ נִשְׁמַע בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה.

וְאַחַר הַכְּרָעָה זוֹ, מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ מֵעֵין שָׁלֹשׁ אַחַר כָּל שִׂבְעָה מִינִין חַיָּב לְבָרֵךְ מִסָּפֵק, וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׂבִיעָה חַיָּב לְבָרֵךְ, וּבִלְבַד שֶׁאָכַל כַּבֵּיצָה, אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת אוֹ יוֹתֵר עַד כַּבֵּיצָה, וְנִסְתַּפֵּק אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְבָרֵךְ לְדִבְרֵי כֻלָּם, שֶׁשִּׁעוּר זֶה דְּרַבָּנָן הוּא. וּלְפִי הַנִּרְאֶה לִי מִדִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא שָׂבַע בַּמָּזוֹן לֹא יִתְחַיֵּב לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ מִסָּפֵק. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאוּלַי כִּי מָה שֶׁנִּרְאֶה רַבִּים מֵהֶמוֹן הָעָם מְקִלִּים בִּבְרִכַּת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וְאֵין אֶחָד אֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ גָּמוּר מֻקָּל בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, כִּי הִיא מִיְּסוֹד הָרִאשׁוֹנִים שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר שֶׁעִקַּר צִוּוּי הַתּוֹרָה לֹא יָבֹא כִּי אִם עַל שְׂבִיעַת מָזוֹן וּמִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כָּךְ הָיָה נִרְאֶה. נִמְצָא, עִנְיַן הַבְּרָכוֹת כֵּן הוּא, שֶׁחִיּוּב מִצְוַת הַתּוֹרָה אֵינוֹ רַק לְבָרֵךְ אַחַר הַמָּזוֹן לֹא לְפָנָיו, וּבְדִבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים אַף עַל שְׂבִעַת מִינִין הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה.

וְכָל שְׁאָר הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן הֵן מִדְּרַבָּנָן, חוּץ מֵאַחַת שֶׁהִיא מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (כא א), וְהִיא בִּרְכַּת הַתּוֹרָה לְפָנֶיהָ. גַּם הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (במצות עשה טו שהוסיף למנין הרמב"ם) יַחְשֹׁב אוֹתָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁחִיְּבָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּרָכָה בְּקָרִיאַת הַתּוֹרָה לְפָנֶיהָ וּבַמָּזוֹן לְאַחֲרָיו מִן הַדּוֹמֶה שֶׁהַטַּעַם לְפִי שֶׁהוּא

בָּרוּךְ הוּא, לֹא יִשְׁאַל מִן הַחֹמֶר לְעָבְדוֹ וּלְהוֹדוֹת בְּטוּבוֹ, רַק אַחַר שֶׁיְקַבֵּל פְּרָס מִמֶּנּוּ, כִּי הַחֵלֶק הַבְּהֵמִי לֹא תַּכִּיר בַּטוֹבָה רַק אַחַר הַהֶרְגֵּשׁ. אֲבָל קְרִיאַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא חֵלֶק הַשֵּׂכֶל, וְהַשֵּׂכֶל יוֹדֵעַ וּמַכִּיר, וְקֹדֶם קַבָּלַת הַתּוֹעֶלֶת יָבִין אוֹתוֹ, עַל כֵּן יְחַיְּבֵנוּ הָאֵל לְהוֹדוֹת לְפָנָיו קֹדֶם קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת יִמְצָא טַעַם בִּדְבָרַי.

וְאַחֲרֵי זֹאת, נַגִּיד, דֶּרֶךְ כְּלָל חִיּוּב הַבְּרָכוֹת דְּרַבָּנָן, וְהֵם, לְבָרֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם כְּלָל לַחִיךְ, וְאַחֲרָיו כְּמוֹ כֵן, וְכֵן חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ עַל כָּל רֵיחַ טוֹב שֶׁנָּרִיחַ, קֹדֶם הֲרֵיחַ, אֲבָל לֹא אַחֲרָיו, וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, עַל כָּל שֶׁהַגּוּף נֶהֱנֶה בּוֹ קֹבְעוּ בְּרָכָה, וְכֵן חִיְּבוּנוּ (פסחים ז, ב) לְבָרֵךְ הַשֵּׁם וּלְהוֹדוֹת לְפָנָיו עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ בַּעֲשׂוֹתָנוּ מְצִוֹתָיו הַיְקָרוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁמְּבָרְכִין עֲלֵיהֶם וְעוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן. וְהָעִנְיָן הוּא לְדַעְתִּי כְּטַעַם הַנִּזְכָּר סָמוּךְ בְּקְרִיאַת הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ כֵן חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת בְּשָׁבַח הַבּוֹרֵא עַל עֹצֶם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן, הָרוֹאֶה הַיָּם לִפְרָקִים, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָעִנְיָנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּזָכָר בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נד, א).

וְנֹסַח הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן (רמב"ם שם א ה) עֻזָּרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות מח, ב) מֹשֶׁה תִּקֵּן בִּרְכַּת הַזָּן, יְהוֹשֻׁעַ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, עַל עִקַּר הָעִנְיָן אָמְרוּ כֵּן, אֲבָל כָּל נֹסַח הַבְּרָכוֹת עֻזָּרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם, וְאֵין רָאוּי לְהוֹסִיף אוֹ לִגְרֹעַ בְּנֹסַח שֶׁלָּהֶם, וְכָל הַמְשַׁנֶּה בָּהֶן אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד מִי שֶׁשִּׁנָּה אוֹ שֶׁשָּׁכַח קְצַת מִנֹּסַח הַבְּרָכָה, כָּל זְמַן שֶׁהִזְכִּיר עִקַּר מַשְׁמָעוּתָהּ וְאָמַר חֲתִימָתָהּ כְּתִקָּנָהּ אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה לב, א), שֶׁהַבְּרָכוֹת נֶאֱמָרוֹת בְּכָל לָשׁוֹן, וּבִלְבַד בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם וּמַלְכוּת שָׁמַיִם.

וְחִבּוּנוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד א) לְהַזְכִּיר בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּלוֹמַר, עִנְיַן שַׁבָּת אוֹ יָמִים טוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ, וְהַשּׁוֹכֵחַ וְלֹא זָכַר אוֹתָן בַּבְּרָכָה מַחְזִירִין אוֹתוֹ בְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁחַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל עַל כָּל פָּנִים, וְהֵן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת מִחֲיָבוֹת, דְּהַיְנוּ לֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח וְלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וְדַעַת קְצַת הַמְפָרְשִׁים, בְּכָל שַׁבָּת, וּבְכָל יוֹם טוֹב מַחְזִירִין אוֹתוֹ גַּם כֵּן.

וְאֶכְתֹּב לְךָ, בְּנִי, עוֹד מְעַט בְּדִינֵי בִּרְכוֹת הַסְּעוּדָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַרְבֵּה הִרְחַבְנוּ הַדִּבּוּר בְּזֹאת הַמִּצְוָה מֵחֶפְצִי בִּבְרָכָה, וְלֹא כֵן דַּרְכִּי בְּמָקוֹם אַחֵר בְּזֹאת הַמְּלָאכָה. כָּל יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו קֹדֶם אֲכִילַת פַּת בְּמַיִם הָרְאוּיִין, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִפְסְלוּ מִלִּשְׁתּוֹת לַכֶּלֶב וְלֹא נֶעֶשְׂתָה בָּהֶן מְלָאכָה, וְשִׁעוּרָן רְבִיעִית לֹג, שֶׁהוּא בֵּיצָה וּמֶחֱצָה לִנְטִילָה אַחַת, וּלְכָל הַפָּחוֹת צָרִיךְ לִטֹּל לַאֲכִילַת פַּת עַד הַפֶּרֶק שֶׁבְּסוֹף הָאֶצְבָּעוֹת, וּמְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם. וּמְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת הַפַּת בַּתְּחִלָּה בָּרוּךְ אַתָּה

יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וּלְבַסּוֹף אִם אָכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת מְבָרֵךְ אַרְבַּע בְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת, הַזָּן, וּבְרִכַת הָאָרֶץ, וּבוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם, וְהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁתִּקְנוּ בְּיַבְנֶה. וְכָל דָּבָר שֶׁבָּא בַּסְּעוּדָה מִשֶּׁהִתְחִיל לְבָרֵךְ עַל הַפַּת, בֵּין דְּבָרִים הַנְּזוֹנִים, כְּגוֹן, תַּבְשִׁילִין הָרַבֵּה שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן, בֵּין כָּל שְׁאָר מִינֵי פֵּרוֹת בָּעוֹלָם, כָּל שֶׁאוֹכֵל אוֹתוֹ אָדָם לְהַשְׁבִּיעַ רַעֲבוֹנוֹ לְמַלֹּא בִטְנוֹ, בֵּין שֶׁיֹּאכַל אוֹתָן דְּבָרִים בְּאֶמְצַע סְעֻדָּתוֹ, בֵּין אַחַר שֶׁגָּמַר מִלֶּאֱכֹל פִּתּוֹ, הַכֹּל בִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטֶרֶת לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. וְכֵן הַדִּין אִם אֵינָן בָּאִים דְּבָרִים אֵלּוּ לְהַשְׁבִּיעַ אֶלָּא לְלַפֵּת הַפַּת שֶׁבִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטַרְתָּן לִפָנֶיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, וְאִם אֵין בָּאִין לֹא לְהַשְׁבִּיעַ וְלֹא לְלַפֵּת אֶלָּא לְתַעֲנוּג בְּעָלְמָא בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה, אִי מִידֵי דְּזִין הוּא, כְּגוֹן, תַּבְשִׁיל מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין פָּטוּר בִּרְכַּת הַפַּת בֵּין לִפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו, וְאִי מִידֵי דְּלָא עָבְדִי אֱנָשֵׁי לְמָזוֹן וּבָא לְתַעֲנוּג בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, כְּגוֹן, פֵּרוֹת שֶׁאוֹכְלִין בְּנֵי אָדָם לְתַעֲנוּג בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן מְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, דִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטַרְתָּן, וּבְכְלַל תַּעֲנוּג זֶה הוּא מִי שֶׁאוֹכֵל בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה זַיִת מָלִיחַ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לִפְתֹּחַ תַּאֲוַת הַמַּאֲכָל, וּלְפִיכָךְ מְבָרֵךְ לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו. תְּמָרִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פֵּרוֹת, דִּין מָזוֹן יֵשׁ לָהֶם וּפְטוּרִין בְּבִרְכַּת הַפַּת לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶן. הֵבִיאוּ לְפָנָיו מִינֵי פֵּרוֹת הָרַבֵּה, אִם בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת כְּגוֹן שֶׁכֻּלָּן שֶׁל עֵץ, מְבָרֵךְ עַל הָאֶחָד הֶחָבִיב לוֹ וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל כָּל הַשְּׁאָר בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם אֵין אֶחָד מֵהֶן חָבִיב לוֹ יוֹתֵר מִן הַשְּׁאָר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מִשְׁבָּעָה פֵּרוֹת הַמְּנוּיִין בַּתּוֹרָה לְשֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַקּוֹדֵם בַּפְּסוּק, וְכֻלָּן פְּטוּרִין מִבִּרְכָה. וְאִם אֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, כְּגוֹן פְּרִי עֵץ וּפְרִי אֲדָמָה מְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וּמַקְדִּים הֶחָבִיב לוֹ, כְּלוֹמַר, אוֹתוֹ שֶׁרְצוֹנוֹ לֶאֱכֹל בַּתְּחִלָּה, וְאִם אֵין שָׁם חָבִיב לוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ מַקְדִּים הֶחְשׁוּב בַּבְּרָכָה, דְּהַיְנוּ פְּרִי עֵץ, שֶׁהַבְּרָכָה מְיֻחֶדֶת לוֹ יוֹתֵר מִפְּרִי הָאֲדָמָה שֶׁכּוֹלֵל כָּל מָה שֶׁבָּאֲדָמָה. יַיִן (ברכות מא ב) אֵינוֹ בִּכְלַל פַּת כְּלָל, וְאֵין בִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטַרְתּוֹ, וְעִנְיַן שְׁתִיָּה הוּא וּמְבָרְכִין עָלָיו אַפִלּוּ בָּא בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן. וְעוֹד קָבְעוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נט ב), בְּרָכָה אַחֶרֶת עַל הַיַּיִן, הֵיכָא שֶׁהֵבִיאוּ יַיִן שֵׁנִי בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אוֹ אַחַר סְעוּדָה, מִלְּבַד אוֹתוֹ שֶׁהֵבִיאוּ תְּחִלָּה, וְהִיא הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הָאוֹכְלִים שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר. וְיַיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן (שם מב א) פּוֹטֵר מִבִּרְכָה רִאשׁוֹנָה כָּל הַיַּיִן הַבָּא אַחֲרָיו, בֵּין בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין אַחֲרֶיהָ, אֲבָל יַיִן שֶׁבְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת שֶׁל אַחַר הַמָּזוֹן מִבִּרְכָה רִאשׁוֹנָה, אֲבָל מִבִּרְכָה אַחֲרוֹנָה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטֶרֶת הַכֹּל, דְּיַיִן בִּכְלַל מָזוֹן הוּא, דְּאִיהוּ נָמֵי זַיִן וּמְשַׁמֵּחַ.

מַיִם אַחֲרוֹנִים (חולין קה, א) חוֹבָה, וּצְרִיכִים לִהְיוֹת מַיִם קָרִים, וְשֶׁיִּפְלוּ לִכְלִי אוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁחוֹצֵץ בֵּינֵיהֶן וְלַקַּרְקַע, כְּגוֹן קִסְמִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמִי שֶׁלֹּא אָכַל דָּבָר מְזֹהָם, וְלֹא טִלְטֵל מֻלַּח בִּסְעֻדָּתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶן.

בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב צָרִיךְ אָדָם לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם לֹא הִזְכִּיר (רמב"ם שם פ"ב הי"ב) וּפָתַח בְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב חוֹזֵר לָרֹאשׁ, לֹא פָּתַח בּוֹ אֶלָּא שֶׁחָתַם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, אִם בְּשַׁבָּת אוֹמְרִים נֹסַח זֶה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּת (בברכות מט ב והגי' שַׁבָּתוֹת) מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְאוֹת וְלִבְרִית בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וְאִם בְּיוֹם טוֹב אוֹמְרִים, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים יֵשׁ לָהֶם הַזְכָּרָה בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית, אֲבָל שָׁכַח וְחָתַם הַבְּרָכָה אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, וְאֵין מַזְכִּירִין כְּלָל. כָּךְ מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁכָּל הַזָּהִיר בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן מְזוֹנוֹתָיו מְצוּיִין לוֹ בְּכָבוֹד כָּל יָמָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת [א"ח סי' קפ"ח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וּבִנְקֵבוֹת (ברכות כ ב) הוּא סָפֵק לְרַבּוֹתֵינוּ אִם חַיָּבוֹת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה אִם לָאו. וְאִישׁ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מָזוֹן וְלֹא בֵּרַךְ אַחֲרָיו בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאִשָּׁה שֶׁעָבְרָה וְלֹא בֵּרְכָה בִּטְּלָה מִצְוָה דְּרַבָּנָן, וְאוּלַי מִצְוָה דְּאוֹרָיְתָא. וְכֵן כָּל שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה בַּשַּׁחֲרִית קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ הַבְּרָכוֹת הַמְתֻקָּנוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ בִּרְכַּת אַהֲבַת עוֹלָם בִּטֵּל מִצְוָה דְּאוֹרָיְתָא, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁשָּׁכַח אִם בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַתּוֹרָה בְּשַׁחֲרִית אִם לֹא בֵּרַךְ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, וּמִי שֶׁעָבַר וְלֹא בֵּרַךְ כָּל שְׁאָר הַבְּרָכוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, לְבַד אֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ בִּטֵּל מִצְוֹת חֲכָמִים לְבַד, וּפֹרֶץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ (קהלת י ח). וְהִזָּהֵיר בָּהֶן יִתְבָּרַךְ, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר מְאֹד מֵהַזְכִּיר בְּרָכָה לְבַטָּלָה, שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר עֹנֶשׁ חָמוּר שֶׁמַּזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם הַמְקֻדָּשׁ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, וַחֲכָמִים (ברכות לג, א) סָמְכוּ הַדָּבָר לְלָאו דִּלֹּא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא. וּבֹא וּרְאֵה כַּמָּה הָיוּ זְהִירִין בָּזֶה בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֲרֵי שִׁמְשׁוֹן נְזִיר אֱלֹהִים נָשָׂא אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר אָהַב בְּנַחַל שׂוֹרֵק, וְהָיָה זָהִיר כָּל כָּךְ בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם שֶׁלֹּא לְהַזְכִּירוֹ כְּלָל, בֵּין לְצֹרֶךְ אוֹ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, שֶׁדְּלִילָה הִכִּירָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ, בְּהַזְכִּירוֹ אֱלֹהִים בְּתוֹךְ דְּבָרָיו בְּאָמְרוֹ אֵלֶיהָ כִּי נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי (שופטים טז יז). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו וַתֵּרֶא דְּלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ט, ב), מְנָא יָדְעָה? וּמַהֶם שֶׁאָמְרוּ נִכְרִין דִּבְרֵי אֱמֶת, וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ עַל שֶׁהִזְכִּיר שִׁמְשׁוֹן אֱלֹהִים בְּתוֹךְ דְּבָרָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר דֶּרֶךְ שְׁבוּעָה אֶלָּא דֶּרֶךְ סִפּוּר.

מצוה תלא

מִצְוַת אַהֲבַת הַגֵּרִים – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב הַגֵּרִים, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּזָּהֵר שֶׁלֹּא לְצַעֵר אוֹתָם, בְּשׁוּם דָּבָר, אֲבָל נַעֲשֶׂה לָהֶם טוֹבָה וְנִגְמֹל אוֹתָם חֶסֶד כְּפִי הָרָאוּי וְהַיְכֹלֶת. וְהַגֵּרִים הֵם, כָּל מִי

שֶׁנִּתְחַבֵּר אֵלֵינוּ מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת שֶׁהִנִּיחַ דָּתוֹ וְנִכְנַס בְּדָתֵנוּ, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים י יט) וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּכְלְלֵהוּ כְּמוֹ כֵן הַצִּוּוּי בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ (מצוה רמג), שֶׁהֲרֵי גֵּר צֶדֶק בְּכְלַל רֵעֲךָ הוּא, הוֹסִיף לָנוּ הַשֵּׁם בּוֹ מִצְוָה מְיֻחֶדֶת לוֹ בְּאַהֲבָתוֹ, וּכְמוֹ כֵן הַדָּבָר בַּמְּנִיעָה מִלְּרַמּוֹת אוֹתוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בִּכְלַל וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (מצוה שלח), הוֹסִיף לָנוּ הַכָּתוּב בּוֹ מְנִיעָה מְיֻחֶדֶת לוֹ, בְּאָמְרוֹ וְגֵר לֹא תוֹנֶה (מצוה סג). וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ב"מ נט, ב), שֶׁהַמְּאַנֶּה הַגֵּר עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תוֹנוּ וְגוֹ', וּמִשּׁוּם וְגֵר לֹא תוֹנֶה, וּכְמוֹ כֵן מְבַטֵּל מִצְוַת וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ, וּמִצְוַת וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ וְרָצָה לְזַכּוֹתָם, וְלָכֵן הִדְרִיכָם וְצִוָּם עַל דַּרְכֵי הַחֲנִינָה וְהַחֶמְלָה, וְהִזְהִירָם לְהִתְעַטֵּר בְּכָל מִדָּה חֲמוּדָה וְיִקָּרָה לְמִצְא חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ (יחזקאל לו כ) עַם יְיָ אֵלֶּה. וְכַמָּה הִיא דֶּרֶךְ נְעִימוּת וְחֶמְדָּה לְהִתְחַסֵּד וְלִגְמֹל טוֹבָה לַאֲשֶׁר הִנִּיחַ אֱמָתוֹ וְכָל מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיו וְאִמּוֹ, וַיָּבוֹא לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי אֻמָּה אַחֶרֶת בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ, וּבִבְחִירָתוֹ בָּאֱמֶת וְשִׁנְאַת הַשֶּׁקֶר. וּבְהִיוֹתֵנוּ זוֹכִים לְמִדּוֹת טוֹבוֹת הַלָּלוּ תָּחוּל טוֹבַת הָאֵל עָלֵינוּ וְתִדְבַּק בָּנוּ, וְשׁוּם דָּבָר לֹא תִּמְנָעֵנוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הַטּוֹבָה תִּתְפַּשֵּׁט בַּטּוֹבִים, וְהֶפְכָּהּ בָּרָעִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ נח, ב) שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַגֵּר זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין צד, א) גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תְבַזֵּי אֲרַמָּאה בְּאַנְפֵּהּ, וְכָל זֶה שֶׁלֹּא לְצַעֲרוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהַפְלָגַת הָאַהֲבָה שֶׁהִפְלִיגוּ בָּהֶם עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב אַהֲבָתָם לְאַהֲבַת הַמָּקוֹם, שֶׁבָּהֶם נֶאֱמַר וַאֲהַבְתֶּם, וּבְאַהֲבַת הַמָּקוֹם וְאָהַבְתָּ וְגוֹ', וְהוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים (מצוה סג).

וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא [הל' דעות פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמְצַעֵר אוֹתָם, אוֹ שֶׁמִּתְרַשֵּׁל בְּהַצָּלָתָם, אוֹ בְּהַצָּלַת מָמוֹנָם, אוֹ שֶׁמֵּקֵל בִּכְבוֹדָם מִצַּד שֶׁהֵם גֵּרִים וְאֵין לָהֶם עוֹזֵר בָּאָמָה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהֲרֵי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עֲלֵיהֶם. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִן הַמִּצְוָה הַיְקָרָה הַזֹּאת לְרַחֵם עַל אָדָם שֶׁהוּא בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ וּמְקוֹם מִשְׁפָּחוֹת אֲבוֹתָיו, וְלֹא נַעֲבִיר עָלָיו הַדֶּרֶךְ בְּמוֹצְאֵנוּ אוֹתוֹ יְחִידִי וְרָחֳקוּ מֵעָלָיו עוֹזְרָיו, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהַתּוֹרָה תַּזְהִירֵנוּ לְרַחֵם עַל כָּל מִי שֶׁצָּרִיךְ עֶזֶר, וְעִם הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ נִזְכֶּה לִהְיוֹת מְרֻחָמִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְרָכוֹת שָׁמַיִם יְנוּחוּ עַל רֹאשֵׁנוּ, וְהַכָּתוּב רָמַז טַעַם הַצִּוּוּי בְּאָמְרוֹ כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הִזְכִּיר לָנוּ שֶׁכְּבָר נִכְוִינוּ בַּצַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁיֵּשׁ לְכָל אִישׁ הָרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹךְ אֲנָשִׁים זָרִים וּבְאֶרֶץ נָכְרִיָּה, וּבְזָכְרֵנוּ גֹּדֶל דַּאֲגַת הַלֵּב

שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר, וְכִי כְּבָר עָבַר עָלֵינוּ, וְהַשֵּׁם בַּחֲסָדָיו הוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם יִכְמְרוּ רַחֲמֵנוּ עַל כָּל אָדָם שֶׁהוּא כֵּן.

מצוה תלב

מִצְוַת יִרְאַת הַשֵּׁם – לְהִיוֹת יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל פָּנֵינוּ תָּמִיד לְבִלְתִּי נֶחֱטָא. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּירָא בְּיִרְאַת עָנְשׁוֹ וְלֹא יִהְיֶה לְבָבֵנוּ בְּלִי מָגוֹר אֵלָיו כָּל הַיּוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י כ) אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. וְהָרְאָיָה, שֶׁזֶּהוּ מִצְוָת עֲשֵׂה אַחַת מֵחֶשְׁבּוֹן תרי"ג מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מָה שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (נו, א), עַל דֶּרֶךְ הַוּכּוּחַ בְּפֵרוּשׁ וְנוֹקֵב שֵׁם יְיָ וְגוֹ' (ויקרא כד טז) וְאֵימָא פָּרוּשֵׁי דִּכְתִיב אֲשֶׁר נָקַבוּ בְּשֵׁמוֹת (במדבר א, יז). וְאַזְהָרָתֹה מִן אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, יְרֻצֶה לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ הַוּכּוּחַ, כִּי אוּלַי נְפָרֵשׁ וְנוֹקֵב בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם לְבַד מִבִּלְי שְׁיָבֵרֵךְ, וְהֶעָוֹן שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה לְפִי שֶׁהִפְסִידוּ הַיִּרְאָה, כִּי מִיִּרְאַת הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יְזַכֵּר שְׁמוֹ לְבַטָּלָה, וְהִשִּׁיבוּ שָׁם דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי דִּשְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר חָדָא דְּבָעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם וְלֵיכָּא, כְּלוֹמַר שֶׁיְּבָרֵךְ הַשֵּׁם בַּשֵּׁם כְּגוֹן יַכֶּה יוֹסֵי אֶת יוֹסֵי, וְעוֹד אַזְהָרַת עֲשֵׂה הוּא, וְכָל אַזְהָרַת עֲשֵׂה לָאו שְׁמָהּ אַזְהָרָה, כְּלוֹמַר דִּקְרָא דְּאֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּיִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִגְלֶה לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי הַשְׁמִירָה הַגְּדוֹלָה מִן הַחֵטְא הִיא יִרְאַת עָנְשׁוֹ.

וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּלוּלִים בִּפְשָׁטַ הַכָּתוּב [הלכות יסודי התורה פ"ב].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבְכָל מִין הָאָדָם, וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת הַתְּמִידִיּוֹת עַל הָאָדָם, שֶׁלֹּא יִפָּסֵק חִיּוּבָן מֵעַל הָאָדָם לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, וּמִי שֶׁבָּא דְּבַר עֲבֵרָה לְיָדוֹ חַיָּב לְהַעִיר רוּחוֹ וְלֵתֵת אֶל לִבּוֹ בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק, שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בְּכָל מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם, וְיָשִׁיב לְהֶם נָקָם כְּפִי רֹעַ הַמַּעֲשֶׂה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁת לִבּוֹ בְּכָךְ בְּאוֹתָן שָׁעוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, שֶׁזּוֹ הִיא שִׁעַת קִיּוּם עֲשֵׂה זֶה בְּכִוּוּן. וְאוּלָם כָּל יְמֵי הָאָדָם וְכָל עִתּוֹתָיו בִּכְלַל הַמִּצְוָה לַעֲמֹד זָרִיז וְנִזְכָּר עָלֶיהָ.

מצוה תלג

מִצְוַת תְּפִלָּה – לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י כ) אֹתוֹ תַעֲבֹד, וְנִכְפְּלָה זֹאת הַמִּצְוָה כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ (שם יא יג), וּבְמָקוֹם אַחֵר וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות מ"ע ה) אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא מֵהַמִּצְוֹת הַכּוֹלְלוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁכּוֹלְלוֹת כָּל הַתּוֹרָה, כִּי עֲבוֹדַת הָאֵל יִכְלֹל כָּל הַמִּצְוֹת, יֵשׁ בָּזוֹ כְּמוֹ כֵן פֶּרֶט, וְהוּא שֶׁיְּצַוֵּנוּ הָאֵל

לְהִתְפַּלֵּל אֲלֵיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (פיסקא דוהיה אם שמוע) וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם, אֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, זוֹ תְּפִלָּה. וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ, מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַּעֲבֹד (דברים ו יג).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁהִקְדַּמְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי הַטּוֹבוֹת וְהַבְּרָכוֹת יָחוּלוּ עַל בְּנֵי אָדָם כְּפִי פְּעֻלָּתָם וְטוּב לְבָבָם וְכִשֶּׁר מַחְשְׁבוֹתָם, וַאֲדוֹן הַכֹּל שֶׁבָּרָאָם חָפֵץ בְּטוֹבָתָם וְהִדְרִיכָם וְהִצְלִיחָם בְּמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת שֶׁיִּזְכּוּ בָהֶן, וְהוֹדִיעָם גַּם כֵּן וּפָתַח לָהֶם פֶּתַח בַּאֲשֶׁר יַשִּׂיגוּ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֵיהֶם לְטוֹב, וְהוּא שֶׁיְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַיְכֹלֶת כָּל חֶסְרוֹנָן, כִּי הוּא יַעֲנֶה אֶת הַשְּׁמַיִם לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת. וּמִלְּבַד הַהוֹדָאָה לָהֶם בְּזֹאת הַמִּדָּה, צָוָּם שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ וִיבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ תָּמִיד כָּל צָרְכֵיהֶם וְכָל חֶפְצַת לִבָּם, וּמִלְּבַד הַשָּׂגַת חֶפְצֵי לִבֵּנוּ, יֵשׁ לָנוּ זְכוּת בַּדָּבָר בְּהִתְעוֹרֵר רוּחֵנוּ וְקָרְבֵנוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ, כִּי הוּא הָאָדוֹן הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָנוּ, וְכִי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דְּרָכֵינוּ, וּבְכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע יִשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ אֲלֵיו, לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, וְהֶאֱמִינֵנוּ בְּמַלְכוּתוֹ וְיִכָּלְתּוֹ מִבִּלִי שׁוּם צַד פְּקִפּוּק, וְכִי אֵין לְפָנָיו מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ.

וְאָמְנָם אֵין לָנוּ בַּתּוֹרָה בְּזֹאת הַמִּצְוָה זְמַן קָבוּעַ לַעֲשׂוֹתָהּ, מִפְּנֵי כֵן מְסֻפָּקִים רַבּוֹתֵינוּ בָּעִנְיָן. הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (תפלה א, ב) שֶׁמִּצְוָה הִיא לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסה"מ מצ"ע ה) תָּפַשׂ עָלָיו וְאָמַר, שֶׁהַתּוֹרָה לֹא צִוָּתְנוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וְגַם לֹא בְּכָל שָׁבוּעַ, וְלֹא תְּיַחֵד זְמַן בַּדָּבָר כְּלָל, וְתָמִיד יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן (ברכות כא א), וְהוּא כְּמַסְפִּיק יֹאמַר, שֶׁהַמִּצְוָה הִיא לְהִתְפַּלֵּל וְלִזְעֹק לְפָנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּעֵת הַצָּרָה. גַּם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעַצְמוֹ כָּתַב, שֶׁאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת וְלֹא מַטְבֵּעַ הַתְּפִלָּה מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין לַתְּפִלָּה זְמַן קָבוּעַ בַּיּוֹם מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִיּוּב הַתּוֹרָה הוּא לְהִתְחַנֵּן לָאֵל בְּכָל יוֹם וּלְהוֹדוֹת לְפָנָיו, כִּי כָּל הַמֻּמְשָׁלָה אֲלָיו וְהַיְכֹלֶת לְהַשְׁלִים כָּל בַּקָּשָׁה, עַד כָּאן. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי בִּהְיוֹת עִקַּר מִצְוַת הַתּוֹרָה בְּכָךְ וְלֹא יוֹתֵר, תִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְמִי שֶׁהוּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד וּלְכַוֵּן בַּתְּפִלָּה כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, לוֹמַר צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין וְגוֹ' כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (כט, ב).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לא, א) שֶׁחַיָּב אָדָם לְהִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּיוֹם שַׁחֲרִית, וּבֵין הָעַרְבַּיִם וּבַלַּיְלָה פַּעַם אַחַת, וְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת תְּקָנוּם, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מַקְרִיבִים בַּמִּקְדָּשׁ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּתְפִלַּת הָעֶרֶב גַּם כֵּן תִּקְּנוּ כְּנֶגֶד אֵיבְרֵי הָעוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁהָיוּ מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי שֶׁזֹּאת הַתְּפִלָּה שֶׁל לַיְלָה, הִיא כְּנֶגֶד עִנְיַן מֵהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁאֵינוֹ חוֹבָה, שֶׁאִם נִתְאַכְּלָה מִבְּעוֹד יוֹם עוֹלַת הָעַרְבַּיִם, לֹא הָיְתָה מִתְאַכֶּלֶת בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם

לְבָרְכָה גַּם כֵּן (ברכות כז, ב), שֶׁתְּפִלַּת הָעֶרֶב רְשׁוּת הִיא, אִם יִהְיֶה פְּנַאי לָאָדָם וְיִמְצָא בְּעַצְמוֹ נַחַת לְהִתְפַּלֵּל יִתְפַּלֵּל, וְאִם לָאו לֹא יִתְפַּלֵּל וְאֵין עָלָיו אָשָׁם בְּכָךְ, וְאַף עַל פִּי כֵן נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הָעֶרֶב בְּקֶבַע בְּכָל לַיְלָה, וְאַחַר שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ חוֹבָה חַיָּב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַל כָּל פָּנִים. וּכְמוֹ כֵן תִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים תְּפִלָּה רְבִיעִית, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת מוּסָף, וְהִיא כְּנֶגֶד הַקָּרְבָּן שֶׁהָיָה נוֹסָף בַּמִּקְדָּשׁ בִּזְמַן שֶׁהָיָה קַיָּם, וְעוֹד תִּקְּנוּ תְּפִלָּה חֲמִישִׁית בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְבַד, לְרֹב קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וּבַעֲבוּר הֱיוֹתוֹ יוֹם סְלִיחָה וְכַפָּרָה לַכֹּל, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה, וְכָל נֹסַח הַתְּפִלּוֹת עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם. וּבִימֵי הַחֹל תִּקְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת בְּכָל פִּנּוֹת יִשְׂרָאֵל, מִלְּבַד בִּרְכַּת הַמִּינִין שֶׁתִּקֵּן שְׁמוּאֵל הַקָּטָן בְּהַסְכָּמַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמַגִּלָּה (יז, ב ברכות כח, ב). וּמֵהֶן שָׁלֹשׁ מְסֻפָּרוֹת שֶׁבַּח הַשֵּׁם, וְשָׁלֹשׁ הוֹדָאָה לְאֲחָרָיו, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שֶׁנִּכְלַל בָּהֶן שְׁאֵלַת צָרֶךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, סִדְּרוּם כַּסֵּדֶר שֶׁהֵן סְדוּרוֹת הַיּוֹם בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל; הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת בְּשֶׁבַח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהָאֲמְצָעִיּוֹת בְּבַקָּשַׁת צְרָכִים, וְאַחֲרוֹנוֹת בְּהוֹדָאַת הָאֵל עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ לִזְמַן רַב, נִשְׁכַּח כִּוּוּן סִדּוּרָם, וְשִׁמְעוֹן הַפָּקוֹלִי יָדַע אוֹתָם וְהִסְדִּירָם עַל הַסֵּדֶר הַמְכֻוָּן, כְּמוֹ שֶׁסִּדְּרוּם עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ לִשְׁאֹל תְּחִלָּה דַּעַת, כִּי הוּא רֹאשׁ וְאָב לְכָל הַקְּנְיָנִים, שֶׁאִם אֵין דַּעַת אֵין כְּלוּם, וְאַחַר כָּךְ תְּשׁוּבָה וְכוּ'. כְּמוֹ שֶׁהֵם מְסֻדָּרוֹת, וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (ברכות כא, א) כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ עַל הַצִּבּוּר בְּיוֹם שִׂמְחָתָם, תִּקְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל בָּהֶם שֶׁבַע בְּרָכוֹת לְבַד שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת בָּאֶמְצַע, שֶׁמִּזְכִּירִין בָּהּ עִנְיַן הַיּוֹם, כָּל מוֹעֵד וּמוֹעֵד וְשַׁבָּת בְּפִי עִנְיָנוֹ, זוֹלָתֵי בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁיֵּשׁ בַּמּוּסָף שֶׁלּוֹ תֵּשַׁע בְּרָכוֹת שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אֶחֱרוֹת שֶׁהֵן, מַלְכוּיוֹת זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּקֻבָּל בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּפִי הַתִּינוֹקוֹת, אֵין צָרֵךְ לַאֲרִיכוּת בִּדְבָרִים אֵלּוּ. וְאוּלָם יֵשׁ לָךְ לְדַעַת, כִּי בִּתְפִלַּת מוּסָף רֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵשׁ דִּין מְחֻדָּשׁ מִשְּׁאָר תְּפִלּוֹת, שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא בָּהֶן הַבָּקִי וְשֶׁאֵינוֹ בָּקִי, וּבִשְׁאָר הַיָּמִים אֵינוֹ מוֹצִיא הַבָּקִי, כֵּן תִּמְצָא הָעִנְיָן אִם תִּזְכֶּה לִלְמֹד עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.

וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁהִזְהִירוּ אוֹתָנוּ בְּכַוָּנַת הַלֵּב הָרַבֶּה בַּתְּפִלָּה, וְיוֹתֵר בִּבְרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ל, ב) שֶׁמִּי שֶׁלֹּא כִּוֵּן בָּהּ מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְעִנְיַן הַכַּוָּנָה זוֹ שֶׁחִיְּבוּ בִּשְׁבִילָהּ חֲזָרָה, הִיא לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, שֶׁלְּפָנָיו הַשֵּׁם הוּא מִתְפַּלֵּל וְאֵלָיו הוּא קוֹרֵא, וְיַפְנֶה מַחְשַׁבְתּוֹ מִכָּל שְׁאָר מַחְשָׁבוֹת הָעוֹלָם וְיִיַּחֵד אוֹתָהּ עַל זֶה, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם הל, תפלה פ"ד ה"א) שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם מְעַכְּבִים אֶת הָאָדָם מֵהִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, וּמֵהֶם טַהֲרַת הַיָּדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטַהֲרַת מָקוֹם

הַתְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ. כְּגוֹן, הַצָּרִיךְ לְנַקְּבָיו. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם פ"ה ה"א) שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן, אֲבָל אֵין מְעַכְּבִין הַתְּפִלָּה בִּשְׁבִילָם, וְאֵלּוּ הֵן, עֲמִידָה, וּלְכַוֵּן שֶׁיִּתְפַּלֵּל נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, וְשֶׁיְּתַקֵּן הַגּוּף, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעֲמֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ כְּעֶבֶד הָעוֹמֵד לִפְנֵי רַבּוֹ, וְשֶׁיְּתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו, וְלֹא יַעֲמֹד לְבוּשׁ דֶּרֶךְ הֶדְיוֹטוֹת, וְיָשׁוֶה הַקּוֹל לֹא גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא נָמוּךְ, וְיִכְרַע בַּבְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת, וְאֵלּוּ הֵן בְּאָבוֹת תְּחִלָּה וְסוֹף, וּבְהוֹדָאָה תְּחִלָּה וְסוֹף.

וּזְמַנֵּי הַתְּפִלּוֹת אֵלּוּ הֵן (שם פ"ג ה"א), תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מֻתָּנֶץ הַחַמָּה עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית, וּמִי שֶׁעָבַר וְהִתְפַּלֵּל אַחַר כֵּן עַד חֲצוֹת יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה, אֲבָל לֹא חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, וּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּשִׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן, הָרוֹצֶה לְהַשְׁכִּים לָדָרֶךְ אוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וּתְפִלַּת הַמִּנְחָה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה בַּיּוֹם עַד הָעֶרֶב. וּתְפִלַּת הָעֶרֶב כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לְהִזָּהֵר שֶׁיִּתְפַּלֵּל קֹדֶם שֶׁיִּתְעַסֵּק בְּמְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּשַׁע.

ודין טעה ולא התפלל תפילה אחת. שמתפלל שתים מן הסמוכה לה, ודין המתפלל שלא יפסיק בשביל כבוד שום אדם, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, ואפילו נחש כרוך על עקביו לא יפסיק תפילתו, אם יודע ודאי שהוא מן הנחשים שאינם ממיתין. וכן מענין המצוה מה שאמרו (ברכות ח א) שחיב כל אדם לחזר על כל פנים להיות מתפלל עם הצבור, שתפילת הצבור נשמעת יותר מתפילת יחיד. ויתר פרטי המצוה, מבארים במסכת ברכות בארכה [או"ח סימן צח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָמַד יוֹם וָלַיְלָה בְּלֹא תְּפִלָּה כְּלָל בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וּמִי שֶׁצָּר לוֹ וְלֹא קָרָא אֶל הַשֵּׁם לְהוֹשִׁיעוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא כְּמֵסִיר הַשְּׂגָחַת הַשֵּׁם מֵעָלָיו.

מצוה תלד

לְהִדָּבֵק בְּחַכְמֵי הַתּוֹרָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְחַבֵּר וּלְהִתְדַּבֵּק עִם חַכְמֵי הַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁנִּלְמַד מֵהֶם מִצְוֹותֶיהָ הַנִּכְבָּדוֹת, וְיוֹרוּנוּ הַדֵּעוֹת הָאֱמִתִּיוֹת בָּהּ שֶׁהֵם מְקַבְּלִים מֵהֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י, כ) וּבוֹ תִּדְבָּק, וְנִכְפָּל הַצִּוּוּי בְּמָקוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְדָבְקָה בוֹ (שם יא, כב), וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קיא, ב), וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה, וְהָא כְּתִיב כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא (דברים ד, כד)? אֶלָּא הַדָּבֵק לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְתַלְמִידֵיהֶם כְּאִלּוּ נִדְבָּק בּוֹ בָּרוּךְ הוּא, וּמִזֶּה לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לוֹמַר, שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא בַּת

תַּלְמִיד חָכָם וְהַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּמְהַנֶּהוּ מִנְּכָסָיו כְּאִלּוּ נִדְבַּק בִּשְׁכִינָה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ בְּסִפְרֵי (פיסקא דללכת בדרכיו), וּלְדָבְקָה בּוֹ לְמֹד דִּבְרֵי אַגָּדָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא, כְּדֵי שֶׁנִּלְמַד לָדַעַת דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּבָר כָּתַבְתִּי קְצָתָן [הלכות דעות פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וְגַם הַנְּקֵבוֹת מִצְוָה עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מִתְחַבֵּר עִמָּהֶם וְקוֹבֵעַ בְּלִבּוֹ אַהֲבָתָם וּמִשְׁתַּדֵּל בְּטוֹבָם וְתוֹעַלְתָּם בְּעִתִּים שֶׁיֵּשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הֵם קִיּוּם הַתּוֹרָה וִיסוֹד חָזָק לְתִשּׁוּעַת הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁכָּל הָרָגִיל עִמָּהֶם, לֹא בְּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא, וְהַמֵּלֵךְ שְׁלֹמֹה אָמַר (משלי יג, כ) הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם.

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (אבות פ"א מ"ד), הֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו לספה"מ מצות עשה ז') כִּי עִקַּר מִצְוָה זוֹ, הִיא לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם מִצְוָה, וְהָרְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בִּתְמוּרָה (ג, ב) מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִים לְקַיֵּם הַמִּצְוָה? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט קו) נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וְהֵשִׁיבוּ שָׁם הַהוּא מִזּוֹבוֹ תִּדְבָּק נָפְקָא וְכוּ' כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם.

מצוה תלה

לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בֶּאֱמֶת – לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּעֵת שֶׁנִּצְטָרֵךְ לְהַחְזִיק וּלְקַיֵּם דָּבָר אוֹ לְהַרְחִיקוֹ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גְּדֻלָּה בְּחֶקּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהַגְּבוּרָה וְהָרוֹמְמוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י כ) וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, וּבְבֵאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, ב) אָמְרָה תּוֹרָה הִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ, וְאָמְרָה תּוֹרָה אַל תִּשָּׁבַע, כְּלוֹמַר כִּי כְּמוֹ שֶׁהַשְׁבוּעָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה הִיא נִמְנַעַת וְהִיא מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, כֵּן הַשְׁבוּעָה בְּעֵת הַצֹּרֶךְ, הִיא חוֹבָה וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, וּלְפִיכָךְ, אֵין נִשְׁבָּעִין לְעוֹלָם בְּשׁוּם דָּבָר מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סג, א), כָּל הַמְשַׁתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. וְאָמְנָם זֶה נֶאֱמַר, בְּמֵי שֶׁמְּכַוֵּן לְהִשָּׁבַע בְּאוֹתוֹ דָּבָר מִן הַנִּבְרָאִין לְבַד, אֲבָל הַנִּשְׁבָּע בַּשָּׁמַיִם אוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וּבַיָּרֵחַ לְכַוָּנַת הָאָדוֹן שֶׁעֲלֵיהֶם שֶׁבָּרָאָם, זֶה אֵינוֹ בִּכְלַל הָאִסּוּר כְּלָל, וְתָמִיד נִרְאֶה שֶׁנִּשְׁבָּעִין כֵּן בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי בִּהְיוֹתֵנוּ מְקַיְּמִים דְּבָרֵינוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל תִּתְחַזֵּק בְּלִבֵּנוּ הָאֱמוּנָה בּוֹ וְהִשְׁגָּחָתוֹ עָלֵינוּ וְעַל כָּל דְּבָרֵינוּ, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר.

וּבְדִינֵי מִצְוַת הַשְׁבוּעוֹת וְהַנְּדָרִים. הֶאֱרַכְתִּי בָּהֶם הַרְבֵּה בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" (מצוה ל) [יו"ד סימן רלז].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְהַשְׁבִּיעַ בִּשְׁמוֹ לְעֵת הַצֹּרֶךְ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֲבָל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (מ"ע ז ובפי' לדברים ו יג) שֶׁאֵין הַשְׁבוּעָה בִּשְׁמוֹ גַּם בְּעֵת הַצֹּרֶךְ מִצְוַת עֲשֵׂה כְּלָל, כִּי אִם רְשׁוּת גְּמוּרָה, שֶׁאִם נִרְצֶה נִשָּׁבַע, וְאִם לֹא נִרְצֶה לְהִשָּׁבַע לְעוֹלָם אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וְגַם כִּי יֵשׁ בַּמְּנִיעָה מֵהַשְׁבוּעָה מִצְוָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (מטות א) אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא תְּהִיוּ סְבוּרִים שֶׁהֵתַרְתִּי לָכֶם לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת, אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיוּ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד, וּבוֹ תִּדְבָּק, וְאַחַר כָּךְ וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבַע. וְאִם נִרְצֶה נוּכַל לוֹמַר שֶׁיָּבוֹא וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבַע לְתֵת עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה לַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר, בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבַע וְלֹא בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ג ב), שֶׁנִּשְׁבָּעִים לְקַיֵּם הַמִּצְוָה כְּבָר כָּתַב הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי מִזֶּה תִּדְבָּק נָפְקָא לָן.

מצוה תלו

לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְאַבֵּד בָּתֵּי הָעֲבוֹדָה זָרָה כֻּלָּם בְּכָל מִינֵי אִבּוּד, בְּשִׂבָּרוֹן, וּבִשְׂרֵפָה, בַּהֲרִיסָה, וּבִכְרִיתָה, כָּל מִין בְּמָה שֶׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר, בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר מַשְׁחִית וּמְמַהֵר בְּחֻרְבָּנוֹ, וְהַכְּוָנָה שֶׁלֹּא נַנִּיחַ רֹשֶׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב ב) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת וְגוֹ', וְנֶאֱמַר גַּם כֵּן (שם ז ה), כִּי אִם כֹּה וְגוֹ' מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְאָמַר עוֹד (שם יב ג) וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְגוֹ' וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִצְוַת עֲשֵׂה מָה שֶׁאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (צ, א) בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי מִצְוַת עֲשֵׂה אִיכָּא, כְּלוֹמַר לְאַבְּדָהּ? תִּרְגְּמָהּ רַב חִסְדָּא וְנִתַּצְתֶּם וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קִצֵּץ אֲשֵׁרָה וְהֶחְלִיפָהּ אֲפִילּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב אָדָם לְקַצְּצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר אַבֵּד תְּאַבְּדוּן וְגוֹ' וְנֶאֱמַר שָׁם עוֹד וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאִי אַתָּה מִצְוָה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִמְחוֹת שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל זִכְרָהּ מִן הָעוֹלָם.

וְדִינֶיהָ כְּלוּלִים בִּפְשָׁטוּת הַכָּתוּב.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לְאַבֵּד שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ (עי' רמב"ם ע"ז ז א), אֲבָל אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְרַדֵּף אַחֲרֵיהָ לְאַבְּדָהּ, אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיָּדֵינוּ תַּקִּיפָה עַל עוֹבְדֶיהָ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא אִבְּדָהּ כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תלז

שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ עֲלֵיהֶם – שֶׁלֹּא נְאַבֵּד וְנַמְחֶה הַדְּבָרִים שֶׁשֵּׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ וּשְׁמוֹתָיו הַיְקָרִים בָּרוּךְ הוּא, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב ד) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אַחַר שֶׁקָּדַם הַמִּצְוָה לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְלִמְחוֹת שְׁמָהּ וְלָהֲרֹס בָּתֶּיהָ וּמִזְבְּחוֹתֶיהָ כֻּלָּם מָנַע וְאָמַר לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם. וּבְסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כב, א) אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה מִי שֶׁשָּׁרַף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִוְּאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן. וְגוֹ' וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִזֶּה הַכָּתוּב בְּעַצְמוֹ.

שֹׂרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, כִּי בְּגֶשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּאֵימָה בִּרְתֵת וּבְזִיעַ, מִתּוֹךְ כָּךְ יַכְנִיסוּ בְּלִבָּם הַפַּחַד וְהַיִּרְאָה גְּדוֹלָה אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה א), שֶׁשִּׁבְעָה שֵׁמוֹת הֵם בְּאִסּוּר לָאו זֶה, וְאֵלּוּ הֵם שֵׁם שֶׁל יו"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ חָכְמִים שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, וְכֵן הַשֵּׁם שֶׁנִּכְתַּב אֶל"ף דָּל"ת נו"ן יו"ד, וְאֵל, וֵאלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת.

וְעוֹד אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) הֵיוֹת שֶׁכָּל אוֹת שֶׁנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו מַתִּר לְמָחֳקוֹ, כְּגוֹן לָמֶ"ד מ'לַיְיָ', בֵּי"ת מ'בֵּאלֹהִים", אֲבָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּאַחֲרָיו, כְּגוֹן כָּ"ף שֶׁל "אֱלֹהֶיךָ", וְכָ"ף מֵ"ם שֶׁל "אֱלֹהֵיכֶם", וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם אֵין נִמְחָקִים מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשִׁם, וְהַכּוֹתֵב אֵל מ'אֱלֹהִים" ו"יה" מ"ה"' אֵינוֹ נִמְחָק, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הֵם שֵׁמוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, אֲבָל הַכּוֹתֵב "שד" מ'שַׁדַּי" וְ"צב" מ'צְבָאוֹת" הֲרֵי זֶה נִמְחָק. וּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמִּשְׁתַּבְּחִין בָּהֶם הַשֵּׁם, כְּגוֹן רַחוּם וְחַנּוּן גָּדוֹל גִּבּוֹר וְנוֹרָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁמֻּתָּר לְמָחֳקָן לְצֹרֶךְ שׁוּם דָּבָר, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קטז א) שֶׁכָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ וּפֵרוּשֵׁיהֶן בִּכְלַל אִסּוּר זֶה הוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁאָסוּר לְאַבְּדָם וּלְשָׂרְפָן. וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ (רמב"ם שם ה"א) בְּשֶׁכְּתָבָן יִשְׂרָאֵל, אֲבָל כְּתָבָן מִין יִשְׂרָאֵל שׁוֹרְפִין הַכֹּל, וּמִצְוָה לְשָׂרְפָם, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם לַמִּינִין וּלְכָל מַעֲשֵׂיהֶם, אֲבָל גּוֹי שֶׁכָּתַב הַשֵּׁם גּוֹנְזִין אוֹתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבועות שם) שֶׁכָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם בְּעַנְיָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבָּאוּ אֵלָיו קֹדֶשׁ; וְהָאֲמוּרִין בְּלוֹט חֹל, חוּץ אֶחָד אַל נָא אֲדֹנָי, הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ (בראשית יט יט). וְכָל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין (שופטים יט כא) קֹדֶשׁ, וְכָל הָאֲמוּרִים בְּמִיכָה (שם יח לא) מֵהֶם חוֹל וּמֵהֶם קֹדֶשׁ אֵל חֹל, יְהֹ קֹדֶשׁ, חוּץ מֵאֶחָד שֶׁהוּא אֵל וְהוּא קֹדֶשׁ כָּל יְמֵי הֱיוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה. וְכָל הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת (מלכים א כא) קֹדֶשׁ, כָּל שְׁלֹמֹה הָאָמוּר בְּשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ, וְהוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִים, חוּץ מֵאֶחָד הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה (שם ח יב), כָּל מַלְכֵיָא הָאֲמוּרִין בְּדָנִיֵּאל

חוֹל, חוּץ מֵאֶחָד (ב לז) אַנְתְּ מַלְכָּא מָלֶךְ מַלְכַיָּא וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת.

וְנוֹהֶגֶ אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָחַק אֶפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁבָעָה הַשֵּׁמוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת, וְאִם סָתַר אוֹת אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת לְאַחֲרֵיהֶן מִכֵּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת, וְכֵן הַסּוֹתֵר אֶפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה מִן הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ מִן הַהֵיכָל, וּמִשְּׁאָר הָעֲזָרָה, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תלח

שֶׁיְּבִיא כָּל נָדָרָיו בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן – שֶׁכָּל מִי שֶׁנָּדַר אוֹ הִתְנַדֵּב שׁוּם קָרְבָּן לַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׁוּם דָּבָר לְבֶדֶק הַבַּיִת בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה, שֶׁיְּבִיא אוֹתוֹ בְּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ רִאשׁוֹן אַחַר נִדְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ה) וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְגוֹ'. וְנִדְרֵיכֶם זֶהוּ נֶדֶר, כְּלוֹמַר דַּאֲמַר הֲרֵי עָלַי קָרְבָּן, וּלְעוֹלָם חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיב אוֹתוֹ. וְנִדְבוֹתֵיכֶם זוֹ נְדָבָה, כְּגוֹן, דַּאֲמַר הֲרֵי זוֹ עוֹלָה, וְאִם נֶאֱבְדָה אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה לְקָבְעָם חוֹבָה לַהֲבִיאָם בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן, וְכֵן מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב, מִיָּד שֶׁתְּבוֹא שָׁמָּה, דְּהַיְנוּ רֶגֶל רִאשׁוֹן וְהֵבֵאתָ הַקָּרְבָּן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּתְעַצֵּל בַּמֶּה שֶׁנָּדַר לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, כַּיָּדוּעַ בֵּין בְּנֵי אָדָם, שֶׁזְּהִירִים הַרְבֵּה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוַת מַלְכֵי אֶרֶץ, כָּל שֶׁכֵּן מִצְוַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא תַּטְרִיחֵנוּ הַתּוֹרָה לַעֲלוֹת מִיָּד, פֶּן יִמָּנְעוּ בְּנֵי אָדָם מִנְּדָרִים וּנְדָבוֹת, אֲבָל בָּרֶגֶל שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲלוֹת שָׁם, יַזְהִירֵם לְשַׁלֵּם נִדְרָם. וּלְעִנְיַן לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּבַל תְּאַחֵר אֵינוֹ אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא בְּמִצְוַת קִיּוּם מוֹצָא שְׂפָתַיִם (מצוה תקעד).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי, וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לְקָבְעָם חוֹבָה, שֶׁיּוּבְאוּ בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן שֶׁפָּגַע בּוֹ, וְשָׁם אָמְרוּ אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶם בְּבַל תְּאַחֵר עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עֲלֵיהֶם שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶם רֶגֶל אֶחָד וְלֹא הֻבִיאוּ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְכֵן אָמַר רָבָא בַּגְּמָרָא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א) בְּפֵרוּשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, שָׁם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁאָז לָנוּ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, וְהָיָה לָנוּ מָקוֹם לְהַקְרִיב, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג, א), שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי (מצוה שנ) וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעָבַר וְהִקְדִּישׁ אֵין סִפֵּק בְּיָדוֹ הַיּוֹם לַהֲבִיאוֹ לַמִּקְדָּשׁ, לְפִי שֶׁהַבַּיִת חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ.

מצוה תלט

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה – שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת שׁוּם דָּבָר מֵהַקָּרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה, וְזֶה יִקָּרֵא מַעֲלֶה בַּחוּץ וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יג) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם. פֵּרוּשׁ עֲלֵיָה שְׁרֵפָה. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) אֵין לִי אֶלָּא עוֹלוֹת, שְׁאָר קָדָשִׁים מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם יד) וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ, וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר עוֹלָה בַּעֲשֶׂה, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר שָׁם תַּעֲלֶה, דְּמַשְׁמַע עוֹלָה לְבַד, וְכֵן הוּא גַּם כֵּן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה, דְּמַשְׁמַע עוֹלָה לְבַד, שְׁאָר קָדָשִׁים לֹא יְהוּ אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, כְּלוֹמַר, שֶׁהַמַּקְרִיב קָדָשִׁים בַּחוּץ, לֹא יְהֵא עוֹבֵר אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְשָׁם תַּעֲשֶׂה וְגוֹ', דְּמַשְׁמַע, וְשָׁם תַּעֲשֶׂה וְלֹא בַּחוּץ, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשָׁם תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ, עוֹלָה בַּכְּלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ וְלוֹמַר לְךָ מָה עוֹלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה, כָּךְ כָּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה הֲרֵי הוּא בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. כָּל עִנְיָנָהּ, כְּמוֹ לָאו דִּזְבִיחָה בַּחוּץ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּאַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפו).

מצוה תמ

מִצְוָה לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא בַּחוּץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יד) כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְגוֹ' שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ. וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי (כאן) אֵין לִי אֶלָּא עוֹלוֹת, שְׁאָר קָדָשִׁים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כָּל וְגוֹ' וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר עוֹלָה בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה, פֵּרוּשׁ עֲשֵׂה זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ, וְלָאו מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּרָשָׁה הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, שֶׁהַזְכִּיר עוֹלוֹתֶיךָ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל שְׁאָר קָדָשִׁים לֹא יְהוּ אֶלָּא בַּעֲשֵׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר שָׁם תַּעֲשֶׂה וְכוּ'. כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה בְּסָמוּךְ (מצוה תלט). וּכְלַל הָעִנְיָן שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁאָר קָדָשִׁים הַמַּקְרִיבָן בַּחוּץ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי בִּהְיוֹת מָקוֹם מְיֻחָד בָּעוֹלָם לַקָּרְבָּנוֹת, וְהַהַתְמָדָה בּוֹ לְבַקֵּשׁ מִשָּׁם אֶת הַשֵּׁם יִתְקַדַּשׁ הַמָּקוֹם וְנָחָה עָלָיו רְצוֹן הָאֵל, וְשָׁפַע בִּרְכָתוֹ שׁוֹפֵעַ עָלָיו תָּמִיד, וְיִהְיוּ לִבְבוֹת בְּנֵי אָדָם מִתְפַּחֲדִים וּמִתְרַכְּכִים לְזָכְרוֹ, וְיָשׁוּב כָּל אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו בִּרְאוֹתוֹ אוֹתוֹ, וְאִם כָּל הַמְּקוֹמוֹת יִכָּשְׁרוּ לְהַקְרָבָה לֹא יִהְיֶה כֵּן בְּכָלָן, יָדוּעַ הַדָּבָר, וְזֶה נֹאמַר אֶל הַיִּלְדִים, עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ בַּחָכְמָה וְיָבִינוּ בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה סוֹדוֹת נִפְלָאִים. דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּלָאו תל"ט הַסָּמוּךְ כָּתוּב שֶׁבְּסֵדֶר זֶה כַּתַבְנוּ קְצָת מֵהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת זְבָחִים [הלכות מעשה הקרבנות פי"ז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֶרְצָה לוֹמַר, שֶׁהָעוֹבֵר עַל זֶה אַפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה וְהִקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לְבֵית הַבְּחִירָה שֶׁהוּא מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעוֹבֵר עַל לָאו הַבָּא עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תלט), אֲבָל אֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה עָלֵינוּ חִיּוּב לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ עַכְשָׁו שֶׁהוּא חָרֵב, זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

מצוה תמא

לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם וְלוֹקְחִין בִּדְמֵיהֶן בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, וְאַחַר הַפִּדְיוֹן הֵם יוֹצְאִין לְחֻלִּין וְזוֹבְחִין וְאוֹכְלִין אוֹתָן הַבְּעָלִים כְּחֻלִּין גְּמוּרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב טו) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר וְגוֹ' הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. אַחַר שֶׁהַזְכִּירָה הַפָּרָשָׁה הַקָּרְבָּנוֹת הַתְּמִימִים, וְחִיְּבָה שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבָם, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ, אָמַר אַחֲרֵי כֵן עַל הַקָּרְבָּנוֹת בְּעַצְמָם שֶׁאִם נִפַּל בָּהֶם מוּם שֶׁנִּפְדֵּם וְנֹאכְלֵם בְּכָל אַוַּת נַפְשֵׁנוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּהֶם כָּל חֻפְצֵנוּ כְּמוֹ בִּצְבִי וְאַיָּל, שֶׁאֵין גּוּפָן קָדוֹשׁ לְעוֹלָם. וְכֵן בָּא אֵלֵינוּ הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר זֶה הַפָּסוּק, אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֵחַסְדֵי הָאֵל עָלֵינוּ לְהַרְשׁוֹת אוֹתָנוּ לֵהָנוֹת מִבְּהֲמוֹת הַקָּרְבָּן, אַחַר שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִפְרְשׁוּ לְהְיוֹת קֹדֶשׁ וְכֹחַ שֵׁם שָׁמַיִם חָל עֲלֵיהֶם, צַדִּיק הוּא הַשֵּׁם וּצְדָקָה יַעֲשֶׂה עִם בְּרִיּוֹתָיו וְשֶׁבֶט מַלְכוּתוֹ וְרוֹמְמוּתוֹ יָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְלֹא יְדַקְדֵּק עִמָּם לֵאמֹר אַל תִּגְּעוּ בַּקֹּדֶשׁ מֵאַחַר שֶׁהָיָה לִי אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, וְעוֹד הִפְלִיא חַסְדּוֹ עִמָּנוּ וְחִיְּבָנוּ בַּדָּבָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁאִלּוּ הִנִּיחַ הַדָּבָר בִּרְשׁוּתֵנוּ לְבַד אוּלַי עַדַיִן נָחוּשׁ מִדֶּרֶךְ חֶסִידוּת לִגַּע בָּהֶן, אֲבָל אַחַר שֶׁיֵּשׁ קִיּוּם מִצְוָה בַּדָּבָר לֹא יִשְׁאַר שׁוּם חֶשְׁשׁ בְּעִנְיָן, וּמִטַּעַם זֶה בֵּאֵר הַכָּתוּב בֵּאוּר רָחָב לֵאמֹר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת הַגּוּף חָלָה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, אִכְלוּהוּ מִבְּלִי פִּקָּפוּק כְּלָל.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה לב, א) שֶׁאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתִּתְפָּדֶה תִּקָּבֵר, כְּדִין קָדָשִׁים הַתְּמִימִים שֶׁמֵּתִים, שֶׁהֵם נִקְבָּרִים, שֶׁלֹּא יֵהָנֶה אָדָם בָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְפִדּוֹתָהּ אַחַר מִיתָה, שֶׁהַכָּתוּב הִצְרִיכָהּ הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי (מצוה שנג) וְאִם יָלְדָה קֹדֶם פִּדְיוֹן, הַוָּלָד שֶׁהוּא תָּמִים מַקְרִיבִין אוֹתוֹ, אֲבָל אִם נִתְעַבְּרָה קֹדֶם שֶׁתִּתְפָּדֶה, וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדֵּית הַוָּלָד אָסוּר וְאֵינוֹ נִפְדֶּה, אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ מַתְפִּיס וְלָדָהּ לְשֵׁם הַזֶּבַח שֶׁהַקְּדִישׁ אִמּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ מִכֹּחַ אִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה מֻחְמֶּרֶת מוּמָהּ.

וְכָל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפְּדוּ מֻתָּר לִשְׁחֹט אוֹתָם בְּשׁוּק הַטַּבָּחִים וְלִמְכֹּר אוֹתָם שָׁם וְלִשְׁקֹל בְּלִיטְרָא כִּשְׁאָר קָדָשִׁים חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם שָׁם, וְטַעַם הַדָּבָר, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁאָר קָדָשִׁים חוֹזְרִין דְּמֵיהֶם לַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁחוֹזְרִין וְקוֹנִים בָּהֶם בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, וּלְפִיכָךְ שֶׁלֹּא לְמַעֵט בִּדְמֵיהֶן מוֹכְרִין אוֹתָם בְּכָל מָקוֹם, אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁנֶּאֱכָלִין בְּמוּמָן וְאֵין צָרִךְ לִקְנוֹת בִּדְמֵיהֶן בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, אֵין שׁוֹחֲטִין וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּשׁוּק שֶׁל טַבָּחִים. וּבְעִנְיָן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּקָּרְבָּן, כְּבָר דִּבַּרְתִּי בָּהֶן בְּסֵדֶר אֱמֹר (מצוה ערה). וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבִתְמוּרָה וּבְמִקּוֹמוֹת מְחֻלִּין וַעֲרָכִין וּמְעִילָה [הלכות איסורי מזבח פ"א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֲבָל עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג א), שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וְהוּא הַדִּין שֶׁאֵין פּוֹדִין, וְכָל הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי (סימן שנ), קָחֲנוּ מִשָּׁם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם, שֶׁמִּי שֶׁהִקְדִּישׁ אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהֶקְדֵּשׁוֹ נִתְפָּס וְצָרִיךְ תַּקָּנָה לַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, מִכָּל מָקוֹם לְעִנְיַן הַפְּדָיָה, וַדַּאי יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה בְּשׁוּם צַד, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּדִין עֲרָכֵי בְּהֵמָה (מצוה שנג), מִשָּׁם תִּרְאֶה כַּוָּנָתִי בָּזֶה.

מצוה תמב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ. וְהַכָּתוּב הַבָּא אַחֲרָיו יוֹרֶה עָלָיו, שֶׁבְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי הוּא מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ אַתָּה וּבְנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ. וְאֵלּוּ שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת לָעֲנִיִּים אוֹ לַלְוִיִּם הֵם. וְעִנְיַן מַעֲשַׂר שֵׁנִי מַהוּ כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תעג), וְטַעַם הֱיוֹתוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי בְּמִצְוַת מַעְשַׂר בְּהֵמָה (מצוה שס).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יט ב), שֶׁאֵין חַיָּבִין מַלְקוּת עַל אֲכִילָתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בְּלִי פִּדְיוֹן אַחַר שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת, וְכֵן אָמְרוּ בְּסוֹף מַכּוֹת מֵאֵימָתַי חַיָּבִין עָלָיו? מִשֶּׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת (עי' בספה"מ להרמב"ם ל"ת קמא). וּכְבָר הִרְחַבְתִּי דְּבָרַי בְּדִינֵי קְבִיעוּת פֵּרוֹת לְמַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה) וְשָׁם תִּרְאֶנּוּ אִם תַּחְפֹּץ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי [הלכות מעשר שני פ"ג ה"ה].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁחִיּוּב מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נוֹהֵג, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז), נָבֹאר בְּעֻזְרַת הַשֵּׁם הַזְּמַן וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֵג שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמג

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל תְּבוּאַת חוּץ לִירוּשָׁלַיִם – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל תְּבוּאַת חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְתִירֹשְׁךָ.
כָּל עִנְיַן מִצְוַת אִסּוּר הַתְּבוּאָה כְּעִנְיַן מִצְוַת הַדָּגָן, אֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ הַדִּבּוּר.

מצוה תמד

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל יְצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל יְצְהָר (פרוש שמן) חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְיִצְהָרֶךָ.
כָּל עִנְיַן הַיִּצְהָר כְּעִנְיַן הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ. וְשִׁעוּר אֲכִילַת הַשָּׁמָן לְחַיֵּב עָלָיו הוּא בְּכַזַּיִת, לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשְׁקֶה, לַאֲכִילָה הוּא עוֹמֵד לְכָל בְּנֵי אָדָם, וְאִם יָדַעְנוּ כִּי מִקְצָת מִן הַיִּשְׁמְעֵאלִים יִשְׁתּוּהוּ, בְּטָלָה דַּעְתָּם אֵצֶל כָּל בְּנֵי אָדָם.
וְאַל תַּחְשֹׁב לוֹמַר, שֶׁזֶּה הַלָּאו דְּלֹא תוּכַל שְׁיִהְיֶה לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, שֶׁכָּל עִנְיָן וְעִנְיָן הוּא לָאו בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (צ"ל כריתות ד ב), אֲכַל מַעְשַׂר דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְקָא פָּרֵיךְ הָתָם וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת? וּמַהְדַּר לֵיהּ קְרָא יְתֵירָא הוּא, מִכְּדִי כְּתִיב וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל אוֹתָם בִּשְׁעָרֶיךָ, פָּרְשִׁינְהוּ כֻּלְּהוּ הָכָא לָמָּה לִי? שְׁמַע מִנַּהּ לְיַחוֹדֵי לְהוּ לָאו לְכָל חַד וְחַד (מכות יח, א). וְזֶה הַכָּתוּב שֶׁל וְאָכַלְתָּ הוּא בְּסוֹף סֵדֶר זֶה.
וּמָה שֶׁהִזְכִּיר בְּמִקְרָא זֶה וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם לַכֹּהֲנִים, בְּסִפְרֵי נִדְרָשׁ כִּי בָּא לְהַקִּישׁ מַעֲשֵׂר לַבְּכוֹר וְכוּ'.

מצוה תמה

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וּכְמוֹ כֵן שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִן הַבְּכוֹר בְּשׁוּם מָקוֹם, כִּי הַמִּצְוָה בּוֹ שֶׁיֹּאכְלוּהוּ הַכֹּהֲנִים מְשֻׁרְתֵי הַשֵּׁם, מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה יח). וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ'. וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן, ועיין מכות יז א) וּבְכוֹרוֹת זֶה הַבְּכוֹר, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְזָר שֶׁאָכַל בְּכוֹר, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקָה שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא יְלַמֵּד הַכָּתוּב זוּלָתִי עִנְיָן זֶה (עי' ספה"מ להרמב"ם ל"ת קמד), אֲבָל יֹאמַר שֶׁזֶּהוּ בִּכְלַל הַלָּאו הַזֶּה. וְנִמְצָא שֶׁכְּלוּלִים בּוֹ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁזָּכַרְנוּ, מְנִיעַת הַזָּר מִלֶּאֱכֹל בְּכוֹר תָּמִים בְּשׁוּם מָקוֹם, וּמְנִיעַת הַכֹּהֵן כְּמוֹ כֵן מִלֶּאֱכֹל אוֹתוֹ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים תְּלוּיִם בִּבְכוֹר תָּמִים. וְשָׁם בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה כָּתַבְתִּי מִצְוֹת

הַבְּכוֹר בְּאֵיזֶה זְמַן וּבְאֵי זֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת, וְחִלּוּק הַדֵּעוֹת לְרַבּוֹתַי יִשְׁמְרֵם אֵל בְּעִנְיַן הַבְּכוֹר בַּזְּמַן הַזֶּה. וּבְטַעַם הֱיוֹתוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ, כִּי הוּא מִכְּלַל הַקָּדָשִׁים, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה בִּזְבָחִים פֶּרֶק ה' (מ"ח), הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים וְכוּ'. וּכְבָר הֶעְתַּרְתִּי דְּבָרַי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (מצוה שס) בְּטַעַם אֲכִילַת הַקָּדָשִׁים בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ וֶאֱכֹל אוֹתָם מִשְׁרֵתֵי הַשֵּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מִי הוּא הַזָּר אֲצֶל אֲכִילַת הַבְּכוֹר, וְהַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בּוֹ, וּזְמַן אֲכִילָתוֹ הַכֹּל מְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים מִקְּדָשִׁים קְצָת מִדִּינִין אֵלּוּ [הלכות בכורות פ"א]. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִבְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמו

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים חוּץ לַקְּלָעִים. וּפֵרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה, שֶׁאִסּוּר זֶה, הוּא בִּכְלָל (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' בְּקִרְבְּךָ וְצֹאנֶךָ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יז, א) לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לַקְּלָעִים, שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּכְמוֹ כֵן אוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לַחוֹמָה בִּכְלַל אִסּוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (שם), שֶׁאָמְרוּ שָׁם, שֶׁכָּל הָאוֹכֵל דָּבָר חוּץ לִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ קֶרִינָא בֵּהּ, וְאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לָזֶה הַכַּוָּנָה לוֹמַר, שֶׁגַּם זֶה בִּכְלָל.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לֶאֱכֹל כָּל קָרְבָּן בְּמָקוֹם מְיֻחָד, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ לִבָּם אוֹכְלָיו עַל הַכַּפָּרָה שֶׁנֶּאֱכָלִין בִּשְׁבִילָהּ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט, ב) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וְאִלּוּ יֹאכְלוּם בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים יַסִּיחוּ כַּוָּנָתָם מִן הָעִנְיָן, יָדוּעַ דָּבָר זֶה וּבָרוּר. דִּינֵי הַמִּצְוָה. בִּזְבָחִים [הלכות מעשה הקרבנות פי"א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ הַיּוֹם חַטָּאת וְאָשָׁם וְעָבְרוּ וְאָכְלוּ מֵהֶם אֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים כַּזַּיִת חַיָּבִין מַלְקוּת מִזֶּה הַלָּאו, מִלְּבַד הָאִסּוּר שֶׁהוּא בְּנֶהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ (עי' קידושין נז ב).

מצוה תמז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הָעוֹלָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שׁוּם דָּבָר מִבְּשַׂר הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יֹאמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל כָּל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (מכות יז, א) נְדָרֶיךָ זוֹ עוֹלָה, וְלֹא בָּא

הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ לְאוֹכֵל עוֹלָה, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, בֵּין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים בֵּין חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. גַּם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ספר המצוות ל"ת קמו) שֶׁזֶּה הַלָּאו, הוּא אַזְהָרָה לְכָל מוֹעֵל בַּקֳּדָשִׁים. כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה), מָה שֶׁיְּדַעְתִּי עַל צַד הַפְּשָׁט בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן, וְהַתּוֹעֶלֶת הַיּוֹצֵא לָנוּ בְּשָׁרְפֵנוּ בַּעֲלֵי הַחַיִּים בַּבַּיִת הַגָּדוֹל, וְהָאַזְהָרָה בָּהֶם שֶׁלֹּא נֹאכַל מֵהֶם אֶלָּא שֶׁיִּשָּׂרֵף הַכֹּל נִמְשָׁךְ אַחַר אוֹתוֹ הַטַּעַם, קֶשֶׁר אֶחָד הוּא. וְנִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בָּעוֹלָה כִּי הִיא מִצְוָתָהּ לִהְיוֹתָהּ כָּלִיל, וּבִכְלַל הָאַזְהָרָה כָּל מוֹעֵל בַּקֳּדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה וּבְמִקּוֹמוֹת מִסֵּדֶר קָדָשִׁים (שם).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ בְּהֶמְתּוֹ הַיּוֹם לְעוֹלָה אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה כְּלוּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִבְּשַׂר בֶּהֱמַת עוֹלָה, וְכֵן כָּל הָאוֹכֵל גַּם כֵּן מִשְּׁאָר קָדָשִׁים מָעַל, וְחַיָּב מַלְקוּת בְּמֻזְהָד כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ בְּכָל מָקוֹם, וְאִם הוּא שׁוֹגֵג יָקְרִיב קָרְבַּן מְעִילָה וְיַחְזִיר מָה שֶׁנֶּהֱנָה בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה. וּבְפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הֲזִיד בַּמְּעִילָה, רַבִּי אוֹמֵר בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּאַזְהָרָה. וְיֵשׁ לָדוּן גַּם כֵּן שֶׁאִסּוּר זֶה וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה תמח

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדְשֵׁי קָלִים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שׁוּם דָּבָר מִבְּשַׂר קָדְשֵׁי קָלִים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים, וְקָדְשֵׁי קָלִים הֵן כְּמוֹ תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵאוֹתָן הַשָּׁנוּיִים בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים פֶּרֶק חֲמִישִׁי (מח), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְנִדְבוֹתֶיךָ, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל נִדְבוֹתֶיךָ. וְאָמְרוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יז, א) לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל תּוֹדָה וּשְׁלָמִים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁרָאוּי לָנוּ לְהַקְדִּים לְעוֹלָם תּוֹעֶלֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ לְתוֹעֶלֶת גּוּפֵנוּ בְּכָל דָּבָר בָּעוֹלָם, עַל כֵּן אֵין רָאוּי שֶׁיֵּהָנֶה הַגּוּף בַּאֲכִילָה טֶרֶם זְרִיקַת דָּמִים שֶׁבָּאִין לְכַפָּרָה עַל הַנֶּפֶשׁ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. גַּם כֵּן מְבֹאָרִים בִּמְעִילָה וּבִמְקוֹמוֹת מִקָּדָשִׁים [שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ בְּהֶמְתּוֹ הַיּוֹם לְקָדְשֵׁי קָלִים, וְעָבַר וְאָכַל מִמֶּנָּה אַחַר כֵּן כַּזַּיִת חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמט

שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן בִּכּוּרִים קֹדֶם הַנָּחָתָם בָּעֲזָרָה – שֶׁנִּמְנָעְנוּ (עי' רמב"ם ספה"מ ל"ת קמט) מִלֶּאֱכֹל בִּכּוּרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ, וּפֵרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (מכות יז, א). וּתְרוּמַת יָדֶךָ אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, וְנִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם יז א), שֶׁאֵין חַיָּבִים עֲלֵיהֶן אֶלָּא קֹדֶם שֶׁיֻּנְּחוּ בָּעֲזָרָה, אֲבָל מִשֶּׁהֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה אָדָם פָּטוּר עֲלֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרִי, לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל בִּכּוּרִים שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה, אֲבָל אִם הֻנְּחוּ שָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן אֵין בָּהֶן חִיּוּב מַלְקוּת, וּכְמוֹ כֵן (שם) יֵשׁ בָּהֶן לְעִנְיַן חִיּוּב הַמַּלְקוּת הַתְּנַאי שֶׁהוּא בְּמַעֲשֶׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתָן עַד שֶׁיֵּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, בְּעִנְיָן זֶה יֵשׁ בָּהֶן חִיּוּב מַלְקוּת לַכֹּהֵן הָאוֹכֵל מֵהֶם, וְיִשְׂרָאֵל חַיָּב בָּהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כָּל זְמַן שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם, וַאֲפִילּוּ אַחַר שֶׁקָּרָא עֲלֵיהֶם הַקְּרִיאָה הַיְדוּעָה, וְהִיא הַמְפֹרֶשֶׁת בְּסֵדֶר וְהָיָה כִּי תָבֹא. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורים פ"ב מ"א) הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ בְּשׁוֹגֵג, וּמִיתָה בְּמֵזִיד, וְזֶהוּ כְּדִין הַתְּרוּמָה בְּשָׁוֶה, שֶׁאַחַר שֶׁקְּרָאן הַכָּתוּב לַבִּכּוּרִים בְּשֵׁם תְּרוּמָה נִתְחַיְּבוּ בְּדִינֵי הַתְּרוּמָה.

וְהַבֶּן בְּנֵי זֶה הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּהֶן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, וּזְכֹר אוֹתוֹ, שֶׁהַכֹּהֵן כְּשֶׁיֹּאכַל בִּכּוּרִים מְשֻׁיָּרוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִלֹּא תוּכַל וְגוֹ', וְאַל תִּתְמַהּ לוֹמַר אֵיךְ יִתְחַיֵּב מַלְקוּת הַכֹּהֵן עֲלֵיהֶם, אַחַר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יֹאכְלֵם אַחַר הַנָּחָה בָּעֲזָרָה? שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ כֵן בְּשָׁוֶה, הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁיִּתְחַיֵּב הַיִּשְׂרָאֵל עָלָיו מַלְקוּת בְּאָכְלוֹ אוֹתוֹ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ אוֹכֵל אוֹתוֹ בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לוֹ. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֹּאכַל בִּכּוּרִים כָּל זְמַן שֶׁיֹּאכְלֵם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאַזְהָרָתוֹ מִוְּכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוֹת שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה (מצוה רפ).

מִשֹּׁרֶשׁ עִנְיַן הֶבְאַת הַבִּכּוּרִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֹּאכְלוּם מְשֻׁרְתֵי הַשֵּׁם כָּתַבְתִּי בַּדָּבָר מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בְּפָרָשַׁת כֶּסֶף תַּלְוֶה סֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה צא). וְטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם הַכֹּהֲנִים קֹדֶם שֶׁיַּנִּיחוּ אוֹתָם בָּעֲזָרָה, וְשֶׁלֹּא יֹאכַל מֵהֶם יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּם עִנְיָן, נִמְשָׁךְ אַחַר אוֹתוֹ הַשֹּׁרֶשׁ הַכָּתוּב שָׁם, יִמְצָאֵהוּ מְבֹאָר וְנִגְלֶה, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה לָדַעַת טוֹב וָרָע, וְלַהַג הַרְבֵּה בְּמָה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ יְגִיעַת בָּשָׂר.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְדַוְקָא בִּזְמַן הַבַּיִת (רמב"ם בכורים פ"ב ה"א), כִּי אָז הַחוֹבָה עָלֵינוּ בַּהֶבְאַת הַבִּכּוּרִים. וְהַחִיּוּב מִן הַתּוֹרָה דַּוְקָא בְּפֵרוֹת יְדוּעִים וּבְמָקוֹמוֹת יְדוּעִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּכֶסֶף תַּלְוֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם, שֶׁחִיּוּב מִצְוֹת הֶבְאַת

הַבְּכוּרִים, הוּא עַל הַזְּכָרִים לְבַד, וְלֹא עַל הַנְּקֵבוֹת, בְּאִסּוּר אֲכִילָתָן בְּכָל מָקוֹם, שָׁוָה אִשָּׁה לְאִישׁ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב"ק טו א) דֶּרֶךְ כְּלָל בַּפָּסוּק אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם (במדבר ה ו) הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לָאִישׁ לְכָל עֻנְשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִבִּכּוּרִים כַּזַּיִת בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ עָבַר עַל לָאו וְחַיָּב מַלְקוּת, וְכֵן יִשְׂרָאֵל שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן כַּזַּיִת בְּשׁוּם צַד, כְּלוֹמַר בֵּין קֹדֶם שֶׁהֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה אוֹ לְאַחַר מִכֵּן.

מצוה תנ

שֶׁלֹּא לַעֲזֹב הַלֵּוִי, מִלִּתֵּן לוֹ מַתְּנוֹתָיו – שֶׁהִזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲזֹב הַלְוִיִּם וְלֹא נִתְרַשֵּׁל מֵהַשְׁלִים לָהֶם חֻקָּם. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁהֶה לָהֶם מַעֲשְׂרוֹתָם, וְכָל שֶׁכֵּן בָּרְגָלִים שֶׁאָנוּ מְזְהָרִין עֲלֵיהֶן בְּיוֹתֵר כְּדֵי לְשַׂמְּחָן בַּמּוֹעֵד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּטוּב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ לְעָם וְרָצָה לְזַכּוֹתָם וְלַעֲשׂוֹתָם סְגֻלָּה בְּעוֹלְמוֹ, עִם חָכְם וְנָבוֹן, לְמַעַן יַכִּירוּם כָּל רוֹאֵיהֶם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה', אַנְשֵׁי אֱמֶת אַנְשֵׁי שֵׁם, וּבְהִיוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה הֵבִיא עֵצוֹת מֻרְחָקוֹת לְסַבֵּב דְּרָכִים לִהְיוֹת עִסְקָם בַּחָכְמָה, וְתָמִיד כָּל הַיּוֹם יִהְיוּ עָלֶיהָ שׁוֹקְדִים, וְהִנְהִיג וְסִדֵּר אוֹתָם בְּמִנְהָגִים נְכוֹנִים וּנְעִימִים וּבְנִימוּסִים יְקָרִים וַחֲזָקִים, לְמַעַן יִלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם מִקְּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם, וְיַעֲמֹד זַרְעָם וּשְׁמָם קַיָּם לְעוֹלָם. וּמִן הַחֻקִּים הַמַּחֲזִיקִים וְהַמַּעֲמִידִים הַחָכְמָה בְּתוֹכָם, הָיָה לִהְיוֹת שֵׁבֶט אֶחָד כֻּלּוֹ בָּהֶם מִבְּלִי חֵלֶק וְנַחֲלָה בַּקַּרְקָעוֹת, וְשֶׁלֹּא יֵצֵא הַשָּׂדֶה לַחֹרֶשׁ וְלִזְרֹעַ וְלַחְפֹּר בּוֹרוֹת לְהַשְׁקוֹת, וְכָל זֶה לִהְיוֹת סִבָּה אֵלָיו לְהוֹצִיא עִתּוֹתָיו עַל כָּל פָּנִים לִלְמֹד חָכְמוֹת וּלְהָבִין דַּרְכֵי הָאֵל הַיְשָׁרוֹת, וְהֵמָּה יוֹרוּ מִשְׁפָּטָיו לַאֲחֵיהֶם בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל הָעֲיָרוֹת, וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת הַשֵּׁבֶט הַזֶּה נִבְחָר הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם אֶל עֵסֶק הַחָכְמָה וְהַתְּבוּנָה, וְכָל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּיהֶם וּלְהַסְכִּים דַּעְתָּם וְלָלֶכֶת אַחַר עֲצָתָם כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אוֹתָם, הָיָה מֵרְצוֹנוֹ שֶׁיְּסַפְּקוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם כָּל מִחְיָתָם, פֶּן תִּתְבַּלַּע חָכְמָתָם בְּחֶסְרוֹן חֻקָּם. וּמִן הַיְסוֹד הַזֶּה, בָּאָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל הָאַזְהָרָה כְּפוּלָה בָּזֶה הַכָּתוּב בְּהִשָּׁמֶר וּפֶן לְבָלְתִּי עֻזְבָם וּלְבָלְתִּי הִתְרַשֵּׁל כְּלָל בְּכָל עִנְיָנָם. וְהִזְכִּיר לָהֶם בַּאזְהָרָה הָאֲדָמָה, שֶׁאָמַר כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ. לוֹמַר, הִזָּהֲרוּ מְאֹד בָּהֶם כִּי לָכֶם נַחֲלַת הָאֲדָמָה, וְהַשֵּׁם שֶׁהוּא מַצְמִיחַ זֵרוּעֶיהָ הוּא נַחֲלָתוֹ, כְּלוֹמַר, וְאַל תַּחְשְׁבוּ לְהִתְגָּאוֹת כְּנֶגְדּוֹ בִּשְׁבִיל נַחֲלַתְכֶם בָּאֲדָמָה, כִּי הוּא הַגְּבִיר. אוֹ נֹאמַר שֶׁהַזְכָּרַת הָאֲדָמָה הוּא לוֹמַר כִּי צָרִיךְ הוּא אֵלֶיךָ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאַתָּה בַּעַל הַנַּחֲלָה, וְהַכֹּל צְרִיכִין אֵלֶיהָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֶפְלוּ יֵשׁ לוֹ כַּמָּה כְּסָפִים צָרִיךְ הוּא רַחֲמִים, כִּי הַכֹּל מִן הַקַּרְקַע, וְאֵין כָּל דָּבָר קַיָּם לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ סָמוּךְ עָלָיו כְּמוֹהוּ.

וּבַעֲלֵי הַקַּרְקָעוֹת הֵם הַמְגַדְּלִים עֶגְלֵי מַרְבֵּק וּבַרְבָּרִים אֲבוּסִים, לָהֶם תַּרְנְגוֹלוֹת פְּטוּמוֹת וְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ וּגְדָיִים וּטְלָאִים, וּכְדֶרֶךְ מַלְכֵי אֶרֶץ וְשָׂרֶיהָ יְבִיאוּ לָהֶם עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה מִכָּל אֵלֶּה בַּחַגִּים, הֶזְהֲרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ כֵן לַלְוִיִּם, וְעַל זֶה נִכְפְּלוּ כַּמָּה אַזְהָרוֹת בַּכָּתוּב בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּאָמְרוֹ (שם יד כז) וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ. וְעִנְיַן אָמְרוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיְּחַזְּרוּ עַל הַפְּתָחִים חְלִילָה, רַק לוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ נַחֲלַת קַרְקָעוֹת כְּמוֹ לְיִשְׂרָאֵל.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בַּכָּתוּב.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעוֹזֵב אֶת הַלֵּוִי מִלְשַׁמְּחוֹ וּמִשְׁהֶא מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹתָיו בָּרְגָלִים עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וּבַמִּצְוָה הַזֹּאת, יֵשׁ לְלַמֵּד לְכָל מֵבִין לִסְעֹד וּלְהֵיטִיב אֶל כָּל הַמִּשְׁתַּדְּלִים תָּמִיד בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, כִּי הֵם הַמַּעֲמִידִים דַּת הָאֱמֶת וּמְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה, מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וְאוֹהֲבִים הַבְּרִיּוֹת, וּשְׂמֵחִים בְּיִשּׁוּב הַמְּדִינָה, בְּצֶדֶק יֻחֲזוּ פָּנֵימוֹ, כָּל הַצָּרִיךְ חֲנִינָה, שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי לְשׁוֹטֵט בַּחוּצוֹת אַחַר מִחְיָתָם הֵנָּה וָהֵנָּה, עַל כֵּן הַמְּרַחֲמָם וּמְבַקֵּשׁ תּוֹעַלְתָּם יְרֻחַם מִן הַשָּׁמַיִם, וְחֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכַל עִמָּהֶם לָעוֹלָם הַבָּא.

מצוה תנא

מִצְוַת שְׁחִיטָה – שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף, שֶׁיִּשְׁחַט אוֹתָם תְּחִלָּה כָּרָאוּי, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ הֶתֵּר אֶלָּא בִּזְבִיחָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כא) וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) מַה מְקֻדָּשִׁים בִּשְׁחִיטָה, אַף חֻלִּין בִּשְׁחִיטָה. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַל הַוֶּשֶׁט וְעַל הַגַּרְגֶּרֶת, וְעַל רֹב אֶחָד בָּעוֹף, וְעַל רֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה, פְּרוּשׁ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה כֵּן בְּמַשְׁמַע הַכָּתוּב, אֶלָּא שֶׁהַצִּוּוּי הַזֶּה בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו שֶׁהָיָה כֵּן שֶׁנִּצְטַוָּה בְּכָל עִנְיַן הַשְּׁחִיטָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ לָנוּ, בְּסַכִּין, וְשֶׁעוֹר מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּוֶּשֶׁט וּבְקָנֶה, וּשְׁאָר הָעִנְיָנִים.

וְאַף עַל פִּי (חולין כז ב) שֶׁלֹּא הִזְכִּיר הַכָּתוּב רַק בָּקָר וְצֹאן, יָדַעְנוּ שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה, שֶׁהַכָּתוּב הִקִּישָׁן, דִּכְתִיב בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (דברים יב כב) אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ. וְהָעוֹף גַּם כֵּן צָרִיךְ שְׁחִיטָה (שם כז, א) דְּאִתַּקַּשׁ לִבְהֵמָה, דִּכְתִיב (ויקרא יא מו) זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף. אֶלָּא שֶׁהַחֻמִּים דִּקְדְּקוּ וְהַקַּבָּלָה שֶׁמְּסַיַּעְתָּם, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהִטִּילוֹ הַכָּתוּב לָעוֹף בֵּין בְּהֵמָה שֶׁצְּרִיכָה שְׁחִיטָה לְדָגִים שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁחִיטָה דִּכְתִיב זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם, שֶׁבִּשְׁחִיטַת סִימָן אֶחָד דַּי לְךָ. וּמֵהֵיכָן לָמְדוּ לוֹמַר שֶׁאֵין שְׁחִיטָה בְּדָגִים? דִּכְתִיב בְּהוּ (במדבר יא כב) אִם אֶת כָּל

דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם, בַּאֲסִיפָה בְּעָלְמָא, בֵּין שֶׁהֵם נֶאֱסָפִין חַיִּים אוֹ אֲפִלּוּ מֵתִים. וְכֵן כָּל מִין חָגָב אֵין לוֹ שְׁחִיטָה (כריתות כא ב), שֶׁבָּהֶן כָּתוּב גַּם כֵּן לְשׁוֹן אֲסִיפָה כְּמוֹ בְּדָגִים, דִּכְתִיב אֹסֶף הֶחָסִיל. (ישעיה לג, ד) וְעוֹד דְּבָתַר דָּגִים אַדְכְּרִינְהוּ קְרָא בְּסוֹף סֵדֶר בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁנֶּאֱמַר זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם, אֵלּוּ דָּגִים, וּלְכָל נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל הָאָרֶץ, אֵלּוּ חֲגָבִים, וְעוֹד דְּקַשְׁקַשִּׁין אִית לְהוּ בְּגוּפָן כְּדָגִים.

כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסוֹף סֵדֶר צַו בְּאִסּוּר דָּם (מצוה קמח), וּבְרֹאשׁ אַחֲרֵי מוֹת מִצְוָה דְּכִסּוּי הַדָּם (מצוה קפז), בְּעִנְיַן הַהַרְחָקָה שֶׁהַרְחִיקָה מִמֶּנּוּ הַתּוֹרָה דַּם כָּל בָּשָׂר מָה שֶׁיְּדַעְתִּי. וְאוֹמַר גַּם כֵּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי מִצְוַת הַשְּׁחִיטָה הִיא מֵאוֹתוֹ הַטַּעַם, לְפִי שֶׁיְּדוּעַ כִּי מִן הַצָּוָאר יֵצֵא דַּם הַגּוּף יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְשָׁחֳטוֹ מִשָּׁם טֶרֶם שֶׁנֹּאכְלֵהוּ, כִּי מִשָּׁם יֵצֵא כָּל דָּמוֹ, וְלֹא נֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. וְעוֹד נֹאמַר בְּטַעַם הַשְּׁחִיטָה מִן הַצָּוָאר וּבְסָכִין בָּדוּק, כְּדֵי שֶׁלֹּא נְצַעֵר בַּעֲלֵי הַחַיִּים יוֹתֵר מִדַּאי, כִּי הַתּוֹרָה הִתִּירָן לָאָדָם לְמַעֲלָתוֹ לְזוֹן מֵהֶם וּלְכָל צָרְכָיו וְלֹא לְצַעֲרָן חִנָּם. וּכְבָר דִּבְּרוּ חֲכָמִים הָרְבֵּה בְּאִסּוּר צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים בְּבָבָא מְצִיעָא (לב, א) וְשַׁבָּת (קכח, ב) אִם הוּא בְּאִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא, וְהֶעֱלוּ לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁאִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא הוּא (עי' רמב"ם הל' רוצח פי"ג הי"ג).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ט, א) שֶׁחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הֵם שֶׁמַּפְסִידִין הַשְּׁחִיטָה אִם אֵרַע אֶחָד מֵהֶן בַּשְּׁחִיטָה, וְאֵלּוּ הֵן שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר. עִנְיַן הַשְּׁהִיָּה הוּא כְּגוֹן אַחַר שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט הַוֶּשֶׁט וְקֹדֶם שֶׁנִּשְׁחַט רֻבּוֹ פָּסַק מִלִּשְׁחֹט, אִם שָׁהָה בְּהַפְסָקָה זוֹ כְּשִׁעוּר שְׁחִיטָה אַחֶרֶת שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה. פֵּרוּשׁ כְּדֵי שְׁחִיטַת הָעוֹר וְהַסִּימָנִים שֶׁל בְּהֵמָה אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ, וּכְדֵי שְׁחִיטַת בְּהֵמָה דַּקָּה לָעוֹף. וְיֵשׁ מַחְמִירִין, שֶׁאֵין הַשִּׁעוּר אֶלָּא כְּדֵי שְׁחִיטַת רֹב הַסִּימָנִים בִּבְהֵמָה וְרֹב אֶחָד בָּעוֹף, אֲבָל הַשּׁוֹחֵט בְּסָכִין רָעָה (דהינו קהה) אֲפִלּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, זוֹלָתִי אִם הוֹלִיךְ וְהֵבִיא אוֹתוֹ אַחַר שֶׁשָּׁחַט בִּבְהֵמָה רֹב סִימָן אֶחָד לְבַד, שֶׁאִם בְּאוֹתוֹ הַמְּעוּט הַנִּשְׁאָר מִמֶּנּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא סַכִּין רָעָה כְּשִׁעוּר שְׁהִיָּה שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

וְעִנְיַן הַדְּרָסָה (רמב"ם שחיטה פ"ג הי"א) הוּא מִי שֶׁדָּרַס הַסַּכִּין בְּעֵת הַשְּׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁחוֹתְכִין הַצָּנוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הוֹלִיךְ וְהֵבִיא הַסַּכִּין, בְּעִנְיָן זֶה שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

וְעִנְיַן חֲלָדָה הוּא, שֶׁקִּבְּלָנוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹחֲטִין, צָרִיךְ לַעֲמֹד הַסַּכִּין מְגֻלֶּה, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ל, ב) שֶׁאִם הִטְמִין הַסַּכִּין תַּחַת סִימָן הָאֶחָד וְשָׁחַט הַשֵּׁנִי (שם הל' ט י), אוֹ אֲפִלּוּ טָמַן אוֹתוֹ תַּחַת הָעוֹר וְשָׁחַט הַסִּימָנִין, אוֹ אֲפִלּוּ תַּחַת הַצֶּמֶר הַמְּסֻבָּךְ, אוֹ אֲפִלּוּ תַּחַת מַטְלִית דְּבוּקָה הָרְבֵּה בַּצַּוָּאר, הַשְּׁחִיטָה פְּסוּלָה. אֲבָל אִם אֵינָהּ דְּבוּקָה הָרְבֵּה אֵינָהּ נִפְסֶלֶת בְּכָךְ.

וְעִנְיַן הַגְּרָמָה הוּא שֶׁקִּבַּלְנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַשְׁחִיטָה הִיא מִן הַצַּוָּאר, גְּבוּלִים יְדוּעִים הֵם בַּצַּוָּאר שֶׁהַשְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה בָּהֶן, וְלֹא לְמַטָּה מֵאוֹתוֹ גְּבוּל וְלֹא לְמַעְלָה. וּגְבוּל מְקוֹם הַשְׁחִיטָה בַּקָּנֶה, הוּא מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע וּלְמַטָּה (שם יט, א) עַד רֹאשׁ הַכְּנָפַיִם הַקְּטַנִּים שֶׁל רֵאָה, לֹא עַד עִקָּרָן שֶׁל כְּנָפַיִם שֶׁמְּחֻבָּרִים בָּרֵאָה, אֶלָּא עַד רֹאשָׁן. וְשִׁעוּר זֶה, הוּא, כָּל מָקוֹם מִן הַצַּוָּאר שֶׁהַבְּהֵמָה פּוֹשֶׁטֶת אוֹתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ בְּלֹא אֹנֶס, וּבַוֶּשֶׁט (שם מד א) מַנִּיחַ לְמַעְלָה כְּדֵי תְּפִיסַת יָד, וּלְמַטָּה, שִׁעוּרוֹ עַד הַמָּקוֹם שֶׁהַוֶּשֶׁט מַשְׁעִיר, כְּלוֹמַר, שֶׁעוֹמֵד שָׁם פְּרָצוֹת פְּרָצוֹת כִּדְמוּת הַכֶּרֶס, וּפְרוּשׁ תְּפִיסַת יָד, יֵשׁ אוֹמְרִים (עי' רש"י ותוס' שם) שֶׁהוּא כְּדֵי שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים כְּדֵי שֶׁיִּתְפּוֹס בִּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַצַּוָּאר, וְזֶהוּ שִׁעוּר רֹחַב אֶצְבַּע. וְשִׁעוּר זֶה הוּא בִּבְהֵמָה וְחַיָּה, אֲבָל בְּעוֹף הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ וְקָטְנוֹ. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם יט א), שֶׁמִּי שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט בְּמָקוֹם שְׁחִיטָה בַּקָּנֶה, וְשָׁחַט שְׁלִישׁ וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַסַּכִּין מִמְּקוֹם הַשְׁחִיטָה, דְּהַיְנוּ לְמַעְלָה מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע, וְחָתַךְ בּוֹ שְׁלִישׁ, וְאַחַר כֵּן חָזַר הַסַּכִּין בְּמָקוֹם הַשְׁחִיטָה וְשָׁחַט בּוֹ שְׁלִישׁ, שֶׁזּוֹ הַשְׁחִיטָה פְּסוּלָה, דְּלְעוֹלָם בָּעֵינַן בִּדְיֵן זֶה שֶׁל הַגְּרָמָה, שֶׁיְּהֵא רֹב מִיתַת הַבְּהֵמָה בִּשְׁחִיטָה, וּבִשְׁעַת יְצִיאַת הַחִיּוּת מִמֶּנָּה דְּהַיְנוּ שְׁלִישׁ אֶמְצָעִי, שֶׁיִּהְיֶה אֵז רֻבּוֹ בִּשְׁחִיטָה, כָּל שֶׁהִיא כֵּן כְּשֵׁרָה, בְּעִנְיַן אַחֵר פְּסוּלָה. וְעִנְיַן זֶה שֶׁל הַגְּרָמָה, אֵינוֹ נִמְצָא כִּי אִם בַּקָּנֶה וּלְמַעְלָה סָמוּךְ לְשִׁפּוּי כּוֹבַע, דְּאִלּוּ לְמַטָּה סָמוּךְ לְכַנְפֵי רֵאָה נְקוּבָתָהּ שָׁם בְּמַשֶּׁהוּ וְלֹא שַׁיָּךְ בָּהּ דִּין הִגְרִים שְׁלִישׁ כְּלָל.

וְכֵן בַּוֶּשֶׁט בֵּין לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה נְקוּבָתוֹ בְּמַשֶּׁהוּ וְלֹא שַׁיָּךְ בֵּהּ דִּין הִגְרִים שְׁלִישׁ כְּלָל.

כָּל (רמב"ם שחיטה פ"ד ה"א) מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלֶּה שֶׁהֵן פּוֹסְלִין הַשְׁחִיטָה אֵינוֹ רַשַּׁאי לִשְׁחֹט, וְאִם שָׁחַט אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם אַחַר שֶׁשָּׁחַט שְׁאָלוּ אוֹתוֹ אִם נִזְהַר בָּהֶן וְאָמַר הֵן הֵן, אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, דְּמִכַּיוָן שֶׁלֹּא יָדַע אוֹתָן מֵתְּחִלָּה, שֶׁמָּא פָּשַׁע בָּהֶן וְאֵינוֹ זָכוּר כְּלָל.

וּמִלְּבַד אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ שֶׁצָּרִיךְ כָּל שׁוֹחֵט לָדַעַת חִיְּבוּנוּ חֲכָמִים עוֹד לָדַעַת דָּבָר חֲמִישִׁי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵהֲלָכוֹת שְׁחִיטָה, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיָן זֶה תָּמִיד יָבוֹא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְהַבְּהֵמָה נַעֲשֵׂית נְבֵלָה בַּדָּבָר, וְאִם לֹא יֵדַע אוֹתוֹ הַשּׁוֹחֵט יַאֲכִיל נְבֵלוֹת לַכֹּל, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ גַּם כֵּן בָּזֶה, כָּל טַבָּח שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתוֹ אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וְהוּא הָאָסוּר הַנִּקְרָא עִקּוּר, וְעִנְיָנוֹ הוּא שֶׁנַּעֲקְרוּ הַקָּנֶה וְהַוֶּשֶׁט שְׁנֵיהֶם אוֹ אֶחָד מֵהֶם מִמְּקוֹם חִבּוּרָן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּלֶּחִי וּבַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו וְנֶעֱקְרוּ מִשָּׁם לְגַמְרֵי, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא נֶעֱקְרוּ לְגַמְרֵי אֶלָּא שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ רֻבָּם הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. וְהוּא דְּאִפְּרוּךְ אִפְּרוֹקֵי (חולין מד, א), כְּלוֹמַר, כְּשֶׁאָנוּ אוֹסְרִין אוֹתָהּ כְּשֶׁנִּדַּלְדְּלוּ רֻבָּן, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה הַדַּלְדּוּל כָּאן וְכָאן, דְּכָל שֶׁהוּא כְּעִנְיָן זֶה אֲפִלּוּ מָה שֶׁמְּחֻבָּר מֵהֶן אֵינוֹ חִבּוּר יָפֶה, וַהֲרֵי הֵן נֶחְשָׁבִים כַּעֲקוּרִים לְגַמְרֵי, אֲבָל אִם נִדַּלְדֵּל הַסִּימָן בְּצַד אֶחָד, כְּלוֹמַר,

שֶׁנִּפְסַק וְנֶעֱקַר מִן הַלֶּחִי בְּמָקוֹם אֶחָד לְבַד, אֲפִלּוּ נֶעֱקַר מִמֶּנּוּ רֻבּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָעִקּוּר אֵינוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּרֹב הַסִּימָן וְלֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אֶלָּא הַמְּעוּט מְחֻבָּר חִבּוּר קַיָּם, אוֹתוֹ מְעוּט מַצִּיל, וּכְשֶׁרָה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁנִּכְשִׁיר אוֹתוֹ הֵיכָן שֶׁהַסִּימָן כֻּלּוֹ מְחֻבָּר אֶל הַבָּשָׂר שֶׁבַּלֶּחִי, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַם הַלֶּחִי וְנִטַּל לְגַמְרֵי מִמְּקוֹם חִבּוּרוֹ בְּרֹאשׁ חִבּוּר הַבָּשָׂר עִם הַסִּימָן, מַצִּיל, נִמְצָא שֶׁהָעִקּוּר הָאוֹסֵר, הוּא כְּשֶׁנֶּעֱקְרוּ הַסִּימָנִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הֵנָּה וְהֵנָּה בָּרֶבֶן, אֲבָל בְּכָל עִנְיָן בְּמָקוֹם אֶחָד, אֵין אִסּוּר הָעִקּוּר אוֹסֵר. וְעִקּוּר זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, אֵינוֹ עוֹשֶׂה הַבְּהֵמָה טְרֵפָה, אֲבָל כָּךְ לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שְׁסִימָנִין עֲקוּרִים אֵינָם בְּנֵי שְׁחִיטָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוַת הַשְּׁחִיטָה לֹא הָיְתָה בְּסִימָנִין שֶׁהֵן עֲקוּרִים, וּלְפִיכָךְ הַשּׁוֹחֵט בְּסִימָנִין עֲקוּרִים הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא שָׁחַט וּכְאִלּוּ שָׁמַּתָּה הַבְּהֵמָה מֵאֵלֶיהָ שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְעוֹף אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּשֵׁרוּ בְּסִימָן אֶחָד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כָּל זְמַן שֶׁנֶּעֱקַר הָאֶחָד קֹדֶם שֶׁנִּשְׁחַט הָאַחֵר אֵין הַשְּׁחִיטָה מַתִּירָה אוֹתוֹ וְאָסוּר, כָּךְ לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. אֵלּוּ חֲמִשָּׁה הֲלָכוֹת שֶׁזָּכַרְתִּי, שֶׁהֵן שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר, צָרִיךְ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לָדַעַת אוֹתָם לִהְיוֹת בָּקִי בָּהֶן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁחַט, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶם וְשָׁחַט אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁאַל אַחֲרֵי כֵן וְאָמַר בָּרֵי לִי שֶׁשְּׁחַטְתִּי כָּרָאוּי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ כְּלָל.

וְגַם כֵּן צָרִיךְ לָדַעַת (רמב"ם שחיטה פ"א הכ"ג) כָּל הָרוֹצֶה לִשְׁחֹט, עִנְיַן בְּדִיקַת הַסַּכִּין שֶׁהִצְרִיכוּ חֲכָמִים לִבְדֹּק אוֹתוֹ עִם הַצִּפֹּרֶן וְעִם הַבָּשָׂר וּבְשֶׁלֹּשׁ רוּחוֹתֶיהָ שֶׁל סַכִּין, וְאִם נָרְגִּישׁ בּוֹ פְּגִימָה אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהִיא הַשְּׁחִיטָה אֲסוּרָה. וּמֻתָּר לִשְׁחֹט בְּכָל דָּבָר שֶׁחוֹתֵךְ יָפֶה וְאֵין בּוֹ פְּגִימָה כְּלָל, וְאִם נִמְצֵאת הַסַּכִּין פְּגוּמָה אַחַר הַשְּׁחִיטָה, נֹאמַר שֶׁבָּעוֹר נִפְגְּמָה, וְהַסִּימָנִין נִשְׁחָטוּ בְּסַכִּין פָּגוּם, וְזֶה נֹאמַר הֵיכָא שֶׁלֹּא נִשְׁבְּרוּ עֲצָמוֹת בְּאוֹתוֹ סַכִּין אַחַר שְׁחִיטָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נָגַע הַסַּכִּין בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּפָּגֵם בּוֹ, אֲבָל אִם יָדַעְנוּ בְּוַדַּאי שֶׁנָּגַע הַסַּכִּין אַחַר שְׁחִיטָה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִפָּגֵם בּוֹ תְּלֵינַן פְּגִימָתוֹ בְּאוֹתוֹ דָּבָר, וְכָל זְמַן שֶׁיִּסְתַּפֵּק לָנוּ אִם נָגַע בְּדָבָר הַפּוֹגֵם אוֹתוֹ אִם לָאו תְּלֵינַן בָּעוֹר, זֶהוּ הַנִּרְאֶה יָפֶה בְּפִלְגָתָא דְּרַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא בְּעִנְיָן זֶה בְּרֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא דְּחֻלִּין (שם י, א). וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ג, ב) שֶׁכָּל הַמְּצוּי אֵצֶל שְׁחִיטָה מַחְזִיקִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא מֻמְחֶה, וַאֲפִלּוּ הוּא בְּפָנֵינוּ אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְבָדְקוֹ, דְּסָמְכִינַן אַחֶזְקָתֵהּ. וּמִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאִם יֶשְׁנוֹ לְפָנֵינוּ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין בִּשְׁנֵי פְּרָקִים רִאשׁוֹנִים [י"ד מסי' א' עד כח].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף הַנְּקֵבוֹת מֻזְהָרוֹת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף אֶלָּא אַחַר שְׁחִיטָה הָרְאוּיָה, וּרְשׁוּת יֵשׁ לָהֶן לִשְׁחֹט וּשְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה לְכָל אָדָם, אִם יוֹדְעוֹת הִלְכוֹת שְׁחִיטָה וּבְקִיאוֹת בָּהֶן. וַאֲפִילּוּ שְׁחִיטַת הַקְּטַנִּים, אָמְרוּ

חֲכָמִים (ריש חולין) שֶׁכְּשֶׁרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם גָּדוֹל וּבָקִי בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה רוֹאֶה אוֹתָן שׁוֹחֲטִין כָּרָאוּי, אֲבָל הִזְהִירוּנוּ חֲכָמִים (שם יב, א) שֶׁלֹּא נִמְסֹר לָהֶם לִשְׁחֹט לְכַתְּחִלָּה, לְפִי שֶׁהֵם מוּעָדִים לְקַלְקֵל מִפְּנֵי מִעוּט דַּעְתָּם, וְיִמְצֵא הֶפְסֵד בַּדָּבָר.

וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא נִזְהַר מִלֶּאֱכֹל בְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף שֶׁאֵרַע בָּהֶן אֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה פְּסוּלִין שֶׁזְּכָרְנוּ, אוֹ שֶׁנִּשְׁחֲטָה גַּם כֵּן בְּסַכִּין שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, וְלוֹקֶה בַּאֲכִילַת כַּזַּיִת מֵהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תעב). וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי דְּחֻלִּין (לב, א) כֹּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה. כְּלוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁנִּפְסְלָה הַבְּהֵמָה בִּמְקוֹם שְׁחִיטָתָהּ, דְּהַיְנוּ הַסִּימָנִין, כְּגוֹן שֶׁאֵרַע בָּהֶן אֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה פְּסוּלִין שֶׁזְּכַרְנוּ, אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן בְּסַכִּין שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק, הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נְבֵלָה. וְכֹל שֶׁשְּׁחִיטָתָהּ כָּרָאוּי וְדָבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, כְּלוֹמַר, אִם לֹא אֵרַע שׁוּם פְּסוּל בְּעִנְיַן הַשְּׁחִיטָה, בִּבְדִיקַת הַסַּכִּין, וּבִסִּימָנִין, אֶלָּא שֶׁדָּבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, כְּגוֹן שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֶחָד מִשְּׁמֹנָה עֶשְׂרֵה טַרְפֵיּוֹת הַיְדוּעִים שֶׁזְּכַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה עג) הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת טְרֵפָה, כְּלוֹמַר, וְלוֹקִין עַל זוֹ מִשּׁוּם טְרֵפָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם מַלְקוּת אֶחָד, נָפְקָא לַן מִנַּהּ לְעִנְיַן הַתְרָאָה. וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ כֹּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה, אֵין הָעִנְיָן שֶׁעִקַּר הַנִּבֵלָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּכָּתוּב תִּהְיֶה הַמִּתְנַבֶּלֶת בִּשְׁחִיטָתָהּ, דְּוַדַּאי נְבֵלָה סְתָם תִּקָּרֵא בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה מֵאֵלֶיהָ מֵחֲמַת חֹלִי אוֹ בְּאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁתְּמוּת, אֲבָל בַּעַל הַמִּשְׁנָה בָּא לְלַמֵּד, שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי כְּמֵתָה מֵאֵלֶיהָ הִיא חֲשׁוּבָה.

מצוה תנב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי, כְּלוֹמַר אֵבֶר שֶׁנִּחְתַּךְ מִבַּעַל חַיִּים בְּעוֹדָנוּ חַי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כג) וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר, וְכֵן אָמְרוּ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר זֶה אֵבֶר מִן הַחַי, וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (קב, ב) אָכַל אֵבֶר מִן הַחַי וּבָשָׂר מִן הַחַי לוֹקֶה שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה שְׁנֵי לָאוִין, הָאֶחָד זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי (שמות כב ל) וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה שֶׁהוּא לֹא תַעֲשֶׂה בְּאוֹכֵל בָּשָׂר מִן הַחַי, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַטְּרֵפָה (מצוה עג). וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּאֵבֶר מִן הַחַי בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפָרָשַׁת נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ט ד) אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, שֶׁהִיא מִדָּה מְגֻנָּה בְּיוֹתֵר, וּבֶאֱמֶת שֶׁאֵין אַכְזָרִיּוּת בָּעוֹלָם גָּדוֹל מִמִּי שֶׁיַּחְתֹּךְ אֵבֶר אוֹ בָּשָׂר מִבַּעַל חַיִּים בְּעוֹדָנוּ חַי לְפָנָיו וְיֹאכְלֶנּוּ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים הַתּוֹעֶלֶת הַגָּדוֹל לָנוּ בִּקְנוֹתֵנוּ הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת

וְנִתְרַחֵק מִן הָרָעוֹת כִּי הַטּוֹב יִדְבַּק בְּטוֹב. וְהָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ לְהֵטִיב, וְלָכֵן יְצִוָּה עַמּוֹ לִבְחֹר בַּטּוֹב. זֶהוּ דַּרְכִּי בְּרֹב הַמִּצְוֹת עַל צַד הַפְּשָׁט.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קא, ב) שֶׁאִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בִּטְהוֹרִים, אֲבָל לֹא בִּטְמֵאִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם מאכלות אסורות ה, ב ג) שֶׁאֶחָד אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִדִּים וַעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהָרֶגֶל, וְאֶחָד אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם, כְּגוֹן הַלָּשׁוֹן וְהַבֵּיצִים וְהַטְּחוֹל וְהַכְּלָיוֹת וְהַלֵּב, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן בְּאִסּוּר זֶה, אֶלָּא שֶׁהָאֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם, בֵּין שֶׁנֶּחְתַּךְ כֻּלּוֹ, בֵּין שֶׁנֶּחְתַּךְ מִקְצָתוֹ הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. וְהָאֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, אֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אֲבָל אִם פֵּרַשׁ מִן הַחַי הַבָּשָׂר בִּלְבַד חַיָּב מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כַּזַּיִת לוֹקֶה עָלָיו, וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת חַיָּב, פָּחוֹת מִכַּזַּיִת פָּטוּר. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת כַּזַּיִת וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ בָּשָׂר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא, אֲבָל אִם הִפְרִיד הָאֵבֶר אַחַר שֶׁתָּלָשׁוֹ מִן הַחַי, וְהִפְרִישׁ הַבָּשָׂר מִן הַגִּידִין וּמִן הָעֲצָמוֹת אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת מִן הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין מִצְטָרְפִין בּוֹ לְכַזַּיִת, מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיָּתוֹ.

חִלְקוֹ לְאֵבֶר זֶה וַאֲכָלוֹ מְעַט מְעַט, אִם יֵשׁ בְּמַה שֶּׁאָכַל כַּזַּיִת בָּשָׂר חַיָּב, וְאִם לָאו פָּטוּר (רמב"ם שם ה"ד). לָקַח כַּזַּיִת מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר גִּידִין וַעֲצָמוֹת וַאֲכָלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחְלַק בְּפִיו קֹדֶם שֶׁבָּלְעוֹ חַיָּב, לְפִי שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ אֲכִילָה. תְּלַשׁ אֵבֶר מִן הַחַי וְנִטְרְפָה בִּנְטִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ, חַיָּב שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם טְרֵפָה, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאֶחָד, וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֵלֶב מִן הַחַי וַאֲכָלוֹ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם חֵלֶב. תְּלַשׁ חֵלֶב מִן הַטְּרֵפָה וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. בָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּל בַּבְּהֵמָה וְאֵבֶר הַמְּדֻלְדָּל בָּהּ אִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזֹר וְלִחְיוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ אֶלָּא שֶׁנִּשְׁחֲטָה, אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ נָפַל מֵחַיִּים, לְפִיכָךְ לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, אֲבָל הַיָּכוֹל לַחְזֹר וְלִחְיוֹת, אִם נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה הֲרֵי זֶה מֻתָּר. אִם נִשְׁמַט אֵבֶר מִן הַחַי, אוֹ מֵעָכוֹ, אוֹ דָּכוֹ, כְּגוֹן: הַבֵּיצִים שֶׁמֵּעֵךְ אוֹתָן אוֹ נִתְקָן הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת חַיִּים, וּלְפִיכָךְ אֵין מַסְרִיחַ, וְאַף עַל פִּי כֵן, אָסוּר לְאָכְלוֹ מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ יִשְׂרָאֵל מִקֶּדֶם, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְאֵבֶר מִן הַחַי. עֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר, אִם הָיָה הַבָּשָׂר חוֹפֶה רֹב עָבְיוֹ שֶׁל עֶצֶם הַנִּשְׁבָּר וְרֹב הֶקֵּף הַשָּׁבֹר הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאִם יָצָא הָעֶצֶם לַחוּץ הֲרֵי הָאֵבֶר אָסוּר, וּכְשֶׁיִּשְׁחֲטוּ הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף יַחְתֹּךְ הָאֵבֶר וּמִמָּקוֹם הַשָּׁבֹר מְעַט וְיַשְׁלִיכֶנּוּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. נִשְׁבַּר הָעֶצֶם וְהָיָה הַבָּשָׂר חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ אִם הָיָה אוֹתוֹ הַבָּשָׂר מְרֻסָּס שֶׁנִּתְאַכֵּל כְּבָשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גּוֹרְדוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו נְקָבִים נְקָבִים, אוֹ שֶׁנִּסְדַּק הַבָּשָׂר, אוֹ שֶׁנִּגְרַד כְּמִין טַבַּעַת, אוֹ שֶׁנִּגְרַד

הַבָּשָׂר מִלְּמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר עַל הַבָּשָׂר אֶלָּא כִּקְלִפָּה, אוֹ שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר לְמַטָּה מִכָּל הָעֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר, עַד שֶׁנִּמְצָא הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה, אֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֶצֶם, בְּכָל אֵלּוּ מוֹרִין לְאִסּוּר, עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַבָּשָׂר, וְאִם אָכַל מִכָּל אֵלּוּ מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. הַמּוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה וְחָתַךְ מִן הַטְּחוֹל וּמִן הַכְּלָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְהִנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת תּוֹךְ מֵעֶיהָ וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ, הֲרֵי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ. אֲבָל אִם חָתַךְ מִן הָעֲבָר שֶׁבְּמֵעֶיהָ וְלֹא הוֹצִיאוֹ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ הֲרֵי חֲתִיכוֹת הָעֲבָר מֻתָּרוֹת, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל אֵבֶר מִן הַחַי אוֹ כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ, בָּעִנְיָן שֶׁזִּכַּרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת. וְזֹאת אַחַת מִן הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁהֻזְהַר עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִלּוּק יֵשׁ בִּפְרָטֵי הַמִּצְוָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו). וּמִן הַדּוֹמֶה, שֶׁהַחִיּוּב לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּאֵבֶר מִן הַחַי בֵּין בְּטָהוֹרִים בֵּין בִּטְמֵאִים, וְכֵן הוֹרָה זָקֵן (עי' רמב"ם הל' מלכים ט יג).

מצוה תנג

לְהָבִיא קָדָשִׁים בְּבֵית הַבְּחִירָה – לְהָבִיא אֶל בֵּית הַבְּחִירָה וּלְהַקְרִיב שָׁם מָה שֶּׁנִּחַיֵּב נַפְשֵׁנוּ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבְּהֵמוֹת הָהֵן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, חוֹבָה עָלֵינוּ לְהָבִיאָם אֶל הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כו) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּאתָנוּ מִצְוָה לְהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן בְּבֵית הַבְּחִירָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תמ), אַף עַל פִּי כֵן בָּאָה לָנוּ מִצְוָה מְיֻחֶדֶת עַל קָרְבָּנוֹת חוּצָה לָאָרֶץ, וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי: רַק קָדָשֶׁיךָ, אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ, תִּשָּׂא וּבָאתָ, מְלַמֵּד שֶׁחַיָּב בְּטִפּוּל הֲבָאָתָם עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה. וְשָׁם אָמְרוּ שֶׁזֶּה הַחִיּוּב הוּא בְּחַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים. וְאֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר, שֶׁנִּתְיַחֲדָה לָנוּ מִצְוָה בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְהַזְהִירֵנוּ עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁהַטַּרְח בָּהֶן מְרֻבֶּה מִבְּקָדְשֵׁי הָאָרֶץ, שֶׁהֵן קְרוֹבִים אֶל הַבַּיִת יוֹתֵר.

אֲבָל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ"צ מצ"ע פה) כָּתַב, שֶׁבְּכָל הַקָּדָשִׁים בֵּין בְּקָדְשֵׁי הָאָרֶץ אוֹ שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ הַכֹּל מִצְוָה אַחַת הִיא, וְלֹא נַעֲשֵׂם שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי בְּסִפְרֵי נִדְרָשׁ לְקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ, אֵין זֶה בֶּאֱמֶת רְאָיָה לַעֲשׂוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּבְמַסֶּכֶת תְּמוּרָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי (יז, ב), דָּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רַק קָדָשֶׁיךָ, אֵלּוּ הַתְּמוּרוֹת, אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ, אֵלּוּ הַוְלָדוֹת, וּנְדָרֶיךָ זֶה נֶדֶר, תִּשָּׂא וּבָאתָ, יָכוֹל יַכְנִיסֵם לְבֵית הַבְּחִירָה וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמָזוֹן כְּדֵי שֶׁיְּמוּתוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְעָשִׂית עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָה, כָּךְ אַתָּה נוֹהֵג בִּתְמוּרָה, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בִּשְׁלָמִים, כָּךְ אַתָּה

נוֹהֵג בְּוֹלְדֵי שְׁלָמִים וּבִתְמוּרָתָן. כָּל עִנְיָן מִצְוָה זוֹ, כְּעִנְיַן מִצְוָה ג' שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תמ), וְשׁוֹרֶשׁ אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן, אֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ הַדִּבּוּר.

מצוה תנד

שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַמִּצְוֹת וּפְרוּשָׁן – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא נוֹסִיף בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג א) לֹא תוֹסֵף עָלָיו. וְכֵיצַד יִהְיֶה הַתּוֹסֶפֶת? כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ממרים ב, ט) כְּגוֹן הַמּוֹרֶה שֶׁבְּשַׁעַר עוֹף בְּחָלָב אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְזֶה מוֹסִיף עַל דְּבַר הַקַּבָּלָה, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ בְּפֵרוּשׁ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי וְגוֹ' שֶׁבְּשַׁעַר בְּהֵמָה וְחַיָּה נֶאֶסְרוּ לְבַשֵּׁל בְּחָלָב, אֲבָל לֹא בְּשַׁעַר עוֹף. וְכֵן אִם הוֹרָה שֶׁבְּשַׁעַר חַיָּה מֻתָּר בְּחָלָב עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תְגָרַע, לְפִי שֶׁזֶּה גּוֹרֵעַ הוּא, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ שֶׁבְּשַׁעַר בְּהֵמָה וְחַיָּה בִּכְלָל הָאִסּוּר, עַד כָּאן.

וְרַבִּי הַמְפָרְשִׁים (ראב"ד ממרים שם) יֹאמְרוּ דְּלֹא שַׁיָּךְ לֹא תוֹסֵף כְּלָל, אֶלָּא בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהָעִנְיָן הוּא לְפִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי אֲנִי מִפִּי מוֹרִי, יִשְׁמְרוֹ אֵל, כְּגוֹן מִי שֶׁמַּנִּיחַ שְׁנֵי תְּפִלִּין כְּשֵׁרִין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּיָדוֹ, וְכֵן הָעוֹשֶׂה חֻמָּשׁ טוֹטָפוֹת בַּתְּפִלִּין, וּכְמוֹ כֵן הַנּוֹטֵל שְׁנֵי לוּלָבִין כְּשֵׁרִין בְּיָדוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן הַיּוֹשֵׁב בַּסֻּכָּה אַחַר הֶחָג בְּכַוָּנָה לַעֲשׂוֹת מִצְוַת סֻכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, שֶׁאֵין עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף, אֶלָּא כְּשֶׁמְּכַוֵּן לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, וְכֵן הַנּוֹטֵל לוּלָב אַחַר הֶחָג וּמְכַוֵּן לַעֲשׂוֹת בּוֹ מִצְוָה, עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁעָבַר הֶחָג. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין (ראש השנה כח, ב) דְּמַסִּיק הָתָם אֶלָּא אָמַר רָבָא לְצֵאת לֹא בָּעֵי כַּוָּנָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוֹת אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, לַעֲבֹר בְּזִמְנוֹ לֹא בָּעֵי כַּוָּנָה, שֶׁלֹּא בְּזִמְנוֹ בָּעֵי כַּוָּנָה. אֲבָל הַנּוֹטֵל לוּלָב בֶּחָג אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים בַּיּוֹם עַל דַּעַת לְצֵאת בְּכָל פַּעַם וּפַעַם אֵין כָּאן בַּל תּוֹסִיף, וְכֵן הַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַנּוֹטֵל לוּלָב פָּסוּל, וְכֵן אִם אָגַד עִמּוֹ מִין פָּסוּל אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא דְּקַיְמָא לַן אֵין צָרִיךְ אֶגֶד שֶׁאֵין כָּאן מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף. זֶהוּ כְּלַל הַדְּבָרִים בְּעִנְיַן אִסּוּר זֶה שֶׁהֶעֱלוּ מוֹרַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא אַחַר יְגִיעָה רַבָּה. וְעַתָּה בְּנִי, אִם תִּזְכֶּה וְתֹאכַל יְגִיעַ כַּפֶּיךָ גַּם אַתָּה, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הָאָדוֹן הַמְצַוֶּה אוֹתָנוּ עַל הַתּוֹרָה בָּרוּךְ הוּא בְּתַכְלִית הַשְׁלֵמוּת, וְכָל מַעֲשָׂיו וְכָל צִוּוּיָיו הֵם שְׁלֵמִים וְטוֹבִים, וְהַתּוֹסֶפֶת בָּהֶם חִסָּרוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן הַגִּרָעוֹן, זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (פח, ב), וּכְמוֹ כֵן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין (שם), וְגַם בְּעֵרוּבִין דִּבְּרוּ בָּעִנְיָן פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (עירובין צו א).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹסִיף בְּמִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁעוֹשֶׂה חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת בַּתְּפִלִּין אוֹ מַנִּיחַ שְׁנֵי תְּפִלִּין כְּשֵׁרִין עֲשׂוּיִין כְּתִקָּנָן בְּרֹאשׁוֹ, וְכֵן הַנּוֹטֵל שְׁנֵי לוּלָבִין בְּיָדוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן הַיּוֹשֵׁב בְּסֻכָּה אַחַר הֶחָג אוֹ הַנּוֹטֵל לוּלָב בְּכַוָּנָה לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, עוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ בְּכָל מָקוֹם.

מצוה תנה

שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִמִּצְוֹת הַתּוֹרָה – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ דָּבָר מִמָּה שֶׁחִיְּבָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג א) וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ. וְכֵיצַד יִהְיֶה זֶה הָאִסּוּר? כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כח, ב) שֶׁאִם נִתְעָרֵב דָּם הַנִּתָּן בְּמַתָּנָה אַחַת עִם דָּם הַנִּתָּן בְּמַתָּן אַרְבַּע, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִנָּתְנוּ בְּמַתָּן אַרְבַּע, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יִנָּתְנוּ בְּמַתָּנָה אֶחָת, שֶׁאִם אַתָּה נוֹתֵן בְּמַתָּן אַרְבַּע עוֹבֵר עַל בַּל תּוֹסִיף וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וּכְשֶׁאַתָּה נוֹתֵן בְּמַתָּנָה אַחַת אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה עוֹבֵר עַל בַּל תִּגְרַע אִי אַתָּה עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, עַד כָּאן. יָדַעְנוּ מִזֶּה, שֶׁבְּדֶרֶךְ זוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ, הוּא לָאו דְּלֹא תִגְרַע.
מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן שֶׁאָמַרְנוּ בְּמִצְוֹת בַּל תּוֹסִיף הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, וְיֶתֶר כָּל עִנְיָנֶיהָ, כְּמוֹתָהּ.

מצוה תנו

שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נִשְׁמַע נְבוּאַת הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁאָלֵהוּ וְנַחְקְרֵהוּ עַל אוֹת אוֹ מוֹפֵת שֶׁיִּתֵּן עַל נְבוּאָתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים בְּמִתְנַבֵּא בְּשֵׁם הַשֵּׁם, אֲבָל נִמְנָעֲהוּ מִן הַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי בְּכָל פּוֹשֵׁעַ וְאָשֵׁם, וְאִם יַחֲזִיק בְּרָעָתוֹ נְקַיֵּם בּוֹ הָעֹנֶשׁ הַיָּדוּעַ שֶׁחִיְּבָתוּ הַתּוֹרָה, וְהוּא לַהֲמִיתוֹ בְּחֶנֶק, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ד) לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא.
מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַטָּעוּת נִמְצָא אֵצֶל בְּנֵי אָדָם תָּמִיד, וְשִׂכְלָם אֵינֶנּוּ בָּרִיא לָבוֹא עַד תַּכְלִית הָאֱמֶת בִּדְבָרִים, וְתָחוּשׁ הַתּוֹרָה כִּי אוּלַי מִתּוֹךְ הַטָּעָנוֹת הַמַּכְזִיבוֹת וַאֲרִיכוּת הַדִּבּוּר וְהַוּכּוּחַ עִם הַזֵּד דּוֹבֵר שְׁקָרִים הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, יִתְפַּתֶּה הָאָדָם לְדָבָרָיו וְאַף כִּי לֹא יִתְפַּתֶּה אֵלָיו, אוּלַי יְפַקְפֵּק בְּלִבָּבוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת לִהְיוֹת שׁוּם סָרָךְ בִּכְזָבָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּדָעְנוּ שֶׁאֵין תְּקוּמָה לִדְבָרָיו רַק לְשָׁעָה, כִּי הָאֱמֶת יוֹרֶה דַּרְכּוֹ וְיַעִיד עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא כִּי שֶׁקֶר בְּפִיו, אַף עַל פִּי כֵן חָסָה הַתּוֹרָה עָלֵינוּ לְבַל נְאַבֵּד אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת מִכָּל יָמֵינוּ בְּפִקְפּוּק הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה הַהִיא.
וְדִינֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק אַחַד עָשָׂר מִסַּנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁמַע אֶל הַנָּבִיא הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּגוֹן, שֶׁהֶאֱרִיךְ עִמּוֹ בִּדְבָרִים אוֹ שֶׁשָּׁאַל מִמֶּנּוּ אוֹת אוֹ מוֹפֵת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תנז

שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמֵּסִית – שֶׁנִּמְנַעְנוּ כְּמוֹ כֵן שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אׇזֶן לְדִבְרֵי מֵסִית וְלֹא לְחַבֵּב אוֹתוֹ בְּשׁוּם דָּבָר. וְעִנְיַן מֵסִית הוּא, מִי שֶׁמֵּסִית אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּגוֹן שֶׁיִּשְׁבַּח לוֹ פְּעָלַת עֲבוֹדָה זָרָה וִישַׁבְּחֶנָּה לוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ אַחֲרֶיהָ וְיַעַבְדֶהָ וְיֵצֵא מִתַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) לֹא תֹאבֶה לוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן הַכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, וְדִינֶיהָ וְהַנְהָגָתָהּ בַּכֹּל תַּגִּיד עָלֶיהָ חֲבֵרְתָּהּ.

מצוה תנח

שֶׁלֹּא לַעֲזֹב שִׂנְאָתוֹ עַל הַמֵּסִית – שֶׁתִּהְיֶה שִׂנְאַת הַמֵּסִית קְבוּעָה בִּלְבָבֵנוּ. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָקֵל בְּנִטְירַת הַנְּקָמָה מִמֶּנּוּ עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב לַעֲשׂוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו. כְּלוֹמַר, אַל תְּהִי נִשְׁמָע אֵלָיו לְהַעֲבִיר מִלִּבְּךָ נְטִירַת נְקָמָתְךָ מִמֶּנּוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) בְּפֵרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ. וְתִרְגֵּם אֻנְקְלוֹס מִשְׁבָּק תִּשְׁבֹּק מָה דִּי בְלִבָּךְ עֲלוֹהִי, יָכוֹל אַתָּה עוֹזֵב לָזֶה הַמֵּסִית גַּם כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת שֶׁהַכֹּל לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה לְבִלְתִּי הִכָּשֵׁל בָּהּ בְּשׁוּם עִנְיָן.

וְדִינֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין (פ"ז) וּשְׁאָר כָּל עִנְיָנָהּ כְּמוֹתָן.

מצוה תנט

שֶׁלֹּא לְהַצִּיל הַמֵּסִית – שֶׁנִּמְנַע הַמּוֹסֶת שֶׁלֹּא לְהַצִּיל הַמֵּסִית כְּשֶׁיִּרְאֶהוּ בְּסַכָּנַת מָוֶת וְאִבּוּד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי) מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ, יָכוֹל אִי אַתָּה עוֹמֵד עַל דְּמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו.

שׇׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כָּתוּב בַּקּוֹדְמוֹת הַבָּאוֹת עַל מֵסִית, וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹתָן.

מצוה תס

שֶׁלֹּא לְלַמֵּד זְכוּת לַמַּסִּית – שֶׁנִּמְנַע הַמּוּסָת שֶׁלֹּא לִטְעֹן דָּבָר שֶׁל זְכוּת עַל הַמַּסִּית וַאֲפִלּוּ יוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת, וְלֹא יְלַמְּדֵהוּ וְלֹא יְזַכְּרֵהוּ עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג, ט) וְלֹא תַחְמֹל. וְכֵן אָמְרוּ זְכֹרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי) לֹא תְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. וְעִנְיָנָהּ, כְּמוֹ הָאֲחֵרוֹת שֶׁזְּכַרְנוּ בְּסָמוּךְ.

מצוה תסא

שֶׁלֹּא לְמַנַּע מִלְּלַמֵּד עַל הַמַּסִּית חוֹבָה – שֶׁלֹּא יַחֲרִישׁ הַמּוּסָת מִלְּלַמֵּד חוֹבָה עַל הַמַּסִּית, אֲבָל יְלַמְּדֵהוּ עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו. וְאָמְרוּ זְכֹרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ לֹא תְכַסֶּה (ספרי) אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק. כָּל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ בְּחַבְרוֹתֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ.

וּמֵרֹב אַזְהָרוֹת אֵלֶּה עַל הַמַּסִּית, יֵשׁ לִי לְהָבִין שֶׁמֻּתָּר וְגַם מִצְוָה עָלֵינוּ לִשְׁנֹא גַּם כֵּן אֲפִלּוּ הָרְשָׁעִים בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת אַחַר רְאוֹתֵינוּ שֶׁהִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ מַעֲשֵׂיהֶם עַד שֶׁאֵין תִּקָּוה בָּהֶם, וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל מוֹרִים אֲבָל יָבוּזוּ דִּבְרֵיהֶם וְלִמְלַמְּדָם לֹא יַטּוּ אׇזֶן, אֲבָל לְהַזִּיקָם מְגַמַּת פָּנֵיהֶם, הִנֵּה אֵלֶּה רְשָׁעִים שֶׁהָיָה דָּוִד אוֹמֵר עֲלֵיהֶם (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא וּבְתָקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט.

מצוה תסב

שֶׁלֹּא לְהָסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נָסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָעוֹשֶׂה כֵּן נִקְרָא מֵסִית, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה שֶׁל מֵסִית (דברים יג יב) וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה לַכֹּל.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, מָה שֶׁאָמְרוּ זְכֹרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סז, א), כֵּיצַד הוּא עִנְיַן הַהֶסָתָה שֶׁל מֵסִית? כְּגוֹן, הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית אוֹ נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ אוֹ נֵלֵךְ וְנַקְטִיר, אוֹ נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ, אוֹ נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה. אוֹ שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בִּלְשׁוֹן יָחִיד אֵלֵךְ אֶעֱבֹד, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, אוֹ אֶקְטִיר אֲנַסֵּךְ אֶשְׁתַּחֲוֶה, בֵּין בִּלְשׁוֹן יָחִיד בֵּין בִּלְשׁוֹן רַבִּים, הֲרֵי זֶה נִקְרָא מֵסִית, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה לֹא הַמַּסִּית וְלֹא הַמּוּסָת, אַף עַל פִּי כֵן דִּינוֹ כְּדִין מֵסִית מִפְּנֵי הַדִּבּוּר לְבַד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַמֵּסִית לִשְׁנַיִם הֵן הֵן עֵדָיו, וְהֵן מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פִּיהֶם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם פ ב) שֶׁהַמֵּסִית אֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה, מִפְּנֵי חֹמֶר עִנְיָנוֹ שֶׁהוּא עִנְיָן רַע, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכֹרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לג, א) בְּעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁאֵינָן צְרִיכִין הַתְרָאָה לְרֹב רָעָתָם, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסִדֶּר

שׁוֹפְטִים (מצוה תקכד). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין סז א) שֶׁהַמַּסִית לְאָדָם אֶחָד שֶׁחַיָּב הַמּוּסָת לֵאמֹר אֵלָיו יֵשׁ לִי חֲבֵרִים שֶׁרוֹצִים בְּכָךְ, אֶמֹר לָהֶם גַּם כֵּן, וְזֶה יַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיִּעִידוּ עָלָיו שְׁנַיִם וְיִהְיֶה נִדּוֹן עַל פִּי בֵּית דִּין. וְעוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהָסִית לִשְׁנַיִם, שֶׁמְּצָוָה לְהַכְמִין לוֹ עֵדִים, וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּסְתִּיר עֵדִים בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְאוּ הֵם הַמַּסִית וְהוּא לֹא יִרְאֵם וְנִכְנַס עִמּוֹ בְּאוֹתָן דְּבָרִים שֶׁאָמַר לוֹ בְּיִחוּד, וְהַמּוּסָת מְשִׁיבוֹ הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנַעֲבֹד הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים, וְאִם חָזַר בּוֹ מֵסִית אוֹ שְׁתַק פְּטוּר, וְאִם אָמַר לוֹ כָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת וְכֵן יָפֶה לָנוּ, מְבִיאִין אוֹתוֹ הָעֵדִים לְבֵית דִּין לִדּוֹן. וְכָל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין לָהֶם עֵדִים, חוּץ מִזֶּה, וְכָל עִנְיָן זֶה, לְהַרְחָקַת עֲבוֹדָה זָרָה. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) שֶׁמְּצָוָה הוּא בְּיָד הַמּוּסָת בְּעַצְמוֹ לְהָרְגוֹ אַחַר שֶׁדַּנּוּהוּ בֵּית דִּין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג י) יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ. וְזֹאת הַמִּצְוָה לְהָרְגוֹ חֵלֶק מִצְוָה הִיא וְאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב אוֹתָהּ לְמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין. וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכָל הָעוֹבֵר עַל זֶה, בֵּין שֶׁהוּא הֶדְיוֹט אוֹ חָכָם וְנָבִיא, וְהֵסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב סְקִילָה.

מצוה תסג

מִצְוַת חֲקִירַת הָעֵדִים הֵיטֵב – לַחְקֹר הָעֵדוּת חֲקִירָה גְּדוֹלָה וְלִדְרֹשׁ אוֹתָהּ הֵיטֵב בְּכָל כֹּחֵנוּ, כְּדֵי לָדַעַת שֹׁרֶשׁ הַדָּבָר וַאֲמִתָּתוֹ עַל הַכִּוּוּן הַנָּמוּר. וּמִיְּסוֹד עִנְיָן זֶה אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות א א) הָוּוּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַכֹּל לְמַעַן נְתַיֵּשֵׁב עַל הַדָּבָר וְנֵדַע בּוֹ כָּל הָאֱמֶת וְלֹא נְהְיֶה נִמְהָרִין בַּדִּין, פֶּן נְמִית הַזַּכַּאי אוֹ נְפַסִּיד מָמוֹנוֹ בְּהַעֲלָמַת הָאֱמֶת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר. כָּל אֲשֶׁר עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ יַבִּיט וְיִרְאֶה כִּי רִבּוּי הָאַזְהָרוֹת וְכָפֶל הָעִנְיָן בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁתִּכְפֹּל הַתּוֹרָה בְּדָבָר זֶה הוּא לְהַזְהִירֵנוּ יָפֶה בָּעִנְיָן, כִּי דָּבָר גָּדוֹל הוּא וְעָמוּד חָזָק שֶׁדָּם נָפֶשׁ הַבְּרִיּוֹת מֻנָּח עָלָיו.

וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּשֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, כִּי נִגְלֶה הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין מ, א) שֶׁבְּשָׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין כָּל עֵד, וְאֵלּוּ הֵן, בְּאֵיזוֹ שִׁמְטָה מִשָּׁבַע שְׁמִטּוֹת שֶׁבַּיּוֹבֵל אֶרַע הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא מֵעִיד עָלָיו, וּבְאֵיזוֹ שָׁנָה מִשֶּׁבַע שָׁנִים שֶׁבַּשְּׁמִטָּה, וּבְאֵיזֶה חֹדֶשׁ מִן הַשָּׁנָה, וּבְכַמָּה יָמִים בַּחֹדֶשׁ, וּבְאֵיזֶה יוֹם מִשִּׁשֶּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ אָמַר הַיּוֹם הֶרְגוֹ אוֹ אֲמֶשׁ, שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כָּל זֶה.

וּמִלְּבַד שֶׁבַע הַחֲקִירוֹת אֵלּוּ שִׁשָּׁווּת בְּכָל עֵדוּת, יֵשׁ בְּכְלַל מִצְוַת הַחֲקִירָה לִשְׁאֹל אוֹתוֹ אִם הֵעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה אֵיזוֹ עֲבוֹדָה זָרָה עָבַד? וּבְאֵיזוֹ עֲבוֹדָה? וְאִם הֵעִיד שֶׁחִלֵּל

שַׁבָּת אוֹמְרִים לוֹ, בְּאֵיזוֹ מְלָאכָה חִלַּלְוֹ? וְהֵיאַךְ עָשָׂה הַמְּלָאכָה? וְאִם הֵעִיד שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים לוֹ, אֵיזֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל? וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

וּמִלְּבַד כָּל זֶה שֶׁזָּכְרָנוּ, שֶׁהֵן נִקְרָאוֹת חֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת, שֶׁהֵן עִקַּר הָעֵדוּת וְעִמָּהֶן יִתְחַיֵּב אוֹ יִפָּטֵר הַנִּדּוֹן וּבָהֶן יוּזְמוּ הָעֵדִים, עוֹד מַרְבִּים הַבַּיִת דִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים שֶׁאֵינָם עִקַּר גָּדוֹל בָּעֵדוּת, וְעַל שֶׁאֵינָן עִקַּר יִקְרְאוּ אוֹתָם זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּדִיקוֹת, וַעֲלֵיהֶן אָמְרוּ כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת מְשֻׁבָּח. וּמַהוּ זֶה שֶׁנִּקְרָא בְּדִיקוֹת? כְּגוֹן מַה הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג, אוֹ הַהוֹרֵג? וּכְמוֹ כֵן שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ עֲפַר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ, אִם הָיָה לָבָן אוֹ אָדֹם? וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁבַּחֲקִירוֹת אִם כְּוֵן הָעֵד הָאֶחָד עֲדוּתוֹ וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֲדוּתָן בְּטֵלָה, אֲבָל בִּבְדִיקוֹת אֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁכֵּן אִם אָמַר הָאֶחָד לְבַד אֵינִי יוֹדֵעַ. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה, אֲבָל הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת, עֲדוּתָן בְּטֵלָה.

וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת אוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד כב) מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין, שֶׁלֹּא נַצְרִיךְ בְּעֲדֵי מָמוֹן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הָעֵדִים בְּפָנֵינוּ הִלְוָה זֶה אֶת מָנֶה בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוְּנוּ אֶת הַחֹדֶשׁ וְאֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִלְוָה בּוֹ וְלֹא אֶת הַמָּנֶה מֵאֵיזֶה מַטְבֵּעַ, אֲבָל עֲדוּת שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה בְּשִׁוּוּי הַמָּנֶה עֲדוּתָן קַיֶּמֶת בְּכָךְ, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וּמַתָּנוֹת וּמְכִירוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲבָל בְּדִינֵי קְנָסוֹת צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַלְקוּת וּבְגָלוּת. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לב, ב) שֶׁאִם רָאָה הַדַּיָּן אֲפִלּוּ בְּדִינֵי הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת שֶׁהַדִּין מְרֻמֶּה, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. וְאִם הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת עֲדוּתָן בְּטֵלָה, אֲבָל אִם הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בַּבְּדִיקוֹת עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. כֵּיצַד? אִם אָמַר הָאֶחָד בְּנִיסָן לָוָה וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי אֶלָּא בְּאִיָּר, אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי, אֶלָּא בְּלוֹד, וְכֵן שֶׁאָמַר הָאֶחָד חָבִית יַיִן לָוָה וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי אֶלָּא חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן, זֶהוּ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה, וְעֵדוּתָן בְּטֵלָה. אֲבָל אִם אָמַר הָאֶחָד מָנֶה שָׁחוֹר לָוָה וְהַשֵּׁנִי אָמַר מָנֶה לָבָן וְעֵרֶךְ שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה, אוֹ שֶׁהָאֶחָד אוֹמֵר בַּדְּיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה הָיוּ כְּשֶׁהִלְוָהוּ וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר בַּדְּיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה זֶהוּ בְּדִיקוֹת, וְעֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [פרק ד ה].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן מָמוֹן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְלֹא לְנָשִׁים. וּלְעִנְיַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּמַלְקוּיוֹת וּקְנָסִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מז, מט) וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא חָקַר הָעֵדִים כָּרָאוּי בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סִבָּה לְחַיֵּב נְפָשׁוֹת וּלְהַפְסִיד מָמוֹן שֶׁלֹּא

כַּדִּין, וְהוּא רָשָׁע וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים לְהַאֲכִילָם מָמוֹן שֶׁל אֲחֵרִים, וּמִי שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת י א) שֶׁזְּכוּתוֹ גְּדוֹלָה, וְדָמוּ אוֹתוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן, קִיּוּם הָעוֹלָם וְיִשּׁוּבוֹ.

מצוה תסד

שְׂרֵפַת עִיר הַנִּדַּחַת וְלַהֲרֹג אֲנָשֶׁיהָ – לִשְׂרֹף עִיר הַנִּדַּחַת וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ. וְעִיר הַנִּדַּחַת נִקְרֵאת עִיר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּדְּחוּ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים בְּנֵי בְּלִיַּעַל לָצֵאת מִתַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יז) וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֲנָשִׁים רָעִים וְחַטָּאִים כָּאֵלֶּה שֶׁהִסְכִּימוּ יַחַד הַסְּכָמָה רָעָה וְנִמְאֶסֶת כָּזוֹ, רָאוּי לְמַחוֹת שְׁמָם וּלְאַבֵּד זִכְרָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא יִשָּׁאֵר בָּעוֹלָם מָקוֹם זֶכֶר לָהֶם כְּלָל, וְאֵין לָהֶם כְּלָיוֹן חָרוּץ יוֹתֵר מִן הַשְּׂרֵפָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קיא ב) שֶׁאֵין הָעִיר נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, כְּלוֹמַר, לְדוּן אוֹתָם בְּדִין עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁאֲנָשֶׁיהָ נֶהֱרָגִין בְּסַיִף וּמְמוֹנָם נִשְׂרָף עִם הָעִיר, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר עַל שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים וְגוֹ', וְיִהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט וּמֵאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ. וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּ רֻבָּהּ וְיִהְיוּ הַמַּדִּיחִים מִמֵּאָה וְעַד רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט. אֲבָל אִם הֻדַּח רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט אֵינָם נִדּוֹנִין בְּדִין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא כִּיחִידִים, שֶׁהֵם נִסְקָלִים וּמְמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְלֹא כָּפָר קָטָן וְלֹא כְּרַךְ גָּדוֹל, וּפְחוֹת מִמֵּאָה כְּרַךְ קָטָן, וֶרֶבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט כְּרַךְ גָּדוֹל. וְדִין עָרֵי מִקְלָט וְכֵן יְרוּשָׁלַיִם שֶׁאֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, וְכֵן עִיר שֶׁהִיא בַּסָּפָר אֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת. וְדִין הֵיאַךְ עוֹשִׂין אוֹתָהּ עִיר הַנִּדַּחַת, וְהַהַתְרָאוֹת שֶׁשּׁוֹלְחִין לָהּ עַל יְדֵי שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּעִנְיַן רְחוֹבָהּ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּנִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ שֶׁלֹּא הֻדְּחוּ עִמָּהּ, וְדִין הֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְדִין פֵּרוֹת דְּקָלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְדִין נִכְסֵי אַנְשֵׁי עִיר אַחֶרֶת שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹ נִכְסֵי אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁבְּמָקוֹם אַחֵר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [פרק יא].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, וּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בִּמְקוֹמָן, שֶׁאֵין דָּנִין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר, וְיוֹתֵר עַל הַסַּנְהֶדְרִין. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה, כְּגוֹן שֶׁיָּדְעוּ עַל אַחַת מֵעָרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁרְאוּיָה לְהֵעָשׂוֹת עִיר הַנִּדַּחַת וְלֹא עָשׂוּ בָּהּ דִּין, בְּטֵלוּ עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד, פֶּן תִּתְפַּשֵּׁט רָעָתָהּ בַּעֲיָרוֹת אֲחֵרוֹת.

מצוה תסה

שֶׁלֹּא לִבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת – שֶׁלֹּא לִבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יז) וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כִּעִנְיַן מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה בִּשְׁרַפַּת עִיר הַנִּדַּחַת (מצוה תסד). מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קיא, ב) בְּפֵרוּשׁ לֹא תִבָּנֶה, שֶׁאֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹתָהּ מְדִינָה, דְּהַיְנוּ בָּתִּים כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, אֲבָל מַתִּר לַעֲשׂוֹתָהּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק עֶשְׂירִי מִסַּנְהֶדְרִין. וְאִסּוּר זֶה נוֹהֵג בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁדִּין עִיר הַנִּדַּחַת נוֹהֵג, וְהוּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן וְסַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה תסד).

מצוה תסו

שֶׁלֹּא לְהָנוֹת בְּמָמוֹן עִיר הַנִּדַּחַת – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלֵּהָנוֹת וְלָקַחַת דָּבָר מִמָּמוֹן עִיר הַנִּדַּחַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. וְגַם בְּכְלַל הַלָּאו הַזֶּה גַּם כֵּן כָּל דָּבָר עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב בְּאַזְהָרָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּדֶר (מצוה תכט), וּבָהּ כָּתַבְתִּי מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, וְכָל עִנְיָנָהּ שָׁוֶה.

מצוה תסז

שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד כְּמוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד גּוּפֵנוּ כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד א) לֹא תִתְגֹּדְדוּ. וְנִכְפַּל לָאו זֶה בְּמִלָּה אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, כח) וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וְגוֹ'. וּבְמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (יג, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא תִתְגֹּדְדוּ מִבָּעֵי לְגוּפֵהּ, דַּאֲמַר רַחֲמָנָא לֹא תַּעֲשׂוּ חֲבוּרָה, וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד, לֹא תִתְגֹּדְדוּ עַל מֵת. וּבְמַסֶּכֶת מַכּוֹת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כא, א) שֶׁשְּׁרִיטָה וּגְדִידָה דָּבָר אֶחָד הוּא, וְשָׁם נֶאֱמַר שֶׁהַשּׂוֹרֵט עַל הַמֵּת, בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי, חַיָּב, וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה, בִּכְלִי חַיָּב, וּבַיָּד פָּטוּר, שֶׁכֵּן הָיָה מִנְהָגָם לְהִתְגּוֹדֵד לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה בִּכְלִי, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (מלכים יח, א כח) וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים. וּמִכָּל מָקוֹם לְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב) שֶׁאֵין חִיּוּב הַלָּאו, רַק בְּמִתְגּוֹדֵד עַל מֵת אוֹ עַל עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל הַמִּתְגּוֹדֵד בְּלֹא טַעֲנָה אוֹ מִתּוֹךְ כַּעַס עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל אוֹ סְפִינָתוֹ שֶׁטָּבְעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר נִמְאָס בְּיוֹתֵר וּמְכֹעָר וְאָסוּר, אֵין חִיּוּב הַלָּאו עַל זֶה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בָּנוּ שׁוּם עִנְיָן בָּעוֹלָם דּוֹמֶה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו דְּהַקָּפַת הָרֹאשׁ בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רנא). וְנִמְנַעְנוּ מִן הַגְּדִידָה עַל

מֵת, כִּי לֹא יֵאוֹת לָעָם הַנִּבְחָר בַּעֲלֵי חָכְמַת הַתּוֹרָה הַיִּקָּרָה לְהִצְטַעֵר בְּדָבָר מִמַּעֲשֵׂה הָאֵל, רַק עַל הָעִנְיָן שֶׁצִּוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לְהִצְטַעֵר בּוֹ, וּמִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (מצוה רסד), אֲבָל שֶׁנַּשְׁחִית גּוּפֵינוּ וּנְקַלְקֵל עַצְמֵנוּ כְּשׁוֹטִים, לֹא טוֹב לָנוּ וְלֹא דֶּרֶךְ חֲכָמִים וְאַנְשֵׁי בִּינָה, רַק מַעֲשֵׂה הֶמּוֹן הַנָּשִׁים הַפְּחוּתוֹת וְחַסְרֵי הַדַּעַת שֶׁלֹּא הֵבִינוּ דָּבָר בְּמַעֲשֵׂה הָאֵל וְנִפְלְאוֹתָיו. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפירוש החומש כאן) כָּתַב, מִכָּאן סָמְךָ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מועד קטן כז ב) בְּאָסְרָם לְהִתְאַבֵּל עַל מֵת יוֹתֵר מִדַּאי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כ, ב) שֶׁהַשּׁוֹרֵט עַל הַמֵּת חַיָּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה מַלְקוּת אַחַת, וְהוּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים חַיָּב חֲמִשׁ מַלְקוּיוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עבודה זרה יב, יד) כִּי עוֹד דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יְהוּ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג אֶחָד וְזֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג אַחֵר, שֶׁזֶּדָבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחְלֹקֶת, וּלְשׁוֹן לֹא תִתְגֹּדְדוּ כְּלוֹמַר, לֹא תֵּעָשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיוּ חֲלוּקִין אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. מִמּוֹרִי יִשְׁמְרוּ אֵל לָמְדְתִּי שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה אֶלָּא בַּחֲבוּרָה אַחַת שֶׁחוֹלְקִין קְצָתָן עַל קְצָתָן וְהֵן שָׁוִין בְּחָכְמָה שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת כָּל כַּת מֵהֶן כִּדְבָרָיו, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא יִשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בַּדָּבָר הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּסְכִּימוּ כֻּלָּם לְדֵעָה אַחַת, וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּכָךְ יַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַמַּחְמִירִים, אִם הַמַּחְלֹקֶת הוּא עַל דָּבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל בִּשְׁנֵי בָּתֵּי דִינִים חֲלוּקִין וְהֵן שָׁוִין בְּחָכְמָה לֹא נֶאֱמַר עַל זֶה לֹא תִתְגֹּדְדוּ, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִמַּעֲשֶׂה דְּמַסֶּכֶת חֻלִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם (צ"ל עבודה זרה מ, א) נָפְקִי שִׁפּוּרֵי דְּרַב וְאָסְרִי, וְנָפְקִי שִׁפּוּרֵי דִּשְׁמוּאֵל וּשְׁרוּ. וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפוֹ עַל מֵת אוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תסח

שֶׁלֹּא לִקְרֹחַ עַל מֵת – שֶׁלֹּא לִקְרֹחַ שְׂעַר הָרֹאשׁ עַל הַמֵּתִים, כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ חַסְרֵי הַדַּעַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד א) וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת. וְנִכְפַּל לָאו זֶה עַל הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (ויקרא כא, ה) לֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם. וְלָמַדְנוּ מִשָּׁם לְחַיֵּב עַל כָּל הָרֹאשׁ כְּמוֹ בֵּין הָעֵינַיִם, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, א). וּמִן הַכָּתוּב הַזֶּה לָמְדוּ גַּם כֵּן שֶׁאֵין הַחִיּוּב בְּקָרְחָה כִּי אִם הִקּוֹרֵחַ עַל מֵת דַּוְקָא, וְנִמְצָא עִם שְׁנֵי הַכְּתוּבִים תִּשְׁלוֹם הַמִּצְוָה וּבֵאוּרָהּ בֵּין בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין בַּכֹּהֲנִים, שֶׁהַכֹּל מִתְחַיְּבִין עַל כָּל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם. וְאֵין לְךָ לִשְׁאֹל בַּמָּקוֹם הַזֶּה וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ לְמָה לֹא בָּא בְּאוּר הַכָּתוּב כֻּלּוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד, עִם

הַהַקְדָּמָה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּרֹאשׁ סֵפֶר זֶה שֶׁל אֱלֶה הַדְּבָרִים, הֲלֹא הִיא תַּנִּיחַ דַּעְתְּךָ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַקּוֹרֵחַ קָרְחָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְהַקּוֹרֵחַ חָמֵשׁ קָרְחוֹת עַל מֵת אֶחָד לוֹקֶה חָמֵשׁ (רמב"ם ע"ז יב טו), כְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הַקּוֹרֵחַ בַּיָּד אוֹ בְּסַם חַיָּב, וַאֲפִלּוּ הִטְבִּיל אֶצְבָּעוֹתָיו בְּסַם וְהִנִּיחָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ בְּבַת אַחַת, הוֹאִיל וְקָרַח חָמֵשׁ קָרְחוֹת לוֹקֶה חָמֵשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא הַתְרָאָה אַחַת, הוֹאִיל וְכֻלָּן בָּאִין כְּאַחַת. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּסוֹף מַכּוֹת, וְכָל עִנְיָנָהּ כְּדִין חֲבֶרְתָּהּ הַקּוֹדֶמֶת בְּשָׁוֶה.

מצוה תסט

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין – שֶׁלֹּא נֹאכַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. וְהַלָּאו הַזֶּה בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (לד, א), שֶׁהוּא דָּוְקָא כְּשֶׁנַּעֲשָׂה אֲנַחְנוּ הַמּוּם בַּמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּסְלוּ עַל יָדֵינוּ, וְאַחַר כָּךְ אִם נֹאכַל מֵהֶן אָז יִהְיֶה בַּאֲכִילָתָן לָאו. וּכְמוֹ כֵן אִם יִפָּסֵל הַקָּרְבָּן בְּשׁוּם צַד אַחַר זְבִיחָתוֹ בָּזֶה גַּם כֵּן יֵשׁ בּוֹ לָאו, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד ג) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסִפְרֵי (כאן) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר מִנַּיִן לְצוֹרֵם אֹזֶן הַבְּכוֹר וְאָכַל מִמֶּנּוּ, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל זֶה הַלָּאו אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל וְנוֹתָר, וּכְבָר כָּתַבְתִּי עִנְיָנָם בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמד), וְכֵן כָּל אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קיד, ב), לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה, כֹּל שֶׁתִּתְעַבְתִּי לְךָ הֲרֵי הוּא בְּבַל תֹּאכַל, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִקְרָא לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, לְפִי שֶׁעִקָּרוֹ לֹא בָּא אֶלָּא עַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, וּשְׁאָר הָאִסּוּרִין יוֹצְאִין מִכְּלָלָן, כְּלוֹמַר מִמָּה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אַזְהָרָה זוֹ בִּלְשׁוֹן כְּלָל שֶׁאָמַר כָּל תּוֹעֵבָה, וְלֹא אָמַר לֹא תֹאכַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין בְּפֵרוּשׁ, וּמִפְּנֵי כֵן נַחְשְׁבֵהוּ לָאו מְיֻחָד לְעַקָּרוֹ, וְנִלְמַד מִמֶּנּוּ אַזְהָרָה לִשְׁאָר הָעִנְיָנִים. וְקַבֵּל הָאֱמֶת מִמִּי שֶׁאָמָרוֹ.

כְּבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוֹת שֶׁתִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה מֵהִתְקָרֵב אֶל הַקֹּדֶשׁ וּמִנְּגֹעַ בְּקָצֵהוּ הוּא כְּדֵי לָתֵת מוֹרָאַת הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה אֶל לִבֵּנוּ וּלְיַקְרֵם בְּעֵינֵינוּ לְמַעַן יִתְעוֹרֵר רוּחֵנוּ וְיֶהֱמוּ רַעְיוֹנֵנוּ וְיָרֵךְ לְבָבֵנוּ, וְיִתְחַדֵּשׁ בָּנוּ רוּחַ נָכוֹן בְּבוֹאֵנוּ לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה עַל עֲוֹנֹתֵינוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵעָתֵר לָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא וְיוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל צָרוֹתֵינוּ וְנִהְיֶה טוֹבִים, וְאַף גַּם זֹאת לְטוֹבָה זוֹ נִפְרֹשׁ שִׂרְשָׂהּ.

וְדִינֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יג א) שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה אֵין מַקְדִּישִׁין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ סֵדֶר בְּחֻקֹּתַי (מצוה שנ) מִכָּל מָקוֹם מִי שֶׁהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לְקָרְבָּן קָדְשָׁה חָלָה עָלָיו, וְדִין קָדְשִׁים יֵשׁ לָהּ, וּמִי שֶׁהִטִּיל בָּהּ מוּם וְאָכַל מִמֶּנָּה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְחַיָּב מַלְקוּת מִשּׁוּם זֶה, כְּשֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה.

מצוה תע

לְבַדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף – לְבַדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד יא) כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (עי, מ"מ מאכלות אסורות ב ד) כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ זוֹ מִצְוָת עֲשֵׂה. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, שָׁרְשָׁהּ וְדִינֶיהָ וּבְאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן, הַכֹּל כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ סֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (מצוה קנג) בְּעִנְיַן בְּדִיקַת סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה וְדָגִים וַחֲגָבִים, שֶׁדִּין כֻּלָּם שָׁוֶה. וְגַם שָׁם כָּתַבְתִּי, שֶׁהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, יַחְלֹק עִם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, בְּחָשְׁבוֹ הַבְּדִיקָה בַּבְּהֵמָה וּבִשְׁאָר הַמִּינִין מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא סוֹבֵר שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לִתֵּן עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה לֶאֱכֹל מִן הַטְּמֵא, וְשָׁם בְּאוֹתוֹ סֵדֶר כָּתַבְתִּי (מצוה קנז) בְּסִימָנֵי הָעוֹף קְצָת מִמָּה שֶׁשָּׁמַעְתִּי בָּהֶן מֵרַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תעא

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבוּבִים וְהַדְּבוּרִים וְהַצְּרָעוֹת וְזוּלָתָן מִמִּינִין אֵלּוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד יט), וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְגוֹ' מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.
וְדַע כִּי מִפְּנֵי שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים וְהִזְכִּירָן בְּפֵרוּשׁ, לְפִי שֶׁהֵן מוּעָטִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא (מצוה קנז) נִשְׁאֲרוּ כָּל שְׁאָר הָעוֹפוֹת בְּחֶזְקַת הֶתֵּר, הֲצָרַךְ הַכָּתוּב לֶאֱסֹר שֶׁרֶץ הָעוֹף לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁאֵינוֹ מִכְלַל הַמֻּתָּרִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַסִּימָנִין שֶׁל טְהוֹרִים מְקֻבָּלִים וִידוּעִים הֵם לָנוּ. אוֹ נֹאמַר, כִּי מִהְיוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ הֻצְרְכוּ לְאָסְרָן בְּפֵרוּשׁ. וְהִנֵּה בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (יא יג) אָמַר וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף, וְכָאן אָמַר וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, נִתְיַחֵד בָּהֶן לָאו, כִּי עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף שְׁנֵי עִנְיָנִים חֲלוּקִין הֵם לְגַמְרֵי.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כָּתַבְתִּי מָה שֶּׁעָלָה בְּמַחֲשַׁבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּאִסּוּר טְרֵפָה (מצוה עג), וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (פ"ג).
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִשְּׁרָצֵי הָעוֹף אוֹ שֶׁאָכַל שֶׁרֶץ אֶחָד מִן הָעוֹף כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת, מִכַּיָּן שֶׁאָכָלוֹ כֻּלּוֹ, אוֹ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת וַאֲפִילּוּ גָּדוֹל, חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר הֶאֱרַכְתִּי בְּבֵאוּר אִסּוּר שְׁרָצִים וְחֹמֶר אִסּוּר בְּרִיָּה, בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשִּׁמִינִי, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ.

מצוה תעב

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף שֶׁמֻּתּוּ מֵאֲלֵיהֶן – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף שֶׁמֻּתּוּ מֵאֲלֵיהֶן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כא) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוֹת שְׁחִיטָה (מצוה תנא), הַכְּלָל שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּכֹל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ תִּקָּרֵא גַּם כֵּן נְבֵלָה, וְעִנְיַן טֻמְאָתָהּ, כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא (מצוה קנו), וְהִיא מִצְוָה בַּפְּנֵי עַצְמָהּ.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר טְרֵפָה (מצוה עג).
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז סז, ב) שֶׁנְּבֵלָה הָרְאוּיָה לַגֵּר הִיא קְרוּיָה נְבֵלָה, וְיֵשׁ חִיּוּב בַּאֲכִילָתָהּ, אֲבָל נְבֵלָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַגֵּר, כְּלוֹמַר נְבֵלָה מֻסְרַחַת אֵין חִיּוּב בַּאֲכִילָתָהּ, וּמִפְּנֵי זֶה הֶאֱרִיךְ הַכָּתוּב לְמֵימַר לַגֵּר תִּתְּנֶנָּה, לְלַמֵּד זֶה, שֶׁאִם לֹא כֵן אֵין צָרֵךְ לְלַמְּדֵנוּ לְמִי נִתַּן מָה שֶּׁיֵּשׁ לָנוּ, וְאֵין לוֹמַר שֶׁבָּא לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, שֶׁכְּבָר כָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא ז, כד) וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. וּמִכָּאן לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סה ב) דִּין נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם מֻתָּר, שֶׁיָּדַעְנוּ בָּזֶה שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תֶּאֱסֹר וּתְחַיֵּב כִּי אִם עַל אֲכִילַת הַדְּבָרִים שֶׁרְאוּיִים לַאֲכִילַת בְּנֵי אָדָם, לֹא עַל דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בּוֹ, דְּכַעֲפָר בְּעֶלְמָא הוּא חֲשִׁיב, וְזֶהוּ הַהֶתֵּר הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּחֹמֶץ שֶׁל אִסּוּר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ גְּרִיסִין, מִפְּנֵי שֶׁפּוֹגֵם בָּהֶן. וּמִן הַיְּסוֹד הַזֶּה נָהֲגִנוּ לְהַגְעִיל הַכֵּלִים שֶׁאֵינָן בְּנֵי יוֹמָן בְּמַיִם רוֹתְחִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּמַּיִם שִׁשִּׁים חֲלָקִים כְּנֶגֶד הַכְּלִי, מִפְּנֵי שֶׁהַבֶּלַע הַיּוֹצֵא מֵהֶן כְּשֶׁאֵינָן בְּנֵי יוֹמָן הוּא פָּגוּם, וּמִכַּיָּן שֶׁיָּצָא הַבֶּלַע מִן הַכְּלִי בְּכֹחַ הַמַּיִם שֶׁטִּבְעָן לְמָרַק וּלְהוֹצִיא כָּל הַבֶּלַע שֶׁבַּכְּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּלִי עוֹמֵד אַחַר כֵּן עִם בַּלְּעוֹ שֶׁהֵקִיא בְּתוֹךְ הַמַּיִם רוֹתְחִין בְּפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים וְחוֹזֵר וּבוֹלֵעַ מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּכָךְ, לְפִי שֶׁהוּא כְּנֶבֵלָה מֻסְרַחַת שֶׁהַתּוֹרָה הַתִּירָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.
וְאוּלַי תֹּאמַר וְאֵיךְ אָנוּ מַתִּירִין אֲפִלּוּ נְבֵלָה מֻסְרַחַת לְאָכְלָהּ לְכַתְּחִלָּה, הָא אִכָּא בָּהּ מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ? (עי' רמב"ם מאכא"ס יז כט). הַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, דְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט כָּזֶה,

וְעוֹד שֶׁנִּבְלַע בִּכְלִי וְנִפְגַּם בְּתוֹכוֹ וְנֶחְלַשׁ כֹּחוֹ, בְּכָעֵנְיָן זֶה וַדַּאי לֵיכָּא מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ, וּמֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְאֵין לְךָ לְהַקְשׁוֹת כְּלָל וְלוֹמַר, אִם כֵּן כְּלֵי מִדְיָן אֵיךְ הִתִּירָה אוֹתָם הַתּוֹרָה בְּהַגְעָלָה, וְהָלֹא לֹא הָיָה הַבָּלַע פָּגוּם, לְפִי מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם סז ב) דְּלָא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא קְדֵרָה בַּת יוֹמָא? שֶׁיֵּשׁ לִי לוֹמַר לְךָ שֶׁהִגְעִילוּ אוֹתָן הַכֵּלִים בְּמַיִם רַבִּים שֶׁהָיָה בָּהֶן שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הַכֵּלִים (עי' תוס' חולין קח, ב ד"ה שנפל).

וּמִזֶּה יֵשׁ לִלְמֹד גַּם כֵּן שֶׁאִם נָפַל אֶחָד מִכָּל הַשְּׁרָצִים הַמְּאוּסִים שֶׁבָּעוֹלָם בִּקְדֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֹכֶל בַּקְּדֵרָה שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד אוֹתוֹ הַשֶּׁרֶץ, שֶׁהַכֹּל מֻתָּר אַחַר שֶׁנּוֹצִיא מִן הַקְּדֵרָה גּוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ, וְלֹא נָחוּשׁ לִפְלִיטָתוֹ כְּלָל, הוֹאִיל וְהוּא מִן הַמְּאוּסִים וּפוֹגֵם טַעַם הַקְּדֵרָה, שֶׁהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִנְבֵלָה מֻסְרַחַת, שֶׁאֵין בָּהּ אִסּוּר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּמִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּמָה שֶׁבַּקְּדֵרָה שְׁנֵי חֲלָקִים כְּנֶגֶד גּוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּבָּטֵל בְּרֹב, שֶׁאִם לֹא כֵּן, יִהְיֶה נִדּוֹן הָאֹכֶל כְּגוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ מַמָּשׁ, וְגוּפוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָאוּס הַתּוֹרָה אֲסָרַתּוּ. וְיֶתֶר רֻבֵּי עִנְיָנִים אֵלֶּה, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין עִם סִפְרֵי הַמְפָרְשִׁים הַטּוֹבִים. וְהַמַּעַט הַזֶּה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּנִי אֵינוֹ כְּנֶגֶד רֹב הַדִּינִין שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה כִּנְקֻדָּה דַּקָּה בְּשֶׁטַח הָאָרֶץ, וּכְבָר הוֹדַעְתִּיךָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין כַּוָּנָתִי רַק לְהָעִיר רוּחֲךָ בָּעִנְיָנִים, וּמֵרֹאשׁ מָקוֹם אֲנִי לְךָ, וְאִם תִּזְכֶּה וְתוֹרָה תְּהֵא אֻמָּנוּתְךָ תָּבִין כָּל הַדְּבָרִים וְתִשְׂמַח בָּהֶם.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִנְּבֵלָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תעג

מִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן הַתְּבוּאָה בְּאַרְבַּע שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה. כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁנַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הַנִּתָּן לַלְוִיִּם שֶׁנַּפְרִישׁ עוֹד מַעֲשֵׂר אַחֵר, וְעַל כֵּן הוּא נִקְרָא שֵׁנִי. וְזֶה הַמַּעֲשֵׂר הוּא דִּינוֹ שֶׁיֵּאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כב) עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. וּבֵאֵר הַכָּתוּב שֶׁאִם יִרְחַק מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם וְלֹא נוּכַל שְׂאֵתוֹ שָׁם רַק בְּטֹרַח גָּדוֹל וּבְהוֹצָאָה מְרֻבָּה, שֶׁנִּפְדֶּה אוֹתוֹ וְנַעֲלֶה דָּמָיו בִּירוּשָׁלַיִם וְנוֹצִיאֵם שָׁם בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה לְבַד. וּבֵאֵר הַכָּתוּב כְּמוֹ כֵן, שֶׁהַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בְּדָמִים כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הוּא שָׁוֶה אַרְבָּעָה דִּינָרִים שֶׁיֹּאכַל בְּמְקוֹמוֹ חֲמִשָּׁה דִּינָרִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כז, לא) וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו. וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כד, א) מִמַּעֲשְׂרוֹ וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר חֲבֵרוֹ, אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ וְלֹא אִשָּׁה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּהֵמוֹת בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקֹּתַי (מצוה שס), וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעִנְיָן מְבֹאָר טַעְמוֹ בַּכָּתוּב שֶׁהוּא לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ. וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי, שָׁנָה שָׁנָה, מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין אוֹתוֹ מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, אֵין לִי אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁבּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, מִנַּיִן לְרִבּוֹת שְׁאָר מַעַשְׂרוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה ב, א), שְׁיּוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשַׂר הָאִילָנוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל אִילָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִתְעַשֵּׂר בְּמַעֲשֵׂר שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה, שֶׁאִם הָיָא שְׁנַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִם הָיָא שְׁנַת מַעֲשֵׂר עָנִי מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר "וַיִּקַּח קֹרַח" בְּמִצְוֹת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן (מצוה שצה), עוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר בְּמִקְצָת מִן הָאִילָנוֹת, וְשָׁם כָּתוּב, שֶׁעִקַּר חִיּוּב מַעֲשֵׂר מִדְּאוֹרַיְתָא אֵינוֹ אֶלָּא בְּדָגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וְכֹל הַשְּׁאָר דְּרַבָּנָן. וְיֶתֶר רֻבֵּי דִּינֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כֻּלָּם מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִן עַל אַדְמָתָם וִירוּשָׁלַיִם בְּיִשּׁוּבָהּ, נִזְכֶּה וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּטוּבָהּ. וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוֹת תְּרוּמָה (מצוה תקז), אֶכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֵג שָׁם מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּתְרוּמָה.

מצוה תעד

לְהַפְרִישׁ מַעֲשַׂר עָנִי – לְהוֹצִיא מַעֲשַׂר עָנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית מִן הַשְּׁמִטָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כח) מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ וְגוֹ' וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ'. וּבַשָּׁנָה הַזֹּאת הָיוּ מַפְרִישִׁין מַעֲשַׂר עָנִי בְּמָקוֹם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁאָר שָׁנִים, וְאֵין מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כְּלָל.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיָן זֶה, מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַלְוָאָה לְעָנִי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מתנות עניים פ"ו הל' ז י), שֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁעָבְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מֵהֶם מִן הַמַּעֲשֵׂר כְּדֵי שָׂבְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ. וְכַמָּה כְּדֵי שָׂבְעוֹ? מִן הַחִטִּים לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי קַב, מִשְּׁעוֹרִים לֹא יִפְחֹת מִקַּב, כֻּסְמִין לֹא יִפְחֹת מִקַּב וְחֵצִי, דְּבֵלָה לֹא יִפְחֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים סֶלַע, יַיִן לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי לֹג, שֶׁמֶן מֵרְבִיעִית לֹג, אֹרֶז רֹבַע קַב, יָרָק מִשְׁקַל לִיטְרָא, חָרוּבִין שִׁלְשָׁה קַבִּין, אֱגוֹזִים עֲשָׂרָה, אֲפַרְסְקִים חֲמִשָּׁה, רִמּוֹנִים שְׁתַּיִם, אֶתְרוֹג אֶחָד. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט וְהָעֲנִיִּים מְרֻבִּים מְנַיֵּחַ לִפְנֵיהֶם, וְהֵם מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם. וּמַעֲשַׂר עָנִי הַמִּתְחַלֵּק בַּגֹּרֶן אֵין בּוֹ טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים, וְאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לִטֹּל נוֹתְנִין תְּחִלָּה לָאִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לָאִישׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מִתְבָּאָרִים בַּמַּסֶּכְתּוֹת פֵּאָה, וּמַעַשְׂרוֹת, וּדְמַאי, וּבְמִקְוָאוֹת מִזְרָעִים, וּמַכְשִׁירִים וְיָדַיִם. וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם אֶכְתֹּב בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן.

מצוה תעה

שֶׁלֹּא לְתִבֹּעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית – שֶׁלֹּא לִתְבֹּעַ הַחוֹב בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֲבָל יְהֵא נִשְׁמָט, וְלֹא נִתְבָּעֲנוּ עוֹד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ב) לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו וְגוֹ'. מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ, כְּמִנְהָגִי כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (תע"ז) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָבַע הַלְוָאתוֹ אַחַר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בִּזְמַן הַבַּיִת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תעו

מִצְוָה לִנְגֹּשׂ אֶת הַנָּכְרִי – לִנְגֹּשׂ הַנָּכְרִי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיִּפְרַע מָה שֶׁהוּא חַיָּב לָנוּ, וְלֹא נַחְמֹל וּנְרַחֵם עָלָיו לְהַאֲרִיךְ לוֹ הַמְּלָוֶה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ג) אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁלֹּא נְלַמֵּד נַפְשׁוֹתֵינוּ לַחְמֹל וּלְרַחֵם עָלָיהֶם, לְמַעַן לֹא נִמָּשֵׁךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם וְאַחַר עֲצָתָם בְּשׁוּם דָּבָר. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצוות שרש ו) שֶׁאֵין זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה כְּלָל, אֲבָל עִנְיַן הַכָּתוּב לְהַזְהִיר עַל הַחֶמְלָה בְּיִשְׂרָאֵל בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְאָמַר אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וְלֹא אָחִיךָ, וְהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, דְּקָאָמַר לָן, שֶׁהוּא כְּמוֹ עֲשֵׂה, וְהַלָּאו הַמְּבֹאָר בּוֹ כְּמוֹ כֵן, וּלְאָחִיךָ לֹא תִגֹּשׂ. וְכֵן הָעִנְיָן מַמָּשׁ בְּאִסּוּר רִבִּית, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקעג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.
דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בְּבֵאוּר בַּכָּתוּב לְפִי דַּעְתִּי.
וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָאֵרִיךְ זְמַן פִּרְעוֹנוֹ מִן הַנָּכְרִי עַל צַד הַחֶמְלָה עָלָיו לְבַד, לֹא מִצַּד הַיִּרְאָה לַלָּוֶה, אוֹ לְהֶפְסֵד חוֹבוֹ, אוֹ לְשׁוּם תּוֹעֶלֶת אַחֵר בִּטֵּל עֲשֵׂה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וּלְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, הַנּוֹגֵשׂ יִשְׂרָאֵל בְּחוֹבוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֲרִיכוּת חוֹב לְנָכְרִי לֹא מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד.

מצוה תעז

שֶׁיִּשְׁמִיט כָּל הַלְוָאוֹתָיו בַּשְּׁבִיעִית – לַעֲזֹב הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ג) וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ, וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּזֹאת הַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב) וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ. וְאָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (מובא בגיטין לו, א) בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת שְׁמִטַּת כְּסָפִים.

כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת (מצוה פד), מָה שֶּׁיֵּדַעְתִּי בְּשֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים גַּם כֵּן, אַחַר אוֹתוֹ הַטַּעַם נִמְשָׁךְ, לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדּוֹת מְעֻלּוֹת מִדַּת הַנְּדִיבוּת וְעַיִן טוֹבָה, וְלִקְבֹּעַ בְּלִבֵּנוּ הַבִּטָּחוֹן הַגָּדוֹל בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְאָז תִּכְשַׁר נַפְשֵׁנוּ לְקַבֵּל טוֹב מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל כְּלוּל הַבְּרָכָה וְהָרַחֲמִים, וְגַם נִמְצָא מִזֶּה גָּדֵר חָזָק וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל לְהִתְרַחֵק מְאֹד מִן הַגָּזֵל וּמִן הַחֶמְדָּה בְּכָל אֲשֶׁר לְרֵעֵנוּ, כִּי נִשָּׂא קַל וָחֹמֶר בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ לֵאמֹר אֲפִלּוּ הִלְוֵיתִי מָמוֹנִי וְהִגִּיעַ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה אָמְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁמִיט בְּיַד הַמַּלְוֶה, שֶׁלֹּא לְגָזֹל וְשֶׁלֹּא לַחְמֹד מִשֶּׁלּוֹ לֹא כָל שֶׁכֵּן שֶׁרָאוּי לִי לְהִתְרַחֵק עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן?

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן), שֶׁאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶלָּא בְּסוֹפָהּ, כְּשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים, וּמְשַׁמֶּטֶת אֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, וְאִם סִיֵּם לוֹ שָׂדֶה בְּהַלְוָאתוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ט, ו) וְתַמַּהּ הוּא, דְּרַבִּי יוֹחָנָן דָּחֵי לַהּ בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין לז א).

הַקָּפַת חֲנוּת וּשְׂכַר שָׂכִיר אֵינוֹ נִשְׁמָט, וְאִם זָקְפוּ אוֹתָם בְּמִלְוָה, נִשְׁמָט, וְכֵן הַדִּין בִּקְנָסוֹת. הַמְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ קֹדֶם שְׁמִטָּה אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת, אֶלָּא אִם כֵּן פָּגְמָה אוֹ זְקָפַתְהּ עָלָיו בְּמִלְוָה. וְהַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל פ"ט הי"ד). וּבְפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ מח, ב) אָמְרִינַן, דְּאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא פְּלַג חוֹבוֹ, וְהֶנֵּי מִלֵּי בְּמַשְׁכּוֹן שֶׁל מִטַּלְטְלִין אֲבָל בְּמַשְׁכּוֹן שֶׁל קַרְקַע בְּאַתְרָא דִּמְסַלְקֵי, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת, וּבְכוֹר אֵינוֹ נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם, לְפִי שֶׁהוּא כְּחוֹב גָּמוּר, אֲבָל בְּאַתְרָא דְּלָא מְסַלְקֵי אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ. וְהַשְׁתָּא דְּקַיְמָא לַן סָתָם מַשְׁכַּנְתָּא שַׁתָּא, דְּהָכִי אַסִּיקְנָא בַּגְּמָרָא (שם סח, א) לְדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, כָּל הַמַּשְׁכּוֹנוֹת כְּאַתְרָא דְּלָא מְסַלְקֵי דָּיְנִינַן לְהוּ, וְאֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת מַשְׁכּוֹנָא, וּבְכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם, וּבַעַל חוֹב דִּיתוֹמִים גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, דְּכִקְרַקַע שֶׁלָּהֶם הוּא.

וְהַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹב זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה כְּבָר נְתָנוֹ בְּיַד בֵּית דִּין. וּמִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין לז, א) שֶׁחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִיתוֹמִים עַל אֲחֵרִים אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ, דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים, וְאַחֲרֵיהֶם כָּל בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וּכְאִלּוּ מָסְרוּ שְׁטָרוֹתֵיהֶם בְּיַד בֵּית דִּין דְּמֵי. וְכֵן מַעְנִין הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (מכות ג, ב) שֶׁהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ, דְּכִי אָמַר רַחֲמָנָא לֹא יִגֹּשׂ בְּחוֹב הָרָאוּי לְנָגֹשׂ, וְזֶה לֹא הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְנָגֹשׂ עֲדַיִן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַמַּתְנֶה עִם חֲבֵרוֹ בְּחוֹבוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תְּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּט, לְפִי שֶׁהוּא כְּמַתְנֶה עַל מָה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אֲבָל אָמַר לוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תְּשַׁמֵּט

חוֹב זֶה וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁדִּין שְׁבִיעִית לְהַשְׁמִיט, אִם מַתְנֶה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט חוֹב זֶה אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמג) בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהַלְווֹת בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [פרק עשירי].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ מִדְּאוֹרַיְתָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְכָל מָקוֹם בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה של) בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג אֵין שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת וּכְסָפִים נוֹהֶגֶת מִדְּאוֹרַיְתָא (רמב"ם שמיטה ויובל שם הל' ב ג), אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים נוֹהֶגֶת שְׁמִטַּת כְּסָפִים אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה וַאֲפִילּוּ בְּכָל מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי בְּסוֹף מִצְוָה רִאשׁוֹנָה אֵיזוֹ הִיא שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה לְדַעַת הַמְפָרְשִׁים הַגְּדוֹלִים הַיּוֹדְעִים דַּרְכֵי הַתַּלְמוּד.

וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָבַע אֶת חֲבֵרוֹ עַל חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שָׁנָה שְׁבִיעִית בִּזְמַן הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תעה), וּבַזְּמַן הַזֶּה קָא עָבֵיד אִסּוּרָא דְּרַבָּנָן. וְאִם יָדְעוּ הַבַּיִת דִּין שֶׁשְּׁבִיעִית עֲבָרָה עָלָיו אֵין נִזְקָקִין לִנְגֹּשׁ אוֹתוֹ כְּלָל, וַאֲפִילּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְׁמָטַת כְּסָפִים עַכְשָׁו דְּרַבָּנָן וְקַיְמָא לַן (קידושין יג ב) שְׁעִבּוּדָא דְּאוֹרַיְתָא, הָא אִפְסְקָא הִלְכְתָא, דִּבְכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, יֵשׁ כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים לְדָחוֹת דְּבַר תּוֹרָה, מִטַּעַם דְּהֶפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר (גיטין לו ב).

מצוה תעח

שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ אֶת לְבָבוֹ עַל הֶעָנִי – שֶׁלֹּא נִמְנַע הַחֶסֶד וְהַצְּדָקָה מֵאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל שֶׁכֵּן מִן הַקְּרוֹבִים, בְּדַעְתֵּנוּ חֻלְשַׁת עָנְיָנָם וְיֵשׁ בָּנוּ יְכֹלֶת לְסַעֲדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ז) לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן, כְּלוֹמַר, אַל תַּשְׁלִיט עָלֶיךָ מִדַּת הַכְּילוּת וְהַנְּבָלָה, אֲבָל הָכֵן לְבָבְךָ עַל כָּל פָּנִים בְּמִדַּת הַנְּדִיבוּת וְהַחֶמְלָה, וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה לְךָ בַּדָּבָר חֶסְרוֹן מָמוֹנְךָ, כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַהוּא יְבָרֶכְךָ הַשֵּׁם וְיָפֶה לְךָ בִּרְכָתוֹ רֶגַע קָטָן מִכַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל זָהָב וָכֶסֶף.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַצְּדָקָה כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים וּקְצָת דִּינֶיהָ וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהָגִי.

מצוה תעט

מִצְוַת צְדָקָה – לַעֲשׂוֹת צְדָקָה עִם הַצָּרִיךְ אֵלֶיהָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּתֵּן מִמָּמוֹנֵנוּ לְמִי שֶׁיֶּחְסַר לוֹ, וּלְחַזֵּק הֶעָנִי בְּכָל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְמִחְיָתוֹ בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים

טו ח) פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ לא, א) אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְעוֹד נֶאֱמַר (ויקרא כה, לה) וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וְחַי עִמָּךְ, וְאָמַר עוֹד (שם לו) וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת הַלְוָאָה לֶעָנִי בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ, מָה שֶּׁיַּדָּעְתִּי. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב י ב) שֶׁעִקַּר מִצְוָה זוֹ לִתֵּן הַצְּדָקָה לְיַד גַּבַּאי שֶׁיִּתְּנֶנָּה לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ הַמְקַבֵּל כְּשֶׁהוּא מְקַבְּלָהּ מִיָּד הַנּוֹתְנָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְאֶנּוּ, וְגַם הַנּוֹתֵן לֹא יְבַיְּשֶׁנּוּ עָלֶיהָ לְעוֹלָם, שֶׁזֶּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי מְקַבְּלָהּ.

וְאַתָּה בְּנִי, אַל תַּחְשֹׁב שֶׁעָנְיָן מִצְוַת הַצְּדָקָה לֹא יִהְיֶה רַק בְּעָנִי אָשֶׁר אֵין לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה, כִּי אַף בַּעֲשִׁירִים גְּדוֹלִים גַּם כֵּן תִּתְקַיֵּם מִצְוַת הַצְּדָקָה לִפְעָמִים, כְּגוֹן עָשִׁיר שֶׁהוּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְצָרִיךְ לִלְוֹוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּעָשִׁיר שֶׁהוּא בְּעִירוֹ וּבִמְקוֹם מַכִּירָיו פְּעָמִים שֶׁיִּצְטָרֵךְ מִפְּנֵי חֹלִי אוֹ מִפְּנֵי שׁוּם מִקְרֶה אַחֵר לְדָבָר אֶחָד שֶׁהוּא בְּיָדְךָ וְלֹא יִמְצָא מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, גַּם זֶה בִּכְלַל מִצְוַת הַצְּדָקָה הוּא בְּלִי סָפֵק, כִּי הַתּוֹרָה תִּבְחַר לְעוֹלָם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, וּתְצַוֶּה אוֹתָנוּ לְהַשְׁלִים רְצוֹן הַנִּבְרָאִים בְּנֵי בְּרִית בַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדֵנוּ. וּכְלַל הָעִנְיָן, שֶׁכָּל הַמְהַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּמָמוֹן בֵּין בְּמַאֲכָל אוֹ בִּשְׁאָר צָרְכָיו אוֹ אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים טוֹבִים, דְּבָרִים נְחוּמִים (ב"ב ט ב), בִּכְלַל מִצְוַת הַצְּדָקָה הִיא וּשְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד. וְיִכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּאָזְנֶיךָ, כִּי טוֹבִים הַמָּה בְּאָזֶן תִּבְחַן מִלִּים.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות סז, ב) שֶׁעָנִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַח מַעֲרִימִין עָלָיו וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה, וְאַחַר כָּךְ אֵין שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, אֲבָל עָשִׁיר הַמִּסְגַּף עַצְמוֹ וְעֵינוֹ רָעָה בְּמָמוֹנוֹ אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲתָּה מְצֻוֶּה לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹנוֹ, אֲבָל אֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְהַעֲשִׁירוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מתנות עניים ט, ג) כִּי מֵעוֹלָם לֹא רָאָה וְלֹא שָׁמַע עִיר שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ז, ב) שֶׁאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת צְדָקָה אִם יִמְצָא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ שֶׁצָּרִיךְ לָהּ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שמות רבה לוג) שֶׁאֵין שׁוּם אָדָם בָּא לָעֲנִיּוּת לְעוֹלָם בִּשְׁבִיל רִבּוּי הַצְּדָקָה שֶׁיַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו לב יז) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם. וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּזְכוּת הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה. וְיֵשׁ פְּרָטֶיהָ, בְּמָקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר, וְרֻבָּם בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (פרק שישי) וּבְבָבָא בָּתְרָא [פ"א].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה צְדָקָה בְּעֵת שֶׁנִּשְׁאַל עָלֶיהָ אוֹ שֶׁרָאָה שֶׁצָּרִיךְ הַדָּבָר וְיֵשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תפ

שֶׁלֹּא נִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם שְׁמִטָּה – שֶׁלֹּא לְהִמָּנַע מֵהַלְווֹת אֶל הַצְּרִיכִים מִפְּנֵי פַּחַד הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא תַּפְקִיעַ הַחוֹב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ט), הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) הִשָּׁמֶר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, פֶּן יִהְיֶה בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר, שְׁאֵלּוּ שְׁנֵי לָאוִין בָּאוּ בְּזֶה הָעִנְיָן, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְחַזֵּק וּלְקַבֵּעַ בִּלְבֵבֵנוּ מִדַּת הַנְּדִיבוּת, וּלְהַרְחִיק תַּכְלִית הַהַרְחָקָה מִדַּת הַכִּילוּת, וְאֵין נָדִיב בְּעוֹלָם כְּמַלְוֶה מְעוֹתָיו עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַזְּמַן קָרֵב לְהַשְׁמִיט הַלְוָאָתוֹ וּלְהַפְסִידָהּ מִמֶּנּוּ, אִם אוּלַי יֵאָרַע בּוֹ אֹנֶס אוֹ שׁוּם מִקְרֶה שֶׁלֹּא יוּכַל לְתְבֹּעַ הַלְוָאָתוֹ קֹדֶם שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה. וְכָל מֵבִין דַּרְכֵי הַתּוֹרָה וּמַשִּׂיג לָדַעַת אֲפִלּוּ מְעַט בְּחֵין עָרְכָּהּ יֵדַע בְּבֵרוּר, כִּי הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ אֶל הַצְּרִיכִים, נוֹסֵף עוֹד, וְחוֹשֵׁךְ מִישֶׁר אַךְ לְמַחְסוֹר, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָדִין אֶת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו, וְיַעֲנִיקֵהוּ מִבִּרְכָתוֹ כְּפִי הִתְקָרְבוֹ אֵלָיו, וּמִדַּת הַכִּילוּת מְחֻצָּה שֶׁל בַּרְזֶל בֵּינוֹ וּבֵין הַבְּרָכָה, וְהַנְּדִיבוּת חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַבְּרָכָה, וְנִמְצָא הַמִּתְנַהֵג בָּהּ שֶׁהוּא בְּתוֹכָהּ, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח.

דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים כְּלוּלִים בִּפְשָׁט הַכָּתוּב לְפִי דַּעְתִּי.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאַף בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, מִכָּל מָקוֹם אָנוּ מַזְהִרִים גַּם כֵּן שֶׁלֹּא נִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת אֶל הַצָּרִיךְ מִפְּנֵי פַּחַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁמַּשְׁמֶטֶת מִדְּרַבָּנָן בַּזְּמַן הַזֶּה, וּמִן הַתּוֹרָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִמְנַע מִלְּהַלְווֹת אֶל הַצָּרִיךְ מִפְּנֵי זֶה, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

וְאוּלַי יַעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתְּךָ בְּנִי לֵאמֹר, וְאֵיךְ יִמָּנַע אָדָם מֵהַלְוָאָה לְעוֹלָם מִפְּנֵי זֶה, וְלָמָּה נִכְתַּב עַל זֶה לָאו, וַהֲלֹא בְּיָדוֹ לְהַתְנוֹת עִמּוֹ עַל מְנַת שֶׁלֹּא תַּשְׁמִיטֶנּוּ בַּשְּׁבִיעִית, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין תָּמִיד בְּשִׁטְרוֹתֵינוּ? אַל יַבְהִילְךָ דָּבָר זֶה, כִּי הַתּוֹרָה תַּזְהִירֵנוּ בְּדְבָרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר בְּתַקָּנוֹת וּתְנָאִים.

מצוה תפא

שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּחַ עֶבֶד עִבְרִי רֵיקָם – שֶׁלֹּא נוֹצִיא עֶבֶד עִבְרִי בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת מֵעַבְדוּתֵנוּ כְּשֶׁיֵּצֵא בֶּן חוֹרִין לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנִים, אֲבָל נַעֲנִיקֵהוּ מֵהוֹנֵנוּ עַל כָּל פָּנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יג) וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ וּמְקוֹם בֵּאוּרָהּ, כָּתוּב בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה דְּהַעֲנָקָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תפב).

מצוה תפב

לְהַעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ לַחָפְשִׁי – לָתֵת מִמָּה שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְעֶבֶד עִבְרִי בִּזְמַן שֶׁיֵּצֵא מִתַּחַת יָדֵינוּ לְחֵרוּת וְלֹא נְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיָדִים רֵיקָנִיּוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יד) הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְמַעַן נְקֻנֶּה בְּנַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת מְעֻלּוֹת יְקָרוֹת וַחֲמוּדוֹת, וְעִם הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה וְהַמְּעֻלָּה נִזְכֶּה לְטוּב, וְהָאֵל הַטּוֹב, חָפֵץ לְהֵיטִיב לְעַמּוֹ, וְהוֹדָנוּ וַהֲדְרָנוּ הוּא שֶׁנִּרְחֲם עַל מִי שֶׁעָבַד אוֹתָנוּ וְנִתֵּן לוֹ מִשֶּׁלָּנוּ בְּתוֹרַת חֶסֶד מִלְּבַד מָה שֶׁהִתְנֵינוּ עִמּוֹ לָתֵת לוֹ בִּשְׂכָרוֹ, וְדָבָר מֻשְׂכָּל הוּא, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין טז, ב) שֶׁאֶחָד הָעֶבֶד הַיּוֹצֵא בְּסוֹף שֵׁשׁ אוֹ בַּיּוֹבֵל אוֹ בְּמִיתַת אֲדוֹן, וְכֵן אֲמָה שֶׁיָּצְאת בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ בְּסִימָנִין הֲרֵי אֵלּוּ מַעֲנִיקִין לָהֶם, אֲבָל הַיּוֹצְאִין בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף אֵין מַעֲנִיקִין לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי, וְזֶה לֹא שִׁלְּחוֹ הוּא, אֶלָּא שֶׁהָעֶבֶד הוּא שֶׁגָּרַם בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף לָצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ. וְכֵן מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יז, א) בְּמָה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב צֹאן וְגֹרֶן וְיֶקֶב, שֶׁבִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בְּרָכָה מֵחֲמַת עַצְמָם הוּא שֶׁחַיָּב אָדָם לְהַעֲנִיקָם, אֲבָל לֹא כְּסָפִים וּבְגָדִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין פּוֹחֲתִין לוֹ מִשְּׁלֹשִׁים סֶלַע, וּבֵין נִתְבָּרֵךְ בַּעַל הַבַּיִת לְרַגְלוֹ אוֹ לֹא נִתְבָּרֵךְ חַיָּב לְהַעֲנִיק לוֹ, וְעָנָק הָעֶבֶד לְעַצְמוֹ, וְאֵין בַּעַל חוֹבוֹ גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁאֵין דִּין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמֶּה שֶׁקָּדַם (מצוה מב), וּמִכָּל מָקוֹם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח, שֶׁאִם שָׂכַר אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוֹ זְמַן מְרֻבֶּה אוֹ אֲפִלּוּ מוּעָט שֶׁיַּעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ מֵעִמּוֹ מֵאֲשֶׁר בֵּרְכוֹ הַשֵּׁם.

מצוה תפג

שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בַּקָּדָשִׁים – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד עֲבוֹדָה בִּבְהֵמוֹת הַקָּדָשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יט) לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ, וּשְׁאָר הַקָּדָשִׁים, נִלְמָדִים מִן הַבְּכוֹר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בִּבְכוֹרוֹת (כה, א).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיקֵנוּ מֵהִתְקָרֵב אֶל הַקָּדָשִׁים וּמִנְּגֹעַ בָּהֶן, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּלָאו דְּאִסּוּר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין (מצוה תסט) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות שם) כָּל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדְשִׁים קַלִּים אֲסוּרִים בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה (עי' רמב"ם מעילה פ"א הל' א ז), וְאָסוּר לַהֲדִיוֹט לֵהָנוֹת מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, בֵּין מִדְּבָרִים הַקְּרֵבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, בֵּין מִקָּדְשֵׁי

בֶּדֶק הַבַּיִת, וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מָעַל. דְּבָרִים שֶׁהֻתְּרוּ בָּאֳכִילָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּגוֹן, בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם אַחַר זְרִיקַת דָּמָן אוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אַחַר זְרִיקַת דַּם שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים אֵין בָּהֶן מְעִילָה, אֲפִלּוּ אָכַל הַזָּר מֵאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, הוֹאִיל וְהֵן מֻתָּרִין לְמִקְצָת בְּנֵי אָדָם לֵהָנוֹת בָּהֶן, כָּל הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן לֹא מָעַל, וַאֲפִלּוּ נִפְסְלוּ וְנֶאֶסְרוּ בָּאֳכִילָה, הוֹאִיל וְהָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הֶתֵּר אֵין חַיְבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה.

כָּל הַמּוֹעֵל בְּזִדּוֹן לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם מָה שֶּׁפָּגַם מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ, וְהָאַזְהָרָה שֶׁל מְעִילָה, מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּנְדָרֶיךָ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְאוֹכֵל בְּשַׂר עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה תמז), הוֹאִיל וְכֻלָּהּ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כָּל קָדֶשׁ שֶׁהוּא לְהַשֵּׁם לְבַדּוֹ, בֵּין מִקָּדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, אִם נֶהֱנָה מֵהֶן בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה לוֹקֶה. מָעַל בִּשְׁגָגָה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וְתוֹסֶפֶת חֻמָּשׁ, וּמֵבִיא אַיִל בִּשְׁתֵּי סְלָעִים וּמַקְרִיבוֹ אָשָׁם וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם מְעִילוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה טו טז) בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְיָ וְגוֹ' וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַיְיָ וְגוֹ' וְאֶת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת חֲמִישִׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו, וְשִׁלּוּם הַקֶּרֶן עִם הַתּוֹסֶפֶת חֻמָּשׁ וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן מִצְוַת עֲשֵׂה (מצוה קכז). תַּשְׁלוּם הַקֶּרֶן וַהֲבָאַת הָאָשָׁם, מְעַכְּבִין אֶת הַכַּפָּרָה, וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ, אַיִל וְאָשָׁם מְעַכְּבִין, וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. הֵבִיא מְעִילָתוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֲשָׁמוֹ לֹא יָצָא. נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם מָעַל אִם לֹא מָעַל, פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין וּמִן הַקָּרְבָּן. וְהַחֹמֶשׁ חֲרֵי הוּא כִּתְחִלַּת הַהֶקְדֵּשׁ, וְאִם נֶהֱנָה בּוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים (מצוה שנה) שֶׁהַחֹמֶשׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה עַל הַקֶּרֶן, עַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא וְחֻמְשׁוֹ חֲמִשָּׁה. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין חַיְבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, אֲבָל אָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהַנֶּהֱנֶה מֵהֶם מְשַׁלֵּם קֶרֶן לְבַד, וְאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה (פ"ג).

וְכָל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קַלִּים, אֲסוּרִין בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ, וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים, וְהַגִּזּוּז אֶת הַשּׁוֹר אוֹ הָעוֹבֵד בּוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וְתוֹלֵשׁ אֵינוֹ כְּגוֹזֵז. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם ה"ז) יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּגַזֵּז כְּדֵי רֹחַב הַסִּיט כָּפוּל, לֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִשַּׁבָּת. סִפֵּק קָדָשִׁים (שם ה"ח), כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁהִיא סְפֵק בְּכוֹר וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, חֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בְּגִזָּה וּבַעֲבוֹדָה, וְהַגִּזּוּז אוֹ הָעוֹבֵד בָּהֶן אֵינוֹ לוֹקֶה. בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפַל בָּהּ מוּם וְנִפְדֵּית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצוה תמא), אֵינָהּ מֻתֶּרֶת בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, וַהֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ, עַד שֶׁתִּשָּׁחֵט. נִשְׁחֲטָה אַחַר פִּדְיוֹנָהּ הֻתְּרָה בָּאֳכִילָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁקָּדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת מוּמָן אוֹ קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן, אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לַמִּקְדָּשׁ אֵינָהּ אֲסוּרָה בְּגִזָּה

וַעֲבוֹדָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, נִפְדֵּית הֲרֵי הִיא כְּחֻלִּין לְכָל דָּבָר, וְתֵצֵא לְחֻלִּין, לְהִנָּזֵז וּלְהֵעָבֵד, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁהַקְּדֻשָּׁה חָלָה עַל גּוּפָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין מִתְּחִלָּה, וְאֵינָן יוֹצְאִין לְחֻלִּין לִנָּזֵז וְלֵעָבֵד לְעוֹלָם. וְאָסוּר לְהַרְבִּיעַ בִּבְכוֹר אוֹ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. וּמֻתָּר לִתְלֹשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לְכַתְּחִלָּה מִן הַקְּדָשִׁים, כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמּוּם לַמֻּמְחֶה, וְאוֹתוֹ הַשֵּׂעָר שֶׁתָּלַשׁ, אוֹ שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַבְּהֵמָה, אוֹ מִן הַבְּכוֹר, אוֹ מִן הַמַּעֲשֵׂר הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁשִּׁשְׁחֲטוּ מִפְּנֵי מוּמָן, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁהֶה אוֹתָן, הוֹאִיל וְאֵינָן בְּנֵי כַּפָּרָה. אֲבָל צֶמֶר הַנּוֹשֵׁר מִן הַחַטָּאת וְאָשָׁם מֻתָּר בַּהֲנָאָה לְאַחַר שְׁחִיטָתָן מִפְּנֵי מוּמָן, הוֹאִיל וּלְכַפָּרָה הֵן בָּאִין אֵינוֹ מַשְׁהֶא אוֹתָן, וְאִם נִתְלַשׁ מִן הָעוֹלָה הֲרֵי זֶה סָפֵק. וְכָל שֶׁנִּתְלַשׁ מִן הַקְּדָשִׁים אַחַר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִכְּיוָן שֶׁלֹּא תָּלַשׁ בְּיָדוֹ, חוּץ מִן הַבְּכוֹר, שֶׁאַף הַנִּתְלָשׁ מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנָּפַל בּוֹ מוּם אָסוּר בַּהֲנָאָה. הַשּׁוֹחֵט בְּכוֹר אוֹ שְׁאָר הַמֻּקְדָּשִׁין תּוֹלֵשׁ הַשֵּׂעָר מִכָּאן וּמִכָּאן לַעֲשׂוֹת מָקוֹם לַסַּכִּין, וְלֹא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ. קֻדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, אֲפִלּוּ בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אָסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵינָן אָסוּרִין, לְפִיכָךְ הַגּוֹזֵז אוֹתָן אוֹ הָעוֹבֵד בָּהֶן אֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. הַמַּקְדִּישׁ עֵבֶר לַמִּזְבֵּחַ אִמּוֹ אָסוּרָה בַּעֲבוֹדָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵינָהּ אֲסוּרָה, אֲבָל לִגְזֹז אוֹתָהּ מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אֶת הָעֻבָּר גְּזוּרוּ בָּהּ, וְהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת בְּגִזָּה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֶפְסֵד לַוָּלָד. הִקְדִּישׁ אֵבֶר אֶחָד מִן הַבְּהֵמָה, בֵּין לְבֶדֶק הַבַּיִת לַמִּזְבֵּחַ, הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם אָסוּרָה כֻּלָּהּ בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה, לְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (שם).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין בְּהֵמָה לְקָרְבָּן, וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים, מִכָּל מָקוֹם מִי שֶׁהִקְדִּישׁ הֶקְדֵּשׁוֹ הֶקְדֵּשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד בְּבֶהֱמַת קָדְשִׁים כָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תפד

שֶׁלֹּא לִגְזֹז הַצֶּמֶר בְּקָדָשִׁים – שֶׁלֹּא נָגֹז הַצֶּמֶר מִבְּהֵמַת הַקָּדָשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יט) וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ, וְכָל שְׁאָר הַקָּדָשִׁים נִלְמָדִים מִן הַבְּכוֹר בְּאִסּוּר זֶה. וְכָל עִנְיָן אִסּוּר הַגִּזָּה כְּאִסּוּר הָעֲבוֹדָה, אֵין רָאוּי לְהַאֲרִיךְ בּוֹ עוֹד. הִנֵּה כָּתַבְתִּי קְצָת דִּינֵי הַגִּזָּה לְמַעְלָה, עִם דִּינֵי הָעֲבוֹדָה.

מצוה תפה

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת – שֶׁלֹּא נֹאכַל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ג) לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ. כְּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת קצט) מִלַּת "עָלָיו" שָׁבָה עַל כֶּבֶשׂ הַפֶּסַח, שֶׁהַחוֹבָה בִּזְבִיחָתוֹ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְאָמְרוּ מֵעֵת שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן זְבִיחָתוֹ לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ. וּבִפְסָחִים (כח ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִנַּיִן לְאוֹכֶל חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה שֶׁהוּא בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ וְשָׁם (ד ב) נֶאֱמַר לְכֶלִי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה דְּאוֹרַיְתָא, כֵּן מָצָאנוּ לְשׁוֹן כָּל הַנֶּסְחָאוֹת הַמְדֻיָּקוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ עַל זְקֵנֵי הַתַּלְמוּד. וְשָׁם נֶאֱמַר בְּטַעַם אִסּוּר הֶחָמֵץ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, עֲבַדוּ רַבָּנָן הַרְחָקָה יְתֵרָה כִּי הֵיכִי דְּלָא לִגַּע בְּאִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא. וּמִי שֶׁיַּעֲבֹר וְיֹאכַל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת לוֹקֶה, עַד כָּאן.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח הוּא אִסּוּר חָמוּר בְּיוֹתֵר, מִצַּד שֶׁעִנְיָן זֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּדָתֵנוּ, כִּי יְצִיאַת מִצְרַיִם הוּא אוֹת וּמוֹפֵת מֻכְרָח בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהוּא הֶעָמּוּד הַגָּדוֹל שֶׁאוּלַמֵּי הַתּוֹרָה נִסְמָכִים בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, וְעַל כֵּן כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא לְזֵכֶר יְצִיאַת מִצְרַיִם חֲמוּרָה עָלֵינוּ וַחֲבִיבָה הַרְבֵּה. עַל כֵּן מִצַּד הַחֹמֶר הַגָּדוֹל שֶׁבָּהּ תִּזְהִירֵנוּ הַתּוֹרָה לְהַתְחִיל בָּהּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת קֹדֶם הַגִּיעַ זְמַן הַנּוֹעָד לְאוֹתוֹ הַנֵּס שֶׁהוּא הַתְחָלַת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְכָל זֶה, לְמַעַן נִתֵּן אֶל לִבֵּנוּ חֹמֶר הַמִּצְוָה וּגְדֶל עִנְיָנָהּ בְּרֹאוֹתֵינוּ כִּי הַתּוֹרָה תַּעֲשֶׂה לָנוּ גָּדֵר סָבִיב לָהּ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא, ב) שֶׁאוֹכְלִין חָמֵץ כָּל אַרְבַּע שָׁעוֹת מִיּוֹם זֶה, וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ, כְּלוֹמַר לֹא אוֹכְלִין גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעֻנָּן, וְלֹא שׁוֹרְפִין, אֶלָּא נֶהֱנִין לְהַאֲכִילוֹ לְכָל בְּרִיָּה אוֹ לְמָכְרוֹ לְאָדָם, וְשׁוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּתְחִלַּת שָׁעָה שִׁשִּׁית, וְזוֹ הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים בַּמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַרְחִיק הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה, שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל לְאָכְלוֹ בְּתְחִלַּת שָׁעָה שְׁבִיעִית, שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם מִכְּתוּב אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם בִּפְסָחִים (ד, ב) כְּתִיב (שמות יב יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאוֹר וְגוֹ' וּכְתִיב (שם טו) אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ' הָא כֵּיצַד? לְרַבּוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר לַבֹּעוּר, וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן, כְּמוֹ הָרִאשׁוֹן אָדָם תְּוֹלֵד (איוב טו, ז) שֶׁפֵּרוּשׁוֹ קֹדֶם. וּמִמָּה שֶׁחִיֵּב הַכָּתוּב לְהַשְׁבִּיתוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, יָדַעְנוּ שֶׁמִּקְצַת הַיּוֹם הוּא מֻתָּר בְּהֶכְרֵחַ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן רֶגַע הָרִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם וּלְהַשְׁבִּיתוֹ בּוֹ, וְאַחַר שֶׁכֵּן, מִקְצָתוֹ שֶׁל יוֹם מֻתָּר, וְלֹא בֵּאֵר לָנוּ הַכָּתוּב, אֵיזֶה חֵלֶק מִמֶּנּוּ הוּא שֶׁמֻּתָּר, נָחְלְקוּ אֲנַחְנוּ בְּשָׁוֶה מִן הַסְּבָרָא הָאֱמִתִּית, שֶׁאִם תְּחַלְּקֵהוּ בְּעִנְיָן אַחֵר, לֹא יִהְיֶה שׁוֹרֶשׁ בַּדָּבָר כְּלָל, וְזֶהוּ אָמְרָם שָׁם, אַךְ חֵלֶק. וְהַמְפָרְשִׁים כִּי מִלַּת אַךְ בְּאח"ס בט"ע חָץ, לֹא יָבִינוּ דִּבְרֵי חֲכָמִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים פֶּרֶק רִאשׁוֹן.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבַּן פֶּסַח. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת חַיָּב מַלְקוּת לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הוּא סוֹבֵר, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר דְּחָמֵץ לִפְנֵי זְמַנּוֹ אֶרְצָה לוֹמַר: בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן מֵחֲצוֹת הַיּוֹם וּלְמַעְלָה, עוֹבֵר עָלָיו הָאוֹכְלוֹ בְּלָאו זֶה שֶׁזְּכָרְנוּ. אֲבָל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו לסהמ"צ שם) חוֹלֵק עָלָיו, וּלְדַעְתּוֹ אֵין בָּזֶה לָאו, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּפָלֵג עֲלֵהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה וְאָמַר, בֵּין לִפְנֵי זְמַנּוֹ בֵּין לְאַחַר זְמַנּוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא כְלוּם, וְדָרַשׁ מִלְּתֵהּ, מִדִּכְתִיב לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת, בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשְׁנוֹ הָאָדָם בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה יֵשְׁנוֹ בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ, וּבְשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה, דְּהַיְנוּ בֵּין לִפְנֵי זְמַן הַפֶּסַח בֵּין לְאַחֲרָיו, אֵינוֹ בְּאַזְהָרַת בַּל תֹּאכַל חָמֵץ. וּלְדַעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִלַּת עָלָיו תְּשׁוּב עַל אֲכִילָתוֹ שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהָיָה נֶאֱכָל לָעֶרֶב, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּיְרוּשַׁלְמִי (פסחים א ד), שֶׁלִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, מִלַּת עָלָיו שָׁבָה עַל שְׁחִיטָתוֹ, וּלְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן עַל אֲכִילָתוֹ, שֶׁהָיָה נֶאֱכָל לָעֶרֶב. וְזֶה שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא לְכֻלֵּי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה אָסוּר. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ עֲבַדוּ רַבָּנָן הַרְחָקָה יְתֵרָה, דְּלֹא לִגַּע לִידֵי אִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא, כָּל זֶה אֱמֶת, שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא בְּנֶהֱנֶה מִן הֶחָמֵץ אַחַר חֲצוֹת, וְאָמְנָם הָאִסּוּר הוּא דְּקָאֵי עָלֶיהָ בְּמִצְוַת הַשְׁבָּתָה מִדְּאוֹרָיְתָא מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה, אֲבָל וַדַּאי אֵין בּוֹ אִסּוּר לָאו כְּלָל, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּקָיְמָא לַן כְּוָתֵהּ. וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ הָעִנְיָן שָׁם בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ, דְּכֻלֵּי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה דְּאוֹרָיְתָא, מְנָא לַן? אָמַר אַבַּיֵי תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי וְכוּ' וְסִיּוּם דְּבָרָיו שָׁם הָא כֵּיצַד? לְרִבּוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר לְבִעוּר. הִנֵּה זֶה מְבֹאָר שֶׁאֵין הָאִסּוּר בּוֹ אַחַר חֲצוֹת אֶלָּבָא דְּהִלְכְתָא זוֹלְתֵי מִצְוַת הַשְׁבָּתָה דְּאוֹרָיְתָא. הִנֵּה לְדַעְתּוֹ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֵין לָאו זֶה דְּלֹא תֹאכַל בְּכָלַל מִנְיַן הַמִּצְוֹת, הַט בְּנִי אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים, אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, וְדַע כִּי יֵשׁ בַּתּוֹרָה שִׁבְעִים פָּנִים וְכֻלָּם נְכוֹחִים.

מצוה תפו

שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִקָּרְבַּן חֲגִיגָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר דָּבָר מִבְּשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהוּא הַקָּרְבָּן הַבָּא עִם הַפֶּסַח לְהַגְדִּיל הַשִּׂמְחָה, אֶלָּא יֹאכַל כֻּלּוֹ בְּתוֹךְ שְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵם אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר. וּבָא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל עַל זֶה (פסחים עא, א) שֶׁבַּחֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁזְּמַן אֲכִילָתוֹ עַד שְׁנֵי יָמִים, וְעַל זֹאת הַחֲגִיגָה אָמַר הַכָּתוּב (שם ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר. כְּלוֹמַר, שֶׁיָּבִיא עִם הַפֶּסַח קָרְבַּן אַחֵר לַחֲגִיגָה, כְּלוֹמַר, לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה.

וּמִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ לָנוּ בְּמִצְוֹת עִנְיַן הַפֶּסַח שֶׁהִיא מִצְוָה וְיסוֹד חָזָק בְּתוֹרָתֵנוּ, וְעַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת יוֹם שִׂחִיטָתוֹ יוֹם שִׂמְחָה, וְאֵין שִׂמְחָה שְׁלֵמָה לִבְנֵי אָדָם, רַק בְּרִבּוּי בָּשָׂר, וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלָל מִכָּל בָּשָׂר הַנִּשְׁחָט לִכְבוֹד שִׂמְחַת הַפֶּסַח עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אֶלָּא יֵאָכֵל כֻּלּוֹ בְּיוֹמוֹ לְהַרְבּוֹת בּוֹ גִּילָה וְשִׂבַע שְׂמָחוֹת, וְזֶה נֶאֱמַר בְּכָאן מִלְּבַד הַטַּעַם הַכָּתוּב בְּנוֹתָר בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמג) שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לִשְׁבָח בְּכָל אִסּוּר הַנּוֹתָרוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע, א) שֶׁחֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר אֵין אָדָם יוֹצֵא בְּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ מֵחִיּוּב חֲגִינַת הַמּוֹעֵד, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לָחֹג בָּרֶגֶל (מצוה פח), אֲבָל יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ מֵחִיּוּב שִׂמְחַת הַמּוֹעֵד שֶׁהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר וְזֶה (מצוה תפח), לְפִי שֶׁעִנְיַן חִיּוּב הַשִּׂמְחָה אֵינוֹ אֶלָּא לְהַרְבּוֹת בָּשָׂר כְּדֵי לִשְׂמֹחַ, וַהֲרֵי יֵשׁ בָּשָׂר. וּמִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ז, ב) שֶׁיּוֹצְאִין יְדֵי שַׁלְמֵי שִׂמְחָה אֲפִלּוּ בְּנֶדֶר אוֹ נְדָבָה שֶׁל שְׁלָמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁחָטָן קֹדֶם הָרֶגֶל, וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן בָּרֶגֶל, שֶׁשַּׁלְמֵי שִׂמְחָה אֵין צָרִיךְ לִשְׁחֹט בִּשְׁעַת שִׂמְחָה, וְגַם כֵּן אֵין אָדָם צָרִיךְ לְשָׁחֳטָן לְשֵׁם שַׁלְמֵי שִׂמְחָה, שֶׁאֵין עִקַּר הַמִּצְוָה, רַק לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה בְּבָשָׂר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה וּבְמִקּוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת פְּסָחִים.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּשַׁלְמֵי שִׂמְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, כְּמוֹ שֶׁהֵן חַיָּבוֹת בַּשְּׁבִיתָה בּוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹתִיר כְּלוּם מֵחֲגִיגָה זוֹ לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי חַיָּב לִשְׂרֹף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁהַדִּין בְּנוֹתָר, וּלְפִיכָךְ אֵין חִיּוּב מַלְקוּת בְּלָאו זֶה, אַחַר שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ בָּזֶה.

מצוה תפז

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבַּן פֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵהַקְרִיב שָׁה הַפֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמוֹת. וְעִנְיַן הַבָּמוֹת הוּא, שֶׁהָיָה כָּל יָחִיד וְיָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁרְצוֹנוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן בּוֹנֶה בִּנְיָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה וּמַקְרִיב שָׁם קָרְבְּנוֹתָיו לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ קֹדֶם בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַהוּא שֶׁהָיָה מֻתָּר לָהֶם לַעֲשׂוֹת כֵּן, דַּוְקָא בִּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, אֲבָל קָרְבַּן הַפֶּסַח אֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם אֶלָּא בְּבָמַת רַבִּים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה הַמִּשְׁכָּן שָׁם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ה) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת מְגִלָּה (ט, ב) אֵין בֵּין בָּמָה גְּדוֹלָה לְבָמָה קְטַנָּה אֶלָּא פְּסָחִים.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִקְבֹּעַ בְּנַפְשֵׁנוּ גֹּדֶל עִנְיַן הַפֶּסַח וְיִקַּר הַמִּצְוָה מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בּוֹ כַּמָּה פְּעָמִים, וּבֶאֱמֶת כִּי כְּבוֹד הַמִּצְוָה וּפִרְסוּמָהּ יוֹתֵר כְּשֶׁיַּעֲשׂוּהָ בְּמָקוֹם מְסֻיָּם הַכֹּל יַחַד, וְלֹא כָּל יָחִיד וְיָחִיד בְּמָחוֹז חֶפְצוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמִגְלָה פֶּרֶק רִאשׁוֹן (שם).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת כִּי אָז נַקְרִיב קָרְבַּן הַפֶּסַח בִּזְכָרִים, וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף הֵן חַיָּבוֹת בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַפֶּסַח בְּסֵדֶר בֹּא בְּסִימָן ה'. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאַף בַּזְּמַן הַזֶּה הָעוֹבֵר וְהִקְדִּישׁ שֶׁה לְפֶסַח וְהִקְרִיבוֹ בְּבָמַת יָחִיד עָבַר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תפח

מִצְוָה לִשְׁמֹחַ בָּרְגָלִים – לִשְׁמֹחַ בָּרְגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז יד) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ, וְהֶעְנָיַן הָרִאשׁוֹן הָרָמוּז בְּשִׂמְחָה זוֹ הוּא, שֶׁנִּקְרִיב שְׁלָמִים עַל כָּל פָּנִים בְּבֵית הַבְּחִירָה, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים, וַהֲדַר וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. וּבְשָׁבִיל הַקְּרֻבַת הַשְּׁלָמִים אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ו, ב) נָשִׁים חַיָּבוֹת בַּשִּׂמְחָה, לוֹמַר שֶׁאַף הֵן חַיָּבוֹת לְהָבִיא שַׁלְמֵי שִׂמְחָה. וְעוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ח א) שְׂמַח בְּכָל מֵינֵי שִׂמְחָה, וּבִכְלָל זֶה הוּא אֲכִילַת הַבָּשָׂר וּשְׁתִיַּת הַיַּיִן, וְלִלְבֹּשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים, וְחִלּוּק פֵּרוֹת וּמֵינֵי מְתִיקָה לַנָּעָרִים וְלַנָּשִׁים, וּלְשַׂחֵק בִּכְלֵי שִׁיר בַּמִּקְדָּשׁ לְבַד, וְזוֹ הִיא שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא (סוכה נ א), כָּל זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ בִּכְלַל וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (קט, א) חַיָּב אָדָם לְשַׂמֵּחַ בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ בָּרֶגֶל, וְשָׁם נֶאֱמַר, תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כז ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְגוֹ'. עַכְשָׁו אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד טו) וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ. וְאָמְרוּ עוֹד בַּמֶּה מְשַׂמְּחִין? אֲנָשִׁים בָּרְאוּי לָהֶם בְּיַיִן, וְנָשִׁים בָּרְאוּי לָהֶם בִּבְגָדִים נָאִים, וְהַזְהִירַתְנוּ הַתּוֹרָה כְּמוֹ כֵן לְהַכְנִיס בִּכְלַל הַשִּׂמְחָה הָעֲנִיִּים וְהַגֵּרִים וְהַחֲלוּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם נָכוֹן עַל עִנְיַן שֶׁצָּרִיךְ טִבְעוֹ לִשְׂמֹחַ לִפְרָקִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ אֶל הַמָּזוֹן עַל כָּל פָּנִים, וְאֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַשֵּׁנָה, וְרָצָה הָאֵל לְזַכּוֹתֵנוּ, אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ, וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַשִּׂמְחָה לְשֵׁמוֹ לְמַעַן נִזְכֶּה לְפָנָיו בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ. וְהִנֵּה קָבַע לָנוּ זְמַנִּים בַּשָּׁנָה לְמוֹעֲדִים, לְזֹכֶר בָּהֶם הַנִּסִּים וְהַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גָּמָלָנוּ, וְאָז בָּעִתִּים הָהֵם צִוָּנוּ לְכַלְכֵּל הַחֹמֶר בִּדְבַר הַשִּׂמְחָה הַצְּרִיכָה אֵלָיו, וְיִמְצָא לָנוּ תְּרוּפָה גְּדוֹלָה, בִּהְיוֹת שֹׂבַע הַשְּׂמָחוֹת לִשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ, כִּי הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּאת תִּהְיֶה לָנוּ גָּדֵר לְבַל נֵצֵא מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר יוֹתֵר מִדַּאי, וַאֲשֶׁר עִמּוֹ הִתְבּוֹנְנוּת מִבְּלִי הַחֵפֶץ בְּקִטְרוּג יִמְצָא טַעַם בִּדְבָרַי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי קְצָתָן לְמַעְלָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה וּבְמָקוֹמוֹת מִן הַגְּמָרָא בְּפִזּוּר.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן הַשִּׂמְחָה, אֲבָל לֹא לְעִנְיַן הַקְּרְבָּן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מְשַׂמֵּחַ עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ וְהָעֲנִיִּים כְּפִי יְכָלְתּוֹ לְשֵׁם מִצְוַת הָרֶגֶל בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ"ב מי"ב) וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

מצוה תפט

לְהֵרָאוֹת בָּרֶגֶל בְּבֵית הַבְּחִירָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהֵרָאוֹת כָּל זָכָר בִּירוּשָׁלַיִם בְּבֵית הַבְּחִירָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים קְבוּעִים בַּשָּׁנָה. וְהֵן, פֶּסַח וְשָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז טז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁיַּעֲלֶה כָּל אָדָם עִם כָּל בֵּן זָכָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁיּוּכַל לְלֶכֶת לְבַדּוֹ בְּרַגְלָיו לַמִּקְדָּשׁ וְיִתְרָאֶה שָׁם. וּמֵחִיּוּב רְאִיָּה זוֹ, שֶׁיַּקְרִיב שָׁם קָרְבַּן עוֹלָה, וְזֶה הַקָּרְבָּן נִקְרָא עוֹלַת רְאִיָּה וְאֵין לְקָרְבָּן זֶה שִׁעוּר, אֲפִילּוּ תּוֹר אֶחָד אוֹ גּוֹזָל פּוֹטֵר. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לָחֹג בָּרֶגֶל (מצוה פח), מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י ב) שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בָּרֶגֶל, חֲגִיגָה רְאִיָּה, שִׂמְחָה, וְעַל כָּל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, הָיוּ מְבִיאִין קָרְבָּן, וְנִקְרְאִים, קָרְבַּן חֲגִיגָה, שַׁלְמֵי שִׂמְחָה, עוֹלַת רְאִיָּה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְמַעַן יִרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִתְּנוּ אֶל לִבָּם בִּפְעֻלַּת הַקָּרְבָּן הַמְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת, כִּי כֻּלָּם מִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם חֵלֶק הַשֵּׁם וְנַחֲלָתוֹ, עַם קָדוֹשׁ וְנִבְחָר, נוֹצְרֵי עֵדוּתוֹ, סְגֻלַּת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם, לִשְׁמֹר חֻקָּיו וּלְקַיֵּם דָּתוֹ, עַל כֵּן יָבוֹאוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בֵּית הַשֵּׁם, וְהוּא כְּאָמְרָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הִנְנוּ לְאֵל לַעֲבָדִים, נִכְנָסִים וּבָאִים בְּצֵל קוֹרָתוֹ, וּבְחֻזְקָתוֹ סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְיִרְאָתוֹ, וְזֶר לֹא יָבֹא בְּתוֹכֵנוּ, כִּי אֲנַחְנוּ לְבַדֵּנוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ. וְעִם הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה, תִּתְעוֹרֵר דִּעְתֵּנוּ, וְנַכְנִיס בְּלִבֵּנוּ מוֹרָאוֹ, וְנִקְבַּע בְּרַעְיוֹנֵנוּ אַהֲבָתוֹ, וְנִזְכֶּה לְקַבֵּל חַסְדּוֹ וּבִרְכָתוֹ. וּבָא עָלֵינוּ הַחִיּוּב בַּזְּכָרִים לְבַד, כִּי הֵם עִקַּר הַבַּיִת, וְהַטַּף וְהַנָּשִׁים טְפֵלָה לָהֶם, וְעִם הַחֻזְקָה בָּהֶם לַעֲבָדִים, נַעֲשֵׂית הַחֻזְקָה בְּכָל שֶׁהוּא תַּחַת יָדָם. וּמִזֶּה הַיְסוֹד, נִתְיַחֲדָה לָנוּ מִצְוָה בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת, לְהַקְהִיל שָׁם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּרִים, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, מְשֻׁחְרֶרֶת הַכֹּל וּמַפְקַעַת הַשִּׁעְבּוּד מִכָּל הַחַי מִכָּל בָּשָׂר, לְהָשִׁיב הַכֹּל תַּחַת יַד הָאָדוֹן הַשֵּׁם צְבָאוֹת, וְאָז בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, לֹא תּוֹעִיל חֻזְקָתָם לַאֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם, שֶׁאֵין שֵׁם אַדְנוּת בָּאָרֶץ בָּעֵת הַהִיא. וְעוֹד יֵשׁ עִמָּנוּ טַעַם אַחֵר בְּמִצְוַת הַקְהֵל, נִכְתֹּב אוֹתוֹ בְּמִקּוֹמוֹ בְּסֵדֶר אֲתֶם נִצָּבִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם חגיגה א ח) שֶׁעוֹלַת רְאִיָּה וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה אֵין דּוֹחִין לֹא שַׁבָּת וְלֹא טֻמְאָה, אֲבָל דּוֹחִין יוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בְּיוֹם טוֹב נְדָרִים וּנְדָבוֹת. וְעוֹד כָּתַבְתִּי קְצָת מִדִּינֶיהָ בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת חֲגִיגָה (מצוה פח), וְשָׁם כָּתַבְתִּי בְּמִי נוֹהֶגֶת, וּבְמִי אֵינָהּ נוֹהֶגֶת, וְכָל עִנְיָנָהּ, כְּמִנְהַג הַסֵּפֶר.

מצוה תצ

שֶׁלֹּא נַעֲלֶה לָרֶגֶל בְּלֹא קָרְבָּן – שֶׁלֹּא נַעֲלֶה לְבֵית הַבְּחִירָה בָּרֶגֶל בְּלֹא קָרְבָּן שֶׁנִּקְרִיב שָׁם, וְהוּא הַקָּרְבָּן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תפט), שֶׁנִּקְרָא עוֹלַת רְאִיָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז טז) וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי יְיָ רֵיקָם, פֵּרוּשׁ פְּנֵי כְּמוֹ לִפְנֵי. וְשָׁם כָּתַבְתִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ. וְזֹאת הָאַזְהָרָה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בִּנְקֵבוֹת, כְּמוֹ שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה הַבָּאָה עַל זֶה, אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בָּהֶן.

מצוה תצא

לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים – לְמַנּוֹת (עי' סהמ"צ להרמב"ם עשין קעו) שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים שֶׁיַּכְרִיחוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְיַחֲזִירוּ הַנּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת אֵלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָם, וְיִצּוּוּ בָּרַאוּי לַעֲשׂוֹת, וְיִמְנְעוּ הַדְּבָרִים הַמְּגֻנִּים. וְיִקָּימוּ הַגְּדָרִים עַל הָעוֹבֵר, עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּמְנִיעוֹתֶיהָ צְרִיכוֹת לָאֱמוּנַת כָּל אִישׁ וְאִישׁ. וּמִתְּנָאֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ הַדַּיָּנִין, מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מִמַּדְרֵגָה, וְזֶה שֶׁנַּעֲמִיד בְּכָל עִיר וָעִיר עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִין מְקֻבָּצִין כֻּלָּן בְּמָקוֹם אֶחָד מִשַּׁעֲרֵי הַמְּדִינָה הָרְאוּיָה לָזֶה הַמִּנְיָן, וְזֹאת הִיא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, וְנַעֲמִיד בִּירוּשָׁלַיִם בֵּית דִּין גָּדוֹל מִשִּׁבְעִים דַּיָּנִים, וְנַעֲמִיד אֶחָד עַל הַשִּׁבְעִים הָהֵם וְהוּא הַנִּקְרָא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא אֲשֶׁר יִקְרְאוּ הַחֲכָמִים נָשִׂיא כְּמוֹ כֵן, וְיִהְיוּ כֻּלָּן מְקֻבָּצִין בְּמָקוֹמָן הַמְיֻחָד לָהֶם. וּמָקוֹם שֶׁהוּא מְעַט הַמִּנְיָן, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, יַעֲמִידוּ בּוֹ שִׁלְשָׁה יִשְׁפְּטוּ הֵם הַדָּבָר הַקָּטָן, וְהַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן לְמִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהֶם. וּכְמוֹ כֵן יְמַנּוּ נוֹגְשִׂים בָּעָם הַסּוֹבְבִים בָּעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת, יַבִּיטוּ עִנְיְנֵי בְּנֵי אָדָם בִּסְחוֹרַת מִמְכָּרָם וּמִקָּחָם, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם הָעֻוָּל, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט. וְהַמִּצְוָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה, הוּא אָמְרוֹ יִתְבָּרַךְ שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן ועי' סנהדרין טז, ב) מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּם, תַּלְמוּד לוֹמַר תִּתֶּן לְךָ, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים בֵּית דִּין לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לִשְׁבָטֶיךָ וְשִׁפְּטוּ, מִצְוָה עַל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט לְהְיוֹת דָּן אֶת שִׁבְטוֹ, וְשִׁפְּטוּ אֶת הָעָם, עַל כָּרְחָם. וּכְבָר נִכְפְּלָה הַמִּצְוָה לְמַנּוֹת שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְהוּא אָמְרוֹ

יִתְבָּרַךְ לְמֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (במדבר יא טז) אֶסְפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי בהעלותך בפסיקתא דאספה לי), כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי הֲרֵי הוּא קַיָּם לְעוֹלָם, וְכֵן (שמות כח מא) וְכִהַנּוּ לִי וְכוּ' כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מִצְוָה נִצְחִית וְאֵינָהּ לְפִי שָׁעָה, אֲבָל יִהְיֶה זֶה עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. נִגְלֶה הוּא, שֶׁעִם הַדָּבָר הַזֶּה, נַעֲמִיד דָּתֵנוּ בִּהְיוֹת אֵימַת אֱלוֹפֵינוּ וְשׁוֹפְטֵינוּ עַל פְּנֵי הֶהָמוֹן, וּמִתּוֹךְ הֶרְגֵּלָם בַּטּוֹב וּבִישֶׁר מֻחֶמֶת יִרְאָה יִלְמְדוּ הָעָם טִבְעָם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצֶדֶק מֵאַהֲבָה בְּהַכָּרָתָם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ הַחֲכָמִים שֶׁרֹב הַהֶרְגֵּל הוּא מָה שֶׁאַחַר הַטָּבַע, כְּלוֹמַר, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַטֶּבַע יַכְרִיחַ הָאָדָם לְמָה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ כֵּן הַהֶרְגֵּל הַגָּדוֹל חוֹזֵר בּוֹ כְּעֵין טֶבַע קַיָּם וְיַכְרִיחֵנוּ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַהֶרְגֵּל לְעוֹלָם. וּבְלֶכֶת הָעָם בְּדַרְכֵי הַיֹּשֶׁר וְהָאֱמוּנָה וּבוֹחֲרִים בַּטּוֹב יִדְבַּק בָּהֶם הַטּוֹב, וְיִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לו, ב עי' רמב"ם סנהדרין א ג) שֶׁהַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים יוֹשֵׁב לְמַטָּה מִן הַנָּשִׂיא, וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין, וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לְפִי שְׁנוֹתֵיהֶם וּכְפִי מַעֲלָתָם קָרוֹב לַנָּשִׂיא, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה סָמוּךְ לוֹ יוֹתֵר, וְהַשָּׁוִין בְּחָכְמָה הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר רֹב שָׁנִים. וְכֵלָן יוֹשְׁבִים בְּעִגּוּל עָשׂוּי כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִים כֻּלָּם אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ. וְעוֹד מַעֲמִידִין לִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשִׁלְשָׁה, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ רוֹאִים כֻּלָּם אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ. וְעוֹד מַעֲמִידִין לִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשִׁלְשָׁה, כַּת אַחַת מֵהֶן עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְכַת אַחֶרֶת עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל כַּת וְכַת רֹאשׁ לַכַּת שֶׁלּוֹ.

וְאֵין מַעֲמִידִין בַּסַּנְהֶדְרִין (שם יז, א שם סנהדרין פ"ב הל' א ב) בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְיוֹדְעִין גַּם כֵּן קְצָת מִשְׁאָר הַחָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת וְחֶשְׁבּוֹן, תְּקוּפוֹת, וּמַזָּלוֹת, וְאִצְטַגְנִינוּת, וַדְּרָכֵי הַמְעוֹנָנִים, וְהַקּוֹסְמִים, וְהַמְכַשְּׁפִים, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ יוֹדְעִין לָדוּן הָעָם בְּכָל דְּרָכִים אֵלּוּ אִם יִצְטָרְכוּ לְכָךְ. וְאֵין מַעֲמִידִין בַּסַּנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִים הֲרָאוּיִין לְהַשִּׂיא בְּנוֹתָם לַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, טז) בְּמֹשֶׁה וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לז ב) בְּדוֹמִין לָךְ.

וְאֵין מַעֲמִידִין סַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם בֵּין סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה בֵּין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, אֶלָּא סְמוּכִין. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סְמַךְ לְתַלְמִידוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּיָדָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם כז כג) וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וּכְמוֹ כֵן סָמַךְ לְשִׁבְעִים הַזְּקֵנִים שֶׁאָסַף אֵלָיו, וְאוֹתָן הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים, עַד סוֹף כָּל הַסְּמוּכִים. וְאָמְנָם הַסְּמִיכָה בְּכָל הַדּוֹרוֹת לֹא הָיְתָה בַּיָּד כְּמוֹ סְמִיכָה שֶׁל מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהָיוּ רוֹצִים לִסְמֹךְ, אִם הָיָה בָּקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְאִם הָיָה שִׂכְלוֹ בָּרִיא וְשָׁלֵם, וְאִם הוּא אִישׁ אוֹהֵב אֱמֶת וְשׁוֹנֵא הָעָוֶל וְכָל עִנְיָנוֹ. וְאַחַר חֲקִירָה רַבָּה בְּעִנְיָנוֹ וּבְחָכְמָתוֹ אוֹמְרִין לוֹ שְׁלשָׁה חֲכָמִים סְמוּכִים, אוֹ אֶפִלּוּ כְּשֶׁאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ, הֲרֵי

אַתָּה סָמוּךְ, וְקוֹרִין לוֹ רַבִּי מֵאוֹתָהּ שָׁעָה, וְהָיָה לוֹ רְשׁוּת לְאַחַר מִכֵּן לָדוּן אֲפִילּוּ דִּינֵי קְנָסוֹת. וְדִין זָקֵן מֻפְלָג, וְסָרִיס, וְסוֹמֵא, אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת סַנְהֶדְרִין, וְדִין מַלְכֵי בֵּית דָּוִד שֶׁדָּנִין וְדָנִין אוֹתָן, אֲבָל לֹא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת כְּמוֹ הֵם. וְדִין עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין בַּדִּין, סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר, סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ שָׁם סְמִיכָה, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין סוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם כָּל הַנִּסְמָךְ בָּאָרֶץ רָאוּי לִשְׁפֹּט אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְזֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ז, א) סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאוּלָם אֵין לָהֶם רְשׁוּת לָדוּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, לֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא בִּזְמַן הַבַּיִת וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיוּ סַנְהֶדְרִין קְבוּעִין בִּירוּשָׁלַיִם.

וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם. וְצִבּוּר הָרָאוּי לִקְבֹּעַ בֵּינֵיהֶם בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ב ב), וְלֹא קָבְעוּ לָהֶם, בִּטְּלוּ עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת עַמּוּד חָזָק בְּקִיּוּם הַדָּת, וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִזֶּה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָנוּ הַיּוֹם בַּעֲוֹנֹתֵינוּ סְמוּכִים, שֶׁיֵּשׁ לְכָל קָהָל וְקָהָל שֶׁבְּכָל מָקוֹם לְמַנּוֹת בֵּינֵיהֶם קְצָת מִן הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ עַל כֻּלָּם לְהַכְרִיחָם בְּכָל מִינֵי הֶכְרֵחַ שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינֵיהֶם, בְּמָמוֹן אוֹ אֲפִלּוּ בַּגּוּף, עַל עֲשׂוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלִמְנֹעַ מִקַּרְבָּם כָּל דָּבָר מְגֻנֶּה וְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ, וְאֵלּוּ הַמְמֻנִּים גַּם כֵּן רָאוּי לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם וּלְהַכְשִׁיר מַעֲשֵׂיהֶם, וְיִסְּרוּ חֶרְפַּת הָעָם מֵעֲלֵיהֶם פֶּן יַעֲנוּ אוֹתָם עַל מוּסָרָם שֶׁיִּטְּלוּ קוֹרָה מִבֵּין עֵינֵיהֶם, וְיִשְׁתַּדְּלוּ תָּמִיד בְּתוֹעֶלֶת חַבְרֵיהֶם הַסְּמוּכִים עֲלֵיהֶם לְמַדְּם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְלַתֵּת שָׁלוֹם בְּכָל כֹּחָם בֵּינֵיהֶם, וְיִטְּשׁוּ וְיַנִּיחוּ וְיַשְׁכִּיחוּ מִלִּבָּם כָּל תַּעֲנוּגֵיהֶם, וְעַל זֶה יָשִׁיתוּ לִבָּם, וּבוֹ יִהְיֶה רֹב מַחְשְׁבוֹתָם וְעִסְקֵיהֶם, וְיִתְקַיֵּם בָּהֶם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב (דניאל יב, ג) וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד.

מצוה תצב

שֶׁלֹּא לָטַעַת אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ – שֶׁלֹּא לִנְטֹעַ אִילָנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז כא) לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וגו'. בְּטַעַם אִסּוּר זֶה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (ספהמ"צ ל"ת יג), לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּבָתֵּי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם שֶׁנּוֹטְעִין שָׁם אִילָנוֹת יָפִים, וּכְדֵי לְהַרְחִיק כָּל הַדּוֹמֶה לָהֶם מִמַּחְשֶׁבֶת בְּנֵי אָדָם הַבָּאִים לַעֲבוֹדַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בַּמָּקוֹם הַהוּא הַנִּבְחָר נִמְנַעְנוּ מִלִּנְטֹעַ שָׁם כָּל אִילָן, וְקָרוֹב הוּא עַל צַד הַפְּשָׁט.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) שֶׁאֵין הָאִסּוּר בְּנוֹטֵעַ הָאִילָן אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מַמָּשׁ כְּפִשְׁטוֹ הַכָּתוּב, אֶלָּא אַף הַנּוֹטֵעַ בְּכָל הָעֲזָרָה לוֹקֶה, שֶׁכָּל הָעֲזָרָה נִקְרֵאת אֵצֶל מִזְבֵּחַ, וּבֵין הַנּוֹטֵעַ אִילָן מֵאֲכָל אוֹ אִילָן סָרָק הַכֹּל בִּכְלַל הָאִסּוּר וְלוֹקֶה עֲלֵיהֶם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים (שם) לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה, שֶׁאִסּוּר לַעֲשׂוֹת אַכְסַדְרָאוֹת שֶׁל עֵץ בַּמִּקְדָּשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם בְּחַצְרוֹתֵיהֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּבְנָיָן וְלֹא בִּנְטִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר כָּל עֵץ, אֶלָּא כָּל הַסְּבָכוֹת וְאַכְסַדְרָאוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַכְּתָלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל אֶבֶן הָיוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד (כח ב).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בֵּין בִּזְכָרִים בֵּין בִּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, הַנּוֹטֵעַ אִילָן בְּכָל הָעֲזָרָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תצג

שֶׁלֹּא לְהַקִּים מַצֵּבָה – שֶׁלֹּא לְהַקִּים מַצֵּבָה בְּשׁוּם מָקוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז כב) וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמַּצֵּבָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע"ז פ"ו ה"ו), שֶׁהוּא בִּנְיָן גָּבוֹהַּ שֶׁל אֲבָנִים אוֹ שֶׁל עָפָר, שֶׁהָיָה מִנְהַג הָעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה לִבְנוֹת וּלְהִתְקַבֵּץ עָלָיו לַעֲבֹדָתָם הָרָעָה, וְלָכֵן הִרְחִיקָנוּ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה כְּמוֹהוּ אֲנַחְנוּ, וַאֲפִלּוּ לַעֲבֹד עָלָיו הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי לְהַרְחִיק וּלְהַשְׁכִּיחַ כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ, כְּטַעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ בִּנְטִיעַת אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ עַל דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְאֵין בִּכְלַל אִסּוּר זֶה בִּנְיַן הַמִּזְבֵּחַ, כִּי עָלָיו נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ (שם כז ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח וְגוֹ'. אֶלָּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה כֵּן בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵקִים מַצֵּבָה עַל דַּעַת לַעֲבֹד עָלֶיהָ וַאֲפִלּוּ לַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תצד

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בַּעַל מוּם עוֹבֵר – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא נַקְרִיב קָרְבָּן מִבְּהֵמָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מוּם, וַאֲפִלּוּ הוּא מוּם עוֹבֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז א) לֹא תִזְבַּח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם וְגוֹ', וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי (כאן), שֶׁבְּבַעַל מוּם עוֹבֵר הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רע"ז וּרפ"ז (מצוה רפו), וְגַם בְּלָאו (מצוה רעה) יֵשׁ רֶמֶז מִזֶּה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, הַחְלוּקִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לז ב) שֶׁהֵן בִּבְהֵמָה, בֵּין מוּם קָבוּעַ לְמוּם עוֹבֵר, שֶׁכָּל בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם קָבוּעַ נִפְדֵּית, וְגַם מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי בְּמִצְוַת פִּדְיַת קָדָשִׁים שֶׁנָּפַל בָּהֶם מוּם (מצוה תמא). וְאִם יֵּשׁ לָהּ מוּם עוֹבֵר לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית, אֶלָּא מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתִּתְרַפֵּא אוֹ עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב. וּבְעִנְיָן מוּמִים קְבוּעִים וּמִסְפָּרָם, כְּבָר כָּתַבְתִּי קְצָת מִזֶּה כְּמִנְהָגִי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רפ"ז (רפו). וְהִנֵּה אַזְכִּיר לְךָ, מַהוּ מוּם עוֹבֵר, כְּגוֹן גָּרַב לַח, וַחֲזָזִית שֶׁאֵינָהּ מִצְרִית, וְכֵן מַיִם הַיּוֹרְדִים מִן הָעַיִן וְאֵינוֹ חֹלִי קָבוּעַ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְיֶתֶר דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּעִנְיָן מוּם קָבוּעַ וּמוּם עוֹבֵר מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פ"ו).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז בְּיָדֵינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, וּבְכָלָל אִסּוּר זֶה שֶׁל זְבִיחָה בֵּין כֹּהֲנִים, בֵּין יִשְׂרְאֵלִים, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַשְׁחִיטָה בַּקָּרְבָּנוֹת כְּשֵׁרָה הִיא בְּזָרִים וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר, שֶׁעוֹבְרִים עָלֶיהָ אִם עָשָׂאוּהָ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מצוה תצה

לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל בֵּית דִּין בְּכָל זְמַן – לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְלַעֲשׂוֹת כָּל מָה שֶׁיְּצַוּוּ אוֹתָנוּ בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה בְּאָסוּר וּמֻתָּר, וְטָמֵא וְטָהוֹר, וְחַיָּב וּפָטוּר, וּבְכָל דָּבָר שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם שֶׁהוּא חִזּוּק וְתִקּוּן בָּדָתֵנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ. וְנִכְפַּל בְּסָמוּךְ (שם יא) לְחִזּוּק הַדָּבָר עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בָּזֶה, בֵּין הַדָּבָר שֶׁיִּרְאוּהוּ הֵם מִדַּעְתָּם, אוֹ הַדָּבָר שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בְּהֶקֵּשׁ מִן הַהֶקֵּשִׁים שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, אוֹ הַדָּבָר שֶׁיִּסְכִּימוּ עָלָיו שֶׁהוּא סוֹד הַתּוֹרָה, אוֹ בְּכָל עִנְיָן אַחֵר שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם שֶׁהַדָּבָר כֵּן, עַל הַכֹּל אָנוּ חַיָּבִים לִשְׁמֹעַ לָהֶן. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִמְּנְיַן מִצְוַת עֲשֵׂה, אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (שם), וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה, זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים (מצוה עח).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ממרים א, ב) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ, אֲלוּ הַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, וְעַל הַמִּשְׁפָּט, אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁיִּלְמְדוּ אוֹתָם מִן הַדִּין בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן. מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, זֶה הַקִּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פח, ב), שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁהָיָה לְכָל בֵּית דִּין בְּמְקוֹמוֹ, שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְעוֹשִׂין עַל פִּיהֶם, וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין, כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁתִּהְיֶה בֵּין חֲכָמֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, וְהַחוֹלְקִים יִהְיוּ שָׁוִים בְּחָכְמָה, אִם אֵין אָנוּ רְאוּיִין לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶן, וְלֹא נֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, בְּשֶׁל

תּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ לֵילֵךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אַחַר הַמֵּקֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (עדיות פ"א מ"ה) שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשַּׁאי לְבַטֵּל מָה שֶׁאָסַר בֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם יִרְאֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵין אוֹתוֹ הַדָּבָר אָסוּר מִדִּין הֲלָכָה, כָּל זְמַן שֶׁיִּרְאֶה שֶׁפָּשַׁט אוֹתוֹ הָאִסּוּר בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא גָּדוֹל מִן הַבֵּית דִּין שֶׁאָסַר הַדָּבָר בְּחָכְמָה וְגַם בְּמִנְיָן. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיּוּכַל לְבַטֵּל כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן? כְּשֶׁלֹּא אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לָעָם בְּאִסּוּרִין, אֲבָל אִם אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ אִסּוּר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ גָּדֵר לָעָם בְּאִסּוּרִין אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין הַבָּא אַחֲרָיו לְבַטֵּל תַּקָּנָתוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. וְאַחַר שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין, יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין בְּדוֹרוֹ לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלַחֲקֹר הַרְבֵּה, וְלָתֵת לֵב בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהַדּוֹר נוֹהֵג בּוֹ, שֶׁלֹּא לִפְרֹץ וּלְהוֹרוֹת עָלָיו לְהָקֵל, כִּי שֶׁמָּא הַקּוֹדֵם לוֹ, לִגְדֹּר הָעָם אָסָרוֹ, עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר מֻתָּר מִדִּין הֲלָכָה, וּפוֹרֵץ גָּדֵר וְכוּ' (קהלת י, ח) וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין). וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְקֵרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת כָּל אֶשֶׁר יוֹרוּ. וּבְכָלַל הַמִּצְוָה גַּם כֵּן לִשְׁמֹעַ וְלַעֲשׂוֹת בְּכָל זְמַן וּזְמַן כְּמִצְוַת הַשּׁוֹפֵט, כְּלוֹמַר, הֶחָכָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ בִּזְמַנֵּינוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה כה, ב) וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, יִפְתַּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כְּמוֹ לִשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לַעֲצַת הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּדּוֹר בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁזֶּהוּ הֶעָמוּד הֶחָזָק שֶׁהַתּוֹרָה נִשְׁעֶנֶת בּוֹ, יָדוּעַ הַדָּבָר לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת.

מצוה תצו

שֶׁלֹּא לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלַּחְלֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּמִלְּשַׁנּוֹת אֶת דִּבְרֵיהֶם וְלָצֵאת מִמִּצְוָתָם בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יא) לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (כאן), לֹא תָסוּר, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה (עי' רמב"ן עה"ת יז יא). לְפִי שֶׁדֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה, לֹא יִשְׁתַּוּוּ לְעוֹלָם הַרְבֵּה דֵּעוֹת בִּדְבָרִים, וְיָדַע אֲדוֹן הַכֹּל בָּרוּךְ הוּא שֶׁאִלּוּ תִּהְיֶה כַּוָּנַת כְּתוּבֵי הַתּוֹרָה מְסוּרָה בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, אִישׁ אִישׁ כְּפִי שִׂכְלוֹ, יְפָרֵשׁ כָּל אֶחָד מֵהֶם דִּבְרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי סְבָרָתוֹ, וְיִרְבֶּה הַמַּחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמְעוּת הַמִּצְוֹת, וְתֵעָשֶׂה הַתּוֹרָה כְּכַמָּה תּוֹרוֹת, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עח). עַל כֵּן, אֱלֹהֵינוּ שֶׁהוּא אָדוֹן כָּל הַחָכְמוֹת הִשְׂלִים תּוֹרָתֵנוּ תּוֹרַת אֱמֶת עִם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁצִּוָּנוּ

לְהִתְנַהֵג בָּהּ עַל פִּי הַפֵּרוּשׁ הָאֱמִתִּי הַמְקֻבָּל לַחֲכָמֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר גַּם כֵּן שֶׁנִּשְׁמַע אֶל הַחֲכָמִים הַנִּמְצָאִים שֶׁקִּבְּלוּ דִּבְרֵיהֶם, וְשָׁתוּ מַיִם מִסְּפֵרֵיהֶם, וְיָגְעוּ כַּמָּה יְגִיעוֹת בַּיָּמִים וּבַלֵּילוֹת לְהָבִין עֹמֶק מִלֵּיהֶם וּפִלְיאוֹת דִּעוֹתֵיהֶם, וְעִם הַהִסְכָּמָה הַזֹּאת נִכָּוֵן אֶל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בִּידִיעַת הַתּוֹרָה. וְזוֹלַת זֶה, אִם נִתְפַּתֶּה אַחַר מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וַעֲנִיּוּת דַּעְתֵּנוּ לֹא נִצְלַח לַכֹּל. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְהַשֶּׂבַח הַגָּדוֹל בְּזֹאת הַמִּצְוָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) לֹא תָסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל, אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל לֹא תָּסוּר מִמִּצְוָתָם, כְּלוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיוּ הֵם טוֹעִים בְּדָבָר אֶחָד מִן הַדְּבָרִים אֵין רָאוּי לָנוּ לַחְלֹק עֲלֵיהֶם, אֲבָל נַעֲשֶׂה כְּטָעוּתָם, וְטוֹב לִסְבֹּל טָעוּת אַחַת וְיִהְיוּ הַכֹּל מְסוּרִים תַּחַת דַּעְתָּם הַטּוֹב תָּמִיד, וְלֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ, שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה חָרְבַּן הַדָּת, וְחִלּוּק לֵב הָעָם, וְהֶפְסֵד הָאֱמֶת לְגַמְרֵי. וּמִפְּנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, נִמְסְרָה כַּוָּנַת הַתּוֹרָה אֶל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִצְטַוּוּ גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיוּ לְעוֹלָם כַּת מוּעֶטֶת מִן הַחֲכָמִים כְּפוּפָה לְכַת הַמְרֻבִּים מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּמִצְוֹת לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים.

וְעַל דֶּרֶךְ עִנְיָן זֶה שֶׁעוֹרַרְתִּיךָ בְּנִי עָלָיו, אֶפְרֹשׁ לְךָ אַגָּדָה אַחַת שֶׁהִיא בְּבָבָא מְצִיעָא בְּסוֹף פֶּרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא נט, ב) גַּבֵּי הַהוּא מַעֲשֶׂה דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל בְּתַנּוּרוֹ שֶׁל עַכְנַאי, הַמַּתְמַהַת כָּל שׁוֹמְעָהּ. אָמְרוּ שָׁם אַשְׁכְּחֵהּ רַבִּי נָתָן לְאֵלִיָּהוּ וְכוּ' אֲמַר לֵהּ מַאי עָבֵד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּהַהִיא שַׁעְתָּא? אֲמַר לֵהּ חָיֵךְ וְאָמַר נִצְּחוּנִי בָּנַי, כְּלוֹמַר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ עַל שֶׁהֵיטִיבוּ בָּנָיו הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וּבְמִצְוָתָהּ לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים. וּמָה שֶּׁאָמַר נִצְּחוּנִי בָּנַי, חְלִילָה לִהְיוֹת נִצָּחוֹן לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל פֵּרוּשׁ הַדָּבָר הוּא עַל עִנְיָן זֶה, שֶׁבְּמַחְלֹקֶת הַזֶּה שֶׁהָיְתָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עִם חֲבֵרָיו הָאֱמֶת הָיְתָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּכְדִבְרֵי הַבַּת קוֹל שֶׁהִכְרִיעָה כְּמוֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הָאֱמֶת אִתּוֹ בָּזֶה, בִּיתְרוֹן פְּלִפּוּלוֹ עַל חֲבֵרָיו לֹא יָרְדוּ לְסוֹף דַּעְתּוֹ, וְלֹא רָצוּ לְהוֹדוֹת לִדְבָרָיו אֲפִלּוּ אַחַר בַּת קוֹל, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִן הַדִּין הַקָּבוּעַ בַּתּוֹרָה שֶׁצִּוָּתָנוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵי הָרַבִּים לְעוֹלָם, בֵּין יֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ אֲפִלּוּ טוֹעִים, וְעַל זֶה הֵשִׁיב הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא נִצָּחוּנִי בָּנַי, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁהֵם נוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא הָיָה מְכַוֵּן בָּזֶה אֶת הָאֱמֶת, וְהֵם בָּאִים עָלָיו מִכֹּחַ מִצְוַת הַתּוֹרָה שֶׁצִּוִּיתִים לִשְׁמֹעַ אֶל הָרֹב לְעוֹלָם, אִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לְהוֹדוֹת לָהֶם בַּפַּעַם הַזֹּאת כְּדִבְרֵיהֶם שֶׁתִּהְיֶה הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת, וְהֵרֵי זֶה כְּאִלּוּ בַּעַל הָאֱמֶת נָצוּחַ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פז א) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶעוֹבֵר עַל מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה דְּלֹא תָסוּר, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ לְאָדָם דִּין זָקֵן מַמְרֵא הַיָּדוּעַ בַּגְּמָרָא בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פט א) שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, עַד שֶׁיְּהֵא חוֹלֵק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל (עי' רמב"ם ממרים ג ה ז), וְשֶׁיְּהֵא הוּא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ לְסַנְהֶדְרִין,

וַיַּחְלֹק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, וּבֵין שֶׁהוּא מֵקֵל וְהֵם מַחְמִירִין אוֹ בְּהֶפֶךְ, וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא מַעֲשֶׂה עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזְדוֹן וְלֹא שֶׁיּוֹרֶה לְבַד. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהוֹרָה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר, מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא. וְכֵן אִם מְצָאָן חוּץ לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית וְהִמְרָה עֲלֵיהֶם פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם, מִלַּמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה.

וּבֵין שֶׁחָלַק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר מִמָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת (רמב"ם שם ד ב) אוֹ בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת חַיָּב. כֵּיצַד בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת? כְּגוֹן, שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּאִשָּׁה אַחַת אִם הִיא עֶרְוָה אוֹ אֵינָהּ, אִם דָּם זֶה מְטַמֵּא אוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אִם אִשָּׁה זוֹ זָבָה אוֹ אֵינָהּ זָבָה, אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר אוֹ מֻתָּר, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵיצַד בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּב זֶה? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה, שֶׁמֵּבִיא לִידֵי אֲכִילַת חָמֵץ בַּפֶּסַח, וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מְדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁלְּדִבְרֵי הָאֶחָד כַּדִּין נָטַל זֶה מָמוֹן מֵחֲבֵרוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה מְקֻדֶּשֶׁת, וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת, וּלְדִבְרֵי הָאַחֵר פָּטוּר. וְכֵן בְּכָל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לְהוֹצִיא מָמוֹן כְּגוֹן חַיָּבֵי חֲרָמִים וַעֲרָכִים אִם חַיָּבִים לִתֵּן אוֹ אֵינָם חַיָּבִין, כָּל שֶׁלְּקָחוּ מֵהֶם גָּזֵל, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ חָלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת חַיָּב עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת בְּבֵית דִּין חַיָּבִים לְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֶבְלוֹ וּבְדִין יִטֹּל מֵהֶם תִּשְׁלוּמָיו.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ממרים א, ב) בְּעִנְיָן לָאו זֶה דִּלֹּא תָסוּר שֶׁאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָם חֲכָמִים מִפִּי הַקִּבָּלָה, וְאֶחָד הַדְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן בְּדַעְתָּן בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה, וְהֵם: הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת (עי' רש"י יומא עד א ד"ה ואליבא) בְּכָל אֶחָד מֵהַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶם, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אַחַת מֵהֶם עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תָּפַשׂ עָלָיו הָרִבֵּה וְאָמַר (בספר המצוות בהשגתו שרש א), הִנֵּה סָבוּר הָרַב שֶׁיֵּשׁ בְּכְלַל לָאו דִּלֹּא תָסוּר כָּל מָה שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, בֵּין שֶׁהֵן מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מִקְרָא מְגִלָּה וְנֵר חֲנֻכָּה, בֵּין שֶׁהֵן מִן הַתַּקָּנוֹת כְּגוֹן בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב וּשְׁנִיּוֹת לָעֲרִיוֹת, בֵּין שֶׁהֵן בְּקוּם עֲשֵׂה, כְּגוֹן שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם וּמַאָה בְּרָכוֹת וְלוּלָב שִׁבְעָה בַּגְּבוּלִין, וּבֵין שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן, כָּל שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְכֵן יוֹם טוֹב שֵׁנִי בַּגּוֹלָה וְתִשְׁעָה בְּאָב, וְדֶרֶךְ כְּלָל כָּל מָה שֶׁיֵּאָסֵר אוֹתוֹ הַתַּלְמוּד אוֹ יְצַוֶּה עָלָיו. וְהִנֵּה הָרַב בּוֹנֶה חוֹמָה בְּצוּרָה סָבִיב לְדִבְרֵי חֲכָמִים, אֲבָל הִיא כְּפֶרֶץ נֹכַל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבֹא שִׁבְרָהּ, לְפִי שֶׁהִיא סְבָרָה נִפְסֶדֶת בְּרֹב מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, כִּי הִנֵּה לְדַעְתּוֹ, הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֻחְבָּר כְּגוֹן הַנִּסְמָךְ עַל הָאִילָן בְּשַׁבָּת, אוֹ הַמְטַלְטֵל מֻחַמָּה לְצֵל, אוֹ שֶׁאָמַר לַגּוֹי וְעָשָׂה, אוֹ אֲפִלּוּ הַמַּפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בְּשַׁבָּת,

עוֹבֵר הוּא עַל עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה וְרָאוּי הוּא לְלְקוֹת אַרְבָּעִים, אֶלָּא שֶׁפְּטָרוֹ הָרַב שָׁם בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמַּמְרֶה עַל דִּבְרֵיהֶם מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק. וְהִנֵּה לְדָבָרְיו לוֹקֶה הוּא לְדַעַת הָאוֹמֵר בַּתַּלְמוּד לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁהַזְכִּיר בְּפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (שבת קנד, ב). וְרָאוּי לְפִי הַדַּעַת הַזֹּאת לְהַחְמִיר מְאֹד בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁכֻּלָּם תּוֹרָה הֵם, אֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין הַמִּצְוֹת הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב שׁוּם הֶפְרֵשׁ, וְאֵין בַּתּוֹרָה דָּבָר חָמוּר מִן הַשְּׁבוּעוֹת שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם אֶלָּא מָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל לֹא כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב עֲשֵׂה אוֹ לָאו, שֶׁהֲרֵי בְּכָל דִּבְרֵיהֶם לְדַעְתּוֹ יֵשׁ חִיּוּב עֲשֵׂה וְלָאו, עֲשֵׂה דְּוִעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, וְלָאו דְּלֹא תָסוּר. וְהִנֵּה נִרְאֶה לְרַבּוֹתֵינוּ בְּכָל הַגְּמָרָא אוֹמְרִים הֶפֵךְ מִזֶּה, שֶׁהֲרֵי הֵם דָּנִים כָּל דִּבְרֵי סוֹפְרִים לְהָקֵל, כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ תָּמִיד (ביצה ג ב) סְפֵקָא דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא, סְפֵקָא דְּרַבָּנָן לְקֻלָּא, וְהֵקֵלּוּ בַּחֲשַׁשׁ אִסּוּרִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לוֹמַר בָּהֶם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר. וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִפְּסָחִים (ט ב) אֵמּוּר דְּאָמְרִינַן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּדְרַבָּנָן, בְּדְאוֹרַיְתָא מִי אָמְרִינַן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר? וְהֶאֱמִינוּ הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְהַעִיד בְּמָה שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ד ב) בְּדִיקַת חָמֵץ דְּרַבָּנָן, וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן. וְכֵן בְּעַנְיַן תְּחוּמִין נֶאֱמָן הַקָּטָן לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת, קָסָבַר תְּחוּמִין דְּרַבָּנָן, וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן, כִּדְאִיתָא בְּעֵרוּבִין (נח ב) וּבִכְתֻבּוֹת (כח ב). וְעוֹד הֵקֵלּוּ בִּדְרַבָּנָן כְּמוֹ כֵן בְּסִפֵּקוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, א) סָפֵק הִתְפַּלֵּל סָפֵק לֹא הִתְפַּלֵּל אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, סָפֵק אָמַר אֻמָּת וַיַּצִּיב סָפֵק לֹא אָמַר חוֹזֵר, וְאָמְרוּ מַאי טַעְמָא? תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן, אֻמָּת וַיַּצִּיב דְּאוֹרַיְתָא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה הֵקֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לד, א) אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ, אֶחָד עֵרֵב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם. וְגַם נִרְאֶה בַּגְּמָרָא, שֶׁעוֹקְרִין דִּבְרֵיהֶם תָּדִיר מִשּׁוּם אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (ד א), הִדְבִּיק פַּת בַּתַּנּוּר הִתִּירוּ לוֹ לְרַדּוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה. וְשָׁם בְּשַׁבָּת (קכח ב) אָמְרוּ, בְּטוּל כְּלֵי מַהֲכֵנוֹ דְּרַבָּנָן, וְצַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרַיְתָא, וְאָתֵי דְּאוֹרַיְתָא וּמְבַטֵּל דְּרַבָּנָן וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם, וְזֶה רַב מְאֹד בַּתַּלְמוּד אָתֵי עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן. וְכֵן בְּמַחְלֹקֶת שֶׁתְּבוֹא בֵּין הַחֲכָמִים אָמְרוּ (ע"ז ז, א) אִם הָיָה אֶחָד גָּדוֹל בְּחָכְמָה וּבְמִנְיַן הֲלֵךְ אַחֲרָיו, וְאִם לָאו בְּשֶׁל תּוֹרָה, הֲלֵךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אַחַר הַמֵּקֵל, וּגְדוֹלָה מִזֶּה אָמְרוּ (ערובין סז, ב) בְּשֶׁל סוֹפְרִים עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה וְאַחַר כָּךְ דָּנִין. וּבְפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (שבת קנד, ב) אָמְרוּ מַהוּ דְּתֵימָא לְהֶפְסֵד מוּעָט נָמֵי חָשְׁשׁוּ קָא מַשְׁמַע לַן, שֶׁהֲרֵי חִדּוּשׁ הוּא אֲצָלָם כְּשֶׁאֵינָן דּוֹחִין דִּבְרֵי סוֹפְרִים אֲפִלּוּ לְהֶפְסֵד מוּעָט. וְאָמְרוּ (ברכות יט, ב) שֶׁמִּטַּמְּאִין כֹּהֲנִים עַצְמָם בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לִרְאוֹת מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁאִם יִזְכֶּה יַבְחִין מָה בֵּין

מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'. וְאַף בְּעָנְשָׁן שֶׁל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם אֶלָּא נִדּוּי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פסחים נב, א) מְנַדִּין עַל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת. וְאָמְרוּ בָּעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּפוּרִים וְלִשְׁמְתֵהּ מָר. וּבְמָקוֹמוֹת יֵשׁ לָהֶם מַכַּת מַרְדּוּת, וְהוּא לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁהֵן כְּעֵין תּוֹרָה, וְהֵן כָּל הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָהּ עָלָיו אוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹסֶפְתָּא דְּסַנְהֶדְרִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁדִּבְרֵי סוֹפְרִים חֲלוּקִים הֵם בְּכָל דִּינֵיהֶם מִדִּבְרֵי תוֹרָה, לְהַקֵּל בְּקִצָּתָן וּלְהַחְמִיר בְּקִצָּתָן. אֲבָל הַדָּבָר הַבָּרוּר הַמְּנֻקֶּה מִכָּל שִׁבּוּשׁ הוּא שֶׁאֵין הַלְּאו הַזֶּה דִּלְאו תָּסוּר אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה, כְּגוֹן הַדְּבָרִים הַנִּדְרָשִׁים בִּגְזֵרָה שָׁוָה אוֹ בִּבְנְיַן אָב וּשְׁאָר שִׁלּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם אוֹ בְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב עַצְמוֹ, וְכֵן בַּמֶּה שֶׁקִּבְּלוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְעַל זֶה יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, וְאִם בָּעִנְיָן הַזֶּה נֶחְלַק אֶחָד הָרָאוּי לְהוֹרָאָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וּבִשְׁגָגָתוֹ חַטָּאת עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶם זָקֵן מַמְרֵא בִּזְמַן שֶׁנָּדִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל שְׂמֹאל שֶׁהִיא יָמִין, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּךְ הִיא הַמְצָוָה לָנוּ מֵאֲדוֹן הַתּוֹרָה יִתְבָּרַךְ שֶׁנֶּאֱמִין אֶל הַגְּדוֹלִים בַּמֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ, וְלֹא יֹאמַר בַּעַל הַמַּחְלֹקֶת הֵיאַךְ אַתִּיר לְעַצְמִי, וַאֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵם הַטּוֹעִים? שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיֶה כֵּן הוּא מְצֻוֶּה לְהַאֲמִין לָהֶם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּהֱג רַבָּן גַּמְלִיאֵל עִם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּזְכָּר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כה א).

וְיֵשׁ בָּעִנְיָן הַזֶּה תְּנַאי אֶחָד לְפִי מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (ב, ב), שֶׁאִם הָיָה בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין אִישׁ חָכָם וְרָאוּי לְהוֹרוֹת אוֹ שֶׁהוּא מִכְּלַל הַסַּנְהֶדְרִין, וְהוֹרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁלֹּא כְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר עַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר הָאָסוּר לְדַעְתּוֹ עַד שֶׁיִּשָּׁא וְיִתֵּן עִמָּהֶם עַל הַדָּבָר, וְאַחַר שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּם אוֹ רֻבָּם בְּבִטּוּל הַדַּעַת הַהוּא, וְיִשְׁתַּבֵּשׁ עָלָיו סְבָרָתוֹ, וְיַעֲשׂוּ הַסְכָּמָה שֶׁהוּא טוֹעֶה, אָז הוּא רַשַּׁאי לִנְהֹג לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בַּמֶּה שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לֶאֱסֹר, וְגַם מִצְוָה הוּא עַל זֶה לְקַבֵּל דַּעְתָּם עַל כָּל פָּנִים. אֲבָל הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים לְמִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה וּלְגָדֵר שֶׁלֹּא אִין לָהֶם בְּלָאו זֶה אֶלָּא סָמֶךְ בְּעָלְמָא, וְאֵין בָּהֶם דִּין הַמְרָאָה כְּלָל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן זָקֵן מַמְרֵא בִּזְמַן הַבַּיִת, וּלְעִנְיַן הַחִיּוּב עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ לְדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים וְאֶל גְּדוֹלֵינוּ בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְשׁוֹפְטֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפוֹרֵץ גָּדֵר בְּדָבָר אֶחָד מִכָּל מָה שֶׁלִּמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה, כְּגוֹן בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר מֵהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי,

וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ, עֶבֶר עַל לָאו זֶה מִלְּבַד שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין בְּזֵקֶן מַמְרֵא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה תצז

לְמַנּוֹת מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת עָלֵינוּ מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּצֵנוּ כֻּלָּנוּ וְיַנְהִיגֵנוּ כְּחֶפְצוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טו) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ וְגוֹ'. וּבְסִפְרֵי שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מִצְוַת עֲשֵׂה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּלָאו דְּנָשִׂיא (מצוה עא), וְשָׁם הֵאֲרַכְתִּי בְּתוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָעָם בְּהִיוֹת עֲלֵיהֶם אִישׁ אֶחָד לְרֹאשׁ וּלְקָצִין, כִּי לֹא יִתְקַיֵּם יִשּׁוּב הָעָם בְּשָׁלוֹם בְּלִתְּי זֶה, וְהִנֵּה תִּרְאֶה בְּסִפְרֵי הַנְּבוּאָה בָּא בַּקְּלָלָה, לִהְיוֹת אֲנָשִׁים רַבִּים לְרֹאשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב {ראה בספר שופטים ט לו}.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלכים א ג) שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל בַּתְּחִלָּה אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְעַל פִּי נָבִיא, כֵּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבֵית דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד שֶׁמִּנָּה אוֹתָם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית דִּינוֹ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (בספרי) שֶׁאֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר מָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ וְלֹא מַלְכָּה, וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ הָיוּ מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (רמב"ם שם ה"ז), וּמֵאַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה זָכָה בְּמַלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ, הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל. הִנִּיחַ בֵּן קָטָן מְשַׁמְּרִין לוֹ הַמְלוּכָה עַד שֶׁיִּגְדַּל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע לְיוֹאָשׁ, וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה קָדַם לִירֻשַּׁת הַמְלוּכָה, וְהַבֵּן הַגָּדוֹל קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ. וְלֹא הַמַּלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַשְּׂרֵרוֹת שֶׁהֵן בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּשֵׁם כָּבוֹד מִן הַשֵּׁמוֹת הַנִּכְבָּדִים, וְכָל הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל בִּירֻשָּׁה הֵם לוֹ לְאָדָם, שֶׁזּוֹכֶה בָּהּ בְּנוֹ אַחֲרָיו, וּבֶן בְּנוֹ וּבֶן בֶּן בְּנוֹ עַד לְעוֹלָם, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מְמֻלֶּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, אֲבָל כָּל שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ בְּמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁרָאוּי לִשְׁנֹאתוֹ וּלְהַרְחִיקוֹ, וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד שָׂנֵאתִי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן (תהלים ה, ו).

וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין יט ב) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּירָא אוֹתוֹ וְנֵאָמִין לִדְבָרָיו בְּכָל דָּבָר שֶׁלֹּא יְצַוֶּה כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, וּנְכַבְּדֵהוּ בְּתַכְלִית הַכָּבוֹד הָרָאוּי לְבָשָׂר וָדָם, וְכָל מִי שֶׁיַּעֲבֹר מִצְוַת מֶלֶךְ שֶׁהוּקַם עַל פִּי הַתּוֹרָה אוֹ מוֹרֵד בְּשׁוּם עִנְיָן, הָרְשׁוּת בְּיַד הַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ, וְאֵין עָלָיו צַד עָוֹן בְּכָךְ, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת נו, א), שְׁאוּרָיָה נִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, כְּשֶׁאָמַר בִּפְנֵי דָּוִד וַאדֹנִי יוֹאָב (שמואל ב יא יא), שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְהַזְכִּיר אַדְנוּת לְשׁוּם אָדָם בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין

כ, ב), שֶׁרְשׁוּת בְּיַד הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ בְּאֶמְצַע הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, וְשֶׁהוּא יָכוֹל לָדוּן בְּנֵי אָדָם כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לוֹ הָאֱמֶת, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא עֵדִים בְּרוּרִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כב, א) שֶׁאֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין נוֹשְׁאִין אַלְמָנָתוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְלֹא בְּכִתְרוֹ, וְלֹא בְּכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְכָל זֶה לְמַעֲלָתוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, וּכְשֶׁהוּא מֵת כֵּלָיו נִשְׂרָפִין לִפְנֵי מִטָּתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יט ב), שֶׁמֶּלֶךְ שֶׁמַּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ הַכֹּל לְטוֹבַת הָעָם וּלְתוֹעַלְתָּם, וְדִינֵי הַמֶּלֶךְ עַל הָעָם, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (א, ח יא יז). וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין, וּבְפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרֵתוֹת, וּבְפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסּוֹטָה. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם עַל הַזְּכָרִים, כִּי לָהֶם יֵאוֹת לַעֲשׂוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כ, ב) שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לְאֶרֶץ, לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זֶרַע שֶׁל עֲמָלֵק. וְאַל תְּהַרְהֵר בְּנִי אַחֲרֵי דְּבָרַי לוֹמַר, וְאֵיךְ יַחְשֹׁב אָבִי זֹאת הַמִּצְוָה מִן הַנּוֹהֶגוֹת לְדוֹרוֹת, וַהֲלֹא מִשֶּׁנִּמְשַׁח דָּוִד הַמֶּלֶךְ נִסְתַּלְּקָה זֹאת הַמִּצְוָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם לְמַנּוֹת עוֹד מֶלֶךְ, כִּי דָּוִד וְזַרְעוֹ נְשִׂיאִים עֲלֵיהֶם עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה שֶׁיִּהְיֶה מִזַּרְעוֹ מֶלֶךְ לְעוֹלָם בְּמַהֵרָה בְּיָמֵינוּ? שֶׁעִנְיַן הַמִּצְוָה אֵינוֹ לְמַנּוֹת מֶלֶךְ חָדָשׁ לְבַד, אֲבָל מֵעִנְיָנָהּ הוּא כָּל מָה שֶּׁזִּכַּרְנוּ, לְמַנּוֹת מֶלֶךְ חָדָשׁ אִם תִּהְיֶה סִבָּה שֶׁנִּצְטָרֵךְ לוֹ, וְגַם כֵּן לְהַעֲמִיד הַמְּלוּכָה בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ, וְלָתֵת מוֹרָאוֹ עָלֵינוּ, וְנִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּכָל דָּבָר כַּתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה הַיְדוּעָה, וְזֶה בָּאֱמֶת נוֹהֵג הוּא לְעוֹלָם.

מצוה תצח

שֶׁלֹּא לְהַקִּים עָלֵינוּ מֶלֶךְ נָכְרִי – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּהַקִּים מֶלֶךְ עָלֵינוּ אִישׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה גֵּר צֶדֶק, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טו) לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי, זוֹ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וּכְמוֹ כֵן שְׁאָר הַמִּנּוּיִין אֵין רָאוּי שֶׁנִּמְנֶה עָלֵינוּ בְּדָבָר מֵהַדְּבָרִים, לֹא מִנּוּי תּוֹרָה וְלֹא מִנּוּי מַלְכוּת, אִישׁ שֶׁיִּהְיֶה מִקְּהַל גֵּרִים, עַד שֶׁתִּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, מִדִּכְתִיב שׂוֹם תָּשִׂים וְגוֹ', וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עו, ב) כָּל שִׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים עָלֶיךָ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי מִהְיוֹת הַמְמֻנֶּה לְרֹאשׁ נִשְׁמָע לַכֹּל בְּכָל אֲשֶׁר יְדַבֵּר, צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל כָּל פָּנִים מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים, כְּדֵי שֶׁיְּרַחֵם עַל הָעָם שֶׁלֹּא לְהַכְבִּיד

עֲלֵם בְּשׁוּם דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וְיֵאָהֵב הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר, כַּיָּדוּעַ בְּכָל שֶׁהוּא מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּל טוֹבוֹת אֵלּוּ, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע, שֶׁטֶּבַע הָאָב צָפוּן בְּבָנָיו. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין שם), שֶׁאֵין מַעֲמִידִין אֶלָּא מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל רֹאשׁ שְׁרָרָה, וַאֲפִלּוּ מְמֻנֶּה עַל אַמַּת הַמַּיִם, שֶׁמְּחַלֵּק מְמֻנֶּה לַשְּׁדוֹת, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם פב א), שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל לְמִי שֶׁהוּא סַפָּר אוֹ בַּלָּן אוֹ בֶּרְסְקִי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּסוּלִים לְמַלְכוּת, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֻמָּנוּתָן נְקָלָה מְזַלְזְלִין בָּהֶם הָעָם לְעוֹלָם, וּמִי שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּמְלָאכוֹת אֵלּוּ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, נִפְסָל לִשְׁרָרוֹת אֵלּוּ.

וּבְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל כְּבָר זָכָה בּוֹ דָּוִד וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְאֵין בְּיָדֵינוּ עוֹד לְשַׁנּוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁאֵין בְּיָדֵינוּ עוֹד לְשַׁנּוֹת הַכְּהֻנָּה מְזֶּרַע אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שמואל ב ז טז) כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קהלת רבה פרשה ז) כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד, וְכָל הַמַּאֲמִין בְּתוֹרַת מֹשֶׁה יוֹדֶה עַל זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת מִיָּבְמוֹת, וְסַנְהֶדְרִין, וְסוֹטָה וְנִדָּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי קְצָת בְּדִינֵי הַמִּלּוּכָה כְּמִנְהָגִי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת מִנּוּי הַמֶּלֶךְ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה לְעִנְיַן הַמִּלּוּכָה, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בְּיִשּׁוּבָן, וְהִיא מִן הָאִזָּהָרוֹת שֶׁהֵם עַל כְּלַל הַצִּבּוּר, וּלְעִנְיַן שְׁאָר שְׁרָרוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל נוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, שֶׁאָסוּר לָהֶם מִן הַתּוֹרָה לְמַנּוֹת עַל הַצִּבּוּר אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וּמִשֹּׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. אַתָּה דָּן, שֶׁאָסוּר גַּם כֵּן לְמַנּוֹת עַל הַצִּבּוּר אֲנָשִׁים רְשָׁעִים וְאַכְזָרִים, וְהַמְמֻנֶּה אוֹתָם מִפְּנֵי קִרְבָתוֹ לָהֶם, אוֹ מִיִּרְאָתוֹ לָהֶם, אוֹ לְהַחֲנִיפָם, לֹא תִּסּוּר רָעָה מִבֵּיתוֹ, וְעַל קִדְּקֳדוֹ חֲמָסוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע יֵרֵד. וּמִי שֶׁלֹּא יִירָא מִכָּל אָדָם לְהוֹעִיל לָרַבִּים בְּכָל כֹּחוֹ שְׁכָרוֹ יִהְיֶה אִתּוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם תָּמִיד בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְנַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין לָעוֹלָם הַבָּא, וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ.

מצוה תצט

שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ סוּסִים – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּמְלֹךְ עָלֵינוּ סוּסִים זוּלָתִי הַצְּרִיכִים לְמֶרְכַּבְתּוֹ וּמֶרְכֶּבֶת פָּרָשָׁיו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יז טז) לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ סוּסִים שֶׁיְּרוּצוּ לְפָנָיו לְכָבוֹד בְּעָלְמָא, וַאֲפִלּוּ עַל סוּס אֶחָד בָּטֵל יִהְיֶה עוֹבֵר עַל זֶה. וְאָמְנָם אִם יִהְיוּ לוֹ סוּסִים בְּאִצְטַבְלָאוֹת שֶׁלּוֹ מוּכָנִים לְמִלְחָמָה וּפְעָמִים שֶׁיְּרַכְּבוּ עֲלֵיהֶם פָּרָשָׁיו אֵין זֶה בִּכְלַל לָאו זֶה כְּלָל, שֶׁאֵין עִקַּר הָעִנְיָן אֶלָּא עַל הַצַּד שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁלֹּא יַנְהִיג לְפָנָיו תָּמִיד סוּסִים בְּטֵלִים לְמַעֲלָה וּלְכָבוֹד, אֲבָל יִהְיֶה לוֹ בְּהֵמָה אַחַת לְבַד לְמֶרְכַּבְתּוֹ.

וּכְבָר אָמַר הַכָּתוּב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא לְבַל יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וְגוֹ'. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁלַח לְמִצְרַיִם מֵעִמּוֹ שֶׁיִּקְבְּעוּ דִּירָתָם בְּמִצְרַיִם לְגַדֵּל לוֹ שָׁם סוּסִים,

שֶׁאֵין הָאִסּוּר רַק בִּקְבִיעוּת דִּירָה שָׁם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ח) לִישִׁיבָה אִי אַתָּה חוֹזֵר, אֲבָל אַתָּה חוֹזֵר לִפְרָקְמַטְיָא. וְגַם שֶׁלֹּא יָרוּם לְבָבוֹ בְּהַרְבּוֹת לוֹ סוּסִים וְכֶסֶף וְזָהָב, כִּי הַסּוּסִים לְרֹב יָפְיָם וְקַלּוּתָם, יִתְגָּאוּ בָּהֶם אֲדוֹנֵיהֶם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ, שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ מֶלֶךְ, וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל הַמֶּלֶךְ לְבַד. וּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹסִיף אֲפִלּוּ סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רַק לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁאַר מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תק

שֶׁלֹּא לְשָׁכֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעוֹלָם – שֶׁלֹּא נוֹסִיף לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם לְעוֹלָם. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נֵלֵךְ לִקְבֹּעַ דִּירָתֵנוּ בְּמִצְרַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טז) וַיְיָ אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְנִכְפְּלָה הַמְנִיעָה בָּזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא בשלח יד יג) בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בִּשְׁלֹשָׁה חָזְרוּ, וּבִשְׁלֹשְׁתָּן נֶעֱנָשׁוּ, וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁזְּכַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי הוּא (דברים כח סח) בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא תֹסִיף עוֹד וְגוֹ'. וְהַשְּׁלִישִׁי (שמות יד יג) כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִיפוּ וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַנִּגְלֶה שֶׁבּוֹ נִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה סִפּוּר, בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו, שֶׁהוּא מְנִיעָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאַנְשֵׁי מִצְרַיִם רָעִים וְחַטָּאִים, וְהָאֵל בָּרוּךְ הוּא הוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם וּגְאָלָנוּ בַּחֶסְדָּיו מִיָּדָם לְזַכּוֹתֵנוּ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, וְרָצָה בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ, לְבִלְתִּי נָשׁוּב עוֹד לְהִטַּמֵּא בְּתוֹכָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירוֹתֵיהֶם, וְלֹא נֵלֵךְ בְּדַרְכֵיהֶם הַמְּגֻנִּים אֵצֶל תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נא, ב), שֶׁלֹּא הָעִיר מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הִיא, בִּכְלַל הָאִסּוּר, אֶלָּא אַף בְּכָל אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא אָסוּר לִשְׁכֹּן, וּמַיִם אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא בְּאֹרֶךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה וּבְרֹחַב אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה בְּאִסּוּר זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִבֵּץ דִּירָתוֹ שָׁם עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת הַכְנִיסָה מַתִּר הוּא, וּבְהִשְׁתַּקְּעוֹ שָׁם אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מלכים ה, ח) שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ, שֶׁאִם כָּבַשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל פִּי בֵּית דִּין אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁמֻּתָּר יִהְיֶה לָנוּ לִשְׁכֹּן בָּהּ, וְדִבְרֵי פִי חָכָם חֵן.

מצוה תקא

שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ נָשִׁים – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ נָשִׁים הַרְבֵּה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. וְטַעַם הַמִּצְוָה מְבֹאָר בַּכָּתוּב, כִּי הַנָּשִׁים מְסִירוֹת לֵב בַּעְלֵיהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁמְּפַתּוֹת אוֹתָם לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי בְּהַתְמָדָתָן עֲלֵיהֶם, תַּחֲרוּת, וְרִבּוּי דְּבָרִים, וַחֲלַקְלַקּוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, א) שֶׁעַד שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה נָשִׁים הוּא מֻתָּר לִשָּׂא וְלֹא יוֹתֵר, וַאֲפִלּוּ הֵן כַּאֲבִיגַיִל שֶׁהָיְתָה צַדְקָנִית וּזְרִיזָה וְטוֹבָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לְנוּ מֶלֶךְ. וְאִם עָבַר עַל זֶה וְהוֹסִיף לְקַח אַחַת עַל שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה, חַיָּב מַלְקוּת. וְיֵשׁ לוֹ לְגָרְשָׁה.

מצוה תקב

שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף וְזָהָב – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ מָמוֹן רַב, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּחַת יָדוֹ אֶלָּא כְּשִׁעוּר מָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְמֶרְכַּבְתּוֹ וַעֲבָדָיו הַמְיֻחָדִים לוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יז) וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ וְגוֹ'.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, א) שֶׁלְּעַצְמוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא לְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל וּלְתוֹעַלְתָּם, כְּלוֹמַר לְשַׁמֵּר אוֹתָם וְעָרֵיהֶם וּמְקוֹמָם מִן הָאוֹיְבִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין (פ"ב). וּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׂם מָנֳמָתוֹ לְמַלֵּא אוֹצְרוֹת מִמָּמוֹן לְהַשְׁלִים חֻפְצוֹ לְבַד, לֹא שֶׁתְּהֵא כַּוָּנָתוֹ לְתוֹעֶלֶת הָעָם וּשְׁמִירָתָם, עֲבַר עַל לָאו זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל לְמְאֹד, כִּי כָּל הָעָם תְּלוּיִים בַּמֶּלֶךְ, עַל כֵּן צָרִיךְ הוּא לְהָשִׂים כָּל הַשְׁגָּחָתוֹ בְּטוֹבַת עַמּוֹ וְלֹא בִּכְבוֹד עַצְמוֹ וְהַשְׁלָמַת תַּאֲוֹותָיו.

מצוה תקג

שֶׁיִּכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר תּוֹרָה שֵׁנִי לְעַצְמוֹ – שֶׁמִּצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּהְיֶה עַל יִשְׂרָאֵל, לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה מְיֻחָד לוֹ מִצַּד הַמִּלּוּכָה, שֶׁתִּהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד וְיִקְרָא בּוֹ, מִלְּבַד סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּמִּצְוָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תריג). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יח) וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְגוֹ'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ לֹא יַעֲצִיבֵהוּ אָדָם עַל מַעֲשָׂיו וְלֹא יִגְעַר בּוֹ, וּבְשֶׁבֶט פִּיו יַכֶּה אַרְצוֹ וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית מִי שֶׁיִּרְצֶה בְּכָל עַמּוֹ, עַל כֵּן בָּאֱמֶת צָרִיךְ שְׁמִירָה

גְּדוֹלָה וְזָכְרוֹן טוֹב יַעֲמֹד נֶגְדּוֹ, יַבִּיט אֵלָיו תָּמִיד לְמַעַן יִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ וְיַסֵּה לִבּוֹ אֶל יוֹצְרוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, ב) יוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְסֵפֶר תּוֹרָה עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין וְהוּא עִמּוֹ, מֵסֵב לֶאֱכֹל וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ. כְּלָל הַדְּבָרִים, שֶׁלֹּא הָיָה זָז מִנֶּגֶד עֵינָיו אֶלָּא בְּעֵת שֶׁהוּא נִצְרָךְ לִנְקֻבָיו אוֹ נִכְנָס לַמֶּרְחָץ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו) שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה שֶׁל מֶלֶךְ מִצְוָה עָלָיו לְהַגִּיהוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה עַל פִּי בֵּית דִּין, כְּדֵי שֶׁיִּכָּוֵן עַל פִּי מַעֲשָׂיו בְּיֹשֶׁר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי דִּינֵי סֵפֶר תּוֹרָה, אֶכְתֹּב אוֹתָם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בַּמִּצְוָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר, שֶׁהֵם מֻטָּלוֹת עַל הַמֶּלֶךְ לְבַד. וְאֵין צָרֵךְ לִכְתֹּב בָּהּ בְּאֵיזֶה זְמַן הִיא נוֹהֶגֶת, שֶׁיְּדוּעַ הַדָּבָר שֶׁאֵין מַלְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאַרְצָם בְּיִשּׁוּבָהּ, תֶּחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בִּמְהֵרָה בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל, וּמָלֵךְ עָלֵינוּ בְּתוֹכָהּ.

מצוה תקד

שֶׁלֹּא יִנְחַל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – שֶׁלֹּא לִטֹּל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בָּאָרֶץ, זוּלָתִי הֶעָרִים הַיְדוּעוֹת וּמִגְרְשֵׁיהֶן, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל עֵסֶק הַשֵּׁבֶט הַזֶּה, בַּעֲבוֹדַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא. וְלֹא יִצְטָרְכוּ לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה, וּשְׂאָר הַשְּׁבָטִים נוֹתְנִין לָהֶם חֵלֶק מִכָּל אֲשֶׁר לָהֶם, מִבְּלִי שֶׁיִּיגְעוּ הֵם בַּדָּבָר כְּלָל, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בִּפְשַׁט הַכָּתוּב לְפִי הַדּוֹמֶה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בַּלְוִיִּם, בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ.

מצוה תקה

שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה – שֶׁלֹּא יִטֹּל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה בְּמָה שֶׁשָּׁלְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּהִכָּנְסָם בָּאָרֶץ (עי' ספה"מ לאוין קע), וּבְמָה שֶׁיִּשְׁלְלוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם אַחֲרֵי כֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְכֵן בָּא בְּסִפְרֵי, חֵלֶק בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ בָּזֶה הַלָּאו עִנְיַן לָאו שֶׁבַּכְּלוֹלוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּבָר בָּאוּ בַּכָּתוּב עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה שְׁנֵי לָאוִין, וְהֵם לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְאָמַר עוֹד אַחַר כֵּן וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ וגו'. וְנִכְפְּלוּ שְׁנֵי הַלָּאוִין אֵלּוּ בְּעַצְמָם בַּכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַהֲרֹן (במדבר יח כ) בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל בִּשְׁעַת חִלּוּק הָאָרֶץ, וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם, בַּבִּזָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּהֲנִים

בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי הָיוּ, נִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּהֶם לְחִזּוּק, וְכֵן כָּל מָה שֶׁדּוֹמֶה לָזֶה בַּתּוֹרָה שֶׁתִּכְפֹּל הַלָּאוִין בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה, הַכֹּל לְחִזּוּק הָעִנְיָן אוֹ לְהַשְׁלִים הַדִּין כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁלֵם מֵהַלָּאו הָאֶחָד, וְתָבִין מִמָּה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּרֹאשׁ סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים לָמָּה יְחַסְּרֵנוּ הָאֵל בְּמָקוֹם אֶחָד וַיַּשְׁלִימֵנוּ בְּאַחֵר. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות שם) אִלּוּ מָנִינוּ אֵלּוּ הַלָּאוִין שֶׁהֵם בְּאַרְצָם לֹא תִנְחַל וְגוֹ' בַּכֹּהֲנִים תּוֹסֶפֶת עַל הַלָּאוִין הַנֶּאֱמָרִים בַּלְּוִיִּם, שֶׁהֵם לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְגוֹ' יִהְיֶה רָאוּי לָנוּ כְּמוֹ כֵן לְפִי זֶה הַהֶקֵּשׁ, שֶׁנִּמְנֶה אִסּוּר הַגְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל, בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין נוֹסָפִין עַל הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ עַל זֶה בְּכָל כֹּהֵן, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, וְאִם אָמַר אוֹמֵר שֶׁכֵּן הוּא, נְשִׁיבֵהוּ מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּקִדּוּשִׁין (עז, ב) שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בִּגְרוּשָׁה אֶלָּא אַחַת, וְאִילּוּ יִהְיֶה הַדִּין כֵּן יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם כֹּהֵן שֶׁהַגְּרוּשָׁה אֲסוּרָה עָלָיו, וְהַשֵּׁנִית מִצַּד שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בְּלָאו הָאַחֵר. וּמִזֶּה הַמִּין בְּעַצְמוֹ, הֵן הַמְּנִיעוֹת שֶׁבָּאוּ לַכֹּהֲנִים בְּלֹא יִקָּרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת (ויקרא כא ה), שֶׁכְּבָר קָדְמוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, בְּאָמְרוֹ לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת וְגוֹ' וְלֹא תַשְׁחִיתוּ קָרְחָה. וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ וְגוֹ' (שם יט כח). וְאָמְנָם נִכְפְּלוּ אֵלּוּ בַּכֹּהֲנִים לְהַשְׁלִים הַדִּין כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, א) וּלְפִיכָךְ, כֹּהֵן הָעוֹבֵר עַל אַחַת מֵאֵלֶּה אֵינוֹ מִתְחַיֵּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, וְהֶבֵן זֶה הָעִקָּר וְשָׁמְרֵהוּ.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהֵם מִשְׁרָתֵי הַשֵּׁם לֹא נָאֶה לָהֶם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵלִים הַחֲטוּפִים מִיַּד בְּנֵי אָדָם בְּמִלְחָמָה בְּחֶרֶב חֲנִית וְכִידוֹן, כִּי לֹא יָבוֹא בֵּית הַשֵּׁם רַק דָּבָר הַבָּא דֶּרֶךְ שָׁלוֹם וְיֹשֶׁר וֶאֱמוּנָה, וְלֹא שֶׁיִּדְאַג עָלָיו לֵב אִישׁ וְאִשָּׁה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, בְּשֶׁבֶט הַלְוִיִּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנוֹטֵל חֵלֶק מִן הַבִּזָּה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, וְנִתָּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה תקו

לָתֵת זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה לַכֹּהֵן – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לָתֵת הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, מִכָּל בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּזְבַּח לַכֹּהֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים וְגוֹ'. כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלד, ב) בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, כִּי בִּזְכוּת פִּנְחָס אֲבִיהֶם, שֶׁקִּנֵּא לֵאלֹהָיו עַל דְּבַר כָּזְבִי וּמָסַר נַפְשׁוֹ לַהֲרֹג נְשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל עַל קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם זָכוּ בָּנָיו הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם בְּמַתָּנָה זוֹ מֵאֵת הָאֵל. הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד וַיִּקַּח רֹמַח (במדבר כה ז). הַלְּחָיַיִם בִּזְכוּת שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל צַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קו ל) וַיַּעֲמֹד פִּנְחָס וַיְפַלֵּל. וְהַקֵּבָה כְּנֶגֶד (במדבר שם ח) וְהָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ. וְלָמְדָנוּ מִזֶּה, שֶׁהַמְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּגָלוּי זוֹכֶה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִלְּבַד זְכוּתוֹ שֶׁקַּיֶּמֶת לְנַפְשׁוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֵיזֶהוּ זְרוֹעַ? זֶה זְרוֹעַ יָמִין מִפֶּרֶק הָאַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד, שֶׁהֵן שְׁנֵי אֲבָרִים, זֶה מְעֹרֶה בָּזֶה, וְהַלְּחָיַיִם מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לֶחִי עַד הַפֶּרֶק שֶׁל גַּרְגֶּרֶת, שֶׁהִיא טַבַּעַת גְּדוֹלָה, עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְהַקֵּבָה נוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן עִם חֵלֶב שֶׁבָּהּ, וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב הַקֵּבָה לַבְּעָלִים. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (שם קלב, א), שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּתָּנוֹת, אֶלָּא בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה וְלֹא בְּחַיָּה שֶׁנֶּאֱמַר אִם שׁוֹר אִם שֶׂה, וּבִכְלַל הַשֶּׂה וּמִינוֹ הַתַּיִשׁ. וְעוֹד דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אִם שׁוֹר לְרַבּוֹת הַכּוֹי, וַאֲפִלּוּ לְמַאן דְּאָמַר בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, אִם שֶׂה לְרַבּוֹת הַכִּלְאַיִם, כְּגוֹן, וְלָד הַבָּא מֵעֵז וְכֶבֶשׂ, וְאִם בָּא מִצְּבִי וּתְיָשָׁה חַיָּב בַּחֲצִי מַתָּנוֹת לְבַד, מִשּׁוּם דִּכְתִיב אִם שֶׂה, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה, אֲבָל תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה אֵין הַוָּלָד חַיָּב בְּמַתָּנוֹת כְּלָל, מִשּׁוּם דִּמְסַפְּקָא לְהוּ לְרַבָּנָן אִי חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, אִי לֹא, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לוֹ לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לַכֹּהֵן הָבֵא רְאָיָה דְּחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב וְאֶתֵּן לְךָ חֲצִי הַמַּתָּנוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל. וּלְפִיכָךְ, יֵשׁ לִי לִכְתֹּב, דִּבְתַיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה אֵין בָּהּ חִיּוּב מַתָּנוֹת כְּלָל.

כְּבָר כָּתַבְתִּי דַּעַת רַבֵּנוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וּמְפָרְשִׁים אֲחֵרִים בְּעִנְיַן חֲשַׁשׁ זֶרַע הָאָב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם (מצוה רמד). וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלב, ב), שֶׁמַּתִּיר לֶאֱכֹל מִן הַבְּהֵמָה עַד שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַמָּנָּה הַמַּתָּנוֹת, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁאָמַר, שֶׁהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם שֶׁהוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ כְּאִלּוּ אוֹכֵל טְבָלִים, כִּי מִפֹּרָשׁוֹת וּמְיֻחָדוֹת הֵן בְּמָקוֹם אֶחָד, וּמִפְּנֵי כֵן אֵינָן טוֹבְלוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ, הַמְיֻחָד בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּבְהֵמוֹת שֶׁל חֻלִּין, אֲבָל לֹא בְּשֶׁל מֻקְדָּשִׁין, וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים, אֲבָל לֹא בַּכֹּהֲנִים מִשּׁוּם דִּכְתִיב בְּהוּ מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם, מִכְּלָל שֶׁאֵינָן בַּכֹּהֲנִים, וְעוֹד דִּכֹּהֲנִים לָא אִקְּרוּ עַם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר. וְהַלְוִיִּם יֵשׁ לָהֶם בְּעִנְיָן זֶה דִּין מְיֻחָד, שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מֵהֶם הַמַּתָּנוֹת, לְפִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְרַבּוֹתֵינוּ אִם נִקְרְאוּ עַם אִם לֹא, וּלְפִיכָךְ אֵין כֹּחַ בְּיָדָם לִטֹּל מֵהֶם מִסָּפֵק, וְאִם נָטְלוּ לֹא יַחְזִירוּ.

וּלְעִנְיַן אִם נוֹהֲגוֹת עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אִם לֹא, כְּבָר חָלְקוּ עַל זֶה הַרְבֵּה מִגְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים וְהָעוֹלֶה מִן הַשְּׁמוּעָה בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ עִם הַפֵּרוּשׁ הַטּוֹב, שֶׁנּוֹהֲגוֹת הֵן הַיּוֹם, וְכֵן דַּעַת רַבֵּינוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל עַכְשָׁו אֵין בָּנוּ כֹּחַ עַל הַטַּבָּחִים לְהַכְרִיחָם לִתְּנָם, וְקוֹוֵי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹּחַ (ישעיה מ, לא).

וְשָׁם בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ (שם ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁנּוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֲנוֹת כְּמוֹ לַכֹּהֲנִים, וַאֲפִלּוּ הֵן נְשׂוּאוֹת לְיִשְׂרְאֵל, וְכֵן אִתְּמַר הָתָם, כִּי אֲתָא עוּלָּא אֲמַר, הָבוּ מַתָּנְתָא לְכָהֲנָתָא,

אַלְמָא קְסָבַר עוּלָּא כֹּהֵן וְאַפִּלּוּ כֹּהֶנֶת, וְשָׁם (ע"א) נֶאֱמַר עוֹד רַב כָּהֲנָא אָכֵיל בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן רַב פַּפָּא וְרַב יִימַר וְרַב אִידִי.

וְיִשְׂרָאֵל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁחַט בְּהֶמְתּוֹ וְלֹא נָתַן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אוֹ לְכֹהֶנֶת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה. וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלד, ב) שֶׁאִם אֵין עִמּוֹ כֹּהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת מַעֲלֶה הַמַּתָּנוֹת בָּדָמִים וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן הַדָּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

מצוה תקז

לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לַכֹּהֵן – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מִן הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר תְּרוּמָה, וְנִתֵּן אוֹתָהּ לַכֹּהֵן, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ד) רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹ' תִּתֶּן לוֹ. וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלז, ב) כִּי מִדִּין הַתּוֹרָה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת כְּרִי גָּדוֹל, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ (תרומות ד ג) לְהַפְרִישׁ יוֹתֵר, וְאָמְרוּ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַיִן בֵּינוֹנִית מַפְרִישׁ חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְסָמְכוּ הַדָּבָר עַל לְשׁוֹן תְּרוּמָה, כְּלוֹמַר, תְּרֵי מִמַּאָה, דְּהַיְנוּ אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר הֵן עִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, וְהָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן רָאוּי לְאָדָם לִזְכֹּר אֶת בּוֹרְאוֹ עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכוֹ, וְשֶׁיְּפָרִישׁ קְצָת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא וְיִתְּנֶנּוּ לְמְשָׁרְתָיו שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים הָעֲסוּקִים תָּמִיד בְּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם טֶרֶם יִגַּע בּוֹ יַד אָדָם וְיִהְיֶה מִמֶּנּוּ כְּלָל. וּמִן הַיְסוֹד הַזֶּה אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאַפִּלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת אֶת הַכְּרִי, כִּי זְכִירַת הָאַדְנוּת עַל הַדָּבָר אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין רַב לִמְעָט. אָמְנָם רַבּוֹתֵינוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוֹסִיפוּ בַּדָּבָר לָתֵת בּוֹ שִׁעוּר רָאוּי, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לֵב הָאָדָם בָּעִנְיָן יוֹתֵר, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יָשִׁית אֶל לִבּוֹ עַל הַדָּבָר הַמּוּעָט כְּמוֹ עַל הַמְרֻבֶּה שֶׁיִּמָּלֵא עֵינָיו, וְיָעִידוּ עָלָיו יוֹתֵר תְּנוּעוֹתָיו, כְּדֶרֶךְ טֶבַע הָאָדָם וְהָרְגָּלוֹ, שֶׁיִּשְׂמַח בְּמַאֲכָל רַב. וּכְבָר כָּתַבְתִּי עוֹד בְּטַעַם מְנוֹת הַכֹּהֲנִים בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מָה שֶּׁיְּדַעְתִּי (מצוה שצה ו).

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁנִּרְאֶה בַּגְּמָרָא (ר"ה יב, א ועיי"ש בתוס' ד"ה תנא דרבנן) שֶׁעִקַּר חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרְיְתָא וְכֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת הוּא בְּדָגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר לְבַד, לְפִי שֶׁהֵן עִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים חַיָּב גַּם כֵּן כָּל שֶׁהוּא אֹכֶל אָדָם וְנִשְׁמָר וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ בְּסִפְרֵי שֶׁסָּמְכוּ הַדָּבָר לִקְרָא, אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצ"ה) בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רֵאשִׁית דְּגָנְךָ, מַה דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר מַאֲכַל אָדָם, וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר דְּגָנְךָ, אַף כָּל כֵּיוֹצֵא בָּהֶן חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי חלה פ"ד, ה"ד ועי'

רמב"ם תרומות ב ב ה) שֶׁהַכַּרְשִׁינִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל אָדָם, הוֹאִיל וְאוֹכְלִין אוֹתָן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. וְהַפּוּאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרְנִית שֶׁזָּרְעָן תְּחִלָּה לָאָדָם חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. זָרְעָן לִבְהֵמָה אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְלַךְ וְחָשַׁב עֲלֵיהֶן לָאָדָם כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין פְּטוּרִין, שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת אָדָם בְּחִבּוּר אֵינָהּ כְּלוּם. עָלוּ מֵאֲלֵיהֶן בֶּחָצֵר, אִם חָצֵר הַמְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ הִיא הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁסְּתָמָן לְאָדָם, וְאִם אֵינָהּ מְשַׁמֶּרֶת פְּטוּרִין. זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין, כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וְזֶרַע צְנוֹן וְזֶרַע בְּצָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת. זֶרַע (תְּמָרוֹת) שֶׁל תִּלְתָּן וְשֶׁל חַרְדָּל וְשֶׁל פּוֹל הַלָּבָן וְשֶׁל צָלָף וְשֶׁל קַפְּרִיסִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן פְּרִי, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁזְּרָעָן לְזֶרַע, אֲבָל זְרָעָן לְיֶרֶק הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. וְכֵן הָאֶבְיוֹנוֹת שֶׁל צָלָף חַיָּבִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּרִי. כֶּסְבָּר שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, זְרָעוֹ לְיֶרֶק מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת מִן הַיֶּרֶק וּמִן הַזֶּרַע. וְכֵן הַשֶּׁבֶת, זְרָעָהּ לְזֶרַע פָּטוּר, זְרָעָהּ לְיֶרֶק מִתְעַשֶּׂרֶת זֶרַע וְיֶרֶק. הַגַּרְגִּיר שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע מִתְעַשֵּׂר לְזֶרַע וּלְיֶרֶק, שֶׁאִם לָקַח הַיֶּרֶק לְאָכְלוֹ מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל, וּכְשֶׁיִּיבַשׁ וְיֵאָסֵף הַזֶּרַע שָׁלוֹ מַפְרִישׁ מִן הַזֶּרַע.

וְכֵן מַעְנִין הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה שם) שֶׁאֵין חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת בְּפֵרוֹת, עַד שֶׁיְּבִיאוּ שְׁלִישׁ. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהָעוֹלְלוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱמִיד מֵהֶן כְּרִי בַּבַּיִת פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם ג ד) שֶׁאֵין תּוֹרְמִין הַתְּרוּמָה לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִנְיָן אֶלָּא בְּאֹמֶד, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ בַּתּוֹרָה שִׁעוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּעֲשְׂרוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה שֶׁעַיִן בֵּינוֹנִי, מַפְרִישׁ אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים בְּאֹמֶד, וְלֹא יִתֵּן הַפֵּרוֹת בְּסַל וּבְקֻפָּה שֶׁמִּדָּתָן יְדוּעָה, אֲבָל תּוֹרֵם בָּהֶן חָצְיָן אוֹ שְׁלִישָׁן. וּמֻתָּר לְתָרֵם שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף, וְאַף עַל פִּי כֵן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין עוֹשִׂין כֵּן, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם יז). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (קדושין מא, א) שֶׁעוֹשֶׂה אָדָם שְׁלִיחַ יִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כח) כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם, לְרַבּוֹת הַשָּׁלִיחַ שֶׁהוּא בֶּן בְּרִית כְּמוֹ כֵן, וְעוֹד דִּינִין רַבִּים בַּגְּמָרָא מֵעִנְיַן הַשְּׁלִיחוּת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם שם ו א) שֶׁהַתְּרוּמָה נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, לָהֶם וְלִנְשֵׁיהֶם, וּלְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִיִּים, וַאֲפִילּוּ לִבְהֶמְתָּם, וְעוֹד דִּינִין רַבִּים בַּגְּמָרָא עַל זֶה, כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה, וְהָעֶבֶד שֶׁבָּרַח, וְדִין גֵּרוּשִׁין וְאֵרוּסִין וְכַמָּה כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְדִינֵי הַתְּרוּמָה בְּעִנְיַן בְּטוּלָהּ שֶׁנִּתְנָה לָהּ שִׁעוּר חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאֶחָד וּמֵאָה. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד בְּפִזּוּר קְצַת מִדִּינֶיהָ.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוֹת הַתְּרוּמָה גַּם מִצְוֹת הַמַּעֲשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה סוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מֵהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, הַתְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל וַאֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁאֵין לְךָ תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁהָיוּ שָׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו יח ושם בְּבוֹאֲכֶם) כִּי תְבֹאוּ. בִּיאַת כֻּלְּכֶם כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה, וּכְמוֹ שֶׁהֵם עֲתִידִים לַחְזֹר בִּירֻשָּׁה שְׁלִישִׁית, וְלֹא כְּשֶׁהָיוּ בַּיְּרֻשָּׁה בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהָיְתָה בִּיאַת מִקְצָתָם, וּלְפִיכָךְ לֹא הָיְתָה מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַדִּין נִרְאֶה לִי בַּמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם כַּתְּרוּמָה, עַד כָּאן. וְהָרַאֲב"ד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תָּפַס עָלָיו בְּעִנְיָן זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אָמַר אַבְרָהָם, לֹא כֵּן לַהֲלָכָה יָפֶה, דְּהָא קַיְמָא לַן כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמְרִינַן בִּיבָמוֹת (פא, א) תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּאוֹרָיְתָא, כְּלוֹמַר, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא עַצְמוֹ נִרְאֶה שֶׁכָּךְ כָּתַב בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר. וְאִם אִיתָא לְהָא מִלְּתָא בְּחַלָּה הוּא דְּאִיתָא, עַד כָּאן. וְעַתָּה אִם הָאֱמֶת כְּדִבְרֵי הָרַאֲב"ד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הָיָה לָנוּ לַחְשֹׁב בְּכָלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת עַכְשָׁו בָּאָרֶץ מִדְּאוֹרָיְתָא זֹאת הַמִּצְוָה, וְגַם שִׁשָּׁה עוֹד שֶׁהֵם בְּעִנְיַן הַתְּרוּמָה בְּסֵדֶר אֱמֹר, וְהֵן (מצוות רעט-רפד), וְאַחַת שֶׁהִיא בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עב), וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח, מִצְוַת מַעֲשֵׂר, וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר (מצוה שצה ו). אֲבָל אֲנִי דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אִשִּׁים בֵּין עֵינַי וּמִבּוֹרוֹ אֶשְׁאָב, כִּי הוּא סְבַת זֶה הָעֵסֶק שֶׁל חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת לִי וּלְכָל שֶׁבָּאוּ אַחֲרָיו. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין חוֹלֵק בָּעוֹלָם, שֶׁנּוֹהֲגוֹת מִדְּרַבָּנָן אַף בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְרֹב יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים וְשָׁבִים שָׁם, וְגַם הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת אַף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְבִיבוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הֵן אֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹ שׁוֹפֵט אוֹ נָבִיא מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ שֶׁיִּקְרְאוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּבּוּשׁ רַבִּים, אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁנָּתְנוּ כָּבוֹד לְעַצְמָם וְכָבְשׁוּ מָקוֹם אֶחָד, וַאֲפִלּוּ הוּא תּוֹךְ תְּחוּמֵי הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַמְקוֹמוֹת שֶׁחִלֵּק יְהוֹשֻׁעַ לַשְּׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשׁוּ כֻּלָּם דִּינָן כְּדִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה רַבָּה כְּכִבּוּשׁ יָחִיד כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ. הָאָרֶץ שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד, כְּגוֹן אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרָם צוֹבָה כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל וְדַמֶּשֶׂק וַאֲחָלְב וְחָרָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁבִּרְשׁוּת בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כְּבָשָׁם, אֵינָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אֶלָּא יָצְאוּ מִכְּלַל חוּצָה לָאָרֶץ, וְלִכְלַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם סוּרְיָא, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁדִּינָם כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ שֶׁדִּינָם כְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁתִּמְצָא בַּגְּמָרָא בִּמְקוֹמוֹת בְּפִזּוּר. וְהַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָם קֹדֶם שֶׁיִּכְבֹּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִלּוּ תָּפַשׂ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִגְבוּלוֹתֶיהָ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ כְּבָשָׁם

הָיוּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכָל דָּבָר. וּלְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית, אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהוּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בָּאָרֶץ הוּא הַחִיּוּב מִן הַתּוֹרָה, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְאוֹתָן מְקוֹמוֹת מִדְּרַבָּנָן בְּכָל זְמַן. וְאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעָלוּ מִגָּלוּת מִצְרַיִם וְנִתְקַדֵּשׁ עַל יָדָם, מִכְּיוָן שֶׁגָּלוּ גָּלוּת רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה אוֹתָהּ קְדֻשָּׁה, לְפִי שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּהָ כִּי אִם בְּכִבּוּשׁ בִּלְבַד לְשָׁעָה, אֲבָל כְּשֶׁעָלוּ שֵׁנִית מִגָּלוּת בָּבֶל עִם עֶזְרָא הַסּוֹפֵר קִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה שְׁנִיָּה לְשָׁעָתָהּ וְלֶעָתִיד לָבוֹא, כְּלוֹמַר קְדֻשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה שָׁם, לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְיֻשָּׁבִים שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ. וּמִקְצָת מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם בַּתְּחִלָּה עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶן בַּשְּׁנִיָּה עוֹלֵי בָּבֶל הִנִּיחוּם וְלֹא קִדְּשׁוּם, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא פָּטְרוּ אוֹתָם מִתְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶם עֲנִיֵּי עוֹלָם בַּשְּׁבִיעִית.

נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְעִנְיַן מִצּוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ נֶחְלָק לְשָׁלֹשׁ מַחְלָקוֹת, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְסוּרְיָא, וְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחְלֶקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָּבֶל חֵלֶק אֶחָד, וְהַשְּׁאָר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד חֵלֶק שֵׁנִי. וְחוּצָה לָאָרֶץ נֶחְלֶקֶת גַּם כֵּן לִשְׁנֵי חֲלָקִים, אֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר וְעַמּוֹן וּמוֹאָב מִצּוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגִין בָּהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּשְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת אֵין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן כְּלָל. וְאֵי זוֹ הִיא הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם? מֵרֶקֶם שֶׁהִיא בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד הַיָּם הַגָּדוֹל, וּמֵאַשְׁקְלוֹן שֶׁהִיא לְדָרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד עַכּוֹ שֶׁהִיא בַּצָּפוֹן, וּמִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ מֵעַכּוֹ לְכְזִיב כָּל הָאָרֶץ שֶׁהִיא עַל יְמִינוֹ שֶׁהִיא בְּמִזְרַח הַדֶּרֶךְ, הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת חוּצָה לָאָרֶץ, טְמֵאָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וּפְטוּרָה מִמַּעֲשֵׂר וּשְׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם הוּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכָל הָאָרֶץ שֶׁעַל שְׂמֹאלוֹ שֶׁהוּא מַעֲרַב הַדֶּרֶךְ הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּטְהוֹרָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וְחַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר וּשְׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ הַמָּקוֹם הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. וְכֹל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְלִפְנִים הוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְלַחוּץ הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. וְהַנִּסִּין שֶׁבָּיִם רוֹאִים אוֹתָם כְּאִלּוּ חוּט מָתוּחַ עֲלֵיהֶם מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְעַד נַחַל מִצְרַיִם, מִן הַחוּט וְלִפְנִים אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִן הַחוּט וְלַחוּץ חוּצָה לָאָרֶץ. וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ.

וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הוֹצִיא תְּרוּמָה מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁבְּאֶרֶץ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁאוֹכֵל טְבָלִים, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רפד) עִנְיַן הָאוֹכֵל טֶבֶל, וּבִשְׁאָר פֵּרוֹת בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן, וּבְדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, גַּם בִּשְׁאָר פֵּרוֹת יֵשׁ בָּהֶן חִיּוּב דְּאוֹרַיְתָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וּבִזְמַן הַזֶּה גַּם כֵּן, מִי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ וְכֵן מִפֵּרוֹת סוּרְיָא וְכֵן מִפֵּרוֹת אוֹתָן מְקוֹמוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ שֶׁחַיָּבִין

בַּתְּרוּמָה מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר וְעַמּוֹן וּמוֹאָב בִּטֵּל עֶשֶׂה דְּרַבָּנָן. אֲבָל בְּפֵרוֹת שְׁאָר אַרְצוֹת אֵין בָּהֶן חִיּוּב תְּרוּמוֹת לְעוֹלָם, לֹא דְּאוֹרָיְתָא וְלֹא דְּרַבָּנָן.

מצוה תקח

לָתֵת לַכֹּהֵן רֵאשִׁית הַגֵּז – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָתֵת רֵאשִׁית גִּזַּת הַצֹּאן לַכֹּהֲנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ד) וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמֵשׁ צֹאן, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין טְלָאִים בֵּין כְּבָשִׂים גְּדוֹלִים, אֲפִלּוּ גְּזָזָן כַּמָּה פְּעָמִים, בְּכָל פַּעַם חַיָּב לָתֵת מִן הַצֶּמֶר מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וְאֵין לְמַתָּנָה זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל רַב וּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (קלז, ב) רֵאשִׁית הַגֵּז בְּשִׁשִּׁים, כְּלוֹמַר שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וּלְפִי שֶׁהַזְכִּיר הַכָּתוּב לְשׁוֹן נְתִינָה בָּזֶה, שֶׁאָמַר תִּתֶּן לוֹ, אָמְרוּ חֲכָמִים (שם קלה א) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּזּוֹת הַרְבֵּה וְרוֹצֶה לְחַלְּקָם לְהַרְבֵּה כֹּהֲנִים לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל חֲמִשָּׁה סְלָעִים מְלֻבָּן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ בֶּגֶד קָטָן, לֹא שֶׁיְּלַבְּנֶנּוּ הַיִּשְׂרְאֵלִי וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לוֹ, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּל כָּךְ אַחַר שֶׁיְּלַבְּנֶנּוּ הַכֹּהֵן, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בּוֹ מַתָּנָה הַמּוֹעֶלֶת, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלז ב), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ, אֶלָּא בְּחָמֵשׁ צֹאן, שֶׁמַּתַּעֲלֶה הַגִּזָּה שֶׁלָּהֶן לְשִׁשִּׁים סְלָעִים, וְלֹא תְּהֵא כָּל אַחַת מֵהֶן פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁנַיִם עָשָׂר סֶלַע.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמַּעֲשֵׂר הַנִּתָּן לַלְוִיִּם, בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה). וְהַכֹּהֲנִים כְּמוֹ כֵן שֶׁהֵם הַמְשָׁרְתִים תָּמִיד פְּנֵי הַשֵּׁם וְאֵין לָהֶם נַחֲלָה בְּקַרְקָעוֹת, וְלֹא בְּגִזָּה זֹכָה לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כָּל צֹרֶךְ מִחְיָתָם עַל יְדֵי אֲחֵיהֶם, וְהִנֵּה נָתַן לָהֶם הַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהֵם לַחְמָם וְיֵינָם, וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה, שֶׁהֵם זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה, וְחֻלְקָם בְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בָּשָׂר דֵּי סִפְקָם, וַעֲדַיִן חָסֵר לָהֶם מַלְבּוּשׁ, זָכָה לָהֶם רֵאשִׁית הַגֵּז לְמַלְבּוּשֵׁיהֶם, וְעוֹד זָכָה לָהֶם שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֶזֶל הַגֵּר, וְהַחֲרָמִים, וּפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת, לִשְׁאָר הוֹצָאוֹת וּצְרָכִים שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלז א), שֶׁאֵין בְּחִיּוּב מִצְוָה זוֹ, אֶלָּא גִּזַּת הַכְּבָשִׂים שֶׁצִּמְרָן רַךְ וְרָאוּי לִלְבֹּשׁ, אֲבָל הָיָה הַצֶּמֶר קָשֶׁה וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז, מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי לְצֹרֶךְ לִבִישָׁה זְכוּ בָּזֶה הַכֹּהֲנִים. אֲבָל הָיָה הַצֶּמֶר אָדֹם, אוֹ שָׁחוֹר, אוֹ שָׁחוּם חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, מִכְּיוָן שֶׁרָאוּי לִלְבִישָׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּחֻלִּין בְּפֶרֶק אֶחָד עָשָׂר.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים וּלְוִיִּם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְדָוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכִדְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק בְּחֻלִּין בְּפֶרֶק רֵאשִׁית הַגֵּז (חולין קלו, ב) נָהוּג עָלְמָא כִּתְלָתָא סָאבֵי, כְּרַבִּי אִלְעַאי בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. כְּלוֹמַר

דְּפָטַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא נָתַן רֵאשִׁית גִּזָּתוֹ לַכֹּהֵן, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּזָּה הָרְאוּיָה עַל הָעָנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקט

לִהְיוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמָרוֹת – שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמָרוֹת (ספה"מ להרמב"ם עשין לו), כְּלוֹמַר, לְכִתּוֹת יְדוּעוֹת, וְלֹא תִּהְיֶה יַד הַכֹּל מִתְעַסֶּקֶת יַחַד בָּעֲבוֹדָה, חוּץ מִן הַיָּמִים טוֹבִים בִּלְבַד, שֶׁהָיוּ הַכֹּל עוֹבְדִים יַחַד, כָּל הַבָּא יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ לְשִׁמְחַת הָרֶגֶל. וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים (א' כד כו) מְבֹאָר אֵיךְ חִלְּקוּ אוֹתָם דָּוִד וּשְׁמוּאֵל, שֶׁעָשׂוּ מֵהֶן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת כֹּהֲנִים, וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת לְוִיִּם, כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹד כָּל מִשְׁמָר מֵהֶם שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת בַּשָּׁנָה. וּבְמַסֶּכֶת סֻכָּה (נה, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁבָּרְגָלִים הָיְתָה יַד הַכֹּל שָׁוָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ו) וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי וְגוֹ'. וּבְכָלַל הַלֵּוִי הַכֹּהֵן, כִּי הַלֵּוִי הָיָה אָב לְכָל הַשֵּׁבֶט, וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ. וְשֻׁרַת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם חֵלֶק יֹאכֵלוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, יָכוֹל לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בָּרְגָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר, לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאֲבוֹת, מָה שֶׁמְּכִרוּ אָבוֹת זֶה לָזֶה, טֹל אַתָּה בְּשַׁבַּתְּךָ, וַאֲנִי בְּשַׁבַּתִּי, כְּלוֹמַר הַסְכָּמָתָם בְּסֵדֶר מִשְׁמָרוֹת הָעֲבוֹדָה, כָּל שָׁבוּעַ מִשְׁמָרָה, וְכֵן פֵּרְשׁוֹ הַתַּרְגּוּם בַּר מִמַּטַרְתָּא דְּיֵיתֵי בְּשַׁבְּתָא, דְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוֹת הַמִּשְׁמָרוֹת יְדוּעוֹת וּקְבוּעוֹת, לְפִי שֶׁכָּל הַמְּלָאכוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל מִסְפַּר אֲנָשִׁים יְדוּעִים נַעֲשׂוֹת כָּרָאוּי, וְאֵין הָעַצְלָה וְהַיֵּאוּשׁ וְהַקַּפְדָנוּת מְצוּיָה בָּהֶן, אֲבָל הַמּוּטָל עַל הָרַבִּים מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים לַעֲשׂוֹתָהּ, פְּעָמִים יָטִילוּ אוֹתָהּ קְצָתָן עַל קְצָתָן, וּפְעָמִים יַקְפִּידוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ בְּעִנְיָן, אֵין לְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים אֵלּוּ, יְדוּעוֹת הֵן בְּכָל אֲנָשֵׁי מִנְיָן. אֲבָל בֶּרֶגֶל מִפְּנֵי הַשִּׂמְחָה נִצְטַוּוּ לִהְיוֹת יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם כלי מקדש ד א), שֶׁבְּכָל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מְמֻנֶּה אִישׁ אֶחָד, וְהוּא רֹאשׁ לְכָל אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָר, וְהוּא מְחַלֵּק אוֹתָן לְבָתֵּי אָבוֹת, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ מְחַלְּקִים רָאשֵׁי הָאָבוֹת בֵּינֵיהֶם, אֲנָשִׁים יְדוּעִים לַעֲבוֹדָה, אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ, וּמִיּוֹם שַׁבָּת לְיוֹם שַׁבָּת מִתְחַלְּפִים הַמִּשְׁמָרוֹת, וְחוֹזְרִים חֲלִילָה.

וּנְבִיאִים רִאשׁוֹנִים תִּקְּנוּ (רמב"ם שם א ג) שֶׁיִּתְמַנּוּ מִיִּשְׂרְאֵלִים כְּמוֹ כֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים וְיִרְאֵי חֵטְא, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם בַּתַּלְמוּד אַנְשֵׁי מַעֲמָד, כְּלוֹמַר שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי יִשְׂרָאֵל, לַעֲמֹד עַל קָרְבְּנוֹת צִבּוּר, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כז א) אֶפְשָׁר יְהֵא קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו? וְעַל כָּל

מַעֲמָד הָיָה אֶחָד גָּדוֹל מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם, וְהוּא הַנִּקְרָא רֹאשׁ הַמַּעֲמָד, וְכֵן הָיָה דַּרְכָּם שֶׁל אַנְשֵׁי הַמַּעֲמָד, בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מִתְקַבְּצִים, מִי שֶׁהוּא מֵהֶם בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ סָבִיב לָהּ נִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ, וּבֵין בִּירוּשָׁלַיִם, בֵּין בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת מִתְקַבְּצִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּמַרְבִּין בִּתְפִלּוֹת, וּמִתְעַנִּין יוֹם שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי וַחֲמִישִׁי מִן הַשָּׁבוּעַ, וּשְׁאָר כָּל עִנְיָנָם בִּתְפִלָּה וּבְקְרִיאַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (שם), וּמְגִלָּה (כב, א). וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נה, ב) בְּמִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה שֶׁבָּרְגָלִים אֵין יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן, כִּי אִם בְּקִרְבָּנוֹת הָרְגָלִים, וּבְחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים, וּבְחִלּוּק שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת, אֲבָל נְדָרִים וּנְדָבוֹת וּתְמִידִין אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָם, וַאֲפִלּוּ בָּרֶגֶל, אֶלָּא מִשְׁמָר שָׁזְמַנּוּ קָבוּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד וְגוֹ'. כְּלוֹמַר, חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכְלוּ בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר וְאֵינָם חֵלֶק כְּחֵלֶק בִּשְׁאָר דְּבָרִים, שֶׁכְּבָר חִלְּקוּ אוֹתָם הָאָבוֹת וְקָבְעוּ אוֹתָם כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר בְּשַׁבָּתוֹ. וְכֹהֵן (רמב"ם שם ה"ז) שֶׁהָיָה לוֹ קָרְבָּן הֲרֵי זֶה בָּא לַמִּקְדָּשׁ, וּמַקְרִיבוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ. כְּלוֹמַר בְּקָרְבָּן שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, בְּכָל עֵת יָבוֹא לְהַקְרִיבוֹ, וְהָעוֹר שֶׁלּוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית, וּמְגִלָּה, וּבְסוֹף סֵכָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָחָה בְּיַד חֲבֵרוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ מ"ע ל"ו), הִשִּׂיג בְּזֹאת הַמִּצְוָה עַל הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְאָמַר, שֶׁהֲיוֹת הַכֹּהֲנִים עוֹבְדִים לְמִשְׁמְרוֹת אֵינוֹ בְּמִשְׁמַע הַכָּתוּב כְּלָל, כְּדַעְתּוֹ שֶׁל הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֶלָּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, שֶׁיְּחַלְּקוּ בֵּינֵיהֶם הָעֲבוֹדָה לְמִשְׁמָרוֹת, וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ הוּא שֶׁהִתְחִיל תְּחִלָּה לְחַלְּקָם, וְהוּא עָשָׂה מֵהֶן שְׁמֹנָה מִשְׁמָרוֹת, אַרְבָּעָה מֵאִיתָמָר וְסִיעָתוֹ, וְאַרְבָּעָה מֵאֶלְעָזָר וְסִיעָתוֹ, כָּךְ הִיא הַקַּבָּלָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לְבַד מִמְכָּרָיו וְגוֹ', שְׁלִילוּת הוּא, וְלֹא מִצְוָה כְּלָל, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעַבְדוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל אַוַּת נַפְשָׁם בְּכָל עֵת בֵּין בַּחֹל בֵּין בָּרֶגֶל, לְבַד אִם רָצוּ וְהִסְכִּימוּ לְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם הָעֲבוֹדָה לְמִשְׁמָרוֹת, וְקִבְּלוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, כְּדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה הַמְּלָאכָה כַּסֵּדֶר וּבִזְרִיזוּת, זֶהוּ תֹּרֶף דִּבְרֵי הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (רמב"ם פ"ז שם).

מצוה תקי

שֶׁלֹּא לִקְסֹם – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לְקַסֵּם, וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל"ת לא) שֶׁעִנְיַן הַקְּסִימָה הוּא, הַמֵּנִיעַ כֹּחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַחְשֹׁב בְּמִין מִמִּינֵי הַתְּנוּעָה, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בַּעֲלֵי הַכּוֹחוֹת כֻּלָּם, שֶׁיְּגִידוּ מָה שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ קֹדֶם הֱיוֹתוֹ, וְאָמְנָם יִתְאַמֵּת לָהֶם זֶה, בִּהְיוֹת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה וְהַשִּׁעוּר מֵהֶם חָזָק מְאֹד. פֵּרוּשׁ לְפֵרוּשׁוֹ כְּלוֹמַר שֶׁמִּתְבּוֹדְדִים בְּמַחְשַׁבְתָּם וְקוֹבְעִים כָּל הַכַּוָּנָה וְכָל הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁלָּהֶם עַל אוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁיִּתְפַּצוּ לָדַעַת, וּמִתּוֹךְ

הַהִתְבּוֹדְדוּת וְהַקְּבִיעוּת הַחֲזָקָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת כָּל הַמַּחְשָׁבָה מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַגּוּפָנִי תִּתְעָרֵב נַפְשָׁם עִם הָרוּחָנִיִּים הַקּוֹלְטִים הָעֲתִידוֹת הַקָּרוֹבוֹת, כַּיָּדוּעַ בֵּין הַחֲכָמִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, אֵין כֹּחַ בָּהֶם לְעוֹלָם, וְלֹא אֲפִלּוּ בַּשֵּׁדִים, לָדַעַת הָעֲתִידוֹת הָרְחוֹקוֹת, וְלֹא יַעֲלֶה אֶל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, זוֹלָתִי נְבִיאֵי אֱמֶת, וְגַם בָּעֲתִידוֹת הַקְּרוֹבוֹת לֹא יַשִּׂיגוּ בָּהֶן הַקּוֹסְמִין כָּל הָאֱמֶת, אֲבָל יִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵיהֶם בָּרֹב. וּבָעִנְיָן הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אֵין כָּל הָאֲנָשִׁים שָׁוִים בּוֹ, אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִתְרוֹן גָּדוֹל בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ, כְּיִתְרוֹן בְּנֵי אָדָם בִּגְבוּרָה וְעִנְיָנִים אֲחֵרִים קְצָתָן עַל קְצָתָן. וְאֵלֶּה בַּעֲלֵי הַכֹּחוֹת אֵין פְּעֻלָּתָם בָּעִנְיָן הַזֶּה שָׁוֶה, כִּי יֵשׁ מֵהֶם שֶׁיִּתְבּוֹדְדוּ בַּמִּדְבָּרוֹת לְחַשֵּׁב בָּזֶה, וּמֵהֶם שֶׁיַּכֶּה בְּמַטֵּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ בָּאָרֶץ מַכּוֹת מְמַהֲרוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וְיִצְעַק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת, וְיִנִּיחַ מַחְשַׁבְתּוֹ וְיַבִּיט לָאָרֶץ זְמַן אָרֹךְ, עַד שֶׁיָּבִין בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה. וְהֵעִיד הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁהוּא רָאָה זֶה בַּמַּעֲרָב פַּעַם אַחַת. וּמֵהֶם מִי שֶׁיְּיַשֵּׁר הַחוֹל וְיַעֲשֶׂה בּוֹ צוּרוֹת, וְזֶה יַעֲשׂוּ הָרַבֵּה בְּנֵי אָדָם בַּמַּעֲרָב, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּשְׁלִיךְ אֲבָנִים דַּקּוֹת בַּחֻתִּיכַת עוֹר וְיַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּם, וְאַחַר כֵּן יְסַפֵּר דְּבָרִים, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה זוֹ בְּשַׁעֲלֵי שְׂעוֹרִים, וְגַרְגִּיר מֶלַח, וּפֶחָם מְעֹרָב בּוֹ, וְזֶה מְפֻרְסָם בֵּינֵינוּ, יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ תָּמִיד לְעֵינֵינוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים וְהַיִּשְׁמְעֵאלִיּוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּשְׁלִיךְ חֲגוֹרַת עוֹר בָּאָרֶץ וְיַבִּיט בָּהּ וְיַגִּיד, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כֻּלּוֹ לְהַעִיר כֹּחַ נֶפֶשׁ הַמַּבִּיט. וּמִכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ תַּרְחִיקֵנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וְגוֹ'.

וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּאַזְהָרַת לֹא תְנַחֲשׁוּ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמט) בְּטַעַם אִסּוּר עִנְיָנִים אֵלּוּ, מָה שֶׁיְּדַעְתִּי. וְרָאִיתִי בְּסִפְרֵי הָרִאשׁוֹנִים בְּטַעַם אִסּוּר זֶה, לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ, מַטְעִים הֶהָמוֹן, וְיַחְשְׁבוּ בִּשְׁבִיל שֶׁיְּצַדְּקוּ עֲלֵיהֶם קְצָת מִן הַדְּבָרִים שֶׁיַּגִּידוּ לָהֶם בַּעֲלֵי הַקֶּסֶם, שֶׁכָּל הַפְּעֻלּוֹת שֶׁהֵן בָּעוֹלָם סִבָּתָם הַמַּזָּלוֹת וְהַכּוֹכָבוֹת, וְכִמְעַט יִקָּרְאוּ מִן הַכַּת הָרָע הָאוֹמְרִים עָזַב אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ (יחזקאל ח, יב). וּבְעַד זֶה הָעִנְיָן שֶׁהָיָה מְפֻרְסָם הָרְבֵּה בִּזְמַן הַנְּבִיאִים אָמַר הַנָּבִיא (הושע ד, יב) עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִבְּאָרִים בְּמִקּוֹמוֹת מִסַּנְהֶדְרִין וְתוֹסֶפְתָּא דְּשַׁבָּת וּבְסִפְרֵי [י"ד קפט].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה עַצְמוֹ קוֹסֵם עַל דֶּרֶךְ אֶחָד מִכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁזִּכַּרְנוּ אוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר וְיַגִּיד לִבְנֵי אָדָם הַדְּבָרִים שֶׁיַּגִּידוּ לָהֶם בַּעֲלֵי הַקֶּסֶם, שֶׁכָּל חַיָּב מַלְקוּת, וְהוּא שֶׁעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו מִבִּלְי מַעֲשֶׂה. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל מִן הַקּוֹסֵם אֵינֶנּוּ בְּחִיּוּב מַלְקוּת, וְאָמְנָם הוּא מְגֻנֶּה מְאֹד כָּל הַקּוֹבֵעַ מַחְשְׁבוֹתָיו וּמוֹצִיא עִתָּיו בַּהֲבָלִים אֵלֶּה, כִּי לַאֲשֶׁר חָנָנוֹ הָאֵל דֵּעָה וְהִנְחִילוֹ דַּת הָאֱמֶת לֹא יֵאוֹת לוֹ לַחְשֹׁב בַּהֲבָלִים אֵלּוּ, רַק שֶׁיִּקְבַּע מַחְשְׁבוֹתָיו בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה, וְלֹא יִירָא מִדִּבְרֵי קוֹסֵם, כִּי הַשֵּׁם בַּחֲסָדָיו יְשַׂנֵּא מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים וִיבַטֵּל כֹּחַ הַמַּזָּלוֹת לְהַטִּיב לַחֲסִידָיו. וְיָדוּעַ שֶׁאֲנַחְנוּ

עַם הַקָּדֹשׁ, שֶׁאֵין אָנוּ תַּחַת כּוֹכָב וּמַזָּל, ה' הוּא נַחֲלָתֵנוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֵינוּ, וּכְעִנְיָן שֶׁמָּצִינוּ בָּאָבוֹת שֶׁשָּׁם הָאֵל מַעֲלָתָם לְמַעְלָה מִשְּׂרֵי מַעְלָה, כָּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּיַעֲקֹב (בראשית לב, כט) כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְגוֹ'. כְּלוֹמַר, שֶׁעָשָׂוּ הָאֵל שַׂר עַל הַשָּׂרִים. וְכֵן יִצְחָק נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו, ח) אֱלֶּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו. וְכֵן אַבְרָהָם נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּפְתִיחַת הַסֵּפֶר, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּעִנְיַן מַחְלֶקֶת הַנָּבִיא אֵלְיָהוּ עִם נְבִיאֵי הַבַּעַל שֶׁאָמַר כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל (מלכים א, יח לא), שֶׁהוּא הָיָה מוֹכִיחָם לָמָּה הָיוּ פּוֹנִים לַעֲבֹד הַכּוֹחוֹת וּמַנִּיחִין עֲבוֹדַת הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְבַטֵּל כָּל פְּעֻלּוֹת הַכּוֹחוֹת וְהַמַּזָּלוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁעָשָׂה בָּאָבוֹת שֶׁשָּׁם הַמַּזָּלוֹת תַּחַת יָדָם, וְזֶהוּ אָמְרוֹ בַּמָּקוֹם הַהוּא (מלכים שם) כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְיָ אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ, כְּלוֹמַר שֶׁעָשָׂוּ שַׂר עַל הַשָּׂרִים לְשִׁנּוֹת מַעֲרָכְתָּם וְכֹחָם בִּזְכוּתוֹ, כְּלוֹמַר וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּנֵי יַעֲקֹב, גַּם הֵם שָׂרִים עַל שָׂרֵי מַעְלָה, וְעַל כֵּן הָיָה רָאוּי לָהֶם שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בִּלְתִּי לַשֵּׁם לְבַדּוֹ, וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוֹשָׁעַ שֶׁגָּזַר עַל הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ לַעֲמֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיהוֹשָׁעַ (י, יב) שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן, וְעָמְדוּ, וְכֵן כַּמָּה חֲסִידִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַעֲרֶכֶת הַמַּזָּלוֹת [וְכֹחָם] בִּזְכוּתָם, יַאֲרִיךְ הָעִנְיָן לְהָבִיא כַּמָּה מַעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן זֶה.

מצוה תקיא

שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף – שֶׁלֹּא נִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מַעֲשֵׂה כִּשּׁוּף כְּלָל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף יָדוּעַ לַכֹּל דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּנֵי אָדָם תַּחְבּוּלוֹת בְּלִי מִסְפָּר בְּמִינֵי עֲשָׂבִים וַאֲבָנִים וְהַרְבֵּה מִן הַדְּבָרִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, וּמֵהֶם שֶׁיְּכַוְּנוּ הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים הָהֵם בְּעִתִּים יְדוּעוֹת וּבֶחֳדָשִׁים מְכֻוָּנִין לְאוֹתָן מְלָאכוֹת, וּמִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמְּגֻנִּים וְהַמְכֹעָרִים תַּרְחִיקֵנוּ הַתּוֹרָה תַּכְלִית הָרִחוּק כִּי הֶבֶל הֵמָּה, וְאֵין רָאוּי לְעַם קָדוֹשׁ מַחְזִיקֵי דַּת הָאֱמֶת לָתֵת מַחְשָׁבָה בְּכִעוּרִין אֵלּוּ רַק בַּעֲבוּרָתוֹ יִתְעַלֶּה, כִּי הוּא יַשְׂלִים כָּל חֵפֶץ עַמּוֹ לְטוֹב, בַּחֲסוֹתָם בְּשִׁמּוֹ הַגָּדוֹל וְשׁוּמָם כָּל מִבְטֶחָם וּמִשְׁעַנְתָּם עַל חֶסְדָּיו לְבַד. וּמֵהֶיוֹת הָעִנְיָנִים אֵלּוּ רְחוֹקִים מְאֹד וּכְעוּרִים לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא וּבָהֶם נִיצוֹץ מֵעִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה הִזְהִירָנוּ עַל זֶה בְּלֹאו, וְחִיֵּב סְקִילָה כָּל הָעוֹבֵר וּמִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה אִם הוּא מַזִּיד, וְחַטָּאת קְבוּעָה אִם הוּא שׁוֹגֵג. וְגַם מֵחֹמֶר הָעִנְיָן הִזְהִיר הַכָּתוּב בָּזֶה מִבִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת עַל הַבַּיִת דִּין שֶׁלֹּא לְמְחֹל לְעוֹבֵר עַל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה. וּכְבָר דִּבַּרְתִּי מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ בְּלֹאו דִּמְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (מצוה סב).

דִּינֵי הַמְּצָוָה. בְּמָקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר, וְהָעִקָּר בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין. וְכָל שֶׁהוּא דַּיָּן עַל זֶה צָרִיךְ לָדַעַת חָכְמַת הַכִּשּׁוּף, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְהַבְחִין בַּמַּעֲשֶׂה הַנַּעֲשֶׂה אִם הוּא מִין מִמִּינֵי הַכִּשּׁוּף אוֹ אוּלַי הוּא מִן הַדְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּכֹחַ הַטֶּבַע וּבַצְּדָדִין הַמֻּתָּרִין, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת סז, א) כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי, וּכְבָר דִּבַּרְתִּי עַל זֶה שָׁם בְּלָאו דִּמְכַשֵּׁפָה כְּפִי כֹּחִי. וּדְבָרִים אֵלּוּ צְרִיכִין עִיּוּן רַב, כִּי הִנֵּה נִמְצָא בַּגְּמָרָא מַעֲשִׂים שֶׁאִם לֹא יָדַעְנוּ אוֹתָם מִפִּיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָיִינוּ אוֹסְרִין אוֹתָם מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ אִסּוּר זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם אֲשֶׁר יִשָּׂא נַפְשׁוֹ לִכְנֹס בְּתַחְבּוּלוֹת אֵלּוּ וִידַמֶּה דָּבָר לְדָבָר מֵהַדְּבָרִים שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הֲרֵי הוּא כְּפוֹתֵחַ לוֹ פֶּתַח לָבוֹא בְּגֵיהִנֹּם.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיב

שֶׁלֹּא לַחֲבֹר חָבָר – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת הַשְׁבָּעוֹת עַל שׁוּם עִנְיָן. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיֹּאמַר אָדָם דְּבָרִים וְיֹאמַר לִבְנֵי אָדָם שֶׁאוֹתָם הַדְּבָרִים יוֹעִילוּ אוֹ יַזִּיקוּ לְאֶחָד מִכָּל הָעִנְיָנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְחוֹבֵר חָבָר. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), אֶחָד חוֹבֵר אֶת הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת הָעִקָּרָב, כְּלוֹמַר, שֶׁיֹּאמַר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ לְפִי דַּרְתּוֹ (עי' רמב"ם סהמ"צ ל"ת לה), וְכֵן הָאוֹמֵר דְּבָרִים עַל הַמַּכָּה כְּדֵי שֶׁיָּנוּחַ מֵעָלָיו הַכְּאֵב. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ חֹבֵר חָבָר שֶׁמְּקַבֵּץ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו וְהַשְׁבָּעוֹתָיו נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד. וְהַכֹּל בִּכְלַל הָאִסּוּר.
וְאוּלַי בְּנֵי תַּקְשֶׁה עָלַי בֶּהָא דְּגָרְסִינַן בִּשְׁבוּעוֹת בְּפֶרֶק יְדִיעוֹת הַטַּמְאָה (שבועות טו, ב) שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים, וְאוֹמֵר יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן עַד כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי (תהלים צא, א ט), וְאוֹמֵר יְיָ מָה רַבּוּ צָרָי עַד לְיָיְ הַיְשׁוּעָה (שם ג, ב ט), וּפְרוּשׁ פְּגָעִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֲמִירַת אֵלּוּ הַמִּזְמוֹרִים תּוֹעִיל לִשְׁמֹר מִן הַנִּזְקִין. וְאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מְסַדֵּר לְהוּ לְהָנֵי קְרָאֵי וְגָנֵי? וְאֵין הַדָּבָר חָלִילָה דּוֹמֶה לְעִנְיַן חֹבֵר חָבָר שֶׁזְּכָרְנוּ, וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל זֶה (שבועות שם), אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, אֲבָל הִזְכִּירוּ לוֹמַר מִזְמוֹרִים אֵלּוּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דְּבָרִים יְעוֹרְרוּ נֶפֶשׁ הַיּוֹדֵעַ אוֹתָם, לַחֲסוֹת בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְהָשִׂים בּוֹ כָּל מִבְטַחוֹ, וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבוֹ יִרְאָתוֹ וְלִסְמֹךְ עַל חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ, וּמִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת עַל זֶה יִהְיֶה נִשְׁמָר בְּלִי סָפֵק מִכָּל נֶזֶק. וְזֶהוּ שֶׁהֵשִׁיבוּ בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה דְּקָא פָּרֵיךְ הָתָם, וְהֵיכִי עָבִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כֵּן, וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְאָמְרוּ לְהָנֵן שָׁאנֵי, כְּלוֹמַר, לֹא אָסְרָה תּוֹרָה שֶׁיֹּאמַר אָדָם דִּבְרֵי תּוֹרָה לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לְטוֹבָה, כְּדֵי שֶׁיָּגֵן עָלָיו אוֹתוֹ הַזְּכוּת לִשְׁמֹרוֹ. מִשֹּׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִשֶּׁבָּת.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה הַשְׁבָּעוֹת בְּמֵזִיד חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקיג

שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּבַעַל אוֹב – שֶׁלֹּא נִשְׁאַל בַּעַל אוֹב שֶׁיּוֹדִיעֵנוּ דָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף הַזֶּה הוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂין מְכַשְּׁפוּת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתוֹם, שֶׁהוּא מַעֲלֶה אֶת הַמֵּת מִבֵּין שְׁחָיוֹ וְשׁוֹמֵעַ הַשּׁוֹאֵל מִן הַמֵּת תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלוֹתָיו.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּעִנְיְנֵי הַכִּשּׁוּף.
דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסִפְרֵי (כאן) וּבְסַנְהֶדְרִין, (סה א), וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין אָמְרוּ שֶׁהָעוֹשֶׂה כִּשּׁוּף זֶה, הוּא בְּסִקִילָה, וְהַשּׁוֹאֵל בָּהֶם בְּאַזְהָרָה, כְּלוֹמַר בְּחִיּוּב לָאו, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיד

שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּיִדְּעוֹנִי – שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל יִדְּעוֹנִי. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁמְּשִׂים הַמְכַשֵּׁף עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ "יַדּוּעַ" לְתוֹךְ פִּיו, וְאוֹתוֹ הָעֶצֶם מְדַבֵּר עַל יְדֵי כְּשָׁפָיו. וְזֹאת הַחַיָּה שְׁמָהּ יַדּוּעַ רָאִיתִי בְּסֵפֶר מִן הַגְּאוֹנִים (עי' ר"ש כלאים פ"ח מ"ה) שֶׁהִיא גְּדֵלָה בְּחֶבֶל גָּדוֹל שֶׁיּוֹצֵא מִן הָאָרֶץ כְּעֵין חֶבֶל הַקִּשּׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין, וְצוּרָתוֹ כְּצוּרַת אָדָם בְּכָל דָּבָר בִּפְנִים וְגוּף וְיָדַיִם וְרַגְלַיִם, וּמְטַבּוּרוֹ מְחֻבָּר לַחֶבֶל, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לִקְרֵב אֵלֶיהָ כְּמִלּוֹא הַחֶבֶל, לְפִי שֶׁהִיא רוֹעָה סְבִיבוֹתֶיהָ כְּמִלּוֹא הַחֶבֶל, וְטוֹרֶפֶת כָּל מָה שֶׁיְּכוֹלָה לְהַשִּׂיג, וּכְשֶׁבָּאִין לְצוּדָהּ מוֹרִין בְּחִצִּים אֶל הַחֶבֶל עַד שֶׁנִּפְסַק, וְהִיא מֵתָה מִיָּד. וּבַיְרוּשַׁלְמִי דְּכִלְאַיִם (פ"ח ה"ד) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ כִּי עִם אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְּרִיתֶךָ (איוב ה, כג), בַּר נַשׁ דְּטוּר הוּא, וְהוּא חָיֵי מִן טְבוּרֵהּ, אִי פְּסַק טְבוּרֵהּ לָא חָיֵי.
שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. וְכָל עִנְיָנָהּ, בְּדִינֶיהָ וּבְחִיּוּבָהּ כְּעִנְיַן מִצְוַת אוֹב שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ (מצוה תקיג).

מצוה תקטו

שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים – שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים. וְעִנְיַן דְּרִישָׁה זוֹ הוּא (עי' רמב"ם ל"ת לח), שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם מַרְעִיבִים עַצְמָם וְהוֹלְכִים וְלָנִים בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁיְּבוֹא לָהֶם

הַמֵּת בַּחֲלוֹם וְיוֹדִיעֵם מָה שֶׁיִּשְׁאֲלוּ עָלָיו, וְיֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁלּוֹבְשִׁין בְּגָדִים יְדוּעִים וְאוֹמְרִים דְּבָרִים וּמְקַטְּרִים קְטֹרֶת יְדוּעָה וְיֵשְׁנִים לְבַדָּם כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת שֶׁהֵם רוֹצִים בּוֹ וְיסַפֵּר לָהֶם בַּחֲלוֹם, וְעַל כָּל מְלָאכוֹת אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּם נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר כִּשּׁוּף בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקיא) וּבְסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סב).

וְדִינֵי הַמִּצְוָה. בְּסַנְהֶדְרִין (פרק שביעי).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעֵהוּ שׁוּם דָּבָר, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקטז

מִצְוָה לִשְׁמֹעַ אֶל נְבִיא הָאֱמֶת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל כָּל נָבִיא מֵהַנְּבִיאִים בְּכָל מָה שֶׁיְּצַוֵּנוּ, וַאֲפִלּוּ יְצַוֶּה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת בְּהֵפֶךְ מִצְוָה אַחַת מִן הַמִּצְוֹת אוֹ אֲפִלּוּ הַרְבֵּה מֵהֶן לְפִי שָׁעָה, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה שׁוֹמְעִין לוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת, אַחַר שֶׁהוּא נְבִיא אֱמֶת כָּל כַּוָּנוֹתָיו לְטוֹבָה, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הוּא עוֹשֶׂה לְחַזֵּק הַדָּת וּלְהַאֲמִין בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח טו) נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן אֲפִלּוּ יֹאמַר לְךָ לַעֲבֹר עַל אַחַת מִן הַמִּצְוֹת לְפִי שָׁעָה שְׁמַע לוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתַּכְלִית מַעֲלַת הָאָדָם הִיא הַשָּׂגַת הַנְּבוּאָה, וְאֵין לוֹ לְבֶן אָדָם בְּעוֹלָמוֹ אֲמִתַּת יְדִיעָה בִּדְבָרִים, כַּאֲמִתַּת יְדִיעָתוֹ בִּנְבוּאָה, שֶׁהִיא הַיְדִיעָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ פִּקָּפּוּק, כִּי הִיא תָּבוֹא מִמְּעָיְנֵי הָאֱמֶת, וּמְעַטִּים מִבְּנֵי הָעוֹלָם זוֹכִים בָּהּ וְעוֹלִים אֵלֶיהָ, כִּי הַסֻּלָּם גָּדוֹל מְאֹד, רַגְלוֹ בָּאָרֶץ וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וּמִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא הַשֵּׁם יִזְכֶּה וְיַעֲלֶה בְּהַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ? אֶחָד מֵאַלְפֵי רִבְבוֹת אֲנָשִׁים הוּא הַמַּשִּׂיג לְמַעְלָה זוֹ, וּבְדוֹר שֶׁרָאוּי לְכָךְ. עַל כֵּן צִוָּתָנוּ הַתּוֹרָה, כִּי בְּהַגִּיעַ אִישׁ אֶחָד בַּדּוֹר אֶל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת, וְיִהְיֶה יָדוּעַ אֶצְלֵנוּ בְּעִנְיָנוֹ וּבְכִשָּׁר מַעֲשֵׂהוּ כִּי נֶאֱמָן לְנָבִיא, שֶׁנִּשְׁמַע אֵלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יְצַוֶּה, כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְיַדְרִיכֵנוּ בוֹ, וְלֹא נִשָּׂא נַפְשֵׁנוּ לְהַמְרוֹת פִּיו וְלַחְלֹק עִמּוֹ, כִּי הַמַּחְלֹקֶת עָלָיו בְּשׁוּם דָּבָר, הוּא טָעוּת גָּמוּר, וְחֶסְרוֹן יְדִיעַת הָאֱמֶת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִבֹּאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל זְמַן שֶׁיִּמְצֵא נָבִיא בֵּינֵינוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא יִשְׁמַע אֲלָיו חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי וְגוֹ' אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (פט, א) שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן

בִּידֵי שָׁמַיִם, הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ, וְכָל זֶה בְּמַשְׁמַע הַכָּתוּב, שֶׁאָמַר אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע וְגוֹ'. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קְרִי בֵּהּ "לֹא יִשָּׁמַע", וּקְרִי בֵּהּ "לֹא יַשְׁמִיעַ".

מצוה תקיז

שֶׁלֹּא לְהִנָּבֵא בְּשֶׁקֶר – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא יֹאמַר שׁוּם אָדָם שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ דְּבָרִים בִּנְבוּאָה מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא אָמָרָם. וְכֵן בִּכְלַל הַלָּאו אַפִּלּוּ אִם יֹאמַר דְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בִּנְבוּאָה לְזוּלָתוֹ וְיֹאמַר בְּשֶׁקֶר שֶׁהוּא נִצְטַוָּה לְאָמְרָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח כ) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְגוֹ'. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (פט, א) אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו, הוּא לֹא צִוִּיתִיו, אֲבָל לַחֲבֵרוֹ צִוִּיתִיו, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לְחֲבֵרוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה חֻרְבָּן גָּדוֹל וְרָעָה רַבָּה בְּדָתֵנוּ הַמְקֻדָּשֶׁת וְהַשְּׁלֵמָה, כִּי עִקַּר הָאֱמֶת מִבְּלִי סִיג הַמַּגִּיעַ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם הוּא עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, וְהַתּוֹרָה תְּצַוֵּנוּ לְהַאֲמִין בָּהֶם וְלָלֶכֶת אַחַר עֲצָתָם הַנְּכוֹנָה וְדַעְתָּם הַשְּׁלֵמָה, וְעַל כֵּן בְּקוּם בְּנֵי בְּלִיַּעַל לֵאמֹר דְּבָרִים שֶׁלֹּא צִוָּם הַשֵּׁם יוֹצִיאוּ לַעַז בַּנְּבוּאָה, שֶׁהִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ עַם הַקֹּדֶשׁ, וִיפַקְפֵּק בְּסִבָּתָם לֵב כָּל הָעָם אַף בִּנְבִיאֵי הָאֱמֶת. וְאִם יֹאמַר אָדָם גַּם כֵּן מָה שֶׁנִּצְטַוָּה אָדָם אַחֵר עָלָיו יֵשׁ בָּזֶה חֻרְבָּה גְּדוֹלָה, כִּי הָאִישׁ הַזֶּה בְּאָמְרוֹ שֶׁהוּא נָבִיא וְנִצְטַוָּה בָּזֶה, וְנִרְאֶה דְּבָרָיו מִתְקַיְּמִין כְּדִבְרֵי נְבִיאֵי הָאֱמֶת, נַחְזִיק אוֹתוֹ כְּאִישׁ אֱלֹהִים, קָדוֹשׁ, שְׁלִיחַ הָאֵל, וְנַאֲמִין אֲלָיו וְנִקַּח רְאָיָה בְּכָל הַנָּהֳגוֹתֵינוּ מִמַּעֲשָׂיו, וְאוּלַי אַחַר שֶׁאֵין זְכוּתוֹ וְעָנְיָנוֹ גָּדוֹל לִהְיוֹת הוּא שְׁלִיחַ בְּאוֹתָהּ נְבוּאָה שֶׁאָמַר, אֵינֶנּוּ רָאוּי לִסְמֹךְ בּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְיֹאמַר, וְיִטְעֶה הֶהָמוֹן בְּלֶכְתָּם אַחַר עֲצָתוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם בְּסַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִבָּא בְּשֶׁקֶר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִגִּיד דְּבָרִים בְּשֵׁם הָאֵל שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הָאֵל, וְכֵן הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁאָמַר הָאֵל לַחֲבֵרוֹ וְלֹא לוֹ, חַיָּב מִיתָה, וּמִיתָתוֹ הִיא בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נב, ב) שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק.

מצוה תקיח

שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית צִוְּתָה לְעָבְדָהּ, וְתַבְטִיחַ גְּמוּל לְעוֹבְדֶיהָ, וְתַפְחִיד מֵעֹנֶשׁ לְמִי שֶׁלֹּא יַעַבְדֶהָ. כְּמוֹ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה, כְּמוֹ שֶׁהֻזְכַּר בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים. וְכֵן בִּכְלַל זֶה אִם יֹאמַר שֶׁהָאֵל צִוָּה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית. וְלֹא בָּא עַל זֶה בַּכְּתוּב בְּאַזְהָרָה מְבֹאֶרֶת מְיֻחֶדֶת בָּזֶה, אֶמְנָם נִתְבָּאֵר בַּכְּתוּב עֹנֶשׁ הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (דברים יח כ) וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וּמִיתָה זוֹ הִיא חֶנֶק, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ. וּכְבָר יָדַעְנוּ הָעִקָּר שֶׁהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, וְעַל כֵּן נֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה אַזְהָרַת הָעִנְיָן הַזֶּה בְּכָלָל וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ (שמות כג, יג), שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים לְלָאו בְּפָנֵי עַצְמוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר (מצוה פו). וְאֵין בְּנִמְנָע לִהְיוֹת לָאו אֶחָד מוֹנֵעַ דְּבָרִים רַבִּים, וְלֹא יִהְיֶה דִּינוֹ כְּדִין לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת מִכְּיוֹן שֶׁיִּתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות סוף שרש יד).

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּכָל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פט, א) אֶחָד הָאוֹמֵר אָמְרָה לִי עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית, אוֹ כּוֹכָב פְּלוֹנִי, שֶׁמִּצְוָה לַעֲשׂוֹת כֵּן וְכֵן אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֲפִלּוּ כְּוֵן אֶת הַהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא, וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר, דִּינוֹ בְּמִיתָה, בְּמֵזִיד, כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה כַּיָּדוּעַ בְּכָל מָקוֹם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסַנְהֶדְרִין בְּפֶרֶק אַחַד עָשָׂר.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיט

שֶׁלֹּא נִירָא מֵהֲרִינַת נְבִיא הַשֶּׁקֶר – שֶׁלֹּא נִירָא מִלַּהֲרֹג נְבִיא הַשֶּׁקֶר (עי' רמב"ם סנהדרין יד ג), וְלֹא נִפְחַד שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ בָּזֶה שׁוּם עֹנֶשׁ, וַאֲפִלּוּ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, אַחַר שֶׁשֶּׁקֶר בְּפִיו אֵין לָנוּ עֹנֶשׁ בְּמִיתָתוֹ, אֲבָל הִיא עָלֵינוּ מִצְוָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח כב) לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ, לֹא תִמְנַע עַצְמְךָ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּמִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם בְּסַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָן, כִּי אָז בְּיָדֵינוּ לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ב א) שֵׁאֵין דָּנִין נְבִיא הַשֶּׁקֶר אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

מצוה תקכ

מִצְוָה לְהָכִין שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט – לְהַבְדִּיל שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט מֵעָרֵי הַלְוִיִּם, שֶׁתִּהְיֶינָה מוּעָדוֹת לָנוּס שָׁמָּה מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְשֶׁיִּתַּקְנוּ הַדְּרָכִים לְעֲמַת הֶעָרִים וְיִתְיַשְּׁרוּ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות י, ב), שֶׁמִּקְלָט מִקְלָט הָיוּ כּוֹתְבִין בְּפָרָשַׁת הַדְּרָכִים, וּמְפַנִּים הַדְּרָכִים שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר שֶׁיְּאַחֵר הַבּוֹרֵחַ מִן הַמְּרוּצָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט ג) תָּכִין לְךָ הַדָּרֶךְ וְשַׁלֵּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ וְגוֹ'.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּמַת הַהוֹרֵג שׁוֹגֵג עַל יְדֵי גּוֹאֲלֵי הַדָּם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי' רמב"ם הל' רוצח פ"ח הל' ב ד) כִּי שֵׁשׁ עָרִים אֵלֶּה שָׁלֹשׁ מֵהֶן הִבְדִּיל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, וְשָׁלֹשׁ הִבְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְלֹא קָלְטוּ שֶׁל מֹשֶׁה, עַד שֶׁהֻבְדְּלוּ הַשָּׁלֹשׁ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְאִם כֵּן, לָמָּה הִבְדִּילָן מֹשֶׁה? אָמַר מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדֵי אֲקַיְּמֶנָּה, וּבִימֵי מָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹסִיף עוֹד שָׁלֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה וְגוֹ'. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם הל' ט י) שֶׁכָּל עָרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ קוֹלְטוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם וְגוֹ' הִקִּישָׁן הַכָּתוּב כֻּלָּן. אֲבָל הֻפְרַשׁ זֶה הָיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת, בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת, וּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם אֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא לְדַעַת. וְרוֹצֵחַ הַדָּר בְּעָרֵי מִקְלָט אֵינוֹ נוֹתֵן שָׂכָר בֵּית, וּבִשְׁאָר הֶעָרִים נוֹתֵן שָׂכָר בַּיִת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב ק, ב) שֶׁרוֹחַב דֶּרֶךְ עִיר מִקְלָט צָרִיךְ שִׁלֹּשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמּוֹת, וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר, בֵּית דִּין שׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים, לְתַקֵּן אֶת הַדְּרָכִים, וְאִם נִתְרַשְּׁלוּ בַּדָּבָר כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָּמִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יא, ב) שֶׁכָּל עִיר הַקּוֹלֶטֶת תְּחוּמָהּ קוֹלֵט. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּסַנְהֶדְרִין וּמַכּוֹת וּשְׁקָלִים וְסוֹטָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים עַל אַדְמָתָן, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַמֶּלֶךְ, וְעַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן.

מצוה תקכא

שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹצֵחַ וְחוֹבֵל – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלַּחְמֹל עַל מִי שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ אוֹ חִסֵּר אֶחָד מֵאֵיבָרָיו, שֶׁלֹּא יֹאמַר הַדַּיָּן, עָנִי זֶה שֶׁכָּרַת יַד חֲבֵרוֹ אוֹ סִמֵּא עֵינוֹ, לֹא בְּכַוָּנָה עָשָׂה זֶה, וְיַחְמֹל עָלָיו וִירַחֲמֵהוּ מִלְּשַׁלֵּם לוֹ כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט, כא) וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ וְגוֹ'. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג) לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו, וּבִעַרְתָּ דַּם הַנָּקִי.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁאִם לֹא נִיסֵּר הַמַּזִּיקִין וּנְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבֵּנוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ, וְלֹא יִתְיַשְּׁבוּ הַמְּדִינוֹת, אֵין הַצֹּרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ הַדִּבּוּר.
דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים, מְבֹאָרִים בְּלָשׁוֹן הַכָּתוּב.
וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט, וּבִזְמַן הַבַּיִת. וְהַדַּיָּן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶעֱלִים עֵינוֹ מִלַּעֲנֹשׁ הַמְּחֻיָּב כְּפִי רִשְׁעָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, מִן הַטַּעַם שֶׁזְּכַרְנוּ שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר חֶרְבַּן בְּיִשּׁוּב הָעוֹלָם, וְאַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לָדִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת חַיָּבִין כָּל בֵּית דִּין לַעֲנֹשׁ הַמְּחֻיָּבִין כְּפִי רִשְׁעָתָן כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדָם, הֵן בְּמָמוֹן אוֹ בַּגּוּף, אִם יוּכְלוּ לָהֶם כְּפִי שֶׁיִּרְאוּ שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקִיּוּם הָעָם, אִם אֵין הַשֵּׁבֶט נָטוּי תָּמִיד עַל גֵּו כְּסִילִים.

מצוה תקכב

שֶׁלֹּא לְהַסִּיג גְּבוּל – שֶׁלֹּא נַסִּיג גְּבוּל. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁלֹּא נְשַׁנֶּה גְּבוּל שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵינוּ וּבֵין זוּלָתֵנוּ עַד שֶׁיִּתְכֵּן לְמִשְׁקַר שֶׁיֹּאמַר שֶׁאֶרֶץ זוּלָתוֹ הִיא שֶׁלּוֹ, וְכֵן אִם שִׁנָּה סִימָנֵי הַגְּבוּל וּקְבָעָם בְּתוֹךְ קַרְקַע שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיֹאמַר שֶׁלֹּא שִׁנָּהוּ וְשֶׁהַקַּרְקַע הוּא שֶׁלּוֹ עַד הַגְּבוּל, עַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט יד) לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ וְגוֹ', וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תַסִּיג גְּבוּל וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תִגְזֹל. וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תַסִּיג? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, יָכוֹל אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד. נִמְצָא הָעִנְיָן כֵּן, הַמַּסִּיג גְּבוּל אֲפִילּוּ מְלוֹא אֶצְבַּע, אִם בְּחֻזְקָה עָשָׂה עֲבֵר עַל לֹא תַגְזֹל, וְאִם בַּסֵּתֶר עוֹבֵר עַל לֹא תִּגְנֹב, וְזֶה יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין.
שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּכָל עִנְיָן גָּזֵל יָדוּעַ הוּא, כִּי הוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו, וְתוֹעֶלֶת הַכֹּל הוּא.
דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים [ח"מ סימן שעו].
וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ, שֶׁלָּאו הַנִּתָּן לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה תקכג

שֶׁלֹּא יָקוּם דְּבַר הָעֵדוּת בְּעֵד אֶחָד – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא נַעֲמִיד גְּבוּלֵי הָעֹנֶשׁ בְּגוּף הַנֶּעֱנָשׁ, וְכֵן שֶׁלֹּא נוֹצִיא מָמוֹן, עַל פִּי עֵדוּת עֵד אֶחָד, וְאֶפְלוּ הוּא בְּתַכְלִית הַכְּשֵׁרוּת וְהַחָכְמָה, אוֹ אֲפִלּוּ נָבִיא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט טו) לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּצֶר לֵב הָאָדָם רַע וְלִפְעָמִים יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ טִינָא עַל חֲבֵרוֹ, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה הָאָדָם בְּתַכְלִית הַכְּשֵׁר לֹא יִנָּצֵל מֵחֵטְא לִפְעָמִים, וְאַף כִּי יַעֲמֹד אָדָם יָמִים רַבִּים בְּדָרְכֵי

הַיּשֶׁר אֵינוֹ מִן הַנִּמְנָע לְהִתְהַפֵּךְ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ וּלְהַרְשִׁיעַ. שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כט, א) כִּי יוֹחָנָן שִׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה צָדוֹקִי, גַּם אָמְרוּ בַּחֲנַנְיָה בֶּן עֲזוּר שֶׁהָיָה תְּחִלָּה נְבִיא אֱמֶת, וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה נְבִיא שֶׁקֶר. עַל כֵּן הוּא רָאוּי וְכָשֵׁר הַדָּבָר שֶׁלֹּא לִסְמֹךְ עַל לֵב אָדָם לַעֲנֹשׁ חֲבֵרוֹ עַל פִּיו, וְאֲפִלּוּ יִהְיֶה הַנֶּעֱנָשׁ רָשָׁע גָּמוּר וְהֶדְיוֹט שֶׁבַּהֶדְיוֹטוֹת וְהַמַּעִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל בִּהְיוֹת הַמְּעִידִים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים חֲזָקָה בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַסְכִּימוּ לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וּגְדוֹלָה חֲזָקָה בְּכָל הַדְּבָרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות מ א) בְּעֵד אֶחָד, דְּלָכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת הוּא דְּאֵינוֹ קָם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲנִישׁ שׁוּם אָדָם עַל פִּי עֵד אֶחָד, בְּעֹנֶשׁ גּוּף אוֹ בְּעֹנֶשׁ מָמוֹן, זֶהוּ פֵּרוּשׁ עָוֹן וְחַטָּאת, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה, כְּלוֹמַר, שֶׁמְּחַיֵּב הוּא שְׁבוּעָה לְאוֹתוֹ שֶׁמֵּעִיד עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ, אָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד כְּדִבְרֵי הַתּוֹבֵעַ, חַיָּב הַנִּתְבָּע לְהִשָּׁבַע. וּמָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעֵד אֶחָד לֹא הֶאֱמִינַתּוּ תּוֹרָה לַעֲנֹשׁ עַל פִּיו חֲבֵרוֹ בְּגוּף אוֹ בְּמָמוֹן, מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמָן הוּא בְּאִסּוּרִין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (גטין ב, ב) עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין, כְּלוֹמַר שֶׁיָּעִיד בָּשָׂר זֶה אוֹ יַיִן זֶה אֲסוּר הוּא אוֹ כָּשֵׁר נֶאֱמָן, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ו, ב), שֶׁבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מְקַבְּלִין עֵדוּת מְיֻחֶדֶת, כֵּיצַד? אֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי הִלְוָהוּ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ מְצָטָרְפִין. וְעוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאִם הֵעִיד אֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה וְאֶחָד בְּבֵית דִּין אַחֵר יָבוֹא בֵּית דִּין אֵצֶל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ עֵדוּתָן, וְכִדְאָמְרִינַן בְּרֹאשׁ פֶּרֶק גֵּט פָּשׁוּט (ב"ב קסה, ב) שְׁלַחוּ לֵיהּ חַבְרֵהּ לְרַבִּי יִרְמְיָה, עֵד אֶחָד בְּכְתָב וְעֵד אֶחָד בְּעַל פֶּה, מַהוּ שֶׁיְּצְטָרְפוּ? שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ אֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה וְאֶחָד בְּבֵית דִּין אַחֵר, מָה הוּא שֶׁיָּבוֹא בֵּית דִּין זֶה אֵצֶל בֵּית דִּין זֶה וְיִצְטָרְפוּ? שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה וְחָזְרוּ וְהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה, מַהוּ שֶׁיָּבוֹא אֶחָד מִכָּל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ? שְׁלַח לְהוּ אֲנִי אֵינִי כְּדַאי שֶׁאַתֶּם שְׁלַחְתֶּם לִי, אֲבָל דַּעַת תַּלְמִידְכֶם נוֹטָה שֶׁיִּצְטָרְפוּ, וְכֵן הֲלָכָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בִּכְתֻבּוֹת פֶּרֶק הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה (כא, א), שֶׁעֵד וְדַיָּן, אֵין מִצְטָרְפִין בְּמָה שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם עדות פ"ה ה"ב) שֶׁבִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, בְּסוֹטָה שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים, וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁלֹּא תֵּעָרֵף, כְּלוֹמַר אִם מֵעִיד אֶחָד שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּהֲרִיגַת הַנִּרְצָח אֵין עוֹרְפִין אֶת הָעֶגְלָה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כא א) לֹא נוֹדַע, וַהֲרֵי נוֹדַע לְאִישׁ אֶחָד. וַחֲכָמִים הֶאֱמִינוּ עֵד אֶחָד שֶׁיָּעִיד בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַגֵּן. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פח, א) בְּטַעַם זֶה, שֶׁהִיא מְדַקְדֶּקֶת אַחַר הָאֱמֶת בָּזֶה, שֶׁאִם שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא בַּעְלָהּ תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם

לְבָרְכָה (רמב"ם שם ה"ג), שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁתּוֹעִיל עֵדוּת עַד אֶחָד מוֹעִילָה גַּם כֵּן עֵדוּת אִשָּׁה וּפָסוּל, חוּץ מֵעֵד אֶחָד שֶׁל שְׁבוּעָה, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדוּת עֵד כָּשֵׁר.

וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁפְּעָמִים יְשַׁלֵּם הַנִּתְבָּע מָמוֹן עַל פִּי עֵד אֶחָד, כֵּיצַד (רמב"ם טוען ונטען פ"ד ה"ח) ? הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וַהֲרֵי עֵד אֶחָד מֵעִיד עָלָיו, וְהַנִּטְעָן אוֹמֵר כֵּן הוּא, אֲבָל אַתָּה חַיָּב לִי מָנֶה כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָנֶה, הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה בִּשְׁבִיל עֵדוּת הָעֵד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁבֹּעַ לְהַכְחִישׁ הָעֵד, שֶׁהֲרֵי הוּא מוֹדֶה בְּמַה שֶׁהָעֵד מֵעִיד בּוֹ, וְהַדִּין הוּא כֵּן, שֶׁכָּל מְחֻיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁבֹּעַ שֻׁמְשַׁלֵּם. וְאֵין נִשְׁבָּעִין בְּהֶעָדַת עֵד אֶחָד לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן יַכְחִישׁ הַנִּשְׁבָּע אֶת הָעֵד וְיִכְפֹּר בְּעֵדוּתוֹ וְיִשָּׁבַע עַל זֶה, וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁשִּׁטָּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵד אֶחָד וְהַנִּתְבָּע טוֹעֵן שֶׁפָּרַעְתִּי, שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ מַכְחִישׁ עֵדוּת הָעֵד שֶׁמֵּעִיד בַּהַלְוָאָה, שֻׁמְשַׁלֵּם, וַחֲלוּקִין עָלָיו אֲחֵרִים (עי' ראב"ד שם).

וְכֵן כַּפְּרָן שֶׁבָּא עָלָיו עֵד אֶחָד, וְטָעַן שֶׁפָּרַע אוֹ שֶׁהֶחְזִיר הַפִּקָּדוֹן, בְּכָל זֶה אָמְרִינַן שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁבֹּעַ וּמְשַׁלֵּם. וּבַגְּמָרָא בְּבָבָא בָּתְרָא בְּפֶרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (בבא בתרא לג, ב) מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָטַף לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף מֵחֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְאָמַר כֵּן הוּא הָאֱמֶת שֶׁחָטַפְתִּיהָ מִמֶּנּוּ, אֲבָל שֶׁלִּי חָטַפְתִּי, וַאֲתָא לְקַמֵּהּ דְּרַבִּי אַמִּי, וְאָמַר, הֵיכִי לְדַיְּנוּהוּ דַּיָּנֵי לְהַאי דִּינָא? לְשַׁלֵּם, לֵיכָּא תְּרֵי סָהֲדֵי, לְפִטְרֵהּ, אִכָּא חַד סָהֲדָא, לְשִׁתְבַּע דְּלָא חָטַף, וְהָא קָא מוֹדֶה וַאֲמַר אֵין חָטַפְתִּי, וַהֲוָה יָתֵב רַבִּי אַבָּא קַמֵּהּ וְאָמַר, הָוֶה לֵהּ מְחֻיָּב שְׁבוּעָה כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי עֵדוּת הָעֵד, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ דִּבְרֵי הָעֵד, וְכָל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. וְכֵן הַדִּין בְּכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

וּמִי שֶׁתָּבַע חֲבֵרוֹ מָנֶה הִלְוִיתִיךָ, וְכָפַר בּוֹ וְאָמַר לוֹ לֹא הִלְוֵיתַנִי כְּלוּם מֵעוֹלָם, וְהֵבִיא עֵד אֶחָד שֶׁלָּוָה מִמֶּנּוּ בְּפָנָיו, הוֹאִיל וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם, הָיָה מֻחְזָק כַּפְרָן וְדִינוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עַל פִּי עֵד אֶחָד, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה, חָזַר וְאָמַר פָּרַעְתִּי, מְשַׁלֵּם בְּלֹא שְׁבוּעָה, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה מִפְּנֵי עֵדוּת הָעֵד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ בְּעֵדוּת הַהַלְוָאָה אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר פָּרַעְתִּי, וּכְבָר אָמְרִנוּ שֶׁכָּל מְחֻיָּב שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים, בְּיִבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְסוֹטָה וְגִטִּין וְקִדּוּשִׁין וּבְכָל סֵדֶר נְזִיקִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵקִים גְּבוּלֵי הָעָנָשׁ, זוּלָתִי בַּצְּדָדִין שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, הֵן בְּגוּף הֵן בְּמָמוֹן, בְּעֵד אֶחָד, עֹבֵר עַל לָאו זֶה.

מצוה תקכד

לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמַם כַּאֲשֶׁר זָמַם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת לְעֵדִים אֲשֶׁר הֵעִידוּ עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּפִי מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ לְהַזִּיק בְּעֵדוּתָם לַאֲשֶׁר הֵעִידוּ עָלָיו, הֵן בְּמָמוֹן, הֵן בְּמַלְקוּת, הֵן בְּמִיתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, כִּדְאִיתָא פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סה, ב) לוֹקִין הֵם מֵרִבּוּיָא דִּקְרָא (דברים כה, א) וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְגוֹ'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם יט יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. וְזֶהוּ דִּין עֵדִים זוֹמְמִים הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְעִנְיַן הַהֶזֵּמָה הוּא, שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְיַכְחִישׁוּ הָרִאשׁוֹנִים עַל עֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם, וְאֵיךְ אַתֶּם מְעִידִים עַל דָּבָר פְּלוֹנִי, וַהֲלֹא בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁהָיָה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, לֹא הֱיִיתֶם אַתֶּם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁם, אֲבָל עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם אַחֵר? זוֹ הִיא עִקַּר הֶזֶּמַת הָעֵדוּת, וְהַתּוֹרָה צִוַּתְנוּ לְהַאֲמִין הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים עַל הָרִאשׁוֹנִים, בֵּין שֶׁהָרִאשׁוֹנִים שְׁנַיִם, אוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה אוֹ יוֹתֵר, דִּלְעִנְיַן עֵדוּת תְּרֵי כְּמֵאָה וּמֵאָה כִּתְרֵי.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְיַסֵּר כָּל אִישׁ אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לְהָעִיד בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתוֹ בֶּאֱמֶת וּבְבֵרוּר, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַדָּבָר עִנְיָן שֶׁכָּל אֲשֶׁר לַבְּרִיּוֹת תְּלוּי עָלָיו, הֵן מָמוֹן, הֵן גּוּף. וּבַאֲשֶׁר תַּאֲמִין הַתּוֹרָה הָאַחֲרוֹנִים עַל הָרִאשׁוֹנִים לֹא יָדַעְנוּ טַעַם בָּרוּר בָּזֶה, אֲכָן הִגִּיד לִי אֶחָד מִן הַחֲכָמִים קְצָת טַעֲנָה בַּדָּבָר, כִּי הַתּוֹרָה תַּאֲמִין עֵדִים, וְאֵין סָפֵק שֶׁאִלּוּ יָעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים עַל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר, שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמָנִים הַשְּׁנַיִם הַמְּעִידִים וַאֲפִילּוּ יַכְחִישׁוּם הַמְּרֻבִּים, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הֵם עֵדִים, וְהָאֲחֵרִים בַּעֲלֵי דָּבָר, וּבְעֵדִים זוֹמְמִין כְּמוֹ כֵן אַחַר שֶׁהָאַחֲרוֹנִים מְעִידִים עַל הָעֵדִים עַצְמָן לוֹמַר לָהֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הַהֶזֵּמָה, חָזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּעֲלֵי דָּבָר וְהָאַחֲרוֹנִים עֵדִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ה, א), שֶׁעִנְיַן הַהֶזֵּמָה, הִיא בָּעֵדִים בְּעַצְמָן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֲבָל בְּעִנְיַן הַכְחָשָׁה אֵין מַאֲמִינִין אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, וּתְהֵא עֵדוּת כֻּלָּם בְּטֵלָה. וּמַהוּ עִנְיַן הַהַכְחָשָׁה? כְּגוֹן שֶׁמְּעִידִין בָּעֵדוּת בְּעַצְמָהּ, שֶׁהַכַּת הָרִאשׁוֹנָה אוֹמֶרֶת הָיָה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְהָאַחֲרוֹנָה אוֹמֶרֶת לֹא הָיָה, אוֹ שֶׁיָּבֹא מִכְּלַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא הָיָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ג ב) שֶׁאֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין מָמוֹן וְלֹא לוֹקִין עַד שֶׁיּוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁעֵדִים זוֹמְמִין אֵין צְרִיכִים הַתְרָאָה, אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁהוּזְמוּ נִדּוֹנִין, וְעֵדִים שֶׁהַכְחֲשׁוּ תְּחִלָּה וּלְבַסּוֹף הוּזְמוּ הֲרֵי אֵלּוּ גַּם כֵּן נִדּוֹנִין, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ג ב) הַכְחָשָׁה תְּחִלַּת הֶזֵּמָה הִיא. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (כתובות כ, א), שֶׁאֵין מְזַמִּין הָעֵדִים, אֶלָּא בִּפְנֵיהֶם, אֲבָל מַכְחִישִׁין אוֹתָם שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם. וְאִם הוֹצִיאוּ בְּעֵדוּתָם מָמוֹן מַחְזִירִין בֵּית דִּין הַמָּמוֹן לִבְעָלָיו, וּמְשַׁלְּמִין הָעֵדִים כְּסַךְ הַמָּמוֹן שֶׁחָשְׁבוּ לְהַפְסִידוֹ. אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אֵינוֹ כֵן, שֶׁאִם נֶהֱרַג

אֶחָד עַל פִּיהֶם וְהוּזְמוּ אַחַר כֵּן, אֵינָם נֶהֱרָגִים, שֶׁכֵּן בָּאָה הַקַּבָּלָה (מכות ה, א) לֹא הָרְגוּ נֶהֱרָגִין, הָרְגוּ אֵינָם נֶהֱרָגִין. וְיֵשׁ לוֹמַר קְצָת טַעַם לַדָּבָר, כִּי אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִין, וְלוּלֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב הַנִּדּוֹן בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים לֹא נִגְמַר עָלָיו מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁפָּט, אֲבָל וַדַּאי רָאוּי הָיָה לְכָךְ, וְגִלְגְּלוּ עָלָיו דִּינוֹ מִן הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי זֶה הָרָשָׁע, וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (משלי טז, ד) וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה. וְאַחַר שֶׁנִּתְגַּלָּה הַדָּבָר לְעֵינֵינוּ, כִּי זֶה הָאִישׁ בֶּן מָוֶת הָיָה לֹא רָצְתָה הַתּוֹרָה שֶׁנַּהֲרֹג הָעֵדִים עָלָיו, וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, מִי שֶׁהָרַג אֶת הַטְּרֵפָה שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, גַּם זֶה כְּמוֹ כֵן, מִכְּיוָן שֶׁיְּדַעְנוּ עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה, אֵין לוֹ דָּמִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (פ"א).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בֵּית דִּין סָמוּךְ, לְפִי שֶׁתַּשְׁלוּמִין שֶׁל עֵדִים זוֹמְמִין קָנָס הוּא, וְיָדוּעַ שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת, אֶלָּא בְּבֵית דִּין סָמוּךְ. וּבֵית דִּין הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת שֶׁלֹּא עָשָׂה לְעֵדִים זוֹמְמִים כַּאֲשֶׁר זָמְמוּ לַעֲשׂוֹת לַאֲחִיהֶם, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכה

שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וּלְפַחֵד בַּמִּלְחָמָה – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וּלְפַחֵד מִן הָאוֹיְבִים בְּעֵת הַמִּלְחָמָה, וְשֶׁלֹּא נִבְרַח מִפְּנֵיהֶם, אֲבָל הַחוֹבָה עָלֵינוּ, לְהִתְגַּבֵּר כְּנֶגְדָּם וּלְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמֹד בִּפְנֵיהֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז כא) לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם, וְנִכְפְּלָה הַמִּנְיָעָה בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּאָמְרוֹ (שם ג, כב) "לֹא תִירָאוּם".

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, לָשׂוּם בַּשֵּׂם יִתְבָּרַךְ מִבְטַחוֹ, וְלֹא יִירָא עַל גּוּפוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכַל לָתֵת כָּבוֹד לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּלְעַמּוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, מָה שֶׁהַזְהִירוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלכים ז, טו) שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב אָדָם בְּעֵת הַמִּלְחָמָה, לֹא בְּאִשְׁתּוֹ, וְלֹא בְּבָנָיו, וְלֹא בְּמָמוֹנוֹ, אֶלָּא יְפַנֶּה לִבּוֹ מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְעוֹד יַחְשֹׁב, שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִין עָלָיו, וְהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ שָׁפַךְ דְּמֵי כֻּלָּם אִם יִפְחַד וְיִשּׁוּב אָחוֹר יְמִינוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שם כ ח) וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ, וּמְפֹרָשׁ בִּדְבָרֵי קַבָּלָה (ירמיהו מח י), אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת יְיָ רְמִיָּה, וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם) שֶׁכָּל הַנִּלְחָם בְּכָל לְבָבוֹ וְכַוָּנָתוֹ לְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם מֻבְטָח הוּא שֶׁלֹּא יִמְצָא נָזֶק וְיִזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו לִהְיוֹת לָהֶם בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שמואל א כה, כח) כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה יְיָ לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן כִּי מִלְחֲמוֹת יְיָ אֲדֹנִי נִלְחָם וְגוֹ'. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה [הלכות מלכים פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לְהִלָּחֵם בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִתְחִיל לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר וּלְהַבְהִיל עַצְמוֹ בַּמִּלְחָמָה עָבַר עַל לָאו זֶה (עי' רמב"ן בסהמ"צ לאוין נח בהשגתו על דברי הרמב"ם) וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה תקכו

מִצְוָה לְמָשֹׁחַ כֹּהֵן לַמִּלְחָמָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן אֶחָד בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּלְמַנּוֹתוֹ לִהְיוֹת מְדַבֵּר עִם הָעָם בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, וְזֶהוּ הַכֹּהֵן נִקְרָא "מְשׁוּחַ מִלְחָמָה" וּמִן הַמִּצְוָה זוֹ שֶׁיֹּאמַר הַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (דברים כ ה ז), מִי הָאִישׁ וגו', וּמִי הָאִישׁ וְגוֹ', וּמִי הָאִישׁ וְגוֹ'. וְיוֹסִיף עוֹד מִשָּׁלוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים יְעוֹרְרוּ בְּנֵי אָדָם לַמִּלְחָמָה וְיִשָּׁאוּם לְסַכֵּן בְּנַפְשָׁם לַעֲזֹר דַּת הָאֵל וּלְשָׁמְרָהּ וּלְהַנְקֵם מֵהַסְּכָלִים הַמַּפְסִידִים סִדְרֵי הַמְּדִינוֹת. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מג, א) וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, צְרִיכִין אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה חִזּוּק, וּמִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם נִשְׁמָע יוֹתֵר כְּשֶׁהוּא נִכְבָּד, צִוְּתָה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הַמְמֻנֶּה לְחַזֵּק בְּדְבָרִים טוֹבִים, מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם מִבְחַר הָעָם. וְהָעִנְיָן לִהְיוֹת מַחְזִירִין מִן הַמִּלְחָמָה מִי שֶׁנָּטַע כֶּרֶם וְלֹא אָכַל מִמֶּנּוּ אוֹ אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ אוֹ בָּנָה בַּיִת וְלֹא שָׁכַן בּוֹ, וְכֵן הַיֵּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, גַּם זֶה הַדָּבָר רָאוּי וְכָשֵׁר, כִּי כָּל אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם חֲלוּשִׁים מְאֹד מִבּוֹא בַּמִּלְחָמָה, כִּי מַחְשַׁבְתָּם נִתְפֶּסֶת הַרְבֵּה עַל הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, וְאֵלּוּ יָנִיאוּ לֵב חַבְרֵיהֶם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו, וְכֵן הַיֵּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ רָאוּי לְהַחְזִירוֹ, פֶּן יִסְפּוּ אֲחֵרִים בַּעֲוֹנוֹ, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה יֹשֶׁר וֶאֱמוּנָה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד ב) שֶׁאֵין מַחְזִירִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב אֶלָּא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִלּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (מלכים ז, ד) שֶׁאַחַר שֶׁחָזְרוּ בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כָּל הַחוֹזְרִין, שֶׁהַנִּשְׁאָרִים מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת, וּפוֹקְדִין שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאֲחוֹרֵי כָּל מַעֲרָכָה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה הָרְשׁוּת בְּיָדָם לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקָיו מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה [ה' מלכים ומלחמותיהם פ"ו ופ"ז].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּישׁוּבָהּ, וְזוֹ מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם. וְאִם עָבְרוּ הָעָם עַל זֶה שֶׁלֹּא מִנּוּ בֵּינֵיהֶם כֹּהֵן מָשִׁיחַ עַל הָעִנְיָן שֶׁזִּכַּרְנוּ וְלֹא דִּבֵּר אֶל הָעָם הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכז

לִשְׁלֹחַ שָׁלוֹם לְעָרִים שֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶן – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּהִלָּחֲמֵנוּ בְּעִיר אַחַת מִצַּד הָרְשׁוּת שֶׁנִּרְצֶה לְהִלָּחֵם בָּהּ, וְזוֹ הִיא שֶׁנִּקְרֵאת מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, שֶׁנַּבְטִיחַ אוֹתָם שֶׁלֹּא נַהַרְגֵם אִם יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ וְיִהְיוּ לָנוּ לַעֲבָדִים, כְּלוֹמַר מַעֲלִים מַס לְמַלְכֵּנוּ וּכְבוּשִׁים תַּחַת יָדֵינוּ. וְאִם לֹא יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר אָנוּ מְצֻוִּים לַהֲרֹג מֵהֶם כָּל זָכָר שֶׁבָּעִיר הַהִיא שֶׁהִגִּיעַ לְפִרְקוֹ וְנִקַּח לָנוּ הַטַּף וְהַנָּשִׁים וְכָל שְׁלָלָהּ, וְעַל זֶה כֻּלּוֹ יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) אִם אָמְרוּ מְקַבְּלִין אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד, שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וְזוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמָנוּת הִיא מִדָּה טוֹבָה וְרָאוּי לָנוּ זֶרַע הַקֹּדֶשׁ לְהִתְנַהֵג בָּהּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ גַּם עִם הָאוֹיְבִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְמַעֲלָתֵנוּ אֲנַחְנוּ, לֹא מִצַּד הֱיוֹתָם הֵם רְאוּיִים לְרַחֲמִים וְחֶסֶד, וְגַם כִּי יֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה תּוֹעֶלֶת לָנוּ לִהְיוֹת לְמַלְכֵּנוּ עֲבָדִים יַעַבְדוּהוּ לְהַעֲלוֹת לוֹ מַס תָּמִיד וְלַעֲשׂוֹת מְלַאכוֹתָיו אִם יִצְטָרֵךְ מִבְּלִי שֶׁיּוֹצִיא בָּהֶם הוֹצָאָה שֶׁל כְּלוּם, וּבַהֲמִיתֵנוּ אוֹתָם לֹא יִהְיֶה בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת אַחַר שֶׁהֵם רוֹצִים לַעֲמֹד כְּבוּשִׁים תַּחְתֵּינוּ, אֲבָל יִהְיֶה בַּדָּבָר הַשְׁחָתָה וְהוֹרָאָה עָלֵינוּ בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, וְיִסְתַּדְּרוּ שׁוֹמֵעַ, וּלְהוֹעִיל עַל כָּל שֶׁזְּכַרְנוּ נִצְטַוִּינוּ בָּזֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלכים פ"ו) שֶׁדִּין קְרִיאַת הַשָּׁלוֹם הוּא בְּכָל מָקוֹם, כְּלוֹמַר בֵּין בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה בֵּין בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת, וּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הִיא כְּגוֹן שִׁבְעָה עֲמָמִין וַעֲמָלֵק. וְהַכֹּל אִם הִשְׁלִימוּ עִמָּנוּ, כְּלוֹמַר שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַס וַעֲבֹדוּת, וּכְמוֹ כֵן שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁבַע מִצְוֹת, אֵין הוֹרְגִין מֵהֶם כָּל נְשָׁמָה וְיִהְיוּ לָמַס וַעֲבָדוּנוּ, אֲבָל כְּשֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ יֵשׁ חִלּוּק בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה לִרְשׁוּת, שֶׁבְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה אֵין מְחַיִּין מֵהֶם כָּל נְשָׁמָה, וּבְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת מַנִּיחִין מֵהֶם הַטַּף וְהַנָּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ, וְכֵן מַנִּיחִין רוּחַ אַחַת בְּעִיר מָצוֹר בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת שֶׁיִּבָּרְחוּ מִשָּׁם, וְכִדְאִיתָא בְּסִפְרֵי, וְיִלְפִּינַן זֶה מִדִּכְתִיב (במדבר לא, ז) וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וגו' וּבְמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין מַקִּיפִין אוֹתָם מִכָּל צַד, וּמִכָּל מָקוֹם מוֹדִיעִים אוֹתָם תְּחִלָּה שֶׁאִם רְצוֹנָם לְהַנִּיחַ הָעִיר וְשֶׁיֵּלְכוּ לָהֶם הָרְשׁוּת בְּיָדָם. וְכֵן מֵעִנְיָן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן, דְּבֵין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת אוֹ מִצְוָה מַתְּרִ לַחֲלוּצֵי הַצָּבָא כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ בַּגְּבוּל הַגּוֹיִם וְהֵם רְעֵבִים וְאֵין בְּיָדָם צֵידָה לֶאֱכֹל אוֹכְלִין אֲפִלּוּ מַאֲכָלוֹת אֲסוּרִים, כְּגוֹן נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וַחֲזִירִים וְלִשְׁתּוֹת יַיִן נָסֶךְ, וְכֵן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יז, א) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב (דברים ו, יא), אֲפִלּוּ קְדֵלֵי דַּחֲזִירֵי הֻתְּרוּ לָנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם כ י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר וגו' עַד גְּמַר הַפָּרָשָׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין וּשְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם רְאוּיִים לַמִּלְחָמָה, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר וְיוֹתֵר עַל הַמֶּלֶךְ וְעַל רָאשֵׁי הָעָם. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה וְלֹא שָׁלְחוּ אֶל הָעִיר לִקְרוֹת אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם וּלְהִתְנַהֵג עִמָּהֶם עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ, בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכח

שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת נְשָׁמָה מִשִּׁבְעָה עַמְמִין – שֶׁהֻזְהַרְנוּ בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא נְחַיֶּה אֶחָד מִשִּׁבְעָה עַמְמִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָאִים וְנוֹכַל לְהָרְגָם בְּלִי סַכָּנָה לְנַפְשׁוֹתֵינוּ. וְשִׁבְעָה עַמְמִים הֵן, הַכְּנַעֲנִי, וְהַפְּרִזִּי, וְהַחִוִּי, וְהַיְבֻסִי, וְהָאֱמֹרִי, וְהַגִּרְגָּשִׁי, וְהָאֱמוֹרִי. וְעַל־יֵהֶם נֶאֱמַר (דברים כ טז) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הָרַג מֵהֶם רַבִּים עַד אֲשֶׁר כִּמְעַט כִּלָּה אוֹתָם וְאִבֵּד זִכְרָם, עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ מֵהֶן קְצָת שֶׁטָּבְעוּ בֵּין הָאֻמּוֹת, וְכָל מִי שֶׁיִּמָּצֵא מֵהֶם חַיָּב לְאַבְּדָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם. וְכָל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, כְּתַבְתִּי לְמַעְלָה בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר וְאֶתְחַנַּן בְּמִצְוַת הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמְמִין (מצוה תכה), וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקכט

שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּכְרֹת הָאִילָנוֹת כְּשֶׁנָּצוּר עַל עִיר כְּדֵי לְהָצֵר לְאַנְשֵׁי הָעִיר וּלְהַכְאִיב לִבּוֹתָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כ יט) לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ וְגוֹ' וְאוֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, וּכְמוֹ כֵן נִכְנָס תַּחַת זֶה הַלָּאו, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם הֶפְסֵד, כְּגוֹן לִשְׂרֹף, אוֹ לְקַרְעַ בֶּגֶד אוֹ לְשַׁבֵּר כְּלִי לְבַטָּלָה, וּבְכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בָּם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם הַשְׁחָתָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תָּמִיד בַּגְּמָרָא (קידושין לב, א) וְהָא קָא עָבַר מִשּׁוּם בַּל תַּשְׁחִית, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין מַלְקִין אֶלָּא בְּקוֹצֵץ אִילָנֵי מַאֲכָל, שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּכְּתוּב, אֲבָל בִּשְׁאָר הַהַשְׁחָתוֹת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת (עי' רמב"ם מלכים ו י).

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהוּא כְּדֵי לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ לֶאֱהֹב הַטּוֹב וְהַתּוֹעֶלֶת וּלְהִדָּבֵק בּוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תִּדְבַּק בְּנוּ הַטּוֹבָה, וְנִרְחִיק מִכָּל דָּבָר רַע וּמִכָּל דָּבָר הַשְׁחָתָה. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, אוֹהֲבִים שָׁלוֹם וּשְׂמֵחִים בְּטוּב הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבִים אוֹתָן לַתּוֹרָה, וְלֹא יְאַבְּדוּ אֲפִלּוּ גַּרְגֵּר שֶׁל חַרְדָּל בָּעוֹלָם, וְיֵצֶר עֲלֵיהֶם בְּכָל אֲבַדּוֹן וְהַשְׁחָתָה שֶׁיִּרְאוּ, וְאִם יוּכְלוּ לְהַצִּיל יַצִּילוּ כָּל דָּבָר מֵהַשְׁחִית בְּכָל כֹּחָם. וְלֹא כֵן הָרְשָׁעִים אֲחֵיהֶם שֶׁל מַזִּיקִים, שְׂמֵחִים בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם, וְהֵמָּה מַשְׁחִיתִים אֶת עַצְמָם, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. כְּלוֹמַר, בָּהּ הוּא נִדְבָּק לְעוֹלָם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יז, ה) שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה. וְהֶחָפֵץ בַּטּוֹב וְשָׂמֵחַ בּוֹ נַפְשׁוֹ בְּטוּב תְּלִין לְעוֹלָם, זֶה יָדוּעַ וּמְפֹרָסָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק צא, ב), שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָקַח אִילָנֵי מַאֲכָל, אֶלָּא בְּקוֹצֵץ אוֹתָם דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה, אֲבָל וַדַּאי מֻתָּר לָקַח אִם יִמְצָא בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ דְּמֵי אוֹתוֹ הָעֵץ יְקָרִים וְזֶה רָצָה לְמָכְרוֹ, אוֹ לְסַלֵּק בְּקִצְיָתָן נָזֶק, כְּגוֹן, שֶׁהָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, בְּכָל צְדָדִין אֵלּוּ וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מֻתָּר. וְכָל אִילָן סָרָק, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמֻּתָּר לָקַח וַאֲפִלּוּ בְּשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכָל אִילָן מַאֲכָל שֶׁהוּא זָקֵן מְאֹד עַד שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא מְעַט פֵּרוֹת, שֶׁאֵין רָאוּי לְטָרַח בּוֹ בִּשְׁבִילָן, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בַּזַּיִת כָּל שֶׁהִיא עוֹשָׂה פָּחוֹת מֵרֹבַע זֵיתִים מֻתָּר לָקַח אוֹתָהּ, וּבַדֶּקֶל שֶׁיַּעֲשֶׂה פָּחוֹת מִקַּב תְּמָרִים.

וְדֶרֶךְ כְּלָל אָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר שֶׁל הַשְׁחָתָה, וְהַמַּשְׁחִית שׁוּם דָּבָר מִתּוֹךְ חֲמָה אָמְרוּ עָלָיו (שבת קה, ב) שֶׁהוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כֵּן וְאִם יַאֲמִין אוֹתוֹ לְמָחָר יֹאמַר לוֹ לֵךְ עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל אָדָם חַיָּב לִגְעֹר בְּיִצְרוֹ וְלִכְבֹּשׁ תַּאֲוָתוֹ עַד שֶׁיְּגַבִּיר נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת עַל נֶפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה עַד שֶׁתִּהְיֶה לְהֹ לְאָמָה, וְהִיא גְּבֶרֶת לְעוֹלָם וָעֶד. וְאָמְנָם הֵבִיאוּ בַּגְּמָרָא (שם) מַעֲשִׂים בְּקִצַּת הַחֲכָמִים שֶׁמַּרְאִים עַצְמָן כְּעוּסִים, כְּדֵי לְיַסֵּר בְּנֵי בֵיתָם וּלְזָרְזָן וּמַשְׁלִיכִין מִיָּדָם שׁוּם מַאֲכָל אוֹ שׁוּם דָּבָר, וּמִכָּל מָקוֹם הַשְׁגָּחָתָם הָיְתָה בָּהֶם לְעוֹלָם שֶׁלֹּא יַשְׁלִיכוּ דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁחָת בָּזֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּבָבָא בְּתְרָא פֶּרֶק שֵׁנִי [ה' מלכים פ"ז].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל עָבַר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת. וְעַל שְׁאָר הַשְׁחָתָה בְּכָל שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְפֹרָשִׁים מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה תקל

לַעֲרֹף אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרִיפַת עֶגְלָה בְּנַחַל אֵיתָן, פֵּרוּשׁ אֵיתָן (רמב"ם רוצח ט, ב) שֶׁמֵּימָיו שׁוֹטְפִין בְּחָזְקָה. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא, כְּשֶׁנִּמְצָא בַּשָּׂדֶה אוֹ בַּדֶּרֶךְ הָרוּג וְלֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא א) כִּי יִמָּצֵא חָלָל וְגוֹ' עַד גְּמַר הַפָּרָשָׁה, וְזֶהוּ עִנְיַן עֶגְלָה עֲרוּפָה הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא (סוטה פ"ט).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לֵב כָּל הָעָם בִּרְאוֹתָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, אֲסִיפַת זְקֵנֵי הָעִיר וּגְדוֹלֶיהָ, וְיִקְחוּ פָּרָה שֶׁהִיא בְּהֵמָה גְּדוֹלָה וְיֵלְכוּ בַּאֲסִיפָה וּבְהָמוֹן, שֶׁהַכֹּל חֻפָּצִים לִרְאוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה, אֶל מְחוּץ לָעִיר, וּלְקוֹל עָרִיפָתָהּ יֵחָרְדוּ כָּל הַשּׁוֹמְעִים וְיִתְעוֹרֵר רַעְיוֹנָם עַל הַדָּבָר, וְכָל הַיּוֹדֵעַ בַּדָּבָר, מִיָּד יֶהֱמֶה לְבָבוֹ וְתַעְיִר מַחְשַׁבְתּוֹ לְהַגִּיד מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִפְנֵי הַזְּקֵנִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִבְעֲרוּ הָרְעִים וְהָרוֹצְחִים מִקִּרְבָּם. וּמִלְּבַד הַיְּדִיעָה יֵשׁ תּוֹעֶלֶת רַב

בַּמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, לְהַרְאוֹת וּלְפָרְסֵם בֶּהָמוֹן פִּרְסוּם גָּדוֹל, כִּי חֵפֶץ הַזְּקֵנִים וְאַנְשֵׁי הַדַּעַת יִהְיֶה לִמְצֹא הָרוֹצֵחַ לִנְקֹם מִמֶּנּוּ נְקֻמַת הַנִּרְצָח, וְכֵן מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים חלק שלישי פרק מ').

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מה ב) שֶׁיִּרוּשָׁלַיִם אֵינָהּ מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּזֶה "בַּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ". וירושלים לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים. וְכֵן אִם נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לְעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם אֵין מְבִיאִין עֶגְלָה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁהַגּוֹיִם הֲרָגוּהוּ. הָיוּ שָׁם שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, אַחַת קְרוֹבָה וְאַחַת אֵינָהּ קְרוֹבָה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ רִבּוּי אֲנָשִׁים יוֹתֵר מִן הַקְּרוֹבָה, הוֹלְכִין אַחַר הָרְחוֹקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רֹב, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב"ב כג, ב) רֹב וְקָרוֹב הֹלֵךְ אַחַר הָרֹב. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹּב וְקָרוֹב שְׁנֵיהֶם דְּאוֹרָיְתָא, כְּלוֹמַר שֶׁהַתּוֹרָה תְּצַוָּנוּ לָחוּשׁ עַל הַקָּרוֹב וְעַל הָרֹב, הָרֹב עָדִיף. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מֵחָטְמוֹ שֶׁל הָרוּג. וְדִין עֲרִיפָתָהּ שֶׁהוּא בְּקוֹפִיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ, וְדִין רְחִיצַת הַיָּדַיִם, וְדִין נִמְצָא הַגּוּף בְּמָקוֹם אֶחָד וְהָרֹאשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ (סוטה מד, ב מה, א) חָלָל וְלֹא חָנוּק, בָּאֲדָמָה וְלֹא טָמוּן בַּגֵּל, נֹפֶל וְלֹא תָּלוּי בָּאִילָן, בַּשָּׂדֶה וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה [הלכות רוצח פרק ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהִיא בִּישׁוּבָהּ, וְכֵן בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן. וְחִיּוּבָהּ עַל הַזְּכָרִים, וְיוֹתֵר עַל גְּדוֹלֵי הָעִיר, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא. וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב תְּחִלָּה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ, עַל זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם הוּא מְדַבֵּר, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, ב) שֶׁחֲמִשָּׁה זְקֵנִים שֶׁל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין וּמוֹדְדִין, וַעֲלֵיהֶם מִצְוַת הַמִּדָּדָה, וְעַל זִקְנֵי הָעִיר מִצְוַת הָעֶגְלָה, וּרְחִיצַת הַיָּדַיִם, וּקְרִיאַת אוֹתָם הַכְּתוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ, כְּלוֹמַר (שם מה ב), לֹא בָּא לְיָדֵינוּ הַנֶּהֱרָג וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ אוֹתוֹ יוֹצֵא מֵעִירֵנוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה.

מצוה תקלא

שֶׁלֹּא לַעֲבֹד וְלִזְרֹעַ בְּאוֹתוֹ קַרְקַע – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלַּעֲבֹד וְלִזְרֹעַ בְּנַחַל אֵיתָן, הוּא הַנַּחַל שֶׁנֶּעֶרְפָה שָׁם הָעֶגְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא ד) אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲרִיפַת הָעֶגְלָה, (מצוה תקל), שֶׁעִנְיַן הָעֲרִיפָה, לְפַרְסֵם עִנְיַן הָרְצִיחָה כְּדֵי לְעוֹרֵר הֶהָמוֹן עַל הַדָּבָר, וַיַּכְנִיסוּ יִרְאָה בְּלִבָּם עַל הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה, וְגַם מְנִיעַת הָעֲבוֹדָה וְהַזְּרִיעָה שָׁם לְעוֹלָם מִן הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ הִיא לְפִי הַדּוֹמֶה עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּדֵי לְהַזְכִּיר לְעוֹלָם בְּלֵב כָּל עוֹבְרֵי דֶּרֶךְ כִּי עַל דָּבָר שֶׁנִּרְצָח אִישׁ אֶחָד בַּדֶּרֶךְ נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה בַּמָּקוֹם הַהוּא וְנִשְׁאַר חָרֵב לְעוֹלָם, וְיִנִיעוּ לְבָבָם עִם זֶה לְהַרְחִיק

עִנְיַן הָרְצִיחָה מְאֹד. וְאִם תַּקְשֶׁה בְּטַעַם זֶה, כִּי הַנַּחַל לֹא מְקוֹם זֶרַע, נָשִׁיב שֶׁרָאוּי הוּא לְכָךְ אַחַר שֶׁתִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה מִלִּזְרֹעַ בּוֹ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מו, ב) מָה זְרִיעָה בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע אַף עֲבוֹדָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה הִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, כְּגוֹן חוֹרֵשׁ וְחוֹפֵר וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, אֲבָל מֻתָּר לִסְרֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וְלַעֲשׂוֹת שָׁם כָּל עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ בְּגוּף הַקַּרְקַע. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁמִּצְוַת דִּין עֶגְלָה עֲרוּפָה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן הַבַּיִת כְּשֶׁאָנוּ דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אִסּוּר הָעֲבוֹדָה בְּנַחַל אֵיתָן נוֹהֵג הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה לְעוֹלָם, אִלּוּ יָדַעְנוּ בְּקַבָּלָה אֲמִתִּית שֶׁיֵּשׁ שָׁם בְּאַרְצֵנוּ נַחַל שֶׁעָרְפוּ בּוֹ עֶגְלָה בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ בְּיִשּׁוּבָהּ, כִּי לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּאִסּוּר הָעֲבוֹדָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זְמַן, וְאִם כֵּן יֵשׁ לָנוּ לְכָתְבָהּ עִם הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת הַיּוֹם בְּאַרְצֵנוּ.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע בְּנַחַל אֵיתָן חַיָּב מַלְקוּת, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (כב, א), כְּשֶׁזָּכְרוּ שָׁם מְחַיְּבֵי מַלְקוּת, אָמְרוּ וְהָא אִיכָּא זוֹרֵעַ בְּנַחַל אֵיתָן, וְאַזְהָרָתֵהּ מֵהָכָא אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר לָנוּ מִזֶּה, שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ, שֶׁהַכֹּל אַזְהָרָה אַחַת, כְּלוֹמַר שֶׁהָעוֹבֵד וְהַזּוֹרֵעַ שָׁם לֹא עָבַר אֶלָּא עַל לָאו אֶחָד וְלֹא נַחְיְבֵהוּ בִּשְׁנֵי לָאוִין, בַּעֲבוֹדָה וּבִזְרִיעָה. וְלַמְּדָנוּ שָׁם גַּם כֵּן שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר חִיּוּב מַלְקוּת.

מצוה תקלב

לָדוּן דִּין יְפַת תֹּאַר כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּאֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר לַעֲשׂוֹת לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא יא) "וְרָאִית בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר", כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה יָפָה בְּעֵינָיו (עי' רמב"ם מלכים ח ג). וְעִנְיַן הַצִּוּוּי בָּהּ שֶׁיְּבִיאֶנָּה הַיִּשְׂרְאֵל אֶל בֵּיתוֹ וְיִצְוֶּה אוֹתָהּ לְגַלַּח רֹאשָׁהּ, וּלְגַדֵּל צִפָּרְנֶיהָ, וּלְהָסִיר מֵעָלֶיהָ הַכְּסוּת הַנָּאָה שֶׁהֵבִיאָה מִבֵּיתָהּ, שֶׁכֵּן הָיְתָה דַּרְכָּם שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁבְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בַּמִּלְחָמָה לִזְנוּת, וְיִרְשָׁה אוֹתָהּ לִבְכּוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ חֹדֶשׁ יָמִים כִּרְצוֹנָהּ. אִלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַמְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב בְּדִין אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר, וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁעַל כָּל אֵלֶּה יָבוֹא חִיּוּב הָעֲשֵׂה.

וּמִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כא, ב) לְפִי שֶׁלֹּא הִתִּירָה הַתּוֹרָה יְפַת תֹּאַר בַּשִּׁבְיָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁאִם לֹא הִתִּירָה הַכָּתוּב יִשָּׂאֶנָּה בְּאִסּוּר, לְתִקֻּף יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע בְּעִנְיַן הַחֵשֶׁק, וְעַל כֵּן סָתַם הַכָּתוּב דֶּלֶת בִּפְנֵיהֶן לְהַבְאִישָׁהּ בְּעֵינָיו, וְצִוָּה לְגַלַּח רֹאשָׁהּ כְּדֵי לְאַבֵּד תֹּאַר שֶׁעָרוֹתֶיהָ הַנָּאוֹת, וּלְגַדֵּל צִפָּרְנֶיהָ כְּדֵי לְנַוֵּל תֹּאַר יָדֶיהָ, וְשֶׁיִּרְשָׁה אוֹתָהּ לִבְכּוֹת חֹדֶשׁ רִאשׁוֹן לְנַוֵּל פָּנֶיהָ וּלְכַלּוֹת בִּדְמָעוֹת עֵינֶיהָ, גַּם חִיֵּב הַכָּתוּב שֶׁתֵּשֵׁב

עִמּוֹ בְּבֵיתוֹ בַּעֲשׂוֹתָהּ כָּל זֶה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, וְהַכֹּל לְהַמְאִיסָהּ בְּעֵינָיו שֶׁיְּהֵא נִכְנָס וְיוֹצֵא וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וְרוֹאֶה בְּנִוּוּלָהּ. וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (ר"ת קדושין כב א תוס' ד"ה שלא), שֶׁהֶתֵּר יֵפַת תֹּאַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה הִיא בְּגִיּוּתָהּ, וּקְרוֹבִים דִּבְרֵיהֶם, אַחַר שֶׁהַהֶתֵּר שֶׁלָּהּ הוּא מִפְּנֵי תֹּקֶף יֵצֶר הָרַע, אֲבָל מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינָהּ מֻתֶּרֶת כְּלָל עַד לְאַחַר כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ, וּמִפְּשַׁט הַכְּתוּבִים נִרְאֶה כֵּן, וְגַם בַּיְרוּשַׁלְמִי (מכות פ"ב ה"ו) חָלְקוּ עַל זֶה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין שם) שֶׁאִשָּׁה יֵפַת תֹּאַר בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ. וְאֵין מֻתָּר לִקַּח שִׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ וְלֹא בָּהּ וּבַחֲבֶרְתָּהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם כב, א) שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה בַּמִּלְחָמָה אֶלָּא יְיַחֲדֶנָּה לוֹ בַּבַּיִת, שֶׁלֹּא תְהֵא סָבוּר שֶׁהִתִּירַתְהּ הַתּוֹרָה בְּכָל עִנְיָן וַאֲפִילּוּ בְּפִרְסוּם, וּצְרִיכָה לְהִתְגַּיֵּר קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה, וְאַחַר הַגֵּרוּת, נוֹשְׂאָהּ בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין וְדִינָהּ כְּדִין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא רָצְתָה לְהִתְגַּיֵּר מְגַלְּגֵל עִמָּהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ. וְאַחַר חֹדֶשׁ הַבְּכִירָה מַמְתִּין לָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים עוֹד. וְאִם (סנהדרין כא, א) נִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה הַוָּלָד גּוֹי, וְאֵינוֹ בְּנוֹ לְשׁוּם דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין סח ב), בִּנְךָ הַבָּא מִן הַגּוֹיָה אֵינוֹ בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, וְתָמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יֵפַת תֹּאַר הָיְתָה, וְאַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ נוֹלַד אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, וְנִמְצֵאת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם מֵאִמּוֹ, וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַמְנוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמואל ב יג, יב) דַּבֶּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק רִאשׁוֹן וּבְסַנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הָיְתָה לָהֶם רְשׁוּת וְיִכֹּלֶת בְּיָדָם לְהִלָּחֵם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה הַמַּעֲשִׂים שֶׁזְּכַרְנוּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקלג

שֶׁלֹּא לִמְכֹּר יֵפַת תֹּאַר – שֶׁלֹּא לִמְכֹּר יֵפַת תֹּאַר אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ הַחוֹשֵׁק בָּהּ בִּיאָה אַחַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא יד) וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת טוֹבוֹת וְיִקָּרוֹת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת כִּי הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה, רְאוּיָה לְקַבֵּל הַטּוֹבוֹת וְעָלֶיהָ יָחוּלוּ הַבְּרָכוֹת לְעוֹלָם, וְכִי חָפֵץ הָאֵל בְּטוֹב עַמּוֹ הִכְתִּירָם בְּכָל מִדָּה חֲמוּדָה וּמְהֻדֶּרֶת, וְאֵין סָפֵק כִּי מִמִּדַּת הַנְּבָלִים הַפְּחוּתִים בְּתַכְלִית לִמְכֹּר הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁהִשְׁכִּיבוּהָ בְּחֵיקָם, יְדוּעַ הַדָּבָר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בּוֹ. וְעִנְיַן יֵפַת תֹּאַר וּקְצָת דִּינֶיהָ וּמְקוֹם בֹּאוּרָן בַּגְּמָרָא, וְהַזְּמַן שֶׁדִּין יֵפַת תֹּאַר נוֹהֵג הַכֹּל כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלב).

מצוה תקלד

שֶׁלֹּא לְהַעֲבִידָהּ אַחַר שֶׁבָּעָלָהּ – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּאֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר אַחַר בִּיאָה עָלֶיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא יד) לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ. פֵּרוּשׁ תִּתְעַמֵּר לְשׁוֹן שִׁמּוּשׁ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ, לֹא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁלֹּא נַעֲמִידָהּ כְּפִלֶגֶשׁ אוֹ שִׁפְחָה לְעַבְדוּת, וְאֵין עִנְיָן הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּכָל שִׁמּוּשׁ שֶׁהַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, אֲבָל הַכָּתוּב יֵאָסֵר מִלַּעֲשׂוֹתָהּ שִׁפְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר מִלְּמָכְרָהּ גַּם כֵּן לְשִׁפְחָה, וְהַכַּוָּנָה אַחַת. וּכְמוֹ כֵן בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם כד ז) וְהִתְעַמֶּר בּוֹ, פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פה, ב) שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.

בְּשֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ הַסָּמוּךְ (מצוה תקלג). וּשְׁאָר הָעִנְיָן כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקלב).

מצוה תקלה

לִתְלוֹת הַמְּחַיָּב לִתְלוֹת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב תְּלִיָּה בְּבֵית דִּין, וְיִדּוּעַ שֶׁכָּל הַנִּתְלִין נִסְקָלִין בַּתְּחִלָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא כב) וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ. וְדִין הַתְּלִיָּה הוּא, בְּמָגֵדָּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לְבַדָּם כְּדִבְרֵי חֲכָמִים בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מה, ב), דְּפִלִיגִי עֲלֵהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, כָּתַבְתִּי קְצָת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מז) שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָמִית הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְשָׁם כָּתַבְתִּי מַחְלֹקֶת הָרַמְבַּ"ן וְזִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עִם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה. וְעוֹד נֹאמַר כִּי דִּין הַתְּלִיָּה, כְּדֵי לְהַגְבִּיהַּ הַנִּדּוֹן וּלְפָרְסְמוֹ לְעֵין כֹּל, גַּם בִּרְאוֹתָם עֹסֶק זְקִיפַת הָעֵץ וּקְשִׁירַת הַנִּדּוֹן עָלָיו, תִּכָּנֵס יִרְאָה וְפַחַד בְּלִבָּם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מו, א) שֶׁמִּצְוַת הַנִּתְלִין אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתוֹ מַשְׁקִיעִין קוֹרָה בָּאָרֶץ וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ עַל זוֹ וְתוֹלִין אוֹתוֹ סָמוּךְ לְשִׁקִיעַת הַחַמָּה וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ עִם הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה בּוֹ, וְעִם הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקַל בּוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה בּוֹ פְּלוֹנִי. וְאִם הֶלִינוּהוּ שָׁם עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלו) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מִסַּנְהֶדְרִין [הלכות סנהדרין פי"ד וט"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁהָיָה כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּבִזְכָרִים דַּוְקָא, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט.

מצוה תקלו

שֶׁלֹּא לְהָלִין הַתָּלוּי – שֶׁלֹּא נַעֲזֹב הַתָּלוּי לְהָלִין עַל הָעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כג) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. כָּל עִנְיַן הַמִּצְוָה, כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלז), וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּמָה שֶׁאֵין צָרֵךְ בּוֹ. וְשָׁם כָּתוּב, שֶׁאַף הַמֵּלִין מֵתוֹ שֶׁלֹּא לִכְבוֹדוֹ עוֹבֵר בְּלָאו.

מצוה תקלז

לְקָבְרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם וְכֵן כָּל הַמֵּתִים – לִקְבֹּר מִי שֶׁנִּתְלָה בַּיּוֹם הַהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כג) כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא, מִצְוַת עֲשֵׂה.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מו, ב) שֶׁאָמְרוּ שָׁם כִּי קְלָלַת אֱלֹהִים תָּלוּי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי? מִפְּנֵי שֶׁקִּלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וְנִמְצָא בְּהַזְכִּירָם זֶה וּבְהַעֲלוֹתָם הַדָּבָר בְּפִיהֶם שֶׁהֵם מְחַלְּלִים שֵׁם שָׁמַיִם וְגוֹמְלִים רַע לְנַפְשָׁם, וְהָאֵל שֶׁחָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו מָנָעַם מִזֶּה מִפְּנֵי כָּךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם, א) שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ בַּנִּתְלֶה לְבַד, אֶלָּא אַף כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין מִצְוָה לְקָבְרָם בְּיוֹם הֲרִיגָתָם. גַּם בִּכְלַל הַמִּצְוָה לִקְבֹּר כָּל מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ, וּמִפְּנֵי כֵן יִקָּרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמֵּת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ מֵת מִצְוָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה עַל הַכֹּל לִקְבֹּרוֹ מִצַּד הַצִּוּוּי הַזֶּה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה הַנִּזְכֶּרֶת (שם) שֶׁשְּׁנֵי קְבָרוֹת הָיוּ נִתְקָנִין לְבֵית דִּין, אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלִנִּשְׂרָפִין, שֶׁדֵּינָם חָמוּר, וְאֶחָד לְנֶהֱרָגִים וְלִנֶּחְנָקִים, שֶׁדֵּינָם קַל, וְאַחַר שֶׁנִּתְעַכֵּל בְּשַׂר הַנִּדּוֹן לְשָׁם מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר [יו"ד סי' שפ"ב].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֵג דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּלְעִנְיַן שְׁאָר מֵתֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁמִּצְוָה לְקָבְרָם בְּיוֹם מִיתָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהַלִּין אֶת הַמֵּת שֶׁלֹּא לִכְבוֹדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקלו).

מצוה תקלח

לְהָשִׁיב אֲבֵדָה לְיִשְׂרָאֵל – לְהָשִׁיב אֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב א) הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ. וּבְבֵאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ ל, א) הֲשָׁבַת אֲבֵדָה עֲשֵׂה הוּא, וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה בְּמָקוֹם אַחֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אָחִיךָ וְגוֹ' הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ.

שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי יֵשׁ בָּזֶה תּוֹעֶלֶת הַכֹּל וְיִשּׁוּב הַמְּדִינָה, שֶׁהַשִּׂכְחָה בַּכֹּל הִיא מְצוּיָה, גַּם בְּהֶמְתָּם וְכָל חַיָּתָם בּוֹרְחִים תָּמִיד הֵנָּה וָהֵנָּה, וְעִם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁהִיא בְּעַמֵּנוּ, יִהְיוּ נִשְׁמָרוֹת הַבְּהֵמוֹת וְהַכֵּלִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ בְּאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, כְּאִלּוּ הֵן תַּחַת יַד הַבְּעָלִים, וְכָל פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים יט, ט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כא א), שֶׁיֵּשׁ מְצִיאוֹת שֶׁהָאָדָם מוֹצֵא בְּעִנְיָן וּבְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לַהֲשִׁיבָן לְבַעְלֵיהֶן אֶלָּא זוֹכֶה בָּהֶן לְעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא חִיְּבָנוּ הַתּוֹרָה בְּאֵלּוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (שם) אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת, כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, פֵּרוּשׁ עֲמָרִים, עִגּוּלֵי דְּבֵלָה, כִּכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם, וּמַחְרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים, וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָם, וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם כג, א) אָמַר רַב זְבִיד הִלְכְתָא כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אִי דֶּרֶךְ נְפִילָה הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, וְאִי דֶּרֶךְ הַנָּחָה חַיָּב לְהַכְרִיז, וְשָׁם בֵּאֲרוּ כֵּיצַד הוּא דֶּרֶךְ הַנָּחָה אוֹ דֶּרֶךְ נְפִילָה, וְזֶה בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, בֵּין דֶּרֶךְ נְפִילָה בֵּין דֶּרֶךְ הַנָּחָה חַיָּב לְהַכְרִיז, חוּץ מִן הַדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים בְּזוּטוֹ שֶׁל יָם וּבִשְׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר, שֶׁבְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת אַף עַל גַּב דְּאִית בֵּהּ סִימָן רַחֲמָנָא שַׁרְיֵהּ, וְדִקְדְּקוּ מִזֶּה (שם כב א) מִמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ, מִי שֶׁאָבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם, כְּלוֹמַר בַּשְּׁוָקִים וּבַדְּרָכִים אוֹתָהּ אַתָּה חַיָּב לְהָשִׁיב, יָצְאתָה זֹאת שֶׁל נָהָר, שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם, שֶׁאֵין אַתָּה חַיָּב לַהֲשִׁיבָהּ, אֶלָּא הַמּוֹצֵא זוֹכֶה בָּהּ. וְטַעַם הֱיוֹת הָאָדָם זוֹכֶה בְּמְצִיאָה שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג, א) לְפִי שֶׁבַּעְלָהּ מִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁמְּסַלֵּק דַּעְתּוֹ וְזִכּוּתוֹ מֵעָלֶיהָ, אַחַר שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ סִימָן, אוֹ (שם כד א) אֲפִלּוּ בְּשֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן כְּשֶׁנִּפַּל בְּמָקוֹם שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָאֲשִׁים מִמֶּנּוּ עַל כָּל פָּנִים, כְּגוֹן שְׁוָקִים שֶׁרֻבָּן גּוֹיִם, וַהֲרֵי הַמּוֹצְאָהּ, כְּזוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר. וְדִינֵי הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם חַיָּב לְהַכְרִיז, וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה הַהַכְרָזָה, וְאֵיזֶה דָּבָר יִהְיֶה סִימָן שֶׁנְּשִׁיב הָאֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ בּוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בָּזֶה (שם כח, א) דְּמֵדָּה וּמִנְיָן וּמִשְׁקָל וּמָקוֹם הֲוֵי סִימָן. וְדִין זֶה אוֹמֵר מִדַּת אָרְכּוֹ וְזֶה אוֹמֵר מִדַּת רָחְבּוֹ, אוֹ זֶה אוֹמֵר אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ וְזֶה מִשְׁקָלוֹתָיו, וְדִין רָאָה סֶלַע שֶׁנָּפְלָה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלָהּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ אוֹ לְאַחַר יֵאוּשׁ, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁשָּׁמַע מֵחֲבֵרוֹ שֶׁאָמַר יַי לִי עַל מָה שֶׁאָבַד, אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ (שם כז, א) שֶׁאֲבֵדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה שֶׁאֵין חַיָּב לְהַטְפֵּל בָּהּ וְלֹא לְהָשִׁיבָהּ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כח, ב) דְּמִשֶּׁרָבוּ הָרַמָּאִים אוֹמְרִים לוֹ הָבֵא עֵדִים שֶׁאֵין אַתָּה רַמַּאי וְטוֹל, וְדִין כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל אוֹ הָאוֹכֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מָה דִּינָם, וְכַמָּה זְמַן יַטְפֵּל בְּפָרָה וַחֲמוֹר וּבַעֲגָלִים וּסְיָחִים וְאַוָּזִים וְתַרְנְגוֹלִים, וְדִין סְפָרִים אוֹ תְּפִלִּין אוֹ כֵּלִים שֶׁל צֶמֶר וּפִשְׁתָּן אוֹ כֵּלִים אֲחֵרִים אֵיךְ

יִתְנַהֵג בָּהֶם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם ל, א) שֶׁיֵּשׁ צְדָדִים שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב הַמּוֹצֵא לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה, כְּגוֹן זָקֵן וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ כֹּהֵן וְהוּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּבָבָא מְצִיעָא בְּפֶרֶק שֵׁנִי.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָצָא מְצִיאָה שֶׁחַיָּב לַהֲשִׁיבָהּ עַל הָעִנְיָן שֶׁזְּכַרְנוּ וְלֹא הֵשִׁיבָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בַּלְּאוִין (מצוה תקלט) בְּסָמוּךְ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקלט

שֶׁלֹּא לְהַעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנָּה – שֶׁלֹּא נַעֲלִים עַיִן מֵאֲבֵדַת אַחֵינוּ (ב"מ כו ב), אֶבָל נִקְחֶהָ וּנְשִׁיבָהּ אֵלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ג) לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם.

כָּל עִנְיַן הַמִּצְוָה כְּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקלח) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה.

מצוה תקמ

שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ נוֹפֶלֶת תַּחַת מַשָּׂאָהּ – שֶׁהַזְהִרנוּ שֶׁאִם נִרְאֶה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנָּפַל לוֹ חֲמוֹרוֹ אוֹ בְּהֵמָה אַחֶרֶת מִכֹּבֶד הַמַּשָּׂא אוֹ בְּסִבָּה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ (עי' רמב"ם בסהמ"צ לאוין ער) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחוֹ בַּדֶּרֶךְ וְנֵלֵךְ, אֲבָל נַעְזְרֵהוּ וְנָקִים עִמּוֹ בְּהֶמְתּוֹ וְנַעֲמֹד שָׁם עַד שֶׁיְּתַקֵּן מַשָּׂאוֹ אוֹ עַל גַּבּוֹ אוֹ עַל בְּהֶמְתּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ד) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אָחִיךָ וְגוֹ'. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר וְגוֹ', מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

וְהִנֵּה הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא סִיַּע חֲבֵרוֹ בַּדֶּרֶךְ עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה זֶה, וְעַל עֲשֵׂה הַנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (מצוה פ) בְּמִצְוַת הֲסָרַת הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמִנְהָגֵנוּ בְּסֵפֶר זֶה, תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם [יו"ד סימן רע"ב].

מצוה תקמא

לִטְעֹן הַמַּשָּׂא שֶׁנָּפַל עִם חֲבֵרוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲזֹר אֶת אַחֵינוּ כְּשֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִים לָתֵת הַמַּשָּׂא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ עַל הָאִישׁ וְאֵין מִי שֶׁיַּעְזְרֵם עַל הַדָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ד) הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ. וְזֶה יִקָּרֵאוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ לב א) טְעִינָה. וְאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁנּוֹטְלִין שָׂכָר עַל הַטְּעִינָה, אֲבָל עַל הַפְּרִיקָה, כְּלוֹמַר לַעֲזֹר אֶת אָחִיו לִפְרֹק הַמַּשָּׂא מֵעָלָיו אוֹ מֵעַל בְּהֶמְתּוֹ הַחִיּוּב הַזֶּה הוּא עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּחִנָּם.

וּמִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וּקְצָת דִּינֶיהָ כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת פְּרִיקָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים, בְּמִצְוַת לְהָסִיר הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה (מצוה פ). וְכָל עִנְיָנָהּ תַּגִּיד עָלֶיהָ חֲבָרְתָּהּ.

מצוה תקמב

שֶׁלֹּא תִלְבַּשׁ אִשָּׁה עֲדִי אִישׁ – שֶׁלֹּא יִלְבְּשׁוּ הַנָּשִׁים מַלְבּוּשֵׁי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יִזְדַּיְּנוּ בְּזִיּוֹנָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ה) לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לֹא יְהֵא תִּקּוּן זֵין דְּגַבַר עַל אִתְּתָא (עי' נזיר נט א). וּמִן הַדּוֹמֶה כִּי מִפְּנֵי כֵן פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב בִּכְלֵי זַיִן, לְפִי שֶׁהֵם הַכֵּלִים הַמְיֻחָדִים לָאֲנָשִׁים, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אִשָּׁה בָּעוֹלָם לָצֵאת בִּכְלֵי זַיִן, אֲבָל הוּא הַדִּין שֶׁאָסוּר לָהֶם מִדְּאוֹרַיְתָא לָצֵאת בְּמַלְבּוּשִׁים שֶׁדֶּרֶךְ הָאֲנָשִׁים בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, כְּגוֹן שֶׁתְּשִׂים בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ שְׁאָר כֵּלִים הַמְיֻחָדִים לָאִישׁ (עי"ש בתרגום יונתן בן עוזיאל).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק מֵאֲמָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה דְּבַר עֶרְוָה וְכָל עִנְיָן וְכָל צַד שֶׁיִּהְיֶה הַכִּשָּׁלוֹן בְּאוֹתוֹ דָּבָר מָצוּי מִתּוֹכוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל (סנהדרין קו א) שֶׁאֱלֹהֵינוּ שׂוֹנֵא זִמָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁלְּאַהֲבָתֵנוּ הִרְחִיקָנוּ מִן הַזִּמָּה, שֶׁהוּא דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, וְיִקַּח לֵב הָאָדָם, וּמַדִּיחוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה וּמַחְשָׁבָה רְצוּיָה לְדֶרֶךְ רָעָה וּמַחֲשָׁבָה שֶׁל שְׁטוּת, וְאֵין סָפֵק כִּי אִם יִהְיוּ מַלְבּוּשֵׁי הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים שָׁוִים יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ תָּמִיד, וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה. וְעוֹד אָמְרוּ בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא לְהַרְחִיק כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיָה בְּכָךְ. וְאֵלּוּ שְׁנֵי הַטְּעָמִים מְצֻאתִים בְּסִפְרֵי הַרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ לאוין מ, מורה נבוכים ג, לז) אַחַר כָּתְבִי אוֹתָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, בְּפִשַּׁט הַכָּתוּב הֵם נִכְלָלִים [שם קפב].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּנְקֵבוֹת. וְאִשָּׁה הָעוֹבֶרֶת עַל זֶה וְלָבְשָׁה הַמַּלְבּוּשִׁים הַמְיֻחָדִים בַּאֲנָשִׁים לְבַד בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהִיא בּוֹ, חַיֶּבֶת מַלְקוּת.

מצוה תקמג

שֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ אִישׁ מַלְבּוּשֵׁי אִשָּׁה – שֶׁלֹּא יִלְבְּשׁוּ הָאֲנָשִׁים מַלְבּוּשֵׁי הַנָּשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ה) וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כ, ב) שֶׁאֵין הָאִסּוּר וְהַמַּלְקוֹת בִּלְבוּשׁ לְבַד, דְּהוּא הַדִּין בְּתִקּוּן שֶׁלָּהֶם, שֶׁכָּל הַמִּתְקַן עַצְמוֹ בְּתִקּוּנִים הַמְיֻחָדִים לַנָּשִׁים חַיָּב מַלְקוּת, כְּגוֹן הַמְּלַקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ, וְכֵן הַצּוֹבֵעַ שַׂעֲרוֹתָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשִׁים צוֹבְעוֹת אוֹתָן, וְכֵן תִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס וְלָא יְתַקֵּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ע"ז יב י) שֶׁטֻּמְטוּם וְאַנְדְּרֹגִינוֹס אֵינוֹ עוֹטֶה רֹאשׁוֹ כְּאִשָּׁה, וְאֵינוֹ מְגַלֶּחַ רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ, וְאִם עָשָׂה כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶם חֻמְרֵי הָאֲנָשִׁים

וְהַנְּשִׁים, וְאִם עָבְרוּ אֵינָם לוֹקִין, לְפִי שֶׁהֵן סָפֵק. אֲבָל אִם עָבְרוּ בְּאִסּוּר שֶׁאִישׁ וְאִשָּׁה שָׁוִין בּוֹ בָּזֶה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלּוֹקִין עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נָזִיר פֶּרֶק שְׁנֵי נְזִירִים (נזיר נט א).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ מַלְבּוּשֵׁי הַנָּשִׁים אוֹ שֶׁתִּקֵּן עַצְמוֹ בְּתִקּוּנֵי הַנָּשִׁים, כְּגוֹן שֶׁלִּקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת אוֹ שֶׁצָּבַע אֲפִילּוּ שְׂעָרָה אַחַת, חַיָּב מַלְקוּת מִשֶּׁיְּלַקֵּט אוֹתָהּ אוֹ יִצְבָּעֶנָּה.

מצוה תקמד

שֶׁלֹּא לִקַּח אֵם עַל בָּנִים – שֶׁלֹּא נִקַּח קֵן צִפּוֹר הָאֵם וְהָאֶפְרוֹחִים אוֹ הַבֵּיצִים בְּכְלָלוֹ, אֶלָּא שֶׁנְּשַׁלַּח הָאֵם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ו) לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וּקְצַת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתַבְתִּי בַּעֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסִדֶּר זֶה (מצוה תקמה), תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם, וְשָׁם דִּבַּרְנוּ גַּם כֵּן עַל הַלְּאוֹ הַזֶּה שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה דְּשַׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם. וּכְבָר לִמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מכות טו, ב) שֶׁכָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, קַיֶּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ פָּטוּר, לֹא קַיֶּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד חַיָּב מַלְקוּת, וְכִדְאִתְּמַר הָתָם, דַּאֲמַר לֵהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא, תְּנִי קַיְּמוֹ וְלֹא קַיְּמוֹ, וְזוֹ הִיא הַגְּרָסָא הַנְּכוֹנָה (כגרסת הרי"ף והרמב"ן שם). וּמִן הַדַּעַת הַזּוֹ לָמְדָנוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמֻּתָּה הָאֵם אוֹ שִׁלְּחָהּ אָדָם אַחֵר, שֶׁחַיָּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁעַכְשָׁו לֹא בִטֵּל הוּא הָעֲשֵׂה בְּיָדָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא הֵמִיתָהּ הוּא אֶלָּא שֶׁמֻּתָּה מֵאֵלֶיהָ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הֵמִיתָהּ הוּא בְּיָדָיו שֶׁחַיָּב לְכֻלֵּי עָלְמָא. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁשִּׁלְּחָהּ קֹדֶם שֶׁתָּמוּת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁלְּחָהּ בְּשָׁעָה שֶׁלִּקְּחָהּ מִן הַקֵּן לֹא בִטֵּל הַלְּאוֹ וְלֹא הֶעֱשָׂה, מִכְּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה, וַהֲרֵי קַיְּמוֹ. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, דְּשָׁמְא תָּמוּת הָאֵם אוֹ הַמְשַׁלַּח קֹדֶם שִׁלּוּחַ וְלֹא יוּכַל לְתַקֵּן, וְעוֹד שֶׁהַזְּרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב (משלי טו, כג).

מצוה תקמה

לְשַׁלַּח הָאֵם אִם לְקָחָהּ עַל הַבָּנִים – לְשַׁלַּח הָאֵם מִן הַקֵּן קֹדֶם שְׁיִקַּח הַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב ז) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁהַשְׁגָּחַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹתָיו בְּמִין הָאָדָם בִּפְרָט, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד, כא) כִּי עֵינָיו עַל כָּל דַּרְכֵי אִישׁ וְגוֹ' וּבִשְׁאָר מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בַּמִּינִים דֶּרֶךְ כְּלָל, כְּלוֹמַר שֶׁחָפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּקִיּוּם הַמִּין, וְעַל כֵּן לֹא יִכְלֶה לְעוֹלָם מִין מִכָּל מִינֵי הַנִּבְרָאִים, כִּי בְּהַשְׁגָּחַת הַחַי וְקַיָּם לָעַד בָּרוּךְ הוּא עַל הַדָּבָר יִמְצָא בּוֹ הַקִּיּוּם. וּבְהַנִּיחַ

הָאָדָם דַּעְתּוֹ עַל זֶה יָבִין דַּרְכֵי הַשֵּׁם, וְיִרְאֶה כִּי הַמִּשְׁכַּת קִיּוּם הַמִּינִין בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא כָּלָה וְאָבַד אֶחָד מִכֻּלָּם, מִבֵּיצֵי כִּנִּים וְעַד קַרְנֵי רְאֵמִים מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ, הַכֹּל בְּמַאֲמָרוֹ וְחֶפְצוֹ עַל זֶה. וּכְמוֹ כֵן יֵדַע הָאָדָם כִּי אֲשֶׁר יִשְׁמֹר מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ וְיַיְשִׁיר כָּל דְּרָכָיו וְהוּא נְקִי כַּפַּיִם וּבַר לֵבָב, תִּהְיֶה הַשְׁגָּחַת הָאֵל עָלָיו וְיִתְקַיֵּם גּוּפוֹ זְמַן רַב בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנַפְשׁוֹ לָעַד לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְגוֹן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ח ב), מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּי בִּהְיוֹת זֶה הָאִישׁ נוֹתֵן דַּעְתּוֹ כִּי הַקִּיּוּם וְהַטּוֹבָה בְּהַשְׁגָּחַת הָאֵל בַּדְּבָרִים וְלֹא בְּסִבָּה אַחֶרֶת, יִזְכֶּה הוּא גַּם כֵּן שֶׁיִּפְנֶה עָלָיו הָאֵל לְטוֹבָה וְיקַיֵּם אוֹתוֹ, וּבִשְׁכַר הַקִּיּוּם וְהַיְכֹלֶת שֶׁהוּא מַאֲמִין בַּבּוֹרֵא בְּעִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּדְרָשׁ (דברים רבה פ, כי תצא ו) שֶׁהָאָדָם זוֹכֶה לְבָנִים בִּשְׁכַר מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּמְשֵׁךְ קִיּוּמוֹ, שֶׁהַבָּנִים הֵם קִיּוּם הָאָדָם וְזִכְרוֹ. וְדִקְדְּקוּ הַדָּבָר לְפִי הַדּוֹמֶה מֵאָמְרוֹ שֶׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, כְּלוֹמַר בָּנִים תִּקַּח לְנַפְשְׁךָ, שֶׁהָיָה יָכוֹל לוֹמַר תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְלֹא וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ. וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לג, ב) שֶׁהָאוֹמֵר בִּתְפִלָּתוֹ רַחֵמֵנוּ, שֶׁאַתָּה הַמְרַחֵם כִּי עַל קַן צִפּוֹר יְגִיעוּ רַחֲמֶיךָ, שֶׁמְּשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הָעִנְיָן רַחֲמִים, אֶלָּא כְּדֵי לְזַכּוֹתֵנוּ עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְתָּ. וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה בַּגְּמָרָא (שם) מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמִים, וְאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, וְאֵין הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם חְלִילָה, שֶׁהֲרֵי הוּא נִקְרָא רַחוּם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קלג, ב) מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחוּם אַף אַתָּה הֱיֵה מְרַחֵם, אֲבָל כַּוָּנָתָם לוֹמַר, שֶׁאֵין מִדַּת הָרַחֲמָנוּת בּוֹ חְלִילָה כְּמוֹ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁהָרַחֲמָנוּת בָּהֶם מֻכְרָח בְּטִבְעָם שֶׁשָּׁם בָּהֶם הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל הָרַחֲמָנוּת אֵלָיו, מֵחֶפְצוֹ הַפָּשׁוּט שֶׁחִיְּבָה חָכְמָתוֹ לְרַחֵם מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדָּה טוֹבָה, וְכָל הַטּוֹבוֹת נִמְצָאוֹת מֵאִתּוֹ, וְאָמְרוּ כִּי בְּצַוּוֹתוֹ אוֹתָנוּ עַל זֶה לֹא מִצַּד הֱכְרַח מִדַּת הָרַחֲמָנוּת צִוָּנוּ בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי הִתִּיר לָנוּ הַשְׁחִיטָה בָּהֶן, כִּי כָּל הַמִּינִין לְצָרְךָ הָאָדָם הֵן נִבְרְאִין, אֲבָל הַצַּוָּאָה עַל זֶה וּבְאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ שֶׁהִיא כַּיּוֹצֵא בָּהּ וּבִשְׁאָר מִצְוֹת רַבּוֹת, אֵינוֹ אֶלָּא כִּגְזֵרָה לְפָנָיו שֶׁגָּזַר עַל זֶה בְּחֶפְצוֹ הַפָּשׁוּט, וְאִלּוּ רָצָה בְּהֶפֶךְ מִזֶּה לֹא יַכְרִיחֵנוּ דָּבָר וְלֹא יְמַנָּעֵנוּ סִבָּה חְלִילָה כְּמוֹנוּ אֲנַחְנוּ הַבְּנוּיִים בְּכֹחַ הַטְּבָעִים, שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמָנוּת תְּעַכְּבֵנוּ מִלְּהַשְׁחִית אוֹ תַּכְרִיחֵנוּ לְהֵיטִיב לִפְעָמִים. וְזֶהוּ עִנְיָן אָמְרָם אֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, וּמִשֹּׁרֶשׁ הָעִנְיָן מָה שֶׁזָּכַרְנוּ.

וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ (במורה נבוכים ח"ג פמ"ח, י"ג הָרַמְבַּ"ן בפי' לחומש כאן) וּבְטַעַם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לְפִי שֶׁיֵּשׁ לַבְּהֵמוֹת דְּאָגָה גְּדוֹלָה בִּרְאוֹתָן צַעַר בְּנֵיהֶן כְּמוֹ לִבְנֵי אָדָם, כִּי אַהֲבַת הָאֵם לַבֵּן אֵינֶנּוּ דָּבָר נִמְשָׁךְ אַחַר הַשֵּׂכֶל, אֲבָל הוּא מִפְּעֻלּוֹת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה הַמְצוּיָה בַּבְּהֵמוֹת כַּאֲשֶׁר הִיא מְצוּיָה בָּאָדָם. וְאָמַר הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה, וְאַל תְּשִׁיב מִלִּין מִמַּאֲמַר הַחֲכָמִים הָאוֹמְרִים עַל קַן צִפּוֹר וְכוּ', כִּי זוֹ סְבָרַת מִי

שֶׁיִּרְאֶה שֶׁאֵין טַעַם לַמִּצְוֹת אֶלָּא חֻקָּן הַבּוֹרֵא, וְאָנוּ מַחְזִיקִים בַּסְּבָרָא הַשֵּׁנִית, שֶׁהִיא שֶׁיֵּשׁ בְּכָל הַמִּצְוֹת טַעַם. וְהֻקְשָׁה עָלָיו מָה שֶׁנִּמְצָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פרשה מד א) וְכִי מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין שׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר לְשׁוֹחֵט מִן הָעֹרֶף? הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל ב) כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה.

וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תֵּרֵץ הַקֻּשְׁיוֹת וּבֵרֵר הָעִנְיָן בֵּרוּר שָׁלֵם וְנֶחְמָד, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ: זֶה הָעִנְיָן שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּמִּצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם, דָּבָר מְבֹאָר הוּא מְאֹד, כִּי בְּכָל אַחַת יֵשׁ טַעַם וְתוֹעֶלֶת וְתִקּוּן לָאָדָם, מִלְּבַד שְׁכָרָן מֵאֵת הַמְצַוֶּה עֲלֵיהֶן יִתְבָּרַךְ. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, ב) מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה וְכוּ'. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קיט, א) וְלִמְכַסֶּה עָתִיק (ישעיה כג, יח), זֶה הַמְכַסֶּה דְּבָרִים שֶׁכִּסָּה עַתִּיק יוֹמַיָּא, וּמַאי נִיהוּ? טַעֲמֵי תּוֹרָה. וּכְבָר דָּרְשׁוּ בְּפָרָה אֲדֻמָּה (במדבר רבה חקת י"ט ו) שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה, עַל הַכֹּל עָמַדְתִּי וּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה, אֲבָל לְאַחֵר חֻקָּה, דִּכְתִיב (זכריה יד, ו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן. דְּבָרִים הַמְכֻסִּין מִכֶּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, עֲתִידִין לִהְיוֹת צוֹפִין לְעוֹלָם הַבָּא כְּהֲדֵין סַמְיָא דְּצָפֵי, דִּכְתִיב (ישעיה מב, טז) וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ. וּכְתִיב (שם) אֵלֶּה הַדְּבָרִים עָשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים. שֶׁכְּבָר עֲשִׂיתִים לְרַבִּי עֲקִיבָא, כְּלוֹמַר, שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא יָדַע בָּעוֹלָם הַזֶּה.

הִנֵּה בֵּאֲרוּ שֶׁאֵין מְנִיעַת טַעֲמֵי תּוֹרָה מִמֶּנּוּ אֶלָּא עִוָּרוֹן בְּשִׂכְלֵנוּ, וְשֶׁכְּבָר נִתְגַּלָּה טַעַם הַחֻמּוּרָה שֶׁבָּהֶן לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַאֲלֶּה רַבּוֹת בִּדְבָרֵיהֶם, וּבַתּוֹרָה וּבַמִּקְרָא דְּבָרִים רַבִּים. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הִזְכִּיר מֵהֶם, אֲבָל אֵלּוּ הָאַגָּדוֹת אֲשֶׁר נִתְקַשּׁוּ עַל הָרַב כְּפִי דַּעְתּוֹ עִנְיָן אַחֵר לָהֶם, שֶׁרָצוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַתּוֹעֶלֶת בַּמִּצְוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת בָּאָדָם עַצְמוֹ, לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ נֶזֶק אוֹ אֱמוּנָה רָעָה אוֹ מִדָּה מְגֻנָּה אוֹ לְזָכֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לְדַעַת אֶת הַשֵּׁם, וְזֶהוּ לְצָרֵף בָּהֶם, שֶׁיִּהְיוּ כְּכֶסֶף צָרוּף, כִּי הַצּוֹרֵף כֶּסֶף, אֵין מַעֲשֵׂהוּ בְּלֹא טַעַם, אֲבָל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל סִיג. וְכֵן הַמִּצְוֹת לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל אֱמוּנָה רָעָה וּלְהוֹדִיעֵנוּ הָאֱמֶת וּלְזָכְרוֹ תָּמִיד. וּלְשׁוֹן זוֹ הָאַגָּדָה עַצְמָהּ בִּילַמְּדֵנוּ בְּפָרָשַׁת זֹאת הַחַיָּה (תנחומא שמיני ח) וְכִי מָה אִכְפַּת לֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין שׁוֹחֵט בְּהֵמָה וְאוֹכֵל לְנוֹחֵר וְאוֹכֵל? כְּלוּם אַתָּה מוֹעִילוֹ אוֹ אַתָּה מַזִּיקוֹ? אוֹ מַה אִכְפַּת לוֹ בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת לְאוֹכֵל נְבֵלוֹת? וְאִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ. (משלי ט, יב). הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ז) אִמָּרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה (שם יח, לא). לָמָּה? שֶׁיִּהְיֶה מָגֵן עָלֶיךָ.

הִנֵּה מְפֹרָשׁ בְּכָאן שֶׁבָּאוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַתּוֹעָלוֹת אֲלֵיהֶם יִתְבָּרַךְ בַּמִּצְוֹת, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְאוֹרָה עַל שֶׁצִּוָּה לְהַדְלִיק אֶת הַמְּנוֹרָה, אוֹ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְמַאֲכַל הַקָּרְבָּנוֹת וְרֵיחַ הַקְּטֹרֶת כַּנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטֵיהֶם, וַאֲפִלּוּ הַזֵּכֶר לְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, אֵין הַתּוֹעֶלֶת רַק שֶׁנֵּדַע אֲנַחְנוּ הָאֱמֶת וְנִזְכֶּה בּוֹ עַד שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לִהְיוֹת מָגֵן עָלֵינוּ, כִּי כְּבוֹדֵנוּ וְסִפּוּרֵנוּ בְּתִהְלּוֹתָיו מֵאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ. וְהֵבִיא רְאָיָה מִן הַשּׁוֹחֵט מִן הַצָּוָאר וְהָעֹרֶף לוֹמַר שֶׁכֵּלֶן לָנוּ וְלֹא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לוֹמַר בַּשְּׁחִיטָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ תּוֹעֶלֶת וְכָבוֹד לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בַּצַּוָּאר יוֹתֵר מִן הָעֹרֶף אוֹ הַנִּחוּר, אֶלָּא לָנוּ הֵם לְהַדְרִיכֵנוּ בִּנְתִיבוֹת הָרַחֲמִים גַּם בְּעֵת הַשְּׁחִיטָה. וְהֵבִיא רְאָיָה אַחֶרֶת (תנחומא שם) אוֹ מַה אִכְפַּת לוֹ בֵּין אוֹכֵל טְהָרוֹת, וְהֵן הַמַּאֲכָלִים הַמֻּתָּרִין, לְאוֹכֵל טְמֵאִים וְהֵם הַמַּאֲכָלִים הָאֲסוּרִים, שֶׁאָמְרָה בָּהֶם הַתּוֹרָה (ויקרא יא כו) טְמֵאִים הֵם לָכֶם, רַק שֶׁהוּא לְהִיוֹתֵנוּ נְקִיֵּי הַנֶּפֶשׁ חֲכָמִים מַשְׂכִּילֵי הָאֱמֶת. וְאָמָרָם אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ, הִזְכִּירוּ כִּי הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּגוֹן שְׁחִיטַת הַצַּוָּאר לְלַמְּדֵנוּ מִדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַמִּצְוֹת הַגְּזוּרוֹת בַּמִּינִין לְזַקֵּק אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה (שם כ כה) וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא. אִם כֵּן, כֻּלָּם הֵם לְתוֹעַלְתֵּנוּ בִּלְבַד, וְזֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֱלִיהוּא (איוב לה ו) אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ. וְאָמַר (שם ז) אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח, וְזֶה דָּבָר מֻסְכָּם בְּכָל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ.

וְשָׁאֲלוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי בִּנְדָרִים (פ"ט ה"א) אִם פּוֹתְחִין לָאָדָם בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בְּדָבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם? וְהֵשִׁיבוּ עַל הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת אֵיזֶהוּ כְּבוֹד הַמָּקוֹם? כְּגוֹן סָכָה שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה לוּלָב שֶׁאֵינִי נוֹטֵל, תְּפִלִּין שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא, וְהֵיכָן כְּבוֹד הַמָּקוֹם, מִשְׁמַע דְּלִנַפְשֵׁהּ הוּא דְּמְהַנֵּי, כַּהֲדָא אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח, אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ.

הִנֵּה בֵּארוּ שֶׁאֲפִלּוּ הַסֻּכָּה וְהַלּוּלָב וּתְפִלִּין, שֶׁצִּוָּה בָּהֶן שֶׁיִּהוּ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִיאָךְ יְיָ מִמִּצְרַיִם, אֵינָן לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲבָל לְרַחֵם עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ. וּכְבָר סִדְּרוּ לָנוּ בִּתְפִלַּת יוֹם הַכִּפּוּרִים, אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ, כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וְאִם יִצְדַּק מַה יִּתֶּן לָךְ, וְכֵן אָמְרוּ בַּתּוֹרָה (דברים י, יג) לְטוֹב לָךְ. וְכֵן (שם ו, כד) וַיְצַוָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים. וְהַכַּוָּנָה בְּכֻלָּם לְטוֹב לָנוּ וְלֹא לוֹ יִתְעַלֶּה, אֲבָל כָּל מָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּהְיוּ נַפְשׁוֹתֵינוּ צְרוּפוֹת וּמְזֻקָּקוֹת בְּלֹא סִיגֵי מַחְשָׁבוֹת רָעוֹת וּמִדּוֹת מְגֻנּוֹת. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ לְפִי שֶׁעוֹשֶׂה גְּזֵרוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמִים וְאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, לוֹמַר שֶׁלֹּא חָס הָאֵל עַל קַן צִפּוֹר וְלֹא הִגִּיעוּ רַחֲמָיו עַל אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, שֶׁאֵין רַחֲמָיו מַגִּיעוֹת בְּבַעֲלֵי נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לִמְנֹעַ אוֹתָנוּ

מִלַּעֲשׂוֹת בָּהֶם צְרָכֵינוּ, שֶׁאִם כֵּן, הָיָה אוֹסֵר הַשְׁחִיטָה, אֲבָל טַעַם הַמְנִיעָה לְלַמֵּד אוֹתָנוּ מִדַּת הָרַחְמָנוּת וְשֶׁלֹּא נִתְאַכְזֵר, כִּי הָאַכְזָרִיּוּת תִּתְפַּשֵּׁט בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כַּיָּדוּעַ בַּטַּבָּחִים שׁוֹחֲטֵי הַשְּׁוָרִים הַגְּדוֹלִים וְהַחֲמוֹרִים, שֶׁהֵם אַנְשֵׁי דָּמִים, זוֹבְחֵי אָדָם, אַכְזָרִיִּים מְאֹד, וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ (קדושין פב, א) טוֹב שֶׁבַּטַּבָּחִים שֶׁתִּפּוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. וְהִנֵּה הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף אֵינָן רַחֲמִים עָלֵיהֶן, אֲבָל גְּזֵרוֹת בָּנוּ לְהַדְרִיכֵנוּ וּלְלַמֵּד אוֹתָנוּ הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, עַד כָּאן בְּפֵרוּשֵׁי הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

וְהִנֵּה הֶאֱרַכְתִּי לִכְתֹּב לְךָ בְּנִי עַל זֶה, לְהַעִיד עַל כָּל שָׁרְשֵׁי סִפְרֵי עֵדִים נֶאֱמָנִים שְׁנֵי עַמּוּדֵי עוֹלָם, חֲכָמִים גְּדוֹלִים וּנְבוֹנִים, בַּעֲלֵי שֵׂכֶל מְזֻקָּק, וּבְסִתְרֵי הַתּוֹרָה מְקֻבָּלִים, כִּי הִנְּךָ רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ דַּעַת שְׁנֵיהֶם, כִּי יֵשׁ בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה טַעַם לְהוֹעִיל לִבְנֵי אָדָם בְּדֵעוֹתֵיהֶם, לְהַכְשִׁירָם וּלְהַרְגִּילָם לְהַכְשִׁיר בָּהֶן כָּל פְּעֻלּוֹתֵיהֶם, וְשֶׁאֵין הַתּוֹעֶלֶת בַּעֲשִׂיָּתָן חָלִילָה לַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא. וְאִם אָמְנָם כִּי יֵשׁ מִן הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא הִשַּׂגְנוּ בְּטַעְמָן בְּמִעוּט שִׂכְלֵנוּ מֵרֹב עָמְקָן וְתַכְלִית גָּדְלָן, לֹא נִמְנַע מִמֶּנּוּ מֵהַגִּיד בָּהֶן כָּל אֲשֶׁר נַשִּׂיג לְמְצֹא מִן הַתּוֹעֶלֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם בַּעֲשִׂיָּתָן. וְזֶה דַּרְכִּי בְּכָל שִׂיחָתִי בְּסִפְרֵי זֶה, שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוֹת תּוֹעֶלֶת מְצוּיָה לָנוּ אַךְ לֹא אֶל הַמְצֻוֶּה בָּהֶן, וְאִם תִּתֵּן לִבְּךָ בַּדְּבָרִים תִּמְצָא זֹאת הַכַּוָּנָה בְּכֻלָּן. וְהִרְבֵּה יָגַעְתִּי בְּמִקְצָתָן לְהַשִּׂיג בַּעֲנָיוּת דַּעְתִּי לִרְאוֹת בָּהֶן מְעַט קָט מֵרֹב הַתּוֹעֲלוֹת שֶׁבָּהֶן, וּכְתַבְתִּיו עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְזֶה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלט, ב) כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ, מָה דֶּרֶךְ שֶׁאֵין קִנּוּי לְךָ, אַף כָּל וְכוּ'. מִכָּאן אָמְרוּ יוֹנֵי שׁוֹבָךְ, וְיוֹנֵי עֲלִיָּה, וְצִפָּרִין שֶׁקִּנְּנוּ בְּטִפְיְחִין וּבְשִׁיחִין וּבְבוֹרוֹת וּבְמְעָרוֹת, וְתַרְנְגוֹלִין, וַאֲוָזִין שֶׁקִּנְּנוּ בַּפַּרְדֵּס חַיָּב לְשַׁלֵּחַ, קִנְּנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְכֵן יוֹנִים דּוֹרְסִיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה הַמּוֹצֵא קַן בַּיִם חַיָּב לְשַׁלֵּחַ, שֶׁבִּכְלַל לְשׁוֹן בַּדֶּרֶךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, טז) הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ. הָיְתָה הָאֵם מְעוֹפֶפֶת עַל הַקֵּן וְאֵין כְּנָפֶיהָ נוֹגְעוֹת בַּקֵּן פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ. הָיְתָה רוֹבֶצֶת עַל בֵּיצִים מוּזָרוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב ו) אֶפְרוֹחִים אוֹ בֵּיצִים, מָה אֶפְרוֹחִים בְּנֵי קַיָּמָא, אַף בֵּיצִים כְּמוֹ כֵן. שִׁלְּחָהּ וְחָזְרָה, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, חַיָּב לְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מִבְּאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מֵחֻלִּין.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָקַח הָאֵם בְּעוֹדָהּ עַל הַבָּנִים בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה מִלִּבְּד שֶׁעָבַר עַל לָאו דִּלֹּא תִקַּח הָאֵם. וְאִם מֵתָה הָאֵם קֹדֶם שֶׁיְּשַׁלְּחֶנָּה אוֹ שֶׁשִּׁלְּחָהּ אָדָם אַחֵר אֵין לוֹ תַּקָּנָה לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה וּלְתַקֵּן הַלָּאו, אֲבָל אִם שִׁלְּחָהּ הוּא קֹדֶם שֶׁתָּמוּת נִתְקַן לָאוֹ בְּכָךְ וּפָטוּר, שֶׁזֶּה הַלָּאו נִתַּק הוּא אֶל הָעֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ (מצוה תקמד) בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקמו

מִצְוַת מַעֲקֶה – לְהָסִיר הַמִּכְשׁוֹלִים וְהַנְּגָפִים מִכָּל מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ח) וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁנִּבְנֶה קִיר סָבִיב הַגַּגּוֹת וּסְבִיב הַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין וְדוֹמֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּשֵׁל בְּרִיָּה לִפֹּל בָּהֶם אוֹ מֵהֶם. וּבִכְלַל מִצְוָה זוֹ, לִבְנוֹת וּלְתַקֵּן כָּל כֹּתֶל וְכָל גָּדֵר שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָבוֹא תַּקָּלָה מִמֶּנּוּ, וְזֶה שֶׁהַזְכִּיר הַכָּתוּב לְגַגֶּךָ, דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶוה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה, מִצְוַת עֲשֵׂה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה קפד).

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִם הֱיוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בִּפְרָטֵי בְּנֵי אָדָם וְיוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וְכָל אֲשֶׁר יִקְרֶה לָהֶם טוֹב אוֹ רַע בְּגִזְרָתוֹ וּבְמִצְוָתוֹ, לְפִי זְכוּתָן אוֹ חִיּוּבָן, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ז, ב), אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיזִין עָלָיו מִלְּמַעְלָה, אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִן הַמִּקְרִים הַנְּהוּגִים בָּעוֹלָם, כִּי הָאֵל בָּרָא עוֹלָמוֹ וּבָנָאוֹ עַל יְסוֹדוֹת עֲמוּדֵי הַטֶּבַע, וְנָזַר שֶׁתִּהְיֶה הָאֵשׁ שׁוֹרֶפֶת וְהַמַּיִם מְכַבִּין הַלֶּהָבָה, וּכְמוֹ כֵן יְחַיֵּב הַטֶּבַע, שֶׁאִם תִּפֹּל אֶבֶן גְּדוֹלָה עַל רֹאשׁ אִישׁ שֶׁתְּרַצֵּץ אֶת מֹחוֹ, אוֹ אִם יִפֹּל הָאָדָם מֵרֹאשׁ הַגַּג הַגָּבוֹהַּ לָאָרֶץ שָׁיָמוּת, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא חָנַן גּוּפוֹת בְּנֵי אָדָם וַיִּפַּח בָּהֶם נִשְׁמַת חַיִּים בַּעֲלַת דַּעַת, לִשְׁמֹר הַגּוּף מִכָּל פֶּגַע, וְנָתַן שְׁנֵיהֶם, הַנֶּפֶשׁ וְגוּפָהּ בְּתוֹךְ גַּלְגַּל הַיְסוֹדוֹת, וְהֵמָּה יְנַהֲגוּם וְיִפְעָלוּ בָּם פְּעֻלּוֹת, וְאַחַר שֶׁהָאֵל שִׁעְבֵּד גּוּף הָאָדָם לַטֶּבַע, כִּי כֵן חִיְּבָה חָכְמָתוֹ מִצַּד שֶׁהוּא בַּעַל חֹמֶר, צִוָּהוּ לִשְׁמֹר מִן הַמִּקְרֶה, כִּי הַטֶּבַע שֶׁהוּא מָסוּר בְּיָדוֹ יַעֲשֶׂה פְּעֻלָּתוֹ עָלָיו אִם לֹא יִשְׁמֹר מִמֶּנּוּ.

וְאָמְנָם יִהְיוּ קְצָת מִבְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרָם, לְרֹב חֲסִידוּתָם וּדְבֵקוּת נַפְשָׁם בְּדָרְכָיו בָּרוּךְ הוּא, הֵמָּה הַחֲסִידִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם, כְּמוֹ הָאָבוֹת הַגְּדוֹלִים וְהַקְּדוֹשִׁים וְהָרְבֵּה מִן הַבָּנִים שֶׁהָיוּ אַחֲרֵיהֶם, כְּמוֹ דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְדוֹמֵיהֶם, שֶׁמָּסַר הָאֵל הַטֶּבַע בִּידֵיהֶם, וּבְתַחְלָתָם הָיָה הַטֶּבַע אָדוֹן עֲלֵיהֶם, וּבְסוֹפָן לְגֹדֶל הִתְעַלּוּת נַפְשָׁם נֶהְפַּךְ הוּא, שֶׁהָיוּ הֵם אֲדוֹנִים עַל הַטֶּבַע, כַּאֲשֶׁר יָדַעְנוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהִפִּילוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְלֹא הֶזִּק, וְאַרְבַּעַת (וּשְׁלֹשֶׁת) הַחֲסִידִים הַנִּזְכָּרִים, שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָם לְגֹוֶן אַתּוּן נוּרָא יָקִידְתָּא וּשְׂעַר רֵאשְׁהוֹן לָא אִתְחָרַךְ. וְרֹב בְּנֵי אָדָם בְּחֶטְאָם לֹא זָכוּ אֶל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, וְעַל כֵּן תְּצַוָּנוּ הַתּוֹרָה, לִשְׁמֹר מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ וּמְקוֹמוֹתֵינוּ, לְבַל יִקָּרֵנוּ מָוֶת בְּפִשְׁיעוּתֵנוּ, וְלֹא נְסַכֵּן נַפְשׁוֹתֵינוּ עַל סְמַךְ הַנֵּס, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים אמור פרשתא ח), שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ עַל הַנֵּס אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּרְאֶה רֹב עִנְיְנֵי הַכְּתוּבִים בְּכָל מָקוֹם, כִּי גַּם בְּהִלָּחֵם יִשְׂרָאֵל מִלְחֶמֶת מִצְוָה עַל פִּי הַשֵּׁם, הָיוּ עוֹרְכִין מִלְחַמְתָּן וּמְזַיְנִים עַצְמָן וְעוֹשִׂין כָּל עִנְיָנָם, כְּאִלּוּ יִסְמְכוּ בְּדִרְכֵי הַטֶּבַע לְגַמְרֵי, וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת לְפִי הָעִנְיָן שֶׁזְּכַרְנוּ, וַאֲשֶׁר לֹא יַחְלֹק עַל הָאֱמֶת מֵרֹעַ לֵב יוֹדֶה בָּזֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה ג א), שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּעֲקֶה אֶלָּא בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּירָה. אֲבָל בֵּית הָאוֹצָרוֹת וּבֵית הַבָּקָר וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְכָל בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר מִן הַמַּעֲקֶה, וְכֵן בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם הָיְתָה רְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה מִגַּגּוֹ אֵין זָקוּק לְמַעֲקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא בְּתוֹכוֹ, וְשִׁעוּר גֹּבַהּ מַעֲקֶה עֲשָׂרָה טְפָחִים.

וְהָרִבְּה דְּבָרִים אָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם הל' רוצח פי"א הל' ה ז) כְּדֵי לְהִשָּׁמֵר מִן הַנְּזָקִים וּמִן הַמִּקְרִים הָרָעִים, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, לְסַכֵּן בְּנַפְשׁוֹ, וְעַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לוֹ נֶזֶק בָּהֶם, וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶם חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן, מֵהֶן מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא יַנִּיחַ אָדָם פִּיו עַל הַסְּילוֹן וְיִשְׁתֶּה, וְכֵן לֹא יִשְׁתֶּה מִן הַנְּהָרוֹת וְהָאֲגַמִּים שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה עֲלוּקָה, וְאָסְרוּ (חולין י, א) מַיִם מְגֻלִּין מִפְּנֵי חֲשָׁשׁ, שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מֵהֶן הָרַחַשׁ בַּעַל הָאֶרֶס, וְשִׁעוּר גְּלוּיִין כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ מֵאָזֶן כְּלִי וְיִשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁיֵּשׁ מַשְׁקִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גְּלוּי וּמֵהֶן שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גְּלוּי. וּמֵחֲשַׁשׁ (רמב"ם שם פי"ב הל' ב, ד) זֶה בְּעַצְמוֹ אָסְרוּ נְקוּרֵי תְּאֵנִים וַעֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וְקִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת, אֲפִלּוּ הֵן כְּכָר, וְדֶרֶךְ כְּלָל כָּל פְּרִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֵחָה וְנִמְצָא נָשׁוּף אָמְרוּ שֶׁהוּא אָסוּר. וּכְמוֹ כֵן אָסְרוּ שֶׁלֹּא יִתֵּן אָדָם מָעוֹת לְתוֹךְ פִּיו שֶׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶן רוֹק יָבֵשׁ שֶׁל מַכָּה שְׁחִין, אוֹ מְצֹרָעִין, אוֹ זָעָה, שֶׁכָּל זַעַת אָדָם הִיא סַם הַמָּוֶת חוּץ מִשֶּׁל פָּנִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּבָבָא קַמָּא וּבְמָקוֹמוֹת מִסַּנְהֶדְרִין וּבְשֻׁלְחָנוֹ שֶׁל עָרוּךְ [הלכות רוצח ושמירת נפש פי"א].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמַנִּיחַ גַּגּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ בְּלֹא מַעֲקֶה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקמז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקמז

שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ מִכְשׁוֹל – שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ הַמִּכְשׁוֹלִים וְהַמּוֹקְשִׁים בְּאַרְצוֹתֵינוּ וּבְבָתֵּינוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ (רמב"ם הל' רוצח פי"א) וְלֹא יִזּוֹקוּ בָּם בְּנֵי אָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ח) וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ, עֲשֵׂה, וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, לֹא תַעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתַבְתִּי בָּעֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקמו) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם אִם נַפְשְׁךָ לָדַעַת.

מצוה תקמח

שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם – שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ מִינֵי הַתְּבוּאָה בַּכֶּרֶם וְלֹא קַנְבּוֹס וְלוּף, וְזֶה הַמִּין מִן הַכִּלְאַיִם יִקָּרֵא כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ט) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) מַה אֲנִי צָרִיךְ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם (ויקרא יט, יט)? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין לט א), שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים שֶׁל תְּבוּאָה עִם גַּרְעִינֵי הָעֲנָבִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּזְרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד, דְּהָכִי מַשְׁמַע לְהוּ כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, כְּלוֹמַר, דְּבָעֵינַן כִּלְאַיִם לְבַד מִכַּרְמְךָ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת כִּלְאַיִם כָּתַבְתִּי עַל צַד הַפִּשְׁט כְּמִנְהָגִי, בְּלָאו דְּהַרְבָּעָה בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רמד), וְקָחֻנוּ מִשָּׁם. וַעֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְדַבֵּר פֹּה מָה טַעַם נִתְחַדֵּשׁ הָאִסּוּר בַּכֶּרֶם דְּבָעֵינַן בּוֹ כִּלְאַיִם מִלְּבַד הַכֶּרֶם? וְאוּלַי נֹאמַר, כִּי מְהֵיוֹת כֶּרֶם דָּבָר חָשׁוּב מְאֹד וְכֹחַ טִבְעוֹ רַב, יִהְיֶה בָּטֵל עִמּוֹ מִין אֶחָד לְעוֹלָם וְלֹא יֵחָשֵׁב לְכִלְאַיִם וּלְכִלּוּם, וְעַל כֵּן הִצְרִיךְ הַכָּתוּב שְׁנֵי מִינִים מִלְּבַד הַכֶּרֶם. וְאוּלַי מִכֹּחַ טַעַם זֶה נֹאמַר גַּם כֵּן, שֶׁשְּׁנֵי הַמִּינִים הִצְרִיכָן הַכָּתוּב שֶׁיִּהְיוּ מִמִּינֵי הַתְּבוּאוֹת, שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים בְּעַצְמָם, כְּמוֹ קַנְבּוֹס וְלוּף שֶׁהֵם חֲשׁוּבִין בְּעַצְמָם, אֲבָל שְׁאָר הַמִּינִין כֻּלָּם יִתְבַּטְּלוּ עִם הַגַּפָּנִים וְאֵינָם אֲסוּרִים מִדְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות טו א), שֶׁאֵין אִסּוּר מֻשְׁוֶה כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִינֵי תְּבוּאָה וְקַנְבּוֹס וְלוּף בִּלְבַד, אֲבָל לִזְרֹעַ יְרָקוֹת וּשְׁאָר מִינִין וְחַרְצָן אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן אָסְרוּ רַבָּנָן לִזְרֹעַ מִינֵי תְּבוּאוֹת, וְכֵן יְרָקוֹת בְּצַד הַגְּפָנִים, אוֹ לִסְתַּע גֶּפֶן בְּצַד הַיֶּרֶק אוֹ הַתְּבוּאָה, מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ הַרְכָּבָה, לְפִי שֶׁהַגֶּפֶן רַךְ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר אִילָנוֹת חָשְׁשׁוּ בָּהּ יוֹתֵר, וְאִם עָשָׂה כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה הֲרֵי זֶה קְדֵשׁ, וְנֶאֶסְרוּ שְׁנֵיהֶם בַּהֲנָאָה וְשׁוֹרְפִין הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ הַקֶּשׁ שֶׁל הַתְּבוּאָה וְהָעֵצִים שֶׁל הַגְּפָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע וְגוֹ', וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין נו, ב) פֶּן תּוּקַד אֵשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁהַכֹּל רָאוּי לִשָּׂרֵף, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסָמוּךְ (מצוה תקמט). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם [יו"ד סימן רצו].

וְנוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, מִן הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבַד, וּמִדְּרַבָּנָן אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְאַף עַל פִּי שֶׁכִּלְאֵי זְרָעִים אֵינָם נוֹהֲגִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִילּוּ מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמה) הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם לְאָסְרָן אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַחַר שֶׁהֵם חֲמוּרִים כָּל כָּךְ, שֶׁאָסוּרִים בַּהֲנָאָה בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ טַעַם זֶה בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין (לט, א).

וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יד, בָּאָרֶץ לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא מִיָּד שֶׁזָּרָעָן, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן, אֲבָל לְעִנְיַן שֶׁיֵּאָסְרוּ בַּהֲנָאָה אֵינָם אֲסוּרִים מִיָּד

שֶׁזֶּרַע, עַד אַחַר הַשְּׁרֵשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א): זָרוּעַ מֵעִקָּרוֹ בְּהַשְּׁרֵשָׁה, זָרוּעַ וּבָא בְּתוֹסֶפֶת.

מצוה תקמט

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כְּלְאֵי הַכֶּרֶם – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלֶּאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם לְבַד, וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, מַהוּ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ט) פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין נו, ב) פֶּן תּוּקַד אֵשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין רָאוּי לִהְיוֹת תּוֹעֶלֶת, שֶׁהַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְהָרְאָיָה שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לָאו, שֶׁכָּתוּב בַּמְּנִיעָה "פֶּן" וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו, א), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְּדָמָה, יָדוּעַ הַדָּבָר בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כִּי כָּל דָּבָר לְפִי הַכִּשָּׁלוֹן שֶׁמָּצוּי בּוֹ יוֹתֵר יַרְחִיקֵנוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ, וְאֵין סָפֵק כִּי נְטִיעַת הַכֶּרֶם סִבָּה לַיַּיִן, שֶׁבּוֹ כַּמָּה מִכְשׁוֹלוֹת לִבְנֵי אָדָם, הִפִּיל רַבִּים חֲלָלִים בְּחֶמְדָּם אוֹתוֹ כִּי יִתְאַוֶּה, מְעוֹרֵר יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע וּמַדִּיחַ יֵצֶר טוֹב, וְכָל עֶצָתוֹ אָכוֹל וְשָׁתֹה וְלִשְׁכַּב לִהְיוֹת נִרְדָּם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (חבקוק ב, ה) וְאַף כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד, וַאֲשֶׁר יַזִּיר מִמֶּנּוּ יִקָּרֵא קָדוֹשׁ כַּכָּתוּב (במדבר ו ח). וְאוּלָם הִתִּירוֹ לָנוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל קְצָת תּוֹעֶלֶת שֶׁנִּמְצָא בְּמִעוּטוֹ אֶל הַגּוּפִים. וְאַחַר שֶׁלֹּא הֻתַּר רַק לְצֹרֶךְ גָּדוֹל חִיְּבָנוּ הַכָּתוּב, שֶׁאִם גַּם בִּתְחִלַּת נְטִיעָתוֹ אוֹ זְרִיעָתוֹ יִהְיֶה בְּעֵנֵינוּ צַד עָוֹן וְחֵטְא שֶׁלֹּא נְקַיְּמוֹ וְלֹא נֶהֱנֶה בּוֹ כְּלָל, אֲבָל יִשְׂרֹף הַכֹּל וְיֹאבַד מִן הָעוֹלָם, הֲלֹא דַּי בְּרוֹב הַמִּכְשׁוֹלוֹת הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ אַחַר גְּמַר בִּשּׁוּלוֹ, לֹא טוֹב לִהְיוֹת עוֹד גַּם הַתְחָלָתוֹ בַּעֲבֵרָה, אֲבָל תּוּקַד הַכֹּל, הַפְּרִי וְהַקַּשׁ וְהָעֵצִים וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים פ"ה מ"ה) אֶחָד הַזּוֹרֵעַ וְאֶחָד הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בְּכַרְמוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁרָאָה שֶׁצָּמְחוּ כִּלְאַיִם בְּכַרְמוֹ וְהִנִּיחָן שָׁם נִתְקַדְּשׁוּ, כְּלוֹמַר נִתְחַיְּבוּ בִּשְׂרֵפָה, וְהוּא שֶׁעָמְדוּ בַּכֶּרֶם לִרְצוֹנוֹ אַחַר שֶׁיָּדַע בָּהֶם, שְׁעוּר שֶׁהוֹסִיפוּ בְּגִדּוּלָן חֵלֶק אֶחָד מִמָּאתַיִם מִמַּה שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בְּשָׁעָה שֶׁיָּדַע בָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א) זָרוּעַ מֵעִקָּרוֹ בְּהַשְׁרֵשָׁה, זָרוּעַ וּבָא בְּתוֹסֶפֶת, וְזֹאת הַתּוֹסֶפֶת פֵּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפִּי הַקִּבָּלָה, שֶׁהוּא בְּמָאתַיִם. וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמָן, מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּהּ אֲשֶׁר תִּזְרָע, כְּלוֹמַר לְדַעְתְּךָ. וְטַעַם דָּבָר זֶה מְבֹאָר בְּשׁוֹרֶשׁ כִּלְאַיִם דְּהַרְבָּעָה וּמְכַשֵּׁפָה, שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִקּוֹמָן בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמד) וּמִשְׁפָּטִים (מצוה סב), וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ק א) מְחִיצַת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרְצָה אוֹמְרִים לוֹ גְּדֹר, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם בְּעוֹדָנוּ מִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת הַגֶּדֶר לֹא קִדֵּשׁ, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִפְרְצָה

וְלֹא עָמְדָה פְּרוּצָה לִרְצוֹנוֹ, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מאכלות אסורות ה ח), שֶׁהַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ גַּפְנוֹ, וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה גַּם כֵּן, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה אֶלָּא לְדַעַת הַבְּעָלִים, וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ גַּם כֵּן, שֶׁהַמְסַכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאַת חֲבֵרוֹ לֹא קִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן, וּמִטַּעַם זֶה (רמב"ם שם) הַזּוֹרֵעַ כַּרְמוֹ בַּשְּׁבִיעִית לֹא קִדֵּשׁ, שֶׁבְּשָׁנָה שְׁבִיעִית הָאָרֶץ הֶפְקֵר הִיא לַכֹּל. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה (כלאים שם), שֶׁהַזּוֹרֵעַ יָרָק, אוֹ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, אוֹ הַמְקַיְּמוֹ עַד שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ מִן הַגְּפָנִים שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְהַבָּא לִזְרֹעַ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה בְּצַד הַכֶּרֶם צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְכֶרֶם נִקְרָא חָמֵשׁ גְּפָנִים, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ נְטוּעוֹת כַּסֵּדֶר הַזֶּה: שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב. וְאָמְרוּ שֶׁמַּרְחִיקִין הַתְּבוּאָה וְהַיָּרָק מִגֶּפֶן יְחִידִית שְׁלֹשָׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהַגֶּפֶן רַכָּה וְשָׁרְשֶׁיהָ הַתְּבוּאָה נִכְנָסִין בָּהּ, וְיֵשׁ בָּזֶה אִסּוּר הַרְכָּבָה, אֲבָל בִּשְׁאָר אִילָנוֹת שֶׁהֵן קָשִׁין אֵין בָּהֶן חֶשֶׁשׁ זֶה וְאֵין צָרִיךְ לְהַרְחִיק מֵהֶם כְּלוּם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁלֹּא לֶהָנוֹת בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מִדְּרַבָּנָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דִּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר הַזְּרִיעָה נוֹהֵג בָּהּ אִסּוּר הֲנָאָה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְדִבְרֵיהֶם צְרִיכִין חִזּוּק. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל אוֹ נֶהֱנָה בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיָּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁאָכְלָן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן, חַיָּב עֲלֵיהֶן וְלוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָם, כְּלוֹמַר שֶׁנֶּהֱנָה הָאָדָם בָּהֶן, וְכִדְאָמַר אַבַּיֵי בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִפְּסָחִים (כד, ב) הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן, מַאי טַעְמָא? דִּלְא כְּתִיב בְּהוּ אָכִילָה, דִּכְתִיב פֶּן תִּקְדַּשׁ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, פֶּן תּוּקַד אֵשׁ. וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, הָאוֹכֵל אוֹ הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן עוֹבֵר אִסּוּר מִדְּרַבָּנָן, לְדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה תקנ

שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמוֹת – שֶׁלֹּא לַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו, וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה שֶׁהָאַחַת הִיא טְהוֹרָה וְהָאַחַת הִיא טְמֵאָה. וְלָאו דַּוְקָא חֲרִישָׁה לְבַד אֲסוּרָה, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל מְלָאכָה מֵהַמְּלָאכוֹת, כְּגוֹן דִּישָׁה אוֹ לִמְשׁךְ עֲגָלָה וְכָל שְׁאָר מְלָאכוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב י) לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ט, והרמב"ן בפי' לחומש) שֶׁהוּא מִשֹּׁרֶשׁ אִסּוּר הַרְבָּעַת הַבְּהֵמָה כִּלְאַיִם, כִּי דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי אֲדָמָה לְהָבִיא הַצֶּמֶד בֶּרֶפֶשׁ אַחַת וְשֶׁמָּא [וְשָׁמָּה] יַרְכִּיב אוֹתָם, וְשֹׁרֶשׁ אִסּוּר הַרְבָּעָה כְּתַבְתִּיו בְּמָקוֹמוֹ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רמד). וְאַחַר רְשׁוּת אֲדוֹנִי הָרַב הַנִּזְכָּר וְהוֹדָאָה עַל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֹעֲנֶה אַף אֲנִי חֶלְקִי, וְאוֹמַר כִּי מִטַּעֲמֵי מִצְוָה זוֹ, עִנְיַן צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לְמִינֵי הַבְּהֵמוֹת וְלָעוֹפוֹת דְּאָגָה גְּדוֹלָה לִשְׁכֹּן עִם שְׁאֵינָם מִינָן וְכָל שֶׁכֵּן לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶן מְלָאכָה, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ בְּאוֹתָם שֶׁאֵינָם תַּחַת יָדֵינוּ, כִּי כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכֹּן, וְכָל הַבְּהֵמוֹת וּשְׁאָר הַמִּינִין גַּם כֵּן יִדְבְּקוּ לְעוֹלָם בְּמִינֵיהֶן, וְכָל חֶכֶם לֵב מִזֶּה יִקַּח מוּסָר שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְעוֹלָם בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁיִּהְיוּ רְחוֹקִים בְּטִבְעָם וּמְשֻׁנִּים בְּהַנְהָגָתָם, כְּמוֹ צַדִּיק וְרָשָׁע, וְהַנְּקֵלָה בַּנִּכְבָּד, שֶׁאִם הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה עַל הַצַּעַר שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לְבַעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵינָם בְּנֵי שֵׂכֶל, כָּל שֶׁכֵּן בִּבְנֵי אָדָם אֲשֶׁר לָהֶם נֶפֶשׁ מַשְׂכֶּלֶת לָדַעַת יוֹצְרָם. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ספהמ"צ ל"ת ריח ובהל' כלאים פ"ט ה"ז) שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה כִּי אִם בִּשְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵם כְּגוֹן שׁוֹר וַחֲמוֹר, שֶׁהָאֶחָד טָהוֹר וְהַשֵּׁנִי טָמֵא, שֶׁטִּבְעָם רָחוֹק מְאֹד זֶה מִזֶּה, אֲבָל בִּשְׁנֵי מִינִין טְהוֹרִים אוֹ טְמֵאִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מִין אֶחָד, כְּגוֹן שׁוֹר וְתַיִשׁ אוֹ חֲמוֹר וְסוּס אֵינוֹ אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן הוּא שֶׁאִסּוּר בְּכָל שְׁנֵי מִינִים שֶׁהֵם כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה, וְאֶחָד בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה בְּכְלַל הָאִסּוּר. וְאֶחָד הַחוֹרֵשׁ בָּהֶן אוֹ זוֹרֵעַ אוֹ מוֹשֵׁךְ בָּהֶן עֲגָלָה, וְכֵן (רמב"ם שם ט) אִם הָיָה אֶחָד יוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה וְאֶחָד מַנְהִיג שְׁנֵיהֶן לוֹקִין, מִפְּנֵי שֶׁיִּשִּׁיבָתוֹ בָּעֲגָלָה גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ. וַאֲפִלּוּ מָאָה שֶׁהֻנְהֲגוּ כְּאֶחָד כֻּלָּם לוֹקִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם שם ה"י) שֶׁמַּתְּרִין לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה בְּאָדָם וּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, וְלֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר, וְטַעַם הָעִנְיָן לְפִי הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הִתְחַבְּרוּת הַבְּהֵמָה צַעַר לָאָדָם, כִּי אֵין לוֹ עִמָּהּ חֶבְרָה כְּלָל, וַהֲרֵי הוּא כְּעוֹשֶׂה מְלָאכָה אֵצֶל עֵץ אֶחָד אוֹ אֶבֶן אַחַת, וְאֵינוֹ בָּא כְּלָל בְּגֶדֶר הַדָּבָר שֶׁדִּבְּרוּ עָלָיו. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּסוֹף מַכּוֹת (כב, א) שֶׁהַמַּנְהִיג בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין לוֹקֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוּף אֶחָד עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב כִּשְׁנֵי גּוּפִין לְלֶקוֹת עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטָיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמַּסֶּכֶת כִּלְאַיִם [שם רצז].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע אוֹ חָרַשׁ אוֹ מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג בְּכִלְאַיִם שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, חַיָּב מַלְקוּת מִדְּאוֹרַיְתָא. וַאֲפִלּוּ הִנְהִיגָן כְּאֶחָד בְּקוֹל לְבַד, כְּדֶרֶךְ הַבְּהֵמוֹת שֶׁהוֹלְכוֹת לִפְעָמִים בְּגַעֲרַת בֶּן אָדָם חַיָּב מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר יַחְדָּו. מִכָּל מָקוֹם דִּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה מִדִּבְרֵי הַכָּתוּב, לְחַיֵּב מַלְקוּת בְּדִבּוּר

בְּלִי מַעֲשֶׂה. וְאִם בִּשְׁנֵי מִינִין טְמֵאִים אוֹ טְהוֹרִים, שֶׁהֵן כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה זֶה בָּזֶה, חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה תקנא

שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז – שֶׁלֹּא נִלְבַּשׁ בֶּגֶד הַמְחֻבָּר מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים, וְזֶהוּ נִקְרָא שַׁעַטְנֵז, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יא) לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו.

רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּעִנְיַן מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה (מצוה סב). וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ"צ ל"ת מב ובמורה נבוכים ח"ג פל"ז) בְּטַעַם הָאִסּוּר, לְפִי שֶׁהָיוּ כּוֹמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה לוֹבְשִׁין בַּזְּמַן הַהוּא כֵּן, וְהוּא כָּתַב עוֹד כִּי הַיּוֹם עֲדַיִן מְפֻרְסָם הַדָּבָר אֵצֶל כּוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְרַיִם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ה, ב רמב"ם כלאים י, ב) שֶׁאֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים אֶלָּא בְּשׁוֹעֶ טָווּי וְנוּוּז, כְּלוֹמַר שֶׁהַצֶּמֶר שׁוּעַ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר טָרוּף וְטָווּי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנוּוּז בִּפְנֵי עַצְמוֹ, פֵּרוּשׁ נוּוּז שְׁזוּר (עי' נדה סא ב ברש"י ור"ת שם בתוס'), וְכֵן הַפִּשְׁתָּן כְּמוֹ כֵן שׁוּעַ טָווּי וְנוּוּז בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ חִבְּרָם יַחַד כְּגוֹן שֶׁאָרְגָן אוֹ אֲפִלּוּ קְשָׁרָן זֶה בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁעֲשָׂה בָּהֶן שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶהוּ שַׁעַטְנֵז דְּאוֹרָיְתָא לְלָקוֹת עָלָיו, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ בָּהֶן שְׁלֹשׁ הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ אֵין זֶה שַׁעַטְנֵז דְּאוֹרָיְתָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן אָסוּר כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן אַחַת מִן הַמְּלָאכוֹת שֶׁזְּכַרְנוּ אוֹ שׁוּעַ אוֹ טָווּי אוֹ נוּוּז, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים פ"ט מ"ט) הַלְּבָדִין אֲסוּרִין, כְּלוֹמַר מִדְּרַבָּנָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוּעַ. וּמִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ דְּבִמְלָאכָה אַחַת מֵאֵלּוּ אֲסוּרִין מִדְּאוֹרַיְתָא, וּכְשֶׁאָמְרוּ בְּכָאן אֲסוּרִין, כְּלוֹמַר מִדְּאוֹרַיְתָא.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא סט, א) בְּעִנְיַן זֶה, אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה מַצָּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה וְכִלְאַיִם תַּחְתֵּיהֶן אָסוּר לִשֵּׁב עֲלֵיהֶן, דְּחָיְשִׁינַן שָׁמָא תִּכְרֹךְ נִימָא עַל בְּשָׂרוֹ, וְדָבָר זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם ה' יב, יג), כְּשֶׁאוֹתָן הַכִּלְאַיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת הֵן רַכִּין, כִּי אָז יֵשׁ בַּדָּבָר חֶשְׁשׁ זֶה שֶׁל כְּרִיכָה, וְאִסּוּר זֶה הוּא מִדְּרַבָּנָן, דְּאִלּוּ מִדְּאוֹרַיְתָא מֻתָּר וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן רַכִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ (ויקרא יט, יט), אֲבָל אַתָּה מַצִּיעוֹ תַּחְתֶּיךָ. וּבַיְרוּשַׁלְמִי (כלאים ט, א) אָמְרוּ דְּכָרִים וּכְסָתוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֵן קָשִׁים בְּמִלֵּאִים אָסוּר לִשֵּׁב עֲלֵיהֶן מִדְּרַבָּנָן, לְפִי שֶׁהֵן נִכְפָּלִים עַל הַיּוֹשֵׁב בָּהֶם אֲבָל (בירושלמי בְּרֵיקָן) בְּרַכִּין דְּלֵיכָּא חֲשַׁשׁ הַעֲלָאָה מֻתָּר לֵישֵׁב בָּהֶן, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם קָשִׁין. וְטַעַם הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁהַכְּתוּב אָסַר שַׁעַטְנֵז בִּלְשׁוֹן לְבִישָׁה, כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ הוּא שֶׁאָסוּר וְלֹא בְּעִנְיַן אַחֵר. וּמִטַּעַם זֶה הִתִּירוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, לְתֵת עַל רֹאשֵׁנוּ כּוֹבָעִים הָעֲשׂוּיִים מִלְּבָדִים לְהָגֵן מִן

הַשָּׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם גַּם כֵּן קְשׁוּרִים מְאֹד, וּלְפִיכָךְ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כִּלְאַיִם הִתִּירוּ אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְבִישָׁה בְּדָבָר קָשֶׁה כָּל כָּךְ, וְיֵשׁ שֶׁרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בָּזֶה, וְלֹא מִחוּ בְּיָדוֹ. וּמִטַּעַם זֶה שֶׁדֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ אִסָּרָה תּוֹרָה הִתִּירוּ גַּם כֵּן לְמוֹכְרֵי כְּסוּת לִמְכֹּר כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוְּנוּ לְהִתְחַמֵּם בָּהֶן כְּלָל, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהִתִּירוּ דָּבָר זֶה, הַסַּרְסוּרִין הַצְּנוּעִים וְטוֹבִים מַפְשִׁילִים בִּגְדֵי הַכִּלְאַיִם כְּשֶׁמּוֹכְרִין אוֹתָם בְּמֵקֶל לַאֲחוֹרֵיהֶן, שֶׁלֹּא יִגְּעוּ בָּהֶן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם ה"ה), שֶׁהַכִּלְאַיִם אֵין לָהֶן שִׁעוּר, אֲפִלּוּ חוּט אֶחָד בְּבֶגֶד גָּדוֹל אוֹסֵר הַכֹּל עַד שֶׁיָּסִיר אוֹתוֹ. הַכָּלָךְ (רמב"ם שם ה"א), שֶׁהוּא כְּעֵין צֶמֶר, וְהוּא גָּדֵל עַל הָאֲבָנִים שֶׁבְּיָם הַמֶּלַח, אָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן מִדְּרַבָּנָן, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם (פ"ט) וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת וּבְסוֹף מַכּוֹת.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בְּזִכָּרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ כִּלְאַיִם דְּאוֹרָיְתָא אוֹ הִתְפַּסָּה בָּהֶן, חַיָּב מַלְקוּת. וּבְכִלְאַיִם דְּרַבָּנָן חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, אֲבָל הוֹצִיא רֹאשׁוֹ מִן הַבֶּגֶד וְהֶחְזִירוֹ, הוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהֶחְזִירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת עַל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? כְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ הַתְרָאָה אַחַת, אֲבָל אִם הִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ פְּשֹׁט וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִלְבֹּשׁ וְלִפְשׁוֹט אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שְׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עָלֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

מצוה תקנב

לִשְׁאֹ אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְנוֹת אִשָּׁה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ דְּרָכִים קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין, וּדְרָכִים אֵלּוּ בֵּאֲרוּ חֲכָמִים (קדושין ב, א), שֶׁהֵן בְּכֶסֶף, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בִּבְיאָה עָלֶיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ, כְּלוֹמַר אִם יִרְצֶה אִישׁ לִקַּח לוֹ אִשָּׁה יִקְנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בְּבִיאָה. וּמָה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (שם כד ב) וְיָצְאָה וְהָיְתָה, בָּא עָלָיו הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, כִּי כְּמוֹ שֶׁיְּצִיאַת הָאִשָּׁה הִיא בִּשְׁטָר, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעט) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, כֵּן הַהֲוָיָה אֵלָיו, כְּלוֹמַר קִנְיַת הָאִשָּׁה הִיא בִּשְׁטָר. וְלָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ד ב) גַּם כֵּן שֶׁהִיא נִקְנֵית בְּכֶסֶף, מִדִּכְתִיב בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה (שמות כא יא) וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף, וּבָא עָלָיו הַפְּרוּשׁ (שם ג, ב) אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה, אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ? אָב. מִשְּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁתִּצְוָנוּ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה, יוֹרֶה עִנְיָן זוּוּגָם טָרֶם יִשְׁכַּב עִמָּהּ, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ כְּבוֹא עַל הַזּוֹנָה, מִבְּלִי מַעֲשֶׂה אַחֵר קוֹדֶם בֵּינֵיהֶם. וְגַם נֹאמַר שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן אֶל לִבָּהּ לְעוֹלָם, שֶׁהִיא קְנוּיָה לְאוֹתוֹ הָאִישׁ, וְלֹא תִּזָּנֶה תַּחְתָּיו וְלֹא תִּמְרֹד בּוֹ, וְתִתֵּן

לוֹ יְקָר וְהוֹד לְעוֹלָם כְּעֶבֶד לַאֲדוֹנָיו, וּבְכֵן יִהְיֶה שִׂבְתָּם וְקִימָתָם בְּשָׁלוֹם לְעוֹלָם, וְיִתְקַיֵּם הַיִּשּׁוּב בְּרָצוֹן הָאֵל שֶׁחָפֵץ בּוֹ.

וּמֵהֶיוֹת מִיְּסוֹד הַמִּצְוָה מָה שֶׁזָּכַרְתִּי נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת לִהְיוֹת בְּיָדָהּ תָּמִיד לְמַזְכֶּרֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׁוֶה פְּרוּטָה לְבַד אֶפְשָׁר לְקַדֵּשׁ מִן הַדִּין. וְאָמְנָם בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵין מְקַדְּשִׁין, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ג, א) דִּבְפָחוֹת מִכֵּן לָא מַקְנְיָא נַפְשַׁהּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תָּחוּשׁ מַעֲשֶׂה קָטָן כָּזֶה לִכְלוּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא נִקְנֵית בְּשָׁטָר וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, שְׁטָר מַעֲשֶׂה חָשׁוּב הוּא בְּעֵינֶיהָ, שֶׁכֵּן רֹב קְנְיוֹת הָעוֹלָם הֵן בִּשְׁטָר, וּמִזֶּה הַטַּעַם אֵין חֲלִיפִין קוֹנִין בָּהּ, לְפִי שֶׁחֲלִיפִין הֵן בִּכְלִי וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב א), שֶׁהַמְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, דְּכָל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵינוֹ מָמוֹן וְאֵין הָאִשָּׁה נִקְנֵית בּוֹ. וְאוֹמֵר לָהּ הַמְקַדֵּשׁ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכֶסֶף זֶה אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף זֶה, אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְאֹרָסֶת לִי אוֹ הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה, וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדָבָר זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. וְאִם אֵין שָׁם עֵדִים, וַאֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה שֶׁקִּדְּשָׁהּ אֵינָן קִדּוּשִׁין (קידושין סה א). וְהָאִישׁ הוּא שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר דְּבָרִים אֵלֶּה שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ לוֹ, וְיִתֵּן לָהּ הַכֶּסֶף (רמב"ם אישות פ"ג הל' א ז). אֲבָל נָתְנָה הִיא לוֹ שׁוּם דָּבָר וְאָמְרָה לוֹ הֱרֵנִי מְקֻדֶּשֶׁת לְךָ אוֹ בְּכָל לְשׁוֹן הַקְּנָאָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְכֵן אִם נָתְנָה הִיא לוֹ וְאָמַר הוּא, אֲבָל נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא, הֲרֵי זוֹ סְפֵק מְקֻדֶּשֶׁת (קדושין ו ב).

וְהַמְקַדֵּשׁ בְּשָׁטָר כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁכָּתַב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס אוֹ עַל הֶעָלֶה וְעַל כָּל שְׁאָר דְּבָרִים הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְאֹרָסֶת לִי וְכַיּוֹצֵא בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, וְנוֹתֵן לָהּ אוֹתוֹ כְּתָב בִּפְנֵי עֵדִים הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת. וְצָרִיךְ לְכָתְבוֹ לְשֵׁם הָאִשָּׁה וּלְדַעְתָּהּ, וְאִם כְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אֲפִלּוּ נְתָנוֹ לָהּ לְדַעְתָּהּ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה אוֹמֵר לָהּ גַּם כֵּן הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּבִיאָה זוֹ, וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים וּבוֹעֲלָהּ, וּכְשֶׁיִּגְמֹר בִּיאָתוֹ תְּהֵא מְקֻדֶּשֶׁת, דְּמִסְתָּמָא הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיאָה, וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה ב), שֶׁהָאוֹמֵר לְאִשָּׁה כְּשֶׁיִּקְדְּשֶׁנָּה הֲרֵנִי בַּעֲלֵךְ, אוֹ אִישֵׁךְ אוֹ אֲרוּסֵךְ אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין, לְפִי שֶׁעֲנָיַן לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁהוּא הִקְנָה עַצְמוֹ לָהּ, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַלָּשׁוֹן, שֶׁהוּא קָנָה אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ אִשְׁתִּי, אוֹ אֲרוּסָתִי, אוֹ קְנוּיָה לִי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ שֶׁלִּי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ בִּרְשׁוּתִי, אוֹ זְקוּקָה לִי, לְקוּחָתִי, חֲרוּפָתִי וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁמַּשְׁמָעָן, שֶׁהוּא קָנָה אִשָּׁה, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּכָל אֶחָד מִלְּשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, וְהַכֹּל מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ. אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְיֻחֶדֶת לִי, אוֹ מְיֻעֶדֶת לִי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ עֲזָרָתִי, נֶגְדִּי, צַלְעָתִי,

סְגוּרָתִי, תַּחְתַּי, תְּפוּשָׂתִי, בְּכָל לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, וְהוּא שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין, אֲבָל לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים עַל זֶה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כְּלָל בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ.

וְדִין הַמְּקֻדֶּשׁ אִשָּׁה לַחֲצַאִין, וְדִין הַמְּקֻדֶּשׁ בְּמַלְוֶה (שם ו ב), וְהַמְּקֻדֶּשׁ בְּמַלְוֶה וּפְרוּטָה, וְהַמְּקֻדֶּשׁ בְּמַשְׁכּוֹן (שם ח, א). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, בֵּין אִשָּׁה יְדוּעָה, בֵּין אִשָּׁה סְתָם, וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, וְהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי, וְכֵן עַד כַּמָּה, אִם צְוָּה הַמְּקֻדֶּשׁ בָּזֶה, וְכֵן אִשָּׁה גְּדוֹלָה עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֶׁיהָ, וְהָאָב זוֹכֶה בְּקִדּוּשֵׁי בִתּוֹ קְטַנָּה, וְיָכוֹל לְקַדֵּשָׁהּ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ בְּעַל כָּרְחָהּ, בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ, בֵּין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְאוֹמֵר אָדָם לְבִתּוֹ קְטַנָּה צְאִי וְקַבְּלִי קִדּוּשַׁיִךְ. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ, אֲבָל בְּעַל כָּרְחָהּ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֲבָל הָאִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ לְקַדֵּשׁ הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהַמְּקֻדֶּשׁ אִשָּׁה, שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו (רמב"ם שם פ"ד הל' יב יג) אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת חוּץ מִן הַנִּדָּה, שֶׁקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ בְּעוֹדָהּ נִדָּה וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲבָל קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאִסּוּרֵי לָאוִין וַעֲשֵׂה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּשְּׁנִיּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁקִּבְּלָה קִדּוּשִׁין מֵאַחֵר שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֵין לְךָ עֶרְוָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, לֹא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ דַּוְקָא, וּמִטַּעַם שֶׁאָנוּ מַחְזִיקִין אוֹתָהּ שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁהִיא מְעֻזֶּה פָּנֶיהָ לוֹמַר כֵּן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם נו, ב), שֶׁהַמְּקֻדֶּשׁ אִשָּׁה בְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה, כְּגוֹן, חָמֵץ בְּפֶסַח וּבָשָׂר בְּחָלָב וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן מִכָּל שְׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָאָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וַאֲפִילּוּ בְּאִסּוּר הֲנָאָה דְּרַבָּנָן כְּגוֹן חָמֵץ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהוֹרוּנוּ חֲכָמֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, שֶׁהָרוֹצֶה לִשְׁמֹר בִּתּוֹ גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא יְקַדְּשֶׁנָּה שׁוּם אָדָם שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, יֹאמַר לָהּ, שֶׁתֶּאֱסֹר עַל נַפְשָׁהּ כָּל כֶּסֶף וְשָׁוֶה כֶּסֶף בָּעוֹלָם, שֶׁיִּתֵּן לָהּ שׁוּם אָדָם לְשֵׁם קִדּוּשִׁין שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ, וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכֶת הַמְּחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָשָׂא אִשָּׁה מִבְּלִי שֶׁיְּקַדְּשֶׁנָּה תְּחִלָּה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה (עי' רמב"ם אישות פ"א הל' א ב ובכ"מ ובלחם משנה שם).

וְחִיְּבוּנוּ חֲכָמִים לְבָרֵךְ עַל מִצְוָה זוֹ הַמְּקַדֵּשׁ (עי' רמב"ם שם פ"ג הכ"ג ובסמ"ג עשין מא) אוֹ אַחֵר בַּעֲבוּרוֹ וְהוּא עוֹנֶה אָמֵן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת, דְּקַיְמָא לַן בִּבְרָכַת הַמִּצְוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיְּצָא מוֹצִיא, וְנֹסַח הַבְּרָכָה כָּךְ הִיא, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָעֲרָיוֹת, וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת, וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין, בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין (עי' רמב"ם שם פ"ג הכ"ד). וְזֶהוּ נֹסַח בִּרְכַּת אֲרוּסִין, שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּאַרְצֵנוּ. וּמִנְהָגֵנוּ לְהַסְדִּירָהּ עַל אֲשִׁישָׁה מְלֵאָה יַיִן, וּלְבָרֵךְ אוֹתָהּ אַחַר מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, כִּי מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֵׂה

הַקְּדוּשִׁין תָּלוּי בְּדַעַת אַחֵר, דְּהַיְנוּ הָאִשָּׁה אֵינוֹ רָאוּי לְבָרֵךְ הַבְּרָכָה קֹדֶם הַמִּצְוָה כִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאָמְנָם הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (אישות פ"ג הכ"ג), שֶׁאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרַךְ תְּחִלָּה כְּמוֹ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ אַחַר כֵּן שֶׁתְּהֶיֶה בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

מצוה תקנג

מִצְוָה שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם – שֶׁנִּצְטַוָּה מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁתֵּשֵׁב תַּחְתָּיו לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ הִיא עֲוֶרֶת אוֹ מֻכַּת שְׁחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב יט) וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה. וּמִכְּלַל דִּין זֶה, שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין גַּם כֵּן לְהַלְקוֹתוֹ עַל אֲשֶׁר הוֹצִיא שֵׁם רַע בְּשֶׁקֶר וּלְעָנְשׁוֹ מֵאָה סְלָעִים כֶּסֶף מְזֻקָּק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּרָשָׁה, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות מו, א) שֶׁאַזְהָרַת מוֹצִיא שֵׁם רַע, הִיא בִּכְלַל לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (מצוה רלו).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְיַסֵּר הַנִּבְלִים מֵעֲשׂוֹת נְבָלוֹת רָעוֹת כָּאֵלֶּה, וּכְעִנְיַן שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּסָמוּךְ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בְּדִין אוֹנֵס (מצוה תקנז).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נערה בתולה פ"ג הל' ו ז) כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין וְיֹאמַר נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים, וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי עַל הַדָּבָר נוֹדַע לִי שֶׁזְּנָתָה תַּחְתַּי אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיהָ, וְאֵלּוּ הֵם עֵדֵי שֶׁזְּנָתָה בִּפְנֵיהֶם. וּבֵית דִּין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן, אִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת נִסְקָלֶת, וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהֵזֵמּוּ הָעֵדִים שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל, וְנִמְצָא שֶׁהָעֵדִים הֵעִידוּ שֶׁקֶר, יִסָּקְלוּ, וְיִלְקֶה הוּא. וַאֲפִילּוּ עַל פִּי שֶׁאֵין בָּזֶה מַעֲשֶׂה אֶלָּא דִּבּוּר, הַתּוֹרָה חִיְּבָתּוּ כָּאן בְּמַלְקוּת כְּדִכְתִיב וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ, וְיִתֵּן מֵאָה סֶלַע, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְתִי, אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁיֵּזֵמּוּ עַדֵי הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים וְהֵזֵם עַדֵי הָאָב הֲרֵי הַנַּעֲרָה וְעַדֵי הָאָב נִסְקָלִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ הִיא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֵדִים זוֹמְמִין וְזוֹמְמֵי זוֹמְמִין. הוֹצִיא שֵׁם רַע עָלֶיהָ וְהִיא בּוֹגֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקְּנָס, וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת הֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזְּנָתָה נַעֲרָה הָיְתָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּכּוֹת וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִכְּתֻבּוֹת [א"ה קע"ז].

וְנוֹהֶגֶת לְעִנְיַן הַמַּלְקוּת וְהַקְּנָס בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיְינוּ דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת, וּלְעִנְיַן שֶׁתֵּשֵׁב אִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁמִּצְוָה עָלָיו בְּכָךְ, שֶׁזֶּה בָּאֱמֶת מִצְוָה הִיא וְלֹא קְנָס.

מצוה תקנד

שֶׁלֹּא יִגָּרֵשֶׁנָּה כָּל יָמָיו – שֶׁנִּמְנַע מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ וְנִמְצָא שֶׁקָּרַן בִּדְבָרָיו שֶׁלֹּא לְגָרְשָׁהּ לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יט) לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו.
מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְכֵיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע וּקְצָת דִּינֶיהָ כְּמִנְהָגֵי כְּתֻבְּתִי בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקנג), וְקַחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקנה

מִצְוָה עַל בֵּית דִּין לְסַקֵּל הַמְּחַיֵּב – שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין לִרְגֹּום בָּאֲבָנִים מִי שֶׁעָבַר עַל קְצָת עֲבֵרוֹת, וְאַחַת מֵהֶן הַבָּא עַל נַעֲרָה מְאֹרָסָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב כד) וּסְקַלְתֶּם אוֹתָם בָּאֲבָנִים. וְזוֹ הִיא אַחַת מֵאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין הַיְדוּעוֹת שֶׁהֵן סְקִילָה שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק, וּבְמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין מט, ב), חָלְקוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן, סְקִילָה וּשְׂרֵפָה אֵי זוֹ מֵהֶן חֲמוּרָה יוֹתֵר? וְרַבָּנָן הוּא דְּאָמְרִי, סְקִילָה חֲמוּרָה. וְעִנְיַן הַסְּקִילָה כָּךְ הוּא (עי' רמב"ם סנהדרין טו א), רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין הָאִישׁ הַמְּחַיֵּב סְקִילָה בְּגָדָיו, עַד שֶׁנִּשְׁאַר עָרוּם וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד, וּבֵית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְעוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו וְיָדָיו אֲסוּרוֹת, וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ, וְאִם לֹא מֵת בַּדְּחִיפָה מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהֵיְתָה מֻנַּחַת שָׁם מִשָּׁא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וּמַרְפִּים יְדֵיהֶם וּמַשְׁלִיכִין הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ, וְאִם לֹא מֵת בָּזֶה רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יז ז) יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה וְגוֹ'.
מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוֹת אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, כָּתַבְתִּי קְצָת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מח).
דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שט פי"ד ה"ד) סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה, וּשְׂרֵפָה מֵהֶרֶג, וְהֶרֶג מֵחֶנֶק, וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, בֵּין מִשְּׁתֵּי עֲבֵרוֹת אוֹ מֵעֲבֵרָה אַחַת נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה, וְכָל (שם ה"ו) חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה וְלֹא הִכִּירוּ אוֹתָם, נִדּוֹנִין כֻּלָּן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּסַנְהֶדְרִין בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי.
וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וּבֵית דִּין שֶׁעָבְרוּ עַל זֶה וְלֹא סָקְלוּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב סְקִילָה, אֲפִלּוּ הֶמִיתוּהוּ בְּמִיתָה אַחֶרֶת בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקנו

שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ הָאָנוּס בְּחַטָּא – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְדוֹן מִי שֶׁהוּא אָנוּס בְּחַטָּא שֶׁיַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין לָנוּ לַעֲנֹשׁ שׁוּם אָדָם בְּדָבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב כו) וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר וְגוֹ'. וְזֶהוּ לָאו כּוֹלֵל כָּל מִי שֶׁהוּא אָנוּס בְּפֹעַל רָעָה שֶׁיַּעֲשֶׂה שֶׁאֵין

לָנוּ לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בָּהּ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (צ"ל נדרים כז א) אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. יָדוּעַ לְכָל בֶּן דַּעַת, שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲנֹשׁ שׁוּם בְּרִיָּה בְּמָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם סנהדין פ"כ ה"ב) שֶׁאֲפִלּוּ עָבַר אָדָם בְּאֹנֶס עַל אַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאָדָם חַיָּב לֵהָרֵג עֲלֵיהֶן וְלֹא יַעֲבֹר אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ עֲלֵיהֶן, זוֹלְתִי אִם עָבַר וּבָא עַל הָעֶרְוָה שֶׁבָּזוֹ מְמִיתִין עָלֶיהָ, שֶׁאֵין זֶה אֹנֶס גָּמוּר לְפִי שֶׁאֵין קְשֵׁי אֶלָּא לְדַעַת, אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס פְּטוּרָה, וַאֲפִלּוּ אִם אַחַר שֶׁהִתְחִיל הָאוֹנֵס לְאָנְסָהּ אָמְרָה הִנִּיחוּ לוֹ פְּטוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיִּצְרָהּ מִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאָנוּ מְחֻיָּבִים שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ הָאָנוּס בְּשׁוּם עֹנֶשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָנַשׁ הָאָנוּס עָבַר עַל לָאו זֶה וְנִשְׁא עֲוֹנוֹ, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן דַּיָּן שֶׁצִּוָּה לְהַלְקוֹתוֹ אוֹ שֶׁצִּוָּה לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאֵין הַדַּיָּן עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בשורש השמיני בספהמ"צ ל"ת רצד), שֶׁאֵין זֶה הַלְּאוֹ מִנִּיעָה, אֲבָל הוּא שְׁלִילוּת לְפִטּוֹר הַנַּעֲרָה הָאֲנוּסָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ זֶה הַלָּשׁוֹן בֶּאֱמֶת רְאָיָה שֶׁהוּא פָּטוּר, לֹא אַזְהָרָה.

מצוה תקנז

מִצְוָה עַל הָאוֹנֵס שֶׁיִּשָּׂא אֲנוּסָתוֹ – שֶׁנִּצְטַוָּה הָאוֹנֵס נַעֲרָה בְּתוּלָה שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה וְשֶׁיִּתֵּן לְאָבִיהָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב כט) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְיַסֵּר הַנִּבְעָלִים מִן הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הַזֶּה וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל כְּהֶפְקֵר, שֶׁאִם יַחְשֹׁב הָאוֹנֵס לְמַלֹּאת נַפְשׁוֹ בָּהּ וְיִלֵּךְ לוֹ, יִקַּל בְּעֵינָיו לַעֲשׂוֹת כֵּן פְּעָמִים הַרְבֵּה, אֲבָל אִם בְּדַעְתּוֹ שֶׁתִּהְיֶה קְשׁוּרָה עִמּוֹ וּמֻטָּלֶת עָלָיו כָּל יָמָיו לְחִיּוּב שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וַאֲפִלּוּ אִם יָקוּץ בָּהּ לֹא יִהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לְגָרְשָׁהּ לְעוֹלָם, וְשֶׁיִּתְחַיֵּב לִתֵּן לְאָבִיהָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, מִיָּד בֶּאֱמֶת יִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וְיִמָּנַע מַעֲשׂוֹת הַנְּבָלָה עִם הַקְּנָס הַזֶּה. וְגַם יֵשׁ בָּזֶה קְצָת תַּנְחוּמִין עַל הָעֲנִיָּה הַמְּבֻיֶּשֶׁת שֶׁתִּשָּׁאֵר עִמּוֹ לְעוֹלָם, פֶּן יְבַיְּשֶׁנָּה אִישׁ אַחֵר בַּדָּבָר הָרַע שֶׁאֵרַע לָהּ, וּפְקוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים יט, ט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נערה בתולה א, ג ה) כָּל הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׂדֶה בְּחֶזְקַת אָנוּסָה, וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר בְּחֶזְקַת פִּתּוּי, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ עֵדִים שֶׁהִיא אָנוּסָה. וְאָמְרוּ חֲכָמִים (כתובות לט, ב), שֶׁהָאָנוּסָה שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא אוֹ אָבִיהָ שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אֵין כּוֹפִין

אוֹתָהּ, אֲבָל לֹא רָצָה הוּא כּוֹפִין אוֹתוֹ, וַאֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ סוּמָא וּמְצֹרַעַת, וְאֵינוֹ מוֹצִיאָהּ לְעוֹלָם. וְלָזוֹ אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, דְּמָה טַעַם תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הָאִשָּׁה קַלָּה בְּעֵינֵי בַּעְלָהּ לְגָרְשָׁהּ, וְזוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ. הָיְתָה הָאֲנוּסָה אֲסוּרָה עָלָיו, וַאֲפִלּוּ מֵחִיּוּב עֲשֵׂה, וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶם הֲרֵי זוֹ לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְכֵן אִם נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זְמָה אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ יְגָרְשֶׁנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם ה"ח) שֶׁאֵין הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בִּקְנָס, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וּבְעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה. וּבְכָתֻבּוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי (מו, ב) נִרְאֶה הֶפֶךְ, דִּבְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֵין חִלּוּק בֵּין כְּדַרְכָּהּ לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ לְמַכּוֹת וְלָעֳנָשִׁין אֶלָּא בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע בִּלְבָד. וְאֵין בָּהּ חִיּוּב קְנָס עַד שֶׁתְּהֵא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת, וּמִשֶּׁלֹּשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת עַד שֶׁתִּבְגַּר יֵשׁ לָהּ קְנָס. וּבוֹגֶרֶת (רמב"ם אישות פ"ב ה"ב) נִקְרֵאת אַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהֵן שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וּבְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים אֵלּוּ נִקְרֵאת נַעֲרָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט, א) אֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבָד. וְאַחַר שֶׁבָּגְרָה (רמב"ם נערה בתולה פ"א ה"ח), אֵין לָהּ קְנָס, שֶׁנֶּאֱמַר נַעֲרָה בְּתוּלָה, וּבָא עָלֶיהָ הַפְּרוּשׁ (שם לח א) בְּתוּלָה וְלֹא בְּעוּלָה, נַעֲרָה וְלֹא בּוֹגֶרֶת. וּמְמָאֶנֶת וְאֵילוֹנִית. וְעִנְיַן סִימָנֵי הָאֵילוֹנִית, יְדוּעַ. וְכָל שֶׁלֹּא נִרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְהִיא בַּת שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ סִימָנֵי אֵילוֹנִית, בְּחֶזְקַת אֵילוֹנִית הִיא. וּבֵין שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב אוֹ שֶׁאֵין לָהּ אָב יֵשׁ לָהּ קְנָס. וְעֶשֶׂר נָשִׁים מָנוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס (רמב"ם נערה בתולה פ"ג הל' ט י), וְאֵלּוּ הֵן, בּוֹגֶרֶת, מְמָאֶנֶת, מְגֹרֶשֶׁת, אֵילוֹנִית, שׁוֹטָה, חֵרֶשֶׁת, גִּיֹּרֶת, שְׁבוּיָה, מְשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, וּשְׁאָר הַבְּנוֹת יֵשׁ לָהֶן קְנָס. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְנָס יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם אִם נִתְפַּתְּתָה, אֲבָל אִם נֶאֱנְסָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ קְנָס יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת, דְּלָא גָּרְעָה מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁחַיָּב עָלָיו בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. וְהָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם פ"ב ה"י) כָּתַב, דַּאֲפִילּוּ בַּאֲנוּסָה כָּל שֶׁאֵין לָהּ קְנָס אֵין לָהּ בֹּשֶׁת, וְתָמֵהַּ אֲנִי עָלָיו. וּדְמֵי דְּבָרִים אֵלּוּ הֵן שֶׁל אָב, שֶׁהַתּוֹרָה זִכְּתָה שֶׁבַח נְעוּרִים לָאָב, וְאִם אֵין לָהּ אָב, לְעַצְמָהּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בִּכְתֻבּוֹת בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, לְעִנְיַן הֶכְרֵחַ פִּרְעוֹן הַקֶּנָס, בִּזְכָרִים בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לְדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, וּלְעִנְיַן שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה הָאוֹנֵס אַף בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא מִצְוָה עָלָיו, שֶׁהַנִּשּׂוּאִין מִצְוָה הִיא וְלֹא קְנָס.

מצוה תקנח

שֶׁלֹּא יְגָרְשֶׁנּוּ כָּל יָמָיו – שֶׁנִּמְנַע הָאוֹנֵס מִלְּגָרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב כט) תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּה לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וּקְצָת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקנז), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

וְזֶה הַלָּאו אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (טו, א) שֶׁכְּבָר קָדְמָהוּ עֲשֵׂה, וְהָעֲשֵׂה הוּא מָה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה. וְשָׁם נֶאֱמַר, אוֹנֵס שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אִם יִשְׂרָאֵל הוּא מַחְזִיר אוֹתָהּ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְקַן הַלָּאו בַּעֲשֵׂה שֶׁקָּדְמוֹ, שֶׁהֲרֵי הִיא לוֹ לְאִשָּׁה, וְאִם כֹּהֵן הוּא הָאוֹנֵס וְגֵרְשָׁהּ לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַחְזִיר אוֹתָהּ, שֶׁהֲרֵי כֹּהֵן אָסוּר בִּגְרוּשָׁה, וּמִכַּיוָן שֶׁגֵּרְשָׁהּ אֵינוֹ רָאוּי לְהַחֲזִירָהּ עוֹד, לְפִיכָךְ הוּא לוֹקֶה. וְדַע שֶׁאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגֵרַשׁ אֲנוּסָתוֹ וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחְזִירֶנָּה אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה, לוֹקֶה עַל כָּל פָּנִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא לֹא בִטֵּל הַלָּאו בְּיָדוֹ מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּטֵּל בְּסִבָּה חַיָּב מַלְקוּת, מִכַּיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁהוּא הָעִקָּר אֶצְלֵנוּ, אֵצֶל קַיְמוֹ וְלֹא קַיְמוֹ, כַּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה, בְּמִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקֵּן בַּלָּאו שֶׁלּוֹ (מצוה תקמד).

מצוה תקנט

שֶׁלֹּא יִשָּׂא סָרִיס בַּת יִשְׂרָאֵל – שֶׁנִּמְנַע מִי שֶׁנִּפְסְדוּ לוֹ כְּלֵי הַמִּשְׁגָּל עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹלִיד, עַל יְדֵי מַכַּת אָדָם אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עֵץ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם, מִלִּשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ב) לֹא יָבֹא פְצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְיָ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְבִלְתִּי הַפְסִיד כְּלֵי הַזֶּרַע בְּשׁוּם צַד (עי' מורה נבוכים ח"ג פמ"ט), כַּיָּדוּעַ בַּמְּלָכִים שֶׁמְּסָרְסִים הַזְּכָרִים לְמַנּוֹתָם שׁוֹמְרִים לַנָּשִׁים, וְיֵשׁ מִן הַזְּכָרִים הַפְּחוּתִים שֶׁרוֹצִים בַּדָּבָר כְּדֵי לִזְכּוֹת בְּשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ וּלְהָרְוִיחַ מָמוֹן, וַאֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכֹּל הַסָּרִיס בִּידֵי אָדָם, יִפָּסֵל מֵהִתְחַבֵּר עוֹד עִם בַּת יִשְׂרָאֵל וּמִלְּשָׁבֶת בַּיִת אוֹ דֶּרֶךְ אִישׁוּת, נַרְחִיק הָעִנְיָן וְנִמְאַס אוֹתוֹ. וְעִם טַעֲנָה זוֹ נִמְצָא טַעַם בְּחִלּוּק הָאָסוֹר בֵּין הַנִּפְסָד בִּידֵי אָדָם לְנִפְסָד בִּידֵי שָׁמַיִם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ע, א רמב"ם איסורי ביאה פט"ז ה"ג) אֵיזֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא? כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וּכְרוּת שָׁפְכָה שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד שֶׁלּוֹ. וּשְׁלֹשָׁה אֲבָרִים הֵם שֶׁמּוֹלִיד הַזָּכָר בָּהֶן, בַּגִּיד וּבַבֵּיצִים וּבַשְּׁבִילִין שֶׁבָּהֶם יִתְבַּשֵּׁל הַזֶּרַע, וְהֵן נִקְרָאִין חוּטֵי בֵּיצִים, וּלְפִיכָךְ מִכַּיוָן שֶׁנִּפְצַע אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֲבָרִים אֵלּוּ אוֹ נִכְרַת אוֹ נִדּוֹךְ, הֲרֵי הוּא פָּסוּל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִיְּבָמוֹת.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוּא פְּצוּעַ דַּכָּא אוֹ כְּרוּת שָׁפְכָה וְנָשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבָעֲלָהּ חַיָּב מַלְקוּת, אֲבָל מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת. וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, דְּבְבִיאָה לְבַד בְּלֹא נִשּׂוּאִין עוֹבֵר, וְהָכִי אִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי.

מצוה תקס

שֶׁלֹּא יִשָּׂא מַמְזֵר בַּת יִשְׂרָאֵל – שֶׁנִּמְנַע הַמַּמְזֵר מִלִּשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ג) לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יָבֹא לִשָּׂא אִשָּׁה מִבְּנוֹת קְהַל הַשֵּׁם, אֲבָל לְהִכָּנֵס עִמָּהֶם בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְלִשָּׂא וְלִתֵּן עִמָּהֶם בְּכָל הַדְּבָרִים מֻתָּר בֶּאֱמֶת כְּאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְבָר אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יג, א), שֶׁמַּמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם בְּקְרִיאַת הַתּוֹרָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ (עי' רמב"ם בפי' המשנה פ"ה מגיטין מ"ז).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתּוֹלֶדֶת הַמַּמְזֵר רָעָה מְאֹד (עי' מסכת כלה פ"א), שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּטֻמְאָה וּבְמַחְשֶׁכֶת פְּגוּל וַעֲצַת חֵטְא, וְאֵין סָפֵק, כִּי טֶבַע הָאָב צָפוּן בַּבֵּן, וְלָכֵן הַשֵּׁם בְּחַסְדּוֹ הִרְחִיק זֶרַע הַקֹּדֶשׁ מִמֶּנּוּ, כַּאֲשֶׁר הִבְדִּילָנוּ וְהִרְחִיקָנוּ מִכָּל דָּבָר רַע (עי' רמב"ם מו"נ ח"ג פמ"ט). מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות מט, א רמב"ם אסורי ביאה פט"ו ה"א), שֶׁהַמַּמְזֵר שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה, הוּא שֶׁנּוֹלַד מִן הָעֲרָיוֹת הַנִּזְכָּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִן הַנִּדָּה שֶׁהַבֵּן מִמֶּנָּה פְּגוּם וְאֵינוֹ נִקְרָא מַמְזֵר, וּבֵין הַבָּא עַל הָעֲרָיוֹת בְּרָצוֹן אוֹ בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה, בְּכָל עִנְיָן נִקְרָא מַמְזֵר. וְגוֹי וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד כָּשֵׁר, בֵּין פְּנוּיָה, בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בְּרָצוֹן, וְגוֹי (שם מה, ב רמב"ם שם הל' ג ד) וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל הַמַּמְזֶרֶת הַוָּלָד מַמְזֵר, וּמַמְזֵר הַבָּא עַל הַגּוֹיָה הַוָּלָד גּוֹי, וְאִם נִתְגַּיֵּר הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר מִיָּד כְּכָל הַגֵּרִים שֶׁבָּאֻמּוֹת, וְאִם בָּא עַל הַשִּׁפְחָה הַוָּלָד עֶבֶד, וְאִם שְׁחְרְרוֹ, הַוָּלָד כָּשֵׁר כִּשְׁאָר עֲבָדִים הַמְשֻׁחְרָרִים וּמֻתָּרִין בְּבַת יִשְׂרָאֵל. זֶה הַכְּלָל, בֵּן הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַגּוֹיָה אוֹ מִן הָעֶבֶד אוֹ מִן הַגּוֹי אוֹ מִן הַמַּמְזֵר הַוָּלָד כָּמוֹהָ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הָאָב כְּלָל. וּמִפְּנֵי דָּבָר זֶה הִתִּירוּ חֲכָמִים (קדושין סט, א) לְמַמְזֵר לִשָּׂא שִׁפְחָה כְּדֵי לְטַהֵר בָּנָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא מְשֻׁחְרֵר אוֹתָם וְנִמְצְאוּ בְּנֵי חוֹרִין. וּמַמְזֵר (רמב"ם שם הל' ז ט) מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת, וּמַמְזֶרֶת מֻתֶּרֶת לְגֵר, שֶׁנֶּאֱמַר בִּקְהַל יְיָ, וּקְהַל גֵּרִים לָא אִקְרֵי קָהָל, וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפְּגוּם. וַאֲפִלּוּ גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת הַבֵּן מֻתָּר בְּמַמְזֶרֶת מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ וְלִדָּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה, וַאֲפִלּוּ בָּנָיו וּבְנֵי בָּנָיו, עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם גִּיּוּת מֵהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יְוַדַּע שֶׁהוּא גֵּר, אֲבָל גֵּר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל אוֹ בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיֹּרֶת הַוָּלָד יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִיְּבָמוֹת וְסוֹף קִדּוּשִׁין [א"ה סי' ד'].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוּא מַמְזֵר וְנָשָׁא בַּת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵל שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁבָּעַל אַחַר הַקִּדּוּשִׁין לוֹקִין הוּא וְהִיא. אֲבָל בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ אֵינָם לוֹקִין, שֶׁאֵין לְךָ בְּכָל חַיָּבֵי לָאוִין מִי שֶׁלּוֹקֶה עַל בְּעִילָה בִּלֹא קִדּוּשִׁין אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רעג), זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) אֲבָל יֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ (ראב"ד בהשגותיו שם הל' ב), דִּבְבִיאָה לְחוֹדָהּ בִּלֹא קִדּוּשִׁין לוֹקִין.

מצוה תקסא

שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל הַשֵּׁם – שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּן עִם הַזְּכָרִים מִבְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ אַחַר שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג ו) לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם. מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמְּפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה, עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ וְגוֹ' וְהוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב מִזֶּה, גֹּדֶל מַעֲלַת גְּמִילוּת חֲסָדִים וְהַרְחָקַת מִדַּת הַנְּבָלָה וְהַכְּילוּת, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לִקְבֹּעַ שִׂנְאָה עִמָּהֶם שֶׁהִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ לְהַרְאוֹת תַּכְלִית רִשְׁעָם וְנִבְלוּתָם, שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים אֲפִלּוּ בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם לִקְרַאת קָהָל גָּדוֹל עִיְּפֵי הַדֶּרֶךְ הָעוֹבְרִים בִּגְבוּלָם, וַאֲשֶׁר שָׂכַר עֲלֵיהֶם מוֹאָב אֶת בִּלְעָם לְקַלְלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּצְרִים שֶׁעָבְדוּ בָּנוּ וְצֵעֲרוּנוּ זְמַן רַב לֹא נִתְרַחֲקוּנוּ מֵהֶם כִּי אִם עַד דּוֹר שְׁלִישִׁי. וְיָדַעְנוּ בָּזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת כַּמָּה חֲטָאִים וְלֹא נְבָלָה אַחַת גְּדוֹלָה, כִּי בְּהַסְכָּמָתוֹ בַּעֲשִׂיַּת הַנְּבָלָה הַמְכֹעֶרֶת, וְלֹא יָחוּשׁ לְגַלּוֹת דַּעְתּוֹ וּבָשְׁתּוֹ נֶגֶד עַמִּים רַבִּים מַרְאֶה בָּזֶה רַע מִזֶּנּוּ וְתַכְלִית פְּחִיתוּתוֹ, וְכִי אֵין בּוֹ עוֹד תַּקָּנָה לְהַכְשִׁיר עַצְמוֹ וּלְהֵיטִיב מַעֲשָׂהוּ, וְנִתְחַזֵּק עִוָּותוֹ עַד שֶׁלֹּא יוּכַל לִתָּקֵן, וְאִישׁ כְּמוֹהוּ אֵינֶנּוּ רָאוּי לְהִתְעָרֵב בְּעַם הַקֹּדֶשׁ הַמְּבֹרָךְ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עו, ב), שֶׁהַזְּכָרִים דַּוְקָא מִבְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב הֵם וּבְנֵיהֶם עַד עוֹלָם הוּא שֶׁאֲסוּרִין לָבוֹא בַּקָּהָל, אֲבָל הַנְּקֵבוֹת מֻתָּרוֹת מִיָּד שֶׁתִּתְגַּיַּרְנָה, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, לְפִי שֶׁהָאִישׁ דַּרְכּוֹ לִקְדֵּם, אֲבָל לֹא הַנְּקֵבוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן לֹא הָיְתָה יָדָן בַּנְּבָלָה כְּשֶׁלֹּא קִדְּמוּ יִשְׂרָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִשָּׁה לָצֵאת, וְהָאֵל לֹא יַעֲוִת מִשְׁפָּט לַעֲנֹשׁ הָאִשָּׁה בִּשְׁבִיל נִבְלַת הָאִישׁ, חָלִילָה לָאֵל מֵרֹשַׁע, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִן יְבָמוֹת וְסוֹף קִדּוּשִׁין [א"ה סימן ד].

וְאִסּוּר זֶה, הָיָה נוֹהֵג קֹדֶם שֶׁעָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְגַם בִּלְבֵּל כָּל הָאֻמּוֹת וְעֵרְבָן זֶה בָּזֶה, שֶׁהוּא מָלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם, אֲבָל אַחַר שֶׁבִּלְבֵּל סַנְחֵרִיב הָעוֹלָם וְנִתְעָרְבוּ בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב עִם שְׁאָר אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֵתִּרוּ הַכֹּל מִיָּד שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, שֶׁחָזָקָה הִיא שֶׁכָּל הַפּוֹרֵשׁ וּבָא לְהִתְגַּיֵּר שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִשְּׁאָר אֻמּוֹת שֶׁהֵן רֹב כְּנֶגֶד בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב

וּכְנֶגֶד מִצְרִיִּים וַאֲדוֹמִיִּים שֶׁנֶּאֶסְרוּ גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בָּהֶן בְּסָמוּךְ (מצוה תקסג ד) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּלְפִיכָךְ כָּל שֶׁיִּתְגַּיֵּר בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָנוּ לַחְקֹר עָלָיו כְּלָל אִי מִזֶּה עַם הוּא, אֶלָּא מֻתָּר מִיָּד מֵאֵיזֶה עַם שֶׁיִּהְיֶה.

מצוה תקסב

שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם בְּמִלְחָמָה – שֶׁנִּמְנָענוּ מֵהַשְׁלִים עִם עַמּוֹן וּמוֹאָב עַד עוֹלָם. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁהָאֵל צִוָּנוּ כְּשֶׁנִּצּוּר עַל הַמְּדִינוֹת, שֶׁנִּשְׁאַל מֵהֶם הַשָּׁלוֹם קֹדֶם הַמִּלְחָמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת לִקְרֹא שָׁלוֹם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת (מצוה תקכז), וּבְעַמּוֹן וּמוֹאָב נִמְנָעְנוּ מֵהִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמִנְהָג זֶה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ז) לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם וְגוֹ', וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְגוֹ'. יָכוֹל אַף כָּאן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם.

מִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, מִהְיוֹתָם בְּנֵי הַנְּבָלָה עַד שֶׁאֵין רְאוּיִים לְשָׁלוֹם וְטוֹבָה, אֲבָל הָאַכְזְרִיּוּת עֲלֵיהֶם שֶׁבַח וּמַעֲלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ [הלכות מלכים פ"ו ה"ו].

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בִּפְשַׁט הַכָּתוּב וּבְמָה שֶׁהֵבֵאנוּ מִלְּשׁוֹן סִפְרֵי. וְאִסּוּר זֶה, הָיָה נוֹהֵג בִּזְכָרִים שֶׁהֵם בְּנֵי מִלְחָמָה בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, שֶׁהָיוּ נִלְחָמִים עִם עַמּוֹן וּמוֹאָב, שֶׁהֵם בְּאִסּוּר זֶה מֵהַשְׁלִים עִמָּהֶם, אֲבָל עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהִלָּחֵם, וְגַם הָאֻמּוֹת הָאֵלֶּה כְּבָר אָבַד שְׁמָם בְּבִלְבּוּל סַנְחֵרִיב, כְּמוֹ שֶׁזְּכַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תקסג

שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק אֲדוֹמִי דּוֹר שְׁלִישִׁי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל – שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק זֶרַע עֵשָׂו אַחַר שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִמְנַע מֵהִתְחַתֵּן עִמָּהֶם, שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר כְּמוֹ בְּעַמּוֹן וּמוֹאָב, אֶלָּא מֻתָּרִין הֵם אַחַר שְׁנֵי דּוֹרוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ח) לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא וְגוֹ' בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקָהָל יְיָ, וְדוֹר שְׁלִישִׁי, הוּא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל הַגֵּר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עח, א), שֶׁמִּצְרִית מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה בְּעוֹדָהּ מְעֻבֶּרֶת, בְּנָהּ הוּא נִקְרָא שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ בְּעוֹד שֶׁהָאֵם מִצְרִית.

שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, כִּי הוּא לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁלֹּא נִתְנַהֵג בְּאִסּוּר עִם זֶרַע אֱדוֹם וְלֹא נַרְחִיקֵם בְּקַל וָחֹמֶר מִבְּנֵי עַמּוֹן לוֹמַר, עַמּוֹן וּמוֹאָב בִּשְׁבִיל פַּעַם אַחַת שֶׁלֹּא קִדְּמוּ אוֹתָנוּ בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם הִרְחִיקָנוּ הָאֵל מֵהֶם, אֲדוֹמִיִּים וּמִצְרִיִּים שֶׁצָּעֲרוּ כָּל כָּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה? עַל כֵּן בָּאַתְנוּ הָאַזְהָרָה עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהָמְנַע מֵהִתְחַתֵּן בָּם, כִּי הַשִּׁעְבּוּדִין שֶׁשִּׁעְבְּדוּ הֵם

בָּנוּ גְּזֵרַת הַשֵּׁם הָיְתָה עָלֵינוּ, וְאֵין לָנוּ לִקְבֹּעַ עֲלֵיהֶם שִׁנְאָה בִּלְבָבֵנוּ עַל כָּךְ, וְאַחֵינוּ יִקָּרְאוּ בְּהִתְגַּיְּרָם וּבוֹאָם לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וּבְעַמּוֹן וּמוֹאָב טַעַם אַחֵר יֵשׁ עַל שִׁנְאָתָן, וְהוּא עִנְיָן הַנִּבְלָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר מָצְאוּ אֶת לְבָבָם לַעֲשׂוֹת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה תקסא).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עח א), מִצְרִי שֶׁנִּשָּׂא מִצְרִית וְנִתְגַּיְּרוּ בְּעוֹדָהּ מְעֻבֶּרֶת, הַוָּלָד נִקְרָא שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם וְגוֹ', הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵדָה. וְגֵר עַמּוֹנִי שֶׁנִּשָּׂא מִצְרִית הַוָּלָד עַמּוֹנִי, גֵּר מִצְרִי שֶׁנִּשָּׂא עַמּוֹנִית הַוָּלָד מִצְרִי. זֶה הַכְּלָל, בָּאֻמּוֹת לְבַדָּם הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר, וּכְמוֹ שֶׁמָּצָאנוּ שֶׁנִּתְיַחֲסוּ בַּכְּתוּב אַחַר הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כ, יב) בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן, נִתְגַּיְּרוּ הַלֵּךְ אַחַר הַפָּחוּת. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִיְּבָמוֹת וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין [א"ה סי' ד].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, שֶׁנִּמְנָעְנוּ מֵהַרְחִיקָם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בָּם אֲפִילּוּ אַחַר שְׁנֵי דּוֹרוֹת, מִצַּד שֶׁהֵצַר לְיִשְׂרָאֵל אוֹ מִצַּד שֶׁקֵּבַע בִּלְבָבוֹ שִׂנְאָה עִמָּהֶם מִפְּנֵי שֶׁבָּאוּ מֵאֻמָּה אַחֶרֶת, עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקסד

שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק מִצְרִי דּוֹר שְׁלִישִׁי – שֶׁנִּמְנָעְנוּ (עי' רמב"ם ל"ת נה) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק וּלְתַעֵב הַמִּצְרִי מֵהִתְחַתֵּן עִמּוֹ בַּדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁיִּתְגַּיֵּר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ח) לֹא תְתַעֵב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ בְּמִצְרִי, כְּעִנְיַן מִצְוַת אֲדוֹמִי הַקּוֹדֶמֶת, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ.

וְאַל תִּשְׁמַע מִדְּבָרֵנוּ שֶׁנִּהְיֶה מְצֻוִּים לְהִתְחַתֵּן עִם הַמִּצְרִי אוֹ עִם הָאֲדוֹמִי אַחַר שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְצַוּוֹתֵנוּ לְהִתְחַתֵּן עִמָּם חָלִילָה, וְהַמִּשְׁפָּחוֹת הַמְיֻחָסוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יֵרְדוּ מִמַּעֲלָתָן לְהִתְחַתֵּן עִמָּהֶם, אֲבָל יִמְנָעֵנוּ הַכָּתוּב מֵהַרְחִיק חִתּוּנָם בְּטַעֲנַת אִסּוּר, וְיוֹדִיעֵנוּ שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר כְּלָל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ.

מצוה תקסה

שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת – שֶׁנִּמְנַע כָּל טָמֵא (עי' ספהמ"צ להרמב"ם ל"ת עח) מֵהִכָּנֵס בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה שֶׁזִּמְיוֹנָהּ לְדוֹרוֹת הַר הַבַּיִת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יא) כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפִסְחִים (סח, א) וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה זוֹ מַחֲנֵה שְׁכִינָה, לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה זוֹ

מַחֲנֵה לְוִיָּה. מַתְקֵף לַהּ רָבִינָא, וְאֵימָא אִידִי וְאִידִי בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְלַעֲבֹר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה? אִם כֵּן נִכְתֹּב קְרָא לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ, כְּלוֹמַר שֶׁאִם כֵּן דִּבְמַחֲנֵה אַחַת לְבַד יְדַבֵּר, הָיָה לוֹ לוֹמַר לֹא יָבֹא תּוֹכָהּ, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר מַחֲנֶה בְּרֹאשׁ הַכָּתוּב, הַמַּחֲנֶה לָמָּה לִי? לִתֵּן לוֹ מַחֲנֶה אַחֶרֶת, כְּלוֹמַר מִשֶּׁהִזְכִּיר מַחֲנֵה פַּעַם אַחֶרֶת לְמַחֲנֶה אַחֵר רָמַז הַכָּתוּב, וְהֵיא מַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁלֹּא יָבוֹא בָּהּ כָּל טָמֵא.

מִשָּׁרְשֵׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ, כְּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים בְּסִפְרִי (מצוה שסב).

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת כֵּלִים [הלכות ביאת מקדש פ"ג].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא לְהַכְנֵס טָמֵא, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בְּהַר הַבַּיִת אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ויקרא כו, לא) וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. וְדָרְשׁוּ בּוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגלה כח, א) קְדֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קפד, שסג).

מצוה תקסו

מִצְוָה לְהַתְקִין מָקוֹם לְהַפָּנוֹת בּוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁיֵּצְאוּ חֵילוֹתֵינוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנְּכִין וְנַיְחֵד לַחַיִל מָקוֹם יָדוּעַ (עי' תוספתא מגילה פ"ג הט"ו), שֶׁיִּהְיֶה שָׁם כָּל אִישׁ יוֹצֵא לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ צָרְכֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם וּבֵינוֹת הַמְּלוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ הָאֻמּוֹת (סנהדרין קד ב), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יג) וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ', וּלְשׁוֹן סִפְרֵי, אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו, יב) וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ וְהָיָה מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ וְגוֹ', כְּלוֹמַר שֶׁנַּפְשׁוֹתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּבֵקוֹת בַּשְּׁכִינָה לְעוֹלָם, וְכָל שֶׁכֵּן בַּמַּחֲנֶה שֶׁכֵּלָן נְקִיֵּי הַנֶּפֶשׁ, כִּי כָּל הַיֹּצֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ כְּבָר הָלַךְ לוֹ וְשָׁב אֶל הַבַּיִת, וְנִשְׁאֲרוּ הַטּוֹבִים אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים שׁוֹכֵן בְּתוֹכָם, וְרָאוּי לָהֶם לַעֲמֹד בִּנְקִיּוּת, כַּאֲשֶׁר יָדוּעַ וּמְפֹרָסָם, שֶׁהַנְּקִיּוּת מִדָּה מִן הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הַמְּבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְכִדְדָרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (כ, ב), וְגַם יֵשׁ בָּזֶה שֶׁבַח לָאֻמָּה כִּי יָבוֹאוּ אֲלֵיהֶם מַלְאֲכֵי גּוֹי וְיִרְאוּ מַחֲנֵיהֶם קָדוֹשׁ וְנָקִי מִכָּל טִנּוּף (עי' מו"נ ח"ג פמ"ח).

דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בְּפִשַּׁט הַכָּתוּב.

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, כִּי הֵם הַנִּלְחָמִים, לֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְקִין לוֹ מָקוֹם מְחוּץ לַמַּחֲנֶה וְלִכְלֵךְ מְקוֹם הַמַּחֲנוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁגּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה לְהִסְתַּלֵּק מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ, כְּלוֹמַר, בִּהְיוֹתְכֶם בְּתוֹךְ הַלְּכְלוּךְ תַּרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִן הַטּוֹב.

מצוה תקסז

מִצְוָה לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בּוֹ – לִהְיוֹת לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי הַחַיִל, יָתֵד תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, אוֹ כְּלִי אַחֵר שֶׁרָאוּי לַחְפֹּר בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְפֹּר בּוֹ מָקוֹם בָּאָרֶץ לַעֲשׂוֹת בּוֹ צָרְכָיו בַּדֶּרֶךְ הַמּוּכָנֶת לָזֶה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה קצג ובהל' מלכים פ"י), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יד) וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ. פֵּרוּשׁ אָזְנֶךָ כְּלֵי זַיִן.

וְשֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, וְכָל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ. וְזֶה הַפָּסוּק הוֹאִיל וּבָא לְיַדֵּינוּ נִכְתַּב עָלָיו הַמִּדְרָשׁ שֶׁסָּמְכוּ לוֹ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ (כתובות ה, ב), לָמָּה אָצְבְּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם עֲשׂוּיוֹת כִּיתֵּדוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן מְשֻׁפּוֹת ? שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יִתֵּן אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ אָזְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ אַל תִּקְרֵי אָזְנֶךָ אֶלָּא אָזְנְךָ.

מצוה תקסח

שֶׁלֹּא לְהַסְגִּיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח אֶל אֲדוֹנָיו – שֶׁנִּמְנָעְנוּ (עי' רמב"ם ספהמ"צ ל"ת רנד) שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב עֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵאֲדֹנָיו מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ אֲדוֹנָיו יִשְׂרָאֵל, לֹא נִשְׁיבֶהוּ אֵלָיו, אֲבָל נְשַׁחְרֵר אוֹתוֹ וְנִכְתֹּב בְּדָמָיו חוֹב עַל עַצְמוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג טז) לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו, וְכֵן הוּא מְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (מה, א), שֶׁבְּעֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַדִּין בּוֹ, שֶׁנִּכְתֹּב שְׁטַר בְּדָמָיו עָלָיו וְנִכְתֹּב לוֹ גֵּט חֵרוּת, וְלֹא נְשִׁיבֶהוּ לְעֶבְדָּה בְּשׁוּם פָּנִים, בַּעֲבוּר שֶׁנִּכְנַס בַּבְּקָעָה הַטְּהוֹרָה הַנִּבְחֶרֶת לַעֲבֹד בָּהּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁזִּכְּרוּ שֶׁרָצָה הָאֵל לִכְבּוֹד הָאָרֶץ שֶׁהַבּוֹרֵחַ לְשָׁם יִנָּצֵל מֵעַבְדוּת, כְּדֵי שֶׁנִּתֵּן אֶל לִבֵּנוּ כְּבוֹד הַמָּקוֹם, וְנִקְבַּע בִּלְבָבֵנוּ בִּהְיוֹתֵנוּ שָׁם יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, וְכָל זֶה לְהוֹעִיל לְעַמּוֹ וּלְזַכּוֹתָם כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִבֹּאָרִים שָׁם בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (שם).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא לְהָשִׁיבוֹ אֶל אֲדוֹנָיו אַחַר שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ אֶל הָאָרֶץ הַנִּבְחֶרֶת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּתְפָשׂוֹ וֶהֱשִׁיבוֹ אֶל אֲדוֹנָיו, עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא כְּשֶׁמַּחְזִירוֹ לְעַבְדוּת, וְשָׁמָּא לֹא יַעֲבֹד בּוֹ אֲדוֹנָיו עוֹד, וְאֵין מַלְקִין מִסָּפֵק.

מצוה תקסט

שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת עֶבֶד הַבּוֹרֵחַ אֵלֵינוּ מֵחוּצָה לָאָרֶץ – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הָעֶבֶד הַבּוֹרֵחַ אֵלֵינוּ מֵחוּצָה לָאָרֶץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יז) עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר

בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי לֹא תּוֹנֶנּוּ, זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נְחָרְפֵהוּ וּנְבַזֵּהוּ בִּדְבָרִים וְכָל שֶׁכֵּן בְּמַעֲשֶׂה.

וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו דְּאוֹנָאַת הַגֵּר בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סג), כִּי טַעַם שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה. וְעַל כֵּן הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁהוֹסִיף לָאו בְּאוֹנָאַת הַגֵּר לְחֻלְשַׁת נַפְשׁוֹ בִּהְיוֹתוֹ נָכְרִי בְּתוֹךְ הָעָם, כְּמוֹ כֵן הוֹסִיף לָאו בְּאוֹנָאַת הָעֶבֶד, שֶׁהוּא יוֹתֵר חָלוּשׁ הַנֶּפֶשׁ וְנִבְזֶה מִן הַגֵּר, שֶׁלֹּא תֹאמַר זֶהוּ עֶבֶד וְאֵין עָלָיו קְפִידָא וְלֹא עָלֵינוּ מִמֶּנּוּ חֵטְא מֵאוֹנָאַת דְּבָרִים.

וְיָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁזֶּה הָעֶבֶד וְהַגֵּר שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת אוֹתָם אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים שְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ הַתּוֹרָה עַל עַצְמָם, כְּלוֹמַר שֶׁגֵּר זֶה הוּא גֵּר צֶדֶק, וְהָעֶבֶד הוּא עֶבֶד שֶׁמָּל וְטָבַל לְשֵׁם עַבְדוּת. וְשָׁם בְּאוֹנָאַת הַגֵּר וּכְמוֹ כֵן בְּלָאו אוֹנָאַת הֶחְבֵּר יִשְׂרָאֵל בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שלח) כָּתַבְתִּי מְעַט בְּדִינֵי אוֹנָאַת דְּבָרִים וּבְאוֹנָאַת מָמוֹן [שם].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הָעֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵאֲדֹנָיו לְאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמוֹנֶה אוֹתוֹ, בֵּין בִּדְבָרִים בֵּין בְּמָמוֹן, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבִּלְי עֲשֵׂית מַעֲשֶׂה.

מצוה תקע

שֶׁלֹּא לִבְעֹל אִשָּׁה בִּלֹּא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּבְעֹל אִשָּׁה בִּלֹּא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יח) לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ"צ ל"ת שנה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה הָעִנְיָן בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּכָּתוּב (ויקרא יט כט) אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (קדושים ז ג) אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ, זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אישׁוּת (עי' רמב"ם נערה בתולה פ"ב הי"ז). וּשְׁמַע מִמֶּנִּי לְאֵיזֶה דָּבָר נִכְפַּל זֶה הַלָּאו בָּזֶה הַלָּשׁוֹן וְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹסִיף בּוֹ, וְזֶה שֶׁכְּבָר קָדַם מִדִּינָיו שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מְפַתֶּה אוֹ אֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן הָעֲנָשִׁים, אֶלָּא לִשְׁקֹל מָמוֹן לְבַד וְשֶׁיִּשָּׂא הָאִשָּׁה הַהִיא שֶׁבָּעַל, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב, וְיִהְיֶה עוֹלֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ שֶׁאַחַר שֶׁזֶּה הַדָּבָר אֵין בּוֹ אֶלָּא פִּרְעוֹן מָמוֹן, שֶׁיִּהְיֶה הוֹלֵךְ דִּינוֹ אַחַר דִּין דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לָאָדָם לְתֵת לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ מָה שֶּׁיִּרְצֶה וְיַנִּיחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ בְּשֶׁלּוֹ, גַּם כֵּן יִהְיֶה רְשׁוּת בְּיָדוֹ שֶׁיִּקַּח לוֹ בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וְיִתְּנָהּ לְאִישׁ שֶׁיִּבְעַל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁזֶּהוּ חֻקּוֹ הָרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה, זֶה יִתְּנֶנָּה לוֹ כְּמוֹ כֵן עַל תְּנַאי שֶׁיִּקַּח מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ דִּינָר, וְנִמְנַע מִזֶּה וְנֶאֱמַר לוֹ אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ, לְפִי שֶׁזֹּאת שֶׁדַּנְתִּי בָּהּ לְקַחַת מָמוֹן לְבַד אָמְנָם הוּא כְּשֶׁיִּקָּרֶה מִקָּרֶה שֶׁיִּפַּתֶּה אִישׁ אוֹ יֶאֱנַס, אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם יַחַד וּבְפִרְסוּם אֵין שׁוּם צַד הֶזֵּר

לָזֶה בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהֶרְאָה טַעַם בָּזֶה וְאָמַר (ויקרא שם) לֹא תִזָּנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה. לְפִי שֶׁהַפִּתּוּי וְהָאֹנֶס יִמְעַט מְצִיאוּתָם, וּכְשֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן בִּבְחִירָה וְרָצוֹן יִרְבֶּה זֶה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה מְאֹד וּמְשֻׁבָּח בָּזֶה הַפָּסוּק, וְהוּא דּוֹמֶה לְכָל מָה שֶׁזָּכְרוּ אוֹתוֹ הַחֲכָמִים וּלְמָה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו הַדִּינִים הַתּוֹרִיִּים, עַד כָּאן מִלְּשׁוֹנוֹ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגתו לספר המצוות שם) תָּפַשׂ עָלָיו בָּזֶה וְאָמַר כִּי אֵין הַלְּאוִ הַזֶּה דְּקֵדֻשָּׁה בָּא לְהַזְהִיר לְבוֹעֵל בִּלְא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין בָּזֶה אִסּוּר תּוֹרָה, שֶׁהַכְּתֻבָּה אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה כְּלָל מִצְוָה וְקִנְיָן בָּאִשָּׁה. אֲבָל עִקַּר הַלְּאוִ בָּא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא לִבְעֹל עַל אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, בְּעִנְיָן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁבָּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (יבמות סא, א) שֶׁאֵין הַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה אֶלָּא בְּאִשָּׁה שֶׁבָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, וְזֶהוּ הַזְּנוּת שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה וְתִמְאַס לְעוֹלָם, וְתַזְהִיר הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת עַל זֶה. וּכְמוֹ כֵן מִיְּסוֹד הָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁיַּזְהִיר הַכָּתוּב הַבַּיִת דִּין שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אִשָּׁה מֻפְקֶרֶת בֵּינֵיהֶם, לְפִי שֶׁסּוֹפָהּ לְהִבָּעֵל לַאֲנָשִׁים שֶׁהִיא עֶרְוָה לָהֶם עַד שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לָהֶם בָּהּ, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי הַמֻּפְקֶרֶת לָרַבִּים לֹא תַקְפִּיד אַחַר כֵּן בֵּין חֲתִיכַת שֶׁמֶן לַחֲתִיכַת חֵלֶב, וּכְמוֹ כֵן הַזָּהַר אֲבִי הַבַּת עַל זֶה בְּפֵרוּשׁ בְּפָסוּק אַחֵר שֶׁלֹּא לְהַפְקִירָהּ לִזְנוּת וְלֹא לְמָסְרָהּ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ. וְהַכֹּל מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, כִּי תִּבְעַל לְמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, לֹא מִטַּעַם כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

וְעוֹד אָמַר הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם), כִּי בַּעַל הַתַּרְגּוּם כְּשֶׁתִּרְגֵּם, לֹא תִהְיֶה [אִתְּתָא] מְזַבְּנַת יִשְׂרָאֵל לְגֶבֶר עֶבֶד וְלֹא יִסַּב גַּבְרָא וְגוֹ' יְחִד בָּזֶה שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב עִם הָעֲבָדִים, שֶׁהִיא גַּם כֵּן בִּיאָה שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן, וּמִפְּנֵי כֵן נֶאֱמַר בְּלָשׁוֹן הַזֶּה לֹא יִהְיֶה וְגוֹ', שֶׁאִלּוּ אָמַר הַכָּתוּב לֹא יִהְיֶה בְּךָ קָדֵשׁ וּקְדֵשָׁה הָיוּ הָעֲבָדִים נִכְלָלִין בִּכְלַל הָאִסּוּר, שֶׁגַּם הֵן חַיָּבִין בַּמִּצְוֹת זוּלָתִי בְּמָקוֹמוֹת מוּעָטִים שֶׁפֹּרַט בָּהֶן יִשְׂרָאֵל בְּפֵרוּשׁ, כְּמוֹ בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ שֶׁכָּתוּב שָׁם מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ כֵן בְּכָאן שֶׁאָמַר מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכְּלַל שֶׁהָאִזְהָרָה לְיִשְׂרָאֵל לְבַד, לֹא עַל הָעֲבָדִים. וּבְעִנְיָן הַלְּאוִ הַזֶּה דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ כְּבָר כְּתַבְתִּי הַמַּחְלֹקֶת שֵׁשׁ לִשְׁנֵי הַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים בּוֹ בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת בְּלְאוִ דְּמִשְׁכַּב זְכוּר (מצוה רט) עַיֵּן שָׁם.

מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיָן הַרְחָקַת הַזִּמָּה כָּתַבְתִּי מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בּוֹ בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפח) וּבְסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּלְאוִ דְּלֹא תִּנְאָף (מצוה לה).

וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין [א"ה סימן ו].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב עִם הַפְּנוּיָה חַיָּבִים מַלְקוּת הוּא וְהִיא, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁבָּא עָלֶיהָ אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין, לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם

זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּלְדַעַת הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִתְחַיְּבוּ פָּנוּי הַבָּא עַל הַפָּנוּיָה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו עַד שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּבְכָלַל הַלָּאו גַּם כֵּן בֵּית דִּין שֶׁיְּדָעוּ שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אִשָּׁה שֶׁהַפְקִירָה עַצְמָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבָּם, וְאֵין עֲלֵיהֶם חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהֵם אֵינָן עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁכָּל קִלְקוּל הַדּוֹר נִתְלֶה בְּמִי שֶׁבְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה.

מצוה תקעא

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יט) לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא בָּא לְטַהֵר מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם וּלְהַכְשִׁיר מַעֲשֶׂהוּ בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה הַהִיא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּקְחוּ לִי תְּרוּמָה בְּמִצְוָה צה, וּבְהִיוֹת קָרְבָּנוֹ בָּא מֵאֶתְנַן זוֹנָה, שֶׁהִיא עֲבֵרָה מְטַנֶּפֶת, שֶׁמָּא יַחְשֹׁב בְּעֵת קָרְבָּנוֹ בְּאוֹתוֹ עִנְיָן רַע, וְיִפָּגֵל מַחְשַׁבְתּוֹ בְּאוֹתָהּ הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה וְהַבְּזוּיָה, וְגַם כֵּן מְחִיר הַכֶּלֶב מִטַּעַם זֶה, כִּי הַקָּרְבָּן יָבִיא הָאָדָם לְכַפָּרָה עַל נַפְשׁוֹ, וּכְעִנְיַן שֶׁקָּרְבָּנוֹ נִשְׁחָט וְנִתָּח לְנִתָּחִים רָאוּי לוֹ לְבַעַל הַקָּרְבָּן לַחְשֹׁב, שֶׁהָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת לוֹ כֵּן בְּגוּפוֹ עַל דְּבַר חֶטְאוֹ, אִם לֹא שֶׁחֶסֶד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הָיָה עָלָיו לִקַּח מִמֶּנּוּ כֹּפֶר קְצָת מָמוֹנוֹ, וְעִם הַפְּעֻלָּה הַזֹּאת רָאוּי לוֹ שֶׁיְּרַכֵּךְ לְבָבוֹ וְיִתְרַכֵּךְ נַפְשׁוֹ עַל חֶטְאֵיהָ, עַד שֶׁתִּשּׁוּב וְתִנָּחֵם עַל מָה שֶׁעָשְׂתָה וְתַסְכִּים לְבַל תּוֹסִיף לַחֲטֹא עוֹד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ בְּעִנְיַן הַקְּרְבָּנוֹת וּבְסֵדֶר הַנִּזְכָּר, וְהַכְּלָבִים יְדוּעַ שֶׁהֵן עַזֵּי נֶפֶשׁ, וְשֶׁמָּא מִתּוֹךְ חֶשְׁבּוֹ בָּהֶם וּבְטִבְעָן הֶחָזָק תֶּחֱזַק נַפְשׁוֹ וְיִקְשֶׁה עָרְפּוֹ מֵהִנָּחֵם עַל חֶטְאָיו כַּאֲשֶׁר רָאוּי לוֹ. וְאִם אָמְנָה, בְּנִי, שֶׁאֵלּוּ דִּבְרֵי יַלְדוּת הֵן, עִמָּם תִּתְעוֹרֵר וְטַעַם זְקֵנִים תִּקָּח.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה כט, א רמב"ם איסורי מזבח פ"ג ה"ח), שֶׁהָאֶתְנַן הוּא הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֵא לָךְ דָּבָר זֶה בְּשִׂכָרֵךְ, וְאֶחָד זוֹנָה גּוֹיָה אוֹ שִׁפְחָה אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, אוֹ מְחֻיָּבֵי לָאוִין אֶתְנַנָּהּ אָסוּר. וְכֵן אֶתְנַן הַזְּכוּר בִּכְלַל אֶתְנַן זוֹנָה הוּא, אֲבָל אֶתְנַן אִשְׁתּוֹ נִדָּה אֵינוֹ בְּאִסּוּר אֶתְנָן. וְהַפּוֹסֵק עִם הַזּוֹנָה לָתֵת לָהּ טָלֶה אֶחָד, אִם נָתַן לָהּ אַחַר כָּךְ אֲפִלּוּ אֶלֶף טְלָאִים כֻּלָּן אֲסוּרִין מִשּׁוּם אֶתְנָן (רמב"ם שם י"א). וְאֵין אִסּוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר אֶלָּא גּוּפָן, לְפִיכָךְ אֵין הָאִסּוּר חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ (רמב"ם שם הל' יד טו), וְהַנּוֹתֵן לָהּ בֶּהֱמַת קָדְשִׁים בְּמַתָּנָה לֹא נֶאֱסְרָה, שֶׁכְּבָר קֻדַּם וְזָכָה בָּהּ הֶקְדֵּשׁ. וְאֵיזֶהוּ מְחִיר כֶּלֶב? זֶה הָאוֹמֵר הֵא לָךְ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה, וַאֲפִלּוּ נָתַן לוֹ כַּמָּה טְלָאִים תַּחַת כֶּלֶב אֶחָד כֻּלָּן אֲסוּרִין. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שִׁשֶּׁי מִמַּסֶּכֶת תְּמוּרָה [הלכות איסורי מזבח פ"א].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה אוֹ מְחִיר כֶּלֶב, עִם חַיּוֹת הַקְּרֻבָּן פָּסוּל, חַיָּב הַמַּקְרִיב מַלְקוּת כְּדִין מַקְרִיב בַּעַל מוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, יַחְשֹׁב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לִשְׁנֵי לָאוִין בְּמִנְיָנוֹ בַּמִּצְוֹת.

מצוה תקעב

שֶׁלֹּא יִתֵּן הַלְוָיָה רִבִּית לְיִשְׂרָאֵל – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלָּתֵת רִבִּית לְיִשְׂרָאֵל (עי' ספהמ"צ להרמב"ם לאוין רלו), וּכְמוֹ כֵן גַּם מִלְּקַחַת אוֹתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כ) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר וְגוֹ'. וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל זֶה, לֹא תַשִּׁיךְ לֹא תְּנַשֵּׁךְ, כְּלוֹמַר לֹא תִתֵּן רִבִּית, שֶׁהַנּוֹתְנוֹ הוּא הַנָּשׁוּךְ, וּבְבָאוּר אָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ נָשֶׁךְ (ב"מ עה, ב) הַלְוָיָה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תַשִּׁיךְ, וּמִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל (ויקרא יט, יד). וְאִלּוּ לֹא בָּאָה הַמְנִיעָה מִפֹּרֶשׁ עַל זֶה הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהַמַּלְוֶה הוּא שֶׁאָסוּר לְקַחְתּוֹ, אֲבָל הַלְוָיָה אִם רָצָה לְמְחֹל וְרוֹצֶה בְּאוֹנָאתוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר, כְּעִנְיַן אוֹנָאָה שֶׁהַמְּאֻנֶּה הוּא עוֹבֵר לֹא הַמִּתְאַנֶּה.
מִשְׁרְשֵׁי אִסּוּר הָרִבִּית וְהַרְחָקָתוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּתַבְתִּי בּוֹ מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סח) וּבְסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמג), קְצָת דִּינֵי הָרִבִּית כְּמִנְהָגֵי וְכָל הַצָּרִיךְ לְמִצְוָה זוֹ כְּמִנְהַג הַסֵּפֶר, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקעג

לְהַלְוֹות לַנָּכְרִי בְּרִבִּית – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַקֵּשׁ רִבִּית מִן הָאֻמּוֹת כְּשֶׁנִּלְוֶה לָהֶם וְלֹא נִלְוֶה לָהֶם בְּלֹא רִבִּית, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כא) לַנָּכְרִי תַּשִׁיךְ, וּכְמוֹ כֵן מֻתָּר לִלְוֹות מֵהֶן בְּרִבִּית וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי, לַנָּכְרִי תַּשִׁיךְ, מִצְוַת עֲשֵׂה, וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ, לֹא תַעֲשֶׂה.
מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁאֵין רָאוּי לָנוּ לִגְמֹל חֶסֶד זוּלָתִי אֶל הָעָם יוֹדְעֵי הָאֵל וְעוֹבְדִים לְפָנָיו וּבְהִמָּנַע הַחֶסֶד מִשְּׁאָר בְּנֵי הָאָדָם וְנַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לְאֵלּוּ נִבְחָן כִּי עִקַּר הָאַהֲבָה וְהַחֶמְלָה עֲלֵיהֶם, מִצַּד הַחֲזִיקָם בְּתוֹרַת אֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, וְהִנֵּה עִם הַכַּוָּנָה הַזֹּאת יִהְיֶה לָנוּ שָׂכָר בְּמִנְיַעַת הַחֶסֶד מֵהֶם, כְּמוֹ בַּעֲשׂוֹתֵנוּ אוֹתוֹ אֶל בְּנֵי עַמֵּנוּ.
מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ עא, א), שֶׁמִּצְוָה לְהַקְדִּים הַלְוָאַת יִשְׂרָאֵל בְּחִנָּם מֵהַלְוָאַת הַגּוֹי בְּרִבִּית. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם עב, א רמב"ם מלוה ולוה פ"ה ה"א), שֶׁהַגּוֹי שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגַּיֵּר גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ כָּל מָה שֶׁעָלָה מֵרִבִּית עַד שֶׁנִּתְגַּיֵּר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִפְרַע הָרִבִּית נִתְגַּיֵּר. וּכְעִנְיָן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַקֵּשׁ מֵהֶם רִבִּית, כְּמוֹ כֵן מֻתָּר לָתֵת לָהֶם רִבִּית, שֶׁלֹּא אָסַר לָנוּ הַכָּתוּב אֶלָּא רִבִּית שֶׁל יִשְׂרָאֵל, יָדוּעַ

הַדָּבָר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עא, ב רמב"ם שם ה"ד) שֶׁהַגּוֹי שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וּבִקֵּשׁ לְפָרְעָם לוֹ וּמְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְאָמַר לוֹ תְּנֵם לִי, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ רִבִּית מֵהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאִם הֶעֱמִידוֹ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַגּוֹי הַמָּעוֹת בְּיָדוֹ, הוֹאִיל וּמַדַּעַת יִשְׂרָאֵל נָתַן הֲרֵי זֶה רִבִּית קָצוּצָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע, ב רמב"ם שם ה"ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרִבִּית שֶׁלָּהֶם מֻתָּר מִן הַדִּין אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַלְוֹות לָהֶם בְּרִבִּית קָצוּצָה אֶלָּא בִּכְדֵי חַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא רָגִיל עִמּוֹ תָּמִיד וְיִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו, אֲבָל אֲבַק רִבִּית מֵהֶם מֻתָּרֶת אֲפִלּוּ בְּיוֹתֵר מִכְּדֵי חַיָּיו, דְּמִשּׁוּם אֲבַק רִבִּית לֹא יְהֵא רָגִיל עִמּוֹ כָּל כָּךְ. וְתַלְמִיד חָכָם מֻתָּר לְהַלְווֹתוֹ בְּכָל מָה שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁאֵין חֶשְׁשׁ עָלָיו שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשָׂיו, כִּי הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם וְתִשְׁמְרֵנוּ לְעוֹלָם (קהלת ז יט). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ [יד קנט וקס].

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִלְוָהוּ בְּלֹא רִבִּית מִתּוֹרַת חֶסֶד לְבַד, לֹא מִתְקָרֵב אֵלָיו לְהַרְוִיחַ עִמּוֹ מִצַּד אַחֵר אוֹ מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגתו לשורש השישי ובסוף השגותיו לסהמ"צ), לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה זֶה, וְאָמַר שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה לֹא בָּא אֶלָּא לִתֵּן עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּמִלְוֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְזוֹ הִיא כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ בְּסִפְרֵי בְּאָמְרוֹ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן נִרְאֶה כִּדְבָרָיו בַּגְּמָרָא בְּסוֹף פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ, וְעִם כָּל זֶה דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נָטֶה יָמִין וּשְׂמֹאל מֵחֶשְׁבּוֹנוֹ, וְגָדוֹל הוּא מִי שֶׁשִּׁגְגוֹתָיו סְפוּרוֹת.

מצוה תקעד

שֶׁלֹּא לְאַחֵר נְדָרָיו יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה רְגָלִים – שֶׁלֹּא נְאַחֵר הַנְּדָרִים וְהַנְּדָבוֹת וּשְׁאָר הַקְּרָבָנוֹת שֶׁהֵם חוֹבָה עָלֵינוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כב) כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ. וּבָאָה הַקַּבָּלָה (ר"ה ד, ב), שֶׁאֵין עוֹבְרִין עַל זֶה הַלָּאו עַד שֶׁיַּעַבְרוּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים אַחַר שֶׁנָּדַר. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּתַבְתִּיו מְבֹאָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקעה) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקעה

לְקַיֵּם מוֹצָא שְׂפָתָיו כְּמוֹ שֶׁנָּדַר – שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְקַיֵּם כָּל מָה שֶׁנִּתְחַיֵּב עַצְמֵנוּ בְּדִבּוּר מִשְׁבּוּעָה וּנְדָרִים וְזוּלַת זֶה, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כד) מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְגוֹ'.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ"צ עשה צד) וּכְבָר הִפְרִישׁוּ מִלּוֹת זֶה הַפָּסוּק וְשָׁמוּ כָּל מִלָּה מִמֶּנּוּ לְעִנְיָן, וְאוּלָם הַמַּגִּיעַ מִכָּל מָה שֶׁזָּכַרְתִּי לְךָ הוּא, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה הוּא שֶׁיְּקַיֵּם

הָאָדָם כָּל מָה שֶׁיְּדַבֵּר בּוֹ מֵחִיּוּב עַצְמוֹ בְּדָבָר מֵהַדְּבָרִים. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּשׁוֹן בְּזֹאת הַמִּצְוָה, וְהוּא אָמְרוֹ (במדבר ל, ג) כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה. עַד כָּאן.

וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו שם), תָּפַס עָלָיו וְאָמַר, כִּי הוּא כָּלַל שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכָאן שֶׁהֵן חֲלוּקוֹת בְּדִינֵיהֶן וְעִנְיְנֵיהֶן וַעֲשָׂאָן אַחַת, כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה שֶׁל מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ וְגוֹ' נֶאֱמַר בְּעִנְיַן מַה שֶּׁאָדָם מְחַיֵּב נַפְשׁוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר מִקֻּרְבָּנוֹת אוֹ מִצְּדָקוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי דָּרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ מֵעִמָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמְּךָ הַמָּמוֹן הַנִּדָּר לוֹ וְיִהְיֶה לְךָ בְּאִחוּרוֹ חֵטְא, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר"ה ד, א) חַיָּבֵי הַחֲרָמִים וְהָעֲרָכִים וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַחַטָּאוֹת וְהָאֲשָׁמוֹת וְעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, צְדָקוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלשָׁה רְגָלִים עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר. אֲבָל בְּכָל מָה שֶׁיְּחַיֵּב הָאָדָם עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי הָרְשׁוּת שֶׁקָּרְאוּ חֲכָמִים בְּטוּי, וְהוּא שֶׁנָּדַר אוֹ נִשְׁבַּע אוֹכַל אוֹ לֹא אוֹכַל, אֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ לֹא אֵלֵךְ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, זֶה אֵינוֹ נִכְנָס בִּכְלַל מִצְוַת הַכָּתוּב הַזֶּה, וְזֶהוּ שֶׁהֲצָרְךָ הַכָּתוּב לְהַבְטִיחַ וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא, שֶׁאִלּוּ בְּנִדְרֵי בְּטוּי יָדַבֵּר בֶּאֱמֶת לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּנוּ חֵטְא אִם נֶחְדַּל מִנִּדְרֵי בְּטוּי, וְאָמְנָם בְּנִדְרֵי בְּטוּי מִצְוָה אַחֶרֶת נִתְיַחֲדָה בּוֹ, וְהִיא פָּרָשַׁת נְדָרִים בְּסֵדֶר רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת, שֶׁשָּׁם כָּתוּב (במדבר ל, ג) לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר.

וְהַהֶפְרֵשׁ עוֹד שֶׁבֵּין נִדְרֵי בְּטוּי לִנְדְרֵי גְּבוֹהַּ, שֶׁבִּנְדְרֵי גְּבוֹהַּ אֵין צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בּוֹ נֶדֶר, אֶלָּא שֶׁיֹּאמַר בְּהֵמָה זוֹ קָרְבָּן אוֹ כְּלִי זֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ אֶתֵּן מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ לָעֲנִיִּים, וּבְזֶה בִּלְבַד הוּא מְחַיֵּב לְקַיֵּם דִּבְרֵי פִּיו בַּעֲשֹׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה הַנִּזְכָּר בָּזֶה הַכָּתוּב, שֶׁאִם עָבְרוּ שְׁלשָׁה רְגָלִים וְלֹא קִיֵּם נְדָרָיו עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, אֲבָל מִשּׁוּם בַּל יַחֵל דְּבָרוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר, עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל הַנֶּדֶר בְּעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד. אֲבָל בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהֶן נֶדֶר אוֹ דָּבָר הַמּוֹרֶה עָלָיו, כְּגוֹן מַה שֶׁיִּקְרְאוּ יְדוֹת הַנְּדָרִים אוֹ בְּטוּיִים, אֲבָל אָמַר בְּדִבּוּר בִּלְבַד אוֹכַל כְּכָר זֶה אוֹ אֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אֶתֵּן מָנֶה לִפְלוֹנִי עָשִׁיר, אֵינֶנּוּ מִתְחַיֵּב בַּעֲשֵׂה כְּלָל. אֲבָל רָאוּי לְכָל מִי שֶׁחָנַנוֹ הָאֵל דַּעַת לְקַיֵּם כָּל דְּבָרָיו, וּכְמוֹ כֵן בִּנְדְרֵי בְּטוּי שֶׁאֵינֶנּוּ עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר, וַאֲפִילּוּ לְאַחַר כַּמָּה רְגָלִים.

וְהַיּוֹצֵא מִכָּל זֶה לְדַעְתּוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁנִּמְנָה מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת לְקַיֵּם הָאָדָם מוֹצָא שְׂפָתָיו בִּנְדְרֵי גְּבוֹהַּ, וְנִמְנָה מִצְוָה אַחֶרֶת לְקַיֵּם הַנְּדָרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת שֶׁל בְּטוּי.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי בְּמִצְוַת חִיּוּב הֶבְאַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן (מצוה תלח).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א), שֶׁהַצְּדָקָה מְחֻיָּב הָאָדָם לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה מִשּׁוּם דְּהָא קַיְמִי עֲנִיִּים, כְּלוֹמַר מִכֵּיוָן שֶׁבְּיָדוֹ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה מִיָּד חִיּוּב הָעֲשֵׂה גַּם כֵּן עָלָיו מִיָּד. וּמִכָּל מָקוֹם לְעִנְיַן לַעֲבֹר עָלָיו בְּבַל תְּאַחֵר אֵין עוֹבְרִין עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, שֶׁדֶּרֶךְ כָּל תְּחִיַּב הַתּוֹרָה בְּכָל נִדְרֵי שָׁמַיִם בְּבַל תְּאַחֵר אַחַר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וּכְדִבְרֵי הַבָּרַיְתָא שֶׁכַּתַבְתִּי בְּמִצְוָה זוֹ בְּסָמוּךְ, וְזֶהוּ דַּעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאַף בְּבַל תְּאַחֵר מְחֻיְּבִינַן בִּצְדָקָה בְּשֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ אוֹתָהּ לְאַלְתַּר. וְאָמְרוּ שֶׁחִלּוּק יֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁאָדָם מְחֻיָּב עַצְמוֹ בּוֹ, כְּגוֹן צְדָקָה, לְמָה שֶׁאֵין אָדָם מְחֻיָּב עַצְמוֹ, כְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, דְּמָה שֶׁחִיַּב הוּא עַצְמוֹ בּוֹ וּבְיָדוֹ לְקַיֵּם דְּאִית בֵּהּ הָנֵי תַּרְתֵּי, כְּגוֹן צְדָקָה מְחֻיָּב עֲלֵהּ בְּבַל תְּאַחֵר מִיָּד, אֲבָל בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה לֹא חִיַּב הוּא עַצְמוֹ בָּהֶן. וְקָרְבָּנוֹת שֶׁחִיַּב הוּא עַצְמוֹ בָּהֶן אֵין בְּיָדוֹ לְהַקְרִיבָם מִיָּד, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן עַד אַחַר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים. תִּזְכֶּה בְּנִי וְתִבְחַן דִּבְרֵיהֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר בֵּאוּר הַדִּקְדּוּק, כְּלוֹמַר לְהַזְהִיר הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁחִיַּב לַעֲשׂוֹתוֹ, וְאֵיךְ יִנָּצֵל מִזֶּה כְּשֶׁיִּפֹּל לוֹ סָפֵק בַּמֶּה שֶּׁאָמַר, הַכֹּל מְבֹאָר בִּמְקוֹמוֹת מִשְּׁבוּעוֹת, וּנְדָרִים, וְסוֹף מְנָחוֹת, וּבְמַסֶּכֶת קִנִּים כְּמוֹ כֵן.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא קִיֵּם דְּבָרוֹ בְּנִדְרֵי גָּבוֹהַּ כְּגוֹן קָרְבָּנוֹת וְנִדְרֵי בֶּדֶק הַבַּיִת בִּזְמַן הַבַּיִת, תֵּכֶף שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תלח) בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה. וּכְשֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא קִיֵּם דְּבָרוֹ עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תְאַחֵר, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקעד). וּבִזְמַן הַזֶּה הַנּוֹדֵר צְדָקָה וְלֹא פָּרַע בַּיּוֹם שֶׁנָּדַר לַגַּבָּאִים אוֹ לָעֲנִיִּים אִם יֶשְׁנָם שָׁם, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר בְּבַל תְּאַחֵר מִיָּד, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, וְאִם אַחַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים לְדִבְרֵי הַכֹּל עָבַר בְּבַל תְּאַחֵר.

וּלְעִנְיַן חִיּוּב נִדְרֵי בִּטּוּי כְּבָר נִתְיַחֲדָה בָּהֶן מִצְוָה שֶׁחִיַּב לְקַיְּמָן בְּסֵדֶר רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֶחַר לְקַיְּמָן עַד שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בִּטּוּל, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְקַיֵּם אוֹתָן, אָז נֶאֱמַר בָּהֶן שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה דְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה וְהִלְאוּ דְּלֹא יַחֵל דְּבָרוֹ (מצוה תו) וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וַאֲפִלּוּ עָבְרוּ עָלָיו כַּמָּה רְגָלִים.

מצוה תקעו

מִצְוָה לְהַנִּיחַ הַשָּׂכִיר לָאֱכֹל מֵהַמְּחֻבָּר שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָיוֹת הַשָּׂכִיר אוֹכֵל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה מֵהַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲבֹד בּוֹ כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר הֶהוּא דָּבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כה) כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְגוֹ', וּבָא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ (ב"מ

פז ב), שֶׁבְּשָׁכִיר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס אֲרֵי תִתְגַר, וְכֵן כָּתוּב כְּמוֹ כֵן כִּי תָבֹא בְּקֶמַת רֵעֶךָ וְגוֹ', וּפָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבָבָא מְצִיעָא בְּפֶרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל (פח, ב), שְׁמִשְׁנֵי אֵלֶּה הַכְּתוּבִים לָמַדְנוּ, שֶׁהָאָדָם אוֹכֵל בְּמָחֳבָּר בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וּבֵאֲרוּ שָׁם, שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לָנוּ לִלְמֹד מָה שֶׁצָּרִיךְ מֵאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים בִּלְתִּי הָאַחֵר.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לָהֶם נֶפֶשׁ יָפָה וְרָצוֹן טוֹב, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תִּחּוּל בְּרָכַת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם. וּבֶאֱמֶת שֶׁהַדְּקְדּוּק עִם הַפּוֹעֵל שֶׁלֹּא יֹאכַל בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל בְּעוֹדוֹ הוּא עָמֵל בַּדָּבָר, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּגִדּוּלֵי הַקַּרְקַע, שֶׁהָאָדָם שָׂמֵחַ בּוֹ בִּבְרָכַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ, שֶׁיֵּשׁ הוֹרָאָה בָּזֶה עַל הַנִּבְלָה וְעַל הַמֻּגָּז רַע מְאֹד, וּכְבָר כְּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁהַמְּאֹרָה וְהָרָעוֹת יִדְבְּקוּ בָּרָעִים, וְהַטּוֹבוֹת בַּטּוֹבִים, מִין בְּמִינוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פז, א), מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ לְעוֹשֶׂה בְּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ אוֹכֵל עַד שֶׁלֹּא יִגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ וּמִשֶּׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל, וְהָעוֹשֶׂה בְּמְחֻבָּר כְּגוֹן קוֹצֵר וּבוֹצֵר אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ, כְּגוֹן קוֹצֵר וּבוֹצֵר אַחַר שֶׁיְּמַלֵּא הַסַּל (עי' רמב"ם שכירות פי"ב ב), זֶהוּ דִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ, מִפְּנֵי הַשֵּׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִמְּלָאכָה שֶׁיֹּאכְלוּ בַּהֲלִיכָתָן מֵאוֹמָן לְאוֹמָן וּבַחֲזִירָתָן. וְהַמִּתְבַּטֵּל בִּשְׁעַת הַמְּלָאכָה וְאוֹכֵל עוֹבֵר בְּלֹא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְחָרַמְתָּ לֹא תָנִיף וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּסָמוּךְ בַּלְּאוִין שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקעז) וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם פט א) שֶׁהַחוֹלֵב וְהַמְּחַבֵּץ וְהַמְּנַבֵּן וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע, הַמְּנַכֵּשׁ בַּבְּצָלִים וּבַשּׁוּמִים אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלֵשׁ קְטַנִּים מִבֵּין גְּדוֹלִים אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גְּמַר מְלָאכָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְכָל דָּבָר הַמְּחֻבָּר לַקַּרְקַע שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין כְּלָל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁאֵין הַפּוֹעֵל אוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּגְמָרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וְכֵן לְחַלָּה. הַקּוֹצֵר וְהַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמּוֹסֵק וְהַבּוֹצֵר וְהַדּוֹרֵךְ וְכָל כַּיּוֹצֵא בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ הֲרֵי הֵן אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, וְשׁוֹמְרֵי גְּרָנוֹת וַעֲרֵמוֹת וְכָל דָּבָר הַתָּלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר אוֹכְלִין מֵהֶלְכוֹת מְדִינָה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין הַשּׂוֹמֵר עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וְלֹא הֻתְּרָה הָאֲכִילָה אֶלָּא לְפוֹעֵל שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה (רמב"ם שם הל' ח-ט). וּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה אֵין חִלּוּק כְּשֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו אוֹ אֲפִלּוּ בִּכְתֵפָיו, הַכֹּל אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה. הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים. כְּלוֹמַר וְלֹא דָּבָר אַחֵר, וְהָעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זוֹ לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים בְּגֶפֶן אַחֵר, וְאָסוּר לְפוֹעֵל לְמֹץ בָּעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכַלְתָּ, לֹא מְצִיצָה. וְלֹא יֹאכַל אֲכִילָה גַּסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר שָׂבְעֶךָ, אֲבָל לֹא יוֹתֵר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים בְּבָבָא מְצִיעָא.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִנִּיחַ שְׂכִירוֹ לֶאֱכֹל עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקעז

שֶׁלֹּא יִקַּח הַפּוֹעֵל בְּיָדוֹ יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ – שֶׁנִּמְנַע הַשָּׂכִיר מִלָּקַחַת מִמָּה שֶׁיַּעֲבֹד בּוֹ, יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ (עי' ספהמ"צ להרמב"ם לאוין רסח), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כה) וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מְבֹאָר גַּם כֵּן בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה, בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְלָקַח מִמָּה שֶׁהוּא עוֹבֵד בּוֹ יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ, עֲבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן שֶׁנִּתָּן לְתַשְׁלוּמִין, וּכְבָר קָדַם לָנוּ הַכְּלָל שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות טז א), שֶׁכָּל לָאו שֶׁנִּתָּן לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.

וְאִם תִּשְׁאַל, וְלָמָּה הָיָה צָרִיךְ לָאו עַל זֶה? וַהֲלֹא בִּכְלַל גֶּזֶל הוּא. הַתְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁיְּדָמָּה הַפּוֹעֵל שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חֵטְא בְּלָקְחוֹ מִגְּדוּלֵי הַקַּרְקַע בְּעֵת הַקְּצִיר אוֹ הַבְּצִיר, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד בַּדָּבָר כָּל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁהֵם מַקְפִּידִים בְּמָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תּוֹךְ הַבַּיִת, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָדָיו בָּרוּךְ הוּא, לְהַרְבּוֹת עָלָיו הָאַזְהָרוֹת בְּמָה שֶׁהַכֹּשָׁלוֹן מָצוּי, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג ב), רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

מצוה תקעח

שֶׁלֹּא יֹאכַל הַפּוֹעֵל בִּשְׁעַת מְלָאכָה – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַשָּׂכִיר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מֵהַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲבֹד בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, וְהוּא בַּהֲלִיכָתוֹ מֵאוֹמָן לְאוֹמָן, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד בְּמֻחְבָּר לַקַּרְקַע לֹא הֻתַּר לֶאֱכֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה (ע"י ספהמ"צ להרמב"ם לאוין רסז), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כו) וְחָרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ פז, ב) חָרְמֵשׁ, לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חֲרְמֵשׁ, וּבִשְׁעַת חֲרְמֵשׁ, כְּלוֹמַר עֵת הַקְּצִיר, לֹא תִּקְצֹר לְעַצְמְךָ. וּכְבָר נוֹדַע שֶׁזֶּה הַכָּתוּב בָּא בְּשָׂכִיר, וּפֵרוּשׁ כִּי תָבוֹא, כְּלוֹמַר, כִּי תָּבוֹא בִּשְׂכָרְךָ לַעֲשׂוֹת עִם בַּעַל הַשָּׂדֶה, כְּדִמְתַרְגֵּם אֲנְקְלוֹס אֲרֵי תִתְגַר.

עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מִתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהֵנִיף חֶרְמֵשׁ עַל קָמַת רֵעֵהוּ כָּעִנְיָן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תקעט

הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁיְגָרְשֶׁנָּה בְּגֵט – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁנִּרְצֶה לְגָרֵשׁ נְשׁוֹתֵינוּ, לְגָרֵשׁ אוֹתָן בִּכְתָב, וְעַל זֶה הַכְּתָב יֹאמַר הַכָּתוּב סֵפֶר כְּרִיתוּת, וְהוּא שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גֵּט, וּכְמוֹ כֵן הַמְתַרְגֵּם תִּרְגֵּם סֵפֶר זֶה גֵּט, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד א) וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה נִבְרֵאת לְעֵזֶר לָאָדָם, וְהִיא לוֹ כְּאֶחָד מִכְּלֵי חֶמְדָּתוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב, ב) אֵין הָאִשָּׁה כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעֶשְׂאָהּ כִּלְי, וְאַחַר שֶׁכֵּן, הָיָה מֵרְצוֹנוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּקּוּץ נַפְשׁוֹ בַּכְּלִי הַזֶּה שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מִבֵּיתוֹ. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁיֹּאמְרוּ בַּגְּמָרָא גִּטִּין (צ, א), שֶׁאֲפִלּוּ הִקְדִּימָהּ תַּבְשִׁילוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ, כְּלוֹמַר מִפְּנֵי דָּבָר קָטָן, אַחַר שֶׁאֵינָהּ לוֹ אֶלָּא כִּכְלִי יָקָר שֶׁבַּבַּיִת. וּמֵהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ כִּי מִהְיוֹת הַכְּלִי הַזֶּה בְּצַלְמוֹ בְּדָמוּתוֹ וַחֲנָנָהּ הָאֵל לְצָרְכּוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, עֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ וְנֶפֶשׁ שִׂכְלִית, אֵין רָאוּי לְהוֹצִיאָהּ וּלְשַׁלְּחָהּ מֵעָלָיו כִּי אִם בְּטַעֲנָה גְּדוֹלָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דִּבְרֵי הַכֹּל שֶׁכְּשֶׁמָּצָא בָּהּ דָּבָר גָּדוֹל, שֶׁרָאוּי לְגָרְשָׁהּ מִן הַטַּעַם שֶׁזָּכַרְתִּי, שֶׁהִיא לֹא נִבְרֵאת אֶלָּא בִּשְׁבִילוֹ, וְאַחַר שֶׁהִיא לוֹ מֹרַת רוּחַ וְנַפְשׁוֹ קָצָה בָּהּ, אֵין הֶכְרֵחַ עָלָיו לִהְיוֹת אִתָּהּ עַל כָּל פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ קְצָת מִן הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּכְרְתוּ בְּרִית עִם הָאִשָּׁה בְּרִית חֲזָקָה עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית, וְלֹא תִּירָא עַל הַפְּרוּד, וְאִם תַּעֲשֶׂה לְעֵינָיו הַזְּמָה, וְתַחְרִיב כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת, וְתַבְעִיר בָּאֵשׁ כָּל אֲשֶׁר לוֹ, מְגָדֵישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת. וְאָמְנָם צִוָּתְנוּ הַתּוֹרָה בְּשַׁלְּחֵנוּ אוֹתָהּ לְבִלְתִּי שַׁלְּחָהּ בְּדִבּוּר לְבַד, פֶּן יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִהְיוֹת זִמָּה בְּתוֹךְ עַמֵּנוּ, שֶׁתִּטְעַן הַמְּזַנָּה עַל בַּעְלָהּ כִּי הוּא גֵּרְשָׁהּ מִמֶּנּוּ, גַּם יִהְיֶה מַעֲשֶׂה הַגֵּרוּשִׁין מָצוּי הַרְבֵּה. אָכֵן עַתָּה שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ לִכְתֹּב הַדְּבָרִים בְּסֵפֶר וְהָעֵד עֵדִים צְרִיכָה לְהַרְאוֹת שְׁטָר כָּל הַטּוֹעֶנֶת גֵּרוּשִׁין. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת בַּדָּבָר, כִּי בְּתוֹךְ כָּךְ תְּנוּחַ חֲמַת הָאִישׁ לְפָעָמִים וְיִנָּחֵם מִלְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ, וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מא, א) שֶׁהַגֵּט הַזֶּה שֶׁזִּכַּרְנוּ צָרִיךְ הָאִישׁ לִתְּנוֹ בְּיַד הָאִשָּׁה אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. וְכֵן יָכוֹל לִתְּנוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ וּמִתְגָּרֶשֶׁת בְּכָךְ, וְהוּא שֶׁתְּהֵא עוֹמֶדֶת שָׁם בְּתוֹךְ רְשׁוּתָהּ, לְפִי שֶׁהַגֵּט חוֹב הוּא לָהּ, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב"ם גירושין פ"ב הל' א-ב) גַּם כֵּן שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב שֶׁיִּכְתֹּב הוּא בְּיָדוֹ, אֶלָּא אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדָהּ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ, לֹא נֶאֱמַר וְכָתַב אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב, וְלֹא נֶאֱמַר וְנָתַן אֶלָּא לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ. וְהָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם כִּתְבוּ גֵּט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין

לָהּ, וְהֲרֵי אֵלּוּ שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדָיו. וְאִי אֶפְשָׁר לִנְתִינַת גֵּט בְּלֹא עֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר. וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ עֶרְוָה הַיּוֹם וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין, וּלְמָחָר תְּהִי מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ גֵּט כְּלָל. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכָתַב יְדֵי סוֹפֵר, אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בְּכָתַב יָדוֹ וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וּלְפָנֵינוּ נִבְאַר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מַה בֵּין גֵּט פָּסוּל לְשֶׁאֵינוֹ גֵּט כְּלָל.

וַעֲשָׂרָה (רמב"ם שם א א) דְּבָרִים הֵם הַנִּקְרָאִין עִקְרֵי גֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן, א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ, וּמֵהֶן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב, שֶׁגֵּרַשְׁתִּיהָ וְהֶסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ. ד) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, ה) וְשֶׁיְּהֵא נִכְתָּב לִשְׁמָהּ. ו) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַגֵּט מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ אֶלָּא נְתִינָתוֹ. ז) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ. ח) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ. וְכָל אֵלּוּ מְבֹאָרִין בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן וַחֲתִימַת הָעֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְעִקָּרוֹ שֶׁל גֵּט הוּא (גיטין פה, א) שֶׁיֹּאמַר הָאִישׁ לְאִשָּׁה אֲנִי פְּלוֹנִי מְגָרֵשׁ אוֹתָךְ פְּלוֹנִית שֶׁהָיִית אִשְׁתִּי קֹדֶם מַעֲשֶׂה גֵּט זֶה, וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וּמִכָּל מָקוֹם נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה. וְזֶהוּ נֹסַח הַגֵּט שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הַכֹּל בְּאַרְצֵנוּ.

בְּיוֹם פְּלוֹנִי בַּשַּׁבָּת, כְּךְ וְכָךְ יָמִים לְיֶרַח פְּלוֹנִי, וְאִם עָשׂוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים, אוֹמְרִים בְּכָךְ וְכָךְ לְיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן אוֹ לַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁגֵּט מְאֻחָר פָּסוּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת, בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לַיְצִירָה לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִמְנֵי בֵּהּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵיךְ אֲנָא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי דִּמְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתַי וּלְאַתְרִי וּלְאַתְרִיהוֹן דַּאֲבָהָתַי, צְבֵיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בְּדֶלָא אֲנִיסְנָא, וּפְטַרִית וּשְׁבַקִית וְתָרֵכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דִּמְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרִיכִי וּלְאַתְרִיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דִּי הֲוִית אַנְתְּתִי מִן קֻדְמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פְּטַרִית וּשְׁבַקִית וְתָרֵכִית יָתִיכִי לִיכִי דְּתִתְהָוְיִין רַשָּׁאָה וְשָׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לְמֵהַךְ לְאִתְנַסָּבָא לְכָל גְּבַר דִּתְצַבְּיִין, וְאָנַשׁ לָא יְמַחֵה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם, וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, וְדֵן דִּי יֶהֱוֵי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תֵּרוּכִין וְגֵט פִּטּוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין, כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְהָעֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה. וְנָהֲגוּ הָעָם לְכָתְבוֹ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שִׁטִּין כְּמִנְיַן גֵּט (גיטין ב, א תוס' ד"ה המביא), וּבְשִׁטָּה הָאַחֲרוֹנָה כּוֹתְבִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל לְבַד.

וּכְמוֹ כֵן גֵּט שִׁחְרוּר גַּם כֵּן כּוֹתְבִין בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שִׁטִּין. וְנוֹסַח גֵּט שִׁחְרוּר כַּנּוֹסַח הַנִּזְכָּר, לְבַד לְשׁוֹן הַשִּׁחְרוּר שֶׁמְּשַׁנִּין בּוֹ, וְזֶהוּ:

בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת, בְּכָךְ וְכָךְ יָמִים לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת פְּלוֹנִית לִבְרִיאַת עוֹלָם, לְמִנְיָן שֶׁאָנוּ מוֹנִין כָּאן בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי דְּיָתֵיב עַל נְהַר פְּלוֹנִי, אוֹ עַל כֵּף יַמָּא, אֵיךְ אֲנָא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי וְכָל שׁוּם אִתֶּרֶן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתַי וּלְאַתְרֵי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתַי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בְּדִלָּא אֲנִיסְנָא, וּפְטֵרִית וְשַׁחְרִירִית וּשְׁבַקִית יָתָךְ לָךְ, אַנְתְּ פְּלוֹנִי הַדָּר עַכְשָׁו בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם וַחֲנִיכָא דְּאִית לִיךְ וּלְאַתְרָךְ דַּהֲוִית עָבְדִי מִן קַדְמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פְּטֵרִית וּשְׁבַקִית וְשַׁחְרִירִית יָתִיךְ לִיךְ, דִּיתְיְהִוְיִיין רַשָּׁאָה וְשָׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיךְ, וָאֲנָשׁ לָא יְמְחֵה בִּידָךְ מִן שְׁמֵי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם, וַהֲרֵי אַנְתְּ לְעַצְמָךְ, וַהֲרֵי אַתְּ בֶּן חוֹרִין וְתִשְׁתְּרֵי אַתְּ וְזַרְעִיךְ לְמֵעַל בְּקָהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל, וּרְשׁוּ דֶּאֱנָשׁ לֵית עֲלָךְ וְעַל זַרְעָךְ. וְדֵן דִּי יֶהֱוֵי לָךְ מִנַּאי סֵפֶר שִׁחְרוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין וְגֵט פִּטּוּרִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְכוֹתְבִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, וְחוֹתְמִין הָעֵדִים.

וּמִנְהַג הָעוֹלָם לְהַזְהִיר הַמְגָרֵשׁ (רמב"ם שם פ"ו ה"כ), שֶׁיְּבַטֵּל כָּל מוֹדָעָא וּמוֹדָעָא דְּמוֹדָעָא, וְאוֹמְרִים לוֹ, שֶׁיֹּאמַר כְּתָבוּ גֵּט זֶה לְשֵׁם אִשְׁתִּי פְּלוֹנִית, וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ שָׁם עַל הַסּוֹפֵר, וּמִכָּל מָקוֹם אִם הָלַךְ לוֹ אַחַר שֶׁצִּוָּה לִכְתֹּב הַגֵּט וְלַחְתֹּם וְלִתֵּת, נוֹתְנִין אוֹתוֹ וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְמֵיתָה כִּי נַעֲמִיד אוֹתוֹ בְּחֶזְקַת חַי. וְהַזְהִירוּנוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם פ"ד הי"ג), שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בַּגֵּט וְדֵן בְּיוֹ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא וְדִין, וְיִהְיֶה הַמַּשְׁמָע, כְּלוֹמַר מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינְךָ, וְהַגֵּט צָרִיךְ לְשׁוֹן בְּרוּר מִבִּלְי סָפֵק. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב אִגֶּרֶת בְּיוֹ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא אִי גֶּרְתְּ, כְּלוֹמַר אִם זָנִית. וְלֹא יִכְתֹּב לְמֵהָךְ בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא לִי מֵהָךְ, כְּלוֹמַר, לִי שְׁחוֹק, וְלֹא יִכְתֹּב תְּהֵוְיִין וְתִצְבְּיִין בְּשִׁתֵּי יוֹ"דִין, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא תִּהְוְיִין תִּצְבְּיִין, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ לָזוֹ אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ בְּוָי"ו דְּתֵרוּכִין וְשִׁבּוּקִין שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד, וְיִהְיֶה מַשְׁמָעוֹ תְּרִיכִין וּשְׁבִיקִין כְּלוֹמַר שֶׁהִיא שָׁבְקָה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ צְרִיכִין לְהִזָּהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מַשְׁמַע שְׁנֵי עִנְיָנִים. וּכְמוֹ כֵן (רמב"ם שם פ"ד ה"י) צָרִיךְ הַכּוֹתֵב לְהִזָּהֵר בַּכְּתִיבָה, שֶׁתִּהְיֶה כְּתָב מְבֹאָר, עַד שֶׁיֵּדְעוּ לְקָרוֹתוֹ הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָם לֹא סְכָלִים וְלֹא נְבוֹנִים, וְיָכוֹל לְכָתְבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הַלָּשׁוֹן וְהַכְּתָב בָּרוּר עַל הָעִנְיָן שֶׁזְּכַרְנוּ, וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְכָתְבוֹ בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי וּבִכְתַב אַשּׁוּרִי (שו"ע אבה"ע סי' קכו סעיף ב).

וְהִנֵּה אָכְתֹּב לְךָ בְּנִי, מְעַט בְּכָאן בְּנוֹסַח שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה מִכְּלַל הַמִּצְוָה וּמֵעִנְיָנָהּ. שֵׁם גֵּט שֶׁדִּבַּרְנוּ עָלָיו שֵׁם כּוֹלֵל הוּא לְכָל שְׁטָר וּמִן הַשֵּׁם הוּא זֶה. תְּחִלַּת כָּל דָּבָר אֹמַר, שֶׁרָאוּי לְכָל עֵדִים כְּשֵׁרִים, לַחְקֹר וּלְהָבִין עִקְּרֵי הַדְּבָרִים שֶׁיְּעִידוּ עֲלֵיהֶם, מֵאֵי

זֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, וְשֶׁיּוֹדִיעוּ לְבַעֲלֵי הַדָּבָר, שֶׁיְּיַעֲדוּ לָהֶן בְּלָשׁוֹן בָּרוּר כָּל הַתְּנָאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְיַחְזְרוּ לִפְנֵיהֶם כָּל הַדְּבָרִים עַד שֶׁיַּשְׂכִּילוּ אוֹתָם יָפֶה, וְלֹא כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הָעֵדִים הַסְּכָלִים, הַמַּפְשִׁיטִים גְּלִימוֹת בְּנֵי אָדָם וְנִכְסֵיהֶם וְקִנְיָנָם בִּזְנַב גְּלִימָתָם, שֶׁלּוֹחֲשִׁים מֵעַט בְּאָזְנֵי הֶהָמוֹן הַטִּפְּשִׁים, וְטֶרֶם יוֹדִיעוּם וְיָבִינוּ עִקְרֵי הַתְּנָאִים, הוֹלְכִין וְכוֹתְבִין וְחוֹתְמִין כַּטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיּוֹצִיאוּ אוֹתָם נְקִיִּים מִנִּכְסֵיהֶם. וַאֲנַחְנוּ עִם הַקֹּדֶשׁ, לֹא כֵן נָתַן לָנוּ הַשֵּׁם אֱלֹהֵינוּ לַעֲשׂוֹת שׂוּם דָּבָר כִּי אִם בְּדֶרֶךְ אֱמֶת, וְעַל כֵּן נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה עַל הָאוֹנָאוֹת בַּתּוֹרָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדִכְתִיב וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת (ויקרא יט לג, כה יד, כה יז).

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן הוֹדִיעוּנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, לְקַיֵּם כָּל דָּבָר אַחַר אֲמִתַּת הָעִנְיָנִים וּכְדַעַת הַמּוֹכְרִים וְהַלּוֹקְחִים, וְלֹא נַעֲשֶׂה הַדִּין כֻּלּוֹ אַחַר הַדִּבּוּרִים, כִּי אִם אַחַר כַּוָּנַת הָאֲנָשִׁים, בִּהְיוֹת לָנוּ כַּוָּנָתָם בְּרוּרָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּכְתֻבּוֹת (צז, א) בְּפֶרֶק אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת, זַבֵּין וְלָא אִצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי דְּהַדְרֵי זְבִינֵי, וְהוּא דְּגַלֵּי אַדַּעְתֵּיהּ דְּמִשּׁוּם דְּצָרִיךְ לְהוּ לְזוּזֵי לְמֶעְבַּד בְּהוּ כָּךְ וְכָךְ הוּא דְּמִזְבֵּן. וְאָמְרִינַן נָמֵי בְּקִדּוּשִׁין (נ, א) בְּפֶרֶק הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ בּוֹ וּבְשֶׁלּוֹחוֹ, הַהוּא גַּבְרָא דְּזַבְנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ אַדַּעְתָּא לְמִסַּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, סְלִיק וְלָא אִתְּדַר לֵיהּ, אָמַר רָבָא כֹּל דְּסָלֵק אַדַּעְתָּא לְמִתְּדַר הוּא וְלָא אִתְּדַר לֵיהּ, כְּלוֹמַר וְהַדְרֵי זְבִינֵי. הִנֵּה שֶׁדַּעְתָּם לוֹמַר שֶׁיִּגְמְרוּ הַמַּעֲשִׂים כֻּלָּן אַחַר הָאֱמֶת וְכַוָּנַת הָעוֹשִׂים, וְהוּא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם וּבָהּ יַצְלִיחַ בְּכָל מַעֲשָׂיו.

הַנֹּסַח הַנָּהוּג בְּכָל שִׁטְרֵי מְכִירוֹת וּמַתָּנוֹת זְכִיּוֹת וּמְחִילוֹת בֵּינֵינוּ כֵּן הוּא: יוֹדְעִים אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה עֵדוּת בְּרוּרָה שֶׁאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי הֱיוּ עָלַי עֵדִים וּקְנוּ מִמֶּנִּי וּתְנוּ לוֹ לְרַבִּי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, לִהְיוֹת לוֹ לִרְאָיָה וְלִזְכוּת, מֵחֲמַת שֶׁנִּטַּלְתִּי וְקִבַּלְתִּי מִיָּדוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת, וּמָכַרְתִּי לוֹ בָּהֶם כֶּרֶם אוֹ שָׂדֶה אוֹ בַּיִת פְּלוֹנִי, כְּמוֹ שֶׁמְּסֻמָּן וּמְמֻצָּר בְּסִימָנָיו וּבִמְצָרָיו, וְאֵלּוּ הֵן מְצָרָיו אוֹתוֹ מָקוֹם, מֵצַר פְּלוֹנִי כֵּן וּמֵצַר פְּלוֹנִי וְכוּ', עַד שֶׁמְּמַצֵּר אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו, כָּל מָה שֶׁיֵּשׁ תּוֹךְ מְצָרִים אֵלּוּ מָכַרְתִּי אֲנִי פְּלוֹנִי מְכִירָה גְּמוּרָה בְּקִנְיָן גָּמוּר מֵעַכְשָׁו בַּמָּמוֹן הַנִּזְכָּר וְכוּ'. וְאַחַר כָּךְ מַזְכִּיר בִּפְרָט עִנְיָנִי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, כְּגוֹן עֵצִים וַאֲבָנִים קוֹרוֹת, וְקֵירוֹת וְתִקְרָאוֹת, וְכָל זֶה לְשֶׁפְּרָא דִּשְׁטָרָא. וְצָרִיךְ לְהַזְכִּיר (ב"ב סג ב) עֶמְקָא וְרוּמָא. וּכְמוֹ כֵּן נָהֲגוּ עַכְשָׁו לִכְתֹּב בִּשְׁטָרֵי חוֹב עַל מְנָת שֶׁלֹּא תַּשְׁמִיטֶנּוּ בַּשְּׁבִיעִית, דְּאִי לָאו, שְׁבִיעִית תִּהְיֶה מְשַׁמֶּטֶת, דְּקַיְמָא לַן שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה תעז).

וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קסז, א) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל שִׁטְרוֹת, דְּלָא לִכְתּוֹב אֱנִישׁ מֵחֲשְׁבוֹן שְׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה בְּסוֹף שִׁטָּה, דִּלְמָא מְזַיֵּף וְיִכְתּוֹב מִשְּׁלֹשָׁה שְׁלֹשִׁים, וּמֵאַרְבָּעָה אַרְבָּעִים,

וּמֵחֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁים, וְכוּ', וְאִי אִתְרְמֵי לֵהּ בְּסוֹף שִׁטָּה נְהַדְּרֵהּ תְּרֵי תְּלָתָא זִמְנֵי וְאֶפְשָׁר דְּמִתְרְמֵי לֵהּ בְּאֶמְצַע שִׁטָּה. וְכֵן אָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם קסה ב) שֶׁאִם כָּתוּב בַּשִּׁטָּר מִלְמַעְלָה מָנֶה וּמִלְמַטָּה מָאתַיִם אוֹ בְּהֶפֶךְ שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. וְכֵן אָמְרוּ (שם קסז, ב) שֶׁכּוֹתְבִין שְׁטָר לַמּוֹכֵר אוֹ לַלָּוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ אוֹ הַמַּלְוֶה עִמּוֹ, אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת וְקַבָּלָנוּת וּשְׁטָרֵי בֵּרוּרִין וְכָל מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם. וְאָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף בְּפֶרֶק גֵּט פָּשׁוּט (בבא בתרא קסא, ב) שֶׁכָּל הַמְחֻקִּין כֻּלָּן צָרִיךְ אֲנִישׁ לְמִכְתַּב קִיּוּמֵיהּ. וְצָרִיךְ גַּם כֵּן לַחְזֹר מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּשִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמֵדִין מִשִּׁטָּה אַחֲרוֹנָה, וּמִפְּנֵי כֵן אִם הִרְחִיקוּ הָעֵדִים מִן הַכְּתָב שִׁטָּה אַחַת כָּשֵׁר, וְזֶה שָׁנָהֲגוּ (תוס' שם קסב א ד"ה לפי) לִכְתֹּב הַכֹּל שָׁרִיר וְקַיָּם בְּשִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהַלָּשׁוֹן אֵינוֹ מְעַכֵּב בַּשִּׁטָר, וַאֲפִלּוּ אִם נִלְמַד מִמֶּנּוּ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאָמַר רָבָא שָׁם (קסג א) שֶׁשְּׁטָר הַבָּא הוּא וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק שֶׁכָּשֵׁר, וְאִם תֹּאמַר מוֹחֵק וְחוֹזֵר וּמוֹחֵק, אֵינוֹ דּוֹמֶה וְכוּ'. אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ מז, א) דִּכְתִבִינַן בַּשְׁטָרוֹת וְקָנִינָא מִנֵּהּ בְּמָנָא דְּכָשֵׁר לְמִקְנְיָא בֵּהּ, בְּמָנָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר קוֹנִין בְּפֵרוֹת, דְּכָשֵׁר לְאַפּוֹקֵי מִדִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר קוֹנִין בְּמוֹרִיקָא, לְמִקְנְיָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּלֵוִי דְּאָמַר בְּכֶלְיוֹ שֶׁל מַקָּנֶה, וְרַב וְאִיתֵימָא רַב אֲשִׁי אָמַר, דְּכָשֵׁר לְמַעוֹטֵי אִסּוּרֵי הֲנָאָה.

וְנִסַּח שְׁטַר חֲזָקָה כְּךָ הוּא: בְּפָנֵינוּ אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה וְכוּ', נָתַן פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי מַפְתְּחוֹת מָקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁמָּכַר לוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְחָתוּם בִּשְׁטַר הַמְּכִירָה שֶׁעָשָׂה לוֹ שֶׁעֲדָיו פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבְפָנֵינוּ אָנוּ עֵדִים אָמַר לוֹ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי לֵךְ חֲזַק וּקְנֵי, וְרַבִּי פְּלוֹנִי הַנִּזְכָּר פָּתַח וְנָעַל בְּפָנֵינוּ וְהֶחְזִיק בּוֹ חֲזָקָה גְּמוּרָה, וּמָה שֶׁהָיָה בְּזִמַּן פְּלוֹנִי.

נִסַּח שְׁטַר מְכִירַת חוֹב: אֲנִי פְּלוֹנִי מוֹכֵר לְךָ פְּלוֹנִי שְׁטַר חוֹב פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּב לִי פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מַחְזִיק כֵּן וְכֵן, וְתִזְכֶּה בּוֹ וּבְכָל שִׁעְבּוּדוֹ בְּכֹחַ שְׁטָר זֶה וּבִמְסִירַת הַשְּׁטָר, וְאִם אֵין הַשְּׁטָר בְּיָדָם מְזַכֶּה אוֹתוֹ בָּהּ אַגַּב אַרְבַּע אַמּוֹת קַרְקַע, וְכָל מִלְוָה עַל פֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מח, א ועי' ב"ב תוד"ה רב פפא) שֶׁאֵינָהּ נִקְנֵית כִּי אִם בְּמַעֲמַד שְׁלִשְׁתָּן, וְזֶה מִתְּלַת מִלֵּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין יד, א) שֶׁהֵן הִלְכְתָא בְּלֹא טַעֲמָא.

נִסַּח שְׁטַר צַוָּאָה: אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה נִכְנַסְנוּ אֵצֶל רַבִּי פְּלוֹנִי לְבַקְּרוֹ וּמְצָאנוּהוּ חוֹלֶה וּמוּטָל בַּמִּטָּה, וּדְבָרָיו מְכֻוָּנִים בְּפִיו, וְדַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו לְהָשִׁיב עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו, וְאָמַר לָנוּ, הֲרֵינִי חוֹלֶה וּמִתְיָרֵא שֶׁמָּא אָמוּת מֵחֳלִי זֶה, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הְיוּ עֵדַי צַוָּאָתִי, וַהֲרֵינִי מְצַוֶּה בְּפְנֵיכֶם מֻחֶמֶת מִיתָה וְנוֹתֵן אֲנִי לִבְנִי פְּלוֹנִי כֵּן וְכֵן, וְלִבְנֵי הָאַחֵר כֵּן וְכֵן, וְלִפְלוֹנִי כֵּן וְכֵן. וְאַחַר כָּל דְּבָרָיו כּוֹתְבִין, כָּל זֶה צִוָּה בְּפָנֵינוּ רַבִּי פְּלוֹנִי הַנִּזְכָּר מֻחֶמֶת מִיתָה, וְיָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁמִּתּוֹךְ אוֹתוֹ חֹלִי נִפְטַר לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְחַיִּים לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הִנִּיחַ.

נֹסַח שְׁטַר קִיּוּם בֵּית דִּין: בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא כַּד הָנְפַּק שְׁטָרָא דְּנָא קֳדָמָנָא אֲנַחְנָא בֵּי דִינָא דַּחֲתִימִין לְתַתָּא, וְאִתְבָּרַר לָנָא חֲתִימוֹת יָדָא דְּסַהֲדַיָּא אִלֵּין דַּחֲתִימִין לְעֵיל בִּשְׁטָרָא דְּנָא דְּהִיא הִיא חֲתִימוֹת יְדֵיהוֹן, וַאֲשַׁרְנוּהוּ וְקַיְּמְנוּהוּ כְּדַחֲזֵי וַהֲרֵי הוּא מְאֻשָּׁר וּמְקֻיָּם. וְחוֹתְמִין שְׁמוֹתֵיהֶם.

וְיֶתֶר רַבֵּי הַפְּרָטִים הַיּוֹצְאִים בְּעִנְיְנֵי הַגֵּט וּבִשְׁאָר שְׁטָרוֹת, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת גִּטִּין, וּבְבָבָא בָּתְרָא בְּפֶרֶק גֵּט פָּשׁוּט וּבְקִצַּת מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוֹת גִּטִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא כָּתַב לָהּ הַגֵּט כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה וְכָעִנְיָן שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, לְפִי שֶׁדִּינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְהוּא מַחְזִיק אוֹתָהּ כִּמְגֹרֶשֶׁת, וְעוֹנֶשׁ אֵשֶׁת אִישׁ יָדוּעַ, כִּי הוּא מִן הָעֲבֵרוֹת הַיּוֹתֵר הַחֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה.

מצוה תקפ

שֶׁלֹּא יַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּהַחְזִיר הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁגֵּרַשְׁנוּהָ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְדָוְקָא נִשֵּׂאת אוֹ נִתְאָרְסָה, אֲבָל זְנָתָה אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מֻתָּר לְהַחְזִירָהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ד) לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ, וְזֶה יְדַבֵּר אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר תְּחִלָּה וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר, דְּאִלּוּ קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא מֻתָּר לְהַחְזִירָהּ, וְגַם רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן אִם אֵינָהּ רְשָׁעָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן הַזִּמָּה וְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפח) וּבְלָאו דְּלֹא תִּנָּאֵף בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לה), רִבּוּי הַנִּזָּקִים שֶׁהֵן בַּזִּמָּה, וְיָדוּעַ הַדָּבָר, וּכְעֵין זִמָּה הִיא לְהָיוֹת אִשָּׁה יוֹצֵאת מִן הָאֶחָד וּמִשַּׁמֶּשֶׁת לָאֲחֵרִים וְאַחַר כָּךְ לָשׁוּב אֶל הָרִאשׁוֹן.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמִקּוֹמוֹת מִיְּבָמוֹת [א"ה סי' י].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶן בָּאָה הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְהַחְזִירָן, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם הַנָּשִׁים בִּכְלַל הָאִסּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הִלְּאוֹ לָאֲנָשִׁים. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ"צ לאוין לדעת הרמב"ן ט"ו) יִמְנֶה בָּזֶה הַכָּתוּב שְׁנֵי לָאוִין, הָאֶחָד שֶׁלֹּא לְהַחְזִיר הַגְּרוּשָׁה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, וְהָאֶחָד שֶׁלֹּא יָבוֹא הַבַּעַל עַל אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁזָּנְתָה בְּעוֹדָהּ תַּחְתָּיו.

מצוה תקפא

שֶׁלֹּא יֵצֵא הֶחָתָן מִבֵּיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי צִבּוּר – שֶׁנִּמְנַע הֶחָתָן מִלְּצֵאת מִבֵּיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה, כְּלוֹמַר לְלֶכֶת בְּמַסְעוֹת רְחוֹקִים. וְנִמְנַע גַּם כֵּן שַׂר הַצָּבָא מִלְּהוֹצִיאוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ,

כְּלוֹמַר לְהוֹצִיאוֹ לְלֶכֶת לַמִּלְחָמָה, אוֹ לַעֲשׂוֹת מֵהַמְּלָאכוֹת הַצְּרִיכוֹת בִּשְׁבִיל הַמִּלְחָמָה, כְּגוֹן לְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן לְאֶחָיו, אוֹ לְתַקֵּן עִנְיְנֵי הָעִיר לְשָׁמְרָהּ מֵהָאוֹיֵב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ה) וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר. וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מד, א) לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא, יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יְתַקֵּן כְּלֵי זַיִן וִיסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר. וְדִקְדְּקוּ עוֹד, עָלָיו הוּא דְּאֵין אַתָּה מַעֲבִיר, אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים, כְּלוֹמַר לַשְּׁבִים מֵהַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל רַכּוּת הַלֵּב, אוֹ בִּשְׁבִיל חִנּוּךְ בַּיִת וְכֶרֶם. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, וְכִי מֵאַחַר דְּנָפְקָא לַהּ מִלֹּא יַעֲבֹר עָלָיו, לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא לְמָה לִי? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

וּכְבָר כָּתַבְתִּי הַצְּרִיךְ בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי עִנְיַן הַסֵּפֶר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקפב), קָחֻנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקפב

מִצְוָה שֶׁיִּשְׂמַח הֶחָתָן עִם אִשְׁתּוֹ שָׁנָה אַחַת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשְׂמַח הֶחָתָן עִם אִשְׁתּוֹ שָׁנָה אַחַת, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִסַּע חוּץ לָעִיר לָצֵאת לְמִלְחָמָה וְלֹא לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים לְשֶׁבֶת תּוֹלָתוֹ יָמִים רַבִּים, אֶלָּא יֵשֵׁב עִמָּהּ שָׁנָה שְׁלֵמָה מִיּוֹם הַנִּשּׂוּאִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ה) נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנָיו לִבְרֹאת הָעוֹלָם, וְחָפְצוֹ שֶׁיִּתְיַשֵּׁב בִּבְרִיּוֹת טוֹבוֹת הַנּוֹלָדוֹת מִזָּכָר וּנְקֵבָה, שֶׁיִּזְדַּוְּגוּ בְּהֶכְשֵׁר, כִּי הַזְּנוּת תּוֹעֵבָה הִיא לְפָנָיו, עַל כֵּן גָּזַר עָלֵינוּ הָעָם אֲשֶׁר בָּחַר לִהְיוֹת נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנִּשֵּׂא עִם הָאִשָּׁה הַמְיֻחֶדֶת לָנוּ לְהָקִים זֶרַע שָׁנָה שְׁלֵמָה, מֵעֵת שֶׁנִּשְׂאָ אוֹתָהּ, כְּדֵי לְהַרְגִּיל הַטֶּבַע עִמָּהּ וּלְהִדָּבֵק הָרָצוֹן אֶצְלָהּ וּלְהַכְנִיס צִיּוּרָהּ וְכָל פָּעֳלָהּ בַּלֵּב, עַד שֶׁיָּבוֹא אֵצֶל הַטֶּבַע כָּל מַעֲשֵׂה אִשָּׁה אַחֶרֶת וְכָל עִנְיָנֶיהָ דֶּרֶךְ זָרוּת, כִּי כָּל טֶבַע בָּרֹב יְבַקֵּשׁ וְיֶאֱהַב מָה שֶּׁרָגִיל בּוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַרְחִיק הָאָדָם דַּרְכּוֹ מֵאִשָּׁה זָרָה, וְיִפְנֶה אֶל הָאִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ מַחְשַׁבְתּוֹ, וְיַכְשְׁרוּ הַוְלָדִים שֶׁתֵּלֵד לוֹ, וְיִהְיֶה הָעוֹלָם מַעֲלֶה חֵן לְפָנַי בּוֹרְאוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה שם רמב"ם מלכים פ"ז הי"א), שֶׁכָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ אֵינוֹ יוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְאַף לֹא מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן לְאֶחָיו שֶׁהֵם בַּמִּלְחָמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר, וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, כְּלוֹמַר לֹא לְצָרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְלֹא לְצָרְכֵי הָעִיר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, לְעִנְיַן שֶׁאֵין בְּנֵי הָעִיר מַכְרִיחִין אוֹתוֹ לַמִּלְחָמָה, כִּי אָז הָיֵינוּ נִלְחָמִים לִפְעָמִים. וּלְעִנְיַן שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לְשַׂמְּחָהּ וְלֵישֵׁב עִמָּהּ שָׁנָה אַחַת, נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפֵרֵשׁ מִמֶּנָּה תּוֹךְ שָׁנָה לַעֲמֹד זוּלָתָהּ יָמִים רַבִּים, וַאֲפִלּוּ בְּמִחְיָלָתָהּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם הָרוֹצֶה לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה אוֹ לִשְׁמֹחַ עִם רֵעָיו עַל דַּעַת שֶׁיָּשׁוּב לְיָמִים מוּעָטִים בְּשִׂמְחָה, מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בָּזֶה בְּטוּל הַמִּצְוָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּמִחְיָלָתָהּ מֻתָּר (עי, שו"ע אבהע"ז סי' סד ס"א ובבית שמואל וחלקת מחוקק שם).

מצוה תקפג

שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן בְּחוֹבוֹ כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם אֹכֶל נֶפֶשׁ – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּמַשְׁכֵּן הַכֵּלִים שֶׁהֵן סִבַּת הֲכָנַת מָזוֹן לִבְנֵי אָדָם בָּהֶן, כְּגוֹן (עי' רמב"ם בסהמ"צ לאוין רמב) כְּלֵי הַטְּחִינָה וּכְלֵי הַלִּישָׁה וּכְלֵי הַבִּשּׁוּל וּכְלֵי שְׁחִיטַת בַּעֲלֵי חַיִּים וְזוּלָתָם, מִמָּה שֶׁיִּכְלֶה דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דבריס כד ו) לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרֶכֶב כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב"מ קטו, א) לֹא רֵחַיִם וָרֶכֶב בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) וְנִשְׁאַר שֶׁנִּבָאֵר לְךָ הֵנָּה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרֶכֶב, שֶׁזֶּה יָבִיא לַחְשֹׁב שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן בְּאָמְרָם וְחַיָּבִין עַל הָרֵחַיִם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָרֶכֶב בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְעִנְיַן זֶה שֶׁכָּל מִי שֶׁיְּמַשְׁכֵּן כְּלִי שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר. וּמִי שֶׁמַּשְׁכֵּן כֵּלִים רַבִּים, כָּל אֶחָד מֵהֶן עוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, חַיָּב עַל כָּל כְּלִי וּכְלִי, כְּגוֹן שֶׁיְּמַשְׁכֵּן כְּלֵי הַטְּחִינָה וּכְלֵי הַלִּחֶם וּכְלֵי הַלִּישָׁה, וְזֶה מָה שֶׁאֵין צָרִיךְ בּוֹ לְדַבֵּר, שֶׁהוּא כְּמוֹ מִי שֶׁחָבַל בֶּגֶד אַלְמָנַת רְאוּבֵן וּבֶגֶד אַלְמָנַת שִׁמְעוֹן וּבֶגֶד אַלְמָנַת לֵוִי, שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל כָּל בֶּגֶד וּבֶגֶד. וְאָמְנָם דִּין הַשְּׁאֵלָה בְּמִי שֶׁחָבַל שְׁנֵי כֵּלִים וּבְכָלָן יַעֲשֶׂה אֹכֶל נֶפֶשׁ, וְלֹא יַסְפִּיק הָאֶחָד מִבִּלְתִּי הָאַחֵר בַּעֲשִׂיַּת אֹכֶל נֶפֶשׁ, נֹאמַר, אַחַר שֶׁהָאֹכֶל אָמְנָם יִשְׁלַם בְּכָלָן הֵם כִּכְלִי אֶחָד, וְיִהְיֶה חַיָּב מִשּׁוּם כְּלִי אֶחָד, אוֹ נֹאמַר, אַחַר שֶׁהוּא שְׁנֵי כֵּלִים חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּבֵאֲרוּ לָנוּ, שֶׁהוּא חַיָּב עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּקִבּוּץ שְׁנֵיהֶם נַעֲשֵׂית הַמְּלָאכָה, כְּגוֹן רֵחַיִם וָרֶכֶב, שֶׁלֹּא יִטְחַן אֶחָד מֵהֶן בִּלְתִּי הָאַחֵר, שֶׁהוּא אִם חָבַל רֵחַיִם וָרֶכֶב יִהְיֶה כְּמִי שֶׁחָבַל מַשְׁאֶרֶת שֶׁל עִסָּה וְסַכִּין שְׁחִיטָה, וְהֵן שְׁנֵי כֵּלִים, כָּל אֶחָד עוֹמֵד לְמִלַּאכְתּוֹ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרוֹ וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, לֹא שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְזֶה לְשׁוֹן סִפְרִי, בְּזֶה הָעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְתִּי לְךָ, אָמְרוּ מָה רֵחַיִם וָרֶכֶב מְיֻחָדִים שְׁנֵי כֵּלִים וּמְשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת וְחַיָּבִים עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ כָּל שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל

זֶה בִּכְּנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּכְּנֵי עַצְמוֹ. בֵּאוּר הַדָּבָר וְעִנְיָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל זֶה בִּכְּנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּכְּנֵי עַצְמוֹ, וּכְשֶׁעָבַר וּמִשְׁכֵּן יִלָּקַח מִמֶּנּוּ וְיוּשַׁב לָאֲמָן. שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁהוּא לְתִקּוּן הָעוֹלָם וְצָרְךָ יְשׁוּבוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלוה ולוה פ"ג ה"ב) שֶׁבְּעִנְיָן אִסּוּר זֶה אֵין חִלּוּק, בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ בְּיָדוֹ אוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין, בְּכָל צַד חַיָּב עֲלֵיהֶן, וְאִם חָבַל מַחְזִירִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין בְּעַל כָּרְחוֹ. וּפֵרְשׁוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁאִסּוּר זֶה אֵינוֹ אֶלָּא כְּשֶׁמִּשְׁכֵּן הַכֵּלִים הַנִּזְכָּרִים, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֲבָל בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, וַדַּאי מֻתָּר לְמַשְׁכֵּן כָּל כֵּלִים שֶׁבָּעוֹלָם, דְּלֹא גָּרַע מִמָּכָר, שֶׁאֵין מוֹנְעִין לוֹ לָאָדָם מִלְּמְכוֹר כָּל כֵּלָיו אוֹ לְמַשְׁכְּנָן. וּמִפְּנֵי שֶׁטָּעוּ בָּזֶה מְגַדּוֹלֵי גְּאוֹנֵי עוֹלָם הָאֲרַכְתִּי בּוֹ. וְהַחוֹבֵל בִּכֵּלִים הַרְבֵּה שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ וְלֹא הֶחְזִירָן עַד שֶׁנִּשְׁרְפוּ אוֹ אָבְדוּ, חַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל אַחַת מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁנֵי כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין מְלָאכָה אַחַת, כְּרֵחַיִם וָרֶכֶב וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, חַיָּב שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁרְפוּ עַד שֶׁלֹּא הֶחְזִירָן (רמב"ם שם ה"ג). וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִמְּצִיעָא.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן.

מצוה תקפד

שֶׁלֹּא לְתָלֹשׁ סִימָנֵי צָרַעַת – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלָּקוֹץ סִימָנֵי צָרַעַת אוֹ לְכַוְּתָהּ עַד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה מַרְאֶהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ח) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי, הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת, בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (נגעים פ"ז, מ"ד), הַתּוֹלֵשׁ סִימָנֵי הַטֻּמְאָה וְהַכֹּוֶה אֶת הַמִּחְיָה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ בְּאַזְהָרַת וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ (מצוה קע), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם טומאת צרעת פ"י ה"א), שֶׁהַתּוֹלֵשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה בֵּין כֻּלָּן, אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָן, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁהִכְוָה אֶת הַמִּחְיָה כֻּלָּהּ, אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ, בֵּין מִן הַבָּשָׂר אוֹ מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הַבַּיִת, בֵּין קֹדֶם שֶׁיִּרְאֶה הַכֹּהֵן הַנֶּגַע, בֵּין תּוֹךְ יְמֵי הֶסְגֵּר, בֵּין תּוֹךְ יְמֵי הֶחְלֵט, אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר הַפִּטּוּר, בְּכָל זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וְחַיָּב מַלְקוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, כְּלוֹמַר כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת וְלֹא שֶׁיִּתְלֹשׁ אוֹ יָקֹץ הַנֶּגַע, וּכְבָר קָדַם לָנוּ הַכְּלָל הַיָּדוּעַ (מכות יג ב), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַּעֲשֶׂה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם), שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה עַל זֶה עַד שֶׁיּוֹעִילוּ לוֹ מַעֲשָׂיו, כְּלוֹמַר שֶׁבְּהִסְתַּלֵּק מֵה שֶׁסִּלֵּק מִן הַנֶּגַע יִשָּׁאֵר פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר בַּמּוֹתָר,

אֲבָל אִם נִשְׁאַר כְּשִׁעוּר טֻמְאָה בַּמּוֹתָר, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בָּהּ בַּהֶרֶת וּבָהּ שָׁלֹשׁ שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת וְתָלַשׁ אַחַת אוֹ כָּוָה מִקְצָת הַמִּחְיָה וְנִשְׁאַר מִמֶּנָּה כַּעֲדָשָׁה, אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא טָמֵא כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּתְּחִלָּה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאֵין הָעִנְיָן כֵּן בַּנֶּתֶק, שֶׁאֵין לוֹקֶה בַּנֶּתֶק בְּנַגְלְחוֹ מִקְצָת הַנֶּתֶק, עַד שֶׁיְּגַלַּח כֻּלּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ בְּסֵדֶר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ (מצוה קע).

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קלב ב) בְּעִנְיַן אִסּוּר זֶה, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צָרַעַת בְּעָרְלָתוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לָהּ מִלְּמוֹל, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל מִילָה דּוֹחָה לְאוֹ זֶה, כִּדְקָיְמָא לַן בְּכָל מָקוֹם, דְּאָתֵי עֲשֵׂה וְדָחֵי לֹא תַעֲשֶׂה, וְהוּא דְּאִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם עֲשֵׂה אֶלָּא בְּבִטּוּל הַלְּאוֹ, כְּגוֹן זֶה דְּמִילָה בְּצָרַעַת, וְאָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ג, ב) דְּלָא אִתְּמַר כְּלָלִין דִּין בְּכָל הַלְּאוִין, אֶלָּא דַּוְקָא בְּלֹא תַעֲשֶׂה קַל, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת, כְּמוֹ לֹא תַעֲשֶׂה דְּלֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב יא) דְּדָחֵינַן לֵהּ מִשּׁוּם עֲשֵׂה דִּגְדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, וּכְמוֹ כֵן זֶה הַלָּאו דְּלָא יָקֵץ בַּהַרְתּוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת גַּם כֵּן, וּבְאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֲרֵי הַדָּבָר כְּאֵלּוּ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ, לֹא מְנַעְתִּיךָ מֵהֶם בִּמְקוֹם עֲשֵׂה זֶה, אֲבָל כָּל לָאוִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת לָא דָּחֵינַן מִשּׁוּם עֲשֵׂה, הוֹאִיל וְהֶחְמִיר הַכָּתוּב בּוֹ כָּל כָּךְ שֶׁחִיֵּב עָלָיו כָּרֵת הֲרֵי הוּא כְּאֵלּוּ אָמַר בְּפֵרוּשׁ, עֲשֵׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לַעֲבֹר בַּעֲשִׂיתוֹ בְּלָאו פְּלוֹנִי. וְיֶתֶר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים (פרק שביעי).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁמִּי שֶׁנִּצְטָרַע וּמֻכִּיר בְּסִימָנֵי צָרַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְקֵץ אוֹתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָלַשׁ אוֹתָן עַל הָעִנְיָן שֶׁזִּכַּרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקפה

שֶׁלֹּא לְמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹב בִּזְרוֹעַ – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּמַשְׁכֵּן בְּיָדֵינוּ בַּעַל חוֹב, כְּלוֹמַר הַלְוָוֶה, אֶלָּא בְּמִצְוַת הַשּׁוֹפֵט וְעַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ, לֹא שֶׁנִּקְפֹּץ אֲנַחְנוּ וְנָבוֹא בְּבֵית בַּעַל הַחוֹב וּנְמַשְׁכְּנֵהוּ אוֹ שֶׁנִּמְצָאֵהוּ בַּשּׁוּק וְנַחְטֹף הַמַּשְׁכוֹן מִיָּדוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד י) לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ, וְלָאו דַּוְקָא בַּיִת, אֶלָּא הוּא הַדִּין הַחוֹטֵף מִיָּדוֹ בַּשּׁוּק. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב"מ קיג א) הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵית דִּין, וְלֹא יִכָּנֵס בְּבֵיתוֹ לִטֹּל מַשְׁכּוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) בַּחוּץ תַּעֲמֹד.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנֵי אָדָם כְּהֶפְקֵר וְיִרְבֶּה הֶחָמָס בָּאָרֶץ, שֶׁהַגָּדוֹל יִהְיֶה בּוֹלֵעַ הַקָּטָן וִימַשְׁכֵּן אוֹתוֹ בִּזְרוֹעַ מִבְּלִי פַּחַד אֵלָיו, וְהַקָּטָן לֹא יוּכַל לְקַחַת דִּינוֹ מִן הַגָּדוֹל מִפַּחְדּוֹ אֵלָיו לְמַעֲלָתוֹ, וְעַל כֵּן הִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ עַל חוֹבוֹ, אֶלָּא יַעֲשֶׂה הַכֹּל עַל פִּי הַדִּין, וּבָזֶה יִהְיֶה תִּקּוּן יִשּׁוּב הָעוֹלָם, כְּחֵפֶץ הַשֵּׁם שֶׁבָּרְאוֹ לְהִתְיַשֵּׁב.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלוה ולוה פ"ג ה"ד) שֶׁאֶחָד הַמַּלְוֶה וְאֶחָד שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֵינוֹ רַשַּׁאי לִכָּנֵס לְבֵית הַלּוֶה וּלְמַשְׁכְּנוֹ, אֶלָּא הַלּוֶה יוֹצִיא אֲלֵיהֶם הֶעָבוֹט בַּחוּץ. מָה בֵּין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין לְבַעַל הַחוֹב עַצְמוֹ? שֶׁשְּׁלִיחַ בֵּית דִּין יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְנַתֵּחַ הַמַּשְׁכּוֹן מִיַּד הַלּוֶה בִּזְרוֹעַ כְּשֶׁמּוֹצְאוֹ בַּחוּץ, וְהַמַּלְוֶה אֵינוֹ רַשַּׁאי לְנַתְּחוֹ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּמְסְרֶנּוּ לוֹ הַלּוֶה מִדַּעְתּוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מ"מְצִיעָא".

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹבוֹ בֵּין בַּבַּיִת בֵּין בַּחוּץ בִּזְרוֹעַ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת לְפִי שֶׁנִּתְּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הֶעָבוֹט, אֲבָל אִם לֹא קִיֵּם אֶת הָעֲשֵׂה שֶׁבּוֹ וְאָבַד אוֹ נִשְׂרַף הַמַּשְׁכּוֹן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד, חַיָּב מַלְקוּת, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּשֹׁלּוּחַ הַקֵּן (מצוה תקמד), דְּקַיְּמָא לַן כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר לָהּ לְתַנָּא תְּנִי קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ (מכות טז ב). וְנוֹטֵל הַמַּלְוֶה הַמַּשְׁכּוֹן בְּפִרְעוֹן חוֹבוֹ בְּשָׁוְיוֹ וְתוֹבֵעַ הַשְּׁאָר מִן הַלּוֶה בַּדִּין, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם). וְעוֹד כָּתַב שֶׁהַמַּלְוֶה חַיָּב מַלְקוּת כָּל זְמַן שֶׁנֶּאֱבַד הַמַּשְׁכּוֹן, אַחַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתַקֵּן הַלָּאו. וְתָמֵהַּ אֲנִי, אַחַר שֶׁזֶּה מָמוֹן הוּא, לָמָּה לֹא יִפָּטֵר מִן הַמַּלְקוּת בְּתַשְׁלוּמִין.

מצוה תקפו

שֶׁלֹּא לִמְנֹעַ הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו הֶעָנִי – שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִמְנֹעַ הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ אֵלָיו, אֶלָּא שֶׁנָּשִׁיב לוֹ כְּלֵי יוֹם בַּיּוֹם וּכְלֵי לַיְלָה בַּלַּיְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יב) לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי, לֹא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ, אֶלָּא תַּחְזִירֶהוּ לוֹ כְּשֹׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ בַּמֶּה יַחְלִיפֶנּוּ לְחֻלְשַׁת עָנְיָנוֹ (עֲנִיּוּתוֹ), כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב כִּי הוּא כְּסוּתָהּ לְבַדָּהּ, הִיא שִׂמְלָתוֹ לְעוֹרוֹ וְגוֹ' (שמות כב, כו).

כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, כְּתַבְתִּיו בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקפז) דְּהָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הֶעָבוֹט שֶׁבְּסֵדֶר זֶה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הֶחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן לְעָנִי בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקפז

לְהַחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן לַבְּעָלִים בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב הַמַּשְׁכּוֹן לִבְעָלָיו הַיִּשְׂרְאֵלִי בְּעֵת שֶׁיִּצְטָרֵךְ אֵלָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הַמַּשְׁכּוֹן הוּא מָה שֶּׁצָּרִיךְ הָאָדָם בַּיּוֹם, כְּגוֹן כְּלֵי מְלַאכְתּוֹ, יְשִׁיבֶהוּ אֵלָיו בַּיּוֹם, וְהַלּוֶה יַחְזִירֶהוּ לוֹ בַּלַּיְלָה. וְאִם הוּא כְּלֵי שֶׁצָּרִיךְ אֵלָיו בַּלַּיְלָה, כְּגוֹן כֶּסֶת וּמִכְסֶה, יְשִׁיבֶהוּ לוֹ בַּלַּיְלָה, וְהַלּוֶה יַחְזִירֶהוּ לַמַּלְוֶה בַּיּוֹם. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָא (משפטים פסקא קפו), עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ (שמות כב כה) זֶה כְּסוּת יוֹם,

שֶׁאַתָּה מַחְזִירוֹ וְכָל הַיּוֹם, כְּסוּת לַיְלָה שֶׁאַתָּה מַחְזִירוֹן] כָּל הַלַּיְלָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הַעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, מִכָּאן אָמְרוּ, מְמַשְׁכְּנִין כְּסוּת יוֹם בַּלַּיְלָה, וּכְסוּת לַיְלָה בַּיּוֹם. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִמִּנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (טז, א) כִּי לָאו דִּלְא תָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבוֹטוֹ הוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, וְהָעֲשֵׂה הוּא הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּטוּב בְּרִיּוֹתָיו וּזְכוּתָם, וְרָצָה שֶׁיִּלְמְדוּ נַפְשׁוֹתָם בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה לְמַעַן יִזְכּוּ לְטוּב, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוָה סו וּבְהַרְבֵּה מִצְוֹת.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל (ב"מ קיג, א) הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְמַשְׁכְּנוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, וְאִם מְמַשְׁכְּנוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה, וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ, אֲבָל מִשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ, כְּגוֹן הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, אֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִירוֹ לוֹ כְּלָל. וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן? עַד לְעוֹלָם.

וְאִם תִּשְׁאַל, אִם כֵּן הוּא, מָה יוֹעִיל לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן לַמַּלְוֶה? יוֹעִיל לוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב בַּשְּׁבִיעִית, דְּקָיְמָא לַן, הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׁמִטָּה לְמַעְלָה (מצוה תעז), וּכְמוֹ כֵן יוֹעִיל לוֹ לְעִנְיַן שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ מַשְׁכּוֹן מְטַלְטְלִין אַצֶל בָּנָיו שֶׁל לוֹוֶה, דְּקָיְמָא לַן, מְטַלְטְלֵי דְּיַתְמֵי, לְבַעַל חוֹב לָא מִשְׁתַּעְבְּדִי, אֶלָּא אִם כֵּן הִקְנָה לוֹ בְּפֵרוּשׁ הַלּוֹוֶה לַמַּלְוֶה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין הַיּוֹם בְּשִׁטְרוֹתֵינוּ, וּמַשְׁכּוֹן זֶה אַחַר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת הַמַּלְוֶה, אֲפִלּוּ מֵת הַלּוֹוֶה בְּעוֹד שֶׁהַמַּשְׁכּוֹן בְּבֵיתוֹ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מְטַלְטְלִין אֵצֶל בָּנָיו, אֶלָּא שׁוֹמְטוֹ הַמַּלְוֶה וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ. וְעוֹד יוֹעִיל לוֹ שֶׁאִם רָצָה לְהִפָּרַע מֵחוֹבוֹ, מוֹכְרוֹ וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ אִם לֹא רָצָה הַלּוֹוֶה לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ לְהַחְזִיר עַד לְעוֹלָם אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא רָצָה הַמַּלְוֶה לְהִפָּרַע מֵחוֹבוֹ. וְאִם הַמַּשְׁכּוֹן הוּא מִכֵּלִים שֶׁאֵינָם צְרִיכִים לְמֶלֶאכָה בַּיּוֹם וְלִכְסוּת בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ שם ורמב"ם מלוה ולוה פ"ג ה"ו), שֶׁמַּנִּיחָן אֶצְלוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַלּוֹוֶה לְחַזֵּר אַחַר מָעוֹת שֶׁיִּפָּרַע לוֹ, וְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם אִם לֹא פָּרַע מוֹכְרוֹ בְּבֵית דִּין. וְיֶתֶר פְּרָטָיו מְבֹאָרִים שָׁם בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל בְּבָבָא מְצִיעָא.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הֵשִׁיב אֶת הָעֲבוֹט עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב אוֹתוֹ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקפו), בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקפח

לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ – לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ וְלֹא נֶאֱחַר לוֹ שְׂכָרוֹ לְיוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וּבֵאֲרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (קיא, א) דְּבֵין בְּשָׂכִיר יִשְׂרָאֵל אוֹ אֲפִלּוּ בְּגֵר תּוֹשָׁב חִיּוּב הַמִּצְוָה לְפָרְעוֹ בְּיוֹמוֹ, אֲבָל לֹא תַעֲשֶׂה הַבָּא עַל זֶה אֵינוֹ בְּגֵר תּוֹשָׁב.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב, כִּי כָל שָׂכִיר בָּרֹב צָרִיךְ לִשְׂכָרוֹ לִמְזוֹנוֹתָיו, עַל כֵּן אֵין רָאוּי לְאַחֵר לוֹ מְזוֹנוֹתָיו, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וּפֵרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב, א) עַל הַשָּׂכָר הַזֶּה עָלָה בַכֶּבֶשׁ וְנִתְלָה בְּאִילָן, וְהָאֵל בַּחֲסָדָיו צִוָּנוּ לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הַחֶמְלָה וְהַחֶסֶד, וְנַשְׂלִים לְכָל בְּרִיָּה חֻקָּהּ בְּעֵת הַצֹּרֶךְ, לְמַעַן נִזְכֶּה וְנִכְשַׁר לְקַבֵּל טוּבוֹ, כִּי חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שכירות פי"א הל' א ב), אֶחָד שָׂכַר הָאָדָם, וְאֶחָד שָׂכַר הַבְּהֵמָה, וְאֶחָד שָׂכַר הַכֵּלִים חַיָּב לִתֵּן לִבְעָלָיו בִּזְמַנּוֹ, וְאֵיזֶהוּ זְמַנּוֹ? שָׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט, יג) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שַׁבָּת שְׂכִיר שָׁנָה שְׂכִיר שָׁבוּעַ, יָצָא בַּיּוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, יָצָא בַּלַּיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ה"ג), שֶׁהַקַּבָּלָנוּת לְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ דִּינוֹ כְּמוֹ שְׂכִירוּת, דְּמִכְּיוָן שֶׁגָּמַר הַמְּלָאכָה וְהֶחְזִירָהּ לְבַעֲלֶיהָ חַיָּב לָתֵת לוֹ שְׂכָרוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, אֲבָל לֹא הֶחְזִיר הַמְּלָאכָה לְבַעֲלֶיהָ אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ קיב א), הַנּוֹתֵן טַלִּיתוֹ לְאָמָּן, גְּמָרָה וְהוֹדִיעוֹ אֲפִילּוּ אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים, כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאָמָּן אֵינוֹ עוֹבֵר, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב"ם שם ה"ד), שֶׁאֵין הַשּׂוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא כְּשֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר, אֲבָל לֹא תְּבָעוֹ אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם שֶׁיְּפָרַע לוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר, שֶׁלֹּא חִיֵּב הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁיָּכוֹל לְפָרְעוֹ, אֲבָל אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרְעוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, אֶלָּא אִם כֵּן יְאַבֵּד הַרְבֵּה מִשֶּׁלּוֹ לֹא חִיֵּב הַכָּתוּב בָּזֶה, לְפִי הַדּוֹמֶה, וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְכָל בֶּן דַּעַת לְהִיוֹת הַכֶּסֶף בְּיָדוֹ טֶרֶם יִשְׂכֹּר הַפּוֹעֲלִים. וְהַשּׂוֹכֵר בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְנִדְחָה מִלְּפָרֵעַ הַשָּׂכָר בִּשְׁבִיל שַׁבָּת, יֵשׁ לָדוּן בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר עוֹד בְּשֶׁל תּוֹרָה, הוֹאִיל וְאִדְּחֵי אִדְּחֵי אֲבָל חַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם, מְשׁוּם אַל תֹּאמַר לֵרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק תְּשִׁיעִי.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכָּרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא פָּרַע שְׂכִירוֹ עַל הָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר זֶה, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [אולי צ"ל בסדר קדושים].

מצוה תקפט

שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב זֶה אֶל זֶה – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים קְצָתָן עַל קְצָתָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד טז) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת. וּבָזֶה בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (סנהדרין כז, ב) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת בְּעֵדוּת בָּנִים, וְלֹא בָנִים בְּעֵדוּת אָבוֹת. וְהוּא הַדִּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁאֵין מַאֲמִינִין הַקְּרוֹבִים קְצָתָן עַל קְצָתָן, וְאָמְנָם נִזְכַּר זֶה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת עַל צַד הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה אֲבֵדַת נֶפֶשׁ לֹא נַחְשֹׁד בּוֹ הַקָּרוֹב אֲבָל נַעֲשֶׂה כְּעֵדוּתוֹ, אַחַר שֶׁעֵדוּתוֹ הִיא לְאַבֵּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזְּכִיר הַכָּתוּב הָאָבוֹת וְהַבָּנִים בִּלְבָד, וְהוּא הַדִּין לִקְצָת מִן הַקְּרוֹבִים הָאֲחֵרִים, אֲבָל הִזְכִּיר בָּנִים וְאָבוֹת עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהֵן אוֹהֲבִין מְאֹד זֶה אֶת זֶה, וְאָמַר שֶׁגַּם אֵלּוּ אֵינָם נֶאֱמָנִים זֶה עַל זֶה לְחִיּוּב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפְטוֹר, וְהוּא הַדִּין לִקְצָת מִן הַקְּרוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה אֵלֵינוּ הַקַּבָּלָה בָּהֶן, וּבְדִינֵי הַמִּצְוָה נַזְכִּיר אוֹתָם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר כָּל עִנְיְנֵי בְּנֵי אָדָם תְּלוּיִין בְּעֵדוּת אֲנָשִׁים, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּתְחִלַּת סִפְרִי, וְעַל כֵּן רָצָה הַמָּקוֹם לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת דִּין בֵּין בְּנֵי אָדָם, רַק בְּעֵדוּת חָזָק אֲמִתִּי נָקִי מִכָּל חֶשְׁד. וּלְחִזּוּק עִנְיָן זֶה הִרְחִיק כָּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים אַף בְּחִיּוּב, פֶּן תִּתְפַּשֵּׁט הֶרְגֵּל עֵדוּתָן זֶה עַל זֶה לְקַבְּלוֹ אַף לִזְכוּת. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה הַשְּׁלֵמָה שֶׁתַּרְחִיק לְעוֹלָם הַמִּכְשׁוֹלוֹת וְהַדְּבָרִים הַקְּרוֹבִים לְהִמָּצֵא בָּהֶם הַהֶזֵּק אֲצֶל בְּנֵי אָדָם. וְעוֹד נִמְצָא לָנוּ תּוֹעֶלֶת אַחֵר בַּדָּבָר, כִּי מִהְיוֹת הַקְּרוֹבִים שׁוֹכְנִים תָּמִיד זֶה אֵצֶל זֶה, יִשְׁיבָתָם וְקִימָתָם יַחַד, אִי אֶפְשָׁר לָהֶן לְהִנָּצֵל שֶׁלֹּא יִתְקוֹטְטוּ זֶה עִם זֶה לִפְעָמִים, וְאִלּוּ יַאֲמִינוּ בְּעֵדוּתָן זֶה עַל זֶה, אוּלַי בְּכַעֲסָם תָּמִיד אֵלּוּ עִם אֵלּוּ תַּעֲלֶה חֲמָתָם לְפִי שָׁעָה וְיָבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן וְיַחֲיְבוּ אֶת רֹאשָׁם לַמֶּלֶךְ, וּכְשֹׁךְ הַחֵמָה כִּמְעַט שֶׁיַּחְנֹק עַצְמוֹ הַקָּרוֹב מִדַּאֲגָתוֹ עַל קְרוֹבוֹ וְעַל מַעֲשֵׂהוּ, וְכָל דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִשָּׁרִים.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם עדות פי"ג ה"א) שֶׁאֵין פָּסוּל קָרֵבָה מִדִּין תּוֹרָה אֶלָּא קְרוֹבִים מִמִּשְׁפַּחַת אָב בִּלְבַד, וְהֵן הָאָב עִם הַבֵּן וְעִם בֶּן הַבֵּן, וְהָאַחִים מִן הָאָב זֶה עִם זֶה, וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַדּוֹד עִם בֶּן אָחִיו, אֲבָל שְׁאָר הַקְּרוֹבִים מִן הָאֵם, וְכֵן הַקְּרוֹבִים מִצַּד אֲישׁוּת כֻּלָּן פְּסוּלִין מִדְּרַבָּנָן, וְזֹאת הַסְּבָרָא הִיא בַּמִּשְׁנָה הָאַחֲרוֹנָה הַשְּׁנוּיָה בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין שם) שֶׁהִיא כֻּלָּהּ הֲלָכָה קַיֶּמֶת, לְדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים. אֲבָל מֵהֶם יֵשׁ גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים וּנְבוֹנִים שֶׁפָּסְקוּ אַף בְּכָל קְרוֹבֵי אַחְוָה מִן הָאֵם, וְכֵן גִּיסוֹ וְחוֹרְגוֹ וּבְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ דִּפְסוּלִין מִדְּאוֹרַיְתָא כְּמוֹ הַקָּרוֹב מִצַּד אָב, דְּמֵרְבּוּי דִּקְרָא אָבוֹת אָבוֹת תְּרֵי זִמְנֵי לָמְדוּ אוֹתָן בַּגְּמָרָא, וּרְאָיוֹתֵיהֶם בְּסִפְרֵיהֶם, תִּזְכֶּה בְּנִי וְתִבְחַן הָאֱמֶת.

וְהָאַחִין (רמב"ם שם הל' ג-ה) זֶה עִם זֶה יִקָּרְאוּ חֲכָמִים רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, וְכֵן הָאָב עִם בְּנוֹ נִקְרָא כְּמוֹ כֵן, רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, וּבְנֵי אַחִים זֶה עִם זֶה נִקְרָאִים, שֵׁנִי בְּשֵׁנִי, וּבְנֵי בְּנֵי אַחִים זֶה עִם זֶה נִקְרָאִין שְׁלִישִׁי בְּשִׁלִישִׁי. וְקַיְמָא לַן, שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁלִישִׁי בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁכָּשֵׁר, אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי פְּסוּלִין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן שֶׁפָּסוּל, וּלְפִי זֶה הָאָב עִם בְּנוֹ וְעִם בֶּן בְּנוֹ פָּסוּל, אֲבָל עִם בֶּן בֶּן בְּנוֹ כָּשֵׁר, שֶׁהוּא עֹמֵד שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן, אֲבָל יֵשׁ קְצָת מִן הַמְפָרְשִׁים (רשב"ם ב"ב קכח א ד"ה וליתן) שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר כִּי כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל אָדָם פְּסוּלִין לוֹ. וְהָאָח עִם הָאָחוֹת (רמב"ם שם ה"ה) כְּמוֹ כֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן נִקְרָאִים כְּמוֹ בָּאַחִים, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ מוֹנִין בַּזְּכָרִים דּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, כָּךְ נִמְנֶה בַּנְּקֵבוֹת.

וְכֵן בְּעִנְיָן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם ה"ו) שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא פָּסוּל עִם הָאִשָּׁה פָּסוּל עִם בַּעְלָהּ, שֶׁהַבַּעַל כְּגוּף אֶחָד עִם אִשְׁתּוֹ לְעִנְיָן זֶה, וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר שֶׁכָּל הַפָּסוּל לְהָעִיד עַל הַבַּעַל כְּמוֹ כֵן פָּסוּל לְהָעִיד עַל אִשְׁתּוֹ, שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ, וְהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. וְחַד בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ הוּא דְּאָמְרִינַן, אֲבָל תְּרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ לָא אָמְרִינַן, כְּגוֹן חָתָן גִּיסוֹ כָּשֵׁר לְהָעִיד לוֹ, פְּרוֹשׁ גִּיסוֹ בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, דְּגִיסוֹ הוּא שֶׁפָּסוּל לוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה לוֹ, אֲבָל חֲתָנוֹ שֶׁל גִּיסוֹ לֹא נִפְסַל אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נָשׂוּי לְבַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא פְּסוּלָה עִמּוֹ, דִּתְרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה לֹא נֹאמַר. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁשִּׁתֵּי הַנָּשִׁים הֵן עֶרְוָה עָלָיו אָמְרִינַן תְּרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ, כְּגוֹן שְׁנֵי אֲנָשִׁים נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פְּסוּלִין זֶה בָּזֶה, שֶׁשִּׁתֵּיהֶן עֶרְוָה עַל שְׁנֵיהֶם, וְכֵן בַּעַל חוֹרַגְתּוֹ שֶׁשִּׁתֵּי הַנָּשִׁים עֶרְוָה עָלָיו, שֶׁהֲרֵי הֵן אֵם וּבִתָּהּ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. זֶה הָעוֹלֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא לְפִי מָה שֶׁלִּמְּדוּנִי מוֹרַי יִשְׁמְרֵם אֵל עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים. וְאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה בִּכְתָבוֹת (כח, א) דְּנֶאֱמָנִים קְרוֹבִים לְהָעִיד בְּגֶדְלוֹ עַל כְּתִיבַת אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ אָחִיו שֶׁרָאָה בְּקָטְנוֹ. וּפְסוּל קְרוֹבִים הוּא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין שֶׁהָעֵדִים קְרוֹבִים לְבַעַל דָּבָר אוֹ לְעֶרֶב, אוֹ הֵם זֶה לָזֶה, אוֹ הֵם לְבֵית דִּין, אוֹ בֵּית דִּין לְבַעֲלֵי דָּבָר, אוֹ בֵּית דִּין זֶה לָזֶה.

בְּעִנְיָן קָרוֹב וְנִתְרַחֵק קַיְמָא לַן דְּכָשֵׁר, (סנהדרין כח ב) וַאֲפִילּוּ יֵשׁ שָׁם בָּנִים, דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּסָבִירָא לַהּ שָׁאם יֵשׁ שָׁם בָּנִים פָּסוּל.

אֲחֵי הָאָח מִן הָאֵם מְעִידִין זֶה לָזֶה (רמב"ם שם הל' יב-יד), שֶׁהֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן קְרָבָה כְּלָל, אֶלָּא שֶׁאָחִיו שֶׁל זֶה הוּא אָחִיו שֶׁל זֶה, וְזֶה אֵינוֹ נֶחְשָׁב לְקָרְבָה. וְהָאִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן הֵן, לְפִיכָךְ אֵין הַבַּעַל מֵעִיד לֹא לִבְנָהּ, וְלֹא לְאֶשֶׁת בְּנָהּ, וְלֹא לְבִתָּהּ וְלֹא לְבַעַל בִּתָּהּ, וְלֹא לְאָבִיהָ, וְלֹא לְאִמָּהּ, וְלֹא לְבַעַל אִמָּהּ, וְלֹא לְאֶשֶׁת אָבִיהָ. וְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה לְעִנְיָן הִיא עַצְמָהּ, פְּסוּלָה, אֲבָל לֹא לִקְרוֹבֶיהָ עַד שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה. וְדֶרֶךְ כְּלָל לְמִדּוּנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל בְּעִנְיָן

עֵדוּת, שֶׁכָּל שֶׁיֵּדַע עֵדוּת לַחֲבֵרוֹ וְהָיָה בִּתְחִלָּתוֹ בְּכַשְׁרוּת, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה פָּסוּל לוֹ, וְנִפְסַל בֵּינְתַיִם וְחָזַר לְכַשְׁרוּת, כְּגוֹן שֶׁנִּתְרַחֵק, כָּשֵׁר הוּא לְהָעִיד לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינְתַיִם, וְאִם הָיָה תְּחִלָּתוֹ בְּפַסְלוּת, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת, פָּסוּל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר תְּחִלָּתוֹ בְּכַשְׁרוּת וְסוֹפוֹ בְּפַסְלוּת שֶׁפָּסוּל, כֵּיוָן דְּבִשְׁעַת הָעֵדוּת הוּא פָּסוּל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזִכָּרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לְקַבֵּל עֵדוּת, שֶׁהֵן בַּעֲלֵי הַדִּין וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִבֵּל עֵדוּת קָרוֹב שֶׁאֵין רָאוּי לְהָעִיד וְדָן עַל פִּי עֵדוּתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקצ

שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר וְיָתוֹם – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מֵהַעֲלִים עַיִן לְהַטּוֹת דִּין הַגֵּר אוֹ הַיָּתוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יז) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְגוֹ'. בְּעִנְיַן הַטָּיַת מִשְׁפָּט כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים (מצוה רלג) וּמִשְׁפָּטִים (מצוה פא) הַצָּרִיךְ לְפִי עִנְיַן הַסֵּפֶר, וְקִחֻנוּ מִשָּׁם.

וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִטָּה מִשְׁפַּט הַגֵּר עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. הָאֶחָד זֶה הַנִּזְכָּר בְּכָאן, וְהַשֵּׁנִי עַל לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט הַנִּזְכָּר בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (ויקרא יט, טו). וְאִם הָיָה גֵּר וְיָתוֹם עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה, אֶחָד מִשּׁוּם גֵּר וְאֶחָד מִשּׁוּם יָתוֹם שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּכָאן, וְאֶחָד מִשּׁוּם לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. וְעִקַּר הָאַזְהָרָה בָּזֶה אֵין סָפֵק שֶׁהִיא עַל הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַמִּשְׁפָּט, וּמִכָּל מָקוֹם הַנָּשִׁים בִּכְלַל הָאִסּוּר הֵן [סנהדרין פרק ב].

מצוה תקצא

שֶׁלֹּא לְמַשְׁכֵּן בֶּגֶד אַלְמָנָה – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּמַשְׁכֵּן אֶת הָאַלְמָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יז) וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב"מ קטו א), אַלְמָנָה בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ.

מִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁחָס הַשֵּׁם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְרָצָה לְזַכּוֹתֵנוּ לִקְנוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַחֶמְלָה וְצִוָּנוּ שֶׁנְּרַחֵם עַל הָאַלְמָנָה, שֶׁלְּבָבָהּ שָׁבוּר וְדוֹאֵג, שֶׁלֹּא לְמַשְׁכְּנָהּ, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם, וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיג, א) שֶׁאֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ לֹא עַל פִּי עַצְמוֹ וְלֹא עַל פִּי בֵּית דִּין (רמב"ם מלוה ולוה פ"ג ה"א), כְּלוֹמַר בְּשׁוּם צַד אֵין מְצַעֲרִין אוֹתָהּ לְמַשְׁכְּנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִבָּבָא מְצִיעָא.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְחָבַל בְּגָדֶיהָ אוֹ כֵּלֶיהָ אוֹ שׂוּם דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר לָהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלָּוָאָה, מַחְזִירִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין מִמֶּנּוּ אֵלֶיהָ בְּעַל כָּרְחוֹ (רמב"ם שם). וְאִם תּוֹדֶה לוֹ הַחוֹב בֵּית דִּין מַכְרִיחִין אוֹתָהּ לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִיא חַיֶּבֶת. וְאִם תִּכְפֹּר תִּשָּׁבַע וְתִפָּטֵר. וְאִם אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּרַף קֹדֶם שֶׁיַּחְזִירֶנּוּ חַיָּב מַלְקוּת, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְוַדַּאי יְקַבֵּל אוֹתוֹ בַּעַל הַחוֹב בְּפִרְעוֹן חוֹבוֹ, וְאִם כֵּן אֲנִי תְּמֵהַּ הֵיאַךְ הוּא לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם.

מצוה תקצב

לְהַנִּיחַ לָעֲנִיִּים הַשִּׂכְחָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁנִּשְׁכַּח עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לְהַנִּיחוֹ שָׁם, וְלֹא נָשׁוּב לְקַחְתּוֹ כְּשֶׁיּוֹדַע אֵלֵינוּ הַדָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְיִתְמוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה, כְּלוֹמַר, הַנִּיחֵהוּ שָׁם לָהֶם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים בְּחֶטְאָם וּבַעֲוֹנוֹתָם תּוֹלִין עֵינֵיהֶם עַל הַתְּבוּאוֹת, בְּרֹאוֹתָם בַּעֲלֵי הַשָּׂדוֹת מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה כְּבִרְכַּת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, וְחוֹשְׁבִים בְּלִבָּם לֵאמֹר, מִי יִתֵּן וְהָיָה לִי כֵּן, לֶאֱסֹף עֳמָרִים לְבֵיתִי, וְלוּ אַחַת אוּכַל לְהָבִיא אֶשְׁמַח בָּהּ. וְעַל כֵּן הָיָה מֵחֲסָדָיו בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹתָיו, לְמַלֹּאת תְּשׁוּקָתָם זוֹ, כְּשֶׁיִּהְיֶה מִקְרֶה שֶׁיִּשְׁכָּחֶנָּה בַּעַל הַשָּׂדֶה. גַּם יֵשׁ בָּזֶה תּוֹעֶלֶת לְבַעַל הַשָּׂדֶה, שֶׁיְּקַנֶּה בָּזֶה נֶפֶשׁ טוֹבָה, כִּי בֶּאֱמֶת בְּמִדַּת הַנְּדִיבוּת וְנֶפֶשׁ בְּרָכָה לְבִלְתִּי תֵּת לִבּוֹ עַל הָעֹמֶר הַנִּשְׁכָּח וְיַנִּיחֵהוּ לָאֶבְיוֹנִים, וְעַל בַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ טוֹבָה יָנוּחַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם לְעוֹלָם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ו ורמב"ם מתנות עניים פ"ה הי"ח) עֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם אֵינוֹ שִׁכְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר וְלֹא גָּדִישׁ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם ה, ז ורמב"ם שם), עֹמֶר שֶׁשְּׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים וְלֹא בַּעַל הַשָּׂדֶה, אוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה וְלֹא פּוֹעֲלִים, אוֹ שֶׁשְּׁכָחוּהוּ שְׁנֵיהֶם וְיֵשׁ שָׁם אֲחֵרִים שֶׁלֹּא שְׁכָחוּהוּ, אֵין זֶה שִׁכְחָה עַד שֶׁיִּשְׁכַּח מִכָּל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה [יו"ד סימן שלב].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּמָקוֹמוֹת שֶׁתְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגִים שָׁם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי כָּל עִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שָׁם בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְחָזַר לָשׁוּב לְקַחְתּוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וּמַרְאֶה בְּעַצְמוֹ נֶפֶשׁ רָעָה.

מצוה תקצג

שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלָּקַחַת עֹמֶר הַשִּׁכְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ (עי' ספהמ"צ להרמב"ם לאוין ריד). וּמִצְוַת הַשִּׁכְחָה הִיא גַּם כֵּן בָּאִילָן.

וְזֶה הַלָּאו הוּא מִן הַלָּאוִין הַנִּתָּקִין לַעֲשֹׂה, שֶׁכָּל מִי שֶׁעָבַר וְלָקַח הַשִּׁכְחָה חַיָּב לְהַחְזִיר אוֹתָהּ לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּעִנְיַן שְׁלוּחַ הַקֵּן (מצוה תקמד), שֶׁכָּל לֹא תַעֲשֶׂה הַנִּתָּק לַעֲשֹׂה קַיָּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, וְאִם לֹא קִיְּמוֹ וְגַם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד, וּכְגוֹן שֶׁאָבַד אוֹ נִשְׂרַף אוֹתוֹ הַדָּבָר, לוֹקֶה. וְהַמְּשָׁל בָּזֶה, הַפֵּאָה שֶׁיֵּשׁ לָאו בְּקִצִּירָתָהּ (מצוה ריז), וְאִם קָצַר אוֹתָהּ לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת עַל הַקְּצִירָה, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוֵּת שֶׁיִּתְּנֶנָּה לָעֲנִיִּים בְּשִׁבֳּלִים, וְאַפִילוּ דֶּשׁ הַחִטָּה וּטְחָנָהּ וַאֲפָאָהּ יִתֵּן מֵהַפַּת שְׁעוֹר הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי עָדַיִן בְּיָדוֹ לְתַקֵּן וְלֹא יִלָּקֶה. אֲבָל אִם יִקֵּר מִקְרֶה שֶׁתֹּאבַד הַחִטָּה הַהִיא כֻּלָּהּ אוֹ תִּשָּׂרֵף, יִלָּקֶה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹ עוֹד לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ, וּכְבָר עָבַר עַל הַלָּאו וְלֹא יוּכַל לְתַקֵּן, וְזֶה יִקָּרֵא בַּגְּמָרָא לֹא קִיְּמוֹ. וְאִם הוּא בְּיָדָיו אִבֵּד הַחִטָּה אוֹ אֲכָלָהּ כֻּלָּהּ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ הַמַּלְקוּת, וְזֶה נִקְרָא בַּגְּמָרָא בִּטְּלוֹ, כִּי הוּא הַגּוֹרֵם לְבַטֵּל הַלָּאו בְּטוּל שֶׁאֵין בּוֹ עוֹד תַּקָּנָה בְּיָדָיו. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּמַכּוֹת (טז, א) בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין גַּבֵּי מִצְוַת שְׁלוּחַ הַקֵּן בְּעִנְיַן קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת, וְנוֹדַע שֶׁהָאַחֶרֶת הַהִיא הִיא פֵּאָה, כִּדְמַסְיֵק הָתָם, אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת אַהָא, כְּלוֹמַר מִן הַפֵּאָה, וְנִשְׁאַר הָעִנְיָן כֵּן, אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיִּרְצֶה לוֹמַר שֶׁשְּׁלוּחַ הַקֵּן וְהַפֵּאָה בִּלְבַד הֵן בְּדִין זֶה דְּקִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ, אֲבָל כַּוָּנָתָם לוֹמַר הַפֵּאָה וְכָל מָה שֶׁדִּינוֹ כָּמוֹהָ, כְּמוֹ הַפֶּרֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַלֶּקֶט וְהָעוֹלֵלוֹת, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הוּא לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְיִתָּכֵן בָּהֶם כָּל מָה שֶׁיִּתָּכֵן בְּפֵאָה מִן קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ אוֹ בִּטְּלוֹ וְלֹא בִּטְּלוֹ, כִּי הַכָּתוּב שֶׁלִּמְּדָנוּ מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּשׁ בְּפֵאָה קוֹם עֲשֵׂה הוּא מָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם (ויקרא יט י), וּבְעִמֶּר הַשִּׁכְחָה וּבִשְׁאָר הַנִּזְכָּרִים יֵשׁ בָּהֶן כְּמוֹ כֵן לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה תַּעֲזֹב אֹתָם, אוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. וְקִבֵּל זֶה הָעִנְיָן וַהֲבִינֵהוּ, שֶׁהוּא נָעֳלָם קְצָת מֵאֲשֶׁר בָּא בַּגְּמָרָא הַלָּשׁוֹן סָתוּם בְּמִקְצָת, שֶׁאָמְרוּ אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְעִנְיָנָהּ כְּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּשִׁכְחָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקצב).

מצוה תקצד

מִצְוָה לְהַלְקוֹת לָרָשָׁע – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַבֵּית דִּין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לְהַלְקוֹת הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ עִנְיַן מַלְקוּת הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב

מַלְקוּת, וְאָכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּמָה שֶׁאֲנִי עָתִיד לִכְתֹּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ב) וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם, וְרָצָה בָּרוּךְ הוּא לְיַסְּרָם עַל הָעֲבֵרוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּשׁוּבוּ אֵלָיו וְיִזְכּוּ בָּאַחֲרוֹנָה בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יט, יח) יַסֵּר בִּנְךָ כִּי יֵשׁ תִּקְוָה וְאֶל הֲמִיתוֹ אַל תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ. וּמִזֶּה הַיְסוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כב, ב) שֶׁאוֹמְדִין הַמְחַיֵּב מַלְקוּת שֶׁלֹּא יָמוּת בְּמַכַּת הַמַּלְקוּת, וּכְפִי מַה שֶּׁהָיוּ מְשַׁעֲרִין בּוֹ שֶׁיְּכוֹל לִסְבֹּל מִן הַמַּכּוֹת וְלֹא יָמוּת, בָּהֶן הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁאָמְדוּהוּ וְהִתְחִילוּ לְהַכּוֹתוֹ, אִם רָאוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ, מַנִּיחִין אוֹתוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם) לָקָה מִקְצָת וְרָאוּ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל מָה שֶׁאָמְדוּהוּ פָּטוּר.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר (שם) כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֵת שְׁתֵּי יָדָיו לְעַמּוּד, וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו, אִם נִקְרְעוּ נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרָמוּ, עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ, וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאֲחוֹרָיו, וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ, יָדָהּ טָפַח וּרְחָבָה טָפַח, וּמַכֶּה אוֹתוֹ שְׁלִישׁ הַמַּכּוֹת מִלְּפָנָיו, וּשְׁתֵּי יָדוֹת מֵאֲחוֹרָיו, וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת... וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ וְגוֹ' (דברים כח נח-נט). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [ה' סנהדרין פ"ו].

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סָמוּךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ב, א) מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁשְּׁלֹשָׁה בֵּית דִּין סְמוּכִין מַלְקִין, וְאֵין צָרִיךְ לְעִנְיַן מַלְקוּת בֵּית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִלְקָה הַמְחַיֵּב מַלְקוּת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי בְּיִרְאַת הַדִּין תִּתְקַיֵּם הַדָּת בָּהֶמוֹן.

מצוה תקצה

שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף לְהַכּוֹתוֹ – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מֵהַכּוֹת הַחוֹטֵא הַכָּאוֹת גְּדוֹלוֹת. וּבֵאוּר זֶה הָעִנְיָן, כָּךְ הוּא, שֶׁכָּל הַמְחַיֵּב מַלְקוּת, תַּכְלִית מָה שֶׁיִּלְקֶה אַרְבָּעִים הַכָּאוֹת חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה בַּקַּבָּלָה (ספהמ"צ להרמב"ם לאוין ש). וְלֹא יַכֶּה לְשׁוּם אָדָם עַד שֶׁיְּשַׁעֵר הַהַכָּאָה שֶׁתִּהְיֶה כְּפִי יְכֹלֶת הַמֻּכֶּה וְשָׁנָיו וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ, וְאִם יָכוֹל לִסְבֹּל הַכָּאַת גְּבוּל הָעֹנֶשׁ כֻּלּוֹ יֻכֶּה, וְאִם לֹא יוּכַל לְסָבְלוֹ כֻּלּוֹ יֻכֶּה כְּפִי יְכָלְתּוֹ. וְאֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשׁ הַכָּאוֹת לְעוֹלָם, וְתַכְלִית חֶשְׁבּוֹן מִנְיַן הַמַּכּוֹת לְעוֹלָם חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּבָאָה הַמִּנְיָעָה מֵהוֹסִיף לְהַכּוֹתוֹ אֲפִלּוּ הַכָּאָה אַחַת עַל הַמִּנְיָן הַזֶּה אוֹ עַל מָה שֶׁיְּשַׁעֵר הַשּׁוֹפֵט שֶׁיִּסְבְּלֵהוּ, וְעַל כָּל

זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ג) "לֹא יוֹסִיף", וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי אִם הוֹסִיף עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן עַל כָּל אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמַדּוּהוּ בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יוֹסִיף, פֶּן יוֹסִיף.

וַחֲכָמִים הֵם חִסְּרוּ אַחַת מֵהָאַרְבָּעִים לְגָדֵר לָאו דְּ"לֹא יוֹסִיף", כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סנהדרין יז, א), וְהוּא תֵּמַהּ לְפִי הַגְּמָרָא. וְזֶה הַלָּאו הִיא אַזְהָרָה מֵהַכּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאִם הַחוֹטֵא זֶה אָנוּ מֻזְהָרִים עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, שְׁאֵר כָּל אָדָם לֹא כָל שֶׁכֵּן? וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מָנְעוּ אוֹתָנוּ אֲפִלּוּ מִלְּרְמֹז לְהַכּוֹת, אָמְרוּ (שם נח, ב) כָּל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, יג) וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ.

שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. נִגְלֶה הוּא לַכֹּל, שֶׁאֵינוֹ בְּדִין וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַכּוֹת בְּרִיָּה, כִּי אִם כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ לְיִסְּרוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין טז ב), כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה מַכּוֹת הוּא יָכוֹל לִסְבֹּל אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אָמְדוּהוּ שֶׁהוּא יָכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים אֵין אוֹמְרִין יִלְקֶה אַחַת וְעֶשְׂרִים שֶׁהֵן מְשֻׁלָּשׁוֹת, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה. וּמִי שֶׁאָמְדוּהוּ לִלְקוֹת וּכְשֶׁהִתְחִילוּ לְהַלְקוֹת נִתְקַלְקֵל בִּרְעִי אוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם, אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה ג) וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, מִכָּיוָן שֶׁנִּקְלָה נִפְטָר. נִפְסָקָה הָרְצוּעָה קֹדֶם שֶׁגָּמְרוּ לְהַלְקוֹתוֹ וַאֲפִילוּ בַּמַּכָּה הָרִאשׁוֹנָה, פָּטוּר. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד וְנִתֵּק הַמֵּיתָרִים בְּכֹחוֹ וּבָרַח, פָּטוּר. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִקְלָה אָחִיךָ, כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה אָחִיךָ הוּא. וְאַף כָּל מְחֻיְּבֵי כְּרִיתוֹת שֶׁלָּקוּ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג א) שֶׁנִּפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [פרק שלישי].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה לְעִנְיַן שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל לְעִנְיַן אִסּוּר הַמּוֹסִיף בְּמַלְקוּת אֵינוֹ נוֹהֵג אוֹתוֹ הָעִנְיָן אֶלָּא בִּזְמַן יִשּׁוּב הָאָרֶץ, שֶׁהָיָה לָנוּ בֵּית דִּין הָרְאוּיִין לְהַלְקוֹת. וְהָעוֹבֵר (רמב"ם שם יב) עַל זֶה וְהִכָּה יִשְׂרָאֵל הַכָּאָה גְּדוֹלָה שֶׁיִּתְחַיֵּב לוֹ עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמִין שֶׁל פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, וְקַיְמָא לַן אֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם. וְאִם הִכָּהוּ מַכָּה קְטַנָּה שֶׁאֵין מִתְחַיֵּב עָלֶיהָ שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר חַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוּת. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁרָאוּי לוֹמַר, דִּין זֶה חִדּוּשׁ הוּא שֶׁחִדְּשָׁה הַתּוֹרָה.

מצוה תקצו

שֶׁלֹּא לַחְסֹם בְּהֵמָה בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ – שֶׁלֹּא נִמְנַע הַבְּהֵמָה מִלֶּאֱכֹל מִמָּה שֶׁתַּעֲבֹד בּוֹ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, כְּגוֹן שֶׁתְּדוּשׁ תְּבוּאָה אוֹ תִּשָּׂא תֶּבֶן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם עַל גַּבָּהּ, שֶׁאֵין רְשׁוּת לָנוּ לִמְנֹעַ מִלֶּאֱכוֹל מִמֶּנָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ד) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד עַצְמֵנוּ לִהְיוֹת נַפְשֵׁנוּ נָפֶשׁ יָפָה בּוֹחֶרֶת הַיֹּשֶׁר וּמְדַבֶּקֶת בּוֹ וְרוֹדֶפֶת אַחַר הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה, וּבְהַרְגִּילֵנוּ אוֹתָהּ עַל זֶה אַף עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ רַק לְשַׁמְּשֵׁנוּ, לָחוּס עֲלֵיהֶן לְחַלֵּק לָהֶן חֵלֶק מִיְּגִיעַת בְּשָׂרָן, תִּקַּח לָהּ הַנֶּפֶשׁ דַּרְכָּהּ בְּהֶרְגֵּל זֶה, לְהֵטִיב אֶל בְּנֵי אָדָם וְלִשְׁמוֹר אוֹתָם מֵהַעֲבִיר עֲלֵיהֶם הַדֶּרֶךְ בְּשׁוּם דָּבָר שֶׁרְאוּי לָהֶם, וּלְשַׁלֵּם שְׂכָרָם כְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ טוֹב, וּלְהַשְׁבִּיעָם מֵאֲשֶׁר יִגְעוּ בּוֹ. וְזֶה הַדֶּרֶךְ רָאוּי יֵלְכוּ בָּהּ עִם הַקָּדֹשׁ הַנִּבְחָר. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ פט, א רמב"ם שכירות פי"ג הל' א ב) שֶׁאִסּוּר חֲסִימָה הוּא כְּשֶׁעוֹשֶׂה הַבְּהֵמָה בְּגִדּוּלֵי הַקַּרְקַע. בֵּין בִּמְחֻבָּר בֵּין בְּתָלוּשׁ. וְאֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד כָּל מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים בִּכְלַל אִסּוּר זֶה. וְאֶחָד הַדָּשׁ וְאֶחָד כָּל שְׁאָר מִינֵי מְלָאכוֹת שֶׁל גִּדּוּלֵי קַרְקַע, וְלֹא נֶאֱמַר שׁוֹר בְּדִישׁוֹ אֶלָּא בַּהֲוָה. וְהַחוֹסֵם אֶת הַפּוֹעֵל פָּטוּר. וְאֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ בִּשְׁעַת מְלָאכָה אוֹ קֹדֶם מְלָאכָה וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה בָּהּ מְלָאכָה חַיָּב מִשּׁוּם חֲסִימָה. וְדִין הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל גּוֹי (שם צ, א), וְהָאוֹמֵר לְגוֹי חֲסֹם פָּרָתִי וְדוֹשׁ בָּהּ, וְדִין אִם הָיָה רַע לִבְנֵי מֵעָיהָ מָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ, וְדִין פֵּרוֹת הַמְּהַלְּכוֹת עַל הַתְּבוּאָה (שם פט, ב), וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִבָּבָא מְצִיעָא [ח"ה סי' שלח].

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר (שם צ, ב) עַל זֶה וְחָסַם פָּרָתוֹ וְדָשׁ בָּהּ, חַיָּב מַלְקוּת. וַאֲפִלּוּ חָסְמָהּ בְּקוֹל לוֹקֶה, כְּגוֹן שֶׁמּוֹנֵעַ הַפָּרָה מִלֶּאֱכוֹל בְּקוֹל גַּעֲרוֹתָיו, שֶׁעֲקִימַת שְׂפָתָיו בָּזֶה הוּא חֲשׁוּב מַעֲשֶׂה גָּדוֹל לְהַלְקוֹתוֹ עָלָיו, כַּנִּרְאֶה בְּסַנְהֶדְרִין (סה ב). (וְתַמַּהּ הוּא מַאי שְׁנָא הָכָא מִשְּׁאָר דּוּכְתֵּי דְּאֵין לוֹקִין עַל לָאו דְּאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה). וְהַשּׁוֹכֵר בְּהֵמָה וַחֲסָמָהּ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים אַרְבַּעַת קַבִּין לַפָּרָה, וּשְׁלֹשֶׁת קַבִּין לַחֲמוֹר.

מצוה תקצז

שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא הַיָּבָמָה לְאַחֵר עַד שֶׁתַּחְלֹץ – שֶׁנִּמְנַע כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִלָּבוֹא עַל הַיָּבָמָה בְּעוֹדָנָּה תַּחַת זִקַּת הַיָּבָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ה) לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַיִּבּוּם אֶכְתֹּב מָה שֶׁיִּדַּעְתִּי בּוֹ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל יִבּוּם שֶׁבְּסִדֶּר זֶה (מצוה תקצח). וְגַם שָׁם אֶכְתֹּב קְצַת דִּינֵי הַמִּצְוָה וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהַג סֵפֶר זֶה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא עַל הַיָּבָמָה וְהִיא תַּחַת זִקַּת הַיָּבָם, חַיָּב מַלְקוּת. וְעִקַּר אַזְהָרָה זוֹ הִיא עַל הָאֲנָשִׁים, וְגַם הִיא

בְּכָל הָאסוּר שֶׁלֹּא תִבּוֹא וְתִנָּשֵׂא לְשׁוּם אָדָם עַד שֶׁתִּפָּטֵר מִן הַיָּבָם. וְאֶפְשָׁר שֶׁאִם עָבְרָה וְנִבְעֲלָה לְרָצוֹנָהּ וְעוֹדָהּ זְקוּקָה לַיָּבָם שֶׁגַּם הִיא בְּחִיּוּב הַמַּלְקוּת [א"ה סימן קעג].

מצוה תקצח

מִצְוַת יִבּוּם – שֶׁנִּצְטַוָּה מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְלֹא הִנִּיחַ בָּנִים לְקַח אֵשֶׁת אָחִיו הַמֵּת לוֹ לְאִשָּׁה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא יָבָם בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ה) יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְגוֹ'.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאִישׁ הֲרֵי הִיא כְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, שֶׁכֵּן יְחַיֵּב הַטֶּבַע מִפְּנֵי מַעֲשֶׂה הָאָב הָרִאשׁוֹן שֶׁלִּקְּחָה אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו וּמִמֶּנָּה בָּנָה לוֹ הָאֵל אִשָּׁה, וְהָאִישׁ הַזֶּה שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים, שֶׁיִּהְיֶה חֵלֶק מִמֶּנּוּ לְזִכָּרוֹן לוֹ וּלְמַלֹּאת מְקוֹמוֹ בָּעוֹלָם לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְעוֹד אֵין זֵכֶר לוֹ בָּעוֹלָם הַגּוּפָנִי זוּלָתִי זֹאת הָאִשָּׁה, שֶׁהִיא עֶצֶם מֵעֲצָמָיו וּבְשָׂר מִבְּשָׂרוֹ, הָיָה מַחְסַדֵי הָאֵל עָלָיו לְהָקִים לוֹ זֶרַע מִמֶּנָּה עַל יְדֵי אָחִיו שֶׁהוּא גַּם כֵּן כַּחֲצִי בְּשָׂרוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַזֶּרַע מְמַלֵּא מְקוֹמוֹ וְעוֹבֵד בּוֹרְאוֹ תַּחְתָּיו, וְיִזְכֶּה עַל יָדוֹ בָּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת אֲשֶׁר הוּא שָׁם, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ. דִּבְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קד, א) בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא, אַבָּא לָא מְזַכֶּה בְּרָא, וּכְמוֹ כֵן בֶּאֱמֶת הָאָח הַחַי אֲשֶׁר הוֹלִיד הַבָּנִים מִן הַיָּבָמָה גַּם אֵלָיו חֵלֶק בָּהֶם וְזוֹכֶה גַּם הוּא בִּזְכוּתָם, אָמְנָם לֹא לוֹ יִהְיֶה כָּל הַזְּכוּת, כִּי גַּם אָחִיו יֹטֹל חֶלְקוֹ בִּשְׁבִיל הַחֵלֶק הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהֶם, וְהִיא הָאִשָּׁה שֶׁנִּפְלָה לְחֶלְקוֹ בַּתְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וּלְפִי זֶה שֶׁזָּכַרְנוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּשֶׁאֹמַר הַכָּתוּב (בראשית לח, ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע, עִנְיָנוֹ לוֹמַר כִּי כָּל זְכוּת הַזֶּרַע לֹא יִהְיֶה לוֹ, שֶׁאָחִיו יִטּוֹל חֵלֶק בָּהֶם, וּלְמִקְצָת הַזְּכוּת לֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ. גַּם כִּי אוּלַי שֶׁעִקַּר הַזְּכוּת לָאָח הַמֵּת, לְפִי שֶׁהוּא כְּבַעַל הַקַּרְקַע, וְהָאָח הַחַי כְּאָרִיס, וְכָעִנְיָן שֶׁיָּדוּעַ בָּאֲרִיסִין שֶׁיֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיִּתְּנוּ הַזֶּרַע מִשֶּׁלָּהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כב, ב) שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לְאָחִיו שׁוּם זֵכֶר בָּעוֹלָם, בֵּן אוֹ בַת אוֹ בְּנֵי בָּנִים מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת וַאֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ מַמְזֶרֶת, שֶׁפּוֹטְרִים אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַיִּבּוּם, נִרְאֶה בָּזֶה, שֶׁאֵין הָעִנְיָן, רַק לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ וְלָתֵת לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגּוּפָנִי (עי' מורה נבוכים ח"ג פמ"ט). וְהִנְנִי עִם דַּעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוָה הַזֹּאת עִקָּר גָּדוֹל וְטַעַם נָכוֹן אֲמִתִּי אֵצֶל הַמְקֻבָּלִים, אֶסְמֹךְ עַל מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ סִפְרִי, וְעָרַכְתִּי שָׁם הִתְנַצְּלוּתִי לְבַל אֶחְשַׁךְ עַצְמִי מִכְּתֹב כָּל מַחְשַׁבְתִּי בְּפִשַּׁט טַעַם הַמִּצְוֹת, לְעוֹרֵר רוּחַ הַיְלָדִים לִשְׁאוֹל שְׁאֵלוֹת בָּהֶם אֶל גְּדוֹלֵיהֶם וּמוֹרֵיהֶן, מִתּוֹךְ הֶעָסֵק בָּהֶם אוּלַי יִתְגַּלְגֵּל זְכוּת עַל יְדֵי לַגְלוּת אֲמִתַּת עִנְיְנֵיהֶם, וְאָזְכֶּה אֲנִי בְּמִקּוֹמִי עִמָּהֶם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג, ב רמב"ם יבום א א) שֶׁמִּצְוַת הַיִּבּוּם הִיא, בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָחִיו מִן הַנִּשּׂוּאִין אוֹ אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם יז, ב רמב"ם שם ז) שֶׁלְּעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה וְלִירֻשָּׁה אֵינָם חֲשׁוּבִים אַחִים אֶלָּא אַחִים מֵאָב, אַף עַל פִּי שֶׁלְּעִנְיַן אֲבֵלוּת וּלְעִנְיַן עֵדוּת נִקְרָאִים אַחִים אֲפִלּוּ אַחִים מֵאִם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם מג, ב רמב"ם שם ט, יב) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וּמֵת וְלֹא הִנִּיחַ בֵּן מֵאַחַת מֵהֶן שֶׁאֶחָד מִן הָאַחִים מְיַבֵּם אוֹ חוֹלֵץ לְאַחַת מֵהֶן וְיִתְּרוּ כֻּלָּן, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְיַבֵּם שְׁתַּיִם, לֹא הוּא וְלֹא שְׁאָר אֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו (שם מד א) בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, כְּלוֹמַר הָאֶחָד הָאֶחָד, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים, וְגַם אִם עָשָׂה כֵּן עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ.

וּמִצְוָה (שם כד, א רמב"ם שם ב ו) לְכַתְּחִלָּה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם. וּכְמוֹ כֵן אֵין יְכוֹלִין לַחְלֹץ כִּי אִם לְאַחַת. וְכֵיוָן שֶׁנֶּחְלְצָה הָאַחַת נֶאֱסְרָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל כָּל שְׁאָר הָאַחִים, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שְׁנִיּוֹת, אֲבָל וַדַּאי אֵין בָּהֶן אִסּוּרֵי תּוֹרָה מֵאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד נִסְתַּלֵּק אִסּוּר מֵעַל נָשָׁיו, לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן קִדּוּשִׁין כַּשְּׁנִיּוֹת. וְהַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת לוֹ, וְהַקְּרוֹבוֹת זְכָרִים בְּסֵדֶר אֲחֵרֵי מוֹת, וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ אוֹ לְאָחִיו, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ. וְכֵן אִם מֵתָה יְבָמָה קֹדֶם יִבּוּם וַחֲלִיצָה הֲרֵי דִּינָהּ לְעִנְיַן קְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה תַּחְתָּיו. וְכָל אִסּוּרִין אֵלּוּ, מִדִּבְרֵיהֶם.

וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) שֶׁהַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַּחְלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם אוֹ יוֹם הַחֲלִיצָה, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שְׁנֵי הָאַחִין, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא תַּחְלֹץ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה לָמְדוּ הַדָּבָר מִדְּרָשָׁא בַּגְּמָרָא (שם ב). וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן זֶה (שם לה, ב), שֶׁאִם הִנִּיחַ הָאָח הָרִאשׁוֹן אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהִפִּילָה אַחַר מוֹתוֹ, הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם אוֹ תַּחְלֹץ. וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי, פְּטוּרָה מִן הַיִּבּוּם וּמִן הַחֲלִיצָה וַאֲפִילּוּ מֵת הַוָּלָד מִיָּד מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁלֹּא תִּפָּטֵר עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו לַוָּלָד, אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה (שם נג, ב רמב"ם יבום פ"ב הל' ג ד) שֶׁהַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין שֶׁהוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא עֵרָה אוֹ יְשֵׁנָה, בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְאֶחָד הַמְּעֹרֶה אוֹ הַגּוֹמֵר בִּיאָתוֹ עָלֶיהָ, הֲרֵי זֶה יִבּוּם וְקָנָה אוֹתָהּ. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְעֹל, אֲבָל לֹא נִתְכַּוֵּן לִבְעֹל לֹא קָנָה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (שם נב, א) שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ בִּפְנֵי עֵדִים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא

בַּגְּמָרָא מַאֲמָר, וְאֵין מַאֲמָר זֶה קוֹנֶה בַּיְּבָמָה קִנְיָן גָּמוּר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. הִנֵּה שֶׁעִנְיַן הַיְּבָמָה תָּלוּי בַּבִּיאָה.

וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עט, ב רמב"ם שם פ"ו ה"ח) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁיֵּשׁ נָשִׁים שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַיִּבּוּם וְגַם מִן הַחֲלִיצָה, וְאֵלּוּ הֵן, אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרֹגִינֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְהָאֲילוֹנִית, וּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, פָּרַט לְסָרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרֹגִינֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי הוּא, הוֹאִיל וְאֵינָם רְאוּיִים לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן הֲרֵי הֵן כְּמִין בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנֶאֱמַר וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד, פָּרַט לְאֲילוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ, לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה, פָּרַט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, שֶׁאֵין לָהֶם אֵישׁוּת כְּלָל, וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, פָּרַט לְעֶרְוָה שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין. וְחָמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים שֶׁאֵין בָּהֶן לִקּוּחִין מָנוּ חֲכָמִים (רישׁ יבמות), שֶׁהֵן פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (רמב"ם שם פ"ו הל' ו ז), שֶׁיֵּשׁ מִן הַנָּשִׁים שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת, וּמֵהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְיֵשׁ אַחִים גַּם כֵּן שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלִיצָה, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לֹא לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלִיצָה וְאֵין לָהֶם זִקָּה כְּלָל, וְיֵשׁ שֶׁהֵם רְאוּיִים לַחֲלִיצָה וְאֵינָם רְאוּיִים לְיַבֵּם, וְיֵשׁ שֶׁהֵם רְאוּיִים לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלִיצָה. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, מְבֹאָרִים כֻּלָּם מֻשְׁלָם בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְחֻבֶּרֶת עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא יִבֵּם יְבִמְתּוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה אַחַת, שֶׁהִיא עִקַּר מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה אוֹ שֶׁלֹּא פְּטָרָהּ בַּחֲלִיצָה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקצט

מִצְוַת חֲלִיצָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַיְּבָמָה (עי' ספהמ"צ עשה ריז) חוֹלֶצֶת לַיָּבָם נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ כְּשֶׁלֹּא יִרְצֶה לִשָּׂא אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ט) וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה הַזֹּאת הָיְתָה רְאוּיָה לְשַׁמֵּשׁ הָאִישׁ הַזֶּה תַּחַת אָחִיו, מִן הַטַּעַם שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה בְּמִצְוַת יִבּוּם, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ, צִוְּתָה הַתּוֹרָה שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵלָיו מַעֲשֶׂה שִׁמּוּשׁ זֶה שֶׁל חֲלִיצַת נַעַל, שֶׁהוּא שִׁמּוּשׁ הָעָבֶד הַקָּנוּי בְּפַרְסוּם לִפְנֵי בֵּית דִּין, לְהַרְאוֹת לַכֹּל שֶׁקְּנוּיָה הָיְתָה לוֹ לְגַמְרֵי, וְכִי רָאוּי הָיָה לוֹ לְיַבֵּם אוֹתָהּ, מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וּלְפִי שֶׁהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁמֻּטָּל עָלָיו, לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם הִיא יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ, וְיָרְקָה בְּפָנָיו לְהוֹדִיעַ שֶׁנִּפְטְרָה מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, וְאֵינָהּ מְשֻׁעְבֶּדֶת לוֹ עוֹד לַחְלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּשׁוּם דָּבָר, אֲבָל הוּא חָשׁוּב אֵלֶיהָ כְּאִישׁ זָר שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו מִלְּירוֹק בְּפָנָיו, וְתֵלֵךְ לָהּ מֵעַתָּה וְתִנָּשֵׂא לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות יז, ב) כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו, פָּרַט לְאֵשֶׁת אָח שֶׁלֹּא הָיָה בָּעוֹלָמוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בָּהּ חִיּוּב שֶׁל יִבּוּם וְלֹא שֶׁל חֲלִיצָה, כְּגוֹן שֶׁנּוֹלַד זֶה הָאָח הַחַי אַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו. וּמָה שֶׁדָּרְשׁוּ גַּם כֵּן (שם) אַחִים יַחְדָּו, הַמְיֻחָדִים בְּנַחֲלָה, פָּרַט לְאַחִים מִן הָאֵם, שֶׁאֵינָם בְּחִיּוּב יִבּוּם וַחֲלִיצָה. וּבֵן אֵין לוֹ, עַיֵּן עָלָיו, כְּלוֹמַר שֶׁאִם יֵשׁ לָאָח בֵּן אוֹ בַּת מִכָּל מָקוֹם אוֹ בֶּן בֵּן, אוֹ בַּת, אוֹ בַּת בַּת וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ אֵין שָׁם מִצְוַת יִבּוּם וַחֲלִיצָה מִן הַטַּעַם שֶׁזָּכַרְנוּ בְּמִצְוַת יִבּוּם.

וְזֶהוּ סֵדֶר חֲלִיצָה, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְנוּהוּ מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (פרק מצות חליצה), וְכֵן נָהוּג הַיּוֹם. יִבְּרְרוּ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁיּוֹדְעִים לְהַקְרוֹת הַיָּבָם וְהַיְבָמָה מָה שֶּׁחַיָּבִים לִקְרוֹת, וְהֵם הַנִּקְרָאִים דַּיָּנִים, וְיוֹסִיפוּ עוֹד עִמָּהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ חֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסוּמֵי מִלְּתָא, אוֹ עַד עֲשָׂרָה (שם קא ב), וְכֵן נָהֲגוּ הָעָם. וְיִזְהֲרוּ (שם קד, א) הַחֲמִשָּׁה דַּיָּנִים, שֶׁלֹּא יְהוּ קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וְלֹא לַיָּבָם וְלַיְבָמָה, וְיֹאמְרוּ זֶה לָזֶה נֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְנִקְבַּע מָקוֹם לַחֲלִיצָה שֶׁל פְּלוֹנִית, כִּי כֵן אָמַר רָבָא (שם קא, ב), צְרִיכִי דַּיָּנֵי לְמִקְבַּע דֻּכְתָּא, וְיֵלְכוּ שָׁם וְיֵשְׁבוּ הַדַּיָּנִין, וְהַיָּבָם וְהַיְבָמָה יַעַמְדוּ כְּמוֹ בְּדִין, שֶׁהַדַּיָּנִין בִּישִׁיבָה, וּבַעֲלֵי הַדִּין בַּעֲמִידָה, וּבְזֶה אֵין עִכּוּבָא, שֶׁאִם עָשׂוּ בִּישִׁיבָה אֵין חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה בְּכָךְ, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁאֲלוּ הַדַּיָּנִין אִם הַיָּבָם הוּא גָּדוֹל בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְשֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְיֵדְעוּ גַּם כֵּן בְּבֵרוּר אִם זֹאת הָאִשָּׁה הַחוֹלֶצֶת הִיא אֵשֶׁת הַמֵּת אָחִיו שֶׁל זֶה הַחוֹלֵץ, כִּדְאָמַר רָבָא, אֵין חוֹלְצִין, אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין (שם קו, א). וּכְשֶׁיֵּדְעוּ כָּל זֶה בְּוַדַּאי וְיִתְבָּרֵר לָהֶם הַדָּבָר, יִשְׁאֲלוּ גַּם כֵּן עַל הָאִשָּׁה אִם אָכְלָה אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם אָכְלָה אֵין חוֹלְצִין אוֹתָהּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא אָכְלָה דְּבָרִים הַמְּבִיאִין אוֹתָהּ לִידֵי רְקִיקָה, וּבָעֵינַן רְקִיקָה מֵעַצְמָהּ, כִּדְאָמַר רָבָא (שם ב), אָכְלָה תּוּמָא וְרָקְקָה, אָכְלָה גַּרְגְּשְׁתָּא וְרָקְקָה לֹא כְּלוּם הוּא, וְיָרְקָה מֵעַצְמָהּ בָּעֵינַן וְלֵיכָּא. מִיהוּ אֵין דָּבָר זֶה מְעַכֵּב, וְאִם חָלְצוּ בְּעָנְיָן זֶה חֲלִיצָתָן כְּשֵׁרָה בְּדִיעֲבַד, שֶׁהֲרֵי רְקִיקָה עַצְמָהּ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת.

וְאַחַר כָּךְ, אִם רוֹאִים בֵּית דִּין שֶׁהַיָּבָם וְהַיְבָמָה הֲגוּנִים זֶה לָזֶה (שם קו ב) יִפְתְּחוּ לוֹ בְּיִבּוּם וְיֹאמְרוּ לוֹ, אִי נִיחָא לָךְ לְיַבּוּמֵי יַבֵּם, וְאִי לָאו חָלֵץ. וְאִם חָפֵץ לַחְלֹץ יִקַּח לוֹ סַנְדָּל שֶׁכֻּלּוֹ שֶׁל עוֹר, אוֹ מִנְעָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין סַנְדָּל, שֶׁכָּבָר נָהֲגוּ בּוֹ כָּל הָעָם (שם קב א), וְיִזָּהֵר שֶׁיִּהְיֶה תָּפוּר כֻּלּוֹ מֵעוֹר (שם ב), וְשֶׁלֹּא יִהְא גָּדוֹל בְּיוֹתֵר אֶלָּא בֵּינוֹנִי כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַלֵּךְ בּוֹ, וְגַם לֹא יוֹתֵר קָטָן, אֶלָּא יִהְא חוֹפֶה מִכָּל מָקוֹם אֶת רֹב רַגְלוֹ. וְצָרִיךְ לְכַתְּחִלָּה שֶׁיַּחְלֹץ בְּמִנְעָל שֶׁלּוֹ וּבְמִנְעָל שֶׁל יָמִין, מִיהוּ בְּדִיעֲבַד אֵין דָּבָר זֶה מְעַכֵּב. וְיִהְיוּ שְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל שֵׂעָר תְּפוּרוֹת בַּמִּנְעָל (שם קז ב), וְיִהְיוּ גְּדוֹלוֹת כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִכְרֹךְ אוֹתָן סָבִיב הָרֶגֶל, וְיִתֵּן הַמִּנְעָל בְּרַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְהוּא יָחֵף וְלֹא עִם בָּתֵּי שׁוֹקַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֵעַל דְּמֵעַל, וְאִם

חָלַץ בַּשְּׁמאל חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה (שם קד א), וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַמִּנְעָל אָרוֹךְ כָּל כָּךְ, שֶׁיִּעָלֶה לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה, שֶׁזֶּה גַּם כֵּן הוּא מֵעַל דְּמֵעַל. אֲבָל לְמַטָּה מִן הָאַרְכֻּבָּה אֵינוֹ וַדַּאי מֵעַל דְּמֵעַל, וְאַחַר כָּךְ יִכְרֹךְ הָרְצוּעוֹת סָבִיב רַגְלוֹ, וְיִקְשֹׁר אוֹתָן שְׁנֵי קְשָׁרִים. וְיַעֲמֹד הַיָּבָם אֵצֶל הַכֹּתֶל אוֹ אֵצֶל עַמּוּד וְיִדְחֹס רַגְלוֹ בָּאָרֶץ, כִּדְאָמַר אֲמֵימָר הַאי מַאן דְּחָלֵץ צָרִיךְ לְמִדְחֲסֵהּ לְכַרְעֵהּ (שם קג, א).

וְאַחַר כָּךְ (שם קו ב) בֵּית דִּין מַקְרִין אֶת הַיָּבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מִן מֵאַן יְבָמִי עַד לֹא אָבָה יַבְמִי. וְתִזָּהֵר שֶׁלֹּא תַּפְסִיק בֵּין לֹא אָבָה, אֶלָּא תִּקְרָא שְׁתֵּי תֵּבוֹת אֵלּוּ בְּבַת אַחַת בְּלֹא הֶפְסֵק, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִשְׁתְּמַע אָבָה יַבְמִי. וּמַקְרִין לַיָּבָם לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ.

וְאַחַר כָּךְ בָּאָה הַיָּבָמָה אֵצֶל הַיָּבָם, וְנִגָּשָׁה אֵלָיו וּמַתֶּרֶת אֶת הָרְצוּעוֹת בְּלֹא סִיּוּעַ שֶׁל הַיָּבָם כְּלָל, וּמַשְׁלֶכֶת אֶת הַמִּנְעָל מֵרַגְלוֹ, וּבָזֶה גַּם כֵּן לֹא יִסַּיֵּעַ הַיָּבָם כְּלָל, אֶלָּא שֶׁיַּעֲמֹד סָמוּךְ לַכֹּתֶל וְיִדְחֹס רַגְלוֹ יָפָה בַּקַּרְקַע, וְהַכֹּל מְעֻמָּד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּלְפִי הַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ (שם קב א), הִיא חוֹלֶצֶת בֵּין בְּשִׂמְאל בֵּין בְּיָמִין, שֶׁלֹּא מָצִינוּ בַּגְּמָרָא קְפִידָה עַל זֶה. אֲבָל בַּיְרוּשַׁלְמִי (שם י"ב א) אָמְרוּ שֶׁצְּרִיכָה לַחְלֹץ בְּיָמִין, לְפִיכָךְ הַחוֹלֶצֶת תָּחוּשׁ לְעַצְמָהּ וְתַחְלֹץ לְכַתְּחִלָּה בְּיָמִין, וְאִם הִיא גְּדֶמֶת תַּחְלֹץ בַּשְּׂנִיָּה לְכַתְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (שם קה א).

וְאַחַר כָּךְ וְיִרְקָה בְּפָנָיו רוֹק שֶׁהוּא נִרְאֶה לַדַּיָּנִים, כִּדְאָמַר רָבָא (שם קו, ב) צְרִיכִין דַּיָּנֵי לְמֶחְזֵי רֻקָּא כִּי נָפֵק מִפֻּמַּהּ דִּיבָמָה, וּבְעֵינַן דְּמֶטֵי רֻקָּא לַהֲדֵי אַפָּהּ דְּיָבָם כִּדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא, שֶׁאִם הוּא אָרֹךְ וְהִיא גּוּצָה וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ, קָרִינַן בֵּהּ בְּפָנָיו, וְאִם הִיא אֲרֻכָּה וְהוּא גּוּץ וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ, לָא מְהַנֵּי מִידִי, דְּבָעֵינַן דְּמֶטֵי עַד לַהֲדֵי אַפֵּהּ, מֵיהוּ בָּתַר דְּמָטָא לַהֲדֵי אַפֵּהּ, אִי קְלָטַתּוּ הָרוּחַ לֵית לַן בַּהּ.

וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין אוֹתָהּ בֵּית דִּין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מִן כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ עַד חֲלוּץ הַנָּעַל, וְאַחַר כָּךְ עוֹנִין כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם חֲלוּץ הַנָּעַל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כִּדְתַנְיָא (שם) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן, וּבָאת יְבָמָה לַחְלֹץ, אָמַר, עֲנוּ כֻּלְּכֶם חֲלוּץ הַנָּעַל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם) אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מִצְוַת חֲלִיצָה קוֹרְאָה וְקוֹרֵא, חוֹלֶצֶת וְרוֹקֶקֶת וְקוֹרְאָה, מַאי קָמַשְׁמַע לַן? מַתְנִיתִין הִיא! קָמַשְׁמַע לַן מִצְוָה, וְאִי אַפֵּהּ לֵית לַן בַּהּ, וְכֵן הֲלָכָה.

וְאַחַר שֶׁחָלְצָה בְּבֵית דִּין כָּרָאוּי, בֵּית דִּין כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה, כְּדֵי שֶׁתִּתְנַשֵּׂא בּוֹ לַשּׁוּק. וְכָתַב הָרַב אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּהִלְכוֹתָיו (יבמות לה ב מדפי הרי"ף), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְכֵן כְּתָב גֵּט חֲלִיצָה צָרִיךְ לְסַרְגּוֹלֵהּ בְּמִסַּרְגּוֹלָא וְלָא בִּדְיוֹתָא, וְצָרִיךְ לְמִכְתַּב בְּמוֹתַב תִּלְתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא, וּמְחַתֵּם עֲלֵהּ תִּלְתָא וּבְלִבַד שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת.

וְדִין הוּא גֵּט חֲלִיצָה: בְּיוֹם פְּלוֹנִי דְּהוּא יוֹם כְּדִין לִירַח פְּלוֹנִי דְּהוּא כְּדִין לִבְרִיאַת הָעוֹלָם לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא בְּמָתָא פְּלוֹנִית, אֲנַחְנָא דַיָּנֵי, דְּמִקְצָתָנָא חֲתִימִין לְתַתָּא בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא בְּבֵי דִינָא, וְסָלִיקַת קֳדָמָנָא פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, אַרְמַלְתָּא דְּפְלוֹנִי, וְהַקְרִיבַת קֳדָמָנָא גַּבְרָא חַד דְּשָׁמֵהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אָמְרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא, פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי אָחוּהִי דְּפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי מֵאֲבוּהִ, הֲוֵינָא נְסִיבְנָא לֵהּ וּשְׁכֵיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמוֹחֲסִין וּמוֹקֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדֵין פְּלוֹנִי, אָחוּהִי חֲזֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי, כְּעַן, רַבָּנָן דַּיָּנֵי, אִמְרוּ לֵהּ אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי יְיַבֵּם, וְאִי לָא לִטְלַע לִי קֳדָמֵיכוֹן רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא וְאֶשְׁרֵי סֵינֵהּ מֵעַל רַגְלֵהּ וְאֵרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי, וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהִי לְפְלוֹנִי דְּנָא דַּאֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי מֵאֲבוּהִ הוּא, וַאֲמַרְנָא לֵהּ, אִי צָבֵית לְיַבּוּמֵי יָתַהּ יַבֵּם, וְאִי לָא אַטְלַע לֵהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ יַמִּינָא וְתִשְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וַעֲנִי וְאָמַר, לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתַהּ, מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי. וְאַף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינָא לֵהּ לֹא חָפְצַתִּי לְקַחְתָּהּ. וְאַטְלַע לֵהּ רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא וּשְׁרַת סֵינֵהּ מֵעַל רַגְלֵהּ וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רֻקָּא דְּאִתְחֲזֵי לָנָא מִן פֻּמָּא עַל אַרְעָא, וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִפְלָנִיתָא דָּא כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְתוּב אַקְרִינוּהָ וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַּיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין תַּמָּן עָנֵינָא בָּתְרֵהּ חֲלוּץ הַנָּעַל תְּלָתָא זִמְנֵי. וּמִדְּאִתְעֲבַד עוֹבָדָא דְּנָא קֳדָמָנָא, שְׁרִינוּהָ לְפְלָנִיתָא דָּא לְמֶהֱוֵי לְהִתְנַסָּבָא לְכָל גְּבַר דְּתִצְבֵּי, וְאֶנָּשׂ לֹא יִמְחֵה בִּידַהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וּבָעֵית מִנָּנָא פְּלָנִיתָא דָּא, גִּטָּא דַּחֲלִיצוּתָא דְּנָא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהַבְנָא לֵהּ לְזָכוּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. וַחֲתִימִין תְּלָתָא עֲלֵהּ.

וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְחֻבֶּרֶת עַל מִצְוַת יִבּוּם וַחֲלִיצָה, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת, וּמִפְּנֵי כֵן נִקְרֵאת "יְבָמוֹת" וְלֹא חֲלִיצוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט ב) מִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְיַבֵּם יְבִמְתּוֹ וְלֹא לַחְלֹץ בְּרֹעַ לְבָבוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תר

מִצְוָה לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף מִיָּד מִי שֶׁיִּרְדְּפֵהוּ לְהָרְגוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף כְּלוֹמַר שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין לַהֲרֹג הָרוֹדֵף אִם לֹא נוּכַל לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אֶלָּא אִם כֵּן נַהֲרֹג הָרוֹדֵף, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יב) וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשין רמז), וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, מָה אוֹתוֹ מָקוֹם מְיֻחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת וְנֶאֱמַר עַל זֶה וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ, כָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת הֲרֵי

הוּא בְּקִצֹּתָהּ אֶת כַּפָּהּ, וּמִנַּיִן שֶׁאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ בְּלִבָּד, שֶׁחַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אֵשֶׁת הָאֶחָד, דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם אֶצְלוֹ תָּמִיד וּמִשְׁתַּדֶּלֶת לְהַצִּילוֹ מִיָּד מַכֵּהוּ בְּכָל כֹּחָהּ, אֲבָל הוּא הַדִּין בְּכָל אָדָם. מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא הָעוֹלָם וְרָצָה בְּיִשּׁוּבוֹ, וְיִשּׁוּב הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בִּתְשׁוּעַת הַחַלָּשׁ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ, וְעוֹד כִּי הַנִּרְדָּף לְעוֹלָם עֵינָיו וְלִבּוֹ אֶל הַשֵּׁם לְהוֹשִׁיעוֹ מִיַּד רוֹדְפוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (קהלת ג, טו) וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. כְּלוֹמַר הַנִּרְדָּף מְבַקֵּשׁ לֵאלֹהִים וּמִתְחַנֵּן אֵלָיו, עַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לַעֲזֹר לוֹ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עב, ב הרמב"ם רוצח ושמירת נפש א ו ז) שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַנִּרְדָּף קָטָן וְהָרוֹדֵף גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל דָּבָר הַכֹּל חַיָּבִין לְהַצִּילוֹ, וַאֲפִילּוּ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף, וּבְמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּצִּילִין בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף? בְּשֶׁאִי אֶפְשָׁר לָנוּ לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, אֲבָל כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מִן הָאֵבָרִים וְהִצִּיל בְּנֶפֶשׁ זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט, א) בְּעִנְיָן מִיתַת אַבְנֵר כְּשֶׁהֶרְגוֹ יוֹאָב, שֶׁכָּתוּב שָׁם (שמואל ב ג, כז) וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו. בָּאָה הַקַּבָּלָה עַל זֶה שֶׁתְּבָעוֹ יוֹאָב לְאַבְנֵר עַל דַּם עֲשָׂהאֵל וְדָנוֹ בְּדִין סַנְהֶדְרִין, כְּלוֹמַר הֲרָגוֹ בְּטַעֲנָה שֶׁהָיָה רָאוּי לָמוּת עָלֶיהָ עַל פִּי סַנְהֶדְרִין, אָמַר לוֹ לָמָּה הָרַגְתָּ עֲשָׂהאֵל? אָמַר לוֹ אַבְנֵר עֲשָׂהאֵל רוֹדֵף הָיָה, אָמַר לוֹ יוֹאָב הָיָה לְךָ לְהַצִּיל עַצְמְךָ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, אָמַר לוֹ אַבְנֵר לֹא יָדַעְתִּי לְכַוֵּן לוֹ, אָמַר לוֹ יוֹאָב בְּדִקָּן חֲמִישִׁית כִּוַּנְתָּ לוֹ, בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו לֹא יָדַעְתָּ לְכַוֵּן לוֹ? וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עב, ב רמב"ם שם ה"ז) בְּעִנְיַן רוֹדֵף, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַתְרָאָה, מִכְּיוָן שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְהוּא עָדַיִן רוֹדֵף אֵין לוֹ דָּמִים וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ.

וּמִטַּעַם רוֹדֵף הוֹרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם ה"ט) בְּאִשָּׁה הַמְקַשָּׁה לֵילֵד, לְחַתֵּךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, בֵּין בְּסַם בֵּין בַּיָּד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְהָרְגָהּ, וְאִם הוֹצִיא רֹאשׁוֹ אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ, וְזֶה טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם.

וְאֶחָד הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ אוֹ אַחַר כָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת לְבוֹעֲלָן מַצִּילִין אוֹתָן מֵהֶם בְּנַפְשׁוֹתָם שֶׁל רוֹדְפִים, וְהוּא הַדִּין לְרוֹדֵף אַחַר הַזָּכוּר לָבוֹא עָלָיו, אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר הַבְּהֵמָה וְכֵן הָעֶרֶל לַעֲשׂוֹת אַחַת מִכָּל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וַאֲפִילּוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר הָעֲבֵרָה, שֶׁדָּנִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין, שֶׁבִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת אֵלּוּ לְבַד, בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשׁ הָרוֹדֵף, אֲבָל בְּכָל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה מְבִיאִין אוֹתָם לְבֵית דִּין וְהֵם דָּנִים אוֹתָם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק שְׁמִינִי.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְיָכוֹל לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף וְלֹא הִצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו שֶׁל רוֹדֵף אוֹ אֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין, שֶׁהֵן לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (ויקרא יט טז), כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּלָּאוִין (מצוה תרא), וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד כְּאִלּוּ הוּא מְאַבֵּד נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל.

מצוה תרא

שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלַּחְמֹל עַל נֶפֶשׁ הָרוֹדֵף, וּבְאוּר זֶה הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תר), שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה עָלֵינוּ בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת, שֶׁהֵן רְצִיחָה וַעֲרָיוֹת, שֶׁכֹּל שֶׁנִּרְאֶה רוֹדֵף לַעֲשׂוֹת אַחַת מֵהֶן שֶׁנִּמְנָעְנוּ בְּכָל כֹּחֵנוּ, וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת הָעֲבֵרָה בִּדְבָרִים וְנוּכַל לְהַצִּיל מִיָּדוֹ הַנִּרְדָּף אוֹ הַנִּרְדֶּפֶת בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו שֶׁנִּקְטָעֵהוּ, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לָנוּ לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אִם לֹא נַהֲרֹג הָרוֹדֵף שֶׁנַּהֲרֹגֵהוּ, וְעַל זֶה בָּאָה הַמְנִיעָה עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא נַחְמֹל עָלָיו אֶלָּא שֶׁנַּהֲרֹגֵהוּ עַל כָּל פָּנִים אִם אִי אֶפְשָׁר לָנוּ בְּשׁוּם צַד לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אֶלָּא בְּנַפְשׁוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יב) וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, וּלְשׁוֹן סִפְרִי, וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ, מְלַמֵּד שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ, לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ.

וּמִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהַג הַסֵּפֶר, מְבֹאָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַנִּזְכָּר שֶׁבַּסֵּדֶר הַזֶּה.

מצוה תרב

שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת מִשְׁקָלוֹת וּמִדּוֹת חֲסֵרוֹת – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת אֶת הַמִּשְׁקָלִים וְהַמֹּאזְנַיִם הַחֲסֵרִים בְּבָתֵּינוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשָּׂא וְנִתֵּן בְּמִקְחֵנוּ וּבְמִמְכָּרֵנוּ בָּהֶן, פֶּן יִהְיֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יג) לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. וְכֵן (דברים כה יד) לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה. וְכֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבָבָא בָּתְרָא (פט, ב) אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּשְׁהֶא מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא עֲבִיט שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל"ת רעב), וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת אַחַר שֶׁהֵן שְׁנֵי לָאוִין, אָמְנָם בָּאוּ לְהַשְׁלִים דִּינֵי הַמִּצְוָה עַד שֶׁיִּכְלְלוּ שְׁנֵי מִינֵי הַשִּׁעוּר, וְהֵם הַמִּשְׁקָל וְהַמִּדָּה, כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר לֹא יִהְיֶה לְךָ שְׁנֵי שִׁעוּרִין לֹא בַּמִּדָּה וְלֹא בַּמִּשְׁקָל, כְּמוֹ לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ (דברים כג, כ), שֶׁהַכֹּל לָאו אֶחָד, כִּי לֹא בְּהִכָּפֵל הַלְּשׁוֹנוֹת תִּרְבֶּינָה הַמִּצְוֹת כְּשֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן אֶחָד, וְכֵן לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ

וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שֹׁאר (שמות יג ז). שֶׁהֵן לָאו אֶחָד, לְפִי שֶׁהַעִנְיָן אֶחָד אֶלָּא שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְבֵאוּר תַּשְׁלוּם הָעִנְיָן.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, וּקְצָת דִּינֶיהָ כְּמִנְהָגֵי בַּסֵּפֶר הַזֶּה כַּתַּבְתִּי בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רנט) בְּמִצְוַת צְדוּק הַמֹּאזְנַיִם (מצוה רנח) וְהָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּר בָּהֶם, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה מָה שֶּׁצָּרִיךְ לְךָ בָּזוֹ.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשׁוֹהֶה מִשְׁקָל חֵסֶר אוֹ מֹאזְנַיִם חֲסֵרוֹת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא יִשְׁקֹל בָּהֶם לְעוֹלָם, עֲבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְעוֹד שֶׁאֲפִלּוּ עָבַר וְשָׁקַל בָּהֶם, לְתַשְׁלוּמִין נִתַּן, וּכְבָר נוֹדַע שֶׁאֵין לוֹקִין אַלָּאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין.

מצוה תרג

לִזְכֹּר מָה שֶּׁעָשָׂה לְנוּ עֲמָלֵק – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִזְכֹּר מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהִתְחִיל לְהִתְגָּרוֹת בָּם בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, בְּטֶרֶם נָשָׂא גּוֹי וּמַמְלָכָה יָדוֹ עֲלֵיהֶם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (במדבר כד, כ) רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק. וְתַרְגּוּמוֹ, רֵישׁ קָרַבְיָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמָלֵק, שֶׁהַכֹּל הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם בְּשָׁמְעָם הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם הַשֵּׁם בְּמִצְרַיִם, וְהָעֲמָלֵקִים בְּרֹעַ לִבָּם וּבְמִזְגָּם הָרַע לֹא שָׁתוּ לִבָּם לְכָל זֶה וַיִּתְגָּרוּ בָּם, וְהֶעֱבִירוּ מִתּוֹךְ כָּךְ יִרְאָתָם הַגְּדוֹלָה מִלֵּב שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁמָּשְׁלוּ בָּזֶה רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסיקתא רבתי פרשה יב תנחומא כאן) מָשָׁל לְיוֹרֶה רוֹתַחַת שֶׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לֵרֵד לְתוֹכָהּ וּבָא אֶחָד וְקִפֵּץ וְיָרַד לְתוֹכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְוָה הֵקֵר אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים. וְעַל זְכִירַת עִנְיָנָם זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יז) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁכָּל הַמַּצֵר לְיִשְׂרָאֵל שְׂנֹאוּי לִפְנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְכִי לְפִי רָעָתוֹ וְעַרְמַת רֹב נִזְקוֹ תִּהְיֶה מַפַּלְתּוֹ וְרָעָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָתָּה מוֹצֵא בַּעֲמָלֵק כִּי מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה רָעָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְחִיל הוּא לְהַזִּיקָם, צָנוּ בָּרוּךְ הוּא לְאַבֵּד זִכְרוֹ מִנִּי אָרֶץ וּלְשָׁרֵשׁ אַחֲרָיו עַד כַּלָּה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה קפט).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה יח, א) שֶׁחִיּוּב זְכִירָה זוֹ הִיא בַּלֵּב וּבַפֶּה (עי' מצוה של), וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי (ריש פ' בחוקותי), זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ' יָכוֹל בִּלְבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא תִּשְׁכָּח הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אֲמוּרָה, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם זָכוֹר? שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה בְּפִיךָ, עַד כָּאן בְּסִפְרֵי. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח הַדָּבָר, פֶּן תֶּחֱלַשׁ אֵיבָתוֹ וְתֶחְסַר מֵהַלְּבָבוֹת בְּאֹרֶךְ הַזְּמַנִּים.

וְאֶל הַזְּכִירָה הַזֹּאת בַּלֵּב וּבַפֶּה, לֹא יָדַעְנוּ בָּהּ זְמַן קְבוּעַ בַּשָּׁנָה אוֹ בַּיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּזְכִירַת יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה, וְהַטַּעַם כִּי בַּזְּכִירָה הַהִיא, עִקַּר הַדָּת, וּכְמוֹ שֶׁהִרְחַבְנוּ הַדִּבּוּר עַל זֶה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּסֵּפֶר, אֲבָל טַעַם זְכִירַת מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק, אֵינוֹ רַק שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח שִׁנְאָתוֹ מִלִּבֵּנוּ, וְדַי לָנוּ בָּזֶה לִזְכֹּר הָעִנְיָן פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה אוֹ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ שָׁלֹשׁ. וְהִנֵּה בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל קוֹרְאִים סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת אוֹ בִּשְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ לְכָל הַפָּחוֹת, וְהִנֵּה הֵם יוֹצְאִים בְּכָךְ מִצְוָה זוֹ. וְאוּלַי נֹאמַר כִּי מִנְהָגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּפָרָשַׁת זָכוֹר לְקָרוֹתָהּ בְּשַׁבָּת מְיֻחָד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה תּוֹרָה הִיא, וּמִפְּנֵי מִצְוָה זוֹ הוּא שֶׁקִּבְּעוּ כֵּן, וְהוּא הַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי פּוּרִים לְעוֹלָם, וְדִין יְהֶיהָ לִקְרוֹתָהּ בְּיוֹם פּוּרִים, לְפִי שֶׁהוּא מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם, כִּי הָמָן הָרָשָׁע הָיָה מִזֶּרַע, אֲבָל לְהוֹדִיעַ שֶׁקֻּדֶּם נֵס זֶה נִצְטַוִּינוּ בִּזְכִירָה זוֹ קְבָעוּ הַפָּרָשָׁה קֹדֶם לְפוּרִים, אֲבָל סְמָכוּהָ לְפוּרִים עַל דֶּרֶךְ מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, ב) בְּמָקוֹמוֹת סְמָכוּ עִנְיָן לוֹ.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּלְחָמָה וְנִקְמַת הָאוֹיֵב, וְלֹא לְנָשִׁים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא זָכַר וְקָרָא בְּפִיו מֵעוֹלָם מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו שֶׁבָּא עַל זֶה, שֶׁהוּא "לֹא תִּשְׁכַּח", כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּלָּאוִין (מצוה תרה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תרד

לִמְחוֹת זֶרַע מִן הָעוֹלָם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וּלְאַבֵּד זִכְרוֹ מִן הָעוֹלָם, זָכָר וּנְקֵבָה, גָּדוֹל וְקָטָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יט) "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק", שֶׁבִּכְלַל זֵכֶר הוּא הַכֹּל. וּכְבָר טָעָה בְּנִקּוּד תֵּבָה זוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר, וְהוּא יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, וְהִשְׁאִיר מֵהֶם הַנְּקֵבוֹת, לְפִי שֶׁרַבּוֹ לֹא הִשְׁגִּיחַ יָפֶה עָלָיו כְּשֶׁלִּמְּדוֹ מִקְרָא זֶה וְנִשְׁתַּבֵּשׁ יוֹאָב וְקָרָא זָכָר בְּמָקוֹם זֵכֶר כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּבָבָא בָּתְרָא פֶּרֶק לֹא יַחְפֹּר (כא, ב).

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כ, ב), שֹׁלֶשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק. וּבֶאֱמֶת כִּי גַּם עַל כָּל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל הַזְּכָרִים מוּטָל הַחִיּוּב לְהָרְגָם וּלְאַבְּדָם מִן הָעוֹלָם, אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אִם יִמָּצֵא אֶחָד מִכָּל זַרְעָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא לְיָדוֹ אֶחָד מִזֶּרַע עֲמָלֵק וְיֵשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לְהָרְגוֹ וְלֹא הָרָגוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרה

שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מָה שֶׁעָשָׂה לָנוּ – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלִּשְׁכֹּחַ מָה שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ עֲמָלֵק, כְּלוֹמַר, הַתְחָלָתוֹ לְהַזִּיק לָנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ שֶׁל עֲמָלֵק (דברים כה יט) לֹא תִשְׁכָּח. וְכָתוּב בְּסִפְרֵי זָכוֹר בַּפֶּה, לֹא תִשְׁכָּח בַּלֵּב, כְּלוֹמַר לֹא תַשְׁלִיךְ שִׂנְאָתוֹ וְלֹא תְּסִירֶהּ מִנַּפְשְׁךָ בְּעִנְיַן שֶׁתִּשְׁכַּח אוֹתָהּ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתוּב בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תרג), וְקַחֵנוּ מִשָּׁם וְתַרְוֶה צִמְאוֹנֵךְ.

מצוה תרו

מִצְוַת קְרִיאָה עַל הַבִּכּוּרִים – שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ בְּהַבִיאֵנוּ הַבִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ לִקְרוֹת עֲלֵיהֶם הַכְּתוּבִים אֲלוּ הַנִּזְכָּרִים בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְהֵן, מֵאֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי עַד הַנָּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי יְיָ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'. וְזֹאת הַמִּצְוָה יִקָּרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה לב א) מִקְרָא בִּכּוּרִים. וּמִצְוֹת הֲבָאָתָן כְּתַבְתִּיו בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוֹת הֲבָאַת הַבִּכּוּרִים (מצוה צא), וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה לַהֲבִיאָן כְּמוֹ כֵן בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּכְבָר נוֹדַע כִּי הַרְבֵּה מִן הַמִּצְוֹת נִכְפָּלוֹת בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן לְעִנְיָן וּלְצֹרֶךְ גָּדוֹל.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם מְעוֹרֵר מַחְשְׁבוֹתָיו וּמְצַיֵּר בְּלִבָּבוֹ הָאֱמֶת בְּכֹחַ דִּבְרֵי פִיו, עַל כֵּן, בְּהֵיטִיב אֵלָיו הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבֵרְכוֹ אוֹתוֹ וְאֶת אַדְמָתוֹ לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת וְזָכָה לַהֲבִיאָם לְבֵית אֱלֹהֵינוּ רָאוּי לוֹ לְעוֹרֵר לִבּוֹ בְּדִבְרֵי פִיהוּ וְלַחְשֹׁב כִּי הַכֹּל הִגִּיעַ אֵלָיו מֵאֵת אָדוֹן הָעוֹלָם, וְיִסַּפֵּר חֲסָדָיו יִתְבָּרַךְ עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַם יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ כְּלָל, וְעַל כֵּן, מַתְחִיל בְּעִנְיַן יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁחִלְּצוֹ הָאֵל מִיַּד לָבָן, וְעִנְיַן עֲבוֹדַת הַמִּצְרִיִּים בָּנוּ, וְהִצִּילָנוּ הוּא בָּרוּךְ הוּא מִיָּדָם, וְאַחַר הַשֵּׁבַח מְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו לְהַתְמִיד הַבְּרָכָה עָלָיו, וּמִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת נַפְשׁוֹ בְּשֶׁבַח הַשֵּׁם וּבְטוּבוֹ זוֹכֶה וּמִתְבָּרֶכֶת אַרְצוֹ, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא עַל זֶה, כִּי חֶפֶץ חֶסֶד הוּא.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורים א, ה), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוַת מִקְרָא בִּכּוּרִים עַל כָּל מֵבִיא בִּכּוּרִים בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁיֵּשׁ מְבִיאִין וְאֵינָן קוֹרִין, וְאֵלּוּ הֵן: הָאִשָּׁה וְהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, לְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי, כִּי הָאָרֶץ לֹא נִתְחַלְּקָה אֶלָּא לִזְכָרִים וְדַאִין. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפִּין אֵינָן קוֹרִין, שֶׁמְּבִיאִין בִּכּוּרִים בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, וְכֵן הָעֶבֶד וְהַשְּׁלִיחַ אֵינָן קוֹרִין, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר גַּם כֵּן אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי, שֶׁהָאָרֶץ אֵינָהּ שֶׁלָּהֶם.

וּמִן הָעִנְיָן הַזֶּה יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד בִּתְפִלּוֹתֵינוּ וְתַחֲנוּנֵינוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, לְדַקְדֵּק מְאֹד וּלְהִזָּהֵר בַּלָּשׁוֹן, שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר לִפְנֵי הַשֵּׁם כִּי אִם בִּדְקְדּוּק גָּדוֹל, וּזְכֹר זֶה בְּנֵי וְשָׁמְרֵהוּ.

וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ"ד) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהַגֶּרִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה לָהֶם הָאָרֶץ מְבִיאִין וְקוֹרִין, כִּי לְאַבְרָהָם נִתְּנָה תְּחִלָּה וְהוּא נִקְרָא אַב הֲמוֹן גּוֹיִם (בראשית יז ד), כְּלוֹמַר שֶׁכָּל הַמִּתְגַּיֵּר נֶחְשָׁב לוֹ כְּבֵן.

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ"ו) שֶׁהַקּוֹנֶה שְׁנֵי אֵילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ בַּגְּמָרָא (ב"ב פא, ב) אִם יֵשׁ לְקוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת קַרְקַע אִם לֹא, אֲבָל הַקּוֹנֶה שְׁלֹשָׁה מֵבִיא וְקוֹרֵא. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים וּבְפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסּוֹטָה. וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דָּוְקָא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ, וּבִזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּמִדְּרַבָּנָן הָיוּ מְבִיאִים בִּכּוּרִים בִּזְמַן הַבַּיִת מֵעָרֵי סִיחוֹן וְעוֹג וּמִסּוּרְיָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵבִיא בִּכּוּרִים וְלֹא קָרָא עֲלֵיהֶן בְּאוֹתוֹ זְמַן בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרז

מִצְוַת וִדּוּי מַעֲשֵׂר – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּלְהַגִּיד בְּפִינוּ בְּבֵית מִקְדָּשׁוֹ, שֶׁהוֹצֵאנוּ חֻקֵּי הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת מִתְּבוּאוֹתֵינוּ וּמִפֵּרוֹתֵינוּ, וְשֶׁלֹּא נִשְׁאַר כְּלוּם מֵהֶם בְּרְשׁוּתֵנוּ שֶׁלֹּא נָתַנּוּ אוֹתוֹ, וְזֶה נִקְרָא מִצְוַת וִדּוּי מַעֲשֵׂר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגוֹ'.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁסִּגֻּלַּת הָאָדָם וְגַדֶּל שִׂבְחוֹ, הוּא הַדִּבּוּר שֶׁהוּא יָתֵר בּוֹ עַל כָּל מִינֵי הַנִּבְרָאִים, שֶׁאִלּוּ מִצַּד יֶתֶר הַתְּנוּעוֹת גַּם שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים יִתְנוֹעֲעוּ כָּמוֹהוּ, וְעַל כֵּן יֵשׁ הַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּרְאִין מִלְּפְסֹל דִּבּוּרָם, שֶׁהוּא הַהוֹד הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם, יוֹתֵר מִלַּחֲטֹא בְּמַעֲשֶׂה. וּבִהְיוֹת עִנְיַן הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת דָּבָר גָּדוֹל, וְגַם כִּי בָּהֶם תְּלוּיָה מִחְיַת מִשְׁרְתֵי הָאֵל, הָיָה מֻחְסָדְיו עָלֵינוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נֶחֱטָא בָּהֶן לְהַזְהִירֵנוּ עֲלֵיהֶם לְהַפְרִישׁ אוֹתָן וְשֶׁלֹּא לִגַּע וְלֵהָנוֹת בָּהֶם בְּפֹעַל, וְגַם שֶׁנַּעִיד עַל עַצְמֵנוּ בְּפִינוּ בַּבַּיִת הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שִׁקַּרְנוּ בָּהֶם וְלֹא עִכַּבְנוּ דָּבָר מֵהֶם, וְכָל כָּךְ כְּדֵי שֶׁנִּזָּהֵר מְאֹד בָּעִנְיָן.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כ, ב) אֵין מִתְוַדִּין וְדוּי זֶה אֶלָּא בַּיּוֹם, וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְוִדּוּי מַעֲשֵׂר, וְהוּא נֶאֱמָר בְּכָל לָשׁוֹן (סוטה לב ב). וּמִצְוָתוֹ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ. אֲבָל אִם הִתְוַדָּה בְּכָל מָקוֹם יָצָא. וְצָרִיךְ הַמִּתְוַדֶּה שֶׁלֹּא יִשְׁאֵר אֶצְלוֹ דָּבָר מִכָּל הַמַּתָּנוֹת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. וְאֵימָתַי הוּא מִתְוַדֶּה? אַחַר שָׁנָה שְׁלִישִׁית, שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהּ מַעְשַׂר עָנִי, בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית שֶׁאַחֲרֶיהָ, בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְכֵן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְוַדָּה וְדִוּי זֶה שֶׁל מַעֲשְׂרוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרח

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת. וְעִנְיַן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כְּתַבְתִּיו בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תעג). וְעִנְיַן הָאֲנִינוּת דְּאוֹרַיְתָא הוּא, מִי שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מִקְרוֹבָיו שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁיָּמוּת וְיִקְבְּרֻנוּ נִקְרָא אוֹנֵן, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁיּוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה בִּלְבַד הוּא עִקַּר הָאֲנִינוּת דְּאוֹרַיְתָא, וּבַיּוֹם דָּוְקָא וְלֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י, יט) וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ק ב) הַיּוֹם אָסוּר וּבַלַּיְלָה מֻתָּר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יד) לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ. לוֹמַר, שֶׁאִם אָכַל בַּאֲנִינוּת הָיָה עוֹבֵר. וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד אָסוּר לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת אֶלָּא אַף כָּל הַקָּדָשִׁים, מִי שֶׁאָכְלָן בַּאֲנִינוּת לוֹקֶה עֲלֵיהֶן (רמב"ם מעשר שני פ"ג ה"ז).

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקָּדָשִׁים שֻׁלְחַן גְּבוֹהַּ הֵם, וְאֵין רָאוּי לְמִי שֶׁהוּא דּוֹאֵג וְכוֹאֵב מְאֹד בִּלְבָבוֹ לִקְרַב אֶל שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (אסתר ד, ב) כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, כִּי בַּאֲכִילַת הַקָּדָשִׁים תִּמָּצֵא כַּפָּרָה אֶל הַבְּעָלִים, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט, ב), כֹּהֲנִים אוֹכְלִין וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִין. וְאֵין סָפֵק, כִּי בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם, הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָם בְּכַוָּנָה וּבְדַעַת שְׁלֵמָה, וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם וְכָל תְּנוּעוֹתֵיהֶם נְכוֹנוֹת נֶגֶד הַשֵּׁם, וּבְהִיוֹת הָאָדָם צָעוּר דּוֹאֵג וְחָרֵד בְּיוֹם מוֹת קְרוֹבוֹ אֵין דַּעְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ מְיֻשֶּׁבֶת כְּלָל, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לֶאֱכֹל קָדְשֵׁי שָׁמַיִם, וְכֹשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי אוֹמְרוֹ. מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם שם), שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת לְאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת אֶלָּא לְאוֹכֵל אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ, שֶׁהָאוֹכֵל אוֹתוֹ בַּאֲנִינוּת דְּרַבָּנָן שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, וְאֵיזֶהוּ אֲנִינוּת דְּרַבָּנָן? זֶה הַלַּיְלָה שֶׁאַחַר יוֹם הַקְּבוּרָה, וְכֵן כָּל הַיָּמִים שֶׁיִּשְׁתַּהֶה הַמֵּת בֵּין יוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה (רמב"ם שם ה"ו). וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וּמִשְׁפְּטֵי הָאֲנִינוּת, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִפְּסָחִים וְשֵׁנִי מִזְּבָחִים.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיָה שָׁם מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרַיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בִּזְמַן הַהוּא, וְאָכַל כַּזַּיִת קָדָשִׁים אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת דְּאוֹרַיְתָא, לוֹקֶה.

מצוה תרט

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה וַאֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַד שֶׁיִּפָּדֶה (רמב"ם בספהמ"צ ל"ת קנ), שֶׁהָעִקָּר אֲצִלֵּנוּ שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא פּוֹדִין אוֹתוֹ

וַאֲפִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יט, ב), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יד) לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תְּבַעֵר מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, כְּלוֹמַר לֹא תֹּאכַל מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, כִּי אַחַר שֶׁהַשֵּׁם צִוָּנוּ שֶׁנֹּאמַר לֹא עָשִׂיתִי כֵּן וְכֵן, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ צִוָּנוּ לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה נַחְשֹׁב לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּפָסוּק זֶה לְלָאוִין, וְהִנֵּה סוֹף הַפָּסוּק אוֹמֵר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי, לוֹמַר, שֶׁהוּא הִזְהִירָנוּ עַל כָּל זֶה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִן הַקֹּדֶשׁ, כָּתַבְתִּי בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה מִן הַסֵּפֶר, מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בּוֹ (עי' מצוה שסב).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי), לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא, כְּלוֹמַר שֶׁבְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי צְדָדִין אֵלּוּ לוֹקִין עֲלֵיהֶן, וְהוּא שֶׁיֹּאכַל אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתוֹ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא שָׁם, אֲבָל הָאוֹכְלוֹ בְּטֻמְאָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּסוֹף מַכּוֹת (יט ב).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיוּ לָנוּ מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרַיְתָא.

מצוה תרי

שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה – שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו, יד) וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי, כְּלוֹמַר, לֹא הוֹצֵאתִי מִמֶּנּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת הַגּוּף.

בְּשֹׁרֶשׁ מִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תעג) תָּבִין טַעַם הָעִנְיָן, לָמָּה נִצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיאוֹ כִּי אִם בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְלֹא נוּכַל לְהוֹצִיאוֹ אֶפִלּוּ לִקְנוֹת בּוֹ כְּלֵי כֶּסֶף וְזָהָב אוֹ עֲבָדִים וּשְׁאָר הַדְּבָרִים, וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מעשר שני פ"ב, מ"א), שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיאוֹ בְּדָבָרִים שֶׁיְּסוּדֵי גּוּפוֹ בָּהֶם, שֶׁהַסִּיכָה בִּכְלַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, דִּכְעֵין מָזוֹן הִיא, לְחַזֵּק הַגּוּף וּלְהוֹעִילוֹ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם מעשר שני פ"ג ה"י), שֶׁאָסוּר לְהוֹצִיא דָּמָיו בְּשׁוּם דָּבָר אַחֵר, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה דָּבָר מִצְוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי שֶׁלֹּא לְקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מעשר שני פ"א, מ"ז), שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כְּלוּם לְשׁוּם דָּבָר, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, שֶׁתַּשְׁלוּם זֶה הוּא שֶׁיְּשַׁלֵּם מָעוֹת כְּנֶגְדָּן וְיֹאכַל מֵהֶן בִּירוּשָׁלַיִם צָרְכֵי סְעוּדָה, וּמִן הַדּוֹמֶה דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁלוּמִין אֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז הָיוּ לָנוּ מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרָיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹצִיא בַּזְּמַן הַהוּא מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּשׁוּם דָּבָר חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, עָבַר עַל לָאו, וּמְשַׁלֵּם מִכִּיסוֹ דָּמִים כְּמוֹתָם, וְלוֹקֵחַ מֵהֶם צָרְכֵי אֲכִילָה וְאוֹכְלָן בִּירוּשָׁלַיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה תריא

מִצְוָה לְלֶכֶת וּלְהִדָּמוֹת בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂינוּ בְּדֶרֶךְ הַיֹּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּכָל כֹּחֵנוּ, וּלְהַטּוֹת כָּל דִּבְרֵינוּ אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ וּבֵין זוּלָתֵנוּ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, כַּאֲשֶׁר יְדַעְנוּ מִתּוֹרָתֵנוּ שֶׁזֶּהוּ דֶּרֶךְ הַשֵּׁם וְזֶה חֶפְצוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו, לְמַעַן יִזְכּוּ לְטוּבוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כח ט) וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו. וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו (דברים י, יב; יא, כב).

וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי עקב יא כב) בְּפֵרוּשׁ זֹאת הַמִּצְוָה, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא צַדִּיק, אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְהָעִנְיָן כֻּלּוֹ לוֹמַר שֶׁנִּלְמַד נַפְשֵׁנוּ לָלֶכֶת בִּפְעֻלּוֹת טוֹבוֹת כָּאֵלּוּ וּמִדּוֹת נִכְבָּדוֹת אֲשֶׁר יְסֻפַּר בָּהֶם יִתְבָּרַךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לוֹמַר שֶׁמִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת אֵלּוּ עִם בְּרִיּוֹתָיו. וְהוּא בָּרוּךְ הוּא יִתְעַלֶּה עַל כָּל עִלּוּי גָּדוֹל שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ וְדֵעָה לְהַשִּׂיג גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ וְרֹב טוּבוֹ וְלֹא בְּכָל הַנִּבְרָאִים, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם דעות פ"א ה"ו) יִקְרְאוּ הַנְּבִיאִים לְאֵל בָּרוּךְ הוּא כָּל הַכִּנּוּיִים: צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, גִּבּוֹר, חָזָק, רַב חֶסֶד, אֶרֶךְ אַפַּיִם, כִּי בְּאָמְרָם אֶרֶךְ אַפַּיִם אֵין הָעִנְיָן חְלִילָה שֶׁיִּהְיֶה כַּעַס לְפָנָיו לְעוֹלָם, כִּי אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, לְמְחוֹת עוֹלָם וְלִבְרֹאת, וְאֵין אוֹמֵר לוֹ מָה תַּעֲשֶׂה לָמָּה יִכְעַס? גַּם כִּי הַכַּעַס אֵינֶנּוּ שְׁלֵמוּת בַּכּוֹעֵס, וְאֵלָיו בָּרוּךְ הוּא כָּל הַשְׁלֵמוּת. אֲבָל הָעִנְיָן בֶּאֱמֶת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁזְּכַרְנוּ, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן הַמִּדּוֹת הַמְעֻלּוֹת שֶׁמִּתְנַהֵג עִם בְּרִיּוֹתָיו, וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל דְּרָכֵינוּ בְּדִמְיוֹנוֹ. וְאוּלַי, בְּנִי, תַּחְשֹׁב לְבֹא עָלַי בְּמָה שֶׁכָּתוּב וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב), וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ז, א) וְכַמָּה זַעְמוֹ? רֶגַע. וְאַתָּה בְּנִי אַל תִּטְעֶה בָּזֶה, חְלִילָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וּמִלְּבָבְךָ לְהַאֲמִין בּוֹ בָּרוּךְ הוּא כִּי אִם תַּכְלִית כָּל שְׁלֵמוּת, וְעִנְיַן הַכַּעַס לֹא יֵאָרַע בָּנוּ רַק מִצַּד הֱיוֹתֵנוּ בַּעֲלֵי הַחֹמֶר הַנִּרְגָּע. וּבֶאֱמֶת כִּי הַזַּעַם שֶׁזָּכְרוּ בּוֹ אֵינֶנּוּ רַק עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל עַל עִנְיַן הָעוֹלָם, כַּוָּנָתָם לוֹמַר כִּי בִּהְיוֹת רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם נִמְשָׁכִים אַחַר תַּאֲוָתָם, וּמֵהֶם רַבִּים עוֹבְדִים לַשָּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וְגַם לָעֲצִים וְלָאֲבָנִים, יִתְחַיֵּב הָעוֹלָם מִתּוֹךְ כָּךְ כְּלִיָּה תָּמִיד, וְאוּלַי אָמְרָם שֶׁזַּעְמוֹ רֶגַע בְּכָל יוֹם, הַטַּעַם לְפִי שֶׁהָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ וּבְכָל יוֹם

וְיוֹם מִתְחַיֵּב הָעוֹלָם עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, וְאוֹתוֹ רֶגַע קָטָן אֲשֶׁר יַשְׁלִים הָרֹב חוֹטֵא אֶחָד בְּחֶטְאוֹ יְדַמּוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְזַעַם הָאֵל, לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ רֶגַע חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם וְחִיּוּב עֲלֵיהֶם, שֶׁהַכֹּל רְאוּיִים בְּאוֹתוֹ רֶגַע מִכֹּחַ מִדַּת הַדִּין לִכְלוֹת, אֶלָּא שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמִים מַכְרַעַת מִיָּד וּמַעֲמִידוֹ. וְקַבֵּל זֶה בְּנִי מִמֶּנִּי עַד שָׁמְעֲךָ טוֹב מִמֶּנּוּ.

שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, כִּי הִיא וְשָׁרְשָׁהּ דָּבָר אֶחָד.

דִּינֶיהָ גַּם כֵּן קְצָרִים. עִנְיָנָהּ הוּא דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁיִּבְחַר לוֹ הָאָדָם בְּכָל עִנְיָנָיו וּבְכָל מַעֲשָׂיו, בֵּין בַּאֲכִילָה בֵּין בִּשְׁתִיָּה, בֵּין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֵּין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה, בֵּין בְּשִׂיחָה וּבְכָל דָּבָר, הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַמְמֻצַּעַת, וְלֹא יִתְרַחֵק אֶל הַקְּצָוות לְעוֹלָם, וְעַל כְּלַל הָעִנְיָן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה, ב), שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׁם דֵּעוֹתָיו תָּמִיד כְּלוֹמַר, שֶׁיְּחַשֵּׁב בְּעִנְיָנָיו לַעֲשׂוֹת אוֹתָם עַל דֶּרֶךְ הַמְּצוּעַ וְהַיּשֶׁר, וְסָמְכוּ הַדָּבָר לְקְרָא דִּכְתִיב (תהלים נ כג) וְשָׁם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים. דְּרִשׁוּ הֵם (מועד קטן ה, א), אַל תִּקְרֵי וְשָׁם אֶלָּא וְשָׁם.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בְּזִכָּרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל לְהַיְשִׁיר דְּרָכָיו וְלִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וּלְתַקֵּן מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו לְאַהֲבַת הָאֵל וּלְקַיֵּם הַמִּצְוָה הַזֹּאת בִּפְשׁוּט עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תריב

לְהַקְהִיל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּחַג הַסֻּכּוֹת – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּקָּהֵל עַם יִשְׂרָאֵל כֻּלּוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, בְּמוֹצָאֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת בְּיוֹם שֵׁנִי בֶּחָג וְלִקְרֹא קְצָת מִסֵּפֶר מִשְׁנֵה תּוֹרָה בְּאָזְנֵיהֶם, שֶׁהוּא אֵלֶּה הַדְּבָרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים לא, יב) הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגוֹמֵר. וְזֹאת הִיא מִצְוַת הַקְהֵל הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּרֹאשׁוֹן שֶׁל קִדּוּשִׁין (לד, א) וַהֲרֵי הַקְהֵל דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא וְנָשִׁים חַיָּבוֹת? וּפְרִשׁוּ בְּסוֹף הָעִנְיָן, אֵין לְמֵדִין מִן הַכְּלָלוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהָאֱמֶת שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּזֹאת הַמִּצְוָה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכָּל עִקָּרָן שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, הִיא הַתּוֹרָה, וּבָהּ יִפָּרְדוּ מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן לִהְיוֹת זוֹכִין לְחַיֵּי עַד, תַּעֲנוּג נִצְחִי שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ בַּנִּבְרָאִים, עַל כֵּן בִּהְיוֹת כָּל עִקָּרָן בָּהּ רָאוּי שֶׁיִּקָּהֲלוּ הַכֹּל יַחַד בִּזְמַן אֶחָד מִן הַזְּמַנִּים לִשְׁמֹעַ דְּבָרֶיהָ, וְלִהְיוֹת הַקּוֹל יוֹצֵא בְּתוֹךְ כָּל הָעָם, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף לֵאמֹר מָה הַקִּבּוּץ הָרַב הַזֶּה שֶׁנִּתְקַבַּצְנוּ יַחַד כֻּלָּנוּ? וְתִהְיֶה הַתְּשׁוּבָה, לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא כָּל עִקָּרֵנוּ וְהוֹדֵנוּ וְתִפְאָרְתֵּנוּ, וְיָבוֹאוּ מִתּוֹךְ כָּךְ לְסַפֵּר בְּגֹדֶל שִׁבְחָהּ וְהוֹד עֶרְכָּהּ וְיַכְנִיסוּ הַכֹּל בְּלִבָּם חִשְׁקָהּ, וְעִם הַחֵשֶׁק בָּהּ יִלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם וְיִזְכּוּ לְטוֹבָה, וְיִשְׂמַח הַשֵּׁם בְּמַעֲשָׂיו, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בְּזֹאת הַמִּצְוָה וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת יְיָ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מא, א רמב"ם חגיגה פ"ג ה"ג) שֶׁהַמֶּלֶךְ הוּא הָיָה הַמְחֻיָּב לִקְרֹא בְּאָזְנֵיהֶם. וּבְעֶזְרַת הַנָּשִׁים הָיָה קוֹרֵא. וְקוֹרֵא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְאִם קָרָא מֵעֲמָד הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּמֵהֵיכָן הוּא קוֹרֵא? מִתְּחִלַּת סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד סוֹף פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וּמְדַלֵּג לְוָהָיָה אִם שָׁמֹעַ, וְגוֹמֵר אוֹתָהּ פָּרָשָׁה, וּמְדַלֵּג לְעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וְקוֹרֵא מֵעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר עַל הַסֵּדֶר עַד סוֹף בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד מִלְבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב, וּפוֹסֵק.

וְכֵיצַד הוּא קוֹרֵא (רמב"ם שם הי"ד) ? תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּכָל יְרוּשָׁלַיִם, וּמְבִיאִין בִּימָה גְּדוֹלָה, וְשָׁל עֵץ הָיְתָה, וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּאֶמְצַע עֶזְרַת נָשִׁים, וְהַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ קְרִיאָתוֹ, וְכָל יִשְׂרָאֵל הָעוֹלִים לָחָג מִתְקַבְּצִים סְבִיבָיו. וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לִרְאֹשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנוֹ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְהַכֹּהֵן גָּדוֹל נוֹתְנוֹ לַמֶּלֶךְ, כְּדֵי לְהַדְּרוֹ בְּרֹב בְּנֵי אָדָם. וְהַמֶּלֶךְ מְקַבְּלוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד וְאִם רָצָה יוֹשֵׁב, וּפוֹתֵחַ וּמְבָרֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ כָּל קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְקוֹרֵא הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּמוֹסִיף שֶׁבַע, וְאֵלּוּ הֵן, רְצֵה ה' אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְכוּ', וּמוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, עַד מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בַּתְּפִלָּה, הֲרֵי שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת כְּמַטְבֵּעַן. רְבִיעִית מִתְפַּלֵּל עַל הַמִּקְדָּשׁ, וְגוֹמֵר בָּהּ הַשּׁוֹכֵן בְּצִיּוֹן. חֲמִישִׁית מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲמֹד מַלְכוּתָם, וְחוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ הַבּוֹחֵר בְּיִשְׂרָאֵל. שִׁשִּׁית מִתְפַּלֵּל עַל הַכֹּהֲנִים שֶׁיִּרְצֶה הָאֵל, וְחוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ הַכֹּהֲנִים. שְׁבִיעִית מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בָּהּ כְּפִי מָה שֶּׁהוּא יָכוֹל וְחוֹתֵם בָּהּ הוֹשֵׁעַ הַשֵּׁם אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהוֹשֵׁעַ. בָּרוּךְ אַתָּה הַשֵּׁם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה וְלֹא בָּא בַּמּוֹעֵד הַזֶּה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, וְכֵן הַמֶּלֶךְ אִם לֹא רָצָה לִקְרוֹת, בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, כִּי זֹאת הַמִּצְוָה עַמּוּד חָזָק וְכָבוֹד גָּדוֹל בַּדָּת.

מצוה תריג

לִכְתֹּב כָּל אֶחָד סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת לְכָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל סֵפֶר תּוֹרָה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה יח), אִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח וְנֶאֱהָב מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות ל, א) כְּתָבוֹ כְּלוֹמַר בְּיָדוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי. וּמִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִכְתֹּבוֹ בְּיָדוֹ יִשְׂכֹּר מִי שֶׁיִּכְתְּבֶנּוּ לוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים לא, יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זֹאת.

מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁיָּדוּעַ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁהֵם עוֹשִׂין כָּל דִּבְרֵיהֶם לְפִי הַהֶכְנָה הַנִּמְצֵאת לָהֶם, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל סֵפֶר תּוֹרָה מוּכָן אֲצָלוֹ שֶׁיּוּכַל לִקְרוֹת בּוֹ תָּמִיד וְלֹא יִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת אַחֲרָיו לְבֵית חֲבֵרָיו, לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם, וְיֵדַע וְיַשְׂכִּיל בְּמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת וְהַחֲמוּדוֹת מְזֻהָב וּמִפָּז רָב. וְנִצְטַוִּינוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו, לְמַעַן יִרְבּוּ הַסְּפָרִים בֵּינֵינוּ וְנוּכַל לְהַשְׁאִיל מֵהֶם לַאֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִקְנוֹת, וְגַם לְמַעַן יִקָּרְאוּ בְּסְפָרִים חֲדָשִׁים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, פֶּן תִּקּוּץ נַפְשָׁם בְּקָרְאָם בַּסְּפָרִים הַיְשָׁנִים שֶׁיַּנִּיחוּ לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם.

וְדַע בְּנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַחִיּוּב דְּאוֹרָיְתָא אֵינוֹ רַק בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה, אֵין סֵפֶק שֶׁגַּם בִּשְׁאָר הַסְּפָרִים שֶׁנִּתְחַבְּרוּ עַל פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְכָל אֶחָד לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כְּפִי הַיְכֹלֶת, מִן הַטַּעֲמִים שֶׁאָמַרְנוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו מֵהֶן רַבִּים. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּל אַנְשֵׁי מַעֲלָה יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ, לִקְבֹּעַ מִדְרָשׁ בְּבֵיתָם לְסוֹפְרִים לִכְתֹּב סְפָרִים רַבִּים, כִּבְרָכַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות שם ועי' רמב"ם ה' ספר תורה פ"ז הל' ד-ט) כֵּיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה? כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת וְטוֹבָה וְנָאָה, וְיִנִּיחַ בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה כִּמְלוֹא אוֹת קְטַנָּה, וּבֵין כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה כִּמְלוֹא שִׁיטָה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב לְמַשְׁפְּחוֹתֵיהֶם לְמַשְׁפְּחוֹתֵיהֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְזֶהוּ רֹחַב כָּל דַּף וְדַף. וְלֹא תִּהֵא שִׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַדַּף כְּאֻגֶּרֶת, וְלֹא אֲרֻכָּה יָתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עֶרְיָנִין מְשֻׁטְטוֹת בַּכְּתָב. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת לֹא יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם חוּץ לַדַּף. לֹא נִשְׁאַר מִן הַדַּף כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁטָּה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לֹא יַזְרִקֶנָּה בֵּין הַדַּפִּין, אֶלָּא יַחְזֹר לְתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַדַּף, אִם יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ חוּץ לַדַּף כּוֹתֵב, וְאִם לָאו מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה.

וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת בְּלֹא כְּתִיבָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, וְיִתְחִיל הַחֲמֵשׁ מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה הַחֲמִישִׁית, וּכְשֶׁיִּגְמֹר הַתּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף. אִם נִשְׁאַר מִן הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה מְקַצֵּר וְעוֹלֶה, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה וְלֹא יִגְמֹר אֶת הַשִּׁיטָה, וּמִתְכַּוֵּן עַד שֶׁיְּהֵא לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאֶמְצַע שִׁיטָה בְּסוֹף הַדַּף.

וְיִזָּהֵר (רמב"ם שם ח-ט) בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת וּבָאוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדוֹת, וּבָאוֹתִיּוֹת שֶׁצּוּרָתָן מְשֻׁנָּה, כְּגוֹן הַפֵּיי"ן הַלְּפוּפוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֻמּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ

הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתָּגִין וּבְמִנְיָנָם, יֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שִׁבְעָה, וְכָל הַתָּגִין כְּצוּרַת זַיִן הֵם דַּקִּין כְּחוּט הַשַּׂעָרָה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, לֹא נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, וְאִם שָׁגָה בְּתִקּוּן זֶה, אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בַּתָּגִין וְכָתַב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקָּנָן, אוֹ שֶׁקִּרֵב אֶת הַשִּׁיטִין, אוֹ הִרְחִיקָן, אוֹ הֶאֱרִיכָן אוֹ קִצְּרָן, הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיק אוֹת בְּאוֹת, וְלֹא חִסֵּר וְלֹא הוֹתִיר וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה בִּפְתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת, הֲרֵי זֶה סֵפֶר תּוֹרָה כָּשֵׁר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי, וּבְפֶרֶק רִאשׁוֹן מִבָּבָא בְּתְרָא, וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וּכְמוֹ כֵן לִכְתֹּב אוֹתָהּ, וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא כָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה אִם אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּי הִיא סִבָּה לִלְמֹד מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכָל הַמְקַיֵּם אוֹתָהּ יִהְיֶה בָּרוּךְ וְיֶחְכַּם הוּא וּבָנָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.